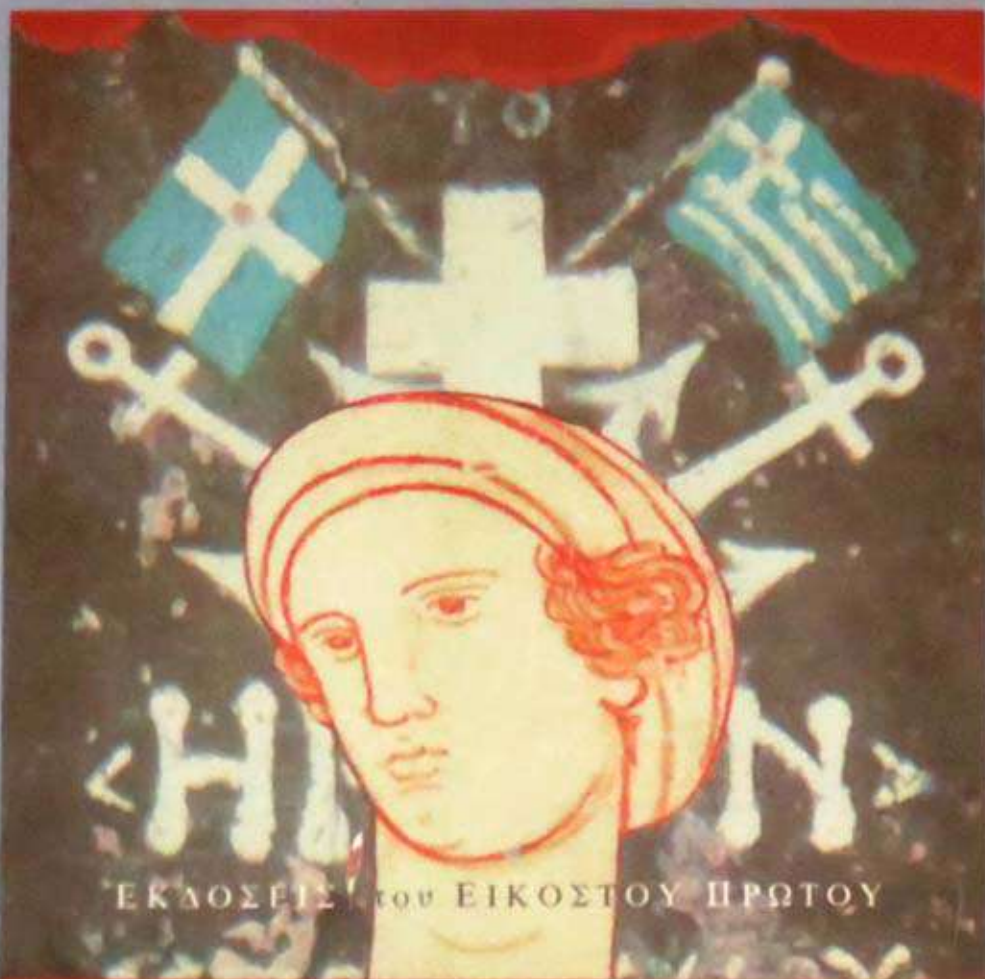

Βασίλης Ραφαηλίδης

ΙΣΤΟΡΙΑ
(κωμικοτραγική)

ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
1830-1974

ΕΚΔΟΣΕΙΣ του ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
(κωμικοτραγική)
ΤΟΥ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1830-1974

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η εμφάνιση του νεοελληνικού κράτους	9
2. Η εποχή του Καποδίστρια	21
3. Η εποχή του Όθωνα	35
4. Το τέλος του ελληνικού 19ου αιώνα	42
5. Εγκαίνια του 20ου αιώνα με το Μακεδονικό Αγώνα	58
6. Απόπειρα αστικού εκσυγχρονισμού	65
7. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι	70
8. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος και ο εθνικός διχασμός	79
9. Η μικρασιατική εκστρατεία	99
10. Η μικρασιατική καταστροφή	108
11. Οι συνέπειες της μικρασιατικής καταστροφής	116
12. Η δεύτερη περίοδος Βενιζέλου και το τέλος της δημοκρατίας	129
13. Η δικτατορία του Μεταξά	135
14. Ο δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος	143
15. Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος (της Αλβανίας)	152
16. Η μάχη της Κρήτης, η κατοχή και η αντίσταση	160
17. Τα γεγονότα στη Μέση Ανατολή	169
18. Η διάσκεψη του Λιβάνου και οι παραφυάδες της	175
19. Η απελευθέρωση	181
20. Τα Δεκεμβριανά	188
21. Η μάχη της Αθήνας	197
22. Η συμφωνία της Βάρκιζας	209
23. Ο εμφύλιος έρχεται	215
24. Η πρώτη περίοδος του εμφυλίου	225

25. Η δεύτερη περίοδος του εμφυλίου	246
26. Η κατάρρευση του Δημοκρατικού Στρατού	260
27. Οι συνέπειες του εμφυλίου	271
28. Η μετεμφυλιοπολεμική περίοδος	281
29. Δίκη, καταδίκη και εκτέλεση του Μπελογιάννη	310
30. Ο Παπάγος στην εξουσία	338
31. Η οκταετία του Καραμανλή	349
32. Ο Γεώργιος Παπανδρέου στην εξουσία	384
33. Η αποστασία και τα Ιουλιανά	403
34. Η χούντα των συνταγματαρχών	413
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	444

1. Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ο τελευταίος χρόνος της επανάστασης

Το 1827 η Ελληνική Επανάσταση βρίσκεται στον έκτο χρόνο της, και πνέει τα λοίσθια. Εστίες αντιστάσεως κατά των Τούρκων υπάρχουν τώρα μόνο στο Ναύπλιο, τη Μάνη και τα νησιά του Σαρωνικού, πουθενά αλλού. Ο Ιμπραήμ έχει εισβάλει ήδη για δεύτερη φορά στην Πελοπόννησο, και η εντολή που έχει είναι να μεταφέρει στην Αφρική όσους Έλληνες καταφέρουν και γλυτώσουν απ' τη σφαγή που βρίσκεται εν εξελίξει.

Μέσα σ' αυτό το χαμό, η κυβέρνηση υποχρεώνεται να μεταφέρει την έδρα της απ' το Ναύπλιο στον Πόρο, όχι γιατί κινδυνεύει άμεσα απ' τους Τούρκους αλλά διότι κινδυνεύει αμεσότητα απ' τους Έλληνες: Στο Ναύπλιο ο εμφύλιος πόλεμος έχει εντοπιστεί στα δυο φρούρια της πόλης. Ο Γρίβας, φρούραρχος του Παλαμηδίου, βομβαρδίζει ανηλεώς με τα κανόνια του την Ακροναυπλία υπό τον Φωτομάρα – και τανάπαλιν. Και ο Ιμπραήμ έχει αρχίσει ήδη τη σφαγή. Και ετοιμάζεται να μας κάνει Αφρικανούς. Πολύ το αξίζαμε, από τότε.

Ευτυχώς που η Επανάσταση, παρά ταύτα, έχει αντέξει ήδη έξι χρόνια, και στο διάστημα αυτό έχει δημιουργηθεί στην Ευρώπη ένα ισχυρό φιλελληνικό κίνημα, χωρίς το οποίο κανένας Ευρωπαίος δε θα συγκινούνταν ούτε απ' τα τρομερά παθήματα ούτε απ' τον ηρωισμό των Ελλήνων, που αποδείχτηκαν εξίσου καλοί και στον πόλεμο και στον εμφύλιο πόλεμο, που κινούνται παράλληλα, δείχνοντας από τότε πως τα πράγματα θα είναι πάρα πολύ δύσκολα στο υπό σύστασιν ελληνικό κράτος. Που εν τέλει θα δημιουργηθεί μόνο με την επέμβαση των τριών μεγάλων δυνάμεων της εποχής, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, για να εξυπηρετηθούν κυρίως τα δικά τους συμφέροντα.

Το αγγλικό θαλάσσιο εμπόριο στην ανατολική Μεσόγειο είχε πάθει μεγάλο στραπάτσο με τις συνεχιζόμενες εχθροπραξίες ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους, και η θαλασσοκράτειρα Αγγλία δε θα μπορούσε να ανεχτεί για πολύ την de facto και ερήμην της δημιουργηθείσα κατάσταση. Έπρεπε να βρεθεί μια λύση, και μάλιστα κατεπειγόντως, γιατί οι Έλληνες κατέρρεαν και κανείς δε θα μπορούσε να ξέρει τι θα γινόταν με την ακόμα επικίνδυνη Οθωμανική Αυτοκρατορία, που

όμως βρισκόταν στα τελευταία της και έπρεπε να την αποσώσουν αποσπώντας απ' αυτήν εδάφη και δημιουργώντας όπως όπως εθνικά κράτη. Για να πετύχει το σχέδιο, έπρεπε η Ελλάδα να δώσει στον κόσμο την εικόνα συγκροτημένου και σοβαρού κράτους, έτοιμου να αυτοδιοικηθεί.

Ούτω πως προκύπτει αυτόν τον δύσκολο καιρό, η Δ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας την 1η Μαΐου 1827, που είναι η τυπική απαρχή του νέου ελληνικού κράτους, διαρκούντος ακόμα του αγώνα, που τον έπαιζαν στα ζάρια οι τρεις μεγάλες δυνάμεις της εποχής οι οποίες, τρόπον τινά, δρούσαν ανταγωνιστικά προς τον Ιμπραήμ, που σαρώνει σχεδόν ανενόχλητος. Η εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας αποφασίζει πως η Ελλάδα πρέπει να κυβερνάται υπό Κυβερνήτου, που δεν είναι ούτε ακριβώς Βασιλιάς ούτε ακριβώς Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Το πράγμα παραμένει φλου - και συνεχίζει να παραμένει φλου. Πάντως, πρώτος Κυβερνήτης για μια επταετία εκλέγεται τότε ο Ιωάννης Καποδίστριας, που σε λίγο θα τον φάει το ελληνικό σκοτός.

2. Ο πρώτος περί Ελλάδος διπλωματικός λόγος

Ο Υψηλάντης και ο Καποδίστριας είναι άνθρωποι του Τσάρου, και τα ρωσικά συμφέροντα υπηρετούν υπηρετώντας την Ελληνική Επανάσταση. Ωστόσο, τα ρωσικά και τα ελληνικά συμφέροντα συμπιπτουν αυτή την εποχή, κι έτσι κανείς δεν θα μπορούσε να ψέξει τον Υψηλάντη και τον Καποδίστρια για φιλορωσισμό και ανθελληνικότητα.

Η Ρωσική Αυτοκρατορία έχει κάθε λόγο να εξαφανιστεί απ' το χάρτη ο «προαιώνιος εχθρός» της, η Τουρκία, και προς τούτο η ρωσική διπλωματία συλλαμβάνει το σχέδιο της ακόμα μεγαλύτερης αυτονομίας των ήδη ημιαυτόνομων περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως η Μολδοβλαχία. Για να υπηρετήσει το ρωσικό σχέδιο αλλά και τη Φιλική Εταιρεία, ο Κωνσταντινουπολίτης Αλέξανδρος Υψηλάντης εισβάλλει τον Φεβρουάριο του 1821 στη Μολδοβλαχία επικεφαλής του Ιερού Λόχου. Αλλά ηττάται στο Δραγατσάνι και καταφεύγει στην Αυστρία, όπου τελεί υπό κράτησιν μέχρι το 1827. Το 1828 πεθαίνει άδοξα από καρδιακή προσβολή στη Βιέννη. Το εγχείρημά του έχει μάλλον συμβολική σημασία. Αλλά επειδή αγαπούμε πολύ τα σύμβολα, του δώσαμε μια σημασία που μόνο εμείς οι Έλληνες ξέρουμε να δίνουμε στα σύμβολα.

Γεγονός, πάντως, είναι πως μόνο τότε ο τρομερός Μέττερνιχ, υπουργός εξωτερικών της Αυστρίας και δημιουργός της Ιεράς Συμμαχίας, έχει την ευκαιρία να δείξει για πρώτη φορά το μίσος του, όχι κατά των Ελλήνων εν γένει, αλλά κατά των Ελλήνων επαναστατών, όπως άλλωστε έκαμνε σε κάθε σχετική περίπτωση αυτός ο στυλοβάτης της αντίδρασης.

Οι Τούρκοι γίνονται έξαλλοι με τα γεγονότα στη Μολδοβλαχία, και επειδή υπολπεύονται, και δικαίως, ρωσικό δάκτυλο, απολέμπουν τον Ρώσο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, Στρογκόνωφ. Οι Ρώσοι, υπό τον Καποδίστρια τώρα, συνεχίζουν την πολιτική της αυτονομίας των τουρκικών περιοχών των Βαλκανίων αλλά ο Μέττερνιχ είναι υπέρ μιας

μεγάλης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Την 22α Ιουνίου 1822, και ενώ ο πόλεμος στην Ελλάδα έχει αρχίσει, ο Μέττερνιχ συγκαλεί συνέδριο στη Βερόνα της Ιταλίας, όπου, εκτός των Αυστριακών, παρίστανται Ρώσοι, Άγγλοι, Γάλλοι και Πρώσοι εκπρόσωποι, που συζητούν τα της Ελληνικής Επανάστασης. Η Τουρκία καλείται αλλά δεν πηγαίνει διότι, λέει, αρνείται να αναγνωρίσει το δικαίωμα στους Ευρωπαίους να αναμειγνύονται στα εσωτερικά της, ήγουν στην υπόθεση της Ελληνικής Επανάστασης.

Πάντως, και χωρίς τους Τούρκους, ο Μέττερνιχ τα καταφέρει καλά. Πείθει τους πάντες πως η δημιουργία ελληνικού κράτους είναι προς ζημίαν των πάντων στην Ευρώπη, που έχει κάθε λόγο να συνεννοείται και να τα βρίσκει με μια μεγάλη Τουρκία, παρά με χίλια δυο κρατίδια, που ενδεχομένως θα προκύψουν απ' τη διευθέτηση του «ανατολικού ζητήματος», τουτέστιν του ζητήματος που δημιουργεί η εντελώς ορατή πλέον πτώση της εξαντλημένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Απ' τη μεριά του, ο Μέττερνιχ έχει δίκιο. Αλλά η Αυστρία δεν έχει θάλασσα, και το Αιγαίο τότε είναι αγγλική θάλασσα, πράγμα που θα κάνει τους Άγγλους να θελήσουν να διαφοροποιηθούν αργότερα, βλέποντας πως ο πόλεμος στην Ελλάδα τρενάρει προς ζημίαν των συμφερόντων τους στο Αιγαίο.

3. Ο Κάνιγκ στην Κάνιγκος

Το 1823, τρίτο χρόνο της Ελληνικής Επανάστασης, όλα παν καλά στην Ελλάδα. Ο Δράμαλης έχει κατατροπωθεί, η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου είχε αίσιον πέρας, η Αθήνα έχει απελευθερωθεί και η κυβέρνηση του Ναυπλίου παραμένει αξιοπρεπής προς το παρόν: Το πρώτο δάνειο δεν έχει έρθει ακόμα, ώστε ν' αρχίσει ο σκοτωμός.

Αυτή τη σημαδιακή χρονιά για την ύπαρξή μας ως κράτους συμβαίνει ένα συγκλονιστικό γεγονός, αλλά εκτός Ελλάδος, στην Αγγλία. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας Τζωρτζ Κάνιγκ κάνει μια θεαματική στροφή και απαγκιστρώνεται απ' την ανθελληνική πολιτική της Ιεράς Συμμαχίας. Την 25η Μαρτίου 1823, ακριβώς δυο χρόνια μετά την έναρξη της Επανάστασης, ο Κάνιγκ γνωστοποιεί στον κόσμο όλο πως αναγνωρίζει επίσημα το δικαίωμα των εμπολέμων Ελλήνων να αποκλείουν με τα πλοία τους τις τουρκικές ακτές. Κάτι τέτοιο το Διεθνές Δίκαιο της εποχής το αναγνώριζε μόνο σε αναγνωρισμένα κράτη, και συνεπώς η πράξη του Κάνιγκ ήταν μια έμμεση μεν, σαφέστατη δε αναγνώριση της κυβέρνησης των αγωνιζομένων Ελλήνων, και άρα του ελληνικού κράτους πριν καν αυτό υπάρξει. Κατά κάποιον τρόπο, και με σύγχρονη ορολογία, ήταν η αναγνώριση μιας επαναστατικής κυβερνήσεως, μιας «κυβερνήσεως του βουνού», για να θυμηθούμε άλλες εποχές.

Και σα μην έφτανε αυτή η τόσο θεαματική και τόσο ξαφνική στροφή της αγγλικής πολιτικής υπέρ των Ελλήνων, την 30ή Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς (1823) όμιλος Άγγλων τραπεζιτών χορηγεί στη μαχόμενη Ελλάδα δάνειο ύψους 800.000 στερλινών για τις άμεσες ανάγκες των επα-

ναστατών. Αν σκεφτεί κανείς πώς γίνεται και δίνουν οι κεφαλαιούχοι τα λεφτά τους με πολύ υψηλό τόκο μεν, αλλά χωρίς να είναι καθόλου βέβαιοι πως θα τα πάρουν πίσω αφού όλα παίζονται ακόμα στην Ελλάδα, προκύπτει η εύλογη απορία: Μα, τι διάολο, τρελλάθηκαν οι πάντα πραχτικοί και συμφεροντολόγοι Άγγλοι; Καθόλου δεν τρελλάθηκαν. Απλώς ασκούν σοβαρή γεωπολιτική στρατηγική στο Αιγαίο και γενικότερα στη Μεσόγειο.

Ήξεραν πως οι Έλληνες είναι θαλασσινός λαός, ήξεραν πως οι Τούρκοι δε σκαμπάζουν τίποτα από θάλασσα και πόνταραν στους Έλληνες, που θα μπορούσαν θαυμάσια να γίνουν εν καιρώ οι χωροφύλακες των Άγγλων και στο Αιγαίο και στη Μεσόγειο. Ο ιδιοφυής Τζωρτζ Κάνιγκ έκανε διάνια. Η Ελλάδα προσδέθηκε στους Άγγλους, και στη συνέχεια στους διαδόχους τους στη Μεσόγειο Αμερικανούς, πριν καν υπάρξει ως ελεύθερο κράτος! Αυτό θα πει μακρόπνοη εξωτερική πολιτική, κύριοι του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, που αν και τσιράκια των Άγγλων δε διδαχτήκατε τίποτα.

Πάντως, τώρα καταλαβαίνετε καλύτερα γιατί αφιερώσαμε στον Κάνιγκ μια πλατεία, έναν δρόμο και έναν ανδριάντα στημένο στην πλατεία Κάνιγκος. Χρωστάμε την ύπαρξή μας ως κράτος στον Κάνιγκ. Αλλά και τους εμφυλίους πολέμους στη διάρκεια της Επανάστασης, κι αυτούς στον Κάνιγκ τους χρωστάμε. Εκείνο το δάνειο, το πρώτο από μια ατέλειωτη σειρά δανείων, έκανε τους Έλληνες να πέσουν με τα μούτρα στο ψητό και να σφάζονται μεταξύ τους για το ποιος θ' αρπάξει το μεγαλύτερο κομμάτι. Όντως μεγάλος πολιτικός ο Κάνιγκ! Είναι να μην του στήσεις το άγαλμα στην πλατεία Κάνιγκος;

4. Ένα πρώιμο προτεκτοράτο

Ο Τσάρος, ο παραδοσιακός προστάτης της ορθοδόξων Ελλήνων, που τους λογαριάζει για φίλους και συμμάχους λόγω θρησκευματος, πανικοβάλλεται απ' την αιφνιδιαστική στροφή της αγγλικής πολιτικής υπέρ των Ελλήνων, και αντεπιτίθεται το 1824, ένα χρόνο μετά την πρωτοβουλία του Τζωρτζ Κάνιγκ για κατ' ουσίαν αναγνώριση απ' την Αγγλία του μη ιδρυθέντος ακόμα ελληνικού κράτους. Με διάβημά του προς την Πύλη ζητάει «δίκαιη λύση του προβλήματος των αγωνιζομένων χριστιανών» (αποφεύγει να πει Ελλήνων).

Αλλά ο Σουλτάνος τον γράφει στα παλιά του τα παπούτσια. Τότε ο Τσάρος σκέφτεται πως δε γίνεται να βοηθήσει μόνος του τους χριστιανούς, όπως πολύ θα τόθελε, και στρέφεται προς τις άλλες μεγάλες δυνάμεις για να τους προτείνει «σχέδιο προς επίλυση του ελληνικού προβλήματος» (τώρα δεν κάνει λόγο για χριστιανούς, αλλά για Έλληνες).

Ο Καποδίστριας, που ζει στη Γενεύη, βομβαρδίζει το αφεντικό του, τον Τσάρο, με γράμματα, προσπαθώντας να τον πείσει πως αν δεν ενεργήσει γρήγορα και ευέλικτα θα χάσει το τρένο που περνάει απ' το Αιγαίο. Και ο Τσάρος, με τη βοήθεια του Καποδίστρια, συντάσσει ένα πολύ απλό σχέδιο προς επίλυση του ελληνικού προβλήματος, που συνί-

σταται στην πρόταση για τη δημιουργία τριών ημιαυτόνομων ηγεμονιών τύπου Μολδοβλαχίας, υποτελών στο Σουλτάνο.

Σημειώστε πως και ο Κάνιγκ δε θέλει πλήρως αυτονομημένο το υπό σύστασιν κράτος, μόνο που δεν προτείνει το κόψιμο της Ελλάδας σε τρία καντόνια, κατά το ελβετικό πρότυπο, που προφανώς έχει στο νου του ο Καποδίστριας, που ζει στην Ελβετία και θαυμάζει το ελβετικό σύστημα διοίκησης. Και ο Κάνιγκ, λοιπόν, φαντάζεται ημιαυτόνομη την Ελλάδα υπό την επικυριαρχία των Τούρκων.

Όμως, ούτε οι Έλληνες δε θα μπορούσαν να φανταστούν τότε κάτι καλύτερο. Ούτε τους περνούσε τότε ακόμα απ' το μυαλό πως θα ήταν δυνατό να φτιάξουν ένα εντελώς αυτόνομο κράτος. Την ιδέα θα τους τη βάλει αργότερα πάλι ο Κάνιγκ για να υπερκεράσει τους Ρώσους σ' αυτήν την διπλωματική διεκδυσίδα για την κυριαρχία των Ρώσων και των Άγγλων στο Αιγαίο.

Ο Τσάρος, που λέτε, προτείνει το 1824 τη δημιουργία τριών ηγεμονιών υποτελών στο Σουλτάνο: 1) της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, 2) της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, και 3) της Πελοποννήσου και Κρήτης. Του Μέττερνιχ του σηκώνεται η τρίχα όταν ακούει το σχέδιο του Τσάρου. Αυτός ο αυτοκρατορικός άνθρωπος ήταν εναντίον σε κάθε τεμαχισμό και υπέρ των μεγάλων κρατών. Δηλαδή υπέρ της μεγάλης και αδιαίρετης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Όμως και ο Κάνιγκ, απορρίπτει το σχέδιο του Τσάρου, δηλαδή του Καποδίστρια. Δε θέλει τον «εξελβετισμό» της Ελλάδος. Την προτιμάει ατεμάχιστη για να την ελέγχει καλύτερα. Άλλωστε, ένα χρόνο μετά την υποβολή του ρωσικού σχεδίου, το 1825, αντιπροσωπεία των αγωνιζομένων Ελλήνων τον επισκέπτεται στο Λονδίνο και του ζητάει να τεθεί η Ελλάδα υπό την προστασία της Αγγλίας! Ζητήσαμε, δηλαδή, να γίνουμε προτεκτοράτο των Άγγλων πριν καν γίνουμε ελεύθερο κράτος! Ο Κάνιγκ, πιο λογικός απ' τους Έλληνες, τους λέει πως δεν είναι ακόμα καιρός για τέτοια. Στ' αλήθεια, ήταν ένας μεγάλος πολιτικός ο Κάνιγκ.

5. Εδώ Λονδίνο

Από την 9η Απριλίου 1826, που υπογράφεται στο Λονδίνο το αγγλο-ρωσικό πρωτόκολλο, που είναι η πρώτη διεθνής πράξη υπέρ της αγωνιζόμενης Ελλάδας, μέχρι την 6η Ιουλίου 1827 που υπογράφεται επίσης στο Λονδίνο η τριμερής συνθήκη μεταξύ της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας, η οποία για πρώτη φορά παίρνει ανοιχτά το μέρος των Ελλήνων, μεσολαβεί ένας χρόνος γεμάτος σασπένς, όπως θα λέγαμε με όρους δανεισμένους απ' τη δραματουργία. Στο διάστημα αυτό, το Μεσολόγγι πέφτει και τα τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα του Ιμπραήμ κατακλύζουν την Ελλάδα.

Η εντολή που πήρε ο Ιμπραήμ απ' το Σουλτάνο να μεταφέρει στην Αφρική όσους Έλληνες καταφέρουν να επιζήσουν, σε λίγο θ' αρχίσει να εφαρμόζεται. Τίποτα πια δεν μπορεί να σώσει τους Έλληνες απ' τον αφανισμό, εκτός απ' την άμεση και ταχύτατη επέμβαση των μεγάλων

δυνάμεων Αγγλίας, Ρωσίας και Γαλλίας. Η τέταρτη μεγάλη δύναμη, η Αυστρία, έχει δηλώσει εξ αρχής την επιθυμία της για την καταστροφή της Ελλάδας, αν δεν υποταγεί πλήρως στους Τούρκους, και ο Μέττερνιχ ειρωνεύεται απροκάλυπτα όσους προσπαθούν να σώσουν ένα πτώμα. Ενώ η πέμπτη μεγάλη δύναμη, η Πρωσσία, που δεν είναι και τόσο μεγάλη προς το παρόν, ακολουθεί κάπως αμήχανα τον αυστριακό Υπουργό Εξωτερικών Μέττερνιχ, τον αρχηγό της Ιεράς Συμμαχίας.

Να εξηγήσουμε, όμως: Η Αγγλία, η Ρωσία και η Γαλλία, που πρωτοστατούν στις εξελίξεις στην πάντα ευαίσθητη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, δεν ενεργούν τόσο από φιλελληνισμό, αν και το φιλελληνικό κίνημα είναι πάρα πολύ ισχυρό στις παραπάνω χώρες, όσο από συμφέρον. Η Αγγλία γιατί είναι θαλασσοκράτειρα και δεν μπορεί να ανέχεται για πολύ τόσο την αναρχία που δημιουργήθηκε στην περιοχή του Αιγαίου όσο και την πειρατεία, που ανθεί και φουντώνει βάσει της λογικής της παροιμίας που λέει «ο λύκος στην αντάρα χαίρεται», η Ρωσία γιατί αναζητά τρόπους εξόδου στη Μεσόγειο, που ο «προαιώνιος εχθρός» της, η Τουρκία, δεν είναι διατεθειμένος να προσφέρει και η Γαλλία γιατί είναι μεσογειακή χώρα, αλλά και διότι ο φιλελευθερισμός που εγκαινιάζει εκεί η μεγάλη Γαλλική Επανάσταση, που εμπνέει και την ελληνική, είναι πάντα ισχυρός, και μετά την ήττα του Ναπολέοντα.

Το αγγλορωσικό πρωτόκολλο του 1826, προβλέπει μεν αυτοκυβέρνηση των Ελλήνων, αλλά υπό την προστασία του Σουλτάνου, στον οποίο και θα καταβάλλεται ετήσιος φόρος. Για τα σύνορα του υπό ίδρυση κράτους δε γίνεται λόγος, και το θέμα αφήνεται για αργότερα. Άλλωστε, κανείς δεν θα ήταν σε θέση να πει ποια θα έπρεπε να είναι αυτά τα σύνορα, γιατί ελληνικό κράτος δεν υπήρξε ποτέ στο παρελθόν, ούτε καν στην αρχαία Ελλάδα, που δεν ήταν κράτος αλλά ένα σύνολο πόλεων-κρατών, που δεν είχαν σχέση διοικητική μεταξύ τους. Τίποτα πιο δύσκολο, λοιπόν, απ' τον καθορισμό των συνόρων του υπό ίδρυση ελληνικού κράτους. Συνελπώς, δεν είναι πονηριά που οι μεγάλες δυνάμεις αποφεύγουν να συζητήσουν το πρόβλημα τώρα. Αυτό που έχουν να συζητήσουν επειγόντως είναι η σωτηρία των Ελλήνων απ' τον πλήρη αφανισμό. Όμως, οι συζητήσεις τρενάρουν και ο Ιμπραήμ τρίβει τα χέρια του, όπως και ο Μέττερνιχ.

6. Η νέα τάξη πραγμάτων τον 19ο αιώνα

Όταν άρχισε τον αγώνα η Φιλική Εταιρεία, ήξερε πως δεν μπορούν να κερδίσουν μόνοι και αβοήθητοι οι Έλληνες. Για ανθρώπους σοβαρούς, όπως οι Φιλικοί, που δεν πρέπει να συγχέονται με τους σημερινούς δημαγωγούς του «βυθίσατε το Χόρα» κι άλλα τέτοια φαιδρά και ρωμεία, ήταν αυτονόητο πως αν δεν επενέβαινε τουλάχιστο μια μεγάλη δύναμη υπέρ της Ελλάδος, το παιχνίδι θα ήταν εξ αρχής χαμένο. Είναι νόμος ιστορικός, και όχι μόνο, η ποιότητα να υποτάσσεται στην ποσότητα. Ο αναμφισβήτητος ηρωισμός των Ελλήνων επαναστατών αργά ή γρήγορα θα εξαφανιζόταν κάτω απ' τον όγκο των τουρκοαιγυπτιακών

στρατευμάτων. Μια χούφτα άνθρωποι θα ήταν αδύνατο να τα βάλουν με μια απέραντη Αυτοκρατορία, έστω κι αν αυτή από πολλών ετών βρισκόταν σε παρακμή.

Στην αρχή της επανάστασης, οι Τούρκοι δεν πήραν καθόλου στα σοβαρά την εξέγερση των Ελλήνων. Την αντιμετώπισαν σα μία απ' τις εκατοντάδες εξεγέρσεις που γίνονταν αδιάκοπα εντός των συνόρων της απέραντης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σοβαρεύτηκαν μόνο όταν διαπίστωσαν ότι η διεθνής πολιτική συγκυρία δεν ευνοεί την Οθωμανική Αυτοκρατορία που πνέει τα λοίσθια και όλοι παραφυλάν να πάρουν μοιράδι απ' το διαμελισμένο σώμα της. Οι Φιλικοί, λοιπόν, γνώριζαν πως η διεθνής συγκυρία δεν ευνοεί τους Τούρκους αλλά δε γνώριζαν με ποιον τρόπο θα κάνουν να λειτουργήσει υπέρ των Ελλήνων η δυσμενής για τους Τούρκους διεθνής συγκυρία.

Πάντως, σωστά υπολόγισαν στη βοήθεια των ομόδοξων Ρώσων. Η Ρωσική Αυτοκρατορία αυτή την περίοδο είναι η πιο μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη, η μόνη ανταγωνιστική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως, η χώρα που δημιούργησε, θα λέγαμε, τον καπιταλισμό, η Αγγλία, αν και πολύ μικρότερη απ' τις δυο μεγάλες στεριανές Αυτοκρατορίες, μπαίνει με δύναμη στην ιστορία και διεκδικεί πρωταγωνιστικό ρόλο, σε βάρος των δύο «παραδοσιακών» Αυτοκρατοριών με τη φεουδαρχική, δυσκίνητη κοινωνική δομή.

Ο μεγάλος Τζωρτζ Κάνιγκ είναι ο πρώτος πολιτικός που σκέφεται με συνέπεια και ενεργεί με ταχύτητα σαν τυπικός εκπρόσωπος του θριαμβεύοντος καπιταλισμού. Γιαυτό και αιφνιδιάζει τους πάντες με πρωτοβουλίες που είναι ακατανόητες για τους πολιτικούς τόσο του Τσάρου όσο και του Σουλτάνου. Κι έτσι, εκεί που οι Έλληνες περίμεναν τη βοήθεια απ' τους ομόδοξους Ρώσους, τους ήρθε τελικά απ' τους ετερόδοξους Άγγλους.

Οι Έλληνες αρχίζουν να καταλαβαίνουν πως δε ζουν στην εποχή του δυαρχικού Βυζαντίου, όπου η εξουσία μοιράζεται ανάμεσα στον Αυτοκράτορα και τον Πατριάρχη, και ότι το ορθόδοξο δόγμα γίνεται άκρως ανορθόδοξο όταν στηρίζεται πάνω του ο σχεδιασμός της εξωτερικής πολιτικής. Δε μας έσωσε, λοιπόν, τότε, η ομόδοξος Ανατολή αλλά η ετερόδοξος Δύση, και χρωστάμε την ύπαρξή μας ως κράτος αποκλειστικά στη Δύση. Πιο συγκεκριμένα στην Αγγλία, κι ακόμα πιο συγκεκριμένα στον Τζωρτζ Κάνιγκ. Το γεγονός πως συνεχώς γκρινιάζουμε για την εξάρτησή μας απ' τους ξένους, είναι μάλλον ανιστόρητο, αφού υπάρχουν ως κράτος χάρη στην πολιτική των ξένων. Αλλά και στα δάνεια που δίνουν συνεχώς οι ξένοι για να συντηρούν ένα τεχνητό κράτος για λόγους γεωπολιτικούς και όχι φιλελληνικούς.

7. Της (ελληνικής) γης οι κολασμένοι.

Ο μουσουλμανισμός είναι μια υποδειγματικά ανεξίτηλη θρησκεία. Ούτε προσηλυτισμό κάνει ούτε ιεραποστόλους έχει. Ο μουσουλμανισμός σέβεται τις δύο προγενέστερες απ' αυτόν μονοθεϊστικές θρησκείες, τον

ιουδαϊσμό και το χριστιανισμό και αναγνωρίζει τα δάνεια που πήρε κι απ' τις δυο. Τιμάει και τον Μωυσή και το Χριστό ως μεγάλους προφήτες, πάντως όχι μεγαλύτερους απ' το Μωάμεθ, που κατά τον μουσουλμανισμό έρχεται να συμπληρώσει τόσο τό Λόγο του Μωυσή (Δέκα Εντολές) όσο και το Λόγο του Χριστού (Ευαγγέλιο – καλή αγγελία, καλό μήνυμα για τη σωτηρία). Ποτέ και σε καμιά περίπτωση οι μουσουλμάνοι δε δίωξαν και δεν έσφαξαν είτε Χριστιανούς, αρκεί, βέβαια, να μην αμφισβητούσαν την πρωτοκαθεδρία του Μωάμεθ ανάμεσα στους προφήτες. Αν δεν την αμφισβητούσαν και αν δεν πρόσβαλλαν τον Προφήτη όντας φανατικοί, μπορούσαν να πιστεύουν στο δόγμα τους με απόλυτη άνεση.

Αυτός είναι ο λόγος, άλλωστε, που οι εκ βλακών ορθόδοξοι (είναι άστοχο το να υποστηρίζει κανείς πως δεν υπάρχουν βλάκες ανάμεσα στους πιστούς, λόγω Αγίου Πνεύματος) ισχυρίζονται πως εμείς οι Έλληνες ήμασταν τυχεροί που κατακτηθήκαμε απ' τους Τούρκους και όχι απ' τους Φράγκους. Στο μυαλό τους προέχει η έννοια της θρησκείας, και δη της ορθοδοξίας, κι όχι η έννοια του πολιτισμού, που, ταχυδακτυλουργικά, τον ταυτίζουν με τη θρησκεία, και δη την ορθοδοξία, κάνοντας έτσι τον πολιτισμό υπόθεση των αγράμματων παπάδων, με τις γνωστές συνέπειες για την Ελλάδα.

Είναι αλήθεια πως η ορθοδοξία έπαιξε έναν τεράστιο ρόλο στη συσπείρωση των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της Επανάστασης αλλά και πριν απ' αυτήν. Όμως, δεν είναι αλήθεια πως μόνο οι ορθόδοξοι πολέμησαν τους Τούρκους. Τους Τούρκους τους πολέμησαν οι καταπιεσμένοι και πεινώντες, ασχέτως θρησκευμάτων και ασχέτως εθνικότητας. Ήταν πολλές χιλιάδες οι μουσουλμάνοι Έλληνες τότε, ανάμεσα στους οποίους και οπλαρχηγοί σαν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Και τουλάχιστον οι μισοί απ' τους οπλαρχηγούς αλλά και τους αγωνιστές ήταν Αρβανίτες. Αρβανίτης σίγουρα ήταν ο Μιαούλης, η Μπουμπουλίνα και δεκάδες άλλοι. Και δεδηλωμένα φιλοαρβανίτης αλλά και φιλομουσουλμάνος ήταν ο μέγιστος των οπλαρχηγών Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο αναμφισβήτητος ηγέτης της Επανάστασης.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, πώς είναι δυνατό να είναι κατ' αρχήν εθνική κι ύστερα κοινωνική η μεγάλη και ηρωική Ελληνική Επανάσταση, που κατέπληξε τον πολιτισμένο κόσμο με τον άπελλι ηρωισμό της; Κατά των Τούρκων ξεσηκώθηκαν οι πάντες, ακόμα και οι Τούρκοι παρίες. Φυσικά, οι ορθόδοξοι Έλληνες αποτελούσαν την πλειοψηφία. Όμως, οι μουσουλμάνοι Έλληνες, οι ορθόδοξοι Αρβανίτες και οι μουσουλμάνοι Αρβανίτες, αποτελούσαν περίπου τους μισούς των αγωνιζομένων κατά των Τούρκων. Τώρα, πώς έγινε και προέκυψε μετά την Επανάσταση κράτος αμιγώς ελληνικό και ακραιφνώς ορθόδοξο, είναι μια άλλη θλιβερή ιστορία. Θα τη δούμε εν καιρώ. Πάντως, η και σήμερα δικαιολογημένη πίκρα απ' τον παραγκωνισμό των ετεροδόξων και των αλλοεθνών Ελλήνων εγκυμονεί πάρα πολλούς κινδύνους για το ελληνικό μέλλον – αν υπάρξει ελληνικό μέλλον.

8. Η ναυμαχία του Ναυαρίνου

Στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο, λίγο πιο κάτω απ' τον Πύργο, υπάρχει ένας κολλίσκοπος που φέρει το όνομα Ναυαρίνο. Έτσι που φράσσεται ο κολλίσκοπος απ' το νησάκι που λέγεται Σφακτηρία, αποτελεί ένα έξοχο φυσικό λιμάνι. Σ' αυτό το λιμάνι τρύπωσε ο στόλος του Ιμπραήμ, για να προφυλαχτεί απ' τη φουρτούνα κι όχι απ' τους Έλληνες, που το 1827 είναι πλέον εντελώς ξέπνοοι ύστερα από ηρωικό και απελπισμένο αγώνα έξι ετών, ούτε απ' το συμμαχικό στόλο των αγγλογαλλορώσων, που ιδέα δεν έχει ότι επέπρωτο να δοξαστεί υπέρ της ένδοξης Ελλάδας, όταν το 1825, ο Ιμπραήμ (Αβραάμ), γιος του Σουλτάνου της Αιγύπτου Μωχάμετ Άλη, που γεννήθηκε στην Καβάλα, αποβιβαζόταν στη Μεθώνη, με δύναμη 10.000 ανδρών.

Ήταν Οκτώβριος του 1827 και είχαν περάσει κάπου δυόμιση μήνες απ' τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς, που ο Σουλτάνος ξαπόστειλε τους πρεσβευτές των αγγλογαλλορώσων που πήγαν να του ανακοινώσουν πως οι τρεις σύμμαχοι αποφάσισαν να επιβάλουν την ειρήνη στο Αιγαίο, γιατί μόνο αυτό τους ενδιέφερε στο βάθος. Ο Σουλτάνος τους είπε να μην ανακατεύονται στα εσωτερικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ότι η Ελλάδα ανήκει στο εσωτερικό της εν λόγω Αυτοκρατορίας. Τότε οι σύμμαχοι θύμωσαν που ο Σουλτάνος, παρά τα χάλια της Αυτοκρατορίας του, επέμενε να κάνει το νταή, και είπαν να επέμβουν δυναμικά υπέρ των Ελλήνων, δηλαδή υπέρ του εαυτού των.

Περί τα μέσα Σεπτεμβρίου, οι τρεις στόλοι συναντώνται στα ανοιχτά κοντά στη Ζάκυνθο και καταστρώνουν κοινό σχέδιο δράσης κατά του στόλου του Ιμπραήμ, που μαχμουρλιάζει στο Ναυαρίνο, χωρίς να ξέρει τι τον περιμένει. Αρχηγός του αγγλικού στόλου είναι ο ναύαρχος Έντουαρντ Κόδριγκτον, που χριέται και αρχηγός του ενωμένου συμμαχικού στόλου, αρχηγός του γαλλικού είναι ο ναύαρχος Δεριγνύ, και επί το ορθότερο και πληρέστερο Ανρί-Ντανιέλ Γκοτιέ Ντε Ρινύ, και αρχηγός του ρωσικού ο ναύαρχος Λογγίνος Χέυντεν (Χέυδεν, τον λέμε εμείς). Και οι τρεις γίναν... δρόμοι της Αθήνας.

Ο συμμαχικός στόλος έχει 27 πλοία και ο τουρκοαιγυπτιακός 82. Τη μεγάλη για την Ελλάδα ημέρα της 8ης Οκτωβρίου 1827, ο συμμαχικός στόλος αποκλείει εύκολα τον αμέριμνο τουρκοαιγυπτιακό μέσα στο Ναυαρίνο, και μ' ένα σφυροκόπημα που δεν κρατάει ούτε τρεις ώρες καλά καλά, τον στέλνει όλον στον πάτο. Σ' αυτές τις τρεις ιστορικές συμμαχικές ώρες που ισούνται με έξι ελληνικά χρόνια σκληρών αγώνων, 5.000 ψυχές μουσουλμάνων πετούν για τον μουσουλμανικό παράδεισο και 700 ψυχές χριστιανών, ορθοδόξων Ρώσων, προτεσταντών Άγγλων και καθολικών Γάλλων ανάμεικτα, φτερουγίζουν για τον χριστιανικό παράδεισο.

Και η ψυχή των Ελλήνων που είχε πάει στην Κούλουρη, δηλαδή την πάντα καλά προφυλαγμένη Σαλαμίνα, όπου εύρισκαν καταφύγιο και τα τρομαγμένα σώματα και οι τρομαγμένες ψυχές των Ελλήνων από αρχαιοτάτων χρόνων, επιστρέφει απ' την Κούλουρη. Κανένα πρόβλημα

πλέον με τον Ιμπραήμ. Οι σύμμαχοι νίκησαν για λογαριασμό των Ελλήνων, και η επανάσταση τελειώνει με το τέλος του έκτου χρόνου. Όμως, τα εν ειρήνη δύσκολα τώρα αρχίζουν. Και πόσο δυσκολευόμαστε εμείς οι Έλληνες στην ειρήνη, δε λέγεται.

9. Βιβλα Φρανς!

Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος βυθίστηκε μεν στο Ναυαρίνο αλλά τα τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα, που ήταν διάσπαρτα και σουλατσάριζαν ανενόχλητα στην Πελοπόννησο και τη Στερεά, βρίσκονταν πάντα εκεί. Και, ω του αγγλικού θαύματος, τα εν λόγω στρατεύματα έφυγαν ειρηνικά και συντεταγμένα, σα να μη συνέβαινε τίποτα.

Τα γεγονότα, αμέσως μετά το Ναυαρίνο, συνέβησαν ως εξής: Η Ρωσία, μόνη απ' τις τρεις συμμάχους που ναυμάχησαν ηρωικά υπέρ των Ελλήνων, εμπλέκεται με την Τουρκία στον πιο τρελλό πόλεμο που έγινε ποτέ. Ο Τσάρος κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία όσον αφορά τις βόρειες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά όχι όσον αφορά και τις νότιες. Οι νότιες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, τελούσαν υπό αγγλικήν προστασίαν. Και για να μας προστατεύσουν καλύτερα οι Άγγλοι, αμέσως μετά το Ναυαρίνο μας στέλνουν πεσκέσι τον στρατηγό Τσωρτζ, που αναλαμβάνει διοικητής του ελληνικού στρατού. Και τον ναύαρχο Κόχραν, που αναλαμβάνει διοικητής του ελληνικού στόλου, με τις ευλογίες και των Ρώσων και των Γάλλων.

Ναι, αλλά οι Τούρκοι ήταν πάντα στις θέσεις τους και δε γίνεται ούτε μια μάχη για να εκδιωχτούν. Οι Άγγλοι είναι ικανοποιημένοι με τον ειρηνικό αποκλεισμό, όπως λεν την απαγόρευση ανεφοδιασμού διά θαλάσσης των στεριανών στρατευμάτων του Ιμπραήμ που, βέβαια, ως συνήθως, κλέβουν για να τρων.

Οι Γάλλοι αρχίζουν να ανησυχούν και προτείνουν στους Άγγλους τη βίαιη αποπομπή των Τουρκοαιγυπτίων. Οι Άγγλοι όμως είναι κατηγορηματικά... κατά της βίας. Και οι Ρώσοι απασχολημένοι με τον μισοπόλεμο. Όμως, φοβούμενοι οι Άγγλοι νίκη των Ρώσων κατά των Τούρκων στον βόρειο μισοπόλεμο, ενδίδουν στο γαλλικό σχέδιο αλλά αρνούνται να στείλουν αγγλικά στρατεύματα για να διώξουν τους Τούρκους. Κι έτσι έρχονται μόνο γαλλικά υπό τον μαρκήσιο-στρατηγό Νικολά Μαιζόν, που έχει εντολή να ενεργήσει στρατιωτικά μόνο στην Πελοπόννησο, γιατί μόνο υπ' αυτόν τόν όρο οι Άγγλοι επιτρέπουν στους Γάλλους να δράσουν στην Ελλάδα. Κι όταν οι Γάλλοι ζήτησαν να περάσουν τον Ισθμό για να ελευθερώσουν και την Αττική, τους είπαν στοπ, ως εδώ και μη παρέκει! Ελλάδα είναι η Πελοπόννησος! Και είναι ακόμα, η ρημάδα.

Όμως, ο καημένος ο Μαιζόν που είχε πάρει φόρα, δεν προλαβαίνει να κάνει τίποτα, ούτε στην Πελοπόννησο. Μόλις αποβιβάστηκε στο Ναυαρίνο, τον πληροφορεί ο συμπατριώτης του Δεριγνύ πως ο Άγγλος Κόδρικτον, που βρισκόταν ήδη στην Αλεξάνδρεια, είχε συμφωνήσει με

τον Μωχάμετ Άλη να αποχωρήσουν οι εισβολείς από την Ελλάδα ειρηνικά και ήσυχά!

Η επιβίβαση των Τουρκοαιγυπτίων στα καινούργια τους πλοία διαρκεί τρεις βδομάδες. Όμως, σύμφωνα με τη συμφωνία της Αλεξάνδρειας έμειναν στην Ελλάδα 1200 Αιγύπτιοι για να φυλάν τα φρούρια. Τότε ο Μαιζόν θυμώνει κι αρχίζει να βαράει τα φρούρια ερήμην των Άγγλων. Πρώτα κατέλαβε το φρούριο του Ναυαρίνου κι ύστερα το «φρούριο του Μωρέως» στο Ρίον. Και στη συνέχεια ο όντως γενναίος μαρκήσιος που διέπρεψε και στους ναπολεόντειους πολέμους φεύγει για τη Γαλλία, αφήνοντας στην Ελλάδα 3000 στρατιώτες να φυλάν κάποια φρούρια και στην πραγματικότητα να παραφυλάν τους πάντα δόλιους Άγγλους.

10. Το νιογέννητο

Απ' το 1828, που διευθετείται το πρόβλημα με τους απομειναντες στην Πελοπόννησο Τουρκοαιγυπτίους και έρχεται επιτέλους ο Ιωάννης Καποδίστριας, μέχρι το 1831, που δολοφονείται ο Κυβερνήτης, το νεοσύστατο ελληνικό κράτος πασχίζει να υπάρξει με χίλια βάσανα. Αλλά ο Καποδίστριας δε θα προλάβει να δει την Ελλάδα κράτος επισήμως αναγνωρισμένο. Αυτό θα συμβεί την 7η Μαΐου 1832, όταν οι αντιπρόσωποι των τριών προστάτιδων δυνάμεων, λόρδος Πάλμερστον από τη μεριά της Αγγλίας, πρίγκιψ Ταλλεϋράνδος απ' τη μεριά της Γαλλίας και πρίγκιψ Λίβεν απ' τη μεριά της Ρωσίας, υπογράφουν στο Λονδίνο το «τελικό πρωτόκολλο επί του ελληνικού ζητήματος και της εκλογής του πρίγκιπος Όθωνος της Βαυαρίας ως βασιλέως της Ελλάδος». Για να φτάσουμε μέχρι εδώ όμως γίνεται χαμός απ' το 1828 και μετά.

Κατ' αρχήν, τον Μάιο του 1828 έρχεται στην Ελλάδα ο πρώτος πρεσβευτής, ο Γάλλος στρατηγός Ζισερό ντε Σαιν Ντεβίλ, που αντί διαπιστευτηρίων έχει μαζί του 500.000 φράγκα κι έτσι πείθει τους Έλληνες πως είναι σοβαρός άνθρωπος. Ακολουθεί ο Ρώσος, που είναι Έλληνας και λέγεται Βούλγαρις, και ο Άγγλος μίστερ Ντώκινς. Όλοι φέρνουν δώρα στο νιογέννητο.

Και το κακομαθαίνουν εξ αρχής, το σκασμένο. Που και όταν μεγαλώσει, μια μόνο λέξη θα ξέρει να λέει: ΔΑΝΕΙΑ. Δώστε μου δάνεια και πάρτε μου την ψυχή! Την ελληνική ψυχή, βέβαια, που έχει και αρχαιολογική αξία. Και να σκεφτείς πως ο Σουλτάνος ακόμα δεν έχει ενδώσει. Θα ενδώσει όμως απότομα την 14η Σεπτεμβρίου 1829 με την υπογραφή της συνθήκης της Αδριανουπόλεως.

Τι συνέβη; Συνέβη η συντριβή του απ' τους Ρώσους στον περίεργο μισοπόλεμο που άρχισε αμέσως μετά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου. Οι Ρώσοι προελαύνουν ακάθεκτοι και βρίσκονται προ των πυλών της Κωνσταντινουπόλεως. Οι Τούρκοι φοβούνται μην τα χάσουν όλα, κι έτσι δίνουν τα λίγα που τους ζητούν οι σύμμαχοι δύο χρόνια τώρα. Συγκρατούνται δηλαδή να γίνει η Ελλάδα κράτος ανεξάρτητο μεν, αλλά υπό την επικυριαρχία της Πύλης στην οποία θα πληρώνει φόρο, όπως ακριβώς προβλέπει το συμμαχικό σχέδιο. Που είναι κατ' ουσίαν αγγλικό.

Και, εκτός του φόρου στους Τούρκους, προβλέπει επίσης περιορισμό του νέου κράτους στην Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες. Ούτε καν τη Δυτική Στερεά (Ρούμελη), τον δεύτερο μετά την Πελοπόννησο στύλο του αγώνα, θέλουν οι Εγγλέζοι εντός των ορίων του νέου κράτους. Οι Ρουμελιώτες γίνονται έξαλλοι αλλά οι Θεσσαλοί, οι Ηπειρώτες και οι Μακεδόνες, που δεν έκαναν τίποτα το σοβαρό στη διάρκεια της Επανάστασης, θα το βουλώσουν και θα υπομείνουν στωικά τη μοίρα τους, μέχρι να τους ελευθερώσει κάποτε ο ελληνικός στρατός για να τους χαρίσει στην κυριολεξία την ελευθερία.

Αλλά το ωραιότερο σας το αφήνουμε για τό τέλος: Οι Άγγλοι κάνουν μια τρομερή ρελάνς βλέποντας τους Ρώσους να παίρνουν το πάνω χέρι και να χαιρετίζονται απ' τους Έλληνες σαν οι πραγματικοί ελευθερωτές. Και παραχωρούν στους Έλληνες πλήρη, ολική και ριζική αυτονομία. Και ευρύνουν από πάνω κι άλλο τα σύνορα της νιογέννητης Ελλάδας. Η Ρούμελη θα είναι ελληνική! Πελοπόννησος, Ρούμελη, Κυκλάδες, Εύβοια, Αττική – και τέρμα.

2. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

1. Ένας Ιταλός στην Ελλάδα του 1828

Η είδηση της εκλογής του Καποδίστρια σαν Κυβερνήτη της Ελλάδας απ' την Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον Απρίλιο του 1827, τον βρήκε καθ' οδόν προς την Πετρούπολη. Ο Τσάρος τον συγχαίρει και τον ξεπροβοδίζει σχεδόν αμέσως.

Στους επτά μήνες που μεσολαμβάνει μέχρι να φτάσει στην Ελλάδα και γίνει δεκτός ως σωτήρας και μεσσίας στο Ναύπλιο την 6η Ιανουαρίου 1828, ο Κερκυραίος Καποδίστριας επιτελεί έναν μοναδικό άθλο: Μαζεύει τόσο χρήμα από δάνεια και προσφορές, που όταν έρχεται έχει ήδη έτοιμο το πρώτο ελληνικό δημόσιο ταμείο.

Είναι εκπληκτικές οι διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες αυτού του ανθρώπου. Και, βέβαια, δεν είναι καθόλου τυχαίο που τούτος ο σπουδαίος Έλληνας έφτασε να γίνει Υπουργός Εξωτερικών της αυτοκρατορικής Ρωσίας. Δε θα μπορούσαν να περιμένουν τίποτα καλύτερο οι Έλληνες, απ' το να έχουν κυβερνήτη τον Καποδίστρια, που άφησε τα λεφτά του και τα καλά του στη Ρωσία και την Ελβετία για να έρθει να οργανώνει εκ του μη όντος ένα κράτος.

Βέβαια, είναι αλήθεια πως ο Καποδίστριας δεν είναι Έλληνας «εξ αίματος» αλλά Ιταλός. Όμως, αυτή την εποχή δεν έχει αρχίσει ακόμα η εθνολογική αιματολογία και κανείς δε νοιάζεται για το γεγονός πως το πραγματικό του όνομα είναι Vittori.

Η οικογένεια Vittori ήρθε απ' το Κάπο ντ' Ίστρια της Δαλματίας στην Κέρκυρα το 1373, όπου και έκανε επίθετο το όνομα του τόπου καταγωγής. Έχει πάρα πολλούς επιφανείς αυτή η οικογένεια Κερκυραίων ευγενών ιταλικής καταγωγής, όμως ο Ιωάννης είναι διεθνής φυσιογνωμία. Αφού σπουδάσει ιατρική στην Ιταλία, αναδεικνύεται σε πολύ νεαρή ηλικία ένας απ' τους σπουδαιότερους Ευρωπαίους διπλωμάτες, το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Μετά την γαλλική κατάκτηση της Επτανήσου, φεύγει το 1809 στη Ρωσία, όπου σύντομα γίνεται «σύμβουλος του κράτους». Στη συνέχεια γίνεται γραμματέας των ρωσικών πρεσβειών στην Αυστρία και την Ελβετία, όπου συλλαμβάνει, εισηγείται και επιβλέπει την εφαρμογή του καντονιακού συστήματος διακυβέρνησης που ισχύει ακόμα σ' αυτή τη χώρα. Κάτι ανάλογο είχε στο νου του και για την Ελλάδα.

Το 1814 παίρνει μέρος στο συνέδριο της Βιέννης σαν εκπρόσωπος των Ρώσων, και το 1815, μετά την υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων, όπου πετυχαίνει την αναγνώριση της ελευθερίας της Επτανήσου υπό την προστασία της Αγγλίας, διορίζεται από τον Τσάρο Αλέξανδρο Α΄, και παρά τη λυσσώδη αντίδραση του Μέττερνιχ, συνυπουργός των εξωτερικών μαζί με τον Νέσελροντ. Το 1817 αποποιείται την προσφεθείσα αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας και το 1821 διαφωνεί με τον Τσάρο για την τακτική του σχετικά με τη Ελληνική Επανάσταση και εγκαταλείπει τα αξιώματά του.

Την 27η Νοεμβρίου 1831, σε ηλικία 55 ετών, δολοφονείται στην πόρτα της εκκλησίας του Αγίου Σπυριδώνα του Ναυπλίου από τον αδερφό του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Κωνσταντίνο και τον γιο του Γεώργιο. Πυροβολούν και οι δυο μαζί αλλά ο Γεώργιος αστοχεί και τον καρφώνει στην καρδιά με το μανιάτικο σιλέτο για να μην υστερήσει του άλλου δολοφόνου. Ο Καποδίστριας ήταν πολύ τίμιος, άρα έπρεπε να πεθάνει. Καλά να πάθει. Είναι για Καποδίστριας η Ελλάδα;

2. Ένα μείζον πρόβλημα για τον Καποδίστρια

Ο Καποδίστριας εκλήθη να κυβερνήσει σύμφωνα με το σύνταγμα που ψήφισε η Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας. Όμως, δεν άργησε να καταλάβει πως αυτό το σύνταγμα κάθε άλλο παρά τη δημοκρατία στόχευε σε μια εποχή που ουσιαστική δημοκρατία δεν υπήρχε πουθενά στον κόσμο, πόσω μάλλον σ' έναν τόπο ρημαγμένο απ' τον πόλεμο και σπαρασμένο από συνεχείς εμφυλίους πολέμους. Οι Έλληνες, δημοκρατία έλεγαν και αναρχία εννοούσαν, όπως και σήμερα άλλωστε. Και δεν παραπέμπουμε εδώ στην «παραδοσιακή» αναρχία του Μπαζούνιν και του Κροπότκιν, γιατί ούτε αυτή υπήρχε τότε.

Δημοκρατία έλεγαν οι Έλληνες, και εννοούσαν την ευχέρεια του καθένα να κάνει ό,τι θέλει και λογαριασμό να μη δίνει σε κανέναν, ούτε στη Βουλή ούτε στην Κυβέρνηση ούτε καν στο σύνταγμα, όπως και σήμερα. Είναι προφανές πως δημοκρατία αυτή την εποχή σε μια χώρα που μόλις είχε αναδυθεί απ' την ανυπαρξία κι όπου κανείς δεν ήξερε τι ακριβώς ήθελε, δε θα ήταν δυνατό να υπάρξει. Το πολύ που θα μπορούσαν να ευχηθούν οι Έλληνες, ήταν να τους τύχει ένας τίμιος και φωτισμένος δικτάτορας που θα νοιαζόταν όντως για τους και που θα έχτιζε τα θεμέλια πάνω στα οποία θα ήταν δυνατό αργότερα να στηριχτεί η δημοκρατία σε μια χώρα πολυεθνική και δίγλωσση. (Οι ανεπισημώς επίσημες γλώσσες της Επανάστασης ήταν δύο, η ελληνική και η αρβανίτικη και όλοι οι οπλαρχηγοί μιλούσαν και ελληνικά και αρβανίτικα, για να μπορούν να συνεννοούνται με όλα τα παλικάρια τους).

Αυτά τα εθνολογικά δεδομένα τα γνώριζε ο Καποδίστριας. Κι αυτός ήταν ο λόγος που πίστευε, χωρίς να το δηλώνει προς το παρόν, πως το αρμόζον για την Ελλάδα διοικητικό σύστημα είναι το καντονιακό, που ο ίδιος είχε σχεδιάσει και είχε προτείνει προς εφαρμογή στην Ελβετία: Ένα ομόσπονδο κράτος αποτελούμενο από περιοχές με σαφώς καθορι-

σμένα τα εθνολογικά γνωρίσματα. (Στην Ελβετία οι εθνότητες είναι τρεις: Γάλλοι, Γερμανοί και Ιταλοί. Κι ωστόσο η τριεθνικότητα της χώρας ποτέ δεν εμπόδισε τους Ελβετούς να είναι πάνω απ' όλα Ελβετοί και να έχουν μια ενιαία ελβετική εθνική συνείδηση, έξω και πέρα απ' τα επιμέρους εθνολογικά γνωρίσματα. Ούτε οι Αμερικανοί στην πολυεθνική Αμερική αισθάνονται λιγότερο Αμερικανοί απ' το λόγο και μόνο πως είναι μια υποδειγματική μάζωση εθνοτήτων και λαοτήτων).

Στην εποχή του Καποδίστρια δε γίνεται ακόμα λόγος για την «αιματολογική καθαρότητα της ελληνικής φυλής» και μόνο οι λόγιοι έχουν κάποια συνείδηση της σημασίας του να είσαι πνευματικός (προσοχή: πνευματικός λέμε) απόγονος των αρχαίων Ελλήνων. Οι κάτοικοι της Ελλάδας τότε αισθάνονταν περισσότερο χριστιανοί και λιγότερο Έλληνες, και ήταν η κοινή θρησκεία ακριβώς που ένωσε τους Έλληνες και τους Αρβανίτες, αλλά και τους άλλους λαούς που ζούσαν στον τόπο που λέγεται Ελλάδα.

Το πρόβλημα δημιουργούνταν με τους μουσουλμάνους Έλληνες, που ήταν πολλοί και τους Αρβανίτες μουσουλμάνους, που ήταν πάρα πολλοί. Το πρόβλημα δημιουργούνταν επίσης απ' τον έντονο τοπικιστικό σοβινισμό και από το πνεύμα φατριασμού που αναγκαστικά υπάρχει σε μια δύσμορφη κοινωνία. Ο Καποδίστριας καλούνταν να λύσει αυτά τα πολύ δύσκολα προβλήματα.

3. Ένας φωτισμένος δικτάτορας

Ο Καποδίστριας πολιτεύτηκε σαφώς δικτατορικά. Μάλιστα, το πρώτο πράγμα που έκανε ερχόμενος στην Ελλάδα ήταν να καταργήσει το σύνταγμα της Τροιζήνας και τη Βουλή, και να συγκεντρώσει στα χέρια του όλες τις εξουσίες. Αντί Βουλής, συγκρότησε συμβούλιο από 27 μέλη που ονομάστηκε Πανελλήνιον. Πρόκειται για μια επιτροπή που επεξεργάζεται μεν τα θέματα που φέρνει σ' αυτήν ο Κυβερνήτης αλλά δεν αποφασίζει για τίποτα. Θα μπορούσαμε να πούμε πως το Πανελλήνιον είναι μια «συμβουλευτική επιτροπή», αν ο όρος δεν είχε εξευτελιστεί πλήρως από κατοπινούς δικτάτορες-νάνους που το έπαιζαν Καποδίστριας σε εποχές που η δημοκρατία θα μπορούσε να λειτουργήσει πράγματι, αν άφηναν τότε τον Καποδίστρια να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις. Εμείς οι Νεοέλληνες το παίζουμε δημοκράτες γεννημένοι – γιαυτό δε γίναμε ποτέ. Διότι δεν αρκεί, βέβαια, να είσαι Έλληνας για να κληρονομήσεις απ' τους αρχαίους το πνεύμα και το νόημα της δημοκρατίας.

Ο Καποδίστριας ήξερε πως ο δημοκράτης γίνεται, δε γεννιέται. Επειδή όμως ο χριστιανός, όπως παραδόξως, γεννιέται χριστιανός, πράγμα που μας κάνει να τον βαφτίζουμε πριν τον ρωτήσουμε αν θέλει να γίνει, εξ επιδράσεως και κατ' αναλογία προέκυψε και η άποψη πως ο Έλληνας κουβαλάει στα κύτταρά του εκτός απ' την ελληνικότητα και τη δημοκρατία. Άκουγαν τότε οι Έλληνες όλη την Ευρώπη να μιλάει για την αρχαία ελληνική δημοκρατία, άλλοτε από πραγματικό θαυμασμό κι άλλοτε από πολιτική σκοπιμότητα (για να μπουν στο μάτι των βασιλέων

και των φεουδαρχών) και πίστεψαν πως για να είσαι δημοκράτης, αρκεί να είσαι Έλληνας. Τις συνέπειες τις γνωρίζουμε και τις πληρώνουμε ακόμα. Και θα τις πληρώνουμε μέχρι να εξαφανιστούμε πλήρως απ' το χάρτη, λόγω δημοκρατικότητας, όπως λέμε εδώ την ασυδοσία και την περιφρόνηση των δικαιωμάτων των πάντων.

Θέλω να πω πως, αν αφήναμε τη δικτατορία να λειτουργήσει στον καιρό της, και μάλιστα χωρίς κληρονομικό άρχοντα στο σβέρκο μας, και ο θεσμός της βασιλείας θα είχε ίσως αποφευχθεί και η ατέλειωτη αλυσίδα των δικτατοριών που ακολούθησαν θα είχε πιθανώς σπάσει στον δεύτερο κιόλας κρίκο της μετά τον Καποδίστρια.

Αν το Πανελλήνιον του Καποδίστρια είχε τη θέση μιας άτυπης Βουλής που ετοιμάζε αλλά δεν ψήφιζε νόμους, η Γραμματεία του Κράτους ήταν ένα είδος κυβέρνησης που δεν κυβερνούσε ακριβώς αλλά εφαρμόζε τις εντολές του Κυβερνήτη, που δεν ήταν τυχαίο που ζήτησε και πήρε αυτόν τον τίτλο.

Αν και δικτάτορας ο Καποδίστριας, ποτέ και σε καμιά περίπτωση δεν αντιμετώπισε τα δυο σώματα, το Πανελλήνιον και τη Γραμματεία του Κράτους, σαν πρόσχημα για αυθαιρεσίες. Συμβουλευόταν στ' αλήθεια τους ανθρώπους που διορίζε ο ίδιος. Και τους διορίζε με κριτήρια τόσο αξιοκρατικά, που μόνο οι κακοήθεις τα αμφισβήτησαν. Ακόμα και ο αδερφός του Αυγουστίνος, που τον είχε κοντά του, ήταν ένας πάρα πολύ σημαντικός και μορφωμένος άνθρωπος. Κι ακριβώς αυτό έφαγε τελικά τον Καποδίστρια: Το ότι χρησιμοποιούσε ικανούς και μορφωμένους ανθρώπους, δημιουργώντας προσκόμματα στους «δημοκράτες», που δε μπορούσαν να ληστεύουν δημοκρατικά το δημόσιο ταμείο.

4. Η Ελλάδα του Καποδίστρια

Τα πρώτα μέτρα που πήρε ο Καποδίστριας μόλις ήρθε στην Ελλάδα, ήταν τα παρακάτω:

1) Οργάνωσε τον διαλυμένο ελληνικό εμπορικό στόλο, γιατί πίστευε πως η σωτηρία της Ελλάδας μόνο απ' τη θάλασσα μπορεί να έρθει. Οι θετικές συνέπειες αυτής της πολιτικής ήταν ορατές μέχρι πριν από λίγα χρόνια, οπότε χρεωκόπησε και ο ακμαίος μέχρι τότε ελληνικός εμπορικός στόλος.

2) Πάταξε άγρια την πειρατεία στην οποία μετά μανίας είχαν αρχίσει να επιδίδονται οι μέχρι πριν από λίγο ηρωικοί πυρπολητές, που τώρα ψωμολυσσούσαν.

3) Ίδρυσε Εθνική Τράπεζα, αλλά με το θάνατό του την κατάργησαν οι παρατραπεζίτες, για να την ξαναϊδρύσει αργότερα ο Όθων και να βρει κι αυτός το μπελά του απ' τους προγόνους του Γούκου.

4) Έφκιαξε ένα νέο και πιο αποτελεσματικό νομισματικό σύστημα, αλλά ο φοίνικας, το πρώτο νόμισμα των ελεύθερων Ελλήνων, θα αντικατασταθεί απ' την αρχαιοελληνική δραχμή, τότε που αποφασίσαμε να αυτοχαρακτηριστούμε γνήσιοι απόγονοι ενδόξων προγόνων.

5) Γέμισε την Ελλάδα γεωργικές σχολές γιατί πίστευε φανατικά στην επιστημονική καλλιέργεια της γης.

6) Πρώτος στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, εισάγει στην Ελλάδα απ' την Αμερική την καλλιέργεια της πατάτας, αλλά επειδή οι Έλληνες δεν έλεγαν να φαν πατάτες, τις αφήνει στο δρόμο για να τις κλέψουν, να τις συνηθίσουν, να δουν πόσο νόστιμες είναι και στη συνέχεια να τις σπείρουν. Το ελληνικότατο κόλλο του Καποδίστρια έπιασε.

7) Ενθάρρυνε επίμονα την καλλιέργεια και την ανάπτυξη της μουριάς και έμαθε στους Έλληνες πως ο μεταξοσκώληκας δεν είναι σκώληκας αλλά ένα χρυσοφόρο έντομο, που δόξασε την Κίνα.

8) Μετρέψεψε σε οργανωμένο στρατό τις μικρές και σκόρπιες αντάρτικες ομάδες.

9) Ίδρυσε τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων που υπάρχει και σήμερα και που πρωτολειτούργησε στο Ναύπλιο επί των ημερών του.

10) Συγκρότησε ομάδες κομάντος, θα λέγαμε σήμερα, υπό τον Δημήτριο Υψηλάντη για την εκδίωξη των Τούρκων από την Αττική και τη Στερεά. Αυτές οι ομάδες έδωσαν την τελευταία μάχη της Ελληνικής Επανάστασης στην Πέτρα της Βοιωτίας, κοντά στη Λειβαδιά, στις 12 Σεπτεμβρίου 1829.

11) Διόρισε επιτροπή εξ αρχιερέων για να βάλουν μια τάξη στην εκκλησία και να την κάνουν να λειτουργήσει σαν οργανωμένο σώμα. Εδώ πέτυχε απολύτως. Οι παπάδες κατάλαβαν εύκολα πως οι μητροπόλεις και τα δεσποτιλίκια θα λειτουργούσαν καλύτερα αν υπήρχε κι ένας αρχιεπίσκοπος. Αλλά ο Καντιώτης ακόμα δεν το κατάλαβε. Είναι προκαποδιστριακός.

12) Οργάνωσε ταμείο για την περίθαλψη των χηρών και των ορφανών του πολέμου. Και έγινε χαμός. Εμφανίστηκαν εκατοντάδες χήρες με σύζυγο ολοζώντανο και ορφανά με όμορφες μανάδες. Είναι τότε που ανακάλυψαν οι Έλληνες πως οι υπηρεσίες προς την πατρίδα, πριν απ' το κάθε τι είναι μια συμφέρουσα εργασία. Τότε εμφανίστηκαν και οι πρώτοι επαγγελματίες εθνικόφρονες, όπως θα λέγαμε σήμερα. Κι επειδή ο Κυβερνήτης ήταν εκ των πραγμάτων αδύνατο να ικανοποιήσει όλη αυτή τη δυστυχία και την πονηριά, απογοήτευσε όλους εκείνους που τον έβλεπαν μάλλον σαν τροφοδότη παρά σαν κυβερνήτη.

5. Παιδεία για πάντα απαίδευτους

Ο Καποδίστριας ήταν ένας άνθρωπος με απίστευτα αποθέματα δύναμης και αντοχής. Η ανατολή του ηλίου τον έβρισκε στο γραφείο του. Έφευγε από κει μαύρα μεσάνυχτα. Η πρώτη του δουλειά ήταν να διαβάσει τις ξένες εφημερίδες, όχι μόνο για να δει πώς αντιμετώπιζαν το ελληνικό πρόβλημα αλλά και για να είναι πάντα ενήμερος για τη διεθνή συγκυρία. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ο Καποδίστριας ήταν ένας διεθνούς επιπέδου διπλωμάτης και πολιτικός, γνωστός στην Ευρώπη πολύ πριν γίνει Κυβερνήτης της Ελλάδας.

Μετά τις εφημερίδες, μελετούσε τα έγγραφα του κράτους και συσκε-

πτόταν με τους συνεργάτες του. Στα ενδιαμέσα των αδιάκοπων συσκέψεων, συνέτασσε διατάγματα, υπαγόρευε αποφάσεις και διεκπεραιώνει την τεράστια αλληλογραφία του, κυρίως με προσωπικότητες εκτός Ελλάδος, Έλληνες και ξένους. Και πάντα έβρισκε καιρό να δέχεται σε ακρόαση τον οποιοδήποτε, και τον πιο ταπεινό και ασήμαντο πολίτη.

Έτρωγε ελάχιστα, και δε δέχτηκε ποτέ μισθό ως Κυβερνήτης. Πιο σωστά, έπαιρνε το μισθό του και αμέσως τον έδινε σε κάποια χήρα, σε κανένα ορφανό. Ποτέ και σε καμιά περίπτωση δε δέχτηκε δώρο από κανέναν, ούτε μικρό ούτε μεγάλο, και συμβούλευε τους πάντες να πράττουν ομοίως: Να μη δέχονται και να μη κάνουν δώρα, ακόμα και αθώα, γιατί κάθε δώρο ενέχει στο βάθος βάθος μια κάποια υποψία δωροδοκίας και δωροληψίας. Θάθελα να τον έβλεπα να παρακολουθεί από καμιά μεριά τη δίκη του σκανδάλου Κοσκωτά. Πρώτα θα έφτυνε έναν έναν όλους εκεί μέσα και στη συνέχεια, ή θα αυτοκτονούσε ή θα πήγαινε να οργανώσει κανένα κράτος αλλού, στην Αφρική ας πούμε.

Όμως, το μεγάλο πάθος του Καποδίστρια ήταν η παιδεία. Ίδρυσε αμέσως 55 σχολεία στην Πελοπόννησο, 44 στα νησιά και 4 «πειρατικά» σε μέρη της Στερεάς που δεν τα είχαν εγκαταλείψει ακόμα οι Τούρκοι. Επί ελληνικού πληθυσμού 500.000 κατοίκων της ελεύθερης επί των ημερών του Ελλάδας (μη σας εντυπωσιάζει το μικρό νούμερο, την εποχή εκείνη δε σκεφτόμασταν ακόμα «να πάρουμε την πόλη και την Αγία Σοφία, ω μεγάλη βασιλιά» και συνεπώς δε μας χρειαζόταν πολύς στρατός), 14.000 Ελληνόπουλα φοιτούσαν σε σχολεία. Το ποσοστό είναι εκπληκτικό, ακόμα και με τα σημερινά δεδομένα.

Ο Καποδίστριας φιλοδοξούσε να κάνει την όμορφη Αίγινα κάτι σαν νησί της παιδείας. Έδωσε, λοιπόν, εντολή στον Κερκυραίο συμπατριώτη του και λόγιο Ανδρέα Μουστοξύδη, που ήταν τρόπον τινά ο άτυπος Υπουργός Παιδείας, να οργανώνει στην Αίγινα ένα σχολείο-ορφανοτροφείο για τα ορφανά του πολέμου, που σε ελάχιστο χρόνο έγινε ένα απολύτως υποδειγματικό εκπαιδευτικό ίδρυμα. Μάζεψε εκεί τους επιφανέστερους δασκάλους του γένους, και από την Ελλάδα και από τον ελληνισμό της διασποράς και τους άφησε να παραθερίζουν συζητώντας αδιάκοπα για το μέλλον της ελληνικής παιδείας. Θα ήθελα πολύ να έβλεπα τον Καποδίστρια να παρακολουθεί μάθημα σε κανένα σημερινό ελληνικό πανεπιστήμιο. Φτου σας μασκαράδες, θάκαμνε και θα πήγαινε στην Αίγινα να στοχαστεί επί της ματαιότητας των εγκοσμίων – κυρίως των ελληνικών εγκοσμίων, που για να είναι μάταια, αρκεί να είναι ελληνικά.

6. Γράμματα και κολυβογράμματα

Ο Καποδίστριας κατάργησε μεν την Εθνοσυνέλευση που βρήκε όταν ήρθε, υποσχέθηκε όμως νέες εκλογές για νέα Εθνοσυνέλευση. Οι εκλογές ορίζονται και τελικά διεξάγονται το Μάιο του 1829. Αλλά στο μεταξύ προκύπτει ένα τεράστιο πρόβλημα, που ούτε να το φανταστεί δε θα μπορούσε ο Ευρωπαίος Ιωάννης Καποδίστριας. Μέχρι τότε, οι εκλογές

διεξάγονταν μ' έναν ανορθόδοξο τρόπο: Οι κατά τόπους Έλληνες εξέλεγαν αντιπροσώπους και οι εκλέκτορες εξέλεγαν τους Βουλευτές. Έτσι οι τοπάρχες κοτζαμπάσηδες έκαμναν ό,τι ήθελαν, κι αυτό το αλαλούμ το ονόμαζαν δημοκρατία. Ο Καποδίστριας πρότεινε να γίνεται η εκλογή των βουλευτών απ' ευθείας απ' το λαό, ώστε να παρακάμψει τους κομματάρχες.

Το δίκαιο του αιτήματός του είναι προφανές. Όμως, οι «δημοκράτες» αντιπροτείνουν τα εξής δύο, το ένα πιο αφρικανικό από τ' άλλο: Πρώτον, να ψηφίσουν μόνο οι αυτόχθονες και όχι οι ετερόχθονες, δηλαδή οι Έλληνες της διασποράς που είχαν έρθει στο μεταξύ στην Ελλάδα. Και δεύτερον, να μην ψηφίσουν όλοι οι αυτόχθονες, αλλά αυτοί που είχαν μια κάποια περιουσία. Αυτά τα λεν «δημοκράτες», που κατηγορούν τον Καποδίστρια για αυταρχισμό.

Οι ετερόχθονες, δηλαδή οι Έλληνες που δεν είχαν γεννηθεί στην Ελλάδα, ήταν γνωστοί από τότε ως Φαναριώτες ή Καλαμαράδες. Φαναριώτες γιατί προέρχονταν κυρίως απ' τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και το Φανάρι, την ελληνική συνοικία της Κωνσταντινούπολης, και καλαμαράδες διότι ήξεραν γραφή, και χρησιμοποιούσαν προς τούτο καλαμάρια με μελάνι. Μ' άλλα λόγια, οι αγράμματοι ήθελαν να αποκλείσουν απ' τις εκλογές τους εγγράμματος. Ήταν πολύ φυσικό εκείνη την εποχή να ξέρουν γράμματα κυρίως οι Έλληνες του εξωτερικού. Άλλωστε, από καλαμαράδες αποτελούνταν και τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας, καλαμαράς ήταν και ο Καποδίστριας.

Από μια μεριά, πάντως, είχαν δίκιο οι ντόπιοι αγωνιστές, που υπέφεραν τα πάνδεινα επί έξι χρόνια, να φοβούνται τους καλαμαράδες: Δεν ήταν λίγοι αυτοί που ήρθαν στην Ελλάδα όχι για να πολεμήσουν, αλλά για να τη διοικήσουν μετά το αίσιο πέρας του αγώνα. Όμως, ο αγράμματος λαός δε μισεί τους καλαμαράδες. Τους μισούν οι μισοαγράμματοι προύχοντες και οι κοτζαμπάσηδες, που πριν την επανάσταση συνεργάζονταν αρμονικότερα με τους Τούρκους. Ο αγράμματος άνθρωπος πάντα κατανοεί τη σημασία που έχουν για μια καλύτερη ζωή τα γράμματα, και πάντα θέλει να σπουδάσει τα παιδιά του. Οι επικίνδυνοι είναι οι κολυβογραμματισμένοι με τα κολυβογράμματά τους, που δεν έλειψαν ποτέ απ' την Ελλάδα. Και που τη χαντάκωσαν. Επειδή ξέρουν να διαβάζουν την Ιερά Σύνοψη, νομίζουν πως ξέρουν και γράμματα.

Πίσω απ' αυτή τη διαμάχη κρύβεται ο ανηλεής πόλεμος μεταξύ Ελλήνων της Ελλάδας και Ελλήνων του εξωτερικού, που συνεχίζεται. Οι «εσ» πάντα φοβούνται τους «εξ», διότι οι «εξ» είναι συνήθως πιο εγγράμματοι. Κι όποιος ξέρει γράμματα εξουσιάζει ευκολότερα αυτούς που δεν ξέρουν. Εντάξει, αλλά πουθενά στον κόσμο δε βρέθηκε τρόπος να ασκούν την εξουσία οι αγράμματοι. Εκτός απ' την Ελλάδα όπου την ασκούν συνήθως οι αγράμματοι, καταπιέζοντας τους ακόμα πιο αγράμματος.

7. Η εμφάνιση του λαϊκισμού

Εκλογές έγιναν όπως όπως και άλλοτε στη διάρκεια της Επανάστασης. Όμως, οι πρώτες από κάθε άποψη πραγματικά ελεύθερες εκλογές γίνονται στο νέο, ελεύθερο αλλά όχι και αναγνωρισμένο προς το παρόν κράτος, το Μάη του 1829, τότε που ο Καποδίστριας παίρνει το χρίσμα του εκλεγμένου λαϊκού ηγέτη. Γιατί, αυτό που κάνει στην πραγματικότητα σ' αυτές τις πρώτες ελληνικές εκλογές ο λαός, είναι να εγκρίνει το πρόγραμμα του Κυβερνήτη, και παρεμπιπτόντως να εκλέξει και βουλευτές, που έτσι κι αλλιώς δεν έχουν να παίξουν μεγάλο ρόλο στα πλαίσια της πεφωτισμένης δικτατορίας του Καποδίστρια.

Όμως, η αντιπολίτευση έχει ήδη διαμορφωθεί πριν απ' τις εκλογές, τότε που οι αγράμματοι συζητούν τον αποκλεισμό των εγγράμματων απ' αυτές. Πρόκειται για την πρώτη οργανωμένη αντιπολίτευση, αποτελούμενη εξολοκλήρου από αγραμμάτους προύχοντες, που ήδη προαλείφει τα τρομερά γεγονότα που θα προηγηθούν της δολοφονίας του Κυβερνήτη και που θα κοντέψουν να διαλύσουν το ελληνικό κράτος, πριν καν συγκροτηθεί. (Τι ωραία που θάταν, αν διαλυόταν από τότε! Και που δε διαλύθηκε, δηλαδή, τότε, τι έγινε; Σάμπως υπήρξε ποτέ ως κράτος σοβαρό, καταπώς το φανταζόταν ο Καποδίστριας;).

Ο Καποδίστριας, λοιπόν, κέρδισε ανετότατα τις εκλογές για την ανάδειξη βουλευτών. Όμως, ευθύς μόλις αυτές έγιναν, η νεόκοπη αντιπολίτευση τον κατηγορεί για βία και νοθεία, όπως θα λέγαμε μιλώντας για άλλες εποχές, καραμανλικές και όχι καποδιστριακές. Ωστόσο, νοθεία δεν έγινε. Πάντως, ασκήθηκε κάποια βία. Αλλά όχι για να ψηφίσει κάποιος αυτόν ή εκείνον. Απλώς, οι άνθρωποι του Καποδίστρια υποχρεώθηκαν να φερθούν απρεπώς (!) στους κοτζαμπάσηδες τοπάρχες, που δεν έλεγαν να καταλάβουν πως δεν θα ήταν πλέον δυνατό, του Καποδιστρίου ζώντος (γιαυτό, άλλωστε, έπρεπε να πεθάνει) να κάνουν ό,τι θέλουν οι προύχοντες και οι οπλαρχηγοί, ερήμην των πάντων και κυρίως των απλών ανθρώπων που ακολουθούσαν, με πίστη στο μέλλον, τον Κυβερνήτη.

Είναι πολύ χαρακτηριστικό το γεγονός πως τον Καποδίστρια τον ακολούθησαν ανεπιφύλακτα, απ' την αρχή μέχρι το τέλος, ο μεγάλος και πάντα ανοιχτομάτης Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο αγαθός και πάντα έντιμος Κωνσταντίνος Κανάρης, ενώ δεν τον ακολούθησαν ο γεννημένος τραμπούκος Μιαούλης, που θα παίξει έναν εντελώς αισχρό ρόλο σε λίγο, οι Κουντουριώτηδες της Ύδρας, οι Μαυρομιχαλαίοι της Μάνης, ο Κωλέττης, ο Μαυροκορδάτος, ο Μεταξάς κι ένα σωρό ακόμα προύχοντες και δημογέροντες, που φοβούνταν πως ο Καποδίστριας θα τους βάλει πιο άγριο χέρι αργότερα.

Αλήθεια, σκεφτήκατε ποτέ γιατί ακόμα και σήμερα κάποιοι μιλούν περιφρονητικά για τους Φαναριώτες και τους καλαμαράδες; Διότι σε τούτον τον τόπο των αγραμμάτων και των κολυβογραμματιζούμενων, πάντα μισούν τους εγγράμματους και πάντα φοβούνται τους «ξένους», όπως συνεχίζουν να λεν τους Έλληνες της διασποράς που τώρα ζουν

εδώ. Είμαι μικρασιάτης δεύτερης γενιάς, κι όμως συνεχίζω να αισθάνομαι ξένος στον τόπο μου γιατί ποτέ δεν με αντιμετώπισαν σαν «γνήσιο» Έλληνα οι αντικαποδιστριακοί λαϊκιστές, που συνεχίζουν να υπάρχουν σε τούτον τον βάρβαρο τόπο.

8. Ο πρώτος εθνικός διχασμός

Οι πιο ισχυρές, και από οικονομικής και από πολιτικής απόψεως οικογένειες, που υπήρχαν στην Ελλάδα και πριν και κατά και μετά την Επανάσταση, ήταν αυτές των Αρβανιτών Κουντουριωτών και Μιαούληδων της Ύδρας. Ο Λάζαρος Κουντουριώτης, πανίσχυρος εφοπλιστής, διέθεσε τα 3/4 της περιουσίας του υπέρ του αγώνα και έγινε αυτομάτως ήρωας χωρίς να κάνει τίποτα άλλο. Όμως το 1/4 που κράτησε για τον εαυτό του ήταν τόσο μεγάλο σε απόλυτους αριθμούς, που έφτανε και περίσσευε για να ελέγχει τα πράγματα στην Ελλάδα, μετά την Επανάσταση.

Σημειώστε πως ο κυρ-Λάζαρος ήταν κατηγορηματικά κατά της κήρυξης της Επανάστασης. Δεν ήθελε να διακινδυνεύσει την περιουσία του. Όταν, όμως, αυτή εξερράγη θα ήταν αδύνατο για να πάει με τη μεριά των Τούρκων ή να μείνει ουδέτερος, γιατί και στις δυο περιπτώσεις θα του άρπαζαν την περιουσία οι εξεγερμένοι και λιμοκτονούντες Έλληνες. Κι έτσι, έγινε ήρωας κατά λάθος, όπως τόσοι και τόσοι σ' αυτόν τον τόπο.

Αν ο Λάζαρος ήταν ο οικονομικός εγκέφαλος της οικογένειας, ο μικρότερος αδερφός του Γεώργιος ήταν ο πολιτικός εγκέφαλος. Πήρε μέρος σ' όλα τα πολιτικά συμβούλια και διαβούλια στη διάρκεια της Επανάστασης και μετά απ' αυτήν, και κατέλαβε πάρα πολύ σημαντικά πολιτικά αξιώματα. Έτσι, οι Αρβανίτες Κουντουριώτηδες ήλεγχαν την κατάσταση απ' όλες τις μεριές, και ονειρεύονταν τους εαυτούς τους μετά την επανάσταση άρχοντες, όχι μόνο της μικρής Ύδρας αλλά ολόκληρης της Ελλάδας.

Ο επίσης Υδραίος και ομοίως Αρβανίτης, Ανδρέας Μιαούλης ήταν κι αυτός εφοπλιστής πριν την Επανάσταση, κι αυτός μπήκε λίγο ζορισμένα στην Επανάσταση, αλλά όταν μπήκε κι ανέλαβε αρχηγός του ελληνικού στόλου έκανε πράγματα εκπληκτικά, αυτός ο ριψοκίνδυνος ναυτικός, που το πραγματικό του όνομα ήταν Βώκος. Το Μιαούλης είναι παρατσούκλι, προερχόμενο απ' το τουρκικό εμπορικό πλοίο «Μιαούλ» που αγόρασε απ' τους Τούρκους. Σημειώστε πως ο Μιαούλης ήξερε καλά τις πειρατικές μεθόδους δράσης, κι αυτό τον βοήθησε πολύ στο να γίνει ο θαλάσσιος κακός δαίμων των Τούρκων σ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης.

Οι δυο υδραϊκές οικογένειες, όπως ήταν φυσικό, δεν είδαν με καλό μάτι τον ερχομό του «ξένου» Καποδίστρια στην Ελλάδα. Τους χαλούσε τα σχέδια για απόλυτη κυριαρχία. Κι ήταν αυτοί που οργάνωσαν την αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη. Έτσι μετά τις εκλογές του 1829 και το χρίσμα που πήρε ο Καποδίστριας ως λαϊκός πλέον ηγέτης, κηρύσ-

σουν την ανυπακοή στην κυβέρνηση του Καποδίστρια και στην πραγματικότητα ανακηρύσσουν την Ύδρα αυτόνομο και ανεξάρτητο κράτος. Πιο σωστά, πρωτεύουσα μιας άλλης Ελλάδας, όπου τον πρώτο και κύριο ρόλο θα παίζουν τα πλούσια νησιά του Αιγαίου, που όλα δηλώνουν υπακοή στους Κουντουριώτηδες της Ύδρας.

Ο πρώτος εθνικός διχασμός είναι πραγματικότητα το 1831, πριν καν το ελληνικό κράτος αναγνωριστεί και επίσημα το 1832 βάσει του διεθνούς δικαίου. Ο Καποδίστριας είχε δίκιο: Μόνο ένα καντονιακό – ελβετικό σύστημα θα μπορούσε να κρατήσει ενωμένα τα κομμάτια της Ελλάδας. Σημειώστε πως οι Αρβανίτες της Ύδρας δεν ενεργούν ως Αρβανίτες αλλά ως πλούσιοι. Αλλά οι «καθαροί» Έλληνες αργότερα θα τους ρημάξουν ως Αρβανίτες.

9. Η εμφάνιση της εθνικής αιματολογίας

Μέχρι τους τελευταίους μήνες του έτους 1831, που οι Αρβανίτες προύχοντες της Ύδρας σηκώνουν κεφάλι στον Καποδίστρια, που αγωνίζεται να φτιάξει κράτος εκ του μηδενός και στη βάση μιας πανσπερμίας λαών, κανείς δεν διεκδικεί το προνόμιο του «καθαρού» Έλληνα. Όλοι όσοι κατοικούν σ' αυτόν τον τόπο αισθάνονται Έλληνες. Όλοι, άλλωστε, πολέμησαν τους Τούρκους κι όλους τους θαύμασαν για τον ηρωισμό τους οι απανταχού της οικουμένης πολιτισμένοι άνθρωποι, που βλέπουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τα τελευταία κατάλοιπα ενός ασιατικού και εντελώς ξεπερασμένου πια τρόπου οργάνωσης της ανθρώπινης κοινωνίας.

Παντού στον κόσμο οι Αυτοκρατορίες καταρρέουν αυτή την εποχή, παντού στον κόσμο, και κυρίως στη λατινική Αμερική, τα κράτη εμφανίζονται το ένα μετά το άλλο. Οι λαοί της βόρειας και της λατινικής Αμερικής δε λογαριάζουν πως είναι ομόαιμοι των Ευρωπαίων Ισπανών, Πορτογάλων, Άγγλων, και επίμονα ζητούν τον απογαλακτισμό απ' τη μητέρα-πατρίδα, που αρμέγει τα παιδιά της.

Απογαλακτισμό, λοιπόν, απ' την «προστάτιδα» Οθωμανική Αυτοκρατορία, που ούτε τον εαυτό της δεν μπορεί να προστατεύσει πια, ζητούν και οι «ραγιάδες». Που αισθάνονται πρώτα ραγιάδες (σκλάβοι, υποταγμένοι) κι ύστερα Έλληνες, Αρβανίτες, Σλάβοι ή οτιδήποτε άλλο. Ο κοινός ζυγός ένωσε όλους τους εξεγεγμένους, που το πρώτο και κύριο που είχαν στο νου τους ήταν να απαλλαγούν απ' τους Τούρκους αφέντες και να δημιουργήσουν δικό τους κράτος, αδιαφορώντας, όπως και οι κάτοικοι της βόρειας και της νότιας Αμερικής, για το αν αυτό το κράτος θα είναι ή δεν θα είναι εθνικό, αν δηλαδή προκύψει ένα κράτος στηριγμένο σε μια μόνο εθνότητα ή ένα πολυεθνικό κράτος, στηριγμένο σε πολλές εθνότητες, όπως τα νεοσύστατα τότε κράτη της λατινικής Αμερικής και κυρίως, στη βόρεια Αμερική, οι Ηνωμένες Πολιτείες, που είναι το πρότυπο του πολυεθνικού κράτους.

Όμως, το γεγονός πως ηγέτες της αντίδρασης κατά του Καποδίστρια τυχαίνει να είναι οι Αρβανίτες της Ύδρας, δημιουργεί την υποψία

στους άλλους κατοίκους της χώρας που λέγεται Ελλάδα, πως οι μόλις ελευθερωθέντες απ' τους Τούρκους ενδέχεται να υποδουλωθούν σε μια άλλη κυρίαρχη φυλή, τους Αρβανίτες επί του προκειμένου. Αλλά οι Αρβανίτες δεν είχαν καμιά τέτοια πρόθεση. Απλώς, έτυχε οι πιο πλούσιοι Έλληνες αυτή την περίοδο να είναι οι παλιοί εφοπλιστές, οι Αρβανίτες της Ύδρας, που σκόπευαν να ελέγξουν τα πράγματα σαν πλούσιοι και όχι σαν Αρβανίτες, κι αυτό άσχετα απ' το γεγονός πως εκμεταλλεύτηκαν την ιδιότητα του Αρβανίτη.

Ωστόσο, στη ρέμπελη και εξεγεγμένη κατά του Καποδίστρια Ύδρα δεν είχαν συρρεύσει μόνο Αρβανίτες αλλά κάθε καρυδιάς καρύδι. Όλοι οι αντικαποδιστριακοί της Ελλάδας, που κατηγορούσαν τον Καποδίστρια σαν πράκτορα των Ρώσων. Φυσικά, τον κύριο ρόλο σε τούτο το μένος κατά του Καποδίστρια, τον έπαιξαν οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, που έκαναν το κατά δύναμιν για να διαβάλουν τον Κυβερνήτη και να πολώσουν εν τέλει τα πράγματα σε μια βάση φυλετική και αιματολογική, εντελώς άγνωστη μέχρι τότε στην Ελλάδα, όπου δεν υπάρχουν ακόμα «γνήσιοι» Έλληνες, αλλά Έλληνες σκέτα.

10. Το μάταιον της εθνικής αιματολογίας

Οι ήρωες της Ελληνικής Επανάστασης είναι πολλοί. Ωστόσο, τρεις απ' αυτούς ξεχωρίζουν όχι μόνο για τον ηρωισμό τους αλλά και για το ήθος τους: Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Κωνσταντίνος Κανάρης και ο Δημήτριος Υψηλάντης. Δεν είναι τυχαίο που και οι τρεις στηρίζουν με νύχια και με δόντια, που λέμε, τον Ιωάννη Καποδίστρια. Τον Ιταλό την καταγωγή Κερκυραίο Καποδίστρια, που το πραγματικό του όνομα είναι Vittori. Τον «ρωσόφιλο» Καποδίστρια, που χρημάτισε υπουργός των εξωτερικών του Τσάρου. Αλλά και τον βαθεία και ουσιαστικά Έλληνα Καποδίστρια, που κατάλαβε όσο λίγοι πως ο ελληνισμός ή είναι πολιτισμός ή δεν είναι τίποτα, ύστερα απο δυο χιλιάδες χρόνια επιμειξιών και μπερδέματος των φυλών στην εκκληστική χοάνη των λαών που είναι η ανατολική Μεσόγειος. Ο Καποδίστριας ήταν Έλληνας γιατί γνώριζε όσο λίγοι τον ελληνικό πολιτισμό και γιατί διαμόρφωσε ένα ήθος σύμφωνο με τον ελληνικό πολιτισμό. Πας μη Έλληνα βάρβαρος, έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες. Και οι βάρβαροι αυτή τη δύσκολη εποχή που διαμορφώνεται το ελληνικό κράτος, περισσεύουν.

Πρώτος και καλύτερος, ο «μορφωμένος» Αλ. Μαυροκορδάτος, ένας λυσσασμένος εχθρός και του Υψηλάντη και του Κολοκοτρώνη και του Καποδίστρια. Μάλλον αυτός ρίχνει την ιδέα περί της «γνησιότητας των Ελλήνων», για να πολεμήσει τον Καποδίστρια, τον Υψηλάντη, τον Κολοκοτρώνη, τον Κανάρη. Όλοι αυτοί είναι «αμφιβόλου γνησιότητας» όπως αρχίζουν να λεν δώθε κείθε. Αν και Φαναριώτης, δηλαδή ετερόχθων ο Μαυροκορδάτος, αν και εχθρός και με τους κοτζαμπάσηδες (και με ποιους δεν ήταν εχθρός αυτός ο άνθρωπος) σπάνια συντάσσεται με τους μορφωμένους, κι αυτό έχει σα συνέπεια ο Καποδίστριας να τον παραγκωνίσει τελείως.

Άλλωστε, είναι ο αρχηγός του αγγλόφιλου κόμματος. Και κατά πάσα πιθανότητα οι οπαδοί του δόγματος διαίρει και βασίλευε είναι που σοφίζονται τα περί γνησιότητας των γνησίων Ελλήνων. Οι μαυροκορδακίζοντες κόρακες μισούσαν τον Υψηλάντη, γιατί προερχόταν από μια πανάρχαιη βυζαντινή οικογένεια που υπηρέτησε τον βυζαντινό Αυτοκράτορα, τον Σουλτάνο, τον Τσάρο και που στη διάρκεια των αιώνων ήρθε σε επιμειξία με πολλούς μη Έλληνες. Μισούσαν τον Κολοκοτρώνη διότι το αρχικό όνομα της ιστορικής οικογένειας των επαγγελματιών πολεμιστών της Πελοποννήσου ήταν Τσεργίνης, που είναι μάλλον σλάβικο. Αργότερα η οικογένεια των Κολοκοτρωναίων υιοθέτησε το αρβανίτικο όνομα Μπιθεγκούρας, που σημαίνει χοντρόκωλος, και στη συνέχεια μετέφρασε επακριβώς το αρβανίτικο Μπιθεγκούρας σε Κολοκοτρώνης που σημαίνει, ακριβώς, χοντρόκωλος. Ήταν «γνήσιος» Έλληνας ο Κολοκοτρώνης; Γνησιότερος δε θα μπορούσε να υπάρξει, και το αιματολογικό ψάξιμο για τις ρίζες του είναι ενασχόληση για ηλίθιους.

Αμ, ο Ψαριανός Κανάρης, που δε γνωρίζουμε το πραγματικό του όνομα, και που το επίθετό του ήταν ψευδώνυμο; Και τι είναι οι Ψαριανοί; Ένα συνονθύλευμα Θεσσαλών, Ηπειρωτών, Ευβοέων και άλλων, που κατοίκησαν το έρημο και άγονο νησί μετά την άλωση της Πόλης. Τρέχα γύρευε από πού κρατάει η σκούφια όλων αυτών των κυνηγημένων για χίλιους διαφορετικούς λόγους απ' τους Τούρκους, που βρήκαν καταφύγιο σ' αυτό το ηρωικό ξερονήσι.

11. Η ελληνοελληνική ναυμαχία του Πόρου

Έλληνες εναντίον Ελλήνων και μπουρλοτιέρηδες εναντίον μπουρλοτιέρηδων. Το ηρωικό '21 ξαναζει αντιηρωικά απ' τις 15 Ιουλίου 1831 και για δεκαπέντε μέρες στην ελληνοελληνική ναυμαχία του Πόρου, όπου ο Μιαούλης πυρπολεί την αρμάδα του Κανάρη και ο Κανάρης συλλαμβάνεται αιχμάλωτος.

Η ανταρσία της Ύδρας κατά του Καποδίστρια επισημοποιείται με μια ψευτοκυβέρνηση που σχηματίζει εκεί ο Κουντουριώτης. Ο Καποδίστριας τραβάει τα μαλλιά του και δίνει εντολή στον Κανάρη να ετοιμάζει τον αγκυροβολημένο στο Πόρο ελληνικό στόλο να πάει να αποκλείσει την Ύδρα. Όμως, ο Κουντουριώτης μαθαίνει τι του ετοιμάζει ο Καποδίστριας και στέλνει τον Μιαούλη στον Πόρο να καταλάβει τον ελληνικό στόλο και να τον φέρει στο «ανεξάρτητο» κράτος της Ύδρας.

Πράγματι, ο Μιαούλης με μια πειρατική ενέργεια από κείνες που μόνο αυτός ήξερε να οργανώνει προκειμένου να γίνει πλούσιος πολύ πριν ξεσπάσει η ελληνική επανάσταση, καταλαμβάνει τον στόλο, καταλαμβάνει και το φρούριο του Πόρου. Και συλλαμβάνει αιχμάλωτο τον δύστυχο Κανάρη, τον μέχρι πριν από λίγο συμπολεμιστή του.

Ο Καποδίστριας αφρίζει και αποφασίζει να ανακαταλάβει τον ναύσταθμο του Πόρου. Προς τούτο, ζητά τη βοήθεια των πρεσβευτών της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Ο Άγγλος και ο Γάλλος του την αρνούνται. Θεωρούν καλά καμωμένα τα όσα έγιναν και εκδηλώνονται

απροσχημάτιστα κατά του Καποδίστρια, που ξέρει πια ότι το τέλος του φτάνει. Αγωνίζεται ωστόσο κατά των επιδρομέων Ύδραίων που πολιορκούν τα ελληνικά πλοία μέσα στο ναύσταθμο και μπλοκάρει όλα τα πολεμικά πλοία μαζί και τα εμπορικά.

Ζητάει απ' τον Μιαούλη να φύγει ήσυχα για την πατρίδα του την Ύδρα χωρίς να πάθει τίποτα, αλλά ο γενναίος Ύδραίος γίνεται θηρίο έτσι που είναι εγκλωβισμένος απ' τον εμπορικό στόλο, και πυρπολεί τη μεγάλη φρεγάτα «Ελλάς». Σημαδιακό το όνομα του πλοίου, σημαδιακή και η πράξη του Έλληνα μπουρλοτιέρη του ελληνικού πλοίου. Η πυρπόληση του «Ελλάς» απ' τον Έλληνα, συμβαίνει την 1η Αυγούστου 1831, ημέρα κατά την οποία καταλαβαίνει καθε νοήμων της εποχής, πως είναι αδύνατο να υπάρξει ελληνικό κράτος.

Το πείραμα Καποδίστρια απέτυχε γιατί οι Έλληνες δε θέλουν να έχουν κράτος. Ούτε σήμερα θέλουν να έχουν κράτος. Η σημερινή Ελλάδα είναι γεμάτη Ύδραίους και Μιαούληδες.

Το πυρ απ' την φρεγάτα «Ελλάς» μεταδίδεται και στην κορβέτα «Ύδρα». Δεύτερος συμβολισμός: Ο Μιαούλης δεν έκαψε μόνο την Ελλάδα αλλά και την πατρίδα του την Ύδρα.

Και ενώ οι φλόγες καταυγάζουν τον άσχετο προς όλη αυτή τη βαρβαρότητα ελληνικό ουρανό, ο Μιαούλης τρυπώνει μέσα απ' τις φλόγες και τελικά βρίσκεται ασφαλής στο πειρατικό του καταφύγιο, την Ύδρα.

Προσοχή, όμως. Φεύγει μόνο όταν διαπιστώνει πως δεν μπορεί να κάψει όλα τα πλοία, όπως ήταν η πρόθεσή του, γιατί στο μεταξύ ο Κανάρης, που ήταν αιχμάλωτός του, όπως είπαμε, ελευθερώνεται, ανακαταλαμβάνει όσα πλοία δεν είχε κάψει ο Μιαούλης και τα σώζει απ' τον επιδρομέα Ύδραίο. Των εχθρών τα φουσατά περάσαν...

Το περιστατικό δε θα το βρείτε στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας, για ευνοήτους λογοκριτικούς λόγους.

12. Ο θάνατος ενός ήρωα

Τον Φεβρουάριο του 1831, πριν απ' την ανταρσία της Ύδρας και την ελληνοελληνική ναυμαχία του Πόρου, στο λιμάνι της Μάνης, οι άρχοντες της περιοχής Μαυρομιχαλαίοι υψώνουν την επαναστατική σημαία! Μάλιστα, καταρτίζουν και επαναστατική επιτροπή και ξεκινούν να ελευθερώσουν την Καλαμάτα απ' τους... Έλληνες!

Την κατάσταση έσωσε πάλι ο Κολοκοτρώνης, που έστειλε εκεί τον Νικήτα, ο οποίος απώθησε τους Μανιάτες προς τον Ταύγετο.

Ο Καποδίστριας έθεσε υπό επιτήρηση όσους Μαυρομιχαλαίους ζούσαν στην πρωτεύουσα, το Ναύπλιο, μεταξύ των οποίων και ο αρχικοτζάμπασης της Μάνης, Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ο αρχηγός της κακιάς φάρας. Ο Πετρόμπεης ζήτησε να πάει στη Μάνη, τάχα για να κατευνάσει τα πνεύματα. Και επειδή ο Καποδίστριας δεν του το επέτρεψε, τόσκασε. Όμως, συνελήφθη απ' τον Κανάρη, κι αυτή τη φορά δε ζούσε απλώς υπό επιτήρηση αλλά κλείστηκε στην Ακροναυπλία.

Ο Ρώσος ναύαρχος Ρίκορντ σκέφτηκε τότε να επέμβει, γιατί όλοι

ήξεραν τι κουμάσια ήταν οι Μαυρομιχαλαίοι. Πήρε, λοιπόν, τον Πετρόμπετη απ' την Ακροναυπλία και τον οδήγησε στο Κυβερνείο για να γίνει μια συζήτηση «κυρίων» ανάμεσα στους τρεις, ώστε να βρεθεί κάποια λύση με τους αυτονομιστές της Μάνης.

Εκείνη την ώρα ο Καποδίστριας διάβαζε μια αγγλική εφημερίδα, που τον έλουζε πατόκορφα, και όταν είδε τον προστατευόμενο των Εγγλέζων Πετρόμπετη, του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι και διέταξε να τον ξαναπάρει αμέσως στη φυλακή.

Το πέρασμα του Πετρόμπετη απ' τους δρόμους του Ναυπλίου για την Ακροναυπλία ήταν σκέτη διαπόμπευση του κραταιού τοπάρχη της Μάνης. Ο αδερφός του Κωνσταντίνος και ο γιος του Γεώργιος ορκίστηκαν εκδίκηση.

Την Κυριακή 27 Σεπτεμβρίου 1831, ώρα έξι το πρωί, ο Κυβερνήτης μπαίνει στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα για τον τακτικό του εκκλησιασμό. Ήταν θρήσκος και καλός χριστιανός. Στην πόρτα πάνω τον πλησιάζουν ο Κωνσταντίνος και ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης, τάχα για να υποβάλουν τα σέβη τους, και από πολύ κοντά αδειάζουν πάνω του τα κουμπούρια τους. Ο Γεώργιος, όμως, αστοχεί και αποτελειώνει το έργο του Κωνσταντίνου με το σιλέτο. Ο Κυβερνήτης είναι νεκρός. Και μαζί του η Ελλάδα που ονειρεύτηκε. Αντ' αυτής θα προκύψει η Ελλάδα των κουμπουράδων μαυραραχνομιχαλαίων.

Τον Κωνσταντίνο τον συνέλαβε αμέσως το εξαγριωμένο πλήθος. Τον λιντσάρει επί τόπου. Ο Γεώργιος, πηδώντας από μάνδρα σε μάνδρα, έφτασε στη Γαλλική πρεσβεία και ζήτησε άσυλο. Όμως, την άλλη μέρα παραδόθηκε στους Έλληνες. Σαν στρατιωτικός που ήταν, καταδικάστηκε απ' το στρατοδικείο σε θάνατο. Εκτελέστηκε διά τυφεκισμού την 22α Οκτωβρίου 1831 στην πλατεία του Ναυπλίου παρουσία πλήθους κόσμου που προσπαθούσε να τον αποσπάσει απ' τα χέρια των ανδρών του αποσπάσματος για τον λιντσάρει κι αυτόν.

Η σωρός του Κυβερνήτη μεταφέρθηκε απ' τον αδερφό του Αυγουστίνου στην πατρίδα του την Κέρκυρα, όπου και βρίσκεται το μαυσωλείο του ανθρώπου που επιχείρησε ματαιώς να κάνει κράτος την Ελλάδα. Αιωνία του η μνήμη. Αιωνία η μνήμη και στην Ελλάδα, που ποτέ δεν πεθαίνει. Ζήτω η Μάνη, ζήτω η Ύδρα, ζήτωσαν τα Ηνωμένα Ελληνικά Εμιράτα.

3. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ

1. Η επανάσταση συνεχίζεται

Η είδηση της δολοφονίας του Καποδίστρια προκαλεί θύελλα ενθουσιασμού στην «αυτόνομη» Ύδρα, όπου οι Κουντουριώτηδες κι ο Μιαούλης οργανώνουν πολυήμερες γιορτές και πανηγύρια. Στο Άργος συνέρχεται η Εθνική Συνέλευση αλλά το μόνο που δεν κάνει είναι να συνεδριάσει. Οι Βουλευτές είναι ένοπλοι και χωρισμένοι στα δύο: Τους «κυβερνητικούς», δηλαδή τους καποδιστριακούς, που τους υποστηρίζουν τα στρατεύματα της Πελοποννήσου υπό τον Θ. Κολοκοτρώνη, και τους «συνταγματικούς», δηλαδή τους αντικαποδιστριακούς, που τους υποστηρίζουν τα στρατεύματα της Ρούμελης υπό την στρατιωτική ηγεσία του Θ. Γρίβα και την πολιτική του Ι. Κωλέττη, που μόλις είχε αποχωρήσει απ' την τριανδρία Κολοκοτρώνη - Αυγουστίνου Καποδίστρια - Κωλέττη, που είχε αναλάβει την κυβέρνηση μετά τον θάνατο του Κυβερνήτη.

Στην περιοχή μεταξύ Άργους και Ναυπλίου διεξάγονται κανονικές μάχες μεταξύ «κυβερνητικών» και «συνταγματικών», που ούτε καταλαβαίνουν τι είναι και σε τι χρησιμεύει το σύνταγμα. Ο Κωλέττης, προ του κινδύνου να ανασκολοπιστεί απ' τον θηριώδη Κολοκοτρώνη που χτυπάει ανηλεώς, παίρνει τα στρατεύματα των Ρουμελιωτών, οι οποίοι έχουν αυτονομηθεί πλέον πλήρως, και εγκαθίσταται στα Μέγαρα, όπου σε λίγο συρρέουν και οι Κουντουριώτηδες, ο Μαυροκορδάτος, ο Ζαΐμης και άλλοι πολλοί «συνταγματικοί», δηλαδή λωποδύτες που στο όνομα του συντάγματος επιδίδονται μετά μανίας στο ροκάνισμα του δημοσίου ταμείου, όπως και στις μέρες μας στην χωρίς δημοκράτες ελληνική δημοκρατία.

Οι στρατιωτικές δυνάμεις και των «κυβερνητικών» (Πελοποννήσιοι υπό τον Κολοκοτρώνη) και των «συνταγματικών» (Ρουμελιώτες υπό τον Γρίβα) ξεχνούν σύντομα τις μεταξύ τους πολιτικές διαφορές και ομού και οι δύο, που λέμε, ρημάζουν το σύμπαν, λεηλατώντας ανηλεώς τους Έλληνες. Είναι τότε που εμφανίζονται οι ληστές των ελληνικών ορέων, που υπήρχαν μέχρι το 1940.

Ο Γρίβας, προφανώς για να αλαφρώσει την Αττική και τη Ρούμελη απ' τη λεηλασία που μετά ζήλου ελληνικού ασκούν οι Ρουμελιώτες στρατιώτες του, εκστρατεύει κατά της Πελοποννήσου, και στην πεδιάδα του Ναυπλίου συνάπτονται μάχες πολύνεκρες με τα στρατεύματα του Κολο-

κοτρώνη. Ο Καποδίστριας είχε δίκιο. Μόνο με το καντονιακό σύστημα διακυβέρνησης θα μπορούσε να ξεπεραστεί η εχθρότητα ανάμεσα στους κατοίκους των διαφόρων περιοχών της Ελλάδας – εχθρότητα που στηρίζεται στην ετερόκλητη εθνολογική τους συγκρότηση και την έλλειψη ενιαίας εθνικής συνείδησης.

Στο Άργος, η Εθνική Συνέλευση συνεχίζει τις «εργασίες» της, αλλά ο Κριεζώτης ορμάει στη Βουλή, αιχμαλωτίζει τον πρόεδρο Νοταρά και δέκα ακόμα βουλευτές και τους απολύει λίγο αργότερα εισπράττοντας λύτρα! Όπως και σήμερα, κανείς δεν ξέρει πού σταματάει το κράτος και πού αρχίζει το παρακράτος. Στο μεταξύ, ο Κωλέττης, ο Ζαΐμης και ο Μεταξάς σχηματίζουν «συνταγματική» κυβέρνηση στο Ναύπλιο, και αποφασίζουν επιτέλους να διώξουν απ' την Πελοπόννησο τους εισβολείς Ρουμελιώτες. Αυτοί φεύγουν μεν, σχηματίζουν δε οργανωμένες πλέον ληστρικές συμμορίες και ρημάζουν σχεδόν ολόκληρη την Ελλάδα.

2. Ο πολιτισμός κατά της αιματολογίας

Οι αρχαίοι Έλληνες δεν εξατμίστηκαν, βέβαια. Άφησαν απογόνους όπως όλοι. Και ασφαλώς «ελληνικό αίμα» υπάρχει και στους σημερινούς κατοίκους της Ελλάδας, και στους σημερινούς κατοίκους ολόκληρης της ανατολικής Μεσογείου τουλάχιστον, για να μην πούμε ολόκληρης της Πρόσω Ασίας και της Βόρειας Αφρικής.

Όμως, ο χώρος που ονομάζεται Ελλάδα, σημείο κομβικό στις μετακινήσεις των λαών περίξ της ανατολικής Μεσογείου από αρχαιοτάτων χρόνων, θα ήταν απολύτως αδύνατο να διεκδικήσει την «ελληνική αιματολογική καθαρότητα», όπως άλλωστε και κάθε άλλη περιοχή της γης και κυρίως η Μεσόγειος. Οι Ρωμαίοι και αργότερα οι Φράγκοι, άφησαν τα φυλετικά τους ίχνη. Όσοι Ρωμαίοι ή Φράγκοι ζούσαν μόνιμα στην Ελλάδα, δεν εισήγαγαν, βέβαια, συζύγους απ' τις πατρίδες τους. Και οι βάρβαροι, κυρίως οι Γότθοι που τον τρίτο μ.Χ. αιώνα καταλαμβάνουν την Ελλάδα, επιδίδονται μετά ζήλου στο βάρβαρο σπορ του βιασμού, όπως όλοι οι βάρβαροι.

Όμως, το μεγάλο φυλετικό μπέρδεμα έγινε κατά τους βυζαντινούς χρόνους, τότε που οι κάτοικοι της απέραντης πολυεθνικής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ως κάτοικοι του ίδιου κράτους, μπορούσαν να μετακινούνται είτε αυτόβουλα είτε, το συχνότερο, κατ' εντολήν του Αυτοκράτορα, που έπαιρνε κατοίκους από μια πυκνοκατοικημένη και τους μετέφερε σε μια αραιοκατοικημένη ή αποψιλωμένη απ' τους πολέμους περιοχή. Οι βυζαντινοί Αυτοκράτορες δεν ασκούσαν ελληνική, ασκούσαν αυτοκρατορική πολιτική όπως, άλλωστε, όλοι οι Αυτοκράτορες.

Το γεγονός πως ο Ρωμαίος Μέγας Κωνσταντίνος μεταφέρει την πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη το 330 μ.Χ. και κάνει επίσημη θρησκεία του κράτους το χριστιανισμό για λόγους καθαρά πολιτικούς (οι χριστιανοί ήταν ήδη πλειοψηφία, κυρίως στις ανατολικές περιοχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας) δε σημαίνει απολύτως τίποτα για τους Έλληνες. Γιατί ο χριστιανισμός δεν είναι ελλη-

νική θρησκεία, είναι διεθνής (και κατ' αρχήν εβραϊκή), και τούτο άσχετα απ' το γεγονός πως ο χριστιανισμός υιοθετεί την ελληνική γλώσσα, που αυτή την εποχή είναι διεθνής. Χάρη στους επιγόνους του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τη μιλούν σχεδόν οι πάντες στην ανατολική Μεσόγειο. Και επειδή την υιοθετεί ο χριστιανισμός, την υιοθετεί τελικά και το χριστιανικό Βυζάντιο. Που επειδή την υιοθετεί, δε σημαίνει πως τελικά έγινε ελληνικό, παρότι ο ελληνικός πολιτισμός, διά της γλώσσας, θα επιδράσει ουσιαστικότερα στη διαμόρφωση και του βυζαντινού πολιτισμού, από μια περίοδο και μετά, και όχι εξ αρχής.

Πάντως, το Βυζάντιο του Μεγάλου Κωνσταντίνου συνεχίζει να είναι λατινόγλωσσο, και η ελληνική γλώσσα θα υιοθετηθεί σταδιακά αργότερα, αρχίζοντας από τότε που ο Μέγας Θεοδόσιος θα κόψει τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα δύο, την Ανατολική και τη Δυτική, το 395 μ.Χ., δηλαδή 65 χρόνια μετά τη μεταφορά στο Βυζάντιο της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας απ' τον Κωνσταντίνο (που έγινε άγιος κατά λάθος και για να τιμηθεί που έκανε επίσημη θρησκεία το χριστιανισμό). Ο γλωσσικός εξελληνισμός του Βυζαντίου θα ολοκληρωθεί επί Ιουστινιανού. Όλα αυτά δείχνουν πως ο ελληνισμός είναι πολιτισμός και τίποτα περισσότερο ή λιγότερο.

3. Ο Βασιλιάς και η ουρά του

Ο Κυβερνήτης απέθανεν, ζήτω ο Βασιλεύς! Ο Βασιλεύς Όθων, Βαυαρός την καταγωγή, αποβιβάζεται στην πρώτη πρωτεύουσα της Ελλάδας, το Ναύπλιο, την 6η Φεβρουαρίου 1833. Είναι ανήλικος και φέρνει μαζί του τρεις Αντιβασιλείς, που θα τον αντικαθιστούν μέχρι την 20ή Μαΐου του 1835 που ενηλικιώνεται. Φέρνει επίσης και 5.000 Βαυαρούς στρατιώτες. Ανάμεσά τους, και οι πρόγονοι του Μιλτιάδη Έβερτ, που αν μας κυβερνήσει κάποτε δεν θα δικαιούμαστε να πούμε «οι Βαυαροί ξανάρχονται» διότι μια φορά ήρθαν. Και έμειναν. Και έγιναν Έλληνες τόσο, όσο εσείς κι εγώ – κι όλοι όσοι ήρθαν κάποτε και ξέμειναν σ' αυτόν τον υπέροχο τόπο, όπου κατοικούν Έλληνες τόσο γνήσιοι, όσο και οι απόγονοι των Βαυαρών.

Πρώτη δουλειά του Όθωνα, δηλαδή του Άρμανσπεργκ, που έλυσε και έδενε αντ' αυτού, ήταν να παραλάβει απ' τους Γάλλους τα φρούρια που κατείχαν απ' τον καιρό της ναυμαχίας του Ναυαρίνου. Ήξεραν καλά οι Βαυαροί πως τόσο οι Γάλλοι όσο και οι Άγγλοι δεν τους ήθελαν, πολύ περισσότερο απ' όσο δεν τους ήθελαν οι Έλληνες, που με το πες πες των Αγγλογάλλων κι αυτοί κατέληξαν στο τέλος να μην τους θέλουν καθόλου. Οι Έλληνες ήθελαν σύνταγμα, και οι Άγγλοι, που ήξεραν πως το ήθελαν μόνο και μόνο για να μπορούν να βγάζουν τα μάτια τους μ' όλη τη δημοκρατική άνεση, δεν είχαν καμιά αντίρρηση, αν και πολύ λίγοι στον κόσμο τότε είχαν σύνταγμα, αν και η Ελλάδα στην κυριολεξία σπαρασσόταν όχι μόνο από εμφυλίους πολέμους αλλά και από πολέμους μεταξύ ενόπλων φατριών, που παρίσταναν τους δημοκράτες. Είναι αλήθεια, πάντως, πως ο Άρμανσπεργκ τότε παρακάνει με

την αυταρχικότητά του, που υπαγορευόταν απ' το φόβο πως οι Έλληνες θα τα κάνουν ρημαδιό πάλι, ως συνήθως.

Βέβαια, οι Έλληνες αγαπούσαν πολύ το βασιλιά τους τότε (αλλά και αργότερα, και πολύ αργότερα). Όμως, αγαπούσαν ακόμα πιο πολύ τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον ζωντανό θρύλο του αγώνα, που αν ήθελε θα μπορούσε να γίνει και Βασιλιάς, και Τσάρος, και Σουλτάνος – κι ό,τι θες. Ο Γέρος ήξερε πως τρεις αντιβασιλείς κι ένας βασιλιάς ήταν πολλοί για μια τόσο μικρή χώρα, και μάζεψε υπογραφές για να ζητήσει απ' τον Τσάρο –εγγυητή του πολιτεύματος– να μεσολαβήσει ώστε να φύγουν οι Αντιβασιλείς και να μείνει μόνο ο Βασιλιάς. Λογικότατο.

Και τότε ο Άρμανσπεργκ του απαγγέλλει την κατηγορία του συνωμότη και του εχθρού της πατρίδας, και τον μπαγαλώνει μαζί με τον Πλαπούτα. Κάθονται προφυλακισμένοι οχτώ μήνες, σα να ήταν απ' τους συνηθισμένους υπόπτους των Εξαρχείων.

Στο δικαστήριο που γίνεται, καταδικάζονται και οι δύο σε θάνατο επί εσχάτη προδοσία την 25η Μαΐου 1835, σα να ήταν κομμουνιστές! Ο πρόεδρος του δικαστηρίου Πολυζωίδης και ο δικαστής Τερτσάτης αντιστέκονται σθεναρά σ' αυτό το καταστροφικό θέατρο του Άρμανσπεργκ, αλλά οι υπόλοιποι ΕΛΛΗΝΕΣ δικαστές, τους καταδικάζουν όντως σε θάνατο, μόνο και μόνο για να δώσουν την ευκαιρία στον καινούργιο βασιλιά να μετατρέψει την ποινή σε ισόβια, κι όταν σε λίγο ενηλικιωθεί να προαγάγει τον Κολοκοτρώνη στο αξίωμα του συμβούλου της Επικρατείας.

4. Αντί Συντάγματος, πλατεία Συντάγματος

Την 20ή Μαΐου 1835 ο Όθων γίνεται επίσημα ενήλικος κι ακόμα πιο επίσημα βασιλιάς της Ελλάδας. Και τούτη η διπλή επέτειος γιορτάζεται με τη μεταφορά της πρωτεύουσας απ' το Ναύπλιο στην Αθήνα. Ήταν μια φρικτή ιδέα του Όθωνα, που γνώριζε ελληνική ιστορία.

Στη διάρκεια της Αντιβασιλείας, το πολίτευμα δεν ήταν η απόλυτη μοναρχία, αφού δεν υπήρχε απόλυτος μονάρχης αλλά μια τριανδρία αντιβασιλέων. Τώρα, όμως, το πολίτευμα της Ελλάδας γινόταν και επίσημα η απόλυτη μοναρχία. Πόσο απόλυτη θα μπορούσε νάναι μ' ένα παιδαρέλι που λατρεύει την Ελλάδα στο θρόνο, αυτό μόνο ο Άρμανσπεργκ θα μπορούσε να το ξέρει. Εν πάση περιπτώσει, αν και οι Έλληνες το ήξεραν, αν και ζήτησαν να τους στείλουν βασιλιά με τον όρο πως θα είναι απόλυτος μονάρχης, τους κακοφάνηκε πολύ που ο μονάρχης έγινε απόλυτος. Αλλά όχι και τόσο, δεδομένης της ηλικίας του και των φιλελληνικών του αισθημάτων.

Ο Άρμανσπεργκ, πάντα δύσπιστος απέναντι στους Έλληνες, ζητάει απ' τον Όθωνα να διορίσει αυτόν πρωθυπουργό, και μάλιστα με τον γερμανικό τίτλο του καγκελάριου. Σε λίγο τον αντικαθιστά με έναν άλλο Βαυαρό. Όμως η κατακραυγή συνεχίζεται και τον αντικαθιστά κι αυτόν με τον προκομμένο Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Που τον αντικα-

θιστά κι αυτόν με τον Χρηστίδη, γιατί θάταν δύσκολο να έχει δίπλα του τον αρχηγό του αγγλόφιλου κόμματος.

Και επειδή δεν υπάρχει ακόμα αντιπολίτευση, αναλαμβάνουν να την οργανώσουν οι Άγγλοι, που απ' την αρχή τους είχε κάτσει στο στομάχι ο Όθωνας, αν και είχαν συγκατανεύσει στην εκλογή του. Και ούτω πως, υπό την αγγλική επιστασία, προκύπτει η προς τον Όθωνα αντιπολίτευση, με πολιτικούς ηγέτες, πλην του Μαυροκορδάτου, τους Λόντο, Μεταξά, Μπότσαρη, Κανάρη, Ζωγράφο, που αναλαμβάνουν να ζητήσουν Σύνταγμα καταπώς τους είπαν οι Άγγλοι.

Με ποιο πρόσχημα, όμως; Χωρίς προσχήματα. Έτσι απλά, απ' το μεράκι των Ελλήνων για Σύνταγμα, αν και κανείς σχεδόν τότε στην Ελλάδα δε γνωρίζει τι σόι πράγμα είναι ένα Σύνταγμα. Πάντως, όλοι, και κυρίως ο Μακρυγιάννης, ήξεραν πως το Σύνταγμα παρέχει περισσότερες ευκαιρίες για λοβιτούρες. Γιαυτό και μόνο το λόγο ζητούσαν σώνει και καλά Σύνταγμα κι όχι, βέβαια, γιατί ήταν δημοκράτες. (Θα ήταν παράδοξο να είναι τότε οι Έλληνες δημοκράτες, τη στιγμή που ούτε σήμερα είναι).

Στρατιωτικοί ηγέτες της αντιπολίτευσης που θα ζητήσει Σύνταγμα απ' τον Όθωνα καθ' υπαγόρευση των Άγγλων που, βέβαια, ούτε τότε ούτε ποτέ αγάπησαν υπέρ το δέον την ελληνική δημοκρατία, ήταν ο Καλλέργης και ο Μακρυγιάννης. Οι οποίοι την νύχτα της 2ας προς 3η Σεπτεμβρίου 1843 καβαλούν τα άλογά τους και μαζί με την παρέα τους στήνονται κάτω απ' το παράθυρο του Όθωνα και φωνάζουν «ζήτω το Σύνταγμα».

Ο Όθων ανοίγει το παράθυρο για να δει τι γίνεται, κι ο Καλλέργης, μ' όλο του το σεβασμό, του λέει: Μεγαλειότατε, θέλουμε Σύνταγμα. Το έχετε, τους λέει ο Όθωνας, έτσι απλά. Και ούτω πως προέκυψε η πλατεία Συντάγματος εμπροσθεν των ανακτόρων, τουτέστιν της σημερινής Βουλής, καθώς και η οδός 3ης Σεπτεμβρίου. Καθώς και η διακήρυξη του ΠΑΣΟΚ της 3ης του Σεπτεμβρη. Όσο για το κυρίως ειπείν Σύνταγμα, αυτό ποιος το λογαριάζει.

5. Η πρώτη κατοχή

Το 1853 νέος πόλεμος ξεσπάει ανάμεσα στη Ρωσία και την Τουρκία, ο λεγόμενος Κριμαϊκός. Άλλο που δε θέλουν οι Έλληνες να ξεσηκωθούν και πάλι κατά των Τούρκων και να παν να ελευθερώσουν την Ήπειρο και τη Θεσσαλία. Όσοι έχουν βουλευτεί ήδη στις καρέκλες τους, συμφωνούν με τους Αγγλογάλλους πως πρέπει να κάτσουν ήσυχoi, και ν' αφήσουν τους Ρώσους να συντρίψουν μόνοι τους Τούρκους. Όσοι όμως δεν έχουν βουλευτεί προς το παρόν, βλέπουν μέλλον λαμπρό να ανοίγεται μπροστά τους με την προσάρτηση νέων εδαφών στο νεαρό και αδύναμο κράτος, που δεν μπορεί να ταΐσει όλους τους αγωνιστές του '21, γιατί όλοι οι αγωνιστές του '21 διεκδικούν επίμονα φαί απ' το δικό τους κράτος. (Τουλάχιστον αυτοί αγωνίστηκαν ηρωικά, και υπέφεραν τα πάνδεινα. Όμως, οι απόγονοί τους γιατί συνεχίζουν να φέρονται όμοια

με τους αγωνιστές του '21; Ίσως γιατί δε συνειδητοποιήσαν ακόμα πως η Επανάσταση του '21 τέλειωσε προ πολλού).

Ένας ένας οι Έλληνες στρατιώτες του τακτικού, πλέον, ελληνικού στρατού που έχουν οργανώσει οι Βαυαροί κατά τα γερμανικά πρότυπα, ή και ολόκληρες μονάδες, την κοπανούν και εισβάλλουν στη Θεσσαλία και την Ήπειρο για να τις ελευθερώσουν απ' τους Τούρκους. Τους συμπαραστέκεται όλη η Ελλάδα σ' αυτόν τον ακήρυχτο και ανεπίσημο ελληνοτουρκικό πόλεμο. Όλη η Ελλάδα, εκτός απ' την ελληνική κυβέρνηση. Και, ω του παραδόξου, ο Όθωνας ενθουσιάζεται περισσότερο απ' όλους που θα μεγαλώσουν τα σύνορα του κράτους του και κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει τους στρατιώτες να ξαναγίνουν αντάρτες.

Ο αξιωματικός του στρατού Δημήτριος Καραϊσκάκης, γιος του Γεώργιου, παίρνει φόρα και ελευθερώνει όλη τη νότια Ήπειρο. Έμεινε στην ιστορία η μάχη στα Πέντε Πηγάδια. Οι αυλικόι στρατηγοί Κ. Τζαβέλας, Ι. Ράγκος και Ν. Ζέρβας, υποβάλλουν στο βασιλιά τις παραιτήσεις τους, αυτός τις δέχεται ευχαρίστως, και φεύγουν για το μέτωπο, με τις ευλογίες του Όθωνα.

Οι Αγγλογάλλοι τα βλέπουν όλα αυτά και τους σηκώνεται η τρίχα. Οι Έλληνες έχουν ταχτεί σαφώς στο πλευρό των Ρώσων και παν να επωφεληθούν από μια πιθανή νίκη τους στον Κριμαϊκό πόλεμο. Ο Αλ. Μαυροκορδάτος, πρεσβευτής τότε στο Παρίσι, κάνει ό,τι μπορεί για να κόψει τη φόρα των Ελλήνων. Σε λίγο οι φίλοι του οι Άγγλοι θα τον στείλουν στην Ελλάδα και θα τον επιβάλουν σαν πρωθυπουργό, με τη σαφή εντολή να συμμαζέψει τους Έλληνες. Θα τον διαδεχτεί στην κυβέρνηση ο εξίσου γελοίος Δημήτριος Βούλγαρης.

Και πάνω κει, την άνοιξη του 1854 αγγλογαλλικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τον Πειραιά. (Δεκεμβριανά μου θυμίζει αυτή η ιστορία!). Τα εν λόγω στρατεύματα δεν καταλαμβάνουν και την Αθήνα, που είναι πια η καινούργια πρωτεύουσα, όμως κάνουν το εξής σατανικό κόλπο: Στέλνουν στρατιωτικές μπάντες να παρελαύνουν αδιάκοπα στους δρόμους τις Αθήνας, και κυρίως κάτω απ' τα παράθυρα των ανακτόρων. Όμως, ο Όθων και η Αμαλία δεν ανοίγουν ούτε μια φορά τα παράθυρα σ' όλη τη διάρκεια της αγγλογαλλικής κατοχής. Που συνεχίζεται για τρία χρόνια, μέχρι το 1857, δηλαδή και μετά τη λήξη του Κριμαϊκού πολέμου και το καταλάγιασμα του άσκοπου ελληνικού ενθουσιασμού.

6. Όθωνος και Αμαλίας, γωνία

Οι Άγγλοι είχαν κάνει καλά τη δουλειά τους, όπως πάντα. Έπεισαν την πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτικών πως το μόνο που έφταιγε για το χάλι της Ελλάδας δεν ήταν η ανυπαρξία δημοκρατικού φρονήματος από μέρους των Ελλήνων αλλά η παρουσία του Όθωνα. Ενώ αν έφεραν έναν δικό τους βασιλιά, ε; Τον έφεραν, βέβαια, τελικά αλλά κι αυτός ξέχασε να βάλει στις αποσκευές του τη δημοκρατία.

Και τι δεν έγραφε ο τύπος της εποχής κατά του νεαρού Όθωνα και της συζύγου αυτού Αμαλίας. Ο αυριανισμός είναι μια πολύ παλιά ιστο-

ρία στην Ελλάδα. Κι αν υπήρχαν μαγνητόφωνα τότε, θα είχαμε σήμερα πολύ σκανδαλιστικά ντοκουμέντα με την φωνούλα του βασιλέως, «ιπ-πεύοντος» την βασίλισσα. Οι ιστορικοί λεν πως οι λίβελλοι κατά του βασιλικού ζεύγους υπερέβαιναν παν όριον ευπρεπείας, ίσως μάλιστα και το σημερινό. Ο Όθων ήταν, μεταξύ των άλλων, «στραγγαλιστής των λαϊκών ελευθεριών» (το έχουμε ακούσει πολλές φορές αυτό έκτοτε) και «προδότης του έθνους» (όλοι όσοι παν κόντρα στην κλεπτική manía των Ελλήνων είναι προδότες του έθνους), ενώ η Αμαλία ήταν «ύαινα», «Μεσσαλίνα» (φαίνεται πως της άρεσαν τα ξινά, που λέμε, αλλά νέα γυναίκα ήταν και επιπλέον βασίλισσα μ' ένα σωρό βαρβάτους αγωνιστές γύρω της) και άλλα τέτοια πολλά.

Τρομαγμένος ο Όθων από τη γενικευμένη πλέον κατακραυγή σε βάρος του, πέφτει στην παγίδα των Άγγλων και αρχίζει να συλλαμβάνει αβέρτα, που λέμε, τους αντιφρονούντες. Κι αντί να τους σκορπίσει σε διάφορες φυλακές, τους μαντρώνει όλους στο Ιτς Καλέ του Ναυπλίου. Όπου ο διοικητής του συντάγματος Ναυπλίου Α. Μίχος και ο έγκλειστος αντισυνταγματάρχης Π. Κορωναίος οργανώνουν την ανατροπή του Όθωνα μ' όλη τους την άνεση.

Το κίνημα απ' το Ναύπλιο περνάει αμέσως στις φρουρές του Άργους και της Τριπόλεως. Είναι δηλαδή περιφερειακό, και η επίσημη έναρξή του τοποθετείται την 1η Φεβρουαρίου 1862. Όμως, όλα κοπάζουν την 8 Μαΐου, γιατί ο οθωνικός στρατός επιβάλλει την τάξη με τα όπλα και οι στασιαστές μεταφέρονται σώοι και αβλαβείς απ' τους Άγγλους στη Σμύρνη.

Την πρωθυπουργία στη διάρκεια των γεγονότων την έχει ο Αθανάσιος Μιαούλης, γιος του Ανδρέα, που είχε πεθάνει το 1835. Τον διαδέχεται ο Γενναίος Κολοκοτρώνης, γιος του Θεόδωρου, που είχε πεθάνει το 1843. Τελικά, ο συνταγματάρχης του πυροβολικού (μα, τι διάολο, κι αυτός συνταγματάρχης, κι αυτός του πυροβολικού;) Δημήτριος Παπαδιαμαντόπουλος δίνει το σύνθημα της κήρυξης της επανάστασης κατά του Όθωνα στην Αθήνα την 10η Οκτωβρίου 1862 και γίνεται χαμός.

Ο Επαμεινώνδας Δεληγιώργης κάνει την εμφάνισή του στην πολιτική συντάσσοντας την προκήρυξη με την οποία κηρύσσεται έκπτωτος ο Όθων, χρησιμοποιώντας αντί γραφείου σωλήνα πυροβόλου. Και ο Όθων που εκείνες τις μέρες βρίσκεται στην Καλαμάτα όπου τα πλήθη τον αποθεώνουν, κατά σύσταση των πρεσβευτών δεν αποβιβάζεται του πλοίου του, που είναι αγκυροβολημένο στο Κερατσίνι, κι από κει παίρνει δρόμο. Το αποχαιρετιστήριο μήνυμά του τελιώνει με την φράση: «Παρακαλώ τον εύσπλαχνον Θεόν να απονέμει πάντοτε την χάριν του εις τας τύχας της Ελλάδας». Ήταν πολύ αφελής, αυτός ο ειλικρινής φιλέλληνας.

4. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

1. Η παλαιά μάχη των Αθηνών

Με την έκπτωση του Όθωνα, αρχίζει εποχή μεγάλων δημοκρατικών εκπτώσεων στην πάντα δημοκρατική Ελλάδα. Ελλείψει βασιλέως, τα καθήκοντά του ασκεί τριανδρία υπό τους Δημήτριο Βούλγαρη, Κωνσταντίνο Κανάρη και Μπενιζέλο Ρούφο, υπό την προεδρία του Βούλγαρη, ενός από τα μεγαλύτερα καθάρματα που ανέδειξε ποτέ τούτος ο καθαροματοπαραγωγός τόπος.

Η τριανδρία προκηρύσσει εκλογές για Συντακτική Συνέλευση, στην οποία μάλιστα στέλνουν αντιπροσώπους και οι ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού! Θαύμα, δημοκρατικό θαύμα! Αμ, δε. Το θαύμα κρατάει όσο και οι εκλογές. Γιατί μετά γίνεται το έλα να δεις.

Κατ' αρχήν, ο πάντα έντιμος Κανάρης αποχωρεί απ' την τριανδρία, γιατί δεν ανέχεται τον Βούλγαρη, και προσχωρεί στην κατά του Βούλγαρη αντιπολίτευση υπό τον Δημήτριο Γρίβα. Στη συνέχεια, συνέχεται η Βουλή και αμέσως χωρίζεται στα δύο, τους «πεδινούς» υπό τον Βούλγαρη και τους «ορεινούς», όπου μαζώνονται όλοι οι αντίπαλοι του Βούλγαρη. Οι Έλληνες το παίζουν Γάλλο επαναστάτες, με «ορεινούς» και «πεδινούς».

Μέσα σε τρεις μήνες σχηματίζονται τρεις κυβερνήσεις υπό τους Ζ. Βάλβη, Δ. Κυριακού και Μπ. Ρούφο, διαδοχικά. Όμως, η κομματική διαπάλη διεξάγεται ενόπλιως: Το κάθε κόμμα έχει τους στρατιώτες του, και όχι σα σήμερα που το κάθε κόμμα έχει μόνο τους μπράβους του. Και επικρατεί εκάστοτε εκείνο το κόμμα που έχει την υπεροπλία στο πεδίο της μάχης. Μάλιστα, ο Βούλγαρης για να ενισχύσει τις ένοπλες δυνάμεις του στρατολογεί πάσης φύσεως λούμπεν, όπως θα λέγαμε σήμερα, και κουβαλάει απ' την επαρχία και τους λήσταρχους των ορέων, που αρχίζουν να σουλατσάρουν με τα φουσεκλίκια τους στους δρόμους της Αθήνας.

Φυσικά, οι ληστές των ορέων τώρα ληστεύουν τα πλούσια προάστια, που αρχίζουν να εμφανίζονται στον αθηναϊκό βορρά και περνούν ζωή και κόττα στην πρωτεύουσα, που έχασε έναν βασιλιά και κέρδισε έναν Βούλγαρη περιτριγυρισμένο από ορδές βαρβάρων. Οι «ορεινοί», δηλαδή οι αντιβουλγαρικοί, έχουν τώρα ηγέτη τον Μπενιζέλο Ρούφο, που

καταφέρνει να πάρει μαζί του σχεδόν όλη τη φρουρά της Αθήνας. Κι έτσι, ανάμεσα στα άτακτα στρατεύματα του Βούλγαρη και την εθνοφυλακή του Ρούφου διεξάγονται στην Αθήνα το τριήμερο από 19 μέχρι 22 Ιουνίου 1863 φονικές και πολύνεκρες μάχες εκ του συστάδην. Σ' αυτές τις μάχες έπεσε ηρωικά μαχόμενος κατά των ληστοσυμμοριτών του Βούλγαρη και ο γιος του Κωνσταντίνου Κανάρη, υπολοχαγός τον βαθμό, που μέ τη μονάδα του φύλαγε τα μέχρι πριν από λίγο ανάκτορα, όπου η σημερινή Βουλή.

Οι οδομαχίες, που δεν ήταν ακριβώς οδομαχίες, αλλά πόλεμος γεριλέρος ανταρτών των πόλεων, διακόπτονται μόνο όταν και οι τρεις πρεσβευτές των τριών προστάτιδων δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία), απειλούν πως θα τα μαζέψουν και θα φύγουν. Και το σπουδαιότερο πως θα σταματήσουν τα δάνεια. Και πώς να κάνεις οδομαχίες χωρίς δάνεια; Και πού θα βρεις να πληρώσεις αφενός τους στρατιώτες και αφετέρου τους ληστές των ορέων, που εισέβαλλαν στις πόλεις; Μπροστά σε τούτο το αδιέξοδο, η μάχη των Αθηνών διακόπτεται, προς μεγάλη λύπη των ληστών, που επιστρέφουν στα λημέρια τους. Και μετά, έρχεται ο βασιλιάς Γεώργιος Α' την ίδια χρονιά, το 1863.

2. Η σφαγή του Δήλεσι

Τον Απρίλιο του 1870 πρωθυπουργός είναι ο Θρασύβουλος Ζαΐμης, που νομίζει πως οι ληστές που έφερε ο Βούλγαρης το 1863 για να τον βοηθήσουν στη «μάχη των Αθηνών» έχουν φύγει απ' την Αττική. Το ίδιο πίστευαν και οι ξένοι επίσημοι, που ξεθάρρεψαν και άρχισαν τις εκδρομές. Μια μέρα, λοιπόν, μια ομάδα εκδρομέων αποτελούμενη από τον λόρδο Μαγκάστερ, τη λαΐδη Μαγκάστερ, τον μίστερ και την μίσερ Λόντ με τη θυγατέρα τους Βαρβάρα, τον γραμματέα της αγγλικής πρεσβείας Χέρμπερτ, τον γραμματέα της ιταλικής πρεσβείας Μπούλ και τον εγγονό κόμητος, Βύνερ, παν στον τύμβο του Μαραθώνα για πικ νικ και για να θαυμάσουν το πεδίο της ιστορικής μάχης.

Καθώς επιστρέφουν νωρίς το απόγευμα, πέφτουν σε ενέδρα της συμμορίας των αδερφών ληστών Τάκη και Χρίστου Αρβανιτάκη, που όπως λέει και τ' όνομα ήταν Αρβανίτες. Είχε, όμως, η συμμορία και δύο Έλληνες – πάντα συνεργάζονταν καλά Έλληνες και Αρβανίτες σ' όλα τα επίπεδα, του κυβερνητικού και του ληστρικού, που από μια άποψη είναι το ίδιο, μη εξαιρουμένων.

Τότε αρχίζει ένα άγριο κυνηγητό των αριστοκρατών στο παρακείμενο Πεντελικό, και σε λίγο συλλαμβάνονται όλοι, αφού στο μεταξύ σκοτώνονται δύο απ' τους συνοδούς χωροφύλακες. Τη λαΐδη Μαγκάστερ λίγο έλειψε να τη στραγγαλίσουν, καθώς επιχειρούσαν να της αποσπάσουν απ' το λαιμό το περιδέραιο.

Κατά το σούρουπο, ληστές και αριστοκράτες φτάνουν σε μια σπηλιά στα βορειοανατολικά του Πεντελικού, και εκεί θέτουν τους όρους τους: Λύτρα 50.000 λίρες αγγλίας και αμνηστία από πάνω! Και αφήνουν ελεύθερη τη λαΐδη για να εφαρμόσει τους όρους. Αν δεν τους εφάρμοζε, θα

σκοτώναν όλους τους αιχμαλώτους, και αν τους δίδωκαν, για κάθε νεκρό ληστή θα υπήρχε κι ένας νεκρός αριστοκράτης.

Ο Άγγλος πρεσβευτής προτείνει να εκτελεστούν αμέσως οι όροι, όμως η κυβέρνηση δε δέχεται την ταπείνωση και την υποταγή στους ληστές και διατάσσει τη δίωξή τους από απόσπασμα με επικεφαλής τον ικανότατο ταγματάρχη Θεαγένη. Οι ληστές στο μεταξύ, απ' την Πεντέλη περνούν στην Πάρνηθα.

Την πέμπτη μέρα της αιχμαλωσίας, ληστές και στρατός συνάπτουν πραγματική μάχη στη θέση Άγιος Γεώργιος του χωριού Ωρωπός, που διαρκεί τρεις ώρες. Οι ληστές αναγκάζονται να υποχωρήσουν προς τα Δήλεσι, κουβαλώντας τους αιχμαλώτους. Και στη μάχη που συνεχίζεται καθ' οδόν και υπό συνεχή διωγμό, για κάθε νεκρό ληστή υπάρχει όντως κι ένας νεκρός αριστοκράτης. Οι ληστές εφαρμόζουν την απειλή. Ήταν Μεγάλη Παρασκευή, και η σφαγή παίρνει και συμβολικές διαστάσεις. Ολόκληρη η Ευρώπη αναστατώνεται. Ο Ζαΐμης ανατρέπεται και ο πράγματι ηρωικός ταγματάρχης Θεαγένης τιμωρείται αυστηρά, γιατί εξαγρίωσε τους ληστές! Η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώνεται να πληρώσει 25.000 στερλίνες σε κάθε μια απ' τις οικογένειες των θυμάτων, ποσό τεράστιο για την εποχή, και ο ευρωπαϊκός Τύπος ζητάει την οριστική διακοπή κάθε είδους σχέσεως με το ανίκανο ελληνικό κράτος.

Τα πράγματα ηρεμούν όταν οι Έλληνες υπόσχονται κατηγορηματικά πως θα πατάξουν τη ληστεία, αλλά δεν πετυχαίνουν και πολλά. Ληστές υπήρχαν στα ελληνικά όρη μέχρι το 1940.

3. Στην Κρήτη!!!

Στο τέλος του 1862 μας φεύγει ο Όθωνας και στο τέλος του 1863 μας έρχεται ο Γεώργιος. Καλώς το δεχτήκαμε το δεκαοχτάχρονο το παλικάρι! Με τα δεδομένα της εποχής ο Γιωργάκης είναι ανήλικος, αλλά η Βουλή των Ελλήνων τον χρίει ενήλικα, για να μην κουβαληθούν πάλι αντιβασιλείς. Άλλωστε, έναν ανήλικο βασιλιά τον κουμαντάρουν εύκολα τα ντόπια τσακάλια. Αλλά και οι Άγγλοι. Που έψαξαν και μας τον βρήκαν.

Ρώτησαν από δώ ρώτησαν από κει στα γραφεία ευρέσεως εργασίας για βασιλιάδες, και τελικά βρέθηκε ένας διαθέσιμος πρίγκιπας στην αυλή της Δανίας, ονόματι Γουλιέλμος-Γεώργιος. Πετάξαμε το πρώτο του όνομα, το φράγκικο, και κρατήσαμε το δεύτερο που υπάρχει και στο ορθόδοξο εορτολόγιο. Και ούτω πως, μας προέκυψε ο Βασιλεύς Γεώργιος Α΄.

Μόλις έγινε γνωστό πως αποχτήσαμε φρέσκο βασιλιά, τα πνεύματα ηρεμούν στην Ελλάδα, πολύ περισσότερο όταν οι αντίπαλοι Βούλγαρης και Δεληγιώργης σχηματίζουν μαζί κυβέρνηση καθ' υπόδειξιν του βασιλιά, δηλαδή των Άγγλων.

Έλα όμως που τρία χρόνια μετά την άφιξη του συνταγματικού βασιλιά, εκρήγνυται η επανάσταση στην Κρήτη το 1866. Μέγα πατριωτικόν παλιρροιακόν κύμα κοντεύει να σαρώσει τα πάντα εν Ελλάδι. Όλοι

ζητούν να παν να πολεμήσουν στην Κρήτη, που είναι πλούσια και έχει καλό φαί. Ο Κορωναίος και ο Ζυμβρακάκης, αξιωματικοί ικανότατοι, μπαίνουν επικεφαλής των εθελοντών που φεύγουν με πλοία που εξομούν το ένα μετά το άλλο απ' τη Σύρο.

Πάνω κει, ο ικανότατος Αλέξανδρος Κουμουνδούρος σχηματίζει κυβέρνηση και διορίζει υπουργό των εξωτερικών τον Χαρίλαο Τρικούπη, τον πιο μεγάλο Έλληνα πολιτικό. Ίσως πιο μεγάλο κι απ' τον Βενιζέλο. Γιατί τα εκπληκτικά πράγματα που κάνει ο Τρικούπης λίγο αργότερα, όταν γίνεται πρωθυπουργός, μοιάζουν με άθλο κάτω απ' τις συνθήκες υπό τις οποίες τελέστηκαν. Στην πραγματικότητα, στοιχειώδες νεοελληνικό κράτος εμφανίζεται μόνο στην περίοδο του Χαριλάου Τρικούπη. Και ίσως να ήμασταν καλύτερα σήμερα αν ο Τρικούπης δεν είχε συνεχώς στα ποδάρια του τον μόνιμο αντίπαλό του Θεόδωρο Δεληγιάννη, έναν σαχλαμάρα απ' τους πιο σπάνιους. Ο προκάτοχος του Τρικούπη στην ορθολογιστική και προοδευτική για την εποχή διοίκηση ήταν ο Κουμουνδούρος, ενώ δάσκαλος του αντίπαλου του Τρικούπη, του Δεληγιάννη, ήταν το αρχικάθαγμα ο Βούλγαρης, ο αντίπαλος του Κουμουνδούρου.

Στο μεταξύ ο απελπισμένος αγώνας των Κρητικών κατά των Τούρκων συνεχίζεται αλλά η δύναμή τους εξαντλείται σιγά σιγά. Η μαμά Ελλάς δεν έχει να εξοπλίσει ούτε τα παιδιά της, πόσω μάλλον τα παραπαιδιά της, τους Κρητικούς. Τρία χρόνια μετά την έκρηξη της επανάστασης, στη διάσκεψη των Παρισίων του 1869, όλοι, μεγάλες δυνάμεις, Έλληνες, Τούρκοι και Κρητικοί, συμφωνούν πως πρέπει να τελειώνει αυτή η τρομερή ιστορία, η βουτηγμένη στο αίμα των Κρητικών. Τα πράγματα επανέρχονται προς το παρόν στην προτέρα κατάσταση, και το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα επιστρέφει στην πατρίδα. Αλλά σε λίγο θα εμφανιστεί καινούργια ευκαιρία για δόξα – και για φαί.

4. Παρολίγον νέο '21

Το 1877 ξεσπά νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος. Όπως κάθε φορά που ξεσπά ρωσοτουρκικός πόλεμος, που είναι πλέον υπόθεση ρουτίνας για τις δύο σχεδόν μόνιμα εμπόλεμες Αυτοκρατορίες, οι Έλληνες ξεσηκώνονται υπέρ των Ρώσων, με την ελπίδα πως μια νίκη των Ρώσων θα ωφελούσε τα μέγιστα τη μικρή Ελλάδα, και συγκεκριμένα θα της επέτρεπε να μεγαλώσει.

Οι Άγγλοι λέν στους Έλληνες να κάτσουν ήσυχα κι ότι στη συνδιάσκεψη για την ειρήνη, που έτσι κι αλλιώς θα γίνει κάποτε, θα φροντίσουν αυτοί τα πράγματα να γίνουν ωσάν η Ελλάδα να είχε πάρει μέρος στον πόλεμο, «ωσει παρούσα», που λέμε.

Το πρόβλημα που προκύπτει για το αν πρέπει ή δεν πρέπει η Ελλάδα να πάρει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό των Ρώσων φαίνεται άλυτο, κι αυτός είναι ο λόγος που παραιτείται η κυβέρνηση Κουμουνδούρου και σχηματίζεται οικουμενική, η πρώτη ελληνική οικουμενική κυβέρνηση, από τους Κουμουνδούρο, Τρικούπη, Ζαΐμη, Δεληγιώργη και Δεληγιάν-

νη, με πρόεδρο τον πολύ γέρο πια Κωνσταντίνο Κανάρη, που πεθαίνει την ίδια χρονιά (1877) όντας πρωθυπουργός.

Τον Ιανουάριο του 1878 η οικουμενική διαλύεται χωρίς να καταφέρει να λύσει το πρόβλημα αν πρέπει η δεν πρέπει η Ελλάδα να πολεμήσει στο πλευρό των Ρώσων, ενώ ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος, με υπουργό των εξωτερικών τον Θεόδωρο Δεληγιάννη, που σχηματίζει την διάδοχη της οικουμενικής κυβέρνηση, αποφασίζει επιτέλους πως να πρέπει.

Συγκεντρώνονται, λοιπόν, ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις στα ελληνοτουρκικά σύνορα, δηλαδή στα σύνορα με τη Θεσσαλία, και με το που γίνεται γνωστό πως οι Ρώσοι κατέλαβαν την Αδριανούπολη, οι Έλληνες ορμούν ακάθεκτοι την 21η Ιανουαρίου 1878 να ελευθερώσουν τους Θεσσαλούς με τον υπέροχο κάμπο τους.

Όμως, δεν προλαβαίνουν καλά καλά να πατήσουν το πόδι τους στο τουρκικό θεσσαλικό έδαφος, και φτάνει η είδηση πως οι Ρώσοι και οι Τούρκοι τα βρήκαν και συνήψαν ανακωχή. Και τώρα; Τι θ' απογίνουν τώρα οι Έλληνες ν' αντιμετωπίζουν ολομόναχοι τους Τούρκους; Και να μην έφτανε το τρομερό κάζο, στη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου που ακολουθεί οι Ρώσοι ξεπουλούν για τα καλά τους Έλληνες, προκειμένου να βρουν τρόπο συμβιβασμού με τους Τούρκους. Και τώρα; Τι, τώρα! Θα παίζουμε τώρα; Υποχώρηση, λοιπόν, ένθεν των συνόρων.

Ναι, αλλά οι Τούρκοι που δεν πολεμούν πια με τους Ρώσους, ανά πάσα στιγμή μπορούν να μουν στην ελεύθερη Ελλάδα έχοντας όλο το διεθνές δίκαιο με το μέρος τους, οπότε θα πρέπει κανονικά ν' αρχίσει ο δεύτερος γύρος της Επανάστασης του '21. Όμως, εύκολο είναι ύστερα από 57 χρόνια ελεύθερου βίου και ελεύθερης μάζας των δανειών;

Και τότε είναι που οι Έλληνες περιέρχονται στον έσχατο εξευτελισμό. Τρέχουν από σύμμαχο σε σύμμαχο και παρακαλούν, μάλλον εκλιπαρούν, να μεσολαβήσουν οι ισχυροί και να πείσουν, όχι να εξαναγκάσουν, την Τουρκία να μην εισβάλει και να μην καταλάβει την Ελλάδα. Και ο αγέρωχος Σουλτάνος συγκατανεύει. Αυτή τη φορά μας χαρίζει την ελευθερία, παριστάνοντας τον μεγαλόθυμο!

Ηθικοϊστορικό δίδαγμα: Μην κάνετε τους νταήδες και μην ουρλιάζετε «βυθίσατε το Χόρα», γιατί κινδυνεύετε να βυθίσετε τη χώρα! Κι αν δε τη βυθίσετε, σίγουρα θα την εξευτελίσετε.

5. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας

Τρία χρόνια μετά το κάζο της εισβολής των Ελλήνων στη Θεσσαλία και την άτακτη υποχώρησή τους με τη λήξη του ρωσοτουρκικού πολέμου, η Θεσσαλία γίνεται ελληνική το 1881. Ήξεραν τι έλεγαν οι Άγγλοι, όταν έλεγαν στους Έλληνες να μην πάρουν μέρος στον ρωσοτουρκικό πόλεμο, γιατί η υπόθεση των υπόδουλων ακόμα περιοχών της Ελλάδας μπορεί να τακτοποιηθεί όχι μόνο χωρίς πόλεμο, αλλά χωρίς καν τη συμμετοχή της Ελλάδας στα σχετικά συνέδρια. Ούτως ή άλλως, με πόλεμο ή χωρίς πόλεμο, όλα σ' αυτόν τον τόπο διευθετούνται, στο μέτρο

που διευθετούνται, χωρίς τη συμμετοχή της Ελλάδας, που αντ' αυτής αποφασίζουν οι σύμμαχοι.

Έτσι, τον Ιούλιο του 1880 συνέρχεται στο Βερολίνο διάσκεψη για τη χάραξη των ελληνοτουρκικών συνόρων χωρίς τη συμμετοχή των δύο ενδιαφερομένων. Για λογαριασμό τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας αποφασίζουν οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Πρωσσία και Αυστρία.

Στην πρώτη αυτή διάσκεψη του Βερολίνου, (σε λίγο θα υπάρξει και δεύτερη), αποφασίζεται να δοθεί στην Ελλάδα ολόκληρη η Θεσσαλία και ολόκληρη η Ήπειρος. Όμως η Τουρκία στην οποία ανακοινώνεται η απόφαση αντιδρά σθεναρά. Άλλωστε, έχει την υποστήριξη της Πρωσίας και της Αυστρίας, ενώ η Γαλλία και η Ρωσία δε δείχνουν να πολυνοιάζονται για το πράγμα. Η Αγγλία αποφασίζει σχεδόν μόνη της. Και έχει αποφασίσει, η Θεσσαλία και η Ήπειρος να περάσουν στην Ελλάδα για να μη περάσουν στους Σλάβους, τώρα που η Οθωμανική Αυτοκρατορία περνάει τα τελευταία της και όλα δείχνουν πως σε λίγο θα πάψει να υπάρχει και στη θέση της θα εμφανιστούν πάμπολλα εθνικά κράτη, που όσο λιγότερα είναι τόσο το καλύτερο για την αγγλική διπλωματία, που δε θάχει να κάνει με πολλούς.

Το Φεβρουάριο του 1881 συνέρχεται και δεύτερη διάσκεψη, πάλι στο Βερολίνο και πάλι με το ίδιο θέμα: τον καθορισμό των συνόρων του ελληνικού κράτους, που απο τότε που έληξε η Ελληνική Επανάσταση παραμένουν μάλλον ασαφή, και εν πάση περιπτώσει υπό αίρεσιν. Σ' αυτή τη διάσκεψη οι Άγγλοι κάνουν σκόντο και δίνουν μεν στην Ελλάδα τη Θεσσαλία, εκτός όμως της περιοχής Ελασσόνας, ενώ απ' την Ήπειρο δίνουν μόνο μια μικρή περιοχή περί την Άρτα, ώστε να προλάβουν οι πρόγονοι του Τσοβόλα να γίνουν έγκαιρα «γνήσιοι Έλληνες».

Ο πρωθυπουργός Κουμουνδούρος που ζητάει ολόκληρη τη Θεσσαλία και ολόκληρη την Ήπειρο, διαμαρτύρεται μεν πλατωνικά, με τον συνηθισμένο ελληνικό διπλωματικό πλατωνικό τρόπο, τυπικό και πάγιο γνώρισμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, που από διαμαρτυρίες σκίζει, όμως αποδέχεται την απόφαση της διάσκεψης του Βερολίνου, δηλαδή των Άγγλων, και η κολοβή Θεσσαλία γίνεται ελληνική. Τώρα, η Ελλάδα έχει τον σιτοβολώνα της, και συνεπώς οι πιθανότητες επιβίωσης αυξάνονται.

Οι εκλογές που διεξάγονται αμέσως μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας το 1881, χαρίζουν μια θριαμβευτική νίκη στον Χαρίλαο Τρικούπη, που βασιζόμενος στον πλούτο του θεσσαλικού κάμπου θα εφαρμόσει μια εκπληκτική οικονομική πολιτική, που όμως θα την καταστρέψουν τα τσακάλια, που τρων, τρων, τρων, σα συνεταίροι και πολιτικοί φίλοι του Κοσκωτά.

6. Ο Τρικούπης

Στον ανδριάντα του Χαρίλαου Τρικούπη έξω απ' την παλιά Βουλή είναι γραμμένη η περιφνημη ρήση του : «Η Ελλάδα θέλει να ζήσει και θα

ζήσει». Γιατί το λέει αυτό ο Τρικούπης, αφού απ' το 1830 που υπάρχει ελληνικό κράτος και μέχρι το θάνατό του τουλάχιστον, κανείς δεν «επιβουλεύεται την εθνική ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της χώρας»; Κανείς; Και οι Έλληνες; Οι υπ' αριθμόν ένα εχθροί της Ελλάδας; Που υπερασπίζονται μετά μανίας την πατρίδα από εχθρούς που περιφέρονται από το 'να σημείο του ορίζοντα στο άλλο, ίσα ίσα για να μπορούμε να τη ρημάζουν οι ίδιοι; Η σωστή ερμηνεία, λοιπόν, της ρήσης του Τρικούπης είναι: Η Ελλάδα θέλει να ζήσει και θα ζήσει παρά τη θέληση των Ελλήνων, που δε θέλουν να ζήσει.

Ο Χαρίλαος Τρικούπης, μυαλό φωτεινό και καθαρό, γεννήθηκε στο Ναύπλιο από γονείς μεσολογγίτες το 1832 και πέθανε στις Κάνες της νότιας Γαλλίας το 1896 σε ηλικία 64 ετών, σε μια εποχή που δεν υπήρχε ακόμα το φεστιβάλ, υπήρχε όμως η ελληνική κακοήθεια, που τον απομάκρυνε απ' την εξουσία στις βουλευτικές εκλογές του 1895, όταν δεν εκλέχτηκε ούτε βουλευτής. Τον εκδικήθηκαν γιατί κυνήγησε άγρια τους κλέφτες του δημοσίου χρήματος, που οργιάζαν και τότε όπως και τώρα.

Σημειώστε πως ο Ελευθέριος Βενιζέλος πέθανε κι αυτός στη Γαλλία στο Παρίσι συγκεκριμένα, το 1936, κι αυτός από μαράζι, κι αυτός γιατί αποπέμφτηκε. Έκτοτε, σχεδόν όλοι οι Έλληνες πολιτικοί πεθαίνουν στην Ελλάδα. Κανείς κλέφτης δεν τους αποπέμπει πια. Λίγο ως πολύ είναι δικοί τους άνθρωποι.

Ο Χαρίλαος ήταν γιος του μεσολογγίτη Σπυριδώνα Τρικούπη (1788-1873), που είχε σπουδάσει φιλοσοφία στη Ρώμη και στο Παρίσι, που ήταν στενός συνεργάτης του Καποδίστρια, που ήταν ο πρώτος πρωθυπουργός της ελεύθερης Ελλάδας και που υπήρξε ο έντιμος ιστορικός της Ελληνικής Επανάστασης. Γόνος πλούσιας και καλλιεργημένης οικογένειας ο Χαρίλαος, σπούδασε νομικά στο νέο ακόμα τότε πανεπιστήμιο της Αθήνας, και το πρώτο σοβαρό δημόσιο πόστο του ήταν εκείνο του γραμματέα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο (1856). Ήταν αυτός που διεξήγαγε με επιτυχία τις διαπραγματεύσεις για την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, πράγμα για το οποίο οι Επτανήσιοι δε νομίζω πως τον ευγνωμονούν.

Το 1864 εκπροσωπεί την ελληνική παροικία του Λονδίνου στην Εθνοσυνέλευση, σε μια εποχή (κράτησε λίγο) που και οι Έλληνες της διασποράς είχαν πολιτικά δικαιώματα, ενώ την επόμενη χρονιά (1865) εκλέγεται για πρώτη φορά βουλευτής Μεσολογγίου, για να διοριστεί την επόμενη χρονιά (1866) απ' τον Κουμουνδούρο υπουργός των εξωτερικών. Για να παραιτηθεί την επόμενη χρονιά (1867) οπότε και εγκαινιάζει τον τρομερό αγώνα κατά της ντόπιας πολιτικής –και όχι μόνο φεουδαρχίας, κυρίως με το λεγόμενο «τρικουπικό κόμμα» που θα ιδρύσει το 1872. Το οποίο και θα εισηγηθεί το 1874 την περίφημη «αρχή της δεδηλωμένης» (εννοείται, πλειοψηφίας). Γιατί μέχρι τότε κυβέρνηση δε σχημάτιζε το πλειοψηφούν κόμμα αλλά αυτό που διάλεγε ο βασιλιάς. Που, κατά τα άλλα, ήταν συνταγματικός μονάρχης.

7. Η εποχή του Τρικούπη

Δυο πράγματα έπρεπε να πατάξει ο Χαρίλαος Τρικούπης προκειμένου να προκύψει κράτος: Τη φοροδιαφυγή και τη ληστεία. Όπως ξέρουμε, τελικά δεν πέτυχε ούτε το 'να ούτε τ' άλλο. Στη χώρα μας, ακόμα ψάχνουμε τρόπους να κυνηγήσουμε τους φοροφυγάδες που υπάρχουν από υπάρξεως ελληνικού κράτους. Ενώ οι ληστές δεν περιφέρονται πια στα ελληνικά όρη, σουλατσάρουν στις Τράπεζες και στα συνεργαζόμενα μ' αυτές κόμματα. Η Αγροφυλακή που έφκιαξε ο Τρικούπης είχε σαν κύρια αποστολή να πατάξει τη ζωοκλοπή, που τότε ήταν η μεγάλη μάστιγα στην ύπαιθρο χώρα.

Αλλά εκεί που τα βρήκε σκούρα ο Τρικούπης, ήταν οι καταχραστές του δημοσίου χρήματος, που έκαμναν κανονικούς συνεταιρισμούς, είτε με τους κομματάρχες είτε με τους ληστές των ορέων. Η κατάσταση δε νομίζω πως άλλαξε και πολύ από τότε. Άλλωστε, σχεδόν όλοι οι κόποι του Τρικούπη πήγαν χαμένοι. Η Ελλάδα συνεχίζει να ζει στην προτρικουπική περίοδο, τότε που οι αγωνιστές του '21 αγωνίζονταν να επιβιώσουν μέσα σ' ένα κράτος που δεν το αισθάνονταν δικό τους, διότι ήταν κράτος των παλιών κοτζαμπάσηδων. Είδαν κι απόειδαν οι άνθρωποι και πολλοί έγιναν είτε ληστές είτε καταχραστές του δημοσίου χρήματος, δηλαδή και πάλι ληστές. Και η ιστορία συνεχίζεται σε μια χώρα όπου όλοι κλέβουν όλους κι όπου δε θεωρείται καθόλου ελληνικό κανένας να μην κλέβει κανέναν.

Η ιστορία με τον σημερινό ΦΠΑ που δεν αποδίδεται υπήρχε και τότε αλλά με μια μορφή πολύ πιο χαριτωμένη: Οι φοροεισπράκτορες, όταν κατάφεραν να εισπράξουν τους φόρους δεν τους κατέθεταν στο δημόσιο ταμείο, τους έβαζαν στη τσέπη τους. Ο Τρικούπης βρήκε τρόπο να τους καταθέτουν, τουλάχιστον οι περισσότεροι, στο δημόσιο ταμείο, αλλά οι σημερινοί εφοριακοί βρήκαν πιο αποτελεσματικούς τρόπους να τους παίρνουν πίσω.

Ακόμα, ο Τρικούπης ψήφισε νόμο για την ισοβιότητα και το αμετάθετο των δικαστών, αφού προηγουμένως έκανε μια φοβερή και τρομερή εκκαθάριση του δικαστικού σώματος, απ' όπου πέταξε όλους όσους δωροδοκούνταν φανερά. Δηλαδή, πάνω απ' τους μισούς. Έκτοτε οι δικαστές πήραν τα μέτρα τους και έγιναν πιο διακριτικοί.

Ο καημένος ο Τρικούπης καθόρισε αυστηρά προσόντα προκειμένου να γίνει κανείς δημόσιος υπάλληλος και απομάκρυνε όλους όσους μέχρι τότε είχαν διοριστεί με κομματικό ρουσφέτι. Αλλά με την απομάκρυνσή του από την πολιτική όλα επανήλθαν στην προτέρα τους κατάσταση. Και παραμένουν. Και αναμένουν τον νέο Τρικούπη. Που προς στιγμήν κάποιιοι αφελείς τον είδαν στο πρόσωπο του Παπανδρέου.

Ακόμα, έφκιαξε τους ελληνικούς σιδηρόδρομους, που λειτουργούν ακόμα, αλλά με τις προδιαγραφές της εποχής του Τρικούπη, και διπλασίασε το οδικό δίκτυο της χώρας. Για να τα κάνει όλα αυτά, αλλά και για να λειτουργήσουν οι ποικίλες στρατιωτικές σχολές που ίδρυσε, με ταξύ των οποίων και η Σχολή Ναυτικών Δοκίμων, χρειαζόταν χρήματα.

Δηλαδή, έπρεπε να εισπράττονται οι φόροι. Ε, αυτό τον έφαγε τελικά. Όπως κι όλους τους πολιτικούς, που θα τολμήσουν να κάνουν εθνική πολιτική. Τους Έλληνες τους αρκεί ν' αγαπούν πλατωνικά την πατρίδα τους.

8. Το τέλος ενός ήρωα σε καιρό ειρήνης

Για πρώτη φορά ο Τρικούπης γίνεται πρωθυπουργός το 1881, αμέσως μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα. Και οι εκλογές που κάνει το 1885 είναι τόσο άψογες, που οι πολιτικοί του αντίπαλοι τον θεωρούν περίπου... ηλίθιο που τις έχασε! Κυρίως ο Δεληγιάννης, που δεν περίμενε να τις κερδίσει γιατί κατά τα ειωθότα ανέμενε βία και νοθεία από μέρος του Τρικούπη. Που είναι ο πρώτος Έλληνας πολιτικός που αποκηρύσσει δημοσίως τη βία και τη νοθεία, που ήταν έθιμο μέχρι τότε. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά λέει από πάνω πως οι Έλληνες πρέπει επιτέλους να πάψουν να ψηφίζουν τους κουμπάρους και τους τοπάρχες και ν' αρχίσουν να ενδιαφέρονται για τις πολιτικές ιδέες των προσώπων και των κομμάτων. Δε βαριέσαι. Αυτός το 'πε, αυτός τ' άκουσε.

Λοιπόν, το πρώτο που κάνει ο Θεόδωρος Δεληγιάννης όταν το 1885 γίνεται για πρώτη φορά στην καριέρα του πρωθυπουργός, είναι να χαλάσει ό,τι είχε φτιάξει ο πολιτικός του αντίπαλος. Πρώτα πρώτα είπε πως δε χρειάζονται προσόντα για να γίνει κανείς δημόσιος υπάλληλος, όπως έλεγε ο Τρικούπης. Η άποψή του ισχύει ακόμα. Στη συνέχεια αποφάνθηκε πως οι πολλοί φόροι κάνουν κακό στους Έλληνες. Ζήτω! οι Έλληνες κάτω απ' τα μπαλκόνια. Εσένα θέλουμε! Ύστερα λέει πως οι Έλληνες πρέπει να είναι έτοιμοι να εισβάλουν στην Τουρκία. Και η ευκαιρία δίνεται όταν οι Βούλγαροι ξεσηκώνονται κατά των Τούρκων στην Ανατολική Ρωμυλία.

Γνωρίζοντας τα χούγια και του Δεληγιάννη και των πάντα πεινασμένων Ελλήνων, που πάντα συνδυάζουν τα μεγάλα ιδανικά με τη μεγάλη μάσα, όλοι οι ξένοι πρεσβευτές του λεν να κάτσει φρόνιμα γιατί δεν είναι σωστό να βαρύν τους Τούρκους απ' τη μια οι Βούλγαροι, απ' την άλλη οι Έλληνες. Ένας ένας και με τη σειρά, και όχι δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται. Μπα, τίποτα ο Δεληγιάννης που υπόσχεται στους Έλληνες νέα εδάφη και συνεπώς νέα μάσα σε βάρος των νέων ιθαγενών.

Τότε, όλοι οι πρεσβευτές εγκαταλείπουν την Αθήνα και όλες οι προστάτιδες δυνάμεις κηρύσσουν τον ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδας. Και ο κοκκορόμυαλος Δεληγιάννης πέφτει επιτέλους. Και αναλαμβάνει ξανά ο Τρικούπης. Που σπεύδει αμέσως να αποκαταστήσει τις ειρηνικές σχέσεις με την Τουρκία, ώστε και οι πρεσβευτές να επιστρέψουν και ο αποκλεισμός να αρθεί.

Όμως, το 1890, τις εκλογές τις κερδίζει πάλι ο Δεληγιάννης, που σχηματίζει κυβέρνηση. Κι αρχίζει έναν χωρίς προηγούμενο εξωτερικό δανεισμό, για να ταΐσει τους χαραμοφάηδες που διορίζει αβέρτα στο

δημόσιο. Μέχρι και ο βασιλιάς αγανακτεί. Και τον παύει. Κι έτσι, το 1892, ο Τρικούπης ξανάρχεται στα πράγματα, παραλαμβάνοντας απ' τον Δεληγιάννη το πλήρες χάος.

Η κυβέρνηση αδυνατεί να πληρώσει τα χρέη που συσσώρευσε ο Δεληγιάννης, και ο Τρικούπης, την 10η Δεκεμβρίου 1893, λέει στη Βουλή το περίφημο και ιστορικό: ΚΥΡΙΟΙ, ΔΥΣΤΥΧΩΣ ΕΠΤΩΧΕΥΣΑΜΕΝ! Και στις εκλογές του 1895 ο αισχρός Δεληγιάννης του φορτώνει τη χρεωκοπία. Το τρικουπικό κόμμα καταποντίζεται, και ο Τρικούπης δεν εκλέγεται ούτε βουλευτής. («Ανθ' ημών, ο Γουλημής» – στο Μεσολόγγι). Την επόμενη χρονιά, το 1896, πεθαίνει στις Κάνες. Αιωνία του η μνήμη.

9. Οι Κρητικοί

Δεν υπάρχει τίποτα πιο δύσκολο, αλλά και πιο επικίνδυνο από «εθνικής απόψεως», απ' τη μελέτη της ιστορίας της Κρήτης. Οι Άραβες κατακτητές, οι Φράγκοι κατακτητές, οι Τούρκοι κατακτητές, και άλλοι πολλοί λαοί αρχαιότεροι άφησαν εκεί τα πολιτιστικά αλλά και τα φυλετικά τους ίχνη. Το μελαμψό των Κρητών είναι σαφώς αραβικής προελεύσεως. Μια όμορφη κρητικιά, και υπάρχουν πάρα πολλές όμορφες σ' αυτό το υπέροχο νησί, το σπουδαιότερο από κάθε άποψη νησί της Μεσογείου, δε διαφέρει καθόλου στη μορφή από μια όμορφη Αραπίνα της απέναντι αραβικής ακτής, όπου φτάνει κανείς κολυμπώντας, που λέει ο λόγος. Οι φυλετικές επιμειξίες σ' αυτό το κομβικό σημείο της Μεσογείου είναι κάτι περισσότερο από κατανοητές, είναι φυσικές. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, καλά τον Νίκο Καζαντζάκη που έλεγε πως δεν είναι Έλληνας αλλά Κρητικός. Και ο αφορισμός του απ' την εκκλησία έχει μεγαλύτερη σχέση με διακηρύξεις σαν την παραπάνω παρά με τις νιτσεικές και βουδιστικές φιλοσοφικές ιδέες του, που πλασσάρονται για λόγους τουριστικούς (Ζόρμπας δη Γκρηκ και συρτάκι ντανς) σαν αμιγώς ελληνικές.

Καμιά περιοχή της Ελλάδας, ίσως και ολόκληρης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν υπέφερε περισσότερο απ' τους Τούρκους, όσο η Κρήτη. Όχι μόνο γιατί οι Τούρκοι ήθελαν να κρατήσουν πάση θυσία υπό την εξουσία τους το γεωγραφικά κρίσιμο για την Αυτοκρατορία τους νησί αλλά και διότι πάρα πολλοί Κρήτες «τούρκεψαν», δηλαδή έγιναν μουσουλμάνοι. Πράγμα που στην αντίληψη των έξαλλων χριστιανών φαντάζει σαν αλλαγή εθνικότητας, που προσδιορίζεται απ' την καταστροφική για τον ελληνισμό εξίσωση «πας ορθόδοξος Έλληνας και πας μουσουλμάνος Τούρκος». Χαρίσαμε εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες στους Τούρκους, μόνο και μόνο γιατί, για λόγους συνειδησιακούς αλλά και πραχτικούς, είχαν την ιδέα να αποποιηθούν τον χριστιανισμό και να υιοθετήσουν τον, έτσι κι αλλιώς συγγενικό και αυστηρά μονοθεϊστικό, μουσουλμανισμό, που είναι πολύ πιο απλός απ' το χριστιανισμό και συνεπώς γίνεται πολύ πιο εύκολα αντιληπτός ως μεταφυσικό δόγμα.

Οι περίφημοι «Τουρκοκρήτες», λοιπόν, δεν είναι παρά Έλληνες Κρήτες κυρίως που έγιναν μουσουλμάνοι, όπως και οι ακόμα πιο περι-

φημοι «Τουρκαλβανοί» που δεν είναι Τούρκοι αλλά Αλβανοί μουσουλμάνοι. Τρεις φορές άλλαξαν θρησκεία οι περισσότεροι Κρήτες στη διάρκεια της τουρκικής κατοχής. Και η κατάληξη σε «άκης» των κρητικών ονομάτων δεν είναι παρά ο χλευαστικός υποβιβασμός της τυπικής κρητικής κατάληξης σε «ής» (Αγγελής, Σμαραγδής κλπ.) που γινόταν για όλους όσους «τούρκεψαν» κατά καιρούς. (Πώς λέμε Γιαννάκη τον ενήλικα Γιάννη με μοναδική πρόθεση να τον υποβιβάσουμε; Έτσι και με τα κρητικά ονόματα σε -άκης).

Δεν είναι καθόλου τυχαίο που ο Μινωτάκης, όταν έγινε ο κατοπινός μεγάλος ηθοποιός επανέφερε το όνομά του στην αρχική, γνησίως κρητική του κατάσταση και έγινε Μινωτής. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που πετάξαμε στη Συρία όσους Έλληνες Κρητικούς αρνούσαν να ξαναγίνουν χριστιανοί, υπερηφανευόμενοι κι από πάνω για τα εκεί ελληνικά χωριά. Αυτά για να καταλάβουμε καλύτερα την τρομερή κρητική επανάσταση του 1896.

10. Η κρητική επανάσταση

Στις αρχές του 1897, ένα χρόνο μετά το θάνατο του Τρικούπη, η Κρήτη βράζει. Ακόμα μια φορά οι Κρητικοί θα ξεσηκωθούν το 1896 κατά των Τούρκων, ακόμα μια φορά το νησί θα βαφεί στο αίμα. Ένας τυφλός φανατισμός απ' όλες τις μεριές θα καταλήξει τελικά στην αυτονομία της Κρήτης αλλά μέχρι τότε οι μουσουλμάνοι Τούρκοι θα σφάζουν ανηλεώς χριστιανούς Κρητικούς, οι χριστιανοί Κρητικοί θα σφάζουν ανηλεώς μουσουλμάνους Τούρκους, οι μουσουλμάνοι Έλληνες (οι «Τουρκοκρητικοί») θα σφάζουν ανηλεώς χριστιανούς Έλληνες, ενώ οι τελευταίοι δεν έχουν καμιά αμφιβολία πως οι «Τουρκοκρητικοί» είναι καθαροί Τούρκοι. Και από μια άποψη, δεν έχουν άδικο: Οι «Τουρκοκρητικοί» φέρονται σαν Τούρκοι – και στην πραγματικότητα ως ομόδοξοι των Τούρκων μουσουλμάνοι. Και τούτο διότι κανείς δεν είναι πρόθυμος να αναγνωρίσει την ελληνικότητά τους, πέρα και πάνω απ' τις συσπειρώσεις και τους φανατισμούς που πάντα δημιουργούν οι θρησκείες, που πάντα τις εκμεταλλεύονται οι δημαγωγοί όλων των θρησκευμάτων. (Από μας τους Έλληνες, μόνο ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατάφερε να αρθεί πάνω απ' τα θρησκευτικά δόγματα αλλά και πάνω απ' τις μαχόμενες κατά των Τούρκων εθνότητες. Όμως, οι «αιρετικές» απόψεις του για τις θρησκείες και τις εθνότητες πέρασαν στα ψιλά της επίσημης ελληνικής ιστορίας).

Στην πραγματικότητα, την εξέγερση στην Κρήτη την υποκινεί ο ίδιος ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ για να τραβήξει την προσοχή της διεθνούς κοινής γνώμης απ' τις σφαγές των Αρμενίων. Οι μεγάλες Δυνάμεις το ξέρουν αυτό, όπως το ξέρει και η ελληνική κυβέρνηση, που δε βάζει θέμα προσάρτησης της Κρήτης στην Ελλάδα. Όμως, η με ιδιωτική πρωτοβουλία ιδρυθείσα Εθνική Εταιρεία, που δημιουργείται στην Αθήνα προς ενίσχυση των μαχομένων Κρητών είναι τόσο ισχυρή και ο ελληνι-

κός εθνικισμός τόσο σαρωτικός, που κανείς πια δεν είναι δυνατό να ελέγξει την κατάσταση.

Κι έτσι, τον Ιανουάριο του 1897 στέλνεται στην Κρήτη το θωρηκτό «Ύδρα» και άλλα πολεμικά, υπό την αρχηγία του υπασπιστή του βασιλιά ναύαρχου Ράινεκ. Όλοι ξέρουν πως η υπόθεση είναι καταδικασμένη εκ των πραγμάτων, αφού η ενσωμάτωση στην Ελλάδα της Κρήτης, που είναι το αίτημα των εθνικιστών, είναι απολύτως αδύνατη, αλλά όλοι σπεύδουν να βοηθήσουν τη μαχόμενη Κρήτη. Είναι μια καθαρή και μια τυπικά ελληνική τραγωδία, που με τη ματιά του Κρητικού (και όχι του Έλληνα, γιατί δε θέλει τον εαυτό του Έλληνα) θα την περιγράψει εκπληκτικά ο Καζαντζάκης στο μυθιστόρημα «Καπετάν Μιχάλης».

Η κρητική επανάσταση, που θα οδηγήσει σ' έναν συμβιβασμό ικανοποιητικό για τους Κρητικούς, όχι όμως και για τους σοβινιστές της ηπειρωτικής Ελλάδας, καταλήγει στην πιο καταστροφική τραγωδία ολόκληρης της νέας ελληνικής ιστορίας. Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, θεσσαλική ουρά της κρητικής επανάστασης, θα γελοιοποιήσει ανεπανόρθωτα την Ελλάδα και θα προκαλέσει ζημιές απ' τις οποίες θ' αργήσει πολύ να συνέλθει η χώρα.

11. Νυν υπερ πάντων, η καταστροφή της Ελλάδας

Οι μεγάλες Δυνάμεις ξέρουν πως το κρητικό ζήτημα, μόνιμη εστία ταραχών που παρακωλύουν την αγγλική κυρίως ναυσιπλοΐα στη Μεσόγειο, δεν είναι δυνατό να διαιωνίζεται, και σπεύδουν να δώσουν οριστική λύση με την ευκαιρία της επανάστασης του 1896. Έτσι, το 1897 αποφασίζουν την αυτονομία της Κρήτης, υπό την συμβολική μόνο επικυριαρχία του Σουλτάνου, με χριστιανό ηγεμόνα, που θα εγκατασταθεί ευθύς μόλις φύγουν το ταχύτερο τα τουρκικά στρατεύματα.

Στην Ελλάδα δίνεται προθεσμία έξι ημερών για να αποσύρει το στρατό και το ναυτικό της απ' την Κρήτη, ενώ η Πύλη αποδέχεται εύκολα το καθεστώς της αυτονομίας. Η κατοχή της Κρήτης είναι και για τους Τούρκους ένα πολύ βασανιστικό πρόβλημα, αφού δεν περνούν καθόλου καλά εκεί, έτσι που οι Κρητικοί τους έχουν κάνει το βίο αβίωτο. Τουρκική κυβέρνηση, ελληνική κυβέρνηση, Κρητικοί και μεγάλες Δυνάμεις, όλοι συμφωνούν τελικά για την αυτονομία της Κρήτης, εκτός απ' την Εθνική Εταιρεία, που έχει γίνει κράτος εν κράτει, έτσι που συγκεντρώνει τους πιο χοντροκέφαλους απ' τους σοβινιστές όλης της Ελλάδας, που τώρα δε ζητούν μόνο την ένωση την Κρήτης με την Ελλάδα, που οι Κρητικοί δεν τη ζητούν ακόμα, ζητούν επιπροσθέτως να πάρουμε την Πόλη και την Αγία Σοφία – ή περίπου. Κι αντί να ηρεμήσουν που κυβερνήτης της Κρήτης θα είναι ο γιος του βασιλιά Γεωργίου Α', πρίγκιπ Γεώργιος, έμπραχτη δήλωση απ' τη μεριά των μεγάλων Δυνάμεων πως υπάρχει σαφής σχέση ανάμεσα στο βασίλειο της Ελλάδος και την Κρήτη, προκαλούν τέτοια αναταραχή, που υποχρεώνουν την κυβέρνηση, παρά τη θέλησή της, να έρθει σε μια κατάσταση ακήρυχτου πολέμου με την Τουρκία.

Προς το παρόν πάντως πόλεμος δε γίνεται. Όμως όλοι καταλαβαίνουν πως θα γίνει. Τα γνωστά ελληνικά νταϊλίκια δε μπορεί παρά να οδηγήσουν προς τα κει. Και οδηγούν πράγματι, όταν η Τουρκία συμβιβάζεται και με τους Βούλγαρους και με τους Σέρβους, που κι αυτοί ζητούν αυτονομία αυτή την εποχή. Τώρα η Πύλη είναι ελεύθερη να στραφεί κατά των Ελλήνων, που πήραν φόρα.

Ο πάντα καταστροφικός Δεληγιάννης, που κυβερνά αυτό τον καιρό, συγκεντρώνει στα σύνορα, δηλαδή στο θεσσαλικό βορρά, 45.000 στρατιώτες, 1000 ιππείς και 70 πυροβόλα και είναι έτοιμος να εισβάλει στην Τουρκία, δηλαδή τη νότια Μακεδονία. Η αρχηγία προσφέρεται στον διάδοχο Κωνσταντίνο. Αυτός, πιστός στους Εγγλέζους, την αρνείται. Αλλά ο Δεληγιάννης, που έχει προσχωρήσει αναφανδόν πια στους σοβινιστές, λέει στο βασιλιά πως δεν μπορεί να εγγυηθεί για την τύχη του θρόνου, αν ο Κωνσταντίνος δε γίνει αρχιστράτηγος. Ο βασιλικότερος του βασιλέως Δεληγιάννης, πάντα λαϊκιστής και πάντα δημαγωγός, είναι αιχμάλωτος της έξαλλης μάζας, που ζητάει τη συντριβή των Τούρκων. Κι έτσι, ο διάδοχος πάει με τα στρατά του στη Θεσσαλία, αλλά δεν κηρύσσει τον πόλεμο. Τον πόλεμο τον κηρύσσει η Τουρκία, ύστερα από χίλιες δυο διπλωματικές προσπάθειες να τον αποφύγει, την 5η Απριλίου 1897. Αυτή τη μέρα ο τουρκικός στρατός εξορμά προς τα στενά της Μελούνας και γίνεται χαμός. Χαμός και χαλασμός. Που η Ελλάδα έχει να τον δει απ' την εποχή του Ιμπραήμ.

12. Φωτιά στα μπατζάκια μας

Με την έναρξη της επίθεσης των Τούρκων την 5η Απριλίου 1897 κοντά στη Μελούνα, οι Έλληνες ανθίστανται ηρωικά ως συνήθως για δυο ολόκληρες μέρες! Και την τρίτη αρχίζει μια άτακτη φυγή προς όλα τα σημεία του ορίζοντα. Ο σώζων εαυτόν σωθήτω, κι όποιος θέλει να σώσει την πατρίδα ας περιμένει τον επόμενο πόλεμο.

Το τουρκικό επιτελείο έχει σαφή γνώση της απελπιστικής κατάστασης των Ελλήνων και από φιλευσπλαχνία (μα τον Αλλάχ!) δίνει εντολή να σταματήσει το κυνηγητό. Αλλιώς, τις δυο πρώτες κιόλας μέρες θα είχε αιχμαλωτιστεί ολόκληρος ο ελληνικός στρατός.

Η Λάρισα εκκενώνεται κι όσοι στρατιώτες βρίσκονται εκεί υποχωρούν προς τα Φάρσαλα. Στην Αθήνα επικρατεί πλήρης σύγχυση και πανικός. Και ο καταστροφικός Δεληγιάννης που προκάλεσε αυτή τη συμφορά παραιτείται για να τον διαδεχτεί την 18η Απριλίου ο Δημήτριος Ράλλης.

Φανατικός υπέρμαχος του πολέμου κατά των Τούρκων ο Ράλλης, τώρα βάζει την ουρά στα σκέλια κι αρχίζει μια παλαβή τρεχάλα από πρεσβεία σε πρεσβεία, εκλιπαρώντας τους ισχυρούς να μεσολαβήσουν, για να αποφευχθούν τα χειρότερα. Δηλαδή η κατάληψη των Αθηνών, αν και οι Τούρκοι δε δείχνουν τέτοια διάθεση επί του παρόντος. Δέχονται όμως την πρόταση των μεγάλων δυνάμεων να φανούν επιεικείς - και φαίνονται όντως! Μεγαλύτερο ρεζιλίκι δε θα μπορούσε να υπάρξει για

τον «υπερήφανο ελληνικό λαό, που ξέρει να αγωνίζεται για τα δίκαια της πατρίδας».

Πάντως, ένας και μόνο αξιωματικός, ο συνταγματάρχης Σμολένσκης, προβάλλει οργανωμένη αντίσταση κοντά στα Φάρσαλα, και ως εκ τούτου χρίεται αυτομάτως ήρωας. Σήμερα υπάρχει δρόμος με το όνομα του στην Αθήνα, γιαυτό και μόνο το λόγο: Ήταν ο μόνος που αντιστάθηκε κατά των Τούρκων. Αυτός και η μικρή μονάδα του, ανάμεσα στους 45.000 πεζούς και 1000 ιππείς του ελληνικού στρατού. Παρά ταύτα, ο Σμολένσκης δεν καταφέρνει να ανακόψει την προέλαση των Τούρκων προς τον Βόλο, που τον καταλαμβάνουν μαζί μ' ολόκληρη τη Θεσσαλία.

Πάνω κει, την 30ή Απριλίου, η ελληνική κυβέρνηση δέχεται άνευ όρων το σχέδιο των Δυνάμεων για τη διευθέτηση του προβλήματος της Κρήτης, που εκκρεμεί όταν αρχίζει ο πόλεμος. Δέχεται επίσης τις καλές υπηρεσίες των προσπατών για διαμεσολάβηση ώστε να επιτευχθεί «δικαιη ειρήνη» με τους Τούρκους. Αλλά οι Τούρκοι θέλουν να διαπραγματευτούν απ' ευθείας με τους Έλληνες. Και συνεχίζουν να κατεβαίνουν με το πάσο τους προς τα κάτω, κάνοντας πως θέλουν να καταλάβουν την Αθήνα.

Και τότε είναι που οι Έλληνες βάζουν μπροστά τα μεγάλα μέσα. Ο Κάιζερ, του οποίου η αδερφή είναι σύζυγος του διαδόχου Κωνσταντίνου λέει στους Τούρκους: αρκετά παίξατε, άντε τώρα στα σπίτια σας. Και ο Τσάρος Νικόλαος, του οποίου θεία είναι η βασίλισσα Όλγα, λέει στον Αβδούλ Χαμίτ: ρε φίλε, θα μας χαλάσεις το νοικοκυριό εκεί κάτω!

Όμως, οι Τούρκοι ζητούν ολόκληρη τη Θεσσαλία προκειμένου να συνάψουν ειρήνη. Και τότε οι Άγγλοι τους λεν: είναι χριστιανικό έθιμο να μη ξαναγίνεται μουσουλμανική μια περιοχή που έγινε χριστιανική! Μα το Θεό, έτσι ακριβώς είπαν. Και οι Τούρκοι είπαν: ε, αφού είναι έθιμο, τι να κάνουμε! Όλοι σπαν πλάκα. Και κυρίως οι Τούρκοι.

13. Ρώσικη ρουλέτα για Έλληνες

Στις διαπραγματεύσεις που έγιναν στην Κωνσταντινούπολη για την ειρήνη, ερήμην των Ελλήνων που δεν τόλμησαν να παν και εμπιστευτήκαν τα πάντα στις προστάτιδες μεγάλες Δυνάμεις (αχ, αυτές οι μεγάλες Δυνάμεις, πόσο πιο μεγάλες φαίνονται μπροστά στις μικρές) οι Τούρκοι έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τη Λάρισα, όχι όμως και για ολόκληρη τη Θεσσαλία. Και επειδή δε θα μπορούσαν να έχουν τη Λάρισα χωρίς να έχουν τη Θεσσαλία, τελικά περιορίστηκαν στη συμβολική παραχώρηση από μέρους της Ελλάδας μιας εντελώς άγονης και ακατοίκητης λουρίδας, ανάμεσα στον Όλυμπο και τα Καμβούνια.

Όμως, όσον αφορά τις πολεμικές αποζημιώσεις που η Ελλάδα, ως ηττημένη, θα έπρεπε να πληρώσει στην Τουρκία, οι απαιτήσεις των Τούρκων κάθε άλλο παρά συμβολικές είναι. Κέρδισαν, και έπρεπε να εισπράξουν τα κέρδη, όπως γίνεται πάντα σ' όλα τα παιχνίδια. Ζήτησαν, λοιπόν, εκατό εκατομμύρια χρυσά φράγκα, ποσό τεράστιο για την επο-

χή. Και οι Έλληνες είπαν ναι, θα σας τα δώσουμε ως έντιμοι παίχτες που έπαιξαν και έχασαν.

Ναι, αλλά, πού θα τάβρισκαν; Μα, από δάνεια, όπως πάντα, όπως και τον καιρό της ειρήνης. Ναι, αλλά ποιος τρελλάθηκε να δανείσει στην Ελλάδα ένα τέτοιο ποσό, για να το τζιράρει ενδεχομένως και πάλι στον επόμενο πόλεμο με τους Τούρκους, ή κάποιους άλλους προαιώνιους ή περιστασιακούς εχθρούς της πατρίδας;

Με τα πολλά, οι ξένοι δέχονται να μας δανείσουν για να πληρώσουμε κας τους Τούρκους. Αλλά υπό τον όρο πως οι δανειστές θα έστελναν στην Ελλάδα δικούς τους ανθρώπους να εισπράττουν απ' ευθείας τις δόσεις. Τέτοια εμπιστοσύνη μας είχαν. Και ούτω πως προέκυψε ο περίφημος και ιστορικός Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος (ΔΟΕ), που εισέπραττε τα έσοδα από το χαρτόσημο, τα τελωνεία Αθηνών, Πατρών και Σύρου και εν μέρει από τα προϊόντα του ελληνικού μονοπωλίου, όπως ήταν τότε το αλάτι και τα σπύρτα. Οι παλιότεροι θα θυμούνται μια κορδέλα που υπήρχε πάνω στο κουτί με τα σπύρτα που έγραφε ΔΟΕ. Αυτή η τρομερή κορδέλα – σήμα κατατεθέν της ελληνικής σοβινιστικής μωρίας, υπήρχε και μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Απ' το 1897. Για πενήντα χρόνια περίπου. Πάλι καλά. Ο επόμενος Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος προβλέπω να κρατάει διακόσια χρόνια. Αν και δε νομίζω πως τότε θα υπάρχει Ελλάδα για να πληρώνει τα χρέη της. Θα την έχουν φάει οι Έλληνες μαζί με τα χρέη της.

Λοιπόν, ο Δεληγιάννης πέφτει μετά το κάζο του πολέμου του 1897, όμως ξανασηκώνεται. Ξαναπέφτει, ξανασηκώνεται, ξανά ξαναπέφτει, ξανά ξανασηκώνεται σε μια συνεχή εναλλαγή στην εξουσία με τον διάδοχο του Τρικούπη στο τρικουπικό κόμμα, τον Γεώργιο Θεοτόκη. Μέχρι που το 1905 έπεσε και δεν ξανασηκώθηκε. Τον ξάπλωσε νεκρό ένας χαρτοπαίκτης, γιατί είχε κλείσει τις χαροπαιχτικές λέσχες. Τι θάνατος κι αυτός για έναν τόσο μεγάλο παίχτη! Ακούς, να κλείσει τις χαρτοπαιχτικές λέσχες! Λες και μόνο αυτός είχε δικαίωμα να παίζει στα ζάρια μια ολόκληρη χώρα γεμάτη παίχτες κάθε είδους, και μάλιστα σε μια εποχή που δεν υπήρχε ούτε καν ΛΟΤΟ για να ξεθυμαίνουν οι Έλληνες, και να μη θέλουν να τα παίξουν όλα για όλα στον πόλεμο.

14. Τα Ευαγγελιακά

Με τα τύμπανα του «ατυχούς» ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897 ακόμα να ηχούν με σουρτίνα και τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο εν πλήρει δράσει, ιδού νέο πεδίο δόξης λαμπρό για τους φερέλπιδες φοιτητές, πολλοί απ' τους οποίους είχαν πάει και στον πόλεμο.

Στο τέλος του 1901, γίνεται η πρώτη φοιτητική εξέγερση, και μάλιστα ένοπλη. Και η πρώτη στην ιστορία της ελληνικής παιδείας κατάληψη πανεπιστημιακής Σχολής. Πρόκειται για τα περίφημα Ευαγγελιακά, που κράτησαν ενάμισο μήνα και είχαν οχτώ νεκρούς και εβδομήντα τραυματίες. Οι περισσότεροι απ' τους νεκρούς ήταν φοιτητές ηρωικοί, που έπεσαν για του Χριστού την πίστη την αγία, και όχι μπας και πέσει καμιά

χούντα. Οι χούντες δεν έχουν εμφανιστεί ακόμα στην νεοελληνική ιστορία.

Που λέτε, ο σκοτωμός έγινε διότι οι πλείστοι των φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών, όλων των Σχολών και όχι μόνο της Θεολογικής, αν και αυτή πρωτοστάτησε, ζητούσαν, πρώτον να καεί η μετάφραση των Ευαγγελίων στη δημοτική, που έκανε ο σπουδαίος λόγιος Αλέξανδρος Πάλλης, και δεύτερον να αφοριστεί και ο Πάλλης και το προσωπικό της εφημερίδας «Ακρόπολις» που δημοσίευσε σε συνέχειες τη μετάφρασή του, καθώς και κάθε άλλος που θα έλεγε ναι στην κατανόηση του λόγου του Θεού απ' τους αγράμματους, που Ευγγέλιο ακούν και για καζαμιά το εκλαμβάνουν.

Όλοι έπρεπε, τουλάχιστον να αφοριστούν αν όχι και να καούν στην πυρά, εκτός απ' τη βασίλισσα Όλγα, που είχε ήδη δώσει εντολή για μια άλλη μετάφραση των Ευαγγελίων, όχι πάντως στη «μαλλιαρή», κι αυτό λειτουργούσε υπέρ αυτής σαν ελαφρυντικό – χώρια ο πρότερος έντιμος βίος της. Όμως ο Πάλλης εκτός από «μαλλιαρός» ήταν και Αρβανίτης, πού ήξερε τέλεια τα ελληνικά, ο άθλιος. Και εκτός από Αρβανίτης ήταν και ένας δραστήριος μαχητής της δημοτικής, που πέρασε τα περισσότερα χρόνια του στο Λίβερπουλ της Αγγλίας. Άσε που ήταν και μεταφραστής της Ιλιάδας. Για να μην πούμε τίποτα και για το αμάρτημά του να μεταφράσει και Σαίξπηρ, και θυμώσουν οι φοιτητές του 1901.

Εν πάση περιπτώσει, οι φοιτητές, αποτάθηκαν πρώτα στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και τούπαν, το και το. Και ο σεπτός Πατριάρχης λέει: Οκέυ, παιδιά, βαράτε το μεταφραστή.

Στη συνέχεια οι φοιτητές πηγαίνουν και στον Μητροπολίτη Αθηνών, γιατί τότε δεν υπήρχε ακόμα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος πλην Φλωρίνης. Αλλά ο Μητροπολίτης επιφυλάσσεται να απαντήσει γιατί θέλει πρώτα να εξετάσει το πράμα απο θεολογικής απόψεως, αν και οι καθηγητές της θεολογικής Σχολής είχαν ήδη αποφανθεί: Ουδείς πρέπει να καταλαβαίνει τι λέει το Ευαγγέλιο, γιατί έτσι και καταλάβει, τους πήρε ο διάολος και τους σήκωσε τους δεσποτάδες.

Εν τέλει, είπε και ο Μητροπολίτης το οκέυ, και τα οπλισμένα παλικάρια οχυρώθηκαν στο Πανεπιστήμιο, από όπου διηύθυναν τον ένοπλο αγώνα κατά των απίστων και των «μαλλιαρών» συλλήβδην. Βέβαια, θρήνησαν οχτώ νεκρούς. Αλλά τι σημασία έχουν οχτώ πεθαμένοι αγωνιστές μπροστά στον άθλο τους να σώσουν ακόμα μια φορά την πατρίδα από τον βέβαιο κίνδυνο να καταλαβαίνεις αυτά που ακούς ή διαβάξεις;

5. ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ

1. Το μακεδονικό φυλετικό χάος

Ο περίφημος «μακεδονικός αγώνας» δεν έχει κανέναν άλλο πολιτικό ή στρατιωτικό στόχο πλην του εξελληνισμού της άκρως μπερδεμένης εθνολογικά και φυλετικά Μακεδονίας. Που την διεκδικούν οι Έλληνες, οι Βούλγαροι, οι Σέρβοι και, βέβαια, οι Τούρκοι. Οι οποίοι δε θέλουν να πιστέψουν πως η Μακεδονία θα μπορούσε να είναι κάτι άλλο εκτός από τουρκική (ας μη ξεχνάμε πως η Θεσσαλονίκη είναι η γενέτειρα του Κεμάλ Ατατούρκ).

Ο περίφημος «μακεδονικός αγώνας», λοιπόν, είναι μια υπόθεση ι-διωτικής πρωτοβουλίας. Θα τον ξεκινήσει το 1902 ο Ίων Δραγούμης, που υπηρετούσε τότε στο ελληνικό προξενείο του Μοναστηρίου, όχι με πρόθεση να ενώσει τη Μακεδονία με την Ελλάδα, αλλά για να τονώσει τον ελληνισμό της διασποράς, που κινδύνευε να αφομοιωθεί απ' τους Βούλγαρους, που δρουν δραστήρια κυρίως απ' το 1897 και μετά.

Βέλοντας τους Έλληνες να γελοιοποιούνται πλήρως στον οικτρό πό-λεμο μέ τους Τούρκους, οι Βούλγαροι πίστεψαν πως δεν θα πρόβαλλαν αξιώσεις στη Μακεδονία, που κανείς ακόμα δεν ξέρει αν είναι ή δεν είναι ελληνική, τουρκική, σέρβικη, βουλγάρικη. Ήταν τόσο μπερδεμένα εθνολογικά τα πράγματα σ' αυτή την περιοχή, που οι Βούλγαροι συνει-δητοποιούν έγκαιρα πως η Μακεδονία θα ανήκει στο μέλλον σ' αυτόν που πρώτος θα τη βάλει στο χέρι. Και επειδή έβλεπαν την Τουρκία να καταρρέει παντού στα Βαλκάνια, έχρισαν τους εαυτούς τους διαδόχους των Τούρκων στη Μακεδονία και άρχισαν μια συστηματική προσπάθεια εκβουλγαρισμού και της Μακεδονίας και της Θράκης.

Ο Ίων Δραγούμης προσπάθησε, επιτυχώς όπως θα αποδειχτεί, να μιμηθεί τους Βούλγαρους και να εξελληνίσει τη Μακεδονία, προς όφε-λος των Ελλήνων της διασποράς, της πιο δραστήριας οικονομικά εθνι-κής ομάδας στα Βαλκάνια, και όχι προς όφελος του ελληνικού κράτους. Που το μισούσε θανάσιμα, αυτός ο ιδιόρρυθμος εθνικιστής. Δεν πίστεψε ποτέ ο Δραγούμης πως η Ελλάδα είναι ικανή να φτιάξει κράτος – και είχε δίκιο. Πίστευε, αντίθετα, πως θα μπορούσε να υπάρχει ένας πανί-σχυρος ελληνισμός διασπαρμένος παντού στον κόσμο, και κυρίως στα

Βαλκάνια, παραδοσιακό χώρο δράσης των Ελλήνων απ' την εποχή του κράτους των Μακεδόνων.

Όμως, ο Δραγούμης θα προσκρούσει στην αδιαφορία τόσο του ελ-ληνικού κράτους, όσο και των Ελλήνων των ελεύθερων περιοχών, που αποτελούν τα παραπαίον ελληνικό κράτος, που ο Θεός των Ελλήνων να το κάνει κράτος και τότε και τώρα. Κανείς απ' τους κυβερνώντες στην ελεύθερη Ελλάδα δεν ξέρει αν η Μακεδονία είναι ή δεν είναι ελληνική. Άλλωστε, εκ των πραγμάτων, κανείς δεν θα μπορούσε να εφαρμόσει μια ανάλογη μ' αυτήν των Βουλγάρων πολιτική, σύμφωνα με την οποία η Μακεδονία είναι εκείνου που πρώτος θα τη βάλει στο χέρι. Το χέρι της Ελλάδας ήταν πολύ κοντό. Και από τότε πολύ απασχολημένο με την κλοπή του δημοσίου χρήματος. Άλλωστε, θα ήταν αδύνατο να απλωθεί μεχρι εκεί. Ενώ οι Βούλγαροι ήταν σε απόσταση αναπνοής απ' την τουρ-κική Μακεδονία. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως Έλληνες και Βούλγαροι, κατά τον μακεδονικό αγώνα, θα δράσουν σε τουρκική περιοχή, πράγμα που για τους Τούρκους θα μοιάζει σαν καυγάς σε ξένο αχερώνα.

2. Τι ζητούν οι Βούλγαροι στη Μακεδονία

Οι Βούλγαροι εμφανίζονται στην ιστορία τον 2ο μ.Χ. αιώνα, τότε που έρχονται απ' την Ασία και εγκαθίστανται στη Ρωσία, γύρω απ' την Αζοφική θάλασα. Είναι ακόμα Μογγόλοι και συνεπώς πρωτοξάδερφα των Τούρκων. Αλλά εκσλαβίζονται καθώς προωθούνται σιγά σιγά απ' την αρχική περιοχή της πρώτης εγκατάστασης τους στην Ευρώπη, για να καταλήξουν τελικά στη σημερινή Βουλγαρία τον 6ο μ.Χ. αιώνα, διώχνο-ντας άλλους Σλάβους, αφού στο μεταξύ έχουν εκσλαβιστεί πλήρως τους αιώνες που ζουν στη Ρωσία, παίρνοντας απ' αυτήν τη σημερινή τους γλώσσα, που μοιάζει τόσο με τη ρωσική, που Ρώσοι και Βούλγαροι θα μπορούσαν να συνεννοηθούν χωρίς πολύ κόπο. Κι έτσι οι Βούλγαροι, από συγγενείς των Τούρκων γίνονται στενοί συγγενείς των Ρώσων. Έ-χουμε εδώ μια τυπική περίπτωση εθνολογικής διαφοροποίησης διά του πολιτισμού και μια πλήρη γελοιοποίηση των αιματολογικών εθνολογι-κών δεδομένων, στα οποία ακόμα πιστεύουν σε μας εδώ μερικοί ολιγό-νοες, που φαντάζονται τους εαυτούς τους καθαρόαιμους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων, λες και οι άνθρωποι είναι καθαρόαιμα άλογα του ιπποδρόμου. (Θα μπορούσα να ισχυριστώ πως, το μόνο «καθαρόαιμο» που υπάρχει σε τούτον τον κόσμο είναι η βλακεία).

Το 567 οι Βούλγαροι υποτάσσονται απ' τους πρώτους στους φυλετι-κούς προγόνους των Τούρκων, σε μια εποχή που οι Τούρκοι ούτε καν διανοούνται πως θα ήταν δυνατό να κυριεύσουν την πρωτεύουσα του Βυζαντίου. Όμως, ύστερα από 15 μόνο χρόνια πρώιμης τουρκικής κατο-χής, δημιουργούν το πρώτο, επί βυζαντινών, βουλγάρικο κράτος το 582. Το 886, υπό την επίδραση του γειτονικού Βυζαντίου, εκχριστιανίζονται, και επί βασιλείας Συμεών (893-927) γίνονται πραγματικός κίνδυνος για το Βυζάντιο, πολύ νωρίτερα από τότε που οι Τούρκοι θα το καταπιούν.

Μέχρι που ο Βασίλειος Βουλγαροκτόνος διαλύει το βουλγαρικό κράτος το 1018 και το κάνει επαρχία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Όμως, ύστερα από 168 χρόνια βυζαντινής κατοχής, η Βουλγαρία ξαναγίνεται αυτόνομο κράτος το 1186. Μέχρι που το 1388, αρκετά πριν απ' την Ελλάδα, υποτάσσεται και πάλι, ύστερα από πολλούς αιώνες, στον όντως προαιώνιο εχθρό της, την Τουρκία. Τα παλιά πρώτα ξαδέρφια αλληλοσφάζονται τώρα με υποδειγματικό ζήλο. Αυτά παθαίνει όποιος ξεχνά τους συγγενείς του.

Το 1878, και ενώ το ελληνικό κράτος έχει ήδη ηλικία 48 ετών, η Βουλγαρία ανακηρύσσεται αυτόνομη ηγεμονία υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου, ενώ εντελώς αυτόνομο και ανεξάρτητο κράτος γίνεται το 1908. Όμως, απ' το 1878 που η Βουλγαρία γίνεται αυτόνομη ηγεμονία, ξαναρχίζει τις προσπάθειές της να γίνει το ισχυρό κράτος που ήταν παλιά, αυτό που τάβαλε με τους πανίσχυρους τότε Βυζαντινούς σε μια εποχή που οι Τούρκοι ήταν ακόμα ασήμαντοι. Ο βουλγαρικός σοβινισμός έχει γερές ρίζες στην ιστορία, και δεν είναι τεχνητός σαν τον ελληνικό, που προήλθε με το πες πες κι όχι με το κάνε κάνε.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, είναι μάλλον φυσικό να μην ξέρουν οι τότε κρατούντες στην Ελλάδα αν η Μακεδονία είναι ή δεν είναι ελληνική. Καλά που τους το είπαν πρώτα ο Ίων Δραγούμης κι ύστερα οι σύμμαχοι κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Και μη μου πείτε τι ζητούν οι Βούλγαροι στη Μακεδονία. Ξέρουν τι ζητούν.

3. Η αρχή με την Εξαρχία

Κανείς δεν αμφισβήτησε ποτέ ότι η θρησκεία είναι ισχυρός παράγων για την εθνική συνοχή. Όχι, όμως, και για τη δημιουργία εθνικής συνείδησης. Γιατί, η θρησκευτική συνείδηση μπορεί να υπερκαλύψει την εθνική, όπως σε μας εδώ. Άλλωστε, η θρησκεία συνέχει πιστούς ασχέτως εθνικότητας. Γιαυτό οι Έλληνες και οι Βούλγαροι της Μακεδονίας, στη διάρκεια της τουρκοκρατίας, είχαν έρθει τόσο πολύ κοντά. Γιαυτό και ο Ρήγας Φεραίος οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως θα ήταν δυνατή η δημιουργία ενιαίου βαλκανικού κράτους στη βάση της κοινής θρησκείας. Αλλά και κάποιων κοινών παραδόσεων που υπάρχουν σ' ολόκληρη τη Βαλκανική, και που εύκολα τις επισημαίνει κανείς στη λαϊκή τέχνη. Η θεματολογία της ελληνικής δημοτικής ποίησης, π.χ., είναι σχεδόν ίδια μ' αυτήν των άλλων βαλκανικών κρατών.

Υπήρχε, λοιπόν, κίνδυνος για τους Τούρκους το όραμα του Ρήγα να γίνει πραγματικότητα, κυρίως τώρα που η Οθωμανική Αυτοκρατορία καταρρέει και οι υπόδουλοι λαοί πρέπει να οργανωθούν είτε σε εθνικά κράτη είτε σε ευρύτερα κρατικά σχήματα. Αυτό που κυρίως φοβούνταν οι Τούρκοι δεν ήταν τόσο η ένωση της Μακεδονίας με την Ελλάδα, άλλωστε η Ελλάδα δεν έβαζε προς το παρόν τέτοιο ζήτημα, αλλά η δημιουργία είτε ενός αυτόνομου μακεδονικού κράτους είτε μιας «μεγάλης Βουλγαρίας» που θα συμπεριλάμβανε αυτό που σήμερα είναι η ελληνική Μακεδονία, και που κανείς απολύτως δεν ήξερε τι θα μπορούσε

να σημαίνει σαν γεωγραφική έννοια, αφού το αρχαίο κράτος των Μακεδόνων, αφενός ήταν νεκρό από πολλών αιώνων και αφετέρου, όταν ήταν ζωντανό, ήταν πολύ μεγαλύτερο από τη σημερινή ελληνική Μακεδονία και συμπεριλάμβανε μέρος της σημερινής Βουλγαρίας και μέρος της σημερινής Γιουγκοσλαβίας.

Με μια γεωγραφική έννοια, λοιπόν, και στη βάση εδαφικών διεκδικήσεων στηριγμένων στην αρχαία ιστορία, η σημερινή νότια Βουλγαρία και η σημερινή λεγόμενη «Μακεδονία των Σκοπίων», θα έπρεπε να ανήκουν στο ελληνικό κράτος, πράγμα καταφανώς παράλογο, αφού σ' αυτές τις περιοχές ήρθαν και κατοίκησαν σλαβικοί λαοί, ολικά άσχετοι με τους αρχαίους Μακεδόνες, που έπρεπε να εξοντωθούν ή να εξοριστούν προκειμένου να «ξαναγίνει» ελληνική η αρχαία Μακεδονία.

Τα πράγματα από εθνολογικής απόψεως ήταν απελπιστικά σ' αυτή την εθνολογικά μπερδεμένη περιοχή των Βαλκανίων, και ο κίνδυνος να ενωθούν οι λαοί στη βάση της κοινής θρησκείας ήταν κάτι παραπάνω από υπαρκτός για τους Τούρκους. Που εφάρμοζαν κι αυτοί με συνέπεια το αγγλικό δόγμα «διαίρει και βασίλευε».

Κι έτσι, σκέφτηκαν να φέρουν σε διάσταση τους ορθόδοξους Έλληνες και τους ορθόδοξους Βούλγαρους της περιοχής, μη τυχόν και ενωθούν και βαρέσουν από κοινού τον Σουλτάνο, όπως είχε ήδη γίνει στην ήδη ελεύθερη Ελλάδα, όπου Έλληνες, Αρβανίτες και εκχριστιανισθέντες Τούρκοι βαρούσαν όλοι μαζί τους Τούρκους στη διάρκεια της επανάστασης. Κι έτσι, με φερμάνι του 1870 ο Σουλτάνος δίνει στους Βούλγαρους το δικαίωμα ιδρύσεως Βουλγαρικής Εξαρχίας. Και η βουλγαρική ορθοδοξία αποκόβεται απ' το Πατριαρχείο. Η επαφή ανάμεσα στις δύο εθνότητες είναι πλέον αδύνατη, και οι Βούλγαροι αρχίζουν την εθνικιστική δράση τους.

4. Οι κομιτατζήδες

Προτού οι Βούλγαροι αρχίσουν τον ένοπλο αγώνα κατά των Ελλήνων της Μακεδονίας (με μια έννοια πολύ ευρύτερη απ' αυτήν που έχει σήμερα ο γεωγραφικός όρος) σκέφτονται, ορθότατα, πως πρέπει να χτυπήσουν πρώτα τη θρησκεία των Ελλήνων, αν και ορθόδοξοι όπως και οι Βούλγαροι. Όμως, όταν θέλεις, δεν αργείς να βρεις τις δογματικές διαφορές και να κατηγορήσεις τους άλλους ως ανεπαρκέστερους από ορθόδοξο απόψεως.

Ε, αυτό έκαναν και οι Βούλγαροι, διπλωμάτες μεγάλης κλάσεως πάντα. Θα το πληρώσουν, βέβαια, λίγο μετά, αλλά όχι και τόσο ακριβά. Κάποιοι σλαβόφωνοι μακεδονομάχοι, που πολέμησαν τους Βουλγάρους, τους πολέμησαν στη βάση ενός θρησκευτικού δόγματος με το οποίο δε συμφωνούσαν κι όχι γιατί ήταν ή αισθάνονταν Έλληνες. Έτσι απλά εξηγείται το παράδοξο, Σλάβοι να πολεμούν Σλάβους και να αγωνίζονται υπέρ των Ελλήνων σε μια περιοχή, άλλωστε, όπου όλα ήταν κουλουβάχατα από εθνολογικής απόψεως, πράγμα που ευκόλυνε τους πάντες να ψαρεύουν στα θολά.

Όμως, οι καλύτεροι ψαράδες αποδείχτηκαν οι Βούλγαροι. Που άρχισαν να πείθουν το λαό διά των «ιεραποστόλων» που προηγήθηκαν των κομιτατζήδων πως, όχι μόνο το δικό τους θρησκευτικό δόγμα είναι το καλύτερο, αλλά και πως δεν έχουν ελπίδα να ελευθερωθούν απ' τους Τούρκους αν δεν ακολουθήσουν τους φανατικούς πολέμιους των Τούρκων, τους Βούλγαρους. Και επειδή ο πόθος της ελευθερίας είναι πάντα ισχυρός, και επειδή οι Έλληνες της ελεύθερης Ελλάδας δεν έλεγαν τίποτα για την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τους Τούρκους, οι Βούλγαροι κάνουν μια χαρά τη δουλειά τους. Και τους μόνους που έχουν να αντιμετωπίσουν είναι οι Τούρκοι και όχι οι μακαρίως καθεύδοντες, και κυρίως τρώγοντες στην Αθήνα, Έλληνες.

Βέβαια, το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως αφόρισε το βουλγαρικό Εξαρχείο και κήρυξε το σχίσμα (την αποκοπή) των δύο ορθόδοξων εκκλησιών, βλέποντας πως οι Βούλγαροι παπάδες, που περιφέρονταν στην ύπαιθρο, νοιάζονταν περισσότερο για τη Βουλγαρία και λιγότερο για την ορθοδοξία, όμως δεν έστειλε ιεραποστόλους για να πράξουν ομοίως. Άλλωστε, και να τους έστειλε θα τους σκότωναν οι Βούλγαροι, που ήδη άρχισαν να δρουν και ενόπλιως: Το λόγο του Θεού τον ακολουθεί συνήθως ο πειστικότερος λόγος του μαχαιριού.

Το βουλγαρικό Κομιτάτο, δηλαδή η επιτροπή (το επιτροπάτο) που φρόντιζε για τον εκσλαβισμό ολόκληρης της Μακεδονίας (και της Σερβικής Μεκεδονίας, σημειωτέον, γιατί και οι σημερινοί Σκοπιανοί δεινοπάθησαν απ' τους κομιτατζήδες, δηλαδή τα μέλη του βουλγαρικού Κομιτάτου) με την αφανή βοήθεια και των βουλγαρικών αρχών της ήδη ημιαυτόνομης Βουλγαρίας, είχε γίνει κράτος εν κράτει σχεδόν σ' ολόκληρα τα νότια Βαλκάνια, και ο φόβος και ο τρόμος και των Ελλήνων και των Σέρβων και των Τούρκων.

Το Κομιτάτο ήταν χωρισμένο στα δύο. Το λεγόμενο «υψηλόν» υπό τους Μιχαηλόφσκι, Ζόντσεφ και Γιάγκωφ έκαμνε τον αγώνα του στο όνομα της «μεγάλης Βουλγαρίας» και το «κεντρικό» υπό τον Σαράφωφ έκαμνε τον αγώνα του υπό το εξαιρετικά αποτελεσματικό σύνθημα «η Μακεδονία στους Μακεδόνες». Όσο για τους Έλληνες της πρωτεύουσας, αυτοί προς το παρόν τρων και δεκάρα δε δίνουν για τη Μακεδονία. Τόσο πολύ ελληνική την ένοιωθαν.

5. Βόμβες στη Θεσσαλονίκη

Το καλοκαίρι του 1902 οι καλά οπλισμένες ομάδες του βουλγαρικού Κομιτάτου (οι κομιτατζήδες) σαρώνουν κυριολεκτικά και τους τρεις «μακεδονικούς νομούς», όπως λεν οι Τούρκοι τις διοικητικές περιφέρειες της Θεσσαλονίκης, των Σκοπίων και του Μοναστηρίου που, κατά την τουρκική αντίληψη, συναποτελούν τη μακεδονική περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι Τούρκοι, που μέχρι τότε δεν είχαν πάρει και πολύ στα σοβαρά τη διαμορφωθείσα κατάσταση, αντιλαμβάνονται πως πρόκειται για εξέγερση κατά του Σουλτάνου. Και με μια τρομαχτικής εντάσεως αντεπίθεση

εξοντώνουν τους κομιτατζήδες. Όμως, η μπόρα παίρνει τελικά όλα τα χριστιανικά χωριά, φυσικά και τα ελληνικά, φυσικά κι εκείνα που δεν είχαν πάει με τους κομιτατζήδες. Που είναι πλέον κανονικότεροι αντάρτες, που πολεμούν κατ' αρχήν τους Τούρκους, άσχετα αν εμείς εδώ τους δυσφημήσαμε άκριτα διότι προσπαθούν να εκσλαβίσουν τους Έλληνες, ώστε το υπό δημιουργία, μετά τη συντριβή των Τούρκων, κράτος να είναι αμιγώς βουλγαρικό. Ωστόσο, το κύριο μέλημα των κομιτατζήδων είναι ο πόλεμος με τους Τούρκους, και όχι με τους Έλληνες ή τους Σέρβους.

Παρά τη συντριβή τους απ' τους Τούρκους το 1902, την επόμενη χρονιά το καλοκαίρι οι κομιτατζήδες εμφανίζονται δριμύτεροι. Είναι πραγματικά αξιοθαύμαστη η ικανότητά τους να ανασυντάσσονται και να ξαναγεννιούνται απ' την τέφρα τους. Στη Θεσσαλονίκη δρουν τώρα σαν πραγματικοί αντάρτες των πόλεων, όπως θα λέγαμε σήμερα. Μόνο το καλοκαίρι του 1903 ανατινάσσουν την Οθωμανική Τράπεζα, τις εγκαταστάσεις υγραερίου και το γαλλικό πλοίο «Γκουαλτακιβίρ», που είναι αγκυροβολημένο στο λιμάνι. Διότι οι Γάλλοι, όπως άλλωστε και όλες οι μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, δε βλέπουν καθόλου με καλό μάτι τις ενέργειές τους.

Αυτό το ζεστό καλοκαίρι η Θεσσαλονίκη συνταράσσεται κάθε μέρα από τρομερής εντάσεως εκρήξεις βομβών, μπροστά στις οποίες οι δυναμιστικές ενέργειες της 17ης του Νοέμβρη δεν πιάζουν μπάζα. Τούρκοι, Έλληνες, μεγάλες Δυνάμεις, οι πάντες ανησυχούν. Και τότε οι μεγάλες Δυνάμεις επιβάλλουν στον Σουλτάνο τα δικά τους μέτρα, και εγκαθιστούν σ' ολόκληρη τη Μακεδονία δική τους, πολυεθνική αστυνομία. Στη Θεσσαλονίκη, όπου είναι το στρατηγείο των συμμάχων, γίνεται χαμός. Και οι Έλληνες να μην ξέρουν αν πρέπει να παν με τους Τούρκους ή με τους Βουλγάρους. Μπρος βαθύ και πίσω ρέμα. Αλλά το πολύ βαθύ ρέμα βρίσκεται στην ελεύθερη Ελλάδα, που έχει παραλύσει και δεν ξέρει τι της γίνεται μ' αυτή την παλαβή ιστορία της βουλγαρικής επανάστασης κατά των Τούρκων.

Όμως, ούτε η διεθνής αστυνομία καταφέρνει να επιβάλει την τάξη τελικά. Οι κομιτατζήδες είναι τρομεροί, και πανταχού παρόντες. Στη Σαλονίκη, στα Σκόπια, στο Μοναστήρι, σ' ολόκληρη την τουρκική Μακεδονία. Που τη θέλουν ολόκληρη δική τους, οι αθεόφοβοι. Απ' τους Τούρκους, κατ' ευθείαν στους Βουλγάρους. Νον στοπ, που λέμε.

Τι κάνεις τώρα ως Έλληνας; Εδώ σε θέλω. Ή τρελλαίνεσαι, ή ξύνεσαι, ή πας εθελοντής κατά των Βουλγάρων και έμμεσα υπέρ των Τούρκων. Τι πλάκα που έχει η ιστορία!

6. Ο Μακεδονικός Αγών

Το 1902 ο Ίων Δραγούμης στο Μοναστήρι συλλαμβάνει την ιδέα να δημιουργήσει ένα ελληνικό Κομιτάτο. Αν προτιμάτε, ένα αντικομιτάτο, που θα κυνηγάει το βουλγαρικό Κομιτάτο. Όμως, μόνο την επόμενη χρονιά πείθει τρεις Έλληνες του Μοναστηρίου να δημιουργήσουν τη

Μακεδονική Φιλική Εταιρεία, η οποία αποτελούνταν απ' τους Αργύριο Ζάχο, Θεόδωρο Μόδη και Θεόδωρο Καπετανόπουλο. Τρεις κι ο κούκος, που λέμε. Όπου κούκος ο Ίων Δραγούμης.

Όμως, χάρη στην επιμονή τους και χωρίς καμιά απολύτως βοήθεια απ' το επίσημο ελληνικό κράτος της Αθήνας, σε λίγο καταφέρνουν να δημιουργήσουν δύο σοβαρές αντάρτικες ομάδες, η πρώτη υπό τον Βαγγέλη από το Στρεμπένο της Καστοριάς, και η δεύτερη υπό τον Κώττα απ' τα Ρούλια των Κορεστίων. Οι ενέργειες του Δραγούμη αποσκοπούσαν κυρίως στο να κάνουν την ελληνική κυβέρνηση να καταλάβει πως υπάρχει κάπου στον κόσμο μια περιοχή που λέγεται ελληνική Μακεδονία και που κινδυνεύει να γίνει βουλγαρική, αν δε δώσουν κάτι απ' τα δάνεια που μασούν με τρεις μασέλες τα τρωκτικά της Αθήνας.

Με το πες πες του Δραγούμη, τι νομίζετε πως κάνει τελικά η ελληνική κυβέρνηση; Στέλνει κρυφά στη Μακεδονία μερικούς αξιωματικούς για να δουν αν όντως υπάρχουν εκεί Έλληνες πρόθυμοι να κυνηγήσουν τους Κομιτατζήδες! Οι ανιχνευτές έμειναν στην ιστορία, και είναι: οι λοχαγοί Αναστάσιος Παπούλας και Αλέξανδρος Κοντούλης και οι υπολοχαγοί Γεώργιος Κολοκοτρώνης και Παύλος Μελάς.

Επέστρεψαν, λοιπόν, στην Αθήνα οι ανιχνευτές Ελλήνων και είπαν ναι, υπάρχουν πολλοί Έλληνες στη Μακεδονία και πρέπει να τους βοηθήσουμε κατεπειγόντως, γιατί σε λίγο δε θα υπάρχουν. Και τότε, με ιδιωτική πρωτοβουλία και καθόλου με τη φροντίδα του κράτους δημιουργείται στην Αθήνα το Μακεδονικό Κομιτάτο (κι αυτοί Κομιτάτο!), όπου πρωτοστατεί ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας «Εμπρός» Δημήτριος Καλαποθάκης.

Το έργο του Κομιτάτου συνίσταται στο να συλλέγει χρήματα δι' εράνων και προσφορών, διότι η κυβέρνηση δε δίνει φράγκο. Πού να περισσέψει, άλλωστε, φράγκο απ' τους ιθαγενείς που παριστάνουν τους Έλληνες μόνο και μόνο γιατί είναι σε θέση να τρων και να ξεκοκκαλίζουν την έρμη την Ελλάδα.

Με τα πολλά και με τις ανεπίσημες ευλογίες της κυβερνήσεως, που επιτέλους αρχίζει να ενεργοποιείται παρασυρμένη από την αποτελεσματική ιδιωτική πρωτοβουλία, την 27η Αυγούστου 1904 περνά τα ελληνικά σύνορα ένα σώμα 80 ανδρών υπό τον Παύλο Μελά. Ακολουθούν κι άλλα σώματα εθελοντών, και επιτέλους στις αρχές του 1905 η ελληνική κυβέρνηση υιοθετεί και επίσημα τον λεγόμενο Μακεδονικό Αγώνα, που μας προμήθευσε πολλούς μακεδονομάχους, που ποτέ δεν κατάλαβα πώς καταφέρνουν και παρελαύνουν ακόμα. Ή μπας και είναι μακεδονομάχοι-μαϊμούδες, σπέσιαλ για παρελάσεις; Όλα δυνατά σε τούτη τη χώρα των μεγάλων απατεώνων.

Εν πάση περιπτώσει, ο Παύλος Μελάς σκοτώνεται το 1904 στη Στάτισια και γίνεται ήρωας. Άλλος ένας ήρωας για νάχουμε δείγμα ηρωικό κι απ' αυτόν τον αγώνα. Ο οποίος λήγει απότομα το 1908. Είναι η χρονιά που η Τουρκία αποχτά Σύνταγμα, και όλοι πιστεύουν πως όλα πια θα παν καλά στον καλύτερο των κόσμων.

6. ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ

1. Το Γουδί το γουδοχέρι

Μετά το θάνατο του Χαριλάου Τρικούπη, το αλαλούμ του Μακεδονικού Αγώνα και τη χρεωκοπία, η κατάσταση στην Ελλάδα γίνεται εντελώς τραγική. Όλοι ωρύονται κατά των Νεοτούρκων, που είναι μια πραγματική απειλή, αλλά σχεδόν όλοι αρνούνται να πληρώσουν φόρους μετά από κείνο το φοβερό «δυστυχώς επτωχεύσαμεν» του Τρικούπη. Και πώς να φτιάξεις στρατό χωρίς χρήματα; Και το σπουδαιότερο, πού να βρεις στρατό για να τον αντιπαρατάξεις στους Νεότουρκους; Η Ελλάδα είχε τότε 70.000 στρατό και 40.000 απαλλαγμένους απ' τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις. Η απαλλαγή απ' τις στρατιωτικές υποχρεώσεις, λόγω τρέλλας κυρίως, δεν είναι σύγχρονη εφεύρεση των Ελλήνων πατριωτών, που φωνάζουν «ζήτω η Ελλάς» τρεις φορές την ημέρα, ίσα ίσα για να μην καταλάβουμε πόσο καθάρματα είναι.

Δεν είναι βέβαιο πως οι Νεότουρκοι θα επιτίθεντο κατά της Ελλάδας εκείνη την εποχή, αλλά το 1909 οι απειλές πυκνώνουν, για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης, όπως και σήμερα. Όπως εμείς διατηρούμε την εθνική μας συνοχή χάρη στην τουρκική απειλή, έτσι και οι Τούρκοι διατηρούν την εθνική τους συνοχή χάρη στην ελληνική επειλή, πραγματική ή φανταστική, δεν έχει σημασία. Σημασία έχει να μην κάνεις το νταή με 40.000 κοπανατζήδες. Άλλωστε, πολλά χρωστάει η Ελλάδα στην τουρκική απειλή. Κι αλίμονο αν κάποτε εκλείψει. Δεν θα υπάρχει πια τίποτα να μας ενώνει.

Λοιπόν, την 4η Ιουλίου 1904 η κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη παραιτείται γιατί δηλώνει, εμμέσως πλην σαφώς, πως είναι ανίκανη να αντιμετωπίσει την τουρκική απειλή. Την διαδέχεται κυβέρνηση υπό τον Δ. Ράλλη, αλλά κι αυτή ούτε λεφτά βρίσκει για ν' αγοράσει όπλα ούτε τους ρεμπεσκέδες ανυπόταχτους καταφέρει να υποτάξει. Μέσα απ' αυτό το χάος, ξεπετιέται ο περιλάλητος Στρατιωτικός Σύνδεσμος, μια χούντα, όπως θα λέγαμε σήμερα, κατωτέρων και μεσαίων αξιωματικών, που διοικείται από δεκαμελές συμβούλιο λοχαγών με επικεφαλής έναν συνταγματάρχη, ονόματι Νικόλαο Ζορμπά. Προσέξτε, συνταγματάρχης κι ο Ζορμπάς!

Την 15η Αυγούστου 1909 οι χουντικοί της εποχής μαζεύονται στο Γουδί, εκεί απ' όπου θα ξεκινήσουν χρόνια πολλά αργότερα τα τανκς

του Παττακού. Ολόκληρος ο στρατός της Αθήνας προσχωρεί αστραπιαία στην επανάσταση αλλά ο Δ. Ράλλης που κυβερνά αρνείται να συζητήσει μαζί τους και παραιτείται. Και τότε επεμβαίνει αποφασιστικά ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και ο καινούργιος πρωθυπουργός Κυρ. Μαυρομιχάλης δέχεται και τον Νικ. Ζορμπά και τους όρους του.

Όμως, ο βασιλιάς, για καλό και για κακό, διώχνει απ' την Ελλάδα τους πρίγκιπες, μέχρι να ξεδιαλύνουν τα πράγματα, γιατί οι συνταγματάρχες δεν αστειεύονται. Απόδειξη το γεγονός πως μπαγαλώνουν τις 40.000 των ανυποτάχτων, και ο ελληνικός στρατός τώρα αριθμεί σύνολο ανδρών 110.000, αριθμός ικανός να χαρίσει τη νίκη στην Ελλάδα το 1912, έτος σημαδιακό απ' το οποίο μας χωρίζουν τρία χρόνια – και ένας Βενιζέλος. Που έρχεται. Απ' την Κρήτη. Περίπου μαζί με το Βενιζέλο, έρχεται και το θρυλικό θωρηκτό «Αβέρωφ». Η χούντα ενίκησε – ζήτη ο Βενιζέλος!

2. Ο Βενιζέλος στην εξουσία

Όταν αρχίσεις μια επανάσταση πρέπει να ξέρεις να την τελειώσεις. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος άρχισε, μεν, μια επανάσταση στις 15 Αυγούστου 1909, αλλά οι αξιωματικοί δεν έχουν ιδέα πώς πρέπει να ενεργήσουν ώστε να μην παν όλα στράφι. Η επανάσταση εύκολα έγινε αποδεκτή και απ' το στρατό και απ' το λαό, όμως ολόκληρη σχεδόν η πολιτική ηγεσία του τόπου δεν την είδε με καλό μάτι.

Όλοι καταλάβαιναν πως διά της επαναστάσεως η αστική τάξη ζητάει να υπάρξει σαν τάξη συγκροτημένη και σοβαρή, και αυτό ακριβώς ήταν που δεν ήθελαν τα πολιτικά κόμματα. Που είναι λάθος να τα ονομάζουμε κόμματα. Γιατί κυρίως ειπείν κόμματα μέχρι την εμφάνιση του Βενιζέλου δεν υπήρχαν. Υπήρχαν μόνο κομματάρχες. Και ο Νικόλαος Ζορμπάς, ο ηγέτης της επανάστασης, που δεν ήταν ακριβώς επανάσταση αλλά μάλλον μια διαμαρτυρία λαού και στρατού για το απερίγραπτο χάλι της δημόσιας διοίκησης, δεν εμπιστευόταν κανέναν εγχώριο πολιτικάντη. Και οι στρατιωτικοί δεν είχαν καμιά πρόθεση να κυβερνήσουν τον τόπο, όπως οι χουνταίοι του 1967. Δεν έκαναν την επανάσταση για να κυβερνήσουν τον τόπο αλλά για να χτυπήσουν το καμπανάκι στους πολιτικούς.

Ο μόνος που άκουσε το καμπανάκι ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, στην Κρήτη. Είχε ήδη ένα όνομα ο Βενιζέλος απ' το κίνημα του Θερίσου, όμως ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος του εμπιστεύτηκε, κατ' αρχήν την πολιτική ηγεσία του Συνδέσμου κι όχι της χώρας, σχεδόν με κλειστά τα μάτια. Κανείς δεν ήξερε ακόμα τι μπορεί να κάνει αυτός ο άνθρωπος.

Το πρώτο που κάνει ερχόμενος στην Αθήνα είναι να αποκαταστήσει τις ψυχρές σχέσεις του με τον βασιλιά. Και το δεύτερο να φροντίσει να διορίσει ο βασιλιάς πρωθυπουργό τον Στ. Δραγούμη, που αναλαμβάνει αμέσως τη δέσμευση να προκηρύξει εκλογές για Αναθεωρητική (του Συντάγματος) Βουλή. Ύστερα απ' αυτό, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος αυτοδιαλύεται, αφού όμως ο Βενιζέλος φροντίσει πρώτα να διοριστεί Υ-

πουργός των Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Δραγούμη ο ηγέτης της επανάστασης Νικ. Ζορμπάς.

Η Αναθεωρητική βουλή συνέρχεται την 1η Σεπτεμβρίου 1910, και τότε μόνο κάνει επισήμως την εμφάνισή του ο Βενιζέλος σαν πολιτικός. Σε στενή συνεργασία με τον βασιλιά, παραμερίζονται οι βουλευτές που αρνούνται πεισματικά την αναθεώρηση του Συντάγματος, γιατί μυρίζονται τι τους περιμένει. Τους περιμένει η εμφάνιση μιας στοιχειωδώς οργανωμένης αστικής τάξης που ζητάει επίμονα κράτος, γιατί αυτό που έλειπε (και λείπει ακόμα) ήταν ένα αστικό κράτος της προκοπής, που να μπορεί να πατάξει τον πολιτικό κοτζαμπασισμό.

Πάνω στη φασαρία για το αν η βουλή είναι Αναθεωρητική (του Συντάγματος) ή μόνο Συντακτική (που συντάσσει κοινούς νόμους), ο βασιλιάς βρίσκει την ευκαιρία, και μια μόνο βδομάδα μετά τη σύγκληση της αμφισβητούμενης βουλής, διορίζει πρωθυπουργό τον Βενιζέλο, την 6η Οκτωβρίου 1910. Κι έτσι, με μια σειρά από πραξικοπηματάκια στρατιωτικά και παλατιανά, ο Βενιζέλος γίνεται για πρώτη φορά πρωθυπουργός.

Στο μεταξύ, σ' αυτό το ελάχιστο χρονικό διάστημα απ' την 1η Σεπτεμβρίου 1910 που συνέρχεται η βουλή μέχρι την 6η Οκτωβρίου 1910 που ο Βενιζέλος αναλαμβάνει την κυβέρνηση, συγκροτείται το βενιζελικό, όπως το λεν στην αρχή, κόμμα, που σε λίγο θα πάρει το όνομα Φιλελεύθερο. Ο Βενιζέλος καλπάζει κυριολεκτικά.

3. Οι μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου

Ο Βενιζέλος και ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ κάνουν δίδυμο εξ αρχής, και τούτο άσχετα με την κατοπινή ρήξη τους στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Χωρίς τη βοήθεια του βασιλιά ο Βενιζέλος θα ήταν δύσκολο να γίνει πρωθυπουργός για πρώτη φορά την 6η Οκτωβρίου 1910. Και το σημαντικότερο, θα ήταν αδύνατο να κάνει το κοινοβουλευτικό του πραξικόπημα λίγες μέρες αργότερα.

Είχε γίνει μια μυστική συμφωνία με το βασιλιά, που υποσχέθηκε να κάνει πως δεν καταλαβαίνει, όταν ο Βενιζέλος καταργήσει τη βουλή ευσχήμως και με τρόπο κοινοβουλευτικό και προκηρύξει αμέσως νέες εκλογές για νέα Αναθεωρητική (του Συντάγματος) βουλή. Πράγματι, βρίσκει την ευκαιρία όταν ζητάει ψήφο εμπιστοσύνης και η βουλή του δίνει μόνο ψήφο ανοχής.

Οι αντίπαλοι του Βενιζέλου, δηλαδή σχεδόν ολόκληρη η βουλή, λεν πως δεν μπορεί να διαλυθεί μια Αναθεωρητική βουλή πριν εκπληρώσει το σκοπό για τον οποίο εκλέχτηκε, δηλαδή πριν αναθεωρήσει το Σύνταγμα. Οι ίδιοι άνθρωποι, λίγο πριν, έλεγαν πως η βουλή αυτή δεν είναι δυνατό να είναι Αναθεωρητική. Τώρα ο Βενιζέλος υιοθετεί το επιχείρημα των αντιπάλων του. Ότι δηλαδή η βουλή δεν είναι Αναθεωρητική αλλά Συντακτική (των κοινών νόμων), και οι αντίπαλοί του υιοθετούν το προηγούμενο επιχείρημα του αντιπάλου τους.

Εν πάση περιπτώσει, ο Βενιζέλος ανατρέπει την κυβέρνηση, δηλαδή

τον εαυτό του, και προκηρύσσει νέες εκλογές για νέα Αναθεωρητική βουλή. Ξέρει πως θα τις κερδίσει, γιατί ήδη ο λαός τον έχει δεχτεί σα σωτήρα (τι θα γινόμασταν χωρίς σωτήρες σε τούτον τον τόπο;) και διότι είναι πολλοί οι πολιτικοί που ήδη έχουν συσπειρωθεί γύρω του, έτσι που το ψητό άρχισε κιόλας να μοσκοβολάει.

Πράγματι ο Βενιζέλος κερδίζει ανετότατα τις εκλογές και την 8η Ιανουαρίου 1911 συνέρχεται η δεύτερη Αναθεωρητική βουλή, στην οποία ο Βενιζέλος δεν έχει αντιπολίτευση. Διότι η αντιπολίτευση δεν πήρε μέρος στις εκλογές, θεωρώντας τις παράτυπες, αν όχι και παράνομες.

Άλλο που δεν ήθελε ο Βενιζέλος, που όπως καταλάβατε δεν είναι και τόσο δημοκράτης, όσο τον θέλουν οι φανατικοί βενιζελικοί. Και προχωρεί αμέσως και χωρίς κοινοβουλευτική αντίσταση στην αναθεώρηση του Συντάγματος. Και παρόλο που είχε υποσχεθεί να κάνει μόνο δευτερεύουσες αλλαγές στο παλιό Σύνταγμα, έκανε πρωτεύουσες και ουσιαστικότερες. Έτσι,

1) Η κατώτερη εκπαίδευση γίνεται υποχρεωτική και με δαπάνες του κράτους,

2) Επιβάλλονται οι απαλλοτριώσεις για την αποκατάσταση των ακτημόνων (αυτός ήταν ο λόγος που οι παλαιοκομματικοί αντιστέκονταν στην αναθεώρηση του Συντάγματος),

3) Ιδρύεται το Συμβούλιο της Επικρατείας για τον έλεγχο της νομιμότητας των νόμων, και

4) Καθιερώνεται η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων.

Μέχρι τότε η κάθε κυβέρνηση έδιωχνε τους υπαλλήλους της προηγούμενης και έβαζε στη θέση τους, δικούς της. Οι παλιοί και απολυμένοι μαζεύονταν κατ' έθιμον σε μια πλατεία και έκλαιγαν εν χορώ για την κακή τους μοίρα. Εξαιτίας του κλαυθμού που γινόταν εκεί, η πλατεία ονομάστηκε Κλαυθμώνος.

Και μη μου πείτε πως κακώς ο Βενιζέλος επέβαλε τη μονιμότητα των υπαλλήλων, αν δεν πάρετε υπ' όψιν το όργιο που γίνεται και σήμερα στη δημόσια διοίκηση, παρά τη μονιμότητα. Μόνο που σήμερα, αφού δεν μπορούν να απολύσουν τους δημοσίους υπαλλήλους, μόνο διορίζουν, και το πράγμα έγινε και πάλι μπάχαλο.

4. Η εδραίωση του Βενιζέλου

Από της ιδρύσεως του νεοελληνικού κράτους το 1830 και μέχρι την ψήφιση του Συντάγματος του Βενιζέλου το 1911, δηλαδή για 81 ολόκληρα χρόνια, κράτος ελληνικό δεν υπάρχει. Θα μου πείτε, σάμπως σήμερα υπάρχει. Αλλά μην το πείτε αν δεν σκεφτείτε τι γινόταν την εποχή που όλα τα κανόνιζαν οι κοτζαμπάσηδες, άλλοτε με τα κουμπούρια κι άλλοτε με «εκλογές» που μόνο ο Θεός των Ελλήνων θα μπορούσε να τις κάνει εκλογές. Μιλάμε και μεις για βία και νοθεία! Μα, με βία και νοθεία είναι που η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει και διατηρείται τεχνητά στη ζωή επί 81 ολόκληρα χρόνια.

Πάντως, ούτε ο Βενιζέλος ούτε το πράγματι προοδευτικό Σύνταγμα

του 1911 κατάφεραν τελικά να φκιάξουν κράτος της προκοπής σ' έναν ανεπρόκοπο τόπο, όπου προκόβουν μόνο οι αετονύχηδες, που όταν δεν είναι κλέφτες οι ίδιοι, είναι φίλοι κλεπτών. Είναι πάντα χρήσιμο σε τούτον τον τόπο να 'χεις φίλο είτε τον κ. Κοσκωτά (επιμένω να τον λέω κύριο) είτε τον κ. Λούβαρη, είτε τον βουλευτή της εκλογικής σου περιφέρειας. Οι κοτζαμπάσηδες πέθαναν, ζήτω οι βουλευτές! Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει διότι οι κοτζαμπάσηδες ποτέ δεν πεθαίνουν. Δεν τους σκιάζει φοβέρα καμιά. Ούτε καν η φοβέρα του φοβερού Βενιζέλου δεν τους φόβισε.

Οι τρίτες κατά σειράν απ' τις απανωτές εκλογές που κάνει ο Βενιζέλος, αυτές της 12ης Μαρτίου 1912, τον αναδεικνύουν απόλυτο κυρίαρχο του πολιτικού παιχνιδιού. Τώρα πια είναι κάτι σαν κοινοβουλευτικός δικτάτωρ. Κάνει ό,τι θέλει και λογαριασμό δεν έχει να δώσει παρά μόνο στον εαυτό του, πάντα με την άδεια του Κοινοβουλίου.

Φανατικά προσκολλημένος στην πίστη για την αξία των καλών νόμων, απ' τους οποίους ματαιώς προσδοκά ένα καλό κράτος, εμπιστεύεται το Υπουργείο Δικαιοσύνης, που το θεωρεί το σπουδαιότερο, σ' έναν σπουδαίο νομομαθή και πολιτικό, τον Ν. Δημητρακόπουλο. Όμως, ο νομικισμός, η πίστη στην αξία των καλών νόμων, παρ' όλο που δεν πρέπει να υποτιμάται ως προς τα επιμέρους αποτελέσματα, σε καμιά περίπτωση δεν είναι δυνατό να εγκαταστήσει ευνομούμενο κράτος, όταν η ίδια η κοινωνία απορρίπτει τη νομιμότητα, προτιμώντας τη νομότυπη ή την απροσχημάτιστη παρανομία.

Όμως, η πίστη του Βενιζέλου στην κοινωνική αξία των νόμων, σε μια τουλάχιστον περίπτωση αποδείχτηκε εντελώς εκπληχτική, ως προς τις συνέπειές της. Στις εκλογές της 12ης Μαρτίου 1912, που του έδωσαν μια απεριόριστη κοινοβουλευτική ισχύ, ψηφίζουν παράτυπα και στην πατρίδα του την Κρήτη, που δεν έχει ενωθεί ακόμα με την Ελλάδα. Οι εκλογές στην Κρήτη είναι μια ντε γιούρε (εκ του νόμου) αλλά όχι και μια ντε φάκτο (εκ των πραγμάτων) ένωση της μεγαλονήσου με την Ελλάδα. Τα πράγματα δεν επιτρέπουν επί του παρόντος την ένωση. Η πολιτική ιδιοφυΐα του Βενιζέλου για πρώτη φορά φαίνεται καθαρά όταν διώχνει τους Κρήτες βουλευτές, τους συμπατριώτες του, που έρχονται στην Αθήνα να ορκιστούν. Δεν τους θέλει γιατί δεν είναι νόμιμα εκλεγμένοι σ' έναν τόπο που το Διεθνές Δίκαιο δεν τον αναγνωρίζει ακόμα σαν ελληνικό.

Προκαλεί κατάπληξη τούτη η τρομερή απόφαση κατευνασμού των Τούρκων. Και ο Βενιζέλος κοντεύει να χάσει τα πάντα. Ακόμα και το δεξί του χέρι, ο μεγάλος νομομαθής Ν. Δημητρακόπουλος, υπουργός δικαιοσύνης, παραιτείται σε ένδειξη διαμαρτυρίας.

7. ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος

Στις αρχές του αιώνα, είναι πλέον καταφάνερο πως τίποτα δεν μπορεί να σώσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία απ' την πλήρη κατάρρευση. Μέσα στην Τουρκία, το κίνημα των Νεοτούρκων ετοιμάζεται να περισώσει ό,τι είναι δυνατό να περισωθεί στην καρδιά της Αυτοκρατορίας, ενώ στην περιφέρεια τα πάντα τρίζουν απ' την επερχόμενη κατάρρευση.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι την 24η Φεβρουαρίου 1912 συνάπτουν συμμαχία ώστε να μην τσακωθούν στη μοιρασιά των εδαφών, όταν με το καλό καταρρεύσει η Αυτοκρατορία, που συνεχίζει να τους δυναστεύει. Και αμέσως μετά, την 29η Απριλίου, προχωρούν και σε μυστική στρατιωτική συνθήκη προκειμένου να πολεμήσουν μαζί τους Τούρκους.

Ο Βενιζέλος καταφέρνει να πληροφορηθεί την ύπαρξη στρατιωτικής συνθήκης, και εύκολα καταλαβαίνει τι σημαίνει αυτή για την Ελλάδα. Σημαίνει πως τα εδάφη που θα εγκαταλείψουν οι Τούρκοι θα τα μοιράσουν οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι, αφήνοντας την Ελλάδα με τα λίγα που έχει. Ζητάει, λοιπόν, να μπει κι αυτός στη στρατιωτική συμμαχία για να έχει μοιράδι και η Ελλάδα απ' τη λεία, αλλά οι όροι που βάζει απορρίπτονται.

Και τότε κάνει μια εντελώς εκπληχτική κίνηση, που εκτός από πολιτική διορατικότητα απαιτεί και πάρα πολύ θάρρος. Ζητάει και μπαίνει στη συμμαχία άνευ όρων. Δηλαδή, θέλει να βοηθήσει τους Βουλγάρους και τους Σέρβους στον πόλεμο που ετοιμάζουν κατά των Τούρκων χωρίς να ζητάει εδαφικά ανταλλάγματα! Προς το παρόν προέχει να μη μείνει η Ελλάδα έξω απ' το πανηγύρι – και μετά βλέποντας και κάνοντας.

Έκπληχτοι οι βαλκάνιοι σύμμαχοι, δέχονται τον Βενιζέλο ως σύμμαχο. Και καλύτερο δεν θα μπορούσαν να βρουν. Τους προσφέρει 120.000 μάχιμους στρατιώτες και ολόκληρο τον ελληνικό στόλο, χωρίς να ζητάει τίποτα σε αντάλλαγμα! Είναι στ' αλήθεια εκπληχτικό. Μάλιστα, για να πείσει τους Βουλγάρους για το αξιόμαχο των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων, που δεν τις έχουν καθόλου σε εκτίμηση οι άλλοι Βαλκάνιοι, καλεί την άνοιξη του 1912 Βούλγαρους αξιωματικούς να παρακολουθήσουν στρατιωτικά γυμνάσια στη Θήβα, και οι Βούλγαροι αποφαίνονται

πως, ναι, για Έλληνες, καλούτσικοι είναι αυτοί οι στρατιώτες, που μόνο απ' την επανάσταση του 1909 κι ύστερα αρχίζουν να γίνονται αξιόμαχοι.

Όμως, ο πραγματικός λόγος που οι σύμμαχοι δέχονται τους Έλληνες, οι οποίοι ξέρουν πως οι Βαλκάνιοι σύμμαχοι δεν προσφέρονται να τους βοηθήσουν για τα καλά τους μάτια, άλλωστε ο Βενιζέλος τους είχε κάνει γνωστούς κάποιους όρους που τους είχαν απορρίψει, είναι ο ελληνικός στόλος. Οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι δεν έχουν στόλο της προκοπής, και τα παράλια της Τουρκίας πρέπει να αποκοπούν για να γίνει αποτελεσματικός ο πόλεμος στη στεριά.

Κι έτσι, ενθαρρυμένοι απ' τους Έλληνες, οι Βουλγαροσέρβοι βάζουν στην Πύλη μια σειρά από όρους για το μέλλον γενέσθαι στα Βαλκάνια. Η Πύλη όχι μόνο απορρίπτει τους όρους, αλλά κηρύσσει από πάνω και τον πόλεμο κατά των Βουλγάρων και των Σέρβων την 4η Οκτωβρίου 1912. Την επομένη, η Ελλάδα κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Τουρκίας, και μπαίνει καπάκι. Γιατί επιβάλλει στους Τούρκους έναν πόλεμο, ενώ οι άλλοι δέχονται απ' τους Τούρκους έναν πόλεμο. Ο Βενιζέλος κερδίζει πόντους με την πρώτη, στον πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο.

2. Νίκη στη Θεσσαλονίκη

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι έχουν πάρα πολύ μεγάλη πλάκα. Δεν είναι ακριβώς πόλεμοι αλλά αγώνες ταχύτητας. Σέρβοι, Βούλγαροι, Έλληνες, όλοι τρέχουν να προλάβουν και ν' αρπάξουν τα εδάφη που εγκαταλείπει ο ελεεινός και τρισάθλιος στρατός μιας γριάς Αυτοκρατορίας που δέλεει να καταλάβει πως, όχι πόλεμο δεν μπορεί να κάνει, αλλά ούτε το χαμομήλι της να πιει. Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και οι Νεότουρκοί του, ετοιμάζονται να της καρφώσουν το μαχαίρι στην καρδιά, για να πάψει επιτέλους αυτό το πτώμα να γελοιοποιεί όσους Τούρκους έχουν ακόμα μια σταλιά αξιοπρέπεια.

Αλλά στην αρχή των Βαλκανικών Πολέμων ο Κεμάλ δεν έχει ακόμα επισήμως εμφανιστεί και οι Βαλκάνιοι σύμμαχοι έχουν όλη την άνεση να παριστάνουν τους ήρωες σχεδόν εκ του ασφαλούς, έτσι που οι Τούρκοι, μόλις τους βλέπουν, το βάζουν στα πόδια και όπου φύγει φύγει. Κανείς δεν έχει διάθεση να πολεμήσει για τον τελευταίο Σουλτάνο.

Προσέξτε τις ημερομηνίες της προέλασης του ελληνικού στρατού υπό τον διάδοχο Κωνσταντίνο, που είναι και ο αρχιστράτηγος στον πιο εύκολο πόλεμο που έγινε ποτέ στα Βαλκάνια, αν όχι και στην Ευρώπη, και θα καταλάβετε πόσα χρωστάει ο ελληνικός, ο σέρβικος και ο βουλγάρικος ηρωισμός στην καλή διάθεση των Τούρκων, που τους αφήνουν να γίνουν ήρωες με τη μεγαλύτερη δυνατή άνεση. Έχουμε και λέμε: Η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο την 5η Οκτωβρίου 1912 και αυθημερόν τα στρατά της βρίσκονται στην Ελασσώνα, όπου και συντρίβουν κυριολεκτικά τους Τούρκους λίγο παραπάνω, στο Σαραντάπορο. Η υποχώρηση των Τούρκων γίνεται με τόση ταχύτητα, που ο ελληνικός στρατός χάνει την επαφή με τον εχθρό. Οι στρατηγοί υπολπεύονται κανένα τούρκικο στρατηγικό κόλπο, και διατάσσουν πολύ προσεχτική προέλαση. Είναι

αδύνατο να πιστέψουν πως οι Τούρκοι δεν υποχωρούν απλώς, αλλά καλπάζουν προς τα πίσω.

Απ' το Σαραντάπορο, ξανασυναντούν εχθρό στα Γιαννιτσά, όπου η τούρκικη στρατιά κάθεται, περισσότερο για να ξεποστάσει παρά για να δώσει μάχη. Οι Έλληνες είναι ευτυχείς που επιτέλους συναντούν εχθρό, αλλά η μάχη των Γιαννιτσών κρατάει από νωρίς το πρωί μέχρι νωρίς το απόγευμα της 17ης Οκτωβρίου 1912. Στη συνέχεια οι Τούρκοι τα μαζεύουν και τρέχουν με τη γλώσσα έξω για τη Θεσσαλονίκη. Όπου τα ελληνικά στρατεύματα φτάνουν με καθυστέρηση εννιά ημερών γιατί οι Τούρκοι ανατίναξαν τις γέφυρες του Αξιού, για να μπορέσουν να ανακόψουν λιγάκι την ταχύτητα της υποχώρησης.

Κι έτσι, τα ελληνικά στρατεύματα μπαίνουν στη Θεσσαλονίκη το απόγευμα της 26ης Οκτωβρίου του 1912, είκοσιμία μέρες μετά την κήρυξη του πολέμου. Αλλά ο αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος μπαίνει στην πόλη με δυο μέρες καθυστέρηση για να δώσει την ευκαιρία σε στρατό και λαό να οργανώσουν υποδοχή Ρωμαίου Αυτοκράτορα, που κατατρόπωσε τους βαρβάρους.

Ύστερα απ' αυτή την υποδοχή, οι Έλληνες προχωρούν προς τη Φλώρινα που την ελευθερώνουν ανετότατα. Μια άλλη ελληνική στρατιά προχωρεί διά της Ηλείου προς τα Γιάννενα, που τα ελευθερώνουν (τρόπος του λέγειν, δηλαδή) την 20ή Φεβρουαρίου 1913. Η αλήθεια, πάντως είναι πως εδώ δόθηκε μια πενθήμερη μάχη της προκοπής, στα Πέντε Πηγάδια. Οι Τούρκοι δεν ήξεραν κατά πού πρέπει να υποχωρήσουν γιαυτό και στάθηκαν να πολεμήσουν.

3. Το Αιγαίο στην Ελλάδα

Και ενώ ο ελληνικός στρατός σουλατσάει στη Μακεδονία και την Ήπειρο κατατροπώνοντας τους από μόνους τους κατατροπωμένους Τούρκους, ο ελληνικός στόλος υπό τον ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη κάνει ό,τι θέλει στα Δαρδανέλλια, όπου στήνεται και εμποδίζει επιτυχώς τον τουρκικό στόλο να βγει στο Αιγαίο. Τόσο καταλαβαίνουν από θάλασσα οι Τούρκοι, που πήγαν και άραξαν το στόλο τους στα Δαρδανέλλια για ασφάλεια! Δύο φορές που επιχειρήσαν να βγουν, την πάτησαν και τις δύο. Τη μία την 3η Δεκεμβρίου 1912 κοντά στην Έλλη, που έδωσε το όνομά της στον Ελλήσποντο, αλλά και στο καταδρομικό Έλλη προς τιμήν της ναυμαχίας της Έλλης, και την άλλη την 5η Ιανουαρίου 1913 κοντά στη Λήμνο, εξού και το όνομα του καταδρομικού Λήμνος, που εναλλάξ με το Έλλη έκαμναν περίπατο στον Περσικό Κόλπο, για να υπηρετήσουν το αμερικάνικο κόλπο.

Άσχετα απ' το αν ήταν εύκολες ή δύσκολες αυτές οι ναυμαχίες, το γεγονός είναι πως ο ναύαρχος Κουντουριώτης δοξάστηκε και οι εφεδρίες των τουρκικών στρατευμάτων δεν έφτασαν ποτέ στο μέτωπο. Αλλά κι αν έφταναν, ίσα ίσα που θα ξεποδαριάζονταν κι αυτές τρέχοντας προς τα πίσω. Αφού, λοιπόν, ο ελληνικός στόλος καταναυμαχεί τον τουρκικό στην Έλλη και στη Λήμνο, κατεβαίνει προς το Αιγαίο κι αρχί-

ζει να ελευθερώνει τα ελληνικά νησιά ένα ένα και με σειρά προτεραιότητας. Μ' όλη του την άνεση. Οι ναύτες μάλλον κρουαζιέρα κάνουν παρά πόλεμο.

Αυτόν ακριβώς τον καιρό, η Κρήτη βρίσκει την ευκαιρία και ενώνεται επισήμως με την Ελλάδα, όμορφα και καλά. Πρώτος Έλληνας διοικητής της, ο έμπιστος του Βενιζέλου Στέφανος Δραγούμης.

Η Σάμος, που από το 1832 είναι Αυτόνομη Ηγεμονία, τον Μάρτιο του 1912 επαναστατεί. Κατά ποιού; Κατ' ουδενός. Αυτόνομη ήταν. Στην πραγματικότητα επαναστατεί κατά του Σάμιου Θεμιστοκλή Σοφούλη που ζητάει σώνει και καλά την ένωση με την Ελλάδα, ενώ οι περισσότεροι Σάμιοι επιμένουν σώνει και καλά στην αυτονομία τους, στην οποία άλλωστε είχαν συνηθίσει τόσα χρόνια. Η δυστροπία των Σαμίων να ενωθούν με τη μητέρα Ελλάδα σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως αλλά στα σχολικά εγχειρίδια δε θα βρείτε καμιά σχετικά αναφορά. Διότι τα Ελληνόπουλα πρέπει να ξέρουν πως και ελεύθερη όταν είναι μια αυτόνομη και ελληνικότατη περιοχή, πρέπει να... ελευθερωθεί, ενωνόμενη με την Ελλάδα. Εν πάση περιπτώσει, η Σάμος ενώθηκε τότε με την Ελλάδα, αλλά ο Σοφούλης που πρωτοστάτησε (είναι ο ίδιος που θα πρωτοστατήσει αργότερα στον εμφύλιο πόλεμο) δεν τόλμησε να πάει να βάλει υποψηφιότητα για βουλευτής εκεί. Είχε σίγουρο το μαύρο, αυτός ο ελευθερωτής.

Στη Μακεδονία, όπου οι Βούλγαροι παραφυλάγουν –θα δείτε τι πλάκες θα κάνουν σε λίγο– το παιχνίδι παίζεται ακόμα και οι Έλληνες διατάζουν να πανηγυρίσουν για την ένωση τους με την Ελλάδα, αν και παντού δέχονται τον ελληνικό στρατό σαν ελευθερωτή. Σου λεν, καλύτερα με τους βάρβαρους του ελληνικού νότου, παρά με τους Τούρκους βάρβαρους. Μπρος βαθύ και πίσω ρέμα, αλλά καλύτερα ρέμα παρά βαθύ ρέμα. Και οι πονηροί Βούλγαροι, άριστα οργανωμένοι από πολλά χρόνια (το Κομιτάτο είχε κάνει καλή δουλειά) να παραφυλάν και να φερμάρουν τη μακεδονική λεία.

4. Μια πίττα για τρεις

Η Τουρκία μπορεί να είναι ανίκανη αυτή την εποχή να διεξαγάγει πόλεμο, και μάλιστα με τρία βαλκανικά κράτη ταυτόχρονα, όμως είναι πάντα ικανή στη διπλωματία. Έτσι, ενώ ο πόλεμος συνεχίζεται, οι διπλωμάτες της διαπραγματεύονται στο Λονδίνο με τους εμπολέμους την κατάπαυση του πυρός και την ειρήνη. Μέχρι που την 10η Ιανουαρίου 1913 εκδηλώνεται στην Κωνσταντινούπολη στρατιωτικό κίνημα και οι αδιάλλακτοι Νεότουρκοι έρχονται στην εξουσία για να συνεχίσουν τον πόλεμο.

Συνηθίσαμε να συνδέουμε το κίνημα των Νεοτούρκων με τον Κεμάλ Ατατούρκ, αλλά αυτό είναι πολύ προγενέστερό του. Υπάρχει απ' το 1891 και σκοπό έχει τον εκμοντερνισμό, όχι της Τουρκίας μόνο αλλά ολόκληρης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την οποία σημειωτέον οι

«προοδευτικοί» Νεότουρκοι την έχουν περί πολλού και δε θέλουν να τη στερηθούν με κανέναν τρόπο.

Μ' άλλα λόγια, οι Νεότουρκοι εκτός από προοδευτικό (με τα μέτρα της εποχής, πάντα) είναι και άκρως σοβινιστικό κίνημα. Και γιαυτό δεν παραιτούνται προς το παρόν απ' την ιδέα της Μεγάλης Τουρκίας, δηλαδή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατ' ουσίαν, σε αντίθεση με τον νεότουρκο Ατατούρκ, που θα εγκαταλείψει αργότερα αυτές τις παλάβρες και θα κοιτάξει να περισώσει ό,τι είναι δυνατό να περισωθεί εντός της κυρίως ειπείν Τουρκίας, χωρίς να πάψει να είναι κι αυτός σοβινιστής αλλά μ' ένα είδος σοβινισμού ενδοστραμμένο και όχι επεκτατικό.

Οι Νεότουρκοι, λοιπόν, διακόπτουν τις διαπραγματεύσεις για ειρήνη που γίνονται στο Λονδίνο, αλλά σε λίγο ζητούν τη συνέχισή τους. Η κατάληψη των Ιωαννίνων απ' τους Έλληνες και της Αδριανουπόλεως απ' τους Βούλγαρους, που είναι τα δύο πιο ισχυρά τουρκικά ερείσματα στα Βαλκάνια, τους πείθουν επιτέλους πως όλα έχουν χαθεί στα Βαλκάνια και συγκατανεύουν την 17η Μαΐου 1913 να φύγουν απ' όλες τις περιοχές όπου υπάρχουν ελληνικά, βουλγαρικά και σερβικά στρατεύματα.

Και έτσι, οι Αλβανοί που από ξεροκεφαλιά δε θέλησαν να πάρουν μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους, όντας ικανότατοι επαγγελματίες πολεμιστές που τους έτρεμαν όλοι, μένουν τελικά οι μόνοι υποταγμένοι στο Σουλτάνο. Οπότε εμφανίζεται το εντελώς κωμικό φαινόμενο να υπάρχει μια τούρκικη νησίδα στα Βαλκάνια εν μέσω περιοχών που δεν ανήκουν πια στο Σουλτάνο. Αυτό σημαίνει πως οι Αλβανοί δεν αποτελούν προς το παρόν πρόβλημα για κανέναν, και μάλλον στάθηκαν τυχεροί οι Βαλκάνιοι σύμμαχοι που οι Αλβανοί δε θέλησαν να πάρουν μέρος στον πόλεμο. Η μοιρασιά της λείας θα έπρεπε να γίνει τότε ανάμεσα σε τέσσερεις κι όχι σε τρεις, και θα γινόταν μεγαλύτερος σκοτωμός απ' αυτόν που θα γίνει σε λίγο.

Πρέπει να σημειώσουμε πως το λεγόμενο «βαλκανικό πρόβλημα» που υπάρχει πάντα και δημιουργεί και σήμερα την αστάθεια στα Βαλκάνια, είναι μέρος του ευρύτερου «ανατολικού ζητήματος», που κι αυτό παραμένει εν πολλοίς άλυτο, και προκαλεί την αστάθεια στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Οι λαοί στα Βαλκάνια είναι τόσο μπερδεμένοι εθνολογικά, που η δημιουργία εθνικών κρατών στη βάση των εθνοτήτων καθίσταται από αδύνατη έως άκρως προβληματική. Γιαυτό ακριβώς, τα σημερινά σύνορα των κρατών των Βαλκανίων προκύπτουν το 1913 με την ευαγγελική μέθοδο «όποιος πρόλαβε, τον Κ(κ)ύριο είδε».

5. Άμα έχεις τέτοιους φίλους...

Όταν τα ελληνικά στρατεύματα μπήκαν στη Θεσσαλονίκη, οι Βούλγαροι ζήτησαν την άδεια να μπουν κι αυτοί για να ξεκουραστούν. Οι Έλληνες ήξεραν, βέβαια, τι σόι ξεκούραση είχαν στο μυαλό τους οι Βούλγαροι, αλλά δεν μπορούσαν να αρνηθούν λίγη ξάπλα σε συμάχους. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν μπορούσαν να αρνηθούν την εί-

σοδο των Βουλγάρων σε μια πόλη που εκτός του ότι δεν ανήκε ακόμα επίσημα στην Ελλάδα, αμφισβητούνταν κιόλας η ελληνικότητά της, όχι μόνο απ' τους Βούλγαρους, αλλά και από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής.

Πράγματι, εκείνο τον καιρό η Θεσσαλονίκη ήταν μία κοσμοούπολη που την κατοικούσε κάθε καρδιάς καρύδι, για να μην πούμε πως ήταν μία τυπικά εβραϊκή πόλη. Μη βλέπετε που θα εξελληνιστεί όταν εκδιωχτούν οι Σλάβοι και σφαχτούν οι Εβραίοι. Πάντως το επιχείρημα πως η Θεσσαλονίκη ήταν ελληνική από πάντα δεν αφορά το Διεθνές Δίκαιον, αφορά μόνο την δημαγωγία, ελληνική ου μην αλλά και βουλγαρική. Και οι Βούλγαροι μιλούσαν για βουλγαρική Θεσσαλονίκη. Και δε φαντάζομαι να νομίζετε πως ο βουλγαρικός σοβινισμός είναι πιο έξυπνος απ' τον ελληνικό. Είναι το ίδιο ηλίθιος με οποιονδήποτε άλλον σοβινισμό.

Λοιπόν, ξεκουράστηκαν μεν οι Βούλγαροι, αλλά μόλις ξεκουράστηκαν άρχισαν να φέρονται σα στρατός συγκατοχής, μαζί με τον ελληνικό. Έτσι, την 19η Φεβρουαρίου και την 11η Μαΐου 1913 αντίστοιχα, καταλαμβάνουν τα υψώματα στη Νιγρίτα και το Παγκαίο και απειλούν ολοφάνερα πια τη Θεσσαλονίκη. Έλληνες και Σέρβοι δεν πιστεύουν πως οι σύμμαχοί τους θα φτάσουν στο σημείο να τους επιτεθούν, αλλά έγινε κι αυτό τα χαράματα της 17ης Ιουνίου 1913 στη Γευγελή.

Βέβαια, οι Έλληνες και οι Σέρβοι είχαν κάνει ήδη μια μυστική στρατιωτική συμφωνία, αλλά ωστόσο πάντα ήλπιζαν πως θα τα βρουν με τους Βούλγαρους συμάχους. Δεν τα βρήκαν όμως κι αρχίζουν οι στήθος με στήθος φονικότατες μάχες στο Κιλκίς, στο Λαχανά, στη Δοϊράνη, στην κοιλάδα του Στρυμόνα, στο Δεμίρ Χισάρ. Και κει πάνω, οι Σέρβοι την κοπανούν και επιστρέφουν στη Σερβία, αφήνοντας τους Έλληνες μόνους να σκοτώνονται με τους Βούλγαρους.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, που άρχισαν σαν πόλεμος ανάμεσα στην Τουρκία απ' τη μια και τους Έλληνες, του Σέρβους και τους Βούλγαρους συμάχους απ' την άλλη (πρώτος Βαλκανικός Πόλεμος), στη δεύτερη φάση (δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος) έγιναν πόλεμος μεταξύ Βουλγάρων απ' τη μια και Σέρβων και Ελλήνων απ' την άλλη, και στην τρίτη πόλεμος μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων.

Αυτή την εξέλιξη δεν την περίμενε ο Βενιζέλος. Να μάχονται, δηλαδή, οι Έλληνες ολομόναχοι. Τα πράγματα ήταν πολύ ζόρικα, γιατί οι Βούλγαροι δεν ήταν Τούρκοι. Αλλά οι Έλληνες, μέσα στην απελπισία τους, δίνουν έναν πραγματικά ηρωικό αγώνα στα Στενά της Κρέσνας και στα Τζουμαγιά, και υποχρεώνουν τους Βούλγαρους σε υποχώρηση.

Στο μεταξύ ο ελληνικός στόλος καταλαμβάνει το Δεδέαγατς, τη σημερινή Αλεξανδρούπολη και το Πόρτο Λάγος, και δημιουργεί θαυμάσια ερείσματα για τον ελληνικό στρατό. Έχοντας εξασφαλισμένα τα νώτα τους, οι Έλληνες υποχρεώνουν τελικά τους Βούλγαρους να καταφύγουν στα πατρώα εδάφη. Είναι η πρώτη σημαντική νίκη των Νεοελλήνων μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, κι αυτό θα δώσει φτερά στο Βενιζέλο.

6. Η πολύ νέα πόλη του Αλέξανδρου

Παρόλο που πάντα είχαν στο μυαλό τους τη Μακεδονία, οι Βούλγαροι δεν είχαν εξαρχής σχέδιο κατάληψής της στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Όμως, μια και βρέθηκαν εκεί για να κυνηγήσουν τους Τούρκους παρέα με τους Έλληνες και τους Σέρβους, είπαν, προφανώς, ξεσηκωθήκαμε που ξεσηκωθήκαμε, δεν κάνουμε και κανένα ντου, τώρα που την κοπάνησαν οι Τούρκοι, για να δούμε τι θα κάνουν οι Έλληνες; Τα πράγματα τους ήρθαν πολύ πιο δύκολα απ' όσο τα λογάριζαν, κι έτσι τα μάζεψαν κι έφυγαν.

Όμως, ο πόλεμος έπρεπε να τελειώσει και επισήμως. Την πρωτοβουλία για κάτι τέτοιο την παίρνει ο βασιλιάς της Βουλγαρίας Φερδινάνδος, που φοβόταν μια προέλαση των Ελλήνων επί εδάφους καθαρά βουλγαρικού. Διότι ο πόλεμος είχε γίνει επί εδάφους αμφισβητούμενου. Αποτείνεται, λοιπόν, ο Φερδινάνδος στον Κάρολο της Ρουμανίας και του ζητάει να μεσολαβήσει για να τελειώνει αυτή η ιστορία με τους Έλληνες που πήραν θάρρος κι άρχισαν κι αυτοί να μιλούν τώρα για Μεγάλη Ελλάδα. Μεγάλη Ελλάδα οι Έλληνες, Μεγάλη Βουλγαρία οι Βούλγαροι, το πράγμα θα γινόταν σκατά στο τέλος. Άσε που υπήρχε κίνδυνος να προκύψει καμιά Μεγάλη Τουρκία. Που έτριβε τα χέρια της βλέποντας τους πρώην υποτελείς να σκοτώνονται για το βασιλιά και την πατρίδα – πρώτα για την πατρίδα κι ύστερα για τον βασιλιά, α, όλα κι όλα! Ξένος βασιλιάς χωρίς εγχωρίους πατριώτες δεν θα ήταν δυνατό να υπάρξει.

Αρχίζουν, λοιπόν, στο Βουκουρέστι διαπραγματεύσεις για τον διακανονισμό των συνόρων μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας, των πιά δυ-σκολων συνόρων που θα ήταν δυνατό να υπάρξουν στον κόσμο εξαιτίας του μπερδέματος των λαών σ' αυτές τις περιοχές, όπου Βούλγαροι και Έλληνες ζουν από αιώνες ανάκατα σε μια μεγάλη περιοχή.

Οι διαπραγματεύσεις αρχίζουν στο Βουκουρέστι αμέσως μετά την υπογραφή της ανακωχής την 17η Ιουλίου 1913. Οι Βούλγαροι θεωρούν πολύ λογικό να τραβήξουν μια κάθετη προς τη θάλασσα γραμμή σε τρόπο ώστε η Καβάλα και η Δράμα να παραμείνουν στη Βουλγαρία, αλλά ο Βενιζέλος πατάει πόδι και ζητάει μια Ελλάδα που να περιλαμβάνει και το Δεδέαγατς, δηλαδή τη σημερινή Αλεξανδρούπολη. Που τότε ήταν ένα ασήμαντο ελληνοβουλγαροτουρκικό ψαροχώρι. Το οποίο θα σχεδιαστεί ως πόλη ελληνική λίγο αργότερα με την προσωπική επέμβαση του Βενιζέλου που ήθελε ένα μεγάλο αστικό κέντρο εκεί στην άκρη, που να φέρει, μάλιστα, συμβολικά το όνομα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Έφερε, λοιπόν, κόσμο από παντού, και κυρίως από την Κρήτη και τα Επτάνησα. Η ιδιαίτερα πολιτισμένη σημερινή Αλεξανδρούπολη χρωστάει το ευρωπαϊκό της στυλ σ' αυτούς τους μέτοικους, και στην ιδιοφυΐα του Βενιζέλου. Ο οποίος πετυχαίνει άκρως συμφέρουσες για τους Έλληνες συμφωνίες με τους Βούλγαρους, διά των οποίων μεγαλώνει με τρόπο πολύ εντυπωσιακό η Ελλάδα, και μάλιστα με την άδεια των Μεγάλων Δυνάμεων.

Στην πραγματικότητα, αυτές είναι που κανονίζουν τα πάντα στα Βαλκάνια, κι αυτές διατάσσουν τους Βουλγάρους να κάνουν κράτει και να μη ζητούν έξοδο στο Αιγαίο. Η Αγγλία πάντα φοβόταν την έξοδο των Βουλγάρων στο Αιγαίο. Αυτός, λοιπόν, είναι ο λόγος που οι Βούλγαροι δεν βγήκαν τελικά στο Αιγαίο. Ποτέ η Ελλάδα δεν κατάφερε να κάνει κάτι χωρίς να το εγκρίνουν οι προστάτες της.

7. Κληρονομιά εξ αδιαιρέτου

Την 27η Ιουλίου 1913 υπογράφεται στο Βουκουρέστι η «συνθήκη ειρήνης των χριστιανικών χωρών της Βαλκανικής», όπως λέγεται επισήμως. Και σε τέσσερεις μήνες, την 1η Νοεμβρίου 1913 υπογράφεται στην Αθήνα η συνθήκη ειρήνης Ελλάδος - Τουρκίας. Λίγο πριν απ' την έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η ειρήνη θριαμβεύει στα Βαλκάνια, και ο Βενιζέλος αισθάνεται πανευτυχής, που έκανε και τέλειωσε στα γρήγορα έναν πόλεμο εις τριπλούν, και μια ειρήνη εις διπλούν.

Η συνθήκη ειρήνης με τους Τούρκους είναι πολύ περίεργη. Ενώ τα νησιά του Αιγαίου είναι ήδη ελληνικά, η Τουρκία αρνείται να τα αναγνωρίσει ως ελληνικά και το θέμα περνάει ντούκου στη συνθήκη. Κανείς δεν ξέρει επί του παρόντος αν τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από ντε φάκτο είναι και ντε γιούρε ελληνικά. Κατά τα άλλα, η συνθήκη ικανοποιεί και τις δυο πλευρές.

Αυτή η εκκρεμότητα όσον αφορά τα νησιά κρατάει μόνο τρεις μήνες γιατί την 13η Φεβρουαρίου 1913 οι Μεγάλες Δυνάμεις στέλνουν διακοίνωση στον Βενιζέλο και του κάνουν γνωστό πως τα νησιά του Αιγαίου είναι όντως ελληνικά – και να μην ανησυχεί. Πάντα βρίσκουν τρόπο οι Μεγάλες Δυνάμεις να λύσουν τα προβλήματα των Μικρών Δυνάμεων με τις μεγάλες αδυναμίες.

Κι έτσι, απ' τη μέρα που ο ταχυδρομός φέρνει στο Βενιζέλο το καλό νέο, τα νησιά του Αιγαίου δεν ανήκουν μόνο στους νησιώτες, αλλά σε όλους τους Έλληνες. Και οι Τούρκοι, που είναι ψάρια μεγαλύτερα απ' τους Έλληνες, θα ανακαλύψουν πολύ αργότερα την υφαλοκρηπίδα. Ράβε ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει.

Το ίδιο γράμμα που μιλούσε για την ελληνικότητα του Αιγαίου μιλούσε επίσης και για τη μη ελληνικότητα της Βορείου Ηπείρου, που οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν την κατακυρώνουν υπέρ της Ελλάδος στον πλειστηριασμό. Είτε τα νησιά είτε τη Βόρειο Ήπειρο. Και τα δυο μαζί, πάει πολύ, φαίνεται να σκέφτονται οι Μεγάλες Δυνάμεις.

Μόλις το μαθαίνουν αυτό οι Βορειοηπειρώτες, ξεσηκώνονται υπό τον Γ. Ζωγράφο, και ετοιμάζονται να προχωρήσουν κατά πάνω και να καταλάβουν ολόκληρη την Αλβανία, και την αλβανική Αλβανία δηλαδή. Αλλά οι εκπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων που έρχονται επί τόπου, τους καθησυχάζουν λέγοντας πως το αίτημά τους θα εξετασθεί ευνοϊκά.

Στη σύμβαση της Κέρκυρας που υπογράφεται την 4η Μαΐου 1914 εξετάζεται πράγματι το αίτημα των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου και τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα όχι να ενωθούν με την Ελλάδα αλλά να

είναι αναγνωρισμένη αλβανική μειονότητα, με θρησκευτική και γλωσσική αυτονομία. Αυτά είπαν οι Μεγάλες Δυνάμεις, αυτά έκαναν οι μικρές. Όλα πλέον είναι κανονισμένα στα Βαλκάνια. Όποιος ήταν παρών στη μοιρασιά, πήρε τα εδάφη που έκριναν οι Μεγάλες Δυνάμεις πως του αναλογούσαν.

Έλα, όμως, που πάντα φυτρώνουν παλούκια όταν, χράτσα χρούτσα, τραβάς στο χάρτη όπως σου κατέβει τις γραμμές που παριστάνουν τα σύνορα χωρίς να ρωτάς τους λαούς που κατοικούν απ' τη μια κι απ' την άλλη μεριά, και που είναι φυσικό να είναι μπερδεμένοι εκεί γύρω. Οι μεθοριακές περιοχές είναι κληρονομιά εξ αδιαιρέτου κι όταν πας να τη διαιρέσεις δυσανεσείς όλους τους κληρονόμους, που πάντα θα τρώγονται. Όχι εσύ πήρες περισσότερα, όχι εγώ πήρα λιγότερα, και δώστου σφαγές και λεηλασίες για μια σπιθαμή γης. Τι τραγωδία!

8. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ

1. Τα Βαλκάνια

Μέχρι στιγμής έχουν γίνει δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι. Ο πρώτος, που άρχισε το 1914 και τελείωσε το 1918 (διάρκεια 4 χρόνια), και ο δεύτερος, που άρχισε το 1939 και τελείωσε το 1945 (διάρκεια 6 χρόνια). Ο δεύτερος είναι η συνέχεια του πρώτου, και το διάστημα ανάμεσα στους δύο λέγεται μεσοπόλεμος. Πρόκειται για ένα μεγάλο διάλειμμα 29 ετών για ξεκούραση και για την προετοιμασία του δεύτερου, δεδομένου ότι τα προβλήματα που υποτίθεται πως θα έλυνε βίαια ο πρώτος έμειναν άλυτα.

Αξιοσημείωτο είναι πως και στους δυο πολέμους, έχουμε περίπου τις ίδιες συμμαχίες εκατέρωθεν. Απ' τη μια η Κεντρική Ευρώπη κι απ' την άλλη η Δυτική.

Τα Βαλκάνια, συνεπώς και η Ελλάδα, γεωπολιτικά είναι συναρτημένα και με την Κεντρική και με τη Δυτική και με την Ανατολική Ευρώπη. Στην πραγματικότητα, τα Βαλκάνια αποτελούν αυτόνομο γεωπολιτικό χώρο. Αλλά οι βαλκανικές χώρες ούτε αρκετά ισχυρές είναι ούτε αρκετά πολιτισμένες ούτε ποτέ κατάφεραν να συνεννοηθούν επαρκώς, ώστε να αποτελέσουν αυτόνομο γεωπολιτικό χώρο, σαν αυτόν που είχε στο νου του ο ιδιοφυής Ρήγας Φερραΐος, σε ανύποπτο χρόνο.

Αυτός είναι ο λόγος που οι βαλκανικές χώρες, και στους δυο παγκόσμιους πολέμους μοιράστηκαν στα δυο συμμαχικά στρατόπεδα με τρόπο όχι και τόσο λογικό από απόψεως εθνικών συμφερόντων. Πράγμα εννόητο, ωστόσο, αν πάρει κανείς υπ' όψιν πως τα Βαλκάνια, έτσι που κρέμονται στο χάρτη, λίγο παράμερα απ' την κυρίως ειπείν Ευρώπη, δεν ανήκουν ούτε στην Κεντρική ούτε στη Δυτική ούτε στην Ανατολική Ευρώπη. Ανήκουν παντού και πουθενά. Συνεπώς, κανονικά θα 'πρεπε να ανήκουν στον εαυτό τους και μόνο. Αλλά εμείς οι Βαλκάνιοι ποτέ δεν καταφέραμε να καταλάβουμε πως πριν απ' το κάθε τι είμαστε Βαλκάνιοι κι ύστερα οτιδήποτε άλλο, ας πούμε, Ευρωπαίοι, Έλληνες, Βούλγαροι, Τούρκοι, Σέρβοι, Ρουμάνοι, Αλβανοί. Το εθνολογικό κομπούζιο που δημιουργούν οι μπερδεμένοι λαοί των Βαλκανίων δεν επιτρέπει ούτε μια διαρκή συνεννόηση με σταθερές συμμαχίες ούτε έναν σαφή καθορισμό των συνόρων των βαλκανικών κρατών.

Για τους άλλους λαούς της Ευρώπης, τα Βαλκάνια είναι ένα αγκάθι που τοιμπάει διαρκώς το μαλακό υπογάστριό της και της δημιουργεί μύρια όσα προβλήματα. Ο όρος «βαλκανιοποίηση» πέρασε στο διεθνές διπλωματικό λεξιλόγιο και σημαίνει αστάθεια, αβεβαιότητα και διαρκή κίνδυνο για την ειρήνη στην Ευρώπη εξαιτίας της αδυναμίας να προκύψουν σ' αυτή την περιοχή «καθαρά» εθνικά κράτη, στη βάση εθνοτήτων που κατοικούν σε σαφώς διακεκριμένες μεταξύ τους περιοχές.

Και στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, θα αποδειχτεί εκ των υστέρων πως η Ελλάδα σωστά διάλεξε να ταχτεί με τη μεριά της Δυτικής Ευρώπης. Αλλά και οι διαφορετικά φρονούντες έχουν λογικότερα επιχειρήματα υπέρ αυτών. Η άποψη του βασιλιά Κωνσταντίνου, που ήθελε να παραμείνει ουδέτερη η Ελλάδα στη διάρκεια του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, δε στερείται σοβαρότητας και δεν είναι μόνο ένα φιλογερμανικό καπρίτσιο, για τον απλό λόγο πως οι βασιλιάδες στην Ελλάδα ήταν πάντα όχι μόνο αγγλόφιλοι αλλά και αγγλοκινούμενοι. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας επιβάλλει την ουδετερότητα.

2. Ο διαρκής κίνδυνος του σοβινισμού

Ο Βαλκανικοί Πόλεμοι αποτελούν το προλόγιο στον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, που θα έρθει ατάκα. Πάντως, είναι συμπτωματικό το γεγονός πως αφορμή κι όχι αιτία για την έκρηξη του, είναι η δολοφονία στο Σεράγεβο, την 28η Ιουνίου 1914, του διαδόχου της Αυστροουγγαρίας και της γυναίκας του. Αν τους σκότωσαν εκεί κι όχι αλλού στην Ευρώπη είναι γιατί τα Βαλκάνια και το χάος τους προσφέρονται περισσότερο για πολιτικές δολοφονίες.

Τα αίτια του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου είναι η οικονομική ασφυξία της Κεντρικής Ευρώπης, εξαιτίας της αποικιακής εξάπλωσης της Δυτικής, που αντλούσε τον πλούτο απ' τις αποικίες της. Η Κεντρική Ευρώπη δεν είχε αποικίες, και για να υπάρξει αναζητούσε ζωτικό χώρο προς τη μεριά της δυτικής. Όντας τα γερμανικά φύλα τα τελευταία που εγκαταστάθηκαν στην Ευρώπη στη διάρκεια της παρακμής της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ήταν φυσικό να μην μπορούν να προχωρήσουν κι άλλο προς δυσμάς, όπως έγινε παλιότερα με τα άλλα ινδοευρωπαϊκά φύλα, τα οποία προ πολλού είχαν διαμορφώσει εθνικά κράτη. Και ο εκπληκτικός πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κεντρική Ευρώπη, όπου κατοικούν οι νεώτεροι και ζωηρότεροι ευρωπαϊκοί λαοί, ήταν φυσικό να δημιουργήσει ένα αίσθημα ταπείνωσης στις λαϊκές μάζες, που τόσο επιδέξια θα το εκμεταλλευτεί αργότερα ο Χίτλερ. Να είσαι Γερμανός και να ξέρεις πως όλος ο κόσμος σου χρωστάει τα μεγαλύτερα επιστημονικά, φιλοσοφικά, μουσικά και ποιητικά επιτεύγματα κι απ' την άλλη η αγγλική και η γαλλική αποικιοκρατία να μη σ' αφήνει να βάλεις και συ λίγο χέρι στην αμερικανική και την αφρικανική λεία, είναι επαρκής λόγος για να ξεσηκωθείς και να χτυπήσεις με λύσσα, πιστεύοντας πως είσαι ο περιούσιος λαός εξαιτίας των αναμφισβήτητων επιτευγμάτων σου στις επιστήμες και τις τέχνες.

Η εξέγερση των Γερμανών και στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, σε καμιά περίπτωση δεν ήταν άδικη, με κριτήρια καθαρά καπιταλιστικά, και συνεπώς ουδόλως ανθρωπιστικά. Άλλωστε, η ηθική αφορά μόνο άτομα και καθόλου λαούς. Δεν υπάρχει ηθική για μάζες, υπάρχει μόνο ηθική για πρόσωπα. Και εκτός από ανιστόρητο, είναι και βλακώδες να χαρακτηρίζει κανείς βάρβαρο ένα λαό σαν το γερμανικό, στον οποίο ο κόσμος χρωστάει τις μεγαλύτερες επιστημονικές, πνευματικές και καλλιτεχνικές του επιτυχίες. Δεν είναι η βαρβαρότητα αλλά ο σοβινισμός, αυτός που κατέστρεψε τη Γερμανία και στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους. Οι επιτυχίες τους έκαναν να καβαλήσουν το καλάμι.

Αλλά αυτοί είχαν τουλάχιστον πραγματικές επιτυχίες. Όμως, εμείς εδώ γιατί καβαλήσαμε το καλάμι, στο όνομα των αρχαίων μας προγόνων και όχι ημών των ιδίων; Μα, διότι μας είπαν κάποτε οι μεγάλοι Γερμανοί ελληνοιστές (οι πιο έγκυροι ελληνοιστές είναι πάντα οι Γερμανοί) πως ενδέχεται και να 'μαστε απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, αφού μιλούμε γλώσσα σχετική με τη δική τους και κατοικούμε στα μέρη που κατοικούσαν εκείνοι.

Εντάξει, αλλά είπαν επίσης πως οι ουσιαστικοί κληρονόμοι του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού είναι οι Γερμανοί και όχι οι Νεοέλληνες. Κι αυτό κανείς σοβαρός άνθρωπος δεν θα μπορούσε να το αμφισβητήσει, για μόνο τό λόγο πως ένας Χίτλερ τα 'κανε όλα μαντάρα, ποντάροντας στον γερμανικό σοβινισμό.

3. Οι εμπόλεμοι

Προσέξτε να δείτε πόσο μπερδεμένα ήταν τα πράγματα στην Ευρώπη όταν εξερράγη ο πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Είναι ανάγκη να καταλάβουμε πρώτα αυτά τα μπερδέματα, προκειμένου να δώσουμε μια ερμηνεία για το χάος που προκλήθηκε στην Ελλάδα στη διάρκεια του πολέμου, με τον εθνικό διχασμό και τις δύο κυβερνήσεις, τη μια στην Αθήνα και την άλλη στη Θεσσαλονίκη. (Εδώ που τα λέμε, πάντως, εγώ προσωπικά θα 'θελα πολύ να μην ξανακατέβαινε τότε η ελληνική κυβέρνηση στη συνομοσπονδία των ελληνικών χωριών που είναι η Αθήνα).

Μπέρδεμα πρώτον, απ' τη σύγκρουση ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία: Κανείς δεν ξέρει αν η Αλσατία και η Λωρραίνη είναι όντως γαλλικές ή γερμανικές περιοχές, κι αυτό το πρόβλημα είναι πάντα ένα σημείο τριβής ανάμεσα στη Γερμανία και τη Γαλλία, που είναι χώρες παραδοσιακά εχθρικές.

Μπέρδεμα δεύτερον, απ' τη σύγκρουση ανάμεσα στη Ρωσία και την Αυστρία: Και οι δυο ζητούν διέξοδο προς τη θάλασσα και τρώγονται για τις ίδιες θάλασσες που τις έχουν στο μάτι και οι δυο.

Μπέρδεμα τρίτον, απ' τη σύγκρουση ανάμεσα στην Αγγλία και τη Γερμανία. Εδώ τα πράγματα είναι πολύ πιο σοβαρά, διότι πρόκειται για το μοίρασμα της διεθνούς αγοράς. Όπου πάει να διεισδύσει η Γερμανία, της βγαίνει από δίπλα η Αγγλία και αντιστρόφως. Όμως η Αγγλία υπερέχει στα σημεία διότι και μεγάλη αποικιοκρατική δύναμη είναι και

θαλασσοκράτειρα εξακολουθεί να είναι, ενώ η Γερμανία απλώς παράγει τεχνογνωσία που την εκμεταλλεύονται εμπορικά άλλοι.

Λοιπόν, η Αυστροουγγαρία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Σερβίας την 28η Ιουλίου 1914 και κατά της Ρωσίας την 6η Αυγούστου. Η Γερμανία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Ρωσίας την 1η Αυγούστου και κατά της Γαλλίας την 3η Αυγούστου. Η Αγγλία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Γερμανίας την 4η Αυγούστου. Η Ιαπωνία κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Γερμανίας την 23η Αυγούστου. Το Βέλγιο κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Γερμανίας την 4η Αυγούστου. Διότι τη μέρα αυτή η Γερμανία παραβιάζει την ουδετερότητα της χώρας. Η Ιταλία, παρόλο που ανήκει στη λεγόμενη «Τριπλή Συμμαχία» (Αυστροουγγαρία, Γερμανία, Ιταλία) στην αρχή μένει ουδέτερη αλλά την 25η Μαΐου του 1915 το σκέφεται καλύτερα και παρατάει τους συμμάχους της, για να ταχτεί με τη μεριά της Ανάντ, που στα γαλλικά σημαίνει συνεννόηση, και που είναι μια συνεννόηση ανάμεσα στην Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία.

Βλέπουμε, δηλαδή, πως και η Ιταλία έχει ανάλογα διλήμματα μ' αυτά της Ελλάδας. Δεν ξέρει κατά πού να πάει. Και όπως ακριβώς και στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έτσι και στον Α', στην αρχή λέει να πάει με τις λεγόμενες Κεντρικές Αυτοκρατορίες (Γερμανία, Αυστροουγγαρία) αλλά το γυρίζει ξαφνικά, όπως θα κάνει και στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κι έτσι, στο τέλος και των δυο πολέμων θα βρεθεί απ' τη μεριά των νικητών. Δεν πρόκειται για ασάφεια συναισθηματικής τάξεως, όπως θέλουν να λεν αυτοί που δε λεν να καταλάβουν πως αισθήματα έχουν μόνο οι άνθρωποι ένας ένας χωριστά και όχι οι λαοί. Πρόκειται για πραγματικά διλήμματα, που τα υπαγορεύει η γεωπολιτική θέση της, όπως ακριβώς και στην άλλη μεγάλη χερσόνησο της νότιας Ευρώπης, την Ελλάδα. Οι δύο χώρες ήταν πάντα κάτι το ξεχωριστό και στην ευρωπαϊκή ιστορία και στον ευρωπαϊκό πολιτισμό.

4. Πόλεμος και ειρήνη

Με την έναρξη του πολέμου, οι δυνάμεις των Κεντρικών Αυτοκρατοριών (Γερμανία, Αυστροουγγαρία) βρίσκονται να έχουν 3.170.000 άνδρες στρατό και οι Σύμμαχοι (Γαλλία, Αγγλία, Ρωσία, Βέλγιο, Σερβία, Μαυροβούνιο) 5.585.000. Η υπεροπλία των Συμμάχων είναι σαφής, αλλά μέχρι το τέλος του 1916 οι Αυτοκρατορίες υπερέχουν στα μέτωπα, παρά τη γαλλική νίκη στο Μάρνη ποταμό της βορειοανατολικής Γαλλίας. (Εμείς εδώ τιμήσαμε αυτή τη μάχη, δίνοντας το όνομα Μάρνη σ' έναν δρόμο). Την οποία νίκη όμως θα ακολουθήσει το μακελλείο του Βερντέν, με 500.000 νεκρούς Γερμανούς και 380.000 νεκρούς Γάλλους. Μεγαλύτερη σφαγή σε μάχη δεν έγινε ποτέ στην ιστορία.

Το δεύτερο κιόλας έτος του πολέμου οι Ρώσοι υποχωρούν παντού στο Ανατολικό Μέτωπο. Την ίδια χρονιά, οι Σύμμαχοι την πατούν στα Δαρδανέλλια, και ηττημένοι αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη τον Οκτώβριο του 1915. Και ακριβώς τότε, βλέποντας τους συμμάχους στη Θεσσαλονίκη, οι Βούλγαροι μπαίνουν κι αυτοί στον πόλεμο στο πλευρό

των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και καταλαμβάνουν τη Σερβία, ενώ η Γερμανία καταλαμβάνει τη Ρουμανία, που δεν προλαβαίνει να κουνηθεί.

Όμως τον Απρίλιο του 1917 η Αμερική βγαίνει απ' την απομόνωσή της και μπαίνει στον πόλεμο. Που απ' αυτήν τη στιγμή, οι Γερμανοί τον έχουν χάσει ήδη.

Την Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία που ξεσπάει λίγο μετά την είσοδο των Αμερικανών στον πόλεμο, διαδέχεται η συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ρωσίας και Γερμανίας την 15η Δεκεμβρίου 1917.

Όσο για τους Άγγλους, όλον αυτόν τον καιρό μάχονται στη Μέση Ανατολή, περισσότερο για τον εαυτό τους παρά για τη συμμαχία, και καταλαμβάνουν τη Βαγδάτη το Μάρτη του 1917 και την Ιερουσαλήμ το Δεκέμβρη της ίδιας χρονιάς.

Το 1918 ο Γάλλος αρχιστράτηγος των συμμαχικών στρατευμάτων Φος αρχίζει την τρομερή του επίθεση και κατατροπώνει τον Γερμανό στρατάρχη Λούντερντοφ. Το Νοέμβρη του 1918 ο Γερμανός Κάιζερ (Αυτοκράτωρ) παραιτείται και η Γερμανία ανακηρύσσεται Δημοκρατία. Και ως Δημοκρατία πλέον συνάπτει ανακωχή με τους Συμμάχους, την 11η Νοεμβρίου 1918.

Στο μεταξύ, οι Ούγγροι, οι Τσέχοι και οι Γιουγκοσλάβοι κηρύσσουν την ανεξαρτησία τους ένα μήνα πριν την ανακωχή, τον Οκτώβρη του 1918. (Η Ουγγαρία και η Τσεχοσλοβακία ανήκαν στην Αυτοκρατορία της Αυστροουγγαρίας, η οποία και διαλύεται, βέβαια, τότε).

Και ο τραγικός απολογισμός: Νεκροί απ' τη μεριά των συμμάχων, 4.700.000. Νεκροί απ' τη μεριά των Γερμανών, 4.020.000.

Οι απανωτές συνθήκες των Βερσαλιών, του Αγίου Γερμανού, του Νεϊγύ, του Τριανόν και των Σεβρών που ακολουθούν ταπεινώνουν τόσο πολύ τους ηττημένους, που αρχίζουν να ετοιμάζονται για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο από τότε.

Όπως και να 'ναι πάντως, απ' τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αναδύεται μια καινούργια Ευρώπη χωρίς Αυτοκρατορίες και με καινούργια εθνικά κράτη. Αλλά και με ένα πρωτοφανέρωτο κοινωνικοπολιτικό σύστημα στις χώρες της πρώην Ρωσικής Αυτοκρατορίας, που θα μετονομαστεί σε Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών. Αν η Γερμανία δεν ταπεινωνόταν τόσο πολύ, δεν θα καταλήγαμε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και τότε η τύχη της ΕΣΣΔ ίσως να ήταν διαφορετική.

5. Το μετέωρο βήμα της Ελλάδας

Η Ελλάδα δεν έχει ηρεμήσει καλά καλά απ' τη δύσκολη περιπέτεια των Βαλκανικών Πολέμων, όταν καλείται να πάρει θέση στη μία ή την άλλη πλευρά των εμπολέμων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Βενιζέλος πιστεύει πως οι Σύμμαχοι θα νικήσουν κι ότι η Ελλάδα θα ωφεληθεί απ' τις διαπραγματεύσεις που κατ' ανάγκη θα ακολουθήσουν μεταξύ νικητών και νικημένων.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος πιστεύει πως η Ελλάδα θα ωφεληθεί πε-

ρισσότερο αν παραμείνει ουδέτερη, και έχει υπέρ αυτού ένα ατράνταχτο επιχείρημα: Οι Σύμμαχοι δεν προσφέρουν εγγυήσεις ούτε για τυχόν ανταλλάγματα που θα έχει η Ελλάδα αν τους βοηθήσει, ούτε καν για τα καινούργια σύνορα της καινούργιας Ελλάδας που δημιουργήθηκε με τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Ο Βενιζέλος προβάλλει το συναισθηματικής τάξεως επιχείρημα πως, παρ' όλο που η Ελλάδα μπήκε άνευ όρων στους Βαλκανικούς Πολέμους, ωστόσο ωφελήθηκε τα μέγιστα. Το ίδιο θα μπορούσε να συμβεί και τώρα, πολύ περισσότερο που ο ενθουσιασμός που διακατέχει τους Έλληνες εξαιτίας των πρόσφατων επιτυχιών τους θα μπορούσε να κάνει θαύματα στον πόλεμο. Ο Βενιζέλος πίστευε πάντα φανατικά στο πολιτικό του ένστικτο και στην πολιτική του διορατικότητα αλλά αυτή τη φορά σαφώς παραλογίζεται. Δεν είναι δυνατό να φέρνεις συνεχώς εξάρεις.

Ωστόσο, ο Βενιζέλος έφερε και πάλι εξάρεις. Νίκησαν οι Σύμμαχοι. Και επειδή τάχτηκε στο πλευρό τους χωρίς να πάρει ουσιαστικά μέρος στον πόλεμο, η διαπραγματευτική του θέση μετά τον πόλεμο ισχυροποιήθηκε. Πάντα είναι χρήσιμο να βρίσκεσαι απ' τη μεριά των νικητών, έστω κι αν δεν έκανες τίποτα σημαντικό για να νικήσουν. Αυτό είναι το πλεονέκτημα που προσφέρει η μη ουδετερότητα. Ρισκάρεις και επειδή ρισκάρεις παίρνεις κάποια απ' τα κέρδη έστω κι αν δεν κέρδισες ο ίδιος στο παιχνίδι αλλά οι φίλοι σου. Και επί του προκειμένου οι Γάλλοι, που είναι στενοί φίλοι του Βενιζέλου, αλλά και οι Άγγλοι που κι αυτοί βλέπουν ευνοϊκά τον αστικό εκσυγχρονισμό που επιχειρεί ο Βενιζέλος σε μια χώρα που κλεφτοκρατείται και ληστοκρατείται από το 1830 που υπάρχει σαν κράτος μέχρι των ημερών του – και μέχρι των ημερών μας. Γιατί ο αστικός εκσυγχρονισμός που άρχισε με τον Βενιζέλο δεν ολοκληρώθηκε ποτέ και η Ελλάδα συνεχίζει να ψάχνει για ένα κοινωνικό σύστημα. Ούτε σήμερα ξέρουμε αν είμαστε κοινωνία αστική, φεουδαρχική ή φυλετική, δηλαδή αφρικανική. Είμαστε ένα κράμα απ' όλα, στο οποίο πρόσφατα προστέθηκε και μια τζουρίτσα σοσιαλισμού αλά ελληνικά.

Για να λέμε, όμως, τα πράγματα με τ' όνομά τους, ο Βενιζέλος δεν πιστεύει στην καλή του τύχη, πιστεύει στις τρομαχτικές του ικανότητες για ελιγμούς και κυρίως για δράση στο παρασκήνιο και τους διαδρόμους, τόσο τους ελληνικούς όσο και τους διεθνείς. Είναι ένας τυπικός αστός πολιτικός, που γνωρίζει πως τίποτα το σοβαρό δεν είναι δυνατό να γίνει σ' έναν κόσμο που μεθοδεύει τα πάντα στο παρασκήνιο, κρυφά απ' όλους και κυρίως μακριά απ' το λαό, στο όνομα του οποίου υποτίθεται πως γίνονται τα πάντα. Ποτέ κανένας πόλεμος δεν έγινε ύστερα από δημοψήφισμα, ποτέ κανείς πολιτικός που κήρυξε πόλεμο δε ρώτησε το λαό αν έχει ή δεν έχει διάθεση να πολεμήσει.

6. Η πολιτική δεν είναι ηθική

Ο Βενιζέλος βρήκε αφορμή να ζητήσει την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο, στο πλευρό των Συμμάχων, όταν τα αυστρουγγρικά στρατεύματα κατέλαβαν τη Σερβία. Με την ελληνοσερβική συνθήκη του 1913 η

Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να βοηθήσει τη Σερβία στην περίπτωση που δεχόταν επίθεση.

Όμως, πριν καν τελειώσει η συζήτηση για το αν πρέπει ή δεν πρέπει να βοηθήσει η Ελλάδα τη Σερβία βάσει των συμβατικών της υποχρεώσεων, η Σερβία έχει ήδη υποταχτεί στον εχθρό, και συνεπώς η κουβέντα γίνεται για την κουβέντα, αφού δεν υπάρχει αντικείμενο συζήτησης, δηλαδή ελεύθερη Σερβία που να την επιβουλεύεται ο εχθρός.

Ο πονηρός Βενιζέλος ξέρει πως οι Έλληνες εκ των πραγμάτων δεν είναι δυνατό να πολεμήσουν στη Σερβία για τη Σερβία, κι ωστόσο επιμένει να κηρύξει η Ελλάδα τον πόλεμο στην Αυστροουγγαρία, όπως είχε υποχρέωση απ' τη συνθήκη του 1913.

Ο καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου Γ. Στρέιτ, που είναι υπουργός των εξωτερικών αυτόν τον καιρό στην κυβέρνηση του Βενιζέλου, αντιτίθεται στο Βενιζέλο με νομικά επιχειρήματα. Λέει πως, ναι μεν η Ελλάδα πρέπει να σέβεται τις συμφωνίες της, αλλά επί του προκειμένου η συμφωνία λέει πως η Ελλάδα πρέπει να βοηθήσει τη Σερβία όταν αυτή απειλείται από βαλκανική και όχι από άλλη ευρωπαϊκή δύναμη. (Ο παππούς του Στρέιτ ήταν Γερμανός απ' τη Λευψία, που ήρθε στην Ελλάδα με τον Όθωνα).

Πράγματι, τους Βούλγαρους είχαν στο νου τους οι Έλληνες και οι Σέρβοι όταν υπόγραψαν τη συμφωνία τους, κι όχι την Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία. Από νομική άποψη είχε δίκιο ο Στρέιτ, που αγωνίζεται να υποστυλώσει νομικά τις απόψεις του βασιλιά για την αναγκαιότητα να παραμείνει η Ελλάδα ουδέτερη. Από ηθική άποψη, όμως, είχε δίκιο ο Βενιζέλος, που με τα ηθικίστικα επιχειρήματά του παίρνει μαζί του ένα μέρος του λαού, που θέλει πόλεμο, ίσα ίσα για να «κρατήσουμε το λόγο μας». Ο λαός ποτέ δεν θα καταλάβει πως η ηθική αφορά μόνο άτομα και ποτέ ομάδες ανθρώπων ή κράτη. Οι λαοί και τα κράτη τους, πάντα και σ' όλες τις περιπτώσεις, δρουν βάσει του συμφέροντος, έστω κι αν αυτό πάει κόντρα στο συμφέρον των πάντων. Αυτό είναι νόμος στην ιστορία. Που ποτέ δεν ηθικολογεί, αν και οι δημαγωγοί πάντα εκμεταλλεύονται την ηθική για να «πείσουν» το λαό να τους υποστηρίξει τουλάχιστον ηθικά, προκειμένου να δράσουν πάντα ανήθικα, δηλαδή άσχετα απ' τους κανόνες της ηθικής. Που, το ξαναλέμε γιατί είναι ανάγκη να γίνει νοητό, είναι μια απολύτως εξατομικευμένη υπόθεση, που ποτέ δεν μετράει στην πολιτική, παρόλο που οι δημαγωγοί προσπαθούν να μας πείσουν πως αυτή και μόνο αυτή μετράει πάντα και σ' όλες τις περιπτώσεις.

Εκτός των ουσιαστικών και αναμφισβήτητων προσόντων του, ο Βενιζέλος ήταν κι ένας μεγάλος δημαγωγός, που ήξερε καλά να χειρίζεται τη μάζα και να την πείθει κάθε φορά για το δίκιο του. Όμως, στην προκειμένη περίπτωση δεν έπεισε όλους τους Έλληνες πως η Ελλάδα πρέπει να βγει στον πόλεμο για λόγους ηθικούς. Θα τους έπειθε αν μπορούσε να προβάλει και πραχτικά επιχειρήματα, σχέσιν έχοντα με τη μάζα. Αν, π.χ., έλεγε στο λαό, ελάτε να πολεμήσουμε για να φάτε καλύ-

τερα ή για να μεγαλώσουμε την Ελλάδα προκειμένου να τρώμε καλύτερα, θα πήγαιναν όλοι στον πόλεμο τραγουδώντας.

7. Η αρχή της ρήξης

Προκειμένου να αποφασίσει η Ελλάδα αν πρέπει να πάρει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων, όπως ήθελε ο Βενιζέλος, ή να παραμείνει ουδέτερη, όπως ήθελε ο βασιλιάς, ο τελευταίος συγκαλεί την 18η και την 20ή Φεβρουαρίου 1915 Συμβούλιο του Στέμματος στο οποίο μετέχουν οι αρχηγοί των κομμάτων καθώς και όλοι όσοι εχρημάτισαν πρωθυπουργοί. Σχεδόν όλοι απορρίπτουν την άποψη του πρωθυπουργού Βενιζέλου, πως η Ελλάδα πρέπει να πάρει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων.

Κατόπιν τούτου, ο Βενιζέλος που δεν είχε συνηθίσει να χάνει και μάλιστα τόσο καθαρά, παραιτείται την άλλη μέρα. Ωστόσο, η πλειοψηφία της Βουλής παραμένει βενιζελική και ο Αλ. Ζαΐμης που σχηματίζει κυβέρνηση μετά τον Βενιζέλο υποχρεώνεται να παραιτηθεί σύντομα.

Η ακυβερνησία απειλεί τον τόπο άλλη μια φορά, και ο βασιλιάς αναθέτει το σχηματισμό κυβερνήσεως στον πολιτευτή Πατρών Δημήτριο Γούναρη, που κάτω απ' αυτές τις συνθήκες κάνει την είσοδό του στην πολιτική για να φάει το κεφάλι του λίγα χρόνια αργότερα σαν ένας απ' τους υπευθύνους για τη μικρασιατική καταστροφή. (Σημειώστε πως ο Γούναρης ήταν θείος του Παν. Κανελλόπουλου και πως αυτός ενθάρρυνε τον ανεψιό να ασχοληθεί με την πολιτική).

Δεν προλαβαίνει καλά καλά ο Γούναρης να εγκατασταθεί στην κυβέρνηση και εξαπολύει μια τρομερή επίθεση κατά του Βενιζέλου. Τον κατηγορεί, και μάλλον έχει δίκιο, πως συγκατένευσε με μυστική συμφωνία να δοθεί η Καβάλα στους Βούλγαρους, προκειμένου αυτοί να δελεαστούν και να βγουν στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων. Σε αντάλλαγμα, η Ελλάδα θα έπαιρνε κάποιες ελληνικές περιοχές στη Μικρά Ασία, που δεν αφορούσαν τους Βούλγαρους, αφορούσαν όμως τους Τούρκους. Κι αυτό σημαίνει πως αν ο Βενιζέλος βούλωνε το ανοιχτό στόμα της βόρειας αρκούδας μπουκωνοντάς την με την Καβάλα, θα υποχρέωνε το λύκο της απέναντι όχθης ν' ανοίξει το στόμα του. Και ο μεγαλοφυής Κεμάλ Ατατούρκ δεν είναι παρατρεχάμενος του σαλιάρη Σουλτάνου, είναι στ' αλήθεια λύκος. Αφήνουμε σε σας την ευχέρεια να δώσετε απάντηση στο αν ήταν ή δεν ήταν σωστή η τότε πολιτική του Βενιζέλου, που έδινε την Καβάλα για να πάρει τη Σμύρνη.

Όμως, ο Βενιζέλος δεν είχε στο νου του μόνο τη Σμύρνη, αλλά και την Κωνσταντινούπολη. Εφόσον, σκεφτόταν, παίρναμε μέρος στις επιχειρήσεις της Καλλιπόλεως θα βρισκόμασταν δίπλα και θα την αρπάζαμε μέσα στο μαλεβράσε. Όμως, στην περίπτωση νίκης, η Κωνσταντινούπολη είχε κατακυρωθεί ήδη υπέρ των συμμάχων Ρώσων και όχι υπέρ των μελλοντικών συμμάχων Ελλήνων. Κάπου τα μυαλά του μεγαλοϊδεάτη Βενιζέλου είχαν πάρει αέρα. Και παρόλο που θα τα καταφέρει να απαγκιστρωθεί χάρη στην τρομαχτική του ευχέρεια στους ελιγμούς, αυ-

τός κι όχι ο ταλαίπωρος Γούναρης πρέπει να θεωρείται ο αρχικός υπεύθυνος για τη μικρασιατική καταστροφή. Όμως, η ποδοσφαιρική περί πολιτικής αντίληψη δεν μας επιτρέπει να επιμερίζουμε σωστά τις ευθύνες. Κι έτσι, με υποδειγματικά ελληνική αυθαιρεσία χρίσαμε προοδευτικό το Βενιζέλο και αντιδραστικούς τους πολιτικούς του αντιπάλους, ξεχνώντας πως ο Βενιζέλος ουδεμία σχέση είχε με τις σοσιαλιστικές ιδέες. Ήταν αστός πολιτικός μέχρι τα μπούνια.

8. Αποχή πριν το διχασμό

Ενώ συνεχίζεται η συζήτηση για το αν πρέπει ή δεν πρέπει να βγει στον πόλεμο η Ελλάδα στο πλευρό των Συμμάχων και η μία κυβέρνηση διαδέχεται την άλλη, προκηρύσσονται εκλογές για την 31η Μαΐου 1915, που έχουν και χαρακτήρα δημοψηφίσματος. Τουλάχιστον αυτό επιδιώκει ο Βενιζέλος. Που αν κερδίσει τις εκλογές θα είναι ελεύθερος να πραγματοποιήσει την έμμονη ιδέα του, να βγάλει δηλαδή την Ελλάδα στον πόλεμο.

Τις εκλογές τις κερδίζει ο Βενιζέλος, και καλείται απ' το βασιλιά να σχηματίσει και πάλι κυβέρνηση, μετά την ολιγόμηνη απουσία του απ' τον πρωθυπουργικό θώκο. Για καλή του τύχη, εκείνον ακριβώς τον καιρό η Βουλγαρία κηρύσσει γενική επιστράτευση προκειμένου να βγει στον πόλεμο δίπλα στη Γερμανία και την Αυστροουγγαρία. Αφού, λοιπόν, ο «προαιώνιος εχθρός» πάει με τους μεν, εμείς δεν μπορεί παρά να πάμε με τους δε. Ο Βενιζέλος έχει και το πρόσθετο επιχείρημα πως και η Τουρκία, ο «άλλος προαιώνιος εχθρός», είχε εκδηλωθεί ήδη κι αυτός υπέρ της Γερμανίας.

Επειδή, λοιπόν, η Βουλγαρία κήρυξε επιστράτευση, επιτράτευση κηρύσσει και ο Βενιζέλος. Κανείς, ούτε ο βασιλιάς, δεν μπορεί να του πει όχι, γιατί οι Βούλγαροι, με τη βοήθεια και των Γερμανών, μπορεί κάλλιστα να ροβολήσουν κατά κάτω.

Όμως, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θεωρεί σκόπιμο να διευκρινίσει πως η επιστράτευση έχει αμυντικό χαρακτήρα. Ενώ ο Βενιζέλος δεν κρύβει την πρόθεσή του: Η επιστράτευση έχει επιθετικό χαρακτήρα και δεν είναι παρά η αναγκαία προετοιμασία για πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων.

Αυτή η διαφωνία Βενιζέλου - βασιλιά έχει σα συνέπεια την παραίτηση του Βενιζέλου, και την ανάθεση του σχηματισμού κυβερνήσεως στον Αλ. Ζαΐμη, που την ισχυροποιεί με στελέχη πρώτης γραμμής: Δ. Ράλλης, Γ. Θεοτόκης, Δ. Γούναρης και Π. Κουντουριώτης, ο ένδοξος ναύαρχος των Βαλκανικών Πολέμων.

Όμως, η κυβέρνηση υποχρεώνεται σε παραίτηση γιατί η Βουλή παραμένει βενιζελική. Τον Ζαΐμη διαδέχεται ο παλαιάμαχος Στ. Σκουλούδης, που θεωρεί σκόπιμο να αντικρούσει τις απειλές των Συμμάχων, που αρχίζουν πια να μιλούν καθαρά για τις συνέπειες που θα έχει για την Ελλάδα η μη έξοδος της στον πόλεμο.

Αλλά Βενιζέλος και σύμμαχοι είναι αποφασισμένοι να βγάλουν ο-

πωσδήποτε την Ελλάδα στον πόλεμο. Και επειδή τα πράγματα έχουν στριμώξει και πάλι, ο βασιλιάς προκηρύσσει νέες εκλογές για τον Δεκέμβριο του 1915, με την ελπίδα πως δεν θα εκλεγεί ο Βενιζέλος.

Ο Βενιζέλος τότε θυμώνει και αμφισβητεί το δικαίωμα του βασιλιά να κάνει δυο φορές εκλογές μέσα στον ίδιο χρόνο, ξεχνώντας πως λίγα μόλις χρόνια πριν ο βασιλιάς έκαμνε εκλογές όταν και όπως τις ήθελε ο Βενιζέλος, προκειμένου να ισχυροποιηθεί στην εξουσία. Η σύγκρουση των δύο φίλων είναι πλέον αναπόφευκτη. Δηλώνει, λοιπόν, ο Βενιζέλος πως ο λαός έχει ήδη αποφανθεί στις εκλογές του Μαΐου: Θέλει πόλεμο. Αλλά ο Βενιζέλος φοβάται πως μπορεί να αλλάξει γνώμη ο λαός. Ξέρει ο Βενιζέλος πόσο εύκολα αλλάζει γνώμη ένας λαός, που τον συνήθισαν να μην έχει γνώμη και να δανείζεται τη γνώμη των δημαγωγών. Και για να πιέσει την κατάσταση, δηλώνει πως δεν θα πάρει μέρος στις εκλογές. Και δεν παίρνει. Και γίνεται χαμός, όπως και το 1946 με τους κομμουνιστές που δεν πήραν μέρος στις εκλογές.

9. Το συμμαχικό τελεσίγραφο

Και ενώ όλα δείχνουν πως η Ελλάδα δεν θα πάει στον πόλεμο, έρχεται ο πόλεμος στην Ελλάδα. Το βουνό κινήθηκε προς τον Μωάμεθ - Βενιζέλο. Ο συμμαχικός στρατός αποβιβάζεται στη Θεσσαλονίκη χωρίς να ρωτήσει κανέναν, διότι κρίνεται σκόπιμο από στρατηγικής απόψεως να ανοιχτεί και άλλο μέτωπο μετά το Δυτικό και το Ανατολικό, το λεγόμενο Μακεδονικό.

Κατόπιν τούτου οι Γερμανοί και οι σύμμαχοί τους οι Βούλγαροι εισβάλλουν στην Ανατολική Μακεδονία τον Μάιο του 1916 και καταλαμβάνουν τα οχυρά Ρούπελ. Ο Σκουλούδης που είναι στα πράγματα αρνείται να στείλει στο μέτωπο Έλληνες για να διώξουν τους Γερμανοβουλγάρους με το λογικότατο επιχείρημα πως, αφού υπάρχουν ήδη στη Μακεδονία συμμαχικά στρατεύματα δεν μπορεί παρά να αποκρούσουν τους Γερμανούς. Άλλωστε, γιαυτό βρίσκονταν εκεί. Κι αν δεν μπορέσουν να τους αποκρούσουν οι Σύμμαχοι, υπό τον Γάλλο στρατηγό Σεράγι, κανείς δεν θα μπορούσε να τους αποκρούσει. Εξάλλου, λέει ο Σκουλούδης, αν θυμώσουμε τους Γερμανούς σπάζοντας την ουδετερότητά μας, θα εγκαταστήσουν για πάντα εκεί τους Βούλγαρους, αν νικήσουν. Και επειδή δεν ξέρουμε ποιοι θα νικήσουν, ας κάτσουμε καλύτερα στ' αυγά μας. Σοφός γέρων ο Σκουλούδης.

Όμως, οι Σύμμαχοι είναι αποφασισμένοι, με το φίλο τους το Βενιζέλο, να βγάλουν οπωσδήποτε την Ελλάδα στον πόλεμο. Τους χρειάζεται ο αξιόμαχος στόλος της, αλλά και το Αιγαίο για τις μανούβρες τους. Κατόπιν τούτου, ο πονηρός στρατηγός Σεράγι ισχυρίζεται πως επίκειται επίθεση των Ελλήνων στα νώτα του συμμαχικού στρατού που μάχεται στο Μακεδονικό Μέτωπο και αξιώνει αποπλισμό του ελληνικού στρατού, διάλυση της βουλής, προκήρυξη νέων εκλογών, και αντικατάσταση των ανωτάτων αξιωματικών της αστυνομίας. Λες και μιλάει καθ' υπαγό-

ρευσιν του Βενιζέλου, που βρίσκει αυτόν τον τρόπο να κάνει το πραξικόπημά του, προκειμένου να βγάλει την Ελλάδα στον πόλεμο.

Ο Σκουλούδης τα βροντάει και τον διαδέχεται ο Ζαΐμης, που δέχεται το τελεσίγραφο του Σεράγι. Αλλά πριν καλά καλά το δεχτεί, νέο τελεσίγραφο βάζει κι άλλους όρους. Τα παρατάει κι ο Ζαΐμης και σχηματίζει κυβέρνηση ο θεοτοκικός Νικ. Καλογερόπουλος, που είναι φίλος των Συμμάχων όπως κι ο Βενιζέλος και δείχνει αποφασισμένος να βγάλει την Ελλάδα στον πόλεμο. Όμως, οι Σύμμαχοι μόνο στον Βενιζέλο έχουν εμπιστοσύνη και δίνουν εντολή στους πρεσβευτές τους να μην έρθουν σε επαφή με τον Καλογερόπουλο. Η επέμβαση στα εσωτερικά της χώρας δεν είναι, τώρα πλέον, μόνο εντελώς απροκάλυπτη αλλά και πέρα για πέρα αναίσχυντη. Και ο Βενιζέλος να τα θεωρεί όλα αυτά εντελώς φυσιολογικά. Ξέρει καλά πως αν η Ελλάδα μείνει ουδέτερη, αποκλείεται να πάρει μέρος στη μοιρασιά της λείας μετά το τέλος του πολέμου εφόσον, βέβαια, νικήσει εκείνη η μεριά με την οποία τάχτηκε.

Όμως, πώς το ξέρει ότι θα νικήσουν οι Σύμμαχοι; Δεν το ξέρει, απλώς το εικάζει και το ελπίζει. Και παίζει επικίνδυνο παιχνίδι, όπως κάθε μεγάλος πολιτικός. Αν χάσουν οι Σύμμαχοι, θα χαθεί η Μακεδονία, αν κερδίσουν οι Σύμμαχοι, θα κερδηθεί η Σμύρνη. Και οι μεν σύμμαχοι τελικά κέρδισαν, η δε Σμύρνη δεν έγινε ελληνική. Αλλά αυτό είναι μια άλλη θλιβερή ιστορία.

10. Αθήνα, ανοχύρωτη πόλη

Ναι μεν ο φίλος των Συμμάχων Καλογερόπουλος είναι πρόθυμος να δεχτεί όλους τους όρους του Σεράγι, που τους υπαγορεύει απ' τη Θεσσαλονίκη, καθ' υπαγόρευσιν του Βενιζέλου απ' την Αθήνα, όμως αρνείται κι αυτός τελικά να βγάλει την Ελλάδα στον πόλεμο. Αλλά, αυτό είναι το ζητούμενο απ' τη μεριά των συμμάχων κι όχι η πλατωνική εφαρμογή των όρων, που η κυβέρνηση της Αθήνας τους δέχεται άνευ όρων.

Τότε ο Βενιζέλος γίνεται θηρίο, τα μαζεύει και φεύγει. Πάει στη Θεσσαλονίκη την 13η Σεπτεμβρίου 1916, όπου ήδη είχε εκδηλωθεί επαναστατικό κίνημα για τη βοήθεια των Συμμάχων την 17η Αυγούστου 1916. Είναι οι επαναστάτες που καλούν τον Βενιζέλο κι όχι ο Βενιζέλος τους επαναστάτες. Εν πάση περιπτώσει, τέτοιες θεατρικές παραστάσεις είναι πολύ συνηθισμένες στην πολιτική.

Πάει, λοιπόν, ο Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη και σχηματίζει προσωρινή κυβέρνηση με επικεφαλής μια τριανδρία από τον ναύαρχο Κουντουριώτη, τον στρατηγό Δαγκλή και την αφεντιά του. Πρώτη, μα εντελώς πρώτη δουλειά της προσωρινής κυβέρνησης είναι η κήρυξη του πολέμου κατά της Βουλγαρίας, της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας ταυτόχρονα.

Στην Αθήνα, ο φίλος των Συμμάχων Καλογερόπουλος νοιώθει εντελώς μαλάκας, κατά το δη λεγόμενο, και παραιτείται. Τον διαδέχεται ο διαπρεπής ιστορικός και καθηγητής Σπυρίδων Λάμπρος, που έμπλεξε μα τα πίτουρα, αυτός ο λαμπρός επιστήμονας. Τον Λάμπρο θα τον φαν

οι κόττες την επομένη του σχηματισμού της κυβέρνησής του, όταν την 3η Νοεμβρίου 1916 ο Γάλλος ναύαρχος Φουρνιέ, αρχηγός μοίρας γαλλικών πολεμικών που έχουν ήδη αγκυροβολήσει στο Κερατσίνι, θα του ζητήσει να του παραδώσει αμέσως, εκείνη τη στιγμή, το ορειβατικό πυροβολικό του ελληνικού στρατού και σε λίγες μέρες και το πεδινό πυροβολικό, καθώς και κάθε είδος οπλισμού, μέχρι την τελευταία σφαίρα περιστροφου.

Το δράμα αρχίζει να αποχτά και μια κωμική πλευρά. Ο Λάμπρος δέχεται μεν όλους τους όρους αλλά καθυστερεί λιγάκι να εκτελέσει τις εντολές. Ο Φουρνιέ τότε θυμώνει, καταλαμβάνει τα ελαφρά ελληνικά πολεμικά πλοία που βρίσκονται αγκυροβολημένα στο λιμάνι του Πειραιά, διώχνει τα ελληνικά πληρώματα και τα αντικαθιστά με γαλλικά. Ταυτόχρονα με τούτον τον εξευτελισμό, οι Σύμμαχοι, διά της διπλωματικής οδού αυτή τη φορά (τι ευγένεια!) ζητούν απ' τον δύσμοιρο Λάμπρο να διώξει αμέσως τους πρεσβευτές της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας της Βουλγαρίας και της Τουρκίας.

Ο Λάμπρος τους διώχνει μεν αλλά αρνείται να βγάλει την Ελλάδα στον πόλεμο, παρά την έσχατη ταπείνωση. Και σα να μην έφτανε ο μέχρις εδώ εξευτελισμός, οι Σύμμαχοι βγάζουν περιπόλους στην Αθήνα, για να δείξουν πως τη θεωρούν κατεχόμενη πόλη. Οι ξένοι δημοσιογράφοι ρίχνουν λάδι στη φωτιά κοροϊδεύοντας τους «περήφανους» Έλληνες. Και τους περήφανους Έλληνες τους πιάνει το αρβανίτικο κι αρχίζουν να χτυπούν άταλα και όπως λάχει.

Η κυβέρνηση της Αθήνας τα 'χει εντελώς χαμένα. Επιμένει στην ουδετερότητα αλλά τώρα ο λαός, εντελώς αυθόρμητα, κοντεύει να κηρύξει από μόνος του τον πόλεμο στους Συμμάχους. Η κατάσταση ξεφεύγει απ' τον έλεγχο του καθηγητή Λάμπρου, που βολοδέρνει τελών εν πλήρει συγχύσει αθώς.

11. Ο σχιζοφρενής διχασμός

Τον Σεπτέμβρη του 1916, το ελληνικό κράτος αποτελείται από δυο... κράτη. Ένα πρωτεύον, με πρωτεύουσα την Αθήνα και ένα δευτερεύον με συμπρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη. Ίσως από τότε να επικράτησε να λέγεται ηλιθίως η Θεσσαλονίκη συμπρωτεύουσα. Όλα τα κράτη της οικουμένης έχουν μια πρωτεύουσα, εμείς εκτός από πρωτεύουσα έχουμε ρεζέρβα και μια συμπρωτεύουσα, για παν ενδεχόμενον: Αν χάσουμε την πρωτεύουσα, να μας μείνει η συμπρωτεύουσα για να την κάνουμε πρωτεύουσα. Υπάρχει εναλλακτική λύση για όλα στην Ελλάδα, εκτός απ' τη μωρία που παραμένει ίδια κι απαράλλαχτη.

Το κράτος της Θεσσαλονίκης λέγεται ημιεπισημως «επαναστατικό κράτος» και η κυβέρνηση αυτού του επαναστατικού κράτους λέγεται επισήμως «κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης». Το επαναστατικό κράτος, που έχει πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη, γρήγορα ελεγκτείνει την κυριαρχία του σ' ολόκληρη τη Μακεδονία. Κι αφού οι Έλληνες καταλάβουν την ελληνική Μακεδονία για να την κάνουν ακόμα πιο ελληνική, σιγά σιγά

αρχίζουν να προωθούνται και στα ελληνικά νησιά του Αιγαίου, που στενάζουν υπό τον ζυγό του κράτους των Αθηνών.

Όμως οι Σύμμαχοι, βλέποντας πως τα πράγματα δεν παν καθόλου καλά για τους στο Μακεδονικό Μέτωπο, βιάζονται να δημιουργήσουν ένα ενιαίο ελληνικό κράτος, με αρχηγό τον Βενιζέλο. Για το σκοπό αυτό, στέλνουν καινούργιο τηλεσίγραφο στην κυβέρνηση των Αθηνών και ζητούν την άμεση παράδοση ολόκληρου του ελληνικού στρατού στους Συμμάχους. Ο βασιλιάς συγκαλεί Συμβούλιο του Στέμματος για να δουν αν πρέπει ή δεν πρέπει να παραδοθούν οι Έλληνες στους Έλληνες, και αποφασίζουν να μην παραδοθούν οι νότιοι Έλληνες στους βόρειους Έλληνες. Του κερατά, δηλαδή, τον Μεγαλέξαντρο, το βασιλιά των Μακεδόνων, παριστάνει ο Βενιζέλος;

Κατόπιν της αρνήσεως της κυβερνήσεως Λάμπρου να παραδοθεί στην κυβέρνηση Βενιζέλου, τα φιλα προσκείμενα προς την κυβέρνηση Βενιζέλου συμμαχικά στρατεύματα υπό τον Φουρνιέ εισβάλλουν στην Αθήνα και οχυρώνονται στα υψώματα Λυκαβηττός, λόφος Στρέφη, λόφος Φιλοππάπου, Αρδηττός και λοιπά οχυρά σημεία του εχθρικού κράτους των Αθηνών. Που το μόνο αμάρτημά του είναι πως δε θέλει να πολεμήσει στο πλευρό των συμμάχων.

Οι ελληνικές δυνάμεις του κράτους των Αθηνών καταλαμβάνουν όσες οχυρές θέσεις δεν είχαν καταλάβει προς το παρόν οι σύμμαχοι και όλα πια είναι έτοιμα για τη μάχη των Αθηνών. Που αρχίζει την 18η Νοεμβρίου 1916. Οι Σύμμαχοι, όμως, έχουν την ατυχή έμπνευση να οχυρωθούν και στο Ζάππειο, απ' όπου ο ελληνικός στρατός τους βγάζει με περίπου εφόπλου λόγχη. Στρατιώτες νεκροί του κράτους των Αθηνών, περίπου 40. Στρατιώτες νεκροί των Συμμάχων, περίπου 40. Βενιζέλος – βασιλιάς, σημειώσατε Χ. Και διαγράψατε με Χ, ογδόντα ανθρώπους, όλους πεσόντες υπέρ της Ελλάδος.

Μάχες διεξάγονται και σε άλλα μέρη της Ελλάδας μεταξύ βενιζελικών και βασιλικών αλλά οι νεκροί δεν ανακοινώθηκαν ποτέ. Πώς να τους ανακοινώσεις και τι να πεις; Πως έπεσαν για την πατρίδα ηρωικά μαχόμενοι; Ποια πατρίδα; Αυτήν που έχει πρωτεύουσα την πρωτεύουσα ή την άλλη που έχει πρωτεύουσα τη συμπρωτεύουσα; Εθνικό διχασμό ονόμασαν τούτη την κατάσταση. Αλλά πρόκειται μάλλον για εθνική σχιζοφρένεια.

12. Ποδόσφαιρο αντί πολιτικής

Κατόπιν επεμβάσεως των πρεσβευτών της Ρωσίας και της Ιταλίας, οι μάχες στην Αθήνα σταματούν και τα συμμαχικά στρατεύματα επιστρέφουν στο ορμητήριό τους, το Κερατσίνι. Τώρα που κόπασαν οι μάχες, θα περίμενε κανείς να ηρεμήσουν τα πνεύματα. Αλλά οι θερμοκέφαλοι εκατέρωθεν είναι τόσοι πολλοί, που ο εμφύλιος πόλεμος παίρνει λιγάκι τη μορφή αντάρτικου των πόλεων. Οι μισοί Αθηναίοι κυνηγούν τους άλλους μισούς, λες και μόλις βγήκαν από αγώνα ντέρμπυ Παναθηναϊκός – Ολυμπιακός. Η συνεχιζόμενη ποδοσφαιροποίηση της ελληνικής πολι-

τικής ζωής αρχίζει τότε ακριβώς. Στη μια ποδοσφαιροπολιτική ομάδα οι βενιζελικοί και στην άλλη οι βασιλικοί. Οι δυο ομάδες συνεχίζουν τον αγώνα τους μέχρι τις μέρες μας, με διάφορες αγωνιστικές παραλλαγές.

Η πλάκα μ' αυτή την ιστορία είναι πως ένας βενιζελικός θεωρεί τον εαυτό του κατ' ανάγκη προοδευτικό. Ξεχνούν οι βενιζελικοί πως η εσωτερική πολιτική του Βενιζέλου ήταν της απολύτου εγκρίσεως του βασιλιά, που κι αυτός ήθελε τη δημιουργία ενός ελληνικού αστικού κράτους της προκοπής. Ξεχνούν ακόμα πως ο βασιλιάς στήριξε αποτελεσματικά το Βενιζέλο στα πρώτα χρόνια της πολιτικής του ζωής κι ότι το ρήγμα επήλθε απ' τη διαφωνία τους για το αν πρέπει ή δεν πρέπει να πάρει η Ελλάδα μέρος στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Δεν έχει σημασία που ο βασιλιάς ήταν κρυπτογερμανόφιλος. Και ο Βενιζέλος ήταν φανερά γαλλόφιλος. Και οι δυο, δηλαδή, υποστηρίζοντας τα εθνικά συμφέροντα, όπως τα καταλάβαινε ο καθένας, υποστηρίζαν ξένα συμφέροντα, όπως γίνεται πάντα σ' έναν τόπο, όπου κανείς δεν ξέρει τι ακριβώς είναι το εθνικό συμφέρον. Αυτό που συμφέρει σε κάποιο κόμμα, αυτό που συμφέρει σε κάποιον αρχηγό ή βασιλιά, ή εκείνο που συμφέρει στους ξένους, που τους διπλωρώνουν οι ντόπιοι παμφάγοι βαφτίζοντας εθνικό αυτό που πρόκειται να φαν με τη βοήθεια ή και χωρίς τη βοήθεια ξένων; Γιατί ήταν εθνική η πολιτική του Βενιζέλου και δεν ήταν του βασιλιά; Η ουδετερότητα της Ελλάδας ευνοούσε, βέβαια, τη Γερμανία αλλά κανείς δεν θα μπορούσε να πει πως δεν ευνοούσε και τους Έλληνες, αφού τους προφύλαγε απ' τη σφαγή. Αυτοί που τελικά πήγαν με τη μεριά του βασιλιά, δεν ήταν κατ' ανάγκη περισσότερο φιλοβασιλικοί απ' τους άλλους που δεν πήγαν. Άλλωστε, σχεδόν όλοι τότε ήταν βασιλικοί, μηδέ του Βενιζέλου εξαιρουμένου. Ο οποίος δεν ήθελε την κατάργηση του θεσμού της βασιλείας, ήθελε μόνο την κατάργηση του συγκεκριμένου βασιλιά. Ήταν τόσο βασιλόφρων ο Βενιζέλος όσο και οι μπουνταλοειδείς εκείνοι που ούρλιαζαν «ελιά ελιά και Κώτσο βασιλιά».

Άλλωστε, οι ξένοι βασιλιάδες της Ελλάδας δεν έκαναν κακό στην Ελλάδα διότι ήταν ξένοι αλλά γιατί ήταν βασιλιάδες. Ένας «γνήσιος» Έλληνας βασιλιάς δεν θα ήταν λιγότερο καθίκι από έναν μέτοικο. Και εν πάση περιπτώσει, δεν είναι ανάγκη να είσαι ξένος για να συνεργάζεσαι καλά με τους ξένους. Δόξα τω Θεώ των Ελλήνων, η Ελλάδα ήταν πάντα κάργα από δοσιλόγους, κρυπτοδοσιλόγους και δοσιλογίζοντες.

Η πόλωση σε βασιλικούς και βενιζελικούς, είναι ένας απ' τους βασικούς λόγους που εμείς οι Έλληνες δεν αποχτήσαμε ποτέ πολιτική σκέψη της προκοπής.

13. Ανάθεμα!

Την 13η Δεκεμβρίου 1916, πλήθη λαού συγκεντρώνονται στο Πεδίον του Άρεως για να αναθεματίσουν τον Βενιζέλο. Πρόκειται για μια τελετή μαγικοθρησκευτικού τύπου, όπου το κακό το ξορκίζουν οι σύγχρονοι μάγοι με τα μαύρα ράσα.

Ανάθεμα, ουρλιάζει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος

πλην Μακεδονίας, περιστοιχισμένος από μέλη της Ιεράς Συνόδου. Ανάθεμα, επαναλαμβάνει εν χορώ μεσαιωνικό το πλήθος, ανάμεσα στο οποίο διαπρεπείς πολιτικοί καθώς και επιστήμονες του κύρους του Σπυρίδωνος Λάμπρου.

Είναι φανερό πού αποσκοπούν οι οργανωτές του αναθέματος. Θέλουν να μπάσουν στην πολιτική τη μαύρη μαγεία, γιατί γνωρίζουν πως οι Έλληνες είναι ευεπίφοροι στα μάγια. Άμπρα κατάμπρα, και ο πολιτικός αντίπαλος εξουδετερώθηκε. Από τότε, η μαγεία, τόσο η μαύρη (η κακοποιός) όσο και η λευκή (η καλοποιός), αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής πολιτικής πραχτικής, όπως αυτή εκδηλώνεται κυρίως στις καθαρά μεταφυσικού τύπου προεκλογικές υποσχέσεις αλλά και στη συμπεριφορά των «χαρισματικών» προσωπικοτήτων, που έχουν εκ Θεού το χάρισμα να είναι απατεώνες.

Απτόητος ο Βενιζέλος απ' τη μεσαιωνική βαρβαρότητα του αναθέματος, στρατολογεί δικό του στρατό στη Μακεδονία, που μάλιστα αποδεικνύεται αρκούτως αξιόμαχος, και ταυτόχρονα στέλνει νέο τελεσίγραφο στον πρωθυπουργό Σπυρίδωνα Λάμπρο με το οποίο του ζητάει να αποσύρει στην Πελοπόννησο τον δικό του ελληνικό στρατό που, βέβαια, δεν έχει καμιά σχέση με τον μακεδονικό, να απαγορεύσει τις συγκεντρώσεις των επιστράτων που ζητούν να παν στο μέτωπο να πολεμήσουν και να σκοτωθούν για την πατρίδα και τον Βενιζέλο που προσωποποιεί την πατρίδα ώστε να καταλαβαίνουν και οι χοντροκέφαλοι τι είναι η πατρίδα, και να χαιρετίσει με όλες τις τιμές τις προσβεβλημένες σημαίες των συμμαχικών στρατευμάτων.

Άλλη μια φορά ο Λάμπρος συμμορφώνεται απολύτως στις εντολές που περιέχει το τελεσίγραφο, κι άλλη μια φορά πέφτει λάδι στη φωτιά του μίσους των αντιβενιζελικών για τους βενιζελικούς. Και δώστου πάλι ξύλο, και δώστου σκοτωμός ξανά. Ο Βενιζέλος είναι αποφασισμένος να τραβήξει τα πράγματα στα άκρα των άκρων σ' αυτόν τον πραγματικά ανένδοτο αγώνα, που θα εμπνεύσει πολλούς, κυρίως απ' τη λεγόμενη δημοκρατική παράταξη, που έχουν μια πολύ παράξενη και εντελώς συναισθηματική αντίληψη για τη δημοκρατία.

Μέσα σ' αυτό το νταβαντούρι που προτείνεται ως πολιτική, ο Βενιζέλος βρίσκει την ευκαιρία να κηρύξει έκπτωτο τον βασιλιά Κωνσταντίνο, όχι όμως και το θεσμό της μοναρχίας, όπως ζητούν μερικοί συνεργάτες του. Ο Βενιζέλος ξέρει πως οι Έλληνες δεν καταλαβαίνουν πολλά από θεσμούς, καταλαβαίνουν όμως πάρα πολλά από πρόσωπα. Τα πρόσωπα τα 'χεις εδώ μπροστά σου και μπορείς να τα δέρνεις άνετα. Ενώ τους θεσμούς; Άντε να πιάσεις τον θεσμό της βασιλείας και να του σπάσεις το κεφάλι!

Πάνω εκεί, ο καθητητής Λάμπρος παραιτείται επιτέλους και την πρωθυπουργία αναλαμβάνει και πάλι ο μαϊντανός Ζαίμης, πρόθυμος πάντα να παίξει ρόλο καρυκέυματος στα εδέσματα που παρασκευάζονται στην ελληνική πολιτική κουζίνα, που δεν τρώγονται με τίποτα αν δεν τα πασπαλίσεις με μπόλικη σάλτσα.

14. Ο βασιλιάς με τη βαλίτσα

Την εκθρόνιση του βασιλιά Κωνσταντίνου, αν και την ήθελε, δεν τη ζήτησε ο Βενιζέλος, αλλά οι Γάλλοι. Και όχι όποιοι κι όποιοι Γάλλοι αλλά η γαλλική Βουλή σε μυστική συνεδρίαση. Κοινοποιεί η γαλλική βουλή την απόφασή της στη γαλλική κυβέρνηση κι αυτή με τη σειρά της στους συμμάχους.

Αλλά κάποιοι σύμμαχοι πατούν πόδι. Ούτε οι Ιταλοί ούτε οι Άγγλοι ούτε οι Ρώσοι θέλουν να εγκαταλείψει το θρόνο ο Κωνσταντίνος. Το μόνο που θέλουν είναι να ενδώσει και να βγάλει την Ελλάδα στον πόλεμο. Το ίδιο θέλουν και οι Γάλλοι. Όμως, έγκαιρα καταλαβαίνουν πως ο βασιλιάς δεν θα ενέδιδε σε καμιά περίπτωση. Γιατί είχε μαζί του τους μισούς Έλληνες. Ισχύς του, η αγάπη του λαού – έστω και του μισού λαού για μισή αγάπη.

Αυτός, όμως, που ούτε ν' ακούσει ήθελε για μια πιθανή εκθρόνιση του Κωνσταντίνου, είναι ο Τσάρος. Αλλά, εκεί που πήγαινε να σχίσει και τα τελευταία του ιμάτια για τον Έλληνα συνάδελφο, τον εκθρονίζει ο Κερένσκι για να τον τουφεκίσουν αργότερα οι Μπολσεβίκοι. Άλλη μια φορά η ιστορική συγκυρία ευνοεί τον Βενιζέλο και τους φίλους του, τους Γάλλους.

Ο Άγγλος και ο Ιταλός βασιλιάς, φοβισμένοι μάλλον απ' την κακή τύχη του Τσάρου, παρά από έλλειψη ενδιαφέροντος για τον γαλοζοαίματο της Ελλάδας, τον εγκαταλείπουν με βαρεία καρδιά στα κρῦα του λουτρού. Άλλωστε, υπήρχε κίνδυνος να χυθεί στην Ελλάδα, εκτός από κόκκινο και γαλάζιο αίμα, και δεν υπήρχε κανένας λόγος να γίνεται σπατάλη σπάνιου γαλάζιου αίματος, τώρα μάλιστα που φαίνεται να στερεύει κι η ρώσικη γαλάζια φλέβα. Ο ελληνικός διχασμός συμπίπτει ακριβώς με τον ρώσικο «διχασμό» που επιβάλλει η Φεβρουαριανή επανάσταση του Κερένσκι κι αυτό δημιουργεί ανησυχητικούς συνειρμούς στους βασιλιάδες όλου του κόσμου.

Κι έτσι ο Κωνσταντίνος χάνει προσωρινά και για τρία μόνο χρόνια το θρόνο του. Και τούτο το δυσάρεστο, διότι τον έχασε για πάντα ο Τσάρος.

Το κακό μαντάτο αγγέλλει στον εμβρόντητο Κωνσταντίνο όχι ο αντίπαλός του, ο Βενιζέλος, που απ' τη Θεσσαλονίκη παριστάνει τον αμέτοχο στην απόφαση για την εκθρόνιση, αλλά ο Γάλλος γεροστιαστής Ζονάρ, που υπό την ιδιότητα του ύπατου αρμοστή των Συμμάχων καταπλέει με μοίρα γαλλικών πολεμικών στον Πειραιά, αφού προηγουμένως καταλαμβάνει τον ισθμό της Κορίνθου για να δείξει πως δεν αστειεύεται. Καλεί, λοιπόν, ο Ζονάρ επί της ναυαρχίδος τον πρωθυπουργό Ζαΐμη και του επιδίδει τελεσίγραφο των Συμμάχων διά του οποίου ζητείται η απομάκρυνση του Κωνσταντίνου καθώς και του διαδόχου Γεωργίου, όπως και όλων των μελών της βασιλικής οικογένειας πλην του βασιλόπαιδος Αλεξάνδρου, που τον αφήνουν για μαγιά κι όχι γιατί ήταν καλό παιδί.

Ο Κωνσταντίνος καλεί Συμβούλιο του Στέμματος για να είναι και

τυπικά εντάξει, και στη συνέχεια πάει σπίτι του για να φκιάξει τις βαλίτσες και να πάρει και ξηρά τροφή για το δρόμο. Κι έτσι, την 30ή Μαΐου 1917, μας αφήνει. Κλάμα οι βασιλικοί! Γύρνα πίσω βασιλιά! Πώς θα πάρουμε την Πόλη και την Αγία Σοφιά, ω μεγάλη βασιλιά, χωρίς εσένα;

Φωνή λαού, οργή Βενιζέλου. Που καταφτάνει στην Αθήνα ύστερα από 15 μέρες και βουλώνει τα στόματα όλων. Κι έτσι, όλη η Ελλάδα πια κι όχι μόνο η μισή, βγαίνει επιτέλους στον πόλεμο.

15. Ελληνοελληνική συνθήκη ειρήνης

Την 14η Ιουνίου 1917 ο Βενιζέλος, που έρχεται στην Αθήνα, αναλαμβάνει την διακυβέρνηση της ενιαίας και πάλιν Ελλάδος. Όμως, η Βουλή που άφησε πίσω του φεύγοντας είναι αυτή που προέκυψε απ' τις εκλογές στις οποίες αυτός δεν πήρε μέρος. Πράγμα που δεν τον στενοχωρεί καθόλου. Ουδέν πρόβλημα άλυτο για τον Βενιζέλο. Κι έτσι, επαναφέρει την προγενέστερη βουλή, αυτή στην οποία κυριαρχούσαν οι βενιζελικοί. Ήξερε να λύνει γόρδιους δεσμούς, τούτος ο πολύ δικτατορικός δημοκράτης.

Όμως, θα μπορούσε να κάνει και χωρίς Βουλή, αφού σ' αυτήν έτσι κι αλλιώς δεν υπήρχε αντιπολίτευση. Όλα τα στελέχη της αντιπολίτευσης συνελήφθησαν και εστάλησαν εξορία, άλλοι στη γαλλική Κορσική κι άλλοι στα ελληνικά νησιά. Πολύ δημοκράτης ο Βενιζέλος! Τόσο, όσο και τ' άλλα τα ξεφτέρια, απ' την αντίπερα όχθη. Πάντως, ο Βενιζέλος πρωτοτύπησε όσον αφορά τους τόπους της εξορίας. Όχι Μακρονήσια και Γιούρα, αλλά Κορσική, παρακαλώ! Ήξερε τι έκαμνε. Οι κατώτεροι που εξορίστηκαν σε ελληνικά νησιά την κοπάνησαν σχεδόν όλοι. Ενώ οι «Κορσικανοί» ήταν καλά φρουρούμενοι απ' τους Γάλλους, τους καλούς και πιστούς φίλους του Βενιζέλου, που πρωτοτύπησε και σ' αυτό. Στο ότι, δηλαδή, υπηρέτησε τους Γάλλους και όχι τους Άγγλους, όπως επιβάλλει το έθιμο. Είναι κι αυτό μια πρόοδος! Στο κάτω κάτω, ρε αδερφέ, ας υπάρχει και λίγη ποικιλία στην εξάρτηση! Άσε που εγώ προσωπικά, ως άνθρωπος γαλλικής κουλτούρας, ήμουν πάντα υπέρ της ενσωμάτωσης της Ελλάδας στη Γαλλία! Έτσι κι αλλιώς, η Ελλάδα ήταν πάντα προτεκτοράτο. Βέβαια, υπάρχει και η περίφημη «εθνική υπερηφάνεια». Αλλά αυτή είναι μόνο για όσους μπορούν να αισθάνονται υπερήφανοι, ίσα ίσα για να μην αισθάνονται ταπεινωμένοι ζώντας σε τούτη τη βάρβαρη χώρα των «γνησιών» Ελλήνων.

Όμως, ο Βενιζέλος δεν περιορίστηκε στο να εξορίσει τους πολιτικούς του αντιπάλους, του σοφού καθηγητή και ιστορικού Σπ. Λάμπρου μη εξαιρουμένου. Έβαλε σκούπα και στο στρατό και στην αστυνομία και στη δημόσια διοίκηση, παντού. Από παντού έδιωξε τους βασιλικούς. Δηλαδή τους μισούς Έλληνες. Ο διχασμός συνεχίζεται. Και θα συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας και ίσως και πέρα απ' αυτές. Όμως, δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά. Έτσι κι αλλιώς, με Βενιζέλο ή χωρίς Βενιζέλο, με εμφύλιο ή χωρίς εμφύλιο, οι μισοί Έλληνες θα κυνηγούν πάντα τους άλλους μισούς. Διότι οι μισοί Έλληνες ζουν σαν φιλοξενού-

μενοι στην πατρίδα τους. Οι άλλοι μισοί τους θεωρούν ξένους και εχθρούς. Και όλοι μαζί, προσπαθούν λυσσασμένα να αποδείξουν την ελληνική τους «γνησιότητα», ο καθένας για λογαριασμό του. Όλοι ξέρουμε πως δεν μπορούμε να κάνουμε βήμα χωρίς πιστοποιητικό γνησιότητας, κυρίως όταν αισθανόμαστε τόσο ανίκανοι, που για να αποκτήσουμε μια κάποια αξία είμαστε υποχρεωμένοι να λεηλατούμε τους αρχαίους μας προγόνους ή μάλλον αυτούς που αντιλαμβανόμαστε σαν τέτοιους, γιατί έτσι μας βολεύει.

Δεν βγάλαμε ποτέ τα συμπεράσματά μας απ' τον διχασμό του 1917. Ήταν μια ακόμα ευκαιρία για να βγάλουμε τα μάτια μας με τρόπο γνησίως βαρβαρικό, καταπώς αρμόζει σε τούτον τον τόπο των νεοβαρβάρων που παριστάνουν τους Έλληνες.

16. Οι Έλληνες στην Πόλη

Όταν το βόρειο και το νότιο ελληνικό κράτος γίνονται κράτος εν υπό την στιβαρά επιστασία του Ελευθερίου Βενιζέλου που κάνει πλέον ό,τι θέλει αντιστάσεως μη ούσης, ο ελληνικός στρατός μάχεται πράγματι ηρωικά στο πλευρό των συμμάχων. Μόνο που δεν είναι και τόσο ελληνικός, αφού τίθεται υπό τας διαταγές του Γάλλου στρατηγού Γκιγιόμα και συνεπώς η ελληνική στρατιωτική ηγεσία παύει ουσιαστικά να υφίσταται. Είναι δύσκολο να πεις πως ένας τέτοιος ελληνικός στρατός μάχεται για τα ελληνικά συμφέροντα αλλά ο Βενιζέλος έχει ταυτίσει απολύτως τα ελληνικά με τα συμμαχικά συμφέροντα. Όταν με το καλό γίνει και πάλι ειρήνη με νικητές τους συμμάχους, ο Βενιζέλος θα το παλέψει το πράγμα, αλλά προς το παρόν ο νους του είναι στραμμένος αποκλειστικά στην επίδειξη ηρωισμού απ' τη μεριά των Ελλήνων, πράγμα που θα του επιτρέψει να διαπραγματευτεί αργότερα με γερό χαρτί στο χέρι. Αυτό, φυσικά, αν νικήσουν οι σύμμαχοι. Αν, όμως, δε νικήσουν; Ο πόλεμος είναι τζόγος, και ο Βενιζέλος είναι καλός παίχτης. Ποντάρει ριψοκίνδυνα και δε μένει ποτέ έξω απ' το παιχνίδι. Γιαυτό ακριβώς είναι μεγάλος πολιτικός.

Λοιπόν, ο ενταγμένος στο γαλλικό στρατό ελληνικός στρατός νικά νίκη λαμπρά την 30ή Μαΐου 1918 στο Σκρα, κοντά στη Γουμενίτσα, στο νομό Κιλκίς, και κατατροπώνει τους συμμάχους των Γερμανών, Βουλγάρους. Είναι μια απ' τις πιο σοβαρές και πιο δύσκολες μάχες που έδωσε ποτέ ο ελληνικός στρατός. Ο οποίος, υπό την διοίκηση του στρατηγού Λεωνίδα Παρασκευόπουλου, που ενεργεί βάσει σχεδίων εγκεκριμένων από τους Γάλλους, αναθαρρεύει και παίρνει στο κυνήγι τους Βουλγάρους, που τους υποχρεώνει να ζητήσουν ανακωχή την 13η Σεπτεμβρίου 1918.

Αλλά νωρίτερα, την 2α Σεπτεμβρίου 1918 και οι Τούρκοι υποκύπτουν στα συμμαχικά και τα ελληνικά στρατεύματα που μάχονται μαζί στη Θράκη και καταθέτουν άνευ όρων τα όπλα στη συνθήκη που υπογράφεται στο Μούδρο της Λήμνου την 31η Οκτωβρίου 1918. Σύμφωνα

με την οποία, τα Στενά όχι μόνο έπρεπε ν' ανοίξουν αλλά και να τεθούν υπό τον έλεγχο των συμμάχων.

Και έτσι, ο ελληνικός στρατός μπαίνει στην Κωνσταντινούπολη και παρελαύνει στους δρόμους της Πόλης του Κωνσταντίνου, θριαμβευτής και τροπαιούχος. Τα πλήθη στην Ελλάδα και οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης παραληρούν από ενθουσιασμό. Η Πόλη είναι δική μας! Οποία οφθαλμαπάτη! Η Πόλη είναι των συμμάχων κι αυτοί θ' αποφασίσουν σε λίγο πως δε γίνεται να είναι των Ελλήνων.

Προς το παρόν πάντως η Μεγάλη Ιδέα μοιάζει να έχει γίνει μεγάλη πράξη κι αυτό χάρη στο Βενιζέλο, τον άνθρωπο που έφερε τον ελληνικό στρατό στη Βασιλεύουσα, και τον ελληνικό στόλο στον Κεράτιο κόλπο της Βασιλεύουσας, όπου αγκυροβολημένος και με μεγάλο σημαιοστολισμό περιμένει διαταγές για να βομβαρδίσει ίσως τα ανάκτορα του Σουλτάνου και με ρεσάλτο να πάρει, δηλαδή «να πάρουμε την Πόλη και την Αγιά Σοφιά, ω μεγάλε Βενιζέλε». Το «Βενιζέλε» δεν κάνει ομοιοκαταληξία με το «Σοφιά», αλλά δεν πειράζει. Και χωρίς βασιλιά, θα μπορούσαμε να πάρουμε την Πόλη και την Αγιά Σοφιά, όπως έδειξαν τα πράγματα. Όμως, οι σύμμαχοι δεν ήθελαν να πάρουμε την Πόλη και την Αγιά Σοφιά. Ήθελαν να παίξουμε το παιχνίδι τους.

17. Στο άρμα της πολιτισμένης Γαλλίας

Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει τα ελληνικά στρατεύματα στην Κωνσταντινούπολη, μαζί με τα συμμαχικά. Η Πόλη είναι υπό την κατοχή των νικητών συμμάχων. Η Τουρκία, όπως και η Βουλγαρία, πολέμησαν στο πλευρό των νικημένων Γερμανών σ' έναν πόλεμο που ονομάστηκε παγκόσμιος μάλλον λανθασμένα αφού αφορούσε κυρίως τη Γαλλία και τη Γερμανία κι όπου ο μεγάλος πρωταγωνιστής και τώρα ο μεγάλος νικητής ήταν η Γαλλία, μια χώρα της οποίας ο Βενιζέλος ήταν πιστός και αφοσιωμένος σύμμαχος.

Στον μαραθώνιο των διαπραγματεύσεων που αρχίζουν στη Γαλλία για τον καθορισμό των όρων της ειρήνης, ο Βενιζέλος δεν εκπροσωπεί απλώς την Ελλάδα αλλά είναι και μια απ' τις βασικές πολιτικές προσωπικότητες που προσπατεύει τα συμφέροντα όλων των συμμάχων. Ο Βενιζέλος αναδεικνύεται διεθνής πολιτική προσωπικότητα ακριβώς σ' αυτά τα συνέδρια.

Για πολλούς μήνες κατοικεί σχεδόν μόνιμα στο Παρίσι για να είναι πάντα παρών σ' όλες τις συνεδριάσεις αλλά και για να επηρεάζει τα πράγματα απ' το πολιτικό παρασκήνιο, στο οποίο και κινείται με εκπληκτική άνεση. Ο Βενιζέλος γίνεται έτσι ο πρώτος και ο μόνος επί του παρόντος Ελληνοευρωπαίος πολιτικός, δηλαδή ένας πολιτικός που γνωρίζει πως τα ελληνικά συμφέροντα είναι αδύνατο να απομονωθούν από τα δυτικοευρωπαϊκά (Γαλλία, Ιταλία), ενώ τα βουλγαρικά και τα τουρκικά είναι δύσκολο πλέον να αποκοπούν από τα κεντροευρωπαϊκά (Γερμανία, Αυστρία). Μέχρι τον Βενιζέλο, ελληνική εξωτερική δεν υπάρχει κατ' ουσίαν. Την ελληνική εξωτερική πολιτική την καθορίζουν οι τρεις

παραδοσιακοί σύμμαχοι των Ελλήνων κατά την Επανάσταση του 1821, οι Άγγλοι (κυρίως), οι Γάλλοι (σε ολοένα και μικρότερο βαθμό) και οι Ρώσοι (που ολοένα και περισσότερο αδιαφορούν για την τύχη της Ελλάδας και τα συμφέροντά τους στο Αιγαίο, που είναι και ο λόγος για τον οποίο εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους για την Ελλάδα όλοι οι σύμμαχοι).

Ο Βενιζέλος, λοιπόν, απομακρύνει την Ελλάδα και από την Αγγλία και από τη Ρωσία, απ' αυτήν την τελευταία κατ' ανάγκην τώρα πλέον, μετά την επανάσταση των μπολσεβίκων που εκδηλώνεται στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, και την προσανατολίζει σχεδόν αποκλειστικά προς τη Γαλλία. Ο Βενιζέλος πιστεύει, και έχει δίκιο, πως η πρωτοκαθεδρία τόσο στην ευρωπαϊκή πολιτική όσο και στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, ανήκει δικαιωματικά στους Γάλλους. Είναι αυτοί που έκαναν την Γαλλική Επανάσταση, δηλαδή που ανέτρεψαν πρώτοι στην Ευρώπη το φεουδαρχικό κοινωνικό καθεστώς για να βάλουν στη θέση του το αστικό.

Ο Βενιζέλος πασχίζει να βγάλει την Ελλάδα απ' το μισοφεουδαρχικό καθεστώς των κοτζαμπάσηδων και να την εκσυγχρονίσει κατά το γαλλικό αστικό πρότυπο. Εις μάτην. Απέτυχε κι αυτός, όπως νωρίτερα ο Τρικούπης. Η Ελλάδα παραμένει και σήμερα ιδιόρρυθμα φεουδαρχική χώρα, με τα τζάκια της, τους κουμπάρους της, τους κομματάρχες της, τις εκλογικές της περιφέρειες που αντιμετωπίζουν εχθρικά η μία την άλλη και πάντα βάζουν τα τοπικά συμφέροντα πάνω απ' τα εθνικά. Το ζητούμενο και σήμερα στην Ελλάδα παραμένει αυτό που ήταν και στην εποχή του Βενιζέλου: Ο εκσυγχρονισμός. Η Ελλάδα δεν είναι ακριβώς αστική-καπιταλιστική χώρα. Ανήκει στις χώρες του «δύσμορφου καπιταλισμού», όπου ο καπιταλισμός είναι το ζητούμενο.

9. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

1. Η συνθήκη του Νεϊγύ

Η συνθήκη του Νεϊγύ, που υπογράφεται την 27η Νοεμβρίου 1919 στο ομώνυμο βιομηχανικό προάστιο της γαλλικής πρωτεύουσας, στα βόρεια του Παρισιού, αφορά τον διακανονισμό των διαφορών ανάμεσα σ' όλους τους νικητές συμμάχους απ' τη μία και τους Βούλγαρους μόνο απ' τη μεριά των ηττημένων, απ' την άλλη. Για την Ελλάδα αυτή η συνθήκη είναι εξαιρετικά κρίσιμη. Οι διαφορές της με τους Βουλγάρους, που ζητούν διέξοδο στο Αιγαίο, είναι πολύ πιο σοβαρές απ' τις διαφορές της με τους Τούρκους, που έτσι κι αλλιώς έχουν δική τους ολόκληρη την ανατολική ακτή του Αιγαίου. Άλλωστε, η αυτοκρατορική ακόμα Τουρκία έχει τέτοια χάλια, που είναι απολύτως αδύνατο πια να διεκδικήσει οτιδήποτε με έναν Σουλτάνο επικεφαλής μιας κουρελιασμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που μόνο κατ' όνομα υπάρχει ακόμα, και που σε λίγο ο Κεμάλ Ατατούρκ θα της δώσει τη χαριστική βολή, προκειμένου να πάψει να γελοιοποιεί την κυρίως ειπείν Τουρκία.

Διά της συνθήκης του Νεϊγύ, λοιπόν, η Βουλγαρία παραιτείται των βλέψεων και συμφερόντων της σ' ολόκληρη τη Θράκη, ανατολική και δυτική, περί της τύχης της οποίας θα αποφασίσουν οι νικητές σύμμαχοι και όχι οι ηττημένοι Βούλγαροι ή οι ηττημένοι Τούρκοι. Ειδικότερα η Ελλάδα, διά του Βενιζέλου, αποχτά την κυριότητα όλων των εδαφών της Θράκης που ανήκαν πριν στους Βουλγάρους κι όπου υπήρχε ισχυρό βουλγαρικό στοιχείο ανάμεικτο με ελληνικό και τουρκικό. Όσο για τα εδάφη της Θράκης που κατείχε η Τουρκία κι όπου το τουρκικό στοιχείο ήταν ισχυρότερο, το πράγμα αφέθηκε να κανονιστεί αργότερα. Προς το παρόν πάντως έφυγαν απ' τη μέση οι Βούλγαροι και απόμειναν μόνο δύο για να μαλώνουν, πράγμα που είναι μια μεγάλη πρόοδος όσον αφορά τούτη την άκρως μπερδεμένη τότε εθνολογικά περιοχή, που θα «αποβουλγαριστεί» μόνο μετά τον διακανονισμό των συνόρων, όταν οι Βούλγαροι που ζούσαν εκεί θ' αρχίσουν να μεταναστεύουν στα κυρίως ειπείν βουλγαρικά εδάφη για να νοιώθουν ασφαλέστεροι, ενώ οι πολλοί Έλληνες των ισχυρών ελληνικών παροικιών της Βουλγαρίας, θα αρχίσουν κι αυτοί να μεταναστεύουν στην κυρίως ειπείν Ελλάδα, για τους ίδιους λόγους.

Όμως, δεν έπραξαν ομοίως ούτε οι Τούρκοι των ελληνικών περιο-

χών, ούτε οι Έλληνες των τουρκικών περιοχών. Δηλαδή, δεν κινήθηκαν αυτόματα απ' την άλλη μεριά των συνόρων, όπως γίνεται πάρα πολύ συχνά όταν τα σύνορα αλλάζουν. Εκτός του ότι το μπέρδεμα ανάμεσα στους δυο λαούς ήταν πάρα πολύ μεγάλο, οι οικισμοί των δύο εθνοτήτων ήταν τόσο πολυάνθρωποι, που θα εμποδιστεί αυτόματα η αυτόματη κίνηση των λαών απ' τη μία ή την άλλη μεριά των συνόρων, όταν δημιουργηθούν εθνικά κράτη επί των εδαφών που ανήκαν στη διαλυμένη Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το περίφημο «ανατολικό ζήτημα» που σημαίνει, σε τελική ανάλυση, ποια και πόσα απ' τα εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανήκουν σ' αυτήν ή την άλλη εθνότητα που διεκδικεί τη δημιουργία ανεξάρτητου εθνικού κράτους, δε λύθηκε ποτέ με τρόπο ικανοποιητικό, όχι μόνο στα Βαλκάνια αλλά και στη Μέση Ανατολή, κυρίως σ' αυτήν. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως και η Μέση Ανατολή ήταν έδαφος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που, άλλωστε, έφτανε μέχρι το Μαρόκο προς δυσμάς της βόρειας αφρικανικής ακτής.

2. Οι Έλληνες στη Σμύρνη

Ενώ οι Βούλγαροι ησυχάζουν μετά την υπογραφή της συνθήκης του Νεϊγύ, οι Τούρκοι, που δεν έχουν υπογράψει προς το παρόν καμιά συνθήκη, προσπαθούν να περισώσουν την Ανατολική Θράκη. Αλλά ο Βενιζέλος παίρνει την άδεια απ' τους συμμάχους και συντρίβει το κίνημα του συνταγματάρχη Τζαφέρ Ταγιάρ στη Θράκη, με έναν ταχύτατο ελιγμό του ελληνικού στρατού.

Την ίδια εποχή, ο Βενιζέλος καλείται απ' τους συμμάχους να τους βοηθήσει να συντρίψουν τους μπολσεβίκους στη Ρωσία, κι αυτός στέλνει ένα εκστρατευτικό σώμα στην Κριμαία, έτσι συμβολικά, προκειμένου να πάρει την άδεια των συμμάχων (τίποτα δε γίνεται χωρίς την άδεια των συμμάχων σ' αυτή την «υπερήφανη και κυρίαρχη χώρα») να προελάσουν οι Έλληνες και να καταλάβουν ολόκληρη την τουρκική Θράκη, πράγμα που γίνεται αμέσως. Κι έτσι το ελληνικό κράτος επεκτείνεται πρόσκαιρα μέχρι τις παρυφές της Κωνσταντινούπολης η οποία, σημειωτέον, παραμένει υπό συμμαχική κατοχήν, πράγμα που ευκολύνει πολύ την κατάσταση για τους Έλληνες, που δεν έκαναν ακόμα δική τους τη «δική τους» Πόλη.

Όμως, αντί για την Πόλη, οι Άγγλοι μόνο απ' τους συμμάχους και όχι οι Γάλλοι και οι Ιταλοί που έχουν σοβαρές αντιρρήσεις γιατί μυριζονται το κόλλο των Άγγλων για την προστασία των πετρελαίων της Μέσης Ανατολής, στρέφουν τους Έλληνες προς τη Σμύρνη. Κι έτσι, τον Μάιο του 1920 τα ελληνικά στρατεύματα αποβιβάζονται στη Σμύρνη και αρχίζουν να καταδιώκουν τους Τούρκους. Είναι το πρελούδιο της μικρασιατικής εκστρατείας που την αρχίζει ο Βενιζέλος για να την οδηγήσουν στην καταστροφή οι αντίπαλοί του. Αλλά μάλλον στην καταστροφή θα την οδηγούσε και ο Βενιζέλος αν έμενε στην εξουσία. Την πρώτη και μόνη φορά που άκουσε τους Άγγλους και όχι τους φίλους του τους

Γάλλους, την πάτησε αγρίως και έμπλεξε την Ελλάδα στην πιο μεγάλη περιπέτεια της νεότερης ιστορίας της.

Και ενώ οι Έλληνες προελαύνουν στα ενδότερα της Μικράς Ασίας ως εντολοδόχοι των συμμάχων, ο Κεμάλ Ατατούρκ (πατέρας των Τούρκων σημαίνει το Ατατούρκ) κηρύσσει έκπτωτο τον Σουλτάνο και δρα ανεξάρτητα απ' αυτόν. Ο Κεμάλ, μια πραγματική στρατιωτική και πολιτική μεγαλοφυΐα επί διεθνούς επιπέδου, θα κηρύξει τη δημοκρατία στην Τουρκία αργότερα, μετά την μικρασιατική καταστροφή, το 1923. Ο τελευταίος Σουλτάνος Μωάμεθ (Μεχμέτ) ΣΤ', μόνο τότε θα βάλει την τελεία στο τελευταίο κεφάλαιο της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που αυτόν τον καιρό είναι μια αυτοκρατορία εντελώς της πλάκας.

Ο Κεμάλ δεν επιδιώκει να διώξει μόνο τους Έλληνες απ' την περιοχή της Σμύρνης αλλά και τους Γάλλους απ' τη Συρία και τους συμμάχους απ' την Κωνσταντινούπολη. Για να πετύχει τα μεγάλα του σχέδια τούτος ο δαιμόνιος άνθρωπος, συνεννοείται με τους μπολσεβίκους, που του επιτρέπουν να πάρει τον οπλισμό που άφησαν στις τουρκικές περιοχές του Καυκάσου οι Ρώσοι, όταν έφυγαν από κει μετά την Οχτωβριανή Επανάσταση.

Ο Βενιζέλος δεν καταλαβαίνει πως ο Κεμάλ είναι τώρα ο πραγματικός κίνδυνος και όχι ο ξεδοντιασμένος Σουλτάνος, και αντί να διατάξει υποχώρηση, διατάσσει προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων προς τη Νικομήδεια. Η πολιτική ιδιοφυΐα του Βενιζέλου κοντά σ' αυτήν του Κεμάλ μοιάζει δεύτερης ποιότητας.

3. Η συνθήκη των Σεβρών

Η πιο σπουδαία για τα εθνικά της συμφέροντα και η πιο κρίσιμη για το μέλλον της χώρας διεθνής συνθήκη που υπέγραψε ποτέ η Ελλάδα είναι αυτή των Σεβρών. Την 28η Ιουλίου 1920, και ενώ τα ελληνικά στρατεύματα καταδιώκουν ήδη τους Τούρκους στην περιοχή της Σμύρνης, ο Βενιζέλος, από θέσεως καταφανούς ισχύος, υπογράφει στο δημαρχείο του προαστίου των Παρισίων Σεβρ συνθήκη διακανονισμού των εδαφικών διαφορών με την Τουρκία του Σουλτάνου, γιατί ο Κεμάλ δεν έχει μπει ακόμα στο παιχνίδι. Όταν μπει σε λίγο, θα στείλει σε μόνιμες διακοπές τα όνειρα των Ελλήνων, αλλά προς το παρόν οι Έλληνες έχουν κάθε λόγο να πανηγυρίζουν για τις εκπληκτικές διπλωματικές επιτυχίες του Βενιζέλου που, όμως, δεν θα κρατήσουν πολύ. Ο Κεμάλ παραφυλάει και ο Βενιζέλος ζητάει τη συντριβή του απ' τους συμμάχους, γιατί ξέρει τι τον περιμένει με έναν τέτοιο αντίπαλο.

Αλλά είναι αργά πια. Το κεμαλικό κίνημα των Νεοτούρκων φουντώνει και κυριαρχεί στην Τουρκία. Στο πρόσωπο του Κεμάλ όλοι χαιρετίζουν έναν πραγματικό σωτήρα του κέντρου της πάλαι ποτέ κραταιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που είχε κι αυτή την τύχη όλων των αυτοκρατοριών. Έγινε κουρνιαχτός.

Προς το παρόν όμως, και ερήμην του Κεμάλ, οι Έλληνες πετυχαίνουν στο Σεβρ τα εξής εκπληκτικά:

1) Να παραχωρηθεί στην Ελλάδα ολόκληρη η Θράκη, ανατολική και δυτική, των νήσων Ίμβρου και Τενέδου συμπεριλαμβανομένων,

2) Να μείνει μεν η περιοχή της Σμύρνης υπό την ονομαστική επικυριαρχία του Σουλτάνου αλλά με Έλληνα αρμοστή, που θα ενεργεί ως εντολοδόχος των συμμάχων,

3) Μετά από πέντε χρόνια, και ύστερα από δημοψήφισμα, η περιοχή της Σμύρνης θα μπορούσε να ενσωματωθεί στην Ελλάδα, αν το δημοψήφισμα ήταν θετικό υπέρ αυτής, πράγμα που ήταν απόλυτα βέβαιο,

4) Οι Ιταλοί σύμμαχοι συμφώνησαν να δώσουν στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα εκτός απ' τη Ρόδο και το Καστελλόριζο. Αν όμως και οι Άγγλοι έδιναν στην Ελλάδα την Κύπρο, τότε οι Ιταλοί θα έδιναν στην Ελλάδα κι αυτά τα νησιά.

5) Η Βουλγαρία παραιτείται οριστικά και τελεσίδικα παντός δικαιώματός της στη δυτική Θράκη,

6) Η Ελλάδα θα μετείχε της επιτροπής που θα ήλεγχε την ελευθερία της ναυσιπλοΐας στα Στενά και θα φρόντιζε για την ουδερότητά τους. Ήταν ένας όρος που αφορούσε περισσότερο τους Ευρωπαίους, που γιαυτό ακριβώς έδειχναν τόσο ζωηρό ενδιαφέρον για την περιοχή και όχι, βέβαια, από αγάπη για την Ελλάδα,

7) Η τύχη της Κωνσταντινούπολης, που συνεχίζει να βρίσκεται υπό συμμαχικήν κατοχήν, θα καθοριζόταν αργότερα, με χωριστή συνθήκη. Αν οι Τούρκοι αρνούσαν ή αδυνατούσαν να εφαρμόσουν τους όρους της συνθήκης των Σεβρών, τότε οι σύμμαχοι θα αποσπούσαν την Κωνσταντινούπολη από το τουρκικό κράτος, χωρίς όμως να δηλώνουν και αν θα την έδιναν στους Έλληνες. Εν πάση περιπτώσει, οι Έλληνες θα μπορούσαν να ελπίζουν.

Η συνθήκη των Σεβρών είναι τόσο ευνοϊκή για τους Έλληνες, παρά την περί την Κωνσταντινούπολη εκκρεμότητα, που δε μοιάζει αληθινή. Και δεν ήταν αληθινή. Οι σύμμαχοι πετούν καραμέλλες στο στόμα των Ελλήνων αλλά σε λίγο, μόλις ξεμυτίσει ο Κεμάλ, θα τους αρπάξουν το γλυφιτζούρι και θα το δώσουν στον Κεμάλ. Και ο θριαμβευτής επί του παρόντος Βενιζέλος θα μείνει να γλείφει το κόκκαλο. Και θα πάθει πατατράκ λίγο αργότερα.

4. Η απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου

Την 30ή Ιουλίου 1920, δυο μόλις μέρες μετά την υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών που τον ανεβάζει στον κολοφώνα της δόξας του, ο Βενιζέλος ξεκινάει απ' το Παρίσι για την Αθήνα, θριαμβευτής και τροπαιούχος για όσα εκπληκτικά πέτυχε διαπραγματευόμενος σκληρά με σκληρούς συμμάχους και με ακόμα πιο σκληρούς εχθρούς. Πάει στο σταθμό της Λυών του Παρισιού για να επιβιβαστεί στο τρένο που τον περιμένει αλλά δυο τραμπούκοι του γνωστού και παλιού ελληνικού παρακράτους βγάζουν τις κουμπούρες τους και τον πυροβολούν. Ο Βενιζέ-

λος πέφτει αιμόφυρτος αλλά όχι σοβαρά τραυματισμένος. Περισσότερο θα τραυματιστεί το κύρος της Ελλάδας, που άλλη μια φορά δείχνεται ανίκανη να εκμεταλλευτεί τις επιτυχίες της. Κανείς δε μοιάζει να έχει εθνική συνείδηση σ' αυτόν τον τόπο, όπου όλοι βαφτίζουν εθνικό το κομματικό, και τελικά το προσωπικό τους συμφέρον.

Οι παλικαράδες είναι δυο απότακτοι αξιωματικοί του ενδόξου κατά τα άλλα αλλά τόσο αδόξου στις βρωμιές του, ελληνικού στρατού, απ' αυτούς που είχε διώξει ο Βενιζέλος κατά την εκκαθάριση μετά την επιστροφή του απ' το ελληνικό κράτος της Θεσσαλονίκης στο πολύ ελληνικό κράτος της Αθήνας, πρωτεύουσας του κράτους των νεοβαρβάρων που επιμένουν σώνει και καλά να αυτοαποκαλούνται Έλληνες μόνο και μόνο γιατί μιλούν ελληνικά και γιατί είναι χριστιανοί ορθόδοξοι μεν, ελάχιστα χριστιανοί δε κατ' ουσίαν και κατά βάση.

Αφού τον γιάτρεψαν οι φίλοι του οι Γάλλοι, ο τραυματίας Βενιζέλος έρχεται τελικά στην Ελλάδα, παίζοντας το κεφάλι του κορώνα γράμματα. Αφού οι κουμπουράδες τολμούν και πυροβολούν στο Παρίσι, γιατί να μην το τολμήσουν κι εδώ, όπου ο τόπος είναι κάργα νταήδες και ελληνολεβέντες;

Εν πάση περιπτώσει, η Βουλή ανακηρύσσει τον Βενιζέλο, όπως έχει χρέος, «άξιον της Ελλάδος, ευεργέτην και σωτήρα της πατρίδος». Και ο Βενιζέλος διαλύει τη Βουλή και προκηρύσσει εκλογές για την 25η Οκτωβρίου 1920, προκειμένου να παρακάμψει τις δυσκολίες που του δημιουργεί συνεχώς η Ηνωμένη Αντιπολίτευσις, όπως λέγονται τώρα τα συσπειρωμένα αντιβενιζελικά και φιλοβασιλικά κόμματα.

Όμως, πάνω κει, την 12η Οκτωβρίου 1920, δεκατρείς μόνο μέρες πριν απ' τις εκλογές, ο πρίγκιπας Αλέξανδρος, που αντικαθιστά στο θρόνο τον διωγμένο πατέρα του Κωνσταντίνο, πεθαίνει ξαφνικά από δάγκωμα μαϊμούς, λέει. Δεδομένου ότι εκείνη η μαϊμού αποκλείεται να ήταν ο διάσημος Αζάνκα του Έβερετ, που δεν αποπειράθηκε ποτέ να δολοφονήσει το αφεντικό του, πρέπει η μαϊμού που δάγκωσε τον καήμενο τον Αλέξανδρο να ήταν μια μαϊμού, «μαϊμού»: Οι αντιβενιζελικοί ήθελαν να εμποδίσουν τις εκλογές δημιουργώντας πρόβλημα αντικατάστασης του πεθαμένου Αλέξανδρου.

Ο θρόνος προσφέρθηκε στον δεκαοχτάχρονο τότε πρίγκιπα Παύλο, τον γνωστό Παυλάκη της Φρειδερίκης, αλλά αυτός είπε, σας παρακαλώ, όχι εγώ, ο μπαμπάς. Ο θρόνος είναι του μπαμπά. Έτσι του 'πε να πει ο μπαμπάς. Και ο Παυλάκης είναι καλό παιδί, κι όχι σαν τον τον αδερφό του που έπαιζε με μαϊμούδες, γιατί δεν ήξερε την παροιμία που λέει, όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα των τρων οι μαϊμούδες.

Μπροστά στο αδιέξοδο, ο Βενιζέλος διορίζει έναν βασιλιά - μαϊμού, και ο ναύαρχος Κουντουριώτης χριέται αντιβασιλέας.

5. Δημοψήφισμα για ψάρια

Αφού έθαψαν με βασιλικές τιμές τον φρέσκο μακαρίτη πρίγκιπα Αλέξανδρο, που μια μαϊμού τον πέρασε για μπανάνα και τον έφαγε, αφή-

νοντας τους ιθαγενείς της Μπανανίας με την απορία σε ποιο μέρος του στόματός τους κρύβουν οι μαϊμούδες το δηλητήριο, γίνονται οι αναβληθείσες εκλογές την 1η Νοεμβρίου 1920. Και, ω του ελληνικού θαύματος, ο Βενιζέλος δεν εκλέγεται ούτε βουλευτής. Και το κόμμα του καταποντίζεται. Και δεν είχαν περάσει τρεις μήνες που η Βουλή τον είχε κρίσει εθνικό ήρωα για τις άκρως εντυπωσιακές διπλωματικές επιτυχίες του στο Παρίσι.

Και μη βιαστείτε να πείτε πως οι Έλληνες είναι ένας τρελλός λαός, γιατί τρελλοί λαοί δεν υπάρχουν. Πείτε καλύτερα πως οι Έλληνες είναι ένας λαός χωρίς εθνική συνείδηση – για να μην πω χωρίς συνείδηση σκέτα. Βέβαια, αυτήν ακριβώς την εποχή δημιουργείται από τον Δημήτριο Γούναρη το Κόμμα των Εθνικοφρόνων, που λίγο αργότερα θα μετονομαστεί σε Λαϊκό Κόμμα, αλλά αυτό δε σημαίνει πως οι περιφημοί εθνικόφρονες φρονούν εθνικά. Φρονούν μάλλον πορτοφολικά και πλασάρον το προσωπικό τους συμφέρον ως εθνικό, αλλά αυτό είναι μια άλλη εθνική ιστορία με αγρίους εθνικόφρονες.

Ο Βενιζέλος, μετά την αποτυχία του φεύγει για το Παρίσι, υποδεικνύοντας στον Καραμανλή αργότερα τον τρόπο με τον οποίο μπορεί κανείς να το παίξει εθνάρχης Βενιζέλος. (Από εθνάρχες άλλο τίποτα σ' αυτόν τον τόπο, από πρωθυπουργούς να δούμε τι θα γίνει). Ύστερα απ' την αναχώρηση του Βενιζέλου, ο Κουντουριώτης δεν μπορεί πια να το παίξει αντιβασιλεύς και κατεβαίνει απ' τον αντιβασιλικό θρόνο του, για να καθήσει σ' αυτόν η βασίλισσα Όλγα που είχε έρθει στο μεταξύ να θάψει το γιο της τον Αλέξανδρο και είτε, μιας και βρέθηκα στον τόπο μου (!!!) δεν γίνομαι από βασίλισσα αντιβασιλέας; Και έγινε αντιβασιλέας η σύζυγος του βασιλέα.

Ψιλό γαζί το δούλεμα. Σου λεν οι βασιλιάδες, έτσι κι αλλιώς κάφροι είναι τούτοι δω, τι πειράζει να τους το πούμε για να το ξέρουν; Όμως, ο βασίλισσα Όλγα, που θα κάνει αυτό το ρωσικό όνομα της μόδας μεταξύ των εθνικοφρόνων, που όλα τα θέλουν ελληνικά εκτός απ' το βασιλιά, δε χάρηκε πολύ την αντιβασιλεία γιατί ο βασιλεύς επανέρχεται εν δόξη την 6η Δεκεμβρίου 1920. Είτε να κάνει Χριστούγεννα στην πατρίδα (!!!) τούτος ο εκ διαμαρτυρομένων ορθόδοξος.

Σημειώστε πως ο βασιλιάς επανήλθε με δημοψήφισμα, περί του αποτελέσματος του οποίου ουδόλως αμφέβαλαν οι Φιλελεύθεροι του Βενιζέλου, που έκαναν πολύ καλά που δεν πήραν μέρος. Ο Δημήτριος Ράλλης, αρχηγός της Ηνωμένης Αντιπολιτεύσεως εκ της οποίας θα προκύψει το Κόμμα των Εθνικοφρόνων σε λίγο, όταν πάψει να είναι Ηνωμένη, αυτός που διενεργεί το δημοψήφισμα μαϊμού, λέει πως δεν συντρέχει λόγος για δημοψήφισμα, αφού ο βασιλιάς ποτέ δεν καταργήθηκε, απλώς απομακρύνθηκε απ' το θρόνο, αλλά για να μη φανεί αντιδημοκράτης τραβάει κι ένα δημοψήφισμα και η κωμωδία ολοκληρώνεται.

Την 22α Ιανουαρίου 1921 παραιτείται ο εθνικόφρων Δημ. Ράλλης και κυβέρνηση σχηματίζει ένας ακόμα πιο εθνικόφρων, ο Νικόλαος Καλογερόπουλος, στην οποία συμμετέχει και ο αρχηγός του Κόμματος των Εθνικοφρόνων, Δημήτριος Γούναρης. Που απ' την πολλή εθνικοφροσύ-

νη θα φάει το κεφάλι του στο τέλος ως ένας απ' τους βασικούς υπαιτίους της μικρασιατικής καταστροφής.

6. Το παλούκι στα οπίσθια

Οι διάδοχοι του Βενιζέλου, τώρα που ξαναβρήκαν τον Κώτσο βασιλιά, πολύ θα ήθελαν να πάρουν την Πόλη και την Αγία Σοφία, κι αν ήταν δυνατό ολόκληρη τη Μικρά Ασία, ώστε η Μεγάλη Ιδέα και η Μεγάλη Ελλάδα να ταυτιστούν και το Βυζάντιο να ξαναζήσει. Ήταν, συνεπώς, απολύτως ειλικρινείς όταν δήλωναν πως θα συνεχίσουν την εξωτερική πολιτική του Βενιζέλου, ότι δηλαδή θα ενισχύσουν τα ελληνικά στρατεύματα που συνεχίζουν να μάχονται και να νικούν προς το παρόν στη Μικρά Ασία, όσον καιρό στην Ελλάδα οι πολιτικοί βγάζουν ο ένας το μάτι του άλλου και όλοι μαζί το μάτι της μαμάς Ελλάδας, που τη στράβωσαν τα παιδιά της τότε ακριβώς. Τράβα ο ένας από δω, τράβα ο άλλος από κει για να μεγαλώσει, την έσχιαν στα δυο σα γάτα, για να τους μείνει τελικά η ουρά στο χέρι.

Οι Τούρκοι, χωρίς τον Κεμάλ ακόμα, βάζουν πρόβλημα αναθεώρησης της συνθήκης των Σεβρών, που όντως ήταν πάρα πολύ δυσμενής για τους. Ο πρωθυπουργός Καλογερόπουλος σπεύδει στο Λονδίνο, όπου συζητείται το θέμα με τους εκπροσώπους του Σουλτάνου, αλλά οι Γάλλοι και οι Ιταλοί έχουν αρχίσει ήδη να συζητούν απ' ευθείας με τον Κεμάλ, που δεν έχει καταλάβει ακόμα επισήμως την εξουσία αλλά είναι ο πραγματικός κυρίαρχος του παιχνιδιού και μέσα στην Τουρκία και έξω απ' αυτήν. Ήδη έχει υπερφαλαγγίσει τον Σουλτάνο, πριν τον καθαιρέσει. Οι Γάλλοι και οι Ιταλοί τον προσεγγίζουν, λοιπόν, αφενός γιατί δεν είναι δύσκολο να καταλάβεις πως μ' αυτόν θα έχεις να κάνεις σε λίγο και αφετέρου διότι τώρα θέλουν να φύγουν οι Έλληνες απ' την περιοχή της Σμύρνης. Δεν έχουν καμιά διάθεση ν' αφήσουν τους Άγγλους να παίξουν το δικό τους παιχνίδι, παρασύροντας τους εξ Ελλήνων σοβινιστές σε μια εκ των προτέρων χαμένη περιπέτεια, μόνο και μόνο για να δημιουργήσουν εκείνοι ένα προγεφύρωμα για τα πετρέλαιά τους, λίγο παρακάτω, στη Μέση Ανατολή.

Οι ολιγόνοες, που αρέσκονται στις βολικές ερμηνείες, λεν πως η μετατόπιση υπέρ του Κεμάλ της πολιτικής των Γάλλων και των Ιταλών, θερμών φίλων της Ελλάδος μέχρι πρότινος που ο Βενιζέλος ήταν στα πράγματα, οφείλεται στη δυσαρέσκειά τους απ' την μεταστροφή των Ελλήνων υπέρ των αντιπάλων του Βενιζέλου. Οποία αφέλεια να πιστεύει κανείς πως η εξωτερική πολιτική ασκείται βάσει συναισθημάτων και θυμών ποκίλων! Απλούστατα, οι Γάλλοι και οι Ιταλοί είχαν λόγους να μη θέλουν στην περιοχή, όχι τους Έλληνες αλλά τους Άγγλους, για λογαριασμό των οποίων δούλευαν χωρίς να το ξέρουν οι μπουφοί οι Έλληνες, σκράπες από παράδοση στην εξωτερική πολιτική. (Όταν ο Βενιζέλος δεχόταν την πρόταση των Άγγλων να εκστρατεύσουν οι Έλληνες στη Μικρά Ασία, είχε και τη σύμφωνο γνώμη των Γάλλων και των Ιταλών, που υπαναχώρησαν).

Πανικόβλητος ο Δημ. Γούναρης απ' την απροσδόκητη τροπή των πραγμάτων, τρέχει κι αυτός στο Λονδίνο για να παρακαλέσει τους φίλους του τους Άγγλους να βοηθήσουν. Και οι Άγγλοι, παρά το γεγονός πως θέλουν πολύ μια ελληνική Σμύρνη-φρουρό στα βόρεια πετρελαϊκά τους σύνορα, ενθαρρύνουν μεν την Ελλάδα να συνεχίσει τον πόλεμο ώστε να μεγαλώσει αλλά πραχτική βοήθεια δε δίνουν. Είτε, λοιπόν, οι Έλληνες θα προχωρήσουν κι όπου βγει είτε θα υποχωρήσουν και θα τους βγάλουν το μάτι οι σοβινιστές αν γυρίσουν πίσω χωρίς τη Σμύρνη, για να μην πω χωρίς την Πόλη.

7. Βίρα τις άγκυρες για την Αγκυρα!

Την 26η Μαρτίου 1921 ο δυναμικός Δημήτριος Γούναρης αντικαθιστά τον Νικόλαο Καλογερόπουλο και σχηματίζει μια κυβέρνηση έτοιμη να κατακυριεύσει το σύμπαν. Και φυσικά την Τουρκία που αποτελεί απειροελάχιστο μέρος του σύμπαντος εντός του οποίου είναι καλά κρυμμένος ο Θεός των Ελλήνων χριστιανών, που μαζί με τους συμμάχους αρνείται κι αυτός να βοηθήσει τους Έλληνες, που πρέπει να τα βγάλουν πέρα μόνοι τους χωρίς συμμάχους και με αντίπαλο τον Αλλάχ, που σε λίγο, όταν ο Κεμάλ θα κηρύξει ιερό πόλεμο κατά των εισβολέων Ελλήνων, θα παίξει κι αυτός ρόλο.

Λοιπόν, για να τα βγάλουν πέρα μόνοι τους οι Έλληνες, δηλαδή για να βγάλουν απ' τον πεινό τους το παλούκι που μόνοι τους το έχωσαν εκεί, ο Γούναρης, μόλις αναλαμβάνει την κυβέρνηση κηρύσσει τον στρατιωτικό νόμο και ενεργεί εκτεταμένη επιστράτευση, προκειμένου ν' αρχίσει η προέλαση του ελληνικού στρατού, που ήδη έχει βάλει σα στόχο την κατάληψη της Άγκυρας. Και μη μου πείτε: Μα, είναι δυνατόν; Γιατί όλα είναι δυνατά όταν σε πάρει η κάτω βόλτα του σοβινισμού.

Από την επομένη κιόλας των εκλογών που απομάκρυναν τον Βενιζέλο απ' την εξουσία, αρχιστράτηγος των ελληνικών στρατευμάτων που μάχονται στη Μικρά Ασία διορίζεται ο βασιλόφρων και εθνικόφρων στρατηγός Α. Παπούλας, ενώ ύπατος αρμοστής στη Σμύρνη παραμένει ο Στεργιάδης. Οι Έλληνες ετοιμάζουν τη μεγάλη επίθεση και τις παραμονές αριβάρει στη Σμύρνη και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος για να τονώσει το ηθικό. Και το τονώνει πράγματι. Δε λέγεται πόσο εύκολα τονώνεται και εκτονώνεται το ηθικό των Ελλήνων. Ζήτω ο βασιλιάς! Το φωνάζουν ακόμα και οι βενιζελικοί φαντάροι. Δε λέγεται πόσο εύκολα ομνοούν οι Έλληνες όταν είναι να καταστρέψουν ή να καταστραφούν. Να καταστραφούν καταστρέφοντας και να καταστρέψουν καταστρεφόμενοι.

Την 21η Ιουνίου 1921, εκατό χρόνια μετά την Ελληνική Επανάσταση, αρχίζει η μεγάλη επίθεση. Η Κιουτάχεια πέφτει, το Εσκί Σεχίρ πέφτει και οι Τούρκοι όπου φύγει φύγει. Ο Κεμάλ δεν έχει αναλάβει ακόμα επισήμως δράση αλλά δρα ανεπισήμως. Την 4η Αυγούστου, οι Έλληνες φτάνουν στον ποταμό Σαγγάριο. Να τον περάσουν ή να μην τον περάσουν; Τον περνούν. Αλλά κατόπιν ωρίμου σκέψεως τον ξαναπερνούν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Και κάθονται εκεί ακίνητοι και ανενό-

χλητοι απ' τον εχθρό. Κι αρχίζει μια πείνα, μα τι πείνα. Τρων τις αρβύλες τους. Καλά να λες που τους έκοψε και διέκοψαν την προέλαση. Γιατί μπροστά τους εκτείνονταν η Αλμυρά έρημος. Έπρεπε να τη διασχίσουν για να φτάσουν στην Άγκυρα.

Και μη μου πείτε, μα καλά χάρτες δεν είχαν για να δουν πως πέρα απ' τον Σαγγάριο εκτείνεται μια έρημος; Είχαν ασφαλώς αλλά ποιος ασχολείται με χάρτες, όταν είναι να προσαρτήσει την Άγκυρα και να εκχριστιανίσει τους μουσουλμάνους; Ο σοβινισμός και η βλακεία είναι συνώνυμα. Και επειδή στην Ελλάδα πάντα φταίει κάποιος συγκεκριμένος άνθρωπος και ποτέ η εθνική μωρία, νομίζουν πως για το χάλι του άπραγου και λυσσασμένου απ' την πείνα ελληνικού στρατού φταίει ο Παπούλας. Που τον αντικαθιστούν με τον Χατζηανέστη.

10. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

1. Η Μεγάλη Ιδέα αρχίζει να μικραίνει

Ο πόλεμος κοστίζει. Και το ελληνικό δημόσιο ταμείο, όπως πάντα, είναι τρύπιο. Απ' τους αρουραίους. Πηγαίνουν οι Έλληνες στους ξένους τραπεζίτες και τους λεν: Κάντε μας κανένα δάνειο ακόμα. Σας ορκιζόμαστε, αυτή τη φορά δεν θα το φάμε. Το θέλουμε για να πάρουμε την Πόλη. Ρε, άντεστε από δω και πάτε να δουλέψετε λιγάκι, λεν οι τραπεζίτες.

Και ήταν τότε ακριβώς που οι κρετίνοι σοφίζονται το μεγάλο κόλπο. Κάνουν εσωτερικό αναγκαστικό δανεισμό διά διχοτομήσεως του νομίματος. Κόβουν, ας πούμε το χιλιάρικο στα δυο, δανειζονται το πεντακοσάρι θέλεις δε θέλεις να το τοκίσεις, και το άλλο πεντακοσάρι στο χρωστούν. Και σου υπόσχονται και τόκο. Α, να μου χαθείτε, καραγκιόζηδες, που κάνατε την απάτη εθνική πολιτική.

Την 3η Μαΐου 1922 η κυβέρνηση Γούναρη παραιτείται και αναλαμβάνει ο Π. Πρωτοπαπαδάκης να βγάλει τα κάστανα απ' τη φωτιά, με τη βοήθεια, όμως, του Γούναρη και του Στράτου. Αλλά λίγο αργότερα, την 13η Αυγούστου 1922, αρχίζει η τρομερή και φοβερή επίθεση του Κεμάλ Ατατούρκ, που το διάστημα που οι Έλληνες προελαύνουν, ετοιμάζεται επιμελώς και τους αφήνει να προελάσουν για να τους λιανίσει ευκολότερα. Τα ξεφτέρια οι δικοί μας, ούτε που μυρίζονται το κόλπο.

Λίγες μέρες μετά την εκδήλωση της επίθεσης του Κεμάλ, ποιος Έλληνας στρατιώτης είδε τον Αλλάχ και δεν τον φοβήθηκε. Κι αρχίζει μια συντεταγμένη στην αρχή υποχώρηση, που συντομότερα γίνεται άτακτη, για να τραπεί σε λίγο σε πανικόβλητη φυγή ατάκτων σιφών που ελάχιστα θυμίζουν στρατό. Ο σώζων εαυτόν σωθήτω και την Ελλάδα ας τη σώσει ο Θεός. Αλλά, μπα, ούτε αυτός ενδιαφέρεται πια για την Ελλάδα. Τέτοια ξεφτίλα δεν είδε ποτέ αυτή η χώρα στην ιστορία της.

Και τα ερειπώδη μπουλούκια των ατάκτων και πανικόβλητων Ελλήνων στρατιωτών να φτάνουν ξεπνοϊσμένα στη θάλασσα και με τις τελευταίες τους δυνάμεις να προσπαθούν να σκαρφαλώσουν στα ελληνικά πλοία, που συλλέγουν πτώματα και ημιθανείς, ανάκατα. Κτήνη, πώς κατανήσατε έτσι αυτόν τον τόπο.

Εκτός απ' τους πεσόντες ηρωικά στο πεδίο της τιμής, και επί του προκειμένου της ατιμίας, 300.000 μάχιμοι και άμαχοι πεθαίνουν είτε απ'

τα χατζάρια του εντελώς εξαγριωμένου τουρκικού όχλου, που κανείς δεν μπορεί να τον ψέξει για τη βαρβαρότητά του, αφού ήταν λαός υπό κατοχήν, είτε από πνιγμό, την ώρα που κολυμπούσαν για να βρουν τη σωτηρία σε κανένα απ' τα πλοία, τη μόνη δυνατότητα που είχε κανείς για να σωθεί απ' τους Τούρκους, που είχαν να σφάξουν έτσι απ' την εποχή του Δράμαλη. Η παραλία της Σμύρνης και η θάλασσα μπροστά της γίνεται κοκκινόμαυρη απ' το πηχτό αίμα. Ο τόπος θυμίζει σφαγείο. Και απ' την πλούσια και πολιτισμένη ελληνική γειτονιά της Σμύρνης, απομένουν μόνο αποκαϊδία πάνω στα οποία σιγοψήνεται η Μεγάλη Ιδέα, που προκάλεσε τη μεγάλη καταστροφή. Ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος παραδίδεται απ' τους Τούρκους αξιωματικούς του Κεμάλ στον μαινόμενο όχλο, που τον κάνει κιμά στην κυριολεξία. Στην Αθήνα επικρατεί πλήρες χάος. Κανείς δεν κυβερνάει. Ο Ν. Τριανταφυλλάκος που διαδέχεται τον Πρωτοπαπαδάκη είναι ένα ρεντίκολο. Και ο βασιλιάς; Ω, ο βασιλιάς! Ξύνεται αμήχανα στα ανάκτορα και βάζει τον βαλέ του να του κάνει αέρα. Έχει ιδρώσει απ' την αγωνία. Όχι για την Ελλάδα, για το θρόνο.

2. Το διάγραμμα της συμφοράς

Ας δούμε στη χρονική τους σειρά τα στρατιωτικά γεγονότα, που οδήγησαν στη μεγάλη συμφορά.

Η εκστρατεία του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία αρχίζει τον Μάιο του 1919 και τελειώνει άδοξα τον Σεπτέμβριο του 1922. Εγκαινιάζεται με την αποβίβαση των Ελλήνων και την κατάληψη της Σμύρνης και της ενδοχώρας της, την 2α Μαΐου 1919, εις εκτέλεσιν από την Ελλάδα της σχετικής αποφάσεως της διασκεψέως των Παρισίων.

Ο ελληνικός στρατός προελαύνει και πέρα της μικρής περὶ την Σμύρνη περιοχής, που είχε εντολή από τους συμμάχους να καταλάβει, και φτάνει μέχρι τον Σαγγάριο, στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Όμως, η προέλαση διαρκεί μόνο μέχρι την 1η Νοεμβρίου 1920 και τελεί υπό την αρχιστρατηγία του μεσολογγίτη στρατηγού Κωνσταντίνου Νίδερ, που αντικαθίσταται μετά την καθήλωση στον Σαγγάριο από τον αντιστράτηγο Α. Παρασκευόπουλο, που αντικαθίσταται κι αυτός από τον αντιστράτηγο Αναστ. Παπούλα, που αντικαθίσταται κι αυτός από τον αντιστράτηγο Γ. Χατζηανέστη. Στην Ελλάδα, όταν αρχίζει ο πανικός αρχίζουν και οι αντικαταστάσεις.

Για λόγους καθαρά διπλωματικούς και καθόλου στρατιωτικούς, για να ενισχυθεί δηλαδή η θέση της Ελλάδος στη συμμαχική διάσκεψη που γίνεται τον Φεβρουάριο του 1921 στο Λονδίνο, επιχειρείται μια ολικά αποτυχημένη προέλαση του ελληνικού στρατού προς το Εσκή Σεχίρ και την Κιουτάχεια, που κράτησε δέκα καταστροφικές μέρες, από τις 10 μέχρι τις 20 Μαρτίου 1921. Μια άλλη προέλαση προς το Αφιόν Καραχισάρ, εστέφθη από σχετική επιτυχία. Η πόλη κατελήφθη από τον ελληνικό στρατό την 14η Μαρτίου 1921 αλλά εκκενώθηκε σε δώδεκα μέρες.

Το καλοκαίρι εκδηλώνονται νέες επιθετικές πρωτοβουλίες του ελλη-

νικού στρατού, με σχετική επιτυχία. Και τον Ιούλιο του 1921, ύστερα από πολεμικό συμβούλιο που γίνεται κάπου κοντά στην Κιουτάχεια υπό την προεδρία του βασιλιά Κωνσταντίνου που βρίσκεται στο μέτωπο, αποφασίζεται η προέλαση του ελληνικού στρατού μέσα από την Αλμυρά Έρημο, προς την Άγκυρα.

Προς εκτέλεση του σχεδίου, την 11η Αυγούστου 1921 αρχίζει η εικοσήμερη καταστροφική μάχη του Σαγγαρίου. Την τρίτη μέρα (13 Αυγούστου) αυτής της μάχης, και ενώ όλα έδειχναν πως τα πράγματα πήγαιναν καλά μέχρι τότε για τους Έλληνες, εκδηλώνεται η μεγάλη επίθεση του Μουσταφά Κεμάλ (Ατατούρκ είναι το ψευδώνυμό του, και σημαίνει «πατέρας των Τούρκων») που ενεργεί ερήμην του Σουλτάνου, και γίνεται το έλα να δεις. Είναι εκεί, στον Σαγγάριο, που ο ελληνικός στρατός όχι απλώς ηττάται, αλλά κονιορτοποιείται εντελώς από τον Κεμάλ, μια αναμφισβήτητη στρατιωτική και πολιτική μεγαλοφυΐα. Αρχιστράτηγος του ελληνικού στρατού αυτόν τον καιρό είναι ο Γ. Χατζηανέστης.

Μετά την ήττα στον Σαγγάριο, μικρό μόνο μέρος του ελληνικού στρατού καταφέρνει να φτάσει στη θάλασσα, την 6η Σεπτεμβρίου 1922, και μαζί με όσους Έλληνες της Σμύρνης γλύτωσαν τη σφαγή να διεκπεραιωθεί με πλοία στην Ελλάδα. Πρόκειται για τη μεραρχία Γονατά, το ευζωνικό σύνταγμα Πλαστήρα και το στρατό του Νότιου Συγκροτήματος. Όλες οι άλλες ελληνικές μονάδες πήγαν στον παράδεισο. Ποιος σκότωσε αυτά τα παλικάρια; Μα, η δολοφονική Μεγάλη Ιδέα μάλλον, παρά ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.

3. Οι Νεότουρκοι

Από το 1830 που υπάρχει νεοελληνικό κράτος και μέχρι τη μικρασιατική καταστροφή του 1922, οι Έλληνες καθορίζουν τη συμπεριφορά τους απέναντι στους Τούρκους βάσει της άποψης πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι ένας ιστορικός αναχρονισμός που σε λίγο θα πάψει να υφίσταται. Φυσικά, έχουν δίκιο. Όμως δεν κάθισαν να λογαριάσουν σοβαρά τι θα γίνει με την καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τη σημερινή Τουρκία, μετά τη διάλυση της Αυτοκρατορίας. Απ' τα κομμάτια της θα προέλθουν τα εθνικά κράτη στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή. Όμως, απ' την καρδιά της, τι θα προκύψει;

Αυτό το κρίσιμο ερώτημα το βάζει κατ' αρχήν ένας φιλελεύθερος Σουλτάνος, ο Σελίμ Γ', στο τέλος του 18ου αιώνα. Ξέρει ο Σελίμ πως ο πλούτος της Αυτοκρατορίας προέρχεται απ' τις αρπαγές και τις λεηλασίες αλλά τώρα πόλεμοι προσοδοφόροι δε γίνονται πια, και συνεπώς πρέπει να βρεθούν καινούργιες πηγές εσόδων. Ο Σελίμ καλεί δυο Έλληνες συνεργάτες του, τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, παππού του ομώνυμου ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης και τον γιο του Κωνσταντίνο και αναθέτει στον μεν πρώτο την εκπόνηση σχεδίου οικονομικής ανόρθωσης της Αυτοκρατορίας με βάση τα νέα δεδομένα, ότι δηλαδή δεν γίνονται πια προσοδοφόροι πόλεμοι, και στον δεύτερο την αναδιοργάνωση του αυτοκρατορικού στρατού, που είναι αδύνατο πια να στηρίζεται

στους γενίτσαρους που έκαμναν ό,τι ήθελαν και απειλούσαν ακόμα και τον Σουλτάνο.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης παππούς, εισηγείται, ουσιαστικά, την κατάργηση της ιδιόρρυθμης φεουδαρχίας με τους ντερεμπέδες, δηλαδή τους πανίσχυρους οικονομικά τοπάρχες - φεουδάρχες, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται και αλλόπιστοι με ανάλογα προνόμια, οι γνωστοί μας κοτζαμπάσηδες, καθώς και την καθιέρωση πλήρους οικονομικής ισότητας ανάμεσα σε μουσουλμάνους και χριστιανούς. Ο Κωνσταντίνος εισηγείται την κατάργηση του σώματος των γενιτσάρων και την αντικατάστασή του με τακτικό στρατό, οργανωμένο κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Ο σπουδαίος Σελίμ, το 1808 που γίνονται όλα αυτά τα σπουδαία, χάνει το θρόνο του και σε λίγο και τη ζωή του. Είναι πολύ νωρίς για να τα βάλει κανείς με τους πανίσχυρους τοπάρχες και να εγκαθιδρύσει μια ισχυρή κεντρική εξουσία. Όσο και να φαίνεται περίεργο, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν είχε ποτέ ισχυρή κεντρική εξουσία και έκαμνε τη δουλειά της με τους κοτζαμπάσηδες και τους ομοίους τους.

Ο Σελίμ θα μπορούσε να θεωρηθεί ο πρώτος Νεότουρκος, όπως λεν εκεί τους μεταρρυθμιστές. Αλλά το κίνημα των μεταρρυθμιστών (Νεότουρκων) θα οργανωθεί πολύ αργότερα, στο τέλος του 19ου αιώνα, έξω απ' την Αυτοκρατορία, κυρίως στο Παρίσι, για να μεταφέρει την έδρα του κάποτε στη Θεσσαλονίκη, που είναι η γενέτειρα του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, του σημαντικότερου Νεότουρκου ηγέτη.

Χρειάστηκε να δώσει σκληρό αγώνα ο Κεμάλ με άλλους Νεότουρκους, περισσότερο συντηρητικούς, για να επιβληθεί τελικά και να φτιάξει ένα νέο τουρκικό κράτος που ουδεμία σχέση έχει με την παλιά Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η σημερινή Τουρκία είναι η Τουρκία των Νεότουρκων, όχι των Σουλτάνων. Αυτό είναι που δεν κατάλαβαν το 1922 οι Έλληνες και έφαγαν τα μούτρα τους. Άραγε θα τα ξαναφάν;

4. Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ

Ο Μουσταφά Κεμάλ, γνωστός και με το παρατσούκλι Ατατούρκ που ο ίδιος έδωσε στον εαυτό του, γεννήθηκε το 1880 στη Θεσσαλονίκη και πέθανε το 1938 στην Κωνσταντινούπολη. Στα 58 μόλις χρόνια που έζησε, αυτός ο τρομερός άνθρωπος κατάφερε να κατεδαφίσει τα ερείπια μιας αυτοκρατορίας, να εγκαθιδρύσει στη θέση της τη δημοκρατία και να αποκαταστήσει τις σχέσεις με τους Έλληνες, τους οποίους προηγουμένως είχε ρημάξει κατά τη μικρασιατική καταστροφή.

Ο Βενιζέλος στην αρχή τον αντιμετώπιζε σαν τον υπ' αριθμόν ένα εχθρό του, αλλά μετά τη μικρασιατική καταστροφή κατάλαβε πως πρέπει να τον κάνει φίλο του - και τον έκανε. Αυτοί οι δύο σπουδαίοι άνδρες κατάφεραν τελικά να συνεννοηθούν αλλά τα κολομπότσια που τους διαδέχτηκαν τα έκαναν και πάλι μαντάρα. Τι να κάνουμε, η ιστορία δεν πορεύεται μόνο με ιδιοφυΐες.

Ο Κεμάλ τέλειωσε το δημοτικό και το γυμνάσιο στη Θεσσαλονίκη

που, σημειωτέον, ήταν το δεύτερο μεγάλο διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά την Κωνσταντινούπολη, όπως ακριβώς και κατά τους αιώνες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, και στη συνέχεια σπούδασε στη μέση Στρατιωτική Σχολή της Θεσσαλονίκης. Ο τελωνειακός υπάλληλος πατέρας του ήταν ένας φουκαράς που δύσκολα ζούσε τη φάμλια του, και θα ήταν ευχαριστημένος αν έβλεπε το γιο του μόνιμο δεκανέα στον τουρκικό στρατό. Όμως, ο Μουσταφά καταπλήσσει τους δασκάλους του με την μαθηματική του ιδιοφυία και ως μαθηματική ιδιοφυία μπαίνει στη Στρατιωτική Σχολή της Κωνσταντινούπολης απ' όπου αποφοιτά το 1904 με το βαθμό του υπολοχαγού κατ' ευθείαν.

Στη Δαμασκό, όπου διορίζεται μετά την αποφοίτησή του, ιδρύει στα γρήγορα μία μυστική παραστρατιωτική οργάνωση με το όνομα Βατάν (πατριδα). Σκοπός της Βατάν, η αναδιοργάνωση του τουρκικού στρατού αλλά και της Αυτοκρατορίας, που καταρρέει.

Σαν στρατιωτικός θα υπηρετήσει πολλά χρόνια στη Μέση Ανατολή. Και στον Ιταλοτουρκικό πόλεμο της Λιβύης (1911) θα φανεί η στρατιωτική του ιδιοφυία και θα προαχθεί σε ταγματάρχη κατ' απονομήν. Είναι 31 ετών και ήδη μία αναγνωρισμένη στρατιωτική προσωπικότητα.

Το 1915, και ενώ ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος βρίσκεται στην αρχή του, στις μάχες της χερσονήσου της Καλλιπόλεως γίνεται ο φόβος και ο τρόμος των Άγγλων, που θα επιδιώξουν όχι να τον σκοτώσουν στη μάχη, αλλά να τον δολοφονήσουν. Καταλαβαίνουν ότι αυτός ο άνθρωπος είναι επικίνδυνος για τους Άγγλους. Αλλά κι αυτός καταλαβαίνει πως οι Άγγλοι πρέπει να εξαφανιστούν απ' τη Μέση Ανατολή για να ηρεμήσει η περιοχή. Το μίσος του Κεμάλ κατά των Άγγλων δεν θα κοπάσει ποτέ. Οι πασάδες και οι Σουλτάνοι τον κυνηγούν κι αυτοί αλλά ο Κεμάλ είναι δεδηλωμένα και αποδεδειγμένα πατριώτης και δεν μπορούν να του κάνουν τίποτα.

Απ' το 1915 κιόλας ο Κεμάλ βάζει στόχο να γκρεμίσει το Σουλτάνο. Το πετυχαίνει την 29η Οκτωβρίου 1923. Αμέσως καταργεί το κορανικό δίκαιο και βάζει στη θέση του το ιταλικό και το ελβετικό, καταργεί τον φερετζέ, καταργεί το φέσι, καταργεί το αραβικό αλφάβητο και βάζει στη θέση του το λατινικό, αποκαθαρίζει την τουρκική γλώσσα από τις αραβικές και περσικές λέξεις. Είναι πράγματι ένας πάρα πολύ μεγάλος μεταρρυθμιστής.

5. Η Μεγάλη Ιδέα

Τώρα που η Μεγάλη Ιδέα σκοτώθηκε κατά τη μικρασιατική καταστροφή, ας της κάνουμε ένα μνημόσυνο, πριν προχωρήσουμε στα όσα οικτρά θα συμβούν στην Ελλάδα μετά το 1922. Απ' τη χρονιά αυτή και μετά, οι Έλληνες θα μάθουν σιγά σιγά να ζουν χωρίς τη Μεγάλη Ιδέα, αν και μερικοί ανεπίδεκτοι μαθήσεως δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς αυτήν ούτε σήμερα. Εν πάση περιπτώσει, ο καθένας με τις ιδέες του και οι μεγαλοϊδεάτες με τις δικές τους. Και δεν θα είχαμε καμιά πρόθεση να

αντιδικήσουμε μαζί τους, αν δεν ήταν η Μεγάλη Ιδέα αυτή ακριβώς που σκότωσε την Ελλάδα και συνεχίζει να σκοτώνει ό,τι απόμεινε απ' αυτήν.

Κατ' αρχήν, Μεγάλη Ιδέα είναι η μεγάλη ιδέα που έχει κανείς για τον εαυτό του. Που αν δεν μπορεί να την αντλήσει απ' τον ίδιο τον εαυτό του, την αντλεί απ' τους προγόνους του, ώστε να αισθάνεται κι αυτός σπουδαίος από σπόντα. Από ψυχολογικής απόψεως, η μεγάλη ιδέα έχει σχέση με τον εγωισμό, και μάλιστα σ' εκείνην την παθολογική παραλλαγή του που λέγεται σολιπαισμός, μια κατάσταση που εκφράζεται πολύ παραστατικά με το «είμαι κι ο πρώτος, ρε». Κι όταν ο πρώτος δεν ανέχεται την παρουσία δεύτερου και τρίτου, αρχίζει να καθαρίζει με την πρώτη ευκαιρία όλους τους παρακατιανούς από το φόβο πως θα μπορούσαν να γίνουν πρώτοι.

Επί ιστορικού επίπεδου, τούτη την κατάσταση την εγκαινιάζουν οι Εβραίοι που θεωρούσαν τους εαυτούς τους «περιούσιο λαό», δηλαδή λαό που τον διάλεξε ο Θεός για να εκφράσει τη βούλησή του. Τους Εβραίους μιμήθηκαν οι ναζιστές. Και επειδή οι Γερμανοί τώρα έπρεπε να είναι οι πρώτοι, εξόντωσαν τους Εβραίους που έλεγαν πως είναι οι πρώτοι, οι εκλεκτοί του Θεού, κατ' επέκτασιν και της ιστορίας.

Τους Εβραίους, πολύ πριν απ' τους ναζιστές, μιμήθηκαν και κάποιοι Έλληνες. Από τότε που πληροφορήθηκαν πως είναι απόγονοι ενδόξων προγόνων, άρχισαν να παραληρούν για να αντισταθμίσουν τις ελλείψεις τους σε γνώση, σε μυαλό αλλά και σε χρήμα. Και ούτω πως γεννήθηκε η Μεγάλη Ιδέα λίγο μετά το πέρας της Ελληνικής Επανάστασης, κυρίως με τον Κωλέττη που πιστεύει πως το αρτιγέννητο ελληνικό κράτος σιγά σιγά θα μεγαλώσει, και αν δεν κατακυριεύσει τον κόσμο, τουλάχιστον θα κυριεύσει τα «δικά μας εδάφη», αν και κανείς δεν ξέρει τι ακριβώς εννοεί όταν λέει δικά μας εδάφη. Την τεράστια περιοχή στην οποία εκτεινόταν οι ελληνικές αποικίες της αρχαιότητας, οπότε θα έπρεπε να ελευθερώσουμε και τη Μασσαλία, την αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, οπότε θα έπρεπε να ελευθερώσουμε όλη την περιοχή μέχρι τη βόρεια Ινδία, ή μήπως την κολοσσιαία περιοχή στην οποία εκτεινόταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία;

Μία δεύτερη και λογικότερη παραλλαγή της Μεγάλης Ιδέας εμφανίζεται πολύ αργότερα, την πρώτη δεκαετία του αιώνα μας με τον Ίωνα Δραγούμη. Ο οποίος πιστεύει τόσο πολύ στην αξία του ελληνικού πολιτισμού και την αφομοιωτική του δύναμη, που νομίζει πως αρκεί να υπάρχουν σκόρπιοι θύλακες ελληνισμού εδώ κι εκεί για να αναγεννηθεί απ' αυτούς η Μεγάλη Ελλάδα, αν και δεν ξέρει πόσο μεγάλη θα είναι. Αν ζούσε σήμερα ο Δραγούμης, θα τραβούσε τα μαλλιά του. Όχι μόνο θύλακες ελληνισμού της διασποράς δεν υπάρχουν πια αλλά ούτε καλά καλά Ελλάδα. Η χώρα στην οποία ζούμε δεν είναι Ελλάδα, είναι Βαρβαριστάν.

6. Ο τρίτος δρόμος για τη Μεγάλη Ιδέα

Εκτός απ' την εδαφολογική περί Μεγάλης Ιδέας άποψη του Κωλέττη

και την πολιτιστική αλλά ανιστόρητη του Δραγούμη, υπάρχει και μια τρίτη παραλλαγή μεγαλοϊδεατισμού, που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε ιστορική, και που είναι η μόνη αποδεκτή από νοήμονες ανθρώπους.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως ο ελληνικός πολιτισμός (ο αρχαίος, εννοώ) είναι ο πιο μεγάλος, ο πιο σπουδαίος και κυρίως ο πιο «διαρκής» απ' όλους τους πολιτισμούς που εμφανίστηκαν στην ανθρώπινη ιστορία. Ο ελληνικός πολιτισμός επιζεί και στις μέρες μας ως ευρωπαϊκός. Φυσικά, ο νεοελληνικός πολιτισμός, που είναι κάτι διάφορο του κυρίως ειπείν ελληνικού, είναι κι αυτός ελληνικός αλλά μόνο ως το βαθμό που είναι ευρωπαϊκός. Ο ελληνικός πολιτισμός ξεκίνησε απ' την Ελλάδα, μέσω Ρώμης διαδόθηκε σ' όλη την Ευρώπη και μέσω Ευρώπης σ' όλον τον κόσμο. Και από την Ευρώπη κι απ' τον κόσμο επιστρέφει στην κοιτίδα του, όσος επιστρέφει και όσο του επιτρέπουμε να επιστρέψει. Είμαστε κληρονόμοι του ελληνικού πολιτισμού μόνο ως το βαθμό που είμαστε Ευρωπαίοι, χωρίς αυτό να σημαίνει πως όλοι οι Ευρωπαίοι είναι κληρονόμοι του ελληνικού πολιτισμού. Υπάρχουν και εκεί βάρβαροι και άσχετοι με την παιδεία εν γένει, αν και ο πολιτισμός, όπως λέει ο μεγάλος θεωρητικός του πολιτισμού Χουιζίνγκα, είναι κάτι που διαχέεται στα πάντα. Ο Γάλλος αγράμματος και ο Έλληνας αγράμματος δεν είναι, απλώς, δυο αγράμματοι διαφορετικών εθνικοτήτων, είναι και δυο άνθρωποι διαφορετικού πολιτιστικού επίπεδου, διότι ο Γάλλος αγράμματος ζει σε μια κοινωνία η οποία τον επηρεάζει κατ' ανάγκη με έναν συγκεκριμένο τρόπο, έστω κι αν δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με τη γαλλική κουλτούρα, και έμμεσα με την ελληνική, απ' την οποία κατάγεται η γαλλική, όπως και κάθε άλλη ευρωπαϊκή κουλτούρα.

Ο πολιτισμός είναι «περιρρέουσα ατμόσφαιρα». Κι αν στην ελληνική ατμόσφαιρα δε «μυριζεται» κανείς πολιτισμό, πώς θα ήταν δυνατό να «μυριοτεί» ελληνικό πολιτισμό; Για να θυμηθούμε και τον «πρόγονό» μας τον Αριστοτέλη, ο «πολιτισμός» είναι έννοια γένους σε σχέση με τον «ελληνικό πολιτισμό» που είναι έννοια είδους. Πιο απλά, η έννοια «πολιτισμός» έχει ευρύτερο νόημα απ' την έννοια «ελληνικός πολιτισμός» και τη γεννάει. (Γιαυτό είναι έννοια γένους). Πώς, λοιπόν, τολμούμε και μιλάμε εδώ για ελληνικό πολιτισμό, αφού δεν είναι και τόσο σίγουρο πως έχουμε σχέση με τον πολιτισμό σκέτα;

Πρέπει, συνεπώς, πρώτα να εκπολιτιστούμε διά του ελληνικού πολιτισμού, που είναι ευρωπαϊκός πλέον, κι ύστερα συζητάμε και για «γνήσιο» ελληνικό πολιτισμό. Πιστεύω πως η επανάκτηση του ελληνικού πολιτισμού σε μας εδώ είναι πιο εύκολη απ' όσο σε άλλους απολίτιστους λαούς, εξαιτίας της ελληνικής γλώσσας αλλά και του φυσικού και ιστορικού περιβάλλοντος, εφόσον προηγουμένως αποδεχτούμε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και εκπολιτιστούμε δι' αυτού. Και για να συμβεί κάτι τέτοιο, πρέπει επιτέλους να αποφασίσουμε: πού ανήκουμε; Στην Ανατολή (Τουρκία, Μέση Ανατολή, Πακιστάν κλπ.) ή στη Δύση; Πιστεύω πως ανήκουμε στη Δύση, αν και τέσσερεις αιώνες τουρκοκρατίας μας έκαναν να μοιάζουμε λίγο με... Τούρκους, αν όχι και με Πακιστανούς. Και

το λέω αυτό σεβόμενος και τους Τούρκους και τους Πακιστανούς, γιατί αυτοί ξέρουν πού ανήκουν.

11. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

1. Οι πρόσφυγες

Πρόσφυγες λέγονται αυτοί που προσφεύγουν (καταφεύγουν) κάπου για να ζητήσουν προστασία. Από τον Αύγουστο του 1922, που η επικείμενη τον Σεπτέμβριο καταστροφή του ελληνισμού της Μικράς Ασίας είναι πλέον ορατή, μέχρι τον Ιανουάριο του 1923 που υπογράφεται η υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, έχουν ήδη καταφύγει στην Ελλάδα περίπου 900.000 Έλληνες από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, που όμως δεν περιλαμβάνουν όσους μετανάστευσαν στην Αμερική ή σε ευρωπαϊκές χώρες, μέχρι τον Δεκέμβριο του 1924 που ολοκληρώνεται η μετακίνηση των πληθυσμών, έρχονται στην Ελλάδα από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη κυρίως, αλλά και από τη Βουλγαρία και από άλλα «επικίνδυνα» για τους Έλληνες μέρη, 1.220.000 Έλληνες και 45.000 Αρμένιοι. Από την Ελλάδα, φεύγουν 518.146 μουσουλμάνοι για την Τουρκία και 92.000 Βούλγαροι για τη Βουλγαρία, γιατί η συνθήκη για την ανταλλαγή των πληθυσμών περιλαμβάνει και τους Βούλγαρους της Ελλάδας και τους Έλληνες της Βουλγαρίας.

Μέχρι τον Ιούνιο του 1923, η περίθαλψη των προσφύγων αντιμετωπίζεται με έξοδα του ελληνικού κράτους, προσφορές ιδιωτών καθώς και από τον αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό. Όμως, το πρόβλημα είναι τόσο μεγάλο και τόσο οξύ, που η Κοινωνία των Εθνών (ο ΟΗΕ της εποχής) υποχρεώνεται να επέμβει. Κι έτσι, το 1924 δίνεται στην Ελλάδα δάνειο 12.300.000 λιρών Αγγλίας.

Θα ήταν τρελλοί οι ξένοι, αν άφηναν τη διαχείριση αυτού του μεγάλου δανείου στους παμφάγους Έλληνες, που ήδη είχαν ρημάξει τις υπέρ των προσφύγων ιδιωτικές προσφορές αλλά κι αυτά που πλήρωνε για τους πρόσφυγες το ελληνικό δημόσιο. Κι έτσι δημιουργήθηκε, υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ).

Το ελληνικό δημόσιο παραχώρησε στην ΕΑΠ 5.000.000 στρέμματα, που προέρχονταν από δημόσιες γαίες, από απαλλοτριώσεις και από τις ιδιοκτησίες των μουσουλμάνων που μεταφέρθηκαν στην Τουρκία. Μέχρι να φτάσει στην ΕΑΠ η προορισμένη για τους πρόσφυγες γη, καταπατού-

νταν δεόντως και με τρόπο τυπικότητα ελληνικό. Το προσφυγικό έκανε πλούσιους πολλούς ιθαγενείς της Ελλάδας.

Από το 1.220.000 του συνόλου των Ελλήνων προσφύγων, το 53% είχε αστική προέλευση και το 47% αγροτική. Η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα σε αστικές ή αγροτικές περιοχές έγινε με βάση την προέλευσή τους.

Απ' το ίδιο σύνολο, κάπου οι μισοί και συγκεκριμένα 638.253 εγκαθίστανται στη αραιοκατοικημένη και εθνολογικά μπερδεμένη Μακεδονία και της αλλάζουν αποφασιστικά την εθνολογική σύσταση. Μόνο τώρα μπορούμε να πούμε πως η Μακεδονία γίνεται αναμφισβητήτως ελληνική. Κανείς δεν θα μπορούσε να πει τι θα γινόταν σήμερα στην ελληνική Μακεδονία, αν τότε δεν εγκαθίσταντο εκεί οι πρόσφυγες.

Εκτός απ' τη Μακεδονία που απορροφά τους μισούς πρόσφυγες, 107.607 μόνο εγκαθίστανται στη δυτική Θράκη, κι αυτό είναι μια πρώτης τάξεως γκάφα, 56.613 στα νησιά του Αιγαίου, 33.900 στην Κρήτη, 8.179 στην Ήπειρο (κι άλλη γκάφα), και 377.297 στην Παλαιά Ελλάδα (Αττική, Πελοπόννησος, Στερεά, Εύβοια, Θεσσαλία).

Η εγκατάσταση των προσφύγων στις αγροτικές περιοχές δεν παρουσίασε σοβαρά προβλήματα. Όμως, όσοι εγκαταστάθηκαν στα αστικά κέντρα έπαθαν, και μερικοί παραπηγματούχοι συνεχίζουν να παθαίνουν, τον παθών τους τον τάραχο. Θέατρα, κινηματογράφοι, αποθήκες, ταράτσες - όλα πλημμυρίζουν με στοιβαγμένους πρόσφυγες. Η πρωτεύουσα, που το 1924 έχει πληθυσμό μισό εκατομμύριο (σήμερα έχει κάπου τέσσερα, μαζί με τα περίχωρα) κοντεύει να κλατάρει.

Μέχρι το τέλος του 1929 η ΕΑΠ χτίζει 27.000 κατοικίες σε 125 προσφυγικούς οικισμούς και το ελληνικό κράτος 25.000 κατοικίες εντός των υπάρχοντων οικισμών, αλλά το στεγαστικό πρόβλημα των προσφύγων παραμένει άλυτο. Ειδικά στη Θεσσαλονίκη, που η μεγάλη πυρκαγιά του 1917 την έχει ρημάξει, η κατάσταση είναι τραγική. (Τα στοιχεία, από τον ΙΕ τόμο της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, της Εκδοτικής Αθηνών).

Το προσφυγικό απασχολεί συνεχώς τη Βουλή, που το 1924 και 1925 δεν προλαβαίνει να ψηφίζει τα σχετικά νομοσχέδια. Με τις κλοπές, τις καταχρήσεις, τις παραβιάσεις νόμων, τις αυθαιρεσίες απ' τη μεριά των ιθαγενών (ντόπιων) Ελλήνων που, βέβαια, δε χάνουν την ευκαιρία να φαν και να πλαντάξουν, στην Ελλάδα αυτόν τον καιρό επικρατεί πλήρης ηθικόν και οικονομικόν χάος. Τα μεγάλα τζάκια φκιάχνονται αυτόν τον καιρό. Κι ακόμα καπνίζουν, τα σκασμένα.

Και το σημαντικότερο: Παντού οι ιθαγενείς αντιμετωπίζουν τους μέτοικους σαν εισβολείς, σαν εχθρούς, περίπου σαν Τούρκους. Ξυλοδαρμοί, προπηλακισμοί, δολοφονίες εν ψυχρώ και εν θερμώ υποχρεώνουν τη Βουλή να συζητήσει την 10η Νοεμβρίου 1924 το θέμα «περί των συρράξεων μεταξύ προσφύγων και εντοπίων». Ένας βουλευτής αρχίζει το λόγο του με τα παρακάτω λόγια: «Θα αναφερθώ εις τας ατυχείς και θλιβερωτάτας σκηνάς, αίτινες έλαβον χώραν εις διαφόρους προσφυγικούς συνοικισμούς...».

Το 1925 εμφανίζεται στη Βουλή μία «ανεξάρτητος προσφυγική ομάς βουλευτών» υπό τον περίφημο Λ. Ιασωνίδη, γύρω απ' το πρόσωπο του οποίου η ιθαγενής κακοήθεια θα πλάσσει καμιά δεκαριά βλακώδη ανέκδοτα: Θα σας κάνουμε γεφύρια. Μα, δεν έχουμε ποτάμια. Θα σας κάνουμε και ποτάμια. Είναι τότε που δημιουργούνται, σ' αυτό το στυλ, τα γνωστά και πάντα κυκλοφορούντα «ποντιακά ανέκδοτα», που δόλια συνεχίζουν να λαιδορούν και να υποτιμούν τους πρόσφυγες, χωρίς τους οποίους Ελλάδα σήμερα μάλλον δεν θα υπήρχε.

2. Η επανάσταση του 1922

Μια εθνική καταστροφή με 300.000 νεκρούς θα ήταν αδύνατο να μην αναταράξει εκ βάθρων την ελληνική κοινωνία. Η μικρασιατική καταστροφή έχει και τα καλά της. Σιγά σιγά αρχίζουμε να αντιλαμβανόμαστε εμείς οι Έλληνες πως δεν είμαστε ο «περιούσιος λαός» αλλά μια χούφτα άνθρωποι, οι μισοί τουλάχιστον απ' τους οποίους, κλέφτες και απατεώνες του κερατά, που λέμε. Που όχι την Ελλάδα, αλλά ούτε καν τον εαυτό τους δεν θα μπορούσαν να σώσουν, αν δεν είχαν μακρύ χέρι για να το χώνουν στο δημόσιο ταμείο και οπουδήποτε αλλού τους έρθει βολικό.

Την 11η Σεπτεμβρίου 1922 εκδηλώνεται επαναστατικό κίνημα (πιο σωστά, στάση), ανάμεσα στους στρατιώτες του καταρρεύσαντος μικρασιατικού μετώπου, που είναι στοιβαγμένοι στη Χίο και τη Μυτιλήνη. Αρχηγοί της στάσης (μα, γιατί όλοι οι επίσημοι ιστορικοί χρησιμοποιούν το ψευδώνυμο επανάσταση; μήπως διότι ο ελληνικός στρατός δεν στασιάζει ποτέ;) είναι δυο συνταγματάρχες (πάλι συνταγματάρχες!), ο Στυλιανός Γονατάς και ο Νικόλαος Πλαστήρας, και ένας αντιπλοίαρχος, ο Δ. Φωκάς.

Τα επαναστατημένα (τέλος πάντων!) στρατεύματα, μπαίνουν στα πλοία και αποβιβάζονται στο Λαύριο, σχεδόν σαν πεζοναύτες που επιτίθενται σε εχθρική χώρα. Με ρίψη από αεροπλάνο, γεμίζουν την Αθήνα προκηρύξεις, όχι για να καλέσουν το λαό σε εξέγερση, α μπα, δεν ήταν οι δημόσιοι υπάλληλοι της Αθήνας που έφαγαν στο κεφάλι τον κερανό του Κεμάλ, αλλά για να κάνουν γνωστό στο βασιλιά, μ' αυτόν τον θεαματικό τρόπο, πως πρέπει να τα μαζεύει και να στρίβει, αφού διαλύσει την κυβέρνηση, που έτσι κι αλλιώς δεν έχει κανένα λόγο ύπαρξης μέσα σε ένα διαλυμένο κράτος.

Οι αυλικοί προτείνουν στο βασιλιά Κωνσταντίνο να χτυπήσει ο ελληνικός στρατός τους στασιαστές (κοίτα, φίλε μου μυαλό, κόψε, αδερφούλη μου, πατριώτες!) αλλά ο ξένος βασιλιάς, πιο μυαλωμένος απ' τους «καθαρούς» Έλληνες παλατιανούς, τους λέει πως το καλύτερο για όλους είναι να την κοπανήσει και πάλι. Πράγματι, ο Κωνσταντίνος, τρεις μόνο μέρες μετά την εκδήλωση της επανάστασης, παραιτείται από βασιλιάς.

Και τώρα; Τι, και τώρα. Όλοι οι βασιλιάδες έχουν και διαδόχους, για να μη λείπει η φύτρα. Βασιλιάς ορκίζεται, την ίδια μέρα της παραί-

τησης του Κωνσταντίνου (14 Σεπτεμβρίου 1922) ο διάδοχος Τζωρτζ. Το βασιλικό του όνομα, Γεώργιος Β'. Να που φτάσαμε κιόλας στο βήτα! Και διάδοχος του Γεωργίου Β' ορίζεται, κατά την επετηρίδα, ο Παύλος. (Γειά σου Παύλο με τη Φρειδερίκη σου!). Αυτοί οι δυο μένουν στην Ελλάδα. Όλα τα άλλα μέλη της βασιλικής οικογένειας, με επικεφαλής τον αρχηγό της οικογένειας βασιλιά Κωνσταντίνο, φεύγουν.

Και τώρα; Τι, και τώρα. Και τώρα πώς θα πάρουμε την Πόλη και την Αγιά Σοφιά, ω μεγάλη βασιλιά; Έλα, ντε! Μη βιάζεστε κύριοι, μη βιάζεστε. Πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικιά μας θα 'ναι. Ναι, αλλά, ο μαρμαρωμένος βασιλιάς θα πουντιάσει τόσους αιώνες εκτεθειμένος στο βορειαδάκι του Βοσπόρου. Δε βαριέσαι, θα του κάνουμε καμιά εντριβή με πετρέλαιο. Ρε, άσε την πλάκα, ας του κάνουμε καλύτερα καμιά επέλευση με λάδι ελιάς για να μη φάει η πούντα το μάρμαρο. Ελιά ελιά και Κώτσο βασιλιά! Δώσμου ελιά, και την Πόλην κυριεύσω...

3. Η δίκη και η εκτέλεση των έξι

Η επαναστάτες ανάθεσαν την διακυβέρνηση της διαλυμένης χώρας στον Αλέξανδρο Ζαΐμη, που όμως έκανε το κορόιδο από κει που βρισκόταν στο εξωτερικό και δεν απάντησε αν δέχεται το διορισμό. Κι έτσι, πρόεδρος της κυβέρνησης έγινε ο αντιπρόεδρος της, Σωτ. Κροκιδάς. Όμως, ό,τι είχε σχέση με τα συνέδρια και τις διαβουλεύσεις που ασφαλώς θα γίνονταν σύντομα ανάμεσα στους νικητές Τούρκους και τους νικημένους Έλληνες, οι επαναστάτες τα εμπιστεύθηκαν στο Βενιζέλο. Είχαν μυαλό αυτοί οι επαναστάτες, αν και ο Βενιζέλος δεν θα μπορούσε πια κάνει και πολλά, έτσι που ήρθαν τα πράγματα.

Πράγματι, με το πρωτόκολλο που υπογράφεται την 28η Σεπτεμβρίου 1922 στα Μουδανιά μεταξύ των συμμάχων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και των Τούρκων προκειμένου να διευθετηθούν κάποιες εκκρεμότητες που είχαν απομείνει, οι σύμμαχοι αποφασίζουν να εκχωρήσουν στους Τούρκους την Ανατολική Θράκη, που προηγουμένως την είχαν παραχωρήσει στους Έλληνες. Ιδού η κύρια συνέπεια της απόπειρας των μεγαλοϊδεατών να μεγαλώσουν την Ελλάδα εκστρατεύοντας στη Μικρά Ασία. Προσέξτε, όσο μεγαλώνει η Μεγάλη Ιδέα, τόσο μικραίνει η Ελλάδα. Και που 'σαι ακόμα! Η Μεγάλη Ιδέα και οι ιδέες που παράγει το φυσιολογικό ανθρώπινο μυαλό είναι ποσά αντιστρόφως ανάλογα.

Όμως, το μεγάλο πρόβλημα το δημιουργούν οι πρόσφυγες που αρχίζουν να καταφτάνουν στην Ελλάδα μπουλουκηδόν. Κι ακόμα η ανταλλαγή των πληθυσμών δεν έχει αρχίσει. Μιλούμε για τους εθελοντές πρόσφυγες. Τι εθελοντές, δηλαδή, που δεν έχουν πού την κεφαλήν κλίνει εκεί πέρα, στην περίπτωση που η κεφαλή βρίσκεται στη θέση της πάνω στους ώμους.

Αλλά και δω που ήρθαν, οι δύστυχοι, πρόκοψαν. Οι ιθαγενείς θα τους χαρακτηρίσουν εξ αρχής «τουρκόσπορους». Βλέπεις, όταν υποπτεύεσαι πως το φαί θα λιγοστέψει γιατί θα το μοιράσεις μ' άλλους, λες ό,τι σου κατέβει, αν και «γνήσιος» Έλληνας. Τόσο γνήσιος, που να μην

ανέχεσαι κανέναν άλλον Έλληνα. Μόνο τους ιθαγενείς. Τουρκόσποροι οι πρόσφυγες, Βούλγαροι οι Έλληνες κομμουνιστές αργότερα, χέσε μέσα, όπως θα 'λεγε κι ένας παραγωγέας.

Και ο λαός να ζητάει εξίλαστήρια θύματα, για να τα θυσιάσει στο βωμό της μωρίας. Οι επαναστάτες έπρεπε να τιμωρήσουν παραδειγματικά τους πρωταίτιους της μικρασιατικής καταστροφής. Όχι, όμως, και τον πρωταίτιο των πρωταιτίων, τον Ελευθέριο Βενιζέλο, που άρχισε την εκστρατεία στη Μικρά Ασία. Αυτός πήγαινε να μεγαλώσει την Ελλάδα. Αν τελικά δε τη μεγάλωσε, ούτε ο ίδιος φταίει ούτε ο Κεμάλ Ατατούρκ. Φταίν οι πρωταίτιοι της καταστροφής! Όλοι οι πρωταίτιοι, εκτός απ' τον Βενιζέλο. Α, όλα κι όλα, μη θίγεται τα είδωλα σ' αυτόν τον τόπο γιατί θα σας σουβλίσουν οι ειδωλολάτρες.

Λοιπόν, οι καταδικασθέντες σε θάνατο και εκτελεσθέντες χωρίς αργοπορία, ως βασικοί υπεύθυνοι της μικρασιατικής καταστροφής, είναι πέντε πολιτικοί, οι Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Γ. Μπαλτατζής και Ν. Θεοτόκης, και ένας στρατιωτικός, ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης. Σύνολο έξι. Η δίκη, που έγινε στη παλιά Βουλή, διάρκεσε δυο βδομάδες (31 Οκτωβρίου - 14 Νοεμβρίου 1922) ενώ η εκτέλεση που έγινε στο Γουδί την επόμενη της έκδοσης της απόφασης, την 15η Νοεμβρίου 1922, διάρκεσε μερικά δευτερόλεπτα. Εγώ, ο αριστερός, αισθάνομαι την ανάγκη να τραγουδήσω και για αυτούς το «επέσατε θύματα». Της Μεγάλης Ιδέας.

4. Η συνθήκη της Λωζάνης

Κάθε πόλεμος τελειώνει με μια συνθήκη ειρήνης, και κάθε συνθήκη ειρήνης προετοιμάζει έναν νέο πόλεμο. Η καταφανώς δυσμενής για τους Τούρκους συνθήκη των Σεβρών έπαιξε το ρόλο της στην τόνωση του ηθικού του Τούρκων, ώστε να επιδοθούν μετά ζήλου στην υπέρτατη ανηθικότητα της σφαγής των Ελλήνων στη Σμύρνη. Αλλά και η καταφανώς δυσμενής για τους Έλληνες συνθήκη της Λωζάνης που έγινε την 24η Ιουλίου 1924 για να διευθετηθούν τα προβλήματα που ανέκυψαν απ' την ήττα των Ελλήνων στη Μικρά Ασία, συνεχίζει να παίζει το ρόλο της στη σημερινή συμπεριφορά των Ελλήνων απέναντι στους Τούρκους. Κι αν δεν αλλάξουμε αυτή τη συμπεριφορά, μια καινούργια μικρασιατική καταστροφή μας περιμένει. Δεν είναι απλώς ανόητο αλλά και καταστροφικό για τα εθνικά μας συμφέροντα να υποδαυλίζουμε το μίσος κατά των Τούρκων, μόνο και μόνο για να μπορούν τα κόμματα να πλειοδοτούν σε εθνοφοροσύνη για να κάνουν την μικροπολιτική τους και όχι για να υπηρετούν τα εθνικά συμφέροντα. Γιατί, τα εθνικά συμφέροντα είναι που υποχρεώνουν να μην κάνουμε τους νταήδες.

Οι συμφωνίες στις οποίες κατάληξαν Έλληνες και Τούρκοι ύστερα από διαπραγματεύσεις που έκανε ο Βενιζέλος με τους Νεότουρκους του Κεμάλ στη Λωζάνη είναι, σε γενικές γραμμές, οι εξής:

1) Η Τουρκία παίρνει τη Δυτική Θράκη, που η συνθήκη των Σεβρών την είχε κατακυρώσει υπέρ των Ελλήνων,

2) Η Ελλάδα πληρώνει σε είδος, θα λέγαμε, τις πολεμικές επανορθώσεις γιατί στα ταμεία του κράτους δεν υπάρχει μία. Και το είδος συνίσταται σε μια επέκταση των τουρκικών εδαφών της Ανατολικής Θράκης πέρα απ' τα προβλεπόμενα στην κυρίως συμφωνία,

3) Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος παραχωρούνται στην Τουρκία, αλλά με την αίρεση πως θα διοικούνται με όρους ευνοϊκούς για τους Έλληνες, πράγμα που δεν ενοχλεί καθόλου τους Τούρκους. Όλοι ξέρουμε πόσο εύκολα οι ευνοϊκοί όροι γίνονται δυσμενείς με το πέρασμα του χρόνου,

4) Το Οικουμενικό Πατριαρχείο χάνει την ιδιότητα και τον χαρακτηρισμό του ως Εθναρχείο και τίθεται υπό ειδικό διεθνές νομικό καθεστώς,

5) Οι Έλληνες, όπως και οι σύμμαχοι, πρέπει να τερματίσουν το καθεστώς κατοχής της Κωνσταντινουπόλεως, που συνεχίζεται απ' τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Και το τερματίζουν. Τερματίζουν επίσης το καθεστώς ουδετερότητας των Στενών,

6) Οι πληθυσμοί πρέπει να ανταλλάγουν, ώστε να προκύψει εθνική ομοιογένεια τόσο στην Τουρκία όσο και στην Ελλάδα. Όλοι οι Τούρκοι που έχουν ξεμείνει και ζουν στην Ελλάδα, πλην αυτών που κατοικούν στη Θράκη, θα πάν στην Τουρκία και όλοι οι Έλληνες που ζουν στην Τουρκία, πλην αυτών της Κωνσταντινούπολης, θα έρθουν στην Ελλάδα.

Λόγοι εθνικού γοήτρου δεν επιτρέπουν την ανταλλαγή και των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, ώστε να φύγουν και οι Τούρκοι της Θράκης. Κανείς δε σκέφτηκε τότε πως οι λαοί «ανταλλάσσονται» από μόνοι τους όταν τα βρουν ζόρικα, χωρίς να περιμένουν καμιά έγκριση από κανένα κράτος. Πάντως, οι Τούρκοι της Θράκης δεν πήγαν από μόνοι τους στην Τουρκία. Κανείς λαός δεν πάει από μόνος του σ' έναν τόπο όταν ξέρει πως εκεί θα ζήσει χειρότερα. Άλλη μια φορά ο μεγαλοϊδεατισμός μας κατέστρεψε - και συνεχίζει να μας καταστρέφει, όπως δείχνει το πρόβλημα των Τούρκων της Θράκης.

5. Άλλη μια επανάσταση

Εκτός απ' τους δυσμενέστατους για την Ελλάδα διακανονισμούς και το προσφυγικό, η συνθήκη της Λωζάνης είχε και άλλες δύο επιπτώσεις εξίσου δυσμενείς για τους Έλληνες αλλά άσχετες με τους Τούρκους. Πρώτον, η Ιταλία υπαναχωρεί και δηλώνει πως δε δίνει στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα, όπως είχε πει νωρίτερα, στη συνθήκη των Σεβρών. Και δεύτερον, οι μεγάλες δυνάμεις βάζουν τέρμα στη συζήτηση αν η Βορ. Ήπειρος ανήκει στην Ελλάδα ή στην Αλβανία. Αποφασίζουν πως στο εξής θα ανήκει στην Αλβανία - και τα σκυλιά δεμένα.

Στην Ελλάδα έκτοτε έπαψαν να γαυγίζουν δυνατότερα απ' όσο θα μπορούσαν για τους «αδούλωτους αδερφούς της Βορείου Ηπείρου», αφού δεν ήταν η Αλβανία που προσάρτησε τη Βορ. Ήπειρο. Άλλωστε, δεν της έπεφτε λόγος ούτε αυτήνης. Ο λόγος σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις πέφτει πάντα στις εκάστοτε μεγάλες δυνάμεις, που χορεύουν στο

ταψί τις μικρές, αν και η Ελλάδα ποτέ δεν πίστεψε πως είναι μικρή. Την έφαγαν τα προγονικά μεγαλεία.

Κάτω απ' αυτές τις εθνικά δύσκολες συνθήκες, οι «εθνικά σκεπτόμενοι», δηλαδή οι ουδόλως σκεπτόμενοι, αποφασίζουν να επαναστατήσουν κατά των επαναστατών που έστειλαν στο εκτελεστικό απόσπασμα τους έξι πρωταίτιους της μικρασιατικής καταστροφής. Τους θεωρούν υπεύθυνους για την όντως καταστροφική για την Ελλάδα συνθήκη της Λωζάνης. Έπρεπε να βρεθούν καινούργια εξιλαστήρια θύματα ώστε να διαιωνίζεται ένας φαύλος κύκλος που θα γίνεται ολοένα και φαυλότερος, μέχρι τις μέρες μας που θα εκφραυλιστεί πλήρως.

Οι βασιλόφρονες επαναστάτες στρατηγοί Λεοναρδόπουλος και Γαργαλίδης πήγαν να γαργαλήσουν τους πριν απ' αυτούς επαναστάτες αλλά την πάτησαν. Το κίνημα που οργάνωσαν κατ' αρχήν στην Πελοπόννησο και στη συνέχεια και σε άλλες περιοχές της εκτός Αθηνών Ελλάδας, με πρόθεση να κάνουν γιουρούσι κατά Αθήνα μεριά, απέτυχε παταγωδώς (22 Οκτωβρίου 1923) και ο μυστικός αρχηγός της αντεπανάστασης Ιωάννης Μεταξάς (ο γνωστός) την κοπάνησε στο εξωτερικό. Δεν είναι ώρα ακόμα για τη δικτατορία του.

Και τότε οι δημοκράτες αρχίζουν να καταλαβαίνουν επιτέλους πως αν δε φύγει ο βασιλιάς για πάντα, προκοπή αυτός ο τόπος δεν πρόκειται να δει. Γιατί η ελληνική αντίδραση έχει μόνιμο έρεισμα στο παλάτι. Που, σαν παλάτι, δεν έχει κανένα λόγο να φέρεται προοδευτικά. Ενώ σαν βασιλικός οίκος με ξένους ενοίκους δεν έχει κανένα λόγο να φέρεται ελληνικά. Αλλά σάμπως οι Έλληνες παλατιανοί φέρονταν ελληνικά;

Εν πάση περιπτώσει, την 18η Δεκεμβρίου 1923, 16 μόνο μέρες μετά τις εκλογές που έγιναν την 2α Δεκεμβρίου 1923, και που τις κέρδισαν οι βενιζελικοί αντιστάσεως μη ούσης, αφού οι αντιβενιζελικοί δεν πήραν μέρος, και ενάμισο περίπου μήνα μετά την εκδήλωση του αποτυχημένου πραξικοπήματος των Λεοναρδόπουλου και Γαργαλίδη και κατ' ουσίαν του Μεταξά, ο βασιλιάς Γεώργιος Β' μαζεύει κι αυτός τις βαλίτσες του και πάει να βρει τον πατέρα του, που δεν είχε καλά καλά προλάβει να παραιτηθεί απ' τον θρόνο υπέρ του υιού του, προκειμένου να σωθεί ο θρόνος. Που τελικά δεν θα σωθεί. Όμως, δεν θα σωθεί μόνο προσωρινά, διότι δεν θα καταλυθεί οριστικά, όπως επίμονα ζητάει ο ηγέτης των δημοκρατικών Αλέξανδρος Παπαναστασίου, ένας άνθρωπος υψηλού ήθους.

Πάντως, προς το παρόν και παρά την εκδίωξη και του Γεωργίου λίγο μετά τον Κωνσταντίνο, η Ελλάδα παραμένει βασιλείο αντιβασιλευόμενο. Αντιβασιλεύς, ο Κουντουριώτης. Είχε αποκτήσει ειδικότητα, τούτος ο μαιντανός της ελληνικής πολιτικής ζωής.

6: Η Ελληνική Δημοκρατία

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος επανέρχεται στην Ελλάδα από την εξορία του στο Παρίσι υπό καθεστώς αντιβασιλείας. Και σχηματίζει κυβέρνηση την 11η Ιανουαρίου 1924, κάτι λιγότερο από μήνα μετά την αναχώρηση

απ' την Ελλάδα του βασιλέως Γεωργίου Β' και του διαδόχου Παύλου. Τώρα έχει να αντιμετωπίσει, όχι τους βασιλόφρονες που είναι ξεδοντιασμένοι μετά την μικρασιατική καταστροφή, την επανάσταση του 1922 των Πλαστήρα, Γονατά και Φωκά και την αποτυχημένη αντεπανάσταση, πραξικόπημα αν προτιμάτε, των Λεοναρδόπουλου και Γαργαλίδη της 22ας Οκτωβρίου 1923, αλλά τον ταχύτατα ανερχόμενο μεγάλο αστέρα της δημοκρατικής παράταξης Αλέξανδρο Παπαναστασίου, που ζητάει επίμονα την κατάργηση του θεσμού της βασιλείας.

Αντίθετα απ' τον Παπαναστασίου, ο Βενιζέλος αρχίζει να τα μασάει και κανείς δεν ξέρει αν είναι υπέρ ή κατά του θεσμού της βασιλείας. Πάντως, δηλώνει πως γιαυτό το ζήτημα πρέπει να αποφασίσει ο λαός με δημοψήφισμα. Και κάποιοι απ' τους παλιούς βασιλικούς παν μαζί του, γιατί πιστεύουν πως ο αναποφάσιτος Βενιζέλος τους δίνει τη δυνατότητα να κερδίσουν χρόνο και να ανασυνταχθούν.

Κι αυτό ακριβώς είναι που δε θέλει ο Παπαναστασίου, που πιστεύει πως στη βράση κολλάει το σίδερο. Πιστεύει ακόμα ο Παπαναστασίου πως η δημοκρατική ιδέα φθείρεται μαζί με τους δημοκράτες. Ξέρει, ο άνθρωπος, πόσο εύκολα φθείρονται οι δημοκράτες σ' αυτόν τον τόπο της μεγάλης φθοράς των πάντων, συνεπώς και των ιδεών, και γιαυτό βιάζεται να κηρύξει τη δημοκρατία τώρα που το δημοκρατικό φρόνημα είναι πολύ ανεβασμένο. Αλλά τίποτα δεν αποκλείει σε μερικούς μήνες ή σε μερικές μέρες να πέσει και πάλι το δημοκρατικό φρόνημα σ' έναν τόπο όπου οι ιδέες και τα φρονήματα ανεβοκατεβαίνουν όπως οι μετοχές στο χρηματιστήριο. Άλλωστε, κατ' ουσίαν και κατά βάσιν οι ιδέες στην Ελλάδα είναι χρηματιστηριακές αξίες.

Κάτω απ' την πίεση του Παπαναστασίου, ο Βενιζέλος εξαναγκάζεται σε παραίτηση και ξαναφεύγει απ' την Ελλάδα. Στην κυβέρνηση τον διαδέχεται ο αντικαταστάτης του στην αρχηγία του κόμματος των Φιλελευθέρων, Γεώργιος Καφαντάρης, την 6η Φεβρουαρίου 1924.

Αλλά και ο Καφαντάρης εξαναγκάζεται σε παραίτηση, και κυβέρνηση τώρα σχηματίζει ο σταθερά υποστηριζόμενος απ' τους επαναστάτες του 1922 Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Ο οποίος ανακηρύσσει επισήμως τη δημοκρατία την 25η Μαρτίου 1924, τη μέρα της εθνικής γιορτής συμβολικά. Στη συνέχεια κάνει δημοψήφισμα για την επικύρωση της απόφασης της Βουλής, στο οποίο μετέχουν και οι βασιλόφρονες υπό την αιγίδα του αρχηγού του Κόμματος των Ελευθεροφρόνων Ιωάννου Μεταξά, που έχει επιστρέψει στο μεταξύ απ' την εξορία ύστερα από μια αμνηστία.

Η κυβέρνηση Παπαναστασίου, η πρώτη κυβέρνηση της ελληνικής δημοκρατίας, ανατρέπεται απ' τους Φιλελεύθερους του Βενιζέλου και πρωθυπουργός γίνεται ο Θεμιστοκλής Σοφούλης την 24η Ιουλίου 1924. Όμως, μια στάση στο ναυτικό έχει σα συνέπεια την ανατροπή και του Σοφούλη. Οι ηγέτες της επανάστασης του 1922, που συνεχίζουν να ελέγχουν απ' το παρασκήνιο την κατάσταση, δε θέλουν τον Σοφούλη, τον άνθρωπο του Βενιζέλου. Θέλουν τον Παπαναστασίου, τον συνεπή δημοκράτη και σοσιαλδημοκράτη.

Τελικά όμως επέρχεται συμβιβασμός και τον ύποπτο για τους επαναστάτες του 1922 Θεμιστοκλή Σοφούλη διαδέχεται την 7η Οκτωβρίου 1924 ο εκτός πάσης υποψίας μετριοπαθής δημοκράτης Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, ένας άνθρωπος εξαιρετικής μορφώσεως, απ' τους πιο καλλιεργημένους πολιτικούς που είχε ποτέ η Ελλάδα. Όλα φαίνονται να ηρεμούν με τον ηγέτη του κόμματος των Συντηρητικών Δημοκρατικών στην εξουσία.

7. Η δικτατορία του Πάγκαλου

Το πιο τυπικό χαρακτηριστικό της πολιτικής υπανάπτυξης ενός τόπου είναι η επιθυμία των στρατιωτικών να θέλουν να κυβερνήσουν. Επειδή κρατούν όπλα, επειδή θεωρούν τον εαυτό τους τον ενδεδειγμένο προστάτη της πατρίδας, επειδή, τέλος, έχουν συνηθίσει στον στρατώνα να χρησιμοποιούν με μεγαλύτερη επιδεξιότητα τον νωτιαίο μυελό, όπου η έδρα των ανακλαστικών, παρά το μυαλό (είναι λόγια του Άλμπερτ Αϊνστάιν), πιστεύουν πως μας κάνουν χάρη όταν μας βάζουν στο γύψο για να δέσουν τα κατάγματα που προκαλούν οι πολιτικοί. Που μπορεί να μην έχουν πολύ μυαλό οι περισσότεροι, αλλά ευτυχώς δεν έχουν ούτε πολύ νωτιαίο μυελό. Και, βέβαια, είναι προτιμότερο το λίγο μυαλό από τον πολύ νωτιαίο μυελό. Κατά τούτο διαφέρει η δημοκρατία από τη δικτατορία, από βιολογικής απόψεως.

Ο εξ Ελευσίνος Αρβανίτης στρατηγός Θεόδωρος Πάγκαλος ήταν έντιμος άνθρωπος. Αλλά, ο μπαγάσας, έτσι που ήταν σωματώδης είχε υπέρ το δέον πολύ νωτιαίο μυελό. Και χρησιμοποιώντας περισσότερο τον νωτιαίο μυελό του παρά το μυαλό, ανατρέπει τον Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, τον περισσότερο καλλιεργημένο και αποδεδειγμένα μετριοπαθή Έλληνα πολιτικό της εποχής εκείνης. Είναι ίδιον των αγράμματων να μισούν τους εγγράμματους. Ξέρουν πως οι εγγράμματοι μπορεί να αποδειχτούν μεγάλα καθίγια, έτσι που ελέγχουν τους αγράμματους και τους κάνουν ό,τι θέλουν, αλλά δεν ξέρουν πως εκ δύο κακών το μη χείρον βέλτιστον. Κανείς δεν θα προτιμούσε έναν κακοήθη και αγράμματο από έναν κακοήθη και εγγράμματο. Πάντως, ο Πάγκαλος δεν ήταν κακός άνθρωπος. Απλώς, του περίσσευε νωτιαίος μυελός.

Ο Πάγκαλος θέλει να φορέσει κοινοβουλευτικό ένδυμα στην πρώτη υπό δημοκρατικό πολίτευμα δικτατορία, και γιαυτό προκηρύσσει εκλογές για τον Μάρτιο του 1926. Τις οποίες, όμως, συνεχώς αναβάλλει. Βλέποντας ο Αρβανίτης Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κουντουριώτης πως ο άλλος Αρβανίτης τον δουλεύει άγρια, παραιτείται από Πρόεδρος. Και τότε ο Πάγκαλος λέει να βάλει υποψηφιότητα για Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Τα πράγματα με την αρτιγέννητη ελληνική δημοκρατία είναι πλέον εντελώς της πλάκας.

Στις εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας, οι βενιζελικοί και οι αντιβενιζελικοί κατεβάζουν κοινό υποψήφιο, τον Κ. Δεμερτζή. Προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τον θυελλώδη Πάγκαλο και τον νωτιαίο μυελό του. Όμως τελικά μετανοιώνουν και δεν ορίζουν υποψή-

φιο Πρόεδρο της Δημοκρατίας για τις παγκαλικές εκλογές. Κι έτσι ο μόνος υποψήφιος, ο Θεόδωρος Πάγκαλος, έρχεται πρώτος ελλείψει δευτέρου. Και διορίζει πρωθυπουργό τον Αθανάσιο Ευταξία.

Και λίγο αργότερα ιδρύει την Ακαδημία Αθηνών. Μάλιστα! Ο δικτάτορας Πάγκαλος, τώρα Πρόεδρος της Δημοκρατίας της πλάκας, ίδρυσε την Ακαδημία των θνητών Αθανάτων, γιαυτό και πρόκοψε!

Και κάνει εσωτερικό δανεισμό με το παλιό κόλπο της διχοτόμησης του νομίσματος. Και στέλνει στην εξορία ένα σωρό αντιφρονούντες, δημοκράτες και αντιδημοκράτες ανάκατα. Σκέτο αλαλούμ είναι τούτος ο γραφικός και πληθωρικός Αρβανίτης.

Αλλά την 7η Αυγούστου 1927 ο Γεώργιος Κονδύλης ανατρέπει τον Θεόδωρο Πάγκαλο και η ελληνική δημοκρατία με τη δεύτερη κιόλας δικτατορία της, γίνεται σκέτη οπερέττα. Όλα αυτά τα φαιδρά είναι μερικές ακόμα απ' τις συνέπειες της μικρασιατικής καταστροφής.

8. Η δικτατορικά δημοκρατική επέμβαση του Κονδύλη

Ο Κονδύλης καταργεί τον Πάγκαλο από αυτοδιορισμένο Πρόεδρο της Δημοκρατίας, επαναφέρει τον Παύλο Κουντουριώτη που ο Πάγκαλος τον είχε εξαναγκάσει σε παραίτηση και προκηρύσσει εκλογές για την 7η Νοεμβρίου 1926, στις οποίες όμως δεν παίρνει μέρος για να μη θεωρηθεί ιδιοτελής.

Πρόκειται για εκλογές απολύτως καθοριστικές για τις κατοπινές εξελίξεις, αλλά και για την ιστορία της Ελλάδας στη συνέχεια και μέχρι τις μέρες μας. Διότι μόνο τότε αποσαφηνίζεται ο πολιτικός χάρτης της χώρας και αρχίζει να διαφαίνεται το αδιέξοδο πολιτικό μέλλον της Ελλάδας, που συνεχίζεται. Η μικρασιατική καταστροφή και οι πρόσφυγες που έχουν ήδη έρθει μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης το 1923, δημιουργούν μια πέρα για πέρα καινούργια κατάσταση για την Ελλάδα, που μετακινείται συνέχεια απ' τη βασιλεία στη δημοκρατία κι απ' τη βασιλευόμενη δικτατορία στην αβασιλευτη δικτατορία.

Στις εκλογές, λοιπόν, του Νοέμβρη του 1926 που διενεργεί ο δικτάτορας Κονδύλης, ο οποίος παίζει έναν θετικότερο ρόλο προς το παρόν, για πρώτη φορά μετά την εκθρόνιση του βασιλιά Κωνσταντίνου κατέρχονται στις εκλογές και οι φιλοβασιλικοί (συντηρητικοί), και μάλιστα με δύο κόμματα, που το ένα ανήκει στη Δεξιά και το άλλο στην άκρα Δεξιά. Το δεξιό υπό τον Παναγή Τσαλδάρη, που θα είναι μακρόβιο, λέγεται Λαϊκό Κόμμα και το ακροδεξιό, υπό τον Ιωάννη Μεταξά, λέγεται Κόμμα των Ελευθεροφρόνων.

Σ' αυτές τις κρίσιμες εκλογές του 1926, οι παλιοί βενιζελικοί είναι διασπασμένοι στα τρία και για πρώτη φορά γίνεται φανερό πως ο λεγόμενος κεντρικός χώρος (ο βενιζελογενής) έχει πολλές πολιτικές διαστάσεις, από συντηρητικές μέχρι σοσιαλιζουσες ή σοσιαλδημοκρατικές. Έτσι, λοιπόν, οι βενιζελογενείς κατεβαίνουν σ' αυτές τις εκλογές, πρώτον με το Κόμμα των Προοδευτικών Φιλελεύθερων του Γεωργίου Καφαντάρη (είναι ο μετριότατος διάδοχος του Βενιζέλου), δεύτερον με το Κόμμα

των Συντηρητικών Φιλελεύθερων του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου (εκπροσωπεί τη «φωτισμένη» και εγγράμματη αστική τάξη) και τρίτον με τη Δημοκρατική Ένωση του Αλέξανδρου Παναναστασίου (πρόκειται για κόμμα καθαρά σοσιαλδημοκρατικό και εντελώς πρωτοποριακό για την εποχή του).

Στα δύο δεξιά κόμματα συσπειρώνονται οι απόγονοι των παλιών κοτζαμπάσηδων, οι βασιλόφρονες, που ενώ μετά βίας καταφέρνουν να φρονούν (να σκέφτονται), φρονούν πως η Ελλάδα δεν μπορεί να κάνει χωρίς βασιλιά, και οι εν γένει καθυστερημένοι που αν και εξαθλιωμένοι ακολουθούν τα κόμματα των αφεντικών. Τι να τους πεις. Να τους πεις πως είναι ηλίθιοι; Τι θα καταλάβουν αφού είναι ηλίθιοι; Κανείς ποτέ δεν πήρε στα σοβαρά την ηλιθιότητα νοούμενη ως παράγοντα διαμόρφωσης και καθορισμού της πολιτικής ζωής ενός τόπου. Που σε συνδυασμό με την αγραμματοσύνη, μπορεί να οδηγήσει σε άκρως επικίνδυνες καταστάσεις, όπως ο φασισμός, που τότε ακριβώς εμφανίζεται κι αυτός στην Ελλάδα με τον Μεταξά.

9. Η οικουμενική

Οι εκλογές της 7ης Νοεμβρίου 1926 που διενεργεί ένας δημοκρατικότατος προς το παρόν δικτάτορας, ο Κονδύλης, γίνονται με το αναλογικό σύστημα. Η δημοκρατία φαίνεται να ξεθαρρεύει. Στην πραγματικότητα κάνει ένα τεστ αντοχής. Όμως, η δημοκρατία προϋποθέτει δημοκράτες και η δημοκρατική Ελλάδα μόνο στην αρχαία Ελλάδα θα μπορούσε να αναζητήσει δημοκράτες. Κι έτσι, το τεστ αποτυγχάνει. Κανένα κόμμα δεν μπορεί να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Οι πολιτικές δυνάμεις έχουν κατακερματιστεί στα πολλά κόμματα που κατεβαίνουν αυτόνομα στις εκλογές. Πιο ακατάλληλος χρόνος για επίδειξη δημοκρατικού φρονήματος δεν θα μπορούσε να υπάρξει.

Η Ελλάδα βρίσκεται στα πρόθυρα της οικονομικής κατάρρευσης. Δεν έχει συνέλθει ακόμα απ' την μικρασιατική καταστροφή που συνέβη μόλις πριν από τέσσερα χρόνια και οι πρόσφυγες που συρρέουν ζουν σε άθλιες συνθήκες. Η βοήθεια που δίνεται από ξένους οργανισμούς για την περίθαλψή τους εξανεμίζεται. Τα τρωκτικά βρίσκουν άλλη μια ευκαιρία για λοβιτούρες και στους πρόσφυγες φτάνει ό,τι περισσεύει απ' τη βουλημία των κλασικών Ελλήνων απατεώνων. Η μαμά Ελλάς τρώει τα παιδιά της, ως συνήθως.

Το καζάνι είναι έτοιμο να εκραγεί. Και το αναλογικό εκλογικό σύστημα προκρίνεται όχι για να υπάρξει μια κοινή εθνική πολιτική, αυτή ούτε υπήρξε ούτε θα υπάρξει ποτέ σε μια Ελλάδα που ψεύδεται ασύστολα όταν μιλάει για εθνική πολιτική, αλλά διότι το κάθε κόμμα είναι σίγουρο πως μόνο αυτό μπορεί να βγάλει την Ελλάδα απ' την κρίση και συνεπώς αποκλείεται να μην το ψηφίσουν οι Έλληνες. Κλασική νεοελληνική πολιτική για αναπαλαιωμένους νεοκλασικούς Έλληνες.

Μπροστά στο πλήρες αδιέξοδο, τα κόμματα είναι υποχρεωμένα να σχηματίσουν οικουμενική κυβέρνηση υπό τον υπερκομματικό Αλέξαν-

δρο Ζαΐμη με τη συμμετοχή του Καφαντάρη, του Μιχαλακόπουλου, του Παπαναστασίου και των λυσσασμένων αντιπάλων τους, Τσαλδάρη και Μεταξά. Βέβαια, δεν αργούν να βγάλουν τα μάτια τους οι σωτήρες του έθνους, όμως πριν τα βγάλουν είναι υποχρεωμένοι να διακανονίσουν το εξωτερικό χρέος της Ελλάδος, πριν πάρουν άλλο ένα δάνειο.

Για να μπορούν να διακανονίσουν ευκολότερα το απολύτως αναγκαίο δάνειο, ώστε να βολευτούν κάπως οι πρόσφυγες, δημιουργούν το 1927 την Εκδοτική Τράπεζα της Ελλάδος (σήμερα, Τράπεζα της Ελλάδος σκέτα) που εκδίδει το εθνικό νόμισμα. Που μέχρι τότε τό εξέδιδε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, που εκτός από εμπορική λειτουργούσε και σαν εκδοτική. Βέβαια, η εκδοτική Τράπεζα θα δημιουργούνταν έτσι κι αλλιώς. Θα ήταν αδύνατο το ελληνικό νόμισμα να συνεχίζουν να το τυπώνουν ιδιώτες, έστω και με την επίβλεψη του κράτους. Πάντως, η οικουμενική κυβέρνηση θα μπορούσε να ισχυριστεί πως αυτή δημιούργησε την Τράπεζα της Ελλάδος. Και μόλις τη δημιούργησε, ο Παναγής Τσαλδάρης πρώτος και ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου δεύτερος, εγκαταλείπουν την οικουμενική κυβέρνηση. Είναι απολύτως, μα απολύτως αδύνατο να συνεργαστούν.

Αποδυναμωμένη η οικουμενική απ' την αποχώρηση των δύο ισχυρών κομμάτων, συνεχίζει ωστόσο να υπάρχει με τη συμμετοχή των υπολοίπων. Τώρα πια οι αρχηγίσκοι των κομμάτων που αποτελούν την κολωβωμένη οικουμενική μπορούν να βγάλουν τα μάτια ο ένας του άλλου με μεγαλύτερη άνεση. Ο Μεταξάς караδοκεί. Και ο Βενιζέλος που θα κληθεί ως σωτήρας (αχ, αυτοί οι σωτήρες!) δεν θα πετύχει και πολλά.

10. Γεώργιος Κονδύλης

Ο Ευρυτάνας στρατηγός Γεώργιος Κονδύλης (1879-1936) είναι η πιο παράξενη, η πιο αντιφατική και εντέλει η πιο «ελληνική» πολιτική προσωπικότητα σ' ολόκληρη τη νεότερη ελληνική ιστορία. Επειδή θα παίξει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη συνέχεια, ας τον δούμε σε «γκρο πλαν», ανατρέποντας σε μερικά σημεία τη χρονική αλληλουχία.

Σχεδόν εντελώς αγράμματος, κατατάχτηκε εθελοντής στο στρατό και στη διάρκεια της κρητικής επανάστασης (1896) προήχθη επ' ανδραγαθία σε δεκανέα. Είναι να μη γίνεις δεκανέας και να μη δηλώσεις μονιμότητα στον ελληνικό στρατό, γιατί αν γίνεις δεκανέας και δηλώσεις μονιμότητα, μπορεί να φτάσεις μέχρι και στρατηγός, μέχρι και κυβερνήτης της Ελλάδας, όπως ο Κονδύλης, ένας τυπικός караβανάς που περνάει όλη τη ζωή του στη στρατώνα.

Ήταν ήδη στρατηγός όταν κατέστειλε, με μια αστραπιαία κίνηση, το φιλοβασιλικό κίνημα των Λεοναρδόπουλου - Γαργαλίδη το 1923. Και τότε είναι που παίρνει το παρατσούκλι «κεραυνός». Φανατικά βενιζελικός, υποστηρίζει με πείσμα τον Βενιζέλο και τους βενιζελογενείς. Μετέχει στο βενιζελικό κίνημα της Θεσσαλονίκης το 1916. Και το 1920, ευρισκόμενος στην Κωνσταντινούπολη μαζί με τα συμμαχικά στρατεύματα

κατοχής, ιδρύει την Εθνική Άμυνα, επιχειρώντας να το παίξει Κεμάλ Ατατούρκ.

Το 1923 εκλέγεται βουλευτής Ροδόπης. Στην κυβέρνηση Παπαναστασίου το 1924 γίνεται υπουργός στρατιωτικών και στην διάδοχο κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου, την ίδια χρονιά, υπουργός εσωτερικών. Το 1926 ανατρέπει την δικτατορία του Πάγκαλου αλλά στις εκλογές που γίνονται στη συνέχεια δεν παίρνει μέρος, για να μη θεωρηθεί πως ανέτρεψε τον δικτάτορα προς ίδιον δικτατορικό όφελος. Φκιάχνει όμως δικό του κόμμα, που το ονομάζει Εθνικό Ριζοσπαστικό, και το 1928 εκλέγεται βουλευτής Καβάλας, ενώ το 1932 θεωρεί σκόπιμο να εκλεγεί βουλευτής Τρικάλων. Εκλέγεται βουλευτής σ' όποια γωνιά της επικράτειας θέλει, με απόλυτη άνεση.

Το 1932 μετατοπίζεται απότομα προς τα δεξιά και γίνεται υπουργός των στρατιωτικών στην κυβέρνηση Τσαλδάρη και το 1935 αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, πάλι σε κυβέρνηση Τσαλδάρη.

Τη χρονιά αυτή (1935), αφού καταστειλίζει ένα απ' τα συνηθισμένα πλέον στρατιωτικά κινήματα, που έχουν γίνει υπόθεση ρουτίνας, σχηματίζει την 1η Μαρτίου κυβέρνηση και το ίδιο κιόλας βράδυ καταργεί στη Βουλή το πολίτευμα της δημοκρατίας, αυτός ο πρώην φανατικός δημοκράτης. Και επαναφέρει τη βασιλεία, αναθέτοντας στον εαυτό του το αξίωμα του αντιβασιλέως μέχρι να 'ρθει ο βασιλιάς, που τρίβει τα μάτια του με την ταχύτητα δράσης του «κεραυνού».

Την 25η Νοεμβρίου 1935 διενεργεί δημοψήφισμα (τρόπος του λέγειν) για να επικυρώσει την απόφασή του, και ο βασιλιάς Γεώργιος Β' επανέρχεται διότι τον θέλει ο λαός. Δηλαδή ο δικτάτορας Κονδύλης. Κατά την προεκλογική εκστρατεία για τις εκλογές (τρόπος του λέγειν) που θα γίνουν την 26η Ιανουαρίου 1936, σχίζεται στην κυριολεξία υπέρ της Δεξιάς και πεθαίνει αιφνιδίως την 1η Φεβρουαρίου 1936 από υπερκόπωση.

Κατά την άποψή μου, ο Κονδύλης είναι το τέλειο σύμβολο της περίφημης «ελληνικής λεβεντιάς» και της εξίσου περίφημης ελληνικής τσαπατσουλιάς και ιδεολογικής αταξίας. Άνθρωπος καλοπροαίρετος ο Κονδύλης και με αναμφισβήτητα οργανωτικά προσόντα, πιστεύει πως και η δημοκρατική και η μη δημοκρατική Ελλάδα του ανήκει. Και πως δεν υπάρχει περίπτωση να μην είναι καλό για τη χώρα αυτό που εκείνος νομίζει καλό. Είναι ίδιον των αγραμμάτων αλλά φυσικά προικισμένων ανθρώπων, να καβαλούν το καλάμι και να καταστρέφουν τα πάντα εκεί που νομίζουν πως ανορθώνουν τα πάντα.

12. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Ο Βενιζέλος επανέρχεται

Απ' το 1920 που απέτυχε στις εκλογές μέχρι το 1928 που επιστρέφει στην Ελλάδα, ο Βενιζέλος ζει αυτοεξόριστος στο Παρίσι. Κάνει μόνο ένα διάλειμμα δύο μηνών περίπου, από το Δεκέμβριο του 1923 που εκλέγεται βουλευτής και διακόπτει την αυτοεξορία του μέχρι τον Φεβρουάριο του 1924 που ξαναφεύγει, ύστερα από την εγκατάλειψη μιας θνησιγενούς κυβέρνησης που τη σχηματίζει τον Ιανουάριο και την εγκαταλείπει τον Φεβρουάριο του 1924.

Στα οχτώ χρόνια της απουσίας του (το σύντομο διάλειμμα της σύντομης επανόδου δε μετράει) συμβαίνουν τα τρία πιο σημαντικά γεγονότα της νεοελληνικής ιστορίας από την αρχή του αιώνα: η μικρασιατική καταστροφή, η έλευση των προσφύγων και η ανακήρυξη της δημοκρατίας. Και ο Βενιζέλος να είναι απών μεν απ' την πατρίδα του αλλά πάντα παρών στην πολιτική ζωή του τόπου του, εκ του μακρόθεν. Άλλωστε, η επανάσταση του 1922 του εμπιστεύεται την ουσιαστική διεύθυνση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Που όμως την ασκεί απ' το Παρίσι.

Επιστρέφει στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1928, όταν η κολοβή οικονομική κυβέρνηση υπό τον Ζαΐμη πνέει τα λοίσθια, όπως και η χώρα άλλωστε. Και η πρώτη του δουλειά είναι να διώξει απ' την αρχηγία του κόμματός του τον Καφαντάρη. Η δεύτερη, να ρίξει την κυβέρνηση Ζαΐμη, η τρίτη να σχηματίσει αυτός κυβέρνηση την 5η Ιουλίου 1928, η τέταρτη να πείσει τον πρόεδρο της δημοκρατίας Παύλο Κουντουριώτη να διαλύσει τη Βουλή και η πέμπτη να προκηρύξει εκλογές με το πλειοψηφικό, που το αγαπάει πολύ.

Στις εκλογές της 19ης Αυγούστου 1928, ο Βενιζέλος δεν θριαμβεύει απλώς, συντρίβει ολοκληρωτικά όλους, μα όλους τους αντιπάλους του. Η βουλή που προκύπτει έχει 250 έδρες, απ' τις οποίες οι 25 ανήκουν στην αντιπολίτευση. Ο Ιωάννης Μεταξάς, ο αρχηγός του κόμματος των Ελευθεροφρόνων, δεν εκλέγεται ούτε βουλευτής και θα λυσσάξει ο άθλιος. Οχτώ χρόνια πριν γίνει δικτάτορας ο Μεταξάς, ο Βενιζέλος είναι ο τέλειος κοινοβουλευτικός δικτάτωρ. Κάνει ό,τι θέλει και λογαριασμό δεν έχει να δώσει σε καμιά αντιπολίτευση. Εφαρμόζει το κόλπο του

Περικλή της αρχαίας Αθήνας: Επιτρέπει στους πάντες να νοιώθουν δημοκράτες ασκώντας αυτός όλη την εξουσία.

Και μ' όλη του την άνεση σαν πανίσχυρος κοινοβουλευτικός δικτάτορας που είναι, αρχίζει ένα μπαράζ διπλωματικών δραστηριοτήτων στο εξωτερικό. Αξίζει να σημειώσουμε εδώ πως ο Βενιζέλος ασκεί εσωτερική πολιτική διά της εξωτερικής, στην οποία είναι μεγάλος μαέστρος, αντίθετα μ' αυτό που συμβαίνει σήμερα που δεν έχουμε εσωτερική πολιτική διότι δεν έχουμε εξωτερική. Σωστή εσωτερική πολιτική σε μια χώρα υπάρχει μόνο όταν υπάρχει σωστή εξωτερική πολιτική, που επικαθορίζει την εσωτερική. Ήξερε ο Βενιζέλος πως η ύπαρξη μιας χώρας οφείλεται στην ανοχή και τη φιλία των άλλων χωρών και όχι στο νταϊλίκι. Την πάτησε, βέβαια, στη μικρασιατική εκστρατεία που αυτός άρχισε, αλλά την πάτησε διότι τον εγκατέλειψαν οι σύμμαχοί του στο εξωτερικό. Δεν ήξερε τι είναι η αποικιοκρατία και δε λογάρισε πως η Γαλλία, η Ιταλία και η Αγγλία, αν και σύμμαχοι, ήταν αντίζηλες αποικιοκρατικές δυνάμεις.

2. Ο Βενιζέλος στην Άγκυρα

Ο Βενιζέλος γνωρίζει πως αυτό που κυρίως έχει ανάγκη η Ελλάδα, μετά την ήττα και τη μικρασιατική καταστροφή που την έκανε ρεζίλι διεθνώς, είναι η ανάκτηση της αξιοπιστίας της, αυτής ακριβώς που είχε αποχτήσει στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων αλλά και του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Άλλωστε, η άμυνα μιας μικρής χώρας δεν στηρίζεται στα όπλα αλλά στη διπλωματία της. Όσο ηρωικά κι αν μάχονται οι Έλληνες, όλοι ξέρουν, ακόμα και οι δημαγωγοί, πως η υπεροπλία και η δύναμη πυρός είναι αυτά που τελικά δίνουν τη νίκη σ' έναν στρατό.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ο Βενιζέλος επιχείρησε τη μικρασιατική εκστρατεία κατ' εντολήν και κατ' ανάθεσιν των συμμάχων του στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το γεγονός πως τελικά τον εγκατέλειψαν δε σημαίνει τίποτα για έναν πολιτικό της αξίας του Βενιζέλου. Θα μπορούσε κάλλιστα να αναδιπλωθεί και να υποχωρήσει, αν έμενε στην εξουσία. Ένας μεγάλος μαιτρ των ελιγμών σαν τον Βενιζέλο ξέρει και να επιτίθεται και να υποχωρεί, χωρίς να θεωρεί ντροπή αυτό το τελευταίο, όπως εκείνοι οι μωροί που οδήγησαν τον ελληνικό στρατό στην καταστροφή.

Εν πάση περιπτώσει, τώρα η Ελλάδα έχει ανάγκη απ' τη φιλία όλων, ακόμα και των Τούρκων, και ο Βενιζέλος αρχίζει έναν εκπληκτικό μαραθώνιο υπογράφωντας, το ένα μετά το άλλο, σύμφωνα φιλίας και συνεργασίας μ' όποιους μπορεί. Την 23η Σεπτεμβρίου 1928 υπογράφει σύμφωνο φιλίας με την Ιταλία, την παραδοσιακή σύμμαχο και καλή γείτονα χώρα της Ελλάδας. Την 11η Οκτωβρίου 1928 υπογράφει σύμφωνο φιλίας με τη Γιουγκοσλαβία και διευθετεί κάποιες διαφορές που υπήρχαν σχετικά με την ελευθέρα ζώνη του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Την 6η Νοεμβρίου 1928 συνάπτει σύμβαση με την Αλβανία αποκαθιστώντας διπλωματικές σχέσεις και αναγνωρίζοντας έτσι εμμέσως πλην σαφώς την

κυριαρχία της χώρας αυτής επί της Βορείου Ηπείρου. Πέτυχε όμως παράλληλα και την επίσημη αναγνώριση της ελληνικής μειονότητας καθώς και τη λειτουργία ελληνικών σχολείων.

Αλλά το μεγάλο «κλου» της θριαμβεύουσας εξωτερικής του πολιτικής, με την καταγιστική επίδειξη φιλίας προς τους πάντες, ακόμα και τους εχθρούς, είναι το ταξίδι του στην Άγκυρα την 30ή Οκτωβρίου 1930. Ο Κεμάλ Ατατούρκ τον δέχεται με αξιοπρέπεια και οι δύο σπουδαίοι άνδρες δεν έχουν καμιά δυσκολία να δείξουν ο ένας στον άλλο το σεβασμό του και να υπογράψουν συνθήκη φιλίας. Ξέρουν καλά και οι δύο πως η Ελλάδα και η Τουρκία είναι «καταδικασμένες» να είναι φίλες. Αν η Ελλάδα ολόκληρη δεν ενσωματωθεί στην Τουρκία ή αν η Τουρκία ολόκληρη δεν ενσωματωθεί στην Ελλάδα, σχέδια για παράφρονες και τα δύο, τότε η φιλία ανάμεσα στις δύο χώρες είναι αναπόφευκτη. Άλλωστε, οι δύο λαοί έζησαν δίπλα δίπλα 400 χρόνια. Και μη μου πείτε για τον «βάρβαρο κατακτητή» κι άλλα τέτοια φαιδρά, αν δεν ξέρετε τι ήταν οι Έλληνες κοτζαμπάσηδες που ρουφούσαν το αίμα και των ομοεθνών τους και των αλλοεθνών τους, πληρώνοντας στους Τούρκους το αντίτιμο της ελληνικότητας βουλημίας τους. Άλλωστε, ο ελληνικός και ο τουρκικός λαός δεν έχουν τίποτα να μοιράσουν, ούτε καν τα πετρέλαια του Αιγαίου. Και τούτο για τον απλό λόγο πως η μοιρασιά δε γίνεται ποτέ ανάμεσα στους λαούς αλλά ανάμεσα στους καρχαρίες των λαών.

3. Ο Βενιζέλος υπό κατεδάφισιν

Το Σύνταγμα της δημοκρατίας, εκτός από Βουλή προέβλεπε και Γερουσία. Αλλά η συγκρότηση της Γερουσίας αναβαλλόταν συνεχώς. Μέχρι που ο Βενιζέλος είπε να κάνει δώρο στον ελληνικό λαό και μια ξεμωραμένη γερουσία, που δεν έπαιξε κανέναν απολύτως ρόλο. Αλλά σάμπως η Βουλή έπαιξε ρόλο αυτή τη δεύτερη περίοδο της βενιζελικής παντοκρατορίας;

Ίσως τα πράγματα να συνέχιζαν να πηγαίνουν καλά για τον πεπειραμένο και ικανότατο πολιτικό, αν η διεθνής οικονομική κρίση του 1929 δεν έπληττε και την Ελλάδα, και μάλιστα με τρόπο ιδιαίτερα θεαματικό, δεδομένου ότι η χώρα συνεχίζει να είναι σμπαράλια μετά την μικρασιατική καταστροφή του 1922 και την έλευση των προσφύγων.

Βρισκόμαστε στο 1932, απέχουμε δέκα χρόνια απ' τη μεγάλη συμφορά της μικρασιατικής καταστροφής, αλλά τίποτα δε βαδίζει όσον αφορά την οικονομία. Και η διεθνής οικονομική κρίση του 1929 μηδενίζει τα εμβάσματα των ομογενών του εξωτερικού. Και επειδή η Ελλάδα πάντα υπολόγιζε στα πάσης φύσεως εμβάσματα, και επειδή πάντα μετρούσε την αξία του νομίσματός της με βάση την αξία της λίρας (το δολλάριο ήταν ακόμα στην αφάνεια), και επειδή η Αγγλία εγκατέλειψε ξαφνικά τη λεγόμενη «χρυσή βάση» ή «χρυσό κανόνα», δηλαδή το να καλύπτει το νόμισμά της με αποθέματα χρυσού που υπήρχαν στα θησαυροφυλάκια, ο Βενιζέλος είναι υποχρεωμένος να κηρύξει, την 16η Απριλίου 1932,

προσωρινό χρεωστάσιο (αναστολή πληρωμών των χρεών) διά της αναστολής των υποχρεώσεων της αρτιγέννητης Τράπεζας της Ελλάδος. Έτσι γλυτώνει μεν η Ελλάδα την πλήρη χρεωκοπία αφού αναστέλλονται οι συναλλαγές, όμως η δυσαρέσκεια που προκαλείται σ' έναν λαό που δεν θέλει να τον δυσαρεστεί κανένας, έχει σα συνέπεια την παραίτηση του Βενιζέλου και τον σχηματισμό κυβερνήσεως από τον Παπαναστασίου.

Αλλά ο Βενιζέλος μετανοιώνει και σε λίγο εκπαραθυρώνει τον Παπαναστασίου. Και με την προσφιλή του τακτική καταφεύγει στις εκλογές για να τονώσει τη δύναμή του. Όμως, από τις εκλογές της 25η Οκτωβρίου 1932 το κόμμα του βγαίνει μειωμένο. Οι πάντα τσαπατσούληδες και πολιτικά αλλοπρόσαλλοι Έλληνες τον εγκαταλείπουν και πάλι γιατί τους δυσαρέστησε με το χρεωστάσιο. Και προσχωρούν στο Λαϊκό Κόμμα του Παναγή Τσαλδάρη. Που βγαίνει ενισχυμένος απ' τις εκλογές. Ο Τσαλδάρης, σε συνεργασία με τον Ιωάννη Μεταξά και τον Γεώργιο Κονδύλη, σχηματίζει κυβέρνηση.

Όμως, η κυβέρνηση δεν είναι ισχυρή και ο Βενιζέλος την ανατρέπει. Και σχηματίζει την έβδομη και τελευταία στην καριέρα του βενιζελική κυβέρνηση. Τελευταία, διότι οι νέες εκλογές που κάνει την 7η Μαρτίου 1933 αντί να τον ενισχύσουν όπως λογάριαζε και να τον ξανακάνουν κοινοβουλευτικό δικτάτορα, δίνουν την πλειοψηφία στην Ηνωμένη Αντιπολίτευση των Τσαλδάρη, Μεταξά, Κονδύλη και Χατζηκυριάκου.

Και το βράδυ των εκλογών, ο πολύς Νικόλαος Πλαστήρας, ο ηγέτης της επανάστασης του 1922, κάνει τη μεγάλη γκάφα. Με στρατιωτικό κίνημα προσπαθεί να φέρει στην εξουσία τον Βενιζέλο, που μόλις έχει ηττηθεί. Το κίνημα όμως αποτυγχάνει παταγωδώς και κυβέρνηση τελικά σχηματίζει ο Τσαλδάρης, πάλι με τη συμμετοχή του Κονδύλη και του Χατζηκυριάκου αλλά χωρίς τον Μεταξά, που αρχίζει να γίνεται πολύ επικίνδυνος για όλους. Μας χωρίζουν μόνο τρία χρόνια απ' τη δικτατορία του.

4. Το τέλος της δημοκρατίας πλησιάζει

Την 5η Ιουνίου 1933 γίνεται μια δεύτερη δολοφονική απόπειρα κατά του Βενιζέλου. Αυτή τη φορά, κράτος και παρακράτος δρουν από κοινού. Εκτελεστής, ο λήσταρχος Καραθανάσης που συνεργάζεται στενά με την αστυνομία και τους πολιτικούς αντιπάλους του Βενιζέλου. Είναι καταφάνερος ο γκακστερικός χαρακτήρας της απόπειρας, διότι τώρα χρησιμοποιείται επαγγελματίας δολοφόνος.

Μέσα σ' αυτήν την εξαιρετικά τεταμένη ατμόσφαιρα, την 1η Μαρτίου 1935 εκδηλώνεται νέο φιλοβενιζελικό κίνημα στο ναύσταθμο και στις εκτός Αθηνών φρουρές, με το πολύ σωστό επιχείρημα πως τώρα πια η δημοκρατία κινδυνεύει και από τους γκάκστερ, σαν αυτούς που για δεύτερη φορά αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον Βενιζέλο.

Στην κυβέρνηση βρίσκεται ο Παναγής Τσαλδάρης. Ο οποίος συντρίβει σχετικά εύκολα την επανάσταση με τη φρουρά της Αθήνας που πα-

ραμένει πιστή σ' αυτόν. Άλλη μια φορά η ελληνική ιστορία διδάσκει πως όποιος ελέγχει την Αθήνα, ελέγχει την Ελλάδα. Γιατί η εκτός Αθηνών Ελλάδα δεν είναι παρά κάτι σαν αποικία του «αυτόνομου» κράτους των Αθηνών.

Το θωρηκτό «Αβέρωφ» μαζί με άλλα πλοία καταφεύγουν στην Κρήτη, όπου βρίσκεται ήδη ο Βενιζέλος, που μπαίνει επικεφαλής της επανάστασης με την ελπίδα πως θα μπορέσει να κάνει απ' την Κρήτη εκείνο που είχε ήδη κάνει απ' τη Θεσσαλονίκη στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Να ιδρύσει δηλαδή «αυτόνομο» κράτος εκτός Αθηνών και δι' αυτού να «καταλάβει» το κράτος των Αθηνών.

Όμως, ο Τσαλδάρης, που έμαθε καλά το μάθημα του Βενιζέλου στη διάρκεια του πρώτου εθνικού διχασμού, ξέρει πως η φτωχή νότια Ελλάδα χωρίς την πλούσια Μακεδονία θα ήταν αδύνατο πλέον να υπάρξει και στέλνει στη Μακεδονία τον εντελώς βάρβαρο τώρα πλέον πρώην δημοκράτη Γεώργιο Κονδύλη, που είναι υπουργός στρατιωτικών στην κυβέρνηση Τσαλδάρη, για να διαλύσει τους εκεί ισχυρούς θύλακες της φιλοβενιζελικής επανάστασης. Και τους διαλύει τόσο αποτελεσματικά, που ένας τεράστιος αριθμός αξιωματικών υποχρεώνεται να ζητήσει πολιτικό άσυλο στη... Βουλγαρία! Μάλιστα, στη Βουλγαρία! Το στρατιωτικοπολιτικό παιχνίδι αρχίζει να γίνεται εντελώς γκροτέσκο.

Όσο για το Βενιζέλο, αυτός ζητάει πολιτικό άσυλο στην ήδη φασιστική Ιταλία, αφού πρώτα περάσει απ' την Κρήτη στα Δωδεκάνησα που τότε ήταν ιταλικά. Το παιχνίδι για τη δημοκρατία και το Βενιζέλο παίχτηκε και χάθηκε κατά το κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935. Έκτοτε και μέχρι το 1974, δηλαδή για 40 χρόνια περίπου, την Ελλάδα θα την κυβερνά η Δεξιά.

Τη συντριβή του κινήματος ακολούθησαν πάμπολλες δίκες με δύο μόνο θύματα. Σε θάνατο καταδικάζονται και εκτελούνται ο αρχιστράτηγος των ελληνικών δυνάμεων κατά την μικρασιατική εκστρατεία Αντ. Παπούλας, που τότε ήταν φανατικός βασιλόφρων και τώρα φανατικός βενιζελικός και ο στρατηγός Κοιμήσης, ένας απ' τους ηγέτες της επανάστασης του 1922. Πάμπολλοι αξιωματικοί καταδικάζονται σε μακρόχρονη φυλάκιση, ενώ ο Νικόλαος Πλαστήρας και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, που έχουν διαφύγει τη σύλληψη, καταδικάζονται ερήμην σε θάνατο. Ο Παπαναστασίου και ο Καφαντάρης καταδικάστηκαν σε φυλάκιση με αναστολή. Όπως, άλλωστε, και η ελληνική δημοκρατία, που πνέει τα λοίσθια.

5. Οι δυσκολίες του Τσαλδάρη

Η αλήθεια είναι πως ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος Παναγής Τσαλδάρης ήταν μετριοπαθής και σώφρων πολιτικός. Το τονίζουμε γιατί οι σώφρονες δεξιοί πολιτικοί ποτέ δεν ήταν πολλοί στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και οι σώφρονες εν γένει. Άλλωστε, την Ελλάδα την κυβερνούν μονίμως εκ του παρασκήνιου οι τραμπούκοι. Γιατί όλα τα κόμματα έχουν τραμπούκους. Θα ήταν λάθος να πιστεύουμε πως μόνο η Δεξιά

ρέπει προς τον τραμπουκισμό. Ειδικά ο Βενιζέλος αγαπούσε πολύ το δικό του παρακράτος και το περιέβαλλε όπως μπορούσε.

Τις εκλογές λίγο πριν απ' το κίνημα του ναυστάθμου (1 Μαρτίου 1935) που είχαν γίνει την 9η Φεβρουαρίου, τις είχαν κερδίσει οι δεξιοί αλλά οι Φιλελεύθεροι του Βενιζέλου είχαν δηλώσει αποχή, σύμφωνα με την πολύ προσφιλή στον Βενιζέλο τακτική των πολιτικών εκβιασμών. Ήταν μια καταφάνερα λανθασμένη κίνηση του Βενιζέλου, που είχε συνηθίσει να είναι κοινοβουλευτικός δικτάτωρ και δε συμβιβαζόταν με τις απλές πλειοψηφίες και τις συνεργασίες με άλλα συγγενικά κόμματα. Ο πανέντιμος και φωτισμένος Αλέξανδρος Παπαναστασίου ήταν πάντα δίπλα του αλλά ο Βενιζέλος δεν τον συμπαθούσε και τόσο, όπως δεν συμπαθούσε κανέναν που θα μπορούσε να τον αμφισβητήσει σαν τον αδιαφιλονίκητο ηγέτη της δημοκρατικής παράταξης, αν και ο ίδιος δεν ήταν και τόσο δημοκράτης.

Τον Βενιζέλο τον ενδιέφερε ο παντί τρόπω και μέσω εκσυγχρονισμός της Ελλάδας και όχι η δημοκρατία. Και σαν εκσυγχρονιστής έκανε πάρα πολλά για μια χώρα που διατείνεται πως δημιούργησε τη δημοκρατία, για την οποία ελάχιστα ενδιαφέρεται κατ' ουσίαν. Ο Βενιζέλος, σαν πραγματιστής, ήξερε πως αυτό που προέχει είναι η ουσία και όχι ο τύπος του πολιτεύματος.

Αλλά και ο Παναγής Τσαλδάρης, που μελετούσε σοβαρά την πολιτική του Βενιζέλου και θα ήθελε πολύ να είναι ο διάδοχός του στην εκσυγχρονιστική προσπάθεια, είχε καταλάβει πως δεν έχει σημασία που στην Ελλάδα δεν υπάρχει πια βασιλιάς. Και ήταν ειλικρινής όταν αποκήρυσσε το θεσμό της βασιλείας και δήλωνε πίστη στη δημοκρατία.

Ο Βενιζέλος ήξερε πως τώρα πια δεν υπάρχει καμιά ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στους «φωτισμένους» αστούς που εκπροσωπούσε ο Τσαλδάρης και τους δικούς του «φωτισμένους» αστούς. Ήξερε ακόμα πως ο Τσαλδάρης δεν καλόβλεπε τον Μεταξά που διεκδικούσε την κυριαρχία επί της αστικής τάξεως, παρόλο που ήταν υποχρεωμένος να συνεργάζεται μαζί του για λόγους ψηφοθηρικούς.

Όμως ο Βενιζέλος δεν έκανε καμιά προσπάθεια να προσεγγίσει επί ταξικής βάσεως τον Τσαλδάρη, για το καλό της αστικής τάξης στην οποία και οι δύο ανήκαν. Η κομματική αντιπαράθεση ανάμεσα στα δύο κόμματα γινόταν ερήμην των πραγματικών κοινωνικών δυνάμεων, όπως και σήμερα συμβαίνει με τα δύο μεγάλα κόμματα, που και τα δύο είναι αστικά αλλά το ένα ντρέπεται να το πει. Πάντα στην Ελλάδα η νομή της εξουσίας προέχει απ' το ταξικό συμφέρον. Η πεισματική διεκδίκηση της εξουσίας, που πάρα πολύ συχνά μοιάζει παράλογη, όπως σήμερα που κάθε λογικό κόμμα θα έπρεπε να απεύχεται να κερδίσει τις εκλογές ίσα ίσα για να βγάλει το φίδι απ' την τρύπα, έχει ωστόσο τη λογική της. Όποιος κατέχει την εξουσία, κατέχει και την κουτάλα. Διότι η Ελλάδα ζει μονίμως απ' τα προς κλοπήν δάνεια και όχι απ' τη δουλειά της, που θα καθόριζε ενδεχομένως την ταξική υπόσταση της κοινωνίας της.

13. Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

1. Ο Βενιζέλος ευλογεί τον Μεταξά

Στη Βουλή που προέρχεται απ' τις εκλογές της 9ης Φεβρουαρίου 1935 δεν υπάρχουν βενιζελικοί. Διότι δεν πήραν μέρος στις εκλογές κι όχι γιατί απέτυχε το κίνημα του ναυστάθμου, που άλλωστε έπεται των εκλογών.

Οι βασιλόφρονες κυριαρχούν απολύτως στη Βουλή και ο Παναγής Τσαλδάρης ματαιώς αγωνίζεται να τους πείσει να σωφρονιστούν και να δηλώσουν πίστη στη δημοκρατία, όπως είχε κάνει ήδη και ο ίδιος. Όμως, ο Τσαλδάρης κυβερνά μεν, αλλά ο Μεταξάς είναι αυτός που κυρίως επηρεάζει στη Βουλή τη Δεξιά. Και διακηρύσσει φανερά και καθαρά πως ο βασιλιάς πρέπει να ξανάρθει. Γιατί η βασιλεία είναι το μόνο αρμόζον σε Έλληνες πολίτευμα! Βέβαια, οι Έλληνες «ανακάλυψαν» τη δημοκρατία, αλλά αυτή η ανακάλυψη είναι ήδη πάρα πολύ παλιά για την Ελλάδα. Και ξεχασμένη. Την αρχαία δημοκρατία, στην Ελλάδα τη θυμούνται οι δημαγωγοί μόνο για να κάνουν τη δουλειά τους και την ξεχνούν ευθύς μόλις την κάνουν.

Και ενώ όλοι περίμεναν τον Μεταξά να πάρει πρωτοβουλία για την παλινόρθωση της βασιλείας, βγαίνει ξαφνικά και απροσδόκητα ο νταής και ελληνολεβέντης Γεώργιος Κονδύλης, που μετέχει στην κυβέρνηση Τσαλδάρη και ερήμην του Τσαλδάρη ζητάει την γρήγορη επιστροφή του βασιλιά.

Ο Τσαλδάρης βρίσκεται σε δεινή θέση. Παρά τους δεσμούς του κόμματός του με το θεσμό της βασιλείας, έχει ορκιστεί πίστη στη δημοκρατία και εννοεί να κρατήσει τον όρκο του. Βλέποντας η καμαρούλα των παλατιανών πως ο Τσαλδάρης δε λέει να ενδώσει, του στέλνουν τελεσίγραφο υπογεγραμμένο απ' τους Αλέξανδρο Παπάγο, γνωστό παλατιανό, που τότε ήταν αρχηγός του επιτελείου, τον αρχηγό της αεροπορίας Ρέπα και τον αρχηγό του στόλου Οικονόμου. Ο Τσαλδάρης τους συνιστά προσφυγή στην λαϊκή ετυμηγορία αλλά οι φωστήρες του στρατού απορρίπτουν την πρότασή του και τον υποχρεώνουν σε παραίτηση.

Τον διαδέχεται ο πρώην δεκανέας και νυν απόλυτος άρχων της Ελλάδος Γεώργιος Κονδύλης, πρώην φανατικός δημοκράτης και νυν φανατικός βασιλόφρων. Ο Κονδύλης ζητάει απ' την Εθνοσυνέλευση να κηρύξει την πτώση της δημοκρατίας και την παλινόρθωση της βασιλείας, κι

αυτή το πράττει προθυμότητα. Ας μην ξεχνάμε πως δεν υπάρχουν δημοκρατικοί άνθρωποι στη Βουλή. Τους είχε φάει η αποχή. Και έτσι, ο πρόεδρος της δημοκρατίας Αλέξανδρος Ζαΐμης υποχρεώνεται σε παραίτηση και ο Κονδύλης αναλαμβάνει αντιβασιλέας.

Την 25η Νοεμβρίου 1935 ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ επανέρχεται εν δόξη. Αλλά πριν έρθει, περνάει απ' το Παρίσι και επισκέπτεται τον Βενιζέλο. Το παίζει υπερκομματικός εθνάρχης, και ο Βενιζέλος τον πιστεύει. Άλλωστε, ο Βενιζέλος ποτέ δεν είδε με κακό μάτι το θεσμό της βασιλείας, άσχετα απ' τις πολλές έριδες που είχε με τους βασιλείς. Πίστευε πως άλλο ο βασιλιάς σαν πρόσωπο κι άλλο ο θεσμός της βασιλείας.

Ο βασιλιάς ερχόμενος στην Ελλάδα σχηματίζει υπερκομματική κυβέρνηση με επικεφαλής τον διαπρεπή νομομαθή και καθηγητή πανεπιστημίου Κ. Δεμερτζή. Αμέσως μετά χορηγεί γενική αμνηστία και προκηρύσσει εκλογές για την 26η Ιανουαρίου 1936. Και ελειδή κανένα κόμμα δεν πλειοψηφεί, ο Δεμερτζής συνεχίζει να κυβερνά. Και ο Βενιζέλος του συνιστά να πάρει σαν αντιπρόεδρο στην κυβέρνηση τον Ι. Μεταξά!!! Αλλά ο Δεμερτζής πεθαίνει αιφνιδίως την 13η Απριλίου 1936 και ο αντιπρόεδρος Μεταξάς γίνεται πρόεδρος της κυβέρνησης.

2. Ο Μεταξάς στο κατώφλι της δικτατορίας

Ο Ιωάννης Μεταξάς είναι πρωθυπουργός από την 13η Απριλίου 1936, δηλαδή απ' τη μέρα που ως αντιπρόεδρος της κυβέρνησης αντικαθιστά τον αιφνιδίως θανόντα πρωθυπουργό Κ. Δεμερτζή.

Η εσωτερική κατάσταση στη χώρα περιπλέκεται ολοένα και περισσότερο μετά την 25η Νοεμβρίου 1935 που επανέρχεται ο βασιλιάς σαν συμφιλιοφίλος, που όμως δεν συμφιλιώνει κανέναν. Τώρα δεν είναι μόνο τα κόμματα που ανταγωνίζονται το ένα το άλλο ερήμην των πραγματικών κοινωνικών δυνάμεων αλλά και οι κοινωνικές δυνάμεις που μπαίνουν ορμητικά στην ελληνική ζωή και μπερδεύουν τους αστούς πολιτικούς που είχαν συνηθίσει να τα κανονίζουν όλα ερήμην του λαού, αν και στο όνομά του.

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή και την έλευση των προσφύγων το 1922 και 1923, ο κοινωνικός χάρτης της Ελλάδας έχει αλλάξει ριζικά. Οι απόκληροι πρόσφυγες βρίσκουν αποκούμπι στο εξαιρετικά δραστήριο ΚΚΕ, που χρωστάει τη δύναμή του σχεδόν αποκλειστικά στους παρίες της ελληνικής διασποράς που σωριάζονται στην Ελλάδα. Οι απεργίες πολλαπλασιάζονται, οι διαμαρτυρίες είναι καθημερινή πραχτική και το ΚΚΕ αυξάνει συνεχώς τους οπαδούς του. Ο λεγόμενος «κομμουνιστικός κίνδυνος» αυτή την εποχή είναι υπαρκτός. Όχι γιατί οι κομμουνιστές έχουν και την παραμικρή έστω πιθανότητα να καταλάβουν την εξουσία είτε ειρηνικά είτε βίαια, αλλά κυρίως διότι είναι μία πάρα πολύ δυναμική μειοψηφία που προκαλεί προβλήματα στην επιθυμητή απ' τους αστούς αύξουσα προβατοποίηση των Ελλήνων, που στην κυριολεξία άγονται και φέρονται απ' τους πολιτικάντηδες. Ο λαός, ζαλισμένος, κινεί-

ται μία προς τη μεριά του Βενιζέλου και μία προς τη μεριά του βασιλιά ή των συντηρητικών δυνάμεων, προκαλώντας μια τόσο μεγάλη πολιτική αστάθεια, που κανένα κόμμα δεν μπορεί να σχεδιάσει μακρόχρονα την πολιτική του. Όλα παίζονται την τελευταία μέρα πριν από κάθε εκλογή, τότε που αποφασίζουν οι αναποφάσιστοι, που συνεχίζουν να ελέγχουν με την πολιτική τους αβουλία την πολιτική ζωή. Ωστόσο, τούτη η πολιτική αβουλία έχει καλλιεργηθεί απ' τα πολιτικά κόμματα, που ψαρεύουν καλύτερα όταν ψαρεύουν στα θολά. Αλλά πολιτική με την ψαρική τέχνη δε γίνεται. Εκτός κι αν είναι μια πολιτική για ψάρια.

Και τώρα, εμφανίζεται ένα ΚΚΕ με πολιτική βούληση, με οργάνωση και με τεράστιο γόητρο απ' τις επιτυχίες της Οχτωβριανής Επανάστασης. Κανείς ακόμα δε μιλάει για σταλινισμό, που άλλωστε μόλις τότε είχε αρχίσει να δείχνει το πρόσωπό του με τις δίκες της Μόσχας.

Οι μέρες του '36, λοιπόν, εγκυμονούν και το καλύτερο και το χειρότερο για τη χώρα. Ένα σοσιαλιστικό καθεστώς, κάτω απ' την πίεση των κομμουνιστών ή μια δικτατορία, κάτω απ' την πίεση των πανικόβλητων συντηρητικών δυνάμεων, που βλέπουν πως ούτε ο βασιλιάς μπορεί να κάνει κάτι. Και ο Βενιζέλος, ο παλιός «πατέρας του έθνους», δεν υπάρχει πια. Μόνο νεκρός θα ξανάρθει στην Ελλάδα. Ο Ιωάννης Μεταξάς, πρώην αξιωματικός, με εξαιρετικές πολιτικές ικανότητες αλλά χωρίς ίχνος δημοκρατικού φρονήματος, πιστεύει πως θα μπορούσε να το παίξει κι αυτός Κεμάλ Ατατούρκ, καλύτερα απ' ό,τι είχε ήδη επιχειρήσει να το παίξει ο Κονδύλης.

3. Ο Μεταξάς, λαϊκός ηγέτης

Μετά τον θάνατο του Δεμερτζή και την ανάληψη της πρωθυπουργίας απ' τον αντιπρόεδρο στην κυβέρνησή του, Μεταξά, η Βουλή παραλύει εντελώς. Όχι μόνο δεν τα καταφέρνει να δώσει μια οποιαδήποτε κυβέρνηση αλλά αδυνατεί ακόμα και να διεκπεραιώσει το τρέχον νομοθετικό έργο.

Κάτω απ' την πίεση που προκαλεί αυτή η κατάσταση και κάτω απ' τον τρόπο που δημιουργούν τα αιματηρά επεισόδια στη Θεσσαλονίκη, η δεξιά Βουλή (ξέρουμε ήδη πως οι βενιζελικοί δεν πήραν μέρος στις εκλογές που την ανάδειξε) αποφασίζει να εκχωρήσει επ' άοριστον όλη τη νομοθετική εξουσία σε έναν μόνο άνθρωπο, τον Ιωάννη Μεταξά.

Έτσι ο Μεταξάς γίνεται δικτάτορας με την πιο μεγάλη άνεση και με τις ευλογίες της Βουλής πριν κηρύξει και επισήμως τη δικτατορία την 4η Αυγούστου 1936. Ας μην ξεχνάμε πως ο Βενιζέλος είχε πει στον Δεμερτζή να κάνει αντιπρόεδρο της κυβέρνησής του τον Μεταξά. Και όταν ένας πολιτικός αντίπαλος του αναστήματος του Βενιζέλου σε προκρίνει ως ικανό, είναι φυσικό να καβαλήσεις το καλάμι κυρίως όταν αισθάνεσαι κι όταν είσαι πράγματι ικανός. Και ο Μεταξάς κάθε άλλο παρά τυχαίος ήταν. Έχουμε την τάση να υποτιμούμε τους δικτάτορες. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση να χαρακτηρίζουμε τον Μεταξά νάνο, κάνοντας ανόητη αναφορά στο ανάστημά του. Ο Μεταξάς δεν ήταν νάνος.

Το δείχνει, άλλωστε, τόσο η συμπεριφορά του Βενιζέλου απέναντί του, όσο και η εμπιστοσύνη που κακώς, κάκιστα του έδειξε η Βουλή και οι σ' αυτήν αντίπαλοί του (δεξιοί, πάντως) εκχωρώντας του το δικαίωμα να νομοθετεί για λογαριασμό της.

Όμως, έγινε τελικά νάνος αφού δεν μπόρεσε να χαλιναγωγήσει τις άμετρες φιλοδοξίες του και να ξαναδώσει στη Βουλή τις εξουσίες που του είχε εκχωρήσει, αλλά κι όταν άρχισε το κινήγι των μαγισσών για να εδραιώσει την εξουσία του, όπως κάθε δικτάτορας. Ο Μεταξάς έχασε τη σπάνια ευκαιρία να γίνει πράγματι ο Έλληνας Κεμάλ Ατατούρκ, που τον θαύμαζε, και να κερδίσει τον τίτλο του αναμορφωτή της Ελλάδας. (Ούτε ο Ατατούρκ ήταν φανατικά δημοκράτης, σημειώστε). Ο ικανότατος Μεταξάς, πάντως, από χαρακτήρα και από πεποίθηση δεν ήταν προοδευτικός, όπως ο Ατατούρκ, για να του συγχωρήσει κανείς την αυταρχικότητα. (Τσιμέντο να γίνει, που λέμε, ή που θα μπορούσαμε να λέμε).

Άλλωστε, ο πρώην σοσιαλιστής Μουσολίνι στην Ιταλία και ο ναζιστής (εθνικιστής) Χίτλερ στη Γερμανία προσφέρουν καινούργια πρότυπα, λαϊκίστικα και βαρβαροσοσιαλίζοντα, με πολύ αγάπη για το λαό κι ακόμα πιο μεγάλη για το πολύ μεγάλο κεφάλαιο, αλλά και για το μικρότερο. Τώρα, με το φασισμό, ο περίφημος «μικρομεσαίος» που αγωνίζεται να αποβάλει το πρώτο συνθετικό και να γίνει σκέτα μεσαίος (καπιταλιστής) κάνει την αυτόνομη εμφάνισή του στην ιστορία, ξεκόβοντας και από τους αστούς και από τους προλετάριους. Κανένα άλλο κυβερνητικό σύστημα δεν μπορεί να ικανοποιήσει καλύτερα απ' το φασισμό το κλασικό όνειρο του μικροαστού για μια «προαγωγή στην ανώτερη τάξη». Έτσι που είναι η γέμιση στο σάντουιτς, μισεί και τους από πάνω, τους αστούς, που του κόβουν το δρόμο, και τους από κάτω, τους προλετάριους, που κάθονται και περιμένουν να τον δεχτούν στις τάξεις τους, μέσα απ' τη διαδικασία της φτωχοποίησης, που προκαλεί ο ανταγωνισμός με τους οικονομικά ισχυρότερους.

Ο φασισμός, που για πρώτη φορά στην ιστορία δίνει πολιτική υποστήριξη στους μικρομεσαίους (έτσι λέμε επί το ευπρεπέστερον τους μικροαστούς, έτσι τους έλεγε και ο Χίτλερ – και κάθε ομοιότητα με γνωστές και σε μας καταστάσεις δεν είναι μια ακόμα «κακοήθεια» του υπογράφοντος, είναι καθεστώς που ταιριάζει πολύ στους κατοίκους της κατ' εξοχήν μικροαστικής χώρας που λέγεται Ελλάδα). Ο λαός αγάπησε το Μεταξά, κι ας μάθουμε επιτέλους να λέμε την αλήθεια.

4. Ο φασισμός εν δράσει

Πρέπει να είναι κανείς πολύ αφελής για να πιστέψει πως ένας άνθρωπος της ευφυίας του Μεταξά δεν καταλάβαινε το μέγεθος της γελοιότητας των διακηρύξεών του για τα «πεπρωμένα της φυλής», μια αρλούμπα που επαναλαμβάνεται αδιάκοπα. Απλώς, μιμείται τον Μουσολίνι και τον Χίτλερ, που κι αυτοί παρέσυραν τους λαούς τους με ανάλογες διακηρύξεις για ανάλογα προγονικά μεγαλεία. Ο λαϊκισμός (η

κολακεία του λαού συλλήβδην και έξω από ταξικούς επικαθορισμούς και ο φασισμός είναι συνώνυμα.

Θα μου πείτε, τις εν λόγω δημαγωγικές αρλούμπες του Μεταξά επανέλαβαν ποιητές και συγγραφείς σαν τον Μυριβήλη, τον Μωραϊτίνη, τον Καραγάτση και ένα σωρό ακόμα. Αλλά ποιος σας είπε, πρώτον πως οι παραπάνω είναι πράγματι σημαντικοί δημιουργοί, και δεύτερον πως οι σημαντικοί δημιουργοί καταλαβαίνουν οπωσδήποτε από πολιτική και από ιστορία; Εδώ την πάτησε ένας Έζρα Πάουντ, ένας Κνουτ Χάμσουν και ένας Μάρτιν Χάιντεγκερ, κι εμείς συζητούμε για τον Μωραϊτίνη;

Βέβαια, ο Μεταξάς έστειλε στην εξορία κόσμο και κοσμάκη. Όμως, δεν είναι ο εφευρέτης της εξορίας. Άλλωστε, και ο Βενιζέλος έστειλε στην εξορία ούκ ολίγους, και μάλιστα όχι στα ελληνικά νησιά αλλά στη μακρινή Κορσική για μεγαλύτερη ασφάλεια.

Βέβαια, ο Μεταξάς επέμεινε ιδιαίτερα στο μαρτύριο του ρετσινόλαδου και του πάγου. Αλλά υπάρχει ένα κάποιο χιούμορ σ' αυτά τα μαρτύρια, που αν και ανήκουν στην κατηγορία των μαρτυριών που τα ονομάζουμε κινέζικα (λόγω της μαρτυρικής πρωτοτυπίας τους) σίγουρα δεν είναι πιο βασανιστικά απ' τα κλασικά μαρτύρια της φάλαγγας και της σταγόνας. (Όταν στο κεφάλι σου στάζει μια μικρή και αβαρής σταγόνα επί πολλή ώρα, ύστερα από λίγο έχεις την αίσθηση πως σε κοπανούν μ' ένα ασήκωτο σφυρί).

Άλλωστε, μόνο οι κομμουνιστές υπέστησαν τα μεταξικά μαρτύρια. Οι αστοί πολιτικοί σαν τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο και τον Γεώργιο Παπανδρέου, απλώς εξορίστηκαν, για να μην πω απλώς εστάλησαν σε αναγκαστικές διακοπές, έτσι που ζούσαν άνετα στον τόπο της εξορίας τους. Η μεταξική βαρβαρότητα αφορά μόνο τους κομμουνιστές, που ο Μεταξάς τους λιάνισε στην κυριολεξία, όπως άλλωστε και όλοι οι φασίστες δικτάτορες.

Το ότι και οι κομμουνιστές με τη σειρά τους θα λιανίσουν κι αυτοί τους φασίστες αντιπάλους τους, είναι μια άλλη ιστορία, εξίσου θλιβερή, αλλά οπωσδήποτε άλλης πολιτικής σχολιμότητας. Όπως και νάαι, δεν πρέπει να αποσιωπούμε πως ο Μεταξάς είναι αυτός που,

- 1) Καθιέρωσε τον θεσμό των συλλογικών συμβάσεων εργασίας,
- 2) Επέβαλε τον θεσμό της κοινωνικής περιθάλψης,
- 3) Καθιέρωσε το θεσμό της υποχρεωτικής άδειας,
- 4) Επέβαλε το οχτάωρο.

Ο φασισμός είναι ένας βίαιος τρόπος για την επιτάχυνση του εκσυγχρονισμού της καπιταλιστικής κοινωνίας. Κάνει αυτά που δυσκολεύεται να κάνει ένα δημοκρατικό αστικό καθεστώς, του οποίου ο φασισμός είναι σαρξ εκ της σαρκός. Και, προσέξτε το, ποτέ ο φασισμός δε δυσαρρεστεί τους «φιλήσυχους». Ο φασισμός απαιτεί τάξη στρατώνας, ασφάλεια φυλακής, ησυχία νεκροταφείου. Όταν τα πετύχει αυτά και τα πνεύματα ηρεμήσουν διά του μαστιγίου, η αστική δημοκρατία μπορεί να επανέλθει. Κι αν χρειαστεί, αποκλείεται η αστική τάξη να μη βρει κανέναν Μεταξά, σάρκα εκ της σαρκός της.

5. Μεταξά, βίος και πολιτεία

Ο κεφαλλονίτικης καταγωγής Ιωάννης Μεταξάς γεννήθηκε στην Ιθάκη το 1871. Το 1890 αποφοίτησε απ' τη Σχολή Ευελπίδων με το βαθμό του ανθυπολοχαγού του μηχανικού και το 1899 στέλνεται για τέσσερα χρόνια στην περίφημη Πολεμική Ακαδημία του Βερολίνου για μετεκπαίδευση.

Είναι ένα εξαιρετικό ταλέντο στα μαθηματικά όπως και ο Κεμάλ Ατατούρκ, κι αυτό αργότερα θα του εδραιώσει την πεποίθηση πως θα μπορούσε να είναι ο Έλληνας Κεμάλ Ατατούρκ.

Ιδιαίτερα κομπλεξικός λόγω του μικρού ύψους του και των προβλημάτων που φαίνεται πως είχε με τις γυναίκες, αντισταθμίζει αυτά τα μειονεκτήματα με την μεγάλη του ευφυΐα, αλλά και με τους τίτλους της ευγενικής του καταγωγής. Κατάγεται απ' την μεγάλη και ιστορική οικογένεια των Μεταξάδων της Κεφαλλονιάς, που προέρχεται απ' το Βυζάντιο, και που αναφέρεται στην ιστορία για πρώτη φορά το 1081. Κι αυτό τον κάνει να αισθάνεται λιγάκι σαν βυζαντινός άρχων, που έχει να εκτελέσει μια ιστορική αποστολή που δεν ξέρει σε τι ακριβώς συνίσταται, αλλά που δεν είναι μεγαλοϊδεάτικη. Παραείναι έξυπνος για να αναμασάει τις μπουρδες για τη Μεγάλη Ελλάδα, και ο εθνικισμός του είναι ενδοστραμμένος. Πιστεύει σε μια ισχυρή Ελλάδα στα πλαίσια των συνόρων της και δεν έχει σκοπό να τη μεγαλώσει με επεκτατικούς πολέμους. Αυτός είναι ο λόγος που εξ αρχής αντιτάχθηκε στο σχέδιο για τη μικρασιατική εκστρατεία, και μέχρι τέλους έμεινε πιστός σ' αυτήν την πολύ λογική και εθνικά επωφελή άποψη.

Όσο ήταν στο στρατό, αναδείχθηκε σε άριστο επιτελικό αξιωματικό, αν και αξιωματικός του μηχανικού, που θεωρείται σώμα όχι και τόσο στρατιωτικό, για να το πούμε έτσι, οξύμωρα. Ο Βενιζέλος τον εκτιμούσε ιδιαίτερα και πάρα πολλές φορές τον χρησιμοποίησε σε διεθνείς αποστολές σαν στρατιωτικό εμπειρογνώμονα.

Το 1920 αποστρατεύεται κατόπιν αιτήσεώς του με τον βαθμό του υποστρατήγου, και έκτοτε αναμειγνύεται μετά μανίας και ζήλου μεγάλου στην πολιτική, στην οποία ήδη πολλάκις είχε περιπλακεί ως αξιωματικός. Θα ταχτεί με τους συντηρητικούς, από αριστοκρατική πεποίθηση μάλλον παρά από αγάπη για τον βασιλιά αν και παριστάνει τον βασιλόφρονα, μάλλον για να κάνει τη δουλειά του, παρά γιατί είναι πράγματι. Όταν μάλιστα διακήρυξε πως το Κόμμα των Ελευθεροφρόνων που ίδρυσε το 1921 έχει δική του πολιτική, ανεξάρτητη απ' αυτή των βασιλόφρων, οι βασιλόφρονες τον εγκαταλείπουν.

Το 1925 αντιτάχθηκε σθεναρά στη δικτατορία του Παγκάλου, κι αυτός τον συνέλαβε και τον φυλάκισε. Πάντα του άρεσε να το παίζει ανεξάρτητος και ελευθερόφρων (ελευθέρως φρονών) και η επωνυμία του κόμματός του δεν είναι τυχαία.

Κατά τη διάρκεια της υπουργίας του σε πολλές κυβερνήσεις πριν γίνει δικτάτορας, συνέβαλε αποφασιστικά στο να αποχτήσει η Ελλάδα δρόμους της προκοπής. Ήταν, άλλωστε, στρατιωτικός πολιτικός μηχανι-

κός. Και η ενασχόλησή του με την οδοποιία ανέβασε πολύ το κύρος του, όπως θα συμβεί αργότερα και με τον Καραμανλή.

Άνθρωπος με ευρωπαϊκή, συγκεκριμένα γερμανική κουλτούρα, κατέληξε δικτάτωρ κατ' απομίμησης μιας άκρως διαδεδομένης τότε ευρωπαϊκής μόδας, παρά από πίστη στα «πεπρωμένα της φυλής» που ήταν γιαυτόν σύνθημα κατάλληλο μόνο για το πόπολο, που το περιφρονούσε βαθύτατα, αυτός ο αριστοκράτης. Πέθανε την 29η Ιανουαρίου 1941, στην αρχή του πολέμου.

6. Ελευθέριος Βενιζέλος

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πέθανε στο Παρίσι την 18η Μαρτίου 1936, περίπου ένα μήνα πριν απ' το θάνατο του Δεμερτζή (13 Απριλίου 1936) και την ανάδειξη του Μεταξά ως κοινοβουλευτικού δικτάτορα. Κυρίως ειπείν δικτάτορας θα γίνει ο Μεταξάς την 4η Αυγούστου αυτής της σημαδιακής για την Ελλάδα χρονιάς. Ο Βενιζέλος θα έχει τότε κάτι λιγότερο από πέντε μήνες πεθαμένος. Δεν θα προλάβει, δηλαδή, να δει τις συνέπειες της υπόδειξής του προς τον Δεμερτζή να χρησιμοποιήσει το Μεταξά σαν αντιπρόεδρο στην κυβέρνησή του. Ούτε ο διαπρεπής νομομαθής Δεμερτζής θα δει πού θα καταλήξει τελικά ο αντιπρόεδρος του. Η ιστορία βαδίζει στα τυφλά και τελείται ερήμην των πεθαμένων που την επηρέαζαν όσο ζούσαν.

Τώρα, λοιπόν, που θάψαμε λαθραία λόγω του αντιβενιζελικού μένους τον Βενιζέλο στο Ακρωτήρι των Χανίων, ας δούμε λιγάκι τη σταδιοδρομία του στην Κρήτη, πριν έρθει στην Ελλάδα για ν' αλλάξει τη μοίρα της. Ας είναι αυτό το υποκεφάλαιο κάτι σα μνημόσυνο γιαυτόν τον πολύ μεγάλο πολιτικό, που ματαιώς προσπάθησε να εκσυγχρονίσει την Ελλάδα. Αν ζούσε σήμερα θα έλεγε ίσως: Για κοίτα να δεις! Αντί να προχωρήσουν τα πράγματα από κει που τα άφησα εγώ, οπισθοχώρησαν προς την εποχή του Δεληγιάννη.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος του Κυριάκου γεννήθηκε το 1864 στις Μουριές των Χανίων της Κρήτης. Μετά την ανακήρυξή του ως δικάτορα της νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1886), δικηγόρει στα Χανιά και αναμειγνύεται αμέσως στην πολιτική. Το 1887 εκλέγεται βουλευτής Κυδωνίας και διακρίνεται αμέσως στην κρητική Βουλή σαν ρήτορας αλλά και για τις καινοτόμες και τολμηρές ιδέες του. Είναι μόλις 23 χρονών.

Κατά την κρητική επανάσταση του 1897 και τις μεγάλες σφαγές, μπαίνει επικεφαλής δύο χιλιάδων επαναστατών και υψώνει την ελληνική σημαία στο Ακρωτήρι, όπου σήμερα είναι θαμμένος. Είναι μόλις 33 χρονών.

Στην κυβέρνηση που σχηματίζει ο πρίγκιπας Γεώργιος, αρμοστής της αυτόνομης πλέον Κρήτης (1898), ο Βενιζέλος γίνεται υπουργός δικαιοσύνης. Είναι μόλις 34 χρονών και ήδη αστέρας της πολιτικής αλλά και ήρωας της κρητικής επανάστασης.

Στη συνέχεια διαφωνεί με τον πρίγκιπα και ερήμην του κηρύσσει την

επανάσταση του Θερίσου, την Μάρτιο του 1905, για να διακηρύξει την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Είναι κιόλας 41 ετών και δυο φορές ήρωας. Ωστόσο, οι πρωτοβουλίες του δεν καταλήγουν τότε στην ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα αλλά στην αντικατάσταση του πρίγκιπα Γεωργίου, που παραείναι προσκολλημένος στους Άγγλους, με τον Αλέξανδρο Ζαΐμη, που τον εγκρίνει ο Βενιζέλος. Ήδη παίζει πρώτο ρόλο στον καθορισμό της μοίρας της Κρήτης.

Την 24η Σεπτεμβρίου 1908 ο Βενιζέλος κηρύσσει και νέα επανάσταση μετά απ' αυτήν του Θερίσου και η Βουλή της Κρήτης ανακηρύσσει επισήμως την ένωση της μεγαλονήσου με την Ελλάδα, που όμως θα πραγματοποιηθεί και τυπικά λίγο αργότερα, το 1912, όταν ο Βενιζέλος βρίσκεται από δυο χρόνια (απ' το 1910) στην Ελλάδα. Τον κάλεσαν οι επαναστάτες του 1909 (Γουδί) για να σχηματίσει την πρώτη του ελληνική κυβέρνηση στις 19 Οκτωβρίου 1910. Παράλληλα, είναι και πρόεδρος της αυτόνομης κρητικής κυβέρνησης. Το 1910 ο Βενιζέλος είναι 46 χρονών. Θα πεθάνει 72 χρονών το μοιραίο έτος 1936.

14. Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Εισαγωγή στη «φιλοσοφία» του πολέμου

Η εισβολή των Ιταλών στην Ελλάδα βρίσκει τον Μεταξά δικτάτορα, δικτατορικής ηλικίας τεσσάρων ετών. Πριν δούμε τη συμπεριφορά του έναντι των εισβολέων, ας δούμε τον πόλεμο καθεαυτόν καθώς και την ιδιαιτερότητα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο πόλεμος είναι μέθοδος βίαιης λύσης των διαφορών που αναφύονται ανάμεσα στις φυλές, προκειμένου για πρωτόγονους λαούς, και τα κράτη, προκειμένου για «πολιτισμένους» λαούς. Ανάλογα με το αντικείμενό τους, οι πόλεμοι διακρίνονται σε οικονομικούς, σε εθνικούς και σε θρησκευτικούς. Σε τελική ανάλυση, όμως, όλοι οι πόλεμοι είναι οικονομικοί, αφού όλοι έχουν στόχο την αρπαγή μιάς λείας, είτε υπό μορφήν εδαφών είτε υπό μορφήν λεηλασίας των αγαθών που υπάρχουν στην περιοχή όπου ζει ο αντίπαλος. Ακόμα και στην περίπτωση που οι πόλεμοι γίνονται στο όνομα του Θεού, γίνονται τελικά στο όνομα του άρπαγα ανθρώπου, που δεν αρκείται σ' αυτά που έχει.

Οι πόλεμοι διακρίνονται σε δυο μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα με την πρόθεση. Σε επιθετικούς, όταν η πρόθεση του μαχομένου είναι η αρπαγή, και σε αμυντικούς, όταν η πρόθεση του μαχομένου είναι η διαφύλαξη των αγαθών απ' την αρπαγή. Σε κάθε πόλεμο ο ένας απ' τους δύο μαχομένους είναι επιτιθέμενος και ο άλλος αμυνόμενος, χωρίς να αποκλείεται η αλλαγή των ρόλων και το πέρασμα του αμυνόμενου στην επίθεση, σύμφωνα με το κλασικό δόγμα του μεγάλου Γερμανού θεωρητικού του πολέμου Κλαούζεβιτς, που λέει πως η καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση, που θα υποχρεώσει τον εχθρό, αφενός να ανακόψει την επίθεση και αφετέρου να μην την ξαναεπιχειρήσει, γιατί μπορεί να βρεθεί στη θέση του αμυνόμενου, πράγμα που δεν έχει νόημα για την πραγματοποίηση του στόχου, που είναι η άμεση ή η έμμεση αρπαγή της λείας. Άμεση όταν αρπάζω ό,τι είναι δυνατό να μεταφερθεί και το πάω στην πατρίδα μου, και έμμεση όταν προσαρτώ εδάφη είτε για να τα εκμεταλλευτώ είτε για να με βοηθήσουν στην εκμετάλλευση άλλων εδαφών.

Συνήθως οι πόλεμοι παίρνουν το όνομά τους με σύνθεση του ονόματος των εμπλεκόμενων χωρών, π.χ. ελληνοϊταλικός, ή από τον τόπο όπου διεξάγονται, π.χ. αλβανικός. Παίρνουν επίσης και επιθετικούς προσδιορισμούς, ανάλογα με το όπλο που κυριαρχεί σε κάθε πόλεμο. Έτσι,

μιλάμε για κλασικό ή συμβατικό πόλεμο, για ατομικό πόλεμο, για χημικό πόλεμο, για μικροβιακό πόλεμο.

Ο συμβατικός πόλεμος, αυτός στον οποίο χρησιμοποιούμε κλασικά όπλα (τουφέκια, κανόνια κι άλλα τέτοια εργαλεία θανάτου) θεωρείται πιο... ανθρώπινος! Οι άλλες μορφές πολέμου, οι απάνθρωπες, απαγορεύονται με διεθνείς συμβάσεις. Αλλά και οι κλασικοί πόλεμοι διεξάγονται με κανόνες, περίπου σα να ήταν ποδοσφαιρικοί αγώνες. Αυτούς τους κανόνες, τους καθορίζει το Διεθνές Δίκαιο. Μάλιστα, υπάρχει κι ένα «δίκαιον του πολέμου», το οποίο πρέπει να σέβονται οι πολιτισμένοι λαοί! Ο παραλογισμός έχει πολλούς τρόπους να εκδηλώνεται.

Εκτός του κυρίως ειπείν πολέμου όπου ο διατεταγμένος θάνατος παίζει τον κύριο ρόλο στη διάρκεια της διεξαγωγής του, υπάρχουν και δύο μορφές αναίμακτου πολέμου, ο ψυχολογικός και ο ψυχρός. Ο ψυχολογικός λέγεται και πόλεμος νεύρων, και είναι το πρελούδιο για τον κυρίως ειπείν θανατηφόρο πόλεμο (πρώτα σου σπάω τα νεύρα κι ύστερα το κεφάλι). Ο ψυχρός είναι τέτοιος γιατί ο θερμός έχει μπει στην κατάψυξη προς το παρόν για να τον πάρω από κει ό,τι ώρα θέλω και να τον θερμάνω στη φωτιά της μάχης.

2. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αρχίζει

Αφορμή για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η κατακτητική πολιτική του Χίτλερ, που ήθελε να προσφέρει στο λαό του «ζωτικό χώρο». Δηλαδή, να μεγαλώσει τη Γερμανία για να ζουν οι Γερμανοί πιο άνετα με τους καινούργιους πόρους που θα αποχτούσε η χώρα ύστερα απ' την αρπαγή ξένων εδαφών. Οι όροι που επέβαλαν στη Γερμανία οι νικητές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν τόσο σκληροί, που πράγματι υπήρχε πρόβλημα επιβίωσης για τους Γερμανούς. Κατ' αρχήν, λοιπόν, τα αιτήματα του Χίτλερ δεν είναι παράλογα. Παράλογα γίνονται απ' τη στιγμή που παίρνει σβάρνα την Ευρώπη και πάει να την κάνει όλη δική του.

Πρώτα πρώτα, προσαρτά στη Γερμανία την Αυστρία, την 12 Μαρτίου 1939. Στα γερμανικά η προσάρτηση, η ενσωμάτωση, λέγεται «άνολους». Αλλά η προσάρτηση της Αυστρίας στη Γερμανία δε φαίνεται και τόσο παράλογη. Γερμανοί είναι και οι Αυστριακοί. Πιο σωστά, Βαυαροί. Δηλαδή μείγμα Γερμανών, Σλάβων και Λατίνων, με κυρίαρχο στοιχείο το γερμανικό. Άλλωστε, και ο Χίτλερ ήταν Αυστριακός και από τη Βαυαρία (νότια Γερμανία) άρχισε τον «αγώνα» του. Σημειώστε πως το όνομα Αυστρία σημαίνει «ανατολικό» ή «ακραίο κράτος» (έστερ ράιχ), και το όνομά της προέρχεται απ' το γεγονός πως η Αυστρία ήταν το ακρότατο ανατολικό όριο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Από δω και οι λατινικές επιδράσεις.

Θα μπορούσε ο Χίτλερ να σταματήσει στην Αυστρία, η προσάρτηση της οποίας έγινε με ειρηνικό τρόπο και χωρίς μεγάλες αντιρρήσεις απ' τη μεριά των Αυστριακών. Όμως, τρεις μέρες μετά τη προσάρτηση της Αυστρίας προσαρτά την 15η Μαρτίου 1939 και την Τσεχοσλοβακία, που τη θεωρεί κι αυτή Γερμανική. Και ως ένα βαθμό είναι, αφού οι Τσέχοι

είναι εθνολογικό μείγμα Γερμανών και Σλάβων. Αλλά οι Τσέχοι δυσανασχετούν με την προσάρτηση.

Όμως, το μεγάλο πρόβλημα δημιουργείται με την απαίτησή του για προσάρτηση του Ντάντσιγκ, του σημερινού πολωνικού Γκντανσκ, που πάντα ήταν το μήλο της έριδος ανάμεσα στη Γερμανία και την Πολωνία. Οι Πολωνοί αντιδρούν, και αντί απαντήσεως ο Χίτλερ εισβάλλει στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου 1939. Μόνο τότε θυμώνουν οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, που δεν είχαν δώσει πεντάρα κατ' ουσίαν για την προσάρτηση της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας. Και ειδοποιούν τον Χίτλερ να τα μαζεύει και να φεύγει απ' την Πολωνία. Γιατί αλλιώς θα του κηρύξουν τόν πόλεμο.

Το αυτί του Χίτλερ δεν ιδρώνει. Έχει παραπάρει θάρρος απ' την έλλειψη σοβαρής αντίδρασης για την προσάρτηση των δύο άλλων χωρών. Αλλά στην περίπτωση της Πολωνίας δε μιλάμε για προσάρτηση, μιλάμε για κατάκτηση. Διότι οι Πολωνοί ουδεμία εθνολογική σχέση έχουν με τους Γερμανούς, εκτός απ' το Γκντανσκ (Ντάντσιγκ στα γερμανικά) που είναι γερμανικό κατά το μισό, ακόμα και σήμερα.

Κατόπιν της αρνήσεως του Χίτλερ να φύγει απ' την Πολωνία, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, παραδοσιακοί εχθροί των Γερμανών (κυρίως οι Γάλλοι), κηρύσσουν τόν πόλεμο την 3η Σεπτεμβρίου 1939. Το μεγαλύτερο μακελλείο της ιστορίας έχει αρχίσει.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, είναι πόλεμος μεταξύ αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών και πως ουδεμία σχέση έχει με τον κομμουνισμό και τις κομμουνιστικές ιδέες. Αποδείξη, το οξύμωρο γεγονός πως οι κομμουνιστές σε λίγο θα γίνουν σύμμαχοι των δυτικών και θα πολεμήσουν μαζί τους τον Χίτλερ.

3. Οι αντίπαλοι στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Τα αντίπαλα στρατόπεδα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συγκροτούνται ως εξής: Η Γερμανία έχει συμμάχους την Ιταλία, την πρώτη διδάξασα τον φασισμό, το καθεστώς δηλαδή που στηρίζεται στα φάτσιο, τις υπερταξικές συντεχνιακές ενώσεις, την Ιαπωνία, χώρα εξόχως μιλιταριστική από παράδοση, την Ουγγαρία, που ήταν πάντα δορυφόρος της Γερμανίας και που αυτή την εποχή έχει φασιστικό καθεστώς, τη Ρουμανία, που κι αυτή ήταν από παράδοση δορυφορική χώρα της Γερμανίας και που κι αυτή έχει φασιστικό καθεστώς, τη Βουλγαρία που επίσης ήταν από παράδοση δορυφορική χώρα της Γερμανίας και που κι αυτή έχει φασιστικό καθεστώς.

Με τη μεριά της Γερμανίας είναι επίσης και η Σλοβακία, δηλαδή η μισή, η γερμανική Τσεχοσλοβακία, για λόγους ευνόητους. Η Γιουγκοσλαβία, που κι αυτή είναι μισοφασιστική χώρα αυτόν τον καιρό κρατάει στάση φιλογερμανική στην αρχή, που μεταστρέφεται σε λίγο, χάρη στην εντελώς εκπληκτική αντίσταση κατά των Γερμανών, που την οργανώνει ο Τίτο. Πρόκειται για μια αντίσταση που δεν είναι ακριβώς ανταρτοπόλεμος, αλλά κανονικός πόλεμος.

Οι παραπάνω σύμμαχες της Γερμανίας χώρες ανήκουν στον λεγόμενο Άξονα. Ο όρος είναι του Μουσολίνι, που σε ένα λόγο του στο Μιλάνο την 1η Νοεμβρίου 1936 είπε πως η ευθεία που συνδέει το Βερολίνο με τη Ρώμη αποτελεί έναν άξονα γύρω απ' τον οποίο οφείλουν να περιστρέφονται όλες οι άλλες χώρες της Ευρώπης. Η Ιαπωνία βρίσκεται, βέβαια, έξω απ' τον άξονα της φασιστικής σβούρας, αλλά το 1940, δηλαδή μετά την κήρυξη του πολέμου, δηλώνει πως ο άξονας πρέπει να μεγαλώσει για να περνάει κι απ' το Τόκιο, ώστε περί τον άξονα να μην περιστρέφεται μόνο η Ευρώπη, αλλά ο κόσμος όλος, της Αμερικής συμπεριλαμβανομένης, πράγμα που εξόργισε τη Αμερική και την υποχρέωσε να βγει στον πόλεμο εξαιτίας της Ιαπωνίας και όχι από αγάπη για την Ευρώπη. Τούτος ο πόλεμος είναι πράγματι παγκόσμιος, ενώ ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος καταχρηστικά λέγεται έτσι, γιατί ήταν κυρίως ευρωπαϊκός.

Απ' την άλλη μεριά του στρατοπέδου, το μέτωπο κατά του Χίτλερ που είχαν σχηματίσει κατ' αρχήν οι δύο πρώτοι σύμμαχοι, η Αγγλία και η Γαλλία, ευρύνεται σύντομα με την προσχώρηση στην αντιφασιστική συμμαχία της Σοβ. Ένωσης, που θα υποστεί τα πάνδεινα, περισσότερο από κάθε άλλο σύμμαχο, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κίνας. Το αντιφασιστικό μπλοκ είναι κολοσσιαίο και πανίσχυρο και είναι απορίας άξιο που δεν μπόρεσε να γονατίσει τον Χίτλερ αμέσως.

Όπως και να 'ναι πάντως, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είναι πόλεμος ανάμεσα σε φασιστικές χώρες απ' τη μία, και καπιταλιστικές και κομμουνιστικές απ' την άλλη. Το καταπληκτικό είναι πως ο καπιταλισμός αναγνώρισε σα σύμμαχό του τον κομμουνισμό και όχι το φασισμό, παρόλο που και ο φασισμός είναι καπιταλισμός, η ακρότατη μορφή αυταρχικού καπιταλισμού. Η συμμαχία του καπιταλισμού με τον κομμουνισμό ίσως δείχνει τη μητρική σχέση ανάμεσα στο δύο κοινωνικά συστήματα: Κάποτε ο καπιταλισμός θα γεννήσει φυσιολογικά και όχι με καισαρική τομή, όπως επιχειρήθηκε να γίνει, τον κομμουνισμό.

Αξίζει να σημειώσουμε πως δύο φασιστικές χώρες, η Ισπανία και η Πορτογαλία, έμειναν έξω απ' το φασιστικό παιχνίδι. Τα φασιστικά καθεστώτα δεν είναι παντού ίδια. Αυτό μας βοηθάει να καταλάβουμε και τη συμπεριφορά της φασιστικής Ελλάδας έναντι των φασιστών εισβολέων.

4. Η πρώτη φάση του πολέμου

Για τρία χρόνια, από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1939 μέχρι το 1942, οι δυνάμεις του Άξονος υπερέχουν και στα τρία μέτωπα: της Ευρώπης, της Βόρειας Αφρικής και της Άπω Ανατολής. Και μέχρι το καλοκαίρι του 1940 η Γερμανία καταχτά την Πολωνία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, τη Δανία, την Ολλανδία και τη Νορβηγία.

Στη Γαλλία, όπου υπάρχει ισχυρό φασιστικό κίνημα, ο Χίτλερ ακολουθεί διαφορετική τακτική. Εισβάλλει μεν στη χώρα, αλλά καταχτά μόνο το βόρειο μισό της. Και εκχωρεί το νότιο στον Γάλλο στρατηγό

Πεταίν που υπογράφει ανακωχή με τους Γερμανούς την 25η Ιουνίου 1940, πριν καλά καλά προλάβουν να μπουν στη Γαλλία. Οι «προαιώνιοι εχθροί» τα βρίσκουν στα γρήγορα επί φασιστικού ιδεολογικού επιπέδου.

Λίγο νωρίτερα απ' την ανακωχή που υπογράφουν οι Γερμανοί και οι Γάλλοι φασίστες του Πεταίν, οι Ιταλοί φασίστες βγαίνουν στον πόλεμο την 10η Ιουνίου 1940. Η Ιταλία πρώτα χτυπάει τις βρετανικές κτήσεις στην Αφρική και ύστερα επιτίθεται κατά της Ελλάδος την 28η Οκτωβρίου 1940 για ν' ανοίξει, λείει, το δρόμο προς τη Βόρεια Αφρική, που τη θεωρεί ασυζητητί δική της.

Οι Γερμανοί πρώτα βοηθούν τους συμμάχους τους Ιταλούς να ξεμπλέξουν στην Ελλάδα, όπου έχουν μπλέξει άσχημα λόγω της υποδειγματικής απροθυμίας των Ιταλών να πολεμήσουν (κορόιδα είναι;) και ύστερα στρέφονται κατά της Σοβιετικής Ενώσεως.

Η κατάκτηση της Ελλάδας από τους Γερμανούς άρχισε τον Απρίλιο του 1941 και ολοκληρώθηκε στα γρήγορα, μέσα σ' ένα μήνα. Αντίθετα απ' τους Ιταλούς που δεν πολεμούν στα σοβαρά, οι Γερμανοί σκοτώνονται με υποδειγματική προθυμία για τον Φύρερ και τα «πεπρωμένα της φυλής». Και τρέπουν τους νικητές μέχρι τότε Έλληνες σε άτακτο φυγή, η οποία, βέβαια, δεν συμπεριλαμβάνεται στο «ελληνικό έπος της Αλβανίας». Είναι η μαύρη ουρά του έπους, που κάθε άλλο παρά επική είναι.

Την 22α Ιουνίου 1941 αρχίζει η τρομερή γερμανική επίθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Τον ίδιο καιρό οι Γερμανοί και οι Ιταλοί σύμμαχοι επιτίθενται από κοινού κατά των συμμαχικών στρατευμάτων της Βόρειας Αφρικής, όπου ο θρυλικός στρατηγός Ρόμελ τα τρέπει σε άτακτη φυγή και τα απωθεί μέχρι τα Αιγυπτιακά σύνορα. Που όμως δεν τα παραβιάζει για να μην ελεκτείνει πολύ το αφρικανικό μέτωπο, αλλά και διότι οι Άγγλοι είναι καλά οχυρωμένοι εκεί.

Την 7η Δεκεμβρίου 1940, η Ιαπωνία βγαίνει στον πόλεμο (του Ειρηνικού) επιτιθέμενη στον αμερικανικό στόλο που είναι αγκυροβολημένος στο Περγλ Χάρμπορ, που σημαίνει Λιμάνι των Μαργαριταριών. Και που βρίσκεται στη νήσο Οαχού του νησιωτικού συμπλέγματος της Χαβάης. Η οποία Χαβάη δεν είναι ακόμα η πεντηκοστή Πολιτεία των Ηνωμένων Πολιτειών, θα γίνει το 1959, όμως είναι Έδαφος (έτσι λέγεται επισήμως) των ΗΠΑ απ' το 1900 και κατ' ουσίαν απ' το 1778 που ο Τζαϊμς Κουκ ανακάλυψε αυτά τα παραδείσια νησιά, που θα τα λατρέψουν οι Αμερικανοί τόσο, που τελικά θα τα ενσωματώσουν.

Κατόπιν αυτής της μοιραίας κίνησης των συμμάχων των Γερμανών Ιαπώνων, τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Κίνα θα βγουν στον πόλεμο, και οι μεν Κινέζοι θα κυνηγήσουν τους Ιάπωνες που έχουν εισβάλει στη χώρα τους, οι δε Αμερικανοί θα λιανίσουν στο τέλος τους Ιάπωνες στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι.

5. Η δεύτερη φάση του πολέμου

Απ' το 1942 τα πράγματα αρχίζουν ν' αλλάζουν για τους Γερμανούς.

Η επίθεση του Ρόμελ στη Λιβύη τον Ιούνιο και τον Ιούλιο δεν πάει και τόσο καλά. Οι Άγγλοι κάνουν μια κίνηση αντιπερισπασμού και καταλαμβάνουν τη Μαδαγασκάρη (σήμερα, Μαλγασική Δημοκρατία) τον Οκτώβριο του 1942 για να προφυλάξουν τουλάχιστο τη νότιο Αφρική αλλά και την Αφρική στο σύνολό της, που είναι το ουσιαστικό μήλο της έριδος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι παραέχουν πολλές αποικίες στην Αφρική και σ' αυτές χρωστούν τον πλούτο τους. Οι Γερμανοί κυρίως αλλά και οι Ιταλοί που, όμως, κάτι κάνουν σαν αποικιοκράτες, ζητούν μοιράδι. Αφρικανικό μοιράδι κυρίως έχουν στο νου τους οι Γερμανοί, όταν μιλούν για «ζωτικό χώρο».

Η ήττα των Γερμανών στο Ελ Αλαμείν, εκατό χιλιόμετρα περίπου έξω απ' την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου οι Γερμανοί κάνουν το μοιραίο λάθος να μπουν, είναι η αρχή του τέλους του Χίτλερ. Πρόκειται για την πρώτη μεγάλη νίκη των συμμάχων, που αγωνίζονται σκληρά να περιοώσουν την Αίγυπτο, το από παράδοση σοβαρότερο έρεισμα της Ευρώπης στην Αφρική. Οι Γερμανοί βρίσκονται στην περιοχή απ' τον Ιούλιο του 1942 αλλά η τρομερή τελική μάχη αρχίζει 23 Οκτωβρίου και τελειώνει την 4η Νοεμβρίου με μια λαμπρή νίκη των συμμάχων, που τους αναπτερώνει το ηθικό. Σημειώστε για να αισθανθείτε «εθνικά υπερήφανοι» πως σ' αυτή την ιστορική μάχη, που θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην έκβαση του πολέμου, μάχονται και πεντέμιση χιλιάδες περίπου Έλληνες στρατιώτες.

Ακολουθεί τον Νοέμβριο μια απόβαση των συμμάχων στο Μαρόκο κι άλλη μια στην Αλγερία, ενώ στο ρωσικό μέτωπο οι Σοβιετικοί αντιστέκονται ηρωικά στον Καύκασο και στην Κριμαία, όπου όμως τα πράγματα δεν πάν και τόσο καλά. Όπως, άλλωστε, και στην Άπω Ανατολή, όπου οι Ιάπωνες καταλαμβάνουν τις Φιλιππίνες, τη Σιγκαπούρη, την Ινδονησία και άλλες περιοχές. Αλλά ο πόλεμος στην Ασία και τον Ειρηνικό μοιάζει να μην αφορά τους Ευρωπαίους. Αφορά, όμως, και μάλιστα πολύ, τους Αμερικανούς. Που θα τον διεκπεραιώσουν εκεί μόνοι τους.

Αν το 1942 είναι ένα μεταβατικό έτος, όπου το παιχνίδι ακόμα παίζεται για τον Χίτλερ, το 1943 η πλάστιγγα γέρνει σαφώς απ' τη μεριά των συμμάχων. Την 23η Ιανουαρίου 1943 οι Άγγλοι καταλαμβάνουν την Τρίπολη της Λιβύης, και μαζί με τους Γάλλους και τους Αμερικανούς, που προελαύνουν από διαφορετικές κατευθύνσεις, απελευθερώνουν την πόλη της Τύνιδας την 7η Μαΐου 1943. Είναι η πρώτη φορά που οι Αμερικανοί μάχονται σε κοντινό στην Ευρώπη έδαφος. Τώρα πια είναι εύκολη μια συμμαχική απόβαση απ' την Τυνησία στη Σικελία, που πραγματοποιείται την 10η Ιουλίου 1943.

Η πιο σοβαρή συνέπεια της απόβασης στη Σικελία είναι η πτώση του Μουσολίνι λίγο μετά, την 27η Ιουλίου 1943, και η συνθηκολόγηση της Ιταλίας την 8η Σεπτεμβρίου 1943. Και σα να μην έφτανε η συνθηκολόγηση, που γίνεται ερήμην του Μουσολίνι, ο στρατηγός Μπαντόλιο κηρύσσει τον πόλεμο της Ιταλίας κατά της Γερμανίας την 13η Οκτωβρίου 1943. Κι έτσι η Ιταλία, στο τέλος του πολέμου βρίσκεται, ωραία και

καλά, απ' τη μεριά των νικητών, παρόλο που ήδη είχε νικηθεί κατά κράτος. Η πρώτη διδάξασα τον φασισμό, που κατέστρεψε τον κόσμο, είναι και η πρώτη απ' τους εμπολέμους που διδάσκει την ειρήνη.

6. Η μάχη του Στάλινγκραντ

Ενώ οι σύμμαχοι ετοιμάζονται να αποβιβαστούν στη Σικελία, η θρυλική μάχη του Στάλινγκραντ, η μεγαλύτερη και ενδοξότερη μάχη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ύστερα από 164 μέρες λυσσωδών μαχών, τελειώνει την 2α Φεβρουαρίου 1943 με μια εκπληκτική νίκη των Ρώσων που αφήνει με το στόμα ανοιχτό όλον τον κόσμο, σ' Ανατολή και Δύση.

Το στρατηγικό σχέδιο του Χίτλερ, που αρχίζει να εφαρμόζεται τον Ιούλιο του 1942, προβλέπει πρώτα κατάληψη των πετρελαιοπηγών του Καυκάσου, ώστε να απομονωθεί ενεργειακά η Ρωσία, και ύστερα προέλαση προς τη Μόσχα, από το Στάλινγκραντ απ' το νότο και από το Λένινγκραντ απ' το βορρά. Όμως, και στην πόλη του Λένιν και στην πόλη του Στάλιν, οι Γερμανοί την πατούν με τον πιο θεαματικό αλλά και απροσδόκητο τρόπο. Κανείς στον κόσμο δεν πίστευε πως οι φτωχοί Ρώσοι θα μπορούσαν να αντισταθούν στην κολοσσιαία πολεμική ναζιστική μηχανή. Για τον Χίτλερ και το επιτελείο του, η προέλαση προς τη Μόσχα, την πρωτεύουσα του μπολσεβικισμού και του διεθνούς κομμουνισμού, αυτό το σύμβολο που έπρεπε οπωσδήποτε να καταπέσει, δεν ήταν παρά ένας απλός περίπατος. Κανείς στρατηγός, σ' Ανατολή και Δύση, δε θα μπορούσε να φανταστεί πως μια μεγάλη πόλη, ήδη ισοπεδωμένη απ' το βομβαρδισμό του γερμανικού πυροβολικού και της αεροπορίας, θα ήταν δυνατό να μετατρέψει τα ερείπιά της σε οχυρωματικά έργα. Και να αμυνθεί η πόλη και να νικήσει ο στρατός πολεμώντας μέσα απ' τα ερείπια.

Η μοναδικότητα της μάχης του Στάλινγκραντ στην στρατιωτική ιστορία συνίσταται στο γεγονός πως μια κατεστραμμένη πόλη γίνεται φρούριο. Βέβαια, το ψύχος στην περιοχή είναι -28 βαθμοί Κελσίου. Αλλά, όπως και να το κάνουμε, ο «στρατηγός χειμώνας» είναι αδύνατο να νικήσει από μόνος του. Άλλωστε, δεν μάχονται μόνο οι Γερμανοί κάτω απ' αυτές τις τρομερές συνθήκες. Οι Ρώσοι στρατιώτες δεν έχουν δίπλα τους φουφούδες για να ξεπαγώνουν τα κοκκαλιασμένα δάχτυλά τους. Έχουν όμως ψυχή. Πού πήγε σήμερα εκείνη η ψυχή; Μη με ρωτάτε για μια τόσο θλιβερή για μας τους κομμουνιστές υπόθεση.

Οι Γερμανοί, μόνο στη μάχη του Στάλινγκραντ έχουν 147.000 νεκρούς και 91.000 αιχμαλώτους. Ανάμεσά τους και ο στρατάρχης Φον Πάουλος και 24 στρατηγοί. Είναι μια σωστή πανωλεθρία για τον Χίτλερ, που παρά ταύτα συνεχίζει να πιστεύει πως θα κερδίσει τον πόλεμο. Μωραίνει κύριος, κλπ.

Οι Ρώσοι αφήνουν στο πεδίο της μάχης του Στάλινγκραντ 46.800 πτώματα. Τώρα που χάθηκαν όλα στην βασανισμένη πατρίδα τους, τουλάχιστον ας σκύψουμε το κεφάλι μπροστά σ' αυτούς τους νεκρούς.

Μετά τη νίκη στο Στάλινγκραντ, οι Ρώσοι συνεχίζουν τη μάχη κατα-

διώκοντας τους Γερμανούς. Οι μάχες του Ροστώφ και του Κιέβου είναι λιγότερο σημαντικές, όμως παίζουν τον ρόλο τους στην τελική συντριβή του εισβολέα. Οι Ρώσοι ηρεμούν μόνο όταν ελευθερώνουν το Κιέβο, την 6η Νοεμβρίου 1943.

Στη συνέχεια, και μέχρι το τέλος του πολέμου, θα κυνηγούν τους Γερμανούς μέχρι τα σημεία απ' όπου ξεκίνησαν την εκστρατεία τους κατά της Ρωσίας. Δηλαδή μέχρι την Πολωνία, τη Ρουμανία, την Τσεχοσλοβακία και την Ουγγαρία. Αλλά και μέχρι το Βερολίνο. Τίποτα δεν μπορεί να συγκρατήσει τον ρωσικό στρατό μετά την τρομερή μάχη του Στάλινγκραντ. Μια μάχη που πέρασε στην περιοχή του θρύλου.

7. Το τέλος του πολέμου

Την 6η Ιουνίου 1944 γίνεται η από καιρό αναμενόμενη απόβαση των συμμαχικών δυνάμεων στη Νορμανδία (βόρεια Γαλλία) και αμέσως μετά, την 15η Αυγούστου, στην Προβηγκία (νότια Γαλλία). Η Γαλλία είναι η καρδιά της Ευρώπης, και καρδιά της Γαλλίας είναι το Παρίσι, η «πρωτεύουσα του πολιτισμένου κόσμου». Πρώτος αλλά όχι έσχατος στόχος των συμμάχων είναι η απελευθέρωση του Παρισιού, που ανήκει στην κατεχόμενη Γαλλία. (Πρωτεύουσα της «αυτόνομης», δηλαδή της φασιστικής Γαλλίας, είναι το Βισύ, στο νότο).

Την 25η Οκτωβρίου 1944, περίπου τέσσερις μήνες μετά την αρχή της κολοσσιαίας αποβατικής επιχείρησης στη Νορμανδία, οι σύμμαχοι βρίσκονται στο Παρίσι και τα συμμαχικά στρατεύματα, υπό την ηγεσία του Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, Αμερικανού γερμανικής καταγωγής, παρελαύνουν κάτω από την Αψίδα του Αστέρου, γνωστή περισσότερο σαν Αψίδα του Θριάμβου, το πασίγνωστο σύμβολο του «γαλλικού μεγαλείου», το μεγαλύτερο «θριαμβικό» κτίσμα που κατασκευάστηκε ποτέ στον κόσμο και που χτίστηκε το 1865 στην πλατεία του Αστέρου (πλας ντε λ' Ετουάλ) για να «στεγάσει» το μνημείο του άγνωστου στρατιώτη, αλλά και για να θυμίζει τις εκστρατείες του Μεγάλου Ναπολέοντα. Εξ εθίμου, διεθνώς παραδεκτού, όποιος στρατός παρελαύνει κάτω απ' αυτή τη θρυλική αψίδα πρέπει να θεωρείται νικητής αναμφισβήτητος.

Το μήνυμα προς τον Χίτλερ είναι σαφές, αλλά αυτός συνεχίζει να αγωνίζεται απελπισμένα για το «μεγαλείο της φυλής» – δηλαδή την καταστροφή της φυλής του. Που ωστόσο δεν θα καταστραφεί καθόλου αφού η κατεστραμμένη Γερμανία θα ανοικοδομηθεί ταχύτατα χάρη στην πλούσια βοήθεια του μέχρι πριν από λίγο υπ' αριθμόν ένα εχθρού της, των Αμερικανών. Οι καιροί αλλάζουν ταχύτατα, ανάλογα με το συμφέρον.

Τα συμμαχικά στρατεύματα αφού παρήλασαν συμβολικά κάτω απ' την Αψίδα του Θριάμβου, συνεχίζουν την θριαμβική τους προέλαση, και διά του Βελγίου και της Ολλανδίας φτάνουν στη Γερμανία τον Μάρτιο του 1945. Σε λίγο, την 25η Απριλίου 1945, τα δυτικά και τα σοβιετικά στρατεύματα ενώνονται και την 2α Μαΐου 1945 μπαίνουν στο Βερολίνο. Την ίδια μέρα (2 Μαΐου) ο Χίτλερ αυτοκτονεί στα υπόγεια της Καγκε-

λαρίας, μαζί με την σύντροφό του Εύα Μπράουν. Λίγο πριν στην Ιταλία ο Μουσολίνι κρεμιέται ανάποδα απ' τους Ιταλούς παρτιζάνους.

Ο πόλεμος στην Ευρώπη τελειώνει και επίσημα πέντε μέρες μετά την κατάληψη του Βερολίνου, όταν οι Γερμανοί στρατηγοί υπογράφουν στο Ρενς, την 7η Μαΐου 1945, την άνευ όρων συνθηκολόγηση του γερμανικού στρατού. Όμως, στην Ασία και στον Ειρηνικό, ο πόλεμος με τους Ιάπωνες συνεχίζεται, παρά τα τρομερά πλήγματα που υφίστανται απ' τους Κινέζους επί κινεζικού εδάφους και στα νησιά του Ειρηνικού απ' τους Αμερικανούς.

Τελικά, η πρώτη ατομική βόμβα της ιστορίας που πέφτει στη Χιροσίμα την 6η Αυγούστου 1945 και η δεύτερη που πέφτει στο Ναγκασάκι μετά από τρεις μέρες, την 9η Αυγούστου 1945, βάζουν την τελεία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τον πιο αιματηρό πόλεμο που έγινε ποτέ στην ανθρώπινη ιστορία. Σύνολο νεκρών, 36.000.000. Και ολογράφως, τριάντα έξι εκατομμύρια. Εκ των οποίων, η μακάβρια μερίδα του λέοντος ανήκει στους Ρώσους, με 17.000.000 νεκρούς. Οι Γερμανοί έχουν 6.000.000 νεκρούς. Το υπόλοιπον κατανέμεται στους υπόλοιπους. (Οι Γιουγκοσλάβοι μόνο έχουν 1.500.000 νεκρούς).

15. Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ)

1. Φασισμός κατά φασισμού

Η Ελλάδα μετέχει στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τον ελληνοϊταλικό πόλεμο της Αλβανίας, με τη Μάχη της Κρήτης, με την Εθνική Αντίσταση και με τη συμμετοχή ελληνικών στρατευμάτων στις μάχες της Μέσης Ανατολής.

Σε αντίθεση με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που η συμμετοχή της Ελλάδας δεν είναι και τόσο ενεργός εξαιτίας του εθνικού διχασμού, τώρα μετέχει εξ αρχής. Και είναι απ' τις χώρες που κατέβαλαν πάρα πολύ βαρύ φόρο αίματος στον αγώνα κατά του φασισμού.

Την 7η Απριλίου 1939, πριν κηρυχτεί ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, τα ιταλικά στρατεύματα καταλαμβάνουν την Αλβανία, χώρα που η Ιταλία τη θεωρεί από παράδοση «δική της». Διότι, λέει, κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας η Ιλλυρία αποτελούσε οργανικό μέρος του κέντρου της Αυτοκρατορίας, της σημερινής ιταλικής χερσονήσου δηλαδή. Πράγμα που είναι σωστό. Όμως, ο Μουσολίνι δεν ήθελε να καταλάβει πως ο καιρός της Αυτοκρατορίας είχε περάσει από αιώνες. Και το παίζει Ρωμαίος Αυτοκράτωρ. Πίστευε πως μπορεί να αναστήσει τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Πίστευε στ' αλήθεια πως η Μεσόγειος είναι «δική μας» θάλασσα (mare nostrum), όπως κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, που η Μεσόγειος ολόκληρη ήταν πράγματι ρωμαϊκή θάλασσα.

Λοιπόν, τον Απρίλη του 1939, λίγο μετά την προσάρτηση της Αυστρίας στη Γερμανία, προσαρτά και ο Μουσολίνι τη «δική του» Αλβανία στην Ιταλία, πράγμα που οι Αλβανοί το θεωρούν μάλλον φυσιολογικό. Άλλωστε, θα ήταν δυνατό να τρων καλύτερα ως ερζιάτς Ιταλοί, έστω και φασίστες, παρά ως ελεύθεροι Αλβανοί. Κι ας μην ξεχνάμε πως η Ιλλυρία, η αρχαία Αλβανία, είχε προμηθεύσει κάμποσους Αυτοκράτορες στη Ρώμη. Γιατί λοιπόν να μην της προμηθεύει και τον διάδοχο του Ντούτσε; (Που στα ιταλικά σημαίνει Αρχηγός, όπως ακριβώς και το Φύρερ στα γερμανικά).

Η προσάρτηση της Αλβανίας στην Ιταλία είναι μια σαφής προειδοποίηση προς την Ελλάδα πως θα 'ρθει και η σειρά της. Άλλωστε, η αρχαία Ελλάδα ήταν απ' τις πρώτες χώρες που κατέχτησαν οι αρχαίοι Ρωμαίοι, και ο Μουσολίνι φαίνεται πως ήθελε ν' ακολουθήσει την αρ-

χαία σειρά προτεραιότητας στις δικές του κατακτήσεις ή προσαρτήσεις, πράγμα που είναι το ίδιο κατ' ουσίαν.

Και για να είναι σίγουρος πως οι Έλληνες πήραν το μήνυμα, βυθίζει την 15η Αυγούστου 1940 το αγκυροβολημένο στο λιμάνι της Τήνου για τη γιορτή της Παναγίας ελαφρό αντιτορπιλικό «Έλλη», ναυπηγήσεως 1913. Ήταν δηλαδή η «Έλλη» σχετικά καινούργιο σκαρί.

Ο Χίτλερ, όταν οι Ιταλοί προσαρτούν την Αλβανία, καθησυχάζει τον Μεταξά και του λέει πως δεν υπάρχει λόγος να συγκεντρώνει η Ελλάδα στρατεύματα κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, γιατί ο φίλος του ο Μουσολίνι είναι φίλος και της Ελλάδας. Πίστευε ο Χίτλερ πως τρεις φασίστες θα μπορούσαν να τα βρουν στο τέλος. Αλλά δεν τα βρήκαν. Γιατί ο ελληνικός φασισμός ήταν πάρα πολύ ιδιόρρυθμος. Όπως ο ισπανικός, όπως ο πορτογαλικός, δεν είχε συνείδηση της «διεθνιστικής φασιστικής αλληλεγγύης».

Άλλωστε ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ δεν ήταν γερμανόφιλος, όπως ο γερμανικής παιδείας Μεταξάς, αλλά αγγλόφιλος. Και οι Γερμανοί δεν είχαν φιλίες με τον ελληνικό λαό. Κι έτσι, ένα φασιστικό καθεστώς βρέθηκε να πολεμάει ένα άλλο φασιστικό καθεστώς. Ο Μεταξάς μπορεί να ήταν φασίστας, βλαξ πάντως δεν ήταν.

2. Η ψυχολογία του φασίστα

Ας μάθουμε επιτέλους να λέμε τα πράγματα με τ' όνομά τους και να μην παραποιούμε την ιστορία μας. Ο ελληνικός λαός, στην πλειοψηφία του, αγάπησε τον Μεταξά. Όπως και οι Ιταλοί που αγάπησαν τον Μουσολίνι, όπως και οι Γερμανοί που αγάπησαν τον Χίτλερ, όπως και οι Ισπανοί που αγάπησαν τον Φράνκο. Ο φασισμός είναι λαϊκισμός – και κάθε λαϊκισμός είναι φασισμός κατά βάση και κατ' ουσίαν.

Ο φασισμός δεν αγαπά το μεγάλο κεφάλαιο (εκτός απ' το πάρα πολύ μεγάλο που τον γεννάει) και λατρεύει το μικρομεσαίο. Ο φασισμός είναι κοινωνικό καθεστώς σπέσιαλ για μικροαστούς. Όχι για αστούς ούτε για προλετάρους. Οι αστοί και οι προλετάριοι βρέθηκαν αντίπαλοι του εξ αρχής. Και δεδομένου ότι στη λεγόμενη αστική κοινωνία δεν κυριαρχούν οι αστοί αλλά οι μικροαστοί, δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς την απήχηση που είχαν στο λαό τα φασιστικά καθεστώτα. Άλλωστε, οι στολές, οι παρελάσεις, οι λαμπαδηδρομίες, τα κολοσσιαία θεάματα αρένας, τα συνθήματα, το προγονικό μεγαλείο απ' το οποίο ο χάλιας μικροαστός αντλεί δύναμη για να υποφέρει την ασημαντότητά του, όλα αυτά τα εκμεταλλεύτηκαν τέλεια όλοι οι φασίστες δικτάτορες. Και τα πλήθη να ουρλιάζουν ζήτω! Είσαι ο μπαμπάς μας! Ο χάλιας μικροαστός πάντα έχει ανάγκη από έναν σούπερ πατέρα του έθνους, που να τον προστατεύει απ' τους παμφάγους καπιταλιστές, αλλά και από τους κομμουνιστές που απειλούν το όνειρό του για ένα πέρασμα στην «ανώτερη τάξη».

Κάθε μικροαστός ονειρεύεται τον αστό που ζεσταίνει μέσα του, που τον μεγαλώνει στο θερμοκήπιο της μεγάλης ελπίδας για ένα πέρασμα

στην «ανώτερη τάξη». Κάθε ψιλικατζής ονειρεύεται ένα σούπερ μάρκετ. Και επειδή το όνειρο για μερικούς πραγματοποιείται, όλοι οι χάχες πιστεύουν πως θα βγει αληθινό και για τους. Δεν έχει σημασία που οι περισσότεροι πεθαίνουν φτωχοί. Σημασία έχει που ο καπιταλισμός τους επιτρέπει να ονειρεύονται τον δικό τους πλούτο. Και ο φασισμός, που είναι η ακραία μορφή καπιταλισμού, είναι μια εγγύηση για τη διατήρηση του ονείρου για ένα πέρασμα στην «ανώτερη τάξη».

Το Φολκσβάγκεν (το Λαϊκό Όχημα) είναι δημιούργημα του Χίτλερ. Αλλά υπάρχει ακόμα. Και ο αγκυλωτός σταυρός (η σβάστικα), αυτό το εκκλησιαστικής ψυχολογικής αποτελεσματικότητας λαϊκό σύμβολο, που δίνει φτερά στο σταυρό και τον κάνει να γυρίζει και ν' αλέθει, θα δώσει στο χριστιανισμό τη δυναμική που του λείπει. Τώρα πια δεν είναι αμαρτία να σκοτώνει ο καλός χριστιανός. Και ο Μεταξάς, όπως και ο Μουσολίνι άλλωστε, ξέρουν καλά τι κάνουν όταν υιοθετούν σα σύμβολο τον διπλό πέλεκυ. Που κόβει κεφάλια και απ' τα δεξιά και απ' τα αριστερά.

Κάτω απ' αυτές, τις ιδιόζουσες στο φασισμό συνθήκες ψυχολογίας της μάζας, και με το πρόσθετο πραγματικό κίνητρο της απειλής της περιουσίας απ' τον κατακτητή που, βέβαια, δεν καταχτά μια χώρα για να κάνει περίπατο υπό το σελήνόφως στις ακρογιαλιές αλλά για να επωφεληθεί υλικά, δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς γιατί οι Έλληνες έτρεξαν με τέτοια προθυμία στο μέτωπο και πολέμησαν τόσο καλά τους Ιταλούς.

Όχι όμως και τους Γερμανούς. Που είχαν ισχυρότερα σύμβολα, ισχυρότερα κίνητρα και κυρίως ισχυρότερη μικροαστική τάξη απ' αυτήν των μεσογειακών λαών. Που ακόμα και τον πόλεμο τον αντιλαμβάνονται σα λαϊκή γιορτή.

3. Το τελεσίγραφο

Ο Μεταξάς ήξερε πολύ καλά ότι ο Μουσολίνι ετοιμάζεται να επιτεθεί κατά της Ελλάδας, και ωστόσο δεν συγκεντρώνει επαρκή στρατεύματα στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ούτε αντιδρά σοβαρά όταν τορπιλλίζεται η «Έλλη». Ούτε επικρίνει ούτε επικροτεί κάποιες απ' τις άλλες ενέργειες του Χίτλερ και του Μουσολίνι. Πλήρης αφασία.

Κάποιοι ιστορικοί λεν πως τούτη η πολιτική αφασία υπαγορεύεται από τη σωφροσύνη του. Δεν θέλει να προκαλεί και κατά βάθος επιθυμεί την ουδετερότητα. Άλλοι, πάλι, ισχυρίζονται πως βρίσκεται σε πλήρη αμηχανία. Θα ήθελε ίσως να βοηθήσει τους φασίστες, αλλά αυτό είναι απολύτως αδύνατο, όχι μόνο εξαιτίας της αγγλοφιλίας του βασιλιά που τον στηρίζει αλλά και εξαιτίας της σταθερά προσανατολισμένης προς τη δυτική Ευρώπη ελληνικής πολιτικής, που είχε επιβάλει ο Βενιζέλος. Στην περίπτωση ενός νέου διχασμού, όπως στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο Μεταξάς θα έπρεπε να παίξει το ρόλο που τότε είχε παίξει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, και ο βασιλιάς Γεώργιος το ρόλο που τότε είχε παίξει ο Βενιζέλος. Αλλά ο Μεταξάς, ούτε βασιλιάς ούτε Βενιζέλος είναι. Κι έτσι λουφάζει και περιμένει τη μοίρα να δώσει τη λύση.

Και η μοίρα του εμφανίστηκε με τη μορφή του Ιταλού πρεσβευτή στην Αθήνα σινιόρ Γκράτσι, που περί ώρα τρίτη πρωινή της 28ης Οκτωβρίου 1940 τον επισκέφεται στο σπίτι του στην Κηφισιά για να του επιδώσει τελεσίγραφο. Το οποίο έλεγε πως η Ελλάδα πρέπει να αφήσει τα ιταλικά στρατεύματα να περάσουν ανενόχλητα τα σύνορα για τις ανάγκες του πολέμου, όχι κατά της Ελλάδος αλλά κατά των αντιφασιστών συμμάχων, στους οποίους δεν ανήκει ακόμα η Ελλάδα. Σε αντίθετη περίπτωση, οι Ιταλοί θα περνούσαν χωρίς άδεια. Κι αυτό, με άδεια ή χωρίς άδεια, θα συνέβαινε οπωσδήποτε ύστερα από παρέλευση τριών ωρών από της επιδόσεως του τελεσιγράφου, δηλαδή την έκτη πρωινή της 28ης Οκτωβρίου.

Ο εμπαιγμός είναι φανερός. Ο Γκράτσι δίνει προθεσμία τριών ωρών για να σκεφτεί και να αποφασίσει η ελληνική κυβέρνηση για ένα τόσο σοβαρό θέμα. Ξέρει ο Γκράτσι πως η απάντηση θα είναι όχι, δεν σας δίνουμε την άδεια. Και στο βάθος θα δυσαρεστούνταν πολύ αν ο Μεταξάς έλεγε ναι, σας δίνουμε την άδεια. Γιατί σε μια τέτοια περίπτωση θα έπρεπε ο Μουσολίνι να φερθεί φιλικά προς την Ελλάδα, κι αυτό ακριβώς ήταν που δεν ήθελε. Δεν μπορείς να προσαρτήσεις ή έστω να κατακτήσεις μια χώρα που δηλώνει φίλη σου, αν η ίδια δεν επιθυμεί την προσάρτηση, πράγμα που, βέβαια, δεν το ανέμενε ο Μουσολίνι. Η Ελλάδα δεν ήταν ούτε γερμανική κατ' ουσίαν Αυστρία ούτε φιλοϊταλική Αλβανία. Συνεπώς, έπρεπε να κατακτηθεί, αν και χώρα φασιστική. Αν και μ' έναν φασισμό πολύ συγγενικό μ' αυτόν της Ιταλίας. Δηλαδή ήπιο, χωρίς πολλούς σκοτωμούς, φαμφαρόνικο και παλικάριστικο, πανηγυριώτικο και φασαριόζικο. Ένα φασισμό της πλάκας μ' άλλα λόγια σε σύγκριση μ' αυτόν του Χίτλερ που ήταν η βελτιωμένη παραλλαγή του φασισμού, που λέγεται ναζισμός. Δηλαδή, εθνικισμός. Ειδικότερα, εθνικοσοσιαλισμός. Δηλαδή, σοσιαλισμός χτυπημένος στο μίξερ μαζί με εθνικισμό. Ο Μουσολίνι και ο Μεταξάς δεν ισχυρίζονταν πως ήταν σοσιαλιστές, έστω ειδικού τύπου. Τον τρίτο δρόμο προς τον σοσιαλισμό τον ανακάλυψε ο Χίτλερ, όχι ο Μουσολίνι ή κάποιος άλλος.

4. Η επιστράτευση

Δεν ξημερώνει καλά καλά η 28η Οκτωβρίου, και κηρύσσεται γενική επιστράτευση. Όλα έγιναν τόσο απότομα, τόσο για την κυβέρνηση όσο και για το λαό, που κανείς δεν κάθεται να καλοσκεφτεί τι ακριβώς έγινε, και γιατί ό,τι έγινε, έγινε με τέτοια ταχύτητα, που αποκλείεται η αντίδραση να ήταν άλλη εκτός απ' τον γενικό ενθουσιασμό που προκαλεί το πολύ καινούργιο και το πολύ απότομο, που σε βγάζει απ' τη ρουτίνα της καθημερινότητας με τρόπο πολύ εντυπωσιακό. Η αγάπη για την πατρίδα και άλλα τέτοια σχετικά δεν προμηθεύουν επιστημονικά επιχειρήματα για την ερμηνεία φαινομένων σχέση έχοντα με την ψυχολογία της μάζας. Η αγάπη για την πατρίδα, δεν είναι όμοια με την αγάπη για μια γυναίκα. Η αγάπη για την πατρίδα είναι υπαρκτή κατάσταση, όμως έχει δικούς της νόμους και κανόνες, άσχετους προς τον

κοινό έρωτα. Άλλωστε, κεραυνοβόλος έρωτας για την πατρίδα, όπως αυτός των Ελλήνων την 28η Οκτωβρίου, είναι αδύνατο να υπάρξει. Την πατρίδα δεν την αγαπάει κανείς ξαφνικά και απότομα, και κυρίως δεν την αγαπούν όλοι με την ίδια ένταση. Και η ομοψυχία των Ελλήνων εκείνη την πραγματικά ιστορική ημέρα, ήταν κάτι το εντελώς εκκλησιαστικό. Φασίστες, κομμουνιστές, δημοκράτες, σοσιαλδημοκράτες, όλοι τρέχουν πατείς με πατώ σε να καταταγούν στο στρατό. Τέτοια ομοψυχία είναι υπέρ το δέον μεγάλη για Έλληνες, για να εξηγήσουμε το φαινόμενο έτσι απλά, με τη φιλοπατρία. Η επιστήμη που λέγεται ψυχολογία της μάζας μας προσφέρει πιο σίγουρες ερμηνείες. Εν πάση περιπτώσει, το γεγονός είναι πως όλος ο κόσμος τρέχει κατά τα σύνορα, γιατί ο Μεταξάς δεν είχε συγκεντρώσει στρατιωτικές δυνάμεις εκεί.

Γενικός αρχηγός του στρατού είναι ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ και αρχιστράτηγος ο Αλέξανδρος Παπάγος, που θα του δοθεί η ευκαιρία να ξαναγίνει αρχιστράτηγος στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Η ορμή του ελληνικού στρατού, που μοιάζει πολύ με λαϊκό στρατό έτσι απότομα που γέμισαν τα τάγματα και τα συντάγματα, είναι τόσο μεγάλη, που σε δεκαπέντε μέρες περίπου από της ενάρξεως του πολέμου, διώχνουν απ' το ελληνικό έδαφος τους Ιταλούς που πίστευαν πως θα κάνουν έναν περίπατο μέχρι την Αθήνα. Την 14η Νοεμβρίου 1940 δεν υπάρχει ούτε μισός Ιταλός σε ελληνικό έδαφος.

Το φαινόμενο είναι μοναδικό ίσως στην παγκόσμια στρατιωτική ιστορία, και δίκαια προκαλεί τον θαυμασμό των συμμάχων, και κυρίως του Τσώρτσιλ, που είναι ένας μεγάλος εξπέρ στην επιστήμη της ψυχολογίας της μάζας. Στην Πίνδο μπαίνουν στον πόλεμο και οι γυναίκες αυθόρμητα.

Τι απόγινε αυτή η τρομερή ορμή την πρώτη κιόλας μέρα που εμφανίστηκαν οι Γερμανοί, μη με ρωτάτε. Καλύτερα να μένουμε με τις αυταπάτες μας και να μην πολυσκαλίζουμε την επιστήμη της ψυχολογίας της μάζας, που αν και πάρα πολύ σοβαρή και αξιολογική, στην Ελλάδα δεν της έχουμε καμιά εκτίμηση. Και ο Ευάγγελος Λεμπέσης που της είχε μεγάλη εκτίμηση, πέθανε στην ψάθα, αν και ουδόλως ύποπτος για φιλοκομμουνισμό. Απ' την επιστημονική αλήθεια, προτιμάμε τους μύθους και τις απλοϊκές ερμηνείες που αυτοί προσφέρουν. Γιαυτό και προκόψαμε σα λαός. Ακόμα και ο όρος «ψυχολογία της μάζας» ακούγεται σα μομφή σ' έναν τόπο όπου ο λαϊκισμός είναι κυρίαρχη κατάσταση. Σε κανένα ελληνικό πανεπιστήμιο δε διδάσκεται η ψυχολογία της μάζας.

5. Η κατάρρευση

Ο Μεταξάς πεθαίνει την 29η Ιανουαρίου 1941 και τον διαδέχεται ο Αλ. Κορυζής που αυτοκτονεί σε λιγότερο από τρεις μήνες, την 18η Απριλίου 1941. Τον Κορυζή, που ποτέ κανείς δεν έμαθε τους ακριβείς λόγους της αυτοκτονίας του, περί της οποίας πολλά λέγονται, διαδέχεται ο Εμμανουήλ Τσουδερός που θα είναι ο τελευταίος πρωθυπουργός της ελεύ-

θερης Ελλάδας και ο πρώτος της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης της Μέσης Ανατολής.

Ένας απ' τους πιθανούς λόγους της αυτοκτονίας του Κορυζή είναι η εκκλησιαστική και πέρα για πέρα ηρωική συμπεριφορά των Ελλήνων στρατιωτών στο Αλβανικό μέτωπο, που μετατρέπεται απότομα στο εντελώς αντίθετό της την 6η Απριλίου 1941, την πρώτη μέρα της γερμανικής επίθεσης. Ο Κορυζής αυτοκτονεί 12 μέρες μετά. Ίσως δεν άντεχε να βλέπει το χάλι ενός στρατού που μια μέρα πριν απ' τη γερμανική επίθεση ακόμα, τελούσε άθλους.

Είναι απίστευτο αυτό που συμβαίνει στο αλβανικό μέτωπο. Ένα μεθύσι συνεπαίρνει τους πάντες, αξιωματικούς και στρατιώτες, και προελαύνουν και προελαύνουν ακατάπαυστα μέσα στην Αλβανία κυνηγώντας τους Ιταλούς, που φεύγουν και δε γυρνούν ούτε να κοιτάξουν πίσω. Κανείς δε φροντίζει για εφεδρείες, κανείς δεν φροντίζει τον ανεφοδιασμό. Δεν είναι στρατός αυτός, είναι άσπρος σίφουνας, που λέει η διαφήμιση. Σαρώνει τα πάντα στο δρόμο του. Πρόκειται για ένα πραγματικό έπος. Μόνο που είναι πολύ μεγάλο για να είναι αληθινό και κυρίως για να διαρκέσει λιγάκι. Πάντως, με κομμένα πόδια απ' τα κρουαγήματα, άυπνοι ολόκληρα εικοσιτετράωρα, πεινασμένοι, ψειριασμένοι, οι Έλληνες στρατιώτες δεν το βάζουν κάτω με τίποτα. Καταφέρνουν να αποκρούσουν και τις δύο πάρα πολύ μεγάλες και έξοχα οργανωμένες από στρατιωτικής απόψεως αντιπθέσεις των Ιταλών, τον Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 1941. Κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι συμβαίνει μ' έναν στρατό τέσσερις φορές μικρότερο απ' αυτόν του εχθρού. Και ο Οδυσσέας Ελύτης στο «Άξιον εστί» μεταπλάθει ποιητικά μ' έναν θαυμαστό τρόπο τις προσωπικές του εμπειρίες απ' το μέτωπο, σε μια εποχή που και οι ποιητές μάχονταν στην πρώτη γραμμή, κι όχι σα σήμερα που κάνουν τους τρελλούς για να μην παν στρατιώτες.

Και ξαφνικά, όλα αλλάζουν μέσα σε μια νύχτα, την 6η Απριλίου 1941. Κανείς δεν πήρε είδηση ότι οι Γερμανοί ετοιμάζονται να επιτεθούν για να βοηθήσουν τους Ιταλούς που έχουν σκαλώσει στα χιόνια και στο ελληνικό μάνλιχερ. Δεν ήταν τόσο που ήταν πολλοί οι Γερμανοί, οι Ιταλοί ήταν ακόμα πιο πολλοί, ούτε που είχαν καλόν οπλισμό, και οι Ιταλοί είχαν καλόν οπλισμό. Ήταν ο αιφνιδιασμός που πανικόβαλε τους πάντες, μα τους πάντες, στρατηγούς, αξιωματικούς και οπλίτες. Και το μέτωπο καταρρέει σα χάρτινος πύργος. Ο αιφνιδιασμός που προκάλεσε τον ενθουσιασμό την 28η Οκτωβρίου, προκαλεί τον πανικό την 6η Απριλίου. Όμως, τότε ο εχθρός ήταν μακριά και ο στρατός ξεκούραστος. Τώρα ο εχθρός είναι πάνω απ' τα κεφάλια, και ο στρατός κατάκοπος. Όχι μόνο απ' τις κακουχίες αλλά και απ' την ψυχολογική υπερένταση. Είναι σα να βρίσκεσαι σε κατάσταση οργασμού, και κόβεται ξαφνικά. Κανείς απ' τους Έλληνες στρατηγούς δεν είχε ιδέα από ψυχολογία της μάζας. Ντοπάριζαν τους στρατιώτες με τα «αέρα» και τελικά τους πήρε ο άνεμος και τους σήκωσε όλους.

6. Η συνθηκολόγηση

Η γερμανική επίθεση εκδηλώνεται ταυτόχρονα κατά της Σερβίας και της Ελλάδος. Δεν προλαβαίνει να καταρρεύσει η Σερβία, και τα γερμανικά στρατεύματα μετακινούνται λίγο ανατολικότερα και περνούν στην Ελλάδα από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, την 6η Απριλίου 1941. Τα ισχυρά οχυρωματικά έργα αποδεικνύονται ακατάλληλα για να αντιμετωπίσουν μηχανοκίνητο στρατό, κι έτσι ο γερμανικός στρατός μπαίνει στη Θεσσαλονίκη την 8η Απριλίου, δύο μόλις μέρες μετά την εκδήλωση της επίθεσης.

Ο ελληνικός στρατός της Αν. Μακεδονίας είναι τώρα από παντού περικυκλωμένος και παραδίδει τα όπλα. Στην άλλη μεριά, στη Δυτ. Μακεδονία, όπου έχει τα ερείσματά του ο ελληνικός στρατός που μάχεται στην Αλβανία, οι Έλληνες διατάσσονται να υποχωρήσουν συντεταγμένα, την 12η Απριλίου 1941, για να μην έχουν την τύχη του στρατού της Αν. Μακεδονίας. Όμως, αντί για συντεταγμένη υποχώρηση, έχουμε μια πανικόβλητη άτακτη φυγή.

Σημειώστε πως στο Αλβανικό μέτωπο βρίσκονται και στρατιώτες των συμμαχικών δυνάμεων, κυρίως Άγγλοι. Που υποχωρούν πρώτοι, καλυπτόμενοι από τους Έλληνες, που έχουν εντολή να σώσουν πρώτα τους συμμάχους και ύστερα τους εαυτούς τους. Οι σύμμαχοι σώζονται πράγματι και φτάνουν στην Πελοπόννησο. Από κει περνούν στην Κρήτη.

Όταν το αλβανικό μέτωπο άδειασε απ' τους ξένους στρατιώτες, ο διοικητής της Στρατιάς της Δυτικής Μακεδονίας στρατηγός Τσολάκογλου, συνεννοείται με τους διοικητές των μεγάλων μονάδων και με την έγκρισή τους υπογράφει ανακωχή με τους Γερμανούς. Δεν είναι ο Τσολάκογλου, συνεπώς, αυτός που παραδίδει τον ελληνικό στρατό στους Γερμανούς, είναι ολόκληρη η ελληνική στρατιωτική ηγεσία.

Όσο γίνονται αυτά, οι Γερμανοί βομβαρδίζουν ανηλεώς το λιμάνι του Πειραιά, για να καταστρέψουν τον εκεί ευρισκόμενο ελληνικό στόλο. Και ένα μέρος του, το καταστρέφουν πράγματι. Η Ελλάδα, εκτός απ' το στρατό ξηράς χάνει και μέρος του στόλου της, που ήταν πάντα η πραγματική της δύναμη.

Δύο μέρες πριν απ' την υπογραφή της ανακωχής από τον Τσολάκογλου την 20ή Απριλίου 1941, ο πρωθυπουργός Κορυζής αυτοκτονεί την 18η Απριλίου. Μια μέρα μετά την υπογραφή της ανακωχής και τρεις μετά την αυτοκτονία του Κορυζή, ο Εμμανουήλ Τσουδερός σχηματίζει κυβέρνηση που την επόμενη, την 22α Απριλίου, φεύγει για την Κρήτη παρέα με το βασιλιά. Αλλά σε λιγότερο από ένα μήνα, την 20ή Μαΐου 1941 οι Γερμανοί αλεξιπτωτιστές πέφτουν σαν μύγες απ' τον ουρανό. Η περίφημη μάχη της Κρήτης αρχίζει, και γίνεται χαμός. Ο κρητικός λαός, σχεδόν αυθόρμητα, και όχι ο ανύπαρχτος πλέον ελληνικός στρατός, δεν προλαβαίνει να σκοτώνει Γερμανούς αλεξιπτωτιστές. Αλλά τελικά η Κρήτη καταλαμβάνεται από αερομεταφερόμενες μεραρχίες, και η ελληνική κυβέρνηση, που λίγο πριν διά διαγγέλματος είχε δηλώσει πως θα συνεχίσει απ' την Κρήτη τον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας,

καβαλάει τα ψηλά κρητικά βουνά και φτάνει στο λιβυκό πέλαγος. Μαζί της σε τούτη την πορεία και ο βασιλιάς, που υποθέτω πως για πρώτη φορά στη ζωή του αντιλαμβάνεται τι σημαίνει να είσαι στρατιώτης του πεζικού.

Στο μεταξύ, οι Γερμανοί έχουν μπει στην Αθήνα την 27η Απριλίου 1941, είκοσιμία μέρες μετά την εκδήλωση της επίθεσης. Όλη η Ελλάδα τώρα βρίσκεται υπό γερμανική κατοχή.

16. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, Η ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

1. Μια μάχη αλλιώςτικη απ' τις άλλες

Από στρατιωτικής απόψεως, η Μάχη της Κρήτης είναι ένα καθαρό στρατιωτικό... αριστούργημα! Ναι, ναι, έχουν και οι στρατιωτικοί τα αριστουργήματά τους!

Για πρώτη φορά στη στρατιωτική ιστορία, μια μάχη σχεδιάζεται εξ ολοκλήρου από την αεροπορία, η οποία όμως σκέφτεται και ενεργεί σα να ήταν στρατός ξηράς. Πράγμα που σημαίνει πως η αεροπορία εγκαταλείπει τον παραδοσιακό ρόλο της υποστήριξης του στρατού ξηράς, ο οποίος σχεδιάζει και εκτελεί τις μάχες, και οι πεζικάριοι υπακούουν τώρα όχι στους επιτελείς του στρατού ξηράς, αλλά στους επιτελείς της αεροπορίας. Το ιδιοφρές σχέδιο είναι του αρχηγού της γερμανικής αεροπορίας στρατάρχη Γκιάρινκ.

Οι Άγγλοι της Μέσης Ανατολής, στη στρατιωτική δικαιοδοσία των οποίων υπάγεται η Κρήτη, αν και διαθέτουν ισχυρή αεροπορία και σημαντικότερο στόλο, δεν ενδιαφέρονται και πολύ για το νησί, γιατί οι παραδοσιακοί κανόνες του πολέμου λεν πως τα νησιά είναι πάντα επισφαλής από στρατιωτικής απόψεως, έτσι που προσφέρονται για ναυτικό αποκλεισμό. Οι Γερμανοί σπαν αυτόν τον κανόνα της κλασικής στρατηγικής και για πρώτη φορά στη στρατιωτική ιστορία αντιμετωπίζουν ένα μεγάλο νησί σαν την Κρήτη, σαν αζίνητο αεροπλανοφόρο, σαν δικό τους σταθμό ανεφοδιασμού για τα στρατεύματα τον Ρόμελ που βρίσκεται στην Αφρική απ' τον Ιανουάριο του 1941, και σαν «αζύρωση» του αγγλέζικου σταθμού ανεφοδιασμού των στρατευμάτων του στρατηγού Ουέιβελ, που έχει το γενικό πρόσταγμα στη Μέση Ανατολή. Η Κρήτη βρίσκεται περίπου στη μέση της διαδρομής Αγγλία - Αίγυπτος και όλα τα αγγλικά αεροπλάνα σταματούν εκεί για ανεφοδιασμό.

Παρά ταύτα, ο Ουέιβελ πιστεύει πως οι Γερμανοί δεν θα τολμήσουν να καταλάβουν την Κρήτη, γιατί μια τέτοια επιχείρηση θα ήταν άκρως παρακινδυνευμένη. Ούτε οι Έλληνες πιστεύουν πως θα ήταν δυνατό η Κρήτη να κατακτηθεί απ' τους Γερμανούς. Γιαντό και η ελληνική κυβέρνηση καταφεύγει κατ' αρχήν εκεί και δεν πάει κατ' ευθείαν στη Μέση Ανατολή, όπως θα κάνει σε λίγο. Γιαντό μεταφέρονται στην Κρήτη και οι Σχολές Ευελπίδων και Χωροφυλακής. Στην Κρήτη μεταφέρονται ελι-

σης για ασφάλεια και οι 21.000 Εγγλέζοι που μάχονταν στην ηπειρωτική Ελλάδα, μετά την κατάρρευση του μετώπου, για να ενωθούν με τις 6.000 που βρίσκονταν ήδη εκεί για την άμυνα του νησιού και τις 5.000 που θα έρθουν σε λίγο, όταν επιτέλους καταλάβουν οι Εγγλέζοι στρατηγοί πως οι Γερμανοί βομβαρδίζουν ανηλεώς το νησί όχι μόνο για να καταστρέψουν την άμυνά του αλλά για να το καταλάβουν, αφού πρώτα καταστρέψουν την άμυνα.

Ο ελληνικός στρατός που βρίσκεται στην Κρήτη αριθμεί 11.480 άνδρες, πολλοί απ' τους οποίους είναι νεοσύλλεκτοι και εκπαιδεύονται σε σίγουρο μέρος! Η εκ 19.000 ανδρών αποτελούμενη Μεραρχία Κρητών πολεμούσε στην Αλβανία και ξέμεινε στην ηπειρωτική Ελλάδα μετά την κατάρρευση. Τι να πεις, έχουν 19.000 βαρβάτους και εμπειροπόλεμους Κρητικούς, και αντί να τους κρατήσουν εκεί για την άμυνα του νησιού, τους στέλνουν στην Αλβανία, για να μην υστερήσουν οι Κρητικοί σε ελληνολατρεία. Είδατε τι κάνει η πολλή αγάπη για την πατρίδα; Καταστρέφει την πατρίδα. Αν οι Κρητικοί στρατιώτες βρίσκονταν στην Κρήτη, ίσως να άλλαζαν τα πράγματα και για τους Έλληνες και για τους συμμάχους.

2. Η μάχη της Κρήτης

Την ανωτάτη διεύθυνση της επιχείρησης «Ερμής», όπως ονομάζουν οι Γερμανοί ελληνικότατα και πολύ πετυχημένα, λόγω ειδικότητας του αρχαίου θεού, την επιχείρηση της κατάληψης της Κρήτης, την έχει αυτοπροσώπως ο αρχηγός της αεροπορίας Γκιάρινκ. Και η εντελώς εκπληκτική προπαρασκευή της ανατίθεται στον πτέραρχο Λερ, τον διοικητή του 15ου Στόλου Αεροπορίας, που τα κάνει όλα απ' το γραφείο του στην Κηφισιά.

Κατ' αρχήν ο Λερ επισκευάζει ή κατασκευάζει αεροδρόμια στην Ελλάδα για να πηγαινοέρχονται άνετα στην Κρήτη τα γερμανικά μεταγωγικά αεροπλάνα Γιούνκερς, που μαζί με τα μαχητικά Στούκας θα γίνουν ο εφιάλης της Κρήτης. Οι Άγγλοι πιστεύουν πως τα αεροδρόμια αυτά θα χρησιμοποιηθούν για την επιχείρηση «Μπαρμπαρόσσα», δηλαδή την κατάληψη της Ρωσίας. Δεν ξέρουν τίποτα για την επιχείρηση «Ερμής». Πράγματι θα χρησιμοποιηθούν και για τον πειρατή Μπαρμπαρόσσα, αλλά μετά τον θεό Ερμή. Πρώτα ο Θεός, που λέμε. Ο Θεός των Γερμανών, εννοείται. Γιατί ο γνωστός Θεός των Ελλήνων πήγε διακοπές στο Άγιον Όρος. Και ο «Ερμής» επισκέπτεται την Κρήτη για πρώτη φορά απ' την εποχή που ζούσε στον Όλυμπο, την 20ή Μαΐου 1941.

Οι ορεινοί καταδρομείς που θα πέσουν απ' τον ουρανό διοικούνται απ' τον αντιπτέραρχο Στούντε. Οι κυρίως ειπείν αλεξιπτωτιστές από τον υποπτέραρχο Σούσμαν. Η 5η ορεινή μεραρχία πεζικού, που θα την διοικήσει όταν ολοκληρωθεί η επιχείρηση ο υποστράτηγος Ρίνκελ θα ριχτεί στην Κρήτη ολόκληρη απ' τον ουρανό. Τα 530 μεταγωγικά αεροπλάνα και τα 53 ανεμοπλάνα βρίσκονται υπό τας διαταγές του αντιπτεράρχου Κόνρατ. Στην επιχείρηση παίρνουν μέρος και καμιά εκατοστή πλοία,

υπό τον υποναύαρχο Σούστερ. Η αεροπορική προστασία και υποστήριξη της επιχείρησης (η κλασική συμμετοχή της αεροπορίας στον πόλεμο, που φυσικά δε λείπει ούτε εδώ) ανατίθεται στον υποπτέραρχο Ριχτόφεν.

Ο αρχιτέκτων του σχεδίου πτέραρχος Λερ χωρίζει την Κρήτη στα τρία, σύμφωνα με τα τρία αεροδρόμια που φρόντισαν να φτιάξουν εκεί οι Άγγλοι. Δυτική περιοχή, αεροδρόμιο Μάλεμε (Χανιά, Σούδα). Κεντρική περιοχή, αεροδρόμιο Ρεθύμνου. Ανατολική περιοχή, αεροδρόμιο Ηρακλείου. Πρώτα έπρεπε να καταληφτούν αυτά τα αεροδρόμια και ύστερα να ξαπλωθεί ο στρατός στις γύρω περιοχές.

Απο αγγλικής και ελληνικής πλευράς, το γενικό πρόσταγμα το έχει ο υποστράτηγος Φράιμπεργκ, που κάνει ό,τι μπορεί. Αλλά δεν μπορεί και πολλά. Πολύ περισσότερα μπορούν οι άοπλοι Κρητικοί που μάχονται μ' ό,τι βρουν κατά μόνας, κατά μικρές ομάδες, κατά αυτοσχέδιους, ευκίνητους ημιστρατιωτικούς σχηματισμούς. Ξέρουν τα κατατόπια, όπου πέφτουν απ' τον ουρανό οι «άγγελοι» του Χίτλερ, ξέρουν από όπλα, ξέρουν από μαχαίρια και, όπως και να το κάνουμε, αγαπούν και λίγο τα αίματα ως γνήσιοι Κρητικοί. Αυτός ο αυτοσχέδιος στρατός δεν έχει προβλεφτεί απ' τον πολυμήχανο πτέραρχο Λερ, που όλον αυτό το διάστημα διευθύνει την επιχείρηση απ' την Αθήνα, συγκεκριμένα απ' την Κηφισιά.

Η μάχη της Κρήτης που άρχισε την 20ή Μαΐου 1941, τέλειωσε μετά από μια βδομάδα, την 27η Μαΐου. Βρετανοί (Άγγλοι, Νεοζηλανδοί, Αυστραλοί) και Έλληνες νεκροί, 1742. Γερμανοί νεκροί, 1990. Περίπου ισοπαλία. Κι ένα σπουδαίο νησί, κέρδος για τους Γερμανούς.

3. Τα καύσιμα της βλακειάς

Το αεροπλάνο σαν όπλο χρησιμοποιήθηκε και στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά σε πολύ περιορισμένη κλίμακα. Στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το όπλο που λέγεται πολεμικό αεροπλάνο παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο. Και μαζί με τα τανκς, που είναι κινούμενα κάστρα, μπορούν να κάνουν ένα τέλειο ντουέτο. Σίδερο στον ουρανό, σίδερο στη γη, και στη μέση ο άνθρωπος, γέμιση στο σάντουιτς. Αν μάλιστα σ' αυτά τα μοντέρνα όπλα προσθέσουμε και το κλασικό και πανάρχαιο πολεμικό πλοίο, τότε οι στρατηγοί έχουν στη διάθεσή τους τρία φοβερά παιχνίδια για να ασκούν τη φονική ευφυΐα τους και να υπηρετούν το Χάρο. Βέβαια, κάθε στρατιωτικός ισχυρίζεται πως υπηρετεί την πατρίδα του. Όμως, αυτό που υπηρετεί στο τέλος είναι μόνο ο Χάρος. Και το κωμικό είναι πως τον πληρώνουμε για να τον υπηρετεί. Αυτός, πάντως, θα ισχυριστεί πως τον πληρώνουμε για να υπηρετεί την πατρίδα. Όμως, ένας που εισπράττει μισθό για να υπηρετεί την πατρίδα δεν είναι πατριώτης, είναι επαγγελματίας πατριώτης. Δυσκολεύομαι να πιστέψω πως ένας στρατιωτικός αγαπάει την πατρίδα του περισσότερο από μένα για παράδειγμα, ή από σένα, που δεν είμαστε επαγγελματίες πατριώτες, αλλά ερασιτέχνες.

Ο ερασιτεχνικός πατριωτισμός θριάμβευσε στη μάχη της Κρήτης, μ'

εκείνον τον αυθόρμητο και ακαθοδήγητο αγώνα του κρητικού λαού. Όχι μόνο κανείς δεν πλήρωσε αυτούς τους ανθρώπους για να πολεμήσουν τους Γερμανούς, αλλά ούτε καν τους επιστράτευσε. Και δε νομίζω πως υπάρχει κάτι πιο κωμικοτραγικό από έναν ελίστρατο που πρέπει να αγαπήσει έως θανάτου την πατρίδα, και μάλιστα στο τζάμπα. Ας ευχηθούμε, λοιπόν, οι πόλεμοι του μέλλοντος να γίνονται μόνο από εθελοντές και επαγγελματίες. Πιο σωστά, από επαγγελματίες που θα καθοδηγούν εθελοντές. Και όχι από ερασιτεχνίζοντες επαγγελματίες που θα σπρώχνουν στη μάχη ντοπαρισμένους ανθρώπους.

Οι Γερμανοί είχαν τέλειους επαγγελματίες, που διεκπεραίωναν τη δουλειά με τυπικά γερμανική τάξη και ακρίβεια. Αλλά και τέλεια ντοπαρισμένους χαχόλους, που ένοιωθαν ευτυχείς κάθε φορά που έμπαιναν στη μάχη για να σκοτωθούν για τον Φύρερ, και δυστυχείς κάθε φορά που έβγαιναν ζωντανόι απ' τη μάχη. Αν η Αμερική δεν έμπαινε στον πόλεμο για να τροφοδοτεί τους συμμάχους με αναλώσιμο υλικό (κάθε στρατιωτικό υλικό αναλώνεται ταχύτατα, κι αυτό βοηθάει πολύ στην καλή κατάσταση της οικονομίας), οι σύμμαχοι θα ήταν αδύνατο να καταβάλουν τους Γερμανούς. Πολύ μακριά απ' όλα τα μέτωπα η πολεμική αμερικανική βιομηχανία, μπορούσε να παράγει σύνεργα θανάτου μ' όλη της την άνεση.

Βλακειά, πάντως, δεν παρήγε. Αυτή φαίνεται πως είναι προνόμιο ημών των Ελλήνων. Γιατί εμείς ήμασταν που δώσαμε τη δυνατότητα στους Γερμανούς να νικήσουν στην Κρήτη σχετικά άνετα. Τους προμηθεύσαμε τη βενζίνη για τα αεροπλάνα τους. Στη Δραπετσώνα βρήκαν τα ξεφτέρια οι δικοί μας να φτιάξουν μια κολοσσιαία δεξαμενή βενζίνης για τις ανάγκες του ελληνικού στρατού που μαχόταν στην Αλβανία. Κανείς δε σκεφτόταν την ήττα τότε. Και οι Άγγλοι κομάντος ήταν αδύνατο να την ανατινάξουν αργότερα. Γιατί μαζί της θα ανατινάζαν μια ολόκληρη πόλη. Οι Γερμανοί έτριβαν τα χέρια τους. Όσοι να 'φεραν βενζίνη απ' τη Ρουμανία, η Κρήτη θα οχυρωνόταν τέλεια. Ενώ τώρα, τους την έκανε δώρο ο ηττημένος ελληνικός στρατός. Ω, τι λαός, μα τον Άρη!

4. Η Ελλάδα του Χίτλερ

Ο πόλεμος αλλάζει τον γεωπολιτικό χάρτη της Ευρώπης, και ιδιαίτερα των Βαλκανίων, που ήταν πάντα ανισόρροπα έτσι κι αλλιώς. Οι μυστικές συνομιλίες Μολότωφ - Ρίμπεντροπ την 23η Απριλίου 1939, που γίνονται με τη μάταιη ελπίδα, απ' τη μεριά της Σοβ. Ένωσης, πως ο Χίτλερ θα ματαιώσει το σχέδιο επίθεσης κατά της χώρας του Λένιν, έχουν σα συνέπεια τα εξής: Η Ρουμανία, που περιστρέφεται περί τον φασιστικό Άξονα, παραδίδει στη Ρωσία τη Βεσσαραβία και τη βόρεια Βουκοβίνα, την 27η Ιουνίου 1940. Την 30ή Αυγούστου, η Ρουμανία χάνει κι άλλα εδάφη. Παρακαλείται φιλικά απ' τον Χίτλερ να εκχωρήσει στη σύμμαχο Ουγγαρία μέρος της Τρανσυλβανίας, και η επιθυμία του Φύρερ εκτελείται αυθωρεί και παραχρήμα. Την 7η Σεπτεμβρίου 1940 με

την ίδιο τρόπο η Ρουμανία παραχωρεί στη σύμμαχο Βουλγαρία τη βόρειο Δοβρουτσά.

Αφού κανόνισε τις εδαφικές εκκρεμότητες των φίλων του καταπώς τον βόλευε, ο Χίτλερ αρχίζει να κανονίζει και τις εδαφικές εκκρεμότητες των λιγότερο φίλων. Έτσι, την 10η Απριλίου 1941 η Κροατία ανακηρύσσεται αυτόνομο κράτος υπό την αιγίδα του Άξονος, χρόνια πολλά πριν απ' τη πρόσφατη διεκδίκηση της ανεξαρτησίας της. Και απ' την 12η Απριλίου 1941, πάλι κατ' εντολήν του Χίτλερ, η Βουλγαρία καταλαμβάνει και προσαρτά ελληνικά και γιουγκοσλαβικά εδάφη.

Την 7η Μαΐου 1941 ο Χίτλερ, που σέβεται, λέει, πολύ τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, ανακηρύσσει ότι απόμεινε απ' την κολοβή Ελλάδα «Ελληνική Πολιτεία» κάτι σαν «αυτόνομο κράτος υπό γερμανική προστασία». Α, όλα κι όλα, οι Γερμανοί δεν καταχτούν την Ελλάδα, απλώς την κάνουν από κράτος, πολιτεία!

Η βόρεια Σλοβενία στη Γιουγκοσλαβία προσαρτάται κανονικότητα στη Γερμανία, ενώ τα περί την Λιουμπλιάνα σλοβενικά εδάφη δίνονται δώρο στον Μουσολίνι, όπως και ολόκληρη η δαλματική ακτή.

Τα δώρα προς τη σύμμαχο Βουλγαρία, τώρα. Πρώτον, η λεγόμενη σερβική Μακεδονία (Σκόπια, Μοναστήρι, Αχρίδα κλπ.). Δεύτερον, μια μεγάλη περιοχή του Μοράβα. Τρίτον, η Ανατολική Μακεδονία και η Δυτική Θράκη, που μετονομάζονται από τους Βουλγάρους σε «Περιοχή του Αιγαίου», στην οποία συμπεριλαμβάνονται και τα νησιά Θάσος και Σαμοθράκη.

Στη φίλη και σύμμαχο Ιταλία, ο Χίτλερ χαρίζει, από Ελλάδα, πρώτον τα Ιόνια νησιά, την 16η Αυγούστου 1941. Δεύτερον, την Ήπειρο μέχρι τον Αμβρακικό, της Άρτης συμπεριλαμβανομένης. Για να μεγαλώσει κι άλλο το «Βασίλειον της Αλβανίας» που δημιουργείται έτσι, ο Χίτλερ προσθέτει σ' αυτό απ' τη Δυτική Μακεδονία, τις περιοχές της Καστοριάς, των Γρεβενών και της Σιάτιστας. Το Βασίλειον-αλαλούμ είναι αυτόνομο κράτος, υπό ιταλικήν προστασίαν. Υπό ιταλικήν προστασίαν τίθεται επίσης και η Θεσσαλία, καθώς και η Στερεά πλην της Αττικής και των ακτών του Σαρωνικού, που είναι υπό γερμανικήν προστασίαν. Η Πελοπόννησος, η Εύβοια και η Σκιάθος, είναι ζώνες ιταλικής προστασίας. Όπως και τα «ιταλικά» Δωδεκάνησα και οι Κυκλάδες πλην της Μήλου, που είναι υπο γερμανικήν προστασίαν. Μύλος. Η Ικαρία και η Σάμος μετατίθενται στα Δωδεκάνησα, για να τα μεγαλώσουν, λέει! Δηλαδή, για να αυξηθούν τα ιταλικά εδάφη. Χαμός.

Η υπόλοιπη Ελλάδα είναι υπό γερμανικήν προστασίαν. Κατά τα άλλα, ο Χίτλερ δηλώνει πως σέβεται την Ελλάδα και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό! Κι αυτός!

5. Αντιστασιακές οργανώσεις

Οι ιστορίες λεν πως στην Ελλάδα υπήρξαν 13 αντιστασιακές οργανώσεις, που πολέμησαν τους κατακτητές Γερμανούς. Είναι πάρα πολλές για μια μικρή χώρα. Και οι περισσότερες είτε είναι της πλάκας είτε

υπηρετούν συμφέροντα που κάθε άλλο παρά εθνικά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν είτε συγκροτούνται απο καλοπροαίρετους ανθρώπους, που πιστεύουν πως μόνο αυτοί συνέλαβαν το σωστό σχέδιο για την εξότωση των Γερμανών.

Η πρώτη χρονολογικά αντιστασιακή οργάνωση, είναι αυτή που έστησε με τη βοήθεια των Άγγλων ένας άνθρωπος των Άγγλων, ο απόστρατος συνταγματάρχης Ναπολέον Ζέρβας. Η οργανωτική δραστηριότητα του Ζέρβα αρχίζει τον Ιούνιο του 1941, και οι ζερβικές αντάρτικες ομάδες εμφανίζονται στην περιοχή του Βάλτου (στην Αμφιλοχία του Αμβρακικού) στο τέλος Ιουλίου. Όσο υπάρχει ο ΕΔΕΣ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) θα δρα εκεί γύρω και ποτέ δεν θα αποχτήσει πανελλήνια εμβέλεια. Κύριος σκοπός της ύπαρξης του ΕΔΕΣ δεν είναι η αντίσταση κατά των Γερμανών αλλά η αντίσταση κατά των κομμουνιστών. Οι Εγγλέζοι ξέρουν πως οι κομμουνιστές ετοιμάζονται για δράση. Και όταν δρουν οι κομμουνιστές, δεν το κάνουν μόνο για προσωπικα οφέλη.

Η πιο μεγάλη, η πιο σοβαρή και η πιο αποτελεσματική αντιστασιακή οργάνωση είναι το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) που οργανώθηκε με πρωτοβουλία του ΚΚΕ την 27η Σεπτεμβρίου 1941, και το στρατιωτικό του σκέλος, ο ΕΛΑΣ (Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός). Ένα άλλο παρακλάδι του ΕΑΜ είναι η ΟΠΛΑ (Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνος), κάτι σαν αστυνομία ή υπηρεσία ασφαλείας του ΕΑΜ. Στο ΕΑΜ υπάγεται επίσης η ΕΑ (Εθνική Αληλεγγύη), κάτι σαν υπηρεσία κοινωνικής πρόνοιας, και η ΕΠΟΝ (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων). Δίπλα στον ΕΛΑΣ, δρα το ΕΛΑΝ (Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό).

Σοβαρή αντιστασιακή οργάνωση, αλλά περιορισμένης εμβέλειας (έδρασε μόνο στην περιοχή της Παρνασσίδας) ήταν η ΕΚΚΑ (Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση) υπό τον αντισυνταγματάρχη Δημήτριο Ψαρρό, στην οποία μετείχε και ο Γεώργιος Καρτάλης. Το στρατιωτικό σκέλος της ΕΚΚΑ είναι γνωστό σαν 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων. Η ΕΚΚΑ είναι σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών τάσεων, κι αυτός είναι ο λόγος της διαμάχης της με τον ΕΛΑΣ, που στοίχισε τη ζωή στον Ψαρρό.

Η «Ιεραρχία» είναι οργάνωση μάλλον της πλάκας, στην οποία μετέχουν ανώτατοι αξιωματικοί, μεταξύ των οποίων και ο αρχιστράτηγος του αλβανικού μετώπου Αλέξανδρος Παπάγος.

Η «Οργάνωση Τσιγάντε» υπό τον ταγματάρχη Ιωάννη Τσιγάντε, είναι μια ομάδα δραστήριων σαμποτέρ και κατασκόπων των συμμάχων.

Η «Εθνική Δράσις» αποτελείται κι αυτή από αξιωματικούς και δρα όπως και η άλλη του Τσιγάντε.

Η ΡΑΝ, υπό τους στρατηγούς Κ. Βεντήρη και Π. Σπηλιωτόπουλο είναι κυρίως πολιτική οργάνωση σχετιζόμενη με την ελληνική κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής.

Η οργάνωση «Χ» υπό τον αντισυνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα (αυτόν της μεταγενέστερης ΕΟΚΑ) είναι μάλλον φασιστική οργάνωση, που έργο της έχει το κυνήγι των κομμουνιστών μάλλον παρά των Γερμανών.

Ίδιου φυράματος είναι και ο ΠΑΟ στη Βόρεια Ελλάδα, καθώς και η οργάνωση του Αντών Τσαούς.

Υπάρχει ακόμα, ο «Όμηρος» του συνταγματάρχη Κιτριλάκη, η «Αλί-κη» του πλοίαρχου Βαλασάκη και ο «Κόδρος» του πλωτάρχη Λυκουρέζου. Ομαδούλες, μάλλον προσκοπικές.

6. Ο Γοργοπόταμος

Ο ΕΛΑΣ πολύ σύντομα εξελίσσεται σε πραγματικό τακτικό στρατό, που μόνο με το αντάρτικο του Τίτο θα μπορούσε να συγκριθεί. Στρατιωτικός αρχηγός του ΕΛΑΣ ήταν ο υποστράτηγος Στέφανος Σαράφης. (Γεννήθηκε στα Τρίκαλα το 1890 και δολοφονήθηκε στην Αθήνα το 1957, σε μια γκακασπερική ενέργεια που την εμφάνισαν σαν αυτοκινητικό δυστύχημα).

Δεν θα ήταν δυνατό να περιγράψουμε εδώ τις πολλές και ηρωικές μάχες που έδωσε ο ΕΛΑΣ. Θα περιοριστούμε μόνο στην ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου, μια έξοχα συντονισμένη ενέργεια που έγινε σε συνεργασία του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, με τη βοήθεια Εγγλέζων σαμποτέρ.

Ο μέσω Ελλάδος ανεφοδιασμός των στρατευμάτων του Ρόμελ, έπρεπε να παρεμποδιστεί. Για το σκοπό αυτό, το Αρχηγείο της Μέσης Ανατολής στέλνει στην Ελλάδα την 30ή Σεπτεμβρίου 1942 τον Άγγλο συνταγματάρχη Έντυ Μάγιερς, που πέφτει με αλεξίπτωτο στη Γκιώνα. Ο αντισυνταγματάρχης Κρις Γουντχάουζ, μέλος της αγγλικής αποστολής που επιβλέπει τον αγώνα στην Ελλάδα, συναντά τον Ζέρβα την 9η Νοεμβρίου 1942, και μαζί με 95 αντάρτες του ΕΔΕΣ πηγαίνουν στη Στρώμη, όπου τους περιμένει κρυμμένος σε μια σπηλιά ο Μάγιερς.

Στο μεταξύ ο Άρης Βελουχιώτης πείθεται να πάρει μέρος στην επιχείρηση μαζί με τον εχθρό του, τον Ζέρβα. Η επιχείρηση σχεδιάζεται από τον Μάγιερς και εκτελείται από τους άνδρες του Βελουχιώτη και του Ζέρβα, την νύχτα της 25ης Νοεμβρίου 1942. Ο Βελουχιώτης διέθεσε για την επιχείρηση 45 επιλεκτούς αντάρτες, και κάτι παραπάνω ο Ζέρβας.

Μετά από μάχη που κρατάει μισή ώρα, καταλαμβάνονται τα φυλάκια της νότιας πλευράς, και αμέσως μετά και της βόρειας. Και περί ώραν 23.55 ακριβώς πέφτει η φωτοβολίδα που δίνει το σύνθημα για την ανατίναξη. Η επιχείρηση εξετελέσθη άψογα και σύμφωνα με το σχέδιο, αλλά η συνεργασία Άρη και Ζέρβα δεν θα επαναληφτεί, προς μεγάλη απελπισία των Εγγλέζων που ήθελαν τη συνεργασία, αρκεί αρχηγός να ήταν ο Ζέρβας. Πάντως, παρά την έλλειψη συνεργασίας με τον δικό τους ΕΔΕΣ, οι καλοί σύμμαχοι Εγγλέζοι προμηθεύουν με όπλα και πυρομαχικά και τον δικό τους ΕΔΕΣ, και τον κομμουνιστικό, κατ' ουσίαν, ΕΛΑΣ. Προς το παρόν χρειάζονταν τους κομμουνιστές. Όταν πάντουν να τους χρειάζονται, θα τους το δώσουν να το καταλάβουν καλά.

Τη νύφη απ' την επιχείρηση της ανατίναξης της Γέφυρας του Γοργοπόταμου θα την πληρώσουν οι Ιταλοί που τη φύλαγαν και που άφησαν

επιτόπου 25 νεκρούς. Σε αντίποινα, οι Ιταλοί τουφεκίζουν στη Λαμία σε πρώτη δόση 11 και σε δεύτερη 24. Σύνολο, 35 νεκροί πατριώτες, ολικά άσχετοι με την επιχείρηση. Δέκα περισσότεροι από τους νεκρούς Ιταλούς. Πάλι καλά. Οι Γερμανοί, για έναν Γερμανό νεκρό μπορούσαν να ξεκληρίσουν ολόκληρο χωριό. Τα μαζικά αντίποινα αθώων ήταν η προσφιλής μέθοδος του ναζισμού να τρομοκρατεί, δηλαδή να κρατεί (να εξουσιάζει) διά του τρόμου. Στη δίκη της Νυρεμβέργης, τούτη η μέθοδος κυριαρχίας ενός στρατού διά της εν ψυχρώ εκτελέσεως αμάχων, θα βαρύνει πολύ στην τελική απόφαση.

Το αποτέλεσμα της ανατίναξης της Γέφυρας του Γοργοπόταμου, ήταν να διακοπεί η σιδηροδρομική συγκοινωνία Αθηνών-Θεσσαλονίκης για 7 βδομάδες, με δυσμενέστερες επιπτώσεις στον ανεφοδιασμό των στρατευμάτων του Ρόμελ. Βέβαια, οι Γερμανοί δεν ξαναεμπιστεύτηκαν τη φύλαξη της γέφυρας στους Ιταλούς. Κι έτσι, οι Εγγλέζοι δεν ξαναεπιχείρησαν να την ξαναανατινάξουν.

7. Η κατοχή

Κατέχω μια ξένη χώρα σημαίνει επιβάλλω την άποψή μου για τον τρόπο που πρέπει να διοικείται, ορίζω αυτούς που πρέπει να τη διοικούν και κυρίως, ελέγχω τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους κατά το συμφέρον μου.

Κατοχή μιας ξένης χώρας από κατακτητές μπορεί να γίνει και σε ειρηνική περίοδο, όμως κατά κανόνα γίνεται σε πολεμική περίοδο για την εξασφάλιση στρατηγικών πλεονεκτημάτων. Η Ελλάδα είναι χώρος εξόχως στρατηγικός. Προσφέρεται για εξορμήσεις προς τη Μικρά Ασία, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Οι Γερμανοί ενδιαφέρονταν κυρίως για τον εφοδιασμό των στρατευμάτων τους της Βόρειας Αφρικής (Ρόμελ) μέσω της Ελλάδας κι αυτός ήταν ο κύριος λόγος που την υπέταξαν.

Τρεις ήταν οι «κυβερνήτες» της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της κατοχής. Ο στρατηγός Τσολάκογλου στην αρχή, ο Ι. Λογοθετόπουλος στη συνέχεια και ο Ι. Ράλλης αμέσως μετά. Οι λεγόμενες «κατοχικές κυβερνήσεις» ήταν τα όργανα με τα οποία οι Γερμανοί ήλεγχαν την κατάσταση μάλλον, παρά κυρίως ειπείν κυβερνήσεις. Ό,τι έκαμαν, το έκαμαν κατ' εντολήν των Γερμανών ή με την έγκρισή τους και συνεπώς υπηρετούσαν τα συμφέροντα της Γερμανίας και όχι της Ελλάδας. Μ' άλλα λόγια, ήταν κυβερνήσεις δοσιλόγων, που δεν έδωσαν λόγο ποτέ, όπως και οι υπόλοιποι, οι λιγότερο σημαντικοί δοσιλόγοι. Σαν άλλοθι για τη συνεργασία τους με τον κατακτητή, προβλήθηκε το επιχείρημα πως βοήθησαν έμμεσα στο να σωθεί η Ελλάδα απ' τους κομμουνιστές, παρά το γεγονός πως σ' όλη τη διάρκεια του πολέμου οι κομμουνιστές όλου του κόσμου ήταν με τη μεριά των συμμάχων.

Η διοίκηση της νότιας Ελλάδας εκχωρήθηκε απ' τους Γερμανούς στους συμμάχους τους Ιταλούς, που όμως διοικούσαν υπό την επίβλεψη των Γερμανών και πάντα σε συνεννόηση μαζί τους επί του πρακτέου. Οι

Ιταλοί ήταν κατακτητές κατεχόμενοι υπό κατακτητών, και ως εκ τούτου ένοιωθαν λιγάκι μειονεκτικά. Αυτός είναι ο λόγος που οι Ιταλοί κατακτητές φέρθηκαν λιγότερο σκληρά στους κατακτημένους Έλληνες, απ' όσο οι σύμμαχοί τους, οι Γερμανοί.

Όπως και νάναι, οι νικημένοι στο αλβανικό μέτωπο Ιταλοί βρέθηκαν από σπόντα κατακτητές της Ελλάδας. Ενώ οι Βούλγαροι, που δεν είχαν δώσει ούτε μια μάχη με τους Έλληνες πριν απ' την κατοχή, βρέθηκαν να κατέχουν την δυτική Θράκη και την ανατολική Μακεδονία, ως τοποτηρητές των συμμάχων τους, των Γερμανών.

Κι έτσι η Ελλάδα βρέθηκε υπό τριπλή κατοχή, γερμανοϊταλοβουλγαρική. Κατά βάσιν και κατ' ουσίαν όμως, ο κατακτητής ήταν ένας, οι Γερμανοί, διότι οι άλλοι δύο ενεργούσαν ως δορυφόροι τους.

Ο ελληνικός λαός ξεσηκώθηκε παντού στην Ελλάδα κατά των κατακτητών, στην αρχή αυθόρμητα και στη συνέχεια με την καθοδήγηση του ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) που το δημιούργησαν μεν οι κομμουνιστές αλλά δεν αποτελούνταν μόνο από κομμουνιστές. Το ΕΑΜ ήταν αντιφασιστικό μέτωπο των κομμουνιστών, των σοσιαλιστών και των ριζοσπαστών δημοκρατών.

Ωστόσο, υπήρξαν και άλλες αντιστασιακές οργανώσεις πέρα απ' το ΕΑΜ και έξω απ' το ΚΚΕ. Το καταπληχτικό με την ελληνική αντίσταση κατά των κατακτητών είναι η καθολικότητά της. Η εξαίρεση των δοσιλόγων δε φτάνει για να αμαυρώσει το έπος της Αντίστασης.

17. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

1. Τέσσερις ελληνικές κυβερνήσεις για έναν λαό

Η πρώτη κυβέρνηση της Ελεύθερης Ελλάδος υπό τον Εμμανουήλ Τσουδερό δεν βρισκόταν στην Ελλάδα αλλά στο Λονδίνο παρέα με τον βασιλιά. Όλες οι κατεχόμενες υπό των Γερμανών χώρες είχαν «ελεύθερες» κυβερνήσεις στο Λονδίνο, που δεν κυβερνούσαν απολύτως τίποτα. Απλώς περίμεναν τη λήξη του πολέμου για να κυβερνήσουν στον τόπο τους, όπου θα μεταφέρονταν έτοιμες και «καθαρές» από κομμουνιστές.

Που κι αυτοί είχαν δικές τους κυβερνήσεις στα βουνά, που περίμεναν το τέλος του πολέμου για να κατεβούν στις πόλεις. Σύμμαχοι-σύμμαχοι οι καπιταλιστές με τους κομμουνιστές κατά των φασιστών, όμως ο καθένας ετοιμαζόταν να δράσει μόνος του μετά τον πόλεμο, απ' την αρχή ακόμα του πολέμου. Βλέπεις, τούτος ο τρελλός πόλεμος έχει την ιδιορρυθμία να μάχονται δίπλα δίπλα δυο εχθροί, οι κομμουνιστές και οι καπιταλιστές, εναντίον ενός τρίτου, κοινού εχθρού, των φασιστών, που είναι κι αυτοί καπιταλιστές, υπέρμαχοι όμως όχι του δημοκρατικού αλλά του δικτατορικού καπιταλισμού, που είναι ένας καπιταλισμός περισσότερο συνεπής με τον εαυτό του, όχι όμως και με τις «δημοκρατικές παραδόσεις».

Εκτός απ' αυτήν του Λονδίνου, μια δεύτερη ελληνική υποκυβέρνηση, απ' ό,τι κλιμάκιο της λονδρεζικής, βρισκόταν στο Κάιρο με επικεφαλής τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο, που εκτελούσε χρέη βοηθού του Εμμανουήλ Τσουδερού, που βρισκόταν στο Λονδίνο.

Μια τρίτη ελληνική κυβέρνηση δημιουργείται τον ίδιο περίπου καιρό στο βουνό, από το ΕΑΜ. Είναι η περίφημη «κυβέρνηση του βουνού». Κι έτσι, έχουμε τέσσερις ελληνικές κυβερνήσεις, εκ των οποίων οι δύο εκτός Ελλάδος και οι δύο εντός, η μία στην Αθήνα παρέα με τους κατακτητές, και η άλλη επί των ορέων της «ελεύθερης Ελλάδας», δηλαδή στις περιοχές που δεν είχαν κατακτηθεί απ' τους γερμανοϊταλοβουλγαρούς.

Η πιο σημαντική απ' τις τρεις «συμμαχικές» ελληνικές κυβερνήσεις ήταν αυτή του Καΐρου, παρόλο που ήταν παράρτημα εκείνης του Λονδίνου. Διότι στην Αίγυπτο συνέρρεαν όλοι όσοι κατάφεραν να φύγουν απ' την Ελλάδα. Γιαυτό άλλωστε δημιουργήθηκε εκεί ελληνικό κυβερνητικό παράρτημα υποδοχής, περιθάλψης και οργάνωσης των φυγάδων σε στρατιωτικά σώματα. Οι στρατιωτικές μονάδες που δημιουργήθηκαν μ'

αυτόν τον τρόπο σκορπίστηκαν στην Παλαιστίνη και τη Συρία, και κάμποσες πολέμησαν στο Ελ Αλαμείν υπό αγγλική διοίκηση.

Ο περίφημος Ιερός Λόχος ήταν ένα πολύ ιδιόρρυθμο στρατιωτικό σώμα. Αποτελούνταν αποκλειστικά από αξιωματικούς, όμως οι αξιωματικοί μάχονταν ως κομάντος με το βαθμό του απλού στρατιώτη, υπό την διοίκηση άλλων αξιωματικών, περισσότερο εμπιστων των Άγγλων. Ήταν ένας πανέξυπνος τρόπος που βρήκαν οι Άγγλοι, αφενός να ματρώσουν όλους τους περισσευόμενους αξιωματικούς και αφετέρου να φτιάξουν ένα πραγματικά εκλεκτό στρατιωτικό σώμα, που πολέμησε γενναία στις επιχειρήσεις της Λιβύης, της Σάμου και της Δωδεκανήσου.

Όπως έδειξαν τα πράγματα, οι Άγγλοι ήξεραν τι έκαμναν δημιουργώντας τον Ιερό Λόχο. Διότι σε λίγο θα ξεσπάσει πραγματικός εμφύλιος υποπόλεμος ανάμεσα στους Έλληνες της Μέσης Ανατολής, που δεν ήταν όλοι φιλοκαπιταλιστές, και πολλοί συμπαθούσαν όχι τις δύο εξόριστες, όπως τις έλεγαν, κυβερνήσεις αλλά την τρίτη, την κυβέρνηση του βουνού, που βρισκόταν στην πατρίδα και την υλοστήριζαν απ' τη Μέση Ανατολή.

2. Η ανταρσία της Αλεξάνδρειας

Οι ταραχές και οι στάσεις στον ελληνικό στρατό της Μέσης Ανατολής δεν οφείλονται μόνο στον γνωστό «κομμουνιστικό δάκτυλο» αλλά και στις παραδοσιακές ίντριγκες των αστικών κομμάτων, που σκοτώνονται για τη νομή της εξουσίας, κυρίως όταν άλλοι πληρώνουν τα σπασμένα. Επί του προκειμένου, πλήρωναν οι Άγγλοι, που έχουν κάθε λόγο να θέλουν να έχουν λόγο στη διακυβέρνηση εξ αποστάσεως μιας κατακτημένης χώρας, δηλαδή μιας μη χώρας επί του παρόντος.

Οι ταραχές που ξέσπασαν στις αρχές του 1943 στην Αλεξάνδρεια είχαν σα συνέπεια την παραίτηση του αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως και υπουργού στρατιωτικών Π. Κανελλόπουλου και την έλευση στο Κάιρο από το Λονδίνο του πρωθυπουργού Εμ. Τσουδερού. Στην ανασχηματισμένη κυβέρνηση μετέχει και ο Σοφ. Βενιζέλος καθώς και άλλα σημαίνοντα στελέχη του Κόμματος των Φιλελευθέρων, που μέχρι τότε κρατιόταν μακριά από μια εξουσία χωρίς εξουσία αλλά με όλα τα πλεονεκτήματα που παρέχει η εξουσία στους εξουσιαστές, ακόμα κι όταν δεν εξουσιάζουν παρά μια χούφτα ανθρώπους, σαν τους Έλληνες που βρίσκονταν τότε στη Μέση Ανατολή. Εξουσία νάναι κι ό,τι νάναι, αρκεί να υπάρχει μάζα, η προοπτική μάζας.

Βλέποντας οι κομμουνιστές αυτό το χάλι εκεί πέρα, είπαν να μπουν κι αυτοί στο παιχνίδι περισσότερο αποφασιστικά. Κι έτσι κατά το τέλος Μαρτίου 1944 μια ελληνική ταξιαρχία στην Αλεξάνδρεια, που ετοιμαζόταν να επιβιβαστεί στα πλοία για να σταλεί να πολεμήσει στο μέτωπο της Ιταλίας, στασιάζει ενώ ταυτόχρονα στασιάζουν και μονάδες του ελληνικού στόλου που βρίσκονται στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας.

Ο Σοφοκλής Βενιζέλος, πρόεδρος τώρα της κυβερνήσεως, κινείται ταχύτατα και αντικαθιστά τον αρχηγό του ελληνικού στόλου κατ' απαί-

τησιν των Άγγλων, που απειλούν να βυθίσουν τα ελληνικά πλοία αν δε σταματήσουν τη στάση κι αν δεν πάρουν μέρος στις επιχειρήσεις. Πρέπει να σημειωθεί πως ο ρόλος των κομμουνιστών σ' αυτές τις στάσεις είναι πολύ μικρός. Δε χρειάζονται, δα, και πολύ οι Έλληνες για να τα κάνουν όλα λίμπα με την πρώτη ευκαιρία.

Φυσικά, το κίνημα δεν κατεστάλη ειρηνικά, κατεστάλη βίαια. Κι αυτό σημαίνει ότι έπεσαν κάμποσα κεφάλια, ξερά και χλωρά ανάκατα, ως συνήθως. Ο Βενιζέλος αποδεικνύεται πολύ δραστήριος και το πυρ κατά των στασιαστών που διατάσσει φέρει αποτέλεσμα.

Και ούτω πως, οι Έλληνες όχι μόνο πολέμησαν τελικά στις συμμαχικές επιχειρήσεις στην Ιταλία, αλλά είχαν την ευκαιρία να γίνουν ήρωες άλλη μια φορά. Διότι, όσοι Έλληνες στρατιώτες δεν φυλακίστηκαν στην Ελ Ντάμα και το Πορτ Σάιντ, σχημάτισαν μια «καθαρή» από κομμουνιστές και φιλοκομμουνιστές ταξιαρχία. Ήταν αυτή που κατέλαβε το Ρίμινι, και ονομάστηκε ως εκ τούτου Ταξιαρχία του Ρίμινι και οι πολεμιστές ριμινίτες. Σε λίγο, ριμινίτης θα φτάσει να σημαίνει «δοκιμασμένος εθνικόφρων μαχητής», δηλαδή φίλος στενός των Άγγλων, που εξουσιάζουν τους πάντες και τα πάντα στη Μέση Ανατολή και κάνουν ό,τι θέλουν.

Είναι αφέλεια πρώτου βαθμού να εκλαμβάνει κανείς την ελληνική κυβέρνηση του Καίρου ως ελληνική και τον εκεί ελληνικό στρατό ως ελληνικό. Άλλωστε, όλοι εκεί ξέρουν πως χωρίς τη βοήθεια των Άγγλων δεν μπορούν να καταλάβουν την εξουσία, όταν φύγει ο ένας κατακτητής για νάρθει ο άλλος ως σύμμαχος.

3. Η Κυβέρνηση του Βουνού

Η αναταραχή που προκλήθηκε ανάμεσα στους Έλληνες της Μέσης Ανατολής έχει σαν έμμεση αιτία τη δημιουργία στην Ελλάδα της περιφημής και ιστορικής ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης), που στην πραγματικότητα είναι η σχεδόν νόμιμη κυβέρνηση του ΕΑΜ, και εν πάση περιπτώσει περισσότερο νόμιμη απ' την άλλη του Καίρου, που είναι πέρα για πέρα αυθαίρετη, αφού κανείς δεν τη εξέλεξε και κανείς πλην των Άγγλων δεν την ελέγχει. Τουλάχιστον η ΠΕΕΑ εγκρίθηκε μετά τη δημιουργία της από ένα εκατομμύριο Έλληνες που ψήφισαν κρυφά, κάτω απ' τη μύτη των Γερμανών, και εξέλεξαν αντιπροσώπους (βουλευτές) που αποτέλεσαν το Εθνικό Συμβούλιο, κάτι που θα μπορούσε να είναι και Βουλή, αν στην ψηφοφορία μετείχαν όλοι οι Έλληνες και όχι μόνο το ένα εκατομμύριο θαρραλέων. Εν πάση περιπτώσει, το Εθνικό Συμβούλιο που συνεδρίασε το πρώτον από τις 14 μέχρι τις 27 Μαΐου 1944 στο χωριό Κορυσχάδες της Ευρυτανίας, ενέκρινε και νομιμοποίησε την ΠΕΕΑ, ας πούμε την κυβέρνηση του βουνού, αν προτιμάτε, την κυβέρνηση του ΕΑΜ. Το οποίο μπορεί μεν να το έφκιαξε το ΚΚΕ, αλλά μετείχαν σ' αυτό και κόμματα ή προσωπικότητες που ουδεμία σχέση είχαν με το ΚΚΕ. Άλλωστε, οι 16 στρατηγοί, οι 34 συνταγματάρχες και οι 1.500 αξιωματικοί μικρότερων βαθμών που πολέμησαν με τον ΕΛΑΣ ουδεμία σχέση είχαν με το ΚΚΕ. Ούτε οι 6 δε-

σποτάδες, οι 30 καθηγητές Πανεπιστημίου και οι 2 Ακαδημαϊκοί που μετείχαν στο ΕΑΜ είχαν κάποια σχέση με το ΚΚΕ. Ούτε η ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης, και πιο απλά «κυβέρνηση του βουνού») αποτελούνταν αποκλειστικά από κομμουνιστές, που άλλωστε έκαναν ό,τι μπορούσαν για να την ευρύνουν.

Στις 10 Μαρτίου 1944 που δημιουργείται η ΠΕΕΑ, πρόεδρος της, ως πούμε πρωθυπουργός, είναι ο στρατηγός Ευριπίδης Μπακιρτζής. Όμως σε λίγο αντικαθίσταται από τον σπουδαίο νομομαθή, καθηγητή και πολιτικό Αλέξανδρο Σβώλο, ενώ ο Μπακιρτζής περιορίζεται στο ρόλο του Αντιπροέδρου και Γραμματέα (υπουργού) Επισιτισμού. Τα άλλα μέλη: Ηλίας Τσιριμώκος, Γραμματέας Δικαιοσύνης. Γιώργης Σιάντος, Γραμματέας Εσωτερικών. Εμμανουήλ Μάντακας, Γραμματέας Στρατιωτικών. Νικόλαος Ασκούτσης, Γραμματέας Συγκοινωνίας. Κώστας Γαβριηλίδης, Γραμματέας Γεωργίας. Σταμάτης Χατζήμπεης, Γραμματέας Εθνικής Οικονομίας. Ο καθηγητής Άγγελος Αγγελόπουλος (ο σημερινός σεβάσμιος ακαδημαϊκός και σώφρων οικονομολόγος) είναι Υπεύθυνος Οικονομικών και ο καθηγητής Πέτρος Κόκκαλης είναι Υπεύθυνος Υγείας.

Η διακομματική και σχεδόν οικουμενική ΠΕΕΑ ανέτρεπε ριζικά τα σχέδια του Τσώρτσιλ, που ήθελε κυβέρνηση της αρεσκείας του, έτοιμη να αναλάβει την εξουσία στην Ελλάδα μετά την αποχώρηση των Γερμανών, κι αυτός ήταν ο λόγος που λιάνισε τους στασιαστές της Μέσης Ανατολής, που δε ζητούσαν τίποτα το σημαντικό. Μόνο την αναγνώριση της ΠΕΕΑ από τους συμμάχους. Στο κάτω κάτω η ΠΕΕΑ βρισκόταν στην πατρίδα, και οι άνθρωποί της αγωνίστηκαν και κινδύνευσαν σ' όλη τη διάρκεια της κατοχής. Ενώ η κυβέρνηση του Καίρου, η μόνη νόμιμη κυβέρνηση κατά τον Τσώρτσιλ, αποτελούνταν από παρακεντέδες που την κοπάνησαν τάχα για να σώσουν την πατρίδα, έξω απ' την πατρίδα, και στην πραγματικότητα για να σώσουν το κεφάλι τους.

4. Μια περίεργη στάση

Η στάση σε μονάδες του ελληνικού στρατού και του στόλου που βρίσκεται στην Αίγυπτο είναι μια τόσο σκοτεινή υπόθεση, που την αποφεύγουν επιμελώς τόσο οι φιλοκομμουνιστές όσο και οι αντικομμουνιστές ιστορικοί. Οι πρώτοι την αντιπαρέρχονται στα γρήγορα λέγοντας πως τίποτα δεν θα είχε γίνει αν οι Άγγλοι δέχονταν το αίτημα των δημοκρατικών στρατιωτών για το σχηματισμό μιας Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, περί της οποίας όμως δεν έχουν σαφή άποψη, τόσο για τη συγκρότηση, όσο και για την έδρα της. Οι δεύτεροι, που όλα τα ανάγουν εκ συστήματος στον περίφημο κομμουνιστικά δάκτυλο, βλέπουν κι εδώ τον εν λόγω δάκτυλο, αλλά δε λεν πώς διάολο έγινε και βρέθηκαν τόσοι κομμουνιστές εκεί κάτω τη στιγμή που το κόμμα τους χρειαζόταν στην Ελλάδα, όχι μόνο για να αγωνιστούν κατά των Γερμανών αλλά και για να προετοιμάσουν την μεταπολεμική κατάσταση.

Εκείνη την εποχή, κανείς δεν ήξερε τις αποφάσεις των Άγγλων και Ρώσων συμμάχων για την τύχη της Ελλάδας και τα παιχνίδια της εξου-

σίας παιζονταν σχεδόν στα τυφλά. Όπως και νάναι, πουθενά δε βρήκα μια επαρκή εξήγηση για το πώς έγινε και οι Άγγλοι απόπλισαν το 4ο ελληνικό σύνταγμα που έδρευε στο Κασασίν, απ' όπου και άρχισαν οι ταραχές που σε λίγο θα πάρουν τρομερές διαστάσεις απ' την τάχα αντιπαράθεση αντιφασιστών και φασιστών στρατιωτών. Το πιο πιθανό είναι πως η πόλωση δημιουργήθηκε στη βάση του περίφημου «εθνικού φιλότιμου». Κάποιοι αξιωματικοί δεν ανέχονταν να τους διοικούν Άγγλοι και ξεσηκώθηκαν παριστάνοντας τους αντιφασίστες, και στην πραγματικότητα τους αντιαγγλόφιλους, πράγμα εξ ορισμού βλακώδες αφού εκεί βρίσκονταν με την ανοχή και υπό την επίβλεψη των Άγγλων, που τους τάζαν και τους πότιζαν, και συνεπώς ήξεραν πως αποτελούσαν μια μικρή επικουρική δύναμη του αγγλικού στρατού, που συγκροτήθηκε περιστασιακά από Έλληνες φυγάδες και αυτοεξοριστούς.

Βέβαια, υπήρχε μια Αντιφασιστική Στρατιωτική Οργάνωση αποτελούμενη όχι από κομμουνιστές αλλά από αντιμεταξικούς, που ήταν στα μαχαίρια με τους μεταξικούς, αλλά τούτη η ομάδα δρούσε ηλιθίως σοβινιστικά. Τους έπνιγε, λέει, το φιλότιμο που υπάκουαν στις διαταγές των Άγγλων, λες και θα μπορούσαν από μόνοι τους να διεξάγουν τις επιχειρήσεις στη Μέση Ανατολή.

Τούτη η κατάσταση έφερε τα πάνω κάτω, και στην υπόθεση μπλέχτηκαν τελικά και οι εγκαταστημένοι στην Αίγυπτο Έλληνες, οπότε έγινε μπάχαλο το πράγμα. (Βλέπε επί του θέματος και την έξοχη «Λέσχη» του Στρατή Τσίρκα).

Ο εμφύλιος πόλεμος άρχισε στην πραγματικότητα τότε, στην Αλεξάνδρεια. Και οι Εγγλέζοι τότε ήταν που αποφάσισαν να ελέμβουν στην Ελλάδα ενόπλιως. Ήξεραν πως οι Έλληνες διπλωμάτες που είχαν κοντά τους ήταν εντελώς λαπάδες για να υπηρετήσουν με εξυπνάδα τα σχέδιά τους. Αφού δεν κατάφεραν να προλάβουν ή έστω να καταστείλουν την «κομμουνιστική» στάση, πώς διάολο θα τα βόλευαν στην Ελλάδα με αντίπαλο ένα πραγματικό λαϊκό κίνημα σαν το ΕΑΜ και έναν σχεδόν κανονικό στρατό σαν τον ΕΛΑΣ; Βέβαια, οι Άγγλοι στερήθηκαν των υπηρεσιών 20.000 Ελλήνων. Τόσοι ήταν αυτοί που κλείστηκαν στα στρατόπεδα της Μέσης Ανατολής. Πάντως, τα πράγματα ηρέμησαν προσωρινά.

Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η στάση των ελληνικών στρατιωτικών μονάδων στη Μέση Ανατολή θα βλάψει κυρίως τους κομμουνιστές, κι αυτό δικαιολογεί την άποψη σύμφωνα με την οποία επρόκειτο μάλλον για εγγλέζικη προβοκάτσια.

5. Ο Γ. Παπανδρέου, φάντης μαστούνι

Στις 14 Απριλίου 1944 ένα αγγλικό αεροπλάνο φέρνει απ' την Ελλάδα στο Κάιρο τον Γεώργιο Παπανδρέου, που μόλις πατάει εκεί το πόδι του αρχίζει να φέρεται σαν πρωθυπουργός, και σε δεκατρείς μέρες αντικαθιστά τον Σοφοκλή Βενιζέλο, που είχε διαδεχτεί τον Εμμανουήλ Τσουδερό. Ο Παπανδρέου ισχυρίζεται πως ήρθε για να ενεργήσει για

το σχηματισμό Κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητας, όμως ο Βενιζέλος είχε αρχίσει ήδη αυτή τη δουλειά και συνεπώς ο ουρανοκατέβατος περιόσσευε, όπως ορθότατα λέει η βρετανική εφημερίδα Spectator. Ενώ ο Observer παρατηρεί πως ο Παπανδρέου δεν αντιπροσωπεύει παρά μόνο τον εαυτό του.

Μόνο; Όχι δα. Αντιπροσωπεύει σχεδόν φανερά τους Άγγλους. Είναι ο έμπιστός τους. Είναι ικανός πολιτικός, αν και σχετικά άσημος προς το παρόν, και το σπουδαιότερο έχει κάτσει τρεις (!) μήνες φυλακή το 1942 όταν τον συνέλαβαν οι Ιταλοί, ως εκδότη της παράνομης εφημερίδας «Ελευθερία», που θα γίνει νόμιμη αργότερα και θα παίζει βασικό ρόλο στην αποστασία. Το παίζει, λοιπόν, αντιστασιακός. Αλλά κανείς δεν μας είπε καθαρά γιατί οι Άγγλοι διάλεξαν αυτόν τον αντιστασιακό κι όχι κάποιον απ' τους χιλιάδες άλλους.

Προσέξτε τι λέει ο Παπανδρέου σε μια αναφορά που στέλνει απ' την Ελλάδα στο στρατηγείο της Μέσης Ανατολής τον Ιούνιο του 1943: «Η ταυτότης συμφερόντων Ελλάδος και Αγγλίας για πρώτη φορά στην ιστορία είναι απόλυτος». Και παρακάτω: «Σήμερα δύο παγκόσμια μέτωπα διαμορφούνται. Ο Κομμουνιστικός Πανσλαβισμός και ο Φιλελεύθερος Αγγλοσαξονισμός». Και παρακάτω: «Ολόκληρος η Ευρώπη θα είναι φυσικός σύμμαχος της Αγγλίας διά να υπερασπίσει την εθνικήν της ανεξαρτησία και τας πολιτικές της ελευθερίας». Και παρακάτω: «Κατ' εξοχήν όμως ως σύμμαχοι της Αγγλίας προορίζονται η Ελλάς και η Τουρκία, φυσικοί αντίπαλοι των προχωρημένων φυλακίων του Πανσλαβισμού εις την Βαλκανικήν και φυσικοί φρουροί της εξόδου προς την Μεσόγειον».

Ένας πολιτικός ηγέτης «αριστερός», με πιστοποιητικό αντιστασιακού και που υποστηρίζει τη θέση για την απόλυτη ταυτότητα των βρετανικών και ελληνικών συμφερόντων, είναι η πάπια με τα τρία πόδια που ψάχνει να βρει από καιρό ο Τσώρτσιλ, λέει ο Αντρέας Κέδρος στο έξοχο βιβλίο του «Η ελληνική αντίσταση 1940-1944» (έκδοση Θεμέλιο).

Ο Παπανδρέου που ήρθε στο Κάιρο σα συμφιλιωτής, ζητάει την παραδειγματική τιμωρία των στασιαστών. Το ίδιο ζητάει κι ο βασιλιάς απ' το Λονδίνο. Το ίδιο ζητούν και οι Άγγλοι. Τι σύμπτωση, ε; Κατά τα άλλα, ο Παπανδρέου συνεχίζει αυτό που είχε αρχίσει με επιτυχία ο Βενιζέλος, την προετοιμασία για μια συνάντηση με τους ανθρώπους της ΠΕΕΑ στο Λίβανο.

Αλλά, αφού ο Βενιζέλος είχε αρχικά την οργανωτική ευθύνη, γιατί οι Άγγλοι του την πήραν και την έδωσαν στον Παπανδρέου; Μα, διότι ο Παπανδρέου ως αντιστασιακός της πεντάρας αλλά και ως «σοσιαλιστής» θα μπορούσε να εξαπατήσει ευκολότερα τους Έλληνες. Το παρατσούκλι «παπατζής» δεν είναι καθόλου τυχαίο. Ο άνθρωπος που σπούδασε νομικά στην Αθήνα και οικονομία στο Βερολίνο, είναι πράγματι ικανός άνθρωπος, όπως κι ο γιος του. Όμως όποιος πιστεύει πως δεν ήταν πράχτορας των Άγγλων παραείναι αφελής.

18. Η ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΦΥΛΑΔΕΣ ΤΗΣ

1. Η Διάσκεψη του Λιβάνου

Η Διάσκεψη του Λιβάνου είναι το Βατερλώ του ΕΑΜ, του ΚΚΕ και γενικότερα των αριστερών πολιτικών δυνάμεων. Ο Γεώργιος Παπανδρέου, πρόεδρος της κυβερνήσεως και κύριος εκπρόσωπος όλων των αστικών κομμάτων, νικάει κατά κράτος τους συνέδρους που ήρθαν απ' την Ελλάδα με αγγλικό αεροπλάνο, μέσω Ιταλίας. Και είναι, οι εξ Ελλάδος σύνεδροι, οι εξής: Ρούσσος, εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Σβώλος, Αγγελόπουλος και Ασκούτσης, εκπρόσωποι της ΠΕΕΑ, Πορφυρογένης, εκπρόσωπος του ΕΑΜ, και Σαράφης, εκπρόσωπος του ΕΛΑΣ.

Ο ΕΔΕΣ του Ζέρβα εκπροσωπείται με τρεις, υπό την αρχηγία του Πυρομάγλου, και η ΕΚΚΑ του πρόσφατα εκτελεσθέντος απ' τον ΕΛΑΣ Ψαρρού εκπροσωπείται από τον Καρτάλη. Στην αποστολή υπάρχουν και δύο στρατηγοί, οι Βεντήρης και Σταθάτος, ως εκπρόσωποι του συνασπισμού των Εθνικών Οργανώσεων, όπως ονομάζονται τώρα όλες εκείνες οι ομάδες και ομαδούλες, ανάμεσα στις οποίες και η Οργάνωση Χ (οι περίφημοι χίτες) του Γρίβα που δημιουργήθηκε όχι για να βλάψει τον κατακτητή, δεν τον έβλαψε ποτέ ούτε κατ' ελάχιστον, αλλά το ΕΑΜ και το ΚΚΕ. Σύνολο αντιπροσώπων απ' την Ελλάδα, δώδεκα. Κομμουνιστές, σοσιαλιστές, δημοκράτες, φασιστοειδείς, όλοι ανάκατα. Δώδεκα είναι και οι εκπρόσωποι των ελληνικών κομμάτων που εδρεύουν στην Μέση Ανατολή.

Και το παιχνίδι αρχίζει υπό την διαιτησία του Γ. Παπανδρέου που αποδεικνύεται μέγας εξπέρ των εκβιασμών, πάντα με τη βοήθεια των Άγγλων. Ο Άγγλος πρεσβευτής κοντά στην εξόριστη (έτσι τη λεν, αν και κανένας δεν την εξόρισε) ελληνική κυβέρνηση, Ρέτζιναλντ Λίπερ δεν αφήνει λεπτό τους Έλληνες μόνους τους να διασκεφτούν και να αποφασίσουν για την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, γιατί αυτό είναι το αντικείμενο της Διάσκεψης του Λιβάνου: πώς θα σχηματιστεί μια αντιπροσωπευτική ελληνική κυβέρνηση από όλα τα κόμματα και όλες τις αντιστασιακές οργανώσεις, ακόμα και από καθαρά φασιστικές σαν την οργάνωση Χ του Γρίβα.

Είναι φανερό πως αυτό το κουλουβάχατο που προτείνεται απ' τον Παπανδρέου σαν ενωτική κυβέρνηση δεν πρόκειται να έχει μέλλον, ό-

μως προς το παρόν προέχει ο εγκλωβισμός του ΕΑΜ και της κυβέρνησής του, της ΠΕΕΑ, σ' ένα κυβερνητικό σχήμα που δεν θα το ελέγχει το ΕΑΜ, και όλοι οι χειρισμοί του Παπανδρέου αποσκοπούν σ' αυτό ακριβώς.

Αυτό που κυρίως φοβούνται και οι Έλληνες αστοί πολιτικοί και οι Άγγλοι είναι ο στρατός τους ΕΑΜ, ο ΕΛΑΣ, που είναι πανίσχυρος, και που θα μπορούσε με τη δύναμή του να ελιβάλλει ντε φάκτο μια δική του κυβέρνηση. Ήδη ο Τίτο, χωρίς να ρωτήσει κανέναν και χωρίς να συνδιασκεφτεί με κανέναν, έχει εγκαταστήσει τη δική του εξουσία στη Γιουγκοσλαβία, και οι πάντες τρέμουν μήπως ο ΕΛΑΣ τον μιμηθεί.

Αυτός είναι ο λόγος που μόλις φτάσει ο Σαράφης στο Κάιρο, οι πάντες πέφτουν πάνω του, ξεχνώντας πως υπάρχουν και άλλοι σύνεδροι. Προσπαθούν να τον πείσουν να διαλύσει τον ΕΛΑΣ και να βάλει στη θέση του τακτικό στρατό δυνάμεως 200.000 ανδρών, που θα προέρχεται από στρατολογία! Ο Σαράφης σκάει στα γέλια. Του προτείνουν στρατολογία τη στιγμή που οι Γερμανοί βρίσκονται ακόμα στην Ελλάδα. Το σχέδιο εγκατελείπεται ως ουτοπικό, και η διάσκεψη που αρχίζει θα προχωρήσει στα λιγότερο ουτοπικά.

2. Καμπανάκι για το ΕΑΜ

Επί συνόλου 24 συνέδρων που συναποφασίζουν για το μέλλον της Ελλάδας στο Ντουρ ελ Σαουέρ του Λιβάνου από την 17η Μαΐου 1944 και για κάμποσες μέρες (η διάσκεψη ξεφτιίζει λίγο λίγο και κανείς δεν ξέρει πότε ακριβώς τελειώνει), οι κομμουνιστές είναι μόνο δύο, ο Ρούσσος, από μέρους του ΚΚΕ και ο Πορφυρογένης, από μέρους του ΕΑΜ. Από μόνοι τους, δεν θα μπορούσαν να κάνουν απολύτως τίποτα, χωρίς τη βοήθεια των άλλων ΕΑΜιτών που είναι μαζί τους. Όμως, το ΕΑΜ είναι σ' αλήθεια μέτωπο, και αυτή την εποχή ο έλεγχος των κομμουνιστών πάνω του δεν είναι καθόλου αποτελεσματικός. Το δημιούργησαν μεν οι κομμουνιστές το ΕΑΜ, αλλά το άφησαν να εξελιχτεί και να διευρυνθεί χωρίς τη στενή επιστασία τους, όπως δείχνει και η συγκρότηση της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης, που ήταν η κυβέρνηση του βουνού του ΕΑΜ).

Παρά ταύτα, και ενώ ήξερε ο Παπανδρέου τι είναι το ΕΑΜ, αρχίζει μια κατά μέτωπο επίθεση όχι στο ΚΚΕ αλλά στο ΕΑΜ, που επιχειρεί να το εμφανίσει δολιότατα σαν απολύτως κομμουνιστοκρατούμενο, παρόλο που ο Άγγελος Αγγελόπουλος βρισκόταν εκεί δίπλα του, παρόλο που ο Σαράφης δεν ήταν ποτέ κομμουνιστής. Λέει ο Παπανδρέου πως το ΕΑΜ παρεμποδίζει την εθνική αντίσταση, διότι δεν επιτρέπει να ανέβουν στο βουνό όλοι οι Έλληνες, αν προηγουμένως δε δηλώσουν υποταγή στο ΕΑΜ, και δι' αυτού στο ΚΚΕ. Ο Παπανδρέου, λοιπόν, είναι αυτός που επισήμως ταυτίζει το ΕΑΜ με το ΚΚΕ, κι αυτή η ταύτιση δε θα σταματήσει μέχρι το τέλος του εμφυλίου πολέμου, αλλά και μέχρι σήμερα ακόμα. Και οι ΕΑΜίτες εκεί δίπλα του δε σηκώνονται να του σπάσουν το κεφάλι. Τους κατηγορεί για παρεμπόδιση της εθνικής αντίστασης,

αυτούς που έκαναν τα περισσότερα, αυτούς που ρίχτηκαν στον αγώνα απ' την πρώτη στιγμή, αυτούς που προσέφεραν τα περισσότερα θύματα. Τους κατηγορεί ακόμα σαν υπεύθυνους για τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας όπου, λέει, βρήκαν προστασία οι διωκόμενοι από το ΕΑΜ. Δε λέει όμως γιατί αυτοί οι καλοί Έλληνες ζήτησαν την προστασία των Γερμανών και όχι των άλλων, των μη κομμουνιστικών αντιστασιακών οργανώσεων, π.χ. του ΕΔΕΣ. Ο Παπανδρέου δίνει συγχωροχάρτι στο δοσιλογισμό. Προετοιμάζει το έδαφος για τη συνεργασία με τους περιφημους «εθνικόφρονες» (διάβαζε δοσιλόγους και δοσιλογίζοντες). Μάλιστα, απειλεί τους ΕΑΜίτες με λογοδοσία για τα εγκλήματά τους! Ετοιμάζει από τώρα τον εμφύλιο πόλεμο και τον διωγμό των αριστερών, ο άθλιος.

Ωστόσο, υπάρχει ένα τεράστιο πρόσφατο έγκλημα, που το εκμεταλλεύεται πολύ επιδέξια. Πρόκειται για την εκτέλεση, μάλλον τη δολοφονία απ' τον ΕΛΑΣ του Ψαρρού, για την οποία ο Καρτάλης μιλάει ακατάπαυστα. Οι κομμουνιστές αρχίζουν να πληρώνουν για τις βλακειές τους. Όμως, ο Παπανδρέου προσάπτει στο ΕΑΜ και την παρακίνηση σε στάση του ελληνικού στρατού της Μέσης Ανατολής. Οι ΕΑΜίτες διαμαρτύρονται έντονα. Οι πάντες γνωρίζουν πως δεν είναι αυτοί που προκάλεσαν τα επεισόδια. Πώς, όμως, να αποδείξουν ότι επρόκειτο για αγγλική προβοκάτσια; Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ βρίσκονται στριμωγμένα στη γωνία, και ο Παπανδρέου πετυχαίνει την πρώτη και μόνη πραγματικά μεγάλη νίκη της πολιτικής του καριέρας. Στη διάσκεψη του Λιβάνου κάνει ό,τι θέλει, ή μάλλον ό,τι θέλουν οι Άγγλοι.

3. Τα ναυάγια του Λιβάνου

Ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ στη Διάσκεψη του Λιβάνου, ο Ρούσσος κάνει μια εκπληκτική αγόρευση για να αντικρούσει τον Παπανδρέου, αλλά τα λόγια του πέφτουν στο κενό. Όλα έχουν προαποφασιστεί, όχι μόνο από τους Άγγλους και τον Παπανδρέου αλλά και από τον Στάλιν και τον Τσώρτσιλ. Η μόνη λύση για το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ είναι να ακολουθήσουν το παράδειγμα του Τίτο και να τους φέρουν όλους μπροστά σε τετελεσμένα. Όμως στην ελληνική αντίσταση κανείς δεν έχει το ανάστημα του Τίτο και το ΕΑΜ παραπαίει ανάμεσα στο συμβιβασμό και τη δυναμική αντίδραση. Δεν ξέρει τι ακριβώς πρέπει να κάνει.

Άλλωστε, οι εκπρόσωποί του στη Διάσκεψη του Λιβάνου βρίσκονται μακριά απ' την έδρα του ΕΑΜ και του ΚΚΕ και πρέπει να πάρουν αποφάσεις εκεί, στα γρήγορα. Και τα κάνουν θάλασσα. Συμφωνούν να πάρουν μέρος στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, υπό τον όρο πως δεν θα εκτελεστούν οι κατάδικοι για τη στάση στον στρατό της Μέσης Ανατολής. Το παίζουν φιλόφρονες και προσπαθούν να προστατεύσουν ανθρώπους που δεν είναι και τόσο δικοί τους, χωρίς να πάρουν υπ' όψιν πως οι Άγγλοι δεν έχουν σκοπό να εκτελέσουν κανέναν, απλώς παίζουν σκληρό παιχνίδι για να εκβιάσουν το ΕΑΜ. Αλλά το ΕΑΜ, λόγω κοινωνικής συστάσεως και μόνο, δεν είναι δυνατό να παίξει σκληρό

παιχνίδι και να φανεί αδιάφορο για την τύχη των καταδίκων της Ελ Ντάμα, που υποτίθεται πως περιμένουν την εκτέλεσή τους.

Τελικά, βλέποντας το ΕΑΜ πως ο Παπανδρέου είναι ανυποχώρητος, ενδίδει σε όλα και δέχεται να πάρει μέρος στην κυβέρνηση άνευ όρων. Είναι ήδη αιχμάλωτο των Άγγλων και του Παπανδρέου, που τριβεί τα χέρια του. Κατάφερε να εγκλωβίσει το ΕΑΜ σε μια κυβέρνηση «συνενοχής» και «συνυπευθυνότητας», όπου οι κομμουνιστές, οι σοσιαλιστές και οι δημοκρατικοί ριζοσπάστες δεν θα έχουν αποφασιστικό λόγο, παρόλο που το ΕΑΜ κυριαρχεί απολύτως στην ύπαιθρο ελληνική χώρα. Το ΕΑΜ παρέδωσε την εξουσία στα λεγόμενα αστικά κόμματα τότε, στο Λίβανο. Το παιχνίδι έχει κριθεί εκεί, τότε.

Είναι λάθος να πιστεύει κανείς πως το ΕΑΜ θα επέβαλλε καθεστώς Λαϊκής Δημοκρατίας στην Ελλάδα μετά τη λήξη του πολέμου. Αφενός γιατί το ΕΑΜ είχε φύγει απ' τον στενό έλεγχο του ΚΚΕ και αφετέρου διότι οι συμφωνίες Στάλιν-Τσώρτσιλ δεν θα επέτρεπαν κάτι τέτοιο. Ωστόσο, ένα σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς διά του ΕΑΜ ήταν απολύτως επικτό τότε. Αρκεί να μπορούσε το ΕΑΜ να πάρει τις αναγκαίες πολιτικές πρωτοβουλίες. Δεν το μπόρεσε, αφενός γιατί σκόνταψε στην ευφυΐα του Γ. Παπανδρέου και αφετέρου διότι το ΚΚΕ καιροσκοπούσε εντός του ΕΑΜ, με συνέπεια να χάσει στο τέλος και τ' αβγά και τα καλάθια. Έλεγε το ΚΚΕ, εμείς φτιάξαμε το ΕΑΜ, εμείς θα αποφασίσουμε και για τα περαιτέρω. Ναι αλλά, ο Σβώλος, ο Τσιριμώκος, ο Αγγελόπουλος και οι άλλοι σημαίνοντες παράγοντες του ΕΑΜ δεν θέλουν κομμουνιστικό καθεστώς, θέλουν σοσιαλδημοκρατικό, και προς αυτή την κατεύθυνση τα πράγματα θα μπορούσαν να εξελιχθούν ανετότατα, αν δεν προσέκρουαν αφενός στην πολιτική ικανότητα του Παπανδρέου και αφετέρου στη βλακώδη πίστη του ΚΚΕ πως ο Στάλιν είναι μαζί τους, τη στιγμή που τους είχε ξεπουλήσει κιόλας στους Άγγλους με τη συμφωνία της Γιάλας.

4. Πλακάκια ρωσοαγγλικά

Στις 5 Μαΐου, 17 μέρες πριν αρχίσει η Διάσκεψη του Λιβάνου που θα είναι μακράς διάρκειας, ο υπουργός των εξωτερικών της Αγγλίας Ήντεν συζητάει ώρες ατέλειωτες στο Λονδίνο με τον Ρώσο πρεσβευτή Γκούσεφ. Τι λεν; Κανείς δεν ξέρει. Όμως, εύκολα το εικάζουμε απ' την πρόταση που κάνει ο Τσώρτσιλ στον Ρούσβελτ αμέσως μετά.

Άκου να δεις σύμμαχε, του λέει, οι Ρώσοι συμφωνούν να έχουμε εμείς οι Άγγλοι τον «επικρατέστερο έλεγχο» στην παραδοσιακά φίλη και σύμμαχο Ελλάδα κι εκείνοι τον «επικρατέστερο έλεγχο» στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, αλλά μόνο με την προϋπόθεση πως θα συμφωνήσεις κι εσύ.

Φύλε Τσώρτσιλ, του λέει ο Ρούσβελτ, ο Κόρντελ Χαρτ, ο υπουργός μου των εξωτερικών, μου λέει να αποφύγουμε αυτές τις αηδίες για ζώνες επιρροής αν θέλουμε να εφαρμόσουμε με συνέπεια τις διακηρύξεις που εγκρίναμε με τον Χάρτη του Ατλαντικού, απ' τον οποίο θα ξεπηδή-

σει ο ΟΗΕ που ετοιμάζουμε. Ο Ρούσβελτ είναι όντως δημοκράτης και θέλει να γίνουν όλα με τους τύπους και με κάθε δυνατή διεθνή νομιμότητα. Όμως, ο Τσώρτσιλ δεν τον αφήνει ήσυχο και τον κάνει να χάσει τον ύπνο του.

Τελικά με το πες πες τον πείθει, υπό τον όρο πως ο «επικρατέστερος έλεγχος» θα ισχύει μόνο όσο διαρκεί ο πόλεμος και μετά όλοι θα υπακούσουν στον ΟΗΕ. Εντάξει, λέει η αλεπού ο Τσώρτσιλ, που ξέρει πως ουδέν μονιμότερο του προσωρινού.

Δεν γνωρίζουμε αν οι εκπρόσωποι των αντιστασιακών οργανώσεων που συνεδριάζουν μέχρι και τον Ιούλιο του 1944 ξέρουν κάτι απ' αυτά τα μαγειρέματα, όμως ο Παπανδρέου σίγουρα ξέρει, αν και ποτέ δεν αποδείχτηκε τι ακριβώς ήξερε. Το εικάζουμε όμως αφενός απ' τη σιγουριά με την οποία διεξάγει τις διαπραγματεύσεις και αφετέρου απ' αυτά που λέει στον εκπρόσωπο του ΕΔΕΣ Πυρομάγλου, που είναι ένας πολύ τίμιος άνθρωπος. Του λέει, λοιπόν, πως ο ΕΔΕΣ πρέπει να αναλάβει τη διάλυση του ΕΛΑΣ, και ο Πυρομάγλου του απαντάει πως δεν αναλαμβάνει την ευθύνη για την έναρξη του εμφυλίου πολέμου. Ο Παπανδρέου απαντάει πως ο εμφύλιος πόλεμος έτσι κι αλλιώς θα γίνει μετά την απελευθέρωση, καλύτερα λοιπόν ν' αρχίσει από τώρα για να τελειώσει νωρίτερα. Και ο Πυρομάγλου του λέει, την ευθύνη για τον εμφύλιο πόλεμο, που τον θεωρείς αναπόφευκτο, να την αναλάβεις εσύ και οι Άγγλοι και εμένα να μη με ανακατώνεις.

Στις 26 Ιουλίου 1944 και ενώ τα πράγματα στο Λίβανο δεν καταλήγουν σε κάτι το οριστικό και ουσιαστικό, πέφτουν με αλεξίπτωτο στο βουνό, στην «ελεύθερη Ελλάδα», 8 Ρώσοι με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Ποπώφ. Κανείς δεν ξέρει τι είτε ο Ποπώφ με τον Σιάντο, Γενικό Γραμματέα τότε του ΚΚΕ, αλλά εύκολα μπορείς να υποθέσεις τι κουβέντιασε τόσο με τον Σιάντο όσο και με τον Ιωαννίδη, όταν βλέπεις πως στις 15 Αυγούστου η ΠΕΕΑ στέλνει στην κυβέρνηση του Καΐρου ένα τηλεγράφημα διά του οποίου υποτάσσεται άνευ όρων στη γραμμή Παπανδρέου.

Λίγες μέρες αργότερα, την 21η Αυγούστου 1944, ο Παπανδρέου παριστάνει τον άρρωστο και εξαφανίζεται απ' το Κάιρο, για να συναντήσει με πλήρη μυστικότητα τον Τσώρτσιλ. Κανείς δεν ξέρει τι είπαν. Όμως, εύκολα εικάζουμε και πάλι πως τις τρεις μέρες που κράτησαν τα διαβούλια, καταστρώνονται τα σχέδια για τη διάλυση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και την επιστροφή του βασιλιά. Η συμφωνία Τσώρτσιλ-Στάλιν αρχίζει να εφαρμόζεται.

5. Η συμφωνία της Καζέρτας

Η Καζέρτα είναι μια κωμόπολη της Νότιας Ιταλίας, με 2.500 περίπου κατοίκους. Κάπου εκεί κοντά έχει την έδρα της τώρα και η εξόριστη Κυβέρνηση του Καΐρου, που το Σεπτέμβριο του 1944 μεταφέρεται στην Ιταλία, τάχα για να βρίσκεται πιο κοντά στην Ελλάδα και στην πραγματικότητα για να απομακρυνθεί απ' την ελληνική παροικία του Καΐρου

και της Αλεξάνδρειας, που έχει παραγίνει φιλοεαμική. Άλλωστε, το Σαλέρνο εκεί κοντά είναι ο τόπος αποβάσεως των συμμάχων στην Ιταλία, αλλά και ο τόπος απ' όπου θα γίνει η απόβαση των αγγλικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, για να διώξουν, λέει, τους Γερμανούς όταν ήδη έχουν φύγει.

Η εν λόγω απόβαση γίνεται πράγματι, αλλά με πολύ αγγλικό τρόπο: Σε κάθε περιοχή της Ελλάδας που εγκαταλείπουν οι Γερμανοί, αρχίζοντας απ' την Πελοπόννησο, καταφτάνει και ένα αγγλικό άγημα της πλάκας που «ελευθερώνει» κάθε κομμάτι της Ελλάδας που εγκαταλείπουν οι Γερμανοί. Οι Άγγλοι απλώς περιορίζονται στο να τους κουνάν το μαντήλι, παρακολουθώντας τους μέχρι τα σύνορα μην τυχόν και πάθουν τίποτα από τους Έλληνες αντάρτες και δεν μπορέσουν να χτυπήσουν τους αντάρτες του Τίτο καθώς θα διασχίζουν τη Γιουγκοσλαβία. Σου λεν οι Άγγλοι, όσους παρτιζάνους του Τίτο σκοτώσουν οι Γερμανοί στην τελευταία τους φονική ευκαιρία, τόσο το καλύτερο. Οι συμφωνίες Τσώρτσιλ-Στάλιν έλεγαν πως η Γιουγκοσλαβία θα είναι κατά 50% περιοχή επιρροής των Άγγλων και κατά 50% περιοχή επιρροής των Ρώσων. Συνεπώς, στο χέρι τη βάζει όποιος προλάβει. Όμως, πρόλαβε ο Τίτο και οι άλλοι έμειναν έκαστος με το 50% στο χέρι χωρίς να ξέρει πού να το ακουμπήσει.

Η Ελλάδα εκχωρήθηκε στους Άγγλους κατά ποσοστό 100%. Και επειδή οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους, ο Στάλιν πήρε ποσοστό επιρροής 75% στην Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, σε αντάλλαγμα του ελληνικού 100% που έδωσε στους παραδοσιακούς συμμάχους μας, τους Άγγλους. Α, όλα κι όλα, οι Άγγλοι πάντα νοιάζονται για τους συμμάχους τους, κυρίως όταν αυτοί είναι κομπρόσκυλα και κομπραδόροι.

Στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση μετέχουν τώρα δύο κομμουνιστές, ο Ζέβγος και ο Πορφυρογένης, και δύο από τα άλλα κόμματα του ΕΑΜ, ο Σβώλος και ο Τσιριμώκος. Αυτές τις κρίσιμες μέρες οι υπουργοί, μαζί με τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου ξεκουράζονται στη Νότια Ιταλία, τη Μεγάλη Ελλάδα της αρχαιότητας, περιμένοντας τους Άγγλους να ελευθερώσουν τη μικρή Ελλάδα, εκεί απέναντι.

Καλούν, λοιπόν, οι Άγγλοι στην Καζέρτα τον στρατηγό Σαράφη από μέρους του ΕΛΑΣ και τον στρατηγό Ζέρβα από μέρους του ΕΔΕΣ και τους λεν, ξέρετε, επειδή πρόκειται να αποβιβαστούμε στην Ελλάδα, θέσατε στη διάθεση του αρχηγού της αποβατικής επιχείρησης στρατηγού Σκόμπι τις δυνάμεις σας για να γίνουμε πολλοί. Άλλωστε, ήδη έχει τεθεί στη διάθεση του Σκόμπι η 2α ελληνική ταξιαρχία, γνωστή ως ταξιαρχία του Ρίμινι, αυτή που πήρε μέρος στην απόβαση της Ιταλίας και που αποτελούνταν από ακραιφνείς εθνικόφρονες ύστερα απ' την εκκαθάριση που έγινε στη Μέση Ανατολή.

Ο Αντρέας Τζίμας ωρύεται, δε θέλει ο ΕΛΑΣ να μπει υπό αγγλική διοίκηση, αλλά ποιος τον ακούει. Ο ΕΛΑΣ θα βοηθήσει τον Σκόμπι να «αποβιβαστεί» με τον άνετο και αναίμακτο τρόπο που περιγράψαμε. Σκατά.

19. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

1. Ο Μελιγαλάς

Η διαταγή για την αποχώρηση των Γερμανών απ' την Ελλάδα δίνεται την 26η Αυγούστου 1944 και ο τελευταίος Γερμανός φεύγει απ' την Αθήνα την 12η Οκτωβρίου 1944. Μεσολαβούν δηλαδή 47 μέρες εντελώς κωμικοτραγικές, κατά τις οποίες γίνεται χαμός. Να μερικά μόνο περιστατικά.

Ο Άρης Βελουχιώτης βρίσκεται απ' τον Απρλιω στην Πελοπόννησο. Τα Τάγματα Ασφαλείας, δηλαδή οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις που υπηρετούν τους Γερμανούς, αλωνίζουν κυριολεκτικά, κυρίως στην Πελοπόννησο. Όλοι, και κυρίως οι ίδιοι οι ταγματασφαλίτες ξέρουν πως έχουν, αν όχι την ανοιχτή υποστήριξη, τουλάχιστον τη σιωπηρή ανοχή της εξόριστης κυβέρνησης του Καίρου, που βλέπει σ' αυτούς μια σοβαρή δύναμη για το χτύπημα των κομμουνιστών. Όμως, τα πράγματα αλλάζουν για τους ξαφνικά την 26 Σεπτεμβρίου 1944, που υπογράφεται η συμφωνία της Καζέρτας. Το ΕΑΜ για να δεχτεί να υπογράψει τη συμφωνία απαιτεί και πετυχαίνει επίσημη καταδίκη απ' την κυβέρνηση των Ταγμάτων Ασφαλείας. Και ο Άρης βρίσκει την ευκαιρία να τους ρημάξει. Περισσότερο κυνηγάει τους ταγματασφαλίτες, παρά τους Γερμανούς τώρα πια.

Την 18η Σεπτεμβρίου καταλαμβάνει την Καλαμάτα, που την υπερασπίζονται όχι Γερμανοί, αλλά ταγματασφαλίτες, που παθαίνουν τον παθών τους τον τάραχο. Όμως, ο κύριος όγκος τους καταφεύγει σ' ένα χωριό εκεί κοντά, που λέγεται Μελιγαλάς. Στις 13 Σεπτεμβρίου 1944 ο Άρης επιτίθεται στον Μελιγαλά, που τον κατέχουν 1500 Ταγματασφαλίτες, με βαρύ οπλισμό και πυροβολικό. Η μάχη κρατάει τρεις μέρες και οι ταγματασφαλίτες, που παραδίδονται μαζικά, είτε εκτελούνται επί τόπου με συνοπτικές διαδικασίες είτε λυντσάρονται απ' το πλήθος. Πρόκειται για σωστό μακελλείο. Όμως, ο Άρης ενεργεί υπό την κάλυψη της κυβερνήσεως. Τα αστικά κόμματα για να κερδίσουν τον ΕΛΑΣ, πούλησαν τους ταγματασφαλίτες, πράγμα που δεν το περίμεναν καθόλου και τους κακοφαίνεται πολύ.

Τελικά, με την επέμβαση του Παν. Κανελλόπουλου που βρίσκεται ήδη στην Ελλάδα σαν εκπρόσωπος της κυβερνήσεως, οι ταγματασφαλίτες δε σφάζονται πια αλλά συγκεντρώνονται μπουλουκηδόν σε στρατό-

πεδα συγκεντρώσεως, για να τους βρουν έτοιμους οι Άγγλοι κατά τα Δεκεμβριανά που πλησιάζουν και να τους ρίξουν στη μάχη κατά του ΕΛΑΣ. Στην Αθήνα και τα άλλα αστικά κέντρα, οι Γερμανοί τρέμουν μια επίθεση του ΕΛΑΣ, τώρα στα τελευταία, αλλά ο ΕΛΑΣ δεν επιτίθεται. Σέβεται τις συμφωνίες που έχει κάνει με τους Γερμανούς ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, ένας τρομερός και φοβερός άνθρωπος δυο μέτρα μπόι, για να κυρηχτεί η Αθήνα ανοχύρωτη πόλη. Οι Γερμανοί είναι έτοιμοι να ανατινάξουν το παγιδευμένο φράγμα του Μαραθώνα, αν τους χτυπήσει ο ΕΛΑΣ, και ο Δαμασκηνός, που συνεργάστηκε μ' όλους, με τους Γερμανούς, με τους Άγγλους, με τους ΕΛΑΣίτες, και που ανήλθε στον αρχιερατικό θρόνο με τη βοήθεια των Γερμανών, αρχίζει να τρέχει σαν παλαβός απ' τους Γερμανούς στους πράκτορες των Άγγλων κι απ' αυτούς στους ΕΛΑΣίτες.

Τελικά ο μετριοπαθής Γερμανός φρούραρχος της Αθήνας Φέλμυ αποδεικνύεται ανθρωπιστής, και η Αθήνα σώζεται. Στο μεταξύ έχει φύγει για τη Γερμανία ο τρομερός στρατηγός των Ες-Ες Βάλτερ Σιμάνα, και ο Φέλμυ μπορεί και παίρνει πρωτοβουλίες παρέα με το φίλο του Δαμασκηνό.

2. Αλλαγή βάρδιας

Ο Γερμανός φρούραρχος της Αθήνας Φέλμυ, ένας πραγματικός τζέντλεμαν που έμπλεξε με τον Χίτλερ (δεν ήταν όλοι οι Γερμανοί κτήνη), διαλύει το στρατόπεδο συγκεντρώσεως στο Χαιδάρι. Ξέρει πως οι Ες-Ες, τώρα που πνέουν τα λούστια, μπορούν να τους σφάξουν όλους εκεί μέσα. Και καλά τους κομμουνιστές. Για αυτούς δεν θα είχε αντίρρηση ούτε ο Φέλμυ. Όμως στο Χαιδάρι βρίσκονται έγκλειστοι από τις 15 Μαρτίου 1944 και οι αστοί πολιτικοί Θεμιστοκλής Σοφούλης, Γεώργιος Καφαντάρης και Στυλιανός Γονατάς. Ο Φέλμυ, που έχει τις επαφές του με τους Άγγλους, ξέρει πως αυτοί οι πολιτικοί μπορεί να φανούν πολύ χρήσιμοι στην τάξη τους, όταν έρθουν με το καλό οι Άγγλοι κι αλλάξουν βάρδια με τους Γερμανούς. Ο Φέλμυ δεν είναι κανένας αγροίκος, σαν τους Ες-Ες, για να μην ξέρει τη χρησιμότητα των αστών πολιτικών.

Σοβαρότατο ρόλο σ' όλα αυτά παίζει ο τρομερός πράκτορας της Ιντέλιτζενς Σέρβις, Μακάσκι, που δυο φορές συλλαμβάνεται από τους Γερμανούς, δυο φορές καταδικάζεται σε θάνατο και δυο φορές δραπετεύει κατά μυστηριώδη τρόπο. Τον προστατεύει και ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, που μπαίνει για τα καλά στο παιχνίδι. Και τα καταφέρνει θαυμάσια με όλους, ακόμα και με τους ΕΛΑΣίτες, χάρη στη δίωξή του από τον Μεταξά, που του δίνει άφεση αμαρτιών για τη συνεργασία του και με τους Γερμανούς και με τους Άγγλους. Το ίδιο διπλό ή τριπλό παιχνίδι παίζει και ο αρχηγός της αστυνομίας Άγγελος Έβερετ.

Και μέσα σ' όλα, νάσου και ο στρατηγός Θεόδωρος Πάγκαλος, ο δικτάτορας της πλάκας. Είναι φιλογερμανός μέχρι τα μπούνια και ένας απ' τους βασικούς οργανωτές των Ταγμάτων Ασφαλείας. Πάει, λοιπόν, στον Φέλμυ και του λέει, ξέρεις φίλε, έχω σκοπό να αναλάβω την εξου-

σία και να γίνω δικτάτορας, τώρα που φεύγετε, για να αποτρέψω τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Ο Φέλμυ του λέει, άντε από δω ρε σαχλαμάρα, τους Άγγλους δηλαδή γιατί τους έχετε; Άστους, ξέρουν αυτοί. Και ο Πάγκαλος χάνει την ευκαιρία να σώσει την Ελλάδα απ' τους κομμουνιστές. Τέτοια χοντρή πλάκα γίνεται αυτόν τον καιρό.

Στο μεταξύ, έχει διοριστεί επισήμως στρατιωτικός διοικητής Αττικής από την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση ο στρατηγός Σηλιωτόπουλος. Κι έτσι, έχουμε δύο στρατιωτικούς διοικητές στην Αθήνα, έναν Γερμανό, τον Φέλμυ, κι έναν Έλληνα, τον Σηλιωτόπουλο. Χοντρή πλάκα σας λέω. Κανονική αλλαγή φρουράς, όπως στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Οι Γερμανοί παραδίδουν την εξουσία στους Άγγλους σχεδόν εν επισήμω τελετή.

Ο τελευταίος κατοχικός πρωθυπουργός Ιωάννης Ράλλης, προσπαθεί κι αυτός να το παίξει φιλόπατρις αυτόν τον καιρό και προσφέρει τις υπηρεσίες του στους Άγγλους, αφού τις είχε ήδη προσφέρει επιτυχώς στους Γερμανούς. Μύλος. Όλοι παίζουν την πατρίδα στα ζάρια. Δε λέγεται πόσο αγαπούν την Ελλάδα όλοι αυτοί οι καλοί κύριοι.

Στο μεταξύ έρχονται στην Αθήνα σχεδόν νόμιμα και ενώ ακόμα οι Γερμανοί βρίσκονται εδώ, δύο μέλη της κυβερνήσεως, ο Θ. Τσάτσος και ο Ζέβγος. Ο πρώτος για να συνεννοηθεί με τους εγχωρίους αστούς και ο δεύτερος με τους εγχωρίους κομμουνιστές για την υποδοχή.

3. Η απελευθέρωση

Η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση είναι έτοιμη να έρθει απ' την Ιταλία στην Ελλάδα. Όμως, έχει προκύψει ένα μικρό πρόβλημα, έτσι που οι κομμουνιστές υπουργοί αρνούνται να ορκιστούν πίστη στο βασιλιά Γεώργιο Β'. Αλλά η λύση βρίσκεται: Ορκίζονται πίστη στον διάδοχο Παύλο! Ξεφτέρια, οι μπαγάσες. Κι άντε να δεις προκοπή με τέτοια καραγκιοζιλίκια. Στην Αθήνα, όλοι ετοιμάζονται για την υποδοχή. Ακόμα και οι Ες-Ες. Στο φρικτό άντρο τους στην οδό Μέρλιν στο Κολωνάκι, στις 11 Σεπτεμβρίου, ένα μήνα πριν απ' την αναχώρησή τους, κάνουν τις τελευταίες εκτελέσεις, μέσα στο υπόγειο. Αυτή τη φορά εκτελούν όχι κομμουνιστές, αλλά τους Έλληνες διερμηνείς τους! Τους συνεργάτες τους! Τους φίλους τους! Δε θέλουν ν' αφήσουν πίσω τους μάρτυρες για όσα φρικώδη συνέβησαν στην οδό Μέρλιν. Εντούτοις, κάποιιοι που πέρασαν από κει και επέζησαν, περιέγραψαν τον ένα και μοναδικό τρόπο βασανισμού που εφαρμόζαν οι άνδρες των Ταγμάτων Θανάτου (αυτό σημαίνει Ες-Ες). Κρεμούσαν το θύμα απ' τα χέρια, από το ταβάνι, όχι πολύ ψηλά για να κάνει τη δουλειά του ο «οδοντογιατρός». Που έβγαζε ένα ένα τα δόντια του θύματος με τανάλια για πρόκες, φυσικά χωρίς αναισθητικό. Όταν έβγαине και το τελευταίος φρονημίτης και το αγρίμι δε φρονήμει, έπιανε δουλειά ο πεντικιουρίστας. Που ξεριζωνε τα νύχια, πρώτα των ποδιών και ύστερα των χεριών. Αν παρά ταύτα το θύμα επιζούσε, έτρωγε μια σφαίρα στο κεφάλι εξ επαφής. Με τους διερμηνείς τους, ωστόσο, τούτα τα κτήνη φάνηκαν «επιεική». Τους εκτέλεσαν με μια σφαίρα στο κεφάλι χωρίς να τους βασανίσουν.

Στις 2 Οκτωβρίου, δέκα μόλις μέρες πριν απ' την εκκένωση της Αθήνας την 12η Οκτωβρίου, οι Γερμανοί εκτελούν, έτσι για πλάκα σχεδόν, 25 πατριώτες στον Υμηττό, ανάμεσά τους και την Λέλα Καραγιάννη, και άλλους 9 στο Κατσιπόδι. Τα τρία τελευταία θύματα είναι τρεις ΕΠΟΝίτες, ο Αγαλιώτης, ο Φραγκόπουλος και ο Καλαμπόκας. Είναι αυτοί που πριν ξημερώσει η 12η Οκτωβρίου, η μέρα της λευτεριάς, τρέχουν από εργοστάσιο σε εργοστάσιο στον Πειραιά, και βγάζουν τα καψύλια από τους δυναμίτες με τους οποίους οι Γερμανοί ανατινάζουν αράδα όλες τις βιομηχανικές μονάδες, μικρές και μεγάλες. Οι ΕΠΟΝίτες σώζουν την παρουσία των καπιταλιστών! Των συνεργατών των Γερμανών! Των μελλοντικών τους εκτελεστών! Δεν ξέρω πώς να τους χαρακτηρίσω: ήρωες ή ηλίθιους; Ας τους πούμε ήρωες που σκοτώθηκαν για τον πιο ηλίθιο σκοπό.

Πάντως, το λιμάνι του Πειραιά δεν μπόρεσαν να το σώσουν. Οι Γερμανοί, την τελευταία μέρα της εκκένωσης της Αθήνας και του Πειραιά, την 12η Οκτωβρίου, το τινάζουν στον αέρα. Το ίδιο παν να κάνουν και με το εργοστάσιο ηλεκτρισμού του Πειραιά, αλλά το 1ο τάγμα του ΕΛΑΣ δίνει μια σκληρή μάχη σώμα προς σώμα με τους Γερμανούς, που κρατάει μια μέρα, και το εργοστάσιο τελικά σώζεται. Γερμανοί νεκροί, 77. Αντάρτες νεκροί, 9. Επέσατε θύματα αδέρφια εσείς... Για ποιον επέσατε θύματα; Τι μπορούμε να πούμε σήμερα; Τι έγινε όλος εκείνος ο ηρωισμός;

Πάντως, τα πανηγύρια για την απελευθέρωση της Αθήνας κρατούν τρεις μέρες και τρεις νύχτες. Η νύχτα των νεκρών είναι πιο μεγάλη. Κρατάει όσο η αιωνιότητα.

4. Ο βασιλιάς ξανάρχεται

Ο τελευταίος Γερμανός φεύγει απ' την Αθήνα στις 12 Οκτωβρίου 1944 και η ελληνική κυβέρνηση αποβιβάζεται στην Ελευσίνα 6 μέρες αργότερα, την 18η Οκτωβρίου. Αυτές τις 6 μέρες η ελληνική κυβέρνηση, φορτωμένη στο θωρηκτό «Αβέρωφ» κάνει κρουαζιέρα στον Αργοσαρωνικό, περιμένοντας το σύνθημα του Άγγλου πρεσβευτή Ρέτζιναλντ Λίπερ που έχει έρθει πριν απ' αυτήν στην Αθήνα, συνοδευόμενος από τον Μακμίλαν, βοηθό του Άγγλου υπουργού εξωτερικών Ήντεν. Κάτι σημαίνει, βέβαια, το νάρχονται πρώτα οι πρεσβευτές και ύστερα η κυβέρνηση στην οποία είναι διαπιστευμένοι.

Την 18η Οκτωβρίου 1944 τα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης, μαζί και οι τρεις κομμουνιστές που μετέχουν τώρα σ' αυτήν, προχωρούν θριαμβικά εν μέσω πανδαιμονίου απ' τις ιαχές του πλήθους, και διά της Ιεράς Οδού φτάνουν στην Ακρόπολη, όπου υψώνουν την ελληνική σημαία. Η τελετή επαναλαμβάνεται έκτοτε κάθε χρόνο, προφανώς γιατί κάθε χρόνο γιορτάζουμε μια απελευθέρωση από κάποιον εχθρό.

Η Ιερά Οδός, που συνδέει την Ελευσίνα με την Ακρόπολη και διά της οποίας στην αρχαιότητα περνούσε η πομπή των Παναθηναίων, επιλέγεται σκόπιμα. Μόνο που τα μυστήρια αυτή τη φορά δεν είναι τα

ελευσίνεια, αλλά τα εγγλέζικα. Άσε που η ελληνική σημαία δεν είναι ο πέπλος της Αθηνάς.

Μετά την έπαρση της σημαίας στην Ακρόπολη και την έπαρση μαζί της, της εθνικής υπερηφανείας που την υποβαστάζουν οι Άγγλοι, οι επίσημοι παν στη μητρόπολη, όπου ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός τελεί δοξολογία, για να ευχαριστήσει την Παναγία, δηλαδή τους Άγγλους.

Τελειώνει κι αυτή η σεμνή τελετή και ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου ανεβαίνει σ' ένα μπαλκόνι στο Σύνταγμα και τραβάει έναν εθνικοπατριωτικό λόγο, μα τι λόγο. Όλο ύμνους και εγκώμια για τους Άγγλους. Φυσικά, δεν παραλείπει να ζητήσει την εκκένωση της Αν. Μακεδονίας και της Θράκης απ' τους Βουλγάρους, που βρίσκονται ακόμα εκεί (δεν καθόμαστε για πάντα μιας και ήρθαμε, λεν προφανώς) καθώς και την επιστροφή στην Ελλάδα της Βορείου Ηπείρου. Όμως για την Κύπρο τσιμουδιά. Βλέπεις, η Κύπρος ανήκει στη σύμμαχο Αγγλία.

Λίγες μέρες αργότερα, οι Αθηναίοι βγαίνουν και πάλι στους δρόμους για να επευφημήσουν, την 26η Οκτωβρίου, τον Άγγλο υπουργό εξωτερικών Ήντεν που κάνει μία φιλική επίσκεψη στην Ελλάδα κατά την επιστροφή του απ' τη Μόσχα. «Ζήτω οι ελευθερωτές της Ελλάδας», είναι το κυρίαρχο σύνθημα. Ακόμα και το ΕΑΜ χαρακτηρίζει τους Άγγλους ελευθερωτές της Ελλάδας!

Λίγο νωρίτερα, ο Σκόμπι στέλνει ένα έγγραφο στον φρούραρχο της Αθήνας Σπηλιωτόπουλο, που λέει επί λέξει: «Όταν οι Γερμανοί αποχωρήσουν ή παραδοθούν, τα Τάγματα Ασφαλείας θα λάβουν οδηγίες σας, ή να λιποταχτήσουν προς τας οικίας των ή να παραδοθούν εις υμάς». Που σημαίνει, είτε τους αφήσετε να λιποταχτήσουν κάνοντας τα στραβά μάτια είτε «παραδοθούν» σε σας, το ίδιο κάνει. Και στις δυο περιπτώσεις, δικοί μας άνθρωποι παραμένουν και μόλις σφυρίξουμε θάρθουν κοντά μας για να σώσουν την Ελλάδα απ' τους κομμουνιστές, όπως ακριβώς την είχαν σώσει λίγο πριν, συνεργαζόμενοι με τους Γερμανούς. Πολύ πατριώτες, οι ταγματασφαλίτες! Επ' αυτών θα στηριχτεί η δημιουργία του νέου κράτους – και γιαυτό θα προκόψει!

5. Πάρτυ από κομπραδόρους για ελευθερωτές

Οι αγγλικές αποβατικές μονάδες που «ελευθέρωσαν» την Ελλάδα, αλλά μετά την ήρεμη αποχώρηση των Γερμανών, αποτελούνται από μια θωρακισμένη ταξιαρχία και μια ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών. Και τα άρματα και οι αλεξιπτωτιστές είναι αυτό ακριβώς που χρειάζεται για το χτύπημα του ΕΛΑΣ, που το ετοιμάζουν καλά οι Άγγλοι, που παριστάνουν τους ελευθερωτές. Αλλά όχι από τους Γερμανούς, από τους κομμουνιστές. Με τους οποίους ωστόσο συνεχίζουν να συνεργάζονται, αφού στην κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου μετέχουν τρεις κομμουνιστές.

Είναι η πρώτη φορά που οι Έλληνες κομμουνιστές θα μετέχουν των κυβερνητικών ευθυνών, φυσικά σε κυβέρνηση συνασπισμού και όχι δική τους. Όμως, το σκάνδαλο θα απαλειφτεί σύντομα. Ο Δεκέμβρης είναι κοντά. Προς το παρόν, και για ενάμισο μήνα, οι Άγγλοι των αποβατι-

κών μονάδων, που δεν έκαναν απόβαση αλλά αποβιβάστηκαν κανονικά, περίπου σαν τουρίστες, θα φτιάξουν το κατεστραμμένο λιμάνι του Πειραιά, όχι βέβαια για το χατήρι των συμμάχων Ελλήνων αλλά γιατί θα τους χρειαστεί στον εμφύλιο που ετοιμάζουν με πάσα επιμέλεια. Για τον ίδιο λόγο θα ξαναχτίσουν μερικές απ' τις βασικές γέφυγες που έχουν καταστραφεί. Αλλά θα επιβλέψουν και στη διανομή των τροφίμων και του ρουχισμού της περίφημης ΟΥΝΡΑ, που μοιάζει περισσότερο με τις χάντρες που δείχνουν οι αποικιοκράτες στους ιθαγενείς της Αφρικής για να τους θαμπώσουν, παρά με πραγματική βοήθεια. Όπως και νάναι όμως, μια σοκολάτα είναι μια σοκολάτα αυτή την εποχή, και μια τσίχλα βοηθάει στη χώνεψη της σοκολάτας. Άλλωστε, πού να φας ψωμί. Μια φραντζόλα στοιχίζει 80 δισεκατομμύρια δραχμές! Ο υπερπληθωρισμός έχει κάνει δισεκατομμυριούχους όλους όσους είναι σε θέση να αγοράσουν μια φραντζόλα ψωμί.

Γιαυτό ακριβώς και ο Άγγλος υπουργός των οικονομικών, που ουσιαστικά είναι και Έλληνας υπουργός των οικονομικών, λέει πως μια νέα, μεταπολεμική ελληνική δραχμή στο εξής θα κάνει 50 δισεκατομμύρια παλιές. Τέρμα οι λαϊκοί δισεκατομμυριούχοι. Στο εξής, δισεκατομμυριούχοι θα είναι αυτοί που ήταν και παλιά. Αυτοί που είχαν τα λεφτά τους στην Ελβετία. Και που τώρα φέρνουν ένα μέρος, ίσα ίσα για να μπορούν να οργανώνουν πάρτυ και δεξιώσεις προς τιμήν των ελευθερωτών Άγγλων.

Αυτές τις μέρες γίνεται χαμός στο Κολωνάκι. Είναι τόσα πολλά τα πάρτυ που γίνονται κάθε βράδυ, που ο Άγγλος πρεσβευτής Ρέτζιναλντ Λίπερ δίνει διαταγή στους Άγγλους αξιωματικούς και στρατιώτες να αποφεύγουν τα συχνά πάρτυ, διότι εδώ ήρθαν για δουλειά και όχι για να χορεύουν με τις όμορφες και καλοζωισμένες αστές του Κολωνακίου, που ούτε κατάλαβαν την κατοχή. Τα βόλευαν καλά με τους Γερμανούς, τώρα τα βολεύουν καλά με τους Άγγλους, αργότερα θα τα βολέψουν καλά με τους Αμερικανούς. Και στο μέλλον θα τα βολέψουν καλά, πιθανόν και με τους Τούρκους. Κατά τα άλλα, η «εθνική αστική τάξη» παραμένει τάξη, όμως δύσκολα θα τη χαρακτήριζε κανείς εθνική. Άλλωστε, ο πατριωτισμός είναι κάτι που έτσι κι αλλιώς αφορά μόνο το πόπολο. Το κεφάλαιο δεν έχει πατρίδα. Προς το παρόν πάντως, οι Έλληνες αστοί δεν πρέπει να προκαλούν τους πεινασμένους Έλληνες, λέει ο Λίπερ, και απαγορεύει τα συχνά πάρτυ.

6. Οι ασφαλείς ταγματσαφάιτες

Η Εθνική Πολιτοφυλακή, όπως λέγεται τώρα η παλιά ΟΠΛΑ, δεν είναι παρά η αστυνομία του ΕΑΜ, που προσπαθεί να προστατεύσει τους ΕΑΜίτες απ' τους πάντα αφηνιασμένους ταγματσαφάιτες. Η Εθνική Πολιτοφυλακή δε διστάζει να εκτελεί με συνοπτικές διαδικασίες τους ταγματσαφάιτες συνεργάτες των Γερμανών. Καμιά φορά παίρνει η μπόρα και αθώους. Καμιά φορά λειτουργεί και η παραδοσιακή αυτοδικία (βεντέτα). Όμως, όσοι απ' τους ταγματσαφάιτες κυκλοφορούν ε-

λεύθεροι είναι τόσο θρασείες, που είναι απορίας άξιο που δεν είχαμε περισσότερα λυντσαρίσματα απ' αυτά που έγιναν.

Για να αποφευχθούν, λοιπόν, τα λυντσαρίσματα αυτή τη δύσκολη, μεταβατική εποχή, κατά την οποία κανένα κράτος, ούτε δεξιό ούτε αριστερό, δε λειτουργεί ακόμα (ούτε στο μέλλον και μέχρι σήμερα θα λειτουργήσει, αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία σχέση έχουσα με τους ιδεολογικούς απογόνους των δοσιλόγων) τα εκ ταγματσαφάιτων στελέχη κλείνονται στη φυλακή, όχι για τιμωρία αλλά για να προφυλαχτούν απ' το μαινόμενο πλήθος των βασανισμένων σ' όλη τη διάρκεια της κατοχής. Και περνούν ζωή και κόττα στη φυλακή. Ούτε απριλιανοί νάταν.

Οι λιγότερο σημαντικοί ταγματσαφάιτες κλείνονται με τον οπλισμό τους, προσέξτε, με τον οπλισμό τους, σε δυο στρατόπεδα, ένα στη Χαλκιδική για τα βόρεια καθάρματα, και ένα στην Πελοπόννησο για τα νότια καθίγια. Ίσως να είναι παγκόσμια πρωτοτυπία ο εγκλεισμός σε στρατόπεδο ενόπλων ανδρών. Το παιχνίδι παίζεται πολύ χοντρά απ' τους Άγγλους. Και πολύ προκλητικά.

Στις αρχές Νοεμβρίου 1944, 668 κρατούμενοι δοσιλογοί και ποινικοί ανάκατα, δραπετεύουν τον ίδιο καιρό από διαφορετικές φυλακές. Είναι καταφάνερο πως δεν πρόκειται για δραπέτευση αλλά για απόλυση, που προτείνεται ως δραπέτευση. Και τότε η Εθνική Πολιτοφυλακή αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να βρει τους δραπέτες. Μπαίνει σε σπίτια χωρίς ένταλμα, και συχνά εκτελεί επιτόπου. Η πρόκληση απ' τη μεριά των Άγγλων είναι τόσο μεγάλη με τούτη τη δήθεν δραπέτευση, που η άποψη σύμφωνα με την οποία όλα αυτά τα κάνουν για να επιτείνουν το χάος ώστε να δικαιολογηθεί η επέμβασή τους, είναι κάτι παραπάνω από βάσιμη, αν μάλιστα πάρουμε υπ' όψιν και την πάγια αγγλική τακτική του «διαίρει και βασίλευε».

Προσέξτε να δείτε τι λέει ο Τσώρτσιλ σ' ένα γράμμα του προς τον υπουργό του των εξωτερικών: «Έχοντας υπόψιν τη μεγάλη τιμή (εννοεί την Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία) που πληρώσαμε στους Ρώσους για να έχουμε ελεύθερα τα χέρια στην Ελλάδα, δε θα έπρεπε να διστάσουμε να χρησιμοποιήσουμε βρετανικά στρατεύματα για να υποστηρίξουμε την ελληνική βασιλική (προσέξτε το βασιλική) κυβέρνηση του κ. Παπανδρέου. [...] Αυτό συνεπάγεται τη βέβαιη επέμβαση των βρετανικών στρατευμάτων για να εμποδιστούν ταραχές. [...] Χρειαζόμαστε 8 ή 10 χιλιάδες στρατιώτες ακόμα για να κρατήσουμε την πρωτεύουσα και τη Θεσσαλονίκη στο όνομα της τωρινής κυβέρνησης. [...] Περιμένω οπωσδήποτε μια σύγκρουση με το ΕΑΜ και δεν πρέπει να την αποφύγουμε, με την προϋπόθεση να διαλέξουμε καλά το έδαφος».

Σαφέστατος, ο πάντα κυνικός και καθαρός στη σκέψη Ουίνστον Τσώρτσιλ, που υπηρετεί καλά τη χώρα του. Την Ελλάδα όμως ποιος την υπηρετεί; Μα, οι δοσιλογοί!

20. ΤΑ ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ

1. Ο Δεκέμβρης πλησιάζει

Την 28η Νοεμβρίου 1944, ο Παπανδρέου, με την έγκριση του Άγγλου πρεσβευτή Λίτερ, υποβάλλει στο υπουργικό συμβούλιο ένα νομοσχέδιο σύμφωνα με το οποίο όλες οι ένοπλες δυνάμεις των αντιστασιακών οργανώσεων, αριστερές και δεξιές, πρέπει να διαλυθούν πριν από την 10η Δεκεμβρίου, προκειμένου να δημιουργηθεί μια Εθνοφυλακή, που θα αποτελέσει το έμβρυο για τον μελλοντικό ελληνικό εθνικό στρατό.

Μέχρι εδώ, τίποτα το μεμπτό. Όμως, υπάρχει και συνέχεια. Το νομοσχέδιο λέει πως τόσο η 3η Ορεινή Ταξιαρχία (του Ρίμινι) όσο και ο Ιερός Λόχος, δηλαδή μια επιλεκτική μονάδα αποτελούμενη αποκλειστικά από βασιλόφρονες αξιωματικούς, που εδρεύει στην Κέρκυρα, θα ενταχτούν αυτόματα, ως έτοιμος και υπάρχων ήδη στρατός, στην υπό ίδρυση Εθνοφυλακή, στην οποία θα ενταχτούν επίσης και ορισμένες μονάδες του ΕΔΕΣ του Ζέρβα. Το άθροισμα σε άνδρες όλων των παραπάνω μονάδων θα δώσει και τον αριθμό των ανδρών του ΕΛΑΣ που πρέπει να ενταχτούν στην ίδια Εθνοφυλακή. Τα πράγματα φαίνονται πολύ καθαρά και πολύ αθώα. Ο αριθμός των δεξιών και των αριστερών στρατιωτών της υπό ίδρυση Εθνοφυλακής θα είναι ακριβώς ο ίδιος.

Ναι, αλλά ο ΕΛΑΣ είναι ήδη ένας έτοιμος και δοκιμασμένος στρατός. Όμως, ο οπλισμός του σε σχέση με τις άλλες, τις δεξιές μονάδες, είναι για τα πανηγύρια. Συνεπώς, την υπεροπλία θα την έχουν αυτομάτως οι δεξιοί. Άσε που τη στρατολογία που θα γίνει για να αυξηθεί ο αρχικός στρατός, θα την ελέγχει ο Παπανδρέου και οι Άγγλοι. Οπότε, σε λίγους μήνες οι ΕΛΑΣίτες που θα μπουν απ' την αρχή στην Εθνοφυλακή, θα έχουν εξαφανιστεί εντελώς μέσα στο πλήθος των επιστράτων, και ο στρατός θα γίνει αυτομάτως όργανο της Δεξιάς.

Πονηρός ο Παπανδρέου, αλλά πονηροί και οι κομμουνιστές. Ο Σιάντος από μέρους του ΚΚΕ και ο Παρτσαλίδης από μέρους του ΕΑΜ επισκέπτονται τον Παπανδρέου την 30ή Νοεμβρίου και του λένε, διαλύουμε τον ΕΛΑΣ, αν διαλύσετε την 3η Ορεινή Ταξιαρχία (του Ρίμινι). Να φτιάξουμε έναν στρατό εξ αρχής με επιστράτευση. Τίποτα πιο τίμιο και πιο λογικό. Όμως, ο Παπανδρέου απορρίπτει αυτό το καταφάνερα λογικό σχέδιο. Με τίποτα δε θέλει να διαλύσει την ταξιαρχία των πραι-

τωριανών. Και σα να μην έφτανε αυτό, ο Σκόμπι αυτοβούλως και χωρίς να ρωτήσει κανέναν στην κυβέρνηση, κυκλοφορεί μια προκήρυξη στους αντάρτες του ΕΛΑΣ και τους διατάσσει να παραδώσουν τα όπλα πριν απ' τις 10 Δεκεμβρίου. Ποιος, λοιπόν, είναι αυτός ο αποικιοκράτης που φέρεται σαν κυβερνήτης σε αφρικανική χώρα και εκδίδει διαταγές, που δεν τις γνωρίζει η ελληνική κυβέρνηση;

Οι ΕΑΜίτες γίνονται θηρία, και με το δίκιο τους. Όλα τα αριστερά μέλη της κυβέρνησης παραιτούνται αμέσως, διαμαρτυρόμενοι για την απροκάλυπτη επέμβαση του Σκόμπι. Αλλά την επομένη της κυκλοφορίας της προκήρυξης και της παραίτησης των αριστερών, ο Παπανδρέου καλύπτει εκ των υστέρων την ενέργεια του Σκόμπι. Ημερομηνία καλύψεως, 2 Δεκεμβρίου 1944. Δηλαδή, δυο μέρες πριν απ' τη ματωμένη Κυριακή. Και να σου λέει ο Παπανδρέου πως με τις ενέργειές του πρόλαβε τα χειρότερα. Λες και υπάρχουν χειρότερα απ' αυτά που θα ακολουθήσουν.

2. Ένας μίνι εμφύλιος

Το σχέδιο του ΚΚΕ και του ΕΑΜ για διάλυση όλων των ενόπλων αντιστασιακών σχηματισμών και τη δημιουργία στρατού με επιστράτευση, δείχνει πως ουδεμία πρόθεση είχαν οι αριστεροί να συγκρουστούν με τους δεξιούς, και ουδόλως αποσκοπούσαν σε μια αποκλειστικά αριστερή κυβέρνηση, όπως κατ' επανάληψιν θα πουν αργότερα οι δεξιοί δημαγωγοί. Το ΕΑΜ δεν είναι ΚΚΕ, είναι κάτι πολύ ευρύτερο και συμπεριλαμβάνει και σοσιαλδημοκράτες, σαν τον Σβώλο και τον Τσιριμώκο, που δε θέλουν καθεστώς κομμουνιστικό, θέλουν καθεστώς σοσιαλδημοκρατικό, δηλαδή αυτό ακριβώς που δε θέλουν οι Άγγλοι και το τσιράκι τους, ο Γ. Παπανδρέου. Βέβαια, οι κομμουνιστές πολύ θα ήθελαν ένα κομμουνιστικό καθεστώς αλλά ξέρουν πως κάτι τέτοιο είναι αδύνατο. Προς το παρόν, τα κομμουνιστικά σχέδια προβλέπουν ενεργό συμμετοχή σε κυβέρνηση συνασπισμού κι αν η συγκυρία αργότερα ευνοήσει τους κομμουνιστές, έχει καλώς από κομμουνιστικής απόψεως, αν δεν τους ευνοήσει, τουλάχιστον δε θα χάσουν και τα λίγα που έχουν κερδίσει. Άς μην ξεχνάμε πως ο πόλεμος στην Ευρώπη συνεχίζεται, και όλα παίζονται ακόμα.

Λογικότατο, λοιπόν, το σχέδιο, παρά τις κραυγές των φωνακλάδων υπερεπαναστατών που ζητούν Λαϊκή Δημοκρατία εδώ και τώρα. Αλλά κάτι τέτοιο θα είχε σα συνέπεια μια σύγκρουση κατ' αρχήν του ΚΚΕ με το ΕΑΜ, πράγμα ολικά και φανερά παράλογο. Όμως, αυτό που φοβούνται οι Άγγλοι είναι το πραγματικά λαοπρόβλητο και δοκιμασμένο ΕΑΜ, που έκανε θαύματα στη διάρκεια της κατοχής. Αν το Μέτωπο διατηρούνταν ως μέτωπο, η Δεξιά θα τα εύρισκε ζόρικα εξ αρχής. Συνεπώς, το ΕΑΜ και κυρίως ο στρατός του, ο ΕΛΑΣ, έπρεπε να διαλυθούν πάση θυσία. Γιαυτό, άλλωστε, βρισκόταν ο Σκόμπι στην Αθήνα. Σωστά έγραφε η εφημερίδα του ΕΑΜ «Ελεύθερη Ελλάδα»: μια άνευ όρων διάλυση του ΕΛΑΣ θα εσήμαινε εγκατάλειψη του λαού στα χέρια των

δημίων του. Οι ταγματασφαλίτες παραδοκούν, προστατευόμενοι από τους Άγγλους. Και σ' αυτούς ακριβώς λογαριάζουν οι Άγγλοι περισσότερο απ' όσο στο δικό τους στρατό ή τον Ιερό Λόχο και την Ορεινή Ταξιαρχία του Ρίμινι. Οι ταγματασφαλίτες ξέρουν να δρουν ως κομάντος και ως σφαγείς, και συνελώς είναι καταλληλότεροι για οδομαχίες απ' όσο στρατεύματα εκπαιδευμένα για κανονικές μάχες σε κανονικά πεδία. Βέβαια, τα αγγλικά τανκς θα παίξουν βασικό ρόλο στα Δεκεμβριανά, όπως θα δούμε, όμως θα λειτουργήσουν περισσότερο σαν κινούμενα οδοφράγματα, παρά σαν επιθετικά όπλα. Πίσω απ' αυτά τα κινούμενα οδοφράγματα θα κινούνται τρομαγμένοι ταγματασφαλίτες που ξέρουν πως δεν τους σώζει τίποτα αν νικήσουν οι ΕΑΜίτες, και γι' αυτό τα παίζουν όλα για όλα. Καλύτερο στρατό δεν θα μπορούσαν να βρουν οι Άγγλοι. Ο κάθε στρατηγός, συνελώς και ο στρατηγός Σκόμπι, ξέρει πως δεν υπάρχει πιο καλός στρατιώτης απ' τον απελπισμένο στρατιώτη, που ξέρει πως μόνο η νίκη μπορεί να τον σώσει.

Τα παραπάνω σημαίνουν πως τα Δεκεμβριανά είναι ένας καθαρός εμφύλιος πόλεμος, που θα λειτουργήσει σαν πρελούδιο σ' αυτόν που θα ακολουθήσει, και όχι απλά μια στρατιωτική επέμβαση των Άγγλων. Οι Άγγλοι, όπως αργότερα οι Αμερικανοί στον κυρίως εμφύλιο, καθοδηγούν, οργανώνουν και εξοπλίζουν τους ντόπιους συνεργάτες τους, κυρίως τους ταγματασφαλίτες. Δηλαδή, βάζουν άλλους να σφάζονται για λογαριασμό τους.

3. Η ματωμένη Κυριακή

Την 1η Δεκεμβρίου 1944 ο Σκόμπι, ερήμην της ελληνικής κυβέρνησης, καλεί τον ΕΛΑΣ να παραδώσει τα όπλα. Και την άλλη μέρα, πάλι ερήμην των πάντων, γεμίζει την Αθήνα με προκηρύξεις που πέφτουν από αεροπλάνα, καθώς και με αφίσες που κολλούν στους τοίχους οι μπράβοι του. Δε ζητάει τίποτα αυτή τη φορά. Απλώς, σαν καλός πατέρας, θέλει να κάνει γνωστό στα παιδιά του, τους Έλληνες, πως δεν πρέπει να ανησυχούν για τίποτα, πως θα προστατεύσει την νόμιμη κυβέρνηση και πως θα πατάξει κάθε απόπειρα πραξικοπήματος ή αντισυμβατικής βίας.

Είναι φανερό για ποιον χτυπάει η καμπάνα. Και το ΕΑΜ επιχειρεί να δώσει μια πληρωμένη απάντηση στον προτέκτορα, καλώντας το λαό σε γενική απεργία για τη Δευτέρα, 4 του μήνα, και σε λαϊκή συγκέντρωση διαμαρτυρίας κατά των Άγγλων την Κυριακή, 3 Δεκεμβρίου 1944.

Είναι κάτι το εκπληκτικό αυτή η συγκέντρωση. Εκατομμύρια κόσμου κατακλύζουν, αυτή τη ηλιόλουστη χειμωνιάτικη μέρα, όχι μόνο το Σύνταγμα, αλλά όλο το κέντρο της Αθήνας. Ξένοι και Έλληνες δημοσιογράφοι λεν πως μεγαλύτερη συγκέντρωση δεν είδε ποτέ η Αθήνα στην ιστορία της. Το κύριο σύνθημα «όχι άλλη κατοχή» είναι τόσο πετυχημένο, που αυτό και μόνο είναι αρκετό για να ξεσηκώσει τα πλήθη κατά των νέων κατακτητών, που παριστάνουν τους προστάτες.

Και ξαφνικά, την ώρα που κατατίθενται στο μνημείο του Άγνωστου

Στρατιώτη τα σχετικά στεφάνια, ακούγονται οι πρώτες ριπές πολυβόλου. Κάποιοι πυροβολούν στο ψαχνό από τη στέγη του κτιρίου της Διεύθυνσης Αστυνομίας εκεί δίπλα αλλά και από το κτίριο της Βουλής. Η πρώτη ριπή ξαπλώνει καναδυό, αλλά το πλήθος που παραληρεί δεν καταλαβαίνει ακόμα τίποτα. Με τη δεύτερη ριπή, που ξαπλώνει άλλους πεντέξι, όλα ξεκαθαρίζουν.

Ο πανικός που προκαλείται είναι χωρίς προηγούμενο. Όμως κανείς δεν κουνιέται απ' τη θέση του. Ένα τεράστιο πλήθος ανθρώπων τρέμει από φόβο και κοκκαλώνει από έκπληξη. Αδύνατο να βάλει νους ανθρώπου αυτό που συμβαίνει. Κάποιοι πυροβολούν στο ψαχνό ένα κολοσσιαίο, ετερόκλητο πλήθος ανθρώπων που ζητούν να περάσει η εξουσία απ' τους Άγγλους στους Έλληνες.

Κάθε ριπή ρίχνεται ξαφνικά και ακολουθεί σιγή. Μόλις ξεθαυρέψουν λιγάκι τα πλήθη και αρχίζουν να κουνιούνται, νέα ριπή τα καθλώνει. Κάποιοι ξέρουν να πυροβολούν μεθοδικά, επιστημονικά, σαδιστικά πάνω στο άοπλο πλήθος. Είναι αυτοί που απόχτησαν τη σχετική πείρα στις αποικίες τους. Τι κάνει νιάου νιάου στα κεραμίδια; Οι Άγγλοι κάνουν μπαμ-μπουμ στα κεραμίδια της ελληνικής Βουλής και της ελληνικής Αστυνομίας.

Ο Παπανδρέου θα πει μετά πως δεν έχει ιδέα για το ποιοι οργάνωσαν και εκτέλεσαν αυτό το μακελλείο. Και αυτή τη φορά πρέπει να τον πιστέψουμε. Έτσι κι αλλιώς, ο Σκόμπι κάνει ό,τι θέλει και λογαριασμό δεν έχει να δώσει σε κανέναν ελληνοαφρικανό, πολύ περισσότερο σε δικούς του ανθρώπους, σαν τον Παπανδρέου.

Όταν τέλειωσε το κακό, στην πλατεία Συντάγματος καταμετρώνται 28 πτώματα. Πάνω από 100 τραυματίες, οι περισσότεροι απ' τους οποίους σοβαρά, θα γεμίσουν τα νοσοκομεία της Αθήνας. Η πόλη που δεν πρόλαβε να βγάλει τα μαύρα, πενθεί ξανά. Αυτή τη φορά εξαιτίας των «ελευθερωτών» της. Και να σκεφτείς ότι ο πόλεμος στην Ευρώπη συνεχίζεται.

4. Η ματωμένη Δευτέρα

Η Δευτέρα, 4 Δεκεμβρίου 1944, είναι η μέρα που αρχίζει η γενική απεργία που έχει εξαγγείλει το ΕΑΜ. Όμως, είναι και η επόμενη μέρα της μεγάλης σφαγής και της κηδείας των 28 νεκρών της προηγούμενης. Είναι επίσης η μέρα μιας ακόμα σφαγής, με κάπου 100 νεκρούς και τραυματίες, κανείς δεν ξέρει πόσους ακριβώς. Αυτή τη μέρα, η σύγχυση είναι πλήρης γιατί η δολοφονία των αθώων δε γίνεται με τον αγγλικό τρόπο της προηγούμενης, μεθοδικά, μελετημένα και ψυχρά, αλλά εντελώς άτσαλα από Έλληνες χαφιέδες της περιώνυμης Οργάνωσης Χ του Γρίβα. Τα πράγματα έγιναν ως εξής.

Ένα τεράστιο πλήθος ανθρώπων, ίσως πιο μεγάλο απ' αυτό της προηγούμενης, θάβει τους 28 νεκρούς της Κυριακής. Όλοι ξέρουν πού αρχίζει η πομπή, αρχίζει ακριβώς πίσω απ' τα φέρετρα, αλλά κανείς δεν ξέρει πού τελειώνει. Κάποιοι λεν πως όταν η νεκρική πομπή φτάσει στο

Α' νεκροταφείο, η ουρά της βρίσκεται ακόμα στην Ομόνοια. Αυτό το πλήθος, μ' ένα στόμα, τραγουδάει φάλτσα απ' τον πόνο και το κλάμα το πένθιμο εμβατήριο του ΕΛΑΣ, το «πέσατε θύματα». Και κάθε τόσο τεράστιες ομάδες ανθρώπων γονατίζουν, σηκώνουν το κεφάλι ψηλά σα να προσεύχονται ή να ζητούν βοήθεια απ' τον ουρανό. Όλοι ξέρουν πως τα μεγάλα δεινά για την Ελλάδα μόλις τώρα αρχίζουν.

Όλα παν καλά (τρόπος του λέγειν) μέσα στη θλίψη και τον πόνο, μέχρι την ταφή. Μετά την ταφή, τα πλήθη σκορπούν μέσα στους δρόμους, συνεχίζοντας να τραγουδούν το πένθιμο εμβατήριο, πράγμα που εξοργίζει τους χίτες που είναι ακροβολισμένοι δώθε κείθε σε σπίτια και κυρίως σε ξενοδοχεία του κέντρου της Αθήνας. Και αρχίζουν τότε ένα λιανοτουφεκίδι σα να κυνηγούν πάπιες. Σκοπεύουν απ' τα παράθυρα των ξενοδοχείων και βαρούν στο σταυρό.

Οι Χίτες είναι μια ιδιόμορφη ομάδα καθαριμάτων. Δε συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς, αλλά ούτε και τους έβλαψαν ποτέ. Σ' όλη τη διάρκεια της κατοχής, έργο τους έχουν τη δολοφονία κομμουνιστών. Γιαυτό και οι Γερμανοί τους ανέχονται, και πολύ συχνά τους περιθάλλουν. Εύκολα καταλαβαίνει κανείς την αγάπη των Άγγλων για την Οργάνωση Χ. Οι χίτες έχουν πείρα και είναι καλοί σκοπευτές. Και ξέρουν να σφάζουν και με μαχαίρι, όταν δεν πρέπει να γίνει θόρυβος. Φασίστες κομάντος των πόλεων τέλειοι.

Ο Γρίβας, ο θρυλικός αρχηγός της ΕΟΚΑ στην Κύπρο αργότερα και ορκισμένος εχθρός των Άγγλων, είναι προς το παρόν το δεξί χέρι τους στα Δεκεμβριανά. Το άντρο του είναι στο Θησείο, κοντά στο λόφο του Φιλοπάπου. Από κεί ξεκίνησαν τα παλικάρια του σήμερα, 4 Δεκεμβρίου 1944, για να ακροβολιστούν στο κέντρο της Αθήνας, ώστε να επιτηρούν, υποτίθεται, την τάξη και να προφυλάσσουν τους κατοίκους της πρωτεύουσας απ' τους ταραξίες κομμουνιστές. Κι όταν ένας απ' τους ακροβολιστές κρίνει πως διαταράχτηκε η τάξη απ' το πένθιμο εμβατήριο που τάραξε τ' αυτιά του, ρίχνει μια και ξαπλώνει έναν. Αυτό ήταν. Ακούν το μπαμ τα παλικάρια, κι αρχίζουν να βαρούν όλοι.

Κανείς δεν μπορεί να βεβαιώσει πως, κι αυτά τα επεισόδια, οργανώθηκαν απ' τους Άγγλους. Αλλά ο άτσαλος τρόπος που εκδηλώθηκαν, μαρτυράει πως ήταν έργο καθαρά ελληνικό. Άλλωστε, αυτή τη μέρα οι Άγγλοι δε φαίνονται πουθενά. Είναι διακριτικοί. Βλέπεις, σέβονται τους νεκρούς. Ακόμα και τα δικά τους θύματα!

5. Η αρχή του μίνι εμφυλίου

Το βράδυ της Δευτέρας 4 Δεκεμβρίου, μέρα της κηδείας των θυμάτων της 3 Δεκεμβρίου και της εμφάνισης στο προσκήνιο των παλικαράδων του Γρίβα, ο Παπανδρέου υποβάλλει την παραίτησή του. Όλοι πιστεύουν προς στιγμήν πως τώρα θα βρεθεί μια λύση και ο εμφύλιος θα αποτραπεί. Αλλά όταν ο Παπανδρέου ανακαλεί την παραίτηση, ύστερα απ' την άρνηση του Σοφούλη να τον σκαντζάρει (χοροίδο είναι, η αλεπού;), όλοι ξέρουν πως το δύσκολο έργο που ανέλαβε αυτός ο ευφυέ-

στατος πολιτικός θα το φέρει σε πέρας. Δηλαδή, θα αποκλείσει απ' τη διακυβέρνηση και τους κομμουνιστές και τους σοσιαλιστές και τους σοσιαλδημοκράτες, για να κυριαρχήσουν τελικά οι λεγόμενοι «μετριοπαθείς», γνωστοί και με το γεωμετρικό παρατσούκλι «κεντρώοι», που είναι οι λιγότερο κραυγαλέοι δεξιοί, δεξιοί πάντως, όπως ακριβώς και ο Γ. Παπανδρέου και ο Σοφ. Βενιζέλος και ο Θεμ. Σοφούλης και όλα τα καλά παιδιά του Κέντρου, που θα αναλάβουν και θα διεκπεραιώσουν επιτυχώς τον εμφύλιο που θα ακολουθήσει, μέχρι να αναδιοργανωθεί η παροδοσιακή Δεξιά, που έχει δυσφημιστεί πολύ με τη δικτατορία του Μεταξά - κι αυτός είναι ο λόγος που προς το παρόν δεν την προτιμούν οι Άγγλοι.

Είναι αφέλεια πρώτου βαθμού να πιστεύει κανείς πως το Κέντρο είναι δυνατό να έχει κάποια έστω και μακρινή σχέση με κάποια έστω και δυσκαθόριστη Αριστερά. Το Κέντρο είναι μια μετριοπαθής Δεξιά, που συγκεντρώνει λαπάδες πάσης φύσεως. Προσωπικά, εγώ ο αριστερός, πάντα προτιμούσα την παραδοσιακή Δεξιά απ' το Κέντρο, που μπερδεύει διαρκώς τα πάντα, έτσι που κουνιέται συνέχεια σαν εκκρεμές μια προς τα δεξιά, μια προς τα αριστερά για να ισορροπεί τελικά πάντα απ' τα δεξιά. Μη μου μιλάτε, λοιπόν, για κεντρώο Παπανδρέου γιατί μου ανάβουν όλα τα αριστερά λαμπάκια. Άλλωστε, καταλάβατε ήδη πόσο αριστερός ήταν αυτόν τον δύσκολο καιρό ο Παπανδρέου. Αριστερός όσο κι ο Τσώρτσιλ.

Λοιπόν, την 4η Δεκεμβρίου 1944, που είναι η επίσημη ημερομηνία της έναρξης του μίνι εμφυλίου πολέμου που είναι τα Δεκεμβριανά, μετά την ανάκληση της παραίτησης του Παπανδρέου προς μεγάλη ανακούφιση του πρεσβευτή Λίπερ, που είχε πάει η καρδιά του στη Κούλουρη με τα καμώματα του Έλληνα υφισταμένου του, που δεν ήταν, λέει, διατεθειμένος να ανεχτεί τη σφαγή μεταξύ Ελλήνων, λες και πρώτη φορά θα σφάζονταν οι Έλληνες μεταξύ τους, ο Σκόμπι, ο γενικός ντερεβέναγας της αγγλικής τότε αποικίας, που και τότε λεγόταν Ελλάδα (!), κηρύσσει τον στρατιωτικό νόμο. Και καλεί τον ΕΛΑΣ να εκκενώσει την Αθήνα σε μια μέρα.

Όμως, ο ΕΛΑΣ αντί να υπακούσει στο Σκόμπι, αρχίζει στα γρήγορα να καταλαμβάνει τα αστυνομικά τμήματα και να αποπλίζει τους αστυνομικούς που, σημειωτέον, είναι κατοχικοί, χωρίς αυτό να σημαίνει πως είναι και συνεργάτες των Γερμανών κατ' ανάγκην. Η αστυνόμευση δεν σταματάει. Βέβαια, ο ΕΛΑΣ εκτελεί και κανέναν αστυνομικό με συνοπτικές διαδικασίες, όταν εκτός από αστυνομικός είναι και συνεργάτης των Γερμανών, κι αυτός είναι ο λόγος που οι μισοί τουλάχιστον αστυνομικοί ζητούν και πετυχαίνουν την προστασία των Άγγλων. Εκτός απ' τους ταγματασφαλίτες και τους χίτες, ο Άγγλοι έχουν τώρα συμμάχους και τους αστυνομικούς. Όλα τα καλά παιδιά είναι μαζί τους.

6. Τσώρτσιλ, ο νέος Κάνιγκ

Στις 7 Δεκεμβρίου 1944 διαρρέει και δημοσιεύεται στον αμερικανικό

Τύπο, που σημειωτέον αυτόν τον καιρό είναι σχεδόν αναφανδόν υπέρ του ΕΑΜ, πράγμα που δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση γιατί οι Αμερικανοί δεν έχουν αντικαταστήσει ακόμα τους Άγγλους στην Ελλάδα αλλά και γιατί δε βλέπουν καθόλου με καλό μάτι τη διανομή των Βαλκανίων ανάμεσα στους Άγγλους και τους Ρώσους, ένα γράμμα του Τσώρτσιλ απ' ευθείας στον στρατηγό Σκόμπι και όχι στον πρεσβευτή του στην Αθήνα Λίπερ.

Αυτό το ιστορικό τεκμήριο, που μαρτυράει με τον πιο αδιάψευστο τρόπο τις προθέσεις των Άγγλων, έχει ημερομηνία 5 Δεκεμβρίου. Μ' άλλα λόγια γράφηκε και στάλθηκε την επομένη της έναρξης του μίνι εμφυλίου πολέμου που είναι τα Δεκεμβριανά, ενός εμφυλίου πολέμου που υποβαστάζεται και υποστηρίζεται από τους Άγγλους αλλά όχι και από τους Αμερικανούς. Ο Ρούσβελτ ζει ακόμα, και όσο ζει οι Αμερικανοί θα παίζουν τίμια το παιχνίδι τους.

Διαβάστε μερικά αποσπάσματα αυτού του εκκλησιαστικού στον κυνισμό του γράμματος (παραθέτω από το βιβλίο του Αντρέα Κέδρου «Η ελληνική αντίσταση 1940-44»): «Έδωσα οδηγίες στον στρατηγό Ουίλσον (είναι ο προϊστάμενος του Σκόμπι) να σας αφήσει όλες σας τις δυνάμεις και να σας σταλούν όλες οι δυνατές ενισχύσεις. [...] Είστε υπεύθυνος για την διατήρηση της τάξης στην Αθήνα και οφείλετε να εξουδετερώσετε ή να καταστρέψετε όλες τις ομάδες ΕΑΜ-ΕΛΑΣ που θα πλησιάσουν στην πόλη. Λάβετε όλα τα μέτρα που θα κρίνετε ωφέλιμα για να εξασφαλίσετε τον έλεγχο των οδών και γιά να κυκλώσετε όλες τις ομάδες ταραξιών. [...] Μη διστάσετε να πυροβολείτε κάθε ένοπλο που θα δοκιμάσει να αμφισβητήσει το βρετανικό κύρος στην Αθήνα ή το ελληνικό κύρος για λογαριασμό του οποίου ενεργούμε. Το καλύτερο, φυσικά, θα ήταν να συνυπογράψει τις διαταγές σας κάποια ελληνική κυβέρνηση, και ο Λίπερ ζητάει αυτή τη στιγμή από τον Παπανδρέου να παραμείνει στη θέση του για να σας βοηθήσει. Μη διστάζετε πάντως να ενεργείτε σα να βρισκόσαστε σε κατακτημένη πόλη, όπου θα είχε ξεσπάσει μια τοπική εξέγερση. Σε ό,τι αφορά τις ομάδες του ΕΛΑΣ που πλησιάζουν ερχόμενες απ' έξω, πρέπει να είσαστε σε θέση με τα τεθωρακισμένα σας να δώσετε σε μερικές απ' αυτές ένα μάθημα, που θα αποθαρρύνει τις άλλες να δοκιμάσουν να δράσουν. Μπορείτε να υπολογίζετε στην υποστήριξη μου για όλα τα λογικά και συνετά μέτρα που λάβετε σ' αυτή τη βάση. (Προσέξτε, λογικά και συνετά μεν τα μέτρα αλλά Σ' ΑΥΤΗ ΤΗ ΒΑΣΗ. Δηλαδή, στη βάση της σφαγής). Πρέπει να κρατήσουμε και να κυριαρχήσουμε στην Αθήνα. Θα ήταν για μας μεγάλο πράγμα να το κατορθώσουμε χωρίς αιματοχυσία, αν μπορεί να γίνει, αλλά και με αιματοχυσία αν είναι αναπόφευκτο».

Πώς είναι δυνατή μια ένοπλη επέμβαση χωρίς αιματοχυσία, αυτό μόνο ο Τσώρτσιλ το ξέρει. Ίσως και ο Παπανδρέου, που ενώ τάσσεται αναφανδόν κατά της αιματοχυσίας (αυτό δα έλειπε, να ταχτεί υπέρ), αποδέχεται και εγκρίνει την ένοπλη επέμβαση των Άγγλων, των «ελευθερωτών», των παραδοσιακών συμμάχων και φίλων της Ελλάδας. Άλλωστε, πρέπει να το παραδεχτούμε, χωρίς τον Τζωρτζ Κάνιγκ νεοελλη-

νικό κράτος κατά πάσα πιθανότητα δεν θα υπήρχε. Ξέρει τι λέει και πού πατάει ο Τσώρτσιλ.

7. Νυν υπέρ πάντων ο θάνατος

Αντιμετωπίζοντας τα πράγματα με την κοινή λογική, θα μπορούσε να πει κανείς πως ο Τσώρτσιλ έκανε δύο χοντρά λάθη ελεμβαίνοντας ένοπλα στην Αθήνα. Πρώτον, υποτίμησε τη δύναμη του ΕΛΑΣ και την υποστήριξη του λαού προς το ΕΑΜ, και δεύτερον δεν πήρε υπ' όψιν την διεθνή κοινή γνώμη, που σχεδόν χωρίς εξαίρεση, είναι εναντίον του, ύστερα απ' τη σφαγή της ματωμένης Κυριακής, 3 Δεκεμβρίου 1944.

Αλλά και το ΕΑΜ κάνει δύο εξ ίσου χοντρά λάθη. Πρώτον, είναι σίγουρο πως η αντίδραση της διεθνούς κοινής γνώμης θα κάνει τον Τσώρτσιλ ν' αλλάξει τακτική και να προσπαθήσει να βρει ειρηνική και συμβιβαστική λύση, και δεύτερον δεν χτυπάει τους Άγγλους διά του πανίσχυρου ΕΛΑΣ πουθενά αλλού έξω απ' την Αθήνα. Ας δούμε τη διαπλοκή των λαθών κατά ζεύγη εκατέρωθεν καθώς και το κομφούζιο που θα δημιουργηθεί απ' την εν λόγω διαπλοκή.

Ο Τσώρτσιλ εύκολα μαντεύει πως ο ΕΛΑΣ δεν θα επέμβει πουθενά αλλού εκτός απ' την Αθήνα, γιατί κάτι τέτοιο θα εσήμαινε εμφύλιο πόλεμο και τόσο το ΚΚΕ όσο και το ΕΑΜ σε καμιά περίπτωση δεν επιδιώκουν τον εμφύλιο πόλεμο. Συνεπώς, η στρατιωτική ισχύς του ΕΛΑΣ εξουδετερώνεται αυτόματα απ' την ειρηνική πολιτική του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Που δεν διακινδυνεύουν να παίξουν σκληρό παιχνίδι, όπως ο Τσώρτσιλ. Θα μπορούσαν όμως να το παίξουν αν είχαν τη σιωπηλή έστω υποστήριξη των Ρώσων. Όμως ο Στάλιν μένει υποδειγματικά ουδέτερος κατά τη διάρκεια της δεκεμβριανής σύγκρουσης. Και λέει πάρα πολλά το γεγονός πως ο Τσώρτσιλ δε χαρακτηρίζει κομμουνιστική την αντίσταση, αλλά... τροτσκιστική! Σε μια εποχή που οι τροτσκιστές εκτελούνταν απ' τους κομμουνιστές! Κλείνει πονηρά το μάτι στον Στάλιν, λέγοντάς του, άσε σε μένα τους εχθρούς σου. Και ο Στάλιν αφήνει ανενόχλητο τον Τσώρτσιλ να κάνει όπως τον βολεύει στην Ελλάδα, διότι αυτό υπαγορεύει το σύστημα της πολιτικοστρατιωτικής αντιπαροχής. Πήρε την Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, έδωσε την Ελλάδα. Παστρικοί λογαριασμοί – και τα σκυλιά (οι κομμουνιστές) δεμένα.

Όμως, ούτε ο Τσώρτσιλ έχει την υποστήριξη των Αμερικανών. Μένουν κι αυτοί υποδειγματικά ουδέτεροι, όπως και οι Ρώσοι. Αυτή η διπλή ουδετερότητα βοηθάει τα μάλα τον ιδιοφυή Άγγλο πολιτικό, που δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως είναι ο υπ' αριθμόν ένα ηγέτης όλων των συμμάχων, σ' όλη τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Όσο για τη διεθνή κοινή γνώμη, ο πεπειραμένος Τσώρτσιλ ξέρει αυτό που ποτέ δεν θα καταλάβει κανένας ανθρωπιστής. Ότι, δηλαδή, σ' έναν πόλεμο το δίκιο δε βρίσκεται απ' τη μεριά της ηθικής αλλά απ' τη μεριά της βίας. Ο πόλεμος είναι εξ ορισμού ανήθικος, κι όποιος ηθικολογεί πολεμώντας είτε είναι εντελώς βλαξ, είτε είναι ανθρωπιστής της δεκάρας, που ενώ εμπλέκεται σε πόλεμο, αρχίζει μετά να τσαμπουνάει

για «δίκαιο πόλεμο», για «ηθικό πόλεμο» και άλλα τέτοια δημαγωγικά και βλακώδη. Ο Τσώρτσιλ δεν καταλαβαίνει από τέτοια. Βαράει αδιαφορώντας επιδεικτικά για την ηθική γιατί ξέρει πως στον πόλεμο δεν υπάρχει ηθική, υπάρχει μόνο η με κάθε τρόπο επιδίωξη της νίκης και συνεπώς η επιθυμία της συντριβής του αντιπάλου. Ο πόλεμος είναι μια ζωώδης κατάσταση, κι αυτό ο Τσώρτσιλ το ήξερε καλύτερα παντός άλλου.

21. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

1. Οι πρώτες συγκρούσεις

Το ΕΑΜ γνωρίζει πως δεν έχει καμιά πιθανότητα να νικήσει τους Άγγλους και τους ντόπιους συνεργάτες τους σε μια ένοπλη σύγκρουση, και γιαυτό δεν την επιδιώκει. Απόδειξη πως επιδιώκει πολιτική λύση είναι το γεγονός πως ηγέτες των ανταρτών της Αθήνας είναι δύο πολιτικοί, ο Γεν. Γραμματέας του ΚΚΕ Σιάντος και ο Γραμματέας της κομματικής οργάνωσης της Αθήνας, Μπαρτζώτας. Ο Σαράφης και ο Βελουχιώτης, οι δύο μεγάλοι ηγέτες του ΕΛΑΣ σουλατσάρουν στην Ήπειρο και φερμάρουν τον Ζέρβα. Και μη μου πείτε «δεν είναι δυνατόν», αφενός γιατί στην Ελλάδα όλα είναι δυνατά, και αφετέρου διότι είναι σωστή η άποψη του ΕΑΜ πως μια αναμέτρηση με τους Άγγλους αποκλείεται να έχει αίσιο πέρας για την Αριστερά.

Τότε, γιατί μπλέχτηκαν σε πόλεμο; Δε μπλέχτηκαν ακριβώς, τους έμπλεξαν. Ο Τσώρτσιλ τους σέρνει προς τη σύγκρουση ίσα ίσα για να τους συντρίψει. Θα δούμε παρακάτω τι πλάκα έχει να γίνει στην περιφημη συνδιάσκεψη Στρογγυλής Τραπέζης στην Αθήνα, όπου το ΕΑΜ δίνει ρέστα από μπλόφα του Τσώρτσιλ και τα χάνει. Προς το παρόν, ο Τσώρτσιλ τους αφήνει να νοιώθουν ήρωες. Ξέρει ο πονηρός πως ο μόνος ασφαλής τρόπος για να συντρίψεις τους Έλληνες είναι πρώτα να τους κάνεις να νοιώσουν ήρωες, ώστε να μεθύσουν απ' το «αθάνατο κρασί του εικοσιένα» αλλά και από άλλα κρασιά νεωτέρας εσοδείας, κι ύστερα να τους βρεις μεθυσμένους και να τους δώσεις μια κατακούτελα. Καλά κρασιά, που λέμε. Από ηρωισμό καλά τα πάμε εμείς οι Έλληνες, από μυαλό δεν τα πάμε και τόσο καλά.

Μόλις αρχίσουν οι πρώτες συρράξεις, το ΕΑΜ δίνει εντολή στους μαχητές του ΕΛΑΣ της Αθήνας να προσέχουν και να μη βαρούν τους Άγγλους. Να βαρούν μόνο τους Έλληνες συνεργάτες τους! Πολύ σωστή απόφαση, όμως πώς να ξεχωρίσεις μέσα στη μάχη τους Έλληνες απ' τους Άγγλους; Μη με ρωτάτε. Μέσω μέντιουμ, ρωτείστε καλύτερα τον Σιάντο που είπε αυτή την κοτσάνα, για να τον πουν αργότερα πράχτορα των Άγγλων, τη στιγμή που δεν ήταν παρά ηλίθιος. Όλους τους ηλίθιους τους βγάζουμε πράχτορες εδώ, ίσως γιατί δεν πληροφορηθήκαμε ακόμα πως οι πράχτορες είναι εξόχως ευφυείς άνθρωποι.

Οι πρώτες σοβαρές συμπλοκές, που αρχίζουν την 6η Δεκεμβρίου,

γίνονται στο λόφο του Αρδηττού, δίπλα στο Στάδιο. Τον κατέχει ο ΕΛΑΣ. Και η Ορεινή Ταξιαρχία, η λεγόμενη του Ρίμινι, υπό τον στρατηγό Τσακαλώτο, μάταια προσπαθεί να τον καταλάβει, παρά την υποστήριξη των ριμινιτών από τα αγγλικά τανκς και τα αγγλικά αεροπλάνα, που γαζώνουν με βαρειά πολυβόλα και κάνουν κόσκινο τόσο το λόφο όσο και τη γύρω περιοχή του Μετς και του Παγκρατίου.

Την άλλη μέρα, νέα ηρωική επιτυχία. Οι αντάρτες καταλαμβάνουν με έφοδο την Ασφάλεια, και συγκεντρώνοντας τους περιφημούς φακέλους, τους κάνουν προσάναμμα και βάζουν φωτιά. Τα αγγλικά τανκς επεμβαίνουν, αλλά μόνο για να σώσουν τους εγκλωβισμένους χωροφύλακες, δηλαδή όσους επέζησαν, να εξηγουμάτε. Πάντως, στα δημόσια λυκεία που φρουρούνται από Άγγλους, οι αντάρτες δεν επιτίθενται. Επιμένουν να μάχονται μόνο με φασίστες Έλληνες! Οι Άγγλοι παραμένουν σύμμαχοι! Που μόνο από κακή πληροφόρηση μπλέχτηκαν στην Αθήνα! Ελπίζουν πως σε λίγο η παρεξήγηση θα λυθεί και ο λαός θα νικήσει!

2. Ήρωες, πλην βλάκες

Οι μάχες εξελίσσονται και διαφοροποιούνται μέρα με τη μέρα, ώρα με την ώρα. Από τις 8 μέχρι τις 12 Δεκεμβρίου, δηλαδή για 5 ολόκληρες μέρες, ο ΕΛΑΣ θριαμβεύει κυριολεκτικά. Οι Άγγλοι περιορίζονται στο Κολωνάκι (φυσικά!) και σε δυο ξενοδοχεία, το «Κινγκ Τζωρτζ» και τη «Μεγάλη Βρετανία».

Αυτές τις μέρες, από θέσεως ισχύος, το ΕΑΜ έρχεται σε επαφή με τον Σκόμπι και του διαβιβάζει πρώτα ένα υπόμνημα του Σαράφη και ύστερα ένα διάβημα του Πορφυρογέννη, διά των οποίων ζητείται συμβιβασμός. Ο Σκόμπι δεν καταλαβαίνει τίποτα. Τους λέει, πρώτα να φύγει ο ΕΛΑΣ απ' την Αθήνα, ύστερα ο εκτός Αθηνών ΕΛΑΣ να υπαχτεί υπό αγγλική διοίκηση, καταπώς προβλέπει η συμφωνία της Καζέρτας, και μετά βλέπουμε. Ο Σκόμπι μόλις είχε πάρει ένα τηλεγράφημα του Τσώρτσιλ που κατέληγε: «Ο αντικειμενικός μας σκοπός είναι ξεκάθαρος: να νικήσουμε το ΕΑΜ. Το σπαμάτημα των μαχών υποτάσσεται σ' αυτόν τον σκοπό». Λόγια καθαρά και σταράτα, μόνο που οι ΕΑΜίτες δεν τα ξέρουν και το παίζουν παλικάρια, που με την παλικαριά τους θα υποχρεώσουν τους Άγγλους σε συμβιβασμό.

Στο μεταξύ στην Αγγλία γίνεται χαμός. Ο Guardian, οι Times και ο Economist σφυροκοπούν ανηλεώς τον Τσώρτσιλ για την φρικτή του τακτική στην Αθήνα. Οι Εργατικοί των κατακεραυνώνουν ακατάπανστα στη Βουλή και πολλοί απ' το δικό του κόμμα, το Συντηρητικό, σεκοντάρουν τους Εργατικούς. Και κανείς εδώ δεν αναρωπιέται, μα καλά, είναι δυνατό να τον χτυπούν όλοι; Για να τον χτυπούν όλοι κι αυτός να συνεχίζει απτόητος το χαβά του, σημαίνει πως μπλοφάρουν όλοι. Όλοι βοηθούν τον Τσώρτσιλ βρίζοντάς τον. Αυτό θα πει εθνική πολιτική, κύριοι. Να δίνεις την εντύπωση στους χαχόλους πως η κοινή γνώμη της χώρας που σου επιτίθεται είναι μαζί σου, ίσα ίσα για να ξεθαυρέψουν οι μπου-

φοι και να πέσουν στην παγίδα του «μέχρις εσχάτων αγώνα για την τιμή, κτλ.». Εντάξει, αλλά τι να την κάνεις την τιμή όταν είσαι μουνταλάς; Φτωχός, πλην τίμιος, εντάξει. Όμως, τίμιος, πλην βλαξ; Εγώ προσωπικά, ανάμεσα σ' έναν τίμιο πλην βλάκα και έναν ανέντιμο πλην έξυπνο, σαν τον Τσώρτσιλ, θα διάλεγα τον δεύτερο. Διότι ο έντιμος πλην βλαξ δεν έχει καμιά πιθανότητα να γίνει ένας έντιμος έξυπνος, ενώ ο ανέντιμος πλην έξυπνος, έχοντας ήδη εξασφαλισμένη την εξυπνάδα, θα μπορούσε κάποτε να γίνει και έντιμος. Πιστεύω πολύ στην αξία του ανθρώπινου μυαλού και γιαυτό, αν και αριστερός, δε θα πάψω ποτέ να θαυμάζω ανθρώπους σαν τον Τσώρτσιλ, το καθίκι.

Προσέξτε, τώρα, πως λειτουργεί στην Ελλάδα ο έντιμος, πλην βλαξ. Στη «Μεγάλη Βρετανία» αυτόν τον καιρό στεγάζεται 1) Η ελληνική κυβέρνηση, απ' την οποία πάντως, πλην των κομμουνιστών έχουν ήδη αποχωρήσει και οι σοσιαλιστές Σβώλος και Τσιριμώκος, 2) Όλες σχεδόν οι πρεσβείες, 3) Το αρχηγείο του Σκόμπι και 4) Τα έξι μέλη της ρωσικής στρατιωτικής αποστολής υπό τον Ποπόφ. Αυτό το υπερπλήρες προσωπικό των, εχθρικών αλλά και 6 φιλικών, ξενοδοχείο γλύτωσε την ανατίναξη παντελώς κατά τύχη και μόνο την τελευταία στιγμή. Με μια εξόχως ηρωική, πλην ηλίθια πράξη, οι αντάρτες έφτασαν από κάτω, διά του υπονόμου, και τοποθέτησαν έναν τόνο δυναμίτη. Μόλις και πρόλαβε ένας Εγγλέζος να σβήσει το φυτίλι.

3. Η γάτα και το ποντίκι που βρυχάται

Το αγγλικό Γενικό Επιτελείο στέλνει ραπόρτο στον στρατάρχη Αλεξάντερ και του λέει πως η κατάσταση στην Αθήνα είναι πάρα πολύ ανησυχητική για τους Άγγλους. Ο αρχηγός του αγγλικού στρατού παρατάει το στρατό του στην Ιταλία, όπου οι μάχες με τους Γερμανούς είναι λυσοσώδεις (δεν πρέπει να ξεχνάμε πως τα Δεκεμβριανά γίνονται όσο διαρκεί ακόμα ο πόλεμος) και έρχεται στην Αθήνα για να δει τι διάολο θα κάνει μ' αυτούς τους διαόλους τους ΕΛΑΣίτες. Λογάριαζε να κλείσει το θέμα σε δυο μέρες το πολύ, και έχουν περάσει κιόλας 7, την 11η Δεκεμβρίου που προσγειώνεται κάπου κοντά στην Αθήνα.

Την 15η Δεκεμβρίου, ύστερα από την επιτόπια έρευνα, πάει στον Τσώρτσιλ και του λέει, ξέρεις, δε μπορεί να γίνει τίποτα με τα στρατεύματα που έχω στην Αθήνα. Χρειάζομαι ενισχύσεις από το ιταλικό μέτωπο. Τρελλάθηκες; του λέει ο Τσώρτσιλ. Εσύ τρελλάθηκες, του λέει ο στρατάρχης, που δε σηκώνει και πολλά ως ήρωας που είναι. Δε λες να καταλάβεις πως μόνο με διαπραγματεύσεις θα ξεμπλέξουμε. Μάλιστα, ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός προσφέρεται να διαμεσολαβήσει. Δε θέλω το Δαμασκηνό, λέει ο Τσώρτσιλ, είναι φιλοΕΑΜικός. Πράγματι, ο Δαμασκηνός είχε συνεργαστεί με το ΕΑΜ, αλλά όχι μόνο. Είχε συνεργαστεί επίσης και με τους Γερμανούς. Το έπαιζε εθνάρχης, άσχετος με την πολιτική και τους πολέμους, και τα κατάφερνε θαυμάσια, τούτος ο τρομερός άνθρωπος, που αν δεν ήταν Αρχιεπίσκοπος θα μπορούσε να είναι διεθνής μπασκετμπολίστας με το μπόι και τη δύναμη που είχε.

Ο Τσώρτσιλ συνεχίζει να μπλοφάρει, ακόμα και με τον στρατάρχη του. Δε θέλει με τίποτα τις διαπραγματεύσεις με το ΕΑΜ. Το μόνο που θέλει είναι να συντρίψει το ΕΑΜ με κάθε τρόπο και με κάθε τίμημα. Και προς μεγάλη έκπληξη του Αλεξάντερ, τον διατάσσει να φέρει στην Ελλάδα ενισχύσεις από την Ιταλία. Είναι εντελώς εκπληκτικό αυτό που κάνει. Κατά την τελευταία και κρίσιμότερη φάση του πολέμου διακινδυνεύει την αποδυνάμωση του ιταλικού μετώπου, όπου όλα παίζονται ακόμα.

Κι έτσι, από τις 15 μέχρι τις 25 Δεκεμβρίου εκτελούνται 1.650 πτήσεις από την Ιταλία προς την Ελλάδα, μεταφέροντας άνδρες και πολεμικό υλικό. Κανείς δεν περίμενε αυτόν τον τρομερό ελιγμό. Ποτέ το ΕΑΜ δεν θα μπορούσε να φανταστεί πως ήταν τόσο ισχυρό και επίφοβο. Και το παίρνει πάλι πάνω του. Σου λέει, για να μας θεωρεί ο Τσώρτσιλ πιο επικίνδυνους και από τους Γερμανούς, αξίζουμε πράγματι. Και πράγματι αξίζαν. Μόνο που ο Τσώρτσιλ και πάλι μπλοφάρει. Θέλει να δείξει σ' όλους, και κυρίως στους Αμερικανούς που συνεχίζουν να μην εγκρίνουν την πολιτική του στην Ελλάδα, πως οι ΕΛΑΣίτες είναι γκάκστερ, όπως τους χαρακτηρίζει, που πρέπει να συντριβούν διότι ως γκάκστερ είναι πιο επικίνδυνοι κι απ' τους φασίστες. Κι ακόμα, θέλει να παρασύρει κι άλλο τους πράγματι ηρωικούς ΕΛΑΣίτες για να μπορέσει να τους κοπανήσει για τα καλά, τώρα που άρχισαν να νοιώθουν σούπερ ήρωες.

Και οι ΕΑΜίτες να μην κουνούν τον ΕΛΑΣ της υπαίθρου για να τον φέρουν στην Αθήνα. Και ο Τσώρτσιλ να μη μπορεί να χτυπήσει ολόκληρο τον ΕΛΑΣ, όλης της Ελλάδας, γιατί θα έπρεπε να φέρει όλα τα στρατά του απ' την Ιταλία. Το παιχνίδι με την γάτα και τον ποντικό αρχίζει να γίνεται συναρπαστικό.

4. Το μεγάλο ντοπάρισμα

Στις 17 Δεκεμβρίου, δυο μέρες μετά την άφιξη στην Αθήνα των πρώτων αγγλικών ενισχύσεων από την Ιταλία, ο Τσώρτσιλ ρωτάει τον στρατάρχη Αλεξάντερ: Είσαι σίγουρος πως δεν διατρέχουμε τον κίνδυνο να παρασταθούμε σε μια μαζική παράδοση των αγγλικών στρατευμάτων που είναι κλειδαμπαρωμένα στην πόλη της Αθήνας και που θα την ακολουθήσει μια σφαγή των Ελλήνων που υποστηρίζαμε; Ο άθλιος, γνωρίζει πως το ΕΑΜ επιδιώκει μανιωδώς μια συνδιαλλαγή καθώς και τη συμμετοχή σε κυβέρνηση συνασπισμού, κι ωστόσο λέει αυτά που λέει στο στρατάρχη του για να τον πείσει πως η συντριβή του ΕΑΜ είναι θέμα ζωής και θανάτου, όχι μόνο για τους Άγγλους, αλλά και για τους Έλληνες που δε συμφωνούν με το ΕΑΜ. Μερικοί λεν πως τα παραπάνω λόγια του Τσώρτσιλ δείχνουν πραγματικό φόβο. Δεν αποκλείεται. Ένας λογικός άνθρωπος οφείλει να βάζει στο μυαλό του το χειρότερο, προκειμένου να χαρεί αυτό που θάρθει, όταν δεν είναι το χειρότερο. Όμως, ο Τσώρτσιλ μιλάει για μαζική, προσοχή μαζική παράδοση των αγγλικών στρατευμάτων, όχι στον ΕΛΑΣ της Ελλάδας αλλά στον ΕΛΑΣ της Αθή-

νας. Προσπαθεί να τρομοκρατήσει Έλληνες και Άγγλους, Αμερικανούς και Ρώσους.

Και πράγματι, η αγγλική κοινή γνώμη αρχίζει να τον υποστηρίζει. Ενώ οι Αμερικανοί γίνονται πιο διαλλακτικοί μαζί του. Ρε, μπας και έχει δίκιο, τούτη η γάτα; φαίνεται να αναρωτιούνται όλοι. Ακόμα και οι ΕΛΑΣίτες. Που σκέφτονται σοβαρά πια να... αιχμαλωτίσουν τον εχθρό, αρχίζοντας απ' την Ορεινή Ταξιαρχία.

Κι έτσι, στις 16 του μήνα και ενώ οι αγγλικές ενισχύσεις αρχίζουν να καταφτάνουν από την προηγούμενη στο Φάληρο, επιχειρούν μια παράτολμη όσο και ηρωική επίθεση κατά της στρατώνας της Ορεινής Ταξιαρχίας στο Γουδί, και γίνεται το έλα να δεις, που λέμε.

Την άλλη μέρα, 17 Δεκεμβρίου και ενώ οι αγγλικές ενισχύσεις καταφτάνουν συνεχώς, η πλατεία Ομονοίας μετατρέπεται σε σωστό πεδίο μάχης, που επεκτείνεται και υπογείως, στο μετρό. Τώρα έχουν μπει στη μάχη ακόμα και τα πιτσιρικά. Ένα πραγματικό ντελίριουμ καταλαμβάνει τους Αθηναίους, και όχι μόνο τους αριστερούς, καθώς βλέπουν τους Άγγλους να ξεφορτώνουν και να ξεφορτώνουν στρατεύματα στο Ελληνικό, στο Φάληρο και στην Ελευσίνα. Με τις συνεχείς προκλήσεις, ο Τσώρτσιλ έχει πετύχει το στόχο του. Έχει κάνει την Αθήνα μια πραγματικά επικίνδυνη πόλη για τους πάντες, Έλληνες και Εγγλέζους, αριστερούς και δεξιούς. Αν χτυπήσει αυτή τη στιγμή, κανείς δεν θα τον ψέξει. Η Αθήνα είναι όντως αναρχούμενη πόλη και η κατάσταση φαίνεται να έχει ξεφύγει από τον έλεγχο του ΕΑΜ. Τώρα, μάχεται ο λαός με νύχια και με δόντια. Πρόκειται για μια πραγματική λαϊκή εξέγερση που κανείς, ούτε οι αριστεροί, δεν ξέρει πού μπορεί να καταλήξει.

Οι Εγγλέζοι οχυρώνονται τώρα πάνω στην Ακρόπολη. Όχι τόσο για να μη τολμήσουν να τους χτυπήσουν εκεί οι Έλληνες, όσο για να ανήψουν κι άλλο τα αίματα. Όλοι θυμούνται το Μοροζίνι και όλοι είναι έτοιμοι να υπερασπίσουν την εθνική κληρονομιά. Μάλιστα, επιστρατεύεται κι ο Μακρυγιάννης στα γρήγορα. Τώρα πια... νυν υπέρ πάντων ο αγών! Ο Τσώρτσιλ έχει ντοπάρει για τα καλά τους Έλληνες. Ξέρει, ο κερατάς, τι κάνει. Είναι μια σατανική μεγαλοφυΐα.

5. Πλαστήρας και Ζέρβας

Και ενώ η τραγωδία, δι' ελέου και φόβου, πλησιάζει προς την κάθαρση, νάσου ξαφνικά κι ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας να αριβάρει από τη Γαλλία όπου ζούσε εξόριστος και μισοξεχασμένος. Εγκαθίσταται και αυτός στη «Μεγάλη Βρετανία» κι αρχίζει να φέρεται σαν άτυπος πρόεδρος της Κυβέρνησης. Ποιος τον έφερε; Γιατί τον έφερε; Ο Πλαστήρας είναι ο κατοπινός εκτελεστής του Μπελογιάννη. Για ένα μεγάλο διάστημα πριν απ' τον πόλεμο ήταν μέγας θαυμαστής του Μουσολίνι. Και πριν ξεκινήσει για την Ελλάδα, έστειλε ένα γράμμα στο βασιλιά Γεώργιο Β' στο Λονδίνο με το οποίο εκφράζει την πίστη του στο θεσμό της βασιλείας και τίθεται στη διάθεση της αυτού μεγαλειότητας. Ο Πλαστήρας είναι επίσης ο κατ' όνομα αρχηγός του ΕΔΕΣ, του

οποίου κατ' ουσίαν αρχηγός είναι ο σχεδόν φανερά και καθαρά πράχτορας των Άγγλων, Ναπολέων Ζέρβας.

Τι συμβαίνει, λοιπόν, μ' αυτόν τον άξεστο, αγροίκο και μισοαγγράμματο «δημοκράτη» που είχε τη φήμη μεγάλου παλικαριού απ' την εποχή της, μετά την μικρασιατική καταστροφή, δύσκολης περιόδου, όπου είχε παίξει έναν θετικότατο ρόλο; Εμείς ξέρουμε τον Πλαστήρα σαν άνθρωπο προοδευτικό, σαν τον ιδρυτή και αρχηγό της ΕΠΕΚ αμέσως μετά τον εμφύλιο, τον άνθρωπο που εισηγήθηκε και εφάρμοσε τα περίφημα «μέτρα επεικειάς». Εντάξει. Όμως, ο Πλαστήρας δεν ενεργεί αυτόβουλα. Είναι όργανο των Άγγλων και αργότερα των Αμερικανών. Την περίοδο των Δεκεμβριανών οι Άγγλοι ψάχνουν για ηγέτες που δεν είναι εξ αρχής ύποπτοι στο λαό. Σαν τον Παπανδρέου και σαν τον Πλαστήρα. Την παραδοσιακή δεξιά δεν την χρησιμοποιούν προς το παρόν. Η παραδοσιακή δεξιά είναι ύποπτη δοσιλογισμού και φιλογερμανισμού και μπαίνει στη ναφθαλίνη προσωρινά, μέχρι να ξεβρωμίσει.

Όμως, εκείνο που κάνει τους Άγγλους αυτόν τον καιρό να επιλέξουν τον Πλαστήρα, να τον φρεσκάρουν και να μας τον πετάξουν ως πολιτικό ηγέτη, είναι η σχέση του με τον ΕΔΕΣ και με τον Ζέρβα. Και ο ΕΔΕΣ είναι η μεγάλη ελπίδα των Άγγλων, το στρατιωτικό αντίβαρο στον ΕΛΑΣ, το έτοιμο στρατιωτικό σώμα διά του οποίου θα επιβάλουν τη νέα τάξη πραγμάτων.

Ναι, αλλά ο ΕΔΕΣ, ακριβώς τις μέρες που έρχεται στην Ελλάδα ο Πλαστήρας, παύει να υφίσταται. Στις 17 Δεκεμβρίου και ενώ στην Αθήνα γίνεται χαμός, δύο μεραρχίες του ΕΛΑΣ με επικεφαλής τον Σαράφη και τον Βελουχιώτη αυτοπροσώπως επιτίθενται κατά του ΕΔΕΣ για πρώτη φορά (οι προγενέστερες αιψμαχίες δε μετρούν) και τον συντρίβουν εντελώς, μέσα σε δυο μέρες. Τα υπολείμματα του ΕΔΕΣ, μαζί και ο Ζέρβας, μεταφέρονται με αγγλικά πλοία από την Ήπειρο στην Κέρκυρα κι από κει στην Αθήνα.

Από στρατιωτικής απόψεως, αυτή η ενέργεια του ΕΛΑΣ είναι και λογική και ενδεδειγμένη. Αν η σύρραξη γενικευόταν, ο ΕΔΕΣ θα ήταν πολύτιμος σύμμαχος των Άγγλων. Και νωρίτερα, στη διάρκεια της κατοχής, δεν θα μπορούσαν να τον διαλύσουν, αν και πολύ θα το ήθελαν, αν και θα μπορούσαν να το κάνουν ανετόιατα, διότι ο ΕΔΕΣ πολεμούσε, με τις μικρές του δυνάμεις, τους Γερμανούς. Από πολιτικής απόψεως όμως μοιάζει εντελώς ηλίθιο να πολεμάς τον Ζέρβα, όταν στην Αθήνα οι Άγγλοι σε λιανίζουν. Όμως, το ΕΑΜ συνεχίζει να πιστεύει πως ο κύριος εχθρός δεν είναι οι Άγγλοι εισβολείς αλλά οι ένοπλοι συνεργάτες των Άγγλων.

6. Ο Τσώρτσιλ στην Αθήνα

Ο στρατάρχης Αλεξάντερ επιμένει πως το πρόβλημα που δημιουργήθηκε στην Αθήνα είναι αδύνατο να λυθεί με στρατιωτικό τρόπο, παρά τις στρατιωτικές ενισχύσεις που ήρθαν ήδη από το μέτωπο της Ιταλίας, όπου ο πόλεμος με τους Γερμανούς συνεχίζεται. Για να πείσει τον πει-

σματάρχη Τσώρτσιλ, βγάζει απ' την τσέπη του την 21η Δεκεμβρίου δύο επιχειρήματα ατσάλινης λογικής και κρυστάλλινης διαύγειας. Του λέει πως, ακόμα κι αν νικηθεί ο ΕΛΑΣ στην Αθήνα, θα συνεχίσει να υφίσταται στην υπόλοιπη Ελλάδα, και συνελπώς μια νίκη στην Αθήνα δε θάναί παρά μια τρύπα στο νερό. Αυτό είναι το πρώτο επιχείρημα. Όμως το δεύτερο είναι ένας αθέλητος ύμνος στον ΕΛΑΣ. Λέει στον Τσώρτσιλ, εδώ δεν μπόρεσαν να τους κάνουν καλά 11 γερμανικές μεραρχίες, κι εσύ μου ζητάς να τους τακτοποιήσω με τις λιγοστές δυνάμεις που διαθέτω; Τι σημαίνει, λοιπόν, να κόψω το ένα κεφάλι της Λερναίας Ύδρας, το αθηναϊκό, και ν' αφήσω τα επαρχιακά; Θορυβημένος ο Τσώρτσιλ από τα σιδερένια επιχειρήματα του στρατάρχη του, τον παίρνει μαζί του, παίρνει και τον υπουργό εξωτερικών Ήντεν, παίρνει και τον υφυπουργό εξωτερικών Μακμίλαν και όλοι παρέα έρχονται στην Αθήνα για να συναντήσουν τον Σκόμπι και τον πρεσβευτή Λίτερ.

Είναι παραμονή Χριστουγέννων, του έτους 1944. Τα ελληνικά του Χριστούγεννα ο Τσώρτσιλ τα περνάει επί του καταδρομικού «Αίας», που είναι το προσωρινό του ξενοδοχείο. Επί του καταδρομικού δέχεται τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, για να σχηματίσει προσωπική άποψη για την καταλληλότητά του ως αντιβασιλέα. Ο βασιλιάς δε θέλει να υπάρξει αντιβασιλιάς. Πολύ περισσότερο, όταν αυτός είναι ο Δαμασκηνός. Θέλει να έρθει αμέσως χωρίς την αντιβασιλευόμενη μεσοβασιλεία. Αυτή είναι η άποψη και του Τσώρτσιλ. Όμως, ο Δαμασκηνός τραβάει έναν ξεγυρισμένο αντιΕΑΜικό λόγο, που ο Τσώρτσιλ τον βρίσκει ευλικρινή, και είναι πράγματι. Και έτσι, κλείνεται αμέσως η συμφωνία για τον διορισμό του Δαμασκηνού ως αντιβασιλέως. Από την Αθήνα ενημερώνει την κυβέρνησή του στο Λονδίνο για την πολύ σημαντική απόφασή του.

Λέει μεταξύ άλλων στο τηλεγράφημα: Ο Αλεξάντερ πιστεύει πως πίσω από τις μονάδες του ΕΛΑΣ υπάρχει ένας σκληρός πυρήνας κομμουνιστικού χαρακτήρα, πιο ισχυρός απ' όσο είχαμε φανταστεί και που θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να τον ξεριζώσουμε. Προκρίνω, ως εκ τούτου, να συγκαλέσουμε μια διάσκεψη με δηλωμένο σκοπό να μπει τέλος στον αδελφοκτόνο πόλεμο στην Ελλάδα. Ακόμα κι αν ο ΕΛΑΣ αρνιόταν την πρόσκληση, θα διευκρινίζαμε πολύ καλά τις προθέσεις μας στα μάτια όλου του κόσμου.

Απ' τα παραπάνω λόγια του Τσώρτσιλ συνάγονται δύο κρίσιμες σημασίας συμπεράσματα. Για πρώτη φορά αναγνωρίζει πως δεν είναι ολόκληρος ο ΕΛΑΣ κομμουνιστικός στρατός, όπως δεν ήταν πράγματι, αν και οι κομμουνιστές αποτελούν όντως τον σκληρό πυρήνα του. Πάντως, ελπίζει σε μια άρνηση του ΕΛΑΣ να μετάσχει στη διάσκεψη, οπότε θα εμφανιστεί στα μάτια του κόσμου όλου ως πολεμοχαρής, και η συντριβή του θα είναι δικαιωμένη στη διεθνή συνείδηση. Όμως, ο ΕΛΑΣ μετέχει. Αλλά τα κάνει θάλασσα. Σου λέει το ΕΑΜ, αφού υποχρεώσαμε κοτζάμ Τσώρτσιλ να έρθει εδώ, είμαστε θηρία ανήμερα.

7. Τρεις περδικούλες κι ο γερολύκος

Ο Τσώρτσιλ αποφασίζει πως είναι προτιμότερο να φύγει από το καταδρομικό «Αίας» και να πάει να μείνει στην αγγλική πρεσβεία, επί της Βασιλίσσης Σοφίας, κοντά στην πλατεία Ρηγίλλης. Έτσι, θα έχει την ευκαιρία να κάνει μια άτυπη θριαμβική παρέλαση επί θωρακισμένου οχήματος διασχίζοντας τους άκρως επικίνδυνους δρόμους της Αθήνας, για να καταπλήξει άλλη μια φορά τον κόσμο με το παροιμιώδες θάρρος του, αυτό ακριβώς που κάνει τον χαρισματικό ηγέτη, πραγματικά μεγάλο. Άλλωστε, ξέρει πως ο ΕΛΑΣ αποκλείεται να χτυπήσει την υπ' αριθμό ένα προσωπικότητα ενός πολέμου που συνεχίζεται. Ξέρει ακόμα πως το ΕΑΜ επιθυμεί διακαώς έναν ειρηνικό διακανονισμό και η παρουσία του Άγγλου πρωθυπουργού είναι η ασφαλέστερη εγγύηση για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Να, λοιπόν, που και η παλικαριά είναι τελικά υπόθεση εξυπνάδας και όχι ελληνικού τύπου νταϊλίκι.

Τη δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων, 26 Δεκεμβρίου 1944, στο Υπουργείο Εξωτερικών, προκειμένου να δοθεί η ευκαιρία στον Τσώρτσιλ για άλλη μια επίδειξη θάρρους αλλά και καλής θέλησης, και όχι στο οχυρό της «Μεγάλης Βρετανίας», συγκαλείται διάσκεψη στην οποία παίρνουν μέρος εκτός απ' τον Τσώρτσιλ αυτοπροσώπως και όλη τη συνοδεία του, ο Αμερικανός πρεσβευτής, ο Γάλλος πρεσβευτής, ο επικεφαλής της ρωσικής στρατιωτικής αποστολής αντισυνταγματάρχης Γκριγκόρι Πολώφ, ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, ο πρόεδρος της Κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου, ο Σοφούλης, ο Πλαστήρας, ο Καφαντάρης, ο Μάξιμος, ο Κανελλόπουλος, ο Ράλλης, ο Στεφανόπουλος, ο Γονατάς, ο Αλεξανδρόης, ο Θεοτόκης και ο Τσαλδάρης. Οι τρεις αντιπρόσωποι του ΕΑΜ, Σιάντος, Παρισαλίδης και Μάντακας, μπαίνουν στην αίθουσα καθυστερημένοι, όπως οι σνομπ στις δεξιώσεις, όταν θέλουν να δείξουν στον οικοδεσπότη πως του κάνουν μεγάλο χατήρι που ήρθαν. Είναι το πρώτο τους λάθος. Ο Τσώρτσιλ ήδη ξέρει πως θα θελήσουν να το παίξουν ισχυροί που υπαγορεύουν όρους, κι αυτό ακριβώς θέλει. Θέλει να δείξει πως η διάσκεψη απέτυχε εξαιτίας του ΕΑΜ και να εμφανιστεί σαν ο μόνος ειρηνολογός.

Μετά τα προκαταρκτικά, αποχωρεί και αφήνει τους Έλληνες να τα βρουν μόνοι τους. Ο Τσώρτσιλ δε θέλει να επέμβει(!). Και τότε γίνεται η μεγάλη πλάκα με τα περίφημα «έξι σημεία» του ΕΑΜ. Σημείο πρώτο: Το ΕΑΜ θα μετέχει στην κυβέρνηση με ποσοστό σε υπουργούς 40-50%. Σημείο δεύτερο: Θα πάρει τα υπουργεία Εσωτερικών και Δικαιοσύνης και τα υφυπουργεία Στρατιωτικών και Εξωτερικών. Σημείο τρίτο: Η χωροφυλακή θα διαλυθεί. Σημείο τέταρτο: Θα διαλυθούν επίσης η Ορεινή Ταξιαρχία, ο Ιερός Λόχος και η άρτι συσταθείσα Εθνοφυλακή. Σημείο τέταρτο: Για το πολιτειακό (για το βασιλιά, δηλαδή) θα γίνει δημοψήφισμα την πρώτη Κυριακή του Φλεβάρη. Σημείο έκτο και μωρία εσχάτη: Εκλογές για Συντακτική Εθνοσυνέλευση θα γίνουν τον Απρίλη.

Αυτά τα ολίγα, υπό μορφήν τελεσιγράφου και ενώπιον αναίσχυντων αστών πολιτικών με τεράστια πείρα στις ίντριγκες και τις βρωμιές. Οι

ΕΑΜίτες στερούνται παντελώς πολιτικής πείρας. Όμως, εγώ πιστεύω πως στερούνται και μυαλού. Προκαλούν άστοχα τους πάντες, και κυρίως τον γερολύκο, τον Τσώρτσιλ.

8. Το κωμικό τέλος του δράματος

Μόλις οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ τελειώνουν την τελετουργική εκφώνηση του από έξι σημεία τελεσιγράφου τους, σηκώνεται πρώτος ο Πλαστήρας και τους πατάει ένα χεσίδι, μα τι χεσίδι! Το παίζει μέλλον πρωθυπουργός, ελληνολεβέντης και καραμπουζοκλής. Η χωριατιά ήρθε να συναντήσει τη βλακεία, να την πάρει απ' το χέρι και να την οδηγήσει εκτός αιθούσης. Πολύ ελληνική η ατμόσφαιρα.

Και πάρα πολύ αγγλική, όταν ο Τσώρτσιλ, την ίδια κιόλας μέρα, καλεί το σμάρι των δημοσιογράφων απ' όλον τον κόσμο που βρίσκονται στην Αθήνα για την περίπτωση, και τους λέει, το και το, οι ΕΑΜίτες είναι μαλάκες. Τους διαβάζει στη συνέχεια τα έξι σημεία και όλος ο κόσμος σκάει στα γέλια. Μετά, καλεί τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και του λέει πως αποφάσισε να σχηματίσουν οι Έλληνες κυβέρνηση χωρίς κανέναν εκπρόσωπο του ΕΑΜ, διότι, λέει, άνθρωποι που λεν τέτοιες κοτσάνες αποκλείεται να είναι σε θέση να κυβερνήσουν. Και θα είχε δίκιο, αν η απόφασή του να αποκλείσει τους ΕΑΜίτες στηριζόταν όντως στη διαπίστωση πως οι ΕΑΜίτες δεν είναι σε θέση να κυβερνήσουν. Όμως, είναι και παραείναι, και στο βουνό το έδειξαν με τον λαμπρότερο τρόπο. Απλώς, εκμεταλλεύεται την αδιαλλαξία και την έλλειψη πολιτικής πείρας για να γελοιοποιήσει το ΕΑΜ, που έκανε ό,τι μπορούσε για να του προμηθεύσει επιχειρήματα.

Την 28η Δεκεμβρίου ο Τσώρτσιλ παίρνει το αεροπλάνο για το Λονδίνο και μας αποχαιρετά διά παντός, βέβαιος όντας πως άλλη μια φορά κέρδισε με νοκ άουτ. Εκεί που όλοι περίμεναν έναν διπλωματικό θρίαμβο του ΕΑΜ, που πράγματι διαπραγματευόταν από θέσεως ισχύος, βλέπουν έκπληχτοι τον Τσώρτσιλ να θριαμβεύει, όταν όλα πήγαιναν στραβά γιαυτόν στην Αθήνα και ο ΕΛΑΣ κυριαρχούσε. Δεν ξέρεις αν πρέπει να γελάσεις ή να κλάψεις. Πάντως, υπάρχουν και χειρότερα. Λοιπόν, καθίστε καλά, πάρτε κανένα ηρεμιστικό εσείς οι αριστεροί και ακούστε το μεγάλο νέο: Δύο μέρες μετά την αναχώρηση του Τσώρτσιλ, οι Ρώσοι καλούν τον Έλληνα πρεσβευτή στη Μόσχα και του ανακοινώνουν πως διορίζουν Σοβιετικό πρεσβευτή στην κυβέρνηση των Αθηνών! Την κυβέρνηση απ' την οποία μόλις είχαν αποκλειστεί οι ΕΑΜίτες, ύστερα απ' την εξαπλή γκάφα των «έξι σημείων». Σαφέστερο μήνυμα των συντρόφων Ρώσων προς τους συντρόφους Έλληνες για το ότι τους έχουν γραμμένους στα παλαιότερα των ρωσικών υποδημάτων που φορούσαν οι μαχητές στο Στάλινγκραντ, δεν θα μπορούσε να υπάρξει. Παρά ταύτα, πάντα μακάριοι οι Έλληνες κομμουνιστές και πάντα βέβαιοι πως ο Στάλιν δεν κάνει ποτέ λάθος, ερμηνεύουν αυτή τη συμπεριφορά των Ρώσων σαν κόλπο μεγάλο και σπουδαίο του πατερούλη που, όπου νάναι, μόλις τελειώσει ο πόλεμος που συνεχίζεται και του δημιουργεί σκοτούρες, θα

φανερώσει τον κρυμμένο άσσο, και όλα θα παν καλύτερα στον καλύτερο των κομμουνιστικών κόσμων, τον ελληνικό.

Το συνηθίζουν οι κομμουνιστές: Πρώτα γεμίζουν την καρδιά με κάθε επιμέλεια, κι ύστερα δίνουν μια και χύνουν το γάλα. Και καλά εκείνο το παλιό και ξυρισμένο γάλα. Αμ, το άλλο, το περεστρόϊκικό; Τι να πεις και τι να μολογήσεις. Σύντροφοι Έλληνες, επέσατε θύματα, αδέρφια εσείς...

9. Ένα τέλος που είναι αρχή

Στη διάρκεια της διασκέψεως αλλά και αμέσως μετά το φιάσκο των «έξι σημείων», οι μάχες στους δρόμους της Αθήνας όχι μόνο δε σταματούν αλλά τότε ακριβώς φτάνουν σ' ένα εντελώς εκκωφαντικό κρεσέντο, όπου κανείς πια δεν ξέρει ποιος σκοτώνει ποιον και κυρίως γιατί σκοτώνει αυτόν που σκοτώνει. Οι αντάρτες, για να φκιαξουν οδοφράγματα ανατινάζουν οικήματα, και τα αγγλικά τανκς τα ισοπεδώνουν στο λεπτό. Ο λόχος «Λόρδος Μπάυρον», αποτελούμενος αποκλειστικά από φοιτητές αντάρτες, κάνει θαύματα στα Εξάρχεια, και η μάχη που δίνει στην οδό Διδότου θα μείνει στην ιστορία. (Σ' αυτό το λόχο μάχεται τότε και ο Γρηγόρης Φαράκος).

Η Καισαριανή, ο Υμηττός, του Ψυρρή θα γίνουν κανονικά πεδία μαχών. Αλλά ο μεγάλος χαμός θα γίνει γύρω από τις φυλακές Αβέρωφ, όπου 150 Άγγλοι και 150 χωροφύλακες φυλάγουν 600 βαμμένους δοσίλογους που περνούν εκεί μέσα ζωή και κόττα παρέα με τους δεσμοφύλακες τους, ενώ στην πόλη γίνεται χαμός. Μπροστά σ' αυτήν την πρόκληση για την οποία βοά η πόλη, οι αντάρτες επιτίθενται στις φυλακές και οι Εγγλέζοι ελευθερώνουν τους κρατούμενους, που τους είχαν εκεί για να τους προφυλάξουν απ' τη σφαγή και όχι για να τους τιμωρήσουν. Ποτέ κανείς δεν θα τους τιμωρήσει για τη συνεργασία τους με τον καταχτητή. Τώρα, λοιπόν, οι δοσίλογοι κινδυνεύουν σ' αλήθεια.

Η απελευθέρωσή τους απ' τους Άγγλους έχει τραγικές συνέπειες. Όλη η πόλη ψάχνει να βρει τα καθάρματα. Αλλά μαζί με τα καθάρματα εκτελούν με υπερσυνοπτικές διαδικασίες και τους συγγενείς και τους φίλους των καθαρμάτων. Όποιον πάρει ο χάρος, στην πιο απόλυτη κυριολεξία. Όλοι υποπεύονται όλους και οι ΕΑΜίτες αρχίζουν να σφάζονται και μεταξύ τους μέσα στην απόλυτη σύγχυση. Καραβάνια αιχμαλώτων μικροαστών, που οι περισσότεροι είναι εντελώς άσχετοι με τα πάντα και που κανείς δεν ξέρει για ποιον ακριβώς λόγο έπρεπε να αιχμαλωτιστούν και να οδηγηθούν κάπου στα βουνά και τα λαγκάδια της Αττικής, βογκούν κι αναστενάζουν χωρίς να καταλαβαίνουν τίποτα ούτε για το λόγο που βασανίζονται ούτε για το λόγο που συμβαίνουν αυτά που συμβαίνουν γύρω τους.

Η τρομοκρατία όμως είναι αμφίδρομη. Δε σφάζουν μόνο οι αριστεροί, εξίσου φιλότιμα σφάζουν και οι δεξιοί, κυρίως όταν οι Εγγλέζοι αρχίζουν τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις απ' την Ομόνοια. Τώρα, ύστερα από ένα μεθοδικό σάρωμα των λεωφόρων Βασιλίσσης Σοφίας και

Αλεξάνδρας, καταφέρνουν να «ελευθερώσουν» μέχρι και τους Αμπελοκήπους. Το κάστρο της Καισαριανής θα πέσει κι αυτό σε λίγο. Και ο ΕΛΑΣ της υπαίθρου να κάθεται εκεί που βρέθηκε απ' την αρχή και να πληροφορείται τα της σφαγής των συντρόφων από συνδέσμους που δε συνδέουν πια τίποτα. Όλα είναι απορρυθμισμένα και διαλυμένα και η αναρχία, και απ' τις δυο πλευρές, πλήρης.

Η κατάσταση αυτή διαρκεί μέχρι τις 15 Ιανουαρίου 1945, οπότε στις 10 το πρωί αυτής της μέρας υπογράφεται η ανακωχή και οι εχθροπραξίες λήγουν. Η μάχη της Αθήνας κρατάει 33 μέρες. Οι Άγγλοι λογάριζαν να κρατήσει δύο. Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας υποκύπτει κάτω απ' την καταπάνερη υπεροπλία του εχθρού. Και ο ΕΛΑΣ της υπαίθρου να αισθάνεται νικητής, αφού κανένας, ούτε Γερμανός ούτε Άγγλος, δεν τον νίκησε. Η σχιζοφρένεια είναι πλήρης. Από μαζοχιστική διάθεση μάλλον, θα επιμείνουμε λίγο ακόμα.

10. Επίλογος άνευ λόγου

Για να υπάρξει αντιβασιλέας, πρέπει να τον εγκρίνει ο βασιλέας. Και ο βασιλιάς Γεώργιος Β' δεν θέλει κανέναν αντιβασιλέα, διότι η ύπαρξη αντιβασιλέα σημαίνει δημοψήφισμα για τον βασιλέα, και το δημοψήφισμα για τον βασιλέα ενέχει κινδύνους για τη βασιλεία. Θέλει, λοιπόν, να έρθει η αυτού εξοχότης άνευ δημοψηφίσματος, ως μηδέποτε παραιτηθείς ή απομακρυνθείς. Το ίδιο θέλει κι ο Τσώρτσιλ αλλά τελικά ενδίδει και αποδέχεται το δημοψήφισμα. Όμως είναι αδύνατο να πείσει τον χοντροκέφαλο βασιλιά να δεχτεί κι αυτός τον διορισμό αντιβασιλέα, και συνεπώς τη διενέργεια δημοψηφίσματος.

Τελικά ο Τσώρτσιλ παρακαλεί τον Ρούσβελτ να βάλει ένα χεράκι για να πειστεί ο βασιλιάς. Ο Ρούσβελτ το βάζει και ο βασιλιάς, την 30ή Δεκεμβρίου 1944, ακριβώς στις 4.30 το πρωί (οι βασιλικές πράξεις απαιτούν βασιλική ακρίβεια), βάζει τη τζιφρα του. Και ο Δαμασκηνός χρίεται επισήμως αντιβασιλέας.

Στο διάγγελμά του για το νέο έτος ο φρέσκος αντιβασιλέας απευθύνει έκκληση για συναδέλφωση, όπως όλοι οι Έλληνες άρχοντες από υπάρξεως νεοελληνικού κράτους και μέχρι τις μέρες μας που το νεοελληνικό κράτος βρίσκεται στα τελευταία του εξαιτίας της υπερβολικής αγάπης των πάσης φύσεως δοσιλόγων για την πατρίδα.

Ο κομμουνιστής Ζέβγος τον ακούει και πάει στον Σκόμπι να του προτείνει μια συνδιαλλαγή. Αλλά ο Σκόμπι του λέει, τι συνδιαλλαγή, κύριε. Ή παραδίδεστε άνευ όρων ή δεν έχει συνδιαλλαγή.

Πρώτη σοβαρή δουλειά μετά το διάγγελμα του αρχιεπισκόπου στο ρόλο του αντιβασιλέα, είναι να διορίσει πρωθυπουργό τον Νικόλαο Πλαστήρα, την 3η Ιανουαρίου 1945, και ενώ στην Αθήνα γίνεται χαμός. Ο Παπανδρέου μπορεί να ξεκουραστεί, αρκετά έκανε για τους Άγγλους, καιρός να παραδώσει τη σκυτάλη σε άλλους φίλους των Άγγλων, που κι αυτοί παριστάνουν τους σούπερ Έλληνες. Σε τούτον τον τόπο,

όσο στενότερα συνεργάζεσαι με τους ξένους, τόσο καλύτερος Έλληνας είσαι.

Την επομένη της ορκωμοσίας του Πλαστήρα, την νύχτα της 4ης προς 5 Ιανουαρίου 1945, η Κεντρική Επιτροπή του ΕΛΑΣ εκδίδει διαταγή για την εκκένωση της Αθήνας, και όχι για την παράδοσή του στους Άγγλους. Ο ΕΛΑΣ ελπίζει πως μια αναδίπλωση στην ύπαιθρο θα τον βοηθήσει να ξεκουραστεί, και κυρίως να αποφύγει τη βέβαιη σφαγή απ' τους αφηνιασμένους φασίστες, καθώς και τους δεξιούς, μισοδεξιούς και αναιτίως ταιλιπωρηθέντες μικροαστούς, που επιτέλους αρχίζουν να αποφασίζουν πως πρέπει μάλλον να είναι δεξιοί, παρά αριστεροί. Ούτω πώς, διά των αναποφασίστων που αποφασίζουν, το στρατόπεδο της Δεξιάς ενισχύεται σημαντικά στην Αθήνα.

Μετά την εκκένωση, και συγκεκριμένα την 11η Ιανουαρίου 1945, στο στρατηγείο του Σκόμπι γίνεται μια σύσκεψη όπου παρευρίσκονται απ' τη μεριά του ΕΑΜ οι Ζέβγος, Παρτσαλίδης, Μακρίδης και Αθηνέλης, οι οποίοι και συνυπογράφουν μετά του Άγγλου στρατηγού, του ουσιαστικού άρχοντα της Ελλάδας, την ανακωχή. Που αρχίζει να εφαρμόζεται από την δεκάτη πρωινή ώρα της 15ης Ιανουαρίου 1945. Βέβαια, ο ΕΛΑΣ, αφού δε διαλύθηκε, πάντα ελπίζει το καλύτερο. Αλλά το καλύτερο, ύστερα από τη συσώρευση των λαθών και την ανεκδήλωτη μεν, σαφέστατη δε εγκατάλειψη απ' τους Ρώσους, είναι η αποφυγή της σφαγής. Η τραγική συμφωνία της Βάρκιζας είναι κοντά.

22. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΒΑΡΚΙΖΑΣ

1. Γιάλτα και Βάρκιζα

Οι συζητήσεις για την τύχη του ΕΛΑΣ ανάμεσα στο ΕΑΜ και την κυβέρνηση Πλαστήρα, και για να λέμε τα πράγματα με τ' όνομά τους, ανάμεσα στο ΕΑΜ και τους Άγγλους, αρχίζουν στις 2 Φεβρουαρίου 1945 και λήγουν στις 12 Φεβρουαρίου του ίδιου μήνα με την υπογραφή της περίφημης συμφωνίας της Βάρκιζας, που οι κομμουνιστές τότε τη χαρακτήρισαν συμβιβασμό, ενώ δεν ήταν παρά μια καθαρή συνθηκολόγηση, αν όχι και μια άνευ όρων παράδοση του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ στους Άγγλους.

Προσέξτε, όμως. Οι συζητήσεις που θα καταλήξουν στη συμφωνία της Βάρκιζας συμπιπτουν σχεδόν ακριβώς με τις συζητήσεις που κάνουν οι λεγόμενοι Τρεις Μεγάλοι (Στάλιν, Ρούσβελτ, Τσώρτσιλ) στη Γιάλτα της Κριμαίας από τις 4 μέχρι τις 11 Φεβρουαρίου 1945. Οι μικροί που συζητούν στην Αθήνα δεν έχουν ιδέα τι συζητούν οι μεγάλοι στη Γιάλτα. Όμως, οι μεγάλοι που συζητούν στη Γιάλτα, ξέρουν τι συζητούν οι μικροί στη Βάρκιζα. Όταν το παιδί ρωτήσει τη μαμά τι συζητούσε με το μπαμπά, μπορεί να του πει «δε σε ενδιαφέρουν οι συζητήσεις των μεγάλων». Όμως, αν η μαμά θελήσει να μάθει τι συζητούσαν μεταξύ τους τα αδερφάκια, αυτά θα δυσκολευτούν πολύ να της πουν «δεν σε ενδιαφέρουν οι συζητήσεις των μικρών». Όταν οι μικροί πληροφορούνται το περιεχόμενο της συζήτησης των μεγάλων, καθορίζουν αναλόγως το θέμα της δικής τους μικρής συζήτησης, ώστε να μην τους μαλώσουν οι μεγάλοι. Αλλά οι μικροί κομμουνιστές στην Ελλάδα δεν μπόρεσαν να προσαρμόσουν τη συζήτηση σ' αυτά που σκεφτόταν και έκαμνε ο μέγας κομμουνιστής στη Γιάλτα, που δεν είπε τίποτα στους μικρούς συντρόφους. Ενώ, οι άλλοι πιτσιρικάδες, οι Έλληνες δεξιοί, πάντα καλά και υπάκουα παιδιά, έκαμναν καταπώς έλεγαν οι κηδεμόνες τους στη Γιάλτα και συντόνιζαν τη συμπεριφορά τους μ' αυτήν των προστατών, που στα τουρκικά, για να μαθαίνουμε και ξένες γλώσσες που θα μας χρειαστούν, λέγονται νταβατζήδες.

Ο Στάλιν στη Γιάλτα είχε πετύχει τόσα πολλά και τόσο σημαντικά απ' τους συμμάχους του, που θα έπρεπε να είναι εντελώς ανόητος για να νοιαστεί για τους μικρούς συντρόφους της Ελλάδας. Εμείς, βέβαια, λέμε «μας πούλησε ο Στάλιν». Όμως, δεν παίρνουμε υπ' όψιν πως το σκάρτο

πράγμα όλοι οι καλοί έμποροι το πουλούν πρώτο. Αφού το ΕΑΜ τα είχε κάνει ήδη εντελώς θάλασσα, γιατί θα έπρεπε ο Στάλιν να βάλει το χέρι του το αριστερό στον αριστερό ώμο των Ελλήνων αριστερών, αφού με το δεξιό είχε πάρει ήδη τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, τη νότια Σαχαλίνη και τις Κουρδίες νήσους; Και παριστάνουμε και τους διεθμιστές από πάνω.

Βέβαια, καλό για τους κομμουνιστές θα ήταν εκτός απ' τις παραπάνω χώρες και περιοχές να πάρει ο Στάλιν και την Ελλάδα. Αλλά εκτός του ότι μόνο ο βλαξ τα θέλει όλα δικά του, την Ελλάδα την αγαπούσε τόσο πολύ ο Τσώρτσιλ, που μόνο σκοτώνοντάς τον θα μπορούσες να την αποσπάσεις απ' την αγκαλιά του. Ο Στάλιν, λοιπόν, φέρθηκε λογικότητα επί του προκειμένου, άσχετα αν ο δικός μας παραλογισμός, πάντα μπερδεμένος μ' έναν βλακώδη συναισθηματισμό, τον κάνει να φαίνεται στα μάτια μας σκέτος μπακάλης, που μας πούλησε. Ναι, αλλά μας πούλησε σε καλή τιμή, κι αυτό είναι που έχει σημασία στην πιάτσα της διεθνούς πολιτικής.

2. Από το Λίβανο στη Βάρκιζα

Οι Αμερικανοί έδωσαν στη δημοσιότητα το περιεχόμενο της συμφωνίας της Γιάλτας μόλις το 1955. Μόλις τότε πληροφορήθηκε ο κόσμος πως το μεταπολεμικό στάτους κβο ήταν η συνέπεια ενός παζαριού ανάμεσα στους Τρεις Μεγάλους, που μοίρασαν κανονικότητα τον κόσμο. Πάντως, όπως πληροφορούμαστε απ' τα πρακτικά της διάσκεψης της Γιάλτας, που σημειωτέον δε δόθηκαν όλα στη δημοσιότητα, διότι όπως ήταν οι Αμερικανοί δεν θα έπρεπε να στενοχωρηθούν υπέρ το δέον οι φίλοι, ο Τσώρτσιλ είχε πει τότε το περίφημο: Οι αετοί πρέπει ν' αφήνουν τα πουλάκια να κελαιδούν! Ένας απ' τους τρεις αετούς, ο Στάλιν, επέτρεψε στα πουλάκια του στην Ελλάδα να κελαιδήσουν, μέχρι που άλλα πουλάκια, που κελαιδούσαν αλλιώς, τους ξεριζωσαν τις φωνητικές χορδές. Και μέχρι που να γειάνουν οι στραπατσαρισμένες αριστερές φωνητικές χορδές το 1974, ο αετός έφαγε την αρκούδα, και τα πουλάκια σαν και μένα κελαιδούν τώρα έτσι, για να περνάει η ώρα, μέχρι να έρθει η ώρα της μεγάλης σιωπής. Τραγουδείστε, ωραία μου πουλάκια τραγουδείστε... Λες κι ακούω τον Τσώρτσιλ να μου τραγουδάει αυτή την όμορφη κεφαλλονίτικη καντάδα.

Όμως, στη διάσκεψη της Γιάλτας έγιναν και συζητήσεις πιο σοβαρές. Ο Στάλιν, για παράδειγμα, λέει στους άλλους ευγενικότητα: Θα ήθελα να ρωτήσω τι συμβαίνει στην Ελλάδα. Και διευκρινίζει αμέσως: Δεν έχω καμιά πρόθεση να κρίνω τους Βρετανούς στην Ελλάδα, ρωτώ απλώς για να πληροφορηθώ. Ο Τσώρτσιλ του λέει τότε πως ελπίζει πως γρήγορα θα έρθει η ειρήνη στην Ελλάδα. Και προσθέτει φιλόφρονα πως η βρετανική κυβέρνηση είναι ιδιαίτερα υποχρεωμένη στον στρατάρχη Στάλιν που δεν έδειξε υπερβολικά μεγάλο ενδιαφέρον για τις ελληνικές υποθέσεις. Ο Στάλιν ξαναλέει για να μη μένουν αμφιβολίες, πως ούτε να κρίνει τους Άγγλους θέλει ούτε να παρέμβει στην Ελλάδα.

Την άλλη μέρα, ο Τσώρτσιλ λέει στο Στάλιν να στείλει παρατηρητές στην Ελλάδα, και ο Στάλιν του απαντά πως δε χρειάζεται, έχει πλήρη εμπιστοσύνη στη βρετανική πολιτική στην Ελλάδα. Ο παραπάνω συγκλονιστικός διάλογος δεν είναι φανταστικός, είναι καταχωρισμένος στα πρακτικά της διάσκεψης της Γιάλτας, που έδωσαν στη δημοσιότητα οι Αμερικανοί το 1955.

Θα μου πείτε ίσως, τι ήθελες να κάνουν οι κομμουνιστές τότε στη Βάρκιζα, το Φλεβάρη του 1945, ή και λίγο αργότερα, αφού το μυστικό έγινε γνωστό δέκα χρόνια μετά κι αφού στο μεταξύ έφαγαν τα μούτρα τους στον εμφύλιο πόλεμο, του οποίου προελούντιο είναι τα Δεκεμβριανά. Τίποτε δε θα ήθελα να κάνουν στη Βάρκιζα, διότι η Βάρκιζα δεν έπεσε απ' τον ουρανό. Η κατρακύλα είχε αρχίσει ήδη απ' το Λίβανο. Και όταν το ΕΑΜ υποχώρησε στο Λίβανο σχεδόν πανικόβλητο, η Γιάλτα ήταν ακόμα μακριά και ο γκρουπιέρης έσκουζε: Βάλτε τώρα που γυρίζεις! Πολλά βάζεις, πολλά κερδίζεις. Τίποτα δε βάζεις, τίποτα δεν κερδίζεις. Πολλά βάζεις, πολλά χάνεις. Τίποτα δε βάζεις, τίποτα δε χάνεις. Ε, αφού οι αριστεροί τότε έβαλαν μόνο κουταμάρα, τί ήθελες να κερδίσουν όταν ήρθε η ώρα να μοιράσει ο γκρουπιέρης τα κέρδη; Υποχώρησαν τότε, γιατί ήταν σίγουροι πως θα κερδίσουν αργότερα παλικάρεια. Αχ, αυτή η ρωμέικη παλικάρια, πόσο καλά κρύβει την έλλειψη μυαλού και παιδείας.

3. Οι όροι της συμφωνίας της Βάρκιζας

Ο ταλαίπωρος ο Σιάντος, Γεν. Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ αυτή την εποχή, οφείλει να υπογράψει τη συμφωνία της Βάρκιζας πριν απ' τα μεσάνυχτα, αλλά η ώρα περνάει κι αυτός λέει, αφήστε με λιγάκι να ξεζαλιστώ, είναι κουρασμένος, το μυαλό μου δεν είναι καθαρό. Λες και χρειαζόταν καθαρό μυαλό, τώρα, για μια τζίφρα.

Αλλά σάμπως είχε καθαρό μυαλό ο Σιάντος τότε που έλεγε πως οι κομμουνιστές δεν πρέπει να ακολουθούν τη θερινή ώρα και να γυρίζουν τα ρολόγια τους, γιατί αυτά είναι... αστικές συνήθειες; Να γιατί φτάσαμε στη Βάρκιζα. Διότι το ρολόι της ιστορίας του Σιάντου ήταν μονίμως ξεκούρδιστο. Για τους κομμουνιστές, η ώρα θα είναι σταθερά χειμερινή για είκοσι ολόκληρα χρόνια. Είκοσι χρόνια εκτελέσεις, φυλακίσεις, εξορίες. Κι όλα αυτά, διότι ο Γεν. Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ θεωρούσε αστική συνήθεια το να γυρίζεις το ρολόι σου το καλοκαίρι και να το ξαναγυρίζεις το χειμώνα. Όταν ένας άνθρωπος σκέφτεται έτσι για τα πάρα πολύ απλά πράγματα, αποκλείεται να σκεφτεί αλλιώς για τα σύνθετα.

Κατακαημένε Σιάντο, σε βάπτισαν πράχτορα των Άγγλων κάποιοι σύντροφοί σου αργότερα - κι ήταν αυτοί, που ούτε αυτοί ακολουθούσαν την αστική συνήθεια της θερινής ώρας. Παλαιωρολογίτης, ήσουν καημένε, τίποτα περισσότερο, τίποτα λιγότερο. Άντε, τώρα, υπόγραψε τη συμφωνία, 4 η ώρα το πρωί της 12ης Φεβρουαρίου 1945 και σταμάτα να ιδρωκοπάς απ' την αγωνία για το «μέλλον του κινήματος». Θάπρεπε να

ξέρεις τότε που δεν κουνούσες το ρολόι, πως όταν τα ρολόγια δεν κουνιούνται, ούτε τα κινήματα κουνιούνται.

Για να σε παρηγορήσω πάντως, θα μπορούσα να σου πω πως το μέλλον είναι αόριστο. Κι αυτό σημαίνει πως το «μέλλον του κινήματος» σήμερα θα ήταν ακριβώς όμοιο μ' αυτό των χωρών του πρώην υπαρχτού και νυν ανύπαρχτου σοσιαλισμού. Σύντροφε Σιάντο, πέτυχε αυτό που ήθελες. Η ώρα ημών των αριστερών σήμερα είναι μονίμως χειμερινή, χειμώνα καλοκαίρι.

Έλεγε, λοιπόν, η χειμερινή (Φλεβάρης ήταν) συμφωνία της Βάρκιζας πως ο ΕΛΑΣ όφειλε να παραδώσει: 41.500 τουφέκια, 2.015 πολυβόλα, 163 όλμους και 32 πυροβόλα. Όσο για το δημοψήφισμα και τις βουλευτικές εκλογές, θα γίνουν εν καιρώ. Όταν, δηλαδή, η αριστερά αποδυναμωθεί κι άλλο. Και το χειρότερο και τραγικότερο όλων: Από τη γενική αμνηστία που συμφωνείται, αποκλείονται οι εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου. Ποιοι είναι εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου; αναρωτιούνται οι κομμουνιστές. Μα, οι δοσιλόγοι και οι μαυραγορίτες είναι, θέλει ρώτημα; Και βέβαια θέλει ρώτημα, σύντροφοι, όλα θέλουν ρώτημα. Διότι η Δεξιά, αμέσως μετά την υπογραφή της συμφωνίας θα πει: Εσείς οι κομμουνιστές είστε οι εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου.

Κι έτσι, οι κομμουνιστές που υπόγραψαν την αμνηστία όλων, υπόγραψαν την καταδίκη τους εξαιρώντας προθυμότητα και λογικότητα τους ποινικούς απ' την αμνηστία. Η προστυχιά της ελληνικής Δεξιάς ξεπερνάει κάθε όριο. Στο εξής και μέχρι το 1974 την Ελλάδα θα την κυβερνούν, όχι μόνο οι δοσιλόγοι και οι περι αυτούς, αλλά και οι απατεώνες κάθε είδους. Μια χώρα που για είκοσι ολόκληρα χρόνια edίωκε τους αριστερούς χρίοντάς τους εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου, είναι καταδικασμένη σε θάνατο.

4. Η επόμενη μέρα

Η συμφωνία της Βάρκιζας υπογράφεται την 12η Φεβρουαρίου 1945, και την άλλη κιόλας μέρα μια διπλή ομάδα μύλων αρχίζουν να αλέθουν κομμουνιστές, φιλοκομμουνιστές, σοσιαλιστές. Και «ποινικούς». Δηλαδή, πάλι κομμουνιστές. Τη μια ομάδα μύλων αποτελούν τα στρατοδικεία, που ενώ ο προορισμός τους είναι να δικάζουν στρατιωτικούς, σε καιρό πολέμου δικάζουν και πολίτες. Κι αυτό σημαίνει πως οι κρατούντες δε θεωρούν λήξασα τη σύρραξη με τη συμφωνία της Βάρκιζας.

Την άλλη ομάδα μύλων αποτελούν τα κοινά ποινικά δικαστήρια που δικάζουν αβέρτα «ποινικούς», αφήνοντας αδέσποτους τους ποινικούς, διότι θα χρειαστούν στις δεξιές συμμορίες που οργανώνονται εν τάχει. Οι κομμουνιστές, και γενικότερα οι αριστεροί, θα φτύσουν αίμα. Βέβαια, δεν είναι όλοι οι αριστεροί κομμουνιστές, αλλά αυτό δε θα το μάθει ποτέ η υποδειγματικά ηλίθια Ελληνική Βασιλική (τότε) Αστυνομία, και επί το σκωπικότερον Μπλασκινερί Ρουαγιάλ Ελενίκ.

— Η Δεξιά δεν κυνηγάει μόνο τους κομμουνιστές, κυνηγάει όλους τους

αριστερούς συλλήβδην. Η Δεξιά δε φοβάται μόνο τους κομμουνιστές, οπότε θα μπορούσαμε να της δώσουμε ίσως ένα κάποιο δίκιο, φοβάει και τον ίσκιο της, όταν πέφτει απ' την αριστερή μεριά. Παρά ταύτα, και το ΚΚΕ και το ΕΑΜ είναι προς το παρόν νόμιμα και δρουν στα πλαίσια της άρτι αποκτηθείσης ειρήνης – που είναι πόλεμος δικαστικός. Άλλη μια φορά η ελληνική δικαιοσύνη στέκεται στο ύψος της. Πάντα η ελληνική δικαιοσύνη στέκεται στο ύψος της. Πάνω στο παλούκι στο οποίο τη βάζουν να καθήσει.

Μέσα σε πέντε μήνες, τον Ιούνιο του 1945, η κατάσταση έχει γίνει τόσο τραγική για την Αριστερά, όχι μόνο την κομμουνιστική, το ξαναλέω γιατί δείχνει την έκταση του διωγμού, που μια ομάδα πολιτικών ηγετών του Κέντρου υπογράφουν διαμαρτυρία για την επέκταση της λευκής τρομοκρατίας σ' όλη την Ελλάδα. Είναι η πρώτη φορά που το Κέντρο εμφανίζεται σαν Κέντρο, δηλαδή σαν κάτι διάφορο από τη μάζα της Δεξιάς. Αυτοί οι πολιτικοί, αντιμεταξικοί οι περισσότεροι, γνωρίζουν πως επικεφαλής του διωγμού των αριστερών είναι οι παλιοί μεταξικοί. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως μας χωρίζουν μόνο 5 χρόνια από την πτώση, με τον πόλεμο, του δικτατορικού καθεστώτος του Μεταξά και πως η δικτατορική και φιλοδικτατορική Δεξιά κρατιόταν στο περιθώριο απ' τους Άγγλους σ' όλη τη διάρκεια του πολέμου και αμέσως μετά απ' αυτόν.

Οι Άγγλοι σκέφτονται πως θα μπορέσουν να ελέγξουν την κατάσταση με τον Παπανδρέου και τον Πλαστήρα, όχι με τη Δεξιά. Όμως, η χρησιμοποίηση των δοσιλόγων απ' τους Άγγλους στη διάρκεια των Δεκεμβριανών θα έχει σα συνέπεια την αναδιοργάνωση της Δεξιάς και την ανάληψη πρωτοβουλιών, που τώρα δεν τις καλοβλέπουν οι Άγγλοι. Η νίκη των Άγγλων κατά τα Δεκεμβριανά ήταν υπεραρκετή για αυτούς για να ξεπεράσουν το πρώτο και δυσκολότερο στάδιο. Στην συνέχεια, θα χρησιμοποιήσουν για ένα διάστημα το αμόλυντο απ' τη μεταξική δικτατορία κομμάτι της Δεξιάς, που ονομάζεται Κέντρο. Αλλά τώρα το Κέντρο αρχίζει να υπερφαλαγγίζεται απ' την κλασική Δεξιά των κλασικών τραμπούκων. Όμως, το Κέντρο θα ξαναμπει δυναμικότερα στο παιχνίδι, όταν ο εμφύλιος πόλεμος γίνει αναπόφευκτος. Το Κέντρο είναι ο μπαλαντέρ.

5. Άρης Βελουχιώτης

Στις 30 Μαΐου 1945, και ενώ η λευκή τρομοκρατία της Δεξιάς μαίνεται σ' ολόκληρη τη χώρα, ο Νίκος Ζαχαριάδης, Γενικός Γραμματέας του ΚΚΕ, επιστρέφει με αεροπλάνο της ΡΑΦ απ' το Νταχάου, όπου βρισκόταν κλεισμένος σ' όλη τη διάρκεια της κατοχής. Ο Σιάντος που τον αντικαθιστούσε παραμερίζεται αυτομάτως, και όλοι αρπάζονται σαν από σανίδα σωτηρίας απ' αυτόν τον εξαιρετικά ευφυή, δραστήριο και φιλόδοξο άνθρωπο, που είναι φανατικά προσκολλημένος στον Στάλιν, πράγμα που δημιουργεί στους Άγγλους την ελπίδα πως θα μπορούσε να περάσει τις απόψεις του Στάλιν, που τους ευνοούν. Αυτό δικαιολογεί

ίσως τη διάθεση αγγλικού πολεμικού αεροπλάνου για τον ερχομό του στην Αθήνα.

Με τον Ζαχαριάδη παρόντα στην πρωτεύουσα σαν ειρηνολοιό, που εγγυάται την τήρηση των συμφωνιών, και με τον Βελουχιώτη παρόντα στο βουνό, ως ταραξία αρνούμενο να συμμορφωθεί μ' όσα επιβάλλει η συμφωνία της Βάρκιζας, οι κομμουνιστές βρίσκονται και πάλι μπερδεμένοι. Στο βάθος όλοι θέλουν να μην υπακούσουν στην αγγλέζικη Βάρκιζα που είναι Βατερλώ, αλλά τελικά όλοι υπακούουν γιατί το λέει ο Ζαχαριάδης.

Όλοι, εκτός απ' τον Άρη που γράφει στα παλιά του τα παπούτσια και τους Άγγλους, και τους Έλληνες συνεργάτες τους και τον σύντροφο γενικό γραμματέα, και δεν παραδίδει τα όπλα, όπως και η μικρή του ομάδα απ' τους περιφημούς Μαυροσκούφηδες. Που όμως ένας ένας πετάει το μαύρο σκούφο και γυρίζει σπίτι του. Εκτός απ' το πρωτοπαλίκαρο, τον Τζαβέλλα.

Ο Άρης απ' τον Φεβρουάριο μέχρι τον Ιούνιο γυροφέρνει στη Ρούμελη και την Ήπειρο, σαν πληγωμένο λιοντάρι στο κλουβί του. Το κύρος του ανάμεσα στους αντάρτες και η ηρωισμός του σ' όλη τη διάρκεια του αγώνα, του δημιουργεί την ελπίδα πως το αντάρτικο δε θα διαλυθεί, για χατήρι του, κι ας λέει ό,τι θέλει ο Ζαχαριάδης, που δε γνωρίζει καλά τις συνθήκες που δημιουργήθηκαν, εξαιτίας της μακρόχρονης απουσίας του απ' το κόμμα κι απ' την πατρίδα. Ο Βελουχιώτης είναι βέβαιος πως ο αγώνας θα συνεχιστεί κατ' ανάγκη, γιατί οι τραμπούκοι της Δεξιάς σκοτώνουν ανηλεώς, σε χωριά και σε πόλεις. Ο Ζαχαριάδης προς το παρόν πιστεύει στον αναγκαστικό συμβιβασμό, ύστερα απ' τη συμφωνία της Βάρκιζας και την παράδοση των όπλων. Δεν θ' αργήσει να φανεί πως ο Άρης είχε δίκιο.

Στις 12 Ιουνίου, για να πείσει το κόμμα τους αγωνιστές πως δεν πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη στον Βελουχιώτη, δημοσιεύει στο «Ριζοσπάστη» ένα προβοκατόρικο κείμενο διά του οποίου ο αρχικαπετάνιος του ΕΛΑΣ καταγγέλλεται σαν δηλωσίας. Ο Κλάρας (Βελουχιώτης) το διαβάζει και του κόβονται τα πόδια. Κινείται τότε προς τα σύνορα, μάλλον για να πάει να συναντήσει τον Τίτο και να ζητήσει τη βοήθειά του. Αλλά μετανοιώνει.

Στις 16 Ιουνίου 1945 δημοσιεύεται στο «Ριζοσπάστη» η διαγραφή του απ' το κόμμα. Ο Άρης μάλλον αυτοκτονεί (δεν είναι βέβαιο) την ίδια μέρα κοντά στη γέφυρα του Κοράκου. Ίσως, πάλι, να σκοτώθηκε σε ενέδρα των αδέσποτων τραμπούκων της Δεξιάς.

Το βέβαιο, πάντως, είναι πως τα παλουκωμένα κεφάλια του Άρη και του Τζαβέλλα εκτίθενται σε κοινή θέα στην πλατεία των Τρικάλων από τις 18 μέχρι τις 20 Ιουνίου, μέχρι δηλαδή να βρωμίσουν. Ω, θεέ του πολέμου Άρη, για ποιον κρατάς το σπαθί σου;

23. Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΕΡΧΕΤΑΙ

1. Τα πρώτα λεπτά του δεύτερου γύρου

Κανείς δε δημιούργησε το λεγόμενο δεύτερο αντάρτικο. Δημιουργήθηκε μόνο του. Απ' τις λεγόμενες «ομάδες αυτοάμυνας». Πρόκειται για κομμουνιστές, και όχι μόνο, που παίρνουν τα βουνά για να σώσουν το κεφάλι τους απ' την πέρα για πέρα εκτραχηλισμένη Δεξιά, που σφάζει ανηλεώς, επίσημα και ανεπίσημα. Επίσημα διά των στρατοδικείων και ανεπίσημα με τις πάμπολλες ομάδες και ομαδούλες των δοσιλόγων και των ταγματασφαλιτών, που τώρα παριστάνουν τους σωτήρες της πατρίδας από τον «κομμουνιστικό κίνδυνο», τη στιγμή που ο ίδιος ο Στάλιν είχε αποτρέψει ήδη κάθε κομμουνιστικό κίνδυνο στην Ελλάδα με τη συμφωνία της Γιάλτας. Η ιστορία, όταν δεν είναι κωμωδία είναι τραγωδία. Συχνά είναι και τα δύο. Κανείς απολύτως δεν είχε σκοπό να οργανώσει αντάρτικο, ούτε καν αυτοί που ανεβαίνουν στο βουνό για να σώσουν το κεφάλι τους – και μόνο γιαυτό.

Στην αρχή όλα γίνονται ερήμην του κόμματος, που σέρνεται πίσω απ' τα γεγονότα, που το έχουν υπερφαλαγγίσει προ πολλού, απ' την εποχή της συμφωνίας του Λιβάνου κιόλας, όπου άρχισαν όλα κι όπου χάθηκαν όλα για την ελληνική αριστερά, χάρις στην ικανότητα του Γ. Παπανδρέου και την ανικανότητα των εκπροσώπων του ΕΑΜ και του ΚΚΕ.

Οι πρώτοι αντάρτες του δεύτερου αντάρτικου δεν είναι ακριβώς αντάρτες, είναι ντεσπεράδος που τρέχουν άοπλοι και πεινασμένοι στα βουνά και τα λαγκάδια, μη περιμένοντας τίποτα από πουθενά, ούτε καν απ' το ΚΚΕ, που δεν ξέρει τι να κάνει βλέποντας τους παλιούς ΕΛΑΣίτες και ΕΑΜίτες να μην έχουν πού την κεφαλήν κλίνει, αυτοί που έκαναν τα περισσότερα στην αντίσταση, αυτοί που πολέμησαν με πείσμα, αποφασιστικότητα και αποτελεσματικότητα τον κατακτητή. Και τώρα να τους κυνηγούν οι συνεργάτες του κατακτητή, οι δοσιλογοί και οι ταγματασφαλίτες. Κάνεις φόνος ή δεν κάνει; Σίγουρα κάνει. Διότι δεν μπορείς να κάνεις τίποτα άλλο. Αυτός είναι ο ντεσπεράδος: ένας τόσο απελπισμένος, που είναι έτοιμος να πεθάνει μετά των αλλοφύλων, αλλά και μετά των άλλων φίλων.

Την επίθεση στο σταθμό χωροφυλακής στο Λιτόχωρο Κατερίνης, κοντά στον Όλυμπο, στις 30 Μαρτίου 1946, ημερομηνία που σημαδεύει την αρχή του εμφυλίου, δεν την έκαναν κυρίως ειπείν αντάρτες αλλά

ντεσπεράδος, που προσπαθούσαν να βρουν όπλα αποπλίζοντας τους χωροφύλακες, προκειμένου να οργανώσουν στοιχειωδώς την αυτοάμυνα τους. Και είναι πάρα πολλές αυτές οι ομάδες των ντεσπεράδος που περιφέρονται αδέσποτες στα όρη, κυρίως της ανταρτομάνας, από παράδοση, Μακεδονίας.

Τον Αύγουστο του 1946, πέντε μήνες μετά την επίθεση στο Λιτόχωρο, το ΚΚΕ αποφασίζει να βοηθήσει τους αγωνιστές που περιφέρονται στα βουνά και χτυπούν δώθε κείθε άτσαλα. Είναι τότε, τον Αύγουστο του 1946, που ανεβαίνει στο βουνό ο αρχικαπετάνιος του ΕΛΑΣ Μακεδονίας στη διάρκεια της κατοχής Μάρκος Βαφειάδης για να βοηθήσει τους συντρόφους και να συντονίσει μια δράση, που άρχισε ερήμην του κόμματος και μέσα από τη φορά των πραγμάτων.

Η ελληνική ιστορία αρχίζει να στροβιλίζεται σ' έναν φαύλο κύκλο, αυτόματα, από μόνη της, χωρίς τη βούληση κανενός. Πλην αυτής των φασιστών που σφάζουν ανηλεώς τους ηττημένους νικητές.

2. Η δεύτερη ολομέλεια

Η επίθεση στο Λιτόχωρο τη νύχτα της 30ής προς 31η Μαρτίου 1946 γίνεται λίγες μόνο ώρες πριν απ' τις εκλογές της 31ης Μαρτίου, που θα τις μποϋκοτάρει το ΚΚΕ και δε θα πάρει μέρος. Όμως, δεν είναι μόνο το ΚΚΕ που δεν παίρνει μέρος. Η ομάδα Καφαντάρη απ' το κόμμα των Φιλελευθέρων επίσης δεν παίρνει μέρος. Όλοι οι δημοκρατικοί άνθρωποι αναρωτιούνται αν πρέπει να πάρουν μέρος σε εκλογές των οποίων το αποτέλεσμα είναι γνωστό εκ των προτέρων. Η Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων, όπως λέγεται το αντιεαμικό μέτωπο, είναι απόλυτα βέβαιο πως δεν θα επιτρέψει με τίποτα μια νίκη του ΕΑΜ ή του ΚΚΕ.

Το πρόβλημα, λοιπόν, που μπαίνει τον Φεβρουάριο του 1946 στην 2η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, που αποφασίζει την αποχή απ' τις εκλογές της 31ης Μαρτίου, είναι αν θα πάει στις εκλογές ίσα ίσα για να παγιδευτεί και νομότυπα με τη σίγουρη και καλά στημένη ήττα, ή αν θα διαμαρτυρηθεί για τη σκευωρία, όπως και ο Καφαντάρης, απέχοντας απ' τις εκλογές-παρωδία, σε μια περίοδο που το ΚΚΕ είναι μεν νόμιμο ακόμα, οι οπαδοί του όμως σφάζονται ανηλεώς σε πόλεις και χωριά απ' τις δεξιές συμμορίες, που εμφανίζονται πριν απ' τις αριστερές συμμορίες που τις δημιουργούν με τη δολοφονική τους δράση.

Η απόφαση είναι πάρα πολύ δύσκολη. Η συμμετοχή ή μη του ΚΚΕ στις πιο κρίσιμες εκλογές από υπάρξεως νεοελληνικού κράτους, θα είχε δύο πιθανές συνέπειες: Τη βέβαιη εκλογική συντριβή του ΚΚΕ σε μια εποχή που το κύρος του είναι τεράστιο εξαιτίας του κατοχικού αντάρτικου, που ήταν απ' τα μεγαλύτερα και καλύτερα οργανωμένα σ' όλη την Ευρώπη και που είχε ήδη καταπλήξει εχθρούς και φίλους, αφενός. Και αφετέρου την αποφυγή του εμφυλίου. Σε περίπτωση ήττας στις εκλογές, που ήταν σίγουρη εξαιτίας της απόλυτα βέβαιης εκλογικής νοθείας που ετοίμαζαν οι ειδικοί στις πάσης φύσεως νοθείες δεξιοί, απ' τη νοθεία του λαδιού μέχρι τη νοθεία των ιδεών, οι κομμουνιστές δεν θα νομιμο-

ποιούνταν να διεκδικήσουν δυναμικά το δίκιο τους, γιατί όλος ο κόσμος θα τους αντιμετώπιζε σα μνησίκακους που εκδικούνται για την εκλογική τους αποτυχία. Θα έπρεπε, συνελώς, να υποταχτούν στην κακή τους μοίρα, να δεχτούν τον εμπαιγμό και να διαγράψουν την ένδοξη κατοχική τους ιστορία, απογοητεύοντας έναν λαό που πίστεψε στο καθοδηγούμενο αλλά όχι ελεγχόμενο απ' το ΚΚΕ, ΕΑΜ. Αυτές θα ήταν οι συνέπειες απ' τη συμμετοχή στις εκλογές.

Όμως, οι συνέπειες από τη μη συμμετοχή, θα είναι πολύ πιο σοβαρές. Μη συμμετοχή στις εκλογές σημαίνει εμφύλιο πόλεμο. Θα ήταν αδύνατο να γίνει διαφορετικά, με το κηνήγι των αριστερών μαγισσών που είχαν αρχίσει τα δεξιά κοράκια αμέσως μετά τη Βάρκιζα. Μπρος βαθύ και πίσω ρέμα, για το ΚΚΕ. Διάλεξε το βαθύ, χωρίς να αποφύγει το ρέμα.

Ο ένοπλος αγώνας αποφασίστηκε ταυτόχρονα με την απόφαση για μη συμμετοχή στις εκλογές, κατά τη 2η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, το Φεβρουάριο του 1946, ένα μήνα πριν απ' τις εκλογές, κάτω απ' την πίεση του αντάρτικου που οργανώνεται ήδη αυθόρμητα απ' τις «ομάδες αυτοάμυνας», τους ντεσπεράδος όπως τους χαρακτηρίσαμε. Η δυναμική της ιστορίας έχει τους νόμους της. Το ΚΚΕ συνεχίζει να σούρνεται πίσω απ' τα γεγονότα. Ενός κακού (της συμφωνίας του Λιβάνου) μύρια έπονται.

3. Έλαβον παρά του μη έχοντος...

Οι εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 έγιναν υπό την εποπτεία 1200 παρατηρητών του φρεσκότατου ακόμα τότε ΟΗΕ. Που αγγλοκρατείται και αμερικανοκρατείται απολύτως. Ήρθαν στην Ελλάδα οι παρατηρητές, μάλλον για να επικυρώσουν τη νοθεία, παρά για να την αποτρέψουν.

• Παρά την πρωτοφανή τρομοκρατία που ασκείται εναντίον αυτών που δηλώνουν πως δεν θα πάρουν μέρος στις εκλογές, το ποσοστό αποχής ανέρχεται σε 53%, όπως γράφει η εφημερίδα «Μάχη» του κόμματος των Σβώλου-Τσιριμώκου, ΣΚ-ΕΛΔ, που είχε αποχωρήσει κατά τα Δεκεμβριανά από το ΕΑΜ.

Η επίσημη κρατική εκδοχή λέει πως η αποχή είναι 15%, και κατά τον ΟΗΕ, 9,5%. Είναι πράγματι τύση, αν λογαριάσουμε πως «φήφισαν» σχεδόν απαξάπαντες οι εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους, ακόμα κι αυτοί που απείχαν! Η Δεξιά βρήκε καινούργιο κόλπο για να κάνει την καθιερωμένη νοθεία της: Αυτοί που φήφισαν, δεν ψήφισαν δυο ή τρεις φορές, ούτε οι πεθαμένοι ψήφισαν κατά τα επικρατούντα στην Ελλάδα εκλογικά ήθη και έθιμα. Απλώς, αυτοί που ψήφισαν, ψήφισαν και για λογαριασμό αυτών που δεν ψήφισαν! Αυτό θα πει αντιπροσωπευτική Δημοκρατία! Τον αριστερό που αρνείται να ψηφίσει να τον εκπροσωπεί ο δεξιός που δεν αρνείται να ψηφίσει.

Ούτω πως, η Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων κερδίζει την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή με σύνολο ψήφων μόλις 610.995 επί πληθυ-

σμού τότε 7.000.000. Επί 2.111.000 εγγεγραμμένων στους ακαθάριστους προπολεμικούς εκλογικούς καταλόγους (οι γυναίκες δεν έχουν ακόμα δικαίωμα ψήφου) προσέρχονται στις κάλπες 1.117.000 ψηφοφόροι. Κι ωστόσο, η αποχή είναι 15 ή 9,5%!!!

Έλαβον: Λαϊκό Κόμμα του Κ. Τσαλδάρη σε συνεργασία με τον Γονατά (μαζί με κάτι άλλα κομματίδια θα αποτελέσουν την Ηνωμένη Παράταξη Εθνοκοφρώνων), 609.000 ψήφους, ήτοι την απόλυτη πλειοψηφία. ΕΠΕ (Γ. Παπανδρέου, Σ. Βενιζέλος, Π. Κανελλόπουλος) 213.000 ψήφους, τους περισσότερους στην Κρήτη. Κόμμα Φιλελευθέρων, δηλαδή τα υπολείμματα των παλιών βενιζελικών υπό τον Θεμ. Σοφούλη, τον διάδοχο του Βενιζέλου, 200.000. Και Εθνικό Κόμμα (του Ναπ. Ζέρβα) 65.000. Δεν παίρνουν μέρος στις εκλογές, το ΚΚΕ, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ΣΚ-ΕΛΔ των Σβώλου-Τσιριμώκου και ο παλιός φιλελεύθερος Καφαντάρης.

Προσέξτε, ούτε τότε ούτε τώρα θεωρείται παράνομο το να μην πάρει μέρος στις εκλογές ένα κόμμα. Όμως, ένας ψηφοφόρος, ακόμα κι όταν το κόμμα του δεν παίρνει μέρος στις εκλογές, αυτός πρέπει να πάρει, διότι αλλιώς παρανομεί. Παρανομεί ακολουθώντας το κόμμα του που δεν παρανομεί. Ελλάς το μεγαλείο σου! Αυτό το καλαμπούρι, το να σε πιάνει ο χωροφύλακας απ' το γιακά, που λέει ο λόγος, και να σε σέρνει στις κάλπες για να ασκήσεις το «υπέρτατο δημοκρατικό σου δικαίωμα», το λεν Δημοκρατία. Δημοκρατία καταναγκαστική και ζορισμένη. Δημοκρατευομένη δικτατορία ψωφοδεών, που παριστάνουν τους δημοκράτες, γιατί αν δεν τους παραστήσουν θα έχουν συνέπειες. Αν το λευκό δε μετρήσει ως ψήφος διαμαρτυρίας και όχι ως άκυρο και αν οι εκλογές δε γίνουν προαιρετικές για τους πολίτες, ξεχάστε τη Δημοκρατία, έστω κι αυτή τη λιγοστή, που έτσι κι αλλιώς είναι η αντιπροσωπευτική Δημοκρατία.

4. Η κρατικοποίηση της τρομοκρατίας

Το Λαϊκό Κόμμα που «κερδίζει» τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 δεν μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση, διότι οι 4 συναρχηγοί, ο Κ. Τσαλδάρης, ο Στ. Στεφανόπουλος, ο Θεοτόκης και ο Περικλής Ράλλης, πρέπει να εκλέξουν έναν αρχηγό, που θα γίνει ο πρωθυπουργός. Μέχρι να εκλέξουν τον Κων. Τσαλδάρη, ανεψιό του Παναγή Τσαλδάρη, περνούν δέκα μέρες κατά τις οποίες πρωθυπουργεύει ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας Παν. Πουλίτσας.

Την 14η Απριλίου 1946 ο Κων. Τσαλδάρης, αρχηγός πλέον του Λαϊκού Κόμματος, χάριν ονόματος και εις μνήμην του θείου, σχηματίζει κυβέρνηση, μα τι κυβέρνηση. Μόνο ο Χίτλερ λείπει απ' αυτήν, που λέει ο λόγος. Πάντως, ο πολύς Θεοτόκης, ο εκ Κερκύρας σούπερ εθνικόφρων, αντικαθιστά επάξια και τον Χίτλερ και κάθε φασίστα ηγέτη, απαταχού της οικουμένης. Ως υπουργός Δημοσίας Τάξεως κάνει το κατά δύναμιν για να ελιβάει την αταξία στις παραστρατιωτικές και παρακρατικές ένοπλες ομάδες, που διώκουν τους κομμουνιστές - και όχι μόνο.

Την ίδια μέρα (14 Απριλίου) που ο Τσαλδάρης ορκίζεται πρωθυπουργός, επιστρέφει στην Ελλάδα από την Πράγα όπου βρισκόταν για ένα συνέδριο ο Νίκος Ζαχαριάδης. Τούτη η επιστροφή δεν θα είχε καμιά πολιτική σημασία, αν ο Ζαχαριάδης δεν έκαμνε ένα σταθμό στο Βελιγράδι επιστρέφοντας για να δει τον Τίτο, απ' τον οποίο κατά πάσα πιθανότητα πήρε διαβεβαιώσεις για μια υποστήριξη του νέου αντάρτικου στην Ελλάδα. Έτσι εξηγείται το γεγονός πως αμέσως μετά την επίσκεψή του στον Τίτο επισκέπτεται και το Μπούλκες, μια κωμόπολη στη βόρεια Γιουγκοσλαβία, όπου ζουν 5.000 Έλληνες πρώιμοι πρόσφυγες, απ' αυτούς που ζήτησαν καταφύγιο στη Γιουγκοσλαβία για να μην τους σφάξουν οι φασίστες στην Ελλάδα. Είναι μια έτοιμη στρατιωτική μονάδα, και ο Ζαχαριάδης τους λέει πως πρέπει να ετοιμάζονται για μια επιστροφή στην Ελλάδα, με το τουφέκι στο χέρι. Είναι σαφέστατος, ως προς τις προθέσεις του. Που προς το παρόν όμως περιορίζονται σε προειδοποιήσεις προς την κυβέρνηση των Αθηνών, όπως φαίνεται καθαρά και απ' το λόγο που βγάζει στην κομμουνιστοκρατούμενη Θεσσαλονίκη, κατά την επιστροφή του απ' το ίδιο σημαδιακό ταξίδι. Λέει, λοιπόν, στη Θεσσαλονίκη πως αν η τρομοκρατία δε σταματήσει, τα γεγονότα της Φυτιάς και του Λιτόχωρου θα ελεκταθούν σε όλη την Ελλάδα.

Δικαιούμαστε να πιστεύουμε πως ο Ζαχαριάδης είχε μια αμυδρή ελπίδα πως θα σταματήσει η κατά των κομμουνιστών τρομοκρατία, με την επίδειξη δύναμης απ' τη μεριά του. Αλλά πώς να σταματήσει με τον Θεοτόκη στο υπουργείο Δημοσίας Τάξεως, που το ανάλαβε όχι για να σταματήσει την τρομοκρατία αλλά για να την κρατικοποιήσει;

Η αποκρατικοποίηση της κρατικής τρομοκρατίας ποτέ δεν απασχόλησε καμιά κυβέρνηση, υπέρμαχο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Και τούτο διότι, καλό είναι για τους ιδιώτες, η τρομοκρατία να μην ασκείται ιδιωτικά, γιατί θα τη χαρακτηρίσουν... τρομοκρατία. Βλέπετε ο Θεοτόκης τι καλά που κάνει τη δουλειά του ως κρατικός αρχιτρομοκράτης; Φυσικά, ο Θεοτόκης είναι υπέρ της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην οικονομία. Αλλά πώς να αναλάβεις πρωτοβουλίες στην οικονομία, αν το κράτος δεν κρατικοποιήσει την τρομοκρατία;

5. Το Γ' ψήφισμα

Το ψήφισμα δεν είναι νόμος, τον νόμο τον ψηφίζει η Βουλή, το ψήφισμα είναι απόφαση με ισχύ νόμου. Βέβαια, το καλοκαίρι του 1946 υπήρχε Βουλή, και μάλιστα «εθνικόφρων» μέχρι παραφροσύνης. Όμως, η κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος προστάτευε τα συμφέροντα του λαού, δηλαδή της λούμπεν μεγαλοαστικής τάξης, όπως ορθότατα θα ονομαστεί αργότερα, με ψηφίσματα. Αποφασίζομεν και διατάσσομεν.

Το διασημότερο των ψηφισμάτων αυτής της περιόδου της δικτατορευομένης δημοκρατίας, είναι το τρίτο κατά σειρά. Πρόκειται για το περίφημο και ιστορικό «Γ' ψήφισμα». Ιδού η σημαντικότερη παράγραφος του Γ' ψηφίσματος: Όστις θέλων να αποσπάσει εν μέρος της Επικρατείας ή να ευκολύνει τα προς το τέλος τούτου τείνοντα σχέδια, συνώ-

μοσεν εντός του κράτους ή συνεννοήθη με ξένους ή διηγείρε στάσιν ή κατήρτισεν ενόπλους ομάδας ή μετέσχεν εις αυτάς, τιμωρείται με θάνατον.

Ή, ή, ή, ή, ή. Υστερα από ένα σωρό κατασκότεινες και ασαφέστατες διαζεύξεις, ώστε να υπάρχουν πολλές διαζευκτικές δικαστικές λύσεις για τα στρατοδικεία, μπαμ και κάτω! Όχι παίζουμε! Τα ένδεκα προς το παρόν στρατοδικεία σ' όλη την Ελλάδα (αργότερα θα γίνουν περισσότερα) κάνουν υπερωρίες. Και το πρώτο που στέλνει, έτσι για σεφτέ, στο απόσπασμα τους πρώτους 6, είναι αυτό των Γιαννιτών.

26 Ιουλίου 1946. Με την ανατολή του ηλίου (ποτέ δεν κατάλαβα γιατί οι εκτελέσεις γίνονται με την ανατολή και όχι με τη δύση του ηλίου, πράγμα που θα ταίριαζε περισσότερο στην περίπτωση), με την ανατολή, λέω, —αλλά πώς να το πω;— του ηλίου της 26ης Ιουλίου 1946, πέντε άνδρες και μια γυναίκα παίρνουν το δρόμο για το μεγάλο ταξίδι με έξοδα της κυβέρνησης του Λαϊκού Κόμματος. Η γυναίκα είναι μια νεαρή δασκάλα, ονόματι Ειρήνη Γκίνη. Βρίσκω τρομαχτικό το συμβολισμό. Εκείνη τη μέρα, οι φασίστες που το παίζουν ειρηνοποιοί, σκοτώνουν την ε(Ε)ιρήνη.

Μόνο το καλοκαίρι του 1946 και ενώ το ΚΚΕ είναι ακόμα νόμιμο (!) —σκέψου τι έχει να γίνει όταν γίνει παράνομο— εκτελούνται 200, κατά επίσημη ανακοίνωση στην αγγλική Βουλή του Εργατικού Κόμματος, που τώρα βρίσκεται στην εξουσία εκεί. Το Γ΄ ψήφισμα επί το έργον, λοιπόν.

Μέσα σε τούτο το κλίμα δικαστικής, στρατιωτικής και αστυνομικής τρομοκρατίας, νάσου και το δημοψήφισμα της 1ης Σεπτεμβρίου 1946 για το βασιλιά. Αυτή τη φορά, το ΚΚΕ, που συνεχίζει να είναι νόμιμο (τα μέλη του μόνο είναι παράνομα, αλλά μόνο όταν εμπίπτουν στις παραγράφους του Γ΄ ψηφίσματος, δηλαδή πάντα) παίρνει μέρος στο δημοψήφισμα! Θεωρεί σοβαρότερο να διατρανώσει την άρνησή του στο θεσμό της βασιλείας παρά να πάρει μέρος σε βουλευτικές εκλογές! Τι να πεις και τι να μολογήσεις. Εδώ, η αριστερή παραλλαγή της βλακείας σπάει τη βελόνα του βλακόμετρου.

Ο βασιλιάς, λοιπόν, έρχεται (ε, ε, έρχεται!). Αλλά δεν προλαβαίνει καλά καλά νάρθει και μας πεθαίνει, ο καημένος, έξι μήνες αργότερα, την 1η Απριλίου 1947. Μπα, πρωταπριλιάτικο αστείο είναι, λεν οι βασιλόφρονες. (Είναι αυτοί που φρονούν βασιλικά, τη στιγμή που δεν είναι σε θέση να φρονήσουν, δηλαδή να σκεφούν, καν). Δεν πειράζει. Ο βασιλεύς Γεώργιος Β΄ απέθανεν, ζήτω ο βασιλεύς Παύλος Α΄. Και κυρίως η βασίλισσα Φρειδερίκη, μέλος της νεολαίας του Χίτλερ στην πατρίδα της, τη Γερμανία.

6. Η δολοφονία του Βιδάλη

Ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ δυο φορές εκθρονίστηκε και τρεις ενθρονίστηκε. Η προτελευταία φορά που επανενθρονίστηκε ήταν το 1935. Τότε, ο λαός τον επανέφερε με αρχικό ποσοστό, που διορθώθηκε μετά, 105%. (Και ολογράφως για τυπογραφική σιγουριά: εκατόν πέντε τοις εκατό).

Μη γελάτε. Όταν οι βασιλιάδες παίρνουν 5% περισσότερο από το σύνολο των ψηφοφόρων, σημαίνει πως η ψηφοφορία έγινε σε χώρα της κεντρικής Αφρικής, και ας με συμπαθούν οι συμπαθέστατοι Αφρικανοί για τη προσβολή.

Όμως, αυτή τη φορά, το 1946, οι βασιλικοί εκλογομάγειροι άνοιξαν τον Τσελεμεντέ. Και αποφάσισαν πως ο βασιλιάς πρέπει να επιστρέψει με τη θέληση των 3/5 του ελληνικού λαού. Υπέρ του βασιλιά ψήφισαν (τρόπος του λέγειν) 1.342.492 (τι ακρίβεια στο μέτρημα!). Ήτοι, ποσοστό 68,3%. Είδες τι πετυχαίνεις όταν προσέχεις; Κατεβάζεις το ποσοστό κάτω του 105%. Αλλά πολύ πάνω του 50%, ώστε ο βασιλιάς να γίνει πραγματικά λαοπρόβλητος. (Μα, καλά δεν υπάρχει τσίπα σε τούτον τον τόπο; Πού να υπάρξει με τόσους ξετσιώτους).

Σημειώστε πως βρέθηκαν και 342.500 λευκά ψηφοδέλτια. Ήταν αυτών που δεν ήξεραν αν ήθελαν ή δε ήθελαν το βασιλιά. Όχι, πάντως, οι κομμουνιστές που είπαν πως δεν τον θέλουν και ψήφισαν για να το πουν καλύτερα. Τότε, από πού τα λευκά; Μα, από την υπερβολική ευαισθησία των διοργανωτών του δημοψηφίσματος. Σου λεν, τι διάολο, να μην υπάρχουν και μερικές χιλιάδες που δεν ξέρουν τι θέλουν; Όλα εμείς τα ξέρουμε, δηλαδή; Κάτσε να πετάξουμε στις κάλπες και μερικές χιλιάδες λευκά ψηφοδέλτια, για να δείξουμε τη δημοκρατική μας λευκότητα! Α, να μου χαθείτε, καθίγια βασιλικά!

Περίπου 15 μέρες πριν απ' το δημοψήφισμα, ανάμεσα 13 και 15 Αυγούστου, κανείς δε θα μάθει πότε ακριβώς, ένα άλλο δημοψήφισμα στο οποίο ψηφίζουν μόνο οι συμμορίτες του Γρηγόρη Σούρλα από τα Φάρσαλα, στέλνει στον άλλο κόσμο τον δημοσιογράφο του «Ριζοσπάστη» Κώστα Βιδάλη. Ο διεθυντής του στην εφημερίδα Κώστας Καραγιώργης τον είχε αποτρέψει να χωθεί στο στόμα του λύκου, στη Θεσσαλία, που είχε κάνει τα περισσότερα για την αντίσταση, και τώρα κάνει τα περισσότερα αίσχη διά του Σούρλα, αλλά ο Βιδάλης θέλει σώνει και καλά να κάνει δημοσιογραφική έρευνα για την τρομοκρατία του τρομερού Σούρλα στον θεσσαλικό κάμπο. Ο ευαίσθητος Σούρλας θύμωσε πολύ με την αδιακρισία του Βιδάλη και διακριτικότατα τον μετέτρεψε σε μακαρίτη στα γρήγορα και επί τόπου.

Επειδή ήταν απόλυτα βέβαιο πως το επίσημο κράτος δεν θα έκανε ανακρίσεις για τις συνθήκες θανάτου ενός κομμουνιστή, βεβαρυμένου επιπροσθέτως με την ιδιότητα του δημοσιογράφου, ρόλο ανακριτή αναλαμβάνει ο τότε πρόεδρος της ΕΣΗΕΑ (Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών) Κρανωτάκης. Και αποκαλύπτει αυτό που ήδη ήξεραν όλοι. Ότι τον Βιδάλη τον σκότωσε ο Σούρλας. Όμως, ο τάφος του δε βρέθηκε. Και πώς να αποδείξεις το φόνο όταν δεν υπάρχει πτώμα; Λέει ο υπουργός Δημοσίας Τάξεως. Πολύ σωστά, φανατικέ των τεκμηρίων υπουργέ. Όμως, τα πτώματα των επισήμως εκτελεσθέντων υπήρχαν. Αλλά για τον υπουργό, αυτοί δεν ήταν δολοφονημένοι, ήταν εκτελεσθέντες ως εχθροί της πατρίδας.

7. Ο φόβος την ώρα που αλλάζει η σκυτάλη

Και ξαφνικά, εκεί κατά το τέλος του 1946, κυκλοφορούν κάτι περίεργες φήμες στους κύκλους της Δεξιάς. Οι Άγγλοι, λέει, δεν αποκλείεται και να συνεργάζονται με τους αντάρτες! Όλο αυτό το σούσουρο αρχίζει με την κατάληψη απ' τους αντάρτες της Δεσκάτης στην ορεινή Θεσσαλία, την 21η Σεπτεμβρίου 1946. Μα, είναι δυνατόν ν' αδειάσουν οι αντάρτες μια τεράστια αποθήκη πολεμικού υλικού; Πού είχε το νου του ο Άγγλος οργανωτής του ελληνικού στρατού Ρόλλινγκς; Πού είχε το νου του ο Άγγλος οργανωτής της ελληνικής χωροφυλακής Ουίκαμ; Κι αν δεν έχουν το νου τους οι Άγγλοι, ποιοι θα τον έχουν, οι Έλληνες; Μα, οι Έλληνες που κυβερνούν τώρα, κατά την προσφιλή συνήθεια όλων των Ελλήνων που κατέχουν την εξουσία από υπάρξεως νεοελληνικού κράτους, έχουν το νου τους στη μάζα. Αρχίζουν να μασούν τα πρώτα δάνεια που φτάνουν για την ανασυγκρότηση του κράτους των εργολάβων.

Δυστυχώς οι Άγγλοι δεν είναι αρκετά πλούσιοι τώρα πια για να μπορούν να ταΐζουν όλους τους παρακεντέδες. Ο αγγλικός λέων βγήκε απ' τον πόλεμο με κουρεμένη τη χαιτή. Οι αποικίες αρχίζουν να χάνονται, και την Αγγλία την κυβερνά τώρα ένας εργατικός, ο Άτλυ, που δε φαίνεται και τόσο πρόθυμος να σκορπάει τα χρήματα της πατρίδας του για το μεγαλείο μιας αυτοκρατορίας που καταρρέει.

Η ελληνική Αριστερά αναθαρρύνει με τον Άτλυ, που στο κάτω κάτω είναι κάτι, ας πούμε, σα σοσιαλιστής, αν θεωρήσουμε το Εργατικό Κόμμα αορίστως σοσιαλιστικό. Όμως, όλα αυτά καταθορυβούν την ελληνική Δεξιά, που βέβαια δεν ευχαριστήθηκε καθόλου με την πτώση του Τσώρτσιλ, του μεγάλου προστάτη της, στον οποίο χρωστάει τα πάντα.

Η αναταραχή στους γεμάτους φασιστικά ακρωτήρια βρώμικους κόλπους της Δεξιάς και οι φήμες για τη συνεργασία των Άγγλων με τους αντάρτες έχουν σχέση μάλλον με τις αλλαγές που συντελούνται στην Αγγλία, παρά με την έλλειψη αλλαγών που δεν συντελούνται στην Ελλάδα, όπου οι Άγγλοι συνεχίζουν να κάνουν τη δουλειά τους όπως μπορούν καλύτερα και με τυπικά βρετανική ευσυνειδησία. Έτσι και λείψουν οι «μεγάλοι σύμμαχοι» απ' την Ελλάδα, χαιρέτα μου τον πλάτανο, μαζί και τα πουλάκια.

Η ελληνική Δεξιά δεν ξέρει ακόμα τίποτα για τις προθέσεις των Αμερικανών. Θα σκαντζάρουν τους Άγγλους στο ρόλο του νταβατζή; Οι Άγγλοι θέλουν οπωσδήποτε να τους περάσουν τη σκυτάλη, γιατί πολύ κουράστηκαν. Αλλά οι Αμερικανοί δυστροπούν. Δεν έχουν αποφασίσει ακόμα να το παίξουν σωτήρες της Ευρώπης, και το πράγμα εκκρεμεί για λίγο καιρό.

Για να πω την αλήθεια, δεν θα ήθελα να είμαι, αυτήν την μεταβατική, από το αγγλικό στο αμερικάνικο νταβατζηλίκι, εποχή, Έλληνας δεξιός. (Κοίτα να δεις πολιτικές διαστροφές που μπορούν να συμβούν στη φαντασία ενός αριστερού!). Οι καημένοι οι Έλληνες δεξιόι, έτρεμε το

φυλλοκάρδι τους. Πού ν' ακουμπήσουν; Στον εαυτό τους; Είχαν ποτέ εαυτό οι κομπραδόροι;

8. Μάρκος Βαφειάδης

Την 21η Οκτωβρίου 1946 γίνεται στο χωριό Ανθρακιά Γρεβενών η πρώτη συνάντηση καπεταναίων για τη συγκρότηση στρατιωτικής ηγετικής ομάδας. Μια δεύτερη συνάντηση θα γίνει πέντε μέρες αργότερα στο χωριό Τσούκα των Αντιχασίων. Και στις δύο παίρνουν μέρος οι καπετάνιοι Βαφειάδης, Κίσαβος, Λασάνης και Κικίτσας. Αυτοί είναι οι δημιουργοί του Δημοκρατικού Στρατού.

Ο Βαφειάδης κρίνεται ο καταλληλότερος για τη γενική αρχηγία. Άλλωστε, έχει μεγάλη στρατιωτική πείρα ως καπετάνιος της Ομάδας Μεραρχιών Μακεδονίας του ΕΛΑΣ, είναι γνήσιος προλετάριος (καπνεργάτης), είναι μέλος του κόμματος από ηλικίας 18 ετών, (είναι τώρα 40), το 1936 ο Μεταξάς τον είχε εξορίσει στη Γαύδο, δραπέτευσε από κει το 1941 και από τότε μέχρι το 1943 δρα ως παράνομος στη Θεσσαλονίκη, την «πόλη του», όπως έλεγε τούτος ο βέρος Πόντιος που γεννήθηκε στη Θεοδοσία του Πόντου το 1906.

Η 27η Οκτωβρίου 1944 είναι η μεγάλη μέρα του «σαλονικιού» Μάρκου. Μπαίνει στη Θεσσαλονίκη με την Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας. Το καλοκαίρι του 1946, και ενώ ο εμφύλιος περιορίζεται προς το παρόν στις επιθέσεις απελπισίας των «ομάδων αυτοάμυνας», η αστυνομία εκδίδει ένταλμα για την εκτόπισή του, και ο Μάρκος βγαίνει πάλι στο βουνό απ' τη Θεσσαλονίκη. Πρόκειται, λοιπόν, για έναν εξαιρετικά ικανό και προικισμένο άνθρωπο, με τεράστια πολιτική και στρατιωτική πείρα. Άρα, εκτιμάται ως απολύτως ορθή η εκλογή του σαν αρχικαπετάνιου απ' τους άλλους τρεις καπετάνιους και όχι απ' ευθείας απ' το ΚΚΕ, αν και η θέση του στο κόμμα, του δίνει προνόμια αυτομάτως: Στο 7ο συνέδριο του 1946 είχε εκλεγεί μέλος της Κεντρικής Επιτροπής.

Όσον αφορά τους τρεις «εκλέκτορες», ο Λασάνης ήταν αυτός που μαζί με τον Υψηλάντη είχαν επιτεθεί στο Λιτόχωρο την παραμονή των εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946, ο Κικίτσας ήταν ένας τέλει εκπαιδευμένος μαχητής, που μέχρι το τέλος του εμφυλίου διατήρησε τον τίτλο του καλύτερου σκοπευτή, και ο Κίσαβος ήταν ένας έξοχος στρατηγικός νους.

Αμέσως μετά την εκλογή του Μάρκου ως αρχηγού των ανταρτών, κυκλοφορεί ανάμεσα σ' όλους τους κομμουνιστές ολόκληρης της Ελλάδας διάγγελμα που έχει αριθμό πρωτοκόλλου 1 και φέρει στην προμετωπίδα την ένδειξη: Γενικόν Αρχηγείον Ανταρτών, Επιτελικόν Γραφείον 1. Όλα αυτά τα φανταχτερά αποσκοπούν στο να πείσουν τους διωκόμενους πως τώρα μπορούν να βρουν προστασία κάτω από την ενιαία διοίκηση («Γενικόν Αρχηγείον», παρακαλώ!).

Θα λέγαμε, λοιπόν, πως ο εμφύλιος αρχίζει επισήμως την 28η Οκτωβρίου 1946, ημέρα της έκτης επετείου του ΟΧΙ, πράγμα που είναι μάλλον τυχαίο. Ωστόσο, τούτο το τυχαίο θα φορτωθεί εκ των υστέρων με

έναν εύστοχο συμβολισμό. Όπως και νάναι, το αντάρτικο θα φουντώσει ταχύτατα, χάρη και στις ενέργειες του καπετάνιου Γ. Γιαννούλη, του δημιουργού του μετώπου του Γράμμου, που θα γίνει το στρατηγείο, το ορμητήριο προς πάσαν κατεύθυνσιν εντός της Ελλάδος, αλλά και ο τάφος του Δημοκρατικού Στρατού. Ο Γιαννούλης είναι αυτός που αναλαμβάνει την εκκαθάριση ολόκληρης της οροσειράς από σταθμούς χωροφυλακής και άλλα τέτοια ενοχλητικά. Όλα είναι έτοιμα για την έναρξη του τελευταίου γύρου. Το καμπανάκι έχει ήδη χτυπήσει. Καλή επιτυχία, σύντροφοι..

24. Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

1. Εθνική αριθμητική

Όπως σημειώνει ο στρατηγός Ευθύμιος Βασιλάς στις «Αναμνήσεις» του, τους πρώτους μήνες του εμφυλίου πολέμου ο στρατός έχει παντού αποτυχίες, γιατί οι συμμορίτες έχουν παντού την πρωτοβουλία. Ο διοικητής του Γ' Σώματος Στρατού στρατηγός Κων. Βεντήρης είναι πιο σαφής σε μια αναφορά του με ημερομηνία 27 Νοεμβρίου 1946: «Αγόμεθα μοιραίως εις δύσκολον θέσιν. Παρά πάσαν χαύνωσιν πρέπει να συναγερθεί το έθνος και παρά πάσαν αντίδρασιν πρέπει να ευρεθούν τα μέσα. Εάν δεν μας τα δίδουν οι σύμμαχοι πρέπει να απευθυνθώμεν αλλού. Ας πωλήσωμεν ό,τι έχομεν και δεν έχομεν, ας ατονίσωμεν πάσαν άλλην ανάγκην. Κάθε ημέρα παρερχομένη φέρει κατά εν βήμα πλησιέστερον τον κίνδυνον». (Παραθέτω από το βιβλίο του Τάσου Βουρνά «Ο εμφύλιος», εκδόσεις Αφών Τολίδη ΟΕ).

Ο εκδότης και έγκυρος αρθρογράφος της «Καθημερινής» Γ. Βλάχος, που μόνο για φιλοκομμουνισμό δεν θα μπορούσε να κατηγορηθεί, αποκαλύπτει μετά τη λήξη του εμφυλίου πως τους πρώτους μήνες του, η κυβέρνηση Τσαλδάρη σκέφτεται σοβαρά να φύγει απ' την Ελλάδα και να αυτοανακηρυχτεί άλλη μια φορά εξόριστη, ενώ η αστική τάξη τακτοποιεί τις οικονομικές της εκκρεμότητες κι αρχίζει να μετακομίζει στην Ευρώπη για ασφάλεια. Ο πανικός είναι πλήρης και σ' όλα τα επίπεδα. Τόσο, που κάποια στελέχη του Λαϊκού Κόμματος κατηγορούν ευθέως τον Κ. Τσαλδάρη ως αδιάλλακτο και εν μέρει υπεύθυνο για την κατάσταση της πλήρους αβεβαιότητας και ανασφάλειας που δημιουργήθηκε με την απροκάλυπτη κάλυψη των φασιστικών συμμοριών, που αλωνίζουν τόσο στην ύπαιθρο όσο και στα αστικά κέντρα, και που στέλνουν συνεχώς στο βουνό τα υποψήφια θύματά τους, με συνέπεια το αντάρτικο να φουντώσει τόσο γρήγορα, που θα ξαφνιαστεί ακόμα και το ΚΚΕ.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, αρχαιολόγος πριν γίνει πολιτικός, ετοιμάζεται να πάρει τη σκυτάλη από τον Κ. Τσαλδάρη ως περισσότερο διαλλακτικός, καθότι φιλελεύθερος, και μάλιστα επίσημος διάδοχος του Βενιζέλου. Τον θέλει ακόμα και η παραδοσιακή Δεξιά, που είναι υποχρεωμένη να αναδιπλωθεί, όταν γίνεται καταφάνερο πως αυτή είναι που τροφοδοτεί το αντάρτικο με μαχητές.

Στο μεταξύ συνέρχεται στο Παρίσι την 25η Απριλίου 1946 το συμ-

βούλιο των υπουργών εξωτερικών των «τεσσάρων μεγάλων» (στους τρεις του πολέμου προστίθεται τώρα και η Γαλλία χάρη στον Ντε Γκωλ, αν και δεν έκανε και πολλά κατά τον πόλεμο) που αποφασίζει να δοθούν στην Ελλάδα μόνο τα Δωδεκάνησα. Ούτε η Βόρεια Ήπειρος ούτε η Ανατολική Θράκη ούτε μέρος της Βουλγαρίας, όπως περίμεναν οι περισσότεροι.

Όταν ο Τσαλδάρης, που μετέχει στη διάσκηψη, επιστρέφει στην Ελλάδα, οι καμπάνες όλης της χώρας χτυπούν πένθιμα, κι αυτό βέβαια δεν ευνοεί καθόλου τον μετριότατο πολιτικό, που δεν συγκρίνεται με τον ικανότατο θείο του Παναγή Τσαλδάρη.

Να τώρα και μερικά θανατερά νούμερα, από της υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας μέχρι το τέλος του 1946: Νεκροί χωροφύλακες, 1.500. Νεκροί στρατιώτες, 1.611. Νεκροί αντάρτες, 2.000. Δολοφονημένοι κομμουνιστές, φιλοκομμουνιστές και σοσιαλιστές, 1.289. Και είμαστε ακόμα μόνο στην αρχή. Η μεγάλη σφαγή που θα κρατήσει πάνω από τρία χρόνια, μόλις έχει αρχίσει.

2. Η τιμότητα ενός «εχθρού»

Ο «ανταρτοφάγος» στρατηγός Ζαφειρόπουλος στα «Απομνημονεύματά» του είναι άκρως αποκαλυπτικός, τόσο για το φρόνημα του ελληνικού λαού της υπαίθρου όσο και για το φρόνημα των αστών αντικομμουνιστών, που υποτίθεται πως μάχονται τους κομμουνιστές, αυτοί που μόνο για τους τραπεζικούς τους λογαριασμούς στην Ελβετία ξέρουν να «μάχονται». Ακούστε τον στρατηγό σας, ω λαμφάγοι βολεψιματίες:

«Πολλά τέκνα των πλουσίων, είτε ενεγράφησαν εις τα Πανεπιστήμια ως φοιτηταί, διά να τύχουν αναβολής λόγω σπουδών και παρατηρήθη ούτω αύξησις του αριθμού των φοιτητών εις 27.000 έναντι 4.000 προπολεμικώς, είτε επέιζον τους καθηγητάς του Πανεπιστημίου διά των συγγενών και πολιτικών δι' ένα πενταράκι, βαθμόν διά να προαχθούν και τύχουν αναβολής, είτε κατετάσσοντο εις το ναυτικόν, ένθα δεν υπήρχε άμεσος κίνδυνος λόγω του παρεμβαλλομένου υδατινού φράγματος της θαλάσσης, είτε ευχαρίστως εδέχοντο τον χαρακτηρισμόν του κομμουνιστού διά να αποφύγουν την στράτευσιν, είτε εδωροδύκουν γιατρούς διά χρυσίου διά να απαλλαγούν της στρατεύσεως με το δικαιολογητικόν της υγειεινής καταστάσεως, είτε απεδήμουν εις το εξωτερικόν διά δήθεν σπουδάς τέκνα ευπόρων και ισχυρών οικογενειών καθ' ην εποχήν μόλις προ ολίγων μηνών πάντες οι εξ αναστολής σπουδασταί εκλήθησαν υπό τα όπλα, είτε εδημιούργησαν σκάνδαλα, ως πολλά τέκνα βιομηχάνων, είτε και τόσα είτε... Οι πλούσιοι δεν συνεισέφερον εναντίον του κομμουνισμού μεγάλα χρηματικά ποσά, ή προσελάθουν να διοχετεύσουν το χρήμα εις το εξωτερικόν και οι ίδιοι να αποδημήσουν».

Μιλάει ένας πανέντιμος στρατιώτης, που τον αξίζει κάθε τιμή, αν και «εχθρός». Ποτέ δεν έλειψαν απ' τον ελληνικό στρατό οι έντιμοι άνθρωποι. Ανάμεσά τους πρέπει να αναζητήσουμε και τους καλοπροαίρετους εκείνους που ακολούθησαν με καλή πίστη τους φασίστες, που υπόσχο-

νταν «εκκαθάριση» και προς τα αριστερά και προς τα δεξιά. Δεν Ήρής πει, άλλωστε, να κρύβουμε πως ο φασισμός είναι εξόχως λαϊκό κίνημα που στηρίζεται στο φόβο του μικροαστού για τον κίνδυνο που τον απειλεί και απ' τα αριστερά και απ' τα δεξιά.

Ο στρατηγός Ζαφειρόπουλος είναι το ίδιο τίμιος κι όταν μιλάει για τον «εχθρό»: «Ο πληθυσμός είχε υποστεί μίαν προηγουμένη διαφοροποίηση εκ του αγροτικού κινήματος και της οργανώσεως ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και κατά μέγα ποσοστό διήκετο ευμενώς προς τον συμμοριτισμόν, είτε εξ οικονομικού συμφέροντος, είτε εκ φόβου, είτε τέλος εκ συμπαιθείας».

Σαφέστερη γλώσσα δε χρησιμοποίησαν μιλώντας για το «δεύτερο αντάρτικο» ούτε οι κομμουνιστές, που είχαν κολλήσει στον τρίτο λόγο του στρατηγού, τη συμπάθεια του ελληνικού λαού για τους, παρακάμπτοντας το φόβο και το συμφέρον, τυπικές παραμέτρους στη συμπεριφορά του Έλληνα. Άλλωστε, και το ΕΑΜ χρωστούσε πολλά και στο φόβο και στο συμφέρον του άθλιου μικρομεσαίου, που καταστρέφει σταθερά αυτή τη χώρα των μικρομεσαίων σε όλα: στο πορτοφόλι, στο ήθος, στο νου, στην παιδεία. Οι παλιοί ΕΑΜίτες, όσο ο Δημοκρατικός Στρατός πήγαινε καλά, ήταν μαζί του. Όταν όμως άρχισε να πηγαίνει κακά, τον εγκατέλειψαν μαζικά. Πώς να έχεις εμπιστοσύνη στους μικρομεσαίους;

3. Το δόγμα Τρούμαν

Προκειμένου οι Αμερικανοί να παραλάβουν τη σκυτάλη της προστασίας της Ελλάδας από τους Άγγλους, ζητούν να παραιτηθεί η κυβέρνηση Τσαλδάρη και να αναλάβει μία ευρύτερου πολιτικού φάσματος, ώστε να νομιμοποιήσουν την παρουσία τους ευχερέστερα. Κι έτσι, στις 27 Ιανουρίου 1947, και ενώ ο Δημοκρατικός Στρατός στην υπαίθρο βρίσκεται στα πολύ πάνω του, σχηματίζεται κυβέρνηση με τη συμμετοχή όλων των κομμάτων της Βουλής υπό τον εκατομμυριούχο οικονομολόγο Δημ. Μάξιμο. Ο οποίος έχει δύο αντιπροέδρους για να φυλάν τα μπόσικα, τον Κ. Τσαλδάρη και τον Σοφ. Βενιζέλο, ενώ ο Γ. Παπανδρέου αναλαμβάνει το κρισιμότερο υπουργείο Εσωτερικών και ο Ναπ. Ζέρβας το της Δημοσίας Τάξεως. Ο Παν. Κανελλόπουλος, άνθρωπος μάλλον άβουλος, περιορίζεται στο υπουργείο Ναυτικών.

Τούτη η τούτι φρούτι κυβέρνηση ονομάστηκε «κατευναστική», αν και δεν κατεύνασε απολύτως τίποτα. Αξίζει να σημειωθεί πως η αλεπού ο Θεμ. Σοφούλης δε δέχεται να συμμετάσχει διότι, είτε, η κυβέρνηση δεν εμπνέει εμπιστοσύνη, ώστε να είναι πράγματι κατευναστική. Ενώ αυτή που θα σχηματίσει ο ίδιος αργότερα, θα ενέπνεε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στους Αμερικανούς, ώστε να επέλθει ο αναζητούμενος κατευνασμός διά του ροπαλίου.

Λίγο μετά το σχηματισμό της «κατευναστικής», καταφτάνει στην Αθήνα μια επιτροπή του ΟΗΕ, που περιοδεύει σ' όλη την Ελλάδα. Πάει, λοιπόν, η εν λόγω επιτροπή και στους Φούρνους της Ικαρίας, όπου βρίσκεται εξόριστος ο υποστράτηγος Ευριπίδης Μπακιρτζής, πρώτος πρόε-

δρος της Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης κατά την κατοχή. Και μόλις φεύγει, ο Μπακιρτζής αυτοκτονεί.

Λέγεται πως λίγο ωρύτερα τον επισκέφτηκαν και οι Εγγλέζοι και του είπαν να διαλέξει ή την αυτοκτονία ή την αποκάλυψη του γεγονότος πως στο παρελθόν υπήρξε πράκτορας των Άγγλων, πράγμα που το ΕΑΜ το γνώριζε αφού το ομολόγησε ο ίδιος. Δεν το γνώριζε όμως ο πολύς κόσμος, κι αν το μάθαινε θα ήταν δύσκολο να δώσεις εξηγήσεις πως ο Μπακιρτζής ήταν, από χρόνια, ένας καλός και τίμιος αγωνιστής, ουδεμία σχέση έχων πλέον με τους Άγγλους.

Την 12η Μαρτίου 1947 εξαγγέλλεται το περίφημο «δόγμα Τρούμαν». Ήτοι, το επίσημο πέρασμα της σκυτάλης, αν προτιμάτε του μαστιγίου, απ' τους Άγγλους στους Αμερικανούς. Οι Αμερικανοί και όχι οι Άγγλοι δεσμεύονται τώρα να καλύψουν τα έξοδα για τη διεξαγωγή του πολέμου κατά του Δημ. Στρατού, και γενικότερα να προστατεύσουν την Ελλάδα. Με έναν όρο: Να μη μπλέκονται οι Έλληνες στα ποδάρια τους.

Ο Στέφανος Στεφανόπουλος, υπουργός Συντονισμού τότε, όταν πήγε να πει κάτι μια μέρα στον πρώτο Αμερικανό τοποτηρητή Πωλ Πόρτερ έφαγε μια σφαλιάρα, για την οποία ακόμα μιλάει η γερασμένη σήμερα κοσμική Αθήνα. Λίγες μέρες μετά την απολύτως βεβαιωμένη σφαλιάρα, που θα αποχτήσει και σημασία συμβολική, ο Στεφανόπουλος θα κάνει δώρο στην κυρία Πόρτερ ένα βαρύτιμο περιδέραιο, για να ζητήσει εμπράκτως συγγνώμη από τον Αμερικανό που τον θύμωσε τόσο, ώστε να υποχρεωθεί να τον δείρει! Κάποιος είπε ευφυνώς πως οι Άγγλοι έκαναν τις δουλειές τους με νυστέρι και οι Αμερικανοί με σφυρί. Σβουν, και η κεφαλα του Στεφανόπουλου δέχεται μια αμερικάνικη βοήθεια, μα τι βοήθεια. Δεν έγινε γνωστό αν τον «πήδηξαν» κι όλας οι Αμερικανοί.

4. Οι αιώνιοι κομπραδόροι

Το χαστούκι που έφαγε ο Στέφανος Στεφανόπουλος από τον Αμερικανό τοποτηρητή Πόρτερ, από μεν τη Δεξιά πέρασε στο ντούκου, που λέμε, από δε την Αριστερά ερμηνεύτηκε σαν έλλειψη εθνικής αξιοπρέπειας από τη μεριά ενός Έλληνα, λες και τώρα μόλις διαπίστωνε η ελληνική Αριστερά πως η Δεξιά και η αξιοπρέπεια είναι έννοιες αλληλοαποκλειόμενες. Εγώ πιστεύω πως ο Στεφανόπουλος έπρεπε να φάει αμερικάνικο ξύλο με το τουλούμι κι ότι μια σφαλιάρα μόνο είναι σχεδόν χάδι. Σίγουρα, ο οργισμένος Αμερικανός δεν οργίστηκε έτσι στα καλά καθούμενα. Διαβάστε μια αναφορά του και θα καταλάβετε τι θέλω να πω:

«Υπάρχει μια μεγάλη ανομοιομορφία στο βιοτικό επίπεδο και τα εισοδήματα ανά την Ελλάδα. Οι κερδίζοντες, δηλαδή οι βιομήχανοι, οι έμποροι, οι κερδοσκόποι και οι μαυραγορίτες διάγουν εν πλούτῳ και χλιδή, το πρόβλημα δε αυτό ουδεμία κυβέρνηση το αντιμετώπισε αποτελεσματικά. Στο μεταξύ, οι λαϊκές μάζες περνούν μια άθλια ζωή. Οι κερδίζοντες είναι σχετικά λίγοι τον αριθμό και ο συνολικός πλούτος τους, περιερχόμενος εις το σύνολο του πληθυσμού, ελάχιστη βελτίωση των

γενικών συνθηκών θα επέτρεπε. Αλλά ο πολυτελής τρόπος της ζωής τους εν μέσω της πτωχείας συντείνει στο να εξοργίζει τις μάζες και να υπογραμμίζει την δυστυχία των φτωχών.[...] Ουδέν μέτρον ελήφθη από της απελευθέρωσης για να δοθεί χρήσιμη εργασία εις τους δυνάμενους να εργαστούν από το ευρύ στρώμα του πληθυσμού». Και σε ένα άλλο κείμενό του, δημοσιευμένο σε αμερικάνικο περιοδικό, ο σβουρήξας την σβουρηχτή στο Στεφανόπουλο, γράφει:

«Η κλίκα αυτή είναι αποφασισμένη να υπερασπίσει με κάθε μέσο τα οικονομικά της συμφέροντα και δεν ενδιαφέρεται καθόλου για το τι μπορεί να στοιχίσει αυτό στην οικονομία της χώρας. Τα μέλη αυτής της κλίκας επιθυμούν να διατηρήσουν άθικτο το φορολογικό σύστημα που τους ευνοεί, με αληθινά σκανδαλώδη τρόπο. Αντιτίθενται στον έλεγχο συναλλάγματος, γιατί αυτό θα τους εμποδίσει να εξάγουν τα κέρδη τους στις Τράπεζες του Καίρου και της Αργεντινής. Δεν διανοήθηκαν ποτέ να επενδύσουν τα κέρδη τους στη δική τους χώρα για να βοηθήσουν στην αναστήλωση της εθνικής οικονομίας».

Λόγια καθαρά και σταράτα, και πάρα πολύ αμερικάνικα, απολύτως ταιριαχτά και με το γράμμα και το πνεύμα της αμερικάνικης Δημοκρατίας, που ήρθε να σώσει, ποιους; Τους αιώνιους κομπραδόρους και τους παρακεντέδες που εκπροσωπεί ο Μάξιμος, ο Στεφανόπουλος και σήμερα οι πολιτικοί και οικονομικοί τους απόγονοι. Λες και ο Πόρτερ έγραψε χτες τα παραπάνω κείμενα, λες και τον ακούω να σχολιάζει τους σημερινούς Έλληνες και τις σημερινές κυβερνήσεις τους. Τι άλλαξε, λοιπόν, με την αμερικάνικη βοήθεια που εισηγείται το δόγμα Τρούμαν; Βοήθεια οι Αμερικανοί έδωσαν και στους Γερμανούς και σ' όλη την Ευρώπη. Γιατί αυτοί πρόκοψαν με την αμερικανική βοήθεια και μεις όχι; Ο Πόρτερ ξέρει πως η αμερικάνικη βοήθεια πέφτει στη μαύρη τρύπα της ελληνικής τσέπης και γιαυτό ακριβώς δέρνει τον Στεφανόπουλο. Λυπάμαι που δεν ήμουν και γω εκεί για να δώσω μερικές στον Στεφανόπουλο και στην κάθε στεφανοπουλιζουσα πουλάδα. Κι ύστερα μου μιλάτε για εθνική αξιοπρέπεια. Σα δεν ντρεπόμαστε!

5. Η αμάκα

Στις 15 Φεβρουαρίου 1947 ο Άγγλος υπουργός Εξωτερικών Μπέβιν αναγγέλλει επισήμως την αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων απ' την Ελλάδα. Και στις 12 Μαρτίου 1947 οι Αμερικανοί δηλώνουν, επισήμως κι αυτοί, πως τώρα που φεύγουν οι Άγγλοι αναλαμβάνουν τα ηνία της Ελλάδας, καταργώντας σχεδόν απροσημάτιστα την ελληνική κυβέρνηση, που στο εξής θα εκτελεί χωρίς αντιρρήσεις αυτά που διατάσσουν οι Αμερικανοί.

Ο Τρούμαν, για την εφαρμογή του «Δόγματος Τρούμαν» (σχέδιο για την ανάσχεση του κομμουνισμού), ζητάει απ' το Κογκρέσο έγκριση για 400 εκατομμύρια δολάρια για την ανάσχεση του κομμουνισμού στην Ελλάδα και την Τουρκία. Το Δόγμα Τρούμαν, δηλαδή, αφορά και την Τουρκία, κι ας μην πολέμησε, κι ας μην αντιμετώπιζε κομμουνιστικό

κίνδυνο. Το περίφημο καλαμπούρι «εφτά προς δέκα» αρχίζει παραλλαγμένο τότε.

Υπεύθυνος για την εφαρμογή του δόγματος Τρούμαν στην Ελλάδα, ορίζεται ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών, στρατηγός Μάρσαλ. Το «Δόγμα Τρούμαν» αποτελεί μέρος του «Σχεδίου Μάρσαλ» που δεν αφορά μόνο την Ελλάδα, αφορά την Ευρώπη ολόκληρη, ενώ το δόγμα Τρούμαν αφορά κυρίως την Ελλάδα, όπου ο «κομμουνιστικός κίνδυνος είναι άμεσος», αλλά και την Τουρκία, διότι ο εξαγωγίμος ελληνικός κομμουνισμός πρώτα εκεί θα εξαχθεί! Μα, δεν ξέρουν οι Αμερικανοί πως στην Ελλάδα μόνο εισαγωγές κάνουμε; Το ξέρουν, αλλά όσο νάναι καλό είναι να παίρνουν τα μέτρα τους.

Τώρα ξέρετε γιατί κάνανε τον Τρούμαν άγαλμα. Αυτό που ίσως δεν ξέρετε είναι η ετυμολογία της λέξης «αμάκα» (την κάνω αμάκα, την έκανε αμάκα, κλπ.). Λοιπόν, η λέξη προέρχεται απ' το AMAG, που είναι τα αρχικά του: Αμερικανική Αποστολή Βοηθείας προς την Ελλάδα. Την κάνω αμάκα, λοιπόν, σημαίνει τρώω τα χρήματα της αμερικανικής βοήθειας. Γενικότερα, τη βολεύω με βοήθεια πάσης προελεύσεως, και όχι κατ' ανάγκη αμερικανική. Η σύγχρονη παραλλαγή της παλιάς αμάκας, σήμερα λέγεται «μάσα της βοήθειας απ' την ΕΟΚ». Μεγάλοι αμακατζήδες εμείς οι Έλληνες, αδερφέ μου. Καμιά λέξη δεν είναι περισσότερο ελληνική.

Ο αρχηγός της αποστολής που επιβλέπει στην Ελλάδα την εφαρμογή της αμερικανικής βοήθειας λέγεται Ντουάιτ Γκρίνσγουολντ, τέως κυβερνήτης της Πολιτείας της Νεμπράσκα και έμπιστος του Αμερικανού προέδρου Τρούμαν, που διάλεξε να στείλει στην Ελλάδα ένα πολύ μεγάλο στέλεχος του κόμματός του, μπας και περισωθεί κάτι απ' την αμάκα της AMAG. Αλλά μπα, δε βαριέσαι.

Πάντως, οι Έλληνες κομπραδόροι που παριστάνουν τους αστούς ενώ δεν είναι παρά τσαρουχάδες δεύτερης γενιάς, πανηγυρίζουν για την αμερικανική βοήθεια. Είναι να μην πανηγυρίζουν, που θα την ξεκοκαλίσουν μέχρι δεκάρας; Άλλωστε, έκαναν κι άλλη δουλειά οι αμακατζήδες από υπάρξεως νεοελληνικού κράτους;

Και πάνω κει, νάσου και ο Γεώργιος Βλάχος της «Καθημερινής» να καλεί τον «πτωχόν ελασίτην της Καισαριανής», όπως λέει, στο πλούσιο τραπέζι. Προσοχή, δεν λέει στον ΕΛΑΣίτη: έλα να βοηθήσεις να ανορθώσουμε τη χώρα, του λέει, έλα και συ στο τραπέζι να φάμε μαζί την αμερικανική βοήθεια, ώστε να σε κάνω συνένοχο και να το βουλώσεις. Αλλά ο «πτωχός ελασίτης» το χαβά του. Θέλει λαϊκή δημοκρατία, ντε και καλά.

6. Η δολοφονία του Ζέβγου

Οι Αμερικανοί δεν έδωσαν βοήθεια στην Ελλάδα γιατί πολύ αγαπούσαν τους Έλληνες. Την έδωσαν γιατί είχαν μετανιώσει για τη διεύθυνση της Γιάλτας, και τώρα ετοιμάζονταν να πάρουν πίσω αυτά που έδωσαν στους Ρώσους. Και στη χειρότερη περίπτωση να μη χάσουν κι

άλλα. Ο ψυχρός πόλεμος έχει αρχίσει. Και στην Αμερική τα πιο αντιδραστικά στοιχεία ουρλιάζουν για την υποχωρητικότητα του Ρούσβελτ στη Γιάλτα. Όμως, ουρλιάζουν εκ του ασφαλούς. Τότε που ο Ρούσβελτ υποχωρούσε, τόκαμνε για λόγους πολύ πραχτικούς. Ήθελε να υποχρεώσει τη Ρωσία να βγει στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας, διότι μέχρι τότε οι Αμερικανοί πολεμούσαν ολομόναχοι τους Ιάπωνες στον Ειρηνικό και θα την είχαν ζορί χωρίς την ρωσική βοήθεια ή χωρίς την ατομική βόμβα.

Αλλά όταν ο Ρούσβελτ υπογράφει τη συμφωνία της Γιάλτας κανείς δεν μπορεί να τον βεβαιώσει πως η ατομική βόμβα θα είναι έτοιμη σύντομα. Και δεν μπορεί να ρισκάρει περιμένοντας, γιατί οι Ιάπωνες έχουν πάρει φαλάγγι τους Αμερικανούς στον Ειρηνικό. Και το μόνο που ενδιαφέρει τώρα τους Αμερικανούς είναι ο Ειρηνικός.

Δυστυχώς ή ευτυχώς για τον Ρούσβελτ, η ατομική βόμβα ήταν έτοιμη πολύ πιο σύντομα απ' όσο λογάριζαν και οι πιο αισιόδοξοι, κι έτσι δεν είχε συμμάχους στον Ειρηνικό τους Ρώσους παρά μόνο για καμιά βδομάδα. Μ' άλλα λόγια, την πάτησε. Ποιος του έφταιγε; Ας έφερνε νωρίτερα Γερμανούς επιστήμονες στην Αμερική για να του φτιάξουν μια ατομική μπομπίτσα, μα τι μπομπίτσα. Σκέτη κούκλα.

Όπως και νάναι, μετά τη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι οι Αμερικανοί δεν μπορούσαν να πάρουν πίσω απ' τον Στάλιν αυτά που μόλις του είχαν δώσει, δηλαδή την Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Άλλωστε, ο Ρούσβελτ πεθαίνει στο μεταξύ. Και ο Τρούμαν που τον διαδέχεται σκάει απ' το κακό του: Ακούς, να κάνει ο Ρούσβελτ συμμάχους τους Ρώσους, ίσα ίσα για να του φάνε τη μισή Ευρώπη μετά τη λήξη του πολέμου!

Αυτή η σκασίλα των Αμερικανών είναι η αιτία της έναρξης του ψυχρού πολέμου, αμέσως μετά τη λήξη του θερμού. Ψυχρός λέγεται ο θερμός πόλεμος που φυλάγεται στο ψυγείο για να καταναλωθεί όταν χρειαστεί. Είναι καλό να μην έχεις το ψυγείο σου άδειο.

Δεν προλαβαίνει καλά καλά να ψηφιστεί το δόγμα Τρούμαν που εγκαινιάζει και επισήμως τον ψυχρό πόλεμο, και δολοφονείται στη Θεσσαλονίκη ο Γιάννης Ζέβγος, παλιό και καλό στέλεχος του ΚΚΕ και μέλος του Πολιτικού Γραφείου. Είναι «εμπειπιστευμένος» του ΟΗΕ στη Θεσσαλονίκη. Σημειώστε το παράδοξο πως το ΚΚΕ είναι ακόμα νόμιμο.

Η πλάκα είναι πως τον δολοφόνο του Ζέβγου τον συλλαμβάνει εντελώς τυχαία ένας Εγγλέζος στρατιώτης. Ο κόσμος φώναζε πιάστε τον, πιάστε τον, κι εκείνος ο μπουνταλάς τον πιάνει. Δεν ξέρω αν τιμωρήθηκε, που άθελά του τάκανε θάλασσα. Πάντως, χάρη σ' έναν Άγγλο στρατιώτη, σήμερα γνωρίζουμε τον δολοφόνο του Ζέβγου. Λέγεται Χρήστος Βλάχος και είναι απ' τις Σέρρες. Ήταν πρώην κομμουνιστής και μάλιστα έκανε στο στρατόπεδο του Μπούλγκες. Όταν γύρισε στην Ελλάδα βρήκε, λέει, την αδερφή του ατιμασμένη και εγκαταλειμμένη. Την είχε ατιμάσει, λέει, ένας κομμουνιστής. Όχι πάντως ο Ζέβγος. Τώρα, αν με ρωτάτε γιατί σκότωσε τον Ζέβγο, για το λόγο πως κάποιος ατίμασε την αδερφή του, αν την ατίμασε, γιατί δεν είναι καθόλου βέβαιο, καλύτερα να ρωτήσετε τους Αμερικανούς.

7. Ο μεγάλος πανικός

Στις αρχές του 1947, τίποτα δε δείχνει πως ο Δημοκρατικός Στρατός θα ήταν δυνατό να ηττηθεί. Κυριαρχεί όχι μόνο στους ορεινούς όγκους της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου αλλά και στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη. Ακόμα και στην Πελοπόννησο και τα νησιά υπάρχει αντάρτικο.

Παίρνουν, λοιπόν, να μυαλά τους αέρα και ο Κώστας Καραγιώργης, απηχώντας προφανώς την παραδοσιακή αισιοδοξία του ΚΚΕ γράφει στο «Ριζοσπάστη» πως οι Έλληνες που νίκησαν δυο αυτοκρατορίες, την ρωμαϊκή και τη γερμανική, δεν μπορεί παρά να νικήσουν και τη βρετανική! Προς το παρόν, πάντως, η τέταρτη αυτοκρατορία με την οποία θα αναμετρηθούν οι Έλληνες, η αμερικάνικη, δεν έχει εμφανιστεί. Μόλις εμφανιστεί, η παραδοσιακή αισιοδοξία του ΚΚΕ θα δώσει τη θέση της στην εξίσου παραδοσιακή αυτοκριτική. Και ο ικανότατος Κώστας Καραγιώργης, που υπογράφει το παραπάνω κείμενο, θα μετανοιώσει οικτρά.

Κανείς δεν περίμενε πως η Αμερική θα επέμβει στα εσωτερικά πράγματα της Ελλάδας. Μέχρι τότε είχε δείξει υποδειγματική απροθυμία να αντικαταστήσει τους Άγγλους. Όμως, απ' τη στιγμή που οι Αμερικανοί άλλαξαν γνώμη και εμφανίστηκαν στην Ελλάδα, το παιχνίδι έχει ήδη κριθεί και ο Δημοκρατικός Στρατός δεν έχει πια καμιά απολύτως ελπίδα επιτυχίας. Πολύ σωστά ο Χαρίλαος Φλωράκης, πολλά χρόνια αργότερα, θα πει πως όλα κρίθηκαν το 1947, με την επέμβαση των Αμερικανών.

Όμως, τη μεταβατική περίοδο του περάσματος της σκυτάλης απ' τους Άγγλους στους Αμερικανούς, το ΚΚΕ είχε όλη τη δυνατότητα να επιχειρήσει έναν αξιοπρεπή συμβιβασμό από θέσεως ισχύος. Το αστικό κράτος είναι πραγματικά πανικόβλητο, κυρίως ύστερα από κείνη την εντελώς εκπληκτική αντάρτικη επιχείρηση της άλωσης των φυλακών της Σπάρτης, τη νύχτα της 12ης προς 13η Φεβρουαρίου 1947. Είναι αυτή τη νύχτα που ελευθερώνονται 224 πολιτικοί κρατούμενοι στις φυλακές της Σπάρτης, πολύ μακριά απ' τους ορεινούς όγκους της Μακεδονίας και της Ηπείρου, τα φυσικά ερείσματα των ανταρτών. Και να σκεφτείς ότι η επιχείρηση γίνεται στην οιονεί πρωτεύουσα των βασιλοφρόνων, τη Σπάρτη, δίπλα στην οιονεί πρωτεύουσα των δοσιλόγων και των ταγματασφαλιτών, την Καλαμάτα.

Όμως, δεν είναι μόνο η ανατίναξη του πίσω μέρους της φυλακής απ' τον Γιώργο Κονταλώνη και τα παλικάρια του που πανικοβάλλει την κυβέρνηση ανδρεικέλων της Αθήνας, είναι κυρίως η συνεργασία του αρχιφυλάκα Γιώργου Αντωνόπουλου με τους αντάρτες εκείνο που δημιουργεί την πλήρη ανασφάλεια. Το κράτος της Αθήνας γνωρίζει πλέον καλά πως ο «εχθρός» δε βρίσκεται μόνο στα βουνά, βρίσκεται και μέσα του. Είναι πάμπολλοι οι προοδευτικοί αξιωματικοί και στρατιώτες που βοηθούν τον Δημοκρατικό Στρατό αυτή την περίοδο.

Και στα βουνά, το «σχέδιο Τέρμινοους» που ελεξεργάζεται ο στρατη-

γός Βεντήρης και το επιτελείο του αποδεικνύεται γελοίο. Στηρίζεται στις κυκλωτικές κινήσεις για την παγίδευση ενός αντάρτικου στρατού που γλιστράει σα χέλι και ξεφεύγει πάντα. Η επιχείρηση της κατάληψης των Ιωαννίνων απ' τους αντάρτες την 14η Ιουλίου 1947 μπορεί να αποτυγχάνει, όμως μεγαλώνει τον πανικό στην Αθήνα, όπως και η επιχείρηση κατάληψης των Γρεβενών λίγο αργότερα.

8. Η αμερικάνικη στρατηγική

Στις 3 Αυγούστου 1947 καταπλέει στον Πειραιά το πρώτο αμερικανικό πλοίο με αδοκίμαστα όπλα τελευταίου τύπου. Είναι ευκαιρία να δοκιμαστεί η φονικότητά τους επί ελληνικών κεφαλών. Μόλις τώρα το ΚΚΕ συνειδητοποιεί το πρόβλημα. Τώρα πια, ούτε να συνθηκολογήσει μπορεί ούτε να ελπίζει σοβαρά σε νίκη. Το αδιέξοδο είναι πλήρες, και ορθότατα αποφασίζει, αν και αργά, να κηρύξει κάτι σα γενική επιστράτευση των οπαδών του στα αστικά κέντρα. Μέχρι τότε το κόμμα έλεγε πως δεν πρέπει να βγουν στο βουνό και αυτοί, γιατί θα χρειαστούν στις πόλεις. Ήθελε να νικήσει μόνο με αντάρτες χωρικούς, που ήταν πιο σκληραγωγημένοι. Αλλά και περισσότερο άχρηστοι από κομματικής απόψεως, καθότι λιγότερο γραφειοκράτες. Δεν την έχω δει γραμμένη πουθενά αυτή την άποψη, τη διακινδυνεύω ωστόσο γιατί μου φαίνεται και λογική και πιθανή. Άλλωστε, «όταν θα πάρουμε την εξουσία» θα μας χρειαστούν εγγράμματοι γραφειοκράτες, προκειμένου να «πείσουμε» τους χωρικούς να προχωρήσουν αμέσως στην κολεχτιβοποίηση, «για το συμφέρον του λαού», δηλαδή της κομματικής γραφειοκρατίας.

Κάμποσες χιλιάδες αστών κομμουνιστών προλαβαίνουν και βγαίνουν στο βουνό, τώρα που ο ένοπλος αγώνας όχι μόνο κορυφώνεται, αλλά εκ των πραγμάτων καθίσταται η μοναδική λύση. Το παιχνίδι όμως θα παιχτεί κορώνα-γράμματα. Αν προτιμάτε, μαύρο-κόκκινο. Βάλτε τώρα που γυρίζει, σύντροφοι!

Ναι, αλλά, οι Αμερικανοί κάνουν δύο εκπληκτικούς αντιπερισπασμούς. Τη νύχτα 9 προς 10 Ιουνίου 1947, διά του υπουργού Δημοσίας Τάξεως, Ναπολέοντα Ζέρβα, πιάνουν στον ύπνο 2613 αριστερούς μόνο σε Αθήνα και Πειραιά, χώρια στην επαρχία. Τους αδειάζουν προσωρινά στην Ψυττάλεια, το νησάκι που φράσσει το λιμάνι του Πειραιά, κι απ' την άλλη μέρα αρχίζουν να τους κουβαλούν στα νησιά. Σύντομα, το σύνολο των εξορίστων θα ξεπεράσει τις 7000.

Η πρόθεση των Αμερικανών δεν είναι να τιμωρήσουν τους αριστερούς. Δεν είχαν κάνει τίποτα το μεμπτό πέρα απ' το να είναι μέλη ή οπαδοί του ΚΚΕ, που παραμένει νόμιμο κόμμα, ή κάποιου άλλου εξίσου νόμιμου προς το παρόν αριστερού πολιτικού σχηματισμού. Άλλωστε, όσοι ήταν να τιμωρηθούν είχαν ήδη τιμωρηθεί απ' τους Άγγλους, που φρόντισαν να τους στείλουν στη φυλακή ή την εξορία έγκαιρα. Η πρόθεση των Αμερικανών είναι να ανακόψουν τη στρατολόγηση, ώστε να μη δυναμώσει κι άλλο ο ήδη δυνατός Δημοκρατικός Στρατός. Μ' άλλα

λόγια, η εξορία ήταν μέτρο στρατηγικού χαρακτήρα που θα αποδειχτεί πολύ αποτελεσματικό.

Το δεύτερο στρατηγικού χαρακτήρα μέτρο που επιβάλλουν οι Αμερικανοί στον πρωθυπουργό Μάξιμο, είναι να δώσει αμέσως τη θέση του στον Θεμ. Σοφούλη, ο οποίος μάλιστα πρέπει να πάρει σαν αντιπρόεδρο τον πολιτικό του αντίπαλο Κ. Τσαλδάρη. Επειδή, όμως, ο Τσαλδάρης δε θέλει με τίποτα να είναι δεύτερος τη τάξει, αυτός ο «λαοπρόβλητος», ο Αμερικανός τοποτηρητής Χέντερσον μπαίνει απρόσκλητος στο σπίτι του, τον βγάζει απ' το μπάνιο με τις σαβουνάδες, τον σέρνει απ' το γυακά και τον πάει να τον ορκίσει. Τώρα, με τον «προοδευτικό» Σοφούλη, η τάση να βγουν στο βουνό και οι μετριοπαθέστεροι αριστεροί, ανακόπτεται. Μη μου πείτε πως οι Αμερικανοί δεν ξέρουν να κάνουν τη δουλειά τους.

9. Κυβερνήσεις του βουνού και της πόλης

Η επίσημη ονομασία της εξορίας είναι «εκκαθάριση του εσωτερικού μετώπου». Έτσι, δε, εσωτερικό μέτωπο, το πιθανό μέτωπο των ανταρτών των πόλεων. Διότι, λέει η κυβέρνηση, υπάρχουν έγκυρες πληροφορίες πως έχουν εισδύσει ήδη στην Αθήνα 50.000 αντάρτες! Ούτε ένας παραπάνω ούτε ένας παρακάτω. Για να λέμε την αλήθεια πάντως, ίσως τόσοι να ήταν οι πιθανοί νέοι αντάρτες, κάτοικοι Αθηνών, πριν γίνουν κάτοικοι των άγονων νήσων και κυρίως της Μακρονήσου, που δεν είναι μεγάλη νήσος, πάντως μακρόστενη είναι, κι αυτό βοηθάει στην απομόνωση των στρατοπέδων. Άλλωστε, βρίσκεται κοντά στην Αθήνα, κι αυτό βοηθάει στο χτίσιμο του «Νέου Παρθενώνα» με παλιά υλικά προγονικού μεγαλείου, απ' το οποίο οι κομμουνιστές, οι κομμουνίζοντες και οι σοσιαλιστές δεν καταλαβαίνουν απολύτως τίποτα, και συνεπώς έχουν ανάγκη από μια αναμόρφωση από ηλιθίους και αγραμμάτους, απ' αυτούς που κάθε τόσο σώζουν την Ελλάδα απ' τον κακό εαυτό της.

Βέβαια, εκκαθάριση του εσωτερικού μετώπου με εφημερίδες μετωπικές εν κυκλοφορία, δε γίνεται. Κι έτσι, στις 18 Οκτωβρίου 1947 απαγορεύεται η κυκλοφορία του «Ριζοσπάστη» και της εφημερίδας του ΕΑΜ «Ελεύθερη Ελλάδα» που ξέμεινε απ' την κατοχή. Όμως, επιτρέπεται προς το παρόν η κυκλοφορία του «Ριζου της Δευτέρας». Διότι το ΚΚΕ εξακολουθεί να είναι νόμιμο κόμμα (μάλιστα!) και συνεπώς δικαιούται να έχει νόμιμη εφημερίδα. Α, όλα κι όλα, ή είμαστε δημοκράτες ή είμαστε κολομπότσια. Οι Αμερικανοί ξέρουν τι κάνουν. Μια μικρή νομιμότητα είναι αναγκαία προς το παρόν, για να μπορούν να μπαγαλώνουν τους κομμουνιστές που συνεχίζουν να πιστεύουν στην αξία της δημοκρατικής νομιμότητας. Η παράνομη σύλληψή τους από κει και πέρα είναι υπόθεση ρουτίνας.

Πάντως, παρά τη νομιμότητα του ΚΚΕ, τίθενται σε ισχύ, όσο είναι ακόμα νόμιμο, οι παλιοί μεταξικοί νόμοι 509 και 511. Ωστόσο, πριν τεθούν σε ισχύ, το ΚΚΕ αποφασίζει να ξεκαθαρίσει τις προθέσεις του, γιατί μέχρι τώρα απλώς πιέζει δυναμικά για μια διευθέτηση των πραγ-

μάτων από θέσεως ισχύος. Την 27η Ιουλίου 1947, ο Μιλιτιάδης Πορφυρογέννης, μέλος του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, δηλώνει στον διεθνή Τύπο από το Στρασβούργο, όπου βρίσκεται για ένα συνέδριο του ΚΚ Γαλλίας, πως υπήρχαν και πριν, ακόμα περισσότερο υπάρχουν σήμερα, όλες οι αναγκαίες αντικειμενικές προϋποθέσεις, στρατιωτικές, πολεμικές, υλικές, πολιτικές, ηθικές, ψυχολογικές, γεωγραφικές για τη δημιουργία μιας λεύτερης Ελλάδας με δική της κυβέρνηση.

Τόμπολα! Το μόνο που δεν περίμεναν οι Αμερικανοί και τα τσιράκια τους στην Αθήνα, ήταν μια τέτοια εκπληκτική πρωτοβουλία. Κι αν την αναγνωρίσουν κάποιοι αυτή την κυβέρνηση; Και καλά να την αναγνωρίσουν οι Ρώσοι. Όμως, αν προκύψουν και τίποτα δυτικοί, απ' αυτούς που συμπαθούν τον αγώνα των αριστερών Ελλήνων; Και είναι πολλοί ανά τον κόσμο αυτοί που συμπαθούν τον αγώνα των αριστερών Ελλήνων. Όλα τα ΚΚ βγήκαν δυναμωμένα απ' τον πόλεμο. Άλλωστε, το πρώτο αντάρτικο, το κατοχικό, είναι ήδη θρυλικό, κι όλος ο κόσμος σ' όλον τον κόσμο μιλάει γιαυτό. Το δεύτερο, δε μπορεί παρά να καλύπτεται, τουλάχιστον εν μέρει, απ' τη δόξα του πρώτου. Χώρια η δική του.

10. Το σχέδιο Σ

Μέτρα κατευνασμού ονομάζει ο πυροσβέστης Σοφούλης μια πολύ περιέργη αμνηστία που δίνει αμέσως μετά τον ορκωμοσία του σαν πρωθυπουργού στις αρχές Σεπτεμβρίου 1947. Λέει στους αντάρτες: ελάτε ένας ένας και παραδώστε τα όπλα σας, και εμείς δεν θα σας πειράξουμε. Αμ δε σφάξαν, λεν οι αντάρτες. Εδώ στη Βάρκιζα τα παραδώσαμε όλοι μαζί και παρά την επισιμότητα του πράγματος μας ρημάξατε, και τώρα θέλετε να έρθουμε ένας ένας, για να μας μπαγαλώνετε έναν έναν;

Ούτε ένας δεν εμφανίστηκε να ζητήσει άφεση αμαρτιών ώστε να γίνει ένας καλός και νομοταγής πολίτης, υπάκουος στο Σύνταγμα και τους νόμους του Αμερικανικού κράτους, όπως αυτό εκφραζόταν διά του ελληνικού. Άλλωστε, δεν ήταν δύσκολο να καταλάβει κανείς πού αποσκοπούσε μια τόσο βλακώδης πρόταση για αμνηστία. Αποσκοπούσε στο να την απορρίψουν οι αντάρτες, ώστε να προετοιμαστεί η διεθνής κοινή γνώμη για το μεγάλο χτύπημα που ετοιμάζουν οι Αμερικανοί.

Αντί απαντήσεως, η φρέσκια κυβέρνηση του βουνού που μυρίζει θυμάρι εκδίδει την πρώτη Συντακτική Πράξη στις 17 Αυγούστου 1947, διά της οποίας: 1) Κηρύσσεται έκπτωτος ο βασιλιάς Παύλος και η βασιλική δυναστεία των Γλύξμπουργκ, και 2) Η Ελλάδα αποχτά πολίτευμα προεδρευομένης δημοκρατίας. Ούτε για λαϊκή δημοκρατία ούτε καν για σοσιαλισμό γίνεται λόγος. Είναι φανερό πως οι αντάρτες θέλουν να φανούν διαλλακτικοί. Και ο Ζαχαριάδης, που τον Μάιο του 1947 περνάει στην παρανομία και στις 12 Σεπτεμβρίου εμφανίζεται για πρώτη φορά κάπου στην Πίνδο, δίνει αμέσως δείγματα των προθέσεών του, που απέχουν πολύ απ' το να είναι εξτρεμιστικές.

Κατ' αρχήν παίρνει πάρα πολύ σοβαρά την έννοια ελληνικό κράτος

του βουνού, και εγκαθιστά στις ανταρτοκρατούμενες περιοχές μια πραγματική κυβέρνηση, που δεν έχει να ζηλέψει τίποτα απ' αυτήν της Αθήνας. Εκτός, βέβαια, απ' τον αμερικάνικο οπλισμό. Φυσικά, αναμένεται ρωσικός. Αλλά αυτός έρχεται με το σταγονόμετρο και με χίλια βάσανα.

Πάντως, η ελεύθερη Ελλάδα έχει πρωτεύουσα. Πρόκειται για κάτι παράγκες που στεγάζουν την κυβέρνηση ακριβώς πάνω στην ουδέτερη ζώνη του τριεθνούς των Πρεσπών. Βρίσκω ιδιαίτερα εύστοχη αυτή την ενέργεια του Ζαχαριάδη, που εκτός από πανέξυπνος άνθρωπος ήταν και ικανότατος πολιτικός. Αλλά και ένας εξόχως χαρισματικός ηγέτης.

Και ξαφνικά, προτείνει τη δημιουργία τακτικού στρατού, κατά τα πρότυπα του αστικού. Κι αυτό σημαίνει εγκατάλειψη της δοκιμασμένης και άκρως αποτελεσματικής αντάρτικης τακτικής. Όμως, με αντάρτικες ομάδες, που δρουν λίγο ως πολύ αυτόνομα, λίγο ως πολύ σαν κομάντος, είναι δύσκολο να καταλάβεις πόλεις, παρόλο που είναι εύκολο να πολεμάς στα βουνά.

Το σχέδιο του Ζαχαριάδη, που ονομάζεται «σχέδιο Σ», προβλέπει σε πρώτη φάση την κατάληψη ολόκληρου του υψιπέδου της Κοζάνης, την κατάληψη του Μετσόβου, ώστε να αποκοπεί η Ήπειρος, την κατάληψη της δυτικής Ηπείρου και το σταθερό κράτημα των αρτηριών Μετσόβου-Ιωαννίνων και Ιωαννίνων-Άρτης. Ο αρχικαπετάνιος Μάρκος Βαφειάδης διαφωνεί ριζικά μ' αυτούς τους σχεδιασμούς που προϋποθέτουν τακτικό στρατό, και η μεγάλη και καταστροφική έριδα με τον πολιτικό αρχηγό του, αρχίζει.

11. Η μεγάλη μπλόφα

Υπήρχε ήδη στο βουνό μια πρόχειρη κυβέρνηση, αποτελούμενη από καπετάνιους, όμως κανονική πολιτική κυβέρνηση δημιουργείται στις 23 Δεκεμβρίου 1947. Πρωθυπουργός και υπουργός Στρατιωτικών, ο στρατηγός (αυτός είναι ο τίτλος του) Μάρκος Βαφειάδης. Αντιπρόεδρος και υπουργός Εσωτερικών, ο Γιάννης Ιωαννίδης. Υπουργός Εθνικής Οικονομίας, ο Λ. Στρίγκος. Υπουργός Δικαιοσύνης, ο Μιλτ. Πορφυρογέννης. Υπουργός Προνοίας, ο Πέτρος Κόκκαλης. Υπουργός Οικονομικών, ο Βασ. Μπαρτζώτας. Υπουργός Γεωργίας, ο Δημ. Βλαντάς. Υπουργός Εξωτερικών, ο Πέτρος Ρούσσος. Όπως βλέπουμε, ο Ζαχαριάδης, λείπει απ' την κυβέρνηση. Πρόκειται για μια άλλη επίδειξη μετριοπάθειας και καλής θέλησης προς την κυβέρνηση των Αθηνών.

Και η τρομερή επίθεση κατά της Κόνιτσας αμέσως μετά τον σχηματισμό της κυβέρνησης, δεν είναι παρά μια επίδειξη δύναμης με διπλό αποδέκτη: τους Αμερικανούς, συνελώς και τους φίλους τους στην Αθήνα, και τον Στάλιν, που δε λέει να ενδώσει και να βοηθήσει σωστά τον Δημοκρατικό Στρατό, που μόνο ο Τίτο τον βοηθάει. Αλλά ο Ζαχαριάδης επιδιώκει άμεση και φανερή βοήθεια απ' τους Ρώσους, όπως ακριβώς κάνουν οι Αμερικανοί. Πάει, λοιπόν, στη Μόσχα και επιστρέφοντας λέει το μεγαλύτερο ψέμμα που είπε ποτέ αρχηγός κόμματος, δεξιού ή αριστερού. Ότι ο Στάλιν τον διαβεβαίωσε πως πάρα πολύ σύντομα ένα

ρωσικό εργοστάσιο όπλων θα διαθέτει την παραγωγή του αποκλειστικά στους Έλληνες αντάρτες. Μάλιστα, αναφέρει και νούμερα. Τόσα όπλα, τόσα κανόνια, κλπ.

Οι περισσότεροι τον πιστεύουν. Δεν έχουν λόγους να μην τον πιστέψουν. Γιατί κανείς δεν γνωρίζει το περιεχόμενο των συμφωνιών της Γιάλτας. Όμως, ούτε οι Αμερικανοί είναι σίγουροι πως ο Στάλιν θα τηρήσει τα συμφωνημένα στη Γιάλτα. Κι έτσι ο Ζαχαριάδης μπλοφάρει προς δύο κατευθύνσεις. Προς τους συντρόφους του και προς τους Αμερικανούς. Το παιχνίδι τώρα που άρχισε πρέπει να παιχτεί. Υπαναχώρηση σε τόσο προχωρημένο στάδιο επαναστατικής εγκυμοσύνης θα ισοδυναμούσε με έκτρωση στον όγδοο μήνα.

Δεν έχουμε κανένα λόγο να μην πιστέψουμε τον Μίλοβαν Τζίλιας, άλλωστε τα λόγια του είναι διασταυρωμένα, που λέει πως ο Στάλιν του είπε επί λέξει: «Δε συμφωνούμε με τους Γιουγκοσλάβους συντρόφους ότι πρέπει να συνεχιστεί η επανάσταση στην Ελλάδα. Ο αγώνας αυτός δεν έχει καμιά πιθανότητα επιτυχίας». Και ο Ζαχαριάδης θα συμφωνούσε, αν δεν υπήρχε μια μικρή πιθανότητα επιτυχίας, εφόσον συνδυαζόταν η επίδειξη μαχητικότητας των ανταρτών με το προς τους Αμερικανούς απευθυνόμενο παραμύθι για τη σοβιετική βοήθεια. Θεωρώ τον χειρισμό του θέματος απ' τον Ζαχαριάδη εντελώς ιδιοφυή. Βέβαια, απέτυχε, αλλά αυτό δε σημαίνει πως το σχέδιό του είχε πιθανότητες επιτυχίας περισσότερες από 20%. Όμως, ο Ζαχαριάδης, σαν καλός κομμουνιστής, γνωρίζει πως και ο Λένιν όταν άρχισε την Οχτωβριανή επανάσταση, 20% πιθανότητες επιτυχίας έδινε στον εαυτό του.

12. Η τραγωδία της ιστορίας

Ο Ζαχαριάδης παίζει το πολιτικοστρατιωτικό του παιχνίδι σκληρά, κυνικά, όπως αρμόζει σε πραγματικό ηγέτη. Η ιστορία είναι σκληρή, κυνική, συχνά απάνθρωπη. Εκ των υστέρων και όταν μια πολεμική σφαγή έχει τελειώσει αισίως για μας, όλοι ξέρουμε να δοξάζουμε τους σφαγείς. Αλλά, διάολε, κάποιος πρέπει να τους δοξάζει κι όταν αποτυγχάνουν, οπότε η σφαγή μοιάζει απάνθρωπη.

Μα, κύριοι, η σφαγή είναι έτσι κι αλλιώς απάνθρωπη, άσχετα απ' το θετικό ή το αρνητικό για μας αποτέλεσμα. Δηλαδή, ξέρουμε να καμαρώνουμε για τον πολιτισμό που δημιούργησε, μετά το πέρας της, η Γαλλική Επανάσταση, όμως δεν εννοούμε να αναγνωρίσουμε την προσφορά σ' αυτήν του Ροβεσπιέρου. Καμαρώνουμε εμείς οι Έλληνες για τον Μεγαλέξαντρο, αλλά δε βγάζουμε τσιμουδιά για τους χιλιάδες που παλούκωσαν στο πέρασμά του. Αμ, εκείνος ο Μέγας Ναπολέον, πώς κέρδισε για τον εαυτό του τον χαρακτηρισμό μεγάλος; Πάρτε το απόφαση: Η ιστορία είναι απ' τη φύση της ανήθικη. Άλλωστε, η ηθική αφορά μόνο άτομα και ποτέ ομάδες ανθρώπων, πόσω μάλλον πλήθη ανθρώπων. Η ιστορία κάνει τη δουλειά της ερήμην των καλών αισθημάτων και των δακρύων. Μόνο εκ των υστέρων και εκ του ασφαλούς μπορούμε να αξιολογήσουμε ηθικά τα ιστορικά γεγονότα. Όταν ένα ιστορικό γεγονός

εξελιχτεί ευνοϊκά για μας, θα αποδεχτούμε τις για μας θητικές του συνέπειες και θα κάνουμε την πάπια για τη βαρβαρότητα που εμπειριείχε όταν τελούσαν. Δύσκολο δεν είναι να κρίνεις την ιστορία, δύσκολο είναι να μετέχεις ενεργά στο ιστορικό γίνεσθαι ελωμιζόμενος, εκείνη τη στιγμή, τις ηθικές συνέπειες που αυτό συνελάγεται. Τα εκ των υστερών κλαψουρισματα και οι μετάνοιες, δεν είναι για σοβαρούς ανθρώπους.

Λοιπόν, το λέω απερίφραστα: Ο Ζαχαριάδης ήταν ένας πάρα πολύ σοβαρός, υπεύθυνος και ικανός ηγέτης. Βέβαια, ήταν και σταλινικός. Αλλά ποιος σας είπε πως σήμερα θα φτύναμε τον Στάλιν, αν πετύχαιναν οι επίγονοί του; Τέλος καλό, όλα καλά. Τέλος κακό, άστα, χέστα. Τέλος κακό είχε η μεγαλειώδης Οκτωβριανή Επανάσταση, αλλά αυτό δε σημαίνει πως δεν ήταν μεγαλειώδης. Τέλος κακό είχε ο εμφύλιος για μας τους αριστερούς, αλλά αυτό δε σημαίνει πως δεν ήταν ένας εντελώς εκπληκτικός αγώνας. Αν οι κομμουνιστές νικούσαν τότε, τους πρώτους που θα εκτελούσαν θα ήταν κάτι κομμουνιστές σαν και μένα. Ενώ οι γνωστοί ως αντικομμουνιστές, αν νικούσαν οι κομμουνιστές, θα γίνονταν κομμουνιστές, με συνέπεια να καταστρέψουν τον κομμουνισμό, όπως και έκαναν. Ο Στάλιν, λοιπόν, δεν ήταν ούτε καλός ούτε κακός. Ήταν ηγέτης σε μια δύσκολη και μπερδεμένη εποχή, και έφαγε τα μουστάκια του μαζί με τα μουστάκια των άλλων. Διότι, όταν μπεις στο χορό πρέπει να χορεύεις. Θα μου πείτε, καλύτερα να μη μπεις στο χορό. Αλλά αν δεν μπεις, πώς θα χορεύεις; Ο χορός είναι το ζητούμενο, όχι τα παλαμάκια των θεατών. Άλλωστε, δύσκολα μένεις θεατής όταν η ιστορία τελείται. Τώρα που όλα χάθηκαν για μας τους κομμουνιστές και όλα ξαναρχίζουν για τους κομμουνιστές του μέλλοντος, ας τραγουδήσουμε το «επέσατε θύματα» για όλα τα θύματα της ιστορίας.

13. Η μάχη της Κόνιτσας

Η μάχη της Κόνιτσας κρατάει πάνω από μια βδομάδα και τελειώνει την 4η Ιανουαρίου 1948 με την εγκατάλειψη της προσπάθειας για την κατάληψή της. Πάντως, άσχετα απ' την έκβασή της, πρόκειται για μία έξοχα οργανωμένη στρατιωτική επιχείρηση, που δείχνει πως ο ΔΣ θα μπορούσε κάλλιστα να ενεργεί σαν τακτικός στρατός. Δεν έχει άλλη επιλογή. Δεν μπορείς να αντιμετωπίσεις τον λεγόμενο εθνικό στρατό, που δεν ήταν και τόσο εθνικός καθότι αμερικανικός κατά υλικήν ουσίαν, με κλεφτοπόλεμο όπως προτείνει ο Βαφειάδης. Ο κλεφτοπόλεμος μπορεί να φθείρει τον εχθρό, αλλά δεν τον γονατίζει. Οι κομάντος μπορεί να δρουν θεαματικά αλλά μόνο στα πλαίσια μιας καλά οργανωμένης και σχεδιασμένης επιχείρησης του τακτικού στρατού.

Άλλωστε, κάθε αντάρτικο έχει την τάση να μεταβάλλεται σιγά σιγά σε τακτικό στρατό. Έτσι έγινε με όλους τους παρτιζάνους στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και κυρίως μ' αυτούς του Τίτο, που τώρα λειτουργεί σαν πρότυπο για τον Ζαχαριάδη. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως αυτόν τον καιρό ο Τίτο είναι ακόμα φίλος του Στάλιν, και ότι η

ρήξη των σχέσεων των δύο ηγετών, που βέβαια δεν είναι δυνατό να προβλεφτεί, θα έχει μοιραίες συνέπειες για τον αγώνα του ΔΣ. Το παιχνίδι παίζεται ακόμα, δε χωράει καμιά αμφιβολία. Και τώρα παίζεται ανοιχτά και καθαρά, όπως έδειξε η επιχείρηση για την κατάληψη της Κόνιτσας.

Λέχτηκε κατά κόρον από ανθρώπους που αγαπούν ιδιαίτερα τις απλοϊκές απαντήσεις στα περιπελεγμένα προβλήματα της ιστορίας, πως ο Ζαχαριάδης ζητούσε επίμονα μια πρωτεύουσα για το κράτος του, και γιαυτό ελετήθη κατά της Κόνιτσας. Οποία ερμηνευτική αφέλεια! Μα, ο καθένας και όχι μόνο ο ευφυής θα μπορούσε να καταλάβει πως μια τέτοια πρωτεύουσα θα ήταν επί ξύλου κρεμάμενη. Ανά πάσα στιγμή, όσο ο πόλεμος διαρκεί, ο εχθρός θα μπορούσε να την καταργήσει από πρωτεύουσα. Άλλωστε, το Διεθνές Δίκαιο δε ζητάει σώνει και καλά μια συγκεκριμένη πρωτεύουσα για να νομιμοποιήσει ένα κράτος. Μπορείς να ορίσεις σαν πρωτεύουσα κι ένα χωριουδάκι.

Η επίθεση κατά της Κόνιτσας ήταν, συνεπώς, μια εκπληκτική επίδειξη δύναμης απ' τη μεριά του ΔΣ, που πανικόβαλε τους Αμερικανούς της Αθήνας. Όπως ακριβώς και ο βομβαρδισμός με όλμους των 81 χιλιοστών της Θεσσαλονίκης την 9η και 10η Φεβρουαρίου 1948, δηλαδή αμέσως μετά το πέρας της επιχείρησης της Κόνιτσας. Σημειώστε, και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, πως ο βομβαρδισμός γίνεται από απόσταση 8 χιλιομέτρων από το κέντρο της πόλης. Σημειώστε ακόμα πως τον ίδιο καιρό, και συγκεκριμένα τρεις μέρες πριν απ' τον βομβαρδισμό της Θεσσαλονίκης, οι αντάρτες φτάνουν σε απόσταση 20 χιλιομέτρων από την Αθήνα, και εγκαθίστανται στον ορεινό όγκο της Πάρνηθας.

Τα δυο μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα χτυπιούνται σχεδόν ταυτόχρονα, και το μήνυμα είναι σαφές: Δεν είναι το ελληνικό κράτος της Ελευθερης Ελλάδας που ενδιαφέρει τον Ζαχαριάδη αλλά το ελληνικό κράτος νέτα σκέτα. Αυτό ακριβώς δείχνει και η επίθεση των ανταρτών στο Γύθειο την 23η Φεβρουαρίου 1948 και η απελευθέρωση 23 πολιτικών κρατουμένων. Το ίδιο δείχνει και η επίθεση κατά του Αιγίου. Στις αρχές του 1948 τα πράγματα παν πολύ καλά για τον ΔΣ.

14. Η δολοφονία του Λαδά

Όταν αποσκοπείς στην κατάληψη της εξουσίας, πρέπει να βαράς την προϋπάρχουσα εξουσία και απ' τα έξω και απ' τα μέσα. Προς το παρόν, και για δύο περίπου χρόνια, οι αντάρτες βαρούν την εξουσία της Αθήνας μόνο από έξω, απ' το βουνό. Δεν θα ήταν δυνατό να γίνει διαφορετικά για τρεις λόγους.

Πρώτος λόγος, η πολιτική του ΚΚΕ που αρχικά δεν αποσκοπεί στην κατάληψη της εξουσίας αλλά σε έναν αξιοπρεπή συμβιβασμό με το κράτος των Αθηνών, ώστε να εξισορροπηθούν οι δυσμενείς για την Αριστερά επιπτώσεις της συμφωνίας του Λιβάνου και αργότερα της Βάρκιζας.

Δεύτερος λόγος, η αμερικανική στρατηγική, που στέλνει στα ξερονήσια όλους τους υποψήφιους μαχητές.

Τρίτος λόγος, ο παραδοσιακός ανθρωπισμός της παραδοσιακής Αριστεράς, που δε λέει να καταλάβει πως το λεπίδι πρέπει να πέφτει εξ αρχής εφόσον προκρίθηκε η ένοπλη αναμέτρηση, και όχι όταν στριμώξουν τα πράγματα, οπότε η τρομοκρατούσα ένοπλη δραστηριότητα δεν μπορεί παρά να είναι ιδιαίτερα βάρβαρη. Ο πόλεμος δεν είναι σοκολατοπόλεμος, και κανένας πόλεμος στην ιστορία δεν έγινε με το γάντι, που λέμε. Ο πόλεμος γίνεται με όπλα, και όπλα σημαίνει θάνατος. Όποιος δε θέλει να σκοτώσει, δεν πρέπει να μπλέκεται σε πόλεμο. Ο μετριοπαθής ανθρωπισμός, είναι αντιανθρωπισμός. Δεν είναι λιγότερο ανήθικος αυτός που σκοτώνει δέκα από κείνον που σκοτώνει εκατό. Είναι και οι δυο εξίσου ανήθικοι. Διότι η ηθική δεν είναι πρόβλημα ποσότητας. Όπως ακριβώς και η εγκυμοσύνη. Μια γυναίκα δύο μηνών έγκυος δεν είναι «ολίγον έγκυος», είναι για τα καλά έγκυος. Χρειάζονται εκατόμβες νεκρών για να καταλάβει ο χοντροκέφαλος πως ο πόλεμος είναι βάρβαρο πράγμα; Ναι, χρειάζονται, αφού η ποσοτική αντίληψη των πραγμάτων κυριαρχεί επί της ποιοτικής. Και η κατάσταση αυτή δεν πρόκειται ν' αλλάξει, εφόσον η ηθική αντιμετωπίζεται σαν πρόβλημα ποσότητας, για να θυμηθούμε τον Σπινόζα. Ο ολίγον ανέντιμος, είναι ολικά ανέντιμος, και ο ολίγον βάρβαρος, πέρα για πέρα βάρβαρος.

Λοιπόν, την παραμονή της Πρωτομαγιάς του 1948 μια ομάδα κομάντος ανταρτών των πόλεων επιτίθεται μέσα στη Θεσσαλονίκη εναντίον αυτοκινήτου που μεταφέρει αεροπόρους στο αεροδρόμιο και σκοτώνει με χειροβομβίδα δύο σημεναγούς και τον οδηγό. Όμως, ο ένας απ' τους δράστες συλλαμβάνεται και το δίκτυο αποδιαρθρώνεται τόσο, που δεν θα μπορέσει πια να ξαναοργανωθεί.

Απ' τους 67 που συλλαμβάνονται, εκτελούνται οι 52. Ακριβώς το ίδιο γίνεται και στην Αθήνα, μόλις μια μέρα μετά, την Πρωτομαγιά του 1948. Ο κομάντος-αντάρτης Ευστράτιος Μουτσογιάννης παίρνει εντολή να σκοτώσει τον υπουργό δικαιοσύνης στην κυβέρνηση Σοφούλη, Χρήστο Λαδά. Και το κάνει μπροστά στην πόρτα του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, στο δρόμο που σήμερα φέρει το όνομα του δολοφονηθέντος. Ο Λαδάς έβγαίνει απ' την εκκλησία του Άη Γιώργη Καρύτση, εκεί δίπλα. Όμως, ο εικοσιδυάχρονος δράστης συλλαμβάνεται και ο ένοπλος παράνομος μηχανισμός της Αθήνας αποδιαρθρώνεται εντελώς. Το αντάρτικο των πόλεων αποτυγχάνει οικτρά. Η αμερικάνικη στρατηγική της εξορίας των πιθανών αγωνιστών έχει σαφή αποτελέσματα. Δεν υπάρχουν πεπειραμένοι αγωνιστές για να φέρουν σε πέρας ένα τόσο δύσκολο φονικό έργο.

15. Η πρωτοβουλία των Αυστραλών

Στις αρχές Φεβρουαρίου 1948 πέφτει στο αμερικάνικο κεφάλι μια τεράστια αυστραλιανή κεραμίδα. Ο Αυστραλός πρωθυπουργός Έβρατ αναλαμβάνει πρωτοβουλία ειρηνεύσεως στην Ελλάδα, μέσα στο πνεύμα του παλιότερου ΕΑΜ και όχι του ΚΚΕ. Δεν είναι φιλοκομμουνιστής ο Έβρατ. Είναι λογικός και τίμιος άνθρωπος, που καταλαβαίνει πως η

περιπλοκή δημιουργήθηκε από την απόρριψη απ' τη Δεξιά των προτάσεων του κατοχικού ΕΑΜ, που ήταν αριστερό μέτωπο και όχι όργανο του ΚΚΕ, όπως λέχτηκε και γράφηκε κατά κόρον, προκειμένου να εξοικωθεί ολόκληρη η ελληνική Αριστερά και όχι μόνο η κομμουνιστική. Τίποτα δεν μπορεί να ελιβεβαιώσει σαφέστερα την ορθότητα της πολιτικής του ΕΑΜ, απ' τις προτάσεις Έβρατ για ειρήνευση στην Ελλάδα. Έλεγε, λοιπόν, ο Έβρατ, πως οι προσπάθειες για ειρήνευση θα πετύχαιναν μόνο αν και η κυβέρνηση της Αθήνας ήταν έτοιμη για συμβιβασμό. Τη διάθεση για συμβιβασμό του ΚΚΕ τη θεωρούσε δεδομένη.

Προσέξτε καλά τις προτάσεις Έβρατ, για να βγάλετε τα συμπεράσματά σας για το ποιος ήταν αδιάλλακτος αυτή την εποχή που όλα τα πνεύματα, αριστερά και δεξιά, είναι ιδιαίτερα εξημμένα. Ζητάει ο Έβρατ απ' την ελληνική κυβέρνηση: Πρώτον, να χορηγήσει γενική και τίμια αμνηστία. Δεύτερον, να διενεργήσει εκλογές με διεθνή εποπτεία. Τρίτον, να δεχτεί αριστερούς στην κυβέρνηση, όπως και πριν απ' τη Βάρκιζα. Τέταρτον, να μεταρρυθμίσει την εργατική νομοθεσία, ώστε οι εργαζόμενοι να αισθάνονται λιγότερο εκμεταλλευόμενοι απ' τους κομπραδόρους. Πέμπτον, να μειώσει τις ένοπλες δυνάμεις. Έκτον, να απομακρύνει όλους τους ξένους εκπαιδευτές και στρατιωτικούς συμβούλους. Και έβδομον, να τεθεί υπό διεθνή έλεγχο η οικονομική βοήθεια που παρέχεται στην Ελλάδα.

Οι Αμερικανοί απορρίπτουν ασυζητητί το σχέδιο Έβρατ. Και δηλώνουν πως θεωρούν το ελληνικό ζήτημα τόσο σοβαρό, που θα φέρουν την υπόθεση σε πέρας με κάθε τρόπο. Και εμμέσως πλην σαφώς λεν πως είναι έτοιμοι να στείλουν και εκστρατευτικό σώμα στην Ελλάδα, αν χρειαστεί. Δηλαδή αν οι Ρώσοι αρχίσουν να βοηθούν σοβαρά τους αντάρτες. Αλλά δεν θα χρειαστεί. Διότι οι Ρώσοι ποτέ δε θα βοηθήσουν σοβαρά τους αντάρτες. Τους στέλνουν μόνο λιανοτούφεκα και όλμους, λάφυρα απ' τον πόλεμο που μόλις είχε τελειώσει, οπλισμό που δεν θα τον χρησιμοποιούσε πια κανένας σοβαρός στρατός.

Και ο Ζαχαριάδης να συνεχίζει την εκκληχτική του μπλόφα για να κρατήσει υψηλό το φρόνημα των αγωνιστών. Μιλάει ακόμα και για σοβιετικά αεροπλάνα, που θα επιτίθενται στον εχθρό από αντάρτικα αεροδρόμια! Μάλιστα, για να γίνει πειστικός αρχίζει να φτιάχνει αεροδρόμια! Μπορεί να βγαίνεις απ' τα ρούχα σου μ' αυτά τα ζαχαριαδικά, όμως πρέπει να τα ξαναβάλεις γιατί στο βουνό (της ιστορίας) κάνει κρύο.

Στη Θεσσαλονίκη είναι εγκατεστημένη μια επιτροπή του ΟΗΕ που λέγεται Βαλκανική Επιτροπή. Είναι επιφορτισμένη με την επιτήρηση των ελληνικών συνόρων ώστε να μη συμβούν παραβάσεις. Και στην πραγματικότητα για να μη μπουρ ρωσικά όπλα. Όπως τώρα έτσι και τότε, ο ΟΗΕ δεν υπηρετούσε τα συμφέροντα των μικρών και ανίσχυρων.

16. Η δολοφονία του Πολκ

Τίποτα το περίεργο να βρίσκεις πτώματα στους δρόμους και τη θάλασσα της Θεσσαλονίκης αυτή την εποχή. Στην από παράδοση ελληνική πρωτεύουσα των πολιτικών δολοφονιών, που ίσως γιαυτό τη βαφτίσαμε συμπρωτεύουσα, ένα ακόμα πτώμα δεν είναι παρά ένα ακόμα πτώμα. Όμως, το πράγμα αλλάζει όταν το πτώμα ανήκει σε Αμερικανό δημοσιογράφο, που κυνηγάει μανιωδώς τη μεγάλη δημοσιογραφική επιτυχία.

Όλοι οι σοβαροί δημοσιογράφοι όλου του κόσμου ονειρεύονται μια συνάντηση με τον αρχικαπετάνιο Μάρκο, ώστε να έχουν από πρώτο χέρι τις απόψεις του για μια υπόθεση που βρίσκεται καθημερινά στην πρώτη σελίδα των εφημερίδων όλου του κόσμου, κι αυτό ακριβώς είναι που δε θέλουν οι Αμερικανοί. Βέβαια, ο Τζωρτζ Πολκ ήταν άνθρωπος προοδευτικός. Όχι πάντως κομμουνιστής, ούτε καν φιλοκομμουνιστής. Και πριν απ' όλα ήταν ένας ευσυνειδητός δημοσιογράφος, που ήρθε στην Ελλάδα για να συναντήσει το Μάρκο, ως απεσταλένος ενός αμερικανικού ραδιοφώνου και μιας αμερικανικής εφημερίδας.

Μια όμορφη ανοιξιάτικη μέρα, την 16η Μαΐου 1948, οι ψαράδες βλέπουν να επιπλέει στον Θερμαϊκό κάτι που δεν έμοιαζε με ψόφιο δελφίνι. Το πτώμα ήταν δεμένο χειροπόδαρα. Μια τρύπα από σφαίρα περιστροφου στόλιζε το κρανίο σα γαρύφαλλο στ' αυτή. Άρα, πρώτα τον σκότωσαν κι ύστερα τον έρριξαν στη θάλασσα για να πάει στον πάτο. Όμως, το βαρίδιο έφυγε και οι δολοφόνοι πάλι τα έκαναν μούσκεμα. Άντε, τώρα, να δημιουργήσεις πειστικά σενάρια για να πεις πως τον Πολκ τον δολοφόνησαν οι κομμουνιστές γιατί με τίποτα δεν ήθελαν να γίνουν γνωστά όσα τρομερά και φοβερά συνέβαιναν στο βουνό. Περίπου, τελετές βουντού.

Κατά το ολικά βλακώδες σενάριο, που θα το απέρριπτε και ο έσχατος Αμερικανός κινηματογραφικός παραγωγός, τον Πολκ τον δολοφόνησαν μέσα σε μια βάρκα οι κομμουνιστές Μουζενίδης και Βασβανάς. Σ' αυτούς, τον παρέδωσε ως πρόβατο επί σφαγής ο δημοσιογράφος Γρ. Στακτόπουλος, ίσως το πιο τραγικό πρόσωπο του εμφυλίου. Μάλιστα, ο Στακτόπουλος «ομολόγησε».

Ναι αλλά, αν δεν «ομολογούσε», πρώτον θα πήγαινε κατ' ευθείαν στο εκτελεστικό απόσπασμα διότι ήταν όντως «συμπαθών», όχι πάντως κομμουνιστής, και δεύτερον η μαγιονέζα δεν θα έδενε με τίποτα. Ενώ τώρα, με μια «ομολογία» που έγινε με τρόπο ανομολόγητο, οι τρύπες του σεναρίου βούλωναν όπως όπως. Όχι πάντως για τους ιδιαίτερα νοήμονες. Αλλά καμιά χονδροειδής προπαγάνδα δεν απευθύνεται σε ιδιαίτερα νοήμονες. Κι έτσι, σαν απώτερος λόγος της δολοφονίας του Πολκ απ' τους κομμουνιστές προβλήθηκε η επιθυμία της Αριστεράς να φορτώσει στη Δεξιά ένα έγκλημα ώστε να τη δυσφημήσει, και να στρέψει την αμερικάνικη κοινή γνώμη εναντίον της. Και τούτο, πέρα απ' την επιθυμία της Αριστεράς να μην ανέβει ο Πολκ στο βουνό κι αρχίσει να γράφει συμπληθητικά για τους αντάρτες, αυτός ο Αμερικανός, ο εξ ορι-

σμού «εχθρός του λαού», ειδικότερα του ελληνικού, που δεν θα έπρεπε να είναι φίλος των ανταρτών.

Δεν είναι εντελώς βέβαιο, αλλά τη δολοφονία του Πολκ την οργάνωσε ο μεγάλος πράκτορας της Ιντέλιτζενς Σέρβις, Ράνταλ Κόουτς, που αυτή την εποχή παριστάνει τον πρόξενο της Μ. Βρετανίας στη Θεσσαλονίκη, τη «νύμφη του Θερμαϊκού» και παρανύμφη πολλών πολιτικών δολοφονιών.

17. Η στατιστική της φρίκης

Βρισκόμαστε στο καλοκαίρι του 1948, τότε που οι δυο αντίπαλοι ετοιμάζονται για την τελική αναμέτρηση. Ο αγώνας θα λήξει οπωσδήποτε με νοκ άουτ του ενός απ' τους δύο. Νίκη στα σημεία αποκλείεται τώρα πια. Κάνοντας ένα διάλειμμα για να πιούμε κόκα κόλα, ποτό κατ' εξοχήν αμερικάνικο και υγρό σύμβολο της κραταιάς αμερικανικής αυτοκρατορίας, θα ρίξουμε μια ματιά σε κάποια άλλα σημεία, εντελώς μακάβρια. Δανειζομαι τη στατιστική της φρίκης από το πολύτιμο βιβλίο του Τάσου Βουρνά «Ο εμφύλιος» (έκδοση Αφών Τολίδη, ΟΕ).

Έχουμε και λέμε: Τον πρώτο χρόνο του εμφυλίου, το 1946, καταδικάζονται σε θάνατο και εκτελούνται 116 άτομα. Ψίχουλα. Ορντέβρ. Τον δεύτερο χρόνο του εμφυλίου πολέμου, το 1947, καταδικάζονται και εκτελούνται 767 άτομα. Καλή σοδειά. Ο Χάρος πίνει το κρασί του κανονικά, αλλά προς το παρόν δεν έχει γίνει ακόμα αλκοολικός. Το πρώτο εξάμηνο του 1948, τρίτο χρόνο του εμφυλίου, καταδικάζονται σε θάνατο και εκτελούνται 1778. Πάλι καλά. Θα μπορούσαν να είχαν εκτελεστεί οι μισοί Έλληνες, ώστε να ζήσουν καλύτερα με τα δάνεια οι άλλοι μισοί. Όσο λιγότεροι οι αριστεροί, τόσο παχύτεροι οι δεξιοί. Αυτό είναι κανόνας στη δανειοληπτική ελληνική πολιτική, τη μόνη πολιτική που ασκούμε επιτυχώς εμείς οι Έλληνες.

Στους εκτελεσθέντες του πρώτου εξαμήνου του 1948 πρέπει να προσθέσετε και τους 157 που σκότωσαν την τρίτη ημέρα του Πάσχα σε αντίποινα για το φόνο του υπουργού δικαιοσύνης Χρήστου Λαδά. Τι διάολο, να μην κάνουμε μερικές ανθρωποθυσίες, όπως τον καλό παλιό καιρό, καταπώς ταιριάζει σε υπουργό δικαιοσύνης; Όχι οδόντα αντί οδόντος, αλλά μασέλα αντί οδόντος. Ίσως να μην είχα αντίρρηση να σφάξουν έναν, άντε δύο, πάνω στον τάφο του αδικοσκοτωμένου Λαδά, αλλά όχι 157, βρε καθάρματα. Και τολμάτε από πάνω να κλαψουρίζετε για τα αίση ημών των κομμουνιστών. Δε λέω πως εμείς είμαστε αθώες περισσότερες, αλλά εσείς είστε σκέτα όρνια. Μαύρα κοράκια με νύχια γαμψά, καλά το λέει το τραγούδι.

Άλλος στατιστικός πίνακας: Το σύνολο των Ελλήνων που αλληλοσφάζονται αυτή την εποχή (για τις άλλες εποχές δεν έχω στοιχεία) είναι 300.000. Εξ αυτών, το 80% ανήκει στον λεγόμενο Εθνικό Στρατό, και το υπόλοιπο 20% στους λεγόμενους συμμορίτες, αν και αυτοί ανήκουν στον εθνικό στρατό, δεδομένου ότι και αυτοί είναι Έλληνες και συνεπώς ανήκουν στο ελληνικό έθνος. Ή μήπως είναι Βούλγαροι εξ υιοθεσίας;

Σε κατάσταση παρανομίας εν γένει βρίσκονται 50.000 Έλληνες. Εξ αυτών, εξόριστοι ή κρατούμενοι στις φυλακές, 40.000. Μισό εκατομμύριο χωρικοί ονομάζονται ανταρτόπληκτοι, αν και ο επίσημος χαρακτηρισμός τους είναι συμμοριοδόπληκτοι. Όμως, η λέξη αυτή είναι δυσπρόφερτη και επικρατεί η άλλη. Πρόκειται για χωρικούς που τους μαντρώνουν στα αστικά κέντρα μάλλον για να μη βοηθούν, ηθελημένα ή αθέλητα, τους αντάρτες, παρά ως κυρίως ειπείν ανταρτόπληκτους. Οι αντάρτες δεν έχουν κανένα λόγο να πλήττουν τους τροφοδότες τους.

Για τέσσερα χρόνια, το ένα τρίτο του ενεργού πληθυσμού δε μετέχει στην παραγωγική διαδικασία. Και τα δύο τρίτα που μετέχουν, απλώς τρών τα φρέσκα δάνεια. Κατά τα άλλα, η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει. Ναι αλλά, αν της κόψουν τα δάνεια;

18. Η Μακρόνησος

Όταν άρχισε να συγκροτείται ο λεγόμενος Εθνικός Στρατός το 1946, προέκυψε ένα σοβαρό ζήτημα. Δεν μπορούσαν να εξαιρέσουν από την επιστράτευση τους κομμουνιστές, τους φιλοκομμουνιστές και τους ΕΑ-Μίτες. Αλλά με τέτοια καθάρματα μέσα στο στρατό, εθνικός στρατός αποκλείεται να προκύψει.

Το αντίδοτο βρέθηκε σύντομα. Άλλωστε, η συνταγή ήταν γνωστή από τη μεταξική περίοδο. Τους στρατιώτες υπόπτων φρονημάτων, συνεπώς ακατάλληλων να υπηρετήσουν την πατρίδα, τους έστελναν σε ένα ειδικό στρατόπεδο στα Μεσόγεια της Αττικής. Επειδή, όμως, προέκυψε πρόβλημα αποδράσεων, λιποταξιών και τα τέτοια, με συνέπεια να αυξάνεται η δύναμη του Δημοκρατικού Στρατού, σκέφτηκαν οι τροχονόμοι των φρονημάτων και είπαν: Πού πετούσαν οι αρχαίοι Έλληνες τα απόβλητα από τα ορυχεία του Λαυρίου; Στο απέναντι νησάκι τα πετούσαν. Άρα εκεί πρέπει να πετάξουμε και μεις τα απόβλητα του στρατού. Άλλωστε, στη Μακρόνησο τσουβάλιαζαν τους Τούρκους αιχμαλώτους στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Άρα, στη Μακρόνησο πρέπει να τσουβαλιάσουμε τους ανθέλληνες.

Και ούτω πως, το στρατόπεδο των Μεσογείων μεταφέρεται το 1947 στη Μακρόνησο, που έμελλε να δοξαστεί ως «εθνική κολυμβήθρα», ως «αναμορφωτήριο», ως «νέος Παρθενώνας». Και ως μνημείο της απέραντης αναισχυντίας των «εθνικοφρόνων».

Επισημως, η Μακρόνησος δεν ήταν τόπος εξορίας και βασανισμού. Ήταν η έδρα των τριών Ειδικών Ταγμάτων Οπλιτών (ΕΤΟ). Ένα τέταρτο τάγμα αντεθνικά σκεπτομένων αξιωματικών συμπλήρωνε την αλυσιδα των στρατοπέδων, όπου κλείνονταν όλοι οι πιθανοί αντάρτες, άσχετα αν είχαν ή δεν είχαν την πρόθεση να βγουν στο βουνό. Όμως, πού ξέρεις; Φύλαγε τα ρούχα σου, για να σου μείνει το σώβρακο.

Ο διαβόητος διοικητής των στρατοπέδων της Μακρονήσου συνταγματάρχης Μπαϊρακτάρης, διέπρεψε ως αναμορφωτής του φρονήματος των αντιφρονούντων αφρόνων. Όταν φας μια, όταν φας δυο, όταν φας τρεις ένα γερό χέρι ξύλο με τη βοήθεια βοϊδόπουτσας, υπογράφεις στο

τέλος της διαδικασίας σωφρονισμού μια δήλωση μετανοίας, στην οποία λες πως μετάνιωσες για το κάθαρμα που ήσουν μέχρι πριν από λίγο κι ότι στο εξής θα φρονείς μόνο ελληνικά. Δηλαδή, δε θα φρονείς καθόλου και θα γίνεις ένας βλάξ, σαν αυτούς που τους έχει μεγάλη ανάγκη η πατρίδα προκειμένου να πάψει να υπάρχει.

Από τον Ιούλιο του 1948 στη Μακρόνησο μεταφέρονται και οι πολιτικοί εξόριστοι που ήταν σκόρπιοι σε διάφορα νησιά του Αιγαίου. Έτσι, το μοναστήρι ανδρών της Γυάρου και το μοναστήρι γυναικών του Τρίκερι συγχωνεύονται με την αρχιεπισκοπή της εθνικοφροσύνης. Όπου επίσης έχουν μεταφερθεί και οι Στρατιωτικές Φυλακές Αθηνών. Όλα τα καλά παιδιά της Ελλάδος συγκεντρώνονται τώρα πια στη Μακρόνησο, που από ερημονήσι μετατρέπεται σε νήσο πολυάνθρωπη στην ακμή της τουριστικής περιόδου. Ποτέ στην ιστορία της η Μακρόνησος δε γνώρισε τέτοιες μέρες δόξας αλλά και ντροπής. Το 1947 είναι ήδη το σύμβολο της αισχύνης, αλλά και της αξιοπρέπειας. Η Μακρά Νήσος σημάδεψε τη μακρά νύχτα σ' όλη τη διάρκεια του μεγάλου σκότους.

25. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

1. Χαραυγή και Κορωνίς

Στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, συνήθως δίνουν ένα αισιόδοξο όνομα, βάσει του αναμενόμενου αποτελέσματος. Έτσι, η επιχείρηση εκκαθάρισης της Ρούμελης απ' τους αντάρτες ονομάζεται «Χαραυγή» και η επιχείρηση εκκαθάρισης του Γράμμου, «Κορωνίς». Αν δε χαράξει στη Ρούμελη δεν πρόκειται να φτάσουμε στην κορωνίδα του Γράμμου.

Υπεύθυνος για τη «Χαραυγή» είναι ο διοικητής του Α' Σώματος Στρατού, αντιστράτηγος Θ. Τσακαλώτος και για την «Κορωνίδα» ο διοικητής του Β' Σώματος Στρατού, αντιστράτηγος Β. Καλογερόπουλος. Και τους δυο, τους συντονίζει ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, Γ. Γιαγτζής. Και όλους μαζί, τους επιβλέπει ο Αμερικανός στρατηγός Βαν Φλητ, για τον οποίο δε βρίσκεται ούτε ένας αξιωματικός να πει έναν καλό λόγο. Μάλιστα, ο αντιστράτηγος Βασιλάς τον χαρακτηρίζει εμπάθη και άσχετο με την τέχνη του πολέμου. Σχετικός-άσχετος πάντως, όλοι του οφείλουν υπακοή. Αυτός είναι το μεγάλο αφεντικό.

Το σχέδιο «Χαραυγή» δεν πάει και τόσο καλά. Γιατί ο Διαμαντής, ο θρυλικός καπετάνιος της Ρούμελης, παρά τη σαρωτική εκκαθαριστική επιχείρηση την άνοιξη του 1948, καταφέρνει να διατηρήσει θύλακες στη Ρούμελη, που θα παίξουν το ρόλο τους στην πρώτη φάση του πολέμου στο Γράμμο. Αλλά και η επιχείρηση «Κορωνίς» που αρχίζει στις 10 Ιουνίου 1948 δεν πάει και τόσο καλά στο Γράμμο. Η αντάρτικη μεραρχία του Γιαννούλη στα Ζαγοροχώρια της Ηπείρου καθιστά αδύνατη την κατάληψη της Αλεβίτσας και του Κλέφτη και το όλο σχέδιο πρέπει να αναθεωρηθεί ριζικά.

Το αρχικό σχέδιο προέβλεπε ενιαίο μέτωπο στο Γράμμο. Όμως τώρα, το μέτωπο χωρίζεται κατ' ανάγκη στα δύο: Αυτό της Ηπείρου, υπό τον Τσακαλώτο, και το άλλο της Δυτ. Μακεδονίας, υπό τον Καλογερόπουλο. Όπως και στην εισαγωγική «Χαραυγή» έτσι και στην «Κορωνίδα» συντονιστής παραμένει ο αρχηγός ΓΕΣ Γιαγτζής, ενώ ο Βαν Φλητ χάνεται στα ποδάρια ολονών, σε σημείο που κάποιοι να λεν πως σαμποτάρει τους Έλληνες στρατηγούς. Όμως, ούτε τους σαμποτάρει ούτε κακός στρατιωτικός είναι. Απλώς ζητάει «πάθος και φλόγα» απ' τους μαχητές. Αλλά πού να βρεις πάθος και φλόγα σε επίστρατους που δεν έχουν καμιά διάθεση να πολεμήσουν; Τι είναι, δηλαδή, οι «εθνικόφρο-

νες», κορόιδα σαν τους άλλους να τρέχουν να σκοτώνονται στις μάχες για ιδανικά και τέτοια κουραφέξαλα; Αν είχαν χρήματα να κάνουν τον πόλεμο με μισθοφόρους, θα τον έκαναν με μισθοφόρους. Όμως, το αμερικάνικο σχέδιο αντί μισθού, προβλέπει αγάπη για την πατρίδα! Όμως, πώς να πολεμήσεις από αγάπη για την πατρίδα, όταν ξέρεις πως έχεις να αντιμετωπίσεις ανθρώπους που κι αυτοί αγαπούν την πατρίδα, αλλά με διαφορετικό τρόπο; Είναι σα να αγαπούν την ίδια γυναίκα δυο αντίζηλοι εραστές, που ο ένας προσπαθεί να ξεπαστρέψει τον άλλο για να την κάνει δική του.

Και ο συντηρητικός αλλά λογικότατος Γ. Βλάχος να φωνάζει από την «Καθημερινή»: Αξίζει τον κόπο να σκεφτούμε για τα ελληνικά αίματά μας, κάπως ελληνικά. Προσέξατε τον πληθυντικό; Μιλάει για ελληνικά αίματα, όχι για ελληνικό αίμα. Όμως, οι εκ δεξιών χοντροκέφαλοι, μιλούν για ελληνικό αίμα, όταν αναφέρονται στον εαυτό τους, και για βουλγάρικο, όταν αναφέρονται στον αντίπαλο.

2. Η βόμβα Τίτο

Και ενώ η μάχη στο Γράμμο βρίσκεται σε εξέλιξη και τίποτα δεν έχει κριθεί ακόμα, μία βόμβα χιλίων ιδεολογικών μεγατόνων σκάνει πάνω απ' τα κεφάλια των κομμουνιστών όλου του κόσμου στις 28 Ιουνίου 1948. Εντελώς απροσδόκητα, η Κομινφόρμ αποκηρύσσει τον Τίτο και το κόμμα του, την Ένωση Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών. Του προσάπτουν την κατηγορία πως εγκατέλειψε τον μαρξισμό-λενινισμό, πως προσδέθηκε στους Αμερικανούς και πως δεν ακολουθεί τη γραμμή της Κομινφόρμ, τόσο όσον αφορά την εξωτερική, όσο και την εσωτερική πολιτική της Γιουγκοσλαβίας. Αξίζει να σημειωθεί πως η Κομινφόρμ εδρεύει στο Βελιγράδι. Αξίζει να σημειωθεί ακόμα πως η πρωτοβουλία για τη διαγραφή του Τίτο από την Κομινφόρμ είναι της Κομινφόρμ.

Πάντως, για να φτάσουν τα πράγματα ως εκεί, τη στιγμή που ολος ο κόσμος πίστευε πως το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα είναι αρραγές σαν ατσάλι, σημαίνει πως οι ρωγμές έχουν εμφανιστεί από νωρίτερα. Συγκεκριμένα, στη διάρκεια του πολέμου, τότε που ο Τίτο αποφάσιζε να κρατήσει τη Γιουγκοσλαβία για τον εαυτό του και να μη την εκχωρήσει ούτε στους Αμερικανούς, ούτε στους Ρώσους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η συμφωνία της Γιάλτας προέβλεπε πως η Γιουγκοσλαβία θα είναι ζώνη επιρροής κατά 50% αμερικανική και κατά 50% ρωσική. Τούτη η επί γιουγκοσλαβικού εδάφους ακροβασία των Δύο Μεγάλων, ευνοεί τον σχετικά μικρό Τίτο, που κάνει τη χώρα του ζώνη γιουγκοσλαβικής επιρροής 100%, τη στιγμή που, όντας και κομμουνιστής και νικητής, έπρεπε να υποχρεώσει τους Αμερικανούς να χάσουν αυτομάτως τα ποσοστά τους και δι' αυτού να τα εκχωρήσουν στους Ρώσους. Αλλά ο Τίτο δεν εκχώρησε τίποτα στους Ρώσους, και οι Ρώσοι διά της Κομινφόρμ αποφάνθηκαν πως δεν είναι καλός κομμουνιστής, γιατί αν ήταν θα έπρεπε να υποταχτεί ασυζητητί στον Στάλιν, όπως όλοι οι καλοί κομμουνιστές όλου του κόσμου.

Ο όρος Κομίνφορμ είναι σύντμηση των λέξεων Κομμουνιστικό Γραφείο Διαφωτισέως. Ιδρύθηκε το 1947 στην Πολωνία για να συγτονίζει τη δράση των καινούργιων κομμουνιστικών κρατών. Όπως λέει το καταστατικό της, έγινε για την ανταλλαγή πείρας και πληροφοριών με σκοπό το συντονισμό της δράσης των μετεχουσών χωρών. Αλλά, εκτός από τη Σοβιετική Ένωση κανένα άλλο μέλος δεν έχει κομμουνιστική πείρα. Άρα, ανταλλαγή πείρας επί του προκειμένου σημαίνει διοχέτευση της σοβιετικής πείρας, και συνεπώς της σταλινικής βούλησης.

Εκτός απ' την Κομινφόρμ, στο Βελιγράδι εδρεύει υπό συνθήκες αυστηρής παρανομίας και ο σταθμός των Ελλήνων ανταρτών «Ελεύθερη Ελλάδα», που υποτίθεται πως εκπέμπει από τη βουνησία Ελλάδα. Ο Τίτο, άλλωστε, είναι ο βασικός υποστηρικτής του ελληνικού αντάρτικου. Και η χώρα του είναι το σταθερό έρεισμα των ανταρτών τόσο για τον ανεφοδιασμό, όσο και για τη νοσοκομειακή περίθαλψη. Όμως, το ΚΚΕ, μετά το σχίσμα Τίτο-Στάλιν, αποκλείεται να απομακρυνθεί απ' τον Στάλιν και να πάει με τον Τίτο που είναι ο πραγματικός και ουσιαστικός του σύμμαχος.

Για ένα διάστημα επικρατεί πλήρης σύγχυση στο ΚΚΕ και τους αντάρτες του. Και ο σταθμός της «Ελεύθερης Ελλάδας» αποφεύγει να πάρει ξεκάθαρη θέση. Ξέρει το ΚΚΕ πως μια καταδίκη του Τίτο ισοδυναμεί με βέβαιη χρεωκοπία του ένοπλου αγώνα του.

3. Ο Κρόνος τρώει το πρώτο του παιδί

Η επίθεση του λεγόμενου εθνικού στρατού στο Γράμμο αρχίζει την 10η Ιουνίου 1948 και η βόμβα της αποπομπής του Τίτο από την Κομινφόρμ σκάει μόλις 18 μέρες αργότερα, την 28η Ιουνίου 1948. Όπως είναι φυσικό, το ηθικό των ανταρτών πέφτει κάθεται ενώ το ηθικό των αντιπάλων ανεβαίνει κατακόρυφα. Όπως στην αρχαία τραγωδία, έτσι και σε τούτη τη νέα, τη λύση θα τη δώσει ο από μηχανής θεός. Που διά του Τίτο αποφασίζει πως πρέπει να νικήσει ο εθνικός στρατός. Ο οποίος μέχρι τότε ήταν πέρα για πέρα ανίκανος να κάνει κάτι σοβαρό, παρά την σαφέστατη υπεροπλία του.

Στο Γράμμο, κατά τα επίσημα στοιχεία του Γεν. Επιτελείου του Εθν. Στρατού, 11.000 αντάρτες κακά εξοπλισμένοι αντιμετωπίζουν, σε έναν καταφάνερα άνισο αγώνα, έναν άψογα εξοπλισμένο από τους Αμερικανούς στρατό 80.000 ανδρών. Ένας αντάρτης για οχτώ στρατιώτες περίπου. Και με μια αεροπορία που δοκιμάζει στα κεφάλια των ανταρτών την καινούργια τότε αμερικάνικη εμπρηστική βόμβα, που μετατρέπει σε σεληνιακό τοπίο μια τεράστια έκταση γύρω απ' το σημείο της έκρηξης. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ο εμφύλιος στην Ελλάδα είναι για τους Αμερικανούς μια πρόβα τζενεράλε για τον πόλεμο της Κορέας, που θα ακολουθήσει. Πάντως, το τρομερό οχυρό του Κλέφτη στο Γράμμο ανθίσταται ακόμα, παρά το γεγονός πως ολόκληρος ο εθνικός στρατός πέφτει πάνω του. Ένας μόνο τρόπος υπάρχει για να βγάλει κανείς από

κει τους αντάρτες. Μια επίθεση σε πυκνή φάλαγγα με εφόπλου λόγχη και με χειροβομβίδες.

Ύστερα από μια λυσσώδη μάχη που κρατάει σαράντα μέρες, ο Κλέφτης πέφτει την 1η Αυγούστου 1948. Το ξήλωμα έχει αρχίσει. Την επόμενη κιόλας μέρα, 2α Αυγούστου, πέφτει και το οχυρό Κάμενικ και η 102α ταξιαρχία του ΔΣ υπό τον Γιαννούλη που το υπερασπίζεται, διαλύεται. Καινούργια ήττα περιμένει σε λίγο τα υπό τον Γιαννούλη υπολείμματα του στρατού του στη περιοχή της Μαύρης Πέτρας. Ο άνθρωπος που εκκαθάρισε το Γράμμο απ' τους σταθμούς χωροφυλακής και έκανε έτσι δυνατή την εδραίωση της αντάρτικης εξουσίας στη λεγόμενη Ελεύθερη Ελλάδα, αντιμετωπίζει τη μομφή του δειλού, του ανίκανου και του προδότη.

Η για τους παραπάνω λόγους εκτέλεσή του σε λίγο, ύστερα από απόφαση ενός στρατοδικείου (δεν ονομάζεται πλέον ανταρτοδικείο, όπως παλιά), θα σημαδέψει την αρχή των «εκκαθαρίσεων». Οι μέρες δόξας για το ΚΚΕ έχουν τελειώσει ίσως διά παντός. Εκεί, στον καθαρό αέρα του βουνού, είναι που θα ανοίξει η όρεξη του Κρόνου που τρώει στο πεδίο της μάχης το πρώτο του παιδί. Ο Γιαννούλης είναι το ορντέβρ. Και είναι να μη σου ανοίξει η όρεξη. Γιατί, άμα σου ανοίξει, στο τέλος θα φας και τον Δία. Και επί του προκειμένου, τον Ζαχαριάδη. Αυτός είναι που έπεισε το Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο, όπως ονομάζεται τώρα η συλλογική στρατιωτική ηγεσία των ανταρτών, πως ο Γιαννούλης πρέπει να γίνει αποδιοπομπαίος τράγος.

Το εν λόγω Συμβούλιο αποτελείται από τους Ζαχαριάδη, Μάρκο, Μπαρτζώτα και Γούσια. Εκτελεστής του Γιαννούλη ορίζεται ο Γούσιος. Το εν λόγω Συμβούλιο δημιουργήθηκε από τον Ζαχαριάδη ίσα ίσα για να αποδυναμωθεί ο Μάρκος. Που θα είναι ο δεύτερος που θα καταβροχθίσει ο Κρόνος. Όχι όμως εντελώς, όπως ήδη έχει γίνει με τον δύστυχο Γιαννούλη.

4. Νέο μέτωπο στο Βίτσι

Μετά την πτώση του Κλέφτη την 1η Αυγούστου 1948 ο Γράμμος γίνεται ακατάλληλος για κρυψήγετο, ορμητήριο και έδρα της κυβέρνησης του βουνού. Και τότε το στρατηγείο των ανταρτών παίρνει μια απόφαση που θα καταπλήξει τους πάντες, εντός και εκτός Ελλάδας, και που όμοιο του κατόρθωμα δύσκολα θα μπορούσε να βρει κανείς σ' ολόκληρη την παγκόσμια στρατιωτική ιστορία. Ο Γράμμος εκκενώνεται και το αντάρτικο περιεχόμενό του μεταφέρεται με υποδειγματική τάξη και ταχύτητα στο Βίτσι. Η κυρίως επιχείρηση δε διαρκεί περισσότερο από μια βδομάδα και στο διάστημα αυτό ο αντίπαλος ούτε που καταλαβαίνει τι γίνεται κάτω απ' τη μύτη του. Είναι σα να ταξιδεύει ινγκόνιτο ένας ολόκληρος αντάρτικος στρατός. Κι ώσπου ν' αρχίσει να καταλαβαίνει την 21η Αυγούστου ο λεγόμενος Εθνικός Στρατός τι περίπου γίνεται, οι αντάρτες έχουν ήδη εγκατασταθεί στο Βίτσι, κουβαλώντας εκεί τα σέα τους και τα μέα τους, μέχρι καρφίτσα, που λέει ο λόγος.

Το άδειασμα του Γράμμου και το γέμισμα του Βίτσι, βάσει της αρχής των συγκοινωνούντων δοχείων δι' ενός τριχοειδούς αγγείου, γίνεται απ' το στενό πέρασμα του Μονόφυλου και τον μικρό παραμεθόριο διάδρομο της Καλής Βρύσης, της Διποταμίας και των Κομνηνάδων της Καστοριάς.

Στο Βίτσι υπήρχαν, βέβαια, αντάρτικες μονάδες, όπως σ' όλα τα ελληνικά βουνά μέχρι τον Ταύγετο, όμως δεν υπήρχε στρατιωτική υποδομή και οργάνωση για να υποδεχτεί τον κύριο όγκο των δυνάμεων του αντάρτικου στρατού που μέχρι τότε ήταν οχυρωμένος στο φυσικό οχυρό του Γράμμου, απ' όπου έφευγαν προς πάσα κατεύθυνση εντός της Ελλάδας, όχι μόνο οι εντολές της στρατιωτικής διοίκησης αλλά και τα αντάρτικα σώματα. Τώρα όλα αυτά θα γίνονται απ' το Βίτσι σα να μην είχε συμβεί τίποτα στο Γράμμο. Μέχρι να αναπροσαρμοστούν τα επιτελικά σχέδια των στρατηγών της Αθήνας, η Αθήνα θα μπορούσε και να είχε καταληφτεί απ' τους αντάρτες.

Όλο το φθινόπωρο του 1948 οι εν Αθήναις ετοιμάζονται να τα βάψουν μαύρα. Θεωρούν το παχνίδι χαμένο, παρά τη νίκη στο Γράμμο. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ γράφει στο «Φωτιά και τσεκούρι»: «Δεν είναι υπερβολή να λεχτεί πως στις αρχές του φθινοπώρου του '48 είχε κανείς την εντύπωση ότι το σιδηρούν παραπέτασμα έλεφτε στην Ελλάδα. Ο κώδων φαίνεται να μην σημαίνει πλέον τον κίνδυνο, αλλά την απώλεια των ελπίδων και της ελευθερίας».

Σαφής ένδειξη της κρισιμότητας της κατάστασης είναι η έλευση στην Αθήνα, στα μέσα Οκτωβρίου, του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Τζωρτζ Μάρσαλ. Που απειλεί να διακόψει τη βοήθεια, διότι αποδείχτηκε άχρηστη για τον άχρηστο ελληνικό στρατό που δεν είναι σε θέση να κάνει καλά μια χούφτα ρέμπελους. Ο αντιπρόεδρος Κιτριλάκης γίνεται στα γρήγορα αποδιοπομπαίος τράγος και αντικαθίσταται, ως πλήρως αποτυχημένος, από τον αντιπρόεδρο Παλαγεωργίου.

Όμως και στο βουνό έχουμε ανακατατάξεις και αναπροσαρμογές. Ο Μάρκος Βαφειάδης αντικαθίσταται, στην μεν πρωθυπουργία από τον Δημ. Παρτσαλίδη νωρίτερα, στη δε διοίκηση του αντάρτικου στρατού από τον Νίκο Ζαχαριάδη αυτοπροσώπως, τώρα. Είναι 20 Αυγούστου 1948 και βρισκόμαστε ήδη στο Βίτσι, όπου έμελλε να γίνει η τελική αναμέτρηση.

5. Ένας Τίτο χωρίς Τίτο

Στην πρώτη συγκέντρωση που γίνεται στην καινούργια έδρα του Γενικού Αρχηγείου στο Βίτσι, ο Γούσιας ρωτάει τον Μπαρτζώτα εκεί δίπλα του: Δε βλέπω το Μάρκο. Τι απέγινε; Μπας κι έμεινε στο Γράμμο; Πού να στα λέω, του λέει ο εξ απορρήτων του Ζαχαριάδη, Μπαρτζώτας. Του καημένου του Μάρκου, τούτσιπριψε! Τρελλάθηκε, ή κάτι τέτοιο, μ' όλα αυτά στο Γράμμο, και ο σύντροφος Ζαχαριάδης τον έστειλε στη Ρωσία για θεραπεία. Ελπίζω γρήγορα να γίνει καλά και νάναι σύντομα μαζί μας.

Παλιό το κόλπο. Και τέλεια μελετημένο σήμερα απ' τον Μισέλ Φου-

κώ στην «Ιστορία της τρέλλας». Τρελλός είναι όποιος βγαίνει απ' τη γραμμή, δηλαδή απ' τα κοινώς κρατούντα, και αρχίζει να φέρεται με τρόπο διαφορετικό απ' αυτόν του κοπαδιού. Κάθε άλλο παρά αποκλειστικά κομμουνιστικό είναι αυτό το πανάρχαιο κόλπο. Μάλιστα, εφαρμόζεται αυτόματα και στην καθημερινή ζωή. Για να ξεφορτωθούν εσένα τον ιδιόρρυθμο (που έχεις ιδιον, δηλαδή δικό σου τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς, διαφορετικό απ' αυτόν του κοπαδιού) σε χρίουν τρελλό στα γρήγορα και απαλλάσσονται της ενοχλητικής παρουσίας σου.

Η κυρίως ειπείν τρέλλα είναι μια ακραία μορφή ιδιορρυθμίας. Αλλά, βέβαια, δεν είναι αυτή η περίπτωση του Μάρκου, όπως δεν είναι αυτή η περίπτωση των χιλιάδων που κλείνονται στα ψυχιατρεία παντού και όχι μόνο στις κομμουνιστικές χώρες, και όχι μόνο για πολιτικούς λόγους. Σε «βγάζουν τρελλό» παντού όπου θέλουν να σε βγάλουν έξω απ' το παιχνίδι, για οποιονδήποτε λόγο, ακόμα και για να μη σου επιτρέψουν να διαχειριστείς την περιουσία που κληρονόμησες. Μ' άλλα λόγια, η τρέλλα για λόγους πολιτικούς ή κοινωνικούς δεν είναι κομμουνιστική εφεύρεση. Κι όσοι από σας ισχυρίζεστε κάτι τέτοιο, σκεφτείτε πόσες φορές δεν αποκαλέσατε τρελλό έναν λογικότατο άνθρωπο, μόνο και μόνο γιατί σκεφτόταν διαφορετικά από σας που συνηθίζετε να σκέφτεστε με δανεικό μυαλό, παρμένο απ' την πλούσια παρακαταθήκη της κοινόχρηστης σκέψης και συμπεριφοράς του ανθρώπινου κοπαδιού. Πάντως, καλά λέει ο Αβέρωφ, όποιον βγαίνει απ' τη στρούγκα, τον τρώει ο λύκος.

Επί του προκειμένου, τον Μάρκο τον έφαγε ο Ζαχαριάδης, όχι γιατί είχε ήδη διαφωνήσει ως προς την ταχτική της διεξαγωγής του αγώνα, αλλά κυρίως γιατί αυτή η διαφωνία κρύβει μια πολύ ουσιαστικότερη. Ο Ζαχαριάδης έχει αλλάξει συμπεριφορά ως πολιτικός και όχι ως στρατιωτικός. Τα επίσημα κομματικά κείμενα του 1948 δηλώνουν εμμέσως πλην σαφώς πως το ΚΚΕ τώρα δεν επιδιώκει έναν συμβιβασμό με τους αστούς αλλά την κατάληψη της εξουσίας αποκλειστικά για λογαριασμό του και με σκοπό να εγκαταστήσει στην Ελλάδα καθεστώς Λαϊκής Δημοκρατίας. Παρά την διακοπή των σχέσεων του ΚΚΕ με τον «προδότη» Τίτο, παρά την «καθυστέρηση» της έλευσης της ρωσικής στρατιωτικής βοήθειας, που όλο κινάει νάρθει και όλο χάνει το δρόμο, ο Ζαχαριάδης τώρα πια τα παίζει όλα για όλα, σαν καλός παίχτης που γνωρίζει να ζητάει ρέστα, όταν δεν έχει να ζητήσει τίποτα άλλο. Ο συμβιβασμός αποκλείεται εκεί που έφτασαν τα πράγματα. Όμως, δεν αποκλείεται η νίκη του ΔΣ, όπως έδειξε η νικηφόρα κατάσταση που δημιουργήθηκε στο Βίτσι, μετά από μια ήττα στο Γράμμο. Ο Ζαχαριάδης, τώρα εχθρός του Τίτο, το παίζει Τίτο.

6. Βατερλώ στη Ραμπατίνα

Δεν προλαβαίνουν καλά καλά να εγκατασταθούν οι αντάρτες στο νέο τους ορμητήριο, το Βίτσι, και με μια εκπληκτική επίθεση τεσσάρων αντάρτικων ταξιαρχιών συντριβούν και διαλύουν εντελώς την 22α ταξιαρχία του λεγόμενου Εθνικού Στρατού στη Ραμπατίνα. Σε λιγότερο

από 24 ώρες το υπό τον Κιτριλάκη μέτωπο καταρρέει σα χάρτινος πύργος τη νύχτα της 9ης προς 10η Σεπτεμβρίου 1948. Και να σκεφτείς πως, λίγες βδομάδες πριν, πανηγύριζαν στην Αθήνα για την συντριβή των «κομμουνιστοσυμμοριτών» στο Γράμμο.

Ο πανικός μεταδίδεται αστραπιαία σ' όλες τις μονάδες και ο Κιτριλάκης σταματάει να τραβάει τα μαλλιά του μόνο όταν άλλες τρεις ταξιαρχίες του στρατού του μόλις και μετά βίας αποφεύγουν την ολική συντριβή και συνεπώς την τύχη της ανύπαρκτης πλέον 22ας ταξιαρχίας του.

Ο στρατηγός Ζαφειρόπουλος στα «Απομνημονεύματά» του είναι σαφέστατος. Γράφει: «Η διαρροή στρατιωτών από τα δύο τάγματα [που πήραν μέρος στη μάχη της Ραμπατίνας] είναι άνευ προηγουμένου και η κατάρρευση της Ραμπατίνας εξελίχθη δίκην πυροτεχνήματος εις ελάχιστον χρονικόν διάστημα. Ήτο χαρακτηριστική η ηθική κατάπτωσης κατά την άφιξίν των εις την περιοχήν Βούτσι των δύο διοικητών των ταγμάτων, συνοδευομένων υπό ατάκτων και άνευ συνοχής ομάδων εξ αξιωματικών και οπλιτών».

Και όλα αυτά, σε μια επιχείρηση που ξεκινάει απ' την Καστοριά όπου, με τη μετατόπιση του μετώπου στο Βίτσι, έχει μεταφερθεί απ' τα Γιάννενα η στρατιωτική διοίκηση, με αρχικό στρατηγικό στόχο την κατάληψη του ορεινού όγκου του Βίτσι, Μάλι Μάδι-Μπούτσι. Η Ραμπατίνα, ο τάφος της 22ας ταξιαρχίας, βρίσκεται εκεί.

Αμέσως μετά την καταστροφή στη Ραμπατίνα και τον πανικό που δημιουργείται στην Αθήνα, καταφτάνει στην Καστοριά ο 88 χρονών τότε πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης. Τον συνοδεύει ο υπουργός στρατιωτικών της κυβέρνησής του και επίλεκτο στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος, που συμπράττει με το Φιλελεύθερο του Σοφούλη, Γεώργιος Στράτος. Μαζί τους, και ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Η κυβέρνηση μοιάζει να έχει μετοκομίσει στην Καστοριά, ίσως για να δανειστεί απ' τους γουναράδες ράμματα για την καμένη γούνα της.

Από πίσω, και ο Αμερικανός στρατηγός Φαν Φλητ, που έχει παρακολουθήσει και μελετήσει προσεχτικά όλες τις μάχες, και που μετά απ' αυτήν την Ραμπατίνα, καταλήγει εύκολα στο εύλογο συμπέρασμα πως η αμερικάνικη βοήθεια πήγε πέρα για πέρα χαμένη. Λέει, λοιπόν, στον υπουργό Στρατιωτικών πως όλοι αναρωτιούνται στην Αμερική μήπως ήταν λάθος η προσφορά μιας τόσο γενναιόδωρης βοήθειας προς έναν στρατό που καταφέρνει να μεταλλάξει τη νίκη στο Γράμμο σε ήττα στο Βίτσι, και μήπως ήρθε η ώρα να διορθωθεί το λάθος. Ο Στράτος πανικοβάλλεται μπροστά στη φρικώδη προοπτική να σταματήσει η αμερικανική βοήθεια, και συνεπώς η προοπτική της μάσας για όσους τη διαχειρίζονται, και λέει υποθέτω στους στρατηγούς του: ρε κερατάδες, τι σκατά θα γίνει με σας. Μας εγκατέλειψαν που μας εγκατέλειψαν οι Άγγλοι, αν μας εγκαταλείψουν και οι Αμερικανοί πώς θα υπάρξουμε ως ανεξάρτητο και υπερήφανο κράτος, ώστε να πάρουμε την Πόλη και την Αγία Σοφία; Έλα ντε, αυτό λέω κι εγώ τόσα χρόνια.

7. Κώστας Καραγιώργης

Σα να μην έφτανε το φιάσκο της διάλυσης της 22ας ταξιαρχίας του λεγόμενου Εθνικού Στρατού στη Ραμπατίνα την 10η Σεπτεμβρίου 1948 και ο πανικός που προκάλεσε στην Αθήνα, νάσου και η κατάληψη της Καρδίτσας στη Θεσσαλία, τρεις μήνες αργότερα, την 12η Δεκεμβρίου. Πρόθεση των ανταρτών δεν είναι να κατέχουν μόνιμα μια πόλη περίπου 40.000 κατοίκων τότε μαζί με τους «ανταρτόπληκτους», πράγμα απολύτως αδύνατο δεδομένου ότι η Καρδίτσα βρίσκεται στον κάμπο και ο κάμπος δεν προσφέρεται για αντάρτικες επιχειρήσεις, αλλά να αδειάσουν τις πλούσιες αποθήκες τροφίμων και στρατιωτικού υλικού που υπάρχουν εκεί για τον ανεφοδιασμό του Εθνικού Στρατού. Τι διάολο, Έλληνες είναι και οι αντάρτες, άρα δικαιούνται μέρος της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας. Και επειδή κανένα βουνό δεν πήγε ποτέ σε κανέναν Μωάμεθ, ο Μωάμεθ πάει κι αυτή τη φορά στο βουνό, που τυχαίνει νάναι κάμπος, πράγμα που δυσκολεύει πολύ τη δουλειά του Μωάμεθ. Που ακόμα και τότε που περιφερόταν στην ερημιά της αραβικής χερσονήσου, για βουνό έψαχνε προκειμένου να κλείσει το γνωστό ραντεβού με το Θεό. (Το Θεό των Αράβων, να εξηγουμάστε, γιατί ο Θεός των Ελλήνων δεν είναι παρά ετεροθαλής αδερφός του). Εν πάση περιπτώσει, οι αντάρτες κρατούν δυο μέρες την Καρδίτσα, δηλαδή όσο χρειάζεται για να αδειάσουν τις αποθήκες. Πρόκειται για κατόρθωμα τεράστιας στρατιωτικής, πολιτικής και ηθικής σημασίας.

Πρώτον, γιατί οι επιχειρήσεις κομάντος είναι τρομερά δύσκολη υπόθεση στον κάμπο.

Δεύτερον, γιατί η Θεσσαλία βρίσκεται αρκετά μακριά απ' τα μέτωπα του πολέμου, του Γράμμου νωρίτερα, του Βίτσι τώρα και η δράση των ανταρτών είναι λίγο ως πολύ αυτόνομη, εξαιτίας της απομάκρυνσης απ' το στρατηγείο και της ανυπαρξίας τακτικής επικοινωνίας.

Τρίτον, γιατί αρχηγός του αντάρτικου της Θεσσαλίας είναι ένας διανοούμενος μεγάλης αξίας, ο Κώστας Καραγιώργης, μορφή ήδη θρυλική απ' την εποχή του ΕΛΑΣ, τότε που δρούσε πάλι στην ίδια περιοχή, αυτός ο Θεσσαλός. Άλλωστε, ο Καραγιώργης, που είναι μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ, δεν είναι άλλος απ' τον τελευταίο διευθυντή του «ΡΙζοσπάστη», πριν το ΚΚΕ κηρυχτεί παράνομο.

Τέταρτον, γιατί στην ίδια περιοχή δρα και ένα άλλο θρυλικό πρόσωπο, ο καπετάν-Διαμαντής.

Πέμπτον, γιατί ο κατοπινός Γραμματέας του ΚΚΕ Χαρίλαος Φλωράκης, με το ψευδώνυμο Γιώτης τότε, παλιός καπετάνιος του ΕΛΑΣ κι αυτός, παίρνει μέρος στις μάχες της Θεσσαλίας, συνεπώς και σ' αυτήν της Καρδίτσας, με το βαθμό του υποστρατήγου του ΔΣ.

Έκτον, γιατί το αντάρτικο της Θεσσαλίας διαθέτει και ιπλικό εκτός από πεζικό και συνεπώς, αν και συνεχίζει να δρα με τρόπο παραδοσιακά αντάρτικο, έχει περισσότερες προδιαγραφές για να χαρακτηριστεί τακτικός στατός.

Έβδομον, γιατί ο Ζαχαριάδης βρίσκεται μακριά, και δυσκολεύεται

να στείλει στη Μόσχα για ψυχοθεραπεία τον ατίθασο Καραγιώργη, αν και τούτο θα το πράξει μετά την ήττα, στη Ρουμανία, όπου ο στ' αλήθεια χαρισματικός Καραγιώργης θα εξοντωθεί με τρόπο αρμόζοντα στη μίζε- ρια της ήττας. Όλα τα σπουδαία που γίνονται στη Θεσσαλία αλλά και λίγο παρακάτω, στη Ρούμελη, τα συντονίζει το Κλιμάκιο του Γενικού Αρχηγείου Νοτίου Ελλάδος (ΚΓΑΝΕ), υπό τον Κώστα Καραγιώργη.

8. Κοντά στο τέλος

Ενώ η μάχη στο Γράμμο συνεχίζεται ακόμα το καλοκαίρι του 1948, ο Χένρυ Γκρέντνυ θα αντικαταστήσει δυο Αμερικανούς ταυτόχρονα. Τον πρεσβευτή Λίνκολν Μακ Βη και τον επιτηρητή του δόγματος Τρούμαν και του σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα, Γκρίνσοουολντ. Ο Βαν Φλητ, στρατιωτικός τοποτηρητής των Αμερικανών στην Ελλάδα, εισηγείται στον νέο πρεσβευτή την αντικατάσταση της πολιτικής κυβέρνησης με στρατιωτική. Όμως, ο νέος πρεσβευτής προτιμάει οικουμενική πολιτική κυβέρνηση για να μοιραστούν όλοι οι αστοί πολιτικοί τις ευθύνες της επικείμενης σφαγής στο Βίτσι.

Εν τέλει, επέρχεται συμβιβασμός μεταξύ Βαν Φλητ και Γκρέντνυ. Στην κυβέρνηση μετέχουν τώρα όλοι οι φωστήρες του έθνους: Θ. Σο- φούλης (πάντα πρόεδρος), Κ. Τσαλδάρης (πάντα αντιπρόεδρος), Σοφ. Βενιζέλος, Γ. Παπανδρέου, Π. Κανελλόπουλος, Σπ. Μαρκεζίνης, Στ. Στεφανόπουλος, Κων. Τσάτσος, Ευάγ. Αβέρωφ και Κων. Καραμανλής για δεύτερη φορά, μετά την κυβέρνηση Μαξίμου του 1947, υπουργός.

Όμως, αυτή η οικουμενική κατ' ουσίαν κυβέρνηση εκχωρεί δικτατο- ρικές εξουσίες στον Μεγάλο Αυλάρχη, στρατηγό Αλέξανδρο Παπάγο, που γίνεται για δεύτερη φορά μετά τον αλβανικό πόλεμο αρχιστράτη- γος. Πράγμα που σημαίνει πως, εκτός απ' όλα τα όπλα και σώματα ελέγχει και τη Χωροφυλακή. Ακόμα και το Πυροσβεστικό Σώμα. Αυτός είναι τώρα ο μέγας άρχων κι αυτός κανονίζει τα πάντα σε μια κυβέρνη- ση ανδρικήλων, που παριστάνουν τους πολιτικούς.

Κι ακριβώς πάνω κει, η μόλις σχηματισθείσα κυβέρνηση, ανασχημα- τίζεται. Διότι κάποια μέλη της βαρύνονται με σοβαρές υπόνοιες για οικονομικές ατασθαλίες. Εδώ ο κόσμος καίγεται κι αυτοί, παλιά μου τέχνη κόσκινο. Ελλάς, το κλεπτικό μεγαλείο σου, βασίλευμα δεν έχει.

Οι Αμερικανοί εισηγούνται ανηλεή πάταξη όχι μόνο των κομμουνι- στών, αλλά και όσων εκ των αστών συνεχίζουν τις βρωμιές τους. Κι έτσι, σχεδόν ταυτόχρονα με την μόλις 25 χρονών νεαρή κομμουνίστρια Ισμήνη Σιδηροπούλου, μια μαθηματική ιδιοφυία καταπώς λεν οι καθηγητές της στο Πανεπιστήμιο, που αδυνατούν να τη σώσουν, εκτελείται κι ο γιος του μεγαλέμπορα Χρυσικόπουλου, ως ανυπότακτος. Ολόκληρο το Κο- λωνάκι αδυνατεί να τον σώσει απ' το εκτελεστικό απόσπασμα. Είναι φανερό πως οι Αμερικανοί ξέρουν να κάνουν τη δουλειά τους. Όχι μόνο γιατί εκτελούν ιδιοφυίες και εκατομμυριούχους ανάκατα, κάνο- ντας επίδειξη αμεροληψίας, αλλά και διότι υπόσχονται πολλαπλασιασμό της αμερικάνικης βοήθειας. Και πραγματοποιούν αμέσως την υπόσχεση.

Η Ελλάδα κατακλύζεται από αμερικάνικο πολεμικό υλικό και αμερι- κάνικα δολάρια. Είναι τα δολάρια που θα στηρίξουν τα νέα τζάκια, που «τραβούν» εξίσου άσχημα με τα παλιά και συνεχίζουν να γεμίζουν τη χώρα με αναθυμιάσεις. Ελλάς, το καπνιστό μεγαλείο σου βασίλευμα δεν έχει.

Όμως, οι Αμερικανοί λεν στον Παπάγο και κάτι ακόμα: Πως αν κι αυτή τη φορά τα κάνουν θάλασσα οι Έλληνες, ένα ήδη έτοιμο αμερικα- νικό εκστρατευτικό σώμα θα καταλάβει την Ελλάδα, και τη δεξιά και την αριστερή. Προκειμένου, λοιπόν, η Δεξιά να μη χάσει τη μάζα, που τώρα κινδυνεύει και από τους Αμερικανούς, τρώει τα λυσσακά της - και νικάει επιτέλους.

9. Μια περισσότερά αλλιώςτικη

Περιστερά είναι, βέβαια, το περισσότερι. Όμως, αν την περισσότερά την κλείσεις σε εισαγωγικά, είναι σα να την κλείνεις σε κλουβί και το σύμ- बोλο της ειρήνης γίνεται σύμβολο πολέμου. «Περιστερά», λοιπόν, ονό- μασαν τα περισσότεράκια, που τάζαν οι Αμερικανοί, την επιχείρηση σα- ρώματος ολόκληρης της Ελλάδας. Μια σκούπα από φωτιά σάρωσε τα σκουπίδια που λέγονται αντάρτες, αρχίζοντας το πάστρεμα από την Πε- λοπόννησο, όπου δρούσαν 4.500 αντάρτες κάτω από συνθήκες ελεεινές και τρισάθλιες, εξαιτίας της γεωγραφικής απομόνωσης του Μοριά, της περιοχής δηλαδή που από παράδοση αντιμετωπίζει την υπόλοιπη Ελλά- da σαν αποικία της.

Το σχέδιο που κατέστρωσαν οι επιτελείς του Γιαγτζή στο ΓΕΣ προέ- βλεπε πέταγμα της «Περιστεράς» κατ' αρχήν στην Πελοπόννησο. Από κει ξεκινώντας, η «Περιστερά» θα πετούσε σιγά σιγά προς βορράν, σα- ρώνοντας ολόκληρη την Ελλάδα, για να φτάσει τελικά στο Βίτσι και να διώξει τους αετούς. Τρία πουλάκια κάθονταν πάνω στα κιβώτια με τα αμερικάνικα όπλα και έλεγαν την αμερικάνικη τώρα καντάδα «τραγου- δείστε, ωραία μου πουλάκια τραγουδέστε». Γιατί αν δεν τραγουδέστε, δεν έχει χρυσάφι καναβούρι. Οι Αμερικανοί έκαναν διάνα. Απελιησαν τα πουλάκια τους στην Ελλάδα πως θα σταματήσουν το τάισμα, κι αυτά επιτέλους κελάιδησαν, από φόβο μάλλον, παρά από διάθεση να τραγου- δήσουν άσματα ηρωικά.

Τα τρία πουλάκια που λέγαμε είναι ο αρχηγός του ΓΕΣ, Γιαγτζής, που έχει το γενικό πρόσταγμα επί του προκειμένου, ο Τσακαλώτος, που σαν πιο πεπειραμένος στη δίωξη των ανταρτών αναλαμβάνει την εφαρ- μογή του σχεδίου και ο Πετζόπουλος, γνωστός τότε με το πετυχημένο παρατσούκλι Ιμπραήμ, που έχει τη φροντίδα για την προετοιμασία του εδάφους στην Πελοπόννησο, ώστε ο εθνικός στρατός να επιτελέσει πιο άνετα το εθνικό του έργο, που συνίσταται στο ασφαλέστερο δέσιμο της Ελλάδας στην ουρά της Αμερικής.

Ο Έλληνας Ιμπραήμ, λοιπόν, κάνει ό,τι περίπου και ο Τουρκοαιγύ- πτιος. Αδειάζει την Πελοπόννησο όχι μόνο από τους ύποπτους για «α- νιτεθνική δράση» αλλά και από τους «καλούς νοικοκυραίους» που είχαν

συγγένεια μέχρι τρίτου βαθμού με κάποιον απλώς ύποπτο. Ο πανέντιμος στρατηγός Ζαφειρόπουλος γράφει επί του θέματος στα «Απομνημονεύματά» του: «Αι παρακρατικά οργανώσεις επί δύο έτη διέπραττον εις την Πελοπόννησον ανανδρίας και εγκλήματα, άτινα δεν παρατηρήθησαν εις ουδεμίαν άλλην περιοχήν της Επικράτειας, ούτε εις την Όθρυν με την παρακρατικήν οργάνωσιν του Σούρλα. [...] Σύγχυσις παρατηρήθη εις τα όρια μεταξύ της νομιμότητος και της παρανομίας, του θεμιτού και αυθαίρετου, του εθνικού και της εθνικοκατηλείας».

Εν τέλει η επιχείρηση «Περιστέρα» που αρχίζει στην Πελοπόννησο την 19η Δεκεμβρίου 1948, τελειώνει ταχύτατα. 4.500 αντάρτες όλοι κι όλοι εξοντώνονται με μια τρομαχτικής εκτάσεως σφαγή από 50.000 άνδρες του τακτικού στρατού. Ο αρχηγός του αντάρτικου του Μοριά Στέφανος Γκιουζέλης, παύει εκ των πραγμάτων να είναι αρχηγός. Και ο καπετάνιος Ρογκάκος πριν συλληφτεί και εκτελεστεί, προλαβαίνει και εκτελεί τον σύντροφό του, ταγματάρχη του ΔΣ Αλέκο Τσουκόπουλο, σαν υπεύθυνο για την καταστροφή του αντάρτικου της Πελοποννήσου.

10. Το σλαβομακεδονικό

Η περίφημη και ιστορική 5η ολομέλεια του ΚΚΕ συνέρχεται κάπου στο βουνό την 31η Ιανουαρίου 1949. Σ' αυτήν είναι που καθαιρείται και επίσημα ο Μάρκος απ' όλα τα αξιώματα, κι αυτή επικυρώνει τη νέα κυβέρνηση υπό τον Δ. Παρτσαλίδη. Όμως, κύριο έργο της 5ης ολομέλειας είναι η διερεύνηση των προβλημάτων που προκύπτουν από την εντυπωσιακή αύξηση της αμερικάνικης βοήθειας προς τον λεγόμενο Εθνικό Στρατό καθώς και η επικείμενη γενική επίθεση που ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη στην Πελοπόννησο, όπου το αντάρτικο έχει κιόλας σχεδόν εξαφανιστεί. Όλοι ξέρουν πως το παχνίδι είναι πια χαμένο. Όμως, οι πολύ εντυπωσιακές επιτυχίες του ΔΣ μέχρι πριν από λίγο δημιουργούν την ψευδαίσθηση πως μια αντιπροφή της κατάστασης υπέρ του ΔΣ, όπως έγινε αμέσως μετά την ήττα στο Γράμμο, δεν αποκλείεται ούτε αυτή τη φορά. Κι έτσι αποφασίζεται η συνέχιση του αγώνα μέχρι την τελική νίκη - δηλαδή μέχρι την τελική ήττα, όπως θα δείξουν τα πράγματα.

Λέχτηκαν πολλά γιαυτή την απόφαση. Όμως, ακόμα κι αν το ΚΚΕ πρότεινε συμβιβασμό τώρα, αυτός σε καμιά περίπτωση δε θα γινόταν δεκτός απ' την κυβέρνηση της Αθήνας, που βρίσκεται σαφέστατα σε πλεονεκτική θέση ύπερα απ' την αύξηση του στρατού σε 300.000 και τον πολλαπλασιασμό της αμερικάνικης βοήθειας.

Είναι μέσα σ' αυτό το κλίμα σύγχυσης, που η 5η ολομέλεια παίρνει μεταξύ άλλων και μια απόφαση που θα καταπλήξει ακόμα και τους κομμουνιστές. Μιλάει για τη δημιουργία «σλαβομακεδονικής εθνικής επισίας». Για να το πούμε πιο καθαρά, για τη δημιουργία ανεξάρτητου σλαβομακεδονικού κράτους. Παρόλο που η εν λόγω απόφαση αναιρέθηκε ύπερα από πέντε μόνο μήνες, το ερώτημα, γιατί πάρθηκε τότε, παρα-

μένει. Όπως παραμένουν και οι συνέπειές της. Για να αναιρεθεί τόσο σύντομα, σημαίνει πως ήταν λάθος εξ αρχής.

Όμως, το πράγμα εξηγείται μάλλον εύκολα, αν δούμε αυτή την απόφαση όχι σα λάθος αλλά σαν μέρος του σχεδίου του Ζαχαριάδη για τη δημιουργία ενός πυρήνα κομμουνιστικού κράτους, που εύκολα θα το αναγνώριζαν τουλάχιστον τα κομμουνιστικά κράτη, αν δημιουργούνταν στη βάση μιας εθνότητας που δεν είναι ούτε ακριβώς ελληνική, ούτε ακριβώς σλαβική. Το πρόβλημα είναι παλιό και πρωτοεμφανίζεται στις αρχές του αιώνα μας, τότε που και τα άλλα βαλκανικά κράτη εκτός της Ελλάδας ετοιμάζονται να διώξουν τους Τούρκους. Γιατί, όσο η Μακεδονία παρέμενε υπό τουρκική κατοχή και χωρίς προοπτική να απαλλαγεί απ' τους Τούρκους, κανείς ραγιάς Βαλκάνιος δεν ενδιαφερόταν και πολύ για τη δημιουργία εθνικών κρατών.

Ένα τέτοιο ενδιαφέρον εκδηλώθηκε κατ' αρχήν απ' τους Βούλγαρους, μετά απ' τους Σέρβους και στο τέλος (ως συνήθως) απ' τους Έλληνες, όταν πια ήταν βέβαιο πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία όπου νάναι καταρρέει εντελώς, οπότε κατ' ανάγκην θα προκύψει θέμα συνόρων για τα υπό σύστασιν νέα ανεξάρτητα βαλκανικά κράτη.

Ο Ζαχαριάδης, λοιπόν, χρίζει εθνική μια γλωσσική μειονότητα για να κάνει τη δουλειά του, αλλά τάχιστα υποχρεώνεται να κάνει αυτό που ήδη είχε κάνει στη Βουλή το 1936 ο τότε κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΚΚΕ Σκλάβαινας, που είχε διακηρύξει πως για τους κομμουνιστές δεν υπάρχει πρόβλημα σλαβικής μειονότητας.

11. Οι Γκρεκομάνοι

Στους νομούς της Καστοριάς και της Φλώρινας, κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου αλλά και πολύ πριν απ' αυτήν, υπήρχε μια εθνολογική ομάδα που αυτοχαρακτηρίζονταν Γκρεκομάνοι. Κάποιοι ονομάζουν τους Γκρεκομάνους, σλαβομακεδόνες. Κάποιοι άλλοι περιορίζονται στον μετριοπαθέστερο χαρακτηρισμό σλαβόφωνοι. Γιατί ήταν, και οι εξ αυτών γέροι είναι ακόμα, δίγλωσσοι. Ωστόσο, το γεγονός πως οι δίγλωσσοι προτιμούν για τον εαυτό τους τον χαρακτηρισμό Γκρεκομάνοι δείχνει σαφέστατα πως θεωρούν τους εαυτούς τους μάλλον Έλληνες, παρά Σλάβους. Εν τέλει, δεν είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο, αλλά ούτε και μια τρίτη εθνότητα. Οι Γκρεκομάνοι είναι ένα εθνολογικό κράμα Ελλήνων και Σλάβων που όμως εξελληνίστηκαν με εντυπωσιακά γρήγορο ρυθμό απ' το 1900-1908 που προέκυψε το πρόβλημα της διευκρίνισης της εθνολογικής ρίζας αυτών των ανθρώπων και μέχρι τις μέρες μας.

Το γεγονός πως οι Γκρεκομάνοι ποτέ δε δημιούργησαν πρόβλημα αναγνώρισής τους σαν μειονότητας και ποτέ δε ζήτησαν να ενσωματωθούν οι περιοχές, όπου κατοικούν, στη Γιουγκοσλαβία (σημειώστε πως οι Γκρεκομάνοι δεν έχουν καμιά σχέση με τους Βούλγαρους) σημαίνει πως ούτε είχαν ούτε έχουν πρόθεση να εκχωρήσουν ελληνικά εδάφη σε όμορα κράτη. Άλλωστε, κανείς λαός δε ζητάει την απόκοπή του απ' το

κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζει για να πάει να ζήσει χειρότερα απ' όσο ζει εκεί που ζει. Παίρνοντας υπ' όψιν και την αφομοιωτική δύναμη του ελληνικού πολιτισμού, οι λεγόμενοι «σλαβόφωνοι», δηλαδή οι δίγλωσσοι, που γίνονται ολοένα και λιγότεροι (οι νεότεροι μιλούν μόνο ελληνικά) δημιουργούν προβλήματα μόνο αν παρασυρθούν από δημαγωγούς για λόγους εντελώς άσχετους με την εθνολογική τους συγκρότηση.

Μετά τη ρήξη του ΚΚΕ με τον Τίτο, δυο τέτοιοι Γκρεκομάνοι κομμουνιστές, οι Κεραμιτζής και Γκότσης, διαφωνούν με τη γραμμή του κόμματος και δηλώνουν πως τάσσονται με τη μεριά του Τίτο. Και για να τονίσουν την επιλογή τους εκσλαβίζουν τα ονόματά τους. Ο Κεραμιτζής γίνεται Κεραμιτζήφ και ο Γκότσης, Γκότσεφ. Ένας τρίτος Γκρεκομάνος, ο Πασχάλης Μητρόπουλος απ' την Καστοριά όχι μόνο δεν ακολουθεί τους άλλους δύο αλλά γίνεται και μέλος της καινούργιας κυβέρνησης του βουνού. Μόνο που η απόφαση του Ζαχαριάδη να δημιουργήσει έναν πυρήνα κράτους με πιθανότητες να αναγνωριστεί λόγω της ιδιαίτερης εθνολογικής του σύστασης, υποχρεώνει τον Μητρόπουλο να γίνει Μητρόφσκι. Κι έτσι, έχουμε στην κυβέρνηση κι έναν «σκι», πράγμα που θα προκαλέσει σάλο, με συνέπεια πέντε μήνες αργότερα η λεγόμενη «πενθέκτη σύνοδος», αποκλειστικά από Μακεδόνες, να ακυρώσει την προηγούμενη απόφαση και να επαναφέρει τα πράγματα στην προτέρα κατάσταση και τις καταλήξεις των ονομάτων στην προηγούμενη ελληνική τους μορφή.

Όμως, η γκάφα έγινε και η αντικομμουνιστική προπαγάνδα στην Αθήνα θα οργιάσει. Κι όλα αυτά, την εποχή που ο ΔΣ ετοιμάζεται να ανακαταλάβει το Γράμμο σε μια πρώτη φάση, σε μια δεύτερη να επιτεθεί κατά της Θεσσαλονίκης, σε μια τρίτη να ευρύνει τις περιοχές της Θεσσαλίας και της Ρούμελης που ήδη κατέχει, σε μια τέταρτη να ανακαταλάβει την Πελοπόννησο, και σε μια πέμπτη να κατισχύσει οριστικά επί ολοκλήρου της Ελλάδος! Αυτά τα ολίγα!

12. Και ξανά προς τη δόξα τραβά...

Ενώ το αντάρτικο στην Πελοπόννησο έχει καταρρεύσει, ενώ ο λεγόμενος Εθνικός Στρατός έχει φτάσει τις 300.000 άνδρες, ενώ η αμερικανική βοήθεια τρέχει κρουνηδόν, ενώ, εν ολίγοις, όλα δείχνουν πως επίκειται η τελική επίθεση στο Βίτσι και η οριστική συντριβή του αντάρτικου, μια νέα σειρά κατορθωμάτων ανατρέπουν πρὸς καιρὰ την κατάσταση υπέρ των ανταρτών.

Η κατάληψη της Νάουσας την 11η Ιανουαρίου 1949 για τρεις μέρες, κάτω από τις τραγικά δύσκολες συνθήκες μιας τρομερής χιονοθύελλας, δείχνει πως ο ΔΣ είναι πάντα ακμαίος και απειλητικός. Τώρα, μάλιστα, εκτός απ' τα πολεμοφόδια του Εθνικού Στρατού που υπάρχουν στις αποθήκες της Νάουσας, ο ΔΣ παίρνει μαζί του και 230 αιχμαλώτους στρατιώτες. Αλλά και 600 βίαια στρατολογημένους στις τάξεις του. Όμως, η βίαιη στρατολογία δεν θα ευνοήσει καθόλου έναν αγώνα που δε μπορεί παρά να γίνεται με εθελοντές προκειμένου να έχει κάποια πιθανότητα

επιτυχίας. Άλλωστε, το χάλι του Εθνικού Στρατού οφείλεται κυρίως στο ότι οι επίστρατοι δεν δείχνουν κανέναν ιδιαίτερο ζήλο να παν να σκοτωθούν για μια υπόθεση για την οποία δε ζήτησαν τη γνώμη τους.

Εν πάση περιπτώσει, μια βδομάδα μετά τη Νάουσα, πέφτει και το Καρπενήσι στα χέρια των ανταρτών. Μάλιστα, η πρωτεύουσα της ορεινής Ευρυτανίας μένει στα αντάρτικα χέρια 18 ολόκληρες μέρες. Όμως, ο Χαρίλαος Φλωράκης και ο Διαμαντής που διευθύνουν τούτη την εντελώς εκπληκτική επιχείρηση δεν καταφέρνουν να κρατήσουν περισσότερο την πόλη γιατί η αντεπίθεση που δέχονται είναι τρομερή. Τώρα, όλα παίζονται για την μόνιμη κατοχή εδαφών, όπως προβλέπει το νέο σχέδιο, και ο Εθνικός Στρατός κάνει ό,τι μπορεί για να μην επιτρέψει τη δημιουργία θυλάκων «ελεύθερης Ελλάδας» παντού στην Ελλάδα. Ας μην ξεχνάμε πως οι Αμερικανοί έχουν ήδη έτοιμο στην Αμερική το εκστρατευτικό σώμα. Άλλωστε, στη μάχη του Καρπενησίου καταρρίπτεται απ' τους αντάρτες και ένα αμερικάνικο αεροπλάνο, και οι δύο πιλότοι συλλαμβάνονται αιχμάλωτοι. Και γίνεται σάλος στον κόσμο ολόκληρο.

Τέλος, το Καρπενήσι ανακαταλαμβάνεται απ' τον Τσακαλώτο στις 6 Φεβρουαρίου 1949. Όμως, ακριβώς μια βδομάδα μετά, στις 12 Φεβρουαρίου 1949, σχεδόν ολόκληρη η δύναμη του ΔΣ που βρίσκεται στο Βίτσι, επιτίπτει ως σίφουνας επί της Φλωρίνης εκεί κοντά και για δυο μέρες γίνεται χαμός. Την πόλη υπερασπίζεται ο υποστράτηγος Ν. Παπαδόπουλος, ο επιλεγόμενος Παππούς. Που καταφέρνει και αποκρούει την τρομερή επίθεση. Αντάρτες νεκροί, 700. Αντάρτες αιχμάλωτοι, 400. Οι απώλειες του ΔΣ είναι τρομερές και ο Παππούς δικαίως χρίεται ήρωας. Όμως αντί να στήσουν τον δικό του ανδριάντα στην πόλη, στήνουν αυτόν της... Φρειδερίκης! Η «μάννα του στρατού», που πλέκει τη «φανέλλα του στρατιώτη» διά των κυριών του Κολωνακίου, που όταν κουράζονται απ' το κουμ καν ρίχνουν και καμιά βελονιά, έχει δικαίωμα σε έναν ανδριάντα, τι διάολο! Όσο για τον Παππού, αυτού δώστου καμιά δάφνη για να τη βάλει η γυναίκα του στο στυφάδο, δώστου και κανέναν μεγαλόσταυρο για να παίζουν τα εγγονάκια του, και παράτα τον στην «εθνική του υπερηφάνεια» για να πεθάνει ευχαριστημένος με την αστεία σύνταξη του απόστρατου στρατηγού.

26. Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

1. Το τραγικό νέο

Θυμάστε που τον Αύγουστο του 1948 ο ΔΣ στρατός μ' έναν άψογο ελιγμό πέρασε σώος και αβλαβής στο Βίτσι, ύστερα από την κατάρρευση του Γράμμου; Ε, λοιπόν, ο ίδιος στρατός, με τον ίδιο άψογο τρόπο, κάτω απ' την ίδια μύτη των ίδιων στρατηγών του ίδιου Εθνικού Στρατού, επιστρέφει στο Γράμμο στις αρχές της άνοιξης του 1949. Όμως, απ' τον Δεκέμβριο του 1948 είχε αρχίσει ήδη μια αργή και μεθοδική διείσδυση απ' το Βίτσι στο Γράμμο.

Όταν κάνεις τον ίδιο άθλο δυο φορές, και μάλιστα με παλινδρομική κίνηση, είναι σα να βγάζεις τη γλώσσα στον εχθρό. Μα, τι θα γίνει τέλος πάντων με σας, βλέπω να λεν οι Αμερικανοί στα τσιράκια τους. Σας ταίζουμε, σας ποτιζουμε, σας εξοπλίζουμε ίσα ίσα για να δίνουμε την ευκαιρία στους αντάρτες να κάνουν περίπατο απ' το ένα βουνό στο άλλο. Αυτή η κατάσταση πρέπει να σταματήσει. Και σταματάει πράγματι, αλλά όχι με επέμβαση του Εθνικού Στρατού, που έχει γίνει πλέον ρεζίλι των σκυλιών σ' Ανατολή και Δύση.

Στό τέλος Απριλίου 1949 και ενώ το πέρασμα απ' το Βίτσι στο Γράμμο μόλις έχει ολοκληρωθεί, ο Ζαχαριάδης κάνει γνωστό στους συντρόφους του πως οι Ρώσοι διακόπτουν τη στρατιωτική βοήθεια, που άλλωστε ποτέ δεν ήταν ούτε άφθονη ούτε φανερή. Ο Ζαχαριάδης μόλις έχει επιστρέψει απ' τη Μόσχα, όπου τον κάλεσαν για να του αναγγείλουν ένα τρομερό νέο. Οι μυστικές υπηρεσίες έχουν σίγουρες πληροφορίες πως οι Αμερικανοί ετοιμάζονται να αποβιβάσουν, όχι στην Ελλάδα, όπως περίμεναν, αλλά στην Αλβανία. Όχι μόνο για να συντρίψουν επιτιθέμενοι από κεί τον ΔΣ, αλλά κυρίως για να κάνουν την Αλβανία προγεφύρωμα, είτε για μια επίθεση είτε για μια φιλική επέμβαση στη σχεδόν φιλική πλέον Γιουγκοσλαβία. Η Ρωσία, εκτός από μια φιλική χώρα θα έχανε και τις ναυτικές της βάσεις στην Αλβανία. Που μαζί με την Ελλάδα θα αποτελούσε ένα συμπαγές φιλοαμερικανικό μπλοκ, που θα μπορούσε κάλλιστα να ελεκταθεί ανατολικότερα.

Είτε το σχέδιο ήταν αμερικάνικη μπλόφα για να υποχρεωθούν οι Ρώσοι να κρατηθούν μακριά απ' την Ελλάδα είτε ήταν ρωσική μπλόφα για να υποχρεωθεί ο Ζαχαριάδης να σταματήσει έναν αγώνα, που και

μεν δεν τον υποστήριζαν οι Ρώσοι αλλά δεν είχαν κανένα λόγο να μην τον παίξουν στα ζάρια, αφού δεν είχαν να χάσουν τίποτα οι ίδιοι –αν έχαναν κάποιοι μόνο οι σύντροφοι στην Ελλάδα θα έχαναν– όπως και νάναι, μια απόβαση των Αμερικανών, αν ήταν να γίνει στην Ελλάδα, θα μπορούσε κάλλιστα να γίνει εκεί κοντά στην Αλβανία. Μ' ένα σμπάρο, δυο τρυγόνια. Βέβαια, μια απόβαση στην Αλβανία θα έβαζε σε κίνδυνο την ειρήνη αλλά κανείς δεν ξέρει ακόμα με σιγουριά αν η νίκη των συμμάχων επί του Χίτλερ, έχει φέρει πράγματι την ειρήνη. Όσο πιο κοντά στον θερμό βρίσκεται ο ψυχρός πόλεμος, τόσο ευκολότερα αναθερμαίνεται. Και τα γεράκια στην Αμερική ζητούν πόλεμο με τους Ρώσους, τώρα που όλα είναι ακόμα φρέσκα και λαχταριστά.

Δεν ξεκαθάρισαν τα πράγματα αν ήταν ή δεν ήταν μπλόφα η θεωρούμενη τότε ως επικείμενη απόβαση των Αμερικανών στην Αλβανία. Άλλωστε δε χρειάστηκε να επέλθουν ούτε στην Ελλάδα στρατιωτικά. Πάντως οι Ρώσοι ξεκόβουν τότε και επισήμως με τους αντάρτες, και όλα καταρρέουν γιαυτό και όχι γιατί νίκησε ο Εθνικός Στρατός.

2. Κορώνα, Στάλιν - γράμματα, Τίτο

Παρά την απόφαση του Στάλιν να εγκαταλείψει τους Έλληνες συντρόφους, κάνει ωστόσο δύο ελικρινείς προσπάθειες να τους βοηθήσει διπλωματικά. Με δύο συντονισμένες ενέργειες απευθύνεται κατ' αρχήν στον ΟΗΕ και σχεδόν ταυτόχρονα στην Τετραμερή Διάσκεψη (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Αγγλία, Γαλλία) που συνέρχεται στο Παρίσι τον Μάιο του 1949. Παρόλο που πρόεδρος της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ είναι ο Αυστραλός υπουργός Εξωτερικών Χέρμπερτ Έβατ, φανατικός φίλος της Ελλάδας και ένθερμος υποστηρικτής μιας αξιοπρεπούς ειρήνευσης (είχε ήδη μεσολαβήσει άλλες δυο φορές), οι Ρώσοι δεν πετυχαίνουν τίποτα απολύτως. Αλλά ούτε η τύχη των Ελλήνων ανταρτών στην Τετραμερή είναι καλύτερη. Είναι φανερό πως οι Αμερικανοί επιδιώκουν ένοπλη λύση. Τώρα που ο κόμπος έχει φτάσει στο χτένι προτιμούν να σπάσει το χτένι προκειμένου να περάσει ο κόμπος.

Και απ' τη μεριά τους έχουν δίκιο. Ένας διπλωματικός συμβιβασμός θα εσήμαινε κατ' αρχήν συμμετοχή των κομμουνιστών στην κυβέρνηση. Ύστερα απ' τις τόσο θεαματικές επιτυχίες των ανταρτών που κατέπληξαν τον κόσμο όλο, θα ήταν αδύνατο να μπουν κι αυτή τη φορά οι κομμουνιστές στη γωνία. Αλλά, μια συμμετοχή των κομμουνιστών στην κυβέρνηση, ακόμα και αν εδήλωναν απόλυτα νομιμόφρονες στην αστική δημοκρατία, θα ήταν ενδεχομένως η αφορμή για την έναρξη του τέταρτου γύρου. (Πρώτο γύρο ονόμασαν οι αστοί τον αγώνα του ΕΛΑΣ κατά την κατοχή, δεύτερο τα Δεκεμβριανά και τρίτο τον κυρίως ειπείν εμφύλιο διά του Δημοκρατικού Στρατού). Τα πράγματα είχαν πολωθεί τόσο, που ο συμβιβασμός τώρα πια ήταν εκ των πραγμάτων αδύνατος.

Ωστόσο, οι πιθανότητες επιτυχίας του ΔΣ δεν έχουν εκλείψει εντελώς, παρά τις δυσμενέστερες επιπτώσεις της ρήξης Τίτο-Στάλιν, παρά την απόφαση της ΕΣΣΔ να εγκαταλείψει τους Έλληνες αγωνιστές. Διό-

τι, από τις 28 Ιουνίου 1948 που ο Τίτο διακόπτει τις σχέσεις του με τον Στάλιν μέχρι τις 11 Ιουλίου 1949, που ο Τίτο διακόπτει τις σχέσεις του με τον Ζαχαριάδη, δηλαδή για περισσότερο από ένα χρόνο, οι Γιουγκοσλάβοι βοηθούν αποτελεσματικά τους Έλληνες αντάρτες, αν και γνωρίζουν τον σταλινισμό του Ζαχαριάδη. Ο οποίος καταφέρνει και ισορροπεί έξοχα ανάμεσα στον πνευματικό (Στάλιν) και τον υλικό (Τίτο) προστάτη του.

Δυστυχώς όμως, οι Γιουγκοσλάβοι καλούν τους Έλληνες κομμουνιστές να παραστούν στο συνέδριο του κόμματός τους, που θα γινόταν τον Ιούνιο του 1949 στο Βελιγράδι. Αν ο Ζαχαριάδης πάει, είναι σα να δηλώνει πως τάσσεται με τη μεριά του Τίτο. Αν δεν πάει, είναι σα να δηλώνει πως τάσσεται με τη μεριά του Στάλιν. Αν ο Τίτο δεν καλέσει τον Ζαχαριάδη, είναι σα τον αποκηρύσσει ή σα να λέει πως η ρήξη του με τον Στάλιν είναι μια υπόθεση σικέ. Αν τον καλέσει, νομιμοποιεί στη διεθνή κοινή γνώμη την βοήθεια που δίνει προς τον Ζαχαριάδη, όμως δεν νομιμοποιεί τη σταλινική νομιμοφροσύνη του τελευταίου. Ο Ζαχαριάδης πρέπει να διαλέξει ανάμεσα στον Τίτο και τον Στάλιν, ύστερα από ένα χρόνο ακροβασίας στην κόψη του ξυραφιού. Και δεδομένου πως γνωρίζει ήδη τους βάσιμους φόβους του Στάλιν για μια απόβαση των Αμερικανών στην Αλβανία, διαλέγει τελικά τον Στάλιν. Δεν έχει άλλη λύση. Ο Τίτο από μόνος του δεν αποτελεί σοβαρή εγγύηση για την επιτυχή έκβαση του αγώνα.

3. Η εκτίναξη του «Πυραύλου»

Μετά την Πελοπόννησο, σειρά για σάρωμα έχει η Ρούμελη. Στην αρχή του καλοκαιριού του 1949 το ισχυρότατο αντάρτικο της Ρούμελης παύει να υφίσταται. Το σχέδιο του Ζαχαριάδη για μια σταδιακή κατάληψη από τον ΔΣ ολόκληρης της Ελλάδας, δεν έχει πια καμιά πιθανότητα επιτυχίας, αφού την κυβέρνηση του βουνού και την «ανεξάρτητη» επικράτεια της δεν θα την αναγνωρίσει κανείς. Θα ήταν αδύνατο να βρεθούν στο Διεθνές Δίκαιο επαρκή νομικά ερείσματα για κάτι τέτοιο.

Άλλωστε, το ζητούμενο απ' το ΚΚΕ ποτέ δεν ήταν το κόψιμο της Ελλάδας στα δύο, αλλά η δημιουργία ολοκαίνουργιου μεν, ενιαίου δε ελληνικού σοσιαλιστικού κράτους. Όμως, είτε καινούργιο είναι το κράτος είτε παλιό με καινούργια μορφή, είναι αδύνατο να υπάρξει ως κράτος, αν την ύπαρξή του δεν την αναγνωρίσουν τα άλλα κράτη. Δεν υπάρχεις όταν οι άλλοι δεν αποδέχονται την ύπαρξή του.

Μ' άλλα λόγια, η Κυβέρνηση του Βουνού αντιμετωπίζει «υπαρξιακό πρόβλημα». Και τώρα στα τελευταία εκτός απ' τη νομικά ανύπαρκτη κυβέρνησή τους, αφού κανείς δεν την αναγνωρίζει, αντιμετωπίζουν και οι αγωνιστές υπαρξιακό πρόβλημα με μια έννοια λιγότερο νομική ή φιλοσοφική και περισσότερο πραχτική. Για να υπάρξουν σαν ζωντανά όντα, πρέπει να φαν και το φαί ήταν εξ αρχής λιγοστό και λιγοστεύει ολοένα και περισσότερο. Αν η Κυβέρνηση του Βουνού είχε νομική υπόσταση στηριγμένη στο Διεθνές Δίκαιο, θα μπορούσε να κάνει δάνεια,

όπως και η άλλη κυβέρνηση, που από τότε που υπάρχει σε τούτον τον τόπο συντηρείται με δάνεια.

Να, λοιπόν, η πραχτική σημασία της αναγνώρισης. Αν δεν νομιμοποιούν την ύπαρξή σου, είτε υπάρχεις είτε δεν υπάρχεις το ίδιο κάνει. Είσαι κάτι σα «νόθον τέκνο», που είναι νόθον μόνο από νομικής απόψεως, γιατί από φυσικής απόψεως δεν μπαίνει υπαρξιακό πρόβλημα. Υπάρχεις όσο είσαι ζωντανός, με την ίδια ακριβώς έννοια που και το αντάρτικο υπάρχει όσο δεν έχει πεθάνει ακόμα. Όμως, η νομική αναγνώριση της ύπαρξής σου στον κόσμο, ή έστω στα βουνά της βόρειας Ελλάδας, είναι τόσο ζωτικής σημασίας, όσο και η αναγνώριση του «νόθου τέκνου» από τον πλούσιο φυσικό πατέρα, που όσο δεν το αναγνωρίζει δεν έχει καμιά πιθανότητα να κληρονομήσει κάτι.

Το σχέδιο «Πύραυλος», που άρχισε να εφαρμόζεται από τον Τσακαλώτο την πρωτομαγιά του 1949 προέβλεπε την εξαφάνιση των ανταρτών από τη Ρούμελη. Προς τούτο, 70.000 στρατιώτες σαρώνουν κυριολεκτικά την ανταρτομάνα Ρούμελη, και οι αντάρτες οπισθοχωρούν άτακτα προς το Γράμμο, κομμένοι στα δύο. Η πρώτη ομάδα υπό τον Φλωράκη και η δεύτερη υπό τους Κολιγιάννη και Ζωγράφο δεν έχουν επαφή μεταξύ τους.

Στη διάρκεια αυτής της σύμπτυξης προς το Γράμμο είναι που σκοτώνεται ο θρυλικός Διαμαντής, την 21η Ιουλίου 1949. Στη διάρκεια αυτής της οπισθοχώρησης είναι που ο ταξίαρχος του ΔΣ Πυθαγόρας συλλαμβάνεται αιχμάλωτος και αντί να αντιμετωπιστεί σαν αιχμάλωτος καταδικάζεται σε θάνατο στη Λάρισα και εκτελείται αμέσως. Στη διάρκεια αυτής της οπισθοχώρησης είναι που ο αρχηγός των ανταρτών της Εύβοιας, Ανάποδος, σφάζεται απ' τον τελευταίο επιζώντα αντάρτη του, ο οποίος, με το κεφάλι του αρχηγού στην αγκαλιά πάει και παραδίδεται στη χωροφυλακή για να σώσει το δικό του κεφάλι.

Και πάνω κει, πεθαίνει και ο Σοφούλης σε ηλικία 89 ετών την 24η Ιουνίου 1949, τη στιγμή που ετοιμαζόταν να πάει στο αεροδρόμιο να υποδεχτεί τη Φρειδερίκη που γύριζε από ένα ταξίδι. Η Ελλάδα είναι μια χώρα που πολύ της αρέσει να την κυβερνούν δραπέτες του γηροκομείου – καμιά φορά και του φρενοκομείου. (Γίναμε ένα απέραντο γηροκομείο, κύριε Καραμανλή. Πάντως, δε βλέπω να καταρρίπτεις το ρεκόρ κυβερνώσης εσχατογηρείας του Σοφούλη).

4. Οι βιορρυθμοί της Κρήτης

Και ενώ στην ηπειρωτική Ελλάδα η τραγωδία που άρχισε το Δεκέμβριο του 1944 βαδίζει προς την κάθαρση διά των εκκαθαρίσεων του 1949, η Κρήτη ακολουθεί τους δικούς της ρυθμούς στο δράμα της. Η ιδιορρυθμία εγκαινιάζεται κατά το τέλος της κατοχής, τότε που οι Γερμανοί παραμένουν στο νησί για οχτώ μήνες μετά την αποχώρησή τους απ' την ηπειρωτική Ελλάδα και παραδίδονται στους Άγγλους όμορφα και καλά μόλις τον Μάιο του 1945, όταν δηλαδή η Γερμανία συνθηκολογεί και επίσημα. Στο μεταξύ, η συμφωνία της Βάρκιζας έχει υπογραφεί,

τα Δεκεμβριανά στην Αθήνα έχουν τελειώσει, ο εμφύλιος πόλεμος σχεδόν έχει αρχίσει – και η Κρήτη, όλο αυτό το διάστημα να βρίσκεται υπό γερμανική κατοχή, από 11.500 στρατιώτες που ξέμειναν εκεί γιατί δεν είχαν τρόπο να υποχωρήσουν μαζί με τους άλλους. Θα τους απεγκλωβίσουν οι Άγγλοι τον Μάιο του 1945 και θα τους στείλουν σπίτια τους εν ασφαλεία. Τυχεροί οι Γερμανοί κατακτητές της Κρήτης.

Τυχεροί, αλλά μόνο προς το παρόν, και οι αριστεροί ενός νησιού από παράδοση προοδευτικού. Η συμφωνία της Βάρκιζας δεν συμπεριλαμβάνει τον αποπλισμό του ΕΛΑΣ της Κρήτης, και ο εμφύλιος πόλεμος μοιάζει να έχει ξεπεραστεί εκεί με ειδικές συμφωνίες που γίνονται ανάμεσα στους ντόπιους παράγοντες όλων των κομμάτων, που αποφασίζουν ορθότατα να αφήσουν τους υπόλοιπους Έλληνες να βουρλίζονται κι αυτοί να ζήσουν εν ειρήνη ως γνήσιοι Κρητικοί, ολίγον αυτόνομοι κατά τα ήθη και την πολεμική νοοτροπία.

Τούτα τα ειδυλλιακά κρατούν μέχρι που ο Σοφ. Βενιζέλος βάζει το δαχτυλάκι του, βάζοντας τον Παύλο Γύπαρη να χτυπήσει τους αριστερούς αντάρτες, καταστρέφοντας έτσι μια σχεδόν υποδειγματική ομοψυχία ανάμεσα σε δεξιούς και αριστερούς αντάρτες.

Ένας άλλος τοπάρχης, ο Κων. Μητσotάκης, κάνει κι αυτός το κατά δύναμιν με την εφημερίδα του «Κήρυξ» τον ίδιο καιρό που ο Γύπαρης οργανώνει το παρανοϊκό Σώμα Χωροφυλάκων Άνευ Θητείας, που αναλαμβάνει να εξαφανίσει απ' το νησί και τους κομμουνιστές και τους σοσιαλιστές και όλους όσους δυστροπούν και δε λεν να υπακούσουν στους Άγγλους.

Ο Δημ. Βλαντάς απ' την άλλη, ως υπεύθυνος του ΚΚΕ στο νησί, βάζει κι αυτός το χεράκι του και τελικά ο εμφύλιος πόλεμος εγκαθίσταται στην Κρήτη με καθυστέρηση. Και παίρνει διαστάσεις τραγικές, έτσι που όλοι εκεί λειτουργούν λίγο ως πολύ αυτόνομα – ή μάλλον αναρχοαυτόνομα, όπως θα ήταν ένας πιο σωστός χαρακτηρισμός. Μέχρι τον συνταγματάρχη σε τιμητική αποστρατεία Γιώργη Παπουτσάκη εκτελούν οι μισοπαρακρατικοί του Γύπαρη. Παρά ταύτα, το νησί παραμένει πάντα προοδευτικό.

Και ενώ ο εμφύλιος πόλεμος έχει ήδη τελειώσει, το 1950 κυκλοφορούν στα βουνά της Κρήτης 14 αντάρτες του ΔΣ. Πέντε χρόνια αργότερα, το 1955, έχουν μείνει 8. Απ' αυτούς, οι 6 δραπετεύουν στις σοσιαλιστικές χώρες μόλις το 1962, και οι απομένοντες 2 συνεχίζουν να είναι αντάρτες και παράνομοι για 35 ολόκληρα χρόνια, μέχρι το 1974, οπότε και «λήγει» ο εμφύλιος πόλεμος στην Κρήτη – αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα, γιατί μέχρι τότε ολόκληρη η Ελλάδα ζει ακόμα σε κλίμα εμφυλιοπολεμικό, όπου κυριαρχούν οι τραμπούκοι της Δεξιάς.

Αξίζει να συγκρατήσετε τα ονόματα των δύο τελευταίων ανδρών του Δημοκρατικού Στρατού. Είναι ο Τσοπανάκης και ο Μπλαζάκης. Στα ψηλά βουνά της Κρήτης από το 1940 μέχρι το 1974 συνεχώς.

5. Σάμος και Κεφαλονιά

Αντάρτες υπάρχουν σχεδόν σ' όλα τα ελληνικά νησιά. Αποκομμένα απ' τον κορμό των αντάρτικων δυνάμεων στο Γράμμο και το Βίτσι και χωρίς καμιά ελπίδα διαφυγής σε περίπτωση ήττας, τούτα τα λιλιπούτεια αντάρτικα μαρτυρούν δυο πράγματα: Το μέγεθος της απελπισίας που δημιούργησε στους αριστερούς η δίωξή τους απ' τους μέχρι πριν από λίγο δοσιλόγους, και την πίστη του ΚΚΕ στην τελική νίκη.

Ωστόσο, μόνο το αντάρτικο της «κόκκινης» Ικαρίας ήταν εξ αρχής κομμουνιστικό. Ήταν η προσφορά στον αγώνα των ντόπιων κομμουνιστών υπό τους Χρήστο Μαυρογιώργη, Γιάννη Τσερμέγκα και Σίμο Γεράκη που δημιούργησαν την αντάρτικη ομάδα τους ίσα ίσα για να απασχολούν μια μικρή δύναμη του Εθνικού Στρατού και να μην την αφήνουν να πάει στο Γράμμο να δοξαστεί κατά λάθος και κατ' ανάγκη.

Όμως, στη Σάμο και την Κεφαλονιά, που είχαν ισχυρό αντάρτικο, τα πράγματα εξελίχτηκαν πολύ διαφορετικά. Ο νομάρχης Σάμου Χρ. Κούσουλας, που ο σαμιώτης Θεμ. Σοφούλης είχε χαρακτηρίσει φρενοβλαβή, εκφωνώντας τον πανηγυρικό της 25ης Μαρτίου 1947 λέει: Από σήμερα, κηρύσσω τον πόλεμο κατά των εαμοσλάβων!!! Μέχρι τη μέρα που κήρυξε τον πόλεμο, στο νησί δεν υπήρχε ούτε ένας αντάρτης. Υπήρχαν όμως παλιοί ΕΑΜίτες. Και εναντίον τους ο αρχιτραμπούκος νομάρχης εξαπολύει ένα κυνηγητό χωρίς προηγούμενο. Μέχρι που οι κυνηγημένοι παίρνουν τα βουνά και γεμίζουν το ψηλότερο, την Κέρκη, με αντάρτες. Δηλαδή με ανθρώπους που προσπαθούν να σώσουν το κεφάλι τους.

Τότε ήταν που με πρωτοβουλία του δεσπότη Ειρηναίου, μια απ' τις πιο λαμπρές μορφές της ελληνικής εκκλησίας, συγκαλείται σύσκεψη για την περιφρούρηση της γαλήνης του νησιού που διατάραξε ο νομάρχης. Και όλοι πλην του νομάρχη συμφωνούν πως πρέπει να σταματήσουν οι άνευ λόγου κι αφορμής διώξεις των αριστερών. Συνομολογείται, λοιπόν, ανακωχή και τα πράγματα ηρεμούν. Μέχρι που κατά τα μέσα του Οκτώβρη 1947 τα κανόνια του στόλου αρχίζουν να βομβαρδίζουν ανηλεώς τις θέσεις των ανταρτών, που συνεχίζουν να κρύβονται διά τον φόβον του νομάρχη. Είναι φανερό πλέον. Οι δεξιοί δε θέλουν ανακωχή, θέλουν πόλεμο για να μπορέσουν να εξοντώσουν τους αριστερούς.

Και τότε είναι που αρχίζει στη Σάμο ένας σπαραχτικός εμφύλιος πόλεμος τρομαχτικής έντασης. Το αντάρτικο της Σάμου, που ξεκίνησε με την «κήρυξη του πολέμου» από έναν γελοίο νομάρχη, καταρρέει ταυτόχρονα με την κατάρρευση του Γράμμου και του Βίτσι, και μόνο αφού επισκέπτεται το ξεσηκωμένο νησί ο Αλ. Παπάγος παρέα με τον Βαν Φλητ. Τόσο επικίνδυνα είχαν γίνει τα πράγματα εκεί.

Το ίδιο επικίνδυνα είναι και στην Κεφαλονιά. Εδώ, οι δοσιλόγοι ήταν πολλοί. Αλλά και οι αριστεροί ήταν πολλοί. Και οι δοσιλόγοι, αμέσως μετά την απελευθέρωση, αρχίζουν να σφάζουν ανηλεώς όσους δεν ήταν δοσιλόγοι. Αυτό ήταν. Τα ψηλά βουνά του νησιού γεμίζουν αντάρτες. Κι εδώ έρχεται ο Παπάγος, πανικόβλητος. Όχι πάντως για να δει

τα παλουκωμένα κεφάλια των καπετάνιων Φώτη Σγούρου, Γεράσιμου Γρηγοράτου και Ματθαίου Κουλουμπή.

Πολύ ενδιαφέρουσα σημείωση: Το αντάρτικο της Κεφαλονιάς είναι το τελευταίο που καταρρέει σ' όλη την Ελλάδα, τον Δεκέμβριο του 1949, τέσσερις μήνες μετά την κατάρρευση του Γράμμου και του Βίτσι.

6. Τρεις πυρσός για το σκοτάδι

Κανείς δεν ξέρει τι ακριβώς δύναμη είχε ο Δημοκρατικός Στρατός. Κανείς δεν κάθησε να μετρήσει έναν αντάρτικο στρατό που αυξομειώνεται συνέχεια και που είναι σκόρπιος σ' όλη την Ελλάδα. Πάντως, τα επίσημα αρχεία του Εθνικού Στρατού μιλούν για δύναμη 20.100 ανδρών τον Φεβρουάριο του 1949 και 16.400 ανδρών τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς, λίγο πριν αρχίσει η επίθεση στο Βίτσι. Δεν έχουμε κανένα λόγο να πιστέψουμε πως ο Εθνικός Στρατός αφαιρεί δύναμη απ' τον αντίπαλο. Μάλλον προσθέτει για να δείξει το μέγεθος του κινδύνου. Αλλά όσο κι αν προσθέσει, η αναλογία θα παραμείνει ένα προς είκοσι. Ένας αντάρτης για είκοσι στρατιώτες, τέλεια εξοπλισμένους.

Όσο για τη φύρα των 3.700 ανδρών που δίνει η διαφορά ανάμεσα στο πρώτο και το δεύτερο νούμερο, είναι οι απώλειες των ανταρτών κατά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της Πελοποννήσου και της Ρούμελης, πάντα κατ' εκτίμησιν του ΓΕΣ. Πάντως, όταν αρχίζει η επίθεση στο Γράμμο και στο Βίτσι δεν υπάρχει ούτε ένας αντάρτης στη νοτίως του Αλιάκμονα Ελλάδα. Όλοι έχουν συγκεντρωθεί στο Γράμμο και στο Βίτσι, τα δυο μεγάλα οχυρά από ενάρξεως εμφυλίου.

Απερίσπαστος πλέον ο λεγόμενος Εθνικός Στρατός, συγκεντρώνει όλες τις δυνάμεις του, 300.000 στρατιώτες, στα δυο βουνά. Είναι η μεγαλύτερη συγκέντρωση στρατού που γνώρισε ποτέ η Ελλάδα στην ιστορία της, τουλάχιστον μέχρι το 1940. Και τούτο, όχι για να αποκρούσει κάποιον ξένο εισβολέα αλλά τον «εσωτερικό εχθρό».

Αυτό το πλήθος των στρατιωτών ήταν χωρισμένο σε οχτώ μεραρχίες, συν δύο ανεξάρτητες ταξιαρχίες, συν 14 ελαφρά συντάγματα πεζικού, συν 150 πυροβόλα, συν 200 άρματα μάχης, συν 100 αεροπλάνα. Κι όλα αυτά για να αντιμετωπιστούν 6.700 αντάρτες που βρίσκονται στο Βίτσι και 4.700 που βρίσκονται στο Γράμμο. Οι υπόλοιποι είναι σκόρπιοι δώθε κείθε στη βόρεια Ελλάδα. (Παίρνω τους αριθμούς απ' το βιβλίο του Τάσου Βουρνά «Ο εμφύλιος», έκδοση Αφών Τολίδη ΟΕ).

Το σχέδιο επίθεσης του στρατού ονομάζεται «Πυρσός». Χωρίζεται δε ο πυρσός σε τρεις υποπυρσούς. Ο «Πυρσός Α» προβλέπει επίθεση κατά του Γράμμου, όχι με πρόθεση να τον καταλάβουν, αλλά για να πιστέψουν οι ευρισκόμενοι στο Βίτσι πως η επίθεση θα στραφεί κατ' αρχήν κατά του Γράμμου ώστε να φέρουν κατά χει ενισχύσεις κι έτσι να λιανίσουν ευκολότερα όσους μένουν στο Βίτσι. Κατά του οποίου στρέφεται ο «Πυρσός Β», που δεν είναι παραπλανητική επιχείρηση, όπως ο «Πυρσός Α».

Ο «Πυρσός Γ» αφορά επίθεση κατά του Γράμμου, πραγματική αυτή

τη φορά, αλλά αφού καταληφτεί το Βίτσι. Θέλουν την τελική μάχη στο Γράμμο και όχι στο Βίτσι, για να αποκλείσουν τη διαφυγή των ανταρτών στην Αλβανία. Το σχέδιο λέει πως πρέπει, όχι απλώς να νικηθεί ο εχθρός αλλά να εξοντωθεί μέχρι του τελευταίου ζώντος.

Όμως, δεν θα τους γίνει το χατήρι. Γιατί ένας τελευταίος ιδιοφυής ελιγμός των ανταρτών θα εξασφαλίσει την υποχώρησή τους. Πάντως η βαρβαρότητα του σχεδίου είναι προφανής. Ενώ ο νόμος των κυνηγών που κυνηγούν λαγούς δίνει στο λαγό μια ευκαιρία να γλυτώσει τρέχοντας προς την αντίθετη μεριά, οι νόμος της δεξιάς ζούγκλας δεν επιτρέπει την ύπαρξη οδού διαφυγής. Ευκαιρία να απαλλαγούν διά παντός απ' τους κομμουνιστές. Αμ, δε! Εύκολο είναι;

7. Μια νίκη που μοιάζει με ήττα

Τον Μάιο του 1949 οι μεραρχίες του Εθνικού Στρατού αρχίζουν να συγκεντρώνονται στην περιοχή της Κοζάνης για να συναποτελέσουν την Στρατιά Ηλείου-Δυτ. Μακεδονίας, που κατ' εντολήν του Παπάγου την διοικεί ο αντιστράτηγος Κ. Βεντήρης. Την 2α Αυγούστου 1949 μέρος της εν λόγω στρατιάς εκτελεί το πρώτο τρίτο του σχεδίου «Πυρσός», τον «Πυρσό Α». Σε έξι μέρες, ο «Πυρσός Α» σβήνει στο Γράμμο ως μη επιτέλεσας τον προορισμό του, δηλαδή την παραπλάνηση των ανταρτών του Βίτσι που δεν κουνιούνται από κει για να παν στο Γράμμο, όπως προέβλεπε το σχέδιο. Όμως, στις 10 Αυγούστου 1949 ανάβει ο «Πυρσός Β» στο Βίτσι και γίνεται χαμός.

Το αντάρτικο μέτωπο στο Βίτσι, χωρίζεται σε τρεις τομείς. Ο δεξιός ακουμπάει στα αλβανικά σύνορα, στην περιοχή της οροσειράς Μάλι Μάδι. Ο αριστερός ακουμπάει στα κλειστά πλέον γιουγκοσλαβικά σύνορα διά της οροσειράς Μπέλα Βόντα. Ο κεντρικός ακουμπάει κι αυτός στα γιουγκοσλαβικά σύνορα, αλλά είναι πολύ πιο κοντά στα αλβανικά. Συνεπώς, αν ο στρατός καταλάβει πρώτα τον κεντρικό τομέα, θα έχει δύο πλεονεκτήματα. Πρώτον, θα απομονώσει τους άλλους δύο και δεύτερον δεν θα επιτρέψει στους αντάρτες του δεξιού τομέα να κινηθούν προς το Γράμμο γιατί ασφαλώς θα θελήσουν να βοηθήσουν τους συντρόφους τους των άλλων δύο τομέων. Άλλωστε, απ' τον κεντρικό τομέα περνάει η βασική οδική αρτηρία. Κι αυτήν θα καταλάβει πρώτα ο στρατός.

Παρόλο που το σχέδιο εκτελείται με επιτυχία και το Βίτσι καταρρέει σύντομα, εντούτοις ο Παπάγος αντιμετωπίζει το πράγμα σαν αποτυχία και αντικαθιστά τους στρατηγούς-νικητές του Βίτσι. Διότι ναι μεν ενίκησαν επί του πεδίου της μάχης με μια εκπληκτική συγκέντρωση πυρός, όμως ο κύριος όγκος των ανταρτών, παρά τις βαρείες απώλειες, διαφεύγει προς τον Γράμμο. Και άντε τώρα να τους βγάλεις από κει. Αυτό είναι που κάνει τον Παπάγο να αφρίζει. Όταν έπρεπε οι αντάρτες να κουνηθούν προς τον Γράμμο στη διάρκεια της εφαρμογής του σχεδίου «Πυρσός Α» που ήταν παραπλανητικό και απέβλεπε στην αποδυνάμωση της δύναμής τους στο Βίτσι, δεν κουνήθηκαν. Και τώρα που κανείς δεν

έπρεπε να κουνηθεί, καθότι ο «Πυρσός Β» ήθελε όλους τους αντάρτες του Βίτσι είτε νεκρούς είτε αιχμαλώτους, αυτοί αραδιάζουν προς το Γράμμο.

Και να πεις πως ο στρατός δεν γνώριζε το αντάρτικο κόλπο. Άλλες δυο φορές το είχαν κάνει στο πρόσφατο παρελθόν. Τώρα το ξανακάνουν, πάλι κάτω απ' τη μύτη τους, αν και ηττημένοι, αν και κατάκοποι, αν και χωρίς εφεδρείες που θα είναι ο κύριος λόγος την πτώσης και των δύο μετώπων. Είναι αδύνατο να διεξάγεις πόλεμο χωρίς εφεδρείες, ώστε να εναλλάσσεις τους μαχητές στο μέτωπο. Χρειάζονται τουλάχιστον δυο βάρδιες μαχητών. Εδώ, οι ίδιοι αντάρτες μάχονται αδιάκοπα. Αυτό το γνωρίζει ο Εθνικός Στρατός, και υπολογίζει πολύ στην κόπωση των μαχητών. Που, καθώς τα γιουγκοσλαβικά σύνορα είναι πια κλειστά, όχι μόνο δεν ευκολύνονται στον ανεφοδιασμό τους, αλλά κάνουν μια τεράστια παράκαμψη για να μεταφέρουν τους τραυματίες στη Ρουμανία, που είναι τώρα το αποκούμπι τους. Η Αλβανία εκεί κοντά δεν μπορεί να τους προσφέρει τίποτα άλλο εκτός από καταφύγιο. Σημειώστε πως ο σταθμός της Ελεύθερης Ελλάδας βρίσκεται τώρα στη Ρουμανία.

8. Η πτώση του Γράμμου

Ο «Πυρσός Α» είναι μισοαποτυχία. Ο «Πυρσός Β» είναι μισοεπιτυχία. Απομένει ο «Πυρσός Γ», ο τελευταίος και φαρμακερός. Αν κι αυτός σβήσει, χέστα. Η Ελλάδα θα περάσει αυτομάτως στο «σιδηρούν παραπέτασμα», εφόσον, βέβαια, δεν επέμβουν οι Αμερικανοί ενόπλιως, όπως συνέχεια απειλούν. Το σχέδιο «Πυρσός Γ», όπως ξέρουμε, προβλέπει τελική συντριβή των κομμουνιστοσυμμοριτών.

Και τους τρεις «Πυρσούς» τους διευθύνει ο αντιστράτηγος Κ. Βεντήρης, ο αυλικός έμπιστος του Μεγάλου Αυλάρχη Παπάγου. Όμως τον κρίσιμο «Πυρσό Γ» τον διεκπεραιώνει ένας πραγματικός μαχητής, ο στρατηγός Θ. Τσακαλώτος, ο χαμάλης, θα λέγαμε, του εμφυλίου πολέμου από πλευράς Εθνικού Στρατού. Όλα τα δύσκολα σ' αυτόν τα δίνουν. Ο Τσακαλώτος είναι ένας παραδοσιακός στρατιώτης που γλεντάει πολύ τον πόλεμο.

Ο Τσακαλώτος, λοιπόν, έχει στη διάθεσή του πέντε μεραρχίες για να νικήσει κάπου 8.000 αντάρτες όλο κι όλο, ανάμεσα στους οποίους και οι τσακισμένοι του Βίτσι, αλλά και πολλές γυναίκες. Γιατί ο αντάρτικος στρατός είναι μικτός. (Δεν έχω ιδέα αν αυτό θα έπρεπε να ευχαριστεί τις φεμινίστριες).

Δεν υπάρχει η παραμικρή πιθανότητα πλέον να νικήσει ο Δημοκρατικός Στρατός μετά την πτώση του Βίτσι. Κι ωστόσο ο Ζαχαριάδης λέει την 20ή Αυγούστου: Εδώ μπορούμε και πρέπει να θάψουμε τον μοναρχοφασισμό. Πέντε μέρες μετά, την 25η Αυγούστου, ο Τσακαλώτος αρχίζει την τρομερή του επίθεση με μια τελετή που μοιάζει με δοξολογία στη μητρόπολη τη μέρα της εθνικής γιορτής. Στην εναρκτήρια επίθεση παραβρίσκεται και ο βασιλιάς Παύλος αυτοπροσώπως, συνοδευόμενος από τον αρχηγό της αμερικανικής στρατιωτικής αποστολής Βαν Φλητ.

Οποία τιμή για τους μαχητές, που θα παν να σκοτωθούν σε λίγο για το βασιλιά! Όμως, ο βασιλιάς παρακολουθεί την πρεμιέρα εκ του απολύτως ασφαλούς με ισχυρές διόπτρες. Οι αντάρτες δεν έχουν ούτε μισό αεροπλάνο. Ούτε βαρεία κανόνια έχουν. Κι έτσι ο κάθε μαλάκας μπορεί να κάνει χάζι παίζοντας το κομπολόι του, αν όχι ξύνοντας τα τέτοια του.

Όπως και νάναι, ο Γράμμος καταρρέει μέσα σε 4 μέρες, την 29η Αυγούστου 1949. Την επόμενη, 30 Αυγούστου, πέφτει και η κορυφή Κάμενικ. Τώρα στο μέτωπο επικρατεί πλήρης ηρεμία. Διότι, παρά το γεγονός πως η 9η Μεραρχία, κάνοντας μια αστραπιαία κυκλωτική κίνηση αποκόβει το πέρασμα των ανταρτών προς την Αλβανία από τη μόνη λογική διάβαση της Πόρτας Οσμάν, οι αντάρτες φεύγουν απ' την πορτούλα της Μπάρας, και άντε να τους βρεις στην Αλβανία. Το σχέδιο και πάλι δεν πετυχαίνει εντελώς. Διότι η πραγματικά εντυπωσιακή κυκλωτική κίνηση δεν αποδίδει τίποτα απολύτως. Ο Δημοκρατικός Στρατός ήταν ένας εντελώς εκπληκτικός στρατός, τα κατορθώματα του οποίου ακόμα τα μελετούν οι εμπειρογνώμονες.

Κατά το επίσημο ανακοινωθέν που, ποτέ και σε κανένα πόλεμο δε σημειώνει αληθινά νούμερα, θα πέσουν υπέρ πατρίδος μόλις και μετά βίας 243 στρατιώτες. (Προσέξτε, δε στρογγυλεύουν τον αριθμό σε 250. Κάνουν ό,τι και οι έμποροι που σου πουλούν ένα εμπόρευμα, ας πούμε 1999 δραχμές ακριβώς, ούτε δραχμή παραπάνω). Πάντα κατά τα επίσημα στοιχεία του ΓΕΣ, οι αντάρτες έχουν 922 νεκρούς. Τώρα, πώς τους μέτρησαν, μη με ρωτάτε.

9. Μια αμοιβαία αγάπη από συμφέρον

Στον τριετή εμφύλιο πόλεμο του 1946-1949 δεν νίκησε ο λεγόμενος Εθνικός Στρατός, νίκησαν οι Αμερικανοί. Στρατιωτικά, οργανωτικά, πολιτικά. Στρατιωτικά, γιατί τους πολέμους δεν τους κερδίζουν οι ήρωες αλλά οι καλά εξοπλισμένοι στρατοί. Αν τους πολέμους τους κέρδιζαν οι ήρωες, τον εμφύλιο πόλεμο θα τον είχε κερδίσει ο Δημοκρατικός Στρατός, που αποτελούνταν από εθελοντές κατά κύριο λόγο. Είναι άλλο να αναλαμβάνεις προσωπικά το ρίσκο του ενδεχόμενου θανάτου σου πηγαίνοντας εθελοντικά σ' έναν πόλεμο, κι άλλο να σε πετούν στη μάχη θέλεις δε θέλεις σαν επίστρατο. Αν και ο Εθνικός Στρατός στηριζόταν σε εθελοντές, είναι ζήτημα αν θα κατάφερνε να μαζέψει κανένα τάγμα. Ούτε οι δοσιλόγοι δεν θα πήγαιναν να πολεμήσουν εθελοντικά. Πόσω μάλλον οι γόννοι των πλουσίων οικογενειών για τις οποίες και γινόταν κατ' ουσίαν και κατά βάσιν τούτος ο πόλεμος για τη διατήρηση του κοινωνικού στάτους που διαταράχτηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου με το ΕΑΜ. Αν δεν υπήρχε ΕΑΜ για να δημιουργηθεί στο λαό η ελπίδα ενός καλύτερου και δικαιότερου μεταπολεμικού κόσμου, η εξόριστη κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής υπό τον Γ. Παπανδρέου θα ερχόταν φορτωμένη σε εγγλέζικα πλοία και θα «αναλάμβανε καθήκοντα», δηλαδή το καθήκον να υπηρετεί τους ξένους, χωρίς κανένα πρόβλημα.

Ούτε τα Δεκεμβριανά ούτε η συνέχειά τους, ο εμφύλιος, θα ήταν δυνατό να υπάρξουν σε μια τέτοια φανταστική περίπτωση.

Από στρατιωτικής απόψεως, τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο τον κερδίζουν οι Αμερικανοί, γιατί αυτοί εξοπλίζουν τον Εθνικό Στρατό. Άλλωστε, έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τα νέα τους όπλα, που θα τα χρησιμοποιήσουν αμέσως μετά, στον πόλεμο της Κορέας, που τους ενδιαφέρει περισσότερο.

Από πολιτικής απόψεως, τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο τον κερδίζουν οι Αμερικανοί, διότι δημιουργούν ένα έξοχο προγεφύρωμα σε μια εξόχως στρατηγική περιοχή σαν την Ελλάδα, για τον έλεγχο, κατ' αρχήν των κομμουνιστικών Βαλκανίων και κατ' επέκτασιν ολόκληρου του κομμουνιστικού μπλοκ, και ταυτόχρονα για τον έλεγχο των πετρελαίων της Μέσης Ανατολής, που οι Άγγλοι δεν είναι πλέον σε θέση να τα ελέγξουν αποτελεσματικά. Αυτός, άλλωστε, είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο οι Αμερικανοί αποφασίζουν να βγουν από την απομόνωσή τους, παρόλο που βρίσκονται πολύ μακριά απ' την Ευρώπη.

Τα πετρέλαια, όμως, όπου κι αν είναι, εν τέλει είναι πάντα κοντά σε οποιαδήποτε χώρα, όσο μακριά απ' τις πετρελαιοπηγές κι αν βρίσκεται. Ο σχετικά πρόσφατος πόλεμος στον Περσικό Κόλπο, που δεν θα ήταν πάρα πολύ παρακινδυνευμένο αν τον θεωρούσαμε σαν μια απομακρυσμένη στο χρόνο συνέχεια της παλιάς απόφασης των Αμερικανών να ελέμβουν τότε στην Ελλάδα, δείχνει τη διορατικότητα και τη συνέχεια της αμερικανικής πολιτικής στην πάντα ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής, όπου ανήκει και η Ελλάδα από στρατηγικής απόψεως.

Καταλαβαίνετε ασφαλώς γιατί οι Αμερικανοί συνεχίζουν να ενδιαφέρονται τόσο ζωηρά για την Ελλάδα, παρά την ανυπαρξία κομμουνιστικού κινδύνου τώρα πλέον. Καταλαβαίνετε ακόμα γιατί η ελληνική Δεξιά αγαπάει και τώρα πάρα πολύ την Αμερική. Της χρωστάει την επιβίωσή της, εκείνη την πολύ δύσκολη γιαυτήν εποχή

27. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

1. Ο εμφύλιος συνεχίζεται

Το Βίτσι είναι το σημαντικότερο κομμάτι του όρους Βέρνον. Και το Βέρνον είναι η προς νότον συνέχεια του όρους Βαρνούς, που ο κύριος ορεινός του όγκος προεκτείνεται προς τη Γιουγκοσλαβία. Τα τρία βουνά (Βερνούς, Βέρνον, Βίτσι) αποτελούν χάντρες στο ίδιο ορεινό κομπολόι. Πάντως, καμιά ελληνική εγκυκλοπαίδεια δεν θα σας πληροφορήσει για την ακριβή διαφορά ανάμεσα στο Βέρνον και το Βίτσι. Κατ' ουσίαν πρόκειται για το ίδιο βουνό, που το ελληνικό του όνομα είναι Βέρνον και το σλαβικό Βίτσι. Μη με ρωτάτε γιατί επικράτησε το σλαβικό όνομα Βίτσι, έναντι του ελληνικότερου Βέρνον. Ίσως για τον ίδιο λόγο που το ελληνικό Γράμμος επικράτησε του σλαβικού Γράμμοστα. Σ' αυτή την περιοχή όλα είναι συγχυσμένα. Και έχει έναν έξοχο συμβολισμό το γεγονός πως αυτή ακριβώς η συγχυσμένη γεωγραφικά και εθνολογικά περιοχή έγινε σκηνή όπου θα παιχτεί το δράμα του εμφυλίου πολέμου. Τα βουνά μπλέκονται, οι λαότητες μπλέκονται, τα κοινωνικά συστήματα μπλέκονται, οι ιδέες μπλέκονται. Εκεί, λοιπόν, οι Έλληνες άλλη μια φορά έμπλεξαν τα μπούτια τους, που λέμε, κι ακόμα δεν τα ξέμπλεξαν.

Οι νότιοι Έλληνες χαρακτηρίζουν τους βόρειους «Βούλγαρους». Κι ωστόσο, σχίζουν τα ιμάτιά τους όταν τους βόρειους Έλληνες τους διεκδικούν ανοήτως οι Σλάβοι εκεί παραδίπλα. Τι να πεις στους νότιους. Να τους πεις πως είναι ηλίθιοι; Αλλά πώς να τους το πεις όταν αρμέγουν κανονικότητα την πλούσια ελληνική Μακεδονία, χωρίς την οποία η υπόλοιπη Ελλάδα θα φορούσε απ' την πείνα; Ας έχουν χάρη που οι Μακεδόνες δεν εκστράτευσαν ακόμα προς νότον, ακολουθώντας το καλό παράδειγμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου για να δουν τι εστί βερίζοκο οι εκμεταλλευτές του νότου.

Κατά κάποιον τρόπο, όπως και στον αμερικάνικο εμφύλιο πόλεμο, ο ελληνικός εμφύλιος ήταν κατ' ουσίαν ένας πόλεμος μεταξύ βορείων και νοτίων. Αυτή η πλευρά του εμφυλίου δεν μελετήθηκε καθόλου και προτείνω το θέμα για έρευνα απ' τους ιστορικούς. Βέβαια, τα φιλικά τότε προς τους Έλληνες κομμουνιστές κομμουνιστικά κράτη βρίσκονταν στο Βορρά. Και τα ελληνικά βουνά του ελληνικού Βορρά είναι καταλληλότερα για ανταρτοπόλεμο. Όμως, οι νότιοι Έλληνες αριστεροί δεν έδειξαν ιδιαίτερη προθυμία να παν εθελοντές στον Δημοκρατικό Στρατό.

Σου λεν, καλύτερα να σκοτωθούν και για λογαριασμό μας οι Μακεδόνες σύντροφοι.

Οι Ρουμελιώτες, που κι αυτοί πολέμησαν στον Δημοκρατικό Στρατό, έχουν μεγαλύτερη σχέση με τους βόρειους παρά με τους νότιους Έλληνες, όπως φαίνεται καθαρά και από τους άλλους εμφύλιους πολέμους που γίνονται στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Που κατ' ουσίαν είναι πόλεμοι μεταξύ Πελοποννησίων και Ρουμελιωτών. Από τότε οι Έλληνες είχαν συνείδηση πως δεν θα καλοπεράσουν απ' τους Πελοποννήσιους κοτζαμπάσηδες και τους διαδόχους τους, τους σημερινούς πολιτικούς, που η Πελοπόννησος τους παράγει με την ίδια ευκολία που η Μακεδονία παράγει ροδάκινα.

Τολμώ να πω, πως ο εμφύλιος πόλεμος 1946-1949 είναι η συνέχεια της ανολοκλήρωτης επανάστασης του 1821. Που όπως εκείνη, έτσι και τούτη έμεινε ανολοκλήρωτη. Τι θα γίνει, λοιπόν; Θα μάθουμε κάποτε σ' αυτόν τον τόπο να ολοκληρώνουμε αυτά που αρχίζουμε; Καταλαβαίνετε τώρα γιατί ο εμφύλιος συνεχίζεται με άλλες μορφές, λιγότερο αιματηρές; Πώς αλλιώς να εξηγήσει κανείς το μίσος των μισών Ελλήνων για τους άλλους μισούς;

2. Το επίσημο ψέμμα

Ο στρατηγός Μαντάς, απ' τους πρωταγωνιστές του εμφυλίου, μιλάει για τους μαχητές, τόσο του Εθνικού όσο και του Δημοκρατικού στρατού, λέει εκείνο το περίφημο: Ήταν όλοι τους καλοί Έλληνες! Προφανώς, ο συμπαθέστατος κατά τα άλλα στρατηγός ήθελε να πει: ήταν όλοι τους Έλληνες. Γιατί, καλοί Έλληνες αποκλείεται να ήταν όλοι τους. Όσο διαρκεί ένας πόλεμος, οι εμπόλεμοι χωρίζονται κατ' ανάγκην σε καλούς και σε κακούς, όπως στα αστυνομικά φιλμ, όπως στα γουέστερν, όπως σε κάθε σύγκρουση μικρή ή μεγάλη. Αν δεν θεωρήσεις κακό τον αντίπαλό σου, πώς διάολο θα τον σκοτώσεις; Σκοτώνονται οι καλοί μεταξύ τους, όπως λέει ο στρατηγός;

Βέβαια, είναι εντελώς διαφορετικό ποιον απ' τους αντιμαχομένους θεωρείς καλό και ποιον κακό. Αλλά κι εδώ το δίλημμα λύνεται όπως στο σινεμά, όπως στο ποδόσφαιρο: Καλός είναι αυτός με τον οποίο εξ αρχής συντάσσεσαι και υποστηρίζεις, πριν καν διαπιστώσεις πως είναι καλός.

Μπορείς, ωστόσο, να πεις πως και οι δυο ομάδες έπαιξαν (ή πολέμησαν) καλά ή κακά. Όμως, σε μια τέτοια περίπτωση πρέπει να είσαι οπαδός άλλης ομάδας, που δεν αγωνίζεται ή τόσο αμερόληπτος, που να αδιαφορείς για το ιδεολογικό και συναισθηματικό φορτίο, που απ' τη φύση του κουβαλάει ένας αγώνας, κυρίως πολιτικός. Όμως, ο Μαντάς δεν είναι ένας αμερόληπτος «κριτικός του αγώνα» (του εμφυλίου πολέμου). Διότι η ομάδα του Εθνικού έπαιξε σαφώς χειρότερα από την ομάδα του Δημοκρατικού, παρόλο που νίκησε χάρη στη σκανδαλώδη μεροληψία του Αμερικανού διαιτητή.

Άλλωστε, δε θα σφαιζόντουσαν μεταξύ τους οι Έλληνες, αν οι μεν θεωρούσαν τους δε καλούς Έλληνες εξ αρχής. Κι όταν το λες αυτό εκ

των υστέρων, δεν είσαι παρά ένας δημαγωγός που επιδιώκει την εθνική συμφιλίωση με κούφια λόγια, χωρίς να πολυνοιάζεται να δει πώς θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί η από όλους επιθυμητή συμφιλίωση κατά τρόπο ουσιαστικότερο και διαρκέστερο.

Προσωπικά πιστεύω πως η εν λόγω συμφιλίωση είναι δυνατή μόνο όταν πάψουμε να λέμε ψέμματα στους Έλληνες, διατηρώντας ωστόσο ο καθένας τις απόψεις του για τα αντικειμενικά γεγονότα. Όταν, όμως, η πληροφόρηση για τα γεγονότα δεν είναι πλήρης και έντιμη, το ψέμμα προκύπτει αυτομάτως, όσο κι αν προσπαθήσεις να παραμείνεις αμερόληπτος.

Προσέξτε τώρα τις δύο εκδοχές για τα θύματα του εμφυλίου, και τις δύο επίσημες, και πείτε μου αν είναι δυνατό να προκύψει εθνική συμφιλίωση κάτω απ' αυτό το επίσημο και ίσως μεθοδευμένο μπέρδεμα. Η «Ιστορία του εμφυλίου πολέμου» των Παπαρόδου και Τσολάκα, που γράφηκε με τη φροντίδα της Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, μιλάει για 15.969 νεκρούς στρατιώτες του Εθνικού Στρατού έναντι 13.676 του αλβανικού μετώπου. Η «Ιστορία του εμφυλίου πολέμου» του ΓΕΣ, μιλάει για 8.249 νεκρούς στρατιώτες. Περίπου τους μισούς απ' αυτούς που σημειώνει η άλλη, η εξίσου επίσημη και εξίσου αντικομμουνιστική ιστορία του εμφυλίου. Ποια απ' τις δυο εκδοχές να πιστέψεις; Καμιά.

Και η δυσπιστία για την ίδια μας την ιστορία στο σύνολό της, εγκαθίσταται αυτομάτως. Αν τώρα πάρεις υπ' όψιν και τους λογαριασμούς της άλλης πλευράς, χάθηκες στο πέλαγος της ψευδολογίας. Ο Δημοκρατικός Στρατός μιλούσε για 27.161 νεκρούς στρατιώτες του Εθνικού Στρατού. Προτείνω να προσθέσετε τα τρία νούμερα και να διαιρέσετε με το τρία. Όσο για τους νεκρούς του ΔΣ, κανείς δεν τους μέτρησε. Όταν προτείνουν αριθμούς νεκρών ανταρτών, απλώς αραδιάζουν νούμερα κατ' εικασίαν.

3. Επέσατε θύματα, αδέρφια εσείς...

Οι Ισπανοί της σημερινής Ισπανίας, έστησαν ένα μνημείο προς τιμήν όλων των νεκρών του εμφυλίου. Παίρνει την ιδέα ο έξυπνος Έβερτ, την ξεγυμνώνει απ' την ουσία της που είναι η αναγνώριση της ισπανικότητας όλων των νεκρών του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, και στήνει στην πλατεία Κλαυθμώνος το μνημείο της εθνικής συμφιλίωσης, έτσι αορίστως. Όχι προς τιμήν όλων των νεκρών του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, αλλά της εθνικής συμφιλίωσης αορίστως, πέρα των αιμάτων και της σφαγής, πέρα της οδυνηρής μνήμης και κυρίως πέρα της επίσημης αναγνώρισης της βαθύτατης ελληνικότητας των μαχητών του Δημοκρατικού Στρατού. Φυσικά, και των Ελλήνων κομμουνιστών που τους καθοδηγούν.

Το εβέρτειο μνημείο, ενώ έχει βαθύτατη σχέση με τη δημαγωγία, ουδεμία σχέση έχει με μια ειλικρινή πρόθεση για εθνική συμφιλίωση επί της ουσίας. Και η ουσία είναι πως οι Έλληνες κομμουνιστές είναι τόσο Έλληνες, όσο δεν ήταν ποτέ οι στρατιές των δοσιλόγων συνεργατών όλων των καταχτητών της Ελλάδας, από υπάρξεως Ελλάδας. Κι όταν οι

δοσιολογοί και οι κομπραδόροι κόπτονται για τα «εθνικά συμφέροντα», τότε δε σου χρειάζεται τίποτα περισσότερο για να καταλάβεις πως τούτη η χώρα αντλεί την εθνική της υπόσταση απ' το εθνικό ψέμμα.

Η Ελλάδα είναι καταδικασμένη σε θάνατο, ακριβώς γιατί στηρίζει την υπόστασή της σε μια ατέλειωτη σειρά επίσημων ψευμάτων, που προτείνονται ως ελληνική ιστορία απ' αυτούς που ξέρουν πως αν δεν κραυγάζεις υπέρ της ελληνικότητάς σου δυο φορές την ημέρα τουλάχιστον, αν όχι και πέντε όπως οι μουσουλμάνοι τη μουσουλμανικότητά τους διά της προσευχής, δεν έχει διορισμό στο δημόσιο. Εδώ, Έλληνας είναι ο κάθε δοσιλόγος αρκεί να λέει συνέχεια, και μέσα του και έξω του «είμαι Έλληνας, είμαι Έλληνας» μέχρι να το πιστέψει κι ο ίδιος. Και, βέβαια, είσαι τόσο πιο καλός Έλληνας, όσο περισσότερους «ανθέλληνες» παλουκώνεις. Αυτοί που έστησαν στις πλατείες τα περισσότερα παλουκωμένα κεφάλια ανταρτών, πήραν πριμ εθνικοφροσύνης. Είναι αυτοί που έφεραν την Ελλάδα στο χάλι που βρίσκεται σήμερα, και όχι, βέβαια, οι κομμουνιστές.

Φυσικά, θα μπορούσαν να τη φέρουν κι εκείνοι σε τέτοιο ή και σε χειρότερο χάλι, αν σκεφτούμε αυτά που συνέβησαν στις χώρες του πρώην υπαρχτού και νυν ανύπαρχτου σοσιαλισμού. Όμως, είναι βαθύτατα ανέντιμο και εντελώς υποκριτικό να αποφαινέσαι για την ιστορία εκ του ασφαλούς. Τότε που οι κομμουνιστές αγωνίζονταν στο βουνό, κανείς δεν θα μπορούσε να προλέξει τα μελλούμενα. Αυτοί που σκοτώνονταν για τα ιδανικά τους, πίστευαν ειλικρινά στον καλύτερο κόσμο που είναι νάρθει. Δεν ήρθε. Αλλά αυτό δε μειώνει σε τίποτα ούτε την εντιμότητά τους ούτε την καλές τους προθέσεις ούτε τον ηρωισμό τους ούτε την ελληνικότητά τους.

Οι Έλληνες κομμουνιστές είναι πρόσωπα τραγικά. Και γιαυτό, άξια κάθε σεβασμού. Στην αρχαία ελληνική τραγωδία, ο τραγικός ήρωας είναι πάντα καλός και συμπαθής. Αλλά πάντα συντριβεται στο τέλος. Γιατί ξεπερνάει τα κοινά ανθρώπινα όρια, στην προσπάθειά του να κάνει το καλό. Οι Έλληνες κομμουνιστές μόνο καλό προσπάθησαν να κάνουν σ' αυτόν τον τόπο. Γονατίστε με σεβασμό μπροστά σ' αυτούς τους τραγικούς ήρωες.

4. Ο απολογισμός της φρίκης

Άλλη μια φορά δανειζομαι απ' το πολύτιμο βιβλίο του Τάσου Βουρνά «Ο εμφύλιος» μερικά χρήσιμα στατιστικά στοιχεία, που δείχνουν το μέγεθος της καταστροφής που επέφερε ένας πόλεμος, πολύ πιο επιβλαβής για την οικονομία του τόπου και πολύ πιο θανατερός για τους Έλληνες, και απ' τον πόλεμο της Αλβανίας και από την κατοχή. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως η Ελλάδα βρίσκεται σε συνεχή πολεμική αναταραχή από το 1940 μέχρι το 1949. Για όλο τον κόσμο ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος διαρκεί 5 ή 6 χρόνια. Για την Ελλάδα διαρκεί 9. Τόσο τα Δεκεμβριανά όσο και ο εμφύλιος δεν είναι παρά η ελληνική ουρά του

Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αν δεν υπήρχε κεφάλι, δεν θα υπήρχε ούτε ουρά.

Έχουμε και λέμε: Ένα εκατομμύριο αγρότες μεταφέρονται απ' τα χωριά τους στα αστικά κέντρα και αρχίζει έτσι η καταστροφική εσωτερική μετανάστευση, στην αρχή κατ' ανάγκη, στη συνέχεια πάλι κατ' ανάγκη, αλλά διαφορετικής τάξεως. Οι χωρικοί δυσκολεύονται να γυρίσουν στα κατεστραμμένα χωριά τους. Άλλωστε, κάποιιοι τα βολεύουν όπως όπως στα αστικά κέντρα. Η αγροτική παραγωγή βρίσκεται 30% κάτω απ' την προπολεμική, κι από τότε δεν θα συνέλθει ποτέ εντελώς.

Το 1949 που είναι το έτος αναφοράς για τη στατιστική του θανάτου και της καταστροφής, η βιομηχανική παραγωγή βρίσκεται στο 87% της προπολεμικής και δεν θα συνέλθει ποτέ εντελώς. Οι εμπορικές εξαγωγές βρίσκονται στο 28% σε σχέση με τις προπολεμικές, και δεν θα συνέλθουν ποτέ εντελώς. Ο πληθωρισμός καλπάζει και το ελληνικό «νιου νητλ» που προσπαθεί να εφαρμόσει ο διαπρεπής οικονομολόγος Κυριάκος Βαρβαρέσσος αποτυγχάνει με τέτοια παταγώγη μεγαλοπρέπεια, που ο αναμορφωτής της οικονομίας μεταναστεύει στην Αμερική για να γλυτώσει την κατακραυγή. Κανείς δεν μπορεί να κάνει θαύματα, κυρίως στην Ελλάδα - και όχι μόνο την μετεμφυλιοπολεμική.

Απ' το 1940 μέχρι το 1949 μισό εκατομμύριο Έλληνες παν πρόωρα στον παράδεισο ή την κόλαση, αναλόγως με τα πολιτικά τους φρονήματα. Το 1950, στις φυλακές και τα ξερονήσια βρίσκονται 50.000 Έλληνες, ως αιχμάλωτοι μάλλον τώρα πια παρά ως επικίνδυνοι για τη δημόσια ασφάλεια. Το μεγάλο αίσχος της Μακρονήσου μόλις τώρα περνάει στην κορυφαία του φάση. Σε σημείο που ο Γεώργιος Καρτάλης να λέει στο βασιλιά πως, αν δεν τον πιστέψει για όσα φρικτά του λέει σχετικά με τη Μακρονήσο θα πρέπει να τον στείλει στο στρατοδικείο. Τώρα στο κολαστήριο της Μακρονήσου συμβασιλεύει ο Δημ. Ιωαννίδης, ο κατοπινός συνσωτήρας μαζί με τον Γ. Παπαδόπουλο.

Οι αντάρτες του ΔΣ που περνούν στις σοσιαλιστικές χώρες είναι 60.000. Και 30.000 τα παιδιά του περίφημου «παιδομαζώματος». 3.033 είναι οι ήδη εκτελεσθέντες με αποφάσεις των στρατοδικείων και άλλοι 2.289 μελλοθάνατοι αγωνιούν στις φυλακές το 1950. Οι καταδικασμένοι από ισόβια και κάτω είναι 16.738. Και 5.425 περιμένουν στις φυλακές τη σειρά τους να δικαστούν. Ενώ οι διανοούμενοι Σπύρος Μελάς, Στρατής Μυριβήλης, Πέτρος Χάρης, Παν. Κανελλόπουλος, Κων. Τσάτσος και ένα σωρό ακόμα υπερθεματίζουν για τις εκτελέσεις και το βασανισμό των αριστερών. Απ' αυτούς, μόνο οι Χάρης και Κανελλόπουλος αναγνωρίζουν αργότερα πως τότε έκαναν λάθος. Γράψε λάθος, που λέμε. Βιβλία όμως πώς να γράψεις με τέτοιο ήθος;

5. Το «παιδομάζωμα»

Και οι μεν ενήλικες μπορούν να σφάζονται στους πολέμους μεταξύ τους όσο θέλουν. Τα παιδιά τους όμως; Αν οι μεγάλοι αγαπούσαν σ' αλήθεια τα παιδιά, δε θα τολμούσαν να εμπλακούν σε πόλεμο. Άλλω-

στε, το παιδί του εχθρού αποκλείεται να είναι εχθρός. Ωστόσο, θα ακουλουθήσει κι αυτό την τύχη των γονιών του.

Ένα τεράστιο πρόβλημα είχε δημιουργηθεί στις περιοχές που κατείχαν οι αντάρτες και που ήταν είτε πεδία μαχών είτε πιθανά πεδία μαχών. Τι θα γίνει με τα παιδιά των χωρικών που κατοικούσαν σ' αυτές τις περιοχές, και κυρίως με τα παιδιά των ανταρτών; Για λόγους στοιχειώδους ανθρωπισμού και πάντα με τη συγκατάθεση των γονιών, η κυβέρνηση του βουνού αποφάσισε να μαζέψει αυτά τα παιδιά και για ασφάλεια να τα στείλει στις σοσιαλιστικές χώρες, που πρόθυμα δέχτηκαν να τα φιλοξενήσουν μέχρι να σταματήσει ο πόλεμος. Ήταν σ' αλήθεια ένα παιδομάζωμα. Αλλά η λέξη αυτή είναι ιστορικά βεβαρυμένη στην Ελλάδα. Έτσι λεγόταν στη διάρκεια της τουρκοκρατίας η «στρατολόγηση» νηπίων για τα τάγματα των γενιτσάρων. Ο συνειρμός για τους δημαγωγούς δεν ήταν καθόλου δύσκολος. Αφού οι αντάρτες ήταν εχθροί της Ελλάδας, δεν μπορούσαν παρά να μιμούνται τους Τούρκους. Ήθελαν να φτιάξουν τάγματα γενιτσάρων. Για να τα χρησιμοποιήσουν τότε; Μα, ύστερα από πενήντα, από εκατό χρόνια, δεν έχει σημασία, αφού ούτως ή άλλως οι κομμουνιστές θα παρέμεναν για πάντα εχθροί της Ελλάδας. Οι «εθνικόφρονες» θα προτιμούσαν να μείνουν τα παιδάκια στα πεδία των μαχών και να πεθάνουν κι αυτά σαν Έλληνες (!) παρά να σωθούν απ' τους ανθέλληνες. Ο ταρτουφισμός και η υποκρισία του κράτους των δοσιλόγων σ' όλο του το φριχτό μεγαλείο.

Φυσικά, ήξεραν πως τα περισσότερα απ' τα 25.000 Ελληνόπουλα που στάλθηκαν στις σοσιαλιστικές χώρες για να σωθούν όχι μόνο από τον άμεσο κίνδυνο που συνελάγεται ένας πόλεμος αλλά και από τον εξαστεία θάνατο, ήταν παιδιά ανταρτών ή στενών συγγενών ανταρτών. Άλλωστε, τα παιδιά ανταρτών ή στενών συγγενών ανταρτών που, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο έπεφταν στα χέρια του λεγόμενου Εθνικού Στρατού, δεν αντιμετωπιζόνταν όπως όλα τα παιδιά. Αντιμετωπιζόνταν σαν προβληματικά παιδιά με ειδικές ανάγκες. Και κλείνονταν σε ειδικά αναμορφωτήρια, όπως οι περίφημες Σχολές Φρειδερίκης της Λέρου. Από τα αναμορφωτήρια της Λέρου, καλύτερα τα ελληνικά σχολεία που οργάνωσαν με εντυπωσιακή ταχύτητα οι Έλληνες στις σοσιαλιστικές χώρες, αυτό είναι προφανές. Άλλωστε, τα σχολικά βιβλία ιστορίας, γεωγραφίας και ελληνικής γλώσσας που έγραψαν και τύπωσαν οι εξ ανταρτών Έλληνες εκπαιδευτικοί, παραμένουν και σήμερα υποδειγματικά από κάθε άποψη. Πώς και γιατί, λοιπόν, το λεγόμενο παιδομάζωμα ήταν γενοκτονία και γενιτσαρισμός;

Επί συνόλου 55.167 πολιτικών προσφύγων που ζούσαν στις ανατολικές χώρες μέχρι τον επαναπατρισμό τους το 1975, οι 46.364, ήτοι ποσοστό 80%, είχαν πτυχίο Ανωτάτης Σχολής. Ανάμεσά τους, και τα παιδιά του παλιού «παιδομαζώματος» που δεν επέστρεψαν στην Ελλάδα νωρίτερα μέσω του Ερυθρού Σταυρού. Γιατί, ο γονέας που ζούσε στην Ελλάδα και ζητούσε το παιδί του μέσω του Ερυθρού Σταυρού, το είχε αμέσως. Λοιπόν, αυτά τα χωριατόπουλα θα σπούδαζαν αν έμεναν στην Ελλάδα;

6. Το όπλο παρά πόδα

Η τεράστια εξάπλωση του αντάρτικου σ' ολόκληρη την Ελλάδα, ακόμα και στα νησιά, και κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα, δημιούργησε την ψευδαίσθηση στον Ζαχαριάδη πως τίποτα δεν τέλειωσε οριστικά με την ήττα στο Γράμμο και το Βίτσι. Άλλωστε, οι 5.500 αντάρτες που δρούσαν στα πέρα του Γράμμου και του Βίτσι βουνά της Μακεδονίας και της Θράκης, μέχρι τον Έβρο, και κυρίως το ισχυρότατο αντάρτικο της χερσονήσου της Χαλκιδικής που κατέρρευσε μετά τον Γράμμο, δημιούργησαν την πεποίθηση πως όσοι αντάρτες παρέμεναν εγκλωβισμένοι στα βουνά θα μπορούσαν να είναι ο πυρήνας για έναν ακόμα γύρο.

Πρέπει να σημειώσουμε πως παρά την κατάρρευση του μετώπου του Γράμμου, οι αντάρτες των βουνών της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας, της Θράκης και της Χαλκιδικής, συνέχιζαν να μάχονται μέχρι τον Ιανουάριο του 1950. Δεν ήταν ο ηρωισμός που έσπρωχνε αυτούς τους ανθρώπους στη μάχη. Ήταν η απελπισία του εγκλωβισμένου που δεν τα κατάφερε να φύγει απ' την Ελλάδα μαζί με τους άλλους για να γλυτώσει το κεφάλι του. Οι αντάρτες των υπολειμμάτων του ηττημένου Δημοκρατικού Στρατού ήξεραν τι τους περιμένει αν πέσουν στα χέρια των ανθρώπων της κυβέρνησης της Αθήνας.

Τούτος ο ματωμένος επιλογος είναι ό,τι πιο φριχτό υπάρχει στην ιστορία του εμφυλίου πολέμου. Όσοι απ' τους εγκλωβισμένους αντάρτες συλλαμβάνονταν ή παραδίδονταν, σφάζονταν επί τόπου. Συνεπώς, αν οι άλλοι αντάρτες που κατέφυγαν στις σοσιαλιστικές χώρες βιάζονταν να ξαναμπούν στην Ελλάδα αναδιοργανωμένοι και καλύτερα εξοπλισμένοι, θα μπορούσαν να συνεχίσουν τον αγώνα από κει που τον σταμάτησαν στο Γράμμο!

Ο Ζαχαριάδης τώρα πια έχει παραφρονήσει εντελώς. Του είναι αδύνατο να αποδεχτεί το τετελεσμένο γεγονός της ήττας. Εύκολο είναι; Ήταν τέτοια η δύναμη και η ορμή του αντάρτικου, που η ήττα φαινόταν γεγονός εντελώς παράλογο. Και όμως, ήταν γεγονός τετελεσμένο και αμετάκλητο. Παρά ταύτα, οι αντάρτες που κατέφυγαν στις σοσιαλιστικές χώρες παραμένουν συντεταγμένοι σε στρατιωτικά σώματα, αν και άοπλοι. Οι σύντροφοι των σοσιαλιστικών χωρών φρόντισαν να τους αφοπλίσουν σχεδόν μόλις πέρασαν τα σύνορα.

Και σα να μην έφτανε η τραγωδία της ήττας και η φάρσα του άοπλου στρατού, πάνω κει έρχεται και ο Παρτσαλίδης, πρόεδρος της κυβέρνησης του βουνού που δε βρίσκεται πλέον στο βουνό αλλά στο Βουκουρέστι, να πει με τον πιο επίσημο τρόπο πως ο Δημοκρατικός Στρατός δεν ηττήθηκε. Απλώς έθεσε το όπλο παρά πόδα!

Αυτό ήταν. Σου λέει η κυβέρνηση της Αθήνας, αφού αυτοί έβαλαν το όπλο παρά πόδα, πρέπει να το βάλουμε και μεις ώστε να είμαστε έτοιμοι να τους αντιμετωπίσουμε όταν εισβάλουν. Κι έτσι, οι διωγμοί συνεχίζονται, τα στρατοδικεία βρίσκονται στη θέση τους, τα εκτελεστικά αποσπάσματα ομοίως. Ο εμφύλιος πόλεμος συνεχίζεται κανονικά, αν και

χωρίς πόλεμο. Είναι η ελληνική παραλλαγή του ψυχρού πολέμου, που δεν είναι και τόσο ψυχρός.

Αυτό το παρά πόδα ήταν η μεγαλύτερη γκάφα που διαπράχθηκε ποτέ σ' όλα τα αντάρτικα όλων των εποχών. Μωραίνει Κύριος (Ζαχαριάδης)... κλπ. Κύριε, είτε είσαι νικητής είτε είσαι νικημένος. Νικημένος νικητής, μόνο στη εξημμένη φαντασία του Ζαχαριάδη θα μπορούσε να υπάρξει.

7. Ο θάνατος του Καραγιώργη

Μέχρι οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες να μεταφερθούν στην πρωτεύουσα του Ουζμπεκιστάν, την Τασκένδη, μοιράζονται σε στρατόπεδα στην Αλβανία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, την Πολωνία και την Τσεχοσλοβακία. Όχι στη Βουλγαρία, πάντως. Η Βουλγαρία, αν και χώρα σοσιαλιστική τώρα πλέον, είναι ο ένας απ' τους δύο «προαιώνιους εχθρούς» της Ελλάδας. Και αν οι τελευταίοι ιστορικά εχθροί της Ελλάδας, οι κομμουνιστές, ζητούσαν καταφύγιο κοντά στους προαιώνιους εχθρούς της Ελλάδας, τους Βούλγαρους, δεν έμενε παρά να φέρουν εκεί και τους Τούρκους, ώστε οι εκ σοβινιστών ηλίθιοι (συνήθως αυτά τα δύο παν μαζί) να τα μπερδέψουν κι άλλο και να μην ξέρουν πια ποιους αφορά το γνωστό ηλιθιώδες πατριωτικό ασμάτιο «Τι ζητούν οι Βούλγαροι στη Μακεδονία». (Αυτοί ξέρουν τι ζητούν στη Μακεδονία, εμείς δεν ξέρουμε τι ζητούμε στην Ελλάδα).

Η έδρα του κόμματος βρίσκεται στο Βουκουρέστι, πρωτεύουσα μιας χώρας προαιώνιως φιλικής προς την Ελλάδα, αν και προσφάτως μπήκε κι αυτή στη λίστα των εχθρών του ελληνικού έθνους, το οποίο ωστόσο μόνο από τον εαυτό του κινδύνεψε σοβαρά σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του, όπως φαίνεται καθαρά και από τον μόλις λήξαντα εμφύλιο.

Στο Βουκουρέστι είναι που άρχισαν οι πρώτες γκρίνιες ανάμεσα στους ηττημένους. Εδώ, μια οικογενειακή δυσκολία σου τυχαίνει και ξεσπάς στη γυναίκα σου και τα παιδιά σου, και να μην ξεσπάσεις στον Κώστα Καραγιώργη, που θεωρεί άστοχη την πολιτική του όπλου παρά πόδα; Όχι το όπλο παρά πόδα, αλλά στην αποθήκη για να χρησιμοποιηθεί εν καιρώ, αν και όταν εμφανιστούν οι κατάλληλες συνθήκες, λέει λογικότατα ο διανοούμενος Καραγιώργης, πρώην διευθυντής του «Ριζοσπάστη», πριν αυτός σπάσει απ' τη ρίζα του, αρχηγός και του πρώτου και του δεύτερου αντάρτικου της Θεσσαλίας, κομμουνιστής δοκιμασμένος, κομματικής ηλικίας 30 ετών. Όχι στην αποθήκη, λέν οι περί τον Ζαχαριάδη, παρά πόδα, το είπαμε.

Το είπατε, αλλά ο Στάλιν άλλα είπε, αν και όχι εντελώς καθαρά για να το πάρετε απόφαση. Καλό είναι, σκέφτεται ο Στάλιν, να υπάρχει στην κυβέρνηση της Αθήνας ο φόβος του κομμουνιστικού κινδύνου για να πιέζουμε τους Αμερικανούς μ' αυτόν τον μπαμπούλα. Συνεπώς, το παρά πόδα του Ζαχαριάδη μάλλον δεν ήταν τυχαίο. Όμως, ο εντιμότατος Καραγιώργης δεν έχει καμιά σχέση με τον πολιτικό κνιισμό. Κι αυτός είναι ο λόγος που βρίσκει το θάρρος να στείλει ένα γράμμα στο αδερφό

ΚΚ της Σοβ. Ένωσης, στο οποίο, μεταξύ άλλων λέει: «Υπάρχει ένας βαρύς ίσκιος πάνω απ' το κόμμα μας, που έχει γίνει πια καθεστώς. Και θα χρειαστεί ένα επίμονο προτσές για να σπάσει». Οποία γνησίως κομμουνιστική αφέλεια, ενός γνήσιου κομμουνιστή! Σύντροφε Καραγιώργη, έτσι εύκολα σπάει ο βαρύς ίσκιος της κομματικής γραφειοκρατίας; Και μάλιστα σε στιγμές αλλοφροσύνης, αμέσως μετά από μια τρομερή ήττα; Άντε, τώρα στη φυλακή του Βουκουρεστίου, για να πεθάνεις εκεί ως εχθρός του λαού, δηλαδή του Ζαχαριάδη. Το παλιό σου σοβαρό τραύμα στο κεφάλι και το καινούργιο, το ακόμα πιο σοβαρό μέσα στο κεφάλι, θα σε στείλουν στον τάφο μια ώρα αρχύτερα. Αιώνια σου η μνήμη, μεγάλε σύντροφε. Ήσουν το πρώτο εξιλαστήριο θύμα για μια ήττα, που έκανες ό,τι μπορούσες για να την αποτρέψεις.

8. Ο Παπάγος ετοιμάζεται

Ναι μεν η Δεξιά νίκησε, οι Έλληνες όμως της Ελλάδας (γιαυτούς που κετέφυγαν στις σοσιαλιστικές χώρες δε γεννάται θέμα) παραμένουν αριστεροί, τουλάχιστο κατά το μισό αν όχι και περισσότερο. Αυτό το γνωρίζουν όλοι οι πολιτικοί ηγέτες, δεξιοί και κεντρώοι. Και όλοι σπαν το κεφάλι τους να τα βολέψουν με τους αριστερούς, εν όψει των επικείμενων εκλογών.

Οι προτάσεις για δικτατορία απορρίπτονται ακόμα κι απ' τον Παπάγο. Ο Παναγιώτης Πιπινέλης, μόνιμος υφυπουργός Εξωτερικών και ιδιοκτήτης μεταξύ πολλών άλλων και των μορντέλων στα Βούρλα του Πειραιά, που θα τα δώσει να γίνουν φυλακές, δεν φτουράει για δικτάτορας, όπως κάποιοι πίστευαν. Όχι γιατί είναι ιδιοκτήτης μορντέλων, τούτος ο ζάπλουτος μπουρδελοαριστοκράτης, αλλά γιατί είναι ένα ανθρώπακι του κερατά, που με τον πλούτο του εξαγοράζει τους πάντες, ακόμα και τους βασιλιάδες τούτου του μορντελότοπου που ήταν τότε η Ελλάδα. (Ή μήπως θα πρέπει ν' αλλάξω το χρόνο του ρήματος και να το βάλω στον ενεστώτα; Άστο καλύτερα για αργότερα, να βγει κι ο Κουσκωτάς απ' τη φυλακή με το καλό). Οι Αμερικανοί θα τον ήθελαν τον Πίπη για δικτάτορα, για να τον έχουν στο χέρι. Όμως ο Παπάγος, που δεν ήταν καθόλου αναξιοπρεπής άνθρωπος, δεν τον ήθελε. Και ήταν ειλικρινής όταν έλεγε πως δεν ήθελε μια απροκάλυπτη δικτατορία. Προτιμούσε την καλυμμένη. Πάντως, ό,τι κι αν πεις γιαυτόν, δεν μπορείς να πεις πως ήταν γελοίος ως ο Πιπινέλης. Δεν ήταν απροσημάτιστα φιλοδικτατορικός ο μεγαλοαστός Παπάγος. Ενώ το αξίωμα του Αρχιστρατήγου που διατηρεί, η αίγλη απ' αυτό το αξίωμα που είχε και στη διάρκεια του αλβανικού πολέμου καθώς και η φυλάκισή του στην κατοχή, του δίνουν απεριόριστο κύρος στους κύκλους μιας κάποιας ευπρεπούς Δεξιάς, που καταλαβαίνει πως αν δεν πατάξει το δεξιό παρακράτος θα κάνει ζημιά περισσότερο στον εαυτό της παρά στην Αριστερά.

Ο Παπάγος κάνει πράγματι ό,τι μπορεί για να διαλύσει τις παρακρατικές δεξιές συμμορίες που συνεχίζουν να λυμαίνονται την ύπαιθρο. Αλλά δεν μπορεί πολλά, ούτε αυτός. Το δεξιό παρακράτος είναι θεσμός

στην Ελλάδα, όπως θα μπορούσε να βεβαιώσει και ο διάδοχός του, ο Κων. Καραμανλής, που θα την πατήσει άγρια αργότερα, με τη δολοφονία του Γρ. Λαμπράκη.

Είναι, λοιπόν, τότε, αμέσως μετά τη λήξη του εμφυλίου, που ο Παπάγος λέει εκείνο το περίφημο: «Αν αριστερισμός σημαίνει βελτίωση των βιοτικών συνθηκών του λαού μας, τότε όλοι μας είμαστε αριστεροί, από τον βασιλέα μέχρι τον πιο ταπεινό πολίτη». Είναι φανερό πως ο Αρχιστράτηγος ετοιμάζεται να κατέβει στις εκλογές, παρότι οι Αμερικανοί δεν τον προτιμούν.

Όμως, αυτός που θα κάνει τη μεγάλη έκπληξη με τον φιλοαριστερισμό του, είναι ο Νικόλαος Πλαστήρας, ο θαυμαστής του Μουσολίνι, ο άνθρωπος που ζήτησε απ' τους Γερμανούς να τον χρίσουν πρωθυπουργό, όπως αποκάλυψαν οι Εγγλέζοι για να τον ρίξουν απ' την κυβέρνηση αμέσως μετά τα Δεκεμβριανά και αφού τον χρησιμοποίησαν όσο χρειαζόταν. Ο Πλαστήρας ζητάει τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ, για να κατέβει στις εκλογές και να δει ο λαός πόσο άχρηστοι είναι οι κομμουνιστές, αφού τα έκαναν μούσκεμα τελικά. Κατηγορηματικά αντίθετος με τέτοιους «εξτρεμισμούς» είναι τόσο ο Γ. Παπανδρέου, φανερά αντικομμουνιστής πλέον, όσο και ο Σοφ. Βενιζέλος. Ενώ οι Σβώλος και Τσιριμώκος κάνουν ειλικρινείς και φιλότιμες προσπάθειες να σταματήσει ο διωγμός τόσο των κομμουνιστών, όσο και των δικών τους σοσιαλδημοκρατών.

28. Η ΜΕΤΕΜΦΥΛΙΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. Το στόλισμα του γαμπρού

Οι εκλογές ορίζονται για τις 5 Μαρτίου 1950, με το σύστημα της απλής αναλογικής, όπως και οι αμέσως προηγούμενες, του 1946. Απ' τις οποίες μας χωρίζουν τέσσερα ματωμένα χρόνια. Ναι το 1946 και το 1950 στην απλή αναλογική, όχι σήμερα στην απλή αναλογική! Η βλακεία στην Ελλάδα είναι μονίμως μη αναλογική με την ιστορική συγκυρία. Όταν όλοι περιμένουν δικτατορία, εμφανίζεται δημοκρατία, αν και ελληνική, και όταν όλοι περιμένουν δημοκρατία, εμφανίζεται χούντα ελληνικοτάτη και συνελπώς κατ' ανάγκην βλακωδεστάτη. Τι τόπος, μα τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου! (Δεκατρείς, μαζί μ' αυτόν των Ελλήνων Χριστιανών).

Εν πάση περιπτώσει, ο Παπάγος παραιτείται βιαστικά απ' το στρατό για να προλάβει να πάρει μέρος στις εκλογές. Και μόλις παραιτείται πέφτει η τελευταία εμφυλιοπολεμική κυβέρνηση υπό τον Διομήδη, που αντικατέστησε τον Σοφούλη, όταν αυτός πήγε στον παράδεισο για να βάλει υποψηφιότητα για άγιος. Όμως, ο Παπάγος αναζαλεί σχεδόν αμέσως την παραίτησή του απ' το στρατό. Και νάσου την άλλη μέρα στην προεκλογική πρωθυπουργία ο βεβαιωμένα πράκτορας των Άγγλων Τζων Θεοτόκης.

Αυτές οι εκλογές, λοιπόν, θα γίνουν χωρίς τον Παπάγο. Δεν ήρθε ακόμα το πλήρωμα του χρόνου. Πρέπει να συγκατανεύσουν και οι Αμερικανοί, που δεν θα αργήσουν να το κάνουν. Καταλαβαίνουν επιτέλους πως μόνο ο Παπάγος μπορεί να εφαρμόσει σωστή φιλοαμερικάνικη πολιτική χωρίς να τραβήξει το αντιαμερικανικό μένος της Αριστεράς σαν αλεξικέραυνο. Γιατί η Αριστερά παραμένει ισχυρή, παρά την ήττα και τους διωγμούς. Κι αυτή η ισχύς της Αριστεράς είναι ο λόγος που ο Παπάγος πρέπει να εμφανιστεί στο λαό ως εθνάρχης και όχι ως κομματάρχης, ώστε να μην εξαφτούν τα μίσση που σοβούν εξατέρωθεν. Ο ρόλος του εθνάρχη, που είναι εφεύρεση ελληνική, είναι να συσπειρώνει γύρω από το πρόσωπό του όσο γίνεται περισσότερους, από όσο γίνεται περισσότερα κόμματα. Η μπλόφα του υπερκομματικού και συνελπώς υπερταξικού πατέρα του έθνους πάντα πιάνει σ' έναν τόπο που είναι σταθερά γαντζωμένος στους μύθους.

Προσέξτε, λοιπόν, τι λέει η ανακοίνωση του ιδιαίτερου γραφείου του

Παπάγου, που εκδόθηκε με την ευκαιρία της προσωρινής αναίρεσης της απόφασής του να κατεβεί στις εκλογές του 1950: «Όπως ακριβώς η παραίτησις του κ. Παπάγου δεν εσήμαινε ότι ούτος απεφάσισε να πολιτευθή, ούτω και η ανάκλησις της παραιτήσεώς του ουδόλως σημαίνει ότι απεφάσισε να μην πολιτευθή. [...] Εις την αρμοδιότητα του ιδίου και μόνο απόκειται να κρίνη εάν και πότε θα συμμορφωθή προς την διαρκώς και εντονότεραν εκδηλουμένην λαϊκὴν επιθυμίαν ὅπως αναλάβῃ και την γενικωτέραν εθνικὴν προσπάθειαν».

Βέβαια, η Δεξιὰ έχει και τον Κ. Τσαλδάρη, που είναι ο ηγέτης του πιο ισχυροῦ κόμματος, του Λαϊκού. (Τα αντιλαϊκά κόμματα συνήθως ονομάζονται λαϊκά για καμουφλάζ). Ὅμως, ο Τσαλδάρης αφενός είναι ασήμαντος πολιτικός, και αφετέρου το Λαϊκό Κόμμα είναι λουμπενολαϊκό. Ὅλοι οι τραμποῦκοι και οι δοσίλογοι σ' αυτό έχουν μαζωχθεί. Και η Δεξιὰ έχει ανάγκη από λίμπινγκ, με έναν αρχηγό υπεράνω πάσης υποψίας. Βέβαια, σε λίγο οι τραμποῦκοι θα μετακινηθούν προς τη μεριά του Παπάγου, αλλά αυτό είναι μάλλον φυσικό. Η Δεξιὰ δεν θα μπορέσει ποτέ να απαλλαγεί απ' τη φασίζουσα ουρά της. Τι να κάνει, είναι ὅλοι τους παιδιά της. Και οι δοσίλογοι, και οι τραμποῦκοι, και οι χουνταῖοι αργότερα.

2. Οι εκλογές του 1950

Το πιο αριστερό κόμμα στις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950 είναι η Δημοκρατική Παράταξη υπό τους Ι. Σοφιανόπουλο, Αλ. Σβώλο και Ηλ. Τσιριμώκο. Οι Σβώλος και Τσιριμώκος είναι οι συναρχηγοί του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος ΣΚ-ΕΛΔ, και ο Σοφιανόπουλος, που προέρχεται απ' τους φιλελεύθερους, είναι ένας πανέντιμος ἄνθρωπος που δε δίστασε ποτέ να στιγματίσει τους τραμποῦκους της Δεξιᾶς. Ἄλλωστε, είναι αυτός που κατ' επανάληψιν προσπάθησε να παίξει ρόλο πυροσβέστη στην εμφύλια σύρραξη. Οι κομμουνιστές του έχουν εμπιστοσύνη. Αυτό είναι ο λόγος που δίνουν εντολή στους οπαδούς τους, να ψηφίσουν μεν Δημοκρατική Παράταξη, αλλά να σταυρώσουν μόνο τον Σοφιανόπουλο. Αφενός θέλουν να τον τιμήσουν για το ρόλο του ως μεσολαβητή και αφετέρου να δείξουν πως ήθελαν πολύ εκείνη τη μεσολάβηση, που τελικά απέτυχε, όχι από δική τους υπαιτιότητα.

Παρόλο που η Δημοκρατική Παράταξη έχει υποψηφίους μόνο σε 14 εκλογικές περιφέρειες, παίρνει το 9,7% των ψήφων επί ολοκληῖρου του εκλογικού σώματος της χώρας και 18 έδρες. Είναι μια τεράστια επιτυχία. Που γίνεται ακόμα πιο μεγάλη αν λογαριάσουμε και τις ψήφους της ΕΠΕΚ των Πλαστήρα και Τσουδερού, που είχε ταχτεί υπέρ της νομιμοποίησης του ΚΚΕ και που έρχεται τρίτο κόμμα με 16,44% και 45 έδρες.

Πρώτο κόμμα είναι το Λαϊκό με το εντελώς ασήμαντο για τέτοιο κόμμα ποσοστό 18,8% και 62 έδρες, και δεύτερο το Φιλελεύθερο με τον Σοφ. Βενιζέλο στη θέση του αρχηγού μετά τον θάνατο του Σοφούλη, με 17,24% και 56 έδρες. Το κόμμα του Γ. Παπανδρέου (που λεγεται έτσι: «Κόμμα Γ. Παπανδρέου») τοποθετείται αμέσως πριν τη Δημοκρατική

Παράταξη και παίρνει το 10,67% των ψήφων και 35 έδρες. Το ακροδεξιό και μεταξικό ΠΑΠ (Κοτζιάς, Μανιαδάκης, Τουρκοβασίλης) περιορίζεται στο 8,15% και τις 16 έδρες, και ο πολύς Ναπ. Ζέρβας παίρνει μόλις 3,65% και 3 έδρες. Υπάρχει, για να μην το ξεχάσουμε, και το Νέον Κόμμα του Σπ. Μαρκεζίνη, που παίρνει 2,5% και 1 έδρα, ενώ το Κόμμα Χ του Γρίβα δεν παίρνει καμία έδρα. Οι Παν. Κανελλόπουλος, Παπαδόπουλος και Σακελλαρίου με το ΜΕΑ μπαίνουν στην ουρά με 5,27% και 7 έδρες.

Έχουμε, λοιπόν, σ' αυτές τις πρώτες μετεμφυλιοπολεμικές εκλογές έναν απίθανο συνωστισμό κομμάτων και αποκομμάτων, που σπρώχνονται μπροστά στις κάλπες για να υποκλέψουν τις ψήφους της Αριστεράς αλλά και για μετρήσουν τις δυνάμεις τους.

Το ΚΚΕ αν και παράνομο, έχει έναν δραστήριο προεκλογικό μηχανισμό που τον διευθύνουν απ' τα χρυσήγετα δυο κλιμάκια. Το πρώτο υπό τον Νίκο Πλουμπίδη, μέλος του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ και το δεύτερο, που είναι της ΕΠΟΝ, υπό τον Σταύρο Κασιμάτη. Τα δυο κλιμάκια δεν έχουν καμία επαφή μεταξύ τους, κι αυτός είναι ο λόγος που το δεύτερο θα χαρακτηρίσει χαφιέ τον Νίκο Πλουμπίδη, όταν αργότερα θα τα μπερδέψουν τόσο μέσα σε μια πάρα πολύ δύσκολη παρανομία, που οι πάντες να υποπτεύονται τους πάντες, με συνέπεια να πληρώσει τη νύφη γιαυτό το αλαλούμ ο πανέντιμος Νίκος Πλουμπίδης. Το ΚΚΕ δυσκολεύεται να προσαρμοστεί. Ἄλλωστε, οι τρομαχτικές διώξεις κατά της Αριστεράς που συνεχίζονται παρά την απλή αναλογική καθώς και η πρόσφατη ήττα στο βουνό, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για σωστή δουλειά. Ωστόσο, τα μαντάτα για τη Δεξιὰ απ' αυτές τις εκλογές κάθε άλλο παρά ευχάριστα είναι.

3. Αμερικανοπλάστες

Ο αρχηγός του πλειοψηφήσαντος Λαϊκού Κόμματος Κων. Τσαλδάρης καλείται να σχηματίσει κυβέρνηση συνεργασίας γιατί δεν έχει αυτοδυναμία. Ὅμως, κανείς δε δέχεται να συνεργαστεί μαζί του. Ἄλλωστε, ο παλιός αρχηγός της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα Γκρίν-σγουωλντ δεν τον θέλει με τίποτα. Διαβάστε τι λέει σε μια αναφορά στην κυβέρνησή του, και θαυμάστε την τελειότητα της αμερικάνικης πολιτικής, που θα δείτε παρακάτω τι είδους ιδιοφυή ελιγμό θα κάνει.

Λέει ο εν λόγω Αμερικανός τοποτηρητής: «Δεν μπορείτε να εδραιώσετε την ειρήνη και την ησυχία στην Ελλάδα, στηρίζοντας κυβέρνηση στα δεξιά κόμματα. Οι ομάδες αυτές έχουν μια ισχυρή τάση να εξοντώσουν ὅλους τους Ἕλληνες που δεν συμφωνούν πολιτικά μαζί τους. Κατά τη γνώμη μου, έχει μεγάλη σημασία να προσπαθήσουν οι εκπρόσωποι των ΗΠΑ στην Ελλάδα να αναδείξουν μια ηγεσία μετριοπαθών και διορατικών φιλελευθέρων».

Και βρίσκονται αμέσως οι μετριοπαθείς και διορατικοί φιλελεύθεροι που ψάχνουν οι Αμερικανοί. Είναι οι Νικ. Πλαστήρας, Σοφ. Βενιζέλος, Γ. Παπανδρέου και Εμμ. Τσουδερός. Υποψήφιος Πρόεδρος της κυβερ-

νήσεως, λοιπόν, ο Νικόλαος Πλαστήρας. Και τότε είναι που η παραδοσιακή Δεξιά, που η Αμερικανοί δεν τη θέλουν με τίποτα, τρώει τα λυσσασκά της. Τι; Ο Πλαστήρας πρωθυπουργός; Αυτός ο «κομμουνιστής»; Έλα παππού να σου δείξω που το έχει η γιαγιά, μοιάζει να λεν οι χοντροκέφαλοι Δεξιοί στους Αμερικανούς. Που δε θέλουν Πλαστήρα, κι ο κόσμος να χαλάσει.

Επεμβαίνει τότε και ο έξυπνος Παν. Κανελλόπουλος, που παριστάνει και τον διανοούμενο, άσε που ήταν και σοσιαλιστής στα πολύ νιάτα του, κι αρχίζει και αυτός να βαράει τον Πλαστήρα, μπας και πείσει τους Αμερικανούς διά το εθνικώς ακατάλληλον του ανδρός.

Πάνω εκεί, ο Βενιζέλος, πάντα ανόητος και αιωνίως μωροφιλόδοξος, την κοπανάει απ' τον συνασπισμό που θα σχημάτιζε κυβέρνηση και πάει να φτιάξει μια άλλη παρέα με τον Παν. Κανελλόπουλο, με την υποστήριξη αλλά όχι και τη συμμετοχή του Τσαλδάρη. Και τότε ο Γ. Παπανδρέου, που ξέρει καλά τι κάνει, πάντα κάνει αυτό που θέλουν οι σύμμαχοι, επεμβαίνει δυναμικά και απροσχημάτιστα. Κι αφού περάσει γενεές δεκατέσσερεις τον όντως βλακέντιο γιο του μεγάλου πατέρα, λέει έξω απ' τα δόντια: Διά του Πλαστήρα θα απομονώσουμε την συνοδοιπορική Αριστερά. Λόγια καθαρά και σταράτα. Ακριβώς αυτό θέλουν οι Αμερικανοί, να απομονώσουν την συνοδοιπορική Αριστερά. Άλλωστε, ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, ο Μάρσαλ, το έχει πει καθαρά, μιλώντας θεωρητικότερα: «Μας χρειάζονται κυβερνήσεις τόσο δεξιές, που να μην προσφέρονται επ' ουδενί σε διαπραγματεύσεις με κομμουνιστές, αλλά και τόσο αριστερές, που να μην αρνούνται συνεργασία σε μη κομμουνιστές». Μάρσαλ, Μάρσαλ, πόσο καλά σε καταλαβαίνει ο Γ. Παπανδρέου! Το πρόβλημα είναι εκείνος ο γάιδαρος ο Βενιζέλος.

Όσο για τον Πλαστήρα, αυτόν άστον. Είναι γέρος και σχεδόν ξεμωραμένος. Είναι σύμβολο. Ό,τι χρειάζεται για πρωθυπουργός του σχεδίου Μάρσαλ. Και επειδή ο Βενιζέλος είναι όντως στούρνος, οι Αμερικανοί του λεν: Ή διαλύεις την κυβέρνηση που μόλις έφκιαξες ή διακόπτουμε το σχέδιο Μάρσαλ. Καθαρός, αλλά λογικός εκβιασμός. Και ο Βενιζέλος επιτέλους καταλαβαίνει.

4. Ο λαϊκισμός ως πολιτική

Ο Σοφοκλής Βενιζέλος πολύ στενοχωρήθηκε που έχασε την κουτάλα, που οι Αμερικανοί του την πήραν για να τη δώσουν στον Ν. Πλαστήρα, τον θρυλικό Μαύρο Καβαλλάρη, τον εισηγητή του πολιτικού λαϊκισμού στην ελληνική πολιτική ζωή. Κανείς ποτέ δεν τα κατάφερε να μας εξηγήσει με λογική επάρκεια γιατί ο Πλαστήρας ήταν προοδευτικός άνθρωπος, και εν πάση περιπτώσει περισσότερο προοδευτικός απ' τους άλλους πολιτικούς ηγέτες του Κέντρου. Θαυμαστής του Μουσολίνι παλιότερα, πρόθυμος να συνεργαστεί με τους Γερμανούς στη διάρκεια της κατοχής, άνθρωπος των Άγγλων στη διάρκεια των Δεκεμβριανών, άνθρωπος των Αμερικανών αμέσως μετά τη λήξη του εμφυλίου, και τώρα ο Βενιζέλος, ένας άλλος άνθρωπος των Άγγλων και των Αμερικανών,

να τον κατηγορεί πως, υποκύπτοντας στον «συμμαχικό παράγοντα» επιτρέπει να ρυθμίζει αυτός την ελληνική πολιτική. Κοίτα να δεις φίλε μου, βενιζελικός αντιαμερικανισμός!

Και επειδή το κόλπο έπιασε στη συνείδηση των Ελλήνων, που θέλουν πολύ να νοιώθουν εθνικά υπερήφανοι, χωρίς όμως και να παραιτούνται απ' την αμερικανική βοήθεια ώστε η εθνική υπερηφάνεια να μην είναι ένα καμουφλάζ της εθνικής επαιτείας, ο πέρα της παραδοσιακής Αριστεράς αντιαμερικανισμός θα γίνει έκτοτε σταθερό σλόγκαν στο στόμα αναισχυντων δημαγωγών τύπου Βενιζέλου, που θυμούνται την εθνική υπερηφάνεια μόνο όταν οι «φίλοι και σύμμαχοι», που αλλάζουν μέσα στον ιστορικό χρόνο χωρίς να αλλάζει και η υποτέλεια, τους εγκαταλείπουν για να κάνουν τη δουλειά τους με άλλους. Ακόμα και η Αριστερά αργότερα θα κάνει τον αντιαμερικανισμό δημαγωγικό εργαλείο χρήσιμο μόνο για προεκλογικές εκστρατείες. Ούτε αυτή θα θελήσει να εξηγήσει στον ελληνικό λαό πως, πρώτα αποποιείται κανείς την αμερικανική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, και ύστερα λέει «έξω οι Αμερικάνοι». Διότι οι Αμερικάνοι είναι πάντα μέσα, είτε έχουν είτε δεν έχουν βάσεις. Αρκεί να σε ταΐζουν με τα δάνεια και τις βοήθειες, ώστε να σε υποχρεώνουν να τροποποιείς την εξωτερική αλλά και την αμυντική πολιτική ανεβοκατεβάζοντας το ύψος της οικονομικής βοήθειας και παίζοντας με το περίφημο πλέον επτά προς δέκα.

Κανείς ζητιάνος δεν μπορεί να είναι υπερήφανος. Τότε εμείς γιατί είμαστε εθνικά υπερήφανοι, αφού μονίμως εξαρτούμε την ύπαρξή μας ως κράτους απ' τα δάνεια; Μα, διότι κάποιος πρέπει να φάει υπερηφάνως αυτά τα δάνεια. Αν ήταν τόσα πολλά ώστε όλοι οι Έλληνες να τρώμε χωρίς να δουλεύουμε, τότε θα ομνοούσαμε και η εθνική ομοψυχία θα αποκαθίστατο αυτομάτως διά της εθνικοποιημένης μάζας, που συνιστά την ελληνική εκδοχή του ελληνικού σοσιαλισμού. Τώρα, όμως, που τα δάνεια δε φτάνουν για να τρώμε όλοι, πρέπει να τρώμε με βάρδιες. Αυτό το νόημα έχει η εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία. Ενώ οι μισοί χωνεύουν, οι άλλοι μισοί τρών. Και όσοι δεν καλούνται στο μεγάλο φαγοπότη, αρχίζουν να ουρλιάζουν για τους κλέφτες, μέχρι να φοβηθούν οι κλέφτες και να τους πάρουν μαζί τους σε καμιά κυβέρνηση κλεπτικού συνασπισμού για να φαν κι αυτοί επιτέλους και να το βουλώσουν. Δε μιλάν με γεμάτο στόμα, λεν οι μαμάδες. Το λέει επίσης και η μαμά Αμερική.

5. Μια ελληνοαμερικανική κυβέρνηση

Ο Σοφ. Βενιζέλος, βαθύτατα θιγμένος που οι Αμερικανοί προτίμησαν τον Πλαστήρα αντ' αυτού, παίρνει τον ομματιών του και φεύγει στο εξωτερικό για λόγους υγείας, λέει. Το συνηθίζουν οι Έλληνες πολιτικοί. Όταν θυμώσουν, εγκαταλείπουν τη χώρα είτε για το Λονδίνο, είτε για το Παρίσι, μέχρι που να σωθούν τα χρήματα και να επιστρέψουν να ξαναπιάσουν δουλειά, να βάλουν κάτι και στην μπάντα για την κακιά

την ώρα, δηλαδή την ώρα που θα τους εγκατελείψουν οι «φίλοι και σύμμαχοι» μάλλον, παρά ο λαός.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι να κοροϊδέψεις τον λαό και να τον κάνεις να πιστέψει πως αυτός εκλέγει εκείνους που επιθυμεί να τον... εκμεταλλευτούν. Διότι, βέβαια, είναι άλλο πράγμα να εκλέγεις τον επιβήτορά σου, κι άλλο ν' αφήνεις σ' εκείνον την πρωτοβουλία των κινήσεων, προκειμένου να λειτουργήσει ως επιβήτωρ κατά τα κέφια του, ασελγώντας, που λεν οι λόγιοι, και κατά φύσιν και παρά φύσιν. Δημοκρατία είναι το κυβερνητικό σύστημα κατά το οποίο εσύ επιλέγεις αυτόν που θέλεις να σε «πηδήξει», και δικτατορία εκείνο κατά το οποίο σε «πηδούν» μόνο με βιασμό. Είναι προφανές πως κάθε λογικός άνθρωπος θα διάλεγε τη δημοκρατία αν επιμένει σώνει και καλά να «πηδηχτεί».

Λοιπόν, στις 15 Απριλίου 1950 σχηματίζεται επιτέλους η πολυκομματική κυβέρνηση Πλαστήρα, και οι Αμερικανοί παραληρούν από ενθουσιασμό. Όμως, από ενθουσιασμό παραληρούν επίσης και πολλοί Έλληνες προοδευτικοί άνθρωποι, χωρίς να πολυκαταλαβαίνουν σε τι ακριβώς βοηθάει την προοδευτικότητά τους η σύμπτωση της δικής τους προοδευτικότητας μ' αυτήν των Αμερικανών. Ρε, μπας και είναι φιλοαμερικανοί και δεν το ξέρουν; Γιατί, δε χωράει καμιά αμφιβολία πως οι Αμερικανοί ενήργησαν προοδευτικά επιλέγοντας τον Πλαστήρα αντί του Τσαλδάρη. Όμως, οι Έλληνες προοδευτικοί δεν κατάλαβαν ποτέ πως η έννοια προοδευτικός είναι πάντα σχετική. Δεν είμαι προοδευτικός κατ' απόλυτον έννοια υποστηρίζοντας τον Πλαστήρα αντί του Τσαλδάρη, όμως σχετικά προοδευτικός είμαι σίγουρα. Όμως, είμαι κατ' ανάγκην και σχετικά φιλοαμερικανός, αφού τον Πλαστήρα τον επιβάλλουν οι Αμερικανοί. Δεν δικαιούμαι να αποδεχτώ τη μία σχετικότητα και να απορρίψω την άλλη, διότι οι δύο σχετικότητες, αυτή του φιλοπλαστηρισμού και η άλλη του φιλοαμερικανισμού είναι απόλυτα εξαρτημένες.

Ιδού, για την ιστορία του συγχυσμένου φιλοαμερικανισμού, και η λίστα των ονομάτων των υπουργών της πρώτης ελληνοαμερικανικής μετεμφυλιοπολεμικής κυβερνήσεως. (Η μικρόβια κυβέρνηση του πολιτικού μικροβίου «Μπενιζέλους Ελευθερόμπους» δε μετράει). Πρόεδρος, προσωρινά υπουργός Εξωτερικών (εν αναμονή μιας μετάνοιας του Βενιζέλου που αρνείται να μπει στην κυβέρνηση) και υπ. Τύπου και Πληροφοριών, Νικόλαος Πλαστήρας. Αντιπρόεδρος και υπ. Εσωτερικών, Γεώργιος Παπανδρέου. Υπ. Δικαιοσύνης, Θεμ. Τσάτσος. Υπ. Δημοσίας Τάξεως, Π. Γαρουφαλιάς. Υπ. Θρησκευμάτων και Παιδείας, Γ. Αθανασιάδης-Νόβας. Υπ. Συντονισμού, Εμμ. Τσουδερός. Υπ. Οικονομικών, Γ. Καρτάλης. Υπ. Εθνικής Οικονομίας, Ι. Μελάς. Υπ. Γεωργίας, Δ. Χατζηγιάννης. Υπ. Δημοσίων Έργων, Θ. Χαβίνης. Υπ. Μεταφορών και ΤΠΤ, Χ. Ψαρρός. Υπ. Εμπ. Ναυτιλίας, Στ. Κωστόπουλος. Υπ. Υγιεινής και Πρόνοιας, Ι. Γκλαβάνης. Και μερικοί ακόμα. Καλές δουλειές, κύριοι! Και προσοχή στη μάζα της αμερικάνικης βοήθειας - βοήθειά μας!

6. Η αριστερή παραλλαγή της μωρίας

Ο ραδιοσταθμός της Ελεύθερης Ελλάδας, που συνεχίζει να εκπέμπει απ' το Βουκουρέστι, περιλούζει τον Πλαστήρα με ένα υβρεολόγιο παντελώς στερημένο πολιτικής σκέψης. Τον αποκαλεί απατεώνα, φαυλοκράτη, ψευδοδημοκράτη, διάδοχο του Τσαλδάρη, τσιράκι των Αμερικανών και άλλα τέτοια πολλά. Με τίποτα δε θέλει τον Πλαστήρα το ΚΚΕ. Βέβαια, δεν ισχυρίζεται πως ο Τσαλδάρης θα ήταν προτιμότερος απ' τον Πλαστήρα. Όμως, ούτε έχει να προτείνει κάποια εναλλακτική λύση.

Είναι φυσικό το ΚΚΕ να θέλει τον εαυτό του στην κυβέρνηση. Όμως, προς το παρόν και ίσως για μερικές εκατοντάδες χρόνια, οφείλει να περιοριστεί στην υγιεινή κυβέρνηση του βουνού και τα υποκατάστατα των πόλεων. Δηλαδή, τι περίμενε ο Ζαχαριάδης, να τον καλέσουν οι Αμερικανοί να σχηματίσει κυβέρνηση;

Η αγγλική πολιτική επιθεώρηση «Νιου Στέιτμαν» έχει πολύ πιο καθαρή πολιτική σκέψη. Λέει πως η Δεξιά είναι πολύ πιθανό να χρησιμοποιήσει τον Πλαστήρα σα Δούρειο Ίππο για να κάνει τη δουλειά της. Λέει ακόμα πως οι Αμερικανοί ενδέχεται, κάθε αντιπολίτευση προς την κυβέρνηση συνασπισμού υπό τον Πλαστήρα να την αντιμετωπίσουν σαν κομμουνιστική μηχανορραφία. Και ακριβώς αυτό θα γίνει, προκειμένου να συνεχιστεί η εξόντωση των αριστερών, που είναι το ζητούμενο. Δεν χρειαζόταν η Ελεύθερη Ελλάδα να πει την κοινοτοπία πως η κυβέρνηση Πλαστήρα είναι τυφλό όργανο της αμερικανοκρατίας, λες και θα μπορούσε να είναι οτιδήποτε άλλο. Και, βέβαια, δε λέει πως πρέπει να σταματήσει η αμερικανική βοήθεια προκειμένου να σταματήσει και η αμερικανοκρατία. Μαρξιστές αυτοί υποτίθεται, αρνούνται να πουν στο λαό πως κάθε μορφή εξάρτησης είναι σε τελική ανάλυση οικονομική εξάρτηση. Καμιά μορφή ελευθερίας δεν είναι δυνατή, όταν είσαι οικονομικά εξαρτημένος. Αυτό θα μπορούσε να το βεβαιώσει η κάθε επαγγελματίας σύζυγος που αδυνατεί να απαλλαγεί απ' την τυραννία του συζύγου, γιατί δε φρόντισε να αποκτήσει οικονομική αυτοδυναμία με ένα επάγγελμα. Αφού διάλεξε το επάγγελμα σύζυγος πρέπει τώρα να το βουλώσει και να υποστεί τις συνέπειες της οικονομικής της εξάρτησης απ' τον κουβαλητή.

Αφού οι Έλληνες συνήθισαν να ζουν με δάνεια και αρνούνται να δουλέψουν, δε δικαιούνται να μιλούν για εξάρτηση. Και να λεν κι ευχαριστώ στον κάθε Πλαστήρα που σταματάει τις εκτελέσεις των κομμουνιστών, που συνεχίζουν να αγωνιούν στις φυλακές και στα ξερονήσια. Τα οποία είναι ακόμα κατάφορτα με αριστερή δυστυχία.

Η μεταφορά 4.700 πολιτικών εξορίστων από τη Μακρόνησο που παρακμάζει ως κολαστήριο στον Άγιο Ευστράτιο στις βόρειες Σποράδες, που τώρα επαναλειτούργει ως τόπος εξορίας για πρώτη φορά από τότε που τον ανακάλυψε ο Μεταξάς, δεν συνιστά πρόοδο καθεαυτή, όμως είναι μια σχετική πρόοδος, όπως και να το κάνουμε. Δηλαδή, τι περίμενε ο Ζαχαριάδης, ν' ανοίξει ο Πλαστήρας τις πύλες των φυλακών επειδή είχε προτείνει τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ πριν απ' τις εκλογές για να

φαρέψει αριστερές ψήφους; Ποιος φταίει που τον πίστεψαν; Και τον Παναγή απ' τα Μέγαρα τον πίστεψαν οι νύφες. Η απελπισία αποβλακώνει.

7. Οι απρόσκλητοι μουσαφιρέοι

Και μέσα σ' όλο αυτό τα νταβατούρι μιας Ελλάδας χωρισμένης στα δυο, νάσου και οι Κύπριοι να ζητούν ένωση! Ένωση με τι; Ένωση με ποιον; Με τη μητέρα πατρίδα, βεβαίως. Το επιβάλλουν λόγοι συναισθηματικοί. Ου μην αλλά και οικονομικοί. Αφού τρων αμερικάνικα τ' αδέρφια τους στην Ελλάδα, αυτοί δε γίνεται να τρων αγγλικά, γιατί η Αγγλία στέρεψε. Θα μου πείτε, μα πώς κύριε, είναι δίκαιο το αίτημά τους, το νησί κατέχεται απ' τους Άγγλους. Ναι, αλλά για να απαλλαγούν απ' τους Άγγλους οι Κύπριοι θα μπορούσαν να ζητήσουν αυτονομία κατ' αρχήν και ύστερα βλέπουμε.

Όπως και νάναι, στις 20 Μαΐου 1950 καταπλέει στον Πειραιά το ατμόπλοιο «Ιωνία» φορτωμένο με ένα ιδιόρρυθμο εμπόρευμα. Τόμους ασήκωτους με υπογραφές χιλιάδων Κυπρίων που ζητούν ένωση. Η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να πάρει θέση. Θέλει ή δε θέλει το παιδί της η μαμά Ελλάς; Ασφαλώς και το θέλω, θα μπορούσε να είναι η τρυφερή μητρική απάντηση. Ναι, αλλά δεν είναι να σε θέλει μόνο η μάνα σου, πρέπει να σε θέλει και ο πατριός σου. Και τα αφεντικά της Ελλάδας τότε λεν, απ, κάτω τα ξερά σας απ' την Κύπρο, Έλληνες! Ποιος σας είπε πως ο σωστός τρόπος για να μεγαλώνει κανείς τα παιδιά του είναι να τους κάνει όλα τα χατήρια; Αφήστε το μωρό να κλαίει, θα του περάσει. Άσε που μπορεί να μετανοιώσει σε λίγο και αντί για ένωση να ζητάει αυτονομία.

Οι Αμερικανοί ξέρουν το μυστικό. Επειδή οι Κύπριοι βλέπουν πως στην Ελλάδα τρων του σκασμού με τη βοήθεια της βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ, επειδή άνοιξε η όρεξη και των Κυπρίων εργολάβων, που δεν είναι σε θέση να κλέψουν και πολλά υπό αγγλική επιτήρηση, επειδή δεν μπορούν να κρατήσουν τα σάλια τους βλέποντας το όργιο που γίνεται στην Ελλάδα, δε σημαίνει πως πρέπει να τους καλέσουμε σώνει και καλά στο αμερικάνικο τραπέζι. Βέβαια, το αίτημα για ένωση δεν είναι καινούργιο, αλλά πρώτη φορά οι Κύπριοι δείχνουν τέτοια βιασύνη. Ξέρουν πως το ψητό σώνεται όπου νάναι, και τη βουλημίαν εθνικοφροσύνην ποιούμενοι, κατά την πάγια συνήθεια ημών των Ελλήνων, βιάζονται να ενωθούν εδώ και τώρα.

Ο μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανού σηκώνει το λάβαρο της ένωσης κατά την απόβαση στον Πειραιά των ενωσιακών Νικόλαου Λανίτη, Ζήνωνα Ρωσίδα και Σάββα Λοιζίδα, που τρέχουν πίσω απ' τον εθνάρχη. (Άλλος ένας εθνάρχης! Μα, τι θα γίνει με τους εθνάρχες! Γέμισε ο τόπος εθνάρχες! Εκτός από εθνάρχες, θα βρούμε και πρωθυπουργούς της προκοπής καμιά φορά;). Οι ενωσιακοί παν στον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου και του λεν, το και το. Θέλουμε ένωση. Πάει, τρελλάθησαν, λέει μέσα του ο Παπανδρέου. Ενώ έξω του λέει το

εξής εκπληκτικό: «Η Ελλάς αναπνέει σήμερα με δύο πνεύμονας, τον μεν αγγλικόν, τον δε αμερικανικόν. Και δι' αυτό δεν ημπορεί, λόγω του κυπριακού, να κινδυνεύσει να πάθει ασφυξίαν».

Πάντα εύστοχο και πάντα αποτελεσματικό το χιούμορ του Γ. Παπανδρέου, που δε μασάει τα λόγια του. Όμως, αγαπητέ μου, αν η Ελλάδα ανέπνεε με δικό της πνεύμονα, κορόιδα θα ήταν οι Κύπριοι να ζητούν ένωση τότε; Υπάρχει στην ιστορία προηγούμενο, μια πλουσιότερη περιοχή να θέλει σώνει και καλά να ενσωματωθεί σε μια φτωχότερη, για να πεθάνει κι αυτή απ' την πείνα; Αλλά το είπαμε: Στην Ελλάδα αυτήν την εποχή, τρων. Τρων οι πολιτικοί, τρων οι εργολάβοι. Ανοικοδομούν την κατεστραμμένη Ελλάδα! Μάααααλιστα!

8. Μάσα κατ' εργολαβίαν

Στις 6 Απριλίου 1950 δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Το Βήμα» η μετάφραση ενός κειμένου του Αμερικανού δημοσιογράφου Τζόζεφ Χάρισον, που πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Κρίστιαν Σάιανς Μόνιτορ», και κανενός το αυτί δεν ιδρώνει. Όλοι είναι απασχολημένοι με την ανοικοδόμηση της Ελλάδας. Δηλαδή, με τη μάσα.

Ιδού ένα απόσπασμα, που διατηρεί πάντα την επικαιρότητά του, αφού η Ελλάδα, όσο υπάρχουν δάνεια, θα ξηλώνεται και θα ράβεται αενάως: «Το πρώτον μέτρον που πρέπει να ληφθή είναι να ευρεθούν μέσα όπως καμφθή ο αληθώς αρπακτικός εγωισμός των ανθρώπων των Αθηνών. Ούτοι αποτελούνται από 5.000 περίπου πολιτικούς, βιομηχάνους και εισαγωγείς οι οποίοι κυβερνούν την χώραν και οι οποίοι εκ συστήματος και με αναισθησίαν απομυζούν τον πλούτον της χώρας, είτε ούτος παράγεται εντός αυτής, είτε στέλλεται από τας ΗΠΑ. Αυτοί είναι οι άνθρωποι οι οποίοι υπενόμισαν την προσπάθειαν της κυβερνήσεως, χρησιμοποιούντες εις τα αυτοκίνητά των την βενζίνη την προοριζομένην διά τα τρακτέρ που χρειάζονται διά την παραγωγήν τροφίμων εις την Ελλάδα. Αυτοί είναι οι άνθρωποι οι οποίοι εκραύγαζον πατριωτικά συνθήματα, ενώ ηρνούντο να πληρώσουν φόρους ή να συμμετάσχουν εις τας απωλείας που απαιτούσε η νίκη, και οι οποίοι είχαν καταθέσει τα χρήματά των εις Τραπέζας της Ν. Υόρκης, της Αιγύπτου και της Ελβετίας. Οι άνθρωποι αυτοί εσώθησαν από τους κομμουνιστάς χάρις εις την αμερικανικήν βοήθειαν».

Οι μεγάλες κομπίνες αυτή την εποχή, αλλά όχι μόνο αυτή, γίνονται διά των εργολάβων, που τους περικυκλώνει ένα τεράστιο σμήνος αρπακτικών που φτάνουν μέχρι τα πολύ υψηλά κλιμάκια. Και είναι φυσικό οι εργολάβοι, τούτα τα σύμβολα της εθνικής κλοπής, να είναι το κέντρο της προσοχής όλων των κοράκων. Διότι η χώρα ανοικοδομείται! Και πώς να ανοικοδομηθεί χωρίς εργολάβους;

Θα σας περιγράψω δύο μόνο τρόπους εθνικής εργολαβικής κλοπής. Ο πρώτος αφορά τις πολυκατοικίες. Που στις αρχές της δεκαετίας του '50 αρχίζουν να χτίζονται και στην Ελλάδα με το σύστημα του μετόν αρμέ (ενισχυμένο σκυρόδεμα, που συνίσταται στην ενίσχυση του μείγ-

ματος τσιμέντου και άμμου με σίδηρο, ώστε γίνει δυνατή πρώτα η κατασκευή του σκελετού της οικοδομής, που θα παραγεμιστεί με τούβλα). Με το νέο σύστημα χτισίματος, που έφερε τα πάνω κάτω στην τέχνη της δόμησης, επειδή είναι καινούργιο για την Ελλάδα, κανείς δεν μπορεί να κοστολογήσει με ακρίβεια την οικοδομή.

Ο δεύτερος τρόπος εργολαβικής κλοπής είναι κλασικός, αλλά αυτή την εποχή γίνεται κλεπτικά υπερπαραγωγικός, εξαιτίας της ανάγκης για την κατασκευή ή την ανακατασκευή των κατεστραμμένων δρόμων. Μισό μόνο πόντο στενότερη να φτιάξεις την ασφαλτο του οδοστρώματος, θα δεις τι κολοσσιαία ποσά μπορείς να κλέψεις ακίνδυνα αν πολλαπλασιάσεις επί τα χιλιόμετρα. Κανείς δεν θα κάτσει να μετρήσει με το υποδεκάμετρο το πλάτος ενός οδοστρώματος.

Τη δεκαετία του '50 η Ελλάδα έχει γεμίσει εργολάβους δημοσίων έργων. Και όλοι, όπως πάντα, κυνηγούν μετά μανίας τα μεγάλα έργα οδοποιίας. Αυτά έχουν τα πολλά λεφτά. Όχι μόνο από την κλασική νόθευση των υλικών, αλλά κυρίως απ' το αόρατο στένεμα του δρόμου. Τώρα ξέρετε γιατί η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει. Διότι τρώει. Τα δάνεια. Διά των εργολάβων.

9. Ακόμα παρά πόδα

Ο Πλαστήρας και οι περί αυτόν κάθε άλλο παρά φιλοκομμουνιστές είναι. Όμως, κάνουν ειλικρινείς προσπάθειες για ηρεμία και ειρήνευση, φυσικά στα πλαίσια της νέας τάξης πραγμάτων που δημιούργησε η ήττα του ΚΚΕ και η αμερικανική παρουσία στην Ελλάδα. Η κυβέρνηση απευθύνεται κυρίως στη μάζα των αριστεριζόντων που δεν διώχτηκαν και δεν ταλαιπωρήθηκαν στη διάρκεια του εμφυλίου. Που, όμως, έζησαν έντονα τον τρόπο μιας πιθανής διώξης είτε απ' το κράτος είτε απ' το παρακράτος της Δεξιάς. Αυτό το τελευταίο δεν ορρωδεί προ ουδενός και ακόμα αλωνίζει στην ύπαιθρο. Για να συνειδητοποιήσει κανείς το μέγεθος του τρόμου τότε, αρκεί να φέρει στο νου του την επιτυχία του ΠΑΣΟΚ, που μετά από τριάντα χρόνια κατάφερε να αξιοποιήσει εκείνον τον παλιό φόβο, που λανθάνει ακόμα και στις μέρες μας.

Δεν υπάρχει κανένα περιθώριο για κανενός είδους σοσιαλιστικές ή σοσιαλιζουσες μεταρρυθμίσεις το '50, παρόλο που ο κόσμος του ΕΑΜ είναι από καιρό έτοιμος να τις δεχτεί, όπως θα δείξει άλλωστε αργότερα η επιτυχία του ΠΑΣΟΚ. Κι αυτό σημαίνει πως η επίδραση του ΕΑΜ στις μάζες φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Προς το παρόν όμως, το '50, αυτό που επείγει είναι το διώξιμο του φόβου απ' την πλατειά μάζα των δημοκρατών, που έτυχε κάποτε να βρεθούν είτε στο ΕΑΜ είτε στις παρυφές του, πράγμα που, μέχρι πριν από λίγο, ήταν αρκετό για να πάρει κανείς το δρόμο της εξορίας.

Όμως, το ΚΚΕ διά του ραδιοφώνου του συνεχίζει να δίνει το παράγγελμα: το όπλο παρά πόδα. Αδύνατο να δώσει το παράγγελμα: επ' ώμου. Βέβαια, κανείς δεν θα περίμενε να δώσει το παράγγελμα: τους ζυγούς λύσατε. Αλλά, διάολε, τουλάχιστον το επ' ώμου θα μπορούσε να

το πει τώρα πια, εννοώντας το, έστω σαν έναν πρόσκαιρο πολιτικό ελιγμό. Όμως, πού ελιγμούς το μονοκόμματο κόμμα! Δεν καταλαβαίνει τίποτα από πολιτικούς ελιγμούς το γρανιτένιο κόμμα, που πάντα κερδίζει τις μάχες και μονίμως χάνει τον πόλεμο. Το σφυροκόπημα από ραδιοφώνου όλων όσων ξεφεύγουν έστω κατ' ελάχιστον απ' την περιφημη γραμμή, είναι ανηλεές. Αφού κρατούν το όπλο παρά πόδα είναι φυσικό να προσπαθούν να συντηρήσουν την πειθαρχία.

Μ' αυτά και μ' άλλα, ο Πλαστήρας αρχίζει να ξεριζώνει μία μία τις τρίχες απ' τη μουστάκα του. Απ' τη μια να θέλει να επιβάλει μια κάποια ηρεμία, σύμφωνα με την επιθυμία και των κυριών του, των Αμερικανών, και απ' την άλλη να έχει τον Τσαλδάρη να του λέει, δε βλέπεις ρε μαλάκα, που κρατούν το όπλο παρά πόδα; Πλάκα κάνουν, φαντάζομαι τον Πλαστήρα να του λέει, εκείνου του ηλίθιου. Τι πλάκα, ρε κόπανε στρατηγέ, πλάκα το λες εσύ το όπλο παρά πόδα; Α, να μου χαθείς, είσαι και στρατηγός.

Για να είμαστε ειλικρινείς, ο τρόμος δεν αφορά μόνο την Αριστερά, αφορά και τη Δεξιά. Ας μην ξεχνάμε πως η Δεξιά επί τρία χρόνια κατουρούσε τέσσερεις φορές τη μέρα το βρακί της απ' τον φόβο για τους κομμουνιστές, που ήταν πράγματι φοβεροί. Τέτοια λαχτάρα που πέρασε η Δεξιά, πώς να μη φοβάται εκείνο το καταραμένο το όπλο παρά πόδα, που τρεις φορές την ημέρα το άκουγε απ' το κομμουνιστικό ραδιόφωνο; Άσε που σε μερικά χωριά κυκλοφορούν ακόμα κάτι ένοπλες παρεούλες κομμουνιστών της πλάκας.

10. Ανθρωπισμός αντί αμνηστίας

Το παράνομο ΚΚΕ, με τους ανθρώπους του που δεν έχουν επισημανθεί, εκδίδει αυτή την εποχή μια νόμιμη εφημερίδα, τον «Δημοκρατικό». Δεν τη λέει «Δημοκρατική», αλλά «Δημοκρατικό», προφανώς για να παραπέμπει στον Δημοκρατικό Στρατό. Το ΚΚΕ θέλει να κάνει αισθητή την παρουσία του με κάθε τρόπο, δίνοντας επιχειρήματα στην αντίδραση για τη συνέχιση των διώξεων, αν και με τρόπους λιγότερο βάρβαρους.

Ο Πλαστήρας, κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, είναι αδύνατο να κηρύξει γενική αμνηστία, όπως είχε υποσχεθεί πριν απ' τις ε. λογές αν, βέβαια, υποθέσουμε πως ήταν ειλικρινείς οι υποσχέσεις. Κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά αν ο Πλαστήρας ήταν ή δεν ήταν ειλικρινής όσον αφορά τις υποσχέσεις για ειρήνευση και λήθη. Διότι το ΚΚΕ είναι πράγματι υπέρ το δέον προκλητικό. Τόσο που ο ΙΔΕΑ, που ανασυγκροτείται αυτή την εποχή, κάνει ό,τι μπορεί στο παρασκήνιο για να φύγει ο Πλαστήρας και να έρθει ο Παπάγος.

Και τότε είναι που θα ακουστεί εκείνο το βλακώδες σλόγκαν «τι Πλαστήρας, τι Παπάγος». Ξεχνούν οι κομμουνιστές πως με έναν ιδεολογικά ακατάστατο σαν τον Πλαστήρα, κάτι μπορεί να γίνει, με έναν παλατιανό, όμως, σαν τον Παπάγο το μόνο που μπορεί να γίνει είναι η εξυπνότερη μεθόδευση των διώξεων. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στο

Κέντρο και τη Δεξιά, παρόλο που και το Κέντρο, Δεξιά είναι, αλλά περισσότερο ντροπαλή. Κι αυτό είναι ήδη κάτι πολύ σημαντικό.

Ο Πλαστήρας, σε ένα ραδιοφωνικό του μήνυμα την 6η Μαΐου 1950, δηλώνει: Προς εφαρμογήν της πολιτικής της λήθης, καταργείται η Μακρόνησος. Αλλά οι περιπτώσεις των κρατουμένων θα κριθούν από επιτροπές μία μία χωριστά. Και όσοι κριθούν επικίνδυνοι για τη δημόσια ασφάλεια, θα μεταφερθούν σε άλλο νησί (εννοεί τον Άη Στράτη). «Όπου θα τελούν υπό καθεστώς προσωρινού περιορισμού και υπό συνθήκας συμφώνους προς τας αρχάς του ανθρωπισμού». Αντί αμνηστίας, ανθρωπισμός!

Στις 6 Ιουνίου 1950 που συζητούνται στη Βουλή τα έξι σχετικά νομοσχέδια, ο Πλαστήρας λείπει στο Παρίσι και αφήνει τον επιδέξιο αντιπρόεδρο Γ. Παπανδρέου, να βγάλει το φίδι απ' την τρύπα. Και το βγάζει πράγματι διαβάζοντας αποσπάσματα από κομματικά κείμενα, απ' τα οποία φαίνεται καθαρά πως το όπλο παραμένει όντως παρά πόδα. Συνεπώς, νομιμοποιείται και ο ΙΔΕΑ να το κρατάει κι αυτός παρά πόδα.

Ο εμφύλιος πόλεμος μεταφέρεται στη Βουλή κατά τη συζήτηση των νομοσχεδίων. Όταν ο βουλευτής της ΕΠΕΚ Γ. Μπουρδάρης χαρακτηρίζει την υπό κατάργηση Μακρόνησο «αίσχος», ο περίφημος Μπουραντάς, διοικητής του Μηχανοκίνητου της Ασφάλειας κατά την κατοχή (είναι οι λεγόμενοι μπουραντάδες) του εκσφενδονίζει ένα αναλόγιο, που προσγειώνεται στο κεφάλι ενός άλλου βουλευτή της ΕΠΕΚ, του Αρβανιτάκη, και τον ρίχνει κάτω αιμόφυρτο. Η σύρραξη παίρνει διαστάσεις, όπως στα σαλόνι των γουέστερν τη στιγμή που θα πέσει η πρώτη πιστολιά και ο μουσικός κρεμάσει στο πιάνο του την επιγραφή «μην πυροβολείτε τον πιανίστα». Ένας δεύτερος τραυματίας, ο Ανδρέας Μπικιάκης της Δημοκρατικής Παρατάξεως, θα συμπληρώσει τον αριθμό των απωλειών της πρώτης αιματηρής κοινοβουλευτικής συρράξεως. Το παλιό κοινοβουλευτικό έθιμο δεν θα διακοπεί. Αντίθετα, θα τονωθεί αυτόν τον καιρό.

II. Η Κορέα

Ο πόλεμος της Κορέας, που αρχίζει τον Ιούνιο του 1950, είναι η τέλεια ευκαιρία που ψάχνει η Δεξιά για να πείσει τους Αμερικανούς που στηρίζουν τον Πλαστήρα πως πρέπει να πάψουν να τον στηρίζουν, ώστε να πέσει και να τσακιστεί. Κανείς τότε (μήπως και τώρα;) δεν μπορεί να σταθεί στην κυβέρνηση χωρίς αμερικάνικα δεκανίκια. Και ο Ελληνοαμερικανός Τομ Καραμεσίνης, σταθμάρχης της CIA στην Ελλάδα, αποφαινεται πως ο Πλαστήρας δεν κάνει καλά τη δουλειά που του ανετέθη. Το ίδιο πιστεύει και ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Γεώργιος Παπανδρέου, που κάνει ό,τι μπορεί για να ρίξει τον Πλαστήρα, όταν οι Αμερικανοί αποφασίζουν να τον ρίξουν κατ' απαίτησιν τόσο της Δεξιάς όσο και του Παπανδρέου.

Ο πόλεμος της Κορέας έχει κάνει τους Αμερικανούς καχύποπτους. Άλλωστε ο Πλαστήρας αρνείται να στείλει ελληνικό εκστρατευτικό σώ-

μα στην Κορέα, έστω και συμβολικά, έστω για να δείξει μια στοιχειώδη συμπαράσταση στη χώρα που για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο μάχεται για να μην επεκταθεί ο κομμουνισμός, και μάλιστα σε μια περιοχή που από πάντα ενδιέφερε την Αμερική. Αντίθετα ο Παπανδρέου φρονεί πως ένα μικρό εκστρατευτικό σώμα, μάλλον καλό παρά κακό θα κάνει στην Ελλάδα. Σκοτώθηκαν που σκοτώθηκαν τόσοι Έλληνες στον εμφύλιο που μόλις έχει λήξει, δε χάλασε ο κόσμος αν σκοτωθούν και μερικοί ακόμα προκειμένου να μη θυμώσουν οι Αμερικανοί και κόψουν τη βοήθεια.

Είναι δύσκολο να κατηγορήσει κανείς τον Παπανδρέου γιαυτή την κνική απόφαση. Είναι γεγονός αναμφισβήτητο πως αυτή την εποχή, είτε την αμερικανική βοήθεια θα διάλεγε κανείς είτε τη σοβιετική. Η υπερήφανη και ανεξάρτητη εθνική πολιτική ήταν και παραμένει σύνθημα για αφελείς. Σε μια χώρα κλασικών τεμπέληδων γεμάτη τρωκτικά, μόνο οι δημαγωγοί μιλούν για ανεξάρτητη και υπερήφανη εθνική πολιτική. Έπρεπε, λοιπόν, να φάμε είτε την αμερικανική είτε τη ρωσική βοήθεια. Ο Παπανδρέου προτίμησε την αμερικανική, όπως κάθε λογικός κλέφτης ή εκπρόσωπος κλεπτών.

Άλλωστε, τα τρωκτικά είχαν αρχίσει ήδη να ροκανίζουν την αμερικάνικη βοήθεια. Κι αν τους έπαιρνε το φαί απ' το στόμα, θα σε έσχιζαν όπως ο σκύλος τον αφέντη που του παίρνει το κόκκαλο. Κανείς ποτέ δεν τόλμησε να πάρει το φαί απ' το στόμα του Έλληνα. Νομιμοποιείται, λοιπόν, ο Παπανδρέου να πει εκείνη τη φοβερή κουβέντα: «Δεν προλαμβάνω να συλλαμβάνω τους κομμουνιστάς, τους οποίους ο Πλαστήρας απολύει από τας φυλακάς».

Οι φιλοκομμουνιστές και όχι οι κομμουνιστές, που ο Πλαστήρας δεν τους απολύει, αλλά τους δίνει «άδεια», όχι από τις φυλακές, αλλά από τη Μακρόνησο, ήταν όλοι κι όλοι 96 βαρύτερα άρρωστοι. Ανάμεσά τους και ο παλιός φίλος του Πλαστήρα, Κώστας Γαβριηλίδης, του Αγροτικού Κόμματος, για τον οποίο άλλωστε και έγινε όλη αυτή η φασαρία διά του υπουργού παρά τω πρωθυπουργώ Λ. Σακελλαρόπουλου.

Ο Παπανδρέου ξανάστειλε εξορία τους 93 απ' τους 95. Ο 96ος πρόλαβε και πέθανε στη διάρκεια των λίγων ημερών που έζησε ως «αδειούχος» εξόριστος, που είναι μια πολύ καινούργια ανθρωπιστική εφεύρεση. Ο έντιμος στρατηγός Λεωνίδας Σπαής στο «Πενήντα χρόνια στρατιώτης» τα λέει του Παπανδρέου έξω απ' τα δόντια: Κρατάει καλά τα αμερικάνικα μύσικα.

12. Ο χριστιανισμός στην πολιτική

Επωφελούμενος της ετησίας εξάρσεως του χριστιανικού πνεύματος αγάπης και συγνώμης και ελπίζοντας στο θαύμα, ο Πλαστήρας εκφωνεί στην Τήνο την 15η Αυγούστου 1950 έναν πολιτικοχριστιανικό λόγο διά του οποίου εξηγεί πως δεν είναι ούτε κομμουνιστής ούτε φιλοκομμουνιστής. Είναι απλά και καθαρά ένας καλός χριστιανός -και επ' αυτού

είναι απόλυτα ειλικρινής— που επιθυμεί τη γαλήνη και την ειρήνευση, όπως άλλωστε κάθε καλός χριστιανός.

Δίπλα του στο τραπέζι του επισήμου γεύματος όπου λέγονται όλα αυτά τα χριστιανικότερα μεν, πολιτικότερα δε, κάθεται ο μητροπολίτης Σύρου και Τήνου Φιλάρετος, ο φίλος της αρετής, όπως λέει και τ' όνομά του. Και γίνεται θηρίο, αυτός ο ενάρετος άνθρωπος, με την οικειοποίηση από μέρους ενός πολιτικού αρμοδιοτήτων αυστηρά εκκλησιαστικών. Αυτός είναι αρμόδιος να αποφανθεί τι είναι και τι δεν είναι χριστιανικό επί του προκειμένου. Και, φυσικά, η χριστιανική επιείκεια δεν είναι αρμοδιότητα πολιτικού, είναι αρμοδιότητα εκκλησιαστικού άρχοντα. Ο οποίος αποφαίνεται πως δεν πρέπει να δείχνουμε επιείκεια στους «άθεους κομμουνιστές».

Και επειδή δεν υπάρχουν πλέον πυρές, όπως στο Μεσαίωνα, υπάρχουν όμως εκτελεστικά αποσπάσματα που τις αντικαθιστούν εξίσου αποτελεσματικά αν όχι και αποτελεσματικότερα, ο καλός ιεράρχης αφήνει να εννοηθεί πως ναι μεν είναι κατά του βίαιου θανάτου εν γένει, όχι όμως και κατά του θανάτου των αθέων. Τότε ο Πλαστήρας ξαναπαίρνει το λόγο για να πει πως αν του δοθεί η πλειοψηφία να κυβερνήσει μόνος το έθνος, θα καταργήσει αμέσως την ποινή του θανάτου, σύμφωνα με τις επικρατούσες απόψεις σε όλα τα πολιτισμένα κράτη. Ο δεσπότης εκεί δίπλα δεν μπορεί, βέβαια, να πει πως είναι υπέρ της ποινής του θανάτου εν γένει, όμως συνεχίζει να τσαμπουνάει για τους άθεους κομμουνιστές και τα τέτοια. Είναι φανερό πως ο καλός χριστιανός Πλαστήρας έχει κερδίσει τον εξ οφίσιον χριστιανό δεσπότη στα σημεία, αλλά το ματς συνεχίζεται.

Στο δεύτερο γύρο, ο Πλαστήρας έχει αντίπαλο τον Κων. Τσαλδάρη, που αυτόν τον καιρό βρίσκεται στην Ελβετία απ' όπου θυμίζει στον Πλαστήρα πως δεν έχει δικαίωμα να παριστάνει τον υπέρμαχο της κατάργησης της θανατικής ποινής, αυτός που κατ' ουσίαν σκότωσε στο Γουδί τους έξι υπευθύνους της μικρασιατικής καταστροφής. Είναι σα να λέει, όταν σκοτώνουμε τους υπευθύνους της παλιάς καταστροφής, δεν μπορούμε να εξαιρούμε τους υπευθύνους της πρόσφατης.

Είναι προφανές πως ο πολιτικός διάλογος δεν μπορεί να συνεχιστεί με χριστιανικά επιχειρήματα. Διότι τα χριστιανικά επιχειρήματα είναι ένα πασπαρτού που ανοίγει όλες τις πόρτες, και τις συντηρητικές και τις προοδευτικές. Και το ζητούμενο απ' τη Δεξιά αυτή την εποχή είναι να μην ανοίξουν οι πόρτες των φυλακών με το χριστιανικό πασπαρτού, κι άντε μετά να συμμαζέψεις τους σατανάδες. Μπορεί η κόλαση να μην έχει κλειδί, έχει όμως ο παράδεισος. Δεν μπορεί ν' ανοίξει ο καθένας την πόρτα του εθνικού παραδείσου, αν δεν έχει αποδείξει πως είναι γερός στη μάσα. Αν οι κομμουνιστές επιμένουν να καταστρέψουν την Ελλάδα, πρέπει να το κάνουν όπως και οι «εθνικόφρονες». Κλέβοντας με τρόπο εθνικό.

13. Η πτώση του Πλαστήρα

Ο Πλαστήρας, επιστρέφοντας απ' την Τήνο χωρίς να έχει γιατρέψει την πολιτική του αναπηρία, δηλώνει την 18η Αυγούστου 1950 πως θεωρεί την υπ' αυτόν κυβέρνηση ως μη υφισταμένη πλέον. Άλλωστε, έχουν συμφωνήσει και οι φίλοι του οι Αμερικανοί που τον στηρίζουν. Έχουν καταλάβει, δηλαδή, πως στην Ελλάδα δύσκολα κάνεις τη δουλειά σου με δολιχοδρομίες. Γιατί, έτσι και βρεθεί κανένας σαχλαμάρας δεσπότης Τήνου να πει πως τα θαύματα, εκεί κι αλλού, γίνονται μόνο με την έγκρισή του, χέστα. Κανένας ξένος δεν μπόρεσε να εφαρμόσει την πολιτική του εδώ, χωρίς ντόπιο μαστίγιο.

Λοιπόν, η αμερικάνικη πολιτική ελέγχου της ελληνικής πολιτικής διά της μετριοπαθείας, αποτυγχάνει παταγωδώς σε μια χώρα γεμάτη πάθη, που προτείνονται ως πολιτική σκέψη. Καλύτερη επιλογή απ' τον Πλαστήρα δεν θα μπορούσαν να κάνουν οι Αμερικανοί. Είναι ένα πρόσωπο θρυλικό (όλοι θυμούνται τον Μαύρο Καβαλλάρη του μικρασιατικού μετώπου), είναι ένας έντιμος άνθρωπος χωρίς σπουδαία πολιτική σκέψη, είναι χαρισματικός, είναι λαϊκιστής, είναι υπεράνω πάσης φιλοκομμουνιστικής υποψίας. Κι ωστόσο, η επιλογή του απ' τους Αμερικανούς για να βγάλει τη χώρα απ' το αδιέξοδο αποδεικνύεται λανθασμένη εξαιτίας της δεξιάς αδιαλλαξίας.

Κι έτσι, μετά την παραίτηση του Πλαστήρα, καταφεύγουν οι Αμερικανοί στον, ως ευγενές αέριον άχρουν, άοσμον, άγευστο Βενιζέλο, που φέρει ένα μεγάλο όνομα που δεν ήξερε τι να το κάνει και τελικά το κάνει μετοχή στο χρηματιστήριο της πολιτικής, ίσα ίσα για να έχει να κάνει κι αυτός κάτι στη ζωή του, αλλά και για να εξασφαλίσει μια θέση δίπλα στον τάφο του πατέρα του. Γιατί μια θέση δίπλα στην πολιτική του ιδιοφυΐα δεν θα είχε καμιά πιθανότητα να εξασφαλίσει. Και τούτο διά λόγους βιολογικούς, αν και υιός ιδιοφυούς. (Αν η ιδιοφυΐα φύτρωνε στα θερμοκήπια, τότε δεν θα είχαμε παρά να κλείσουμε στα θερμοκήπια τις ιδιοφυΐες. Αλλά τα θερμοκήπια δε βγάζουν πολιτικούς, βγάζουν αγγουράκια.)

Δεν προλαβαίνει καλά καλά να σχηματίσει κυβέρνηση ο Βενιζέλος, αποτελούμενη σχεδόν αποκλειστικά από βιομήχανους (τι έμπνευση!) την 21η Αυγούστου 1950, και την 9η Σεπτεμβρίου που εμφανίζεται στη Βουλή για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης, δεν την παίρνει. Ποιος τον εμπιστεύεται; Αυτός που κυρίως δεν θα ήταν δυνατό να τον εμπιστευτεί είναι ο ευφυέστατος Γεώργιος Παπανδρέου, ο άνθρωπος που θα μπόρουσε να είναι ο νέος Ελ. Βενιζέλος, αν δεν ήταν τόσο απροκάλυπτα κυνικός.

Εν τέλει, σχηματίζεται τρικομματική κυβέρνηση από τους Βενιζέλο, Παπανδρέου και Τσαλδάρη. Την 14η Σεπτεμβρίου 1950 η εν λόγω κυβέρνηση θα εμφανιστεί στη Βουλή, θα ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης και θα την πάρει. Όμως, φευ, η εν λόγω εμπιστοσύνη θα διαρκέσει μόνο δυο μήνες. Κανείς δεν εμπιστεύεται κανέναν στην πρώτη μετεμφυλιοπολεμική Βουλή, όπου οι καθημερινοί πυγμαχικοί αγώνες προσφέρουν

στους φιλοθεάμονες πλούσιο θέαμα. Και να σκεφτείς πως οι κομμουνιστές απουσιάζουν απ' αυτήν, ώστε να ντοπάρουν διά της παρουσίας των. Αλλά ποιος έχει ανάγκη από ντόπινγκ σε μια εποχή που και το άκουσμα της λέξης κομμουνιστής φτάνει για να σε κάνει θηρίο, αν είσαι Έλληνας που ξέρει να τρώει ως γνήσιος εθνικόφρων;

14. Ένταση και πάλι

Μέσα στο 1950 έχουμε επτά κυβερνήσεις. Δύο πριν απ' τις εκλογές της 5ης Μαρτίου και πέντε μετά. Η τελευταία, αυτή του Βενιζέλου, είναι απροσημάτιστα αντικομμουνιστική, πράγμα που το ελικροτούν και οι Αμερικανοί, που είναι άσχημα μπλεγμένοι στην Κορέα. Δε λογάριζαν πως οι Κινέζοι θα επέμβουν υπέρ της Βορείου Κορέας, κι ο πόλεμος που στην αρχή έμοιαζε πως θα ήταν ένας σύντομος αμερικανικός περίπατος στην Άπω Ανατολή, τώρα γίνεται λυσσώδης.

Και σα να μην έφτανε η Κορέα, νάσου τον ίδιο καιρό εκεί παρακάτω και η Ινδοκίνα να ξεσηκώνεται κατά των Γάλλων αποικιοκρατών διά του θρυλικού στρατηγού Γκιαπ. Βέβαια, οι Αμερικανοί ακόμα δεν ξέρουν πως αυτός ο πόλεμος, που άρχισε σαν εξέγερση κατά των Γάλλων, θα γίνει με τον καιρό ο καταστροφικός πόλεμος του Βιετνάμ, από τότε που οι Αμερικανοί θα διαδεχτούν τους Γάλλους, όπως ήδη είχαν διαδεχτεί τους Άγγλους στην Ελλάδα, αλλά όπως και νάναι, και οι δύο πόλεμοι καθοδηγούνται απ' τους κομμουνιστές, κι αυτό είναι που ανησυχεί τους Αμερικανούς και τους κάνει να σκληρύνουν τη στάση τους και στην Ελλάδα.

Ο Βενιζέλος, λοιπόν, έχει εντολή να ξαναρχίσει τις διώξεις κατά των αριστερών που είχε διακόψει ο Πλαστήρας. Ο οποίος σε ένα κείμενό του επί τη εγκαταλείψει της εξουσίας μοιάζει να μην καταλαβαίνει τι γίνεται γύρω του και ηθικολογεί επικαλούμενος τον ηθικό νόμο για την ανάπλαση του εθνικού βίου της χώρας. Φυσικά, οι κομμουνιστές δεν έχουν πλέον κανέναν λόγο να βρίζουν τον Πλαστήρα, αν και, αυτοί, δεν επικαλούνται τον ηθικό νόμο για την ανάπλαση του εθνικού βίου. Τουλάχιστον αυτό το γνωρίζουν: Η ηθική ουδέποτε έπαιξε σοβαρό ρόλο στην ιστορία, για τον απλό λόγο πως αφορά πάντα πρόσωπα και ποτέ ομάδες ανθρώπων. Η ιστορία δεν ηθικολογεί. Απλώς κάνει τη δουλειά της, ερήμην της συγκεκριμένης ηθικής συγκεκριμένων ατόμων. Ο Γ. Παπανδρέου το γνωρίζει καλά, γιαυτό και αποφεύγει την ηθικολογία.

Αυτή τη στιγμή, το συμφέρον της ελληνικής αστικής τάξης απαιτεί πληρέστερη συμμόρφωση με τις αμερικάνικες εντολές, και το συμφέρον της αμερικανικής αστικής τάξης απαιτεί πληρέστερη αντικομμουνιστική συνέπεια, εξαιτίας του πολέμου στην Κορέα και την Ινδοκίνα. Τίποτα το παράδοξο, λοιπόν, που η κυβέρνηση Βενιζέλου επαναφέρει σε ισχύ το Γ' ψήφισμα που είχε καταργήσει ο Πλαστήρας. Επαναφέρει επίσης τα ΛΑ' και ΛΒ' ψηφίσματα που αφορούν τον Τύπο και προβλέπουν παραπομπή στα στρατοδικεία και ποινές μέχρι θάνατο για τους εκδότες και τους δημοσιογράφους που «υπηρετούν την ανταρσία».

Την ίδια μέρα που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τα εν λόγω ψηφίσματα, δηλαδή την 4η Ιανουαρίου 1951, δύναμη 40 αστυνομικών με επικεφαλής τρεις αστυνόμους, όπως βεβαιώνει ο Σπύρος Λιναρδάτος, ένας απ' τους πιο έγκυρους μελετητές της ελληνικής ιστορίας αυτής της περιόδου, εισβάλλουν στα γραφεία της εφημερίδας «Δημοκρατικός» στην οδό Μητροπόλεως και την κλείνουν. Διότι «διά των δήθεν φιλειρηνικών συνθημάτων ενσπείρεται εντέχνως η ηττοπάθεια και η σύγχυση μεταξύ του ελληνικού λαού». Σύγχυση ίσως, ηττοπάθεια όμως γιατί, αφού ο εμφύλιος τέλειωσε; Τέλειωσε όντως; Μα, και οι δυο μεριές κρατούν το όπλο παρά πόδα.

15. Ο πόλεμος της Κορέας

Ο πόλεμος της Κορέας, που είναι απ' τους πιο τρελλούς που έγιναν ποτέ, θα επηρεάσει ουσιαστικά τις ελληνικές πολιτικές εξελίξεις. Ας σταθούμε λιγάκι σ' αυτόν και στη χώρα που τον «φιλοξένησε».

Η Κορέα εμφανίζεται στην ιστορία το 57 π.Χ. με τρία βασίλεια, ένα στο νοτιοανατολικό τμήμα, ένα στο βορειοανατολικό και ένα στο νοτιοδυτικό. Μπορούμε να πούμε πως Βόρεια και Νότια Κορέα υπάρχουν από τότε. Άλλωστε, οι βορειοκορεάτες είναι περισσότερο Μαντζουριανοί και οι νοτιοκορεάτες περισσότερο Ινδονήσιοι, αν και με τους αιώνες τα πράγματα μπλέχτηκαν πολύ.

Το 1945 που τελειώνει ο πόλεμος, η Κορέα παραμένει ιαπωνική κτήση. Κι αυτός είναι ο λόγος που οι Αμερικανοί και οι Ρώσοι τη μοιράζουν φιλικότατα, παίρνοντας σαν σημάδι για το κόψιμο στα δύο τον περίφημο 38ο παράλληλο, που έμελλε να περάσει απ' τη γεωγραφία στην ιστορία. Οι Ρώσοι παίρνουν το προς Βορράν του 38ου παραλλήλου τμήμα της χώρας και οι Αμερικανοί το προς νότον. Φυσικά, η διπλή κατοχή είναι προσωρινή, μέχρι να δουν οι σύμμαχοι τι θ' απογίνει με την Ιαπωνία. Και επειδή ουδέν μονιμότερον του προσωρινού, και επειδή οι δύο σύμμαχοι τον καιρό που μοίραζαν την Κορέα έχουν γίνει ήδη εχθροί το 1950, ξεσπάει τότε εκεί, σχεδόν απ' το τίποτα, ένας εντελώς ηλίθιος πόλεμος, όπου κανείς δεν ξέρει τι ακριβώς θέλει. Θα το μάθουν μόλις τελειώσει ο πόλεμος το 1953 με μια ανακωχή που θα πάρει τον χαρακτήρα ειρήνευσης ανάμεσα στη Βόρεια και τη Νότια Κορέα, που θα βρεθούν διχοτομημένες στα καλά καθούμενα.

Να, λοιπόν, ο λογικός σκοπός του ανοήτου πολέμου: Να αποκτήσουν οι Ρώσοι και οι Αμερικανοί από ένα προγεφύρωμα στην Άπω Ανατολή, δίπλα στην εχθρό και των δύο, την Ιαπωνία, που από πάντα θεωρούσε δική της αυτή τη σπουδαία χερσόνησο της ανατολικής Ασίας, που συνορεύει προς βορράν με την Κίνα (στην περιοχή της Μαντζουρίας) αλλά και με την ΕΣΣΔ στο βορειοανατολικό άκρο της.

Με το τέλος του άσκοπου τριετούς πολέμου το 1953, όλα επανέρχονται στην αρχική τους κατάσταση. Με μια ουσιαστική διαφορά, ωστόσο. Η Βόρεια Κορέα, που πριν απ' τον πόλεμο (της Κορέας) την κατείχαν οι Ρώσοι προσωρινά, γίνεται αυτεξούσιο κομμουνιστικό κράτος, και η

Νότιος Κορέα, που πριν απ' τον πόλεμο την κατείχαν οι Αμερικανοί προσωρινά, γίνεται αυτεξούσιο κράτος με δημοκρατία δυτικού, υποτίθεται, τύπου, που κατ' ουσίαν είναι μια δικτατορία το ίδιο σκληρή μ' αυτήν της Βόρειας Κορέας. Οι δυο δικτατορίες συνεχίζουν να απειλούν η μία την άλλη αλλά οι προσπάθειες για ενοποίηση συνεχίζονται.

Λαός με μεγάλη και λαμπρή ιστορία οι Κορεάτες, είχαν την τύχη και μαζί την ατυχία να ζουν σε μια χερσόνησο κρίσιμης στρατηγικής σημασίας στην Άπω Ανατολή, όπως και οι Έλληνες στη Μεσόγειο. Λαός θαλασσινός όπως και οι Έλληνες, ήρθαν σε επαφή με όλους τους πολιτισμούς της Άπω Ανατολής, τον κινέζικο, τον ιαπωνικό, τον ινδοκινέζικο και διαμόρφωσαν τελικά έναν δικό τους, εξαιρετικής φινέτσας. Από πολλές απόψεις, λοιπόν, οι Κορεάτες και οι Έλληνες είναι λιγάκι «αδερφοί» λαοί, αν και πάρα πολύ απομακρυσμένοι και ουδεμίαν πολιτιστική σχέση έχοντες. Να είναι τυχαίο που η γεωγραφία των δύο χωρών και η γεωπολιτική τους θέση διαμόρφωσαν ιστορίες παρόλιγον παράλληλες;

16. Ο πόλεμος στην Ινδοκίνα

Δεν υπάρχει τίποτα πιο περιπελεγμένο από την ιστορία και τον πολιτισμό μιας πανσπερμίας λαών που κατοικεί στην ανατολικότερη απ' τις τρεις χερσονήσους της νότιας Ασίας, που λέγεται Ινδοκίνα, διότι ο λαός της προέρχεται από μείξη Κινέζων και Ινδών αλλά και διότι βρίσκεται ανάμεσα σ' αυτές τις δυο χώρες.

Η τεράστια χερσόνησος της Ινδοκίνας περιλαμβάνει τα κράτη Ταϊλάνδη, Λάος, Καμπότζη, Μαλαισία, Σιγκαπούρη, Βιρμανία και Βιετνάμ. Απ' αυτά, το Βιετνάμ, το Λάος και η Καμπότζη, που βρίσκονται στην ανατολική πλευρά της χερσονήσου της Ινδοκίνας, συναποτελούν την πάλαι ποτέ λεγόμενη Γαλλική Ινδοκίνα.

Η παρουσία της Γαλλίας εδώ είναι πολύ παλιά. Χρονολογείται απ' το 1850, αλλά μόνο το 1884 μεταβάλλεται ουσιαστικά αυτή η περιοχή σε γαλλική αποικία, με μια συνεχή τροποποίηση του καθεστώτος στις διάφορες περιοχές, που άλλες είναι καθαρές αποικίες, άλλες προτεκτοράτα. Κανείς δεν θα μπορούσε να καταλάβει τι ακριβώς γίνεται σε μια περιοχή, όπου οι Γάλλοι έχουν όντως ρίζες. Όπως και νάναι, τα πράγματα μπλέχτηκαν πολύ με τους Γάλλους, σ' έναν τόπο ήδη πολύ περιπελεγμένο από μόνο του. Γιατί χώρισαν τη μακρόστενη παραθαλάσσια χώρα σε τρεις περιοχές, ανάλογα με το είδος της διοίκησης που ασκούσαν στην κάθε μία. Κοχινκίνα, με πρωτεύουσα τη Σαϊγκόν, ονόμασαν το Νότο. Ήταν γαλλική αποικία, καθαρά. Τονκίνο, με πρωτεύουσα το Ανόι, ονόμασαν το Βορρά. Ήταν γαλλικό προτεκτοράτο. Και το κέντρο, που ήταν υποτίθεται ανεξάρτητο βασιλείο ανάμεσα σε δυο εξαρτημένες περιοχές, το ονόμασαν Ανάμ, με πρωτεύουσα τη Χουέ.

Το απελευθερωτικό κίνημα είναι πολύ παλιό. Χρονολογείται απ' το 1930, τη χρονιά που ο τρομερός Χο Τσι Μινχ ιδρύει το ΚΚ. Όμως, η Ιαπωνική κατοχή στη διάρκεια του πολέμου, κάνει Γάλλους αποίκους

και ντόπιους κομμουνιστές να λουφάζουν, μέχρι που το 1945, με την απελευθέρωση, ο Χο Τσι Μινχ, με μια κυβέρνηση συνασπισμού ανάλογη με το δικό μας ΕΑΜ, ενοποιεί τη χώρα χωρίς να ρωτήσει τους Κινέζους, που δεν είναι ακόμα κομμουνιστές και τους Άγγλους, που έχουν συνεννοηθεί με τους Κινέζους να μοιράσουν τη χώρα ερήμην των Γάλλων.

Όμως η Κίνα είναι απασχολημένη με τον δικό της εμφύλιο που θα οδηγήσει στη νίκη του Μάο, και η Αγγλία δεν αισθάνεται αρκετά ισχυρή. Κι έτσι, αποφασίζει να παραδώσει την Κοχινκίνα (Νότος) στα παλιά αφεντικά, τους Γάλλους.

Ο Χο Τσι Μινχ κάνει πολύ αισθητή την παρουσία του απ' το 1945, αλλά το 1950, χρονιά που ενδιαφέρει ιδιαίτερα εμάς εδώ, η ρήξη με τους Γάλλους είναι πλέον απροκάλυπτη. Σε τέσσερα χρόνια από τότε που η εξέγερση παίρνει ανοιχτή μορφή, οι Γάλλοι θα συντριβούν εντελώς το 1954 στο θρυλικό φρούριο Ντιεν Μπιεν Φου, και θα εγκαταλείψουν την Ινδοκίνα. Που την κατείχαν οι Γάλλοι, την εποφθαλιμούσαν οι Άγγλοι και από πάντα την πολιορκούσαν οι Κινέζοι και οι Γιαπωνέζοι.

Το 1950 που αρχίζει το μεγάλο πανηγύρι, οι Αμερικανοί ξέρουν πως θα χρειαστεί να επέμβουν και εκεί. Μια σειρά επεμβάσεων που εγκαινιάστηκαν στην Ελλάδα, θα επεκταθούν στην Κορέα κι από κει θα κατεβούν στο Βιετνάμ. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος είναι ο πρόλογος στο δίπρακτο δράμα Κορέα - Βιετνάμ, ένα δράμα μεγάλης διάρκειας, που θα αρχίζει να «παίζεται» την εποχή που μόλις έχει τελειώσει ο σκοτωμός εδώ.

17. Η σύλληψη του Μπελογιάννη

Τα ξημερώματα της 19ης Δεκεμβρίου 1950 η Ασφάλεια μπουκάρει στο σπίτι του δημοσιογράφου και θεατρικού κριτικού Στάθη Δρομάζου, που δουλεύει στην εφημερίδα «Δημοκρατικός» και τον συλλαμβάνει. Ο διευθυντής της εφημερίδας Διονύσης Χριστάκος και ο πολιτικός αρθρογράφος Μιχάλης Κύρκος προς το παρόν μένουν ανενόχλητοι.

Όλοι αναρωτιούνται για το λόγο μιας αναίτιας σύλληψης, αλλά η απορία θα λυθεί την άλλη κιόλας μέρα, 20 Δεκεμβρίου 1950, όταν συλλαμβάνεται σ' ένα απ' τα κρυσφήγετά του στην οδό Πλαπούτα, ο Νίκος Μπελογιάννης, που είχε έρθει παράνομα από το εξωτερικό στην Ελλάδα πριν από ένα χρόνο. Μαζί με τον Νίκο Πλουμπίδη και τον Νίκο Βαβούδη επιβλέπουν τον παράνομο μηχανισμό του ΚΚΕ και φροντίζουν για την έκδοση της εφημερίδας «Δημοκρατικός» που είναι πράγματι το νόμιμο προσωπείο του παράνομου ΚΚΕ.

Τρεις μέρες μετά τη σύλληψη του Μπελογιάννη, συλλαμβάνεται και η σύντροφός του Έλλη Παπά, αδερφή της Διδώς Σωτηρίου και στέλεχος της Κομματικής Οργάνωσης της Αθήνας. Ήταν η αρχή για ένα νέο πογκρόμ, για έναν νέο κύκλο τρομοκρατίας. Οι συλληφθέντες θα ξεπεράσουν τους 90. Ανάμεσά τους, και ο διαπρεπής ιστορικός Γιάννης Κορδάτος, που κατηγορείται για κατασκοπία. Διότι σύχναζε στο καφενείο Ζαχαράτου στο Σύνταγμα, όπου σύχναζαν και απόστρατοι αξιωματικοί

και έσθην αυτί για ν' ακούει τις καφενειακές συζητήσεις τους! Ο παραλογισμός της Δεξιάς έχει φτάσει στο ύψιστο σημείο του.

Επικεφαλής του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ είναι ο Νίκος Πλουμπίδης, που παραμένει προς το παρόν ασύλληπτος. Πάντως, δεν υπάρχει άμεση επαφή μεταξύ Μπελογιάννη και Πλουμπίδη. Η επαφή γίνεται μέσω Βαβούδη, που μεταβιβάζει τις πληροφορίες έξω. Όμως, για να συλληφτεί ο ένας και να μη συλληφτεί ο άλλος, σημαίνει πως ο ένας είναι πράχτορας της Ασφάλειας στη χειρότερη περίπτωση και εντελώς ανίκανος στην καλύτερη, αφού άφησε την Ασφάλεια να τρυπώσει στον παράνομο μηχανισμό και να τον αποδιαρθρώσει. Όπερ έδει δείξει. Όταν υπάρχουν αξιώματα δεν μπαίνει πρόβλημα αποδείξεων. Και τα αξιώματα της κομματικής λογικής είναι πολύ απλά: Όταν όλα παν καλά, όλοι οι σύντροφοι είναι καλοί. Όταν όλα παν κακά, ένας είναι ο κακός. Στην προκειμένη περίπτωση, ο Πλουμπίδης. Δε φτάνει που έχασαν τον έναν, τώρα πετούν στα σκουπίδια και τον άλλο για να βοηθήσουν και οι ίδιοι στη διάλυση του παράνομου μηχανισμού που με τόσες δυσκολίες έστησαν.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, οι ηγέτες δεν πιστεύουν πως ο Πλουμπίδης είναι προδότης. Τον χρίουν ωστόσο προδότη και με το πες πες το πιστεύουν στο τέλος και οι ίδιοι. Είναι ο κλασικός τρόπος για την απομόνωση ενός επισημασμένου από τους υπολοίπους που δεν έχουν ακόμα επισημανθεί. Είναι μέθοδος σκληρή και απάνθρωπη, όμως πριν καταλήξει κανείς στην ηθικολογία καλά θα κάνει να σκεφτεί άλλη μια φορά πως η ιστορία δεν ηθικολογεί. Το γεγονός, λοιπόν, πως ο Πλουμπίδης χρίστηκε προδότης και στο τέλος θα πεθάνει σαν «προδότης» είναι μεν τραγικό καθ'αυτό, όμως η ιστορία, και όχι μόνο των κομμουνιστικών κομμάτων, είναι γεμάτη από μικρές ανθρώπινες τραγωδίες.

18. Δημοτικές εκλογές εν όψει

Με τον Μπελογιάννη στη φυλακή, με τον αριστερό Τύπο άλλη μια φορά φιμωμένο, με την τρομοκρατία σε έξαρση, με τις φυλακές και τα ξερονήσια ακόμα γεμάτα, με τους καταδικασμένους σε θάνατο να αγωνιούν και με τον Πλαστήρα στο περιθώριο, οι Έλληνες αριστεροί καλούνται να ψηφίσουν στις δημοτικές εκλογές που θα γίνουν τον Απρίλη του 1951. Αλλά και στις βουλευτικές που θα γίνουν το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς.

Στις προηγούμενες εκλογές, του 1950, οι Έλληνες αριστεροί είχαν ψηφίσει είτε ΕΠΕΚ (Πλαστήρα) είτε Δημοκρατική Παράταξη (Σοφιανόπουλο, Σβώλο, Τσιριμώκο). Όμως, αυτά τα δυο κόμματα υπάρχουν με τις ψήφους της κομμουνιστικής και φιλοκομμουνιστικής Αριστεράς, και συνεπώς πρέπει να γίνει κάτι ώστε η ελληνική Αριστερά να μπορεί να τα βολεύει χωρίς κηδεμόνες, ακόμα και στην περίπτωση που αυτοί είναι εξαιρετικά καλοπροαίρετοι, όπως ο Ι. Σοφιανόπουλος, ο Αλ. Σβώλος και ο Ηλ. Τσιριμώκος. (Που αργότερα, επί Γ. Παπανδρέου, θα πάει με τους αποστάτες, αλλά προς το παρόν είναι ένας ειλικρινής σοσιαλδημο-

κράτης, που κάνει πολλά μέσα απ' την εφημερίδα του, τη «Μάχη» για να σταματήσουν οι διώξεις των αριστερών).

Το πρόβλημα μιας καινούργιας εκπροσώπησης της Αριστεράς στις δημοτικές εκλογές της 15ης Απριλίου 1951 καλείται να το αντιμετωπίσει ο αρχηγός του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στην Ελλάδα, ο Νίκος Πλουμπίδης. Και το λύνει με επάρκεια διά του Δημοκρατικού Συναγερμού, ενός πολιτικού συνασπισμού που θα γίνει ο πρόδρομος της ΕΔΑ. Το ΚΚΕ προς το παρόν έχει να αντιμετωπίσει μόνο τις δημοτικές εκλογές.

Ο Γιάννης Πασαλίδης κρίνει επαρκή την εκπροσώπηση της Αριστεράς από την ήδη υπάρχουσα Δημοκρατική Παράταξη (Σοφιανόπουλος, Σβώλος, Τσιριμώκος), αλλά δυο βουλευτές αυτού του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, οι Διον. Χριστάκος και Αντρ. Μπικάκης δεν την κρίνουν επαρκή. Κι έτσι, υποχωρεί και ο Πασαλίδης.

Για το νέο αριστερό σχήμα συμφωνούν επίσης οι: Γιώργος Σπηλιόπουλος, υφηγητής της παιδιατρικής, τα παράνομα στελέχη του ΚΚΕ Μιχάλης Βουρνάς και Γ. Δαμασκηνός, ο παλαίμαχος αγωνιστής Κ. Μπασιάκος, ο παλαίμαχος συνδικαλιστής Δημ. Μαριόλης, ο ηθοποιός Σπύρος Πατρίκιος (πατέρας του Τίτου), ο πεζογράφος Κώστας Κοτζιάς, ο δημοφιλέστατος συγγραφέας Ασημάκης Γιαλαμάς, ο μουσικός Βασίλης Αρκαδινός, ο Ρίζος Μπόκοτας και άλλοι πολλοί. Μαζί τους και ο Μιχάλης Κύρκος, πατέρας του Λεωνίδα, παλιός υπουργός του Βενιζέλου και διευθυντής της εφημερίδας του ΕΑΜ «Ελευθέρη Ελλάδα». Ο νεοσύστατος αριστερός Δημοκρατικός Συναγερμός προτίθεται να συνεργαστεί με την προϋπάρχουσα σοσιαλδημοκρατική Δημοκρατική Παράταξη στις δημοτικές εκλογές. Και συγκατανεύει να οριστεί κοινός υποψήφιος δήμαρχος ο μεγαλοπρεπής Δημ. Γονατάς, αδερφός του Στυλιανού, που ανήκε στην ΕΠΕΚ μέχρι τις προηγούμενες εκλογές. Όλα παν καλά, όπως μας πληροφορεί ο Σπ. Λιναρδάτος, μέχρι που ο Κύρκος διαβάζει στο Γονατά το προεκλογικό πρόγραμμα του Δημ. Συναγερμού και κολώνει. Ομοίως διαφωνούν οι Σοφιανόπουλος, Σβώλος, και Τσιριμώκος. Και η συνεργασία με τους σοσιαλδημοκράτες πάει περίπατο. Ο κρυπτοκομμουνιστικός Δημ. Συναγερμός θα μείνει μόνος με υποψήφιο δήμαρχο τον παιδίατρο Γ. Σπηλιόπουλο.

19. Οι δημοτικές εκλογές του 1951

Ο Δημοκρατικός Συναγερμός ελέγχεται από τους κομμουνιστές. Και όσοι μετριοπαθέστεροι, όπως ο Μιχάλης Κύρκος για παράδειγμα, συνεργάζονται μ' αυτόν, είναι υποχρεωμένοι λίγο ως πολύ να ακολουθούν τις εντολές που δίνει το ΚΚΕ διά του Νίκου Πλουμπίδη. Όλοι γνωρίζουν πως χωρίς το ΚΚΕ δεν μπορεί να γίνει δουλειά. Αυτό είναι που οργάνωσε το ΕΑΜ, αυτό είναι που οργάνωσε τον ΕΛΑΣ που κατέπληξε φίλους και εχθρούς στη διάρκεια της κατοχής, αυτό είναι που αγωνίστηκε μ' έναν εντελώς μεγαλειώδη τρόπο κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Έχασε μεν, αλλά και οι γάτες ξέρουν πως αυτή που κέρδισε δεν ήταν η Δεξιά,

ήταν οι Αμερικανοί. Το γόητρο του ΚΚΕ είναι τεράστιο στις ΕΑΜικές μάζες, ακόμα και σ' αυτές που δεν ακολουθούν πια το ΚΚΕ. Το δυστύχημα όμως είναι πως αυτό το σπουδαίο στη μάχη κόμμα είναι μάλλον άσχετο με την άσκηση της πολιτικής υπό κοινοβουλευτικό καθεστώς. Δεν ξέρει να διαλέγει συμμάχους, δεν ξέρει να κάνει ελιγμούς και πάντα θέλει νάχει το πάνω χέρι, όπως τον καιρό της κατοχής.

Αν ο Δημοκρατικός Συναγερμός κατάφερνε να συνεργαστεί με τη Δημοκρατική Παράταξη των Σοφιανόπουλου, Σβώλου, Τσιριμώκου στις δημοτικές εκλογές, θα είχε μια πολύ εντυπωσιακή παρουσία στο Δημαρχείο. Πάντως, με ακροδεξιό δήμαρχο, όπως αναμενόταν.

Ο μεταξικός Κ. Κοτζιάς, με 99.091 ψήφους έρχεται πρώτος. Δεύτερος με 32.803 ψήφους έρχεται ο κεντροδεξιός Σταμάτης Μερκούρης, πατέρας της Μελίνας και γιος του Σπύρου Μερκούρη που είχε χρηματίσει τέσσερεις φορές Δήμαρχος της Αθήνας. (Ο Σταμάτης Μερκούρης το 1920 ήταν βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος, το 1935 του κόμματος του Γ. Κονδύλη, το 1952 του Ελληνικού Συναγερμού -του Παλάγου- και το 1958 ανεξάρτητος.) Τρίτος με 27.784 ψήφους έρχεται ο υποψήφιος του Δημοκρατικού Συναγερμού (του ΚΚΕ κατ' ουσίαν) Γιώργος Σπηλιόπουλος, και τελευταίος ο αρεοπαγίτης Δημ. Γονατάς, που προοριζόταν για κοινός υποψήφιος της Αριστεράς πριν ναυαγήσουν οι διαπραγματεύσεις, με 4.375 ψήφους.

Οι ψήφοι που πήρε ο υποψήφιος της Αριστεράς Σπηλιόπουλος είναι πολλοί, αν πάρουμε υπ' όψιν τις δυσκολίες της εποχής. Όμως αν σ' αυτές προσθέσουμε και τις ψήφους του Γονατά, έχουμε άθροισμα 32.156. Ήτοι ισοψηφία περίπου με τον δεύτερο, τον Σταμάτη Μερκούρη. Χώρια οι ψήφοι που χάθηκαν εξαιτίας της δυσανεξίας από την αποτυχία της συνεννόησης.

Βέβαια, Δήμαρχος θα εκλεγόταν έτσι κι αλλιώς ο Κοτζιάς, που είχε καλό όνομα σαν παλιός Δήμαρχος, αν και μεταξικός. Όμως αυτές οι δημοτικές εκλογές έχουν τεράστια σημασία για το μέλλον της Αριστεράς. Για πρώτη φορά μετά τον εμφύλιο πόλεμο η Αριστερά μετράει τις δυνάμεις της, καθώς και την ικανότητά της να συνεργάζεται. Στο πρώτο παίρνει καλό βαθμό, στο δεύτερο μένει μετεξεταστέα. Και γιαυτό θα ξαναεπιχειρήσει τη συνεργασία με την ευρύτερη Αριστερά, διά της ΕΔΑ, που βρίσκεται επί θύραις.

Όσο για τη Θεσσαλονίκη, τα πράγματα είναι καλύτερα. Ο υποψήφιος του Δημοκρατικού Συναγερμού, ο Θεοφυλάκτου, παίρνει 17.608 ψήφους. Ο πρώτος, που είναι δεξιός, παίρνει 33.861 ψήφους, και ο τρίτος, που ανήκει στην ΕΠΕΚ, παίρνει 6.577 ψήφους. Όπως και νάναι, οι δημοτικές εκλογές είναι μια πρόκριση για τις βουλευτικές που θα ακολουθήσουν, και όλος ο αριστερός κόσμος βγάζει τα συμπεράσματά του.

20. Η ίδρυση της ΕΔΑ

Το ΚΚΕ διαθέτει δύο παράνομους μηχανισμούς. Τον έναν υπό τους Πλουμπίδη και Μπελογιάννη, που δρουν ανεξάρτητα για λόγους συνω-

μοτικούς και που έρχονται σε επαφή με το κόμμα μέσω του Βαβούδη, και τον άλλο υπό τον Σταύρο Κασιμάτη. Σ' αυτόν τον δεύτερο μηχανισμό μετέχουν μόνο νέοι κομμουνιστές και ειδικότερα μακρονησιώτες και πρώην φυλακισμένοι που απόκτησαν δύσκολες εμπειρίες πρόσφατα. Κατά κάποιον τρόπο, ο δεύτερος μηχανισμός αποτελείται από δόκιμους κομμουνιστές. Και δρα ανεξάρτητα, προφανώς για να μη βλάψει με την απειρία του τον άλλο, που αποτελείται από παλαιμάχους.

Έλα, όμως, που η Ασφάλεια χτυπάει κατ' αρχήν τον μηχανισμό των πεπειραμένων και αφήνει τα τσικό στη μπάνα; Όμως, με τη σύλληψη του Μπελογιάννη, ο δεύτερος παράνομος μηχανισμός γίνεται πρώτος. Οι αγαπημένοι του Ζαχαριάδη είναι τώρα αυτοί, οι νέοι κομμουνιστές, η ελπίδα του κόμματος, ίσως και της Ελλάδος! Σ' αυτόν τον δεύτερο μηχανισμό ανήκε τότε και ο πολύ γνωστός και πολύ καλός δημοσιογράφος Πότης Παρασκευόπουλος, που στο βιβλίο του «Ποιος σκότωσε τον Μπελογιάννη» που κυκλοφόρησε το 1967 λέει πως ο Ζαχαριάδης, και μετά τη σύλληψη του Μπελογιάννη, συνεχίζει να παίζει σε δύο ταμπλό. Χρησιμοποιεί και τον «ύποπτο» μηχανισμό των παλαιμάχων υπό τον ασύλληπτο προς το παρόν Πλουμπίδη και τον «καθαρό» των νέων κομμουνιστών υπό τον Κασιμάτη, παρόλο που οι προτιμήσεις του στρέφονται προς τον «καθαρό» μηχανισμό.

Όμως, στις 3 Αυγούστου 1951 ιδρύεται η ΕΔΑ με πρωτοβουλία του ΚΚΕ αλλά και των φιλοκομμουνιστών και σοσιαλιστών Μιχάλη Κύρκου, Γιάννη Πασαλίδη, Ρούσσου Κούνδουρου και πολλών άλλων προοδευτικών ανθρώπων, που προσπαθούν να καλύψουν την ανάγκη για ένα αριστερό κόμμα, ύστερα από την ήττα του ΚΚΕ. Κατά κάποιον τρόπο, η ΕΔΑ είναι μια προσπάθεια ανασύστασης του παλιού ΕΑΜ αλλά όχι αποκλειστικά με πρωτοβουλία του ΚΚΕ, όπως είχε γίνει τότε. Κι αυτό το χάσιμο της αποκλειστικότητας είναι που ενοχλεί τον Ζαχαριάδη. Ο οποίος, απ' το ραδιόφωνό του, αρχίζει μια ηλίθια εκστρατεία συκοφάνησης του Μιχ. Κύρκου και κυρίως του Γ. Πασαλίδη. Που μενσεβίκο τον ανεβάζει, προδότη τον κατεβάζει. Όσο για τον Ρούσσο Κούνδουρο, αδερφό του Νίκου, που αργότερα θα γίνει πάρα πολύ γνωστός σαν ντοκιμαντερίστας και άνθρωπος του ραδιοφώνου, έναν απ' τους πρώτους που κινήθηκαν για τη δημιουργία του νέου κόμματος, αυτόν θα καταφέρει να τον εξοντώσει πολύ εύκολα. Είναι γιος του Σήφη Κούνδουρου, φίλου του Ελ. Βενιζέλου, και άρα εξ ορισμού ύποπτος. Έτσι, το νέο αριστερό κόμμα στερείται τις πολύτιμες υπηρεσίες ενός ανθρώπου με εκπληκτικές οργανωτικές ικανότητες. Κι ο Ρούσσο Κούνδουρος, από οργανωτής κομμάτων θα γίνει οργανωτής Κινηματογραφικών Λεσχών και ιδιωτικών ραδιοφωνικών σταθμών!

Το ΚΚΕ προσπαθεί να ελέγξει τη νεαρή ΕΔΑ με τον δεύτερο παράνομο μηχανισμό, τον περισσότερο αθώο, ας τον πούμε έτσι. Αλλά δεν τα καταφέρνει και τόσο καλά. Και σαν αντίδοτο στην ΕΔΑ, ιδρύει την ΕΛΑ (Ένωση Λαϊκού Αγώνα), με στελέχη που βρίσκονται στις φυλακές! Αν είναι δυνατόν! Πάντως, στην ΕΔΑ μετέχει δραστήρια το ΚΚΕ.

Αλλά με επιφυλάξεις και με πολλή γκρίνια για τους σοσιαλιστές που είχαν την συμπρωτοβουλία της ίδρυσής της.

21. Οι βουλευτικές εκλογές του 1951

Οι εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951 γίνονται και πάλι με την απλή αναλογική. Και είναι η αναλογική ακριβώς που κάνει τα κόμματα να ανακαλύψουν την αξία και τη σημασία των κομματικών συνασπισμών. Ο συνασπισμός είναι ο πρώτος βαθμός συναίνεσης. Και είναι ακατανόητο σήμερα να επιδιώκουν τη συναίνεση πολιτικοί που δε θέλουν την απλή αναλογική, που κάνει υποχρεωτική τη συνεργασία των συγγενικών κομμάτων και συνεπώς τη συναίνεση, τουλάχιστον ανάμεσα στα συγγενικά κόμματα. Που σήμερα είναι όλα κατ' ανάγκην συγγενικά, αφού όλα είναι υποχρεωμένα να εφαρμόσουν την πολιτική της ΕΟΚ.

Όμως, αν συνασπιστούν, η μάσα γίνεται δύσκολη. Δεν είναι δυνατό να τρών όλοι μαζί. Ενώ τώρα, η συμπολίτευση τρώει και η αντιπολίτευση κάνει κριτική στη μάσα, ώστε να τη διώξει όταν κρίνει πως έφαγε αρκετά και χρειάζεται αλλαγή βάρδιας. Ένας ένας και με τη σειρά. Τα δάνεια δε φτάνουν για όλους. Ούτε οι θέσεις στο δημόσιο είναι τόσο πολλές, που να μπορούν να διορίζουν τους οπαδούς τους όλα τα κόμματα ταυτόχρονα. Μπέστε στην ουρά ενός κόμματος και περιμένετε ναρθαι η σειρά σας για διορισμό, όταν το κόμμα κερδίσει τις εκλογές. Κι αν τις κερδίσει και δεν σας διορίσει, αλλάξετε κόμμα τις επόμενες εκλογές για να δοκιμάσετε και με το άλλο την τύχη σας. Το πολιτικό φρόνημα των Ελλήνων έχει μια σταθερή σχέση με τη μάσα, που μπορεί να προταθεί ακόμα και σαν σοσιαλισμός.

Πάντως, τον καιρό που οι Έλληνες πολιτικοί ανακαλύπτουν τους συνασπισμούς, η αμερικανική βοήθεια συνεχίζει να είναι άφθονη και συνεπώς υπάρχει μάσα για περισσότερα από ένα κόμματα. Όταν η βοήθεια ελαττωθεί και το εξωτερικό χρέος αυξηθεί, θα ελαττωθεί και η διάθεση των κομμάτων για συνασπισμούς. Αν έχετε διαφορετική ερμηνεία για το πώς, σε δύσκολες πολιτικά περιόδους, εφαρμόζεται η απλή αναλογική και σε σχετικά ευκολότερες η ενισχυμένη ή το πλειοψηφικό, να μου τη γράψετε για να την καταθέσω στην Ακαδημία ως μελέτη της ελληνικής πολιτικής σχιζοφρένειας.

Εν πάση περιπτώσει, στις βουλευτικές εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951, έχουμε τρεις συνασπισμούς κομμάτων. Πρώτος και καλύτερος ο Ελληνικός Συναγερμός υπό τον αρχιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο, που καταβροχθίζει όλα τα παραδοσιακά δεξιά κόμματα και εξαφανίζει απ' τον πολιτικό χάρτη το Λαϊκό Κόμμα, που πεθαίνει τότε. Δεύτερος συνασπισμός, ο αριστερός της ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) που πρώτη φορά κατεβαίνει στις εκλογές. Και τρίτος συνασπισμός, οι Κεντρώες Δυνάμεις, δηλαδή η ΕΠΕΚ του Πλαστήρα (χαλκέντερος αυτός ο τρομερός γέρος!) και το Κόμμα των Φιλελευθέρων που ο Σοφοκλής Βενιζέλος κληρονόμησε απ' τον πατέρα του. (Τα δύο αυτά κόμματα κα-

τέρχονται μεν ανεξάρτητα, αλλά υπόσχονται εξ αρχής συνεργασία με τις εκλογές, και τηρούν την υπόσχεση).

Πρώτο κόμμα έρχεται, βέβαια, ο Ελληνικός Συναγερμός του Παπάγου, με 36,53% και 114 έδρες. Δεύτερη η ΕΠΕΚ με 23,49% και 74 έδρες. Τρίτοι οι Φιλελεύθεροι με 19,04% και 57 έδρες. Τέταρτη η ΕΔΑ με 10,57% και 10 έδρες. Ο Παπανδρέου και ο Τσαλδάρης κατεβαίνουν με τα κόμματά τους αλλά καταποντίζονται. Καλά να πάθουν. Ήθελαν να μείνουν εκτός συνασπισμών. Για την ιστορία σημειώνω πως οι Αρχειομαρξιστές παίρνουν 53 ψήφους!

Το 1951, λοιπόν, κάνει το ντεμπούτο σαν πολιτικός ο παλατιανός μεν, αδιάφορος δε προς τις εντολές που επιχειρεί να του δώσει το παλάτι, στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος. Ύστερα από τη συγχυσμένη πρώτη μετεμφυλιακή περίοδο, τα πολιτικά πράγματα αρχίζουν να μπαίνουν σε μια τάξη. Η Δεξιά που ψάχνει διαρκώς απ' την περίοδο του Μεταξά και μετά, βρίσκει έναν αξιοπρεπή ηγέτη. Και η κομμουνιστική Αριστερά που έχασε το κόμμα της στις ρεματιές του Γράμμου και τώρα ψάχνεται για να δει τι της έμεινε, βολεύεται όπως όπως με την ΕΔΑ.

22. Πλαστήρας αντί Παπάγου

Απ' τη στιγμή που οι Αμερικανοί αποφασίζουν να στηρίξουν τον αρχιστράτηγο, δεν έχουν πλέον λόγο να στηρίζουν το στρατηγό. Κι έτσι ο Παπάγος νικάει στις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951 τον Πλαστήρα, τον κύριο αντίπαλό του.

Ναι, αλλά όταν μεθόδευαν τα πράγματα οι Αμερικανοί, δεν πήραν υπ' όψιν τις άμετρες φλοδοξίες του Σοφοκλή Βενιζέλου, που και στις προηγούμενες εκλογές έκανε νερά. Αυτός ο άνθρωπος, καθισμένος άνετα πάνω στο όνομά του, συνεχίζει να το παίζει ρυθμιστής της πολιτικής ζωής του τόπου, ερήμην της βούλησης των Αμερικανών, ερήμην της βούλησης του παλατιού, ερήμην της τάξης που εκπροσωπεί, ερήμην του κοινού δεξιού νου, ερήμην του ίδιου του εαυτού του. Εν ολίγοις, ο Βενιζέλος είναι ένας βλαξ που παριστάνει τον πολιτικό. Δεν είναι, βέβαια, ο μόνος βλαξ στην ελληνική πολιτική ζωή, δεν ανήκει στην εξαίρεση, ανήκει στον κανόνα, αλλά εν πάση περιπτώσει τουλάχιστον αυτός ειδικά δεν έχει κανένα λόγο να πάει κόντρα στους Αμερικανούς. Και δεν διδάσκει απ' τη συμπεριφορά του Γ. Παπανδρέου, που προκειμένου να μην κολλήσει στην ουρά του Πλαστήρα για να σωθεί, κατεβαίνει μόνος στις εκλογές και παίρνει το 2,10% των ψήφων και μηδέν έδρες. Ο Πλαστήρας σχηματίζει κυβέρνηση με τη βοήθεια του Βενιζέλου!

Μέσω του σταθμάρχη της CIA Τομ Καραμεσίνη οι Αμερικανοί τώρα λεν: Ο Πλαστήρας συνεργάζεται μυστικά με τον Ζαχαριάδη! Θέλετε αποδείξεις; Θα σας φτιάξουμε και αποδείξεις. Και ο Καραμεσίνης φτιάχνει στα εργαστήριά του ένα γράμμα του Πλαστήρα προς τον Ζαχαριάδη, όπου περίπου του προσφέρει γην και ύδωρ, προκειμένου να εξασφαλίσει τις αριστερές ψήφους. Το παιχνίδι έχει παραγίνει χοντρό, σαν το μυαλό του Βενιζέλου.

Το κωμικό στην ελληνική πολιτική ζωή είναι να επιθυμείς διακαώς την εξάρτησή σου απ' τους «φίλους και συμμάχους» διότι αν δεν την επιθυμείς πρέπει να παραιτηθείς απ' την επιθυμία της μάζας, και ταυτόχρονα να ασκείς «υπερήφανη και ανεξάρτητη εθνική πολιτική», όπως λέγεται αλλιώς η διάθεσή σου για μάζα. Και πώς να φας εσύ, αν δε δώσεις στο λαό να φάει εθνικά ιδανικά και εθνική υπερηφάνεια; Ο καθένας με το στομάχι του. Αλλά και το μυαλό του. Λοιπόν, φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περιδρομο. Τούτη η παροιμία του ελληνικού λαού, κάνει τον ελληνικό λαό να στέκει στα πόδια του τρώγοντας εθνική υπερηφάνεια κάθε φορά που δεν έχει να φάει τίποτα άλλο.

Ήταν τόσα πολλά τα αμερικάνικα χρήματα που σωρεύτηκαν στην Ελλάδα τα πρώτα χρόνια μετά τον εμφύλιο πόλεμο, που θα έφταναν και θα περίσσευαν να λύσει διά παντός η χώρα τα προβλήματά της. Αλλά, αντί να τα λύσει, δημιούργησε καινούργια. Όλες οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες που πήραν αμερικανική βοήθεια αυτόν τον καιρό, και πήραν σχεδόν όλες οι μη κομμουνιστικές χώρες, την αξιοποίησαν με τρόπο θαυμαστό. Κυρίως η ολοσχερώς κατεστραμμένη Γερμανία. Όμως στην Ελλάδα, όταν λέμε «ξένη βοήθεια» εννοούμε την υποχρέωση των ξένων να βοηθούν έναν ένδοξο λαό, για μόνο τον λόγο πως είναι ένδοξος. Είναι σα να ζητάμε κάτι που μας το χρωστούν απ' την εποχή του Περικλή. Να γιατί είναι οικονομικά χρήσιμη η εθνική υπερηφάνεια. Μας κάνει να μην αισθανόμαστε ζητιάνοι και μας επιτρέπει να ροκανίζουμε τα δάνεια χωρίς τύψεις. Όντως, η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει όσο υπάρχουν κορόιδα που συνεχίζουν να μας δανείζουν.

23. Νάτο το ΝΑΤΟ στην Ελλάδα

Ο Ζαχαριάδης προτείνει στην ΕΔΑ να χρίσει υποψηφίους βουλευτές τον Νίκο Πλουμπίδη και τον Νίκο Μπελογιάννη. Περισσότερο για να σώσει το κεφάλι τους που κινδυνεύει, παρά για να έχει δυο βουλευτές σ' ένα Κοινοβούλιο που έχει καταδικάσει όλους τους κομμουνιστές και όχι μόνο τους ήδη καταδικασμένους σε φυλάκιση ή σε θάνατο που δεν εκτελείται.

Η Εκτελεστική Επιτροπή της ΕΔΑ, στην οποία δεν πλειοψηφούν οι κομμουνιστές, απορρίπτει μια πρόταση που φαίνεται και λογική και ανθρωπιστική με το βάσιμο επιχείρημα πως δεν πρέπει να εκτεθεί η νεοπαγής ΕΔΑ στον κίνδυνο που συνεπάγεται μια φανερή συνεργασία με το παράνομο ΚΚΕ. Η ΕΔΑ, άλλωστε, δημιουργήθηκε για να κάνει νόμιμη δουλειά. Για την παράνομη, το ΚΚΕ διαθέτει άλλους μηχανισμούς. Ο Ζαχαριάδης αποδέχεται μεν την αναγκαιότητα να μην εκτεθεί η ΕΔΑ, αλλά αργότερα, όταν ο Μπελογιάννης θα πάρει το δρόμο προς τον παράδεισο, δε θα διστάσει να επιρρίψει τις ευθύνες για την εκτέλεσή του σ' αυτούς που θα αρνηθούν να τον συμπεριλάβουν στη λίστα των υποψηφίων βουλευτών.

Αντί των δύο εκτός νόμου, η ΕΔΑ προτιμάει να χρίσει υποψήφιους βουλευτές κάποιους ανθρώπους της που βρίσκονται στην εξορία. Είναι

ο στρατηγός Στέφανος Σαράφης, ο ένδοξος αρχηγός του ΕΛΑΣ, ο αρχηγός του Αγροτικού Κόμματος Κώστας Γαβριηλίδης, ο στρατηγός Χατζημιχάλης, ο Ηλίας Ηλιού, ο καθηγητής Γιάννης Ιμβριώτης, ο Μανώλης Πρωιμάκης και ο Ν. Τσόχας. Όλοι εκλέγονται. Και ένα πλοιαράκι του πολεμικού ναυτικού τους μεταφέρει από τον Άγιο Ευστράτιο στη Ραφήνα. Η Δεξιά τραβάει τα μαλλιά της.

Αλλά ο πρόεδρος της Βουλής Δ. Γόντικας δε δέχεται τις ενστάσεις των εξάλλως ενισταμένων εξάλλων δεξιών. Διότι οι εν λόγω βουλευτές της ΕΔΑ έχουν ήδη κηρυχτεί επισήμως βουλευτές από το Πρωτοδικείο.

Και τότε η πονηρή Δεξιά βρίσκει άλλο κόλπο. Ζητάει και πετυχαίνει την ακύρωση της εκλογής τους. Διότι ως εξόριστοι δεν έχουν δικαίωμα να είναι υποψήφιοι βουλευτές. Στη θέση τους διορίζονται οι επιλαχόντες: Μιχάλης Κύρκος, Γιάννης Πασαλίδης, Αντώνης Μπριλλάκης, Εμμανουήλ Μάντακας, Βασίλης Ευφραιμίδης, Γιάννης Σπηλιόπουλος, Γιώργος Σίμος, Α. Καραμαούνας και Θ. Βλαμόπουλος.

Όλα, λοιπόν, βαίνουν καλώς. Δηλαδή, όχι εντελώς χάλια. Και ο Πλαστήρας τραβάει στη Βουλή έναν ξεγυρισμένο αντικομμουνιστικό λόγο. Δηλώνει πως «δεν θα εξέλθω των ορίων της επιβαλλομένης μερίμνης και προσοχής διά την περιφρούρησιν της εσωτερικής (προσοχή, της εσωτερικής) ασφαλείας και της ανεξαρτησίας, και των ελευθεριών του λαού από πάσης έσωθεν (προσοχή, έσωθεν) επιβουλής». Φυσικά, δεν παραλείπει να αναφερθεί «εις την καταστροφικήν δράσιν του συμμορισμού». Πλέκει επίσης το εγκώμιο των Αμερικανών φίλων και συμμάχων. Και το σημαντικότερο, κάνει έναν πραγματικό ύμνο, αυτός ο στρατηγός, προς το ΝΑΤΟ. Στο οποίο μόλις έχει προσχωρήσει η Ελλάδα ταυτόχρονα με την Τουρκία.

Ο στρατηγός μπορεί να κοιμάται ήσυχος. Τώρα μας προστατεύει το ΝΑΤΟ. Που, προς το παρόν, δεν είναι «το ίδιο συνδικάτο» με την ΕΟΚ, για τον απλό λόγο πως δεν υπάρχει ακόμα ΕΟΚ. Μας προστατεύει, όμως, η Τουρκία διά του ΝΑΤΟ!

24. Φυλακή αντί Κοινοβουλίου

Εκτός απ' τους εξόριστους που εξελέγησαν βουλευτές της ΕΔΑ και στη συνέχεια καθαιρέθηκαν, υπάρχουν και άλλοι δύο εκλεγέντες που βρίσκονται στη φυλακή και περιμένουν τον παπά να τους εξομολογήσει για να παν στον παράδεισο ξαλαφρωμένοι απ' τα κρίματά τους, δηλαδή την «αντεθνική» τους δράση. Που από χριστιανικής απόψεως είναι η μεγαλύτερη αμαρτία που μπορεί να κάνει ένας ελληνοχριστιανός. Προσοχή, όχι Έλληνας, ελληνοχριστιανός. Διότι, άλλο Έλληνας, άλλο ελληνοχριστιανός. Ο Έλληνας σκέτα, δεν είναι και τόσο Έλληνας. Ενώ ο ελληνοχριστιανός είναι Έλληνας πρώτης διαλογής. Έτσι και δηλώσεις άθεος στην Ελλάδα, πάει, κάηκες. Το επίσημο κράτος θα σε βλέπει με μισό μάτι και η ελληνική εκκλησία με το ένα τέταρτο του ματιού – αυτή πάντως με το δίκιο της, εφόσον περιορίζεται στα εκκλησιαστικά της καθήκοντα και δεν αναλαμβάνει το ρόλο του τιμητή και διατιμητή, εκτός

των θρησκευτικών και των εθνικών φρονημάτων. Τα οποία στην Ελλάδα είναι απολύτως ταυτισμένα με τα πολιτικά φρονήματα.

Λοιπόν, τα φρονήματα του Μανόλη Γλέζου και του Αντώνη Αμπατιέλου δεν είναι και τόσο της προκοπής από ελληνοχριστιανικής, αλλά ούτε και από κομμουνιστικής απόψεως. Κυκλοφορούν μεν στις παρυφές του ΚΚΕ, αλλά σαν διεθνώς γνωστός ήρωας της αντίστασης ο Γλέζος, και ο Αμπατιέλος σαν δραστήριος συνδικαλιστής μάλλον παρά σαν κομμουνιστής. Αυτός είναι ο λόγος που η ΕΔΑ δέχεται να τους συμπεριλάβει στα ψηφοδέλτιά της, αν και καταδικασμένους σε θάνατο. Αντί των δέκα καταδικασμένων σε θάνατο «καθαρών» κομμουνιστών που προτείνει το ΚΚΕ σαν υποψήφιους βουλευτές του νεοσύστατου κόμματος, η ΕΔΑ, που έχει λόγους να είναι πάρα πολύ προσεκτική, προκρίνει δύο που θα μπορούσε να τους προφυλάξει απ' τις επιθέσεις της Δεξιάς. Δεν είναι εύκολο να ριχτεί στον άνθρωπο που κατέβασε απ' την Ακρόπολη τη γερμανική σημαία, ούτε σ' αυτόν που έκανε τα περισσότερα για την οργάνωση των ναυτεργατών του ελληνικού εμπορικού στόλου, της μεγάλης οικονομικής ελπίδας του αναγεννώμενου έθνους.

Βέβαια, οι Γλέζος και Αμπατιέλος είναι θανατοποινίτες. Όμως, έχουν πάρει ήδη αναστολή εκτέλεσης της εσχάτης ποινής, κι αυτό σημαίνει πως δεν είναι και τόσο επικίνδυνοι για το έθνος. Γιατί αν ήταν θα τους είχαν εκτελέσει την άλλη κιόλας μέρα μετά την έκδοση της καταδικαστικής απόφασης. Αλλά αυτόν τον καιρό η αναστολή εκτέλεσης της θανατικής ποινής δε σημαίνει και πολλά. Ο κάθε τραμπούκος μπορεί να σε βγάλει απ' το κελλί και να σε στήσει μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα, αδιαφορώντας πλήρως για το νομότυπον της υποθέσεως και χωρίς να αισθάνεται δολοφόνος, αφού ήδη οι στρατοδίκες έχουν αποφανθεί πως δεν είσαι άξιος να ζεις σ' αυτόν τον δοξασμένο τόπο, που τον κατοίκησαν ένα σωρό ήρωες αλλά κι ένα σωρό δοσιλόγοι που παριστάνουν τους ήρωες κατά τη συνήθεια τους.

Όμως, ο Πλαστήρας αποφαινεται πως δυο καταδικασμένοι σε θάνατο δεν έχουν θέση στη Βουλή. Ο Γλέζος ζητάει τουλάχιστον να απολυθεί τώρα που ο λαός αποφάνθηκε πως πρέπει να είναι βουλευτής. Και επειδή δεν τον απολύουν, αρχίζει μια φοβερή απεργία πείνας που προκαλεί σάλο διεθνώς.

25. Η σύνθεση της σαλάτας

Η σύνθεση μιας ελληνικής κυβερνήσεως μοιάζει λιγάκι με τη χημική, και συνελώς γευστική σύνθεση ενός φαγητού. Πρέπει ο λαπός να τρώγεται, ή τουλάχιστον να καταπίνεται. Η κυβέρνηση Πλαστήρα που προκύπτει παρά τη θέληση των Αμερικανών απ' τις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951 μπορεί να μην τρώγεται, πάντως καταπίνεται με λίγο νερό απ' την Κασταλία Πηγή. Άλλωστε, δεν είναι ούτε καλύτερη ούτε χειρότερη απ' όλες τις πριν και μετά απ' αυτήν ελληνικές κυβερνήσεις, από υπάρξεως νεοελληνικού κράτους το 1830. Η Ελλάδα, άλλωστε, έχει κυβερνήσεις για τον απλό λόγο πως δεν είναι δυνατό να υπάρξει κενό

εξουσίας. Που πρέπει να γεμίσει, έστω και με φελλούς - κι αυτό συνήθως γίνεται σ' έναν τόπο όπου πρέπει να επιπλέει προκειμένου να κρατιέσαι στην επιφάνεια. Αν η Ελλάδα δε βούλιαξε ακόμα, είναι γιατί την κρατούν στην επιφάνεια οι φελλοί. Που λειτουργούν σαν σωσίβια. Μη ζητάτε τίποτα περισσότερο απ' τους φελλούς. Μπορεί να θυμώσουν και να παν να κάνουν καμιά σοβαρότερη δουλειά, όσοι δεν ξεσυνήθισαν να δουλεύουν. Οπότε πάμε όλοι στον πάτο. Δόξα και τιμή στους φελλούς, που δεν μας επιτρέπουν να βουλιάξουμε! Οφείλουμε την ύπαρξή μας ως κράτος σ' αυτούς, και κάθε προσβολή των φελλών ισούται με δολιοφθορά.

Άλλωστε, μ' ένα φελλό μπορείς να βουλώσεις τρύπες. Π.χ., την τρύπα που δημιουργεί στο πορτοφόλι σου ο προς το παρόν αδιόριστος στη δημόσιο γιος σου. Που αν, μάλιστα, ο βουλευτής βουλευτής τον βολέψει σε καμιά εφορία, έλυσε το πρόβλημά του με τον καλύτερο για Έλληνα τρόπο. Μια χώρα απατεώνων αποκλείεται να μην την κυβερνούν απατεώνες. Η δημόσια απάτη στην Ελλάδα έχει ιδιωτική βάση. Τη θέλει ο λαός και τη στηρίζει ο λαός. Αρκεί να διαρρεύσει πως είσαι έντιμος, για να μην εκλεγείς βουλευτής. Πώς να βουλώσει την τρύπα σου στο πορτοφόλι, τη συνείδηση και το μυαλό ένας έντιμος άνθρωπος; Ψηφίζουμε φελλούς γιατί χρειαζόμαστε φελλούς.

Ιδού τώρα και η σύνθεση της πολύ ελληνικής κυβέρνησης του στρατηγού Πλαστήρα: Ο ίδιος αυτοπροσώπως, Πρωθυπουργός. Μην ξεχνάτε πως βρισκόμαστε στο 1951 και πως του μένουν μόνο δύο χρόνια ζωής. Αντιπρόεδρος και Υπουργός Εξωτερικών, ο αναγκαίος λόγω βλακειάς Σοφ. Βενιζέλος. Υπουργός Συντονισμού, δηλαδή αποσυντονισμού (στην Ελλάδα βρισκόμαστε!) ο Γεώργιος Καρτάλης. Υπουργός Εθνικής Αμύνης ο εξωκοινοβουλευτικός ναύαρχος Αλ. Σακελλαρίου, για να μη λέν πως η άμυνα της χώρας χρησιμοποιείται σαν μια ακόμα ευκαιρία για μάσα, ως συνήθως. Δικαιοσύνης, ο Δ. Παπασπύρου. Εσωτερικών, ο Κ. Ρέντης. Παιδείας και Θρησκευμάτων, ο Ι. Μιχαήλ. (Καλά των θρησκευμάτων, αλλά το παιδείας τι το θέλουμε στη χώρα που εφεύρε το Κρυφό Σχολείο, που παραμένει κρυφό;). Οικονομικών (ποιων οικονομικών;), ο Χρ. Ευελπίδης. Εμπορίου (ποιου εμπορίου;) ο Σ. Παπαπολίτης. Βιομηχανίας, ο Γ. Αθανασιάδης-Νόβας (θα γίνει γνωστός αργότερα και ως Γαργάλατας). Δημοσίων Έργων (αυτό, μάλιστα!) ο Θ. Χαβίνης. Συγκοινωνιών, ο Γ. Μπουρδάρας. Γεωργίας, ο Σ. Αλαμανής. Και μερικοί ακόμα επουσιώδεις. Όμως, ο Ιωάννης Ζίγδης είναι ουσιώδης. Δηλαδή, άνευ χαρτοφυλακίου. Αν ήταν όλοι οι υπουργοί άνευ υπουργείου, όλα θα πήγαιναν καλύτερα στην Ελλάδα.

29. ΔΙΚΗ, ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ

1. Μια δίκη εκτός προγράμματος

Η κυβέρνηση Πλαστήρα-Βενιζέλου ορκίζεται στις 27 Οκτωβρίου 1951. Οχτώ μέρες νωρίτερα, στις 19 Οκτωβρίου 1951, αρχίζει στο έκτακτο στρατοδικείο που στεγάζεται στο Αρσάκειο, η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη και 93 συντρόφων του, ανάμεσα στους οποίους και η σύζυγός του Έλλη Παπά. Όλοι ήξεραν πως κάποτε θα δικαζόταν ο Μπελογιάννης, αλλά κανείς δεν περίμενε πως η δίκη θ' αρχίσει τόσο βιαστικά κι απότομα, λίγες μέρες πριν ορκιστεί η κυβέρνηση Πλαστήρα. Ο οποίος συνεχίζει να μιλάει για τα μέτρα επιεικειάς που πρέπει να ληφθούν προκειμένου να ηρεμήσει ο τόπος. Είναι φανερό πως κάποιοι βιάζονται να προλάβουν τα μέτρα επιεικειάς. Κάποιοι θέλουν να σκοτώσουν τον Μπελογιάννη ερήμην της νόμιμης κυβέρνησης. Που άλλη μια φορά βρίσκεται παγιδευμένη από το παρακράτος. Ο Πλαστήρας, δυο χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου, θέλει ειλικρινά να σταματήσουν, αν όχι οι διωγμοί των κομμουνιστών, τουλάχιστον οι εκτελέσεις.

Η εκλογική πελατεία του Πλαστήρα είναι η μάζα των τρομαγμένων αριστεριζόντων, αυτών που πολύ αργότερα θα συσπειρωθούν στο ΠΑΣΟΚ απ' τον πάρα πολύ δικαιολογημένο φόβο μιας Δεξιάς που γιορτάζει τα επινίκια, ακόμα και μέχρι τις μέρες μας, παρόλο που δεν έκανε και πολλά για τη νίκη, αφού νίκησε με τους επίστρατους και με την αμερικανική βοήθεια. Η ίδια περιορίστηκε τότε κυρίως στη μάζα, κατά την κλασική της συνήθεια. Που δεν την εγκατέλειψε ποτέ, παρόλο που απ' το 1981 και μετά άρχισε να επιτρέπει και σ' άλλους να τρων καθιστώντας τους συνενόχους στη μεγάλη του γένους ντροπή, την κλασική ελληνική μάζα. Αντί ν' αφήσουν τη Δεξιά, που ξέρει να καταστρέψει την Ελλάδα γρήγορα και αποτελεσματικά, μπας και προκύψει κάτι απ' τα υπολείμματα, άρχισαν κι αυτοί να τρων και να τρων του σκασμού. Ό,τι είχε περισσέψει απ' τα τραπέζι της Δεξιάς. Και να πεις πως είχε περισσέψει και τίποτα σπουδαίο! Αλλά, σου λεν οι άνθρωποι, κάλλιο πέντε και στο στόμα, παρά δέκα και στο χώμα!

Τους καταλαβαίνω. Όταν η Δεξιά χρόνια ατέλειωτα μοναχοτρώνει, είναι φυσικό να δημιουργεί ένα συναίσθημα μοναχοφαγίας στους εκτός νυμφώνος Έλληνες. Που το κάλεσμά τους εντός του νυμφώνος το εξέ-

λαβαν ως σοσιαλισμό. Σοσιαλισμός με δάνεια; Αμ, πώς αλλιώς, με δουλειά; Δε σφάξαν! Του Έλληνας ο τράχηλος, δουλειά δεν υπομένει. Άλλωστε η δουλειά προέρχεται απ' τη δουλειά, με ένα απλό κατέβασμα του τόνου στη λήγουσα. Ως τότε παλικάρια θα ζούμε στα στενά (της Δεξιάς); Βουρ στον πατσά, λοιπόν! Γιούργια, γιούργια, γιούργια, γιούργια στον ταμπλά με τα κουλούρια! Ό,τι φάμε, ό,τι πιούμε κι ό,τι αρπάξει ο κώλος μας. Όσο για την Ελλάδα, αυτήν άστην να την αποσώσουν τα «περήφανα νιάτα». Διότι τα «περήφανα γηραιά», που ούτως ή άλλως δεν ανήκουν στην Δεξιά αφού είναι περήφανα, όπου νάναι παν στα ΚΑΠΗ του παραδείσου. Όπου θα συνεχίσουν να παίρνουν τη σύνταξη του αντιστασιακού. Ελπίζω μετά θάνατον να τους δοθεί και καμιά αύξηση, τιμής ένεκεν. Δε γίνεται όλα τα επιδόματα να τα εισπράττουν οι ζώντες δοσιλόγοι ατιμίας ένεκεν.

Λοιπόν, τούτο το κράτος των δοσιλόγων έπρεπε να παρακάμψει τον Πλαστήρα και να σκοτώσει τον Μπελογιάννη. Είναι εθνική ανάγκη!

2. Νάνοι και γίγαντες

Ο Πλαστήρας έχει πάρει στα σοβαρά το ρόλο του σαν ειρηνοποιού, ισορροπώντας μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς, μεταξύ κομμουνιστών και φασιστών. Προσπαθεί να μη δυσανεστήσει κανέναν, και κυρίως τους Αμερικανούς. Αλλά τελικά δυσανεστήει τους πάντες, και κυρίως τους Αμερικανούς. Αν και κάποτε τον ανέχονταν ως μετριοπαθή και δυνατό να συμβιβάζει στοιχειωδώς τα δύο άκρα, ώστε τα δύο άκρα να μην αλληλοεξοντωθούν και μείνει στην Ελλάδα πληθυσμός αμιγώς κεντρώς ελλείψει άκρων, τώρα θέλουν να τον ξωπετάξουν. Αφενός γιατί ο «κομμουνιστικός κίνδυνος», αν και ανύπαρχτος σύμφωνα με τον κοινό νου, είναι υπαρχτότατος σύμφωνα και με τις προκλητικές δηλώσεις του Ζαχαριάδη που εξακολουθεί να κρατάει το όπλο παρά πόδα, πράγμα που το λέει και το ξαναλέει, και αφετέρου διότι ο πόλεμος στην Κορέα έχει φουντώσει και ο Πλαστήρας κάνει σα να μη συμβαίνει τίποτα εκεί πέρα. Πιστεύει πως η Αμερική αγαπάει μόνο την Ελλάδα. Δεν έχει καταλάβει πως άρχισε να αγαπάει και να προστατεύει όλο τον «ελεύθερο κόσμο» συνελώς και την Ελλάδα. Που, όμως, αποτελεί μικρό μόνο μέρος του «ελευθέρου κόσμου» του οποίου ηγείται η Αμερική.

Για να το πούμε αλλιώς: Ενώ η Αμερική κάνει διεθνή πολιτική ως υπερδύναμη, η Ελλάδα, ως συνήθως, ούτε εθνική δεν τα καταφέρει να κάνει. Όπως ξέρουμε, στην Ελλάδα εθνική πολιτική ονομάζεται η πολιτική του κάθε κόμματος χωριστά. Θάλεγες πως το κάθε κόμμα υπηρετεί και άλλο έθνος. Κατ' ουσίαν αυτό συμβαίνει. Άλλωστε, στην Ελλάδα υπάρχουν τόσα έθνη, όσοι περίπου και οι Έλληνες. Ο κάθε Έλληνας, είναι Έλληνας με τον τρόπο του. Και τούτο γιατί ούτε οι ιστορικοί ούτε οι Ακαδημαϊκοί ούτε οι πολιτικοί κατάφεραν ποτέ να συμφωνήσουν στο τι ακριβώς σημαίνει Ελλάδα και Έλληνας μετά το 1830 που προέκυψε αυτό το χάλι, που ονομάζεται ελληνικό κράτος.

Αν ρωτήσετε μια ομάδα Ελλήνων ποια πρέπει να είναι τα τελικά και

οριστικά σύνορα της Ελλάδας, άλλος θα σας πει η Πελοπόννησος μόνο, άλλος θα βάλει μέσα και την Κωνσταντινούπολη, άλλος θα προεκτείνει το ελληνικό έδαφος μέχρι τον Πόντο, άλλος θα φτάσει μέχρι την Ινδία ακολουθώντας τον Μεγαλέξανδρο, άλλος θα προσθέσει στον ιδανικό ελληνικό χάρτη και τη Μασσαλία, διότι ήταν ελληνική αποικία, άλλος θα θελήσει ολόκληρη την Αλβανία και όχι μόνο τη Βόρεια Ήπειρο, διότι στα παράλια της σημερινής Αλβανίας, δηλαδή της αρχαίας Ιλλυρίας, υπήρχαν πολλές ελληνικές πόλεις, ενώ κάποιοι δε θα παραλείψουν να ενσωματώσουν στην Ελλάδα τη Σικελία και τη Νότια Ιταλία, δηλαδή τη Μεγάλη Ελλάδα της Αρχαιότητας, ώστε η σημερινή Ελλάδα να γίνει παγκόσμια δύναμη!

Είμαστε μεγάλος λαός! Τόσο μεγάλος που να μην μπορούμε πια να διακρίνουμε τα ακραία σύνορα της Μεγάλης Ελλάδας, που συμπεριλαμβάνει περίπου τον μισό κόσμο της προκολομβιανής περιόδου. Βέβαια, αυτός ο μεγάλος λαός ζει σε μικρή χώρα. «Και οι γίγαντες ξεκίνησαν μικροί». Το γεγονός πως είσαι νάνος δε σημαίνει πως δεν θα μεγαλώσεις με τα χρόνια. Αλλά δεν θα σου φανεί, τουλάχιστον απ' το ύψος. Γιαυτό το σημερινό νανικό μας ύψος δεν μας απαλλάσσει απ' το σύνδρομο του γιγαντισμού. Πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικά μας θά-ναι!

3. Μια χρήσιμη αυτοκτονία που δεν έγινε

Πρόεδρος του στρατοδικείου που δικάζει τον Μπελογιάννη είναι ο αντισυνταγματάρχης της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης Ανδρέας Σταυρόπουλος. Και μη ρωτάτε τι δουλειά έχει η στρατιωτική δικαιοσύνη με τους πολίτες. Διότι σε καιρό πολέμου, η στρατιωτική δικαιοσύνη, εκτός απ' τους στρατιώτες, δικάζει και τους πολίτες εκείνους που προσπαθούν να πουλήσουν την πατρίδα, κλπ. Και μη ρωτάτε πώς γίνεται να πουλήσει κανείς μια ήδη πουλημένη πατρίδα. Διότι άλλο πράμα είναι να την πουλάς στους Αμερικάνους και να παίρνεις το αντίτιμο σε δάνεια, κι άλλο στους Ρώσους σχεδόν τζάμπα. Τίποτα πιο εύκολο σε τούτο τον τόπο της εθνικοποιημένης απάτης απ' το να σε μαγαλαρώσουν σα λαθρέμπορα της γης των προγόνων, κλπ.

Περίπου σα λαθρέμπορος δικάστηκε, καταδικάστηκε και εκτελέστηκε κι ο Μπελογιάννης, απ' τον περίφημο ΙΔΕΑ, που σημαίνει Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών. Είδατε τι εύκολα που φυτρώνει το ιερόν σ' αυτόν τον ιερό τόπο με τα ιερά ιδανικά; Χαρακτήρισε κάτι ιερόν, κι αν τολμάς μετά θίξτο. Ε, λοιπόν, εγώ έχω γραμμένα στα παλιά μου τα παπούτσια τα ιερά. Διότι αγαπώ την Ελλάδα, έτσι απλά, καθαρά, και έξω απ' την ιερότητα των απατεώνων.

Μέλος του «ιερού» στρατοδικείου είναι και ο ταγματάρχης τότε Γεώργιος Παπαδόπουλος. Ο γνωστός σωτήρας. Το πουλάκι του Κορυνθιάλου. Τσίου, τσίου το πουλάκι από τότε. Και δώστου καναβούρι ο ΙΔΕΑ για να φάει, να καρδαλώσει και να σώσει το πουλάκι την Ελλάδα από τον εαυτό της, όταν έρθει το πλήρωμα του χρόνου - και η πληρωμή.

Ο Πλαστήρας θορυβείται τα μάλα απ' την επίσπευση της δίκης. Και λέει στον υπουργό Εθνικής Αμύνης ναύαρχο Αλέξανδρο Σακελλαρίου να καλέσει τον Σταυρόπουλο στο Πεντάγωνο και να του τραβήξει λιγάκι τ' αυτί. Συγκεκριμένα, να του ζητήσει να αναβάλει τη δίκη μέχρι ν' αρχίσει το νομοθετικό της έργο η καινούργια κυβέρνηση, ώστε ο Μπελογιάννης να δικαστεί από κανονικό δικαστήριο, τώρα που τέλειωσε ο εμφύλιος και δε συντρέχει λόγος να γινόμαστε διεθνώς ρεζίλι, κατά την εθνική μας συνήθεια.

Προσέξτε, τώρα, σκηνοθεσία ΙΔΕΑώδη. Πριν πάει στο Πεντάγωνο ο αρχιστρατοδίκης, γράφει ένα σημείωμα στη γυναίκα του και της λέει: «Αν δε γυρίσω, να ξέρεις ότι έπεσα εκτελών το προς την πατρίδα καθήκον μου». Δηλαδή, πώς θα πέσει υπέρ πατρίδος εντός του Πενταγώνου, ενώπιον του υπουργού Εθνικής Αμύνης; Περιμένετε και θα δείτε το μέγεθος της αισχρότητας αυτού του αναισχυντου.

Όταν ο Σακελλαρίου του ανακοίνωσε το θέμα και αφού προσπάθησε να τον πείσει πως λόγοι εθνικοί επιβάλλουν την διακοπή της δίκης, ο μεγάλος πατριώτης τραβάει την κορώνα του: «Κύριε υπουργέ, αφού με βεβαιώνετε πως διά της διακοπής της δίκης θα προκύψει εθνική ωφελιμότης, είμαι πρόθυμος να αυτοκτονήσω για να σας δώσω την λύση που θέλετε». Και ο ανόητος Σακελλαρίου δεν του λέει αυτοκτόνησε, ρε κερατά, παρά τον διαβεβαιώνει πως δεν έχει πρόθεση να επέμβει στο έργο του. Κλασικές μπουρδες. Όμως, ο αρχιστρατοδίκης, έχει μαζί του δικό του δημοσιογράφο, που τον περιμένει στην πόρτα. Την άλλη μέρα οι εφημερίδες βοούν: Ο Πλαστήρας σώζει τους κομμουνιστές επεμβαίνοντας στη δικαιοσύνη!

4. Δώκεα σε θάνατο

Ο Πλαστήρας πανικοβάλλεται από τη διάρρηξη στον τύπο της είδησης πως προσπάθησε όντως να επέμβει στο έργο της (στρατιωτικής) δικαιοσύνης, που η Θέμις να την κάνει δικαιοσύνη, και δηλώνει πομπωδώς: «Είναι το ολιγότερον ψευδέστατον το λεχθέν ότι επεδίωξα εγώ προσωπικώς ή η κυβέρνηση την διακοπήν της συνεδριάσεως του εκτάκτου στρατοδικείου». Και επειδή την συνεδρίαση διέκοψε ο υπουργός Εθνικής Αμύνης ναύαρχος Σακελλαρίου κάνει κι αυτός την κεκανονισμένη διάψευση: «Δεν είμαι εγώ ο τύπος του υπουργού, ο οποίος μετά φορτικότητος προσκαλώ. Προσεκάλεσα τον πρόεδρο του στρατοδικείου δι' αξιωματικού ίνα προσέλθη μετά το πέρας της συνεδριάσεως εις το υπουργείον δια να μου παράσχη πληροφορίας περί της διεξαγομένης δίκης. Ούτε είμαι εγώ ο υπουργός εκείνος (στρατιωτικό νταϊλίκι πουλάει) ο οποίος θα δεχθή διακοπής της δίκης και παρανομίας». Κι ωστόσο, ο Σακελλαρίου αποκάλυψε αργότερα στη Βουλή όλη την αλήθεια για το θέατρο που έπαιξε μπροστά του ένας αρχιστρατοδίκης έτοιμος να «αυτοκτονήσει» αν ο υπουργός του ζητούσε να αναβάλει τη δίκη.

Λοιπόν, επαναλαμβάνεται η διακοπέισα συνεδρίασις. Όσο για τον υπουργό που διέκοψε για λίγο τη δίκη, ζητάει να γίνουν ανακρίσεις για

να μάθει ποιος άθλιος έδωσε στον τύπο την είδηση πως κάλεσε στο γραφείο του τον αρχιστρατοδίκη. Και μαθαίνει αυτό που ήδη ξέρουν όλοι: Όταν ο πρόεδρος του στρατοδικείου πήγε στο Πεντάγωνο για να «αυτοκτονήσει», είχε μαζί του και έναν φίλο δημοσιογράφο. Δεν ξέρω αν είχε και φωτογράφο για να φωτογραφήσει την υπέρ πίστεως και πατρίδος «αυτοκτονία», που σύμφωνα με τις σκηνοθετικές οδηγίες του ελληνοαμερικανού σταθμάρχη της CIA Τομ Καραμεσίνη, θα έπρεπε να μοιάζει με «πτώση» επί του πεδίου της μάχης, για την πάταξη του κομμουνισμού, φυσικά!

Μ' αυτά και μ' άλλα, τα ξημερώματα της 16ης Νοεμβρίου 1951 εκδίδεται η απόφαση του εκτάκτου στρατοδικείου, που δικάζει με το νόμο 509: Απ' τους 93 κατηγορούμενους, οι 12 καταδικάζονται σε θάνατο. Ανάμεσά τους και η Έλλη Παπά, σύζυγος του Μπελογιάννη, δημοσιογράφος σήμερα κι ένας απ' τους πιο καλούς μαρξιστές στοχαστές που διαθέτουμε. Ανάμεσά τους επίσης, και ο δημοσιογράφος και θεατρολόγος Στάθης Δρομάζος.

Την άλλη μέρα, η κυβέρνηση σπεύδει να ανακοινώσει: Ο Μπελογιάννης και οι μετ' αυτού καταδικασθέντες σε θάνατο από το Έκτακτο Στρατοδικείο δεν πρόκειται να εκτελεστούν. Ναι, αλλά δεν είναι η κυβέρνηση αυτή που αποφασίζει. Αποφασίζει το παρακράτος του ΙΔΕΑ διά του εκπροσώπου του στο στρατοδικείο Γεωργίου Παπαδοπούλου με την σύμφωνον γνώμην και των Αμερικανών. Που αφενός θέλουν να ρίξουν τον Πλαστήρα και αφετέρου να δείξουν στον κόσμο όλο πως οι κομμουνιστές βυσοδομούν σ' ολόκληρο τον κόσμο. Ο Μπελογιάννης πρέπει να πεθάνει για να φανεί πως η ανταρσία των κομμουνιστών συνεχίζεται και μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου. Άλλωστε, οι εκτός συνόρων κομμουνιστές συνεχίζουν να κρατούν το όπλο παρά πόδα. Οι ίδιοι το λεν. Πρέπει να γίνει λοιπόν και δεύτερη δίκη, πιο σίγουρη και με «τεκμήρια» για την προδοσία. Κι αν δεν υπάρχουν τεκμήρια, πρέπει να τα κατασκευάσουμε.

5. Νόμοι χρήσιμοι για παρανομίες

Στη διάρκεια της πρώτης δίκης του Μπελογιάννη, ο Ελληνοαμερικανός σταθμάρχης της CIA στην Ελλάδα Τομ Καραμεσίνης, που σαν Αμερικανός πολίτης πολύ ελληνοαμερικανικής συνειδήσεως ενδιαφέρεται πολύ για το αμερικανικό προτεκτοράτο που λέγεται (προς το παρόν) Ελλάδα, αρχίζει να διαδίδει εντέχνως πως επίκειται σχηματισμός κυβέρνησης συνασπισμού ΕΠΕΚ-ΕΔΑ. Οι δεξιές εφημερίδες επεξεργάζονται το θέμα και οι δεξιοί χαχόλοι είναι έτοιμοι να δεχτούν την εκτέλεση του Μπελογιάννη σαν απολύτως ενδεδειγμένη για τη σωτηρία της πατρίδας, τώρα που οι κομμουνιστές μπλάνουν στην κυβέρνηση! Σου λεν, ο Ζαχαριάδης θα τρομάξει αν καταλάβει πως δεν αστειευόμαστε και θα βάλει επιτέλους το όπλο επ' ώμου από το παρά πόδα που το κρατάει πάντα με πείσμα.

Ναι αλλά, πώς να σκοτώσουν τον Μπελογιάννη χωρίς επαρκή νομική

τεκμηρίωση του εγκλήματος; Η Ελλάδα είναι πια ευνομούμενο κράτος και δε σκοτώνει πια πλάτα τους εχθρούς της, όπως μέχρι πριν από λίγο, τότε που οι περιστάσεις «έκτακτης ανάγκης» καθιστούσαν αναγκαία την εκτέλεση της ποινής την ίδια στιγμή που παίρνονταν η καταδικαστική απόφαση από τραμπούκους που ήταν αυτοδιορισμένοι δικαστές και ταυτόχρονα εκτελεστές. Οι έκτακτες ανάγκες τότε αντιμετωπιζόνταν νομικά όπως όπως με τον περίφημο νόμο 509. Μ' αυτόν έγινε η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη.

Όμως, τώρα που ο εμφύλιος πόλεμος έχει τελειώσει με λαμπρή νίκη του εθνικού στρατού, με τον πασσαρτού νόμο 509 είναι δύσκολο να βγάλεις την ασφάλεια απ' τα όπλα του εκτελεστικού αποσπάσματος, ώστε να νομιμοποιηθεί όπως όπως το καταφάνερο έγκλημα που ετοιμάζει ο ΙΔΕΑ. Πρέπει να βρεθεί άλλος νόμος, καταλληλότερος για την περίπτωση, ώστε να μην ξεσηκωθούν οι ξένοι συνοδοιπόροι που ευκαιρία ψάχνουν να μας χαρακτηρίσουν ημιβάρβαρους απογόνους μη βαρβάρων προγόνων. Διότι οι ξένοι γνωρίζουν μεν πως κατοικούμε σε έναν ένδοξο, από γεωγραφικής απόψεως τόπο, δεν γνωρίζουν όμως πως είμαστε ένδοξοι απόγονοι ενδόξων προγόνων, διότι ποτέ δεν καταφέραμε να τους προσκομίσουμε γνήσια πιστοποιητικά για την καταγωγή μας. Τι να κάνουμε. Τα ληξιαρχεία κήκαν πολλές φορές σ' αυτόν τον τόπο. Κι έτσι τώρα, όποιος θέλει, ακόμα και ο μπασκίνας του αστυνομικού τμήματος της γειτονιάς, εκδίδει πιστοποιητικά ελληνικής γνησιότητας, σα να ήμασταν γεωργικά προϊόντα που φυτρώνουν στην ελληνική γη.

Απ' το νομικό αξιέξοδο βγάξει τους στρατοδίκες, που ποτέ δεν καταδικάζουν αδίκως σε θάνατο (α, πα, πα!), ο Έλληνας αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ κ. Κύρου. Λέει ο κ. Κύρου στους στρατοδίκες, ρε παιδιά, αντί για τον νόμο 509 του 1947 που είναι ξεπερασμένος και θα μας δημιουργήσει προβλήματα στον ΟΗΕ δε χρησιμοποιείτε καλύτερα τον 375 του 1936; Βέβαια, εκτός από παλιός, αυτός ο νόμος είναι και μεταξικός. Όμως, έχει το μεγάλο προσόν να σου επιτρέπει να εκτελείς άνετα τους κατασκόπους, ασχέτως εποχής κατά την οποία αυτοί ζουν και δρουν. Η απάντηση στο απλοϊκό ερώτημα, για λογαριασμό ποιού ασκεί κατασκοπεία ο Μπελογιάννης είναι εύκολη. Μα, για λογαριασμό των «εχθρών της πατρίδας» την ασκεί. Των κομμουνιστών που ζούσαν εκτός πατρίδας με το όπλο παρά πόδα. Η δεύτερη δίκη θα γίνει ύστερα από κάποιες ξαφνικές «αποκαλύψεις» για κάτι ασυρμάτους.

6. Ερτζιανοί κατάσκοποι

Και ενώ η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη έχει τελειώσει με άφθονες θανατικές ποινές, που όμως δεν πρόκειται να εκτελεστούν διά του εκτελεστικού αποσπάσματος, κατά δήλωσιν του Πλαστήρα, που είναι κατηγορηματικός επ' αυτού και το εννοεί απολύτως, καταπλέει στο λιμάνι του Πειραιά το αμερικανικό αεροπλανοφόρο «Φραγκλίνος Ρούσβελτ». Δεν υπάρχει φανερός αποχρών λόγος για μια τέτοια φιλόφρονα επίσκεψη, αλλά εν πάση περιπτώσει κανείς δεν θα μπορούσε να θεωρήσει

ύποπτη μια επίσκεψη φίλων και συμμάχων στη φιλόξενη Ελλάδα. Πολύ περισσότερο που μόλις πριν από λίγο οι Αμερικανοί έσωσαν την Ελλάδα των εργολάβων από την κομμουνιστική κατεδάφιση.

Όμως, το εν λόγω αεροπλανοφόρο, εκτός από ελικόπτερα, έχει και ραδιογωνιόμετρα, που θα φανούν χρήσιμα στην επισήμανση των κομμουνιστικών ασυρμάτων διά των οποίων ο κατάσκοπος Μπελογιάννης στέλνει τις πληροφορίες του στους εχθρούς της πατρίδας, δηλαδή τους συντρόφους κομμουνιστές που δεν έχουν πλέον θέση στην πατρίδα.

Ο μεταξικός νόμος 375 διά του οποίου στέλνονται στο εκτελεστικό απόσπασμα οι κατάσκοποι ζητάει τεκμήρια για τη δράση τους. Σε ένα ευνομούμενο κράτος δεν είναι δυνατό να χαρακτηρίζεις κατάσκοπο όποιον σου κατέβει. Μπορεί οι κομμουνιστές να είναι αντεθνικά σκεπτόμενοι, μπορεί επίσης να έχουν δράσει αντεθνικά στο πρόσφατο παρελθόν, όμως πρέπει να αποδειχτεί πως συνεχίζουν να δρουν αντεθνικά. Οι ασύρματοι στη Γλυφάδα και την Καλλιθέα υπάρχουν πράγματι. Αλλά λειτουργούν από το 1948, δηλαδή από την εποχή που ο εμφύλιος πόλεμος βρίσκεται στο φόρτε του. Και μιας και ξέμειναν, συνέχισαν να λειτουργούν κι αργότερα, έτσι, για την τιμή των όπλων που βρίσκονται παρά πόδα, ας μην το ξεχνάμε.

Όμως, τώρα λειτουργούν μάλλον σαν ασύρματο τηλέφωνο για να συννενοούνται οι ευρισκόμενοι στην Ελλάδα παράνομοι κομμουνιστές με τους εκτός Ελλάδος, παρά σαν μέσο μεταβίβασης πληροφοριών, που άλλωστε τις γνωρίζουν όλοι. Δεν είναι εύκολο να παίρνουν τις ελληνικές εφημερίδες οι σύντροφοι της ΚΕ του ΚΚΕ που ζουν στο Βουκουρέστι. Φυσικά, οι ασύρματοι δέχονται και μηνύματα για την καθοδήγηση της δράσης στην Ελλάδα των παράνομων κομμουνιστών, κι αυτό είναι κάτι πιο σοβαρό απ' τις πληροφορίες που μεταβιβάζουν. Όμως, τα μηνύματα που δέχονται δε συνιστούν κατασκοπεία. Συνιστούν παρακίνηση για έγκυρες δραστηριότητες. Αλλά αυτές εμπίπτουν στο νόμο 509 και όχι στον περί κατασκοπείας νόμο 375.

Και ενώ οι Αμερικανοί ετοιμάζονται να ανακαλύψουν τους ασυρμάτους, ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα, Πιουριφόν, δίνει συνέντευξη σε ξένη εφημερίδα και μιλάει περίπου σαν πρωθυπουργός της Ελλάδας. Κατ' ουσίαν, είναι πράγματι. Μεταξύ άλλων, λέει ο περίφημος Πιουριφόν πως η Ελλάδα έχει ανάγκη ισχυράς κυβερνήσεως. Διότι ο κομμουνιστικός κίνδυνος δεν εξέλιπε με την ήττα των κομμουνιστών στο Γράμμο και το Βίτσι. Εκτός απ' το παρά πόδα όπλο, υπάρχουν και πιο συγκεκριμένες αποδείξεις. Που θα μπορούσαν να τις έχουν από καιρό, διότι γνωρίζουν πως λειτουργούν κομμουνιστικοί ασύρματοι στην Ελλάδα. Όμως, τώρα τους χρειάζονται γιατί τώρα πρέπει να καταδικαστεί σε θάνατο ο Μπελογιάννης.

7. Ο Ζαχαριάδης, φάντης μπαστούνι

Και ενώ η υπόθεση Μπελογιάννη εκκρεμεί, στις 18 Φεβρουαρίου 1952 το ραδιόφωνο της Ελεύθερης Ελλάδας, που εκπέμπει απ' το Βου-

κουρέστι, έρχεται να διαψεύσει τον Πλαστήρα που σχίζει τα ιμάτιά του για ν' αποδείξει πως δεν έχει καμιά σχέση με τους κομμουνιστές και ότι συνεπώς αυτό που θέλει δεν είναι να σώσει τον Μπελογιάννη, αλλά να απονεμηθεί δικαιοσύνη. Λέει η ηλιθιωδέστατη Ελεύθερη Ελλάδα, που δεν εννοεί να καταλάβει πως με την ήττα του 1949 είναι κι αυτή πολιτικός πρόσφυγας: «Με την ευκαιρία αυτή (δηλαδή της κριτικής που κάνει στον Πλαστήρα για την επίδειξη αντικομμουνισμού) δηλώνουμε ρητά και κατηγορηματικά ύστερα από την πλαστηρική διάψευση: Ο Πλαστήρας ο ίδιος επανειλημμένα ζήτησε συνεργασία και ήρθε σε επαφή με εκπροσώπους του ΚΚΕ. [...] Τα ξεσκεπάζουμε όλα στο λαό. Τον καλούμε να πολεμήσει αδιάλλαχτα. Τον οργανώνουμε και τον καθοδηγούμε στην πάλη του».

Δuo γκάφες (η δεύτερη είναι τα περί πάλης) μέσα σε τόσο λίγες κουβέντες είναι πολλές ακόμα και για παραζαλισμένους ηττημένους, που αδυνατούν παντελώς να αποδεχτούν την ήττα τους. Η πρώτη γκάφα, αυτή την εποχή, δεν είναι παρά συμπόρευση με τη Δεξιά που προσπαθεί να διώξει τον Πλαστήρα και να φέρει τον Παπάγο, που περιμένει άπραγος προς το παρόν, γιατί δεν πήρε την απόλυτη πλειοψηφία στις εκλογές όπως λογάριάζε, κι αυτό ακριβώς είναι που θορυβεί τους Αμερικανούς, που είδαν κι απόειδαν με τους κεντρώους. Που ως κεντρώοι δεν μπορεί παρά να περιστρέφονται συνέχεια περί τον άξονά τους, αυτό το παλούκι που λέγεται κέντρο. Ούτε μπρος ούτε πίσω. Ούτε δεξιά ούτε αριστερά. Σημειωτόν. Το πολύ πολύ, καμιά παλινδρομική κίνηση, σαν αυτή του εκκρεμούς. Τι ιστορία κι αυτό το κέντρο! Μπορεί να τρελλάνει όχι μόνο τους Αμερικανούς, αλλά και τον Ζαχαριάδη. Που εκλαμβάνει τις παλινδρομικές κινήσεις του εκκρεμούς σαν προσπάθεια συνεργασίας με τους κομμουνιστές! Μα, αν το κέντρο δεν προσπαθούσε να πάρει ψήφους ΚΑΙ από την Αριστερά, τι σκατά κέντρο θα ήταν; Το κέντρο που ψαρεύει μόνο απ' τα δεξιά του, λέγεται Κεντροδεξιά. Το κέντρο που ψαρεύει μόνο απ' τα αριστερά του, λέγεται Κεντροαριστερά. Και το κέντρο-κέντρο, σαν αυτό του Πλαστήρα που θα το μιμηθούν πολλοί, το συνεπές κέντρο, αν μπορούμε να κάνουμε λόγο για κεντρώα συνέπεια, πράγμα αντιφατικό καθεαυτό, ψαρεύει όπου βρει, προτιμώντας τα θολά νερά.

Το πολιτικό κέντρο δε δείχνει πολιτική νηφαλιότητα, δείχνει μάλλον πολιτική σύγχυση. Όταν οι αναποφάσιστοι σε μια προεκλογική περίοδο είναι πολλοί, οι πιθανότητες να αυξηθούν τις ψήφους τους τα κεντρώα κόμματα είναι μεγάλες. Αυτό λέει τα πάντα για το κέντρο των «ίσων αποστάσεων» από τα άκρα, που δεν είναι παρά καιροσκοπισμός. Αλίμονο, ο κόσμος παντού στον κόσμο είναι κεντρώος κατά πλειοψηφία!

Όπως και νάναι, ο Ζαχαριάδης, χωρίς να το πάρει είδηση, γεμίζει τα όπλα του εκτελεστικού αποσπάσματος που θα στείλει στον άλλο κόσμο έναν πραγματικά γενναίο άνθρωπο. Μα, είναι δυνατόν; Ναι, όλα είναι δυνατά από ανθρώπους που δε λεν να παραδεχτούν την ήττα τους. Ο Μπελογιάννης κινδυνεύει άμεσα, κι αυτοί το βιολί τους με τον Πλαστήρα. Αναρωτιέται κανείς, ποιος πράγματι σκότωσε τον Μπελογιάννη. (Τις πιο έγκυρες πληροφορίες για τη συμπεριφορά του ΚΚΕ αυτόν τον

καιρό θα τις βρείτε στο βιβλίο του Αντρέα Κέδρου «Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο», έκδοση Νέα Σύνορα-Λιβάνης).

8. Οι ασύρματοι

Και ενώ η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη συνεχιζόταν στο έκτακτο στρατοδικείο (το δεύτερο θα είναι τακτικό, προκειμένου τώρα όλα να γίνουν με τάξη), την 13η Νοεμβρίου 1951 δημοσιεύεται στις εφημερίδες μία συγκλονιστική είδηση: Η Ασφάλεια όπου νάναι εντοπίζει τους ασυρμάτους του παράνομου ΚΚΕ που λειτουργούν στη Γλυφάδα και την Καλλιθέα. Και για μεν την Καλλιθέα, έχει καλώς. Λειτουργεί πράγματι εκεί ένας ασύρματος. Όμως, ο άλλος, της Γλυφάδας, έχει σιγήσει από καιρό. Πώς γίνεται, λοιπόν, το ραδιογωνιόμετρο να εντοπίζει έναν ασύρματο που δε λειτουργεί; Μα, οι ασύρματοι έχουν ήδη εντοπιστεί, σίγουρα απ' τον Οκτώβριο του 1950, δηλαδή πριν ακόμα πιαστεί ο Μπελογιάννης, όπως παρατηρεί ο Πότης Παρασκευόπουλος. Ίσως και απ' το 1949, λεν άλλοι. Άλλωστε, κανείς λογικός ασφαλίτης δεν θα κατέστρεφε αμέσως δυο τέλειες ξώβεργκες, όπου θα μπορούσαν να πιαστούν πολλά πουλάκια, όπως θα δείξει και η σύλληψη του Μπάτση, η ενοχή του οποίου μόνο απ' το διάβασμα των αποκωδικοποιημένων μηνυμάτων των ασυρμάτων θα μπορούσε να τεκμηριωθεί. Αυτό σημαίνει πως όχι μόνο είχαν επισημανθεί οι ασύρματοι, αλλά οι ειδικοί είχαν «σπάσει» και τον κώδικα πολύ πριν μπουκάρουν στα κρυσφήγετα οι ασφαλίτες. Ο Τάσος Βουρνάς επισημαίνει εύστοχα πως δυο Άγγλοι στρατιωτικοί αποκρυπτογράφοι, οι Τσάντγουικ και Βέντρις, ήταν αυτοί που διάβασαν την μυκηναϊκή γραφή Β τότε κοντά. Χρόνια ατέλειωτα προσπαθούσαν να τη διαβάσουν οι επιστήμονες γλωσσολόγοι, και τελικά τη διάβασαν οι στρατιωτικοί. Πράγμα που σημαίνει πως τουλάχιστον ο αγγλικός στρατός είχε τέλειους αποκρυπτογράφους. Εν πάση περιπτώσει, δεν είναι και τόσο δύσκολο να σπάσει ένας κρυπτογραφικός κώδικας, απ' τη στιγμή που επισημαίνεται ο πομπός.

Αυτό που είναι απορίας άξιο δεν είναι η επισήμανση των πομπών του ΚΚΕ ούτε η αποκρυπτογράφηση του κώδικα. Είναι οι ανοησιούλες και οι ασημαντότητες που μετέδιδαν οι πομποί στον ευρισκόμενο στο Βουκουρέστι δέκτη. Επαίρονταν τα ξεφτέρια για τη δουλειά που γινόταν στην Ελλάδα και που θα μπορούσε να είναι και νόμιμη. Χωρίς καν να πάρουν υπ' όψιν πως, και ο πομπός θα ήταν δυνατό να έχει επισημανθεί, και ο κώδικας να έχει σπάσει. Τέτοια σιγουριά είναι ίδιον είτε ήρωος είτε ηλιθίου. Και στην περίπτωση που μας απασχολεί, συμβαίνει μάλλον το δεύτερο. Μωραίνει Κύριος (Ζαχαριάδης) το ΚΚ πριν το ξεκοιλιάσει η Ασφάλεια.

Όμως, σ' αυτήν τη φοβερή ιστορία υπάρχει ένα μυστήριο που δεν διαλευκάνθηκε ποτέ. Όταν η Ασφάλεια την 15η Νοεμβρίου μπήκε στο κρυσφήγετο του ασυρματιστή Νίκου Βαβούδη στο σπίτι της Καλλιθέας, αυτός ζήτησε λίγο χρόνο για να παραδοθεί (τον ήθελαν ζωντανό). Στο χρόνο αυτό έκαψε όλα τα ενοχοποιητικά στοιχεία και μετά αυτοκτόνη-

σε, τούτος ο παλαίμαχος. Δεν έκαψε όμως τον κώδικα! Είναι δυνατόν; Κι έτσι η Ασφάλεια θα μπορούσε να ισχυριστεί πως ό,τι έμαθε, το έμαθε απ' τις συλλήψεις που θα γίνουν αμέσως μετά. Μ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε άνετα να κινήσει τον μηχανισμό της καχυποψίας για χαφιεδισμό ανάμεσα στους πάντα καχύποπτους κομμουνιστές. Η ελληνική Αστυνομία είναι έξυπνη, αρκεί να τη βοηθούν οι Αμερικάνοι.

Όσο για τον κώδικα που βρέθηκε στο σπίτι του Βαβούδη, δε δυσκολεύεται κανείς να καταλάβει πως τον έβαλαν εκεί οι ασφαλίτες. Έτσι κι αλλιώς, ο νεκρός Βαβούδης δεν θα μπορούσε να είναι μάρτυρας τούτης της πολύ λογικής, σύμφωνα με την ασφαλίτικη λογική, απάτης. Και κάτι ακόμα. Δεν είναι σίγουρο πως ο Βαβούδης αυτοκτόνησε. Το πιο πιθανό είναι να τον σκότωσαν, ακριβώς για ν' αποχτήσει ο κώδικας εχέγγυα γνησιότητας, και να μην λεν πως τον κατασκεύασε η Ασφάλεια.

9. Μια ημιτελής απόφαση

Η ανακάλυψη των ασυρμάτων γίνεται την 15η Νοεμβρίου 1951 και η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη απ' το έκτακτο στρατοδικείο που τον δικάζει με τον νόμο 509, δηλαδή όχι σαν κατάσκοπο, τελειώνει με την απαγγελία της θανατικής ποινής, την επομένη. Είναι φαινότορον του ηλίου πως η «ξαφνική» επισήμανση των πομπών ήταν μεθοδευμένη από καιρό, τουλάχιστον από τότε που άρχισε η πρώτη δίκη του Μπελογιάννη. Η Ασφάλεια είχε στα χέρια της έναν τέλειο τρόπο για να ελέγχει τις κινήσεις των κομμουνιστών στην Ελλάδα, κι ωστόσο τώρα μόνο καίει το χαρτί της, που θα μπορούσε να μην το κάψει αν ο Πλαστήρας δεν διακήρυττε συνεχώς πως δεν είναι διατεθειμένος να ανεχτεί την εκτέλεση καμιάς θανατικής ποινής.

Όμως, τώρα που η κατασκοπεία «αποδείχτηκε», θα ήταν δυνατό να πειστεί και ο Πλαστήρας πως ο Μπελογιάννης δεν είναι, απλώς, ένας κομμουνιστής που πρέπει να τιμωρηθεί με το νόμο 509 αλλά κατάσκοπος που πρέπει να εκτελεστεί με τον νόμο 375. Τους χρειάζεται πάση θυσία ένας «προδότης» άξιος θανάτου, προκειμένου να μη σταματήσουν οι Αμερικανοί τη βοήθεια. Γιατί τώρα απειλούν ανοιχτά πως θα τη σταματήσουν, αφού οι δικοί τους δεν μπορούν να καταστείλουν μια ανταρσία που συνεχίζεται, όπως φαίνεται από κείνο το καταραμένο παρά πόδα όπλο, αλλά και από τους ασυρμάτους τώρα πλέον.

Φυσικά, άλλο που δε θέλουν οι φασίστες να παλουκώσουν άλλον έναν εχθρό της πατρίδας, είτε τρων κι αυτοί απ' την αμερικάνικη βοήθεια είτε δεν τρων. (Οι περισσότεροι δεν τρων. Απλώς δουλεύουν από «ιδεαλισμό» προκειμένου να τρων οι λιγότερο ιδεαλιστές. Ο χόμο φασιστικούς είναι το ηλιθιωδέστερο ζών που περπατάει στον πλανήτη μας. Σκοτώνεται στην κυριολεξία, προκειμένου να τρων καλύτερα τα αφεντικά. Διότι ο φασίστας είναι πράγματι ένας ιδεαλιστής, και τούτο άσχετα απ' την ποιότητα των ιδεών του). Οι Αμερικάνοι έχουν βρει το κουμπί της Αλέξαινας. Εκείνο που, όταν το ξεκουμπώσεις πέφτουν αμέσως και τα εξώρουχα και τα εσώρουχα.

Όπως στην περίπτωση της Αλέξανδρας, έτσι και στην περίπτωση των Ελλήνων, το ζητούμενο από τους Αμερικανούς είναι το «πλήδημα». Πες στον Έλληνα πως θα του κόψεις το τζάμπα, και τούκοψες τα πόδια. Κι αν του πεις πως του κόβεις τα δάνεια, και πολύ περισσότερο τη βοήθεια, ξεβρακώθηκε και πάει! Τόσο αξιοπρεπής λαός! Γεμάτος εθνική υπερηφάνεια, κατά τα άλλα.

Όπως και νάναι, λίγο οι ασύρματοι, λίγο το παρά πόδα, λίγο η απειλή της διακοπής των δανείων τη στιγμή που μόλις έχει αρχίσει η μεγάλη μάσα, και η δεύτερη δίκη του Μπελογιάννη θα προκύψει σχεδόν φυσιολογικά. Δηλαδή, τι θέλουν; Να τον καταδικάσουν σε θάνατο; Μα, ήδη τον έχει καταδικάσει το πρώτο στρατοδικείο, το έκτακτο. Ναι, αλλά το σπουδαίο δεν είναι μια καταδίκη σε θάνατο, το σπουδαίο είναι ο θάνατος. Κι όταν εδώ λέμε θάνατος, δεν εννοούμε ισόβια.

Ο θάνατος του Μπελογιάννη αναμένεται πως θα τρομοκρατήσει τους πάντες. Και τον Ζαχαριάδη και τον Πλαστήρα. Άλλωστε, ο Παπάγος αδημονεί. Είναι ο αρχηγός του πρώτου κόμματος, και δεν μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση γιατί εκείνος ο ηλίθιος ο Βενιζέλος πήγε και συνεργάστηκε με τον Πλαστήρα και τα μπέρδεψε όλα. Και άντε τώρα απ' την αρχή για μια νέα δίκη του Μπελογιάννη, τη στιγμή που όλα θα μπορούσαν να είχαν τελειώσει ήδη.

10. Το παράδειγμα Μπάτση

Στη δεύτερη δίκη του Μπελογιάννη θα καθίσει δίπλα του στο εδώλιο ένας πολύ ευπρεπής αστός, ο Δημήτρης Μπάτσης, γιος του ναυάρχου εν αποστρατεία Αντωνίου Μπάτση, διαπρεπής οικονομολόγος και δικηγόρος, άνθρωπος με λαμπρή δράση στη διάρκεια της κατοχής, μέλος της «καλής κοινωνίας» του Κολωνακίου, άνθρωπος ευκατάστατος – και παρά ταύτα κομμουνιστής. Ο Μπάτσης, που συλλαμβάνεται αμέσως μετά την ανακάλυψη των ασυρμάτων, ήταν ένας τυπικός «αποστάτης της τάξης του» και γιαυτό έπρεπε να τιμωρηθεί παραδειγματικά. Με θάνατο.

Άλλωστε, αν βάλεις το Μπάτση δίπλα στο Μπελογιάννη δείχνεις με τον πιο σαφή τρόπο πως η κομμουνιστική διάβρωση είναι πολύ βαθιά, αφού το κομμουνιστικό μικρόβιο μπορεί να προσβάλει ακόμα και άτομα υγιέστατα από ταξικής απόψεως και όχι μόνο αυτούς που «δεν έχουν να χάσουν παρά μόνο τις αλυσίδες τους». Όμως, όταν οι αποστάτες της τάξης τους φεύγουν μακριά απ' τη βρώμα της τάξης τους, δε χάνουν αλυσίδες, κερδίζουν αλυσίδες. Πάντα θαύμαζα τους αποστάτες της τάξης τους. Τέτοιος ήταν ο Μαρξ, τέτοιος ήταν κι ο Λένιν. Είναι οι μόνοι που κανείς δεν θα μπορούσε να τους υποπτευτεί για ιδιοτέλεια. Είναι οι μόνοι που δεν αντιλαμβάνονται τον «καλύτερο κόσμο που είναι νάρθει» σα δυνατότητα αναρρόχισης στην εξουσία των πεινασμένων που ονειρεύονται να γίνουν αφεντικά, αντιστρέφοντας τους ρόλους του καταπιεστού και του καταπιεζόμενου, όπως τελικά έγινε στις χώρες του πρώην υπαρχτού και νυν ανύπαρχτου σοσιαλισμού, που πέρασε στην ανυπαρξία γιαυτό ακριβώς.

Ο αστός γιος ναυάρχου, ο διαπρεπής οικονομολόγος που έγραψε ένα κλασικό πλέον σύγγραμμα υπό τον τίτλο «Η βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα», θα παραμένει πάντα για μένα ένα σύμβολο, πολύ πιο σημαντικό απ' τους εκ προλεταρίων διαπρεπείς κομμουνιστές, στους οποίους στο κάτω κάτω το ταξικό και το προσωπικό συμφέρον ταυτίζονται, αν και πάρα πολύ συχνά το προσωπικό καβαλάει το ταξικό, για να μπει στη θέση της τάξης των προλεταρίων το στρώμα των κομματικών γραφειοκρατών που το παίζουν κομμουνιστές.

Ο Δημήτρης Μπάτσης, φίλος στενός του Αντρέα Κέδρου που ζει στο Παρίσι απ' το 1945, είναι ο διαχειριστής των χρημάτων του παράνομου ΚΚΕ. Αλλά δεν τον βαραίνει μόνο αυτό το αδίκημα, που στο κάτω κάτω δεν μπορεί από μόνο του να στοιχειοθετήσει την κατηγορία του κατασκόπου. Τον βαραίνει η συχνή μνεία του ονόματός του και της δουλειάς του στις αναφορές που δίνουν διά του ασυρμάτου οι εντός Ελλάδος στους εκτός Ελλάδος κομμουνιστές. Πρόκειται για σχολιασμούς πέρα για πέρα άστοχους, που θα μπορούσαν κάλλιστα να λείπουν. Διότι τώρα η Ασφάλεια γνωρίζει πως ο Μπάτσης δεν είναι μόνο ο ταμίας του παράνομου ΚΚΕ αλλά κι αυτός που προσπαθεί να ανασυστήσει την περίφημη Αλληλεγγύη, μια θυγατρική του ΕΑΜ οργάνωση κοινωνικής πρόνοιας και αλληλοβοήθειας. Κατά τον θεωρητικό Μπάτση, η Αλληλεγγύη είναι ο καλύτερος και αποτελεσματικότερος τρόπος να προσεγγίσουν οι κομμουνιστές τους μη κομμουνιστές, μέσα απ' τα φιλάνθρωπα τους αισθήματα. Εφόσον ο σοσιαλισμός είναι η πιο αποτελεσματική μορφή ανθρωπισμού, ο κομμουνιστικός ανθρωπισμός θα φέρει κοντά στο ΚΚΕ πολλούς, λέει ο Μπάτσης και τρώει το υπέροχο κεφάλι του.

11. Ο κυματοθραύστης

Από τις 15 Νοεμβρίου 1951 που αναγγέλλεται η ανακάλυψη των ασυρμάτων μέχρι την 19η Ιανουαρίου 1952 που αναγγέλλεται η έναρξη του Φεβρουάριου της δεύτερης δίκης του Μπελογιάννη, μεσολαβεί ένα χρήσιμο για την Ασφάλεια διάστημα κατά το οποίο τακτοποιούνται τα υπόμνημα στη σκακιέρα με τέτοιον τρόπο, ώστε το ρουά-ματ να μην καθυστερήσει πολύ. Άλλωστε, οι κινήσεις δεν είναι και τόσο εύκολες. Η ΕΔΑ πρέπει μεν να τρομοκρατηθεί, αλλά όχι και να διαλυθεί. Ένα αριστερό κόμμα συχνά είναι περισσότερο χρήσιμο στη Δεξιά απ' ό,τι στον εαυτό του. Λειτουργεί σα φράγμα που εμποδίζει την κίνηση των ψηφοφόρων απ' τα αριστερά προς το κέντρο. Από μόνο του ένα σχετικά μικρό αριστερό κόμμα δεν είναι επικίνδυνο για τη δεξιά εξουσία, εφόσον δρα στα όρια που ορίζουν οι κανόνες του κοινοβουλευτικού παιχνιδιού. Ο κίνδυνος για την κοινοβουλευτική Δεξιά έρχεται πάντα απ' το Κέντρο. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση, απ' την ΕΠΕΚ του Πλαστήρα. Που αν ενισχυθεί με τις ψήφους της Αριστεράς, θα μπορούσε ίσως να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Οπότε ο πανίσχυρος Παπάγος θα έμενε με την ισχύ στο χέρι, χωρίς να ξέρει τι να την κάνει.

Το ζητούμενο, λοιπόν, είναι να ξεκαθαρίσει μεν η ΕΔΑ απ' τους

επικίνδυνους και πάντα δραστήριους κομμουνιστές, που συνεχίζουν να κρατούν το όπλο παρά πόδα και εντός και εντός της χώρας, και να μείνουν σ' αυτήν μόνο οι σοσιαλιστές, άντε και οι φιλοκομμουνιστές. Δηλαδή, όλοι εκείνοι που δεν έχουν σχέση με όπλα. Και που είναι ευπρόσδεκτοι στο κοινοβουλευτικό παιχνίδι εξαιτίας του ρόλου τους ως κυματοθραύστη των επικίνδυνων κυμάτων που ξεκινούν απ' την άκρα Αριστερά και ξεθυμαίνουν καθώς προχωρούν προς τη μεριά του Κέντρου, όπου και χύνονται στον μικροαστικό ωκεανό που αποτελεί την εκλογική του μάζα.

Αν η ΕΔΑ δεν υπήρχε, θα έπρεπε να την εφεύρει η Δεξιά. Που δεν θα είχε λόγο ύπαρξης αν δεν υπήρχε Αριστερά. Όμως, αν δεν υπήρχε Αριστερά, συνεπώς και Δεξιά σε μια διαλεκτική αντίληψη του προβλήματος, θα υπήρχε μόνο Κέντρο. Πράγμα απολύτως αδύνατο. Γιατί το Κέντρο προσδιορίζεται απ' την ύπαρξη των άκρων. Συνεπώς, η Αριστερά, το Κέντρο και η Δεξιά αποτελούν μια αδιάσπαστη αλυσίδα, της οποίας οι τρεις κρίκοι ενώνονται με φοντύ-ανσενέ, όπως λέμε στον κινηματογράφο δύο αλληλοεπικαλυπτόμενα πλάνα, που ενώ το πρώτο σβήνει το δεύτερο ανάβει αναδυόμενο σταδιακά μέσα απ' το πρώτο.

Αυτό σημαίνει πως δεν υπάρχουν σαφή όρια ανάμεσα στα γειτονικά μέρη του πολιτικού φάσματος. Που λέγεται έτσι γιατί, όπως και στο ηλιακό φάσμα, τα χρώματά του δε χωρίζονται απότομα. Άλλωστε, αυτός είναι ο λόγος που, δεξιά και αριστερά του Κέντρου τοποθετούμε την Κεντροδεξιά και την Κεντροαριστερά, ώστε να έχουμε έναν κάπως σαφέστερο προσδιορισμό, του έτσι κι αλλιώς πάντα ασαφούς πολιτικού φάσματος.

Η δυσκολία για τους Αμερικανούς ειδικούς βρίσκεται στο ότι στην ΕΔΑ μετέχει και το ΚΚΕ αφανώς μεν, εμφανέστατα δε. Πριν απ' την εμφάνιση της ΕΔΑ, οι Αμερικανοί μάλλον δεν θα έβλεπαν με κακό μάτι τη νομιμοποίηση ενός νομοταγούς ΚΚΕ, όπως άλλωστε και ο Πλαστήρας, που τον στήριζαν οι Αμερικανοί μέχρι πρότινος, δηλαδή μέχρι τη δημιουργία της ΕΔΑ. Που θα τους ήταν δώρο εξ ουρανού, αν δεν είχε μέσα όχι το ΚΚΕ αλλά το παρά πόδα όπλο του ΚΚΕ.

12. Πρεσάρισμα πριν την έκρηξη

Αυτός που δέχεται τις περισσότερες πιέσεις και τους περισσότερους εκβιασμούς απ' την Ασφάλεια προκειμένου να αποκαθαρθεί μεν η ΕΔΑ απ' τους κομμουνιστές, αλλά να μη διαλυθεί κιόλας απ' το πολύ πρεσάρισμα, είναι ο Μιχάλης Κύρκος. Είναι ένας σεβάσιμος παλιός πολιτικός, στέλεχος και συνεργάτης του Βενιζέλου, σημαίνουν στέλεχος της ΕΔΑ τώρα, αλλά όχι κομμουνιστής, σοσιαλιστής. Σου λεν, αν στριμώξουμε τον Κύρκο θα μας πει ποιοι κομμουνιστές τον μπερδεύουν και δεν τον αφήνουν να κάνει όμορφα και καλά τη δουλειά του, στα πλαίσια των κανόνων του κοινοβουλευτικού παιχνιδιού, που τους ξέρει καλά. Αλλά, ο αξιοπρεπής Κύρκος δεν θα ήταν, βέβαια, δυνατό να γίνει καταδότης.

Πάντως, υπήρχε πρόβλημα στην ΕΔΑ με τους κομμουνιστές. Και δεν

είχαν κανένα τρόπο να απαλλαγούν οι σοσιαλιστές απ' αυτούς. Αφενός γιατί ήταν οι πιο δραστήριοι από κάθε άποψη, και αφετέρου διότι η εκλογική μάζα της ΕΔΑ ήταν κομμουνιστική, κομμουνίζουσα, ή φιλοκομμουνιστική. Και εν πάση περιπτώσει όχι σαφώς σοσιαλδημοκρατική κατά πλειοψηφία. Άλλωστε, αυτόν τον καιρό, τα πράγματα είναι άκρως συγχυσμένα, στην παραζαλισμένη απ' την σχετικά πρόσφατη ήττα, Αριστερά. Οι κομμουνιστές συμπαρέσυραν στις φυλακές και τα ξερονήσια και ανθρώπους κάθε άλλο παρά αριστερούς. Ακόμα και έντιμους δεξιούς πήρε η μπόρα. Αρκεί να έλεγες σ' έναν τραμπούκο «τι είναι αυτά που κάνεις, δε ντρέπεσαι λιγάκι», και σε μπαγλάρωνε στο πι και φι σαν κομμουνιστή.

Είναι προφανές πως το ΚΚΕ δεν μπορεί παρά να είχε, τότε, πάρα πολλές συμπάθειες μέσα στο λαό. Είναι το κόμμα που οργάνωσε την αντίσταση κατά την κατοχή, που αντιστάθηκε στους Άγγλους κατά τα Δεκεμβριανά, που έδωσε έναν εντελώς εκκλησιαστικό αγώνα στο Γράμμο και το Βίτσι. Ακόμα και η ήττα, ύστερα από έναν τέτοιο αγώνα, το ευνοούσε. Εύκολα συμπαθείς τον ηττημένο, όταν η ήττα του είναι αξιοπρεπής.

Θέλω να πω πως το ΚΚΕ δημιουργούσε μεν σοβαρά προβλήματα στην ΕΔΑ με τις απαιτήσεις του και τις χοντροκεφαλίες του, όμως ήταν η ραχοκοκκαλιά της - και θα παραμείνει μέχρι τέλους το μαστούνη της. Άλλωστε, το ΚΚΕ δεν έχει μόνο χοντροκέφαλους μέσα του, έχει και ανθρώπους του ήθους και της γνώσης ενός Δημήτρη Μπάτση. Και κυρίως παλικάρια, πολλά παλικάρια. Που το λέει η ψυχούλα τους. Κι αυτά ακριβώς τα παλικάρια είναι που σκέφτομαι τώρα που κατέρρευσαν τα πάντα, και καίγεται η καρδιά μου.

Η υπόθεση των ασυρμάτων, λοιπόν, αναστάτωσε την φρέσκια ακόμα ΕΔΑ. Τώρα οι κομμουνιστές θα κινούνταν πολύ δύσκολα στα πλαίσια της. Ενώ οι μη κομμουνιστές θα κινδύνευαν να πάθουν ό,τι και οι εκλεγέντες και μη αναγνωρισθέντες εξόριστοι υποψήφιοι βουλευτές της ΕΔΑ. Που φορτώνονται στο βαπόρι και ξαναστέλνονται στην Άη Στράτη λίγες μέρες μετά την ανακάλυψη των ασυρμάτων. Είναι ο στρατηγός Στέφανος Σαράφης, ο Γ. Γραμματέας της ΕΔΑ και αρχηγός του Αγροτικού Κόμματος, Κώστας Γαβριηλίδης, ο καθηγητής Γιάννης Ιμβριώτης και οι Μ. Πρωιμάκης και Ν. Τσόχας. Εκεί που όλα έμοιαζαν να ηρεμούν κάπως με τον Πλαστήρα, ξανααγριεύουν, πάλι επί Πλαστήρα. Πού νάρθει κι ο Παπάγος! Κι όλα αυτά εξαιτίας των καταραμένων ασυρμάτων, που μετέδιδαν περίπου ραβασάκια.

13. Όλοι στις θέσεις τους

Τη μέρα που ανακοινώθηκε πως θα γίνει και δεύτερη δίκη του Μπελογιάννη βάσει των νεωτέρων στοιχείων που προέκυψαν από την ανακάλυψη των ασυρμάτων, η αστυνομία μπουκάρει στα γραφεία της ημερήσιας εφημερίδας της ΕΔΑ «Δημοκρατική» και την κλείνει. Σημειώστε πως η «Δημοκρατική» είναι ο πρόγονος της «Αυγής». Στη συνέχεια,

πάει στα γραφεία της εβδομαδιαίας εφημερίδας της νεολαίας της ΕΔΑ «Φρουροί της Ειρήνης» και την κλείνει κι αυτήν.

Το ημερολόγιο εκείνη τη μέρα δείχνει 19 Ιανουαρίου 1952 και όλα είναι έτοιμα για τη δεύτερη δίκη του Μπελογιάννη το Φεβρουάριο. Στη διάρκειά της δεν πρέπει να υπάρχουν αριστερές εφημερίδες για να μπερδεύουν τα πράγματα. Ο ελληνικός λαός δεν πρέπει να μάθει πως δικάζονται κομμουνιστές απλά, αλλά κατάσκοποι κομμουνιστές. Που, ωστόσο, δεν κατασκοπεύουν για λογαριασμό ενός ξένου κράτους, αλλά κάποιων κακών ανθρώπων, που επισήμως δεν αποκαλούνται Έλληνες, αλλά «εχθροί της πατρίδας». Τώρα, πώς συμβαίνει οι μισοί περίπου Έλληνες να είναι εχθροί της πατρίδας τους, είναι κάτι που μόνο ο τότε διευθυντής της Ασφάλειας Ρακιντζής θα μπορούσε να σας το εξηγήσει. Ίσως και ο διευθυντής του Υπουργείου Εσωτερικών, Πανόπουλος. Για σιγουριά μπορείτε να απευθυνθείτε και στο φάντασμα του Κων. Ρέντη, υπουργού Εσωτερικών τότε.

Με την ευκαιρία, ρωτήστε τον επίσης πώς γίνεται να βρίσκονται ακόμα στον Άη Στράτη 1.600 εξόριστοι άνδρες και 210 γυναίκες στο Τρίκερι. Δεν τους βαραίνει καμιά απολύτως κατηγορία. Γιατί εκείνοι που τους βαραίνει κάποια κατηγορία δεν βρίσκονται στα ξερονήσια αλλά στις φυλακές. Στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, τους μάντρωναν για να μην ενισχύσουν τον Δημοκρατικό Στρατό. Τώρα γιατί τους μαντρώνουν; Μα, διότι ο εμφύλιος πόλεμος συνεχίζεται. Ούτε ανακωχή υπογράφηκε από τους αντιμαχομένους ούτε συνθήκη ειρήνης. Κατά τούτο πλεονεκτούν οι κανονικοί από τους εμφυλίους πολέμους: Αρχίζουν με μια επίσημη κήρυξη του πολέμου και τελειώνουν με μια επίσημη υπογραφή της συνθήκης ειρήνης. Στους εμφυλίους το πρωτόκολλο είναι πιο χαλαρό.

Αλλά και στα ανάκτορα αυτόν τον καιρό το πρωτόκολλο είναι χάλια. Ο βασιλιάς Παύλος, δηλαδή η βασίλισσα Φρειδερίκη, ο καημένος ο Παύλος είναι απλώς ο σύζυγος της Φρειδερίκης, προτιμάει τον Πλαστήρα απ' τον Παπάγο! Όσο ο Παπάγος ήταν Μέγας Αυλάρχης και Στρατάρχης, τον είχαν εκεί δίπλα τους και τον ήλεγχαν. Όμως, τώρα που είναι αρχηγός κόμματος, θα μπορούσε να γίνει πιο ισχυρός κι απ' τον βασιλιά, έτσι δημοφιλής που είναι. Άλλωστε, ο Παπάγος είναι άνθρωπος με προσωπικότητα και αξιοπρέπεια και δε σηκώνει πολλά πολλά από κείνη την εντελώς αναισχυνη Φρειδερίκη. Που ούτε στους Αμερικανούς, που τώρα θέλουν τον Παπάγο, δε λέει να υπακούσει. Όχι πάντως από αντιαμερικανισμό, κάθε άλλο. Από φιλαρχία και μόνο δε θέλει τον Παπάγο η Φρειδερίκη, όπως τη λέει τότε ο λαός. Καλά λέει ο διάσημος Αμερικανός δημοσιογράφος Σάιρους Σουλτσμπέργκερ: «Γρήγορα ο βασιλιάς θα χάσει τη δουλειά του αν η βασίλισσα δε σταματήσει τους χειρισμούς της». Και άντε μετά να τρέχεις στα γραφεία ευρέσεως εργασίας για βασιλιάδες.

14. Ιδεολογική προετοιμασία

Λίγες μέρες πριν απ' την έναρξη της δεύτερης δίκης του Μπελογιάννη, ο υπουργός εσωτερικών της κυβέρνησης Πλαστήρα, Κων. Ρέντης δηλώνει πως η εν λόγω δίκη θα είναι διδακτική για όλες τις χώρες και όχι μόνο για την Ελλάδα! Η διδακτικότητά της εντός της χώρας δεν αμφισβητείται. Οι αριστεροί που δεν έμαθαν το μάθημα της πατριδογνωσίας καλούνται να το μάθουν τώρα, γιατί αν δεν το μάθουν ούτε τώρα και συνεχίσουν να κρατούν το όπλο παρά πόδα, θα τους αφαιρεθεί ο πόδας αφού δε γίνεται να τους αφαιρεθεί το όπλο.

Όμως, γιατί ο Ρέντης λέει πως το ηθικό δίδαγμα απ' τη δίκη θα είναι και διεθνές; Μα, διότι έτσι του είπαν να πει οι Αμερικανοί. Που δεν αποσυνδέουν την κατάσταση που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα, απ' αυτήν που έχει δημιουργηθεί στην Κορέα και την Ινδοκίνα. Άλλωστε, οι πιθανότητες να ξαπλωθεί η εξέγερση κατά των δυναστών και σε άλλες περιοχές της ακόμα ζεστής απ' τον πόλεμο υδρογείου είναι μεγάλες.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είναι ο πρώτος που διεξάγεται στο όνομα του λαού και όχι στο όνομα του βασιλιά ή της πατρίδας ή κάτι ανάλογο εξ ίσου ασαφές ως προς το πραχτικό του περιεχόμενο σε σχέση με το βιοτικό επίπεδο των λαών. Καλή η πατρίδα, αλλά σ' αυτήν κατοικούν και καρχαρίες. Καλός ο βασιλιάς, αλλά υπάρχει για να προσπατεύει τους καρχαρίες και να ετοιμάζει τα φαράκια να γίνουν τροφή για καρχαρίες, τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο, που λειτουργεί ως αναισθητικό, τη στιγμή που γλυστρούν απ' το στόμα, στο στομάχι του καρχαρία. Όμως, με το τέλος του πολέμου οι λαοί αρχίζουν να καταλαβαίνουν πως άλλη μια φορά τους κοροΐδισαν. Πράγμα που έγινε φανερό κατ' αρχήν στην Ελλάδα. Όπου το πανίσχυρο λαϊκό κίνημα που λέγεται ΕΑΜ είναι πλέον εντελώς ανίσχυρο και δεν μπορεί να παίξει το ρόλο για τον οποίο φκιάχτηκε και στηρίχτηκε απ' τις λαϊκές μάζες.

Η εφημερίδα «Το Βήμα» γράφει πως τα μέτρα που παίρνει η κυβέρνηση Πλαστήρα κατά των κομμουνιστών βρίσκουν σύμφωνους τους Αμερικανούς. (Αυτό, δα, έλειπε, να μην τους βρίσκουν σύμφωνους, αφού αυτοί τα υπαγορεύουν). Άλλωστε, οι δηλώσεις Ρέντη δεν είναι παρά μια δήλωση μετανοίας του Πλαστήρα για την επείγεια που επεχείρησε να δείξει προς τους ηττημένους. Ξέρει πως οι Αμερικανοί θα τον ρίξουν αν δεν φανεί καλός μαζί τους. Καταλαβαίνει πως ό,τι είχε να κάνει για τους Αμερικανούς το έχει ήδη κάνει, και πως ο Παπάγος θα κάνει καλύτερα αυτά που απομένουν να γίνουν ώστε να μη διακοπεί η βοήθεια - γιατί αυτός είναι ο μεγάλος εφιάλτης της παμφάγου Δεξιάς.

Ο Ρέντης, λοιπόν, συνδέει τη νόμιμη με την παράνομη δουλειά αριστερών και κομμουνιστών ανάκατα, και δε διστάζει να πει πως αυτά που τώρα εμφανίζονται σαν νόμιμα πολιτικά κόμματα δεν είναι παρά ένας εχθρικός στρατός, φανατισμένος και πειθαρχημένος, έτοιμος να δράσει με την πρώτη διαταγή έξωθεν. Κατά τον Ρέντη, όλα γίνονται με εντολές έξωθεν. Και η ΕΔΑ δεν είναι παρά το νόμιμο προσωπείο του ΚΚΕ.

Ξέρει πως δεν είναι έτσι, ξέρει πως η ΕΔΑ διευθύνεται κυρίως από σοσιαλιστές και σοσιαλδημοκράτες κι ότι κάνει ό,τι μπορεί για να μην εκτελεί τις έξωθεν εντολές, κι ωστόσο επιμένει. Η μοίρα του Μπελογιάννη έχει ήδη αποφασιστεί.

15. Η φωνή των κυρίων τους

Στη δεύτερη δίκη του Μπελογιάννη στο τακτικό, υπό τον στρατηγό Σίμο, και όχι στο έκτακτο στρατοδικείο, όπως η πρώτη, κατηγορούμενοι είναι, ερήμην μεν ολόκληρη η ηγεσία του εκτός Ελλάδας ΚΚΕ, κατ' αντιμωλίαν δε 29 εντός Ελλάδας κομμουνιστές. Η απόφαση εκδίδεται την 1η Μαρτίου 1952 και είναι η αναμενόμενη. Οκτώ καταδικάζονται σε θάνατο. Είναι οι Νίκος Μπελογιάννης, Δημήτρης Μπάσης, Έλλη Παπά, Ηλίας Αργυριάδης, Νίκος Καλούμενος, Χ. Τουλιάτος, Μ. Μπιομπιάνος και Λαζαρίδης. Η ποινή της Έλλης Παπά θα μετατραπεί σε ισόβια εντός του στρατοδικείου λόγω πρόσφατης μητρότητας. Δεν είναι πολύς καιρός που έφερε σ' αυτόν τον άθλιο κόσμο το παιδί του Νίκου Μπελογιάννη, ίσα ίσα για να συνεχιστεί η κακιά φύτερα, λεν αυτοί που πιστεύουν πως οι πολιτικές πεποιθήσεις είναι εγγεγραμμένες στα χρωμοσώματα μαζί με το χρώμα των ματιών και των μαλλιών. Όπως οι καλοί Έλληνες (δηλαδή οι δούλογοι κυρίως, που είναι οι καλύτεροι) έτσι και οι κακοί (δηλαδή οι κομμουνιστές κυρίως, που είναι οι χειρότεροι) δε γίνονται, γεννιούνται. Κάτι ήξερε ο Ηρώδης από χρωμοσωματική μεταφυσική και σκότωνε τα νήπια. Αλλά δυστυχώς για τους οπαδούς της θρησκείας της αγάπης, η χριστιανική αγάπη δεν τους επιτρέπει να επεκτείνουν το χριστιανικό μίσος μέχρι τα αντίχριστα νήπια.

Και πάνω κει, έρχεται και η Φωνή της Αμερικής να συνυπογράψει την καταδίκη για να μην αισθάνονται τύψεις οι στρατοδίκες. Που άλλη μια φορά έκαναν το προς την πατρίδα καθήκον τους. Φυσικά, ανεπιγρέαστοι και πέρα πάσης σκοπιμότητας! Η ελληνική δικαιοσύνη και κυρίως, κυριότατα, η ελληνική στρατιωτική δικαιοσύνη πάντα πράττει το καθήκον της κατά την συνείδησιν των δικαστών, ενός εκάστου χωριστά. Βέβαια, στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορεί να γίνεται λόγος για «λάδωμα», σύμφωνα με τα παλιά ελληνικά ήθη και έθιμα. Διότι το λαδωτήρι το κρατούν οι Αμερικανοί. Που λαδώνουν ολόκληρο τον ελληνικό κρατικό μηχανισμό. Είναι τόσο χάρβαλο αυτός ο μηχανισμός, που αν δε λαδώνεις συνέχεια ολόκληρη την κρατική μηχανή με τα δάνεια, και τα γρανάζια ένα ένα χωριστά με τις μίζες, δεν κουνιέται τίποτα σ' αυτόν τον σκουριασμένο τόπο. Όπου η προγονική δόξα υπερίπταται των προγονικών ερειπίων, αρνούμενη να κάτσει λιγάκι επ' αυτών να ξεκουραστεί. Φοβάται πως θα την πιάσουν οι πατριδοκάπηλοι με την απόχη και θα τη βαλσαμώσουν σαν πεταλούδα για να την βλέπουν οι ξένοι, να θαμπώνονται απ' την ομορφιά της και ζαλισμένοι να καταθέτουν τον οβολό τους υπό μορφήν δανείων.

Λέει, λοιπόν, η Φωνή της Αμερικής: «Η δίκη αυτή είναι από τα σπουδαιότερα παγκόσμια γεγονότα τα οποία εσημειώθησαν κατά τον Φε-

βρουάριον του 1952. Αποτελεί δίδαγμα διά τον ελεύθερον κόσμον. Αποδεικνύει ότι τα απανταχού κομμουνιστικά κόμματα δεν εμπνέονται από πολιτικούς σκοπούς, αλλά αποτελούν οργανώσεις κατασκοπείας». Προσέξτε, όλα τα ΚΚ δρουν κατασκοπευτικά και όχι μόνο το ελληνικό που συνελήφθη με ασυρμάτους. Δεν ορίζεται υπέρ ποίου δρουν κατασκοπευτικά, αλλά είναι σαφές. Δρουν υπέρ της Σοβιετικής Ενώσεως. Το 1952 που λέγονται αυτά, ο ψυχρός πόλεμος περνάει την πρώτη και θερμότερη φάση του. Ο Μπελογιάννης θα είναι ένα από τα πρώτα θύματά του.

16. Μια δύσκολη απολογία

Στην απολογία του ο Μπελογιάννης απέδωσε την ύπαρξη μυστικής οργάνωσης του ΚΚΕ στην άστοχη εμμονή του επίσημου κράτους να κρατάει εκτός νόμου το ΚΚΕ, ένα κόμμα που προσέφερε τα περισσότερα στον αγώνα κατά του κατακτητή. Όλα όσα έκανε παράνομα το ΚΚΕ θα μπορούσαν να γίνουν και νόμιμα, αν δεν κρατιόταν σκόπιμα στην παρανομία προκειμένου να δικαιολογηθεί η συνέχιση των διωγμών. «Εν πάση περιπτώσει», λέει ο Μπελογιάννης επί λέξει, «εμείς σταματήσαμε, υποχρεωθήκαμε να σταματήσουμε τον εμφύλιο πόλεμο και διακηρύξαμε ότι από δω και πέρα, με όλες μας τις δυνάμεις θα αγωνιστούμε για το ψωμί, για ελευθερία, για δικαιοσύνη και γενική αμνηστία. [...] Εν πάση περιπτώσει, το ζήτημα είναι πως ούτε ετοιμάζουμε καμιά επίθεση στην Ελλάδα ούτε ποτέ διακηρύξαμε τέτοια πράγματα, είτε φανερά είτε κρυφά».

Όμως, την ίδια στιγμή το ΚΚΕ άλλα λέει από τον ραδιοσταθμό του. Λέει πως οι κομμουνιστές έχουν τη δύναμη να σταματήσουν το χέρι του δημίου. Πως ο απατεώνας Πλαστήρας δεν θα μπορέσει να προσφέρει επί πίνακι το κεφάλι του Μπελογιάννη στον Αϊζενχάουερ, δείγμα της απόλυτης υποταγής στα κελεύσματά του. Πως η δικαστική παρωδία κατά σκηνοθεσία Ρέντη-Πιουριφόν καταρρέει κάτω απ' το ξεσκέπασμα και τις αντιφάσεις των ίδιων των αυτουργών και κάτω απ' την κατακραυγή της παγκόσμιας κοινής γνώμης.

Σύμφωνοι. Όμως, πού θα βρουν τη δύναμη οι κομμουνιστές να σταματήσουν το χέρι του δημίου; Πάλι γκάφα. Τη στιγμή που ο Μπελογιάννης διακηρύσσει εντιμότητα και αληθέστατα πως ούτε ετοιμάζουν ούτε ποτέ διακηρύξαν πως θα επέμβουν βίαια στην Ελλάδα ύστερα απ' την ήττα, το ΚΚΕ υπό μορφήν ανακοινωθέντος του Πολιτικού Γραφείου, έρχεται να τον διαψεύσει την πιο κρίσιμη στιγμή, πουλώντας νταϊλίκι και λέγοντας φανερά ψέμματα, αφού πράγματι κανείς στο Βουκουρέστι, όπου βρίσκεται η ηγεσία του ΚΚΕ, δε σκέφτεται να επέμβει ενόπλιως στην Ελλάδα. Βέβαια, συνεχίζουν να κρατούν το όπλο παρά πόδα, κι αυτό ο Μπελογιάννης δυσκολεύεται κάπως να το εξηγήσει. Δε θα έλεγε, βέβαια, πως πρόκειται για ηλιθιότητα, όμως αφήνει να εννοηθεί κάτι τέτοιο με τα λόγια του που μόλις παραθέσαμε.

Αυτό, όμως, που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην απολογία του Μπελογιάννη είναι η άποψή του πως όλα θα μπορούσαν να γίνουν φανερά,

αν το ΚΚΕ δεν ήταν εκτός νόμου ακόμα και τώρα που δεν υπάρχει λόγος. Άλλωστε, την αναγκαιότητα της νομιμοποίησης του ΚΚΕ μετά τη λήξη του εμφυλίου δεν την διακηρύσσει μόνο το κόμμα του Μπελογιάννη, αλλά και ο Πλαστήρας και άλλες προσωπικότητες του κεντρικού πολιτικού χώρου. Ενώ ούτε οι Αμερικανοί ήταν κατηγορηματικά αντίθετοι σε κάτι τέτοιο πριν απ' την έκρηξη του πολέμου στην Κορέα. Όλος ο κόσμος είναι σε θέση να καταλάβει πως ένα νόμιμο ΚΚ συμφέρει στη Δεξιά, προκειμένου να μην κινούνται οι ψηφοφόροι του προς το Κέντρο.

Η προσωπική μου άποψη είναι πως, αν δεν υπήρχε η ΕΔΑ, το ΚΚΕ θα είχε νομιμοποιηθεί από καιρό. Και θα μπορούσε ίσως το ΚΚΕ, για λίγα χρόνια να απέχει απ' την πολιτική ζωή, αφήνοντας τους οπαδούς του να κινηθούν προς το Κέντρο, ίσα ίσα για να σωφρονιστεί η Δεξιά. Το ΚΚΕ όμως δεν θα εκμεταλλευτεί ποτέ επιδέξια την ύπαρξη Κέντρου, όπως θα κάνει το ΠΑΣΟΚ πολύ αργότερα. Το ΚΚΕ δεν ξέρει να κάνει πολιτική.

17. Το μάταιον της θυσίας

Ο Μπελογιάννης τελειώνει ως εξής της απολογία του: «Αγαπάμε την Ελλάδα πιο πολύ απ' τους κατηγορούς μας». (Δεν μπορεί να πει καθαρά: απ' τους δοσιλόγους. Διότι αυτοί κατ'ουσίαν τον δικάζουν). «Το αποδείξαμε όταν στερήθηκε την ελευθερία της, την ανεξαρτησία της, την εδαφική της ακεραιότητα». (Οι «εθνικόφρονες» αποδεικνύουν ανέξοδα την αγάπη τους για την πατρίδα δυο φορές κάθε χρόνο, την 25η Μαρτίου και την 28η Οκτωβρίου. Τις υλόλοιπες είναι απασχολημένοι με την κλοπή. Όσο για τη φροντίδα τους για την εδαφική ακεραιότητα, την αποδεικνύουν πουλώντας στους ξένους οικόπεδα σε καλή τιμή). «Αγωνιζόμαστε για να έρθουν στην πατρίδα μας καλύτερες μέρες, χωρίς πόλεμο και χωρίς πείνα». (Αυτή την εποχή κανείς κομμουνιστής, που δεν είναι γραφειοκράτης –και ο Μπελογιάννης ποτέ δεν υπήρξε κομματικός γραφειοκράτης– δεν είναι σε θέση να ξέρει πως η σοσιαλιστική πείνα, όχι μόνο θα διαιωνίζεται στο όνομα των καλύτερων ημερών που είναι νάρθουν, αλλά και θα μεγαλώνει. Αυτό που ιδιαίτερα με θλίβει στη χρεωκοπία του υπαρχτού σοσιαλισμού, είναι το μάταιον της θυσίας ανθρώπων της ποιότητας του Μπελογιάννη και του Μπάτση). «Γιαντό είμαστε έτοιμοι να δώσουμε και τη ζωή μας ακόμα». (Είναι τόσο πολλοί οι κομμουνιστές που έδωσαν τη ζωή τους υπηρετώντας συμφέροντα που δεν είναι τα προσωπικά τους, που η θυσία τους αποκλείεται να είναι εντελώς μάταιη μέσα σε μια μακρόχρονη ιστορική προοπτική. Ίσως όλα αυτά που έκαναν δεν ήταν παρά μια εισαγωγή σ' εκείνα που θα συμβούν τώρα που έλειψε το αντίπαλον δέος και ο καπιταλισμός αρχίζει και πάλι να τρώει τις σάρκες του, κατά την πάγια συνήθειά του. Μπορεί να σφάχτηκαν οι κομμουνιστές μεταξύ τους, αλλά οι καπιταλιστές σφάζονται διαρκώς και με υποδειγματικό ζήλο. Ο εθνικισμός που φουντώνει παντού είναι μόνο το πρόσχημα για να σχίζει το ένα αρπαχτικό τις σάρκες

του άλλου. Δεν μένει παρά να περιμείνουμε λιγάκι για να δούμε αν χρεωκόπησαν ή δεν χρεωκόπησαν τα ιδανικά του σοσιαλισμού, για τα οποία πέθανε ο Μπελογιάννης και οι χιλιάδες όμοιοί του). «Πιστεύω πως κατηγορώντας μας σήμερα είναι σα να κατηγορείτε την ειρήνη και την Ελλάδα. Δεν έχω να προσθέσω τίποτα άλλο.»

Όμως, έχω να προσθέσω εγώ. Ο Μπελογιάννης δεν είναι δυνατό να πει πως οι δήμιοί του το μόνο που έχουν στο μυαλό δεν είναι, βέβαια, η Ελλάδα, αλλά η μάζα. Η «εθνικοφροσύνη» είναι επάγγελμα στην Ελλάδα. Μειωμένο βερμπαλιστικό ενδιαφέρον για την πατρίδα, σημαίνει μειωμένες αποδοχές ή καθόλου αποδοχές. Μόνο έτσι είναι δυνατή η εξοικονόμηση του δημοσίου χρήματος. Από τότε που το ΠΑΣΟΚ έκανε προσιτό σε όλους τους πεινασμένους το δημόσιο ταμείο, το δημόσιο χρέος της χώρας μεγάλωσε. Τα δάνεια δε φτάνουν για όλους. Ενώ αν αποκλείσεις απ' τη μάζα τους μισούς Έλληνες, κάτι μπορεί να γίνει με τους άλλους μισούς.

Όσο για τους εξ αριστερών πεινασμένους, αυτοί θα φαν μόνο αν φωνάζουν τρεις φορές την ημέρα «ζήτω η Ελλάς» και μια φορά το χρόνο «βυθίσατε το Χόρα», ή κάτι ανάλογο. Ο σοσιαλίζων σοβινισμός δεν είναι παρά το αναγκαίο κόλπο που βρήκαν οι αριστεροί να φαν κι αυτοί όχι τον δημόσιο πλούτο, γιατί τέτοιος πλούτος δεν υπάρχει, αλλά τα δημόσια δάνεια. Πρόκειται για την εκδίκηση της Γυφτιάς, όπως θα έλεγε ο Παλαμάς.

18. Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο

Την επόμενη της έκδοσης της απόφασης για την καταδίκη σε θάνατο του Μπελογιάννη, η εφημερίδα «Το Βήμα» συνοδεύει το σχετικό ρεπορτάζ με μια εκπληκτική φωτογραφία. Ο άνθρωπος που μόλις πληροφορήθηκε απ' τους δημίους του πως πρόκειται να πεθάνει, κοιτάει χαμογελαστός τους στρατοδίκες παίζοντας στο χέρι του ένα γαρύφαλλο. Στο εξής ο Μπελογιάννης θα είναι «Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο». Έτσι ονόμασε τον πίνακα που ζωγράφησε ο Πάμπλο Πικάσο με βάση την παραπάνω ιστορική φωτογραφία.

Δεν ξέρουμε πώς βρέθηκε εκείνη την ώρα στα χέρια του Μπελογιάννη ένα κόκκινο γαρύφαλλο. Ξέρουμε, όμως, ποιος τράβηξε τη φωτογραφία. Ήταν ο Δήμος Σακελλαρίου, φωτορεπόρτερ τότε, διάσημος διευθυντής φωτογραφίας στον ελληνικό κινηματογράφο αργότερα, αντάρτης στους Μαυροσκούφηδες του Βελουχιώτη λίγο πριν, μακαρίτης εδώ και μερικά χρόνια. Μια εντελώς εκπληκτική προσωπικότητα, από τους ωραιότερους ανθρώπους που γνώρισα ποτέ στη ζωή μου, στενός μου φίλος για πολλά χρόνια, κι αυτός που με παρακίνησε να μελετήσω την ιστορία που αφηγούμαι τώρα.

Στριφογύριζε ο Μπελογιάννης στο χέρι του ένα γαρύφαλλο, μούλεγε ο Δήμος, και χαμογελούσε σα νάλεγε στους δικαστές: Χαμογελάστε κι εσείς αν μπορείτε. Τράβηξα πολλές φωτογραφίες του Μπελογιάννη την ώρα που ακούει να του απαγγέλλεται η θανατική ποινή, έλεγε ο Δήμος.

Αλλά μια, αυτή που κρατάει το γαρύφαλλο κοντά στο πρόσωπό του, κάνει το γύρο του κόσμου μέσα απ' τον διεθνή Τύπο και την άλλη κιόλας μέρα φτάνει στα χέρια του Πικάσο. Κι έτσι, το χαμόγελο του Μπελογιάννη θα γίνει το δεύτερο, μετά απ' αυτό της Τζιοκόντα, διάσημο χαμόγελο σ' ολόκληρη την ιστορία της τέχνης.

Δεν προλαβαίνουν να τον σκοτώσουν, και ο Μπελογιάννης είναι κιόλας ένας διεθνώς γνωστός ήρωας. Για τρεις λόγους. Έναν πρωτεύοντα και δύο επικουρικούς. Ο πρωτεύων είναι, βέβαια, η εκπληκτικά αξιοπρεπής και θαρραλέα συμπεριφορά του στη διάρκεια της δίκης. Και οι δύο επικουρικοί είναι η φωτογραφία του Σακελλαρίου, και η πρωτοφανής διεθνής κινητοποίηση για τη σωτηρία του, που τη συντονίζει απ' το Παρίσι ο στενός φίλος του Δημήτρη Μπάτση, Αντρέας Κέδρος.

Μέσα σε μια βδομάδα, η κυβέρνηση Πλαστήρα παίρνει 250.000 τηλεγραφήματα απ' όλον τον κόσμο με τα οποία σχεδόν όλοι οι επώνυμοι της γης ζητούν τη σωτηρία του. Ο στρατηγός Ντε Γκωλ είναι ανάμεσα στους πρώτους. Ακουλουθούν σχεδόν όλες οι προσωπικότητες της γαλλικής πολιτικής ζωής. Απ' την Αγγλία, 159 βουλευτές και των δύο κομμάτων, ζητούν κι αυτοί τη σωτηρία του. Ο Πωλ Ελυάρ, ο Ζαν Κοκτώ, ο Ζαν-Πωλ Σαρτρ, ο Τσάρλι Τσάπλιν, ο Πάμπλο Πικάσο και χιλιάδες άλλοι καλλιτέχνες και διανοούμενοι απ' όλον τον κόσμο προσπαθούν να σώσουν τον Μπελογιάννη.

Απροσδόκητη εντελώς είναι η διαμαρτυρία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Σπυριδωνος. Λέει αυτός ο έντιμος ιεράρχης: «Έχω συγκλονιστεί από το ηθικό μεγαλείο του Μπελογιάννη. Το θεωρώ ανώτερο και από των πρώτων Χριστιανών, γιατί ο Μπελογιάννης δεν πιστεύει ότι υπάρχει μέλλουσα ζωή». Ούτε αυτά τα φοβερά λόγια θα συγκινήσουν τους σφαγείς. Η εκδικητική μανία των δοσιλόγων δεν κάμπτεται με τίποτα. Τα κτήνη δεν συγκινούνται.

19. Προσφορά θυσίας του Πλουμπίδη

Το Ανώτατο Συμβούλιο Χαρίτων όπου καταφεύγουν οι καταδικασθέντες σε θάνατο αργεί πολύ να εκδώσει απόφαση και ο Πλαστήρας τρέμει στην ιδέα πως θα ήταν δυνατό να τους εκτελέσουν οι τραμπούκοι χωρίς να εξαντληθούν όλα τα ένδικα μέσα, όπως πολύ το συνηθίζουν οι πάντα βιαστικοί σωτήρες του έθνους. Πρόσφατα είχε συμβεί κάτι ανάλογο στην Καβάλα. Το παρακράτος λειτουργεί τόσο αυτόνομα απ' το κράτος, που ο Πλαστήρας στέλνει τον υπουργό δικαιοσύνης Παλασπίρου στο βασιλιά για να του αποσπάσει μια γραπτή διαταγή που θα απαγορεύει την εκτέλεση πριν απ' την έκδοση της απόφασης του Συμβουλίου Χαρίτων. Χρειάζεται βασιλική διαταγή για κάτι τόσο απλό και αυτονόητο!

Ο Παλασπίρου παίρνει το βασιλικό φερμάνι και τρέχει με τη γλώσσα έξω στις φυλακές Καλλιθέας όπου κρατούνται οι μελλοθάνατοι. Ο διευθυντής των φυλακών διατάσσεται απ' τον ίδιο το βασιλιά να μην παραδώσει τους κρατούμενους για εκτέλεση, μέχρι νεωτέρας διαταγής.

Υπακούει, λοιπόν, με βαρειά καρδιά στο βασιλιά. Μόνο στο βασιλιά θα μπορούσε να υπακούσει! Μόνο ο βασιλιάς είναι πηγή νομιμότητας! Κι αυτουνού, απλώς του κάνουν το χατήρι οι τραμπούκοι του παρακράτους. Που είναι η πραγματική εξουσία. Αν είναι δυνατόν! Και γιατί να μην είναι δυνατόν, αφού κι ο βασιλιάς και οι πάντες γνωρίζουν πως χωρίς το παρακράτος των δοσιλόγων δεν θα ήταν δυνατό να υπάρξει το κράτος των εργολάβων;

Έχουν περάσει κιόλας δώδεκα μέρες αγωνίας απ' την έκδοση της απόφασης του στρατοδικείου. Και την δωδεκάτη σκάει μια βόμβα χιλίων μεγατόνων, που αναστατώνει και τη Δεξιά και την Αριστερά. Ο Νίκος Πλουμπίδης, ο αρχηγός του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ, στέλνει στον Τύπο το παρακάτω γράμμα:

«1. Εγώ και όχι ο Μπελογιάννης είμαι υπεύθυνος για την παράνομη οργάνωση του ΚΚΕ. Κατά συνέπεια ευθύνομαι για όλες τις πρωτοβουλίες και ενέργειες αυτής της οργάνωσης.

Όπως γίνεται αντιληπτό απ' την ανωτέρω δήλωση, η εκτέλεση του Μπελογιάννη θα ήταν άτοπη, άδικη και θα ισοδυναμούσε με δολοφονία.

2. Δεν έχω σκοπό να παραστήσω τον γενναίο ψυχο εκ του ασφαλούς. Δεσμεύομαι να παραδοθώ στις Αρχές για να δικαστώ, ευθύς μόλις η καταδίκη του φίλου μου και συντρόφου Μπελογιάννη ακυρωθεί. Νίκος Πλουμπίδης, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Υ.Γ. Πολλοί είναι εκείνοι που γνωρίζουν τον γραφικό μου χαρακτήρα. Εν τούτοις, για το γνήσιο της επιστολής, προσθέτω τα δακτυλικά μου αποτυπώματα, Αθήνα, 12/3/1952».

Ο Πλουμπίδης ενεργεί αυτόβουλα. Δεν έχει πάρει την άδεια του κόμματός του να εκτελεστεί στη θέση του Μπελογιάννη.

Κανείς δεν είναι σε θέση να ερμηνεύσει αυτή την εντελώς εκπληκτική πρωτοβουλία ενός ανθρώπου που ξέρει πως η Δεξιά ψάχνει για έναν αποδιοπομπαίο τράγο. Προσφέρει, λοιπόν, τον εαυτό του για αποδιοπομπαίο τράγο. Αλλά παρότι είναι καλύτερος για κάτι τέτοιο λόγω της ανώτερης θέσης του στην κομματική ιεραρχία, η Δεξιά δεν αποδέχεται την προσφορά. Γιατί το κόμμα σπεύδει να πει πως ο Πλουμπίδης δε βρίσκεται στην Ελλάδα, βρίσκεται στο εξωτερικό. Συνεπώς, αυτός που έστειλε το γράμμα δεν είναι ο πραγματικός Πλουμπίδης, είναι ένας Πλουμπίδης «μαϊμού», που κατασκεύασε η Ασφάλεια!

20. Λογική κατά συναισθήματος

Μετά την εκτέλεση του Μπελογιάννη, η πρωτοβουλία του Πλουμπίδη να αναλάβει αυτός προσωπικά όλες τις ευθύνες για τη λειτουργία στην Ελλάδα του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ ώστε να σώσει τον σύντροφό του, που όπως δείχνουν τα πράγματα τίποτα δεν μπορεί να τον σώσει, θα πάρει μια εντελώς τραγική τροπή. Προς το παρόν πάντως, και προκειμένου να εξηγήσουμε όσο γίνεται πιο αντικειμενικά και ψυχραιμα την τύχη του Πλουμπίδη, πρέπει να σταθούμε στις πιθανές ερμηνείες της συμπεριφοράς του και της συμπεριφοράς του ΚΚΕ, κάνοντας,

για λόγους μεθοδολογικούς, πως δεν ξέρουμε τίποτα για όσα θα ακολουθήσουν.

Είναι εύκολο να εξηγήεις τα γεγονότα όταν έχουν ήδη τελεστεί. Όμως, τη στιγμή που τελούνται, κανείς δεν μπορεί να μιλήσει με σιγουριά για τίποτα, κυρίως όταν είναι περιπελεγμένος σε μια τρομαχτική δίνη που θα μπορούσε να ζαλίσει τον οποιονδήποτε. Είναι εύκολο να πεις πως το ΚΚΕ τότε έκανε λάθος λέγοντας πως ο Πλουμπίδης βρίσκεται εκτός Ελλάδας και συνεπώς δεν μπορεί να είναι αυτός που έστειλε στις εφημερίδες το υπέρ της σωτηρίας του Μπελογιάννη γράμμα. Φυσικά, δε μιλούμε εδώ για κυρίως ειπείν λάθος, αλλά για μια σκόπιμη ενέργεια, που από πολλούς θα κριθεί λανθασμένη.

Όμως, αφού ήταν σκόπιμη, πού αποσκοπούσε σε μια στιγμή που η ζωή του Μπελογιάννη κρεμόταν από μια τριχα; Τι θα συνέβαινε αν το ΚΚΕ έλεγε πως ο Πλουμπίδης βρίσκεται όντως στην Ελλάδα κι ότι αυτός ευθύνεται για τα πάντα, τη στιγμή μάλιστα που ο Μπελογιάννης δεν αρνήθηκε τις ευθύνες του χωρίς, ωστόσο, να κατονομάσει κανέναν; Πρώτα πρώτα, θα φαινόταν πως το ΚΚΕ δεν δρα σαν συγκροτημένος και πειθαρχημένος κομματικός μηχανισμός αλλά κάνει τη δουλειά του με κομάντος, με καμικάζι, ίσως και με προσκόπους. Και εν πάση περιπτώσει με φανατικούς που δε χάνουν καμιά ευκαιρία να πέσουν στον λάκκο των λεόντων, ώστε να γίνουν ήρωες μια ώρα αρχύτερα.

Η ύπαρξη των ασυρμάτων, άσχετα απ' την ασημαντότητα των μηνυμάτων που μετέδιδαν, έπαιζαν κι έναν πολύ πιο σημαντικό ρόλο. Κρατούσαν σε ελαφή την εξόριστη ηγεσία με το παράνομο κλιμάκιο στην Ελλάδα. Τώρα όμως που η ελαφή διακόπηκε, ο Πλουμπίδης είναι υποχρεωμένος να πάρει πρωτοβουλίες, που δεν θα τις έπαιρνε, αυτός ο πεπειραμένος παλιός κομμουνιστής, αν είχε τη δυνατότητα να επικοινωνεί με το κόμμα του.

Είναι προφανές, λοιπόν, πως το κόμμα δεν επιθυμεί την διεξαγωγή άλλης μιας δίχης με τον Πλουμπίδη και τον Μπελογιάννη στο ίδιο εδώλιο. Μάλλον θα τους εκτελούσαν και τους δυο. Ενώ τώρα υπήρχε μια πιθανότητα να γλυτώσει ο ένας. Η αυτοπαράδοση του Πλουμπίδη στην Ασφάλεια θα ήταν μια πράξη εξόχως συναισθηματική και βαθειά ανθρώπινη, όμως αυτό που προέχει επί του παρόντος δεν είναι ο συναισθηματισμός αλλά η κομματική δουλειά, που έτσι κι αλλιώς πάει κατά διαόλου μετά την ανακάλυψη των ασυρμάτων. Ο Πλουμπίδης πρέπει να περισωθεί πάση θυσία.

Δυστυχώς, όμως, θα συλληφτεί κι αυτός. Και τότε μόνο, το παραζαλισμένο ΚΚΕ, θα του φορτώσει τη μομφή του προδότη, και θα αντιμετωπίσει το γράμμα που έστειλε στον Τύπο για τη σωτηρία του συντρόφου και φίλου του σε μέρος της ίδιας προδοσίας. Προς το παρόν πάντως, το ΚΚΕ φέρεται λογικά.

21. Ο διάβολος που ήταν άγγελος

Παρόλο που το ΚΚΕ δεν έχει διακηρύξει ακόμα επίσημα πως ο

Πλουμπίδης είναι χαφιές, ωστόσο οι φήμες ανάμεσα στους κομμουνιστές οργιάζουν. Κανείς δεν πιστεύει πως ο Πλουμπίδης είναι στ' αλήθεια χαφιές. Κι ωστόσο όλοι αρχίζουν να τον αντιμετωπίζουν σα χαφιέ. Κανείς δεν είναι πρόθυμος να παραδεχτεί πως έχουν και οι κομμουνιστές συναισθήματα. Κι όλοι προσπαθούν να καταλάβουν τη συμπεριφορά του Πλουμπίδη βάσει της περίφημης «γραμμής». Ήταν μέσα στη γραμμή η πρωτοβουλία του Πλουμπίδη να θελήσει να σώσει τον Μπελογιάννη; Δεν ήταν. Και τούτο για τον απλό λόγο πως δεν το διέταξε το ΚΚΕ.

Άλλωστε, πώς θα ήταν δυνατό να αυτενεργεί ένας κομμουνιστής; Μέγα μυστήριο για τους κομμουνιστές, που συνήθισαν να ενεργούν σαν στρατιωτάκια. Ο Πότης Παρασκευόπουλος στο «Ποιος σκότωσε τον Μπελογιάννη» πιστεύει πως οι ψίθυροι για το προδοτικό ποιόν του Πλουμπίδη ξεκινούσαν από τα ανώτερα κλιμάκια του κόμματος και ειδικότερα από τον Ζαχαριάδη. Τίποτα δεν αποκλείεται. Όμως, δεν θα ήταν ανάγκη να το πει ο Ζαχαριάδης, αφού ο ίδιος ο μηχανισμός του ΚΚΕ μπορεί κάλλιστα να παραγάγει και να πολλαπλασιάζει τέτοιες φήμες, εφόσον υπάρχει ένα αρχικό ερέθισμα που θα μπορούσε να βάλει μπροστά τον ψυχολογικό μηχανισμό της καχυποψίας στα μέλη ενός κόμματος που είχαν συνηθίσει να μην έχουν ούτε προσωπικές απόψεις ούτε προσωπικά συναισθήματα.

Ήταν φυσικό, λοιπόν, μια συναισθηματική αντίδραση του Πλουμπίδη, που στο κάτω κάτω θα μπορούσε να την εκλάβει κανείς και σαν αυτό που θα έκανε το κόμμα αν είχε τη δυνατότητα να αποφασίσει διά των οργάνων του, να την αντιληφτεί το στρατιωτάκι σαν προδοσία. Όπως και νάναι, κανείς δεν μπορεί να βεβαιώσει από πού και πότε ακριβώς ξεκίνησε ο ψίθυρος πως ο Πλουμπίδης είναι χαφιές. Κανείς, άλλωστε, δεν θα μπορούσε να αποκλείσει πως ο εν λόγω ψίθυρος δεν ήταν παρά η κλασική κυνική μέθοδος για την απομόνωση ενός αγωνιστή, όταν η ηγεσία δεν έχει άλλον τρόπο να αποτρέψει τους συνεργάτες του απ' το να έρθουν σε επαφή μαζί του, όταν υποπτεύεται πως ο εχθρός τον έχει επισημάνει.

Πάντως, ο Μπελογιάννης που βρίσκεται στη φυλακή και περιμένει την απόφαση του Συμβουλίου Χαρίτων όταν γίνονται όλα αυτά, βεβαιώνει τον έναν απ' τους δυο δικηγόρους του, που τον επισκέπτεται στη φυλακή, τον Μηνά Γαλέο (ο άλλος ήταν ο Άγγελος Τσουκαλάς, άνθρωπος προοδευτικός ακόμα τότε) πως ο Πλουμπίδης σε καμιά περίπτωση δεν ήταν όργανο της Ασφάλειας.

Όμως τότε, τίνοσ όργανο ήταν αφού δεν ήταν ούτε του κόμματος; Κανείς δεν θα ήταν δυνατό να πιστέψει πως ο σπουδαίος άνθρωπος που ήταν ο Πλουμπίδης, εκείνη την τραγική στιγμή που το κεφάλι του φίλου του δεν στεκόταν καθόλου καλά στους ώμους του, εκτελούσε μόνο τις εντολές της συνείδησής του – ούτε της Ασφάλειας ούτε του Ζαχαριάδη. Η υπαρξιακή δίνη, που σε παίρνει μέσα της και σε χτυπά ανηλεώς, εμφανίζεται κυρίως κατά τις οριακές καταστάσεις, όπως λέει ο Καρλ Γιάσπερς, τότε που όλα εξαρτώνται από ένα ναι ή από ένα όχι και δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα για λεπτομερείς λογικές επεξεργασίες. Αν οι

κομμουνιστές δεν περιφρονούσαν τον υπαρξισμό, θα εξηγούσαν εύκολα την «προδοσία» Πλουμπίδη.

22. Ο Μπάτσης στο καθατήριο

Απ' τους οχτώ καταδικασμένους σε θάνατο, το Συμβούλιο Χαρίτων και ο βασιλιάς που έχει τον τελευταίο λόγο, απορρίπτουν τις αιτήσεις των τεσσάρων. Ο Νίκος Μπελογιάννης, ο Δημήτρης Μπάτσης, ο Ηλίας Αργυριάδης και ο Νίκος Καλούμενος θα εκτελεστούν την 30ή Μαρτίου 1952.

Όμως, την προηγούμενη το βράδυ στα γραφεία των φυλακών Καλλιθέας συμβαίνει ένα μυστηριώδες γεγονός που διαρρέει στον Τύπο. Οι αστυνομικοί διευθυντές Ρακιντζής και Πανόπουλος καλούν τον μελλοθάνατο Δημήτρη Μπάτση και τον κρατούν κοντά τους πολλές ώρες. Προφανώς τον ανακρίνουν. Αλλά προς τι, αφού σε λίγο θα εκτελεστεί;

Κανείς ποτέ δεν θα μάθει τι ακριβώς έγινε εκείνο το βράδυ στα γραφεία των φυλακών Καλλιθέας. Ευλόγως ο Τύπος συμπεραίνει πως οι Πανόπουλος και Ρακιντζής προσπαθούν να πείσουν τον Μπάτση να πει όσα δεν έμαθε ακόμα η Ασφάλεια για τα απομεινάρια του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ, με αντάλλαγμα τη ζωή του. Όμως, η Ασφάλεια δεν έχει λόγο τώρα πια να επιμένει τόσο για κάτι που έτσι κι αλλιώς είναι θέμα ημερών. Κάτι πιο σημαντικό ζητούν απ' τον Μπάτση.

Ο Αντρέας Κέδρος, φίλος στενός του Μπάτση και δυνάμενος ως εκ τούτου να έχει έγκυρο λόγο, στο βιβλίο του «Ο άνθρωπος με το γαρύφαλο» δίνει τη δική του λογικότερη ερμηνεία σε μια ανάκριση που μοιάζει παράλογη, αφού γίνεται μετά την ανακοίνωση της αρνητικής απόφασης του Συμβουλίου Χαρίτων και λίγο πριν απ' την εκτέλεση.

Περίπου ένα μήνα πριν απ' την εκτέλεση του Μπελογιάννη και των συντρόφων του, συγκεκριμένα την 27η Φεβρουαρίου, το Γενικό Επιτελείο ανακοινώνει πως τον Ιανουάριο που πέρασε συνελήφθη «ένας ορισμένος αριθμός κομμουνιστών αεροπόρων». Οι εφημερίδες, σύμφωνα με πληροφορίες από έγκυρες πηγές, γράφουν πως οι εν λόγω «κομμουνιστές» αεροπόροι συνεργάζονταν με το παράνομο δίκτυο Μπελογιάννη-Πλουμπίδη.

Όμως, όπως θα αποδειχτεί, δεν υπάρχει τίποτα συγκεκριμένο σε βάρος τους, πέρα απ' το ότι οι εν λόγω αεροπόροι είναι όντως προοδευτικοί άνθρωποι, που υπηρετούν σε ένα από παράδοση προοδευτικό όπλο. (Η Ελληνική Αεροπορία ήταν και παραμένει το πιο προοδευτικό, σχετικά, όπλο του ελληνικού στρατού).

Ο Μπάτσης είναι γιος ναυάρχου εν αποστρατεία κι ο πατέρας του ήταν κι αυτός προοδευτικός άνθρωπος. Εύκολα θα μπορούσε να πιστέψει ο κόσμος πως μέσω πατρός, ο υιός θα μπορούσε να έχει σχέσεις με τους «κομμουνιστές» αεροπόρους. Αν, λοιπόν, ο Μπάτσης δεχόταν να πει ψευδώς πως οι αεροπόροι βρίσκονταν υπό την κομματική εποπτεία του, αυτός μεν θα γλύτωνε το κεφάλι του, τούτη την ύστατη ώρα, εκείνοι δε θα έχαναν το δικό τους. Και το όπλο της αεροπορίας θα εκκαθαριζόταν

με τον πιο εύκολο τρόπο. Τώρα είναι η μεγάλη ευκαιρία να ξεκαθαρίσουν όλα. Άλλωστε, αν τη μέρα της εκτέλεσης του Μπελογιάννη γίνονταν γνωστό πως, την προηγούμενη, ο δεύτερος τη τάξει μελλοθάνατος «έσπασε» και «τα είπε όλα», και η διεθνής κατακραυγή από μια εκτέλεση που δεν ήταν παρά δολοφονία θα μετριαζόταν ίσως, και ο ασπός Μπάτσης θα αποδιδόταν άσπιλος στην τάξη του, να τον έχει και να τον χαιρείται. Όμως, ο Μπάτσης εκτός από έντιμος ήταν και ιδιαίτερα γενναίος άνθρωπος. Θα μπορούσε να πει ψέμματα και να γλυτώσει το κεφάλι του. Δεν είπε και δεν το γλύτωσε.

23. Μια εκτέλεση που ήταν δολοφονία

Οι Κυριακές είναι για τον Κύριο, όχι για το Χάρο. Τις Κυριακές δε γίνονται εκτελέσεις. Τις Κυριακές, και τα μέλη του στρατοδικείου που καταδικάζουν σε θάνατο, και τα μέλη του εκτελεστικού αποσπάσματος που εκτελεί τις θανατικές αποφάσεις των δικαστηρίων και λέγεται εκτελεστικό γιαυτό το λόγο, παν στην εκκλησία. Μια εκτέλεση που γίνεται νύχτα θεωρείται δολοφονία. Οι εκτελέσεις γίνονται ευθύς μετά την ανατολή του ηλίου, ώστε να μπορέσει ο μελλοθάνατος να δει το φως της μέρας για τελευταία φορά. Για τους μελλοθάνατους κομμουνιστές είναι έθιμο, ας το πούμε έτσι, να γυρνούν και να κοιτούν τον ανατέλλοντα ήλιο, πριν στηθούν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα: Ο ήλιος θ' ανατέλλει πάντα σε πείσμα όλων των σκοταδιστών.

Το κράτος στο ρόλο δολοφόνου φροντίζει να ακολουθείται ένα τυπικό στις εκτελέσεις, ώστε να φανεί πως αυτές είναι κάτι το πάρα πολύ σοβαρό και επίσημο. Φροντίζει επίσης να γεμίζει με σφαίρες τα μισά μόνο απ' τα όπλα των ανδρών του εκτελεστικού αποσπάσματος. Τα άλλα μισά έχουν άσφαιρα πυρά. Καθώς δεν ξέρεις αν το δικό σου όπλο ήταν γεμάτο θάνατο, διατηρείς την ελπίδα πως εσύ δε σκοτώσες, κι έτσι μειώνεις τις τύψεις σου κατά 50%. Και ποτέ ένας εκτελεστής δε μετέχει δυο φορές σε εκτελεστικό απόσπασμα. Δεν πρέπει να αυξήσει τις πιθανότητες να είναι αυτός ο δολοφόνος. Όλο αυτό το τελετουργικό το υπαγορεύει η θρησκεία της αγάπης! Η οποία μάλιστα, τόσο ενδιαφέρεται για το θύμα, που στέλνει παπά στον τόπο της εκτέλεσης, να φροντίσει για την ψυχή αυτού που σε λίγο θα πάει στην κόλαση. Γιατί, βέβαια, κανείς εκτελεσμένος δεν πάει στον παράδεισο. Ω, γελοίιοι ταρτούφοι!

Είναι Κυριακή, 30 Μαρτίου 1952. Στις 3 και 20 μετά τα μεσάνυχτα ξεκινάει απ' τις φυλακές της Καλλιθέας η πομπή του θανάτου. Μπελογιάννης, Μπάτσης, Αργυριάδης, Καλούμενος. Τέσσερεις «εχθροί της πατρίδας» πρέπει να πεθάνουν γιατί πολύ αγάπησαν την πατρίδα. Σε λιγότερο από μια ώρα, στις 4 και 10, όλα έχουν τελειώσει για τους «προδότες». Ο ήλιος θέλει κάπου δυο ώρες ακόμα για να βγει. Η εκτέλεση θα γίνει υπό το φως των προβολέων των στρατιωτικών αυτοκινήτων.

Το εκτελεστικό απόσπασμα αποτελείται από άνδρες της ΕΣΑ. Πυρ! Κι ο Νίκος Μπελογιάννης, ο Δημήτρης Μπάτσης, ο Ηλίας Αργυριάδης

και ο Νίκος Καλούμενος, ημέρα Κυριακή, χωρίς να δουν το φως του ήλιου για τελευταία φορά, ξεκινούν για τον άλλο κόσμο από μια αλάνα κοντά στη μάντρα του νοσοκομείου «Σωτηρία», σχεδόν δίπλα στο Πε- ντάγωνο.

Θα μαζέψουν βιαστικά τα πτώματα, θα τα θάψουν στα γρήγορα, θα πλύνουν τα χέρια τους και θα παν στην εκκλησία να κάνουν το σταυρό τους σαν καλοί χριστιανοί που εκτέλεσαν το ελληνικό και το χριστιανικό καθήκον τους.

Χιλιάδες κομμουνιστές έπαψαν να κάνουν κακό στην πατρίδα με τον ίδιο τρόπο. Αλλά αυτό που με συντρίβει στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι η εκτέλεση καθεαυτή, είναι που δεν επέτρεψαν σε τέσσερεις ανθρώπους που πολύ αγαπήσαν την Ελλάδα να δουν το ελληνικό φως για τελευταία φορά. Κτήνη! Αυτή η εκτέλεση και μόνο, με τον τρόπο που μεθοδεύτηκε, με τον τρόπο που έγινε, δείχνει πως τούτος ο τόπος είναι καταδικασμένος σε θάνατο.

24. Η παραίτηση Καρτάλη

Απ' όλους τους υπουργούς της κυβέρνησης Πλαστήρα, μόνο ο Γεώργιος Καρτάλης παραιτείται αμέσως μετά την εκτέλεση των τεσσάρων. Ωστόσο, είναι ο μόνος που θα δικαιούνται ίσως να μισεί τους κομμουνιστές. Είχαν σκοτώσει το φίλο και συνεργάτη του Δημ. Ψαρρό, στρατιωτικό ηγέτη της αντιστασιακής οργάνωσης ΕΚΑ. Ο σοσιαλδημοκράτης βουλευτής Βόλου είναι ο μόνος στ' αλήθεια προοδευτικός άνθρωπος στην κυβέρνηση Πλαστήρα. Δυστυχώς, τούτος ο θαυμάσιος άνθρωπος θα πεθάνει πολύ νέος, μόλις 49 ετών, λίγα χρόνια μετά, το 1957. Αν ζούσε σήμερα, θα ήταν 85 ετών. Το 1974 θα ήταν 66 ετών. Θα προλάβαινε ίσως τότε να στεριώσει το σοσιαλδημοκρατικό του κόμμα, που ήταν το μεγάλο του όνειρο, και να μας απαλλάξει έτσι από έναν ερζάτς «σοσιαλισμό» πλαστηρικού τύπου. Ο δικηγόρος και οικονομολόγος Καρτάλης ήταν ένας πραγματικά χαρισματικός άνθρωπος, που άρχισε την πολιτική του καριέρα πολύ νωρίς, το 1935, σε ηλικία 27 ετών.

Όσο για τον Πλαστήρα, αυτός έκανε την πάπια. Τι να γίνει, θα πρέπει να είπε μέσα του, το παρακράτος σκότωσε τους τέσσερεις, όχι το κράτος. Ναι, αλλά το κράτος που αφήνει το παρακράτος, όχι να δολοφονεί μπαμπέσικα με μια σφαίρα πισώπλατα, αλλά να εκτελεί επισήμως σα να ήταν κράτος, δεν είναι κράτος, είναι παρακράτος του αμερικάνικου κράτους. Ο Πλαστήρας κάνει αυτό που θέλουν οι Αμερικανοί. Και οι Αμερικανοί έχουν λόγους να θέλουν να πεθάνει ο Μπελογιάννης. Το κομμουνιστικό κίνημα αυτή την εποχή έχει φουντώσει παντού στον κόσμο και η φασαρία που έγινε διεθνώς με την καταδίκη του Μπελογιάννη είναι ό,τι ακριβώς χρειάζεται για να φτάσει το αμερικάνικο μήνυμα και στην τελευταία γωνιά της γης: Προσέξτε, ο κομμουνιστικός κίνδυνος είναι υπαρκτός. Φάνηκε καθαρά στην Ελλάδα, υπό κυβερνήσιν που δεν θα ήταν δυνατό να χαρακτηριστεί δεξιά. Ο Πλαστήρας είναι κεντρώος, κι αυτό σημαίνει πως τον κίνδυνο δεν τον αισθάνονται μόνο οι δεξιοί.

Να γιατί ο Μπελογιάννης πρέπει να πεθάνει όσο ο Πλαστήρας είναι ακόμα στην εξουσία.

Άλλωστε, τα χέρια του Παπάγου πρέπει να μείνουν καθαρά, προκειμένου να το παίζει εθνάρχης. Βέβαια, υπάρχει και ο Σοφοκλής Βενιζέλος. Είναι, μάλιστα, αντιπρόεδρος στην κυβέρνηση Πλαστήρα. Αλλά ο Βενιζέλος είναι, απλώς, ο γραμματοκομιστής. Είναι αυτός που φέρνει την εντολή για την εκτέλεση του Μπελογιάννη απ' την αμερικάνικη πρεσβεία κατ' ευθείαν στο υπουργικό συμβούλιο της 29ης Μαρτίου, την παραμονή της εκτέλεσης. Ο Αμερικανός πρεσβευτής Πιουριφόν του λέει: ή κόβετε το κεφάλι του Μπελογιάννη ή κόβουμε τη βοήθεια. Πάλι η μάζα καθορίζει την πάντα ανεξάρτητη και υπερήφανη ελληνική πολιτική!

Υπάρχει, βέβαια, και υπουργός Δικαιοσύνης στην κυβέρνηση Πλαστήρα. Είναι ο Δημήτριος Παλασπύρου. Όταν οι δημοσιογράφοι τρέχουν να τον συναντήσουν στο ξενοδοχείο «Σεσίλ» την παραμονή της εκτέλεσης, για να επιβεβαιώσει τις φήμες πως η εκτέλεση θα γίνει την επομένη, τους λέει: Μα, τι λέτε, κύριοι, είναι δυνατόν ο υπουργός Δικαιοσύνης να φοράει τις πιτζάμες του και να ετοιμάζεται για ύπνο, και να μαγειρεύεται μια εκτέλεση; Είναι, μακάριε υπουργέ, που δε λες να καταλάβεις πως είσαι υπουργός σ' ένα αμερικάνικο προτεκτοράτο.

30. Ο ΠΑΠΑΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

1. Παπάγος αντί Πλαστήρα

Η κυβέρνηση Πλαστήρα-Βενιζέλου ήταν ανισόρροπη εξ αρχής αλλά με την εκτέλεση του Μπελογιάννη αρχίζουν να τριζουν όλες οι υπουργικές καρτέλες. Για να σταθεροποιηθούν τα πράγματα, προκηρύσσονται εκλογές για τις 16 Νοεμβρίου 1952, οχτώ μήνες μετά την αναστάτωση που προκάλεσε μέσα και έξω απ' την Ελλάδα μια εκτέλεση που ήταν δολοφονία. Σε τούτο το διάστημα έχει συλληφτεί και ο Πλουμπίδης, αλλά αυτόν θα τον εκτελέσει η επόμενη κυβέρνηση, του Παπάγου. Ο Πλαστήρας έκανε το καθήκον του προς την πατρίδα, δηλαδή τους Αμερικανούς. Η σειρά του Παπάγου τώρα, που είναι πανέτοιμος.

Η Φρειδερίκη αντιδρά λυσοσδώς, δε θέλει με τίποτα στην κυβέρνηση έναν δυναμικό άνθρωπο, που ίσως της αφαιρέσει προνόμια. Άλλωστε, θα την υποσχελίσσει στην αγάπη του λαού, αυτό είναι σίγουρο. Αν ο λαός δεν έχει κάποιον ισχυρό ν' αγαπάει κάθε φορά, δυσκολεύεται πολύ από συναισθηματικής απόψεως. Πώς γίνεται ένας άνθρωπος που δεν αγαπάει τις γυναίκες ν' αγαπάει τους ισχυρούς άνδρες; Έλα, ντε! Προφανώς πρόκειται για μια ιδιαίτερη μορφή πλατωνικής ομοφυλοφιλίας. Τουλάχιστον όταν αγαπάς μια βασίλισσα, αγαπάς μια γυναίκα, που σου δημιουργεί φαντασιώσεις βασιλικών ερωτών και την ευδαίμονα πιθανότητα να μπλέξεις το κόκκινο αίμα σου με το γαλάζιο αίμα της. Όσοι δεν αγαπούν τη γυναίκα τους, θα μπορούσαν ν' αγαπήσουν τη βασίλισσά τους, που τους αγαπάει και τους προστατεύει σα μωρά παιδιά. Ισχύς μου η αγάπη του λαού, λεν οι βασιλιάδες, που ξέρουν να μετατρέπουν την αγάπη του λαού σε καταπίεση του λαού. Χωρίς την υποστήριξη των ηλιθίων, κανείς δεν θα μπορούσε να κυβερνήσει τους ηλιθίους, κυρίως όταν εκτός από ηλίθιοι είναι και μαζοχιστές.

Όπως και νάναι, ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος κερδίζει δύσκολα τις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου 1952, και η Δεξιά θα κυβερνάει την Ελλάδα αδιαλείπτως από τότε μέχρι το 1981, μ' ένα μικρό παπανδρειακό διάλειμμα το 1963-64. Σημειώστε το καθόλα αξιοσημείωτο γεγονός πως, τόσο τα Δεκεμβριανά όσο και τον εμφύλιο δεν τον διεκπεραίωσε η Δεξιά, αλλά το Κέντρο παρέα με τη Δεξιά. Η Δεξιά μόνη της αναλαμβάνει δράση το 1952 με τον Παπάγο. Κι αν αυτό σας ξενίζει, για να γλυκαθείτε λιγάκι δεν έχω παρά να σας θυμίσω αυτά που λέει ο

σπουδαίος Γάλλος πολιτειολόγος Ζαν Μεινό στο «Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα» (έκδοση Μπάυρον): «Η Δεξιά και το Κέντρο στην Ελλάδα είναι δύο μορφές συντηρητισμού, πατροπαράδοτης και φιλελεύθερης». Κι όταν ο είρων Μεινό λέει πατροπαράδοτης, εννοεί κοτζαμπάσικης και κλεπτικής, πάππου προς πάππον. Όταν λέει φιλελεύθερης, εννοεί ευρωπαϊκού τύπου.

Ωστόσο, αν είναι να διαλέξει κανείς το μη χείρον, δεν θα διαλέξει, βέβαια, την πατροπαράδοτη Δεξιά, εκτός κι αν αγαπάει πολύ το ρετρό. Όμως, ο Παπάγος είναι κάπως διαφορετικός. Εκτός από δεξιός, είναι πολύ αξιοπρεπής άνθρωπος και δε δέχεται διαταγές, αυτός ο στρατάρχης, ούτε από βασιλιάδες, ούτε από βασίλισσες. Μόνο από Αμερικανούς δέχεται, και κατά τούτο διαφέρει απ' τον στρατηγό Ντε Γκωλ, που ήταν μέχρι τέλους σφόδρα αντιαμερικανός. Πάντως, ο Παπάγος το παίζει λιγάκι Έλληνας Ντε Γκωλ, αν και ο Ντε Γκωλ ήταν μόνο στρατηγός, ενώ αυτός στρατάρχης. Εν πάσει περιπτώσει, ο Παπάγος είναι άνθρωπος σοβαρός.

2. Διάλειμμα με Παπάγο

Στις προηγούμενες εκλογές, του 1951, που έγιναν με ένα ιδιόμορφο σύστημα ενισχυμένης αναλογικής, ο Ελληνικός Συναγερμός του Παπάγου παίρνει 36,53% και 114 έδρες. Στις εκλογές του 1952, που γίνονται με πλειοψηφικό παίρνει 49,22% και 240 έδρες επί συνόλου 300. Αυξάνει, βέβαια, θεαματικά το ποσοστό του σε ψήφους, αλλά τις έδρες τις αρπάζει στην κυριολεξία απ' τα άλλα κόμματα. Κι έτσι, η κυβέρνηση που θα σχηματίσει δεν είναι απλώς αυτοδύναμη, είναι παντοδύναμη.

Η ΕΠΕΚ του Πλαστήρα και το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Βενιζέλου που κατεβαίνουν μαζί, παίρνουν 34,40% και 60 έδρες. Η ΕΔΑ παίρνει 9,55% και 0 έδρες. Η θυσία του Μπελογιάννη δεν της πρόσθεσε, της αφαιρέσε μία ποσοστιαία μονάδα. Αλλά το σημαντικό δεν είναι αυτό, το σημαντικό είναι πως ο Παπάγος την εξαφάνισε απ' τη Βουλή. Πάντως, θα μπορούσαμε να πούμε πως η ΕΔΑ διατηρεί την εκλογική της δύναμη, αν πάρουμε υπ' όψιν τη σημαντική μετατόπιση του εκλογικού σώματος προς τον Παπάγο, που ελαχιστότατα υπολείπεται απ' την απόλυτη πλειοψηφία.

Οι μισοί Έλληνες, λοιπόν, είναι με τον Παπάγο. Και σε εκλογές χωρίς βία και νοθεία, αλλά με ληστρικό εκλογικό σύστημα. Αυτές τις δυο αδερφούλες, τη βία και τη νοθεία, θα τις γεννήσει ο Καραμανλής, όχι ο αξιοπρεπής Παπάγος. Η βία και η νοθεία είναι τα μεγάλα πολιτικά τέκνα του σημερινού Προέδρου της Δημοκρατίας, που έγινε κι αυτός εθνάρχης στα καλά καθούμενα. Το τι έχει να γίνει στις εκλογές του 1961 είναι το κάτι άλλο!

Πρέπει να πω με την ευκαιρία πως ποτέ δεν κατάλαβα γιατί ο Καραμανλής είναι μεγάλος πολιτικός. Μεγάλη αλεπού, ναι. Αλλά μεγάλος πολιτικός; Του κερατά, δηλαδή. Ο Γεώργιος Παπανδρέου, μάλιστα. Ήταν και μεγάλη αλεπού, και σπουδαίος πολιτικός, και εκκληχτικός ρήτο-

ρας, και πρώτης τάξεως παπατζής. Όσο για τον Παπάγο, κανείς δεν μπορεί να τον αξιολογήσει σαν πολιτικό διότι πρόλαβε και πέθανε από καρκίνο λίγο πριν συμπληρώσει τριετία στην κυβέρνηση, την 5η Οκτωβρίου 1955. Το μόνο που έμεινε απ' το σύντομο πέρασμά του απ' την πολιτική είναι η εκτέλεση του Πλουμπίδη στις 14 Αυγούστου 1953 και η επίσημη έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα της Κύπρου την 15η Αυγούστου 1954. Αλλά πολύ επίσημη!

Ο Πρύτανις του Πανεπιστημίου Αθηνών, επικεφαλής όλων των καθηγητών και όλων των φοιτητών, με το λάβαρο του Πανεπιστημίου να προπορεύεται, φτάνουν σ' αυτόν τον έρμη τον Άγνωστο Στρατιώτη, που κάθε τόσο ταράσσουν τον αιώνιο ύπνο του πολλοί και διάφοροι πολλών και διαφόρων πεποιθήσεων, παντελώς αδιάφοροι για τη κακή του μοίρα να πεθάνει νέος, κι εκεί κηρύσσεται ο πνευματικός (προσοχή: ο πνευματικός) αγώνας των Ελλήνων για την ελευθερία της Κύπρου. Ούτε εθελοντές για την Κύπρο ούτε τίποτα.

Είναι γνωστή η αποτελεσματικότητα των πνευματικών αγώνων των Ελλήνων διπλωματών. Απόδειξη πως ακόμα αγωνίζονται πνευματικά να σώσουν ό,τι θα ήταν δυνατό να περιωσθεί ύστερα από τον κάθε άλλο παρά πνευματικό αγώνα των Τούρκων. Πάντως, αξίζει να σημειωθεί πως ο Παπάγος πάτησε πόδι και στους Άγγλους και στους Αμερικανούς. Πίστεψε πως οι Άγγλοι θα έδιναν την Κύπρο στην Ελλάδα, έτσι, από αγάπη για τον ελληνικό λαό και τον ελληνικό πολιτισμό. Ίσως και από συγκίνηση για τον πνευματικό αγώνα του Πρύτανεως, εκείνη τη μέρα! Κύπριοι, να φυλάγεστε απ' το πνευματικό ενδιαφέρον μας για σας!

3. Η εκτέλεση του Πλουμπίδη

Ο Νίκος Πλουμπίδης συλλαμβάνεται στο χρυσήγετό του στον Κολωνό, πέντε μήνες μετά την εκτέλεση του φίλου του Νίκου Μπελογιάννη. Χωρίς φίλους και συντρόφους τώρα πια, απομονωμένος απ' το κόμμα του, που το υπηρέτησε μια ζωή, φυματικός στο τελευταίο στάδιο, όλον αυτόν τον καιρό είναι υποχρεωμένος ν' ακούει τον Ζαχαριάδη να τον αποκαλεί χαφιέ απ' το ραδιόφωνό του, πεντέξι φορές την ημέρα. Αυτό που μέχρι την εκτέλεση του Μπελογιάννη ήταν απλός ψίθυρος, τώρα γίνεται επίσημη κομματική διακήρυξη: Ο Πλουμπίδης πρόδωσε το κόμμα! Η εξάρθρωση του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ οφείλεται σ' αυτή τη φρικτή προδοσία! Το κόμμα, το πραγματικά ηρωικό κόμμα, έχει παραφρονήσει εντελώς. Όπως λέει ο λαός, που ξέρει τι λέει, της κοντής της ψωλής, το μαλλί της φταίει. Όμως, όχι διάολε, να πας για μαλλί και να βγεις όχι απλώς κουρεμένος, αλλά χωρίς καν κεφάλι! Η Δεξιά μπορεί να κούρευσε την Αριστερά, αλλά αυτή μόνη της έκοψε το κεφάλι της. Στην πραγματικότητα, η κομμουνιστική Αριστερά αυτοκτόνησε, εκεί που χιλιάδες εκτελέσεις αγωνιστών δεν κατάφεραν να τη γονατίσουν. Και δεν αυτοκτόνησε μόνο στην Ελλάδα, αυτοκτόνησε παντού. Και κυρίως στην πρώην ΕΣΣΔ. Καλά να πάθει.

Μια κομμουνιστική Αριστερά που φέρεται έτσι στον Πλουμπίδη και μετά τις πρώτες μέρες της αυτόβουλης δήλωσής του, πως αυτός και όχι ο Μπελογιάννης είναι ο αρχηγός του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στην Ελλάδα, οπότε η συμπεριφορά του κόμματος απέναντί του θα μπορούσε να δικαιολογηθεί με το σκεπτικό της σκοπιμότητας της απομόνωσης των περί αυτόν αγωνιστών, ώστε να μη συλληφθούν, όχι μόνο κομμουνιστική δεν είναι όταν συνεχίζεται και μετά τη σύλληψή του αλλά ούτε καν αριστερή.

Τι θα γίνει, λοιπόν με μας τους κομμουνιστές μετά την πτώση του υπαρχτού κομμουνισμού, που σχεδόν πάντα φερόταν στα παλικάρια του όπως περίπου φέρθηκε το ελληνικό ΚΚ στον Πλουμπίδη; Πάλι απ' την αρχή; Ναι, πάλι απ' την αρχή! Δεν μπορεί να γίνει αλλιώς. Το αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη αποκλείεται να μην ικανοποιηθεί. Σύντροφοι, μείνετε στις θέσεις σας! Ο αγώνας τώρα αρχίζει. Ό,τι έγινε μέχρι σήμερα, ήταν απλώς η εισαγωγή. Και προσοχή στους κομματικούς γραφειοκράτες που παριστάνουν τους κομμουνιστές καταστρέφοντας τα πάντα, και μαζί τον εαυτό τους.

Τον Ιούλιο του 1953, περισσότερο από ένα χρόνο μετά την εκτέλεση του Μπελογιάννη και των τριών παραστατών της κομμουνιστικής σημαίας που εκείνος κρατούσε, το έκτακτο στρατοδικείο καταδικάζει σε θάνατο τον Νίκο Πλουμπίδη. Μετά την καταδίκη του, μένει φυλακισμένος για ένα μήνα περίπου στο παράρτημα-φυλακή του σανατορίου «Σωτηρία». Κάνει αδιάκοπα αιμοπτύσεις. Είναι φυματικός στα τελευταία του, και σε λίγο θα μπορούσε να πεθάνει «φυσιολογικά». Όμως, το εκτελεστικό απόσπασμα προλαβαίνει. Ο Νίκος Πλουμπίδης, ήδη ετοιμοθάνατος, μεταφέρεται απ' τη «Σωτηρία» στο Δαφνί και εκεί εκτελείται το πρωί της 14ης Αυγούστου 1953.

Αμέσως μετά την εκτέλεση, το ραδιόφωνο του ΚΚΕ μεταδίδει τη μεγάλη «είδηση». Ο Πλουμπίδης, δεν εκτελέστηκε, μεταφέρθηκε στην Αμερική για να φάει με την άνεσή του τα αργύρια της προδοσίας! Δεν είναι απλώς λάθος, δεν είναι μόνο ηλίθιο, είναι πέρα για πέρα τερατώδες.

Όσο κι αν ψάξεις, δεν θα βρεις στην παγκόσμια ιστορία του 20ού αιώνα πιο τραγική προσωπικότητα απ' αυτήν του Νίκου Πλουμπίδη. Εγκαταλειμμένος απ' όλους, χωρίς κανείς να νοιαστεί για τη σωτηρία του, όπως είχε γίνει με τον Μπελογιάννη, τούτος ο εντελώς, μα εντελώς εκπληκτικός άνθρωπος πεθαίνει χωρίς να διαμαρτυρηθεί για τη μομφή του χαφιέ, που του φόρτωσαν οι σύντροφοί του, χωρίς να πει κακό λόγο για το κόμμα του, τραγουδώντας την Διεθνή. Είναι εκπληκτικό, εντελώς εκπληκτικό.

4. Μια τραγωδία αναμένει τραγωδία

Στο τεύχος της 17ης Απριλίου 1977 του περιοδικού «Ταχυδρόμος» δημοσιεύεται μια μαρτυρία για τη δίκη Πλουμπίδη του διευθυντή του «Οικονομικού Ταχυδρόμου» σήμερα, Γιάννη Μαρίνου, τότε συντάκτη

της εφημερίδας «Το Βήμα» για λογαριασμό της οποίας κάλυψε το δικαστικό ρεπορτάζ από τη δίκη του Πλουμπίδη. Ο εκλεκτός συναδελφός είναι, βέβαια, εκτός πάσης κομμουνιστικής ή μαρξιστικής υποψίας, και ως εκ τούτου η μαρτυρία του για το συγκεκριμένο θέμα αποχτά πρόσθετο κύρος. Την αντιγράφων όπως την παραθέτει ο Τάσος Βουρνάς στο πολύτιμο για μένα βιβλίο του «Ο εμφύλιος» :

«Στη δίκη είδα τη λάσπη και τη βρωμιά απ' την άλλη πλευρά του λόφου. Στο εδώλιο ο Πλουμπίδης, ένας ιδεολόγος κομμουνιστής, που βαριά άρρωστος (με προχωρημένη φυματίωση και με συνεχείς αιμοπτύσεις μέσα στο στρατοδικείο) έδινε μία τιτάνια απελπισμένη μάχη ολομόναχος. Από τη μια οι αξιωματικοί Ασφαλείας και οι άλλοι κατηγοροί του τον χαρακτήριζαν κατάσκοπο, εχθρό της πατρίδας, πρόθυμο να την πουλήσει στους Βουλγάρους και άλλα ηχηρά ανάλογα. Κι από την άλλη ο σύντροφος Ζαχαριάδης και η άλλη ηγεσία του ΚΚΕ εξαπέλυαν εκ του ασφαλούς από το εξωτερικό οχető ύβρεων κατά του πουλημένου τομαριού, που πρόσδεσε το κόμμα και έγινε πράκτορας του φασισμού και της Δεξιάς κι άλλα ανάλογα. Κι εκείνος ο σεμνός ιδεολόγος (όπως νομίζω ήταν) ολομόναχος, χωρίς υπεράσπιση, λαιδορούμενος κι απ' τις δυο πλευρές, να μη λείει ούτε μια πιερή λέξη για τους υβριστές του, παρά να αγωνίζεται να εξηγήσει το πιστεύω του και τα ιδανικά του. [...] Φυσικά, εκτελέστηκε. Θανατώθηκε εν ψυχρώ με τη ρετινιά του προδότη, και από τους εχθρούς και από τους "φίλους". Ο φοβερότερος θάνατος. Πόση μοναξιά και πίκρα θα πρέπει να ένοιωσε αυτός ο άνθρωπος! Δεν διατάζω να πω ότι τον πόνεσα σαν δικό μου κι ο πόνος του πάντα βρίσκεται μέσα στην καρδιά μου».

Αυτά λέει ο έντιμος Γιάννης Μαρίνος. Όσο για τους κομματικούς γραφειοκράτες που τον άφησαν να πάει σαν το σκυλί στ' αμπέλι, όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και οι σκοπιμότητες άλλαξαν, δε δίστασαν να τραβήξουν μια γερή αυτοκριτική, κατά τα κομματικά ήθη και έθιμα, και να τον «αποκαταστήσουν» μετά θάνατον.

Σήμερα, ο Νίκος Πλουμπίδης κατέχει μία περίοπτη θέση στο «πάνθεον των ηρώων» του ΚΚΕ. Στο θαυμάσιο πολυτελές φωτογραφικό λεύκωμα που εξέδωσε το ΚΚΕ το 1976 με τον τίτλο «ΚΚΕ 1918-1976» οι φωτογραφίες του Μπελογιάννη και του Πλουμπίδη έχουν τοποθετηθεί αντικριστά σε δυο σελίδες. Αυτοί οι δύο άνθρωποι αποτελούν δίδυμο, δε χωρεί καμιά αμφιβολία. Είναι τα δύο σκέλη της ίδιας τραγικής ιστορίας. Ωστόσο, ακόμα και σήμερα το φωτοστέφανο του Μπελογιάννη είναι περισσότερο λαμπερό. Τότε τον τραγουδούσαν οι ποιητές και τον έκαναν σύμβολο ζωγράφου σαν τον Πικάσο. Τον Πλουμπίδη, εκτός απ' το κόμμα, τον αγνόησε τότε και η «στρατευμένη» τέχνη. Ας ελπίσουμε πως τώρα που, εκ των πραγμάτων, δεν υπάρχει πια στρατευμένη τέχνη, κάποιος ταλαντούχος αστράτευτος δημιουργός θα τον κάνει ήρωα τραγωδίας. Σας βεβαιώ, το μαρτύριό του ουδόλως υπολείπεται εκείνου του Οιδίποδα Τύραννου. Θα βρεθεί κάποτε ένας Σοφοκλής για τον Νίκο Πλουμπίδη. Μία τραγωδία με ήρωα τον Πλουμπίδη, θα ήταν η τραγωδία της σύγχρονης Ελλάδας.

5. Ιστορικά, στη μνήμη ενός κόμματος

Ο επαναστατικός ρόλος του ΚΚΕ μοιάζει να τελειώνει με την εκτέλεση του Πλουμπίδη. Μόνο τότε καταλαβαίνει «το κόμμα του λαού» πως ο λαός τώρα ζητάει ηρεμία. Απ' το παρά πόδα που κρατιέται μέχρι τότε, το όπλο πάει κατ' ευθείαν επ' ώμου – και εμπρός μας για νέους αγώνες μέσα απ' τη νόμιμη ΕΔΑ. Τώρα που η ελληνική ιστορία αρχίζει να νεφουλιάζει και οι «εθνικόφρονες» να τρων επιτέλους με την άνεσή τους χωρίς τον κομμουνιστικό κίνδυνο που κάνει κακό στη χώνεψη, ας ριξουμε μια βιαστική ματιά στην ιστορία του κόμματος που κόντεψε να φέρει τα πάνω κάτω, δηλαδή να βάλει στη θέση των χορτάτων τους πεινασμένους, πράγμα που ουδόλως συνιστά κομμουνισμό. Διότι ο κομμουνισμός των κομμουνιστών και όχι των κομματικών γραφειοκρατών επαγγέλλεται την κατάργηση των τάξεων και όχι τη δημιουργία μιας νέας προνομίουχου τάξεως από πρώην πεινασμένους που αρχίζουν κι αυτοί να τρων όπως και οι προκάτοχοί τους, ίσως μάλιστα και πιο άσπασα απ' αυτούς εξαιτίας της σωρευμένης αταβιστικά πείνας αιώνων ατέλειωτων.

Το ΚΚΕ δημιουργήθηκε το 1918, ένα χρόνο μετά την Οχτωβριανή Επανάσταση. Αλλά τότε δεν λέγεται κομμουνιστικό. Λέγεται Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ελλάδος. (Με ν στις καταλήξεις και Ελλάδος αντί Ελλάδας. Είναι ολίγον τι καθαρευουσιάνικο ακόμα το ελληνικό ΚΚ).

Το εν λόγω κόμμα μπορεί να είναι η πρώτη πολιτική οργάνωση της ελληνικής εργατικής τάξης αλλά από ιδεολογικής απόψεως έχει τα μαύρα του τα χάλια. Δυο χρόνια μετά, το συνέδριο αποβάλλει τα υπόπτων φρονημάτων στοιχεία, και το αποκαθαμένο Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα μετονομάζεται σε Κομμουνιστικό το 1920.

Την επόμενη χρονιά (1921) το νεαρό ΚΚΕ αποδέχεται τα περίφημα «21 σημεία» της Γ' Διεθνούς και γίνεται μέλος της, ακολουθώντας έκτοτε τις τύχες του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος.

Το 1923 εμφανίζεται η πρώτη σοβαρή εσωκομματική κρίση (θα ακολουθήσουν δεκάδες) και τα λεγόμενα «δεξιά στοιχεία» αποβάλλονται. Είναι δε τα δεξιά στοιχεία οι πρώτοι ηγέτες του κόμματος, Αρ. Σίδερης και Ι. Γεωργιάδης.

Καινούργια κρίση ξεσπάει την επόμενη χρονιά (1924) κι αυτή τη φορά διαγράφεται ως εξτρεμιστής (υπεραριστερός) ο Ευάγγελος Παπαναστασίου. Αμέσως μετά τη δικτατορία του Πάγκαλου, μια τρίτη και σπουδαιότερη κρίση έχει σα συνέπεια τη διαγραφή των Παντελή Πουλιόπουλου και Σ. Μάξιμου. Αυτοί, είναι λικβινταριστές. Έτσι λέγονται στην κομμουνιστική διάλεκτο οι διαλυτικοί. (Ο όρος προέρχεται από το λατινικό liquidarismus που σημαίνει διαλυτισμός, διάθεση προς διάλυση, προς ρευστοποίηση, προς υγροποίηση). Οι λικβινταριστές χαρακτηρίζονται και με μια περιφραση: «διαλυτικά στοιχεία». Συνήθως έτσι λεν όσους τολμούν να έχουν διαφορετική άποψη απ' την επίσημη, που καθορίζει η ηγεσία του κόμματος.

Οι τότε Έλληνες λικβινταριστές κομμουνιστές, μόλις καταλαβαίνουν

πως είναι λικβινταριστές δημιουργούν το λικβινταριστικό περιοδικό «Σπάρτακος» απ' το οποίο θα προέλθει η ομάδα των Ελλήνων τροτσκιστών υπό τον σπουδαίο Παντελή Πουλιόπουλο. Σ' αυτή την ομάδα θα θητεύσει ένα φεγγάρι και ο Ανδρέας Παπανδρέου. Αλλά και ο διάδοχος του Τρότσκι στην Δ' Διεθνή, Μιχάλης Ράπτης.

6. Επάγγελμα, αντικομμουνιστής

Το 1926 που το ΚΚΕ πρωτοεμφανίζεται σαν κοινοβουλευτικό κόμμα, κερδίζει με άνεση 10 βουλευτές. Αυτό ήταν. Μέχρι τότε κανείς δεν το έπαιρνε στα σοβαρά. Τώρα όλοι θ' αρχίσουν να το κοπανούν. Κι όλες οι δικτατορίες, του Πάγκαλου, του Κονδύλη, του Μεταξά, θα το θέσουν εκτός νόμου. Όμως, εκτός νόμου θα το θέσει και η κυβέρνηση του Κέντρου το 1947, ένα χρόνο μετά την έναρξη του εμφυλίου. Και θα το αφήσουν εκτός νόμου για 27 ολόκληρα χρόνια, μέχρι το 1974, οπότε λήγει και τυπικά ο εμφύλιος πόλεμος. Και τούτο, όχι γιατί το ΚΚΕ ετοίμαζε τον «τρίτο γύρο» αλλά διότι πολύ βολεύει τη Δεξιά ο «κομμουνιστικός κίνδυνος». Μάλιστα, όσο λιγότερο υπαρχτός είναι ο κομμουνιστικός κίνδυνος, τόσο το καλύτερο για τη Δεξιά. Πιάνεις περισσότερα ψάρια στα θολά. (Να δούμε, όμως, τι θα γίνει τώρα που τα ΚΚ είναι απλώς ιστορία).

Όπως λέει ο Ηλίας Ηλιού («Η κρίση εξουσίας», έκδοση Θεμέλιο), η παρανομία του ΚΚΕ και ο αντικομμουνισμός χρησιμεύουν σαν ένα passe-partout που βοηθάει τη λύση κάθε δημοσίου προβλήματος προς όφελος των προνομιούχων και συχνά υπηρετεί ακόμα και καθαρά ιδιοτελείς, ιδιωτικές επιδιώξεις.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε πει πως ο αντικομμουνισμός στην Ελλάδα έχει γίνει ένα πολύ επικερδές επάγγελμα. Βέβαια, αντικομμουνιστής ήταν κι ο ίδιος, αλλά εδώ δεν μιλούμε για μια ιδεολογική διαφορά, μιλούμε για ένα επάγγελμα, ολικά άσχετο με τις ιδέες και απολύτως σχετικό με τη μάζα. Αντικομμουνιστής, απο ιδεολογικής απόψεως, μπορεί νάναι ο καθένας. Αλλά, διάολε, όχι και να πρέπει να κάνεις επίδειξη αντικομμουνισμού προκειμένου να διοριστείς οδοκαθαριστής.

Αν αποκλείσεις απ' το δημόσιο τους κομμουνιστές και τους φιλοκομμουνιστές, οι υποψήφιοι για την πλήρωση των θέσεων περιορίζονται περίπου στο μισό κι εσύ βρίσκεις ευκολότερα δουλειά. Άρα σε συμφέρει να είσαι αντικομμουνιστής. Καταλαβαίνετε τώρα γιατί μέχρι το 1974 υπήρχαν τόσο πολλοί αντικομμουνιστές σε τούτον τον τόπο, όπου οι «εθνικόφρονες» αν δεν διοριστούν στο δημόσιο θυμώνουν και παύουν να φρονούν εθνικά; Καταλαβαίνετε πόσο χρήσιμο είναι για τον εαυτό σου κι όχι για την πατρίδα ν' αγαπάς την πατρίδα σ' έναν τόπο όπου η πατρίδα υπάρχει μόνο και μόνο για να τη ρημάξεις;

Βέβαια, το ΚΚΕ ήταν πάντα «ξενοζίνητο». Όμως, πόσο «ντολιοκίνητα» είναι τα λεγόμενα αστικά κόμματα, που έτσι και σταματήσει το ενδιαφέρον των «φίλων και συμμάχων» διαλύθηκαν και παν, μαζί με μια χώρα που χρωστάει την ύπαρξή της στα δάνεια; Δεν είναι καθόλου τυ-

χαίο που τα τρία πρώτα ελληνικά κόμματα ονομάζονταν: Αγγλικό, το υπό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, Γαλλικό, το υπό τον Ιωάννη Κωλέτη, και Ρωσικό, το υπό τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Και καλό είναι να θυμόμαστε αυτά που είπε το 1841 ο Άγγλος πρεσβευτής στην Αθήνα Έντμουντ Λάιονς: «Μία αληθώς ανεξάρτητη Ελλάδα είναι κάτι το παράλογο. Η Ελλάς είναι ή ρωσική ή αγγλική. Εφόσον δεν πρέπει να είναι ρωσική, είναι κατ' ανάγκην αγγλική». Λόγια καθαρά και σταράτα. Ούτε ο Λάιονς ούτε κανείς άλλος πρεσβευτής οποιασδήποτε μεγάλης δύναμης αποπέμφτηκε ποτέ απ' την Ελλάδα γιατί πλήγωσε το φιλότιμο των Ελλήνων. Που αν δεν πληγεί το πορτοφόλι τους, ούτε το εθνικό τους φιλότιμο πλήττεται.

7. Τα φρονήματα των φρονίμων

Το 1960 ο τότε Γενικός Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ Απόστολος Γκρόζος στέλνει στη Βουλή και τους αρχηγούς των κομμάτων ένα γράμμα στο οποίο μεταξύ άλλων λέει και τα εξής: «Όλοι αι αλλαγαι (προσέξτε τη γλώσσα) από της μικροτέρας μέχρι και της ριζοσπαστικότερας, δύνανται και πρέπει να συντελούνται ειρηνικώς, χωρίς εμφύλιον πόλεμον, διά του σεβασμού της λαϊκής θελήσεως και της κατοχυρώσεως της δυνατότητος να έχουν όλοι οι Έλληνες τας πεποιθήσεις και τα φρονήματά των, να τα διαδίδουν με πολιτικά μέσα και να μην επιβάλλουν εις τους άλλους διά της βίας τας γνώμας των και τας ιδέας των».

Φανερά και καθαρά, αν και καθυστερημένα, το ΚΚΕ αποκηρύσσει με τον πιο επίσημο τρόπο την πολιτική του όπλου παρά πόδα, για το οποίο έχει πάψει να μιλάει απ' την εκτέλεση του Πλουμπίδη και μετά. Εντούτοις, κανείς δε δίνει σημασία στον κλάδο ελαίας που στέλνει ο Γκρόζος. Είναι δύσκολο ν' αλλάξει μια πολιτική στηριγμένη στον αντικομμουνισμό. Η Δεξιά διακήρυσσε σ' όλους τους τόνους πως στην Ελλάδα δεν διώκονται τα φρονήματα αλλά μόνο οι πράξεις. Στην πραγματικότητα όμως, απ' το 1949 μέχρι το 1974 μόνο τα κομμουνιστικά φρονήματα διώκονταν. Για τον απλό λόγο πως δεν υπήρχαν κομμουνιστικές πράξεις. Υπήρχε όμως ο φόβος για τις κομμουνιστικές πράξεις. Όμως, ο φόβος μήπως συμβεί κάτι δε σημαίνει πως συνέβη κιόλας. Προληπτική δίωξη για μια πράξη που μπορεί να συμβεί, μπορεί και να μη συμβεί, δε νοείται σε καμιά περίπτωση. Η προληπτική δίωξη είναι πάντα δίωξη ιδεών.

Κι ωστόσο επέμεναν, τα ζώα, πως στην Ελλάδα οι ιδέες δεν διώκονται. Αν ήταν τίμοι θα μπορούσαν να πουν: Στην Ελλάδα, πλην των κομμουνιστικών, οι υπόλοιπες ιδέες δεν διώκονται. Αλλά, πώς να κάνεις τη δουλειά σου σαν Έλληνας δεξιός πολιτικός χωρίς ένα «αντί»; Η Δεξιά όλων των εποχών χρησιμοποιεί με επιτυχία την πρόθεση αυτή. Παλιότερα, ήταν αντιτρικουπική, αργότερα ήταν αντιβενιζελική, και για πολλά χρόνια στη συνέχεια, αντικομμουνιστική. Η Δεξιά, λέει ευφρόνιστα ο Γιάννης Κάτρης στο «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα» (έκδοση Παλαζήση), αυτοπροτείνεται μονίμως ως «η εθνικόφρων παρά-

ταξίς». Με αφετηρία αυτή τη σημαδούρα της άκρατης εθνικοφροσύνης, το εθνικόν φρόνημα αρχίζει να ξεφτιίζει όσο προωθούμαστε προς την περιοχή του κέντρου του πολιτικού φάσματος, ενώ όταν φτάσουμε στο αριστερό άκρο του, χέστα και άστα από εθνικοφροσυνικής απόψεως.

Όλος ο κόσμος ξέρει πως το πνεύμα γενικώς δεν πολυαγαπάει τη συσσώρευση προς τα δεξιά. Κι ωστόσο, το περί την πατρίδα φρόνημα σωρεύεται πληθωρικά πάντα στη Δεξιά. Και για μεγαλύτερη εθνική εξασφάλιση, στην Ακροδεξιά. Πώς γίνεται αυτό το θαύμα; Μα, με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Αυτός, άλλωστε, είναι ο λόγος που η εκκλησία αγαπάει τόσο πολύ τη Δεξιά. Πρόκειται για τρυκ, ανάλογο μ' αυτό που εφαρμόζουν οι τσαρλατάνοι κάθε φορά που θέλουν να κάνουν την καημένη την Παναγία να κλάψει με το ζόρι, όταν πληθαίνουν οι εξ αριστερών εθνικοί κίνδυνοι. Δε λέγεται πόσο συχνά έκλαιγε η Παναγία στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Με το παραμικρό. Σκέτη υστερική κυράτσα, την είχαν καταντήσει, οι άθλιοι. Είναι, λοιπόν, ν' απορεί κανείς με την υπερπληθώρα απατεώνων σ' αυτόν τον τόπο;

8. Αλέξανδρος Παπάγος

Πριν περάσουμε στην καραμανλική περίοδο των δεινών, ας ριξουμε μια ματιά στον βίο και την πολιτεία των δύο πρωταγωνιστών της προηγούμενης περιόδου. Του Παπάγου και του Πλαστήρα. Και πρώτα του Παπάγου.

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1883. Δεν σπούδασε στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, αλλά στη Στρατιωτική Σχολή των Βρυξελλών και στη συνέχεια στη Σχολή Εφαρμογής Ιπλικού του Υπρ. Στους Βαλκανικούς Πολέμους υπηρέτησε με τον βαθμό του ανθυπάρχου ως υλασπιστής του διαδόχου Κωνσταντίνου, και πολλά λέχτηκαν γιαυτή την εύνοια, ακόμα κι ότι ήταν νόθος αδερφός του.

Πολέμησε στη Μικρά Ασία σαν επιτελάρχης της μεραρχίας ιπλικού. (Θεωρείται ο πιο ειδικός και ο πιο καλός Έλληνας αξιωματικός στον ιπλικό πόλεμο). Το 1931 έγινε υπουστράτηγος και τοποθετήθηκε υλαρχηγός του Γεν. Επιτελείου Στρατού. Το 1934 έγινε αντιστράτηγος. Την 10η Οκτωβρίου 1935 με τον αντιναύαρχο Οικονόμου και τον πτέραρχο Ρέππα αξιώνουν την άμεση παλινόρθωση της βασιλείας. Και στην κυβέρνηση Κονδύλη, που φέρνει τον βασιλιά, γίνεται υπουργός Στρατιωτικών.

Το 1936, αλλά πριν την αναρρίχηση στην εξουσία του Μεταξά, γίνεται Γενικός Επιθεωρητής Στρατού, και λίγο αργότερα ο Μεταξάς τον κάνει Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου. Είναι αυτός που οργάνωσε την άμυνα της χώρας εν όψει της ιταλικής επίθεσης. Στη διάρκεια του πολέμου του ανατέθηκε η αρχιστρατηγία του κατά ξηράν στρατού. Με την κατάρρευση του μετώπου αρνείται να φύγει απ' την Ελλάδα. Οι Γερμανοί τον συλλαμβάνουν και τον κλείνουν στο Νταχάου και σ' άλλα στρατόπεδα για δυο χρόνια. Έρχεται στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 1945 και η Βουλή το 1947 του απονέμει τον σπανιότατο βαθμό του στρατηγού. (Λανθασμένα λέμε στρατηγό τον αντιστράτηγο και τον υπουστράτηγο).

Για δεύτερη φορά του ανατίθεται η αρχιστρατηγία κατά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, στις 20 Ιανουαρίου 1949. (Η αρχιστρατηγία δεν είναι βαθμός, είναι ιδιότητα). Λίγο μετά τη λήξη του εμφυλίου, ο βασιλιάς του απονέμει τον τίτλο του στρατάρχη, που δεν είναι βαθμός αλλά τιμητικός τίτλος.

Την 30ή Ιουλίου 1951, αφού φύγει προηγουμένως απ' τον στρατό, ιδρύει το κόμμα Ελληνικός Συναγερμός, στο οποίο προσχωρεί αμέσως το Νέον Κόμμα του Σπύρου Μαρκεζίνη και το Λαϊκόν Ενωτικόν Κόμμα των Παναγιώτη Κανελλόπουλου και Στέφανου Στεφανόπουλου. Στην κυβέρνηση που θα σχηματίσει μετά τη μεγάλη του νίκη στις εκλογές του 1952, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής θα είναι υπουργός Δημοσίων Έργων.

Αμέσως μετά τον θάνατο του Παπάγου την 5η Οκτωβρίου 1955, όπως απροόπτως και απροσδοκήτως θα τον διαδεχτεί με παλατιανό πραξικόπημα ως πρωθυπουργός ο Κων. Καραμανλής. Ο Παπάγος είχε διορίσει διάδοχό του, τόσο στο κόμμα όσο και στην κυβέρνηση, τον Στέφανο Στεφανόπουλο.

Πρώτη δουλειά του Καραμανλή είναι να διαλύσει τον Ελληνικό Συναγερμό και να ιδρύσει δικό του κόμμα, την Ελληνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ). Ο Παπάγος ήταν παλατιανός και είχε τον τίτλο του Μεγάλου Αυλάρχη. Όμως, ένας άλλος παρακατιανός μεν αλλά όμορφος παλατιανός βυσσοδομούσε παρέα με τη Φρειδερίκη, με την οποία θα μαλώσει άγρια αργότερα, όπως και ο Παπάγος, άλλωστε. Οχετός τα παρασκηνία της εξουσίας!

9. Νικόλαος Πλαστήρας

Ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας είναι μια ιδιαίτερη μορφή στην πολιτική ζωή της χώρας μας. Άνθρωπος αναμφισβήτητα τίμιος και γενναίος, μπέρδεψε τόσο τους Έλληνες όσον αφορά τις έννοιες προοδευτικός-αντιδραστικός, που ακόμα δεν καταφέραμε να βγούμε απ' τη σύγχυση. Εκλάβουμε σαν προοδευτικότητα την εντιμότητά του κι αυτό από μόνο του δείχνει την πάντα ελείγουσα ανάγκη που έχει η ελληνική πολιτική ζωή από εντιμότητα πριν απ' το κάθε τι. Αυτό που θάπρεπε να είναι προϋπόθεση και να μη συζητιέται καν, γίνεται αναγκαίος όρος. Κι έτσι, διά του Πλαστήρα, ο πολιτικός λαϊκισμός εγκαθίσταται μονίμως στην Ελλάδα, που συνεχίζει να ψάχνει για έντιμους και όχι για ικανούς πολιτικούς προκειμένους να μπει κάποιος φρένο στο όργιο της κλοπής και της απάτης.

Δικαίως ο Πλαστήρας έγινε το σύμβολο της πολιτικής εντιμότητας, παρόλο που απέχει πολύ απ' το να είναι σύμβολο και της πολιτικής ικανότητας ένας άνθρωπος που εξέλαβε τον Μουσολίνι σαν προοδευτικό μεταρρυθμιστή και τον Χίτλερ σαν προσάτη των λαϊκών συμφερόντων, για να αναδιπλωθεί μόνο όταν είδε να μη συμφωνούν με την άποψή του οι μεγάλες δυνάμεις της Δυτικής Ευρώπης. Αυτό σημαίνει, αν προεξτείνουμε το συλλογισμό, πως οι δυνάμεις φασίστες δεν είναι κατ'

ανάγκη ανέντιμοι άνθρωποι. Συχνά είναι καλοπροαίρετοι κι αυτό που τους λείπει κυρίως είναι ο κριτικός νους και η ικανότητα να βαθύνουν στο ιστορικό γίγνεσθαι.

Ο Νικόλαος Πλαστήρας γεννήθηκε στην Καρδίτσα το 1883, την ίδια χρονιά που γεννήθηκε κι ο Παπάγος. Πέθανε στην Αθήνα το 1953, δυο χρόνια νωρίτερα απ' τον Παπάγο. Οι βίοι των δύο στρατιωτικοπολιτικών ανδρών είναι παράλληλοι και οι συγκρίσεις μοιραίες. Αριστοκράτης ο Παπάγος με εξαιρετες σπουδές σε στρατιωτικές ακαδημίες του εξωτερικού, λαϊκός άνθρωπος ο Πλαστήρας με «σπουδές» στη Σχολή Υπαξιωματικών, παίρνει όλα του τα γαλόνια επ' ανδραγαθία. Είναι ο μεγάλος ήρωας της μάχης του Σκρα, είναι ο θρυλικός Μαύρος Καβαλλάρης του μικρασιατικού μετώπου, είναι το είδωλο των νικημένων και ταπεινωμένων στρατιωτών, είναι ο προοδευτικός αξιωματικός που στηρίζει τον Βενιζέλο και τους βενιζελικούς – αλλά η προοδευτικότητά του σκοντάφτει μονίμως στην ακρισία του και την αφέλεια του, κι αυτό ακριβώς είναι το γνώρισμα του «αριστερού» λαϊκιστή, αυτού που δυσκολεύεται να ξεχωρίσει τον σοσιαλισμό απ' τον φασισμό γιατί κι ο φασισμός είναι όντως λαϊκό κίνημα που στηρίζεται στους μικροαστούς και υποστηρίζεται όχι απ' τους ευπρεπείς αστούς αλλά από τους αδίστακτους μεγαλοαστούς που προσπαθούν να μονοπωλήσουν την οικονομία ενός τόπου σε βάρος τόσο των εργαζομένων όσο και των αστών, πράγμα που δημιουργεί την εχθρότητα κατά του φασισμού, τόσο των προλεταρίων όσο και της παραδοσιακής αστικής τάξης, όχι όμως και του μικροαστικού στρώματός της.

Ο Πλαστήρας ούτε πολιτική παιδεία είχε ούτε παιδεία καν. Ήταν μόνο ένας απέραντα έντιμος άνθρωπος, που κάτι άρχισε να καταλαβαίνει ζώντας για πολλά χρόνια σαν αυτοεξόριστος στο Παρίσι, όπως κι ο Καραμανλής, απ' το 1934 μέχρι το 1944. Το να φεύγεις για μερικά χρόνια απ' την Ελλάδα κάνει πάντα καλό.

Το γεγονός πως αυτός τουλάχιστον υπήρξε έντιμος είναι αρκετό, έτσι που έχουν τα πράγματα στη χώρα των μεγάλων κλεπτών, να τον καταξιώσει στη συνείδηση του ελληνικού λαού.

31. Η ΟΚΤΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

1. Η επιλογή Καραμανλή

Με το θάνατο του Παπάγου την 5η Οκτωβρίου 1955 η Δεξιά αντιμετωπίζει τεράστιο πρόβλημα ηγεσίας. Το Λαϊκό Κόμμα υπό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη είναι εντελώς χρεωκοπημένο και ουδεμία σχέση έχει με το ευπρεπές προπολεμικό Λαϊκό Κόμμα υπό τον Παναγή Τσαλδάρη. Άλλωστε, από τότε και μέχρι το θάνατό του το 1970, ο αιγυπτιώτης Κων. Τσαλδάρης, ανεπιφύστος του Παναγή, θα ζει υπό την σκιά πρώτα του Παπάγου κι ύστερα του Καραμανλή. Ενώ ο Στέφανος Στεφανόπουλος, που ο Παπάγος τον ορίζει διάδοχό του τόσο στο κόμμα όσο και στην κυβέρνηση, δεν «τραβάει» με τίποτα. Είναι μετριότατος.

Η Δεξιά έχει ανάγκη από νέο αίμα. Και το νέο αίμα αναζητείται και ανευρίσκεται σ' έναν γιο δασκάλου απ' το Κιούπκιοϊ (ελληνιστί, Πρώτη) των Σερρών με όνομα τούρκικης προελεύσεως. («Καρά» στα τουρκικά σημαίνει μαύρος. Το ελληνοτουρκικότατο καρά, εκτός απ' το όνομα του Καραμανλή είναι πρώτο συνθετικό και σε ένα σωρό ελληνοτουρκικές λέξεις, όπως καραβάνι, καραβάνα, καραγάτσι, Καραγκιόζης, καρακάξα, καρακόλι, καραούλι, καθώς και... καραπουτάνα και καραπουτανάρα. Στις δυο τελευταίες λέξεις το καρά λειτουργεί ως επιτατικό της έννοιας της λέξης, όπως και στο καραμπογιά).

Ο Καραμανλής, λοιπόν, είναι και νέος (48 ετών το 1955), και ωραίος, και Σερραίος. Είχε εκλεγεί για πρώτη φορά βουλευτής (Σερρών) το 1935, σε ηλικία 28 ετών και μέχρι που να γίνει πρωθυπουργός το 1955 διητέλεσε υπουργός στις παρακάτω κυβερνήσεις: Το 1947 στην κυβέρνηση συνασπισμού του Δ. Μαξίμου, υπουργός εργασίας. Το 1948 στην κυβέρνηση συνασπισμού του Θ. Σοφούλη, υπουργός μεταφορών. Το 1949 στην επόμενη κυβέρνηση Σοφούλη, υπουργός προνοίας. Το 1950 στην κυβέρνηση συνασπισμού του Σοφ. Βενιζέλου, υπουργός εθνικής αμύνης. Και απ' το 1953 μέχρι το 1955 στις κυβερνήσεις Παπάγου, υπουργός δημοσίων έργων, όπου απόκτησε ειδικότητα. Αλλά και γνωριμίες με τον θαυμαστό κόσμο των εργολάβων, που έχουν αναλάβει να ανοικοδομήσουν την Ελλάδα με τα χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ, φυσικά με το αζημίωτο – το αζημιωτότατο.

Κανείς δεν αμφισβητεί τις οργανωτικές και διοικητικές ικανότητες αυτού του ανθρώπου, πολύ περισσότερο όταν συνοδεύονται από μια γερή

δόση αυταρχισμού, που όμως ξεθύμανε με τα χρόνια και με τον αναγκαστικό εκπολιτισμό στα χρόνια της παρισινής εξορίας. Όμως, η εντελώς ξαφνική και πέρα για πέρα απροσδόκητη πρωθυπουργοποίησή του δημιουργεί μια ολόκληρη μυθολογία γύρω από το όνομά του, που κάποιιοι τη συνδέουν με την πολύ αρρενωπή ομορφιά του, που ξετρελαίνει τις κυρίες της καλής κοινωνίας καθώς και τη βασίλισσα και που θα μπορούσε να τον οδηγήσει και στο Χόλιγουντ κάτω από διαφορετικές συνθήκες, και κάποιιοι με την εμπιστοσύνη που του έχουν οι Αμερικανοί εξαιτίας της καλής διαχείρισης των αμερικανικών χρημάτων του σχεδίου Μάρσαλ στα δημόσια έργα.

Κάποιοι άλλοι, και ιδιαίτερα ο Ιωάννης Ζίγδης, ομιλούν επίσης και για ένα «μνημόνιο». Πρόκειται για μια δέσμευση που λέγεται πως ανάλαβε έναντι των Αμερικανών να επιλύσει το κυπριακό αργότερα, το 1959, στη Ζυρίχη και το Λονδίνο, τότε που αναγνωρίστηκαν στους Τούρκους δικαιώματα συγκυβερνήσεως και στρατιωτικής παρουσίας στην Κύπρο. Μόλις στις μέρες μας αρχίζει να διαφαίνεται μία λύση του κυπριακού σύμφωνη με τα δρομολογηθέντα τότε μεταξύ Καραμανλή και Αμερικανών.

2. Ο Καραμανλής πρωθυπουργός

Ο Καραμανλής, αφού διέλυσε τον Ελληνικό Συναγερμό του Παλάγου βάζοντας στη θέση του την ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση, που ο Θεός των Ελλήνων να την κάνει ριζοσπαστική) παίρνει εντολή απ' το βασιλιά να διαλύσει τη Βουλή και να προκηρύξει εκλογές για την 27η Φεβρουαρίου 1956. Οι εκλογές διεξάγονται με ένα εκλογικό σύστημα, που λέγεται τριφασικό (όπως το ηλεκτρικό ρεύμα) και που είναι κομμένο και ραμμένο στο μπόι του Καραμανλή. Επί το επισημότερον, το τριφασικό (και μονοφασικό) εκλογικό σύστημα λέγεται: πλειοψηφικών ευρείας περιφέρειας μετά περιορισμένης αναλογικής εκπροσωπήσεως. Δεν καταλάβατε τίποτα αλλά δεν πειράζει. Ούτε εγώ καταλαβαίνω από πολύπλοκες εκλογικές συνταγές.

Ούτε η Αριστερά καταλάβαινε καλά καλά πριν απ' τις εκλογές σε τι ακριβώς συνίσταται αυτό το εκλογικό σύστημα. Μέχρι που έλαθε την πανωλεθρία. Ο Καραμανλής της έδωσε να καταλάβει σ' αυτές τις σημαδιακές εκλογές. Το ίδιο καλά κατάλαβε και το Κέντρο, που κι αυτό έλαθε πανωλεθρία. Αναμφισβότως, ο Καραμανλής ξέρει να κόβει και να ράβει στα μέτρα του τους εκλογικούς νόμους. Αν αυτός ο περίτεχνος εκλογικός νόμος δε βγάλει Καραμανλή, τι διάολο θα βγάλει; Κομμουνιστές; Ή μήπως κεντρώους; Δε σφάζαν! Τους κομμουνιστές μόνο σφάζαν λίγο νωρίτερα, και μάλιστα με αναλογικό εκλογικό σύστημα. Οι εκλογικοί νόμοι στην Ελλάδα φτιάχνονται όχι για να ψηφίζει ο λαός, αλλά για να μπορεί να εκλεγεί το κόμμα που τους έφτιαξε.

Επί συνόλου 300 η ΕΡΕ παίρνει 165 έδρες με ποσοστό 47,38%. Η Δημοκρατική Ένωση με ποσοστό μεγαλύτερο, ήτοι 48,15% παίρνει πολύ λιγότερες έδρες. Συγκεκριμένα 132. Αυτό θα πει κλοπή. Ο Καραμαν-

λής εγκαινιάζει την πρωθυπουργική του καριέρα ως μεγάλος ψηφοκλέπτης. Και να δείτε τι έχει να γίνει το 1961. Θα σας σηκωθεί η τρίχα.

Λοιπόν, στις εκλογές του 1956 τα αντιπολιτευόμενα την ΕΡΕ κόμματα, κεντρώα και αριστερά, είναι συνασπισμένα στη λεγόμενη Δημοκρατική Ένωση. Μόνο το Κόμμα των Προοδευτικών του Σπύρου Μαρκεζίνη μένει απ' έξω. Ενώ το Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα του Στέφανου Στεφανόπουλου, που θύμωσε που δεν εκτελέστηκε η διαθήκη του Παλάγου που τον ήθελε διάδοχο και έκανε δικό του κόμμα, όπως όλοι οι θυμωμένοι πολιτικοί, κατέβασε υποψηφίους μόνο στην Ηλεία. Και πήρε εκεί μηδέν έδρες. Μηδέν έδρες παίρνει και ο Μαρκεζίνης. Όμως, η μεγάλη έκπληξη έρχεται απ' την Κρήτη, όπου οι Ανεξάρτητοι Ρεθύμνου παίρνουν 3 έδρες.

Μ' αυτές τις εκλογές, λοιπόν, αρχίζει η περίφημη εκλογική οκταετία (επταετία, μετρημένη σε χρόνια) Καραμανλή που τελειώνει στις 9 Ιουνίου 1963, θα δούμε κάτω υπό ποιες κωμικοτραγικές συνθήκες. Πρόκειται για μια οκταετία, το κάτι άλλο! Εδώ να δεις σκάνδαλα. Με το τσουβάλι. Το σκάνδαλο Κοσκωτά αν γινόταν τότε δεν θα σκανδαλίζε κανέναν. Διότι θα το πλάκωναν τα άλλα. Ρεμούλα να δει το μάτι σου, φίλε μου. Κλέβει σύμπασα η «εθνικόφρων παράταξις». Όλοι μαζί. Αλλά και καθ' ομάδες. Αλλά και καθ' άτομα. Εφτά ημερολογιακά χρόνια ρημαδιό. Και δώσου μετρά λιτότητας από τότε. Και βάλε τον μισθωτό να πληρώνει τα κλοπιμαία από τότε. Ω, μεγάλε Δία, για ποιους κρατάς τους κεραινούς σου;

Ιδού τα ονόματα μερικών μόνο σκανδάλων της οκταετίας Καραμανλή: Τομ Πάπας, Πεσινέ, Κένεζοτ Κόπερ, αλουμίνιον, άζωτον, ζάχαρη, Αχελώος, Πτολεμαίδα, Ωνάσης, Νιάρχος, βραχώδη οικόπεδα.

Το 1974 ο Καραμανλής θα μπει επικεφαλής για την ανόρθωση της χώρας μετά τη χουντική καταιγίδα. Αφού πρώτα ρημαξίει τη χώρα με τη δική του λαίλαπα. Τι να πεις και τι να μολογήσεις. Μέγας είσαι κύριε (Καραμανλή) και θαυμαστά τα έργα σου. Δε λέω, σήμερα είσαι ένας καλός Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Αλλά πόσα χρόνια έκανες για να μάθεις να είσαι καλός; Άντε, άντε! Αν κάνουμε τόσο πολύ για να καλωσνέψουμε, ζήτω που καίγαμε!

3. Οι σημαδιακές εκλογές του 1958

Ο Καραμανλής δεν εξαντλεί την πρώτη τετραετία της οκταετίας του, γιατί κάποιιοι βουλευτές, που αποσιωπούν απ' το κόμμα του, τον υποχρεώνουν να ζητήσει εκλογές. Οι οποίες και γίνονται τον Οκτώβριο του 1958. Οι βουλευτές που του φεύγουν είναι 15 και έχουν επικεφαλής δύο έντιμους ανθρώπους της λεγόμενης «πεφωτισμένης Δεξιάς», όρος που εξυπακούει την ύπαρξη και μιας σκοταδιστικής Δεξιάς. Πρόκειται για τον Παν. Παπαληγούρα και τον Γ. Ράλλη, που διαφωνούν με το εκλογικό νομοσχέδιο που μαγειρεύει ο αρχηγός τους.

Εκ των πραγμάτων αποδεικνύεται πως είχαν δίκιο. Γιατί η ΕΡΕ αυξάνει μεν τις έδρες της στη Βουλή κατά 6 (από 165 τις κάνει 171) μειώ-

νει όμως την εκλογική της δύναμη κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες: Απ' το 47,38% του 1956 πέφτει στο 41,17% το 1958. Αλλά το σπουδαίο δεν είναι που ο Καραμανλής αυξάνει τις έδρες του μειώνοντας τις ψήφους του. Τέτοια απατεωνίστικα εκλογικά κολπάκια είναι πολύ συνηθισμένα σε μια χώρα όπου οι απατεώνες θάλεγες πως φυτρώνουν απ' τη γη μαζί με το χορτάρι, που με κατάλληλη επεξεργασία σερβίρεται στον ελληνικό λαό ως κουτόχορτο. Το σπουδαίο είναι πως η ενισχυμένη αναλογική, που εφαρμόστηκε αποκλειστικά για να ενισχυθεί ο Καραμανλής (προσοχή μη σας ξεγελάσει η λέξη αναλογική δίπλα στη λέξη ενισχυμένη, διότι άλλο αναλογική και άλλο ενισχυμένη αναλογική) θα ενισχύσει με τρόπο άκρως εντυπωσιακό την ΕΔΑ, που έρχεται δεύτερο κόμμα και παίρνει 79 έδρες! Φιάσκο ο εκλογικός νόμος του Καραμανλή, από εθνικοφροσυνικής απόψεως.

Ο εκλογικός νόμος φτιάχτηκε έτσι ώστε να ενισχυθούν το πρώτο και το δεύτερο κόμμα, λογαριάζοντας πως δεύτερο θα ήταν σίγουρα το Κόμμα των Φιλελευθέρων στο οποίο αυτόν τον καιρό συναρχηγούνται οι Σοφ. Βενιζέλος και Γ. Παπανδρέου. Όμως, δεύτερο σε ψήφους κόμμα έρχεται η ΕΔΑ κι έτσι παίρνει απ' τη δεύτερη κατανομή τις έδρες που θα προμηθοτούσαν το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Που το φυσάει και δεν κρυώνει. Και θα το φυσάει συνέχεια μέχρι το 1961 που θα ιδρυθεί η περίφημη Ένωση Κέντρου υπό τον Γ. Παπανδρέου ώστε να μην εμφανιστούν και πάλι τα ίδια δυσάρεστα φαινόμενα μιας απροσδόκητης και εν πολλοίς παράλογης αύξησης της κοινοβουλευτικής δύναμης της Αριστεράς.

Διότι οι 79 έδρες της ΕΔΑ είναι πράγμα, πράγματι ολικά παράλογο. Το πριμ δεν προοριζόταν για αυτήν. Ωστόσο, η ΕΔΑ αύξησε θεαματικά τις ψήφους της: Απ' το 9,55% του 1952 τινάζεται στο 24,43% το 1958. Σύγκριση, πάντως, με τις ενδιάμεσες εκλογές του 1956 δεν μπορεί να γίνει γιατί η ΕΔΑ τότε μετείχε σε συνασπισμό με το Κέντρο υπό την επωνυμία Δημοκρατική Ένωση, η οποία πήρε το 48,25%. Όπως και νάναι, το ποσοστό της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958 είναι τόσο απροσδόκητα μεγάλο, που ξαφνιάζεται και η ίδια. Πόσω μάλλον οι Αμερικανοί. Που θα αρχίσουν αμέσως τις προσπάθειες για τη δημιουργία του κλασικού ζυματοθραύστη των αριστερών ζυμάτων, που αυτή τη φορά θα ονομαστεί Ένωση Κέντρου. Η οποία, σημειώστε και υπογραμμίστε, είναι καθαρό και σχεδόν απροκάλυπτο, όπως θα δούμε, δημιούργημα των Αμερικανών. Μπορεί η ελληνική Δεξιά να μην καταλαβαίνει και πολλά από ταξικό συμφέρον, αφού αυτό που κυρίως την ενδιαφέρει σταθερά και αμετακίνητα είναι το κλεπτικό της συμφέρον, καταλαβαίνουν όμως οι Αμερικανοί για λογαριασμό της.

4. Επιτηρούμενη Ζώνη (εθνικής αγνότητας)

Το ποσοστό του 24,43% που παίρνει η ΕΔΑ στις εκλογές του 1958 αντιστοιχεί στο ένα τέταρτο του ενεργού πληθυσμού της χώρας, όπως λέει ο Γιάννης Κάτρης στο πολύ χρήσιμο βιβλίο του «Η Γέννηση του

νεοφασισμού στην Ελλάδα» (έκδοση Παπαζήση). Άρα αποκλείεται να είναι κομμουνιστές όλοι αυτοί. Τώρα όλοι ξέρουν πως η ΕΔΑ δεν είναι το νόμιμο προσωπίδιο του παράνομου ΚΚΕ. Όμως, ξέρουν επίσης πως το ΚΚΕ μετέχει ενεργά στην ΕΔΑ. Άρα, ο κόσμος ψηφίζει ΕΔΑ γνωρίζοντας πως ταυτόχρονα ψηφίζει και κομμουνιστές. Άρα, τουλάχιστον το ένα τέταρτο των Ελλήνων δεν πάσχει από κομμουνιστοφοβία, αρρώστια ψυχολογική μάλλον παρά πολιτική, παρόλο που η Δεξιά μια ψυχολογική αρρώστια κατάφερε να την κάνει και πολιτική για λόγους που έχουν σχέση περισσότερο με την παραδοσιακή δολιότητά της, παρά με τη λογική.

Μάλιστα, αν πάρουμε υπ' όψιν πως στην περίφημη «Επιτηρούμενη Ζώνη» η ΕΔΑ παίρνει μόνο 3-5% στις εκλογές του 1958, εύκολα βγάζουμε το συμπέρασμα πως στις μη επιτηρούμενες ζώνες αυτοί που είναι διατεθειμένοι να συνεργαστούν με τους κομμουνιστές είναι πολύ περισσότεροι. Η Επιτηρούμενη Ζώνη θα δώσει προφανώς στον Καραμανλή και τους Αμερικανούς την ιδέα για μια ευρύτερη επιτήρηση ολόκληρης της Ελλάδας. Ας δούμε, λοιπόν, με τη ευκαιρία τι είναι και πώς λειτουργεί η Επιτηρούμενη Ζώνη, που μοιάζει λιγάκι με την μεσαιωνική ζώνη αγνότητας που προστάτευε την παρθενία παρθένων έτοιμων να ξεπαρβενευτούν με την πρώτη ευκαιρία.

Επιτηρούμενη Ζώνη είναι ολόκληρη η βόρεια παραμεθόρια περιοχή της Ελλάδας, μήκους 600 περίπου χιλιομέτρων. Δημιουργήθηκε το 1949 με τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, για να προστατεύει την Ελλάδα από τον εκ του Βορρά προερχόμενο κομμουνιστικό κίνδυνο. Στην εν λόγω ζώνη, που μου θυμίζει πολύ τη «ζώνη» στην ταινία «Στάλκερ» του Ταρκόφσκι, έμπαινες και έβγαινες επιδεικνύοντας στους φρουρούς τη σχετική άδεια, που λειτουργούσε περίπου σα διαβατήριο που το δείχνεις για να περάσεις τα σύνορα μιας ξένης χώρας.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ούτε λόγος να γίνεται για «ελεύθερες εκλογές» στην Επιτηρούμενη Ζώνη. Και επειδή η Ζώνη φάνηκε περισσότερο χρήσιμη από εκλογικής παρά από στρατιωτικής απόψεως, η Δεξιά είτε να τη διατηρήσει για κάμποσα χρόνια. Άλλωστε, αν βγάλει κανείς τη ζώνη του είναι φυσικό να του πέσουν τα παντελόνια. Κι αλίμονο στη Δεξιά αν αρχίσει να περπατάει στο δρόμο ξεβράκωτη. Όλοι θα καταλάβουν πως το «πουλί» της είναι πτηνό μεταναστευτικό, που μετανάστευσε στην Αμερική.

Η Επιτηρούμενη Ζώνη είναι μία τόσο σπουδαία αμερικανική εφεύρεση, όσο περίπου και ο Καραμανλής. Του οποίου την απροσδόκητη αναρρίχηση στην πρωθυπουργία το 1956 ο έξοχος χιουμορίστας Γεώργιος Παπανδρέου παρομοιάζει με σκοτεινή συνωμοσία της καισαρικής Ρώμης. Βλέπεις, οι δικές του συνωμοσίες δε φτάνουν μέχρι την καισαρική Ρώμη, φτάνουν μόνο μέχρι το Λονδίνο και την Ουάσιγκτον. Είναι κι αυτό μια πρόοδος. Άλλωστε, άλλο Κέντρο, κι άλλο Δεξιά. Το Κέντρο πλεονεκτεί της Δεξιάς γιατί δε γυρίζει τόσο πίσω στην ιστορία. Ο Πιπινέλης τα λέει πολύ ρωμαϊκά τότε: «Δικαίωμα του βασιλέως είναι να

διορίζει πρωθυπουργό ακόμα και τον κηπουρό του». Πόσω μάλλον τον Κώστα.

5. Οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου

Τώρα που ο Καραμανλής εδραίωσε την εξουσία του με τα εκλογικά του τερτίπια, πρέπει να φροντίσει και για την Κύπρο. Το επιθυμούν διακαώς και οι Αμερικανοί. Που δεν έχουν μόνο εμάς φίλους, έχουν και τους Τούρκους. Άλλωστε, οι Αμερικανοί δεν μας χρωστούν τίποτα για να φροντίζουν και για την ελληνική Κύπρο πλην της Ελλάδας των δοσιλόγων. Που αν δεν παραστήσουν τους Έλληνες χάνουν το δικαίωμα να πουλούν την Ελλάδα. Διότι, ως γνωστόν, μόνο ο ιδιοκτήτης ενός πράγματος έχει το δικαίωμα να το πουλήσει.

Έτσι λοιπόν, ένα από τα βασικά μέληματα του πρωθυπουργού τώρα που εδραίωσε την εξουσία του είναι να πάει στις αρχές Φεβρουαρίου 1959 στη Ζυρίχη και να συναντήσει εκεί τον Τούρκο ομόλογό του, με τον οποίο θα συζητήσουν τα προκαταρκτικά για τη συμφωνία που θα υπογραφεί στο Λονδίνο στις 16 Φεβρουαρίου 1959. Η δίδυμη συμφωνία έγινε γνωστή ως «συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου».

Τον ίδιο καιρό η Αθήνα τραγουδάει την έξοχη μελωδία «Λόντρα Παρίσι Νιου Γιορκ Βουδαπέστη Βιέννη, μπρος στην Αθήνα καμιά μα καμιά σας δε βγαίνει». Και πώς να βγει, όταν στις εκλογές έχει βγει ο Καραμανλής; Που λίγο αργότερα θα γίνει γνωστός και ως «νέος Περιζλής» εξαιτίας του περίφημου εκλογοστρατηγικού σχεδίου του 1961 που θα ονομαστεί «σχέδιο Περικλής» και περί του οποίου θα σας μιλήσουμε λίγο αργότερα, αφού σας προετοιμάσουμε ψυχολογικά για να μην σας έρθει κόλπος.

Προς το παρόν ο νέος Περιζλής έχει να λύσει το ακανθώδες πρόβλημα της Κύπρου που παραμένει άλυτο παρά τις προσπάθειές του, ίσως και εξαιτίας των προσπαθειών του, όπως το πάρεις. Λοιπόν, στο Λονδίνο συμφωνείται κατ' αρχήν να διατηρήσει η Αγγλία τις βάσεις της στην Κύπρο, με πλήρη κυριαρχία επί των εδαφών τους, που θεωρούνται οιονεί αγγλικά εδάφη. Τα τρία κράτη, η Αγγλία, η Τουρκία και η Ελλάδα εγγυώνται από κοινού την ασφάλεια του κυπριακού κράτους και την εύρυθμη λειτουργία του πολιτεύματος.

Στρατιωτική δύναμη από 675 Έλληνες στρατιώτες και 425 Τούρκους (η αναλογία είναι 60% προς 40%) θα φυλάν μια χώρα που αποτελείται από 70% Έλληνες και 30% Τούρκους. Ο Καραμανλής δίνει στους Τούρκους ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 10%. Ψιλοπράγματα!

Η μικτή Βουλή θα αποτελείται από 35 Ελληνοκύπριους και 15 Τουρκοκύπριους βουλευτές. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας θα είναι ελληνικής εθνικότητας και ο αντιπρόεδρος τουρκικής. Εκτός της κοινής, θα υπάρχουν και δύο χωριστές Βουλές. Η κάθε μία θα ασχολείται με θέματα κοινοτικά και εκπαιδευτικά. Στην κυβέρνηση, 7 υπουργεία θα τα έχουν οι Έλληνες, ενώ οι Τούρκοι θα έχουν 3 υπουργεία και 2 υφυπουργεία εντός των ελληνικών υπουργείων. Τα επίμαχα πολιτικά και διοικητι-

κά θέματα θα τα επιλύει ανώτατο συνταγματικό δικαστήριο που θα προεδρεύεται από ξένο έγκριτο νομομαθή. Και το σημαντικότερο: Ο Τούρκος αντιπρόεδρος έχει το δικαίωμα της αρνησικυρίας (βέτο) επί πλείστων θεμάτων, δυνάμενος ούτω να παραλύει τη ζωή της χώρας όποτε του καπνίσει. Πέρα τούτων επιτρέπεται στους Τούρκους να ζουν σε χωριστούς δήμους εντός των πόλεων.

Κατά τα άλλα, η συμφωνία κρίνεται ως ελληνική εθνική επιτυχία, όπως κάθε αποτυχία της ελληνικής διπλωματίας. Εμείς οι Έλληνες κερδίζουμε κι όταν χάνουμε.

6. Τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων

Τα περίφημα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων (προσοχή: κοινωνικών, όχι πολιτικών) καθιερώθηκαν την 8η Ιανουαρίου 1948, τη μέρα που η Βουλή ψήφισε τον νόμο 516. Και επισήμως ίσχυαν μέχρι το 1962, που το Συμβούλιο Επικρατείας αποφάνθηκε πως ο εμφύλιος πόλεμος... τέλειωσε! Δεκατρία χρόνια μετά το τέλος του, ο εμφύλιος πόλεμος τελειώνει και επισήμως!

Ναι αλλά τα φρονήματα (οι σκέψεις, οι απόψεις) ενός ανθρώπου τελειώνουν μόνο με το θάνατό του. Και επειδή, δυστυχώς, δεν πέθαναν όλοι οι κομμουνιστές στο Γράμμο και στο Βίτσι, ούτε στα ξερονήσια ούτε στις φυλακές, και συνεπώς ο κακός σπόρος απόμεινε, τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων λειτουργούσαν όπως περίπου τα ζιζανιοκτόνα γεωργικά φάρμακα. Τα ρίχνεις διά νόμου στον εθνικό μπαγιάτση, και το εθνικό περιβόλι παράγει εθνικά αγγουράκια πρώτης ποιότητας.

Ο σπόρος από κείνα τα αγγουράκια είναι που έδωσε τα σημερινά αγγούρια της πολιτικής μας ζωής. Όταν σταματάς τη φυσική διαδικασία της επιλογής των ικανών, αποκλείεις από τα κοινά τους μισούς περίπου Έλληνες. Ανάμεσα στους οποίους και άνθρωποι που ασφαλώς θα μπορούσαν να προσφέρουν πολλά στον τόπο.

Θα καταλάβετε καλύτερα το ρόλο που έπαιξαν τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων στην κακοδαιμονία της Ελλάδας, αν πάρετε υπ' όψιν πως για την εισαγωγή σε μια σχολή του Πανεπιστημίου, το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων ήταν περισσότερο αναγκαίο απ' το μυαλό και τις ικανότητες. Χιλιάδες άνθρωποι δεν μπόρεσαν να σπουδάσουν τότε γιατί τα κοινωνικά τους φρονήματα δεν κρίθηκαν πρώτης εθνικής ποιότητας. Και όχι μόνο στο Πανεπιστήμιο δεν μπορούσες να μπεις αν δε φρονούσες (σκεφτόσουν) εθνικά, αλλά ούτε οδοκαθαριστής στη υπηρεσία καθαριότητας του Δήμου δεν ήταν δυνατό να διοριστείς.

Θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί γιατί ο διωγμός γινόταν με βάση τα κοινωνικά και όχι τα πολιτικά φρονήματα. Μα, αν ο διωγμός γινόταν με βάση τα πολιτικά φρονήματα, πράγμα εν πολλοίς κατανοητό στις συνθήκες που επικρατούσαν τότε, με το ΚΚΕ εκτός νόμου δεν θα ήταν δυνατό να διώκονται και μη κομμουνιστές. Αν ο ίδιος δεν ήσουν κομμουνιστής, αλλά είχες κομμουνιστή πατέρα, μητέρα, παππού, γιαγιά, θείο, θεία, ανειμιό, ανειμιά, εγγόνι, πρώτο ξάδερφο, δεύτερο ξάδερφο,

τρίτο ξάδερφο, κουνιάδο, κουνιάδα, πρώτο ξάδερφο του κουνιάδου και πάει λέγοντας, δεν είχες καμιά πιθανότητα να πάρεις απ' τον βλακέντιο χωροφύλακα του αστυνομικού τμήματος της γειτονιάς σου πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων. Αυτό που κυρίως σε κάνει να λυσσάς με τούτη την καταστροφική για την Ελλάδα ιστορία των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων είναι η έλλειψη σκέτου φρονήματος (μυαλού) των ηλιθίων εκείνων που εξέδιδαν πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων.

Και ούτω πως, προέκυψαν Έλληνες τριών ποιότητων, σαν τα εξαγώγιμα πορτοκάλια. Οι πολιτίτες Γ' κατηγορίας ήταν οι κομμουνιστές. Οι πολίτες Β' κατηγορίας ήταν ύποπτοι μεν, νομιμόφρονες δε. Και οι πολίτες Α' κατηγορίας ήταν «εθνικόφρονες» με πατέντα. Δηλαδή, δοσιλόγοι, καθάρματα και ηλίθιοι κατά το πλείστον. Ελπίζω να μη συνεχίζετε να απορείτε για τα χάλια της σημερινής Ελλάδας. Φυσικά, ο Καραμανλής έκανε ό,τι μπορούσε για να αξιοποιήσει τα απατεωνικά πλεονεκτήματα που του έδινε η ύπαρξη πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων.

7. Οι παγωμένες πιστώσεις

Οι περίφημες «παγωμένες πιστώσεις» είναι άλλη μια σπουδαία κλεπτική εφεύρεση του δεξιού καραμανλικού κράτους της καραμανλικής οχταετίας. Προσέξτε για να δείτε πως λειτούργησε στην Ελλάδα ο ψυκτικός μηχανισμός που παρήγαγε με τα χρόνια της προβληματικές επιχειρήσεις, που δεν θα ήταν προβληματικές αν δεν ήταν προβληματική τόσο η αστική τάξη, όσο και το κράτος της. Προσέξτε για να καταλάβετε πώς το ελληνικό κράτος μπλέχτηκε με τους ιδιώτες και έγινε ένα μαζί τους τότε, για να φορτωθεί αργότερα προβληματικές επιχειρήσεις που το ίδιο δημιούργησε.

Λοιπόν, ο σπόρος απ' τον οποίο θα φυτρώσουν οι προβληματικές επιχειρήσεις ρίχνεται πολλά χρόνια πριν απ' την εμφάνισή τους, με το Σχέδιο Μάρσαλ. Το οποίο αρχίζει να «αποδίδει» κατά την περίοδο της καραμανλικής οχταετίας. Οι Αμερικανοί, όντας φανατικοί οπαδοί της ελεύθερης οικονομίας, δηλαδή της οικονομίας που τα βολεύει μόνη της χωρίς την παρέμβαση του κράτους, θα μπορούσαν να δώσουν τα χρήματα της οικονομικής βοήθειας του Σχεδίου Μάρσαλ απ' ευθείας σε Έλληνες ιδιώτες, αν δεν έπρεπε να τηρηθούν τα προσηχήματα για την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους. Τα δίνουν, όμως, στο ελληνικό κράτος κι αυτό μέσω των Τραπεζών τα μοιράζει σε ιδιώτες υπό μορφήν δανείων, προκειμένου να αναπτύξουν την οικονομία της χώρας. Ας δούμε τι έγινε και όχι μόνο δεν την ανέπτυξαν, παρά το αμερικανικό χρήμα που τρέχει ποτάμι, αλλά τη χαντάζωσαν.

Τα τραπεζικά δάνεια είναι εύκολα αυτή την εποχή, πράγμα πολύ φυσικό αφού το ζητούμενο είναι η δι' αυτών ταχεία ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας. Παιρνεις, λοιπόν, ένα δάνειο για να φτιάξεις, ας πούμε εργοστάσιο παραγωγής σημαίων και παρασημών ή κάτι πιο χρήσιμο. Στη συνέχεια πας στην Τράπεζα και ζητάς νέο δάνειο, γιατί το

πρώτο δεν έφτασε και το έργο κινδυνεύει να μείνει ημιτελές, με συνέπεια να χάσουν όλοι, συνεπώς και η Τράπεζα, δηλαδή οι Αμερικανοί. Επαναλαμβάνεις το κόλπο όσες φορές χρειάζεται για να γίνεις εκατομμυριούχος μόνο διά των δανείων και χωρίς να παράγεις τίποτα, και μετά βγάζεις τα χρήματα στην Ελβετία για να συμβάλεις στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Επειδή όλος ο κόσμος δανειζεται απ' τις Τράπεζες αλλά κανείς δεν επιστρέφει τα δανεικά όταν έρθει ο καιρός, προκειμένου να μην καταρρεύσει ολικά η οικονομία αν εισπραχτούν βίαια τα χρωστούμενα, το κράτος παγώνει τις πιστώσεις. Λέει, δηλαδή, δεν πειράζει που δεν επέστρεψες έγκαιρα τα δανεικά, εμείς ξέρουμε πως είσαι τίμιος και θα τα επιστρέψεις όποτε μπορέσεις. Περιττό να πούμε ότι κανείς πατριώτης δεν τα επέστρεψε ποτέ. Και οι παγωμένες πιστώσεις γίνονται λογαριασμοί σε ελβετικές τράπεζες. Και οι επιχειρήσεις, που έπρεπε να υπάρχουν για τα μάτια, γίνονται προβληματικές. Και οι Αμερικανοί δεν διαμαρτύρονται που τα χρήματά τους τα τρών τα τρωκτικά στην Ελλάδα. Δεν έχουν λόγο να διαμαρτύρονται τότε. Γιατί πιστεύουν αφελέστατα πως και ο ελληνικός καπιταλισμός είναι υπέρ της ελεύθερης οικονομίας. Όμως, ο ελληνικός καπιταλισμός είναι υπέρ της κλεπτικής οικονομίας. Δεν υπάρχουν Έλληνες καπιταλιστές. Υπάρχουν μόνο κλέφτες που παριστάνουν τους καπιταλιστές.

8. Το σκάνδαλο Μέρτεν

Ο Μαξ Μέρτεν, ανώτερος Γερμανός αξιωματικός, ήταν αυτός που εξόντωσε τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης στη διάρκεια της κατοχής. Μετά τον πόλεμο τον βρισκόμαστε ανώτερο υπάλληλο του υπουργείου Δικαιοσύνης (!) στην κυβέρνηση της Βόννης. Καλυμμένος, λοιπόν, με την ιδιότητα του κρατικού λειτουργού, ξαθαρρεύει και λέει να επισκεφτεί τον τόπο του εγκλήματος, τη Θεσσαλονίκη. Κι έτσι, τον Σεπτέμβριο του 1960 έρχεται στη συμπρωτεύουσα για διακοπές, γνωρίζοντας πως έχει δικαστεί και καταδικαστεί ερήμην από ελληνικό δικαστήριο ως εγκληματίας πολέμου.

Ένα χρόνο πριν, το 1959, ο Καραμανλής διά νόμου έχει αποφανθεί πως οι Γερμανοί εγκληματίες πολέμου που έδρασαν εγκληματικά στην Ελλάδα, δεν πρέπει να δικάζονται στην Ελλάδα αλλά στη Γερμανία. Που έχει σταματήσει προ πολλού να διώκει τα άξια της γερμανικής πατρίδας τέκνα με το επιχείρημα πως δεν υπηρέτησαν τον Χίτλερ τότε αλλά την πατρίδα.

Σου λέει, λοιπόν, ο Μέρτεν, αφού είμαστε πλέον φίλοι με τους Έλληνες, θα επιστρέψω στον τόπο του εγκλήματος ως φίλος. Ναι, αλλά είγ'ε δικαστεί και καταδικαστεί απ' την ελληνική δικαιοσύνη πριν απ' τον κατ' ουσίαν αμνηστεύοντα τους Γερμανούς εγκληματίες πολέμου νόμο του 1959. Συνεπώς δεν θα μπορούσε να σταλεί στη Γερμανία να ξαναδικαστεί. Κι έτσι, βάσει του δεδικασμένου, ο πανέντιμος αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου Ανδρέας Τούσης διατάσσει τη σύλληψη του

τουρίστα Μέρτεν, αδιαφορώντας για την ιδιότητά του ως ανωτέρου υπαλλήλου του γερμανικού κράτους. Του Καραμανλή, του κόβονται τα ποδάρια. Και λέει υποθέτω μέσα του: να γιατί η ελληνική δικαιοσύνη δεν πρέπει να είναι ανεξάρτητη. Ανεξάρτητη δικαιοσύνη σ' ένα κράτος εξαρτημένο από χίλιες μεριές δε νοείται.

Η βασίλισσα Φρειδερίκη, εγγονή του τελευταίου Γερμανού Κάιζερ (Αυτοκράτορα) και μέλος της νεολαίας του Χίτλερ στα νιάτα της, τρώει τα σίδερα και τελικά πείθει τον Καραμανλή να εκδώσει νομοθετικό διάταγμα διά του οποίου ο Μέρτεν, στις αρχές του 1960 στέλνεται στη Γερμανία να δικαστεί εκεί. Για να σωθούν τα προσχήματα, οι Γερμανοί στήνουν ένα δικαστήριο-οπερέτα, αλλά ο Μέρτεν δεν είναι απ' αυτούς που θα μπορούσε να ανεχτεί τη διαλόμπευση, να δικάζεται όψιμα, το 1960, σαν εγκληματίας πολέμου, όντας ανώτερος υπάλληλος της γερμανικής κυβέρνησης.

Κι έτσι, εκεί που ο Καραμανλής νόμιζε πως ξέμπλεξε με τον Μέρτεν, μπλέκει χειρότερα. Γιατί ο Μέρτεν κατονομάζει σα συνεργάτες του στην κατεχόμενη Ελλάδα τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, τον υπουργό Εσωτερικών Δημήτριο Μακρή, τη σύζυγό του Δοξούλα Λεοντίδου και τον υπουργό Εθνικής Αμύνης Γεώργιο Θεμελή. Ο Μέρτεν λέει πως έχει φωτογραφίες που αποδεικνύουν τους ισχυρισμούς του. Αλλά ύστερα από ταχύτατες ενέργειες της ελληνικής διπλωματίας, οι φωτογραφίες εξαφανίζονται και ο Μέρτεν απαλλάσσεται των κατηγοριών, χάρη στον θρασύτατο εμβιασμό.

Ποτέ κανείς δεν είδε τις φωτογραφίες του Μέρτεν. Αλλά η μομφή του συνεργάτη των Γερμανών φαίνεται πως στέκει για όλους, πλην του Καραμανλή. Διότι στη διάρκεια της κατοχής ο Καραμανλής κάνει την πάπια και δε συνεργάζεται με κανέναν απολύτως. Είναι εντελώς ουδέτερος, σα να μη συμβαίνει τίποτα στην πατρίδα του.

9. Σωτήρες σκανδαλοποιό

Δεν προλαβαίνει καλά καλά να μπει στο αρχείο το σκάνδαλο Μέρτεν, και από άλλα αρχεία ανασύρονται άλλα σκάνδαλα, άλλης τάξεως. Και μια απλή περιγραφή όλων των σκανδάλων για τα οποία κατηγορείται ο Καραμανλής και οι άνθρωποί του απ' την αντιπολίτευση της ΕΔΑ προς το παρόν και λίγο αργότερα και από τον Γ. Παπανδρέου, θα απαιτούσε έναν τόμο.

Η ΕΔΑ συνεχώς κάνει συγκεκριμένες καταγγελίες στη Βουλή και συνεχώς ζητάει τη σύσταση εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής, αλλά δεν πετυχαίνει τίποτα το σημαντικό τελικά. Αλίμονο αν πετύχαινε. Δεν θα βρισκόταν στη Δεξιά άνθρωπος για να μπει σε μια κυβέρνηση που θα κάνει τα επόμενα σκάνδαλα. Ευτυχώς που είναι έθιμο να παραγράφονται στην Ελλάδα τα σκάνδαλα. Αν δεν παραγράφονταν, η χώρα δεν θα ήταν δυνατό να κυβερνηθεί. Διότι δεν θα ήταν δυνατό να βρεθεί πολιτικός ασκάνδαλιπτος. Γιατί νομίζετε σχιζονται οι πολιτευτές να εκλεγούν πρώτα βουλευτές και να διοριστούν στη συνέχεια υπουργοί από

τον προϊστάμενό τους αρχισκανδαλοποιό; Για να σώσουν τον τόπο; Ελάτε, τώρα, αφήστε τ' αστεία. Όλοι ξέρουμε το λόγο για τον οποίο η μια κυβέρνηση παραδίδει αδιαλείπτως στην επόμενη «καμένη γη». Διότι η επόμενη κυβέρνηση καίει ό,τι απόμεινε από τους προηγούμενους πυρομαχικούς της εθνικής οικονομίας. Φωτιά στα μπατζάκια μας, που λέμε, αν συνεχίσουμε να εμπιστευόμαστε τα δάνεια στους δανειολήπτες-δανειοκλέφτες.

Πάντως, μην πιστεύετε αυτούς που λεν πως οι πολιτικοί κλέβουν τον εθνικό πλούτο της χώρας. Τέτοιος πλούτος δεν υπήρξε ποτέ από το 1830 που υπάρχει ελληνικό κράτος μέχρι σήμερα που δεν υπάρχει ελληνικό κράτος διότι το έφαγαν όλο. Τα δάνεια τρων, όχι τον εθνικό πλούτο. Συνεπώς, δεν μπορούν να κατηγορηθούν σαν καταστροφείς του έθνους, αφού ο πλούτος δεν είναι εθνικός αλλά δανεικός.

Στις 16 Ιουνίου 1964 που σκάει στη Βουλή η μεγάλη μπόμπα, που την αμολάει εκεί μέσα ο βουλευτής της ΕΔΑ Σταύρος Ηλιόπουλος, ο Καραμανλής βρίσκεται ήδη στο Παρίσι ως Τριανταφυλλίδης. Δεν ξέρω γιατί διάλεξε αυτό το ψευδώνυμο. Ίσως γιατί παραπέμπει σ' ένα ιδιαίτερα εύοσμο άνθος, κι αυτή την εποχή η ΕΡΕ έχει μεγάλη ανάγκη από αποσημικά πολιτικού χώρου. Εν πάση περιπτώσει, ο Ηλιόπουλος κατηγορεί ευθέως τον Καραμανλή και την οικογένειά του για λοβιτούρες μεγάλης ολκής. Δεν μπορούμε να ξέρουμε ως ποιά βαθμό όλα αυτά είναι «συκοφαντίες των κομμουνιστών και των κρυπτοκομμουνιστών της ΕΔΑ», που προσπαθούν να διαβάλουν την πάντα έντιμη ως παρθένο που έχει κάνει χίλιες παρθενογραφές, Δεξιά. Διότι ο Καραμανλής, όσο βρίσκεται ακόμα στην Ελλάδα λέει στερεότυπα: Απαξιώ να απαντήσω! Και επειδή βαρέθηκε να το λέει, μεταξύ άλλων έλυσε κι αυτό το πρόβλημα φεύγοντας στο Παρίσι ως Τριανταφυλλίδης, λες και ήταν καταζητούμενος.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν πρωτοτύπησε καθόλου όταν κι αυτός απαξίωσε να απαντήσει σε ανάλογες κατηγορίες, που μένουν πάντα μετέωρες, ακριβώς γιατί οι «υπεράνω πάσης υποψίας» Έλληνες πολιτικοί απαξιούν να απαντήσουν, για να ανατρέψουν τη συκοφαντία (;) με λογικά επιχειρήματα. Όπως ακριβώς ο Παν. Κανελλόπουλος που όταν κι αυτός, ως διάδοχος του Καραμανλή στο κόμμα, κατηγορήθηκε για ατασθαλίες, δεν απαξίωσε να απαντήσει και ανέτρεψε την κατηγορία.

10. Η κεντρία πολυδιάσπαση

Όπου υπάρχουν πολλά κόμματα, συνήθως το ένα είναι δεξιό, το άλλο αριστερό και τα υπόλοιπα κεντρώα. Το Κέντρο γεννάει κόμματα με την ίδια ευκολία που η κουνέλα γεννάει κουνελάκια. Το υπαγορεύει η οικονομική αστάθεια της κοινωνικής του βάσης.

Τα πρώτα χρόνια της καραμανλικής εξουσίας έχουμε στην Ελλάδα ένα δεξιό κόμμα, την ΕΡΕ, ένα αριστερό, την ΕΔΑ, και τρία κεντρώα: Το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα του Γ. Παπανδρέου, το Κόμμα

των Φιλελευθέρων του Σοφ. Βενιζέλου και τη Νέα Πολιτική Κίνηση όπου στριμώχνονται διάφοροι άλλοι, μάλλον ασήμαντοι.

Ο Τζων Κένεντυ που ανέρχεται στην εξουσία το Νοέμβριο του 1960 αποφασίζει να μην υποστηρίξει την ΕΡΕ αλλά το Κέντρο. Η κοινωνική βάση του ελληνικού εκλογικού σώματος είναι έντονα πολωμένη και οι δύο πόλοι, η Δεξιά και η Αριστερά, συνεχίζουν να έλκουν τους από παράδοση δεξιούς η πρώτη και τους από παράδοση αριστερούς η δεύτερη. Ο ενδιάμεσος κοινωνικοπολιτικός χώρος βολοδέρνει και κινείται ακατάστατα άλλοτε προς τα δεξιά και άλλοτε προς τα αριστερά, πράγμα που μπερδεύει τη χάραξη σταθερής ελληνοαμερικανικής πολιτικής. Άλλωστε, οι Αμερικανοί σχεδόν πάντα προτιμούσαν το Κέντρο για δύο λόγους. Πρώτον για να το χρησιμοποιούν σα φράγμα ώστε να εμποδίζουν την κίνηση του ασταθούς κεντρικού εκλογικού ρεύματος προς τα αριστερά, και δεύτερον για να ψαρεύουν ευκολότερα μέσα στην ιδεολογική θολούρα και την οικονομικοκοινωνική αβεβαιότητα των κεντρικών, που φοβούνται και την κατεστημένη Δεξιά, που εμποδίζει το πέρασμά τους στην «ανώτερη τάξη», και την παραδοσιακή Αριστερά, που τους θυμίζει, με την ύπαρξή της και μόνο, το δυσάρεστο ενδεχόμενο μιας προλεταριοποίησής τους, δηλαδή ενός υποβιβασμού στην «κατώτερη τάξη».

Αντίθετα και με τη Δεξιά και με την Αριστερά, η κοινωνική βάση του Κέντρου ουδεμία σχέση έχει με ιδέες. Έχει όμως σχέση με μια πολύ έντονη δυσαρέσκεια υπαγορευόμενη από την καθήλωση των κεντρικών στην μικρομεσαία εν γένει. Οι περίφημοι μικρομεσαίοι κατά το πορτοφόλι, κατά το ήθος και κατά το μυαλό είναι πάντα επικίνδυνοι γιατί εύκολα μπορούν να στραφούν οπουδήποτε, ακόμα και προς το φασισμό, ο οποίος πρωτοεμφανίστηκε σαν πολιτικό κίνημα κατ' αρχήν στην Ιταλία το 1922 με μια έξοχη εκμετάλλευση απ' τη μεριά του πρώην σοσιαλιστή Μουσολίνι της λαϊκής δυσαρέσκειας των μικρομεσαίων.

Προσοχή, δε λέμε πως το Κέντρο είναι φασιστικό κατ' ανάγκη, λέμε πως ο φασισμός μόνο στα πλαίσιά του θα μπορούσε να εμφανιστεί σαν κόμμα με λαϊκή βάση, είτε δηλώνει είτε όχι το όνομά του. Δεν είναι ανάγκη να λέγεται φασιστικό ένα κόμμα για να είναι τέτοιο. Ούτε ο φασισμός παίρνει πάντα ακραίες δικτατορικές μορφές. Φασισμός λέγεται το κοινωνικοπολιτικό καθεστώς των μικρομεσαίων, λέει ο Ντανιέλ Γκερέν, ο εγκυρότερος μελετητής του φασιστικού φαινομένου, κι αυτό είναι όλο από κοινωνικής απόψεως. Συνεπώς, είναι ανάγκη να ελέγχεται το Κέντρο γιατί εκτός απ' την κίνησή του προς τους δύο πόλους, τον δεξιό και τον αριστερό, μπορεί να εμφανιστεί και ως καθαρός και απροκάλυπτος φασισμός. Καταλαβαίνετε τώρα γιατί ο Κένεντυ ειδικότερα ενδιαφέρεται τόσο πολύ για τον έλεγχο του ελληνικού πολιτικού Κέντρου.

11. Η δημιουργία της Ένωσης Κέντρου

Είναι φυσικό η Αριστερά να προτιμάει το Κέντρο απ' τη Δεξιά. Το παλιότερο σύνθημα της Αριστεράς «τι Παπάγος, τι Πλαστήρας» είναι

πέρα για πέρα ηλίθιο. Μπορεί το Κέντρο να εγκυμονεί χιλίους κινδύνους, ο σημαντικότερος απ' τους οποίους είναι ο φασισμός, όμως μόνο από τούτη την αστείρευτη δεξαμενή θα μπορούσε η Αριστερά να αποσπάσει ψήφους προκειμένου να αυξήσει την εκλογική της δύναμη εφόσον, βέβαια, κάνει κοινοβουλευτική και όχι επαναστατική πολιτική. Έτσι κι αλλιώς άλλωστε, το Κέντρο είναι μια πανίσχυρη πολιτική δύναμη, με τον όγκο του και μόνο.

Η μεγάλη πλειοψηφία την εκλογικής βάσης δεν μπορεί παρά να είναι κεντρώα. Τα λεγόμενα αστικά καθεστώτα είναι μάλλον μικροαστικά παρά αστικά. Το θέμα είναι ποιος και με ποιον τρόπο θα μπορέσει να εκμεταλλευτεί πολιτικά τις κεντρώες πολιτικές δυνάμεις. Δεν χωρεί καμιά αμφιβολία πως οι μόνοι Έλληνες πολιτικοί που κατανόησαν απολύτως την αξία του Κέντρου σαν μια ισχυρή πολιτικοκοινωνική δύναμη είναι ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο γιος του Ανδρέας. Μόνο μ' αυτούς τους δύο το Κέντρο εμφανίστηκε σαν μια δυνατή, αυτόνομη πολιτική κίνηση.

Όμως η περίφημη Ένωση Κέντρου υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου είναι καθαρά και απροκάλυπτα αμερικάνικο δημιούργημα, και δεν καταλαβαίνω γιατί αυτό αποκρύπτεται τεχνηέντως, αφού η Ένωση Κέντρου αντιμετωπίστηκε εν τέλει και από την παραδοσιακή Αριστερά σαν ένα θετικό γεγονός. Και ήταν πράγματι σε σχέση με την εντελώς διεφθαρμένη ΕΡΕ των μεγάλων απατεώνων.

Τα πράγματα με την Ένωση Κέντρου, που εμφανίζεται το 1961, έχουν ως εξής. Η CIA εισηγείται στον Κένεντυ πως μόνο ο Γεώργιος Γρίβας θα μπορούσε να ενώσει τα πολλά κεντρώα κόμματα σε μια Ένωση. Ο Γρίβας είναι ο ένδοξος αρχηγός της ΕΟΚΑ αυτή την εποχή. Όμως ήταν και ο αρχηγός της Οργάνωσης Χ στη διάρκεια της κατοχής. Η οποία, ωστόσο, δε συνεργάστηκε με τους Γερμανούς. Σκοπός της ύπαρξής της ήταν ο συνεχής «ανταρτοπόλεμος» κατά των κομμουνιστών. Θα μπορούσε συνεπώς να θεωρηθεί κεντρώος ο Γρίβας. Όμως, έκαναν λάθος οι Αμερικανοί γιατί δεν πήραν υπ' όψιν το μίσος των ΕΑΜογενών κεντρικών για τον Γρίβα. Και διόρθωσαν το λάθος διαλύοντας την Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας του Γρίβα, που ζει μόνο δέκα μήνες και που την υποστηρίζει μόνο ο ηλιθιωδέστερος όλων των κεντρικών, ο Σοφοκλής Βενιζέλος.

Κατόπιν τούτου, τον Ιούνιο του 1961 έρχεται στην Αθήνα ο Αμερικανός υφυπουργός των εξωτερικών Μακ Γκη και με την εκκληχτική δραστηριότητα που αναπτύσσει καταφέρει να πείσει συντομότητα όλους τους φιλόδοξους ηγέτες των κεντρικών κομμάτων και αποκομμάτων πως έχουν υποχρέωση, για το καλό του τόπου και της Δημοκρατίας, ελληνικής και αμερικανικής, να ενωθούν υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου, τον αναμφισβήτητο ικανότερο κεντρώο πολιτικό. Και ούτω πως, με αμερικάνικη (κενεντιζική) επέμβαση δημιουργείται η θρυλική πλέον Ένωση Κέντρου, που θα παίξει αποφασιστικό ρόλο στα ελληνικά πολιτικά πράγματα, στριμώχνοντας άγρια τον Καραμανλή, που έχει χάσει την αμερικανική εύνοια επί Κένεντυ.

Το γεγονός πως η Ένωση Κέντρου είναι αμερικανικό (κενεντικό) δημιούργημα δεν αμφισβητήθηκε ποτέ, αλλά ούτε και προβλήθηκε ποτέ ιδιαίτερα, για ευνόητους λόγους. Θα θυγόταν η «υπερήφανη και ανεξάρτητη» ελληνική πολιτική και του Κέντρου.

12. Ο μαθητευόμενος μάγος

Ο συνήθως διορατικός Καραμανλής, στην προετοιμασία των εκλογών του 1961 άλλη μια φορά την πατάει αγρίως με τον εκλογικό νόμο που μαγεύριψε. Και που προέβλεπε ληλασία υπέρ του πρώτου κόμματος απ' όλα τα κόμματα, ενώ το εκλογικό νομοσχέδιο με το οποίο έγιναν οι προηγούμενες εκλογές του 1958 προέβλεπε ληλασία κυρίως απ' το τρίτο κόμμα. Στην αρχή ο Καραμανλής διάλεξε να κάνει τις εκλογές του 1961 με το πλειοψηφικό, προκειμένου να αναγκάσει τους κεντρικούς να συνεργαστούν με τους αριστερούς, ώστε να τους εκθέσει ως φιλοκομμουνιστές. Όμως, ο Γ. Παπανδρέου αντιδρά τόσο έξυπνα, τόσο γρήγορα και τόσο αποφασιστικά που πείθει τελικά τον βασιλιά πως η πόλωση που μαγεύριψε ο Καραμανλής θα ήταν καταστροφική για τον τόπο. Και έτσι επιλέχτηκε και πάλι μια μορφή ενισχυμένης αναλογικής, που δεν υποχρέωνε τα διασπασμένα προς το παρόν κεντρικά κόμματα να συνεργαστούν με την ΕΔΑ.

Όλα αυτά τα παζάρια γίνονται το καλοκαίρι του 1961 ενώ η Ένωση Κέντρου, που ο διορατικός Καραμανλής δεν την περίμενε, εμφανίζεται μόλις στις 19 Σεπτεμβρίου του 1961 προκειμένου να πάρει μέρος στις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου. Μέσα σε σαράντα μόνο μέρες η μεταστροφή του εκλογικού σώματος υπέρ της νεοσύστατης Ένωσης Κέντρου είναι κάτι το εκπληκτικό, ακόμα και για τους που την έφτιαξαν, ακόμα και για τους Αμερικανούς που την οργάνωσαν. Άλλη μια φορά ο ελληνικός λαός υπερβαίνει τους ηγέτες του.

Είναι φανερό πως οι Έλληνες μόνο τρομοκρατούμενοι και εξαπατούμενοι θα μπορούσαν να ψηφίζουν Δεξιά. Μια εξόχως μικροαστική χώρα σαν την Ελλάδα αποκλείεται να μην είναι κεντρικά. Κι αυτό το κατάλαβαν καλά μόνο δύο πολιτικοί, ο Γ. Παπανδρέου και ο Α. Γ. Παπανδρέου. Τώρα προσπαθεί και ο Κ. Μητσοτάκης να το παίξει κεντρικός.

Μπροστά στον πανικό που προκαλεί στον Καραμανλή η απροσδόκητη συσπείρωση των κεντρικών στην Ένωση Κέντρου, επισπεύδει τις εκλογές, που είχαν προγραμματιστεί για αργότερα, ώστε να μην έχει την ευκαιρία η Ένωση Κέντρου, που καλπάζει, να οργανωθεί καλύτερα. Αλλά και πάλι είναι φανερό πως το νεοσύστατο κόμμα πάει για πρώτο κόμμα, με τον εκλογικό νόμο που είχε γίνει πριν απ' την εμφάνισή του. Ο Καραμανλής βρίζεται στη δυσάρεστη θέση του μαθητευόμενου μάγου.

Όμως, το καλό το παλικάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι. Αφού το καλό το παλικάρι δεν μπορεί να βοηθήσει κοινοβουλευτικά τους εργολάβους που συνεχίζουν να τρών την αμερικανική βοήθεια, θα τους βοηθήσει

εξωκοινοβουλευτικά. Περιφρονώντας τους Αμερικανούς που θέλουν Κέντρο στην Ελλάδα (η ελληνική Δεξιά δεν καταλαβαίνει τίποτα από διεθνιστική δεξιά αλληλεγγύη, είναι σταθερά και μόνιμα κλεπτική και κομπραδορική), ο βασιλιάς διορίζει υπηρεσιακό πρωθυπουργό τον αρχηγό του στρατιωτικού οίκου, στρατηγό Κων. Δόβα, όχι τόσο για να κάνει εκλογές, όσο για να οργανώσει ένα γκαουστερικό εγχείρημα που θα μείνει στην ιστορία ως εκλογικό πραξικόπημα του 1961, ή αν προτιμάτε, ως εκλογές βίας και νοθείας. Αλλά τι βίας και τι νοθείας! Να σου σηκώνεται η τρίχα, ακόμα κι όταν είσαι φαλακρός. Νυν υπέρ πάντων ο αγών, όπως λεν οι «εθνικόφρονες» κάθε φορά που βλέπουν την κουτάλα να περνάει σε άλλους.

13. Ο «Περικλής» βγαίνει σεργιάνι

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1961, περισσότερο από έναν μήνα πριν απ' τις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου, η ΕΔΑ καταγγέλλει στη Βουλή την ύπαρξη ενός καλπονοθευτικού σχεδίου που δεν στηρίζεται μόνο στην παραδοσιακή καλπονοθεία αλλά και στη βία, κυρίως την ψυχολογική. Το εν λόγω σχέδιο που, φυσικά, έγινε για να σωθεί η πατρίδα απ' τους κομμουνιστές (να δούμε τώρα που δεν υπάρχουν κομμουνιστές πώς διάολο θα σώσουμε την πατρίδα), ονομάζεται «Περικλής». Βέβαια, δεν είναι η πρώτη φορά που γελοιοποιούνται οι αρχαίοι μας πρόγονοι, αλλά αυτή τη φορά ο ταλαίπωρος Περικλής θα πάθει των παθών του τον τάραχο απ' τον νέο Περικλή, γνωστό περισσότερο ως Καραμανλή, ή Τριανταφυλλίδη σύμφωνα με το «καλλιτεχνικό» του ψευδώνυμο.

Ο Γ. Παπανδρέου δεν δίνει και μεγάλη σημασία στις καταγγελίες της ΕΔΑ. Το σχέδιο αρχικά είχε σχεδιαστεί για να τρομοκρατήσει τους ψηφοφόρους της Αριστεράς, κι αυτό βολεύει και τον Παπανδρέου. Που, ούτε καν υποπεύεται πως, αυτούς που τελικά θα τρομοκρατήσει ο τρομοκράτης «Περικλής» είναι οι παραδοσιακά λιγότερο θαρραλέοι, οι κεντρικοί. Δηλαδή οι δικοί του ψηφοφόροι.

Τις δύο τελευταίες μέρες πριν απ' τις εκλογές, το σχέδιο «Περικλής» αρχίζει να εφαρμόζεται με αστραιαία ταχύτητα και στους οπαδούς της Ένωσης Κέντρου, με μια απλή διευκρίνιση για το ποιος πρόκειται να πάει εξορία. Το προσαρμοσμένο στη δίωξη της Αριστεράς σχέδιο, αυτό που κατήγγειλε η ΕΔΑ, είναι καταφατικά διατυπωμένο και στηρίζεται στην εύγλωττη προειδοποίηση: «Όποιος ψηφίσει ΕΔΑ θα πάει εξορία». Το τροποποιηθέν την τελευταία στιγμή σχέδιο είναι αρνητικά διατυπωμένο και στηρίζεται στην καθόλου πειστική κι ωστόσο αποτελεσματική όπως αποδείχτηκε προειδοποίηση: «Όποιος δεν ψηφίσει ΕΡΕ θα πάει εξορία».

Προκειμένου, λοιπόν, να μην παν εξορία οι χωρικοί ψηφίζουν φανερά και έξω απ' το παραβάν, ώστε να υπάρχουν μάρτυρες της νομιμοφροσύνης τους. Κάπου σφάλωσε το σχέδιο «Περικλής» της ΕΡΕ. Στον απέραντο τρόμο των Ελλήνων της υπαίθρου. Η ΕΡΕ δεν ήθελε, βέβαια, να ψηφίζουν έξω από το παραβάν οι τρομοκρατημένοι. Ήθελε και μυ-

στική την ψηφοφορία, και μυστική την ψυχολογική λειτουργία του τρόμου. Όμως, ήταν υπέρ το δέον μεγάλη η δόση του τρόμου που προέβλεπε η συνταγή, και η μαγιονέζα έκοψε. Αυτά παθαίνει όποιος δε γνωρίζει τίποτα από ψυχολογία της μάζας. Η μονίμως ανίκανη στα πάντα πλην της κλοπής Δεξιά, ούτε να τρομοκρατήσει σωστά δεν ξέρει. Νομίζει πως βρίσκεται ακόμα στην εποχή του εμφυλίου και ειδικότερα στην Επιτηρούμενη Ζώνη (τις παραμεθόριες βόρειες περιοχές), όπου, βέβαια η εκλογική «επιτυχία» της ΕΡΕ φτάνει περίπου στο 100%, όπως και στα στρατιωτικά τμήματα.

Και εκεί που όλα, μα όλα προμήνυαν θρίαμβο της Ένωσης Κέντρου, έλαβον: ΕΡΕ, 50,81% και 176 έδρες. Ένωση Κέντρου, 33,66% και 100 έδρες. ΕΔΑ, 14,63% και 24 έδρες. Η ΕΡΕ παίρνει 10% παραπάνω απ' τις προηγούμενες εκλογές. Και η ΕΔΑ χάνει 10% σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές. Βέβαια, αυτό το 10 % της ΕΔΑ δεν πάει στην ΕΡΕ. Πάει στο Κέντρο, ενώ απ' αυτό φεύγει προς την ΕΡΕ ένα 10%. Βλέπεις ο Περικλάκιος; Κατάφερε να μετατοπίσει το πολιτικό φάσμα δέκα κλικ δεξιά. Φτου σου, να μην αβασκαθείς, Περικλέτο.

14. Αι δύο ορφανά, η Βία και Νοθεία, ζητούν πατέρα

Η Ένωση Κέντρου υιοθέτησε τις καταγγελίες της ΕΔΑ για το σχέδιο «Περικλής» μετά τις εκλογές και αφού έφαγε τη φάλα. Πάντως, απ' τη στιγμή που ο Γ. Παπανδρέου προσυπογράφει την άποψη πως έγινε όντως νοθεία και ασκήθηκε πράγματι βία, μπαίνει για τα καλά στο παιχνίδι και κηρύσσει τον πρώτο «ανένδοτο αγώνα». (Θα υπάρξει και δεύτερος). Θα ήταν αδύνατο πλέον να βρεθεί ένας τρόπος συμβιβασμού με την ΕΡΕ για ένα κουκούλωμα της υπόθεσης, πάντα για το καλό της πατρίδας, όπως πάντα λέγεται εδώ η καταστροφή της πατρίδας.

Στο κόλπο «Περικλής» ήταν αναμειγμένη και η Φρειδερίκη, γνωστή και ως Φρειδεφρίκη, ή Φρύκη, σκέτα. Φυσικά, δεν θα ήταν δυνατό να λείψει και η CIA, παρά το γεγονός πως οι κενεντικοί της Αμερικής υποστηρίζουν τον Παπανδρέου. Η CIA έχει δικές της απόψεις για τις αμερικάνικες ημιαποικίες. Άλλωστε, έχει αρχίσει ήδη να προετοιμάζεται για τη δολοφονία του Αμερικανού προέδρου στη χώρα όπου την ιδιωτική πρωτοβουλία ασπάζονται και οι προεδρικοί δολοφόνοι.

Τα δικαστήρια, παρά τον στενό κορσέ που τους έχει φορέσει η Δεξιά, εκδίδουν 198 καταδικαστικές αποφάσεις κατά οργάνων της τάξεως και αξιωματικών του στρατού για βιοπραγίες και τραυματισμούς κατά τις εκλογές της βίας και νοθείας. Όχι πάντως για κείνη τη βία και τη νοθεία που δε συνοδεύονταν από βιαιοπραγίες και τραυματισμούς. Και μόνο ο αριθμός φτάνει και περισσεύει για να φανεί το μέγεθος της αναισχυντίας της ΕΡΕ. Όταν 198 θαρραλέοι τολμούν και μηνύουν τους τραμπούκους, όταν 198 δικαστήρια εκδίδουν καταδικαστικές αποφάσεις κατά οργάνων της τάξεως και αξιωματικών αυτή την εποχή, εύκολα συμπεραίνει κανείς το μέγεθος μιας βίας και μιας νοθείας αφρικανικού τύπου. Ο Γιάννης Κάτρης στο «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλά-

δα» διευκρινίζει πως η μεν βία ασκείται κυρίως στην ύπαιθρο χώρα, η δε αδερφούλα της η νοθεία στα αστικά κέντρα.

Μ' αυτά και μ' άλλα και όταν πια ο «Περικλής» ξεμασκαρεύεται εντελώς και κανείς δεν μπορεί να αποκρύψει την ύπαρξή του, η κυβέρνηση της ΕΡΕ, αγαναχτισμένη για τη μομφή που της προσάπτουν τόσο η ΕΔΑ όσο και η Ένωση Κέντρου, συγκροτεί ανακριτική επιτροπή υπό τον αντιστράτηγο Χαράλαμπο Λουκάκη. Ο οποίος, βέβαια, δεν έχει καμιά διάθεση να κάνει ζημιά ούτε στην κυβέρνηση ούτε στους συναδέλφους του. Ωστόσο το στρώμα βρώμας είναι τόσο παχύ, που ο Λουκάκης αποφαινεται πως τον «Περικλή» τον οργάνωσε μια μυστηριώδης Δευτεροβάθμιος Συντονιστική Επιτροπή από ανώτερα στελέχη της ΚΥΠ και του στρατού, υπό την επιστασία του αντιστράτηγου Β. Καρδαμάκη και του συνταγματάρχη, τότε, Οδυσσέα Αγγελή, του γνωστού αστέρα της κατοπινής χούντας. Πάντως, αυτοί οι καλοί κύριοι όλα τα κάνουν με ιδιωτική πρωτοβουλία! Και φυσικά για να αποσοβήσουν τον κλασικό πλέον κομμουνιστικό κίνδυνο.

Όταν αργότερα στη Βουλή ο Γ. Παπανδρέου, έχοντας στο χέρι το κείμενο του σχεδίου, απόξεξε πως ο «Περικλής» κάνει λόγο για εκλογές και όχι για κομμουνιστικό κίνδυνο, ο Καραμανλής θα πει πως η λέξη εκλογές μπήκε από λάθος του γραμματέα της επιτροπής. Κι όταν ο Παπανδρέου ρωτάει ποιος είναι αυτός ο ηλίθιος που δεν είναι σε θέση να ξεχωρίσει τις εκλογές απ' τον κομμουνιστικό κίνδυνο, ο Καραμανλής λέει, ο αντισυνταγματάρχης του πυροβολικού Γ. Παπαδόπουλος. Ο γνωστός.

15. Ένα-ένα-τέσσερα

Όταν η κυβέρνηση Παπανδρέου εκδιώχτηκε με το βασιλικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1965, η πρώτη δουλειά ενός δικαστικού συμβουλίου της στρατιωτικής δικαιοσύνης που συστάθηκε για τη δουλειά, ήταν να απαλλάξει από κάθε ευθύνη όλους τους αξιωματικούς που οργάνωσαν και εκτέλεσαν το σχέδιο «Περικλής». Η κλασική ελληνική ανευθυνότητα γίνεται πλέον και επίσημη πολιτική της κυβέρνησης των αποστατών, όπου ο σημερινός ανευθυνούπεύθυνος πρωθυπουργός της χώρας Κων. Μητσοτάκης θα παίξει σημαίνοντα ρόλο.

Μέχρι τότε, όμως, ο Γ. Παπανδρέου θα τους αλλάξει τα φώτα, που λέμε, και θα σβήσει όλα τα παλιά του ανομήματα τα εγγεγραμμένα στη συνείδηση του λαού. Ο οποίος θα τον ανακηρύξει περίπου ήρωα στη διάρκεια του πρώτου ανένδοτου, που θα συμπληρωθεί και μ' έναν δεύτερο, ακόμα πιο ανένδοτο, από την 15 Ιουλίου 1965 και μέχρι την εμφάνιση στο προσκήνιο των στρατιωτικών εκείνων, που επειδή κρατούν όπλα νομίζουν πως είναι οι καταλληλότεροι να κατατροπώσουν εκτός από τον εξωτερικό, και τον εσωτερικό εχθρό. (Δύσκολο να ξεχωρίσεις στην Ελλάδα τον εξωτερικό από τον εσωτερικό εχθρό).

Ο Γ. Παπανδρέου, κηρύσσοντας τον ανένδοτο, λέει μεταξύ άλλων: «Το εκλογικόν πραξικόπημα απετέλεσε εκτροπήν από το σύνταγμα και

τους νόμους. Το πολίτευμα, ενώ καθορίζεται εις το σύνταγμα ως βασιλευομένη δημοκρατία, έπαισε να είναι δημοκρατία και έμεινε μόνο βασιλευομένη. Η προστασία του συντάγματος ανήκει πλέον εις τους πολίτας βάσει του τελευταίου άρθρου του συντάγματος υπ' αριθ. 114». Και έτσι προέκυψε το σύνθημα ένα-ένα-τέσσερα, που θα δονεί την Αθήνα και την Ελλάδα από το 1961 μέχρι το 1967. Είναι το πιο πετυχημένο και το πιο διαρκές σύνθημα που ακούστηκε ποτέ σ' έναν τόπο που πάσχει από πληθωρισμό συνθημάτων.

Την διετία 1961-1963 η Ελλάδα μοιάζει να βρίσκεται σε προεπαναστατική περίοδο. Το θέμα είναι να καταλάβεις τι σόι επανάσταση κυφορείται. Έχουσα σχέση με το τελευταίο άρθρο του συντάγματος, που παροτρύνει το λαό να το υπερασπιστεί ή μήπως με την κατάργηση ολόκληρου του συντάγματος, φυσικά και του άρθρου 114, που ενοχλεί πάρα πολύ τους «σωτήρες» που θέλουν να σώσουν την Ελλάδα ολομόναχοι και χωρίς τη βοήθεια του λαού.

Στις διαδηλώσεις, τις συγκεντρώσεις και τις απεργίες που διαδέχονται η μία την άλλη αδιακόπως, οι βουλευτές τόσο της Ενώσεως Κέντρου όσο και της ΕΔΑ παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο, με συνέπεια να ξυλοφορτώνονται κι αυτοί από μια Αστυνομία που, όπως πάντα, κάνει το καθήκον της, όπως λέγεται εδώ η υπέρβαση καθήκοντος. Μόνο στη διαδήλωση της 20ής Απριλίου 1962, που είναι τρομερή, τραυματίζονται 15 βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου.

Ο Παπανδρέου τότε κόβει κάθε σχέση με το παλάτι. Τόσο ο ίδιος όσο και οι βουλευτές του δεν μετέχουν στις εορταστικές εκδηλώσεις για τα εξηκοστά γεννέθλια του βασιλιά Παύλου. Ούτε πηγαίνουν στη Βουλή τη μέρα που ο βασιλιάς εκφωνεί το λόγο του θρόνου. Απ' το ουδέτερο, αδρανές και νωθρό Κέντρο αναδύεται μία οιοειδή επαναστατική μάζα ικανή να σαρώσει τα πάντα. Φυσικά, οι οπαδοί της ΕΔΑ, έτσι που μπλέκονται με τους πολύ περισσότερους οπαδούς της Ενώσεως Κέντρου είναι αυτοί που δίνουν τον τόνο σε τούτη την ηρωική για τις μάζες εποχή.

16. Η πρόκληση των πριγκιπικών γάμων

Δεν είναι μόνο το εκλογικό πραξικόπημα της 29ης Οκτωβρίου 1961 που εξαγριώνει τις κεντρώες και τις αριστερές μάζες αυτόν τον καιρό, είναι και ο διακανονισμός της προίκας της πριγκίπισσας Σοφίας από την ελληνική Βουλή. Η οποία την 15η Μαρτίου 1962 αποφαίνεται πως ο Ισπανός πρίγκιπας Δον Χουάν Κάρλος δικαιούται τις 300.000 δολάρια που ζητάει προκειμένου να μας κάνει τη χάρη να παντρευτεί, αυτός ο διάδοχος του ισπανικού θρόνου, την πριγκίπισσά μας, που κινδυνεύει να μείνει πριγκιπική γεροντοκόρη, αν η μαμά δεν κινηθεί δραστήρια για να της βρει και γαμπρό και προίκα. Και τον μεν γαμπρό τον βρίσκει στην Ισπανία, την δε προίκα στην ελληνική Βουλή – δηλαδή στον ελληνικό λαό, για να ακριβολογούμε.

Και εντάξει η προίκα, τοιμέντο να γίνει προκειμένου να μη μείνει στο ράφι το κορίτσι. Αμ, τα 2.800.000 που στοίχισε ο «γάμος του αιώνα»,

όπως χαρακτηρίστηκε, και μάλιστα σε μια εποχή που στην Αθήνα γίνεται χαμός λόγω ανενδότης; Η Φρειδερίκη δεν είναι μόνο άπληστη και ακόρεστη, αλλά και προκλητική μέχρι εκεί που δεν πάει. Ο βασιλιάς Παύλος δεν μετέχει σ' όλα αυτά. Ούτε στα βασιλικά του καθήκοντα μετέχει. Ούτε στα συζυγικά του καθήκοντα μετέχει. Πουθενά δε μετέχει αυτός ο άνθρωπος. Είναι προσηλωμένος στο Θεό και προσεύχεται μέρα νύχτα για τη σωτηρία της βασιλικής ψυχής του, που θα πάει από βασιλικό καρκίνο στον βασιλικό παράδεισο σε ηλικία 62 ετών, το 1964, δυο χρόνια μετά το γάμο της κόρης του.

Στον εν λόγω ντούμπλεξ γάμο, που γίνεται στη μητρόπολη και τον καθολική εκκλησία της Αθήνας και που είναι ένα λαμπρό σόου, παίρνουν μέρος ως πρωταγωνιστές 32 εν ενεργεία βασιλιάδες και πρίγκιπες και 106 έκπτωτοι βασιλιάδες και πρίγκιπες. Μέχρι και ο διεκδικητής του θρόνου της... Βραζιλίας μας έρχεται! Ενώ απ' την Ισπανία κουβαλούνται ως κομπάρσοι 3.000 αριστοκράτες διαφόρων βαθμών.

Για τη διακόσμηση των δύο ναών, ορθοδόξου και καθολικού, χρειάζονται 80.000 γαρύφαλλα και τριαντάφυλλα. Κανείς δεν έμαθε πόσο στοίχισε η χρυσή άμαξα που πηγαίνει τη νύφη στην εκκλησία, ούτε πόσα ξοδεύτηκαν για να ντυθούν στα χρυσά τα έξι κατάλευκα άλογα που σέρνουν την άμαξα. Και βέβαια ποτέ κανείς δε θα μάθει πόσα συγκέντρωσε η Φρειδερίκη απ' τα «δωράκια» που κάνει στη νύφη όλος ο κόσμος. Τράπεζες, οργανισμοί, σχολεία, ορφανοτροφεία, γηροκομεία, βρεφονηπιακοί σταθμοί, ιδρύματα, οργανώσεις, συνδικάτα, εμπορικά επιμελητήρια, βιομηχανικά επιμελητήρια, εφοπλιστικοί σύλλογοι και ενώσεις, όλος ο κόσμος συνεισφέρει «αυθόρμητα».

Και σα να μη φτάνουν όλα αυτά τα σχετικά με το γάμο, η ελληνική Βουλή, την ίδια χρονιά (1962) αυξάνει τη βασιλική χορηγία από 384.000 σε 576.000 δολάρια (της εποχής, έτσι). Και μάλιστα χωρίς να κάνει απεργία ο βασιλιάς για να ζητήσει αύξηση. Θεσπίζεται επίσης για πρώτη φορά χορηγία και για τον διάδοχο Κωνσταντίνο, που έχει ανάγκες το παιδί τώρα που μεγάλωσε, από 82.600 δολάρια το χρόνο. Είναι το χαρτζιλίκι του. Όλα αυτά αφορολόγητα. Και όλα τα, διά το παλάτιον εκ του εξωτερικού εισαγόμενα, ατελώνιστα. Αναρωτιέται κανείς πώς γίνεται να συμβαίνουν όλα αυτά με την επικύρωση μιας Βουλής που προήλθε από εκλογές βίας και νοθείας, σε μια εποχή που η Ελλάδα βράζει. Οι παλατιανοί δεν είναι μόνο προκλητικοί, είναι και ανόητοι.

17. Το Βασιλικό Ίδρυμα

Ο Επαμεινώνδας Μαυρομάτης στο βιβλίο του «Πολιτική Ιστορία» γράφει: Το 1894 η κυβέρνηση Χαριλάου Τρικούπη παραιτήθηκε διότι ο βασιλιάς Γεώργιος Α' κερδοσκοπούσε επί του εθνικού δανείου, επί του οποίου διεξήγοντο διαπραγματεύσεις στο Λονδίνο. Οι χρηματομεσίτες ανεβοκατέβαιναν αδιάκοπα τις σκάλες των ανακτόρων για να συμβουλευθούν το βασιλιά για το πώς πρέπει να επενδύσει επικερδέστερα τα κλοπιμαία.

Θέλω να πω πως γενικά τα ανάκτορα, και όχι μόνο τα ελληνικά, δεν είναι παρά μια κερδοσκοπική επιχείρηση. Όλοι οι βασιλιάδες είναι καλοί επιχειρηματίες, αλλά η βασίλισσα Φρειδερίκη παραήταν, η άτιμη. Και τι δεν έκανε αυτή η σατανική γυναίκα για να αυξήσει τον πλούτο της Ανωνύμου Βασιλικής Εταιρείας. Η κύρια πηγή βασιλικών εσόδων ήταν το περίφημο τότε Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα. Η λέξη «εθνικό» στην επωνυμία είναι, βέβαια, περιττή, αλλά περιττή είναι και η λέξη «ίδρυμα». Ένας πιο σωστός τίτλος θα ήταν: Βασιλική Εταιρεία διά την Καταλήστευσιν του Ελληνικού Λαού.

Το εν λόγω Ίδρυμα είχε πολλά παρακλάδια, κάτι σα θυγατρικές εταιρείες, ας πούμε. Ιδού μερικά: Βασιλική Πρόνοια, Ίδρυμα Προικοδοτήσεως Απόρων Κορασίδων (που το έκανε διάσημο ο Μέντης Μποσταντζόγλου, γνωστός περισσότερο ως Μποστ), Έρανος Βορείων Επαρχιών. Το Βασιλικό Ίδρυμα ιδρύθηκε το 1946, τον πρώτο χρόνο του εμφυλίου πολέμου, από την βασίλισσα Φρειδερίκη και τους παλατιανούς, των βασιλικών επιβητόρων της και επιβητόρων του ελληνικού λαού μη εξαιρουμένων. Ήταν ο τρόπος που βρήκαν αυτοί οι καλοί πατριώτες να βοηθήσουν την πατρίδα βοηθώντας τον εαυτό τους, σύμφωνα με την πάγια συνήθεια κάθε καλού «εθνικόφρονος» που αν δεν βοηθήσει το πορτοφόλι του βοηθώντας την πατρίδα, χάνει κάθε ενδιαφέρον για την πατρίδα.

Προσέξτε τώρα, εσείς οι καπνιστές, να δείτε πώς συγκεντρώθηκαν τα πρώτα κεφάλαια για την ίδρυση του εν λόγω Ιδρύματος, κι αν θέλετε πείτε πως η βασίλισσα δε νοιαζόταν για την υγεία σας. Λοιπόν, μέχρι το 1946 κάθε πακέτο είχε 22 τσιγάρα. Σήμερα έχει είκοσι. Τα δύο τα αφαιρέσει τότε η καλή βασίλισσα για να τα δώσει στους στρατιώτες του Εθνικού Στρατού. Καλά έκανε, θα πείτε. Ναι, αλλά όταν τέλειωσε ο εμφύλιος δεν τα ξανάβαλε στη θέση τους. Το αντίτιμό τους συνέχιζε να αφαιρείται από τις καπνοβιομηχανίες και να πηγαίνει υπέρ του Βασιλικού Ιδρύματος. Λίγο μετά, το ίδιο κόλπο εφαρμόστηκε και στα εισιτήρια των κινηματογράφων.

Αλλά τα μεγάλα κέρδη έρχονταν απ' τα εισαγόμενα αυτοκίνητα με την «εισφορά υπέρ του Ιδρύματος της βασιλίσσης». Που κανείς δεν το ελέγχει. Μόνο η βασίλισσα Φρειδερίκη. Η οποία, ένα μέρος των εσόδων το δίνει, βέβαια, υπέρ των σκοπών που αναγράφονται στο καταστατικό του Ιδρύματος, αλλά ένα άλλο, κανείς δεν ξέρει ποιο ακριβώς, πάει κατ' ευθείαν στη βασιλική τσέπη. Η χούντα, μετά την εκδίωξη του βασιλιά (έκανε και κάποια καλά η χούντα, η αλήθεια να λέγεται) υπολόγισε πως τα ετήσια έσοδα του Ιδρύματος ήταν 600.000.000 δραχμές της εποχής εκείνης. Και να σκεφτείς πως εκτός από «εθνικόφρονες», υπάρχουν και «βασιλόφρονες» σε τούτον τον τόπο. Βλακεία ντουμπλ φας.

18. Η καταδίκη της «Αθηναϊκής»

Η συνεχής δυναμική παρενόχληση του Κων. Καραμανλή από τον Γ. Παπανδρέου κάνει τη ζωή του πολύ δύσκολη. Ο πρώτος ανένδοτος απο-

δίδει. Ο λαός αρχίζει να καταλαβαίνει πως πηγή κάθε ανωμαλίας είναι το παλάτι. Που το διακοσμεί ο βασιλιάς Παύλος και το διοικεί η βασιλική σύζυγος Φρειδερίκη. Που καταχρηστικά και λανθασμένα ονομάζεται βασίλισσα, αν και κατ' ουσίαν αυτή είναι η βασίλισσα, όπως λέγεται ο θηλυκός βασιλιάς και όχι η σύζυγος του βασιλιά.

Όμως, η ξένη βασίλισσα αυτό που κυρίως κάνει είναι να προίσταται μιας καμαρίλας ντόπιων κοπρόσκυλων. Η κακοδαιμονία δεν προέρχεται απ' το γεγονός πως οι Έλληνες βασιλείς δεν είναι Έλληνες, αλλά απ' τους Έλληνες απατεώνες που θα χρησιμοποιούσαν το ίδιο επιδέξια οποιονδήποτε βασιλιά, οποιασδήποτε καταγωγής. Το Παλάτι είναι θεσμός, δεν είναι τόπος κατοικίας του βασιλιά ούτε ξενοδοχείο που φιλοξενεί έναν ξένο βασιλιά. Αυτό σημαίνει πως τα πράγματα θ' αλλάξουν όχι όταν ο κακός βασιλιάς αντικατασταθεί μ' έναν καλό, όπως πίστευε ο Βενιζέλος, αλλά όταν καταργηθεί ο θεσμός της βασιλείας, όπως αρχίζει να πιστεύει τώρα ο Γ. Παπανδρέου, χωρίς ωστόσο να τολμά να βάλει θέμα κατάργησης της μοναρχίας.

Πάντως, για πρώτη φορά στην ιστορία της ελληνικής μοναρχίας ένας πολιτικός, ο Γ. Παπανδρέου, λέει καθαρά το 1962 πως ο βασιλιάς ταυτίζεται με μια παράνομη κυβέρνηση, που είναι τέτοια γιατί προήλθε από εκλογές βίας και νοθείας. Μ' άλλα λόγια, παράνομος είναι κι ο βασιλιάς!

Το πράγμα μοιάζει με κήρυξη πολέμου κατά του Παλατιού, κι αυτό φαίνεται καθαρά απ' τη δίκη της εφημερίδας «Αθηναϊκή» που ελέγχεται από τον Γ. Παπανδρέου. Ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας Παπαγεωργίου είναι πιστός του φίλος. Το 1962 η εν λόγω εφημερίδα κάνει ένα εντελώς εκπληκτικό ρεπορτάζ, που όμως δε θα δει το φως της δημοσιότητας τότε, διότι η τυπωμένη εφημερίδα θα κατασχεθεί επί του πιεστηρίου πριν προλάβει να κυκλοφορήσει. Ήδη ο Καραμανλής υποδεικνύει μεθόδους δράσης στη χούντα που ετοιμάζεται.

Τα πράγματα έγιναν ως εξής. Η εφημερίδα είχε στείλει έναν πεπειραμένο δημοσιογράφο στο Μπρούνσβικ της Γερμανίας, όπου ζούσε η δούκισσα Βικτώρια-Λουίζα, έρημη και εγκαταλειμμένη απ' την προκομμένη κόρη της και το ναζιστή γιο της, εξίσου ναζιστή με τη Φρειδερίκη, άλλωστε, που ήταν μέλος της χιτλερικής νεολαίας. Η εν λόγω δούκισσα είπε στο δημοσιογράφο, όταν τη ρώτησε πώς γίνεται αυτή, η μητέρα της «Ελληνίδας» βασίλισσας, να ζει σε τόσο άθλιες συνθήκες, ότι η κόρη της ακριβώς ήταν αυτή που ενήργησε να την ξωπετάξουν απ' τα ανάκτορα του Αννόβερου και σχεδόν να την καταδικάσουν στον εξαστεία θάνατο.

Ο Παπανδρέου ξέρει τι κάνει όταν ετοιμάζεται να βγάλει στη δημοσιότητα αυτή τη μελοδραματική ιστορία. Χτυπάει ένα καμπανάκι για να το ακούσει η «κουφή» βασίλισσα και να σταματήσει να μαζεύει γύρω της όλα εκείνα τα καθάρματα που εκτός από «εθνικόφρονες» το παίζουν και «βασιλόφρονες» ίσα ίσα για να ρημάζουν ανετότερα τον τόπο καλυμμένοι απ' τη βασίλισσα.

Ο εκδότης καταδικάζεται σε έξι μήνες φυλακή και η εφημερίδα στε-

ρείται την ατέλεια χάρτου για τέσσερις μήνες. Τώρα ο Παπανδρέου ξέρει πόσο ευάλωτη είναι στο βάθος η πανίσχυρη βασίλισσα και φρικαλέα κόρη.

19. Βία και νοθεία με πατέντα

Το Μάρτιο του 1962 όλοι πια ξέρουν πως ο Καραμανλής δύσκολα θα κρατηθεί στην εξουσία. Η βία και η νοθεία, που του χάρισε την «πλειοψηφία» στις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου 1961 αποδεικνύεται και δικαστικά. Το εκλογοδικείο ακυρώνει τις εκλογές σε τέσσερα εκλογικά τμήματα της Θεσσαλονίκης και δεκατέσσερα του νομού Φθιώτιδος με το σαφέστατο αιτιολογικό πως σ' αυτά τα τμήματα ασκήθηκε αποδεδειγμένα βία. Γίνονται, λοιπόν, επαναληπτικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη και η ΕΡΕ χάνει το 20% τις εκλογικής της δύναμης που μόλις είχε αποκτήσει λίγους μήνες πριν. Λίγο μετά γίνονται επαναληπτικές εκλογές και στη Φθιώτιδα και η ΕΡΕ χάνει το 29,2% της εκλογικής της δύναμης που μόλις είχε αποκτήσει λίγους μήνες πριν.

Δύο είναι οι πιθανές ερμηνείες αυτής της άκρως εντυπωσιακής πτώσης της εκλογικής της δύναμης. Είτε το 20% των Θεσσαλονικέων και το 30% περίπου των Φθιωτών εγκατέλειψαν το κόμμα τους μέσα σε πέντε μήνες είτε οι καρποί της βίας και της νοθείας κυμαίνονταν από το 20 μέχρι το 30% των ψήφων. Η ΕΡΕ δε δέχεται ούτε τη μία, ούτε την άλλη εκδοχή. Ούτε πρότεινε μια τρίτη. Διότι, απλούστατα, δεν υπάρχει τρίτη. Βέβαια, προκειμένου να παρακάμψει τη μομφή θα μπορούσε να πει πως την εγκατέλειψαν οι οπαδοί της και να ζητήσει ξανά εκλογές. Όμως, σε μια τέτοια περίπτωση αφενός θα έχανε στα σίγουρα την κουτάλα και αφετέρου θα πήγαινε τζάμπα τόσοσ κόπος και τόση βία για μια νοθεία εκτός των λελογισμένων ελληνικών ορίων. Που κρίθηκε απολύτως αναγκαία και από τον Καραμανλή, και από τη CIA, και από τη Φρειδερίκη, προκειμένου να αποσοβηθεί ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» που χρησιμοποιούσαν χρόνια ατέλειωτα σαν κόλλα με την οποία κολλούσαν την κουτάλα στο δεξιό χέρι μιας Δεξιάς που στο αριστερό της χέρι κρατάει μόνιμα το ομοίωμα του αγάλματος της ελευθερίας που υπάρχει στο λιμάνι της Νέας Υόρκης.

Και δεν είναι που έγινε ρεζίλι ο Καραμανλής με την δικαστική επιβεβαίωση της εκλογικής βίας και νοθείας. Αυτός μαθημένος ήταν. Είναι που έγινε ρεντίκολο ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα Έλις Μπριγκς, που μετά τις εκλογές της μεγάλης καραμανλικής βίας και της αναίσχυνης ΕΡΕτικής νοθείας είχε πει πως γνησιότερες και δημοκρατικότερες εκλογές δεν είχαν γίνει ποτέ στην Ελλάδα! Ε, τι του λες. Κανονικά θάπρεπε να του πεις, άντε στο σπίτι σου, κύριε! Αλλά πώς να του το πεις όταν κρέμεσαι από την αμερικάνικη βοήθεια; Βοηθείστε την ανάπηρη Ψωροκόσταινα! Μην τη βλέπετε έτσι, έχει ενδόξους προγόνους! Είναι ευγενικής καταγωγής κι ας μην της φαίνεται. Απόδειξη ο Μακεδών Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο κατ' ευθείαν απόγονος του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Σήμερα είναι πολύ καλός δημοκράτης, ο εν λόγω καλός κύριος. Τότε, όμως; Τότε που άφησε τον Αμερικανό πρεσβευτή να λέει πως δημοκρατικότερες εκλογές δεν έγιναν ποτέ στην Ελλάδα; Ευτυχώς που ο ελληνικός λαός δεν έχει μνήμη. Έχει μόνο φαντασία. Τόση, όση χρειάζεται για να φαντάζεται τους ενδόξους προγόνους του. Στο όνομα των οποίων οι ηγέτες του ασκούν βία και νοθεία, κάθε φορά που βλέπουν την κουτάλα να τους φεύγει απ' το χέρι, οπότε θυμούνται ξαφνικά τον Πλάτωνα και όλους τους άλλους.

20. Μπέτυ Αμπατιέλου

Η λεγόμενη «δεύτερη καραμανλική περίοδος» (απ' το 1974 και μετά) κατάπτε και εξαφάνισε την πρώτη. Όμως, ο Καραμανλής κρίθηκε σαν πολιτικός την πρώτη περίοδο. Γιατί τη δεύτερη δεν είναι ακριβώς πολιτικός, είναι εθνάρχης, όπως λέγονται εδώ οι πολιτικοί που κατάφεραν να εξασφαλίσουν το απυρόβλητο διά της αγάπης του λαού. Που άπαξ και σ' αγαπήσει, σώθηκες. Μπορείς πια να ασχημονείς όπως εκείνος ο νταβατζής που γίνεται απολύτως αναγκαίος στην «προστατευόμενη» του. Νταβατζηλίκι μας πουλάν, φίλοι μου, θα το καταλάβετε καμιά φορά;

Νταβατζηλίκι πουλούσε και η Φρειδερίκη. Που όμως τον Απρίλη του 1963 μια θαρραλέα Ελληνοαγγλίδα, ονόματι Μπέτυ Αμπατιέλου-Μπάρτλετ της χώνει ένα τέτοιο παλούκι στον βασιλικό πισινό, που ούτε ο Καραμανλής δεν μπόρεσε να της το βγάλει. Πάει, που λέτε, η Φρειδερίκη στο Λονδίνο παρέα με την κορούλα της την Ειρήνη στους γάμους της πριγκίπισσας Αλεξάνδρας του Κεντ. Βγαίνοντας μια μέρα απ' το βασιλικό ξενοδοχείο, η Μπέτυ Αμπατιέλου, η Αγγλίδα σύζυγος του συνδικαλιστή Αντώνη Αμπατιέλου, την αρπάζει απ' τους ώμους, την ταρακουνάει γερά και της δίνει μια στο καλάμι. Κάνε κάτι, μωρή σκρόφα, της λέει (περίπου) για να βγει ο άντρας μου απ' τη φυλακή, όπου τον κρατάτε 16 χρόνια τώρα!

Χαμός! Η Αγγλία, η Ελλάδα και η Ευρώπη ολόκληρη αναστατώνονται. Μια κοινή θνητή κλωτσάει μια βασίλισσα! Χαμός, σας λέω! Συναγερμός σε Ελλάδα και Αγγλία. Πριν από το απονενομημένο διάβημά της, η Μπέτυ είχε ζητήσει ακρόαση απ' τη βασίλισσα. Που διά του υπασπιστού της την απολέμει σκαιότατα. Μετά το απονενομημένο διάβημά της, ζητάει ακρόαση απ' τη βασίλισσα Ελισσάβετ. Η οποία και τη δέχεται αμέσως. Αφενός για να κάνει επίδειξη αγγλικών δημοκρατικών βασιλικών φρονημάτων και αφετέρου για να πει στην «Ελληνίδα» συνάδελφό της, εμμέσως πλην σαφώς, πως μ' αυτά που κάνει σύντομα θα χάσει την κορώνα, αν όχι και το ξερό κεφάλι πάνω στο οποίο στηρίζεται η κορώνα.

Και σα να μην έφτανε η βασίλισσα της Αγγλίας, έρχονται και οι Άγγλοι δικαστές να εκλαϊκεύσουν το αγγλικό βασιλικό μάθημα δημοκρατικής συμπεριφοράς. Ιδού το σκεπτικό με το οποίο ένα αγγλικό δικαστήριο αθώνει έναν νεαρό Κύπριο, που πήρε μέρος δίπλα στην Α-

μπατιέλου στις διαδηλώσεις κατά της Φρειδερίκης, που συνεχίζονται όσον καιρό βρίσκεται στο Λονδίνο: «Οποιοσδήποτε πολίτης μπορεί όχι μόνο να απευθύνει το λόγο προς μία βασίλισσα, αλλά και να εκφράζει τις γνώμες του για αυτήν με πινακίδες, έστω κι αν αυτές οι γνώμες είναι δυσάρεστες για τη βασίλισσα. Σε μια χώρα στην οποία υπάρχει πλήρης ελευθερία λόγου η πράξη του κατηγορουμένου δεν συνιστά αδίκημα. Ως εκ τούτου, ο κατηγορούμενος κηρύσσεται αθώος». Κόκκαλο και η βασίλισσα, και οι παλατιανοί, και ο Καραμανλής κι όλα τα κοπρόσκυλα γύρω τους.

Αλλά δεν θα το καταλιούν. Εικοσιτρείς μέρες μετά τα επεισόδια του Λονδίνου, ο Γρηγόρης Λαμπράκης δολοφονείται στη Θεσσαλονίκη. Αφορμή αλλά όχι αιτία ήταν το ότι πήγε στο Λονδίνο να συμπαρασταθεί στην Αμπατιέλου! Τη δολοφονία διέταξε μάλλον η βασίλισσα, σίγουρα ερήμην του Καραμανλή, που τώρα θα συγκρουστεί άγρια μαζί της, αυτός ο παλιός καλός φίλος.

21. Γρηγόρης Λαμπράκης

Γιατί το μονίμως δολοφονικό ελληνικό παρακράτος της Δεξιάς διάλεξε για θύμα τον Γρηγόρη Λαμπράκη κι όχι κάποιον περισσότερο αριστερό, ας το πούμε έτσι; Ο Λαμπράκης δεν ήταν κομμουνιστής. Ούτε καν ΕΔΑίτης. Εξελέγη βουλευτής ως ανεξάρτητος, συνεργαζόμενος με την ΕΔΑ. Τούτη η ανεξαρτησία τον έφαγε. Σου λεν τα κοπρόσκυλα: Τους δεδηλωμένα αριστερούς τους έχουμε που τους έχουμε στο χέρι. Έτσι κι αλλιώς, άλλωστε, δεν θα πάψει να υπάρχει μια κάποια Αριστερά. Το θέμα, λοιπόν, δεν είναι η Αριστερά καθεαυτή, αλλά η ανακοπή του ρεύματος που κινείται απ' το Κέντρο προς την Αριστερά. Μ' άλλα λόγια, η τρομοκρατία πρέπει να ασκηθεί προς τα κεντροαριστερά προκειμένου οι κεντροαριστεροί να καθηλωθούν στο Κέντρο για να κινηθούν εν καιρώ προς τα Δεξιά και όχι προς τα Αριστερά. Η επιλογή, λοιπόν, του Λαμπράκη σαν στόχου ήταν μία τέλεια επιλογή της CIA. Λεω της CIA γιατί οι εν Ελλάδι κρατικοπαρακρατικοί ταύροι θα ήταν δύσκολο να ερεθιστούν από πανί που δεν είναι ακριβώς κόκκινο. Άλλωστε, αυτό που κυρίως ενοχλεί τη Δεξιά είναι οι εκτός Δεξιάς τίμιοι άνθρωποι, αυτοί που στρατεύονται στην Αριστερά για λόγους ηθικούς μάλλον παρά ιδεολογικούς. Ένας απ' αυτούς ήταν ο υπερδραστήριος Γρηγόρης Λαμπράκης, δέκατο τέταρτο παιδί μιας φτωχής αγροτικής οικογένειας από το χωριό Κερασίτσα της Σπάρτης, που είχε δεκαοχτώ παιδιά παρακαλώ, πράγμα το οποίο κατά πάσα πιθανότητα αποτελεί πανελλήνιο, ίσως και ευρωπαϊκό ρεκόρ γονιμότητας.

Αυτός ο πολλαπλά προικισμένος άνθρωπος σπούδασε ιατρική με χίλια βάσανα και έφτασε να γίνει υφηγητής στην ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας. Εκτός αυτού, αυτός ο ψηλός και ευκίνητος άνδρας ήταν ένας θαυμάσιος αθλητής. Για 15 χρόνια διατήρησε τον τίτλο του βαλκανιονίκη στο άλμα σε μήκος.

Όπως ο κάθε βολεψιματίας Έλληνας, θάπρεπε να αρχεστεί κι αυ-

τός σ' αυτά που του πρόσφερε η μαμά Ελλάς και η καλή του τύχη, και να ενσωματωθεί όμορφα και καλά στο σύστημα, όπως κάθε καλός νοικοκύρης που «κοιτάει τη δουλειά του», πράγμα που τον εμποδίζει να κοιτάξει πέρα απ' τη μύτη του. Όμως, ο Λαμπράκης ήξερε τι σημαίνει φτώχεια, ήξερε τι σημαίνει αγώνας για τη ζωή, ήξερε πως οι ικανοί και ταλαντούχοι άνθρωποι μπορούν κάλλιστα να εξαφανιστούν μέσα σ' ένα κοινωνικό σύστημα όπου κυριαρχούν κατ' αρχήν αυτοί που εκτινάσσονται στην πρώτη γραμμή χάρη στο χρήμα.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ο μετριοπαθής Λαμπράκης στρατεύτηκε σ' αυτό που ονομάζουμε «ευρύτερη Αριστερά». Φανατικός θιασώτης της παγκόσμιας ειρήνης, τούτος ο γιατρός-αθλητής, ήταν ο μόνος που κατάφερε να διασπάσει τον κλοιό των τανκς και να φτάσει στην Αθήνα σε μια μαραθώνια πορεία για την ειρήνη που ξεκίνησε από τον τύμβο του Μαραθώνα.

Πριν αρχίσει η πορεία είχε δηλώσει λακωνικά, ως γνήσιος Λάκων, στους δημοσιογράφους που τον ρώτησαν γιατί παίρνει μέρος σε μια πορεία που την οργανώνουν οι «κομμουνιστές» (δηλαδή η ΕΔΑ): Μακάριοι οι ειρηνοποιοί, ότι αυτοί υιοί Θεού κληθήσονται. Άλλωστε, με την ιδιότητα του ειρηνοποιού πήγε στο Λονδίνο για να βοηθήσει την Αμπατιέλου. Ο Λαμπράκης, λοιπόν, για όλους αυτούς τους λόγους, έπρεπε να πεθάνει προς παραδειγματισμό των καλών νοικοκυραίων που λέγαμε.

22. Η δολοφονία του Λαμπράκη

Θεσσαλονίκη, 22 Μαΐου 1963. Ο Γρηγόρης Λαμπράκης είναι ο κύριος ομιλητής σε μια συγκέντρωση σε κλειστό χώρο που οργανώνουν οι «Φίλοι της Ειρήνης», μία οργάνωση φιλοαριστερή, καθοδηγούμενη από την ΕΔΑ – απ' το ΚΚΕ, για αυτούς που δεν είναι σε θέση να ξεχωρίσουν τους κομμουνιστές απ' τους σοσιαλιστές και τους σοσιαλιστές απ' τους αριστερούς γενικότερα.

Καθώς ο Λαμπράκης μπαίνει στην αίθουσα, κάποιος τον χτυπάει με ρόπαλο στο κεφάλι. Τρεκλίζει, κάνει να πέσει, αλλά τελικά βγάζει το λόγο μέσα σ' έναν ορυμαγδό απ' τα ουρλιαχτά των «αντιφρονούντων» που έχουν συγκεντρωθεί έξω στο δρόμο.

Γιατί αντιφρονούν οι «αντιφρονούντες»; Μα, διότι δεν είναι σε θέση να φρονίσουν καν. Τους είπαν πως πρέπει να παν να αποδοκιμάσουν τον Λαμπράκη και πήγαν, για να βγάλουν και κανένα μεροκάματο, πληρωμένο απ' τα μυστικά κονδύλια. Εύκολα βρίσκεις τραμπούκους σε τούτη τη χώρα των λιμασμένων.

Το ξενοδοχείο που έμενε ο Λαμπράκης ήταν κοντά, και τελειώνοντας την ομιλία του είπε να πάει εκεί μόνος του, με τα πόδια. Διασχίζοντας το δρόμο, ένα τρίκυκλο, που θα περάσει στην ιστορία του εγκλήματος, πέφτει απάνω του με δύναμη και τον ανατρέπει, αλλά δεν τον σκοτώνει. Τότε, ο ένας απ' τους δύο επιβαίνοντες του τρικύκλου, ονόματι Εμμανουήλ Εμμανουηλίδης, του δίνει μια μ' έναν λοστό και του σπάει το κρανίο. Ο οδηγός του τρικύκλου ονομάζεται Σπύρος Γκοτσαμάνης. Κι

αυτός που πηδάει πάνω στο τρίκυκλο, που αναπτύσσει ταχύτητα και πάει να εξαφανιστεί, ονομάζεται Εμμανουήλ Χατζηαποστόλου. Χωρίς τον εκπληκτικό αυτόν άνθρωπο, που σαλπάρει πάνω στην καρότσα του κινούμενου τρικύκλου και πιάνοντας απ' το λαιμό και τους δύο δολοφόνους τους ακινητοποιεί ενώ το τρίκυκλο συνεχίζει την πορεία του με ζιζακ, δεν θα ξέραμε σήμερα ποιοι σκότωσαν το Λαμπράκη και το περιστατικό θα εμφανιζόταν σαν τροχαίο δυστύχημα, όπως κι εκείνο στο οποίο σκοτώθηκε, δηλαδή δολοφονήθηκε το 1957, ο εκ Τρικάλων καταγόμενος στρατιωτικός αρχηγός του ΕΛΑΣ, στρατηγός Στέφανος Σαράφης.

Θα αναρωτηθείτε ίσως, γιατί οι οργανωτές της δολοφονίας προτίμησαν το ελαφρύ τρίκυκλο απ' το βαρύ αυτοκίνητο, ώστε η δολοφονία να σερβιριστεί ανετότερα ως δυστύχημα. Δεν χρησιμοποίησαν αυτοκίνητο, για δύο λόγους. Πρώτον γιατί δεν θα μπορούσε να αναπτύξει ταχύτητα μέσα στο πλήθος των ομοφρονούντων και των αντιφρονούντων, που είχε συγκεντρωθεί εκείνη τη μέρα σε κείνο το μέρος, και δεύτερον διότι αν πηδήξεις από αυτοκίνητο για να αποσώσεις το θύμα σου θα σε επισημάνουν αμέσως. Ενώ κανείς δεν θα υπολειτουργεί, μέσα στην αναμπουμπούλα, πως ο δολοφόνος χτύπησε μέσα από τρίκυκλο και όλοι θα τον ψάχνουν ανάμεσα στους πεζούς, τη στιγμή που εκείνος θα απομακρύνεται με την άνεσή του με το τρίκυκλο. Και μόνο η χρήση τρικύκλου απ' τους κομάντος του παρακράτους φτάνει και περισσεύει για να φανεί πως κάποιος σχεδίασαν άψογα τη δολοφονία. Πού να ξέρουν, οι επιτελείς του εγκλήματος, πως θα βρεθεί ένας παράτολμος άνθρωπος, ονόματι Χατζηαποστόλου, που θα πηδήξει πάνω στο τρίκυκλο και θα χαλάσει το σχέδιο.

Συμβουλή προς υποψήφιους δολοφόνους: Σε ανάλογες περιπτώσεις, προτιμάτε το περίστροφο με σιγαστήρα και πυροβολείτε εξ επαφής. Το τρίκυκλο αποδείχτηκε ανεπαρκές όπλο.

23. Η απόπειρα κατά του Τσαρουχά

Στον τόπο της δολοφονίας του Λαμπράκη βρισκόταν ισχυρή αστυνομική δύναμη για να επιβάλει την τάξη, όπως λέγεται αλλιώς στην Ελλάδα η αταξία. Σχεδόν δίπλα στο σημείο όπου έπεσε με σπασμένο το κεφάλι ο Λαμπράκης στεκόταν ο γενικός επιθεωρητής χωροφυλακής Βορείου Ελλάδος, υποστράτηγος Κωνσταντίνος Μήτσου. Εκεί κοντά, βρισκόταν και ο διευθυντής της αστυνομίας Θεσσαλονίκης Ευθύμιος Καμουτσής. Είδαν το έγκλημα. Όμως, δεν βρίσκονταν εκεί για να πιάνουν δολοφόνους. Βρίσκονταν εκεί για να τους ευκολύνουν. Αυτό το τρομερό έγκλημα δεν το οργάνωσε το παρακράτος, αλλά το κράτος.

Έτσι κι αλλιώς, το παρακράτος ποτέ δεν είναι αυτόνομο, αφού είναι πάντα η ουρά του κράτους. Κι αν απ' το ελληνικό κράτος κόψει την ουρά, πάει, το κατέστρεψες. Το ελληνικό παρακράτος είναι πάντα, ακόμα και σήμερα, το σταθερό θεμέλιο του ελληνικού κράτους. Άλλωστε, και οι κρατικοί, παρακρατικοί είναι κατ' ουσίαν. Δεν υπάρχουν όρια

ανάμεσα στο ελληνικό κράτος και το ελληνικό παρακράτος. Το ένα μπαίνει μέσα στο άλλο, όπως το φως στην πρίζα. Κι έτσι, αποκαθίσταται το κύκλωμα. Που όμως κάθε τόσο βραχυκλώνεται εξαιτίας του επαγωγικού ρεύματος που δημιουργεί το χωμένο μέσα στο κράτος, παρακράτος. Οι λούμπεν Γκοτζαμάνης και Εμμανουηλίδης και οι ανώτεροι αξιωματικοί της χωροφυλακής Μήτσου και Καμουτσής είναι συνάδελφοι, κατ' ουσίαν. Ο Λαμπράκης χαροπάλευε τέσσερις μέρες. Στο τέλος της τέταρτης, παρέδωσε το πνεύμα στο Θεό των τραμπούκων.

Ένας άλλος βουλευτής της ΕΔΑ, ο Γεώργιος Τσαρουχάς, ήταν πιο τυχερός προς το παρόν – αλλά μόνο προς το παρόν, γιατί θα τον φάει το σκοτάδι στη διάρκεια της δικτατορίας, που έρχεται τρέχοντας. Απέχουμε τέσσερα χρόνια απ' τη χούντα – και μόνο έξι μήνες απ' τη δολοφονία του Τζων Κέννεντυ.

Την ίδια μέρα που δολοφονείται ο Λαμπράκης, μια άλλη συμμορία δολοφόνων, σε άλλο σημείο της πόλης, επιτίθεται στον Τσαρουχά. Τον χτυπούν κι αυτόν με λουστό στο κεφάλι, αλλά η παρέα του προλαβαίνει και τον βάζει σ' ένα ασθενοφόρο. Όμως, λίγο παραπέρα το ασθενοφόρο ακινητοποιείται από μια άλλη συμμορία ροπαλοφόρων. Θέλουν να διαπιστώσουν αν το ασθενοφόρο μετέφερε πεθαμένο ή ζωντανό. Κι όταν βλέπουν πως το θύμα ανασαίνει, του δίνουν άλλη μια με το ρόπαλο, εκεί μπροστά στα μάτια όλων και με μια θρασύτητα τυπικότητα ελληνοτραμπουκική. Αλλά ο Τσαρουχάς και πάλι δεν πεθαίνει. Οι περαστικοί που έσπευσαν να βοηθήσουν περιορίζονται να σχηματίσουν μια αμυντική ζώνη ασφαλείας γύρω απ' το ασθενοφόρο στο οποίο βρισκόταν ο Τσαρουχάς και δεν κινούνται να συλλάβουν τους ροπαλοφόρους.

Μια δολοφονία και μια απόπειρα δολοφονίας την ίδια μέρα στην ίδια πόλη, κάνει φωτεινότερο του ηλίου το μαύρο σκότος του ελληνικού παρακράτους. Σημειώστε πως του κράτους αυτόν τον καιρό προίσταται ο Καραμανλής. Ποιος προίσταται του παρακράτους; Μα, πάλι ο Καραμανλής χωρίς να το ξέρει, υποθέτω. Αλίμονό του αν υποθέσει κανείς πως το ήξερε. Άλλωστε, το παρακράτος δεν είναι δεμένο στο κράτος με αλυσίδες, αλλά με ομφάλιο λώρο.

Ύστερα απ' το κάζο που έπαθε το κράτος με την υπόθεση Λαμπράκη, ο Καραμανλής, διαπιστώνοντας πως είναι αδύνατο να κόψει τον ομφάλιο λώρο που ενώνει το κράτος με το παρακράτος, θα την κοπανήσει στο Παρίσι.

24. Ο Σαρτζετάκης στο προσκήνιο

Όταν οι εγκληματίες που συλλαμβάνονται επ' αυτοφώρω είναι δύο και όχι ένας, είναι αδύνατο πλέον να συγκαλυφτεί το έγκλημα. Θα έπρεπε να δικαιολογήσουν την πράξη τους και οι δυο με τα ίδια επιχειρήματα. Ο οδηγός του τρικύκλου Γκοτζαμάνης, αν ήταν μόνος στο τρίκυκλο, θα μπορούσε να πει, π.χ., πως μια στραβοτιμονιά έφερε την «κακιά ώρα». Ο κρανιοθραύστης Εμμανουηλίδης, αν δρούσε μόνος, θα μπορού-

σε να πει, π.χ., πως κουνούσε το λοστό για να επιβάλλει την τάξη και, εντελώς κατά λάθος, αυτός έπεσε πάνω στο κεφάλι του Λαμπράκη.

Το έγκλημα ήταν απολύτως αδύνατο να συγκαλυφτεί και ο «ηρωισμός» των τριών δικαστών που ανάλαβαν να το διαλευκάνουν δεν ήταν παρά μια δικαστική επικύρωση μιας ήδη αποδεδειγμένης πράξης. Το πρόβλημα τώρα είναι μέχρι πού θα φτάσει η δικαιοσύνη.

Με χιλιά βάσανα έφτασε μέχρι τους οργανωτές. Αλλά όχι και μέχρι τους ηθικούς αυτουργούς, που παραμένουν άγνωστοι και μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε για αυτούς. Δικαστικά αποδεδειγμένα και βεβαιωμένα, οι οργανωτές του εγκλήματος ήταν ο επιθεωρητής χωροφυλακής υποστράτηγος Κωνσταντίνος Μήτσου, ο διευθυντής της αστυνομίας Ευθύμιος Καμουτσής και ο επικεφαλής των δυνάμεων που «τηρούσαν» την τάξη την ώρα του εγκλήματος, αντισυνταγματάρχης της χωροφυλακής Μιχαήλ Διαμαντόπουλος.

Είναι καταφάνερο πως ένα έγκλημα οργανωμένο και σχεδιασμένο από την ανωτάτη διοίκηση της χωροφυλακής Θεσσαλονίκης αποκλείεται να ήταν μια πρωτοβουλία της τοπικής ηγεσίας της χωροφυλακής. Από κάπου πήραν εντολές. Από πού; Δεν θα το μάθουμε ποτέ. Η δικαιοσύνη, ή δεν μπόρεσε ή δε θέλησε να φτάσει μέχρι τους ηθικούς αυτουργούς. Υποπτευόμαστε βάσιμα τους παλατιανούς και τη CIA, αλλά δεν μπορούμε να το αποδείξουμε.

Είναι αλήθεια, πάντως, πως οι τρεις δικαστικοί που χειρίζονταν την υπόθεση, ίσως επειδή ήταν τρεις και όχι ένας οπότε θα μπορούσε να ασκηθεί μια εξωδικαστική πίεση, απολύτως σύμφωνη με τα ελληνικά δικαστικοδιοικητικά ήθη και έθιμα, έκαναν το κατά δύναμιν. Αργότερα θα καταλάβουμε πως ο δικαστής-ανακριτής Χρήστος Σαρτζετάκης έκανε αυτό που έπρεπε να κάνει, περισσότερο από προσήλωτη στο υπαλληλικό καθήκον και στο γράμμα του νόμου παρά από ηρωισμό, αλλά αυτό δεν έχει καμιά σημασία από πρακτικής απόψεως, δεδομένου ότι διεκπεραίωσε τη δουλειά σωστά και με αξιοπαινή ευσυνειδησία. Αν μάλιστα η κακή του τύχη δεν τόφερνε να γίνει αργότερα Πρόεδρος της Δημοκρατίας εντελώς κατά λάθος, κανείς δεν θα καταλάβαινε πως αυτό που περισσότερο τον ενδιέφερε τότε ήταν το γράμμα του νόμου. Πάλι καλά. Διότι κάποιοι Έλληνες δικαστές αδιαφορούν και για το γράμμα και για το πνεύμα του νόμου και για το πνεύμα σκέτα.

Προϊστάμενος του Σαρτζετάκη ήταν στην αρχή ο εισαγγελέας Δημήτριος Παπαντωνίου και στη συνέχεια ο εισαγγελέας Στυλιανός Μπούτης. Την εποπτεία των ανακρίσεων είχε ένας πανέντιμος και σοβαρός άνθρωπος, ο εισαγγελέας εφετών Παύλος Δελαπόρτας. Όμως, όλοι αυτοί είχαν στο κεφάλι τους ένα μεγάλο κάθαρμα. Τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και παλατιανό Κωνσταντίνο Κόλλια, τον πρώτο πρωθυπουργό της κατοπινής χούντας, που έκανε ό,τι μπορούσε για να δυσκολέψει και τη ζωή τους και το έργο τους.

25. Βούλτεψης και Ρωμαίος

Ίσως οι δικαστές που ερευνούσαν την υπόθεση της δολοφονίας του Λαμπράκη να μην κατάφεραν και πολλά, αν δεν είχαν μια δημοσιογραφική βοήθεια, που δεν τη ζήτησαν. Στην Ελλάδα οι αρχές ζητούν δημοσιογραφική βοήθεια όχι τόσο για να αποκαλύψουν, όσο για να συγκαλύψουν και να παραπληροφορήσουν. Καλά κάνετε, λοιπόν, και είστε δύσπιστοι προς εμάς τους δημοσιογράφους. Ούτε μπορείτε να υποπτευθείτε πόσο μεγάλα καθίγια είμαστε μερικοί από μας. Μας δίνει ένας πολιτικός μια σοβαρή πληροφορία που αφορά έναν εχθρό του, και εις αντάλλαγμα μας ζητάει να το βουλώσουμε για τις δικές του βρωμιές. Άστα, μην τα σκαλίζεις γιατί βρωμούν. Σε τούτον τον τόπο ο ένας μαζεύει τα σκατά του άλλου, κι έτσι όλοι εμφανιζόμαστε καθαροί. Το επάγγελμα του δημοσιογράφου είναι τόσο ανθυγιεινό, όσο κι αυτό του βοθροκαθαριστή. Σας το λέω υπεύθυνα και εν πλήρει επιγνώσει των συνεπειών των γραπτών και κυρίως των άγραφων νόμων της ΕΣΗΕΑ, που κινεί το Πειθαρχικό για να τιμωρήσει όχι μόνο τους παραβάτες του καταστατικού αλλά και τους παραβάτες του νόμου της σιωπής που προστατεύουν τη συντεχνία από τους έντιμους συναδέλφους, που ευτυχώς δεν είναι λίγοι. (Αυτό το λέω για να μη με παραπέμψουν και πάλι στο Πειθαρχικό, όπως το έχουν κάνει ήδη τέσσερις φορές σε οχτώ χρόνια. Αγαπητοί συνάδελφοι, μην πυροβολείτε τον πιανίστα. Αφήστε ζωντανό και κανέναν πιανίστα να παίζει το «βιολί» του μέσα στο γενικό νταβατούρι που λέγεται ελληνικός δημόσιος βίος).

Οι μεγάλοι σολίστες στην υπόθεση Λαμπράκη ήταν δυο δημοσιογράφοι, που άλλη μια φορά έσωσαν την τιμή και του επαγγέλματος και της δημόσιας ζωής. Πρόκειται για τον Γιάννη Βούλτεψη, συντάκτη τότε της εφημερίδας «Αυγή» και σήμερα υπεύθυνο του Γραφείου Τύπου της Νέας Δημοκρατίας (οι καιροί αλλάζουν και μαζί τους οι άνθρωποι) και τον Γιώργο Ρωμαίο, συντάκτη τότε της εφημερίδας «Το Βήμα» και σήμερα ευρωβουλευτή του ΠΑΣΟΚ. (Φίλε Γιώργο, καλά έκανες και έγινες ευρωβουλευτής και όχι βουλευτής. Αν μη τι άλλο σοβαρότερο, τουλάχιστον στο Ευρωκοινοβούλιο δε συχνάζουν καραγωγείς, και όσοι Έλληνες καραγωγείς κατάφεραν να γίνουν Ευρωβουλευτές υποχρεώθηκαν να εκπολιτιστούν και να κόψουν, πρώτον την επίδειξη μωρίας από του βήματος της Βουλής, δεύτερον την ελληνική συνήθεια να βρίζει και καμιά φορά να φτύνει ο ένας βουλευτής τον άλλο, τρίτο την επίδειξη πυγμαχικής ικανότητας, και τέταρτο τον... ύπνο. Έχω μια καλή ιδέα: Κανείς Έλληνας να μη γίνεται βουλευτής, αν πρώτα δε γίνει ευρωβουλευτής. Τώρα ακόμα και ο ευρωβουλευμένος ευρωβουλευτής Τσίμας θα μπορούσε να γίνει βουλευτής).

Ήταν πραγματικά αξιοθαύμαστα αυτά που πέτυχαν οι δυο δημοσιογράφοι, και κυρίως ο Βούλτεψης, ψάχνοντας, με κίνδυνο της ζωής τους, στους σκοτεινούς διαδρόμους του πολιτικού εγκλήματος. Κάθε ντοκουμέντο που έφεραν στο φως της δημοσιότητας, η δικαιοσύνη δεν μπορούσε παρά να το ψάξει, πολύ περισσότερο που οι δυο δημοσιογράφοι

εκπροσωπούσαν δύο σοβαρές εφημερίδες, διαφορετικής πολιτικής τοποθέτησεως. Οι ευπρεπείς αστοί, χάρη στο «Βήμα», πείστηκαν πως το ψάρι βρωμούσε απ' το κεφάλι και ότι οι λούμπεν που εξετέλεσαν το έγκλημα ήταν μόνο η κορυφή του παγόβουνου.

26. Το βούλωμα της τρύπας

Αντιγράφω από το βιβλίο του Γιάννη Κάρη «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα» μια έξοχη περιγραφή για τα παρεπόμενα της δολοφονίας του Λαμπράκη: Σε λίγους μήνες κλείστηκαν στις φυλακές ο στρατηγός Μήτσου και άλλοι ανώτεροι και κατώτεροι αξιωματικοί της χωροφυλακής Θεσσαλονίκης. Επίσης προφυλακίστηκε ένας δοσίλογος της κατοχής ονόματι Γιοσμάς, ο οποίος, αν και καταδικασμένος, ζούσε και βασιλευε και ήταν πρόεδρος ενός σωματίου «Αγωνιστών και θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως» που το χρηματοδοτούσαν τα μυστικά κονδύλια του κράτους. Μέλος του σωματίου αυτού ήταν ο ένας από τους δύο φυσικούς αυτουργούς της δολοφονίας, ο Γκοτζαμάνης, που οδηγούσε το τρίκυκλο. Ο δεύτερος δολοφόνος, ο Εμμανουηλίδης, επέδειξε όταν πιάστηκε, ειδική ταυτότητα που βεβαίωνε ότι ήταν μέλος της σωματοφυλακής της βασιλισσας Φρειδερίκης. Επίσης αποδείχτηκε ότι είχε χρησιμοποιηθεί από το επίσημο κράτος για την προστασία της ζωής του στρατηγού Ντε Γκωλ κατά την επίσκεψη του Γάλλου Προέδρου στην Αθήνα.

Κατά το διάστημα της φυλακίσεως των αξιωματικών, το υπερκράτος έζησε στιγμές αγωνίας. Διότι, ούτε ο στρατηγός Μήτσου ούτε οι συνεργάτες του είχαν την ελάχιστη διάθεση να αυτοθυσιαστούν. Και προκειμένου να πληρώσουν τα σπασμένα, δεν θα διστάζανε να αποκαλύψουν τα υψηλά πρόσωπα από τα οποία είχαν πάρει την εντολή του εγκλήματος. Αλλά αυτό θα ήταν καταστροφή για το υπερκράτος.

Στην κρίσιμη στιγμή τα προσχήματα παραμερίστηκαν. Η υπερκυβέρνηση πήρε την κατάσταση στα χέρια της. Ο Μήτσου και οι άλλοι αξιωματικοί μεταφέρθηκαν από τις φυλακές σε αστυνομικά γραφεία και ζούσαν εκεί μέσα εντελώς ελεύθεροι. [...] Παρ' όλα αυτά ένας απ' αυτούς μίλησε.

Τον Ιούνιο του 1965 ο μοίραρχος Καπελώνης, μέσα από τη φυλακή, αποκάλυψε με υπόμνημα προς τον ανακριτή Σαρτζετάκη, ότι η αντιδιαδήλωση της Δεξιάς έξω από την αίθουσα που εκφωνούσε λόγο ο Λαμπράκης είχε εξ ολοκλήρου σκηνοθετηθεί από τη γενική ασφάλεια Θεσσαλονίκης. Επιπλέον, κατήγγειλε ότι στο κρατητήριο τον επισκέπτονταν οι συγκατηγορούμενοί του στρατηγός Μήτσου κλπ., και τον πίεζαν να κρατήσει κλειστό το στόμα του και να είναι βέβαιος ότι τα υψηλά πρόσωπα είχαν τη δύναμη να τον αθωώσουν και να ανταμείψουν την καλή διαγωγή του με ανώτερα αξιώματα. [...]

Μετά τις αποκαλύψεις του Καπελώνη, ο Κόλλιας, παραβιάζοντας την αρχή της μη επεμβάσεως στο έργο της ανακρίσεως, διέταξε τον διαχωρισμό της ανακρίσεως μεταξύ πολιτών και αξιωματικών. Ο Μήτσου και οι άλλοι ξέφυγαν από τα χέρια του Σαρτζετάκη και του Μπού-

τη. Και σα να μην έφτανε αυτό, ο ίδιος ο Κόλλιας καθόρισε τη σύνθεση ενός συμβουλίου πλημμελειοδικών από μέλη της χούντας των δικαστών. Το συμβούλιο αυτό, εκτελώντας τυφλά τις εντολές του Κόλλια, διέταξε την αποφυλάκιση των κατηγορουμένων με το αιτιολογικό ότι η αστυνομία ορθώς έμεινε απαθής όταν διεπράττετο ενώπιόν της το έγκλημα, εφόσον οι επικεφαλής αξιωματικοί έκριναν ότι τυχόν παρέμβασίς των θα επεδείωνε την όλη κατάσταση.

Αυτά λέει ο έντιμος δημοσιογράφος Γιάννης Κάρης, νεκρός πλέον. Το παραπάνω κείμενό του, ας είναι ένα μνημόσυνο γιαυτόν τον έξοχο άνθρωπο και συνάδελφο.

27. Επίλογος σ' ένα εθνικό δράμα

Ο Καραμανλής, επί των ημερών του οποίου δολοφονήθηκε ο Λαμπράκης, υποβάλλει την παραίτησή του είκοσι μέρες μετά το έγκλημα, κάνοντας, προφανώς πρώτα στον εαυτό του, εκείνη την περίφημη ερώτηση: «Επιτέλους, ποιος κυβερνάει αυτόν τον τόπο;». Ας και δεν ήξερε ότι τον κυβερνούσε αυτός διά του παρακράτους. Που για μια στιγμή ξέφυγε από τον έλεγχό του, και προσκολλήθηκε απ' ευθείας στο παλάτι.

Η ερώτησή του, συνεπώς, έχει το νόημα: Αφού η Φρειδερίκη που με πήρε απ' το χεράκι και με ανέβασε ψηλά θέλει να κυβερνάει μόνη της, ας κυβερνάει μόνη της με βοηθούς τον Εμμανουηλίδη και τον Γκοτζαμάνη. Εγώ περισσεύω και γιαυτό τα μαζεύω και φεύγω για το Παρίσι. Ανέμους έσπειρε, θύελλες θέρισε. Που τον παρέσυραν και τον ίδιο. Την πάτησε σα μαθητευόμενος μάγος. Πάντως, επιστρέφοντας απ' τη γαλλική πρωτεύουσα το 1974 δεν ήταν πλέον μαθητευόμενος μάγος, αλλά μάγος κανονικός. Δηλαδή, σωτήρας της πατρίδας, όπως ονομάζονται αλλιώς εδώ εκείνοι που στην Αφρική λέγονται μάγοι της φυλής.

Ο Γ. Παπανδρέου, που διαδέχτηκε τον Καραμανλή πέντε μήνες μετά τη δολοφονία του Λαμπράκη, έκανε την πάπια και δεν έδειξε κανέναν απολύτως ζήλο για την επίσπευση της δίκης των δολοφόνων του Λαμπράκη. Προσπαθούσε να εφαρμόσει κι αυτός «πολιτική λήθης» γιατί ήξερε τι τον περίμενε αν δεν «ξεχνούσε». (Η εθνική λήθη σε τούτον τον τόπο είναι πιο χρήσιμη απ' την εθνική μνήμη, προκειμένου να συνεχίζουμε να υπάρχουμε σαν κράτος υπό λήθαργον).

Οι ενεχόμενοι αξιωματικοί θα δικαστούν μετά το ιουλιανό βασιλικό πραξικόπημα του 1965 από τους αποστάτες. Και όλοι θα κηρυχτούν πανηγυρικά αθώοι. Έκαμαν το καθήκον τους, λέει. Όπως όλοι οι γαλονοφόροι εγκληματίες σ' αυτόν τον τόπο. Πάντως, οι αποστάτες δεν επανέφεραν στην υπηρεσία τους δολοφόνους αξιωματικούς της χωροφυλακής. Αυτό, θα το κάνει η χούντα λίγο αργότερα. Αυτό, δα, έλειπε, να μην πάρει η χούντα στις αγκάλες της τα καλύτερα παιδιά της. Άλλωστε, η χούντα ήταν το παρακράτος που έγινε κράτος και επισήμως.

Εκείνο που με εκπλήσσει είναι που η χούντα δεν έκανε υπουργό μεταφορών τον Γκοτζαμάνη, που οδηγούσε το τρίκυκλο του θανάτου στο τσίρκο Η Ελλάς, και γενικό διευθυντή της αστυνομίας τον ροπαλοφόρο

κρανιοθραύστη Εμμανουηλίδη. Πάλι καλά. Πάντως, ο Παττακός δεν ήταν καλύτερος απ' τον Γκοτζαμάνη, να εξηγούμαστε. Λούμπεν με γαλόνια ο ένας, λούμπεν χωρίς γαλόνια ο άλλος. Και φανατικοί «εθνικόφρονες» και οι δυο. Και οι δυο έκαναν το κατά δύναμην, ο καθένας με τον τρόπο του, για να σώσουν την Ελλάδα από τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Χρειάστηκε να φτάσουμε στο τέλος του 20ού αιώνα για να καταλάβουμε πως η Ελλάδα μόνο από τον εαυτό της κινδυνεύει. Ο εθνικός κίνδυνος για την Ελλάδα είναι η ίδια η Ελλάδα. Αυτή που ποτέ δεν πεθαίνει, γιατί είναι ήδη πεθαμένη.

Εθνικός επίλογος σε ένα πολύ ελληνικό έγκλημα: Η χούντα αποφυλακίζει και τον τελευταίο έγκλειστο, τον Γκοτζαμάνη, το Νοέμβρη του 1969. Είχε καταδικαστεί σε εντεκάμιση χρόνια, έκατσε μέσα τριάμιση και αποφυλακίστηκε διότι, λέει, έδειξε καλή διαγωγή! Και κυρίως διότι είχε... πρότερον έντιμον βίον! Όχι, ρε καθίκια του κερατά! Θα πάω στη ζούγκλα με τον Ταρζάν, μα το Θεό των Ελλήνων χριστιανών!

28. Οι παρακρατικές συμμορίες

Οι ιδιόρρυθμες συνθήκες κάτω απ' τις οποίες προέκυψε το νεοελληνικό κράτος το 1830, καθιστούν σχεδόν αναγκαίο το παρακράτος, που υπάρχει απ' την εποχή της τουρκοκρατίας. Αλλά τότε το κράτος ήταν τουρκικό και οι «συμμορίες» δεν ήταν παρά αντιστασιακές οργανώσεις, όπως θα λέγαμε σήμερα, απ' τις οποίες θα προκύψει η εκκλησιαστική ένοπλη εξέγερση των Ελλήνων κατά των κατακτητών Τούρκων, που δεν ήταν, βέβαια, ξαφνική αλλά κυοφορούνταν επί τετρακόσια χρόνια. Οι Κλέφτες δεν ήταν παρά κλέφτες και οι Αρματωλοί δεν ήταν παρά χωροφύλακες στην υπηρεσία του Σουλτάνου – αλλά όχι μόνο. Πριν υπηρετήσουν την Επανάσταση υπηρετούσαν κατ' αρχήν τον εαυτό τους και τους φίλους τους και ύστερα τον εργοδότη τους.

Με την απελευθέρωση, όσοι απ' τους αγωνιστές αισθάνονταν αδικημένοι απ' την μοιρασιά της τούρκικης ιδιοκτησίας που την πήραν όσοι πρόλαβαν, ξαναπαίρνουν τα βουνά για να γίνουν αυτή τη φορά ληστές. Που κυκλοφορούν στα ελληνικά όρη απ' το 1830 μέχρι το 1940, δηλαδή για 110 χρόνια! Οι τελευταίοι απ' αυτούς προσχωρούν στην ομάδα του Άρη Βελουχιώτη, πράγμα καθόλου τυχαίο. Οι ληστές, που ο λαός τους αγαπούσε πολύ και τους προστάτευε, εκπροσωπούσαν μια δικαιοσύνη που δεν αποδόθηκε πλήρως στους πρώην υπόδουλους μετά την απελευθέρωση. Η Ελληνική Επανάσταση, από κοινωνικής απόψεως, ήταν ημιτελής.

Για να αντιμετωπίσει τους ληστές (τους λέγαν και συμμορίτες, όπως τους κομμουνιστές αργότερα) το επίσημο κράτος, που δεν ήταν και τόσο επίσημο, αφού στηριζόταν σε συμμορίτες που καταδίωκαν άλλους συμμορίτες, συνήθισε να βασίζεται στις κρατικές συμμορίες για να διώκει μ' αυτές τις μη κρατικές. Το κράτος και το παρακράτος στην Ελλάδα είναι συνεχώς μπερδεμένα απ' το 1830.

Το 1947, το δεύτερο έτος του εμφυλίου πολέμου και ενώ το Δόγμα

Τρούμαν μόλις έχει αρχίσει να εφαρμόζεται, οι Αμερικανοί, που γνωρίζουν καλά τα ελληνικά πράγματα, σκέφτονται να αξιοποιήσουν την ελληνική παράδοση του αμφίδρομου συμμοριτισμού και να τον κάνουν δεξιό μονόδρομο. Τότε ακριβώς, το 1947, εμφανίζονται σχεδόν ταυτόχρονα όλες οι παρακρατικές οργανώσεις, που αυτοχαρακτηρίζονται σωματεία. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που οι περισσότερες παρακρατικές συμμορίες εμφανίζονται το 1947. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που οι άνδρες του Δημοκρατικού Στρατού χαρακτηρίζονται συμμορίτες. Για να δικαιολογείται η ύπαρξη δεξιών συμμοριών, έπρεπε να βαφτίσουν συμμορίτες και τους άνδρες ενός ολόκληρου εθελοντικού στρατού.

Οι σπουδαιότερες απ' τις πάμπολλες δεξιές συμμορίες που δρουν στα αστικά κέντρα και την ύπαιθρο απ' το 1947 μέχρι το 1974 είναι οι Άλκιμοι, η Ελληνική Βασιλική Οργάνωση Νεολαίας, η ΕΚΟΦ (φοιτητική οργάνωση), η Καρφίτσα, οι Ελπιδοφόροι Νέοι, οι Εγγυηταί του Βασιλέως, η Ένωση Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως και ένα σωρό ακόμα. Οι περισσότερες έχουν στρατιωτική οργάνωση και είναι ένοπλες. Ο ένας απ' τους δύο αυτουργούς της δολοφονίας του Λαμπράκη ανήκει στην Καρφίτσα και ο άλλος στην Ένωση Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως. Μ' άλλα λόγια, οι συμμορίες συνεργάζονται. Κάποιος τις συντονίζει. Ποτέ δε θα μάθουμε ποιος.

29. Η παραίτηση Καραμανλή

Στις 9 Ιουνίου 1963, σκάει η μεγάλη μπόμπα. Ο Καραμανλής υποβάλλει την παραίτησή του. Στην πραγματικότητα, όμως, η βασίλισσα είναι αυτή που αποπέμπει τον πρωθυπουργό. Ο Καραμανλής δεν παραιτήθηκε, εξαναγκάστηκε σε παραίτηση. Για να το πούμε πιο καθαρά, τον παραιτήσε η Φρειδερίκη, η πρώτην φίλη του. Γιατί; Ίσως διότι είχε πει εκείνο το ιστορικό, μ' αφορμή τη δολοφονία του Λαμπράκη: Ποιος κυβερνάει αυτόν τον τόπο; Το μήνυμα που ήθελε να στείλει στην εντελώς εξαχρησμένη βασίλισσα ήταν σαφές: Σταμάτα να κυβερνάς αυτόν τον τόπο παρέα με αποβράσματα τύπου Γκοτζαμάνη και Εμμανουηλίδη, γιατί θα μας κάψει όλους.

Η βασίλισσα όμως, αντί να ακούσει τον πρωθυπουργό, του στέλνει τους τέσσερεις επιτελάρχες, που του λεν ότι πληροφορήθηκαν (από πού;) τη διαφωνία βασιλέως και πρωθυπουργού και του συνιστούν να παραιτηθεί, προκειμένου να μη πάθει καμιά ζημιά ο στρατός, που επιμένει να τον ελέγχει το αλλοδαπό παλάτι, ως πιο αρμόδιο προφανώς για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων. Λίγες μέρες νωρίτερα, ο Καραμανλής είχε ζητήσει από τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού Κωνσταντίνο Σακελλαρίου να κάνει κάποιες αλλαγές στην ανώτατη ηγεσία του στρατού. Αλλά ο Σακελλαρίου πήγε και τον κάρφωσε στη βασίλισσα. Της βασίλισσας της σηκώθηκε η βασιλική τρίχα που ο πρωθυπουργός τολμάει και ζητάει αλλαγές χωρίς την άδειά της – και τέρμα η Καραμανλική οκταετία.

Ο δημοκρατικός κόσμος πανηγυρίζει για την πτώση, όπως νομίζει,

της Δεξιάς και τον θρίαμβο του παπανδρείκου ανενδότου, που συνεχίζεται, χωρίς όμως να αξιοποιείται πολιτικά η δολοφονία του Λαμπράκη, περί της οποίας ο Γ. Παπανδρέου δε λέει πολλά. Σίγουρα, ο πρώτος ανένδοτος έπαιξε το ρόλο του στην πτώση του Καραμανλή. Σίγουρα, η δολοφονία του Λαμπράκη ήταν η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι της ανομίας, που ήταν ήδη υπερπλήρες από καναδυό ντουζίνες σκάνδαλα και σκανδαλάκια, όλα τελεσμένα κατά τα ελληνικά πολιτικά ήθη και έθιμα, που δεν άλλαξαν και πολύ από τότε. Σίγουρα, ο Καραμανλής ήταν πυρ και μανία μ' εκείνο το τσογλάνι τον διάδοχο Κωνσταντίνο, που κάθε τόσο του λέει θρασύτατα «για άκου να σου πω Καραμανλή» σα να απευθύνεται στον υπηρέτη του. Σίγουρα, δεν υπέφερε τον θρησκόληπτο μαλάκα βασιλιά, που όλη μέρα διάβαζε την ιερά σύνοψη, κυρίως από τότε που προσβλήθηκε από καρκίνο και ετοιμαζόταν επιμελώς για τον παράδεισο.

Στο κάτω κάτω, ο Καραμανλής είναι άνθρωπος με προσωπικότητα και απαιτεί να του φέρονται οι παλατιανοί, αν όχι σαν «κύριο πρωθυπουργό», πράγμα λίγο δύσκολο με μια στρίγκλα στο κεφάλι σου, τουλάχιστο σαν κύριο σκέτα. Εντούτοις, δεν παραιτείται. Κοροίδο είναι; Ξέρτε κανέναν κουταλοφόρο που παραιτήθηκε σε τούτον τον τόπο για λόγους ευθιξίας; Τον Καραμανλή τον απέλεμψε η βασίλισσα γιατί επιχείρησε να ελέγξει τις ένοπλες δυνάμεις. Το ίδιο ακριβώς θα συμβεί και με τον Παπανδρέου λίγο μετά.

Οι επίσημοι λόγοι της «παραίτησης» που προβλήθηκαν, ότι δηλαδή ο πρωθυπουργός παραιτήθηκε γιατί διαφώνησε με το νέο ταξίδι στο Λονδίνο που μελετούσαν οι βασιλείς, μετά από κείνο το φιάσσο με την Αμπατιέλου, είναι για μωρά – και για μωρούς.

30. Η φυγή του Καραμανλή

Στις 18 Ιουνίου 1963, εννιά μόλις μέρες μετά την παραίτησή του, ο Καραμανλής φεύγει για τη Ζυρίχη για λόγους προσωπικούς, αφού μεταβιβάσει την αρχηγία του κόμματός του, της ΕΡΕ, σε τριμελή επιτροπή από τους Παν. Κανελλόπουλο, Παν. Παπαληγούρα και Κων. Ροδόπουλο. Πάντως, δεν παραιτείται ακόμα από την ενεργό πολιτική δραστηριότητα. Στις 28 Σεπτεμβρίου επιστρέφει και διευθύνει προσωπικά την προεκλογική εκστρατεία για τις εκλογές που θα γίνουν στις 3 Νοεμβρίου.

Το διάστημα από την ημέρα της παραίτησης της κυβέρνησης Καραμανλή (9 Ιουνίου 1963) μέχρι την αναγκαστική, λόγω παραίτησεως, διεξαγωγή των εκλογών είναι πολύ μεγάλο. Πρέπει να μαγειρευτεί νέος εκλογικός νόμος. Που θα τον φτιάξει ένας παλατιανός, ο Παν. Πιπινέλης. Που σχηματίζει κυβέρνηση κατ' εντολήν του βασιλιά, δηλαδή της βασίλισσας, και παίρνει ψήφο εμπιστοσύνης χάρη στην ΕΡΕ, της οποίας ο αρχηγός, ωστόσο, έχει εκδιωχτεί από τη βασίλισσα. Η οποία φαίνεται να επιζαρτεί απολύτως. Και τον Καραμανλή διώχνει, και τον Πιπινέλη

διορίζει, και την ΕΡΕ του Καραμανλή υποχρεώνει να στηρίξει τον δικό της.

Τις εκλογές τις διεξάγει υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου Στ. Μαυρομιχάλη, και όχι ο Πιπινέλης, όπως προέβλεπε το παλατιανό σχέδιο. Το γεγονός πως εκδιώχθηκε ο Καραμανλής δε σημαίνει πως πρέπει να εκδιωχτεί και η Δεξιά από την εξουσία. Κι αυτή την εποχή δεν υπάρχει άλλη αξία λόγου Δεξιά πλην της ΕΡΕ του Καραμανλή.

Μετά την ήττα της ΕΡΕ σε τούτες τις εκλογές (του 1963) που, ωστόσο, δεν είναι και τόσο απογοητευτική για την, αφού η Ένωση Κέντρου προς το παρόν δεν μπορεί να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, ο Καραμανλής φεύγει για δεύτερη φορά, την 28η Σεπτεμβρίου 1963, για το Παρίσι. Αυτή τη φορά με ψευδώνυμο. Γιατί με ψευδώνυμο; Παράνομος είναι; Κομμουνιστής είναι; Και γιατί την πρώτη φορά που έφυγε, πριν από λίγους μήνες, πήγε στη Ζυρίχη; Οι φήμες οργιάζουν. Τι πήγε να κάνει στη χώρα των Τραπεζών; Τι φοβάται και χρησιμοποιεί ψευδώνυμο, ως εγκληματίας που τον κυνηγάει η Ιντερπόλ; Μερικοί λεν πως φοβάται την Ένωση Κέντρου, που όλο τον καιρό του ανένδοτου απειλεί με δίκες και καταδίκες για τα τερατώδη σκάνδαλα της οκταετίας, στα οποία φέρεται αναμειγμένη η οικογένεια Καραμανλή, αν όχι και ο ίδιος προσωπικά. Άλλοι, μεταξύ των οποίων και ο Γιάννης Κάρης, ισχυρίζονται πως φοβάται τη βασίλισσα που τον εκβιάζει με το περίφημο μνημόνιο, δηλαδή τη μυστική συνεννόηση με τους Αμερικανούς για τις συμφωνίες της Ζυρίχης του 1959 κατά τις οποίες ξεπουλήθηκε η Κύπρος.

Αυτή η τελευταία εκδοχή μοιάζει πιο πιθανή, αν και δεν πρέπει να αποκλείονται και οι άλλες. Ο Καραμανλής ενδιαφέρεται πολύ για την υστεροφημία του, και σε καμιά περίπτωση δεν θα ήθελε η ιστορία να τον αναγράψει σαν τον άνθρωπο που πούλησε την Κύπρο, πράγμα που παραμένει αναπόδεικτο, όπως και οι άλλες υποψίες. Στην Ελλάδα, τίποτα δεν αποδεικνύεται οριστικά και τελεσίδικα. Αλίμονο αν αποδεικνύονταν! Δεν θα βρίσκαμε ούτε πρόεδρο της Δημοκρατίας, ούτε πρωθυπουργό, ούτε καν υπουργό εντελώς τίμιο και απολύτως «καθαρό». Η βρωμιά και ο ελληνικός πολιτικός βίος είναι έννοιες σχεδόν συνώνυμες.

32. Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

1. Η διαφορά μεταξύ ζώον και κτήνους

Απ' τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 μέχρι την εκδίωξη του Καραμανλή απ' τη βασιλίσσα το 1963 μας χωρίζουν μόνο δύο χρόνια. Από τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 μέχρι την εκδίωξη του Γ. Παπανδρέου απ' τη βασιλίσσα το 1965 μας χωρίζουν μόνο τέσσερα χρόνια. Απ' τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 μέχρι τη δικτατορία του 1967, μας χωρίζουν μόνο έξι χρόνια. Απ' το 1963 που πέφτει ο Καραμανλής, μέχρι το 1965 που πέφτει ο Παπανδρέου, η δημοκρατία παραπατάει επικίνδυνα και είναι έτοιμη να σωριαστεί.

Με το θρίαμβο της Ένωσης Κέντρου στις εκλογές του 1964 η αστική δημοκρατία μοιάζει να πετάει τα δεκανίκια ως αποθεραπευθείσα από τη δεξιά αναπηρία της. Όμως, το παλάτι κρίνει αναγκαίες τις παтерότοες και αργότερα το γύψο και υποχρεώνει τον Παπανδρέου σε παραίτηση στις 15 Ιουλίου 1965. Είναι η λεγόμενη αποστασία στην οποία προσχωρεί και ο κεντρώος τότε Μητσοτάκης, αρχηγός σήμερα μιας Δεξιάς που το παίζει Κέντρο ελλείψει παραδοσιακού Κέντρου. Διότι το παραδοσιακό Κέντρο, ως ΠΑΣΟΚ, το παίζει Αριστερά. Ενώ η Αριστερά δεν ξέρει πλέον σε ποια θέση του πολιτικού γηπέδου πρέπει να παίζει, κι αυτό δίνει τη ευχέρεια στους άλλους παίκτες να αλωνίζουν, παίρνοντας όποια θέση τους βολεύει εκάστοτε. Προσωπικά, δεν έχω ιδέα τι σημαίνει σήμερα να είσαι αριστερός. Είναι αριστερό το ΠΑΣΟΚ; Είναι αριστερός ο Συνασπισμός; Είναι αριστερό το ΚΚΕ; Μη με ρωπάτε, ρωτήστε καλύτερα την καφετζού.

Όπως και νάναι, τα πράγματα άρχισαν να μπερδεύονται πολύ το 1961 με τις εκλογές βίας και νοθείας. Ήταν τότε που η Δεξιά άρχισε να καταλαβαίνει πως Δεξιά χωρίς βία δε νοείται. Κι απ' αυτή την άποψη, η χούντα που έρχεται είναι πιο τίμια (!). Σου λεν οι άνθρωποι, γιατί πρέπει να φοράμε συνέχεια τη μάσκα του δημοκράτη; Για να μας λεν μασκαράδες, όπως τον Μητσοτάκη, ας πούμε; Κάτω οι μάσκες, πάνω οι ξιφολόγχες. Κι όποιος δεν είναι φακίρης για να κάτσει πάνω τους, ας πάει στο Παρίσι για να κάνει παρέα στον Καραμανλή.

Η χούντα που έρχεται ήταν ένα κανονικό ξεμασκάρεμα της Δεξιάς. Η χούντα που έρχεται ήταν σαφώς ακροδεξιά εκ σαρκός δεξιάς. Σαρκο-

βόρο κτήνος σε σχέση με την παραδοσιακή δεξιά που είναι σαρκοβόρο ζώον. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στο κτήνος και το ζώον. Το κτήνος είναι άγριο ζώον. Αλλά εν πάση περιπτώσει δεν είναι δίλημμα για ανθρώπους το να σε βάλουν να διαλέξεις ανάμεσα στο ζώον και το κτήνος, παρόλο που αν σε στριμώξουν θα διαλέξεις το ζώον απ' το κτήνος. Πώς λέμε «σοσιαλισμός με ανθρώπινο πρόσωπο»; Έτσι περίπου θα μπορούσαμε να πούμε και «κτηνωδία με ανθρώπινο πρόσωπο» μιλώντας για μια Δεξιά με ανθρωπιστική μάσκα που κρύβει τόσο το ζώον όσο και το κτήνος, που συνεχίζουν να υπάρχουν πίσω απ' τη μάσκα.

Η δικτατορία, λοιπόν, δεν ήταν κάτι το ξαφνικό. Άρχισε να σκάει μύτη το 1961 με κείνες τις σημαδιακές, και για να κυριολεκτούμε, σημαδεμένες εκλογές, τότε που η Δεξιά υπό τον Καραμανλή ξεπέρασε κατά πολύ την «λελογισμένη», τη «νόμιμη» βία, προκειμένου να κρατηθεί στην εξουσία. Για να το πω καθαρά: Τη δικτατορία δεν την έστησε, όμως την προετοίμασε η καραμανλική οκταετία. Που έκανε μεγαλύτερη ζημιά στη δημοκρατία, κι απ' την ίδια τη χούντα, τολμώ να πω.

2. Ο λαός μπαίνει στην ιστορία

Εμείς οι αριστεροί, τα χάλια της Αριστεράς τα ξέρουμε από πρώτο χέρι. Η Δεξιά όμως δύσκολα συνειδητοποιεί τα χάλια της. Κι όταν οι δεξιοί μιλούν για δεξιά χάλια έχουν στο νου τους κάποιες «αδυναμίες» του δικού τους συστήματος που δεν μπορούν να προφυλάξουν τη Δεξιά απ' τον εξ αριστερών κίνδυνο. Η Δεξιά πιστεύει πως κινδυνεύει μονίμως απ' την Αριστερά και ποτέ απ' τον εαυτό της.

Από μια άποψη, νομιμοποιείται η Δεξιά να πιστεύει πως δεν κινδυνεύει απ' τον εαυτό της, όπως η Αριστερά. Η οποία, εκτός απ' τον εκ δεξιών κίνδυνο αντιμετωπίζει μονίμως και εσωτερικούς. Η σημερινή Δεξιά προήλθε από συνεχή και διαρκή διαφοροποίηση μιας κοινωνικοπολιτικής κατάστασης, που κάποτε ήταν αριστερά. Το αστικό καθεστώς τοποθετείται στα αριστερά του φεουδαρχικού που το γεννάει. Και η Γαλλική Επανάσταση, που για πρώτη φορά στην ιστορία φέρνει τους αστούς, που έχουν ήδη την οικονομική εξουσία, στην πολιτική εξουσία, είναι αριστερό πολιτικό καθεστώς σε σχέση με το προηγούμενο.

Θέλω να πω πως, οι έννοιες Δεξιά και Αριστερά είναι πάντα σχετικές, και η σχετικότητά τους προκύπτει απ' το ιστορικό γίνεσθαι, δηλαδή απ' τις αδιάκοπες αλλαγές και διαφοροποιήσεις του κοινωνικού περιγυρου. Αυτό που σήμερα είναι Δεξιά, κάποτε ήταν Αριστερά, κι αυτό που σήμερα είναι Αριστερά κάποτε θα είναι Δεξιά. Τη θέση της σημερινής Αριστεράς θα την καλύψει μια άλλη Αριστερά, που θα προκύψει στο μέλλον, κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, που δεν είναι δυνατό να τις γνωρίζουμε, αν και θα μπορούσαμε να τις εικάσουμε με την ολοένα αυξανόμενη απαίτηση των μαζών να θέλουν να έχουν λόγο για τη ζωή τους και την προκοπή τους.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, είναι ο πρώτος πόλεμος στην ιστορία που γίνεται στο όνομα του λαού, και όχι στο όνομα του βασιλιά ή της

πατρίδας ή του Θεού, όπως πάντα γινόταν μέχρι τότε. Οι μάζες επηρεάζουν το ιστορικό γίνεσθαι ολοένα και περισσότερο αποφασιστικά απ' το 1940 και μετά. Η Οχτωβριανή Επανάσταση, άσχετα απ' την έκβασή της, έχει πείσει τις μάζες στη Δύση πως κι αυτές θα μπορούσαν να έχουν και λόγο και ρόλο. Άλλωστε, η Οχτωβριανή Επανάσταση ακριβώς είναι αυτή που κάνει τους ηγέτες της Δύσης να αλλάξουν τα συνθήματά τους, προκειμένου να κάνουν τους λαούς να πολεμήσουν κατ' αρχήν και κατά κύριο λόγο για τους εαυτούς τους.

Φυσικά, οι ηγέτες της Δύσης λεν ψέματα. Όμως, η δυσαρέσκεια και η πικρία απ' αυτή την απάτη ολοένα και μεγαλώνει στις μέρες μας και κανείς δεν μπορεί να προβλέψει πού θα καταλήξει σ' ένα μέλλον, που δε φαίνεται και τόσο μακρινό, ύστερα μάλιστα κι απ' την έκρηξη του Σαν Φραντσίσκο και του Λος Άντζελες. Τώρα πια είναι αδύνατο να βάλεις τις μάζες να σκοτώνουν και να σκοτώνονται χωρίς να υπόσχεται μοίρασμα της λείας με τρόπο δικαιότερο. Είναι αδύνατο πλέον να γίνεται πόλεμος και να επωφελούνται απ' αυτόν μόνο οι καρχαρίες που τον υποκίνησαν και τον οργάνωσαν.

Η καταφυγή στον μισθοφορικό στρατό είναι, βέβαια, μια έξυπνη αναδίπλωση της αστικής τάξης, αλλά τα δεινά του πολέμου δεν είναι δυνατό να περιοριστούν πλέον μόνο στο μέτωπο και συνεπώς να αφορούν μόνο τους μισθοφόρους. Ο λαός έχει γίνει πράγματι αποφασιστικός ιστορικός παράγοντας και κανείς πια δεν μπορεί να τον αγνοήσει.

3. Περνάει ο στρατός

Πριν δούμε την μετά την καραμανλική οκταετία δύσκολη περίοδο, που θα καταλήξει στη χούντα, πρέπει να καταλάβουμε καλά γιατί στην Ελλάδα τον γόρδιο δεσμό τον λύνει πάντα ο στρατός και όχι η ψήφος.

Χούντα στα ισπανικά σημαίνει ένωση, δεσμός. Ο ΙΔΕΑ, έχει ήδη στην ενωνυμία του μεταφρασμένη στα ελληνικά την ισπανική λέξη χούντα, που μας ήρθε απ' τις δικτατορίες της ισπανόφωνης λατινικής Αμερικής, τις χώρες που είναι γνωστές και ως Μπανανίες εξαιτίας της προσπάθειας που κάνουν εκεί οι αμερικανικές εταιρείες να ελέγξουν την παραγωγή της μπανάνας. Τα αρχικά ΙΔΕΑ, σημαίνουν Ιερός Δεσμός (Χούντα) Ελλήνων Αξιωματικών. Προσέξτε τη χρήση του επιθέτου «ιερός» μπροστά από το ουσιαστικό «δεσμός». Η ελληνική χούντα (δεσμός) είναι ιερή διότι κάθε παρανομία, κάθε προδοσία, κάθε αντιδημοκρατική συμπεριφορά στην Ελλάδα επικαλείται έμμεσα ή άμεσα την ορθόδοξη ελληνική παράδοση.

Τα εθνικά συμφέροντα είναι «ιερά», το ελληνικό έδαφος είναι «ιερό», οι εθνικές γιορτές είναι «ιερές», η ελληνική δικαιοσύνη είναι «ιερή», ο ελληνικός στρατός είναι «ιερός» - τα πάντα είναι ιερά σ' έναν τόπο κατ' εξοχήν ανίερο, όπου δεν σου επιτρέπεται να τραβήξεις το «ιερό» παραπέτασμα για να δεις τη βεβήλωση που τελείται πίσω του. Όλα καλύπτονται με «ιερότητα» γιατί όλα είναι ανίερα.

Ήδη έφρελε να είχαμε καταλάβει από πολύ νωρίτερα, από τότε που

δημιουργήθηκε στη Μέση Ανατολή ο ΙΔΕΑ, πού θα ήταν δυνατό να οδηγήσει η ταύτιση «ιερού», που έρχεται απ' την ελληνορθόδοξη παράδοση, και «δεσμού» (χούντας) που προέρχεται απ' τις Μπανανίες. Ο θεσμός της βασιλείας, χάρη στο μυστικισμό που εγκλείει για την αμόρφωτη μάζα («γαλάζιο αίμα» και λοιπές αηδίες) είναι αυτό ακριβώς που χρειάζεται η ελληνική, απατεωνίστικη άποψη για το «ιερό» προκειμένου να μπορέσει να λειτουργήσει με ψευδώνυμο.

Οι ΙΔΕΑτες είναι βασιλόφρονες, όπως άλλωστε και κάθε παραδοσιακά αντιδραστικός αυτού του τόπου, που πεντάρα δε δίνει αν είναι ή δεν είναι «ξένοι» οι βασιλείς. Αν μπορούσαν να βρουν Έλληνα βασιλιά, με ελληνικό «βασιλικό αίμα», τόσο το καλύτερο. Όμως, τα ίχνη των βασιλικών απογόνων των Παλαιολόγων χάθηκαν, και έτσι κατέστη αναγκαία η εισαγωγή από το εξωτερικό «βασιλικού αίματος», που έχει ενσωματωμένη στα αιμοσφαίριά του τη Θεία Χάρη.

Άλλωστε, ο θεσμός της βασιλείας ταιριάζει στην ορθοδοξία. Ένας ο βασιλιάς στον ουρανό, ένας ο βασιλιάς στη γη, λεν σήμερα οι Ρώσοι ορθόδοξοι, που είναι υπέρ της επαναφοράς των Τσάρων. Και στο Άγιον Όρος σήμερα, η ελληνική σημαία συνεχίζει να έχει στο κέντρο της την βασιλική κορώνη, ενώ σε πολλά κελιά μοναχών θα δεις αναρτημένες φωτογραφίες των Ελλήνων βασιλέων. (Στο ρώσικο μοναστήρι ποτέ δεν «αποκαθήλωσαν» τη φωτογραφία του Τσάρου).

Τόσο ο Καραμανλής, που το 1963 πήγε να βάλει χέρι στο στρατό, που στο κάτω κάτω δεν ήταν βασιλικός, όπως η χωροφυλακή, αλλά εθνικός, όσο και ο Παπανδρέου, που επιχείρησε να τον μιμηθεί το 1965, έφαγαν και οι δυο τα μούτρα τους για τον ίδιο ακριβώς λόγο. Έθιγαν ένα «ιερό θεσμό», τον Δεσμό (ΙΔΕΑ), που αντλούσε την «ιερότητά» του απ' τη βασιλική «ιερότητα». Ο στρατός, ως «ιερός», ήταν εκ των πραγμάτων βασιλικός. Και η μετονομασία του στρατού από εθνικό σε βασιλικό θα επέτεινε τούτη την ιερότητα, χωρίς την οποία δεν μπορεί να γίνει τίποτα σ' ένα μισοθεοκρατικό κράτος σαν την Ελλάδα.

4. Ένα παλούκι που λέγεται παλάτι

Το να απομονώνει κανείς το παλάτι και να τα ρίχνει όλα πάνω του είναι μια τεραστίων διαστάσεων μπλόφα. Ομοίως μπλόφα είναι και το να θεωρεί κανείς το ελληνικό παλάτι κακό καθεαυτό διότι οι βασιλείς ήταν ξένοι και συνεπώς όχι «γνήσιοι» Έλληνες, με γνήσιο ελληνικό αίμα. Κανένας θεσμός και κανένα παλάτι δεν είναι κακό καθεαυτό. Απλή απόδειξη, η δημοκρατικότερη λειτουργία, στα πλαίσια της αστικής δημοκρατίας φυσικά, του θεσμού της βασιλείας στην Αγγλία, την Ολλανδία και αλλού. (Σχεδόν όλοι οι Ευρωπαίοι βασιλείς είναι γερμανικής καταγωγής. Γερμανικής καταγωγής είναι και οι βασιλείς της αγγλικής δυναστείας).

Άλλωστε, ο καλύτερος πρώτος Έλληνας βασιλιάς, ο Όθων, ήταν τόσο απόλυτα φιλέλληνας, όσο δεν ήταν οι «γνήσιοι» Έλληνες αυλικού γύρω του. Και οι Βαυαροί έπαιξαν έναν τόσο θετικό ρόλο στη δημιουρ-

γία του ελληνικού κράτους, που μόνο η εθνικιστική ελληνική μωρία θα μπορούσε να τους φορτώσει όλα τα κακά. Που πάντα πήγαζαν απ' τους περί τους Βαυαρούς Έλληνες και όχι απ' τους ίδιους τους Βαυαρούς.

Μ' άλλα λόγια, το ελληνικό παλάτι ήταν πάντα, μετά τον Όθωνα, ο πόλος συσπείρωσης των καθαρμάτων εξ Ελλήνων. Δεν είναι τυχαίο που ο σχεδόν δεδηλωμένα ανθέλλην Βασιλιάς Κωνσταντίνος λατρεύτηκε με πάθος απ' τους μισούς Έλληνες, ενώ ο βεβαιωμένα φιλέλλην Όθων ακόμα λοιδορείται.

Ο Κωνσταντίνος και οι επίγονοί τους ταύτισαν τη βασιλική τους μοίρα μ' αυτήν μιας ελληνικής άρχουσας τάξης, κομπραδορικής και στο έπακρο κλεπτικής. Στηρίχτηκαν στα καθάρματα, και τα καθάρματα στηρίχτηκαν στους βασιλείς. Κράτα με να σε κρατώ. Γιατί; Διότι οι κομπραδόροι (μεταπράτες μη παραγωγικοί, σαλιπαγάκοι πάσης φύσεως) έχουν ανάγκη από έναν σταθερό «ιερό» πάσαλο, γύρω απ' τον οποίο θα μπορούσαν να γυρίζουν αιωνίως στο εθνικό αλώνι, αλέθοντας στάρι και κουτόχορτο ανάκατα, για τις ανάγκες ενός λαού που συνήθισε να τρέφεται με προγονικούς μύθους, που τους περιφέρει ανά την Εσπερία ζητώντας δάνεια για να κρατηθεί στη ζωή ένας ιστορικός τόπος, απ' τον οποίο όντως εκπηγάει ο σύγχρονος πολιτισμός. Πώς αλλιώς θα διατηρήσει τη συνοχή της μια αστική τάξη, που ούτε αστική είναι καλά καλά, ούτε εθνική; Τους Έλληνες αστούς, πρώην τσαρουχάδες χωρίς αστικές ρίζες, πάντα τους στενεύουν τα λουστρίνια, διότι ακόμα δεν ξεσυνήθισαν τα τσαρούχια.

Οι Έλληνες αστοί, πάντα και σ' όλες τις περιπτώσεις ήταν οι πρώτοι και καλύτεροι που συνεργάστηκαν με τον κάθε κατακτητή αυτού του δύσμοιρου τόπου. Η ελληνική εθνική αστική τάξη ούτε ελληνική είναι ούτε τάξη ούτε αστική. Είναι ένα κοπάδι κοπρόσκυλα, που πλούτισαν άνομα, κλέβοντας το δημόσιο ταμείο, είτε ως εργολάβοι είτε ως μεσάζοντες ξένων εταιρειών, που εκείνες παράγουν κι αυτοί μεταπωλούν αυτό που εκείνες παράγουν, χωρίς να παράγουν ούτε ποδήλατα. Μόνο καρφίτσες, κι αυτές της μιας χρήσεως γιατί στραβώνουν με την πρώτη.

Η ξεκάρφητη «ελληνική εθνική αστική τάξη» είναι αυτή που καλλιεργεί τους εθνικούς μύθους για να κλέβει με τρόπο μυθικό. Είναι αυτή που κάνει τους αξιωματικούς να πιστεύουν πως χωρίς αυτούς πατρίδα δεν υπάρχει. Όχι, πάντως, γιατί την απειλούν εξωτερικοί εχθροί, αλλά διότι την απειλεί μονίμως η ανυπαρξία αληθούς εθνικής συνειδήσεως. Που να μην στηρίζεται, δηλαδή, στους μύθους.

5. Μια ανάπηρη δημοκρατία

Η χούντα των συνταγματαρχών δεν είχε την πρόθεση να καταργήσει το θεσμό της βασιλείας. Κάτι τέτοιο δεν ήταν εγγεγραμμένο στο πρόγραμμα της. Η κατάργησή της προέκυψε παρεμπιπτόντως, ύστερα απ' το λεγόμενο βασιλικό πραξικόπημα, που αν δε γινόταν κανείς δεν θα ενοχλούσε τον Κωνσταντίνο. Οι χουνταίοι, μπουνταλάδες εκ γενετής, πίστευαν στ' αλήθεια πως μαζί με την πατρίδα έσωσαν απ' τους κομμουνι-

στές και το θεσμό της βασιλείας. Και θύμωσαν πολύ όταν είδαν πως ο βασιλιάς δεν αναγνωρίζει τις υπηρεσίες τους. Και θίχτηκαν επιπροσθέτως, γιατί ο βασιλιάς θεωρούσε καταλληλότερη για τη σωτηρία της πατρίδας τη δική του χούντα, τη μεγάλη, που ήταν γνήσιο τέκνο του ΙΔΕΑ, που την είχε ετοιμάσει με κάθε επιμέλεια και που είχε ένα μεγάλο πλεονέκτημα. Καθώς θα ελεγχόταν απ' τον ΙΔΕΑ, αυτός θα τάνυζε ή θα στένευε τον κορσέ ανάλογα με την εξέλιξη της κατάστασης της υγείας του «ασθενούς». Ενώ οι μικρότεροι και χειρότεροι «γιατροί», με το βάλε και βάλε επάλληλα στρώματα γύψου θα μπορούσαν να προκαλέσουν και κάταγμα στον εθνικό κορμό, όπως και έγινε.

Η μικρή χούντα αποτελούνταν από κομπογιαννίτες. Και ο «σοβαρός» βασιλιάς δεν ήθελε κομπογιαννίτες για μια τόσο λεπτή εγχείρηση στο σώμα ενός λαού που γέννησε τη δημοκρατία κι άλλα τέτοια ηχηρά. Άλλωστε, η μικρή χούντα παρέπεμπε ευθέως στις Μπανανίες της Λατινικής Αμερικής, και ο βασιλιάς δεν ήθελε τη χώρα του Μπανανία, την ήθελε ευπρεπή αποικία της Αμερικής, περίπου Πολιτεία των Ηνωμένων Πολιτειών, κάτι σαν τη Χαβάη.

Όμως, το κύριο πρόβλημα δεν είναι η μικρή ή η μεγάλη χούντα, το κύριο πρόβλημα είναι η κατανόηση του μηχανισμού δημιουργίας χούντας σε μια χώρα όπου η δημοκρατία δε λειτούργησε ποτέ με δημοκρατική επάρκεια και στηριζόταν πάντα είτε στη βία είτε στην απάτη. Δεν είναι ψευδής ο ισχυρισμός της χούντας πως η δημοκρατία δε λειτουργούσε. Μόνο που «ξέχασε» να πει πως αυτός που την έκανε να μη λειτουργεί δεν ήταν, αυτή την περίοδο, ο Παπανδρέου, αλλά ο Καραμανλής. Που το 1961 βίασε τη δημοκρατία ίσως πιο βάνουσα κι απ' τους συνταγματάρχες. Όμως, κι εκείνος δεν τη βίασε από βίτσιο. Τη βίασε μέσα στον πανικό που προκαλούσε η ιδέα πως το κράτος της Δεξιάς θα διαλυθεί, λες και υπήρχε ποτέ κράτος στην Ελλάδα για να διαλυθεί.

Η δυσπλασία της ελληνικής δημοκρατίας, που συνεχίζεται, δεν οφείλεται στο πολίτευμα, αλλά στη συγκρότηση της ελληνικής κοινωνίας. Αστική δημοκρατία (διότι περί αυτής ομιλούμε) είναι το πολιτικό καθεστώς της αστικής τάξης. Και όταν δεν υπάρχει αστική τάξη δεν υπάρχει ούτε αστική δημοκρατία. Ονομάζουμε τους Έλληνες αστούς έτσι, κατ' ευφημισμόν. Δεν υπάρχει ελληνική αστική τάξη. Υπάρχουν μόνο κομπραδόροι. Όσοι Έλληνες είναι πράγματι αστοί και έχουν όντως αστική συνείδηση, δε ζουν στην Ελλάδα, ζουν στη διασπορά. Άλλωστε, έτσι κι αλλιώς η κυρίως Ελλάδα ήταν πάντα διασπαρμένη. Στο χώρο που λέγεται Ελλάδα δεν κατοικούν Έλληνες ακριβώς, κατοικούν βάρβαροι που έμαθαν ελληνικά, διότι από αρχαιοτάτων χρόνων όσοι κατοικούσαν αυτόν τον τόπο μιλούσαν ελληνικά. Ελληνική δημοκρατία θα υπάρξει όταν, ίσως, εμφανιστούν και Έλληνες σ' αυτόν τον βάρβαρο τόπο, πράγμα που το εύχομαι.

6. Οι εκλογές του 1963

Ο Καραμανλής μπορεί να έλεσε τον Ιούνιο του 1963, όμως η ΕΡΕ δεν

έπεσε, και πολύ περισσότερο δεν έπεσε η Δεξιά. Αυτό θα έλειπε, να πέφτει μια παράταξη με μεγάλη απατεωνική ιστορία πίσω της επειδή έπεσε ο αρχηγός. Άλλωστε, ο επόμενος του Καραμανλή πρόεδρος μιας ακόμα κυβέρνησης της ΕΡΕ ήταν ήδη έτοιμος να αναλάβει δράση πριν την κοπανήσει ο αρχηγός της ΕΡΕ. Μιλάμε για τον Παν. Πιπινέλη, γνωστό και ως Πίπη, πρόσωπο μονίμως ακροβατών στα όρια της γελοιότητας και της ανικανότητας, διπλωμάτης καριέρας και σκύλος πιστός της Φρειδερίκης.

Αυτός, ο Πίπης, ήταν που πήρε τη βασιλική εντολή να διενεργήσει εκλογές. Δεν είμαστε καλά, σκέφτεται προφανώς ο Γ. Παπανδρέου και δυναμώνει τον ανένδοτο. Ο υπουργός εμπορίου στην κυβέρνηση Καραμανλή, ο σκώληκας Πιπινέλης, εντέλλεται να κάνει «αδιάβλητες» εκλογές! Και νάχεις και τον Σοφοκλή Βενιζέλο να δίνει ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Πιπινέλη, αδιαφορώντας για τις εντολές του αρχηγού του, ο οποίος, για το λόγο αυτό, τον διαγράφει απ' την Ένωση Κέντρου για να τον ξαναγράψει όμως αργότερα. Το κεντροδεξιό σχήμα υπό την Παν. Κανελλόπουλο, που ετοιμάζουν από τώρα τα ανάκτορα και η CIA, θα τραβήξει καλύτερα αλλά δεν είναι ώρα ακόμα να βγει στο προσκήνιο.

Για να καταλάβετε ποιος είναι ο Πιπινέλης ακούστε τι έλεγε στη Βουλή, δυο χρόνια αργότερα, περί προδοσίας (παραθέτω απ' το βιβλίο του Γιάννη Κάρη «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα»): «Η προδοσία είναι ζήτημα χρόνου, δηλαδή περιστάσεων. Που σημαίνει ότι μία πράξις δυναμένη να έχει τα εξωτερικά γνωρίσματα της προδοσίας, όταν τοποθετείται στα πλαίσια των ευρύτερων γεγονότων υπό τα οποία διεξάγεται αποκτά τελείως άλλην σημασίαν και τελείως άλλην συνεισφοράν εις τα πράγματα της χώρας».

Με την επαλειούμενη πτώση του Πιπινέλη μπαίνει πρόβλημα δικοματικής κυβερνήσεως από την ΕΡΕ και την Εν. Κέντρου, που ο Γ. Παπανδρέου το απορρίπτει αμέσως ενώ ο Βενιζέλος το θέλει πολύ, ο ανθρωπάκος, αλλά υποχωρεί τελικά. Τέλος, την 21η Σεπτεμβρίου 1963 ο Παπανδρέου ζητάει απ' το βασιλιά την αντικατάσταση της κυβέρνησης Πιπινέλη. Αλλά σε πέντε μέρες ο βασιλιάς προκηρύσσει εκλογές για τις 3 Νοεμβρίου που θα τις κάνει ο Πιπινέλης!

Το «καλώ τον ελληνικό λαό να υπερασπίσει τας δημοκρατικές του ελευθερίας» του Παπανδρέου, που εκφωνείται τότε, μοιάζει με σύνθημα για την κήρυξη επανάστασης, και τα ανάκτορα επιτέλους αναδιπλώνονται και απομακρύνουν τον Πιπινέλη. Εν τέλει, πρωθυπουργός της υπηρεσιακής κυβερνήσεως, που θα κάνει τις εκλογές, ορίζεται ο άψογος πρόεδρος του Αρείου Πάγου Στυλιανός Μαυρομιχάλης.

Οι εκλογές, άμεμπτες από κάθε άποψη, δίνουν στην Ένωση Κέντρου 42,04% και 138 βουλευτές, στην ΕΡΕ 39,37% και 132 βουλευτές, στην ΕΔΑ 14,34% και 28 βουλευτές και στο κόμμα του Μαρκεζίνη 3,73% και 2 βουλευτές. Το εκλογικό σύστημα δίνει ισχύ προβάδισμα 6 εδρών στην Ένωση Κέντρου έναντι της ΕΡΕ. Πάλι καλά, αν πάρει κανείς υπ' όψιν πως στα στρατιωτικά τμήματα η ΕΡΕ παίρνει το 61,47%

και στην περίφημη «επιτηρούμενη ζώνη» (παραμεθόρια βορ. Ελλάδα) ξεπερνάει το 74%. Ο Μαυρομιχάλης μπορεί να είναι άψογος, αλλά ο τρόμος είναι τρόμος και λειτουργεί και με το νόμο της αδράνειας, που πολύ αργότερα θα δώσει τη νίκη στον Α. Παπανδρέου, τότε που εκμεταλλεύεται έξοχα τον πολύ δικαιολογημένο φόβο της Αριστεράς για τη Δεξιά.

7. Ο θρίαμβος του Γ. Παπανδρέου

Με το 42,04% των ψήφων και τους 138 βουλευτές του, ο Παπανδρέου σχηματίζει την 8η Νοεμβρίου 1963 την πρώτη μη δεξιά κυβέρνηση απ' το 1933. Ο κόσμος παραληρεί από ενθουσιασμό. Η ΕΡΕ υπό τον Παν. Κανελλόπουλο του ζητάει να στηριχτεί στις ψήφους της, αφού δεν έχει αυτοδυναμία. Η ΕΔΑ του προσφέρει, ομοίως, τις δικές της ψήφους.

Κατά την εκλογή ως πρόεδρου της Βουλής του Ηλία Τσιριμώκου, που ανήκει στην Ένωση Κέντρου, γίνεται χαμός. Ο Παπανδρέου κάνει την πάπια όσον αφορά τις ψήφους της ΕΔΑ που ρίχνονται, χωρίς να το ζητήσει, υπέρ του Τσιριμώκου. Όπως και νάναι, η απόλυτη πλειοψηφία τώρα, με τις ψήφους της ΕΔΑ, δεν του χρειάζεται προκειμένου να εκλέξει δικό του πρόεδρο της Βουλής.

Εντούτοις η πάντα κακοήθης Δεξιά, λέει πως η κεντρώα Βουλή στηρίζεται στις ψήφους της Αριστεράς! Διότι, λέει, αν ο Παπανδρέου ήταν συνεπής αντικομμουνιστής, οι ψήφοι της ΕΔΑ θα έπρεπε να μετρήσουν κατά του Παπανδρέου! Δηλαδή η Δεξιά, ούτε λίγο ούτε πολύ, προτείνει να τις μετρήσει ο Παπανδρέου εξ αρχής ως αρνητικές κι ως ήταν θετικές.

Έχουμε να κάνουμε εδώ με την περίφημη «πλειοψηφία της λεοπαρδαλής» όπως τη βαφτίζει ο Αμερικανός πρεσβευτής Τζων Πιουριφόν: Κομμουνιστικά στίγματα στο δέρμα της δημοκρατίας δεν επιτρέπονται, και ο Παπανδρέου έχει ήδη 28 κόκκινα στίγματα, τους 28 βουλευτές της ΕΔΑ που ψηφίζουν Τσιριμώκο, αλλά και μια τεράστια ροζέ βούλα: τον ίδιο τον σοσιαλιστή Τσιριμώκο, που ήταν βασικό στέλεχος του ΕΑΜ και μέλος της κυβέρνησης του βουνού.

Ο Παπανδρέου, βαμμένος αντικομμουνιστής από παλιά, σιωπηρά αποδέχεται τη λεοπαρδαλίο θεωρία του Πιουριφόν, και δηλώνει πως δεν θα στηριχτεί ούτε στην ΕΡΕ ούτε στην ΕΔΑ και ότι θα ξανακάνει εκλογές για να αποκτήσει την ποθητή αυτοδυναμία. Τις κάνει πράγματι την 16η Φεβρουαρίου 1964 με υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον τίμιο, αν και παλατιανό, υποδιοικητή της Εθνικής Τράπεζας Ιωάννη Παρασκευόπουλο και τις κερδίζει πανηγυρικά με 52,7% και 171 έδρες. Η ΕΡΕ περιορίζεται στο 35,26%, συμπεριλαμβανομένου και του 3,73% του κόμματος του Μαρκεζίνη. Η ΕΔΑ απ' το 14,34% των προηγούμενων εκλογών (1963) πέφτει τώρα (1964) στο 11,8%. Πριμοδοτεί αφανώς τον Παπανδρέου, αφού σε 24 περιφέρειες δεν κατεβάζει δικούς της υποψήφιους.

Και η ΕΡΕ λυσσάει τόσο περισσότερο, όσο εντονότερες είναι οι ια-

χές θριάμβου του πλήθους, που βλέπει να εδραιώνεται η Δημοκρατία και να απομακρύνεται ίσως για πάντα η Δεξιά απ' την εξουσία. Το ιουλιανό πραξικόπημα αρχίζει να κυφορείται.

Στο μεταξύ πεθαίνει ο υπαρχηγός της Ενώσεως Κέντρου Σοφοκλής Βενιζέλος στις αρχές Φεβρουαρίου 1964, λίγο πριν απ' τις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου. Λίγο μετά τις εκλογές, πεθαίνει και ο βασιλιάς Παύλος από καρκίνο στις 6 Μαρτίου 1964. Είναι δυο σημαδιακοί θάνατοι. Ίσως ο Βενιζέλος να συγκρατούσε τους αποστάτες, που ήταν δικοί του άνθρωποι οι περισσότεροι, ίσως ο Παύλος να συγκρατούσε τη Φρειδερίκη, που τώρα που βασιλεύει ο γιος της βρίσκει πρόσφορο έδαφος να κάνει, περισσότερο ανενόχλητη, τα κόλπα της.

Η δεύτερη κυβέρνηση Παπανδρέου που προκύπτει απ' τις δεύτερες εκλογές που κερδίζει η Ένωση Κέντρου, δεν θα ζήσει μόνο πενήντα μέρες, όπως η πρώτη, θα ζήσει πολύ περισσότερο, αλλά θα δεινοπαθήσει απ' την πρώτη κιόλας μέρα απ' το πάντα ραδιούργο παλάτι, που στο τέλος θα τη ροκανίσει με τους περίφημους αποστάτες.

8. Γ. Παπανδρέου, ο αστός

Ο Γ. Παπανδρέου προσπαθεί να μιμηθεί τον Ελ. Βενιζέλο, σε μια τακτική ελιγμών και πιέσεων διά του Κοινοβουλίου, ώστε να ισχυροποιεί τη θέση του από εκλογή σε εκλογή. Και ο μεν δαιμόνιος Βενιζέλος πέτυχε, ο δε ανθυποδαιμόνιος Παπανδρέου απέτυχε τελικά παταγωδώς, αν και στην αρχή φάνηκε να πετυχαίνει. Δεν πήρε υπ' όψιν του πως τότε, ο Βενιζέλος και ο βασιλιάς ήταν ισότιμοι σε δύναμη και πως τώρα το παλάτι ήταν πανίσχυρο, αφού γύρω του είχε συσπειρωθεί ολόκληρη η ελληνική αντίδραση: δοσίλογοι, φασίστες, οικονομική ολιγαρχία, παραδοσιακοί δεξιοί δημοκράτες. Άλλωστε, δεν ήταν το παλάτι καθεαυτό των «ξένων» βασιλιάδων που δημιουργούσε τις ατασθαλίες, ήταν οι ντόπιοι χρυσοκάνθαροι που έκαναν συνεταιίρο τους ένα βασιλιά που τους κάλυπτε με ένα κύρος μεταφυσικά και όχι πολιτικά κατοχυρωμένο. Ο Παπανδρέου ήξερε πως η πηγή του κακού στην Ελλάδα ήταν πάντα το παλάτι, δηλαδή οι Έλληνες παλατιανοί, κι ωστόσο δεν έκανε τίποτα απολύτως για να καταστρέψει τούτη τη σφηκοφωλιά, που στο τέλος θα στρέψει τους κηφήνες κατά πάνω του και θα τον φαν.

Η πρώτη κυβέρνηση Παπανδρέου που προήλθε απ' τις εκλογές του 1963 θα ζήσει μόνο 50 μέρες γιατί ο αρχηγός της Ενώσεως Κέντρου αρνήθηκε να στηριχτεί στην ΕΔΑ, που πρόθυμα του προσέφερε τη βοήθειά της. Ήθελε αυτοδυναμία, και την πετυχαίνει στις εκλογές του 1964. Αλλά και η δεύτερη κυβέρνηση Παπανδρέου θα ζήσει μόνο 517 μέρες, δηλαδή 17 μήνες. Αυτή τη φορά όχι γιατί αρνείται να στηριχτεί στην ΕΔΑ που δεν την έχει πλέον ανάγκη, αλλά διότι ο αντικομμουνισμός του δεν θα του επιτρέψει να κάνει αποφασιστικά βήματα προς τη μεριά της εξάρθρωσης και του δεξιού υπερχράτους και του δεξιού παρακράτους, που συνεχίζουν να κυβερνούν απ' το παρασκήνιο και τους 17 μήνες της πρόσκαιρης εξουσίας του. Ο Παπανδρέου με τις έμμονες ιδέες

του, φοβάται και τους κομμουνιστές και τους σοσιαλιστές. Δεν είναι ούτε καν σοσιαλδημοκράτης. Είναι ένας τυπικός αστός πολιτικός που πιστεύει πολύ στην ιδιοφυΐα του και τις όντως υπαρκτές προσωπικές του ικανότητες, και σχεδόν ποτέ δεν παίρνει υπ' όψιν τις υπαρκτές και ζωντανές κοινωνικές δυνάμεις. Του αρκεί που ο λαός του έδωσε μια πραγματικά εντυπωσιακή δύναμη στις εκλογές του 1964 και δε σκέφτεται πως αυτή ακριβώς η δύναμη θα κινητοποιήσει τα παραδοσιακά αντανακλαστικά της Δεξιάς, που θα φάει τα σίδερα προκειμένου να τον εξοτιώσει, όχι γιατί είναι ο Παπανδρέου αλλά διότι κατάφερε να πάρει το λαό μαζί του. Που αν ήταν περισσότερος, μετρημένος σε ψήφους, η Δεξιά θα βρισκόταν μπροστά σε μια ειρηνική επανάσταση και ο Παπανδρέου θα καταξιώνόταν σαν ένας πολύ μεγάλος λαϊκός ηγέτης και κοινωνικός αναμορφωτής.

Όμως, ο Παπανδρέου δεν ήθελε στο βάθος την αλλαγή του κοινωνικού στάτους προς μια κατεύθυνση σοσιαλδημοκρατική. Ο Παπανδρέου, ο άνθρωπος που παγίδεψε το ΕΑΜ στο Λίβανο, δεν θέλησε ποτέ να καταλάβει πως, ακριβώς το ΕΑΜ ήταν που δημιούργησε το νέο πολιτικό κλίμα και το νέο πολιτικό ήθος στην Ελλάδα. Και ΕΑΜ σε καμιά περίπτωση δε σημαίνει ΚΚΕ, όπως έλεγαν οι πάντα δόλιοι αντικομμουνιστές. Ήταν τέτοια η δύναμη του ΕΑΜ, που μερικά χρόνια αργότερα ο γιος του, ο Ανδρέας, θα μπορέσει να την εκμεταλλευτεί επιδέξια. Αν την εκμεταλλευόταν ο πατέρας του, θα είχαμε ένα ΠΑΣΟΚ πριν απ' το ΠΑΣΟΚ, που θα λεγόταν Ένωση Κέντρου, όπως κανονικά πρέπει να λέγεται και το ΠΑΣΟΚ.

9. Παπανδρέου, ο συμβιβαστικός

Στη δεύτερη κυβέρνηση Παπανδρέου, αυτή που προέρχεται απ' τις εκλογές του 1964, τα δύο βασικά υπουργεία, των Εξωτερικών και της Άμυνας, ανατίθενται σε δυο τυπικούς εκπροσώπους της ολιγαρχίας. Ο τραπεζίτης Σταύρος Κωστόπουλος γίνεται υπουργός των Εξωτερικών και ο άνθρωπος που ελέγχει το μονοπώλιο μπίρας στην Ελλάδα, ο κληρονόμος του Βαυαρού Κάρολου Φιξ, ο Πέτρος Γαρουφαλιάς, γίνεται υπουργός Εθνικής Άμυνας.

Ακόμα δεν διευκρινίστηκε επαρκώς αν αυτούς ειδικά τους υπουργούς τους επέβαλε στον Παπανδρέου η Φρειδερίκη ή αν ήταν μια δική του απόφαση προκειμένου να εξευμενιστεί το παλάτι με το οποίο, σημειωτέον, ο Παπανδρέου τα πάει θαυμάσια τον πρώτο καιρό της εξουσίας του. Άλλωστε, η νεαρή βασίλισσα Άννα-Μαρία, μαθημένη αλλιώς απ' τη δημοκρατική πατρίδα της, είναι ξετρελλαμένη μαζί του, σχεδόν ερωτευμένη μ' αυτόν τον πάρα πολύ γοητευτικό άνθρωπο, που κληροδότησε στο γιο του Ανδρέα τόσο τη γοητεία όσο και την αγάπη για τις γυναίκες.

Ο Παπανδρέου ποτέ δεν παραδέχτηκε πως τον Κωστόπουλο και τον Γαρουφαλιά τους επέβαλε το παλάτι. Το πιο πιθανό όμως είναι να συνέβη ότι και με τον Ηλία Τσιριμώκο, που ο Παπανδρέου τον σεβόταν και

τον εμπιστευόταν, και που τον προόριζε και πάλι για πρόεδρο της Βουλής. Όμως, η Φρειδερίκη του ζήτησε «φιλικά» να μη ξαναχρησιμοποιήσει στο συμβολικό ρόλο του αρχηγού του κράτους έναν παλιό ΕΑΜίτη, μέλος της Κυβέρνησης του Βουνού, και αντ' αυτού να προτιμήσει τον «ποιητή» Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα, που μετά την αποστασία θα γίνει γνωστός με το παρατσούκλι Γαργάλατας, που του κόλλησε ο φίλος, μακαρίτης πλέον, Κώστας Σταματίου.

Ακόμα πιο μεγάλο είναι το λάθος του Παπανδρέου με τις αλλαγές που επιχειρεί στην ηγεσία του στρατεύματος. Στην αρχή, ζητάει και πετυχαίνει την αντικατάσταση του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού, αντιστρατήγου Κ. Σακελλαρίου, βαμμένου δεξιού, φανατικά φιλομοναρχικού και παλιού μέλους του ΙΔΕΑ. Η Φρειδερίκη, γιατί αυτή κι όχι ο γιος της κανονίζει τα πάντα, δέχεται την αντικατάσταση, αλλά για να προτείνει στη θέση του Σακελλαρίου τον αντιστράτηγο Ιωάννη Γεννηματά, έναν απ' τους κύριους οργανωτές του εκλογικού πραξικοπήματος του 1961. Αν δεχόταν τον Γεννηματά ο Παπανδρέου, ο περίφημος «ανένδοτος» (ο πρώτος, γιατί υπάρχει και δεύτερος) που άρχισε το 1961 και τέλειωσε με την πρώτη νίκη του Παπανδρέου το 1963, θα τιναζόταν στον αέρα, και ο ηγέτης της Ενώσεως Κέντρου θα έμενε χωρίς ιστορική δικαίωση και λαϊκό έρεισμα, έτσι που ο λαός θα αισθανόταν προδομένος.

Ο Παπανδρέου, λοιπόν, με τίποτα δε δέχεται τον Γεννηματά στο κρίσιμο πόστο του αρχηγού του στρατού. Και τότε ο αντιστράτηγος επισκέπτεται τον Παπανδρέου, πέφτει στα γόνατα, κλαίει, χτυπιέται και ζητάει ταπεινά συγγνώμη για ό,τι έκανε στις εκλογές βίας και νοθείας του 1961. Και ο Παπανδρέου τον πιστεύει! Πιστεύει ότι αυτός ο αδίστακτος αριβίστας μετανόησε ειλικρινά!

Να πιστέψουμε πως τον πίστεψε; Για έναν τόσο ευφυή άνθρωπο σαν τον Παπανδρέου, αυτό αποκλείεται κατηγορηματικά. Απλώς, βάζει τον Γεννηματά να κλαίει και να χτυπιέται προκειμένου να απαλύνει τις εντυπώσεις που θα προκαλούσε στους ψηφοφόρους του αυτός ο συμβιβασμός. Ο ελιγμός της Φρειδερίκης πετυχαίνει απολύτως. Κι έτσι, ο ένας παλατιανός αντικαθίσταται από έναν άλλο.

10. Παπανδρέου, ο Έλληνας Κερένσκι

Οι δημοτικές εκλογές που γίνονται την 5η Ιουνίου 1964 είναι ένας ακόμα κόλαφος για τη Δεξιά. Το εκλογικό σώμα μετακινείται και άλλο, αυτή τη φορά όχι μόνο προς το Κέντρο, αλλά και προς την Αριστερά, δηλαδή την ΕΔΑ, γιατί άλλου είδους Αριστερά αυτόν τον καιρό δεν υπάρχει.

Ο Παπανδρέου, αντί να αναθαρρέψει με την επιτυχία της ΕΔΑ, εντείνει τον διμέτωπο αγώνα. Βαράει και τη Δεξιά και την Αριστερά εξίσου σκληρά. Ήδη οι δεξιές εφημερίδες τον έχουν χαρακτηρίσει Έλληνα Κερένσκι, που όπως ο γνήσιος Κερένσκι στην προεπαναστατική Ρωσία, ανοίγει, λέει, το δρόμο για την κατάληψη της εξουσίας από την

Αριστερά. Ο Κερένσκι, όμως, ήταν ένας σοσιαλδημοκράτης μεταρρυθμιστής.

Αλλά ο Παπανδρέου αντί να επικαλεστεί το επιχείρημα πως αν τότε πετύχαινε ο Κερένσκι δεν θα πετύχαιναν οι Μπολσεβίκοι, πανικοβάλλεται κι αρχίζει να δίνει εξετάσεις ως αντικομμουνιστής. Δεν καταργεί τα «έκτακτα μέτρα» που ισχύουν απ' την εποχή του εμφυλίου, δεν καταργεί τα ΤΕΑ, δεν καταργεί την «επιτηρούμενη ζώνη», δεν καταργεί τα πιστοποιητικά φρονημάτων. Φοβάται μην προκαλέσει τη Δεξιά, που ετοιμάζεται να του ριχτεί.

Κι έτσι, χάνει τη μεγάλη ευκαιρία να προκαλέσει εκείνος τη Δεξιά και να τη στριμώξει στη γωνιά, τώρα που ο χαρισματικός ηγέτης της, ο Καραμανλής, ζει αυτοεξόριστος στο Παρίσι, τώρα που ο μετριοπαθής Κανελλόπουλος είναι έτοιμος να συνεργαστεί με το Κέντρο, τώρα που η ΕΔΑ του προσφέρει τη στήριξή της, τώρα που ο λαός στρέφεται κατά της Δεξιάς, έχοντας αναθαρρέψει απ' τις επιτυχίες του Κέντρου.

Ο Παπανδρέου αποδεικνύεται υπέρ το δέον δειλός, επιφυλακτικός, αναποφάσιτος. Μοιάζει να μη θέλει την μετακίνηση προς τα αριστερά της ελληνικής κοινωνίας, όπως και στην περίοδο του Λιβάνου, όπως και στην περίοδο των Δεκεμβριανών. Φανατικός της ιδέας πως όλα στην Ελλάδα θα αλλάξουν διά της Παιδείας, κάνει πράγματι σπουδαία πράγματα προς αυτήν την κατεύθυνση με συνεργάτες τον Λουκή Ακρίτα, τον Γεώργιο Μυλωνά και τον Ευάγγελο Παπανούτσο αλλά δεν παίρνει υπ' όψιν πως καμιά αλλαγή στο εποικοδόμημα δεν μπορεί να στεριώσει, αν προηγουμένως δεν αλλάξει η οικονομική βάση.

Αλλά ούτε ο γιος του, ο Ανδρέας Παπανδρέου, που αυτόν τον καιρό φέρει τον τίτλο του αναπληρωτή υπουργού Συντονισμού, εισηγείται σοσιαλιστικά ή έστω σοσιαλδημοκρατικά οικονομικά μέτρα. Εισηγείται φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. Σωστά έχει επισημάνει το πρόβλημα ο οικονομολόγος Ανδρέας Παπανδρέου. Η Ελλάδα χρειάζεται καπιταλισμό, όχι σοσιαλισμό. Η Ελλάδα ούτε τότε ούτε τώρα είναι κυρίως ειπείν καπιταλιστική χώρα. Το κοινωνικό καθεστώς της Ελλάδας είναι «ο δυσμορφος καπιταλισμός» όπως θα έλεγε και ο φίλος του Ανδρέα, ο διάσημος Αιγύπτιος οικονομολόγος Σαμίρ Αμίν, που αυτόν τον καιρό είναι πολύ της μόδας στα ευρωπαϊκά και τα αμερικάνικα πανεπιστήμια. Όμως, παρά το γεγονός πως τα μέτρα του Ανδρέα δεν έχουν καμιά σχέση με τον σοσιαλισμό, η Δεξιά του ρίχνεται άσχημα. Η ελληνική Δεξιά δεν θέλει ούτε καπιταλισμό. Η ελληνική Δεξιά έχει συνηθίσει στις δυσμορφίες και τις δυσπλασίες, γιατί τη βοηθούν να ψαρεύει στα θολά. Η ελληνική Δεξιά, δεν θα καταφέρει ποτέ να γίνει μια Δεξιά της προκοπής, εκτός κι αν την εξαναγκάσουν οι εταίροι της ΕΟΚ.

11. Ο Γ. Παπανδρέου και η χρήσιμη λήθη

Ήτανε στραβό το κλίμα της εθνικοφροσύνης απ' τη φύτρα του, τόφαγε κι ο εθνικόφρων γάιδαρος. Δηλαδή, δυο γάιδαροι. Ο αρχηγός του στρατιωτικού οίκου του βασιλιά στρατηγός Δόβας, υπηρεσιακός πρωθυ-

πουργός στην διάρκεια του εκλογικού πραξικοπήματος του 1961, και ο νεόκοπος υπουργός Άμυνας Πέτρος Γαρουφαλιάς, που μυρίζει, ο άθλιος, κάθε άλλο παρά σα γαρύφαλλο, παρά το γεγονός πως είναι σκέτο παλατιανό μπουμπουκι.

Οι εν λόγω καλοί κύριοι κι ακόμα πιο καλοί πατριώτες, σκέφτονται και ξνασκέφτονται τι γαμήλιο δώρο να κάνουν στον νιόπαντρο Κωνσταντίνο, και στο τέλος το βρίσκουν το πρωτότυπο δώρο. Θα του χαρίσουν τον ελληνικό στρατό, που στο εξής θα λέγεται όχι εθνικός, αλλά βασιλικός, όπως και η βασιλική Χωροφυλακή – μπασκινερί ρουαγιάλ, επί το σκωπτικόν γαλλικότερον. Η αναισχυντία των παλατιανών έχει φτάσει στον άκρον άωτον. Ο Παπανδρέου γίνεται έξαλλος. Και επιτέλους πατάει πόδι. Ο ελληνικός στρατός δεν θα γίνει βασιλικός και το έτοιμο διάταγμα ακυρώνεται.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, ο στρατός δεν προορίζεται για δώρο στο βασιλιά, αλλά στη βασιλική χούντα των στρατηγών που ήδη ετοιμάζεται να σώσει άλλη μια φορά την πατρίδα από τον εαυτό της. Καταλαβαίνετε γιατί ο θεσμός της βασιλείας είναι πάντα επικίνδυνος για την Ελλάδα; Διότι στον βασιλικό σταύλο ήταν μονίμως δεμένα όλα τα γαϊδούρια αυτού του δύσμοιρου τόπου.

Όμως, κτήνη υπάρχουν και εκτός παλατιού. Μια ατέλειωτη αλυσίδα σκανδάλων βαραίνουν την από παράδοση σκανδαλοποιό Δεξιά. Αλλά ο Παπανδρέου, τώρα που κατέλαβε την εξουσία κάνει το κορόιδο και δεν παραλέμπει στο ειδικό δικαστήριο τον Καραμανλή και κάποιους υπουργούς του, όπως συνέχεια διακήρυσε κατά την περίοδο του πρώτου ανενδότου. Με παρότρυνση του βασιλιά, όπως ισχυρίζεται ο πάντα τίμιος και λυσσασμένος αντικαραμανλικός Ιωάννης Ζίγδης, ο Παπανδρέου δίνει άφεση αμαρτιών στους σκανδαλοποιούς, που έχουν ρημάξει τον τόπο από τότε που άρχισε να συρρέει η αμερικανική βοήθεια στην Ελλάδα, που βοήθησε περισσότερο τους κλέφτες παρά την Ελλάδα.

Συνεπέστερη η ΕΔΑ, την 22α Ιανουαρίου 1965 καταθέτει στη Βουλή πρόταση για παραπομπή στο ειδικό δικαστήριο βάσει του πασίγνωστου πλέον νόμου περί ευθύνης υπουργών, τους Κ. Καραμανλή, Π. Παπαληγούρα και Ν. Μάρτη για ένα μόνο απ' τις δεκάδες σκάνδαλα, αυτό της ΔΕΗ. Πρόκειται για βεβαιωμένη κατάχρηση μερικών εκατομμυρίων δολλαρίων. Και σεις μου μιλάτε για σκάνδαλο Κοσκωτά. Όσο για τους εργολάβους δημοσίων έργων που ανοικοδομούν την Ελλάδα από της λήξεως του εμφυλίου πολέμου και μέχρι σήμερα αδιαλείπτως, την καραμανλική οκταετία υπερβαίνουν πάντα, μα πάντα τον προϋπολογισμό από 100 μέχρι 1000%. Και ολογράφως: χίλια τοις εκατό!

Λοιπόν, μην απορείτε για το σημερινό χάλι της Ελλάδας. Την Ελλάδα την έφαγε η Δεξιά με μαχαίρι και πηρούνι. Το λιγοστό που απόμεινε το έφαγε πολύ αργότερα το ΠΑΣΟΚ. Ε, τι διάολο, μόνο η Δεξιά θα τρώει σ' αυτόν τον τόπο; Και τι είναι αυτά που έφαγε το ΠΑΣΟΚ μπροστά σ' αυτά που έφαγε η Δεξιά; Ψίχουλα. Κυριολεκτώ.

Τελικά, καμιά παραπομπή δεν έγινε ποτέ. Και το μόνο που έγινε τότε ήταν το ότι περιορώθηκε η τιμή της αξιοπρεπέστατης ΕΔΑ, που

εκπροσωπεί την Αριστερά στο σύνολό της. Η οποία Αριστερά αργότερα, όταν θα έρθει η ώρα της Δεξιάς να ξαναπάρει την κοντάλα, θα κάνει μια γελοία φιλοφρόνηση στο γιο του Γέρου με μια ακόμα «λήθη στο παρελθόν», και θα τα κάνει μαντάρα.

12. Ζάχαρη καταστροφική για τα δόντια του έθνους

Μια μέρα του Μάη του 1965 οι Έλληνες ιθαγενείς πληροφορούνται εμβρόντητοι πως οι σατανικοί κομμουνιστές έχουν διεισδύσει τόσο βαθιά στις ένοπλες δυνάμεις, που αυτές όπου νάναι καταρρέουν απ' τα μέσα. Μία κολοσσιαία εκτάσεως δολιοφθορά, λεν οι εφημερίδες, έχει αποκαλυφτεί στην 117η μοίρα πυροβολικού της 12ης μεραρχίας Έβρου, όπου διοικητής είναι ο αντισυνταγματάρχης του πυροβολικού Γεώργιος Παπαδόπουλος.

Το σωτήριο για τη σωτηρία της χώρας έργο των σωτήρων έχει αρχίσει από έναν λάκκο με σκατά στην κυριολεξία. Εκεί μέσα βουτούν μέχρι το κεφάλι δύο στρατιώτες, μέχρι τότε υπεράνω πάσης κομμουνιστικής υποψίας, τον Δ. Μπεκιά και τον Κ. Ματάτη, που έμελλε να περάσουν στην ιστορία σαν τα δύο πρώτα θύματα της χούντας πριν απ' την σκατωμένη «εθνοσωτήριο». Για να φανεί το μέγεθος του κινδύνου απ' την κομμουνιστική διείσδυση, οι δολιοφθορείς έπρεπε οπωσδήποτε να είναι «εθνικόφρονες» κατά τα φαινόμενα, που όμως πάντα απατούν. Και επειδή δύσκολα ένας εθνικόφρων ομολογεί πως είναι και κομμουνιστής και σαμποτέρ, που ρίχνει ζάχαρη στα ρεζερβουάρ των αυτοκινήτων για να καταστρέψει τη μηχανή και να μειώσει έτσι την αμυντική ικανότητα της χώρας, όπως λέει το κατηγορητήριο, τον βουτάς στο βόθρο μέχρι το λαιμό για να παραστήσει τον αναγεννώμενο απ' τα σκατά Φοίνικα και τότε εκείνος αρχίζει να κελαϊδάει.

Οι δύο δύστυχοι στρατιώτες «ομολόγησαν» με το σκατό στο στόμα στην κυριολεξία. Όμως, ο Μπεκιάς, όταν ξέφυγε απ' τα νύχια του κτήνους υπέβαλε μήνυση κατά του Παπαδόπουλου. Πάιρνοντας υπ' όψιν τα δεδομένα της εποχής, θεωρώ την πράξη του Μπεκιά σαν την πιο ηρωική της ελληνικής ιστορίας τα τελευταία πενήντα χρόνια. Ένας στρατιώτης μνηύει έναν υποψήφιο δικτάτορα, αντισυνταγματάρχη εν ενεργεία! Τελικά, για να σωθούν τα προσχήματα, οι δύο στρατιώτες τιμωρούνται με φυλάκιση δύο ετών, όχι με τον περί κατασκοπείας νόμο 509 αλλά με τον νόμο περί τετυμποϊσμού!

Στη Βουλή ο υπουργός δικαιοσύνης της κυβερνήσεως Παπανδρέου, Νικόλαος Μπακόπουλος, απαντώντας σε ερώτηση του Ηλία Ηλιού, προσπαθεί να δικαιολογήσει τον Παπαδόπουλο, λέγοντας πως, πράγματι υπήρχαν υποψίες για διενέργεια κατασκοπείας εντός του ελληνικού στρατεύματος. Και ο ευφής και διορατικός Ηλίας Ηλιού, ένας απ' τους πιο ικανούς και έντιμους βουλευτές που πέρασαν ποτέ απ' το όχι και τόσο σοβαρό ελληνικό Κοινοβούλιο, απαντάει στον αστείο Μπακόπουλο με τα παρακάτω προφητικά λόγια: «Αν η κυβέρνηση έχει τόσο περιέργες αντιλήψεις για τις συνταγματικές ελευθερίες των πολιτών, ποιες

είναι οι εγγυήσεις ότι ο οποιοσδήποτε Παπαδόπουλος, μέλος της χούντας, ή και ο ίδιος ο αντισυνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος, γράφοντας σ' ένα χαρτί δέκα ονόματα, ή και δέκα χιλιάδες ονόματα, θα εμποδιστεί από του να συγκλονίσει μια άλλη νύχτα τη χώρα με ομαδικές συλλήψεις και με την κατάλυση των θεσμών;».

Μας χωρίζουν λιγότερο από δύο χρόνια απ' την πραγμάτωση αυτής της μακάβριας προφητείας ενός πανέντιμου ανθρώπου. Και ο Παπανδρέου να κάνει την πάπια για να μη θιγεί το απαραβίαστο ταμπού, ο ελληνικός στρατός της Ελλάδος φρουρός και δε συμμαζεύεται (στην κυριολεξία).

13. Χρήμα για τη σωτηρία των κλεπτών της πατρίδας

Σύμφωνα με επίσημα αμερικανικά στοιχεία που κατέθεσε στη Γερουσία ο δημοκρατικός γεροστρατιωτής Βανς Χάρτκε, η αξία του αμερικανικού στρατιωτικού υλικού που είχε σταλεί στην Ελλάδα μόνο από το 1965 μέχρι το 1969, δηλαδή απ' την πτώση του Παπανδρέου μέχρι την «ακμή» της χούντας, ανέρχεται σε 98.060.000 δολάρια κατ' έτος, κατά μέσο όρο. (Τα στοιχεία απ' το βιβλίο του Γιάννη Κάρη «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα»). Πόλεμος δε γίνεται, αεροπλάνα δεν πέφτουν κάθε μέρα, οι μισθοί των αξιωματικών δεν είναι ιδιαίτερα υψηλοί (κανονικά οι εξ αυτών εθνικόφρονες θα έπρεπε να υπηρετούν την πατρίδα ανιδιοτελώς, δηλαδή τζάμπα), πού διάολο παν όλα αυτά τα χρήματα; Οποία αφελής ερώτησις! Μα, στην Ελλάδα η μεγάλη κλοπή τελείται διά του τεχνάσματος του απορρήτου των στρατιωτικών δαπανών. Καταλαβαίνετε τώρα γιατί όλες οι κυβερνήσεις αγαπούν και φροντίζουν τον ελληνικό στρατό; Ο ελληνικός στρατός χρησιμεύει περισσότερο στην δι' αυτού τελούμενη καταστροφή της χώρας διά της κλοπής, παρά στη σωτηρία της χώρας.

Όλοι ξέρουν πως η «αμυντική θωράκιση της χώρας» δεν πρόκειται να χρησιμεύσει σε τίποτα αν ο εχθρός είναι πράγματι αποφασισμένος να καταστρέψει μία χώρα μια σταλιά και αν οι «φίλοι και σύμμαχοι» δεν επέμβουν είτε διπλωματικά είτε στρατιωτικά, και ωστόσο όλοι κόπτονται για τη θωράκιση, γιατί όλοι ξέρουν πως η κατασκευή του θώρακα είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος για μια σίγουρη και ασφαλή ρεμούλα, όπου κανένας ορκωτός λογιστής δεν θα μπορούσε να ελέγξει κανέναν Κοσκωτά. Σε μια διαλυμένη χώρα όπου ένας κατάσκοπος τρίτης κατηγορίας θα μπορούσε να κάνει τη δουλειά του με τον πιο άνετο τρόπο, εμείς κρατούμε με πείσμα απόρρητους τους στρατιωτικούς λογαριασμούς, που τους ξέρουν όλοι εκτός απ' τον ελληνικό λαό.

Σε χρόνο ανύποπτο, το 1963, ο σοφός καθηγητής και ακαδημαϊκός Ξενοφών Ζολώτας, διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος τότε, λέει τα παρακάτω προφητικά, που ωστόσο δε χρειάζονται και μεγάλες προφητικές ικανότητες για να τα πει κανείς: «Το πρόβλημα των στρατιωτικών δαπανών σωρεύει μεγάλους κινδύνους και αφήνει έκθετον την οικονομική ανάπτυξιν και σταθερότητα της χώρας». (Από λόγο στη γενική συ-

νέλευση των μετόχων, τον Απρίλιο του 1963). Στην παραπάνω πρόταση πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα, όχι η κοινοτοπή διαπίστωση ενός έγκριτου οικονομολόγου πως η οικονομία της Ελλάδος μένει έκθετη εξαιτίας των υπερβολικών στρατιωτικών δαπανών, αλλά ο κίνδυνος για τη σταθερότητα της χώρας.

Μ' άλλα λόγια ο Ζολώτας δεν εξαρτά τη σταθερότητα της χώρας απ' την αμυντική της ικανότητα, αλλά από την οικονομική της ανάπτυξη, που βλάπτεται ακριβώς λόγω μιας στρατιωτικής περισταθερότητας αντιλήψεως. Ο Γ. Παπανδρέου, ο Α. Παπανδρέου και όλοι οι άλλοι κοινοβουλευτικοί δημαγωγοί πλην των κομμουνιστών, που αυτοί έτσι κι αλλιώς επιδιώκουν σταθερά «την καταστροφή της πατρίδας», καταστρέφουν μεθοδικά την πατρίδα θωρακίζοντάς την, μόνο και μόνο γιατί ο θώρακας κοστίζει τόσο πολύ, που μόνο μισό τοις χιλίοις προμήθεια αν πάρεις, έλυσες και τα προσωπικά και τα οικογενειακά και τα κομματικά οικονομικά σου προβλήματα.

14. Πριν απ' τη σύγκρουση

Το πόρισμα για τις ευθύνες της στρατιωτικής ηγεσίας στο εκλογικό πραξικόπημα του 1961 εκδίδεται μόλις το 1965, όταν αρχηγός του ΓΕΣ είναι ο «νανήψας και μετανοήσας» Γεννηματάς. Όμως, το πόρισμα που υπογράφει ο έντιμος αντιστράτηγος Χαράλαμπος Λουκάκης φέρνει στο φως της δημοσιότητας ένα εκπληκτικό ντοκουμέντο που αφορά τον Γεννηματά, ένα απ' τα πρωτοπαλίκαρα του εκλογικού πραξικοπήματος του 1961, που ο Παπανδρέου υποχρεώνεται να τον ανεχτεί ως αρχηγό ΓΕΣ κατ' απαίτησιν του βασιλιά.

Λέει, λοιπόν, το πόρισμα πως μετά τις εκλογές της βίας και νοθείας του 1961, και όταν ο πρώτος ανέδωτος είχε ήδη φουντώσει, ο Γεννηματάς ζήτησε απ' όλες τις στρατιωτικές μονάδες να του επιστρέψουν την ημερήσια διαταγή, που σχεδόν επισημοποιούσε τη βία και τη νοθεία. Ο Γεννηματάς πήρε και κατέστρεψε όλα τα αντίγραφα της περιώνυμης ημερήσιας διαταγής του, εκτός από ένα, που ξεχάστηκε ή κρατήθηκε σκόπιμα στην ΚΥΠ. Η παπανδρεϊκή τώρα ΚΥΠ παραδίδει στον Λουκάκη το αντίγραφο της δυσεύρετης πλέον ημερήσιας διαταγής, και ο Λουκάκης το επισυνάπτει στο πόρισμα.

Τόμπολα! Εκεί που η σκηνοθεσία της μετάνοιας του Γεννηματά έλυνε συμβιβαστικά το πρόβλημα της εκπλήρωσης απ' τον Παπανδρέου της επιθυμίας του βασιλιά να παραμείνει αρχηγός ΓΕΣ ο Γεννηματάς, έρχεται ο Λουκάκης και τα χαλάει όλα. Τώρα που ο Γεννηματάς είναι αποδεδειγμένα ένοχος για το εκλογικό πραξικόπημα του 1961, τώρα που την ενοχή του την επιβεβαιώνει ένας ισόβαθμος του στρατιωτικός, ο Παπανδρέου είναι πλέον αδύνατο να κάνει τα στραβά μάτια, γιατί θα εκτεθεί ανεπανόρθωτα στα μάτια των ψηφοφόρων του. Και ξαναζητάει απ' τον βασιλιά την αποπομπή του Γεννηματά. Ο βασιλιάς, όμως, αντί να διώξει τον Γεννηματά, ζητάει απ' τον Παπανδρέου να διώξει τον

Λουκάκη, αρχηγό της ΑΣΔΕΝ τότε. Διότι ήταν τίμιος και διότι έκανε σωστά τη δουλειά του. Εκπληχτικό. Και πάρα πολύ ελληνικό.

Αλλά ο Παπανδρέου επιτέλους πατάει πόδι. Μεγαλειότητα, λέει στον σαγλαμάρια που παριστάνει το βασιλιά, θα ήμουν κατάπτυστος άνθρωπος και πρωθυπουργός αν προέβαινα στην τιμωρία ανωτάτου αξιωματικού διότι εξετέλεσε το καθήκον του. Ο βασιλιάς όμως είναι ανυπόχωρητος. Ζητάει την τιμωρία του Λουκάκη για να φανεί πως έκανε κάποια λαδιά στη διάρκεια της ανάκρισης, κατασκεύασε ας πούμε μια πλαστή ημερήσια διαταγή υπογεγραμμένη το 1961 απ' τον Γεννηματά, και συνελπώς δεν συντρέχει λόγος απομάκρυνσης του παλατιανού αρχηγού του ελληνικού στρατού, που μπορεί να μη μετονομάστηκε σε βασιλικό αλλά κατ' ουσίαν είναι, αφού ο βασιλιάς και όχι ο πρωθυπουργός της χώρας κάνει ό,τι θέλει σ' αυτόν.

Ο Παπανδρέου στέλνει στο βασιλιά για υπογραφή το διάταγμα για την αποπομπή απ' το ΓΕΣ του Γεννηματά, και ο βασιλιάς του το επιστρέφει ανυπόγραφο με τον αρχηγό του πολιτικού γραφείου των ανακτόρων Κωνσταντίνο Χοϊδά, με την ένδειξη «ο βασιλεύς δεν συμφωνεί». Πού ακούστηκε να μη συμφωνεί ο διακοσμητικός τηρητής της συνταγματικής νομιμότητας βασιλιάς με μια απόφαση του εκλεγμένου πρωθυπουργού της χώρας; Ο βασιλιάς φέρεται πλέον απροσημάτιστα σα δικτάτορας, καθ' υπόδειξιν της Φρειδερίκης, ή Φρίκης κατά το κοινώς τότε λεγόμενο.

15. Λίγο πριν απ' το εναρκτήριο (βασιλικό) λάκτισμα

Οι Αμερικανοί, σ' όλη τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου και λίγο μετά, ορθότατα ευνοούν τις κεντρικές κυβερνήσεις, γιατί μόνο μ' αυτές θα μπορούσαν να ανακόψουν την παμφάγο βουλημία της Δεξιάς, που τρώει την αμερικάνικη βοήθεια με τρόπο τυπικά αφρικανικό. Όμως, μετά το αίσιο γιαντούς πέρας του εμφυλίου πολέμου και όταν το εκλογικό σώμα κινήθηκε όσο έπρεπε προς το Κέντρο, θεώρησαν σκόπιμο να σταματήσουν μία παραπέρα μετακίνησή του προς τα αριστερά διά του Κέντρου, που πάντα χρησιμεύει σα γέφυρα για μια αμφίδρομη κίνηση: απ' τα δεξιά προς τα αριστερά και απ' τα αριστερά προς τα δεξιά. Το Κέντρο είναι μονίμως ανισόρροπο, και είναι αυτό ακριβώς που δημιουργεί τις εκλογικές εκπλήξεις.

Οι Αμερικανοί δεν αντιδρούν εξ αρχής για τον Παπανδρέου. Είναι δεδηλωμένα κεντρικός, φανερά αντικομμουνιστής και φανατικά προσκολλημένος στη Δύση. Όμως, υπάρχει και η ΕΔΑ για να συλλέγει ψήφους απ' τα αριστερά του Κέντρου κι αυτό δημιουργεί τον κίνδυνο μιας υπέρ το δέον ενδυνάμωσης της Αριστεράς διά του Κέντρου, που τώρα αρχίζει να λειτουργεί σα γέφυρα για τη μετακίνηση ολόκληρου του πολιτικού φάσματος αριστερότερα.

Το Φεβρουάριο του 1964, μετά τις εκλογές, που ο Παπανδρέου σχηματίζει τη δεύτερη κυβέρνηση, τη σχετικά περισσότερο μακρόβια απ' την πρώτη, οι Αμερικανοί ξέρουν πως αν δεν ανατρέψουν τον Παπαν-

δρέου, η παραδοσιακή ελληνική Δεξιά, που έχασε την κουτάλα, θα λυσσάξει τόσο, που μπορεί να φτάσει μέχρι και σε εμφύλιο πόλεμο, όπως έδειξε το (καραμανλικό, ας μην το ξεχνάμε) εκλογικό πραξικόπημα του 1961. Και άντε να ταΐξεις ξανά τη σκασμένη απ' τη μάζα Δεξιά, που τώρα που χόρτασε κλέβοντας την αμερικάνικη βοήθεια με τον πιο αναίσχυντο τρόπο, θα μπορούσε να παράγει και έργο βάσει της παροικιαδούς αρχής «νηστικό αρκούδι δε χορεύει». Τώρα το χορτάτο αρκούδι θα μπορούσε να χορέψει στο σκοπό που θα κανοναρχούσαν οι βιολιτζήδες της Ουάσιγκτον. Λοιπόν, βαράτε βιολιτζήδες.

Βαράτε τον Παπανδρέου. Έτσι κι αλλιώς δικός σας είναι ο άνθρωπος, όπως κατ' επανάληψιν απέδειξε τόσο σαν πρωθυπουργός της «εξόριστης» στη Μέση Ανατολή κυβέρνησης, όσο και σαν πρώτος πρωθυπουργός της μεταπολεμικής Ελλάδας. Εν καιρώ, αν χρειαστεί το Κέντρο να λειτουργήσει κατά την αντίθετη φορά, εδώ είναι ο Παπανδρέου, γνωστός και ως παπατζής για την ικανότητά του να παριστάνει το πολιτικό εκκρεμές ή τον σέντερ φορ του πολιτικού γηπέδου. Κι αν λείψει ο Παπανδρέου, υπάρχει και διάδοχος έτοιμος να συνεχίσει το έργο του από μια θέση πιο αριστερή, αλλά πάντως εντός της περιοχής του Κέντρου, όπου πάντα κινείται ο σέντερ φορ, που μοιράζει το παιχνίδι σ' ένα γήπεδο κατάμεστο με οπαδούς που ουρλιάζουν γκόουουουλ κάθε φορά που το κόμμα τους κάνει πετυχημένες τρίπλες σ' έναν πολιτικό αγώνα, που ελάχιστα διαφέρει απ' τον ποδοσφαιρικό. Και ο λαός να πιστεύει πως αυτός είναι που απονέμει το κύπελλο στο νικητή. Τι να πεις και τι να μολογήσεις. Αν ο λαός δεν ήταν μάζα, τα πράγματα θα ήταν καλύτερα σ' αυτόν τον άθλιο κόσμο. Αν ο λαός καταλάβαινε πως ο Παπανδρέου έχασε το παιχνίδι γιατί πάρα πολύ αργά κατάλαβε πως έπρεπε να παίξει επιθετικά με τα καθάρματα που είχε για αντιπάλους, θα τον θαύμαζε λιγότερο.

16. Ο Ασπίδα

Ο Παν. Κανελλόπουλος, ως αρχηγός της ΕΡΕ αυτόν τον καιρό, έπρεπε να το παίξει δυναμικός, σαν τον προκατόχό του και δημιουργό του κόμματος, Κ. Καραμανλή. Αμολάει, λοιπόν, το σύνθημα «να φύγει ο Παπανδρέου». Προσοχή, όχι να φύγει το Κέντρο, αλλά ο Παπανδρέου προσωπικά. Γνωρίζει ο Κανελλόπουλος πως, αν το Κέντρο δεν έχει μια ισχυρή προσωπικότητα στο κέντρο του, παύει να λειτουργεί σαν κέντρο και τα κομμάτια του μπορεί να κινηθούν φυγόκεντρα προς κάθε κατεύθυνση.

Το σκηνικό είναι πλέον έτοιμο για να παιχτεί μέσα του η φάρσα του Ασπίδα. Και είναι ο στρατηγός Γεώργιος Γρίβας, αρχηγός αυτόν τον καιρό των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στην Κύπρο, ο σκηνοθέτης τούτης της εντελώς ηλίθιας παράστασης με τους αξιωματικούς που συνωμοτούν για «να προσδέσουν την Ελλάδα στο άρμα του κομμουνισμού», γιατί αυτός, λέει ο εξυπνάκιας και καθαρμάτιας Γρίβας, είναι ο σκοπός ύπαρξης του Ασπίδα. Ο οποίος είναι μιν υπαρχτός, αλλά δεν αποτελεί-

ται παρά από μια παρεούλα φιλοπαπανδρείων αξιωματικών που τα λεν, έτσι φιλικά, στα καφενεύα, τούτοι οι συνωμότες του γλυκού νερού.

Και αρχίζει, ένα νταβαντούρι γύρω απ' τον Ασπίδα, που είναι να σκας στα γέλια. Αρχηγός της διά του Ασπίδα επιχείρησης προσδέσεως της Ελλάδας στο άρμα του κομμουνισμού είναι ένας πρώην, πολύ πρώην τροτσκιστής, καθηγητής σε αμερικάνικο πανεπιστήμιο μέχρι πρόσφατα. Το όνομα αυτού, Ανδρέας Γεωργίου Παπανδρέου. Ο οποίος εκμεταλλεύεται επιδέξια το ντόρο που γίνεται γύρω απ' τον σχεδόν ανύπαρχο Ασπίδα, και βγαίνει ορμητικά στο πολιτικό προσκήνιο.

Τίποτα δεν μπορεί να μου βγάλει απ' το νου την έμμομη ιδέα πως ο Ασπίδα πέφτει δώρο εξ ουρανού στον Ανδρέα, που τον εκμεταλλεύεται για να κάνει μια εντυπωσιακή εμφάνιση στο πολιτικό προσκήνιο, ώστε να τον γνωρίσουν και οι πλατύτερες μάζες, γιατί μέχρι τότε τον γνώριζαν μόνο ο πατέρας του, οι οικονομολόγοι, οι παλατιανοί αντίπαλοι, οι Αμερικανοί φίλοι, άντε και ο θυρωρός της πολυκατοικίας του.

Έξαλλος ο Γ. Παπανδρέου με τούτο το καλαμπούρι περί Ασπίδα, διατάσσει διοικητική εξέταση, και για μην υπάρξουν αμφισβητήσεις την αναθέτει στον αντιστράτηγο Ιωάννη Σίμο, βασιλόφρονα δεδηλωμένο και εχθρό της Ένωσης Κέντρου. Το πόρισμα της ανάκρισης που κάνει ο έντιμος παρά ταύτα Σίμος, κόβει τα ποδάρια των παλατιανών. Δεν υπάρχει συνωμοτική οργάνωση, υπάρχει μόνο μια παρέα κάπου 24 επί συνόλου 11.000 κατώτερων αξιωματικών του στρατού.

Η όλη υπόθεση ξεκίνησε ένα απογευματάκι σ' ένα καφενεδάκι της πλατείας Συντάγματος, όπου συναντήθηκαν τυχαία και έκατσαν να πιουν τον καφέ τους δύο λοχαγοί. Κι εκεί, στην τρίτη ρουφηξιά, ο ένας λοχαγός λέει στον άλλο: Ρε συ, δεν κοπανάμε καμιά οργάνωση δημοκρατικών αξιωματικών, μπας και πάρουμε κανένα γαλόφι, συνεπώς και καμιά αύξηση; Το πράγμα έφτασε φαίνεται στα αυτιά του Αντρέα, που είπε, μπράβο παιδιά, προσπαθείστε να γίνετε πολλοί. Και έγιναν 24 επί συνόλου 11.000 κατώτερων αξιωματικών του ελληνικού στρατού! Κάτι τέτοιο είναι ο Ασπίδα, λέει ο Σίμος στο πόρισμά του, και προκαλεί την οργή του βασιλιά και των παλατιανών, που πολύ τους βόλευε ο Ασπίδα, προκειμένου να δράσει ο Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών, γνωστός περισσότερο με τα αρχικά ΙΔΕΑ.

33. Η ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΙΟΥΔΙΑΝΑ

1. 15 Ιουλίου 1965

Ο βασιλιάς λέει στον Παπανδρέου: Δεν με ικανοποιεί το πόρισμα Σίμου για τον Ασπίδα. Παρακαλώ, η υπόθεση να παραπεμφτεί στην τακτική ανάκριση. Σύμφωνα, λέει ο Παπανδρέου. Αλλά μαζί θα παραπεμφτεί και η υπόθεση Περικλής, δηλαδή η ιστορία της βίας και νοθείας των εκλογών του 1961. Κόκκαλο ο βασιλιάς. Δεν περίμενε αυτή τη ρελάνς απ' τον παμπόνηρο Παπανδρέου. Που, πολύ καθυστερημένα, περνάει στην αντεπίθεση και ζητάει ευθέως απ' τον επί της Εθνικής Αμύνης υπουργό του Πέτρο Γαρουφαλιά, τον άνθρωπο του παλατιού στην κυβέρνηση, να παραιτηθεί.

Ο Γαρουφαλιάς δεν παραιτείται και δημιουργείται κομπούζιο. Ερήμην του πρωθυπουργού του, πάει στο υπουργείο, υπογράφει διατάγματα, εκδίδει διαταγές. Και σα να μην έφταναν όλα αυτά τα άκρως αφρικανικά, αποκαλεί τον πρωθυπουργό του «εθνικό κίνδυνο». Η αναισχυντία του παλατιού έχει ξεπεράσει κάθε όριο. Όταν ο Παπανδρέου στέλνει προς υπογραφήν στο βασιλιά το διάταγμα για την απομάκρυνση του Γαρουφαλιά, αυτός το επιστρέφει ανυπόγραφο. Θα συμβούλευε, λέει, τον κ. Πρωθυπουργό να μην ελπίζει στην ανάληψη του υπουργείου Αμύνης από τον ίδιο. Και ο Παπανδρέου του απαντά: «Ναι μεν ο βασιλεύς συμβουλεύει, όμως η κυβέρνηση αποφασίζει». Όμως, πώς να αποφασίσει εδώ που έφτασαν τα πράγματα; Δεν ήξερε ο Παπανδρέου πως, όποιος ανακατώνεται με τα πίτουρα (του παλατιού) τον τρών οι κότες (της Φρειδερίκης);

Στις 8 Ιουλίου 1965 ο βασιλιάς στέλνει απ' την Κέρκυρα, όπου η βασίλισσα κάνει κούρα για να γεννήσει την Αλεξία, μια απανταχούσα στον Παπανδρέου όπου του λέει πως μ' αυτά που κάνει προσπαθεί να ασκήσει ψυχολογική πίεση στους ενεργούντες την ανάκριση για τον Ασπίδα. Και καταλήγει το γράμμα με μια βλακώδη βασιλική διαταγή προς τον νόμιμο πρωθυπουργό της χώρας: «Σταματήσατε αμέσως πάσαν δραστηριότητα καταλυτικήν θεμελιωδών κανόνων λειτουργίας του πολιτεύματος». Ρε, μπάσταρδε, λέει προφανώς μέσα του ο Γέρος, εγώ ή εσύ είναι αυτός που καταλύει το πολίτευμα; Στο γράμμα που στέλνει στο βασιλιά στην Κέρκυρα, του τα λέει, βέβαια κάπως διαφορετικά, αλλά αυτό είναι το νόημα.

Δεύτερο γράμμα του βασιλιά απ' την Κέρκυρα, με ημερομηνία 10 Ιουλίου 1965: «Αποδοκιμάζω τας ενεργείας σας [...]. Δεν πρόκειται να ωφεληθείτε εκ της τεχνητής και διά τελείως σαθρών μέσων δημιουργίας κλίματος στρεφόμενον κατ' εμού». Εντελώς τσόγλανος τούτο το κωλόπαιδο που παριστάνει τον βασιλιά των Κάφρων.

Δεύτερη επιστολή του Παπανδρέου στο βασιλιά στην Κέρκυρα: «Αρνούμενος να υπογράψετε το διάταγμα, καθιερώνετε την αρχή ότι δύναμαι να είμαι πρωθυπουργός, αλλά όχι και υπουργός ορισμένου υπουργείου». Ακολουθεί συνάντηση του βασιλιά με τον Παπανδρέου στην Κέρκυρα την 11η Ιουλίου, που δεν καταλήγει πουθενά. Παρών και ο Νόβας, που η βασίλισσα του λέει να ετοιμάζεται για πρωθυπουργός.

Ακολουθεί τρίτο και τελευταίο γράμμα του βασιλιά προς τον Παπανδρέου στις 14 Ιουλίου. Και στις 15, στις 7 το βράδυ συναντώνται για δέκα λεπτά μόνο στα ανάκτορα της Αθήνας. Υπογράψτε το διάταγμα απομακρύνσεως του Γαρουφαλιά, λέει ο Γέρος. Όχι λέει, ο νέος (και μαλάκας) βασιλιάς. Καλώς, αύριο θα σας υποβάλω την παραίτησή μου, λέει ο Γέρος. Δεκτή εκ των προτέρων, λέει το κωλόπαιδο.

2. Η αποστασία

Αμέσως μετά την παραίτηση Παπανδρέου, ορίζεται μία τριμελής κυβέρνηση: Πρωθυπουργός ο Νόβας, υπουργός Αμύνης ο Κωστόπουλος, υπουργός Εσωτερικών ο ναύαρχος Τούμπας. Την άλλη μέρα η κυβέρνηση συμπληρώνεται.

Ναι αλλά πρέπει να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης. Α, όλα κι όλα, το θέατρο πρέπει να παιχτεί όπως προβλέπει το Σύνταγμα. Ή έχουμε δημοκρατία ή έχουμε τρίχες. Σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να φανεί πως «η ανεξάρτητη και υπερήφανη Ελλάδα» είναι ένα ξέφραγο αμπέλι, όπου μπαινοβγαίνουν κοπρόσκυλα. Η κυβέρνηση Νόβα πρέπει οπωσδήποτε να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης. Πώς, όμως; Της χρειάζονται 151 ψήφοι και έχει μόνο 131. Έλλειμμα, είκοσι. Δύσκολο είναι να αγοράσεις εκτός απ' τους 25 πρώτους «ανιδιοτελείς», που εξ αρχής αποστάτησαν χωρίς δυσκολία, άλλους 20 λιγούρηδες απ' το Κέντρο:

Η ταρίφα ορίζεται από 100 μέχρι 200 χιλιάδες δολάρια της εποχής το κεφάλι. Τζάμπα πράμα, δηλαδή, αν λογαριάσεις τα οφέλη της ολιγαρχίας απ' τη «δημοκρατία» που πρόκειται να αγοραστεί στην κυριολεξία. Και ήταν όλοι κεντρώοι, οι άθλιοι. Πουλήθηκαν για 100 χιλιάδες δολάρια οι φτηνότεροι και 200 δολάρια οι ακριβότεροι. Η αγοροπωλησία έγινε σε τρία στάδια, κι όσοι πουλήθηκαν πρώτοι πήραν τα λιγότερα. Ήταν φυσικό. Όσο πιο σπάνιο γίνεται το εμπόρευμα, τόσο καλύτερη τιμή πιάνει. Επιτελείς του σχεδίου της αποστασίας, ο Χοϊδάς απ' τη μεριά των ανακτόρων και ο Μητσοτάκης απ' τη μεριά του Κέντρου.

Κυβερνητικό σπάδιο πρώτο των κυβερνήσεων των αποστατών, η του Νόβα αποκαλούμενη κυβέρνηση. Έχουν ήδη αποπατήσει 25 απ' τους 171 βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου με την πρώτη. Ελπίζουν πως θα αποστατήσουν κι άλλοι αυτοβούλως εντός της Βουλής. Όμως, μετά την

ψηφοφορία το έλλειμμα παραμένει και είναι πολύ σημαντικό: 20 κεφάλια. Κι έτσι η κυβέρνηση Νόβα μένει στην εξουσία 15 μέρες και πύπτει εντός της Βουλής την 4η Αυγούστου 1965.

Στάδιο δεύτερο, το του Τσιριμώκου αποκαλούμενο. Μα τι σκατά γίνεται, λοιπόν. Ο όντως σοσιαλιστής Τσιριμώκος, ο ΕΑΜίτης Τσιριμώκος, ο άνθρωπος που τα ανάκτορα δε θέλουν να τον δουν, ο «δούρειος ίππος των κομμουνιστών», ο υπ' αριθμόν δύο μετά τον Παπανδρέου στην Ένωση Κέντρου, ο πρόεδρος της Βουλής στην πρώτη κυβέρνηση Παπανδρέου, ο ευφυής και ικανός Ηλίας Τσιριμώκος, ο άνθρωπος που λίγες μέρες πριν είχε πει σε λόγο του στη Θεσσαλονίκη πως ο βασιλιάς δεν θα εύρισκε άλλους κατεψυγμένους πρωθυπουργούς εκτός απ' τον Νόβα, αυτοκαταψύχεται και αυτοπροσφέρεται στα ανάκτορα, δώρον εξ ουρανού. Και τα ανάκτορα δέχονται εν χορδαίς και οργάνοις τούτον τον «κρυπτοκομμουνιστή». Όλοι τάχουν χαμένα. Χαμένο κορμί κι ο σπουδαίος Τσιριμώκος, λοιπόν; Αι, σιχτήρ, κωλοχώρα! Σε ποιον νάχεις εμπιστοσύνη σ' αυτόν τον άθλιο τόπο των λιμασμένων;

Ο Τσιριμώκος, που θα πεθάνει στις 18 Ιουλίου 1968, πύπτει κι αυτός στη Βουλή κατά την ψηφοφορία της 28ης Αυγούστου 1965. Λείπουν τώρα 16 κεντρώα κεφάλια, από τα είκοσι που έλειπαν στον Νόβα. Θα τα βρει ο Στέφανος Στεφανόπουλος, κεντρώος κι αυτός αυτή την εποχή. Πιο σωστά, θα τα βρει η περίπου αιωνόβια μαμά του Στέφανου, η περιβόητη κυρία Φανή που ζει στον Πύργο και που την φέρνουν με φορείο γιατί ο Στέφανος είναι τόσο μαλάκας που δεν κάνει τίποτα χωρίς να ρωτήσει τη μαμά!

Κύριοι, έχετε συνείδηση σε τι χώρα ζούμε; Στη χώρα της κυρίας Φανής. Η οποία και παίρνει επιτέλους διά του υιού ψήφο εμπιστοσύνης την 24η Σεπτεμβρίου 1965. Η αποστασία συμπληρώθηκε, τα προβλεπόμενα κονδύλια δαπανήθηκαν, η δημοκρατία ενίκησε!

3. Ο ρωμαϊκός θρίαμβος του Παπανδρέου

Ο ελληνικός λαός αισθάνεται βαθύτατα προσβεβλημένος απ' όσα γίνονται στα ανάκτορα και στα σπίτια των εφοπλιστών, και κάνει τον Παπανδρέου σύμβολο της δημοκρατίας. Όσα έχασε αυτός ο άνθρωπος στη μακρόχρονη πολιτική του καριέρα τα κερδίζει σε μια μέρα.

Ήταν τότε, τέσσερις μέρες μετά το βασιλικό πραξικόπημα, που κετεβαίνει απ' το Καστρί στην Αθήνα και τον αποθεώνει στην πιο απόλυτη κυριολεξία ένα αμέτρητο πλήθος ανθρώπων όλων των κομμάτων και παρατάξεων, ακόμα και της Δεξιάς, γιατί και οι έντιμοι δεξιοί αισθάνονται γελοίοι αυτόν τον καιρό της μεγάλης ντροπής.

Κανείς δεν κάλεσε το λαό να ελευφημήσει τον Γ. Παπανδρέου κατά την κάθοδο απ' το Καστρί, κανείς δεν ετοίμασε τη συγκέντρωση, κι ωστόσο η Αθήνα σειέται. Ούτε Ρωμαίος αυτοκράτωρ δε γνώρισε τέτοιο θρίαμβο. Οι άνθρωποι πέφτουν στο οδόστρωμα, τον προσκυνούν, σκίζουν τα ρούχα τους, προσεύχονται, βρίζουν, ουρλιάζουν. Είναι κάτι το εκπληκτικό, είναι κάτι το μοναδικό. Ένα έξαλλο πλήθος είναι έτοιμο να

κάνει ό,τι πει ο Αρχηγός. Αλλά ο Αρχηγός δεν εκμεταλλεύεται αυτή την εκπληκτική δύναμη του αφηνιασμένου πλήθους για να καταλάβει τη Βουλή, όχι για να την καταλύσει αλλά για να επαναφέρει τη νομιμότητα.

Αντίθετα, κάνει το τραγικό λάθος να μετάσχει στο συμβούλιο του στέμματος. Έτσι λέγεται το ανακτοβούλιο που καλείται σε έκτακτες περιστάσεις και που αποτελείται από όλους όσους διετέλεσαν πρωθυπουργοί, ακόμα και υπηρεσιακοί, για να φαίνονται πολλοί στη μάζωξη και να νομίζει ο λαός πως αποφασίζουν οι ηγέτες του. Απ' τους δώδεκα παρισταμένους μόνο δύο, ο Γ. Παπανδρέου και ο Στυλιανός Γονατάς τάσσονται κατά της νομιμοποίησης του βασιλικού πραξικοπήματος. Μ' άλλα λόγια, οι δέκα λεν ναι, καλά έκανε ο βασιλιάς. Κι ο βασιλιάς νομιμοποιεί την παρανομία του μ' αυτό το γελοίο τρικ.

Σ' εκείνο το ανακτοβούλιο ήταν που σκάει και μια μπομπίτσα, που ταράσσει τα βρώμικα νερά. Ο πάντα διαλλακτικός Παν. Κανελλόπουλος προτείνει στον Παπανδρέου, κι αυτός το δέχεται αμέσως, να σχηματιστεί κυβέρνηση από την ΕΡΕ, που θα αναλάβει την υποχρέωση να διενεργήσει εκλογές μέσα σε 45 μέρες.

Το κονκλάβιο παγώνει μ' αυτή την πρόταση που χαλάει όλα τα σχέδια για την με κάθε τρόπο αποφυγή των εκλογών αυτή την περίοδο που το Κέντρο καλπάζει. Και ο Κανελλόπουλος, βλέποντας πως οι άλλοι είναι έτοιμοι να τον κατασπαράξουν, αποσύρει την πρόταση. Καταλαβαίνει πως η αποστασία θα επεκταθεί και στην ΕΡΕ. Όπως ακριβώς γίνεται σε λίγο με μια μίνι αποστασία που θα εκδηλωθεί στο κόμμα του Μαρχεζίνη, ο οποίος δηλώνει πως δεν θα ψηφίσει την ανακτορική κυβέρνηση Τσιριμώκου, διότι είναι «αριστερός»! Βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου, βλέπεις πόσο καλά μας υπηρετεί ο άνθρωπος, τίποτα αυτός. Όμως, απ' τους επτά βουλευτές του Μαρχεζίνη, οι τέσσερις αποστατούν, παρακούουν τις εντολές του αρχηγού και ψηφίζουν Τσιριμώκο.

Στο μεταξύ, στους δρόμους τις Αθήνας να γίνεται χαμός κάθε μέρα. Και την 21η Ιουλίου 1965 ο σκληρός υπουργός Εσωτερικών ναύαρχος Τούμπας διατάσσει επίθεση κατά των φοιτητών που διαδηλώνουν. Ο απολογισμός είναι ένας νεκρός, ο Σωτήρης Πέτρουλας, 200 τραυματίες και 250 συλληφθέντες.

4. Απόπειρα συμβιβασμού

Η τρίτη κυβέρνηση της αποστασίας υπό τον Στέφανο Στεφανόπουλο, η «σταθερή», ζει 15 ολόκληρους μήνες, πράγμα που σημαίνει πως σ' αυτόν τον τόπο όλα είναι θέμα συνήθειας τελικά, ακόμα και οι προδοσίες. Στο διάστημα αυτό ο Αμερικανός πρεσβευτής Φίλιπ Τάλμποτ κινείται δραστήρια και προσπαθεί να βρει μια συμβιβαστική λύση για λογαριασμό των Ελλήνων.

Άλλωστε, έτσι κι αλλιώς οι λύσεις δεν είναι πολλές, είναι μόνο δύο: είτε επαναφορά στη δημοκρατική νομιμότητα ή σ' ό,τι ονομάζεται έτσι, είτε εγκατάσταση στην εξουσία της μεγάλης χούντας των παλατιανών στρατηγών, που είναι ήδη έτοιμη να αναλάβει δράση. Η μικρή χούντα

των συνταγματαρχών είναι κι αυτή έτοιμη να αναλάβει δράση, όμως κανείς δεν την παίρνει στα σοβαρά, ούτε ο ίδιος ο Τάλμποτ. Οι μικρές χούντες υπάρχουν για ώρα ανάγκης.

Προς το παρόν πάντως δεν υπάρχει καμιά ανάγκη ούτε για μεγάλη ούτε για μικρή χούντα, αφού ο Παπανδρέου και ο Κανελλόπουλος τα βρίσκουν στο παρασκήνιο, και με μια μυστική συμφωνία αποφασίζουν να συνεργαστούν μετεκλογικά, πράγμα που το αποδέχεται το παλάτι, αλλά και οι Αμερικανοί. Ο Γ. Παπανδρέου, που άλλη μια φορά προορίζει το δρόμο του συμβιβασμού, δέχεται να σχηματίσει κυβέρνηση παρέα με τον Παν. Κανελλόπουλο μετά τις εκλογές που θα διενεργήσει η ΕΡΕ. Δέχεται επίσης να «συμμαζέψει» τον γιο του Ανδρέα, που αν και ανήκει στο κόμμα του πατέρα του, δείχνει τάσεις «σοσιαλιστικής» αυτονομίας, πράγμα που προκαλεί την κρυφή οργή του όντως σοσιαλιστή και τώρα αποστάτη Ηλία Τσιριμώκου, του σίγουρου διάδοχου του Γ. Παπανδρέου, που έγινε αποστάτης ίσως γιατί φοβόταν τον παραμερισμό του απ' τον γιο του πρωθυπουργού. Ο δεύτερος κρυφοδελφίνος του Γ. Παπανδρέου, ο Κων. Μητσοτάκης, δεν έχει καμιά ελπίδα να διαδεχτεί τον αρχηγό, κι αποστατεί πριν απ' τον Τσιριμώκο.

Όπως και νάναι, το πρόβλημα του «δελφιναρίου» πρέπει να λυθεί, και ήδη έχει λυθεί κατά το μισό με την αχρήστευση του Τσιριμώκου. Τώρα πρέπει να αχρηστευτεί και ο Α. Παπανδρέου, ώστε να μην υπάρχει κανένας κίνδυνος «σοσιαλιστικής εκτροπής» της Ενώσεως Κέντρου. Και ο πατέρας υπόσχεται στον Κανελλόπουλο να αχρηστεύσει το γιο. Άλλωστε, οι σχέσεις πατέρα και γιου ποτέ δεν ήταν άριστες.

Μ' αυτές τις προϋποθέσεις, η μετεκλογική συνεργασία ΕΡΕ και Ενώσεως Κέντρου εμφανίζεται σα βέβαιη, κι αυτός είναι ο λόγος που ο Παν. Κανελλόπουλος στις 20 Δεκεμβρίου 1966 αποσύρει την υποστήριξη του προς την κυβέρνηση των αποστατών του Στεφανόπουλου και προκαλεί την πτώση της, με τη σύμφωνη γνώμη του βασιλιά και των Αμερικανών.

Το πράγμα αρχίζει να γίνεται κωμωδία. Παρασκήνια, ίντριγκες, μυστικές συνεννοήσεις, προκαλούν δυσφορία στη μάζα των ψηφοφόρων της Ενώσεως Κέντρου, που βλέπει και τον ανένδοτο να ενδίδει και τα Ιουλιανά του 1965 να γίνονται ανούσια Δεκεμβριανά του 1966. Η ΕΔΑ διά του Ηλιού καταγγέλλει με τον πιο επίσημο τρόπο το «νέο αυλικό σχήμα», και μια νέα περίοδος εντάσεως φαίνεται να αρχίζει, όχι μόνο εξαιτίας της αδιάλλακτης στάσης της ΕΔΑ, αλλά και της αδιάλλακτης συμπεριφοράς των μαζών των ψηφοφόρων τόσο της Ενώσεως Κέντρου όσο και της ΕΡΕ, που κι αυτοί αρνούνται τον συμβιβασμό που προτείνουν οι δυο αρχηγοί.

5. Το ντεμπούτο του Ανδρέα Παπανδρέου

Με την πτώση της τρίτης και τελευταίας κυβέρνησης των αποστατών υπό τον Στεφανόπουλο, ο βασιλιάς εγκαθιστά μεταβατική κυβέρνηση υπό τον Παρασκευόπουλο, για να δοθεί η ευκαιρία στην Ένωση Κέ-

ντρον και την ΕΡΕ να προετοιμάσουν καλύτερα τη συνεργασία τους. Η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου είναι βέβαιο πως θα πάρει ψήφο εμπιστοσύνης, αφού τη στηρίζουν τα δυο μεγάλα κόμματα.

Όλα, λοιπόν, φαίνονται να παν καλά, μέχρι που τα Χριστούγεννα του 1966 σκάει η μπλόμπα. Ο Ανδρέας Παπανδρέου και σαράντα «δικοί του» βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου δηλώνουν πως δε θα δώσουν ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Παρασκευόπουλου! Ο υιός επαναστατεί κατά του πατρός, ερήμην του Αγίου Πνεύματος ή του πνεύματος σκέτα. Ετοιμάζεται να εισπράξει τα πολιτικά οφέλη από τη δυσαρέσκεια της μεγάλης μάζας των ψηφοφόρων του Κέντρου εξαιτίας της συνδιαλλαγής με την ΕΡΕ.

Ο υιός, λοιπόν, μπαίνει δυναμικά στο πολιτικό παιχνίδι, με μια άκρως εντυπωσιακή ανταρσία κατά του πατρός, που ερμηνεύεται λανθασμένα σα συμπαιγνία ανάμεσα στους δύο Παπανδρέου. Όμως, το μόνο που στην πραγματικότητα κάνει ο υιός Παπανδρέου είναι να αρπάξει στην κυριολεξία μέσα απ' τα χέρια του πατρός τη δόξα του ανένδοτου εμφανιζόμενος αυτός τώρα σαν ο ανένδοτος ηγέτης των δημοκρατικών Ελλήνων.

Πάντως, δε μιλάει ακόμα για σοσιαλισμό. Πώς να μιλήσει άλλωστε, αφού στην Ελλάδα τον έφερε ο Κ. Καραμανλής την εποχή του γνήσιου ανένδοτου, για να τον διορίσει οικονομικό σύμβουλο της Τραπεζής της Ελλάδος; Ήταν διαπρεπής οικονομολόγος στην Αμερική, ήταν καθηγητής στα πανεπιστήμια της Μινεσότα και της Καλιφόρνιας (Μπέρκλεϋ), ήταν φίλος διαπρεπών Αμερικάνων - ήταν φυσικό ο Καραμανλής να τον εκλάβει σαν έναν μετριοπαθή φιλελεύθερο οικονομολόγο. Άλλωστε, η οικονομία που δίδασκε στους Αμερικανούς φοιτητές ουδεμία σχέση είχε με το σοσιαλισμό.

Πριν απ' την ανταρσία κατά του πατρός, το 1964, ο Α. Παπανδρέου κρίνει πως έρχεται η ώρα του, και εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ελληνική πολιτική ζωή σαν βουλευτής Πατρών της Ενώσεως Κέντρου. Και ενώ μέχρι τότε κανείς δεν τον ενοχλούσε στην Τράπεζα, τώρα του ρίχνονται οι πάντες, δεξιοί, αριστεροί αλλά και κάποιιοι απ' τους κεντρώους. Οι μεν τον θεωρούν πράκτορα των Αμερικανών, οι δε πράκτορα των Ρώσων, και κανείς δε λέει καθαρά πως το μόνο που φοβάται στον Α. Παπανδρέου είναι η ευφροσύνη του, η ικανότητά του και η αγάπη για τον εαυτό του. Δεν είναι ο σοσιαλισμός του που τρομάζει, γιατί δεν είναι σοσιαλιστής, είναι πρώην, πολύ πρώην τροτσκιστής. Δεν είναι ο φιλοαμερικανισμός του που τρομάζει, διότι ο φιλοαμερικανισμός όλων των κομμάτων πλην της ΕΔΑ είναι δεδομένος αυτή την εποχή. Δεν είναι ο φιλοσοβιετισμός του που τρομάζει, διότι είναι δεδηλωμένα αντισοβιετικός. Είναι η εξυπνάδα του που τρομάζει, το μόνο πράγμα που τρομάζει τους μέτριους Έλληνες πολιτικούς. Ο Α. Παπανδρέου χαλάει την πιάτσα της χρυσής μετριοτήτας.

Δυστυχώς όμως στηρίζεται στους μέτριους, κι αυτό θα είναι το μεγάλο του πρόβλημα συνεχώς από τότε. Όπως και νάναι, η ανταρσία κατά

του πατρός, που τελικά αποσοβείται, είτε είναι γκάφα ολκής είτε είναι δημαγωγία κλάσεως.

6. Η χούντα ετοιμάζεται

Οι κυβερνήσεις των αποστατών πραγματοποιούν τους βασικούς στόχους: Ανακόπτουν την μετακίνηση του πολιτικού φάσματος προς τα αριστερά υποχρεώνοντας σε συμβιβασμό τον Παπανδρέου και τον Κανελλόπουλο, που άλλωστε δεν διαφέρουν και τόσο από απόψεως ιδεολογικής. Πετυχαίνουν όμως κι άλλους τρεις ήσσονος σημασίας στόχους, απολύτως καθοριστικούς στο να επέλθει ο «ιστορικός συμβιβασμός»:

1) Εκδίδεται επιτέλους το πόρισμα για τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη, ύστερα από ψάξιμο δυόμιση ετών! Όλοι οι αναμειγμένοι αξιωματικοί της χωροφυλακής είναι αθώοι, ως αργιγέννητα νήπια!

2) Απαλλάσσονται ομοίως και οι κατηγορούμενοι αξιωματικοί για το σχέδιο Περικλής, δηλαδή την οργάνωση του εκλογικού πραξικοπήματος του 1961. Όμως,

3) Δεν απαλλάσσονται, αντίθετα παραλέμπονται στο στρατοδικείο, οι αξιωματικοί του Ασπίδα. Αυτούς, θα τους απαλλάξει η χούντα, λίγο αργότερα. Πάνω απ' όλα η συντεχνία των στρατιωτικών! Που πρέπει να προασπίσουν τα συμφέροντά τους. Και επειδή δεν έχουν συνδικαλιστικό όργανο, οι μεν πρέπει να καλύπτουν τους δε, προκειμένου να σώσουν την πατρίδα κάθε φορά που χρειάζεται, όλοι μαζί. Τόπαμε χιλίες φορές: Η αγάπη για την πατρίδα στην Ελλάδα είναι πρόβλημα μάζας, ακόμα κι όταν τα ιδεολογήματα καθιστούν μη ορατές τις απαιτήσεις του στομαχιού.

Προσωπικά, δεν έχω τίποτα κατά των αξιωματικών. Πιστεύω μάλιστα πως αν τους επιτρέψουμε να συνδικαλιζονται και να απεργούν, θα γίνουν πιο ήπιοι και ο κίνδυνος για στρατιωτική δικτατορία θα μειωθεί αυτομάτως. Άλλωστε, οι αξιωματικοί είναι επαγγελματίες πατριώτες: Πληρώνονται για να υπερασπίζονται την πατρίδα, σε αντίθεση με τους στρατιώτες που, αν και σπάνια παν εθελοντές από αγάπη για την πατρίδα, τουλάχιστον δεν παίρνουν μισθό για να την αγαπούν. Την αγαπούν διά τον φόβο του στρατοδικείου. Κι όποιος τολμήσει να αντιλέξει δημαγωγικά επ' αυτού, δεν έχει παρά να ανατρέξει στα λεγόμενα του Γεωργίου Βλάχου κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, μερικά απ' τα οποία παραθέσαμε κι εμείς σε προηγούμενο στάδιο αυτής της αφήγησης που αποσκοπεί στη δημιουργία γνήσιας εθνικής συνείδησης, πέρα και πάνω απ' τη δημαγωγία, την πατριδοκαπηλεία και το μεθοδευμένο ψεύδος.

Όπως και νάναι, ο Γ. Παπανδρέου πείθει το γιο του πως δεν πρέπει να κουνιέται και πολύ, γιατί η χούντα έρχεται όπου νάναι και θα βρεθούν όλοι δεμένοι. Το μυστικό το γνωρίζει πολύ καλά κι ο Παν. Κανελλόπουλος. Ο ιστορικός συμβιβασμός ανάμεσα στα δυο κόμματα δεν είναι αναίτιος. Η χούντα των στρατηγών υπάρχει και όλοι το ξέρουν. Υπάρχει για να εκβιάζει απ' το παρασκήνιο αλλά και για να επέμβει αν παραστεί ανάγκη.

Αλλά, όπως δείχνουν τα πράγματα δεν θα παραστεί ανάγκη. Διότι οι εκλογές έχουν οριστεί για τον Μάιο του 1967 και θα τις διενεργήσει η ΕΡΕ, και διότι ο Α. Παπανδρέου ευθυγραμμίζεται με τον πατέρα του στις 8 Ιανουαρίου 1967. Ναι, αλλά υπάρχει και η άλλη χούντα, η μικρή των μικρόνων, που δεν καταλαβαίνουν από συνδιαλλαγή, την οποία και θεωρούν επικίνδυνη για τα εθνικά συμφέροντα, δηλαδή το ξεπούλημα της Κύπρου. Διότι η χούντα των συνταγματαρχών έγινε γιαυτόν κυρίως το λόγο.

7. Η αγωνία του τερματοφύλακα μπροστά στο πέναλτυ

Στις 3 Απριλίου 1967, ο Κανελλόπουλος ανατρέπει τον υπηρεσιακό Παρασκευόπουλο, κατά τα συμπεφωνημένα με τον Γ. Παπανδρέου, σχηματίζει κυβέρνηση και προκηρύσσει εκλογές για τις 28 Μαΐου. Ναι αλλά μια κρυφή δημοσκοπήση της CIA δείχνει πως αν γίνονταν εκλογές τώρα, η Ένωση Κέντρου και η ΕΔΑ μαζί θα συγκέντρωναν το 63% των ψήφων, και τούτο παρά τον κλονισμό που υπέστη πρόσφατα η Ένωση Κέντρου απ' την «ανταρσία» του υιού κατά του πατρός Παπανδρέου.

Το ζητούμενο από τη συνεργασία ΕΡΕ και Ενώσεως Κέντρου, απ' τη μεριά της Δεξιάς, του παλατιού και των Αμερικανών (αυτά τα τρία κατά κανόνα παν πακέτο) είναι η Ένωση Κέντρου να έρθει μεν πρώτο κόμμα, αυτό είναι αναπόφευκτο ούτως ή άλλως, αλλά με σχετική και όχι με απόλυτη πλειοψηφία, ώστε ρυθμιστής της κατάστασης να γίνει η ΕΡΕ. Η συμφωνημένη μετεκλογική συνεργασία ΕΡΕ και Ενώσεως Κέντρου θα ήταν προβληματική σε περίπτωση αυτοδυναμίας της Ενώσεως Κέντρου, χωρίς το ρεζιμί να δώσει η εκλογική κυβέρνηση της ΕΡΕ την απόλυτη πλειοψηφία στην Ένωση Κέντρου.

Και έτσι, η CIA φτάνει στο άκρως κωμικό συμπέρασμα πως πρέπει να ενισχυθεί η ΕΔΑ, προκειμένου να σταματήσει η κίνηση των οπαδών της προς την Ένωση Κέντρου, γιατί αυτή ακριβώς η κίνηση είναι που κινδυνεύει να ανατρέψει στην πράξη τα σχέδια της συνεργασίας των δύο μεγάλων κομμάτων, δίνοντας την αυτοδυναμία στην Ένωση Κέντρου.

Η ΕΔΑ αυτόν τον καιρό ενεργεί με υποδειγματική σύνεση και δεν κάνει τίποτα που θα μπορούσε να βάλει σε ενέργεια τα σχέδια για μια δικτατορία των στρατηγών που προβλέπεται προσωρινή (εννέα μηνών, λέει το πλάνο) και συνταγματικά κατοχυρωμένη βάσει του άρθρου 91 του Συντάγματος, που μιλάει για «έκδηλη απειλή της δημοσίας τάξεως εξ εσωτερικών κινδύνων». Όμως, αν δεν υπάρξουν ή δεν κατασκευαστούν αυτοί οι κίνδυνοι με μια προβοκάτσια, η μεγάλη χούντα, η «αξιοπρεπής», δεν μπορεί να λειτουργήσει.

Η ΕΔΑ, γνωρίζοντας τον κίνδυνο για μια συνταγματικά «κατοχυρωμένη» δικτατορία των στρατηγών, φτάνει στο σημείο να δεχτεί την παράκληση του Κανελλόπουλου και ματαιώνει μια πορεία ειρήνης που είχε προγραμματιστεί. Όμως η Φρειδερίκη, συνελπώς και η ανακτορική χούντα των στρατηγών, αλλά και το Στέιτ Ντηπάρτμεν (υπουργείο των

Εξωτερικών των ΗΠΑ) είναι βέβαιοι πως θα βρουν τρόπο να προκαλέσουν μια προβοκάτσια και να επιβάλουν την προσωρινή, λεν, χούντα τους. Ο Κανελλόπουλος απεχθάνεται αυτή τη λύση γιατί πιστεύει, όπως και ο Παπανδρέου, πως η συνεργασία των δύο κομμάτων είναι η ενδεδειγμένη λύση στην παρούσα δύσκολη φάση, με μια σχεδόν φανερή δικτατορία των στρατηγών να κρέμεται πάνω απ' το κεφάλι τους.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος τα έχει εντελώς χαμένα. Θέλει τη συνεργασία ΕΡΕ και Ενώσεως Κέντρου αλλά τρέμει το φιάσκο της πιθανότητας απόλυτης πλειοψηφίας της Ενώσεως Κέντρου στις εκλογές, που τελικά δε θα γίνουν. Όλοι άλλωστε το τρέμουν αυτό το πολύ πιθανό φιάσκο. Εκτός απ' τον Κανελλόπουλο προσωπικά, που ξέρει πως ο Παπανδρέου θα τηρήσει το λόγο του και θα συνεργαστεί μαζί του, ακόμα κι αν έχει την απόλυτη πλειοψηφία. Υπάρχει ένα μίνιμουμ αξιοπρέπειας σ' αυτούς τους παλιούς και πεπειραμένους αστούς πολιτικούς, που δεν τους επιτρέπει ούτε με στρατηγούς να συνεργάζονται ούτε να αθετούν κρίσιμες συμφωνίες.

8. Ζωιτάκης, ο σωτήρ των σωτήρων

Ο τότε υπουργός των Εξωτερικών των ΗΠΑ Ντην Ρασκ, ο πρεσβευτής του στην Αθήνα Φίλιπ Τάλμποτ και το ΝΑΤΟ προκρίνουν βασιλική χούντα στρατηγών. Η CIA όμως προτιμάει χούντα συνταγματαρχών, για να είναι του χεριού της, όπως ακριβώς στις Μπανανίες της Λατινικής Αμερικής. Το πράγμα πάντως παίζεται στις αρχές Απριλίου 1967.

Η μεγάλη χούντα, όλο αναβάλλει το δύσκολο έργο της. Είναι αυτές ακριβώς οι αναβολές που προκαλούν την οργή της μικρής χούντας, που χάρη στη CIA γνωρίζει καλά τι κάνει η μεγάλη, ενώ αυτή δεν έχει ιδέα πως υπάρχει και μια μικρή για ρεζέρβα. Το πραξικόπημα της μεγάλης χούντας, ύστερα από πολλές αναβολές, έχει οριστεί για τις 16 Απριλίου 1967. Όμως, ξανά αναβάλλεται για τις 24 Μαΐου. Και οι εκλογές είναι να γίνουν στις 28 Μαΐου.

Οι μέρες τρέχουν και αποφάσεις δεν παίρνονται. Η μικρή χούντα αρχίζει να φοβάται πως η μεγάλη το πάει από αναβολή σε αναβολή και σχεδόν κολλάει την ημερομηνία του πραξικοπήματός της σ' αυτήν των εκλογών ίσα ίσα για να πει πως δεν βρήκε ευκαιρία να κηρύξει δικτατορία, οπότε οι εκλογές θα ματαιώναν τα σχέδια και των δύο.

Ο αντιστράτηγος Γεώργιος Ζωιτάκης, διοικητής του Γ' σώματος στρατού της Θεσσαλονίκης, βρίσκει τρόπο να έρθει σε επαφή με τη μικρή χούντα, και να πει στον αρχηγό της Γ. Παπαδόπουλο τους φόβους του για μια πιθανή ματαίωση της δράσης της μεγάλης, της οποίας είναι εκλεκτό μέλος. Τώρα που ο Παπαδόπουλος έχει με το μέρος του το Γ' σώμα στρατού χάρη στη μεταπήδηση του Ζωιτάκη απ' τη μεγάλη στη μικρή χούντα, μπορεί να κινηθεί με μεγαλύτερη άνεση. Έχει άλλωστε το πράσινο φως απ' τη CIA, απ' την οποία μισθοδοτείται κανονικότητα απ' το 1952.

Η δική του, η μικρή χούντα, έχει μόνο 14 μέλη, και τα περισσότερα

είναι της τάξεως του 1937. Δηλαδή, πρόκειται για μια παλιά παρέα όχι και τόσο καλών μαθητών της Σχολής Ευελπίδων. Ο καλύτερος της τάξης τους, που στη στρατιωτική γλώσσα ονομάζεται Αρχηγός, ήταν ο σφοδρός πολέμιος της χούντας συνταγματάρχης Δ. Οπρόπουλος, που τον σακάτεψαν οι παλιοί συμμαθητές του.

Το πραξικόπημα της μεγάλης χούντας επρόκειτο να γίνει με βάση το ΝΑΤΟϊκό σχέδιο Προμηθέας, πράγμα διόλου μεμπτό αφού το ΝΑΤΟ ενέκρινε το πραξικόπημα της μεγάλης χούντας. Η μικρή χούντα δεν είχε αποτελεσματικό και πειστικό σχέδιο για να δράσει. Και ο Ζωιτάκης της προμήθευσε το απόρρητο σχέδιο του ΝΑΤΟ. Χωρίς τη βοήθεια του Ζωιτάκη, λοιπόν, θα ήταν αμφίβολη η επιτυχία του πραξικοπήματος των συνταγματάρχων. Έτσι, για να ανταμείψει ο Παπαδόπουλος τον Ζωιτάκη διά τας προς την πατρίδα, δηλαδή τη χούντα, προσφερθείσες υπηρεσίες, τον χρίει Αντιβασιλέα την 14η Δεκεμβρίου 1967, την επομένη του βασιλικού αντιπραξικοπήματος. Αλλά τον Μάρτιο του 1972 τον καταργεί από Αντιβασιλέα και παίρνει τη θέση του ο ίδιος. Ο συνταγματάρχης χόρευε τον στρατηγό στο ταψί. Όπως όλους μας. Όπως άλλωστε και το βασιλιά και τη μαμάκα του.

Κανείς δεν έμαθε ποτέ ακριβώς ιδρύθηκε η χούντα των δεκατεσσάρων καθαυμάτων, η μικρή. Κατά πάσα πιθανότητα το 1952, τότε που ο Παπαδόπουλος προσελήφθη στη CIA, για να υπηρετήσει δι' αυτής την πατρίδα του!

34. Η ΧΟΥΝΤΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ

1. Η 21η Απριλίου 1967

Παρασκευή, 21 Απριλίου 1967, ώρα 1.15' μετά τα μεσάνυχτα. Τα τανκς του ταξίαρχου Στυλιανού Παττακού, που λίγο νωρίτερα έχουν ξεκινήσει απ' το Γουδί, εμφανίζονται στο σταυροδρόμι των Αμπελοκήπων. Όλοι καταλαβαίνουν πως δε βγήκαν για παρέλαση, αν και τελικά η «επανάσταση» αποδείχτηκε για τους πραξικοπηματίες ένας απλός νυχτερινός περίπατος, έτσι που όλοι πιάστηκαν στον ύπνο, ακόμα και το πεπειραμένο ΚΚΕ, το ενσωματωμένο στην ΕΔΑ εδώ και κάμποσα χρόνια. Ήταν τανκς αμερικάνικα, απ' αυτά που η Αμερική προμήθευε τις χώρες του ΝΑΤΟ. Αλλά και το σχέδιο Προμηθεύς ήταν κι αυτό του ΝΑΤΟ. Το μόνο ελληνικό σ' αυτή την ιστορία ήταν ο ύπνος των πολιτικών, αλλά και του βασιλιά.

Σου λέει ο άνθρωπος ευλόγως, εφόσον υπάρχει μια δική μου χούντα, βασιλική και στρατηγική, έτοιμη να δράσει, αποκλείεται να δράσει αυτές τις μέρες μια άλλη χούντα παρακατιανή. Να όμως που οι συνταγματάρχες ήταν καλύτερα πληροφορημένοι για τον άμεσο κίνδυνο που διέτρεχε η πατρίδα. Αχ, αυτή η πατρίδα. Όλες οι πουστιές σ' αυτόν τον τόπο στο όνομά της γίνονται.

«Ουδαμού συνήντησα εχθρόν», λέει ο προελαύνων στους δρόμους της Αθήνας ταξίαρχος Παττακός απευθυνόμενος με τον ασύρματο στον αρχηγό, αν και κατώτερό του στο βαθμό, συνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο. Ποιος ήταν ο εχθρός που φοβόταν πως θα συναντήσει ο Παττακός; Μήπως οι κομμουνιστές; Α, μπα. Ίσως η άλλη χούντα ήταν ο εχθρός που φοβόταν πως θα συναντήσει ο Παττακός. Στο κλούβιο κεφάλι αυτού του γεννημένου ηλίθιου, εχθρός πρέπει να ήταν ο καθένας που θα πρόβαλλε αντίσταση εκείνη την κρίσιμη για τα πεπρωμένα της φυλής στιγμή.

Ακριβώς την ίδια ώρα που τα τανκς αρχίζουν την εξόρμησή τους απ' το Γουδί, ένας άλλος γενναίος, ο συνταγματάρχης Ιωάννης Λαδάς, αρχίζει τις συλλήψεις των μακαρίως κοιμωμένων εχθρών. Δέκα χιλιάδες κόσμο συνέλαβε εκείνη τη νύχτα ο επιφορτισμένος με καθήκοντα δημόσιας ασφάλειας μικρονοϊκός συνταγματάρχης. Ανάμεσά τους και οι πολιτικοί αρχηγοί Γεώργιος Παπανδρέου, 79 ετών τότε, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, 65 ετών τότε και Ηλίας Ηλιού, κι αυτός 65 ετών τότε. Ο

Παπανδρέου ετοιμαζόταν ν' αρχίσει τον εκλογικό του αγώνα σε τρεις μέρες, την Κυριακή, απ' τη Θεσσαλονίκη. Οι εκλογές είχαν προκηρυχθεί για τις 28 Μαΐου, δηλαδή σε 38 μέρες, και θα τις διενεργούσε κυβέρνηση της ΕΡΕ υπό τον Κανελλόπουλο.

Στις 5.30 το πρωί οι τρεις καμπαλέρος Γ. Παπαδόπουλος, Στ. Παττακός και Ν. Μακαρέζος επισκέπτονται τον έκπληκτο βασιλιά στα ανάκτορα και του δίνουν συστατική επιστολή του Γρηγορίου Σπαντιδάκη, αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού και μέλους επιλεκτού της χούντας των στρατηγών. Είναι καλά και τίμια παιδιά, λέει ο Σπαντιδάκης στο γράμμα, και σας βεβαιώ πως η θέση σας στο θρόνο ουδόλως κινδυνεύει. Και αμέσως μετά, τα τρία καθίσια εκθέτουν στο βασιλιά τους δύο λόγους για τους οποίους έγινε η «επανάσταση». Λόγος πρώτος: Η άμεση απειλή κομμουνιστικής επανάστασης και συνεπώς διολισθήσεως της Ελλάδας στο παραπέτασμα. Λόγος δεύτερος: Η εξυγίανση της Ελλάδας απ' τους κομμουνιστές και τους συνοδοιπόρους. Τέτοιο χοντρό παραμύθι άκουγε ο μπουνταλάς βασιλιάς.

2. Η «αναίμακτος»

Η μεγάλη χούντα, που την πρόλαβε η μικρή, επρόκειτο να κάνει μία «αναίμακτο επανάσταση». Η μικρή χούντα έπρεπε να ακολουθήσει το δόγμα της μεγάλης, και να κάνει κι αυτή μία «ευπρεπή» και «αναίμακτο επανάσταση». Κι έτσι, το πρώτο πράγμα που ακούσαμε στα ραδιόφωνα την 21η Απριλίου 1967 ήταν πως η επανάσταση, που πέτυχε, ήταν αναίμακτη. Όμως, εκτός του ότι οι αναίμακτες επαναστάσεις σπανίζουν διεθνώς, οι συνταγματάρχες ήταν τόσο αδέξιοι στα πάντα, που είναι θαύμα που δεν σκότωσαν μερικές χιλιάδες Έλληνες, έτσι από επαναστατική ατζαμοσύνη.

Όπως και νάναι, τα εμπρόθετα εγκλήματα της χούντας δεν είναι πάρα πολλά. Δεν πρέπει να ξεπερνούν τα είκοσι. Όμως, τα από λάθος και τα κατά τύχη, πρέπει να είναι πολύ περισσότερα. Όταν λέμε λάθος εδώ, εννοούμε το ξύλο που καταλήγει σε θάνατο, γιατί οι βασανιστές δεν έχουν την κατάλληλη «εκπαίδευση», κι όταν λέμε κατά τύχη εννοούμε τον θάνατο είτε από αδέσποτη σφαίρα είτε από τον πανικό του «οργάνου».

Έγκλημα καλά οργανωμένο αλλά πάντως όχι τέλει, όπως έδειξαν τα πράγματα, ήταν η δολοφονία του δικηγόρου των κατηγορούμενων για συμμετοχή στον Ασπίδα, Νικηφόρου Μανδηλαρά. Ενώ ο Παναγιώτης Ελλής πήγε άδικα των αδικιών στον Ιππόδρομο από τη σφαίρα ενός νταή αξιωματικού, που βιαζόταν να δράσει. Η Μαρία Κολοβού, πήγε από αδέσποτη στην οδό Πατησίων. Ο Γιάννης Χαλκίδης σκοτώθηκε σε μια επιδρομή των χαφιέδων της χούντας σε γιάφκα της Θεσσαλονίκης. Και ο βουλευτής της ΕΔΑ Γιώργος Τσαρουχάς δολοφονήθηκε με τρόπο τυπικά γκαζοτερικό.

Κάλου στη διαδρομή Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σταμάτησαν το αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε μαζί με άλλους τέσσερεις, τον απομόνωσαν και

του λάνισαν στην κυριολεξία το κεφάλι. Συνέβη στις 8 Μαΐου 1968, πέντε χρόνια μετά τη δολοφονία του φίλου του Γρηγόρη Λαμπράκη. Επρόκειτο να δολοφονηθεί την ίδια μέρα με τον Λαμπράκη, όπως προέβλεπε το σχέδιο, αλλά τότε τη γλύτωσε χάρη στην έγκαιρη επέμβαση του πλήθους. Να γιατί έπρεπε να πεθάνει τώρα: διότι δεν πέθανε τότε. Ήταν ένας «χρέος τιμής» των καθαρμάτων προς την ατιμία.

Η αστυνομία είπε πως πέθανε από καρδιά, την ώρα μιας τυπικής «εξακρίβωσης στοιχείων», αλλά αρνήθηκε να παραδώσει το πτώμα προς ταφήν στην οικογένεια. Και στη διάρκεια της κηδείας απαγόρευσαν να ανοιχτεί το φέρετρο. Όμως, ακριβώς τη στιγμή της ταφής η κόρη του Τσαρουχά, η Καίτη, ορμάει, ανοίγει το φέρετρο, και αποκαλύπτεται ένα λιωμένο κεφάλι χωρίς πρόσωπο. Και τα χέρια δεμένα με χειροπέδες! Μέσα στο φέρετρο! Δεν έκαναν τον κόπο ούτε καν να του βγάλουν τις άχρηστες πλέον χειροπέδες. Τέτοια κτηνωδία δεν τη συναντά κανείς ούτε στους Ναζί.

Αυτό που με κάνει να χαρακτηρίζω τη χούντα υποδειγματικά ανθελληνική, είναι τούτη η περιφρόνηση προς το νεκρό σώμα, αυτός ο τρόπος ταφής, αυτές οι χειροπέδες σ' ένα πτώμα με λιανισμένο κρανίο. Ο ελληνικός πολιτισμός έδειχνε πάντα σεβασμό στους νεκρούς. Δεν θα είχε κανείς την απαίτηση να γνωρίζουν τα κτήνη τον τραγικό μύθο της Αντιγόνης αλλά, του κερατά, θα έπρεπε να ξέρουν τουλάχιστον τα ταφικά έθιμα της Μάνης, όταν η μάνα του δολοφονημένου από βεντέτα πάει κι ανάβει κερί μπροστά στο φέρετρο του δολοφονηθέντος δολοφόνου.

3. Ο καλός, ο κακός και ο άσχημος

Η χούντα σχηματίζει κυβέρνηση με πρωθυπουργό-ανδρείελο τον ανατορικό Κων. Κόλλια. Τα υπουργεία μοιράζονται σε ανθρώπους της CIA, και οι 14 αξιωματικοί που αποτελούν τη χούντα είτε δρουν χωρίς εμφανές αξίωμα προς το παρόν είτε διορίζονται γενικοί γραμματείς υπουργείων.

Ωστόσο, η δεκατετραμελής χούντα δεν είναι συμπαγής από ιδεολογικής απόψεως, αν και ο Γιάννης Κάτρης πιστεύει πως οι τρεις τάσεις δεν είναι παρά ένα καλά στημένο θέατρο για να πιέζονται οι Αμερικανοί. Η «μετριοπαθής» τάση Παπαδόπουλου είναι φιλοβασιλική (προς το παρόν) και φιλοαμερικανική απροσημάτιστα. Η δεύτερη τάση υπό τον συνταγματάρχη Ιωάννη Λαδά, γενικό γραμματέα του υπουργείου Δημοσίας Τάξεως και προϊστάμενο των βασανιστών, εμφανίζεται ως «νασερική» και «γκωλική» αλλά στην πραγματικότητα είναι σχεδόν απροσημάτιστα ναζιστική. Ο Παπαδόπουλος είναι ο «καλός» και ο Λαδάς ο «κακός». Ο καλός είναι σα να επιδεικνύει τον κακό και να λέει: Να είστε ικανοποιημένοι με μένα γιατί υπάρχουν και χειρότεροι ανάμεσά μας. Και φροντίζει να το κάνει σαφές αυτό με το ξύλο που δίνει ο Λαδάς αυτοπροσώπως σε δύο καθόλα αξιοπρεπείς δημοσιογράφους της πεφωτισμένης Δεξιάς, τον Παναγιώτη Λαμπρία και τον Γιάννη Λάμψα, διευθυντή και αρχισυντάκτη αντιστοίχως του περιοδικού «Εικόνες».

Το εν λόγω περιοδικό είχε δημοσιεύσει μια έρευνα για την ομοφυλοφιλία στην αρχαία Ελλάδα, και επειδή ο Λαδάς, άντρακλας με τα όλα του, αν και σχεδόν νάνος στο μπόι, δεν παραδέχεται πως στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε ομοφυλοφιλία, καλεί τους δύο καλούς δημοσιογράφους στο γραφείο του κι αρχίζει να τους κοπανάει με τη λαβή του περιστρώφου. Το μήνυμα είναι σαφές: Εσείς οι δεξιοί, μην ξεχνάτε πως υπάρχουν και υπερδεξιοί, έτοιμοι να σας λιανίσουν. Κι όταν ο Παπαδόπουλος υποχρεώνεται να αποφυλακίσει και να διώξει στο εξωτερικό τον Α. Παπανδρέου, ύστερα από προσωπική επέμβαση του προέδρου Τζόνσον, που υπακούει στην απαίτηση της αμερικανικής πανεπιστημιακής κοινότητας για αποφυλάκιση του συναδέλφου τους, ο Λαδάς απειλεί πως θα μπει στη φυλακή και θα σκοτώσει τον Ανδρέα. Αδιαφορεί, λέει, τελείως, αυτός ο «αντιαμερικανός» για το τι λεν οι Αμερικανοί.

Ο Λαδάς παίζει καλά το ρόλο του κακού, ο Παπαδόπουλος παίζει άτεχνα το ρόλο του καλού και ο Οδυσσέας Αγγελής, ένας ικανός στρατηγός που φέρει τον τιμητικό τίτλο του αρχιστρατήγου, παίζει το ρόλο του άσχημου σε τούτο του γουέστερν, επικουρούμενος από δυο άλλους ανώτερους αξιωματικούς της μεγάλης χούντας, που τώρα συνεργάζεται με τη μικρή, τον Ζωιτάκη και τον Σπαντιδάκη.

Κι αν σας ενδιαφέρει να μάθετε πώς συγκέντρωσε ο Λαδάς τα πρώτα χρήματα για το περίφημο τάμα, πρέπει να μάθετε κάτι για τις 300 ποντάνες, όσες ακριβώς και οι τριακόσιοι του Λεωνίδα, τα ονόματα των οποίων βρέθηκαν σε λίστα που είχε μία ευπρεπής «μαντάμ». Τηλεφώνουσε ο Λαδάς στον καθένα απ' τις χιλιάδες ευπρεπείς πελάτες των τριακοσίων, και έλεγε: ή πληρώνεις τόσα για το τάμα ή δεν σου συγχωρείται το αμάρτημα. Κι εκείνος μεταβίβαζε τα πουτανιάτικα στο τάμα. Καταλαβαίνετε τώρα τι ποιότητας είναι η ελληνική εθνοπροσύνη;

4. Το βασιλικό αντιπραξικόπημα

Ήταν ένα κρύο πρωινό της 13ης Δεκεμβρίου 1967, όταν ο γενικός επιθεωρητής στρατού αντιστρατήγος Ιωάννης Μανέττας επισκέπτεται στο γραφείο του τον αρχηγό του γενικού επιτελείου Οδυσσέα Αγγελή και του δίνει επιστολή του βασιλιά με τον οποία ο Αγγελής διατάσσεται να παραδώσει στον Μανέττα αμέσως, εκείνη τη στιγμή, την αρχηγία του επιτελείου, δηλαδή την ανώτατη διοίκηση του ελληνικού στρατού. Ο Αγγελής συλλαμβάνει επί τόπου τον Μανέττα και αμέσως μετά τηλεφωνεί στον Παπαδόπουλο για να του πει τα νέα σκασμένος στα γέλια. Ξέρεις, φίλε Γιώργο, ο βασιλιάς επαναστάτησε κατά της επαναστάσεως! Εντάξει, μωρέ, τι έγινε, όλοι το ξέραμε πως θα αντεπαναστατήσει, λέει ο Γιώργος. Μόνο προσκλήσεις δεν μας έστειλε ο βασιλιάς για τούτη την παράσταση.

Ο βασιλιάς βρισκόταν ήδη στην Καβάλα, όταν ο άνθρωπός του, ο Μανέττας, επισκεπτόταν τον Αγγελή. Και περίμενε εκεί να του στείλει σήμα ο Μανέττας πως, εντάξει, η χούντα έλεσε έτσι, μ' ένα βασιλικό

φύσημα. Περάστε τώρα μεγαλειότατα για να παραστήσετε τον ελευθερωτή στη δεύτερη πράξη τούτης της κωμωδίας.

Δυστυχώς για το βασιλιά, δεύτερη πράξη δεν υπήρξε. Η κωμωδία ήταν μονόπρακτη. Κι έτσι, ο βασιλιάς, μαζί με τη βασιλική σύζυγο, τη βασιλική μητέρα, τα δυο βασιλικά παιδιά και τη βασιλική αδερφή Ειρήνη παίρνουν δρόμο οικογενειακώς για τη Ρώμη πρώτα και στη συνέχεια για το Λονδίνο, και είναι ακόμα εκεί. Μαζί τους και ο πρωθυπουργός Κων. Κόλλιας, ο αυλάρχης Λεωνίδας Παλάγος, ο πτέραρχος Γ. Αντωνάτος και ο γιατρός Κουτήφαρης.

Κι έτσι η Ελλάδα ξέμεινε και από ανώτατο άρχοντα και από πρωθυπουργό. (Ήταν ο Κόλλιας). Και ο Παπαδόπουλος διορίζει αντιβασιλιά τον Ζωιτάκη, ενώ ο Ζωιτάκης με τη σειρά του ορκίζει πρωθυπουργό τον Παπαδόπουλο! Η κωμωδία τώρα έχει και ένα σπαρταριστό φινάλε κυκλικών αλληλοδιορισμών. Όχι παίζουμε, σαν τον βασιλιά! Που εξέπεμψε το μήνυμα εξέγερσης κατά της χούντας από τον ραδιοφωνικό σταθμό της Λάρισας, που ακουγόταν μόνο στα περίχωρα. Και που δεν πήρε υπ' όψιν πως η χούντα είχε ήδη ξηλώσει και τους δημοκρατικούς και τους φιλοβασιλικούς αξιωματικούς. Με ποιους θάκαμνε την αντεπανάστασή του ο βασιλιάς; Μα, με το βασιλικό του κύρος! Διαταγή του βασιλιά και τα σκυλιά δεμένα. Αμ, δε.

Σου λέει ο άνθρωπος, η ελληνική ιστορία διδάσκει πως όλες οι μέχρι τώρα δικτατορίες στην Ελλάδα είχαν βασιλική κάλυψη. Συνεπώς, αν πάψω να καλύπτω τη δικτατορία, αυτή θα καταρρεύσει. Αμ, δε. Ετούτη εδώ, η χούντα, μπόρεσε να κάνει και χωρίς βασιλιά. Άλλωστε, το έδειξε απ' την αρχή, αφαιρώντας απ' την άλλη χούντα, τη βασιλική, τη δόξα και την τιμή για τη σωτηρία της πατρίδας απ' τους κομμουνιστές.

Φυσικά, η ιδέα της αντεπανάστασης ήταν της Φρειδερίκης, όπως όλες οι σπουδαίες βασιλικές ιδέες. Τι είχε στο νου της αυτή η σατανική γυναίκα; Όλοι, και οι παλατιανοί μαζί, πίστευαν τότε πως η χούντα καταρρέει από μόνη της όπου νάναι. Όμως, αν κατέρρεε από μόνη της χωρίς να κουνηθεί ο βασιλιάς, ο λαός θα τον πετούσε αυτομάτως απ' το θρόνο σαν τον άνθρωπο που ανέχτηκε τους δικτάτορες, και μάλιστα τους παρακατιανούς. Ενώ αν εμφανιζόταν σαν ελευθερωτής, ο θρόνος θα αποχτούσε καινούργια αίγλη. Η Φρειδερίκη δεν άκουσε την κόρη της Ειρήνη, τη μόνη απ' τη βασιλική οικογένεια που εξ αρχής αγάπησε ειλικρινά τους συνταγματάρχες. Και την πάτησε η Φρειδερίκη.

5. Οι φωστήρες

Αμέσως μετά το φιάσκο του βασιλικού αντιπραξικόπηματος, ο Παπαδόπουλος καταργεί τα δύο «επαναστατικά όργανα», την επαναστατική επιτροπή και το επαναστατικό συμβούλιο, και γίνεται δικτάτωρ «νορμάλ» και χωρίς χούντες –έτσι λέγονται στα ισπανικά οι επιτροπές, οι ενώσεις– γύρω του. Ο παλιός ταγματασφαλίτης Γεώργιος Παπαδόπουλος τώρα προϊστάται άλλων ταγματασφαλιτών, και όλοι μαζί οι παλιοί συνεργάτες των Γερμανών ξανάρχονται. Κανείς δεν αντιμετώπισε την

ιστορία της χούντας σαν την ιστορική συνέχεια των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Μπορεί, βέβαια, ο Παπαδόπουλος να ήταν και ολίγον τρελλός, όχι πάντως τόσο που να μην ξέρει τι κάνει. Ήταν ευφυής άνθρωπος. Και γιαυτό ποτέ δεν εμπιστεύτηκε στ' αλήθεια τον γεννημένο ηλίθιο Στυλιανό Παττακό, τον οποίο μύησε στη χούντα την τελευταία στιγμή, γιατί είχε ανάγκη από τα άρματά του.

Είναι λάθος να βγάζουμε όλους τους δικτάτορες τρελλούς, και να ξεμπερδεύουμε έτσι στα γρήγορα με τις ερμηνείες. Όπως όλοι οι φανατικοί, ο Παπαδόπουλος ήταν ένας ιδεοληπτικός άνθρωπος, που πίστευε στο πεπρωμένο του. Κι αν ήξερε λίγα περισσότερα γράμματα, ώστε να συγκροτεί με συντακτική ελάτρευση τους εντελώς ασυνάρτητους λόγους του, κανείς δεν θα τον χαρακτήριζε τρελλό. Πάντως, δεν είναι τρελλοί όσοι κακοποιούν καθημερινά με τέτοια βαναυσότητα την υπέροχη ελληνική γλώσσα.

Όπως πάρα πολλοί, αυτοπροτάθηκε, τούτος ο ιδεοληπτικός, σαν σωτήρας της Ελλάδας χωρίς να γνωρίζει όχι τον πολιτισμό αυτής της χώρας αλλά ούτε καν τη γλώσσα της. Συμβαίνουν αυτά με τους απατεώνες. Και ο Παπαδόπουλος ήταν ένας τυπικός Έλληνα απατεών, που το προσωπικό του συμφέρον το πρότεινε ως εθνικό. Όμως, ούτε ο πρώτος ούτε ασφαλώς ο τελευταίος κατ' ουσίαν ανθέλληνα είναι που παριστάνει τον κατ' επίφασιν Έλληνα.

Με τον Παττακό τα πράγματα είναι διαφορετικά. Προσέξτε τι είπε το ξεφτέρι όταν ξένοι δημοσιογράφοι τον ρώτησαν αν αληθεύει πως η χούντα βασανίζει ανθρώπους: «Η βασανιστές είμαστε ή ηλίθιοι. Όχι όμως και τα δύο». Σύμφωνα με το «συλλογισμό», αφού δεν ήταν βασανιστές, όπως ισχυριζόνταν, δεν μπορεί παρά να ήταν ηλίθιοι. Ξέρετε άλλον δημόσιο άνδρα που ομολόγησε δημοσίως την ηλιθιότητά του, επιχειρώντας μάλιστα να δείξει πως είναι έξυπνος; Είναι ο Παττακός επίσης που είπε το παροιμιώδες: «Όποιος ενδιαφέρεται για τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια στην Ελλάδα, είναι κομμουνιστής».

Όσο για τον άλλο φωστήρα, τον Ι. Λαδά, περιοριζόμαστε να σημειώσουμε πως σε λόγο του, στο πανεπιστήμιο παρακαλώ, είπε πως είναι περιττή η διδασκαλία των αναρχικών Γαλιλαίου και Μοντεσιέ! Και οι πανεπιστημιακοί τον χειροκρότησαν! Ξέρετε κάτι; Η Ελλάδα είναι καταδικασμένη σε θάνατο, γιατί οι πανεπιστημιακοί χειροκροτούν όχι μόνο τους δικτάτορες, αυτό θα μπορούσε να το κάνει κάθε δειλό άνθρωπάκι, αλλά τους ηλίθιους, τη στιγμή ακριβώς που κραυγάζουν δημοσίως την ηλιθιότητά τους. Κανείς απ' αυτά τα μορμολύκεια δεν αντέδρασε όταν η χούντα, με ελίσημη ανακοίνωσή της, χαρακτήρισε τον Σεφέρη, τότε που έκανε τη γνωστή δήλωση κατά της χούντας, όργανο του διεθνούς κομμουνισμού, που εκτελεί μέρος του σχεδίου που του ανέθεσε ο διεθνής κομμουνισμός για την καταστροφή της Ελλάδος!

6. Μια αντίσταση πλατωνική και τουριστική

Μόνο οι κομμουνιστές και οι ΕΔΑίτες ξεσηκώθηκαν απ' την πρώτη μέρα κατά της χούντας. Οι άλλοι, οι αστοί δημοκράτες, καιροσκοπούσαν όπως πάντα και περίμεναν, είτε να βγάλουν οι κομμουνιστές το φίδι απ' την τρύπα, είτε αυτό να βγει μόνο του. Και άρχισαν να σκέφτονται βασιλικού αντιπραξικοπήματος. Στο μεταξύ όμως χάνεται πολύτιμος χρόνος και η χούντα εδραιώνεται στην εξουσία.

Στην πραγματικότητα δεν υπήρξε σοβαρή αντίσταση κατά της χούντας. Η αντίσταση ήταν λίγο ως πολύ πλατωνική, εκτός απ' την ηρωική μεν αλλά δυστυχώς αποτυχημένη απόπειρα του Αλέξανδρου Παναγούλη να σκοτώσει το δικτάτορα. Όλες οι προσπάθειες για οργάνωση ένοπλης αντίστασης έμειναν σχέδια, ενώ οι βομβιστικές ενέργειες κάποιων ζωηρών και ριψοκίνδυνων γίνονταν ερήμην των μεγαλύτερων σε αριθμό αντιστασιακών οργανώσεων, του ΠΑΜ και του ΠΑΚ. Ούτε το πεπειραμένο ΚΚΕ ενέκρινε τη βίαιη εξέγερση, τώρα που και τα αστικά κόμματα θα την επιθυμούσαν πολύ. Μέχρι ο Κων. Μητσοτάκης σχεδίαζε πλατωνική ένοπλη εξέγερση στην Κρήτη. Μάλιστα δε δίστασε να ζητήσει στο Παρίσι τη βοήθεια του Μιχάλη Ράπτη, ή Μισέλ Πάμπλο, ενός πεπειραμένου διεθνούς επαναστάτη, που ήταν διάδοχος του Τρότσκι στην Δ' Διεθνή. Τελικά, το πράγμα περιορίστηκε σε μία τουριστικού τύπου αντίσταση απ' το εξωτερικό, όπου πρωταγωνιστούσε, όπως και στο κυρίως επεισόδιο θέατρο, η πληθωρική Μελίνα Μερκούρη, που το έπαιζε Πασιονάκια.

Πάντως, άδικα το ΚΚΕ κατηγορήθηκε για έλλειψη αποφασιστικότητας. Αφενός γιατί η «επανάσταση» έγινε στο όνομα του κομμουνιστικού κινδύνου, πράγμα που υποχρέωνε αυτό το κόμμα να είναι επιφυλακτικό ώστε να μη δικαιώσει εκ των υστέρων τους δικτάτορες, και αφετέρου διότι όλος ο κόσμος, του ΚΚΕ συμπεριλαμβανομένου, περίμενε βασιλική δικτατορία στρατηγών και όχι χούντα συνταγματάρχων. Η χούντα των στρατηγών, σύμφωνα με το διαρρεύσαν σχέδιο, θα ήταν μάλλον περιορισμένου χρόνου, ίσα ίσα για να μη γίνουν οι προγραμματισμένες εκλογές αλλά και για να φοβηθεί το εκλογικό σώμα και να στραφεί προς τη Δεξιά, όταν κάποτε γίνονταν εκλογές. Μια τέτοια «ευπρεπής» χούντα δεν θα ήταν δυνατό να είναι ιδιαίτερα βάρβαρη, και συνεπώς δεν θα ταλαιπωρούσε υπέρ το δέον τους κομμουνιστές, που θάλεγε πως από έθιμο είναι αυτοί που πάντα πληρώνουν τη νύφη σ' αυτόν τον έρμο τόπο.

Άλλωστε, η μεγάλη χούντα δεν θα έκαμνε την «επανάστασή» της με πρόσχημα τον κομμουνιστικό κίνδυνο, γιατί θα γινόταν εντελώς γελοία και αναξιόπιστη αν έλεγε κάτι τέτοιο. Θα έκαμνε την «επανάστασή» της στο όνομα «της συνταγματικής ομαλότητας και της γαλήνης του τόπου» και για «να αναστηλώσει την κλονισμένη δημοκρατία στη χώρα που τη γέννησε».

Γνωστό το παραμύθι. Γνωστό και το άλλο παραμύθι περί κομμουνιστι-

κού κινδύνου, που αυτή τη φορά όντως δεν υπήρχε. Αλλά εν πάση περιπτώσει, οι κομμουνιστές στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν είχαν δεξίως πως είναι αποφασιστικοί άνθρωποι, έτοιμοι να σκοτωθούν (αλλά και να σκοτώσουν) για τα ιδανικά τους. Σου λεν οι κομμουνιστές, τι θα γίνει, πάλι θα κάτσουμε να μας σφάξουν; Κι έτσι, έκαναν κι αυτοί πλατωνική αντίσταση.

7. Θέσεις σταθερές και ιδέες ασταθείς

Η χούντα διέθετε και «θεωρητικό όργανο», υπό τον τίτλο «Θέσεις και Ιδέες». Ο διαπρεπέστερος θεωρητικός του εν λόγω περιοδικού ήταν ο Κ. Χ. Βριώνης, που σας βεβαιώ ξέρει καλά τι λέει. Ακούστε τον: «Ο μέγας εχθρός της εθνικής προπαγάνδας είναι η αμφιβολία. Γιαυτό, ποτέ δεν πρέπει να γίνεται επίκληση της λογικής των μαζών. Η εθνική προπαγάνδα πρέπει να απευθύνεται πάντοτε εις το συναίσθημα, το καθολικό, το ολοκληρωτικό συναίσθημα, το δίκαιον ή το άδικον, το ηθικόν ή το ανήθικον, την αγάπην ή το μίσος, την αλήθειαν ή το ψεύδος. Η εθνική προπαγάνδα έναν οδηγόν έχει: την υποκειμενικήν αλήθειαν του εθνικού συμφέροντος και ουδέποτε την οιαδήποτε αντικειμενικήν αλήθειαν».

Είναι εκπληκτικό αυτό το κείμενο στον κυνισμό του. Ακριβώς έτσι αντιμετωπίζεται πάντα στην Ελλάδα η «εθνική αλήθεια»: σαν ψέμμα που βολεύει, σαν ψέμμα που εξυπηρετεί τα «εθνικά συμφέροντα». Ο Βριώνης είναι φασίστας και το κραυγάζει, δε μασάει τα λόγια του, όπως οι φασίζοντες στον έρποντα καθημερινό φασισμό που ροκανίζει αδιάκοπα τα θεμέλια της ελληνικής εθνότητας με τα αδιάκοπα και μεθοδευμένα ψέμματα. Ο Βριώνης είναι ειλικρινής όταν προτείνει ως αληθές το ψευδές, αρκεί αυτό να υπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα. Όμως, ακούσατε ποτέ κανέναν πολιτικό, που κάθε μέρα κάνει ακριβώς αυτά που προτείνει ο Βριώνης, να ομολογεί πως ψεύδεται για λόγους εθνικού συμφέροντος;

Αλλά το ψεύδος χρειάζεται δικτατορία για να εισπραχτεί ως αλήθεια απ' τους αφελείς και τους αγράμματους. Υπό καθεστώς δημοκρατίας, το εθνικό ψεύδος δε φτουράει. Η αλήθεια και η δημοκρατία είναι περίπου συνώνυμα. Ή, λοιπόν, θα πούμε την αλήθεια στους Έλληνες για την ιστορία τους ή θα εγκαταλείψουμε τα παχειά λόγια για τη δημοκρατία.

Ακούστε τώρα και τον Γιώργο Σεφέρη στο περίφημο κείμενό του κατά της χούντας, γραμμένο το Μάρτιο του 1969. Του χρειάστηκαν δυο χρόνια για να αποφασίσει να μιλήσει, λίγο πριν πεθάνει: «Είναι μια κατάσταση [η χούντα] που όσες πνευματικές αξίες κατορθώσαμε να κρατήσουμε ζωντανές με πόνο και μόχθο πάνε κι αυτές να καταποντιστούν μέσα στο έλος, μέσα στα τελματωμένα νερά. Τώρα ξαναγυρίζω στη σιωπή μου.» [Γιατί, κύριε; Είναι στάση πνευματικού ανθρώπου αυτή;]. «Και προσεύχομαι στο Θεό να μη βρεθώ στην ανάγκη να μιλήσω και πάλι. Είμαι ένας άνθρωπος χωρίς κανένα πολιτικό δεσμό και μπορώ να πω χωρίς φόβο και πάθος: Βλέπω μπροστά μου το γκρεμό που μας

οδηγεί η καταπίεση. Αυτή η ανωμαλία πρέπει να σταματήσει. Είναι εθνική επιταγή».

Σύμφωνοι, σεβαστέ μου, μεγάλη ποιητή. Όμως και οι δικτάτορες για εθνική επιταγή μιλούν. Ποιες απ' τις δυο εθνικές επιταγές είναι η σωστή; Σας βεβαιώ καμία. Η δικτατορία δεν είναι λύση. Όμως, ούτε η μεγαλόστομη αοριστολογία ενός σπουδαίου ποιητή που συνήθισε να κρύβεται πίσω απ' την αμφισημία της ποίησης είναι λύση. Πάντως, ο Σεφέρης μίλησε. Ο Ελύτης δε μίλησε. Πάρα πολλοί δε μίλησαν. Ο πνευματικός κόσμος της χώρας, κατά πλειοψηφία, είχε περιέλθει σε αφασία εκείνη τη δύσκολη εποχή. Και κανείς δε βρέθηκε ούτε τότε ούτε αργότερα να αντικρούσει τον Βριώνη. Διότι οι περισσότεροι πράττουν σιωπηρά καταπώς εκείνος υποδεικνύει.

8. Φως ιλαρόν...

Ο χουντικός index librorum prohibitorum (πίνακας απαγορευμένων βιβλίων) και για συντομία ίντεξ σκέτα, περιέχει 1046 έργα, ελληνικά και ξένα. Απαγορευμένοι, ο Σαρτρ, ο Καμύ, ο Έλιοτ, ο Τόμας Μαν, ο Λόρκα, ο Γκόρκυ, ο Λάξνες, ο Σόλοωφ, ο Έρεμπουργκ, ο Αμάντο, ο Φίνλεν, ο Τόμσον και εκατοντάδες άλλοι ξένοι λογοτέχνες και σοφοί. Απαγορευμένος και ο Κωστής Παλαμάς. Καθητής Πανεπιστημίου παραπέμφθηκε στο στρατοδικείο, μας πληροφορεί ο Γιάννης Κάτρης, διότι ανέλυσε στους φοιτητές του τους «Ελευθέρους πολιορκημένους» του άλλου εθνικού μας ποιητή, του Διονύσιου Σολωμού. Και ο χουντικός καθηγητής Τωμαδάκης να διακηρύσσει πως τώρα προέχουν οι ανάγκες της εθνικής άμυνας.

Απαγορευμένες είναι όλες οι ταινίες της Μελίνας Μερκούρη και της Ειρήνης Παπά. Και όποιος ακούει Μίκη Θεοδωράκη παραπέμπεται αυτομάτως στο στρατοδικείο. Και το τραγικότερο όλων: Απαγοι ευμένοι τα τρία πρώτα χρόνια της χούντας είναι και οι αρχαίοι Έλληνες τραγικοί ποιητές Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης. Απαγορευμένος και ο Αριστοφάνης. Απαγορευμένος και ο Αριστοτέλης. Ω, θεοί, ο μεγάλη Δία, πώς ανέχεστε αυτούς τους βέβηλους που παν να σώσουν την Ελλάδα καταστρέφοντας ό,τι πολυτιμότερο έχει η πολιτιστική της κληρονομιά;

Σ' έναν απ' τους λόγους του, ο φωτοσβέστης Γ. Παπαδόπουλος χαρακτήρισε την «επανάσταση», «εποχή πνευματικού φωτός». Τι εννοεί; Μήπως λέει ανοησίες; Καθόλου. Ξέρει καλά τι λέει. Ο Παπαδόπουλος και κυρίως ο Παττακός είναι βαθύτατα θρησκευόμενοι άνθρωποι. Είναι χριστιανοί μέχρι σκασμού. Η Ελλάδα τους, είναι «Ελλάς Ελλήνων χριστιανών». Όχι «ειδωλολατρών», σαν τους αρχαίους Έλληνες, όχι άθεων, σαν τους κομμουνιστές. Πας μη χριστιανός, μηδέ Έλλην. Πας ολιγόπιστος, κακός Έλλην. Πας άθεος, ανθέλλην με πιστοποιητικό απ' τον παπά της ενορίας, θεωρημένο απ' τον ενωμοτάρχη του αστυνομικού τμήματος της γειτονιάς. Το κατηχητικό σχολείο ξαναγίνεται το κυρίως ειπείν ελληνικό σχολείο, όπως και τον καιρό του εμφυλίου. Τώρα στο κρυφό σχολείο μαθαίνουν γράμματα οι «ανθέλληνες», που διαβάζουν κρυφά τα

απαγορευμένα βιβλία. Στο στρατό η Βίβλος είναι το μόνο επιτρεπόμενο ανάγνωσμα. Το μόνο επισήμως αναγνωρισμένο πνεύμα είναι το 'Αγιο.

Και οι αρχιερείς να σεκοντάρουν τον δικτάτορα. Και οι πανεπιστημιακοί, να χειροκροτούν τον δικτάτορα. Και οι ακαδημαϊκοί, να επευφημούν τον δικτάτορα. Και οι πνευματικοί άνθρωποι να σιωπούν. Άλλοι, οι λιγότεροι, από πεποίθηση. Άλλοι, οι περισσότεροι, από φόβο. Τα περίφημα «18 κείμενα» είναι ένα πρόχειρο άλλοθι για την απέραντη δειλία κάποιων που επιμένουν και σήμερα να παριστάνουν τους αντιστασιακούς, για μόνο το λόγο πως τόλμησαν και έδωσαν κείμενό τους για δημοσίευση σ' αυτή τη συλλογική έκδοση. Και όλοι αυτοί να υπερθεματίζουν σήμερα σε ελληνολατρεία τους δημαγωγούς. Αυτοί, που δεν έκαναν απολύτως τίποτα για να αντισταθούν, μόνο από αξιοπρέπεια έστω, στον πλήρη εξευτελισμό του ελληνικού πολιτισμού απ' τους βάρβαρους που παρίσταναν τους Έλληνες. Είναι δυνατόν; Ναι είναι δυνατόν σ' έναν τόπο, όπου απατεώνες δεν είναι μόνο οι πολιτικοί και οι επιχειρηματίες.

9. Αλέξανδρος Παναγούλης

Οι αντιστασιακές οργανώσεις που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια της χούντας είχαν έναν χαρακτήρα βαθύτατα συναισθηματικό και ελάχιστα πρακτικό. Μόνο οι κομμουνιστές μπήκαν στον αγώνα απ' την πρώτη μέρα. Οι αντιφασίστες δημοκράτες αστοί περίμεναν τους κομμουνιστές να βγάλουν το φίδι απ' την τρύπα, κι όταν διαπίστωσαν πως δεν είναι διατεθειμένοι να πάρουν τα όπλα, μπήκαν κι αυτοί σ' έναν ακριβώς όμοιο μ' εκείνον των κομμουνιστών πλατωνικό αγώνα, περισσότερο για να σώσουν την αξιοπρέπειά τους, παρά για να ριξουν τη χούντα.

Στην πραγματικότητα, κανένας δεν έριξε τη χούντα, ούτε «τα παιδιά του Πολυτεχνείου», που τα κάναμε μπαντιέρα για να απαλύνουμε τις ενοχές μας για τη δειλία μας. Η χούντα σάπισε και έπεσε από μόνη της, όπως το σάπιο φρούτο απ' το δέντρο. Και βέβαια, ουδεμία σχέση έχουν με οποιαδήποτε έννοια αντίστασης αυτοί που απο δειλία την κοπάνησαν στο εξωτερικό, για να παριστάνουν εκ του ασφαλούς τους αντιστασιακούς, όντας στην πραγματικότητα αυτοεξόριστοι, οι περισσότεροι άνευ λόγου.

Ο μόνος που πράγματι αντιστάθηκε κατά της χούντας ήταν ο Αλέξανδρος Παναγούλης, που έπαιξε τη ζωή του κορώνα γράμματα προκειμένου να σκοτώσει τον τύραννο. Αστόχησε παρά δύο δευτερόλεπτα. Τόσο καθυστέρησε να πατήσει το κουμπί που θα πυροδοτούσε τον εκρηκτικό μηχανισμό που είχε τοποθετήσει κάτω από μια μικρή γέφυρα στο Λαγονήσι, στο δρόμο προς το Σούνιο. Ήταν οχτώ παρά τέταρτο το πρωί της 13ης Αυγούστου 1968.

Ο δράστης συνελήφθη αμέσως και επί τόπου. Δεν προετοίμασε τη φυγή του κι αυτό σημαίνει πως έδρασε σαν κομάντος αυτοκτονίας. Ήταν ένας γνήσιος ήρωας αυτός ο άνθρωπος. Το έδειξε άλλωστε και στο στρατοδικείο, που τον καταδίκασε σε θάνατο. Και θα εκτελούσαν ολωσ-

δήποτε την ποινή, αν όχι για κανέναν σοβαρότερο λόγο, τουλάχιστο για να ικανοποιήσουν τον πιο επικίνδυνο των χουνταίων, τον Ιωάννη Λαδά, που αρχίζει να απειλεί έμμεσα τον αρχηγό του για την «ανεκτικότητα κομμουνιστής. Ανήκε στη νεολαία της Ένωσης Κέντρου πριν απ' τη χούντα. Αλλά αυτές είναι λεπτομέρειες για τον υστερικό Λαδά, που κάνει σα να αποπειράθηκαν να σκοτώσουν τον ίδιο.

Τελικά ο Παναγούλης γλυτώνει τη ζωή του χάρη στη έγκαιρη επέμβαση όλων των κυβερνήσεων της Ευρώπης, πλην της Τουρκίας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Ακόμα και η κυβέρνηση των ΗΠΑ ζητάει χάρη για τον Παναγούλη. Κι αυτό ισούται με διαταγή. Διότι τα υπέρ της σωτηρίας του Παναγούλη τηλεγραφήματα του πάπα Παύλου, του Γ.Γ. του ΟΗΕ Ου Θαντ, του Αντρέ Μαλρώ και πολλών εκατοντάδων άλλων προσωπικοτήτων απ' όλον τον κόσμο, δε νομίζω πως θα ήταν δυνατό να κάνουν τη χούντα να δείξει έναν, ούτως ή άλλως, ανύπαρχτο ανθρωπισμό.

Ο Παναγούλης, μια πρώτη φορά δραπέτευσε για να συλληφτεί σε λίγες μέρες, και μια δεύτερη συνελήφθη, πριν την πραγματώσει. Ήταν ένας εκπληκτικός άνθρωπος. Κι ωστόσο, η πράξη του ήταν εντελώς άστοχη από πολιτικής απόψεως. Δε σκοτώνεις τη χούντα σκοτώνοντας τον επικεφαλής της. Απλώς δίνεις προσχήματα για το μέγαλωμα της καταπίεσης και όπλα στη χουντική προπαγάνδα. Που εκμεταλλεύεται επιδέξια το γεγονός. Σοβαρή πολιτική σκέψη συνεπώς μπορεί να μην είχε ο Παναγούλης, πάντως ήρωας ήταν.

10. Η κηδεία του Γ. Παπανδρέου

Μ' ένα «δημοψήφισμα» της πλάκας που γίνεται τον Οκτώβριο του 1968, ο ελληνικός λαός λέει ΝΑΙ στη χούντα, σε ποσοστό 92,3%! Μα, είναι δυνατόν τέτοιο θράσος; Και βέβαια είναι δυνατόν όταν σε υποστηρίζουν τα ισχυρότερα κράτη της Ευρώπης, η Αγγλία και η Γαλλία. Και, φυσικά, η Αμερική. Και, φυσικότερα, το ΝΑΤΟ. Μόνο η Ιταλία και η Δυτ. Γερμανία απ' τις δυτικές χώρες τάσσονται σχεδόν φανερά κατά της χούντας. Ενώ απ' τις ανατολικές (σοσιαλιστικές!), μόνο η Γιουγκοσλαβία απ' την αρχή μέχρι το τέλος παραμένει φανατικά και θαρραλέα αντιχουντική. Ομοίως και η Τσεχοσλοβακία, αλλά μόνο πριν απ' την «άνοιξη της Πράγας». Διότι μετά το φθινόπωρο της ρωσικής επέμβασης, γίνεται κι αυτή φιλοχουντική, όπως και η ΕΣΣΔ, όπως και η Ρουμανία -κυρίως η Ρουμανία που σχεδόν πανηγυρίζει που ο φασισμός επανέκαμψε στην Ελλάδα.

Η Τουρκία τηρεί ουδέτερη στάση, που ευνοεί τους δημοκράτες. Η Αλβανία μέχρι το 1970 είναι φανατικά και δεδηλωμένα αντιχουντική, αλλά αυτή τη χρονιά γίνεται ξαφνικά φιλοχουντική. Η Κίνα παραμένει απ' την αρχή μέχρι το τέλος αντιχουντική, όχι από αγάπη για την Ελλάδα («σε ποιο ξενοδοχείο μένετε;») αλλά από μίσος για την Αμερική, που

αυτόν τον καιρό είναι ο υπ' αριθμόν δύο εχθρός της μετά τη Σοβιετική Ένωση.

Ηθικό, ή μάλλον ανήθικο δίδαγμα: Οι καλές ή οι κακές σχέσεις αν έμμεσα στα κράτη καθορίζονται πάντα απ' το συμφέρον και ποτέ απ' το πολίτευμα. Είναι γνωστή, άλλωστε η αγάπη για τις δικτατορίες απανταχού της οικουμένης της πιο δημοκρατικής χώρας της γης, των Ηνωμένων Πολιτειών.

Πραχτικό συμπέρασμα: Αν θέλεις να απαλλαγείς απ' τους δικτάτορες, να μη λογαριάζεις τους δημοκράτες φίλους σου. Άλλωστε, όλες οι φιλίες μεταξύ των κρατών είναι σχεδόν πάντα πρόσκαιρες.

Περίπου έναν μήνα μετά το «δημοψήφισμα», πεθαίνει ο Γεώργιος Παπανδρέου την 1η Νοεμβρίου 1968. Η κηδεία του είναι ένα πραγματικό, ένα γνήσιο δημοψήφισμα. Ατέλειωτα πλήθη λαού ακολουθούν τη σωρό απ' τη μητρόπολη στο πρώτο νεκροταφείο, και τη στιγμή της ταφής οι λυγμοί του πλήθους γίνονται βοή που ταραξίζει τα μνήματα - όχι όμως και τη χούντα, που δέρνει ανηλεώς όποιους δεν περιορίζονται μόνο στο κλάμα αλλά φωνάζουν και αντιχουντικά συνθήματα επί τη ευκαιρία ενός εξόχως θλιβερού γεγονότος. Και μετά την ταφή, πέφτει άγριο ξύλο στα πέριξ του νεκροταφείου.

Φυσικά, στη νεκρώσιμη τελετή στη μητρόπολη παρευρίσκονται απαξάπαντες οι πρεσβευτές, και των φιλοχουντικών και των λιγιστών αντιχουντικών χωρών. Το επιβάλλει η διπλωματική εθιμοτυπία. Όμως, κανείς δεν επιβάλλει στον Παναγιώτη Κανελλόπουλο να πει στον σύντομο επικήδειο που εκφωνεί: «Υποκλίνομαι εμπρός σου, Γεώργιε Παπανδρέου. Αναμιμνήσκομαι των κοινών μας αγώνων διά την δημοκρατίαν. Αγώνων οι οποίοι συνεχίζονται». Αυτό το «συνεχίζονται» του Κανελλόπουλου καθώς και η «άτακτη» συμπεριφορά του πλήθους στη διάρκεια της κηδείας, κάνουν τη χούντα να δηλώσει την άλλη μέρα: «Δυστυχώς, ο ελληνικός λαός θα χρειαστεί πολύ χρόνο ακόμα για να διαπαιδαγωγηθεί σωστά και να πειθαρχήσει, ώστε να μην καταστραφεί το Έθνος». Μετάφραση: «Να ετοιμάζεστε για μια δεύτερη και πιο χοντρή στρώση γύψου». Οι γύψινοι εγκέφαλοι έχουν μονομανία με τον γύψο.

11. Η αντίσταση κατά της χούντας

Η Μελίνα Μερκούρη, ηγετική μορφή της διά των λόγων «αντίστασης» στο εξωτερικό, γίνεται έξω φρενών σ' ένα ταξίδι της στη δεδηλωμένα αντιχουντική Ιταλία, όταν τη ρωτούν γιατί επιτέλους οι Έλληνες δεν οργανώνουν ένοπλη αντίσταση κατά της χούντας. Αντίσταση δεν είναι μόνο η ένοπλη, λέει η Μελίνα πολύ σωστά. Όμως δε λέει την αλήθεια όταν συμπληρώνει αμέσως πως στην Ελλάδα αντίσταση κάνει όλος ο λαός κάθε στιγμή. Διότι, αντίσταση στην Ελλάδα κάνουν ελάχιστοι. Οι περισσότεροι λουφάζουν και ποιούν την νήσσαν, κατά την προσφιλή στους Έλληνες συνήθεια. Η σιωπηλή αγανάχτηση δεν είναι αντίσταση. Είναι φαινόμενο τάξεως ψυχολογικής.

Εκτός απ' τον Αλέξανδρο Παναγούλη, αντίσταση πραγματική κάνει

κι ένας καθηγητής της Παντείου, ο Σάκης Καράγιωργας. Τον Ιούλιο του 1969, μια αυτοσχέδια βόμβα που έσκασε στα χέρια του την ώρα που τη μοντάριζε δεν τούκοψε μόνο το χέρι, αλλά τον οδήγησε και στη σύλληψη. Και τότε αρχίζει το μεγάλο μαρτύριο αυτού του σπουδαίου ανθρώπου. Είναι φοβερό να σε βασανίζουν λίγες μέρες μετά το φοιτητικό ατύχημα. Κι ο Καράγιωργας δεν βγάζει λέξη και δεν καταδίδει κανέναν απ' τους συνεργάτες του. Λέει πως μόνος του έφκιαχνε και μόνος του τοποθετούσε τις βόμβες που έσκασαν στο Χίλιτον, στην Εθνική Τράπεζα της Πλατείας Συντάγματος και σε πολλά άλλα σημεία της Αθήνας.

Κάπου 300 βόμβες εκρήγνυνται αυτόν τον καιρό στην Αθήνα. Φυσικά, δεν τις βάζει όλες η ομάδα Καράγιωργα. Υπάρχουν κι άλλοι κομάντος. Όμως, αυτοί, κάθε άλλο παρά αρκούν για να χαρακτηριστεί η αντίσταση μαζική και λαϊκή, όπως λέει η Μελίνα. Και το Πολυτεχνείο θα έρθει πολύ αργότερα, όταν η χούντα είναι έτοιμη να καταρρεύσει απ' τα μέσα, και όλοι ξεθαρρεύουν.

Ρωτείστε όμως και τον δικηγόρο Χρήστο Ροκόφυλλο να σας πει τι είναι και πώς γίνεται ο ψυχολογικός βασανισμός το 1969, τη χρονιά της μεγάλης ακμής της χουντικής βίας, τότε που οι καλοί νοικοκυραίοι «κοιτούν τη δουλειά τους», ως συνήθως, κι αφήνουν τους ριψοκίνδυνους να βγάλουν τα κάστανα απ' τη φωτιά.

Ένας άλλος ακαδημαϊκός δάσκαλος, ο υπηγητής της Γεωπονικής Θεόφιλος Φραγκούλης προτίμησε να αυτοκτονήσει μέσα στο εργαστήριο του. Στο σημείωμα που άφησε λέει: «Προτιμώ να πεθάνω όρθιος παρά να ζω γονατιστός. Οι φίλοι θα με εκδικηθούν». Αλλά δε φάνηκαν πολλοί πρόθυμοι να θελήσουν να τον εκδικηθούν.

Πολλοί «αντιστασιακοί» του εξωτερικού ειρωνεύονται ακόμα και τον Βίλλυ Μπραντ, υπουργό των Εξωτερικών της Γερμανίας αυτόν τον καιρό, γιατί λέει πως οι ξένοι μπορούν μεν να βοηθήσουν αλλά χωρίς αντίσταση και χωρίς αίμα, κάτι τέτοιο θα ήταν δύσκολο. Το μήνυμα του πολύπειρου πολιτικού και έντιμου σοσιαλδημοκράτη είναι σαφές: Αν θέλετε να μας συγκινήσετε, πρώτα να πολεμήσετε, ώστε να μας δώσετε το δικαίωμα να ελέμβουμε. Αλλά κανείς Έλληνας αντιστασιακοτουρίστας στην Ευρώπη, ούτε καν διανοείται να έρθει στην Ελλάδα να μιμηθεί τον Καράγιωργα. Πώς θα ήταν δυνατό να κινδυνέψουν, αφού έφυγαν ακριβώς για να μην κινδυνέψουν; Προσωπική αντίσταση κατά της χούντας υπήρξε, και μάλιστα ηρωική. Όμως, άξια λόγου μαζική και οργανωμένη ή ένοπλη αντίσταση, δεν υπήρξε ποτέ στα επτά χρόνια της χούντας.

12. Τα βασανιστήρια

Ο Σ. Α. Σουλτομπέργκερ είναι το μεγάλο όνομα της αμερικάνικης δημοσιογραφίας αυτόν τον καιρό και ο κύριος αρθρογράφος της έγκυρης εφημερίδας «Τάιμς» της Νέας Υόρκης. Εκεί, σ' αυτή την έγκυρη εφημερίδα, αυτός ο καλός κύριος κάνει ό,τι μπορεί για να «αποδείξει» πόσο καλή και χρήσιμη για τον «ελεύθερο κόσμο» είναι η ελληνική

χούντα, που αν και χούντα φέρεται σχεδόν με το γάντι στους αντιπάλους της.

Ένας άλλος Αμερικανός, ο Τζαίμς Μπέκετ, βασικό στέλεχος της οργάνωσης Διεθνής Αμνηστία, τ' ακούει αυτά και του σηκώνεται η τρίχα. Πώς τολμάει και μιλάει έτσι ο Σουλτομπέργκερ, όταν αποδεδειγμένα υπάρχουν στην Ελλάδα τουλάχιστον τριακόσιοι βάρβαρα βασανισθέντες μέχρι τον Οκτώβρη του 1969, που γίνεται αυτή η συζήτηση; (Μπορείτε να έχετε μια ιδέα των μεθόδων βασανισμού που εφαρμόζει η χούντα, διαβάζοντας το ντοκουμέντο υπό τον τίτλο «Ανθρωποφύλακες» του Περικλή Κοροβέση, ενός απ' τους ανθρώπους που τον διέλυσαν σχεδόν κυριολεκτικά στην ταράτσα και στα υπόγεια της Μπουμπουλίνας).

Άλλωστε, λίγο πριν απ' τη συζήτηση ανάμεσα στον Σουλτομπέργκερ και τον Μπέκετ, έρχεται στην Αθήνα τον Μάρτιο του 1969 η υποεπιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, που εγκαθίσταται στο Ευγενίδειο Ίδρυμα και αρχίζει έρευνες για τις περί βασανιστηρίων καταγγελίες. Ωστόσο, ύστερα από τρεις μέρες φεύγει άπρακτη. Δεν της επιτρέπουν να δει τον Αλέκο Παναγούλη, που είναι ήδη ένας θρύλος έξω απ' την Ελλάδα, δεν της επιτρέπουν να μπει στις φυλακές Αβέρωφ και στο στρατόπεδο του Διονύσου, δεν της επιτρέπουν να επισκεφτεί τους εξοριστούς στη Λέρο.

Πάντως, η επιτροπή επισκέφεται το κτήριο της κεντρικής Ασφάλειας στη οδό Μπουμπουλίνας, όπου όλα αστράφτουν από καθαριότητα, όπου δεν υπάρχει κανένα όργανο βασανισμού στην ταράτσα, όπου δεν υπάρχει κανένας πολιτικός κρατούμενος στα υπόγεια, μόνο ποινικοί υπάρχουν εκεί. Η σκηνοθεσία, ωστόσο, παραείναι αδέξια. Και ο Σουλτομπέργκερ το βιολί του: Δε γίνονται βασανισμοί στην Ελλάδα! Ε, ρε, φάλαγγα που σου χρειάζεται για να ομολογήσεις το ψέμμα. (Τους άλλους τους βασάνιζαν για να ομολογήσουν την «αλήθεια»).

Το αστείο στην περίπτωση είναι πως οι παλιοί κομμουνιστές δεν βασανίζονται πάρα πολύ, αν και η «εθνοσωτήριος» έγινε για να σωθεί η Ελλάδα απ' αυτούς. Όμως, οι καινούργιοι και πρωτόπειροι κομμουνιστές, καθώς και πολλοί απ' τους δημοκράτες αστούς που συλλαμβάνονται παθαίνουν των παθών τους τον τάραχο. Οι παλιοί είναι «αμετανόητοι» (εχθροί της πατρίδας). Οι καινούργιοι όμως μπορεί και να μετανοήσουν γιαυτό που πήγαν να κάνουν στην πατρίδα οι άθλιοι, να την πουλήσουν δηλαδή στους Ρώσους και τους συνεταίρους τους και όχι στους Αμερικανούς, τους «νόμιμους» δικαιούχους. Όπως και νάναι, οι παλιοί κομμουνιστές δεν βασανίζονται ιδιαίτερα πολύ, διότι είναι ιδιαίτερα προσεχτικοί όσον αφορά τη χρήση βίας στην κατά της χούντας αντίσταση. Αν δρούσαν βίαια, θα έδιναν επιχειρήματα στη χούντα, που έδρασε στο όνομα του κομμουνιστικού κινδύνου. Ορθά, συνεπώς, ειδικά οι κομμουνιστές, δε δρουν βίαια.

13. Χούντα, ένα πετυχημένο μπάι πας

Το 1969 είναι η χρονιά της μεγίστης ακμής και ταυτόχρονα η αρχή

της παρακμής της χούντας. Η καταπίεση εντείνεται, η αντίσταση κορυφώνεται, αλλά ταυτόχρονα η χούντα αρχίζει να γίνεται διαλλακτική και να συζητάει στο παρασκήνιο για μια ομαλή μεταβίβαση της εξουσίας από την στρατιωτική Δεξιά στην παραδοσιακή Δεξιά, για λογαριασμό της οποίας δρα η χούντα. Βέβαια, η ευπρεπέστερη μερίδα της παραδοσιακής Δεξιάς ποτέ δεν αναγνώρισε πως η χούντα είναι σαρξ εκ της σαρκός της, σάρκωμα έστω αν όχι σαρξ. Πάντως, είναι γεγονός αναμφισβήτητο πως η χούντα δεν κατέλαβε την εξουσία για να εγκατασταθεί μονίμως σ' αυτήν, όπως έμοιαζε να πιστεύει ο «νασερικός», όπως τον χαρακτηρίζουν κάποιοι, Ιωάννης Λαδάς, ο άνθρωπος που πήρε σοβαρότερα απ' όλους το ρόλο του εθνοσωτήρα, και που δεν τα είχε καθόλου, μα καθόλου καλά με την παραδοσιακή Δεξιά, αντίθετα απ' τον αρχηγό του, τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, που έχει πλήρη συνείδηση του μεταβατικού χαρακτήρα της δικτατορίας του από την παραδοσιακή Δεξιά στην παραδοσιακή Δεξιά: Απ' τον Καραμανλή του 1963 στον Καραμανλή του 1974.

Η χούντα είναι ένα μπάι πας: Παρέκαμψε τις βουλωμένες απ' τον Γ. Παπανδρέου αρτηρίες, και η κυκλοφορία του «γνησίου ελληνικού αίματος» αποκαταστάθηκε με τρόπο γνησίως ελληνικό στην καρδιά του ελληνικού έθνους. Βέβαια, όταν «λέμε ισόβια εννοούμε ισόβια», αλλά, τι να γίνει, οι εθνοσωτήρες έπρεπε να θυσιαστούν για να μη μας πάρουν χαμπάρι. Η παραδοσιακή Δεξιά θα ήθελε πολύ να τους παρασημοφορήσει, αλλά έλα που έπρεπε να σωθούν και τα προσχήματα! Το παραδοσιακό δεξιό κράτος των δοσιλόγων που απορρόφησε και απομοίωσε όλους τους προδότες της κατοχής, τώρα εμφανίζεται υπερευαίσθητο απέναντι «εις τας δημοκρατικές παραδόσεις του ελληνικού λαού», όπως αρέσκειται να κοπανάει συνέχεια ο Καραμανλής, ο άνθρωπος που λούφαξε στην κατοχή, ο άνθρωπος που την κοπάνησε σε μια δύσκολη στιγμή, ο άνθρωπος που δεν θα ξανάβλεπε ποτέ την εξουσία αν δε μεσολαβούσε η χούντα.

Καταλαβαίνω το μίσος των χουνταίων για τον Καραμανλή. Η αγνωμοσύνη μπορεί να σε τρελλάνει. Για τον Καραμανλή δούλεψε η χούντα, κι αυτός τό μόνο που έκανε γιαυτήν ήταν να μετατρέψει τη θανατική καταδίκη σε ισόβια κάθειρξη. Γίνεσαι ή δε γίνεσαι Τούρκος, από «γνήσιος Έλληνας» που ήσουν πριν; Τελικά, εγώ που βασανίστηκα και φυλακίστηκα απ' τη χούντα νοιώθω μια παράξενη συμπάθεια γιαυτούς τους ηλιθίους, που έβγαλαν τα κάστανα απ' τη φωτιά, ίσα ίσα για να τα φάει ο Καραμανλής. Και ο Μητσοτάκης. Που επωμίστηκε τον άχαρο ρόλο να μεταφράσει το «όταν λέμε ισόβια εννοούμε ισόβια», σε «όταν λέμε ισόβια απλώς σκηνοθετούμε».

Η δημοκρατία επανέκαμψε στην κοιτίδα της, ακούγαμε να φωνασκούν οι δημαγωγοί το 1974. Εσείς, είδατε καμιά δημοκρατία στην Ελλάδα; Αν την είδατε, ειδοποιείτε μας να πάμε να τη δούμε και μες. Σίγουρα θα είναι ένα σπουδαίο αξιοθέατο. Και τόσο σπάνιο για την Ελλάδα, όσο οι ελέφαντες για τον θεσσαλικό κάμπο και οι ιπποπόταμοι για τον Αλιάκμονα. Παχύδεσμα θα βρείτε μόνο στα υπουργεία. Και

μπούφους θα βρείτε στον Κορυδαλλό. Βιαστείτε, γιατί σε λίγο όλα τα πουλάκια θα έχουν πετάξει από κει.

14. Ο εφεδρικός των Παρισίων

Ο Αϊζενχάουερ πεθαίνει τον Απρίλιο του 1969, και η χούντα εκπροσωπείται στην κηδεία από τον ηλιθιωδέστερο της παρέας, τον ταξίαρχο Στυλιανό Παττακό, που είναι σκέτο στυλιάρι. Όμως, στην κηδεία πάει και ο Κωνσταντίνος ντυμένος βασιλιάς, αλλά όχι σαν βασιλιάς.

Οι Αμερικανοί συζητούν επί τη ευκαιρία και με τον Παττακό και με τον πρώην, αλλά χωριστά με τον καθένα. Είναι η πρώτη απόπειρα των Αμερικανών να συμβιβάσουν τα πράγματα. Ναι μεν θέλουν τη χούντα, όμως θέλουν και τον βασιλιά, και το πράγμα έχει μπλέξει μετά το βασιλικό πραξικόπημα. Ευτυχώς που υπάρχει και ο Καραμανλής, που μέχρι τότε παραμένει υποδειγματικά ουδέτερος, σα να μη συμβαίνει τίποτα στην πατρίδα του. Μια φορά μίλησε ηπιότατα ο Καραμανλής σε μία συνέντευξή του στον «Μοντ» το Νοέμβριο του 1967, και θα ξαναοιζξει το στόμα του στις 30 Σεπτεμβρίου 1969, πέντε μήνες μετά τις διαβουλεύσεις των Αμερικανών με τον Παττακό και τον Κωνσταντίνο στην κηδεία του Αϊζενχάουερ. Η μαγιονέζα αρχίζει να δένει. Αλλά και πάλι ο Καραμανλής είναι ηπιότατος με τη χούντα. Μιλάει για «άφρονες», κατά την προσφιλή του έκφραση. Ούτε για δικτάτορες ούτε για πολιτικούς κρατούμενους ούτε για βασανιστήρια λέει τίποτα. Πολύ προσεχτικός, αυτός ο άνθρωπος! Εξού και η φήμη του σαν μεγάλου πολιτικού. Για τον Καραμανλή, ούτε η CIA φταίει ούτε το ΝΑΤΟ φταίει ούτε το Πεντάγωνο φταίει. Φταίει κυρίως η φιλοδοξία μερικών αφρόνων αξιωματικών. Φταιν επίσης εκείνοι που προκάλεσαν τα πάθη. Διάβαζε: ο Γ. Παπανδρέου.

Πάντως, με προσωπική επέμβαση του Παπαδόπουλου, οι δηλώσεις του Καραμανλή δεν δημοσιεύονται στον ελληνικό Τύπο. Οι συνεννοήσεις των Αμερικανών με τους Έλληνες χουνταίους και παραχουνταίους, δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμα. Άλλωστε, το Πεντάγωνο (υπουργείο Εθνικής Αμύνης) δε συμφωνεί με την άποψη του Στέιτ Νητάρτμεν (υπουργείο Εξωτερικών) για έναν συμβιβασμό. Προτιμάει τους δικτάτορες. Συνελπώς, πρέπει πρώτα να τα βρουν οι Αμερικανοί μεταξύ τους για το τι ακριβώς θέλουν στην Ελλάδα, κι ύστερα να υπαγορεύσουν προς εκτέλεσιν την απόφασή τους στους Έλληνες, που άλλη μια φορά θα αποφασίσουν αυτόβουλα, όπως αξίζει σ' έναν υπερήφανο λαό!

Όπως εύστοχα σημειώνει ο Γιάννης Κάρης, ο Καραμανλής πιστεύει πως είναι ο φυσικός και καλύτερος διάδοχος του δικτάτορα. Δεν αυτεξορίστηκε στο Παρίσι από βίτσιο, αλλά για να μπει στην κατάψυξη. Τώρα που η χούντα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του μετώπου και μάχεται για τη σωτηρία της πατρίδας, αυτός ο εφεδρικός κάθεται στα πολύ μετόπισθεν, στο Παρίσι, και περιμένει. Ξέρει πως τις μάχες τις κερδίζουν μόνο οι στρατοί που διαθέτουν εφεδρίες. Και στην προκείμενη περίπτωση, μόλις πέσουν υπέρ πατρίδος οι άνδρες της πρώτης γραμμής,

οι χουνταίοι, η χρυσή εφεδρία, ο Καραμανλής, θα τινάξει τη ναφθαλίνη, θα φορέσει τα καλά του και θα έρθει να σώσει την πατρίδα απ' τους άφρονες, αυτός ο φρόνιμος. Προσοχή, απ' τους άφρονες - όχι απ' τους δικτάτορες και τους βασανιστές. Τι να κάνουμε, μέσα στη μεγάλη οικογένεια των «εθνικώς σκεπτομένων» είναι φυσικό να υπάρχουν και μερικοί υπερβαλλόντως εθνικά σκεπτόμενοι. Ο μπαμπάς θα τους μαλώσει.

15. Το Συμβούλιο Επικρατείας χορεύει τη χούντα

Στις αρχές Απριλίου 1969, λίγο μετά την κηδεία του Αϊζενχάουερ, που σημαδεύει την πολύ αργή προς το παρόν μετάβαση απ' τον έναν σωτήρα, τον κακό, στον άλλο, τον καλό (σε λίγο θα βρεθεί και ο άσχημος, ο Μαρκεζίνης, ώστε το γουέστερν σπαγγέτι να μπορεί να σκηνοθετηθεί σωστά), θα γίνει μία κρίσιμη σύνοδος του ΝΑΤΟ, και οι Δανοί θ' αρχίσουν πάλι να γκρινιάζουν που «υπάρχουν μεταξύ μας μέλη που παραβιάζουν τις αρχές μας». Η χούντα πρέπει να κάνει λήφτινγκ ταχύτατα. Και το κάνει. Επαναφέρει σε ισχύ τρία άρθρα του δικού της, του χουντικού συντάγματος, το 13 που μιλάει περί ασύλου της κατοικίας, το 18 που κατοχυρώνει το συνέρχεσθαι και το 19 που κατοχυρώνει το συνεταιρίζεσθαι. Λες και στην Ελλάδα εμπόδιζε ποτέ κανένα σύνταγμα τους τραμπούκους να μπουκάρουν στο σπίτι σου ό,τι ώρα θέλουν, τους μπράβους να διαλύουν συγκεντρώσεις και τους εγκάθετους να τα κάνουν μπάχαλο στους συνεταιρισμούς. Όπως και νάναι, απ' τον Απρίλιο του 1969 και μετά η χούντα μπορεί να λέει σ' αυτούς που δεν τη γνωρίζουν από κοντά, πως αποκατάστησε τη δημοκρατία (παραμένοντας δικτατορία).

Και τότε ακριβώς θα γίνει η μεγάλη πλάκα στο Συμβούλιο Επικρατείας. Η χούντα έχει ήδη απολύσει 31 δικαστές, μεταξύ των οποίων ο Τούσης, ο Φλώρος, ο Μαυρομιχάλης, ο Δελαπόρτας και ο Σαρτζετάκης. Οι δικαστές καταφεύγουν στο ανώτατο διοικητικό δικαστήριο, το Συμβούλιο Επικρατείας, που ελέγχει τη νομιμότητα των πράξεων της εξουσίας. Ταυτόχρονα, διαμαρτύρεται και ο πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου, γιατί η χούντα δεν επιτρέπει στους απολυμένους δικαστές ούτε να δικηγορήσουν. Θα πεθάνουν απ' την πείνα, λέει ο πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου. Να πεθάνουν, λέει ο Παττακός, γιατί είναι κακοί Έλληνες. Ο Παττακός δηλαδή εκτός από τέλειος Έλληνας είναι και τέλειος χριστιανός.

Το Συμβούλιο Επικρατείας ακυρώνει όλες τις απολύσεις, διότι η απόφαση της χούντας παραβιάζει καταφάνερα την ισοβιότητα των δικαστών. Ο πρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας, ο Μιχαήλ Στασινόπουλος, ο πρώτος μεταχουντικός Πρόεδρος της Δημοκρατίας, δεν τρομάζει όταν ο Παπαδόπουλος αυτοπροσώπως του λέει πως θα βρεθούν όλοι προ οδυνηρών εκπλήξεων. Και δεν ανακαλεί την απόφαση, όπως του ζητάει ο δικτάτορας. Ο Παπαδόπουλος τον καλεί να υποβάλει την παραίτησή του. Και ο έντιμος Στασινόπουλος, που είναι και ποιητής, του λέει: «Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και η τιμή μου ως δικαστού, μου

επιβάλλουν να αρνηθώ την υποβολή της παραίτησέως μου». Και η χούντα τον θέτει σε κατ' οίκον περιορισμό.

Και άλλοι σύμβουλοι επικρατείας αρνούνται να υποβάλουν τις παραίτησεις τους. Ένας απ' αυτούς, και ο Άγγελος Ιατρίδης, που ο Πατακός του λέει: Θα σε κάνω εγώ Έλληνα πολίτη! Ε, χρειάζεται κάτι παραπάνω για να καταλάβεις πως αυτός ο άνθρωπος ήταν γεννημένος βλαξ; Σημειώστε πως μεταξύ των αντισταθέντων συμβούλων επικρατείας ήταν και ο γνωστός πεζογράφος Σπύρος Πλασκοβίτης. Πήγε τζάμπα, λοιπόν, το δημοκρατικό λίφτινγκ που μόλις είχε κάνει η χούντα. Το Συμβούλιο Επικρατείας την εξευτέλισε εντελώς. Και ήταν τό μόνο θεσμικό όργανο που κατάφερε να αντισταθεί στη χούντα.

16. Περί αξιοπρεπείας των αναξιοπρεπών

Παρά το ψευτοδημοκρατικό λίφτινγκ και ύστερα απ' τη νύλα που προκαλεί στη χούντα το Συμβούλιο της Επικρατείας, έρχεται καλάκι και η αποπομπή της Ελλάδας από το Συμβούλιο της Ευρώπης, που στις 12 Δεκεμβρίου 1969 συνεδριάζει στο Παρίσι. Δεκαοχτώ υπουργοί εξωτερικών πρόκειται να αποφασίσουν αν η Ελλάδα έχει θέση ανάμεσα στις πολιτισμένες δημοκρατίες της Ευρώπης. Με κάποια καθυστέρηση, οι ένδεκα λέν όχι: η Ελλάδα είναι βαρβαρική χώρα. Πρόκειται για τη Γερμανία, που πολύ βοήθησε τους Έλληνες δημοκράτες κυρίως χάρη στον Βίλλυ Μπραντ, την Αγγλία, τη Σουηδία, τη Δανία, τη Νορβηγία, τη Ισλανδία, την Ιταλία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και την Ιρλανδία. Η Γαλλία, η Ελβετία, η Αυστρία και η Τουρκία δηλώνουν πως θα απόσχουν απ' την ψηφοφορία. Μόνο η Κύπρος θα ψηφίσει υπέρ της Ελλάδας, κατά το εθνικό έθιμο.

Όμως, η ψηφοφορία τελικά δεν θα γίνει διότι ο υπουργός εξωτερικών της χούντας Πιπινέλης δηλώνει μεγαλοπρεπέστατα πως η εθνική υπερηφάνεια της Ελλάδος την υποχρεώνει να αποχωρήσει από το Συμβούλιο της Ευρώπης! Είδες η εθνική υπερηφάνεια; Άλλη μια φορά έκανε το θαύμα της.

Στη συνέχεια η Ελλάδα αποπέμπεται από την Πανευρωπαϊκή Ένωση της Δήμων και Κοινοτήτων και από τη Διεθνή Κοινοβουλευτική Ένωση, ενώ η σύνδεση με την ΕΟΚ παγώνει. Η Ελλάδα είναι απομονωμένη. Το δημοκρατικό λίφτινγκ που εισηγήθηκαν οι Αμερικανοί δεν φτούρησε. Διότι στο μεταξύ δημοσιεύεται το πόρισμα από 1200 σελίδες της έρευνας που έκανε στην Ελλάδα η υποεπιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που είναι καταπέλτης για τη χούντα. Μεταξύ των άλλων, το πόρισμα βεβαιώνει κατηγορηματικά πως την 21η Απριλίου 1967 δεν υπήρχε ούτε καν υποψία κομμουνιστικού κινδύνου στην Ελλάδα.

Αυτό ήταν. Η υπερευαίσθητη στον κομμουνιστικό κίνδυνο δυτική Ευρώπη δεν μπορεί να κάνει τίποτα πλέον για τους συνταγματάρχες. Μπορεί όμως να κάνει η Αμερική. Που κρίνει πως δεν ωρίμασε ακόμα η κατάσταση για την αλλαγή βάρδιας ανάμεσα στους δυο σωτήρες, τον κακό (Παπαδόπουλος) και τον καλό (Καραμανλής). Κι έτσι ενώ η αμε-

ρικάνικη Βουλή ψηφίζει το σταμάτημα της στρατιωτικής βοήθειας προς τη χούντα, η αμερικανική Γερουσία απορρύνει την εισήγηση της Βουλής. Ως γνωστόν, στο αμερικάνικο πολιτικό γουέστερν, ο καλός είναι η Βουλή και ο κακός η Γερουσία. Συνελώς, η κωμωδία μπορεί να συνεχίζεται αενάως.

Πάντως, οι «Τάιμς» της Νέας Υόρκης που μέχρι τότε υποστήριζαν τη χούντα, αλλάζουν φαλτήρι και τώρα ζητούν την απομάκρυνση της χούντας. Απηχούν τις απόψεις του Στέιτ Ντηπάρτμεντ, που θέλει Καραμανλή. Όμως το Πεντάγωνο θέλει Παπαδόπουλο. Άλλο ένα γουέστερν με καλούς και κακούς.

Οι καλοί θα νικήσουν όπως και στα φιλμ, αλλά θ' αργήσουν. Βρισκόμαστε στο 1969 και το THE END θα εμφανιστεί στην οθόνη σε πέντε χρόνια, το 1974. Διάολε, χρειάζεται χρόνος για να παιχτεί καλά το παιχνίδι ανάμεσα στις δεξιές φατρίες, ώστε να μην επαναληφτούν φαινόμενα ανάλογα μ' αυτά που εμφανίστηκαν επί Γεωργίου Παπανδρέου. Άλλωστε, στην πολιτική σκηνή έχει εμφανιστεί ο Ανδρέας Γεωργίου Παπανδρέου, κι αυτό είναι μια πολύ δυσάρεστη εξέλιξη για ένα πιο άνετο παιχνίδι ανάμεσα στις φατρίες της Δεξιάς.

17. Η γριά χούντα

Δεν θα το πιστέψετε, αλλά η χούντα έγινε τόσο δημοκρατική το 1970, που στις 29 Νοεμβρίου κάνει και εκλογές! Μάλιστα, εκλογές για την ανάδειξη των βουλευτών της Μικράς Βουλής, όπως λέγεται στην αρχή η Συμβουλευτική Επιτροπή. Η Μικρά Βουλή διαφέρει από την άλλη, την παλιά, κατά το ότι δεν είναι Βουλή.

Για την ανάδειξη της Μικράς Βουλής εψήφισαν 1240 Έλληνες. Αλλά πολύ καλοί Έλληνες, απ' αυτούς που προσκόμισαν πιστοποιητικό απ' τον αιματολόγο που αποδείχνει πως στις φλέβες τους κυλά γνήσιο ελληνικό αίμα χωρίς προσμείξεις και συντηρητικά. Νομίζω πως 1240 Έλληνες πρώτης διαλογής, είναι ένας καλός αριθμός για να πάρουμε την Πόλη και την Αγία Σοφία. Βαράτε βιολιτζήδες!

Λοιπόν, οι 1240 Έλληνες εξέλεξαν 92 βουλευτές. Όμως, βουλευτές τελικά έγιναν οι 46. Αυτοί που επέλεξε ο Παπαδόπουλος απ' τους 92. Κι σ' αυτούς ο Παπαδόπουλος αυτοπροσώπως προσέθεσε άλλους 10, αρισπίνδη, λέει! Εδώ το χουντικό αλαλούμ φτάνει στην κορύφωσή του. Αυτό θα πει προσεχτική διαλογή των άξιων. Πρώτα το μεγάλο κόσκινο, ύστερα το μικρό - και τα πίτουρα στα γουρούνια! Θάθελα να ξέρω πόσοι απ' αυτούς τους «βουλευτές» είναι και σήμερα βουλευτές, της Νέας Δημοκρατίας φυσικά. Και πόσοι δουλεύουν στον κρατικό μηχανισμό. Οι «βουλευτές» παίρνουν και μισθό, 25.000 της εποχής το μήνα. Εμ, πώς, τζάμπα θα σώσουν την πατρίδα; Ε, ρε, μάνα μου, τι γίνεται σ' αυτόν τον έρημο τόπο!

Απ' το 1970 που γίνονται αυτά τα φαιδρά μέχρι το 1973 που θα γίνουν τα πολύ θεαματικά, περνούν δυο χρόνια ύπνωσης και αμηχανίας της χούντας. Που έχει πια ξεφτίσει εντελώς. Έχει σταματήσει τις διώ-

Ξεις, έχει βαρεθεί να σώζει την Ελλάδα, έχει κουραστεί, έχει γεράσει, έχει μπαφιάσει, έχει βρωμίσει στο σκατό της. Και ενώ ένα σπρώξιμο θέλει για να σωριαστεί σε ερείπια τούτο το υπόλοιπο χούντας, κανείς δεν την σπρώχνει. Οι αντιστασιακοί σκυλοβαριούνται. Όλοι περιμένουν. Όλοι ξέρουν πως κάτι κυφορεί τούτη η παράξενη ηρεμία, όπου χούντα ακούς και χούντα δε βλέπεις.

Μόνο η λαϊκή δυσφορία αυξάνεται. Αλλά όχι εξαιτίας της χούντας. Τα πράγματα έχουν στριμώξει οικονομικά. Ο οικοδομικός οργανισμός που υπήρχε τα πρώτα χρόνια της χούντας και έδινε δουλειά σε πολλούς, έχει κοπάσει. Η μετανάστευση κυρίως στη Γερμανία, αλλά και στην Αυστραλία και αλλού, έχει σταματήσει. Κι αυτό σημαίνει πως οι Έλληνες δε λιγοστεύουν πια. Με συνέπεια το εθνικό εισόδημα να μη μοιράζεται τώρα σε ολοένα και λιγότερους, ώστε η δυστυχία να ισορροπήσει σε ένα επίπεδο. Η μετανάστευση ήταν μια λύση, όχι μόνο για τους μετανάστες, αλλά και για τους απομένοντες στην πατρίδα.

Παράλληλα μ' όλα αυτά τα κοινωνικής τάξεως γεγονότα, η χούντα ρημάζει το σύμπαν. Οι χουνταίοι κλέβουν όσο ποτέ κανένας δεν έκλεψε αυτόν τον τόπο. Κλέβουν ανενόχλητοι και ανεξέλεγκτοι. Αμερικάνικα όπλα που προορίζονται για την Ελλάδα, οι χουνταίοι τα πουλούν στην Αφρική. Οι Αμερικανοί επεμβαίνουν και ζητούν απ' τον Παπαδόπουλο να σταματήσει το κακό. Κι αυτός δημιουργεί ειδική υπηρεσία συλλογής στοιχείων για την ιδιωτική ζωή των συνεργατών του, ώστε να μπορεί να τους εκβιάζει και να τους ελέγχει. Η χούντα έχει σαπήσει εντελώς. Κι ωστόσο, βρίσκεται στη θέση της. Γιατί; Οποία αφελής ερώτηση!

18. Τα παιχνίδια της αμερικάνικης διπλωματίας

Τον Αύγουστο του 1970, τέσσερα εκατομμύρια σπουδαστές τετρακοσίων αμερικανικών πανεπιστημίων και κολλεγίων εγκρίνουν παμπηφεί διά των αντιπροσώπων τους ψήφισμα κατά της ελληνικής χούντας. Τον ίδιο περίπου καιρό στην Αθήνα ο Αμερικανός πρεσβευτής Χένρυ Τάσκα κάνει ό,τι μπορεί για να φανεί δημοκράτης και να δημιουργήσει μια αντιπολίτευση στη χούντα, που να την εγκρίνει η χούντα!

Μπορεί τη διαμαρτυρία των Αμερικανών σπουδαστών να την υποκίνησαν οι Έλληνες αντιστασιακοί του εξωτερικού, και κυρίως ο καθηγητής Α. Παπανδρέου με τις γνωριμίες του στα αμερικανικά πανεπιστήμια, όμως αναρωτιέται κανείς αν αυτή την εποχή δεν είναι κι αυτή ενσωματωμένη σ' ένα αμερικάνικο σχέδιο ομαλού περάσματος της Ελλάδας απ' τον Παπαδόπουλο στον Καραμανλή, δηλαδή απ' τη δικτατορία στη δημοκρατία, αλλά ταυτόχρονα και απ' την άκρα Δεξιά στη μετριοπαθή Δεξιά. Φυσικά, ένα ισχυρό ελληνικό κεντρικό κόμμα, προορισμένο να παίζει το ρόλο κυματοθραύστη στα εξ αριστερών κύματα, ευνοεί τα μάλα την αμερικανική πολιτική, και ταυτόχρονα εγκαθιστά στην Ελλάδα τον κλασικό αμερικανικό και αγγλικό δικομματισμό του κλασικού γουέστερν, όπου οι ρόλοι του καλού και του κακού εναλλάσσονται ανά τετραετίαν, ίσα ίσα για να μην αλλάξει τίποτα. Η αμερικάνικη εξωτερι-

κή πολιτική σχεδόν πάντα ευνοούσε τα κεντρικά κόμματα στην Ελλάδα. Και οι Αμερικανοί διπλωμάτες, που ξέρουν τι κάνουν, ορθότατα αντιμετώπιζον πάντα και την μετριοπαθή Δεξιά σαν Κέντρο.

Τον ίδιο περίπου καιρό στην Ουάσιγκτον, ο υπουργός εξωτερικών Ρότζερ Νταϊβις, απαντάει ευπρεπέστατα σε μια επιστολή που του στέλνουν 25 Έλληνες αυτοεξόριστοι δημοσιογράφοι, και λέει πως τό μόνο που ενδιαφέρει την Αμερική στην Ελλάδα, είναι η ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών! Κυνικότερη αλλά και ειλικρινέστερη δήλωση δεν θα μπορούσε να γίνει. Είναι σα να λέει, κάντε ό,τι θέλετε στην Ελλάδα, κάντε και δημοκρατία αν τη γουστάρετε, αρκεί να μη θίξετε τις αμερικάνικες βάσεις. Και ο μόνος θα που μπορούσε να εγγυηθεί απολύτως την ασφάλεια των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα αυτόν τον καιρό είναι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Που θα επιβαλλόταν έτσι κι αλλιώς, είτε γινόταν είτε δε γινόταν το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, η εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο και το φιάσκο της επιστράτευσης στην Ελλάδα. Ο μεταχουντικός Καραμανλής ήταν επιλογή των Αμερικανών, και όχι της δύσκολης ιστορικής συγκυρίας.

Η δημιουργία του ΠΑΣΟΚ μέσα απ' το ΠΑΚ δεν ήταν επιλογή των Αμερικανών, αλλά αν κρίνουμε απ' την ευνοϊκότητα συμπεριφορά των Αμερικανών απέναντι στα κεντρικά κόμματα κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και αμέσως μετά απ' αυτήν, δεν δυσκολευόμαστε να καταλάβουμε πως και τώρα, σε μία δύσκολη περίοδο που παρουσιάζει αναλογίες με κείνη, οι Αμερικανοί θα ήθελαν ένα ισχυρό κεντρικό κόμμα. Όπως και νάναι, το 1970 είναι καθαρά ομολογημένο πως ό,τι έγινε στην Ελλάδα, έγινε για την ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών. Δηλαδή, διά τον φόβο των σοβιετικών.

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην Κύπρο: Η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου δεν αποσκοπεί παρά στην ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών. Το ίδιο και η δολοφονία του πρώην υπουργού Αμύνης της Κύπρου Πολύκαρπου Γεωργιάδη.

19. Η Νομική Σχολή και ο Λώρενς Ολίβιε

Το 1973 είναι το έτος των μεγάλων γεγονότων. Το Φεβρουάριο και το Μάρτιο έχουμε μια αλυσίδα «επεισοδίων» στις πανεπιστημιακές Σχολές και κυρίως στη νομική, που είναι το πρελούδιο στην εξέγερση του Πολυτεχνείου το Νοέμβρη της ίδιας χρονιάς. Σε τούτα τα «επεισόδια» μετέχουν και πολιτικοί, που ενθαρρύνουν τους φοιτητές. Ένας απ' αυτούς, που επιτέλους ξεθαρρεύουν τώρα που η χούντα έχει ξεφτίσει εντελώς, είναι και ο Γιάννης Κουτσοχέρας, που γίνεται περίπου ήρωας, όταν ποδοπατιέται και τραυματίζεται στην επίθεση της αστυνομίας στη Νομική Σχολή.

Την 24η Μαρτίου, παραμονή της εθνικής εορτής, και ενώ η εξέγερση στη νομική Σχολή συνεχίζεται, ο Παπαδόπουλος δηλώνει, παίζοντάς το Καραϊσκάκης, ο αχρείος: «Εγώ ο ίδιος με το πιστόλι στο χέρι θα τσακίσω τους ταραξίες των πανεπιστημίων». Τούς τσάκισε τελικά, αλλά όχι,

βέβαια, ο ίδιος με το πιστόλι στο χέρι. Τους τσάκισε η αστυνομία, που δουλειά της, ακριβώς, είναι να τσακίζει κεφάλια, ποδάρια, χέρια.

Εντούτοις, όλος ο κόσμος έχει πάρει το μήνυμα: η χούντα πνέει τα λοίσθια. Αυτό περίπου αφήνει να εννοηθεί και ο μεγάλος ηθοποιός Λώρενς Ολίβιε, όταν σε τελετή, ενώπιον της βασιλίσσης της Αγγλίας και του πρεσβευτή της χούντας στο Λονδίνο, διαβάζει ένα απόσπασμα από γράμμα του Γ. Α. Μαγκάκη, γραμμένο αυτόν τον καιρό στις φυλακές του Κορυδαλλού, όπου κρατείται. Νομίζω πως αυτή η πράξη του Λώρενς Ολίβιε είναι η πιο έξυπνη, η πιο θεαματική και η πιο αποτελεσματική αντιστασιακή πράξη σ' όλη τη διάρκεια της χούντας. Με τον Ολίβιε πρωταγωνιστή του «σκανδάλου», το ελληνικό πρόβλημα γίνεται πρωτοσέλιδο σ' όλες τις εφημερίδες του κόσμου. Ατάκα, ο προοδευτικός Αμερικανός γεροϋσιαστής Φουλμπράιτ, δηλώνει στην Αμερική πως η Ελλάδα έχει το πιο κτηνώδες ξενοκίνητο καθεστώς του κόσμου.

Ο Παπαδόπουλος ξέρει πως το τέλος του έχει ήδη αποφασιστεί στην Αμερική. Όμως, έχει πάρει μέτρα προστασίας του ίδιου και των περί αυτόν καθαρμάτων από νωρίτερα, απ' το 1972. Μ' ένα χουντικό διάταγμα που εκδίδεται τον Μάιο του 1972 οι αστυφύλακες μπορούν να πυροβολούν κατά βούλησιν όταν το κρίνουν σκόπιμο, χωρίς να έχουν καμιά ευθύνη για τυχόν φονική χρήση του όπλου! Έτσι, απαλλάσσει εκ των προτέρων κάθε πιθανό δολοφόνο.

Όμως, αυτούς που κυρίως φοβάται δεν είναι οι αντιστασιακοί, είναι οι δικοί του άνθρωποι. Ετοιμάζεται να υποκύψει στις εντολές των αφεντικών του στην Αμερική και να βοηθήσει εκ του αφανούς μία «λύση Καραμανλή», και ξέρει πως οι σκληροί περί τον Λαδά και τον Ιωαννίδη θα αντιδράσουν. Και αντιδρούν πράγματι το 1973 όταν καλεί όλους τους αξιωματικούς που μετέχουν στην κυβέρνηση να παραιτηθούν προκειμένου να σχηματίσει κυβέρνηση από πολιτικά πρόσωπα. Όμως, κανένας απολύτως δεν παραιτείται. Ανταρσία; Βεβαίως. Αλλά ο πονηρός αρχηγός έχει πάρει τα μέτρα του. Έχει στο σπίτι του μαγνητοταινίες διά των οποίων αποδεικνύεται η λεηλασία του εθνικού πλούτου από έναν έκαστο χωριστά. Και ένας έκαστος χωριστά, υποβάλλει την παραίτησή του. Τώρα ο Παπαδόπουλος είναι έτοιμος να παραδώσει ομαλά τη σκυτάλη στον Καραμανλή. Αλλά εκείνος ο Ιωαννίδης θα τα κάνει θάλασσα.

20. Οπερέτα στο ναυτικό

Στις 23 Μαΐου της σημαδιακής χρονιάς 1973, κατά την οποία οι εξελίξεις καλπάζουν, εκδηλώνεται ανταρσία στο Ναυτικό, που την οργανώνει ο «γεφυροποιός» Ευάγγελος Αβέρωφ. Πρόκειται μάλλον για σκηνοθεσία που αποσκοπεί στην τρομοκράτηση όσων αξιωματικών επιμένουν να μη θέλουν τη λύση Καραμανλή, παρά για ανταρσία. Είναι ένα πυροτέχνημα μάλλον, παρά μια ανταρσία. Κατά πάσα πιθανότητα, είναι σε γνώση του Παπαδόπουλου, τούτη η ανταρσία της πλάκας, που δεν προλαβαίνει καλά καλά να εκδηλωθεί, και «προδίδεται», ενώ ένα πλοίο, το

«Βέλος» υπό τον πλοίαρχο Παππά την κοπανάει μ' όλη του την άνεση και αράζει στην Ιταλία.

Σημειώστε πως τούτη η «ανταρσία», όπως και η επέμβαση του Λώρενς Ολίβιε καθώς και του Φουλμπράιτ, εκδηλώνονται στο μεσοδιάστημα ανάμεσα στην εξέγερση στη Νομική και την εξέγερση στο Πολυτεχνείο, η οποία τώρα πια μοιάζει πολύ εύκολη υπόθεση. Και θα ήταν πράγματι, αν η κατάσταση δεν ξέφευγε απ' τα χέρια του Γκιζίκη και του Μπονάνου, που είναι οι άνθρωποι του Καραμανλή στο χουντικό στράτευμα, και δεν περιερχόταν στα χέρια του Ιωαννίδη, που σε λίγο θα μπαγαλώσει τον Παπαδόπουλο, που θα την πάθει σαν τον μαθητευόμενο μάγο: Εκεί που πήγαινε να συμμαζέψει μαζί με τους στρατηγούς και τα δαιμόνια που ξαπόλυσε, νάσου ένα απείθαρχο τζίνι, ο Ιωαννίδης, να αναποδογυρίζει το μαγικό λυχνάρι.

Ο Καραμανλής πρέπει να περιμένει λιγάκι. Και δυστυχώς πρέπει να κλείσει στη φυλακή αργότερα τον Παπαδόπουλο για να περισώσει κάποια προσχήματα, που δεν θα ήταν δυνατό να περισωθούν με κανέναν άλλο τρόπο, τώρα που οι σκληροί της χούντας τα σκάτωσαν εντελώς, και ματαίωσαν το σχέδιο της ομαλής μετάβασης απ' τον Παπαδόπουλο στον Καραμανλή.

Μετά τη σκηνοθεσία της ναυτικής ανταρσίας και αρκετά πριν απ' το Πολυτεχνείο που, βέβαια, δεν είναι σκηνοθεσία, νάσου και μια άλλη σκηνοθεσία, χάσμα οφθαλμών: Στην Ελλάδα γίνεται «δημοψήφισμα» για την επικύρωση της κατάργησης του θεσμού της βασιλείας και ο ελληνικός λαός την 29η Ιουλίου 1973, δίνει στη χούντα λαϊκό χρίσμα (!), όπως σημειώνει ο Γιάννης Κάρης στο «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα», που είναι ένα πολύτιμο χρονικό της χουντικής χολέρας.

Η μονοκρατορία του Παπαδόπουλου αρχίζει δύο μέρες μετά, την 1η Ιουνίου του 1973 που καταργεί το θεσμό της βασιλείας, όπως ζήτησε ο λαός, και αυτοανακηρύσσεται πρόεδρος της Δημοκρατίας ως το 1981 (!), διορίζοντας την 8η Οκτωβρίου 1973 πρωθυπουργό τον Σπ. Μαρκεζίνη, και κρατάει πέντε μήνες, μέχρι την 25η Νοεμβρίου 1973, που η κατάσταση περνάει στα χέρια του Ιωαννίδη.

Όμως, τον Παπαδόπουλο δεν τον ανατρέπει ο Ιωαννίδης, τον ανατρέπουν ομαλά λίγες μέρες νωρίτερα οι τοποτηρητές του Καραμανλή στρατηγοί Γκιζίκη και Μπονάνος. Δυστυχώς για τον Καραμανλή και τους ανθρώπους του, οι Γκιζίκη και Μπονάνος ελέγχουν την κατάσταση για πολύ λίγες μέρες μετά το Πολυτεχνείο, γιατί την 25η Νοεμβρίου τους ανατρέπει ο Ιωαννίδης, που κατ' ουσίαν δεν ανέτρεψε τον Παπαδόπουλο, όπως κοινώς νομίζεται, αλλά τους καραμανλικούς στρατηγούς, καταστρέφοντας με τον πιο ηλίθιο τρόπο το καλά οργανωμένο σχέδιο της ομαλής μεταβίβασης της εξουσίας από τον Παπαδόπουλο στον Καραμανλή μέσω των στρατηγών του, που αργότερα θα του παραδώσουν επίσημα την εξουσία από μέρους του στρατού.

21. Το «έπος» του Πολυτεχνείου

Ο Σπυρίδων Μαρχεζίνης, γνωστός και ως «πίθηκος», ήταν πολύ άτυχος. Διορίστηκε Πρωθυπουργός την 8η Οκτωβρίου 1973, και ενάμισο μήνα μετά την ορκωμοσία του, εκδηλώνεται η εξέγερση του Πολυτεχνείου. Ήρθε στην εξουσία υποτίθεται για να εκτονώσει την κατάσταση και να κατασιγάσει τα πάθη μετά την εξέγερση της Νομικής αλλά τα πάθη φούντωσαν εντελώς απροσδόκητα στο Πολυτεχνείο από την 14η Νοεμβρίου 1973 που αρχίζει η κατάληψη, μέχρι τη νύχτα του Σαββάτου προς Κυριακή της 17ης Νοεμβρίου, που τα τανκς θα σπλάσουν την πόρτα και θα καταστειλουν την αυθόρμητη, αυτοκαθοδηγούμενη και ακαθοδήγητη απ' τα κόμματα φοιτητική εξέγερση.

Σιγά σιγά, τις τρεις μέρες που κρατάει ο ξεσηκωμός, πλήθη λαού θα κατακλύσουν τον περίξ του Πολυτεχνείου χώρο, περισσότερο για να συμπαρασταθούν βουβά στους φοιτητές, παρά για να αντισταθούν στη χούντα. Όμως, το μήνυμα που θα σταλεί προς τη χούντα εκτός από σαφές είναι και αιματηρό. Είναι κάμποσοι αυτοί που «πέφτουν» όχι ηρωικά αλλά από αδέσποτες και από σφαίρες που ρίχνουν στο ψαχνό οι δύστηνοι επίστρατοι προς τρομοκράτησιν.

Ποτέ δεν κατάλαβα γιατί η εξέγερση του Πολυτεχνείου ονομάστηκε έπος. Τούτη η αυθόρμητη παθητική αντίσταση στη χούντα έχει μάλλον έναν λυρικό παρά έναν επικό χαρακτήρα. Και η επέλαση των τανκς κατά των νεαρών αόπλων έχει περισσότερη σχέση με γκραν γκινιόλ μέσα στη νύχτα παρά με έπος.

Η σημαντικότερη συνέπεια του «έπους» του Πολυτεχνείου, είναι το γεγονός πως η ημέρα της πτώσης του, η 17η του Νοέμβρη, χάρισε το όνομά της στην οργάνωση «17 Νοέμβρη». Επίσης, το «έπος» δημιούργησε εντελώς κατά λάθος μια «ηρωίδα», τη Μαρία Δαμανάκη, της οποίας ο ηρωισμός συνίσταται στην εκφώνηση απ' το ραδιόφωνο των φοιτητών των συνθημάτων και των ανακοινώσεων της συντονιστικής επιτροπής. Πάντως, πολλοί είχαν την ευκαιρία να βάλουν υποψηφιότητα για πολιτικοί εκεί μέσα στο Πολυτεχνείο. Για τον Μίμη Ανδρουλάκη, τον Κώστα Λαλιώτη και τον Στέφανο Τζουμάκα, ηγετικά στελέχη της εξέγερσης, ο δρόμος προς τη Βουλή, την πολιτική σκηνή, το πολιτικό παρασκήνιο και την εν γένει ελληνική πολιτική αθλιότητα, ξεκινάει από κει. Πράγμα που σημαίνει πως για την ανανέωση της ελληνικής πολιτικής ζωής σήμερα, πρέπει ίσως να υπάρξει και ένα δεύτερο Πολυτεχνείο, και ένα τρίτο, και ένα τέταρτο, μέχρι που να πέσουν οι πολλές δημοκρατικότητες χουντίτσες που προήλθαν απ' τη διάλυση της μεγάλης χούντας.

Ευτυχώς να λες που δεν μας προέκυψε και τρίτη εθνική εορτή, η 17η του Νοέμβρη, η «ημέρα του Πολυτεχνείου». Ευτυχώς που η οργάνωση «17 Νοέμβρη» οικειοποιήθηκε την ημερομηνία, ως σήμα κατατεθέν. Γιατί με τρεις εθνικές γιορτές για ένα έθνος που τείνει να γίνει κανένα, θα γινόμασταν ρεζίλι των σκύλων της ΕΣΑ αλλά και των άλλων, των κυρίως ειπείν συμπαθέστατων σκύλων.

Όπως και νάναι, το «έπος του Πολυτεχνείου» έγινε ένα ισχυρό αντι-

σπασιακό άλλοθι για κείνους που για επτά χρόνια λούφαζαν, και ξαφνικά έγιναν αντισπασιακοί εν μια νυκτί, καλά προφυλαγμένοι οι περισσότεροι απ' την πολυκέφαλη μάζα που τους περιέβαλλε πανταχόθεν. Ευτυχώς που η οίηση και ο κομπασμός για ένα έπος ελάχιστα επικό, άρχισε να ξεφουσκώνει σιγά σιγά.

22. Σταύρωση στην Κύπρο, Ανάσταση στην Ελλάδα

Οχτώ μήνες κρατάει η βασιλεία του Ιωαννίδη, από την 25η Νοεμβρίου 1973 (περίπου μια βδομάδα μετά την εισβολή των τανκς στο Πολυτεχνείο), μέχρι το πραξικόπημα της ΕΟΚΑ Β κατά του Μακαρίου την 15η Ιουλίου 1974 και την εισβολή των τούρκικων τανκς στην Κύπρο. Τώρα καταλαβαίνουμε γιατί οι Αμερικανοί τρενάρουν το πέρασμα της εξουσίας στον Καραμανλή. Θέλουν πρώτα να «λύσουν» το πρόβλημα της Κύπρου που είχε αρχίσει να το «λύνει» ο Καραμανλής με τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, αλλά το άφησε ανολοκλήρωτο λόγω της παρεμβολής του Γ. Παπανδρέου. Οι Αμερικανοί δε φαντάζονταν ότι θα συναντήσουν τόσες δυσκολίες εδώ, ώστε να αναγκαστούν να καταφύγουν στην προδοσία του Ιωαννίδη, που σχεδόν είτε στους Τούρκους: ορίστε, περάστε καρντάσια. Τι εσείς, τι εμείς. Έτσι κι αλλιώς και οι δυο είμαστε τσιράκια των Αμερικανών.

Μέσα σε λίγες βδομάδες, αντιστάσεως μη ούσης, η Τουρκία επιβάλλει διά πυρός και σιδήρου την εξουσία της, περίπου στο μισό νησί. Η διχοτόμηση, το μεγάλο όνειρο του ΝΑΤΟ, είναι μια ντε φάκτο πραγματικότητα, που στις μέρες μας γίνεται και ντε γιούρε. Τα καλά αργούν να γίνουν.

Μόλις γίνεται γνωστή η απόβαση των Τούρκων στην Κύπρο, στην Ελλάδα κηρύσσεται επιστράτευση. Χαμός. Χάνει η μάνα το παιδί και ο φαντάρος τη μονάδα όπου πρέπει να παρουσιαστεί. Κι αν τη βρει κατά τύχη, δε βρίσκει τίποτα μέσα. Ούτε αρβύλες, ούτε κουραμάνια – αλλά ούτε όπλα. Χαμός, σας λέω. Είναι τέτοιο το αλαλούμ, που οι Τούρκοι εύκολα καταλαβαίνουν πως με τέτοιον εφεδρικό στρατό, όχι την Πόλη και την Αγία Σοφία δεν παίρνουμε, αλλά ούτε απ' την άλλη μεριά της συνοριακής γέφυρας του Έβρου δεν περνούμε. Σε μια μονάδα επιστράτων τα κιβώτια αντί για αρβύλα, έχουν λαστιχένια παπούτσια του τένις! Κάποιοι είχαν μπερδέψει τα κιβώτια, και αντί να στείλουν στη στρατιωτική αποθήκη στρατιωτικά παπούτσια, έστειλαν αθλητικά. Τέτοια οργάνωση ο ελληνικός στρατός! Φαντάζεστε έναν στρατό να τρέχει στη μάχη με παπούτσια του τένις; Αν δεν το φαντάζεστε, δεν δικαιούστε να απορείτε γιατί οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο δυο φορές απανωτά.

Γιατί δεν υπήρχαν όπλα στις στρατιωτικές αποθήκες; Μα, διότι τα είχαν πουλήσει οι χουνταίοι σε αφρικανικές χώρες. Σε μια αποθήκη τα κιβώτια είχαν πάνω πάνω μια στρώση όπλα κι από κάτω πέτρες. Άρα εδώ δεν έγινε λάθος, όπως με τα παπούτσια του τένις. Προφανώς οι χουνταίοι ήθελαν να κάνουν πετροπόλεμο με τους Τούρκους καθώς και με κάθε άλλον προαιώνιο εχθρό της ενδόξου Ελλάδος, που συνεχίζει να

ζει στη λίθινη εποχή, όχι μόνο από στρατιωτικής απόψεως. Και να σκεφτείς ότι ο Παπαδόπουλος έλεγε τις πρώτες μέρες της δικτατορίας: «Κάθε θυσία είναι αναγκαία, προκειμένου να έχουμε αξιόμαχον στρατόν, διά να υπερασπίση εν ώρα εθνικής ανάγκης το πάτριον έδαφος».

Οχτώ μέρες μετά το πραξικόπημα της Κύπρου και την τουρκική εισβολή, η χούντα πέφτει και ο Καραμανλής σηκώνεται απ' το Παρίσι και έρχεται στην Ελλάδα σηκωτός στα χέρια. Όλοι τον υποδέχονται μετά βαιών και κλάδων, σαν ελευθερωτή. Και ο προσωρινός πρόεδρος της δημοκρατίας στρατηγός Γκιζίκης του παραδίδει την εξουσία στο πιάτο στις 23 Ιουλίου.

23. Η λήθη και το στιγμιαίο

Ο Παπαδόπουλος προνόησε να αμνηστεύσει και τον εαυτό του και τα παλικάρια του. Διότι, στο διάταγμα περί αμνηστεύσεως των πολιτικών κρατουμένων, η διατύπωση είναι τόσο δυσερμήνευτη, που επιτρέπει στον οποιοδήποτε, βάσει αυτού του διατάγματος και μόνο, να αμνηστεύσει τους πάντες, μηδέ των χουνταίων εξαιρουμένων.

Ε, αυτό ακριβώς έκανε ο Καραμανλής με το περίφημο «στιγμιαίο» (αδίκημα). Που σημαίνει πως ένοχοι για το πραξικόπημα είναι μόνο όσοι έδρασαν τη στιγμή της εκδήλωσης του πραξικοπήματος. Όλοι οι άλλοι απαλλάσσονται αυτομάτως, βάσει του χουντικού διατάγματος. Φρικώδες, τερατώδες, αλλά τόσο αληθινό, όσο και ο Καραμανλής ως φυσικό πρόσωπο νοούμενος.

Σωστά πάντως ενήργησε από απόψεως εθνικού συμφέροντος. Διότι αν το αδίκημα δεν ήταν στιγμιαίο αλλά διαρκές, θα έπρεπε να επεκταθεί και στην άλλη χούντα, τη μεγάλη, που δεν πρόλαβε να δράσει. Άσε που η μεταχουντική Δεξιά δεν θα μπορούσε να βρει στελέχη για να σώσει τη χώρα, δημοκρατικά αυτή τη φορά. Άλλωστε, αν η Δεξιά δεν μπορεί να αφομοιώσει τα καθάρματα, τι σόι Δεξιά θα ήταν; Σκέφτεστε μια Δεξιά του 1944 που δεν είναι σε θέση να αφομοιώσει τους δοσίλογους, μεταξύ των οποίων και ο Παπαδόπουλος; Να γιατί είναι αναγκαία η λήθη. Γιατί αν θυμόμασταν, θα ήταν αδύνατο να κυβερνηθεί αυτή η χώρα.

Και με την ιστορική μνήμη, τι γίνεται; Ω, ναι! Αυτή υπάρχει μόνο για να θυμόμαστε τα πάρα πάρα πολύ παλιά. Τον Περικλή, ας πούμε, και τον Μεγαλέξαντρο. Αυτούς ναι, δεν τους ξεχνούμε ποτέ. Ενώ τους δοσίλογους και τους χουνταίους πρέπει να τους καλύπτουμε με την «λήθη του παρελθόντος» η οποία, φυσικά, κάπου κάπου προεκτείνεται και προς την Αριστερά: Αν η Δεξιά δεν ξεχάσει τους «κατσαπλιάδες», η Αριστερά δεν μπορεί να ξεχάσει τους δοσίλογους και τους φασίστες. Η εκ δεξιών λήθη προμηθεύει άλλοθι στην εξ αριστερών, και έτσι η ελληνική ιστορία πάσχει μονίμως από αμνησία. Θυμόμαστε μόνο αυτά που δε βλέπουν το εθνικό συμφέρον. Όλα τ' άλλα, τα θάβουμε μονίμως στη λήθη, ίνα η χώρα μηδέποτε εξέλθει του ληθάργου. Και συ μου λες, πώς κρατιούνται τα κεραμίδια ξεκάρφατα.

Τόσο γρήγορη ήταν η λήθη αμέσως μετά τη χούντα, που η πρώτη μεταχουντική κυβέρνηση εθνικής ενότητας, είχε μέσα και έναν υμνητή της χούντας, τον Σόλων Γκίκα. Που συνυπήρχε αρμονικότερα με τον Γ. Α. Μαγκάκη, τον Γιάνγκο Πεζματζόγλου και τον Γεώργιο Μαύρο, χώρια οι άλλοι, οι περισσότεροι αριστεροί. Τι να πεις και τι να μολογήσεις, σε τούτη τη στιγμιαία χώρα, που ισχυρίζεται πως έχει ιστορία τριών χιλιάδων ετών.

Ο Κάτρης, λέει ευφυέστατα: Η ηττημένη και κατησχυμένη Δεξιά, την παραμονή της χούντας ήταν το 30% του ελληνικού λαού. Το 1974, την επομένη της χούντας, έφτανε το 54,5% - και χωρίς βία και νοθεία. Γιατί, λοιπόν, λέμε πως απέτυχε η χούντα; Δουλειά της ήταν να επαναφέρει ισχυρότερη τη Δεξιά στην εξουσία. Και τα κατάφερε. Κρυφό μεράκι των Αμερικανών ήταν να δημιουργηθεί στην Ελλάδα ένα ισχυρό κεντρώο κόμμα, που να λειτουργεί σαν φράγμα στη μετακίνηση ψηφοφόρων προς τα αριστερά. Και είδαν το όνειρό τους να γίνεται πραγματικότητα με το πανίσχυρο ΠΑΣΟΚ. Η χούντα πέτυχε τους στρατηγικούς της στόχους.

24. Το τρυκ του κομμουνιστικού κινδύνου

Η «εθνοσωτήριος» έγινε για να σώσει το έθνος από τον «άμεσο κομμουνιστικό κίνδυνο». Το ΚΚΕ βρισκόταν εκτός νόμου από το 1947, τη χρονιά που εμφανίστηκε και ο περίφημος νόμος 509, που προβλέπει ποινές μέχρι θάνατο, όχι μόνο για κάθε είδους και μορφή κομμουνιστική δραστηριότητα αλλά και για τη διάδοση των κομμουνιστικών ιδεών.

Το περίεργο είναι, λέει ο οξυδερκής Γιάννης Κάτρης, πως ο κομμουνιστικός κίνδυνος προβάλλει σαν άμεση εθνική απειλή κάθε φορά που τη χώρα κυβερνούν οι αντίπαλοι της Δεξιάς (Πλαστήρας, Παπανδρέου) και εξαφανίζεται ως διά μαγείας όταν ο έλεγχος της εξουσίας περνάει στη Δεξιά.

Στην πραγματικότητα, όμως, συνέβαινε το αντίθετο: Η δύναμη της Αριστεράς ανέβαινε κάθε φορά που το δεξιό κράτος δυνάμωνε την καταστολή, και μειωνόταν κάθε φορά που το κεντρώο κράτος μείωνε την καταστολή. Όταν αυξάνεται η δύναμη της Δεξιάς αυξάνεται και η δύναμη της Αριστεράς. Αντίθετα, όταν αυξάνεται η δύναμη του Κέντρου, μειώνεται η δύναμη και της Δεξιάς και της Αριστεράς. Διότι το Κέντρο παίρνει ψήφους και από τα δυο άκρα του πολιτικού φάσματος.

Έχοντας αυτό υπ' όψιν, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί η Δεξιά ανησυχεί σε κάθε προοπτική μείωσης της δύναμης της Αριστεράς. Τούτο συμβαίνει διότι μείωση των ψήφων της Αριστεράς σημαίνει αύξηση των ψήφων του Κέντρου. Ενώ αν, με την καταστολή και τον φανατισμό, καταφέρει η Δεξιά να διατηρήσει συσπειρωμένη την Αριστερά, μπορεί να είναι βέβαιη πως δεν θα υπάρξει διαρροή ψήφων από τα Αριστερά προς το Κέντρο. Συνεπώς, ο αγώνας της Δεξιάς κατά της Αριστεράς στοχεύει το Κέντρο και όχι την Αριστερά, που έτσι κι αλλιώς δεν είναι κόμμα εξουσίας και συνεπώς δεν απειλεί τη μάζα, που πάντα

είναι ο σκοπός του αγώνα για την κατάληψη της εξουσίας από ένα κόμμα στην Ελλάδα.

Αυτό σημαίνει πως η Δεξιά διώκει τους αριστερούς για να μην της αρπάξει την κουτάλα το Κέντρο. Εκείνο που εμφανίζεται απ' τη Δεξιά σαν αγώνας κατά ιδεών και κοινωνικών συστημάτων δεν είναι παρά τρόμος μπροστά στην πιθανότητα να χαθεί η δυνατότητα για κλοπή του δημοσίου πλούτου. Η Δεξιά, άλλωστε, είναι Δεξιά διότι είναι άσχετη με κάθε είδους ιδεολογία. Η Δεξιά είναι πάρα πολύ ωφελιμιστική για να ασχολείται με ιδέες. Μία είναι η «ιδεολογία» της Δεξιάς: η μάσα, είτε σε επίπεδο ιδιωτικό είτε σε επίπεδο δημόσιο. Και κάθε μετακίνηση του Κέντρου και κυρίως της Αριστεράς, οπότε οι ατομικές συμπεριφορές γίνονται εμφανέστερες, προς το «ιδανικό» της μάσας, δεν είναι παρά μια άτυπη μετακίνηση προς τα δεξιά, ακόμα και στην περίπτωση που το κόμμα συνεχίζει να επιμένει πως είναι αριστερό, όπως για παράδειγμα στα πρώην κομμουνιστικά κόμματα των χωρών του πρώην υπαρχτού και στην πραγματικότητα και τότε ανύπαρχτου σοσιαλισμού, αλλά και όπως στο ΠΑΣΟΚ.

Τώρα που ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» εξέλιπε εκ των πραγμάτων, η ζωή της Δεξιάς αρχίζει να γίνεται δύσκολη. Η μελλοντική πολιτική ζωή της Ελλάδας ανήκει στα κόμματα του Κέντρου. Όχι μόνο γιατί το Κέντρο εξ ορισμού δηλώνει μια (εκνευριστική για μένα) μεσότητα αλλά και διότι η αποδυνάμωση της Αριστεράς μόνο το Κέντρο θα ήταν δυνατό να ωφελήσει και ποτέ τη Δεξιά. Η Δεξιά έχει ανάγκη από μία αρκούττως ισχυρή Αριστερά για να υπάρξει.

25. Η συνεπής (αστική) δημοκρατία αγαπάει τους δικτάτορες

Χωρίς αμφιβολία, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είναι το πιο δημοκρατικό κράτος που υπάρχει στον κόσμο. (Φυσικά, μιλούμε για τη λεγόμενη αστική δημοκρατία). Κι ωστόσο, αυτό το υποδειγματικά δημοκρατικό κράτος στο εσωτερικό του, σπαταλά τον εθνικό του πλούτο για να πληρώνει δικτάτορες και να στηρίζει δικτατορίες στο εξωτερικό.

Πρόκειται για μία καταφάνερη αντίφαση, αλλά φαίνεται τέτοια μόνο όταν κανείς δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την ιστορία διαλεκτικά. Στην πραγματικότητα, οι ΗΠΑ υποστηρίζουν αυταρχικά καθεστώτα στο εξωτερικό και ασκούν ιμπεριαλιστική διεθνή πολιτική, για να μπορέσουν να παραμείνουν (αστική) δημοκρατία στο εσωτερικό. Δεν κάνουν τίποτα περισσότερο απ' αυτό που κάνει κι ένας συνεπής καπιταλιστής, που δεν μπορεί παρά να απεχθάνεται τις απεργίες και τις εργατικές «ταραχές», που εμποδίζουν τη συσσώρευση του πλούτου. Ο ίδιος συνεπής καπιταλιστής θα χαρεί πολύ με την καταστροφή του αντιπάλου του. Άλλωστε, η διεύρυνση του πεδίου της οικονομικής δραστηριότητας είναι νόμος στον καπιταλισμό. Όμως, το πεδίο, στην περιφέρειά του κυρίως, είναι κατειλημμένο από άλλους καπιταλιστές ή από κοινωνικοπολιτικά συστήματα που δεν ευνοούν την επέκτασή του. Κι αν σταματήσει να ελεγκτείται ο καπιταλισμός, καταστρέφεται.

Η Ελλάδα κατέχει στον παγκόσμιο χάρτη μία πολύ κρίσιμη γεωπολιτική θέση: Βρίσκεται στο σημείο τομής της Ανατολής και της Δύσης, της Ευρώπης και της Ασίας, των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής. Η Ανατολή τότε ήταν «κομμουνιστική» και η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας, στρατηγικής σημασίας για την διεξαγωγή του ψυχρού πολέμου, που είναι τέτοιος γιατί ανά πάσα στιγμή μπορεί να ανασυρθεί από την κατάψυξη και να καταναλωθεί θερμός.

Αυτό το γεωπολιτικό πλεονέκτημα της Ελλάδος δεν έχει χαθεί ούτε σήμερα, που κατέρρευσαν τα «κομμουνιστικά» καθεστώτα. Διότι ο καπιταλιστικός αγώνας για τον έλεγχο της καπιταλιστικής πλέον Ανατολής μόλις έχει αρχίσει, και προβλέπεται να γίνει χαμός σε λίγο ανάμεσα στους δυτικούς ανταγωνιστές, που προσπαθούν να ελέγξουν τις παρθένες ανατολικές αγορές. Ο τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος, μόλις τώρα αρχίζει να συγκροτεί τις προϋποθέσεις του.

Απ' την άλλη μεριά η Ελλάδα, και κυρίως η Κύπρος, βρίσκονται σε εξόχως προνομιακό γεωπολιτικό σημείο ελέγχου της πετρελαιοφόρου Μέσης Ανατολής, που όντας πάντα καπιταλιστική, δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί σημείο συνάντησης των ποικίλων καπιταλιστικών συμφερόντων.

Γιατούς τους λόγους η Αμερική, εφόσον ασκεί ιμπεριαλιστική πολιτική, δεν μπορεί παρά να ενδιαφέρεται για την Ελλάδα. Όχι γιατί την αγαπάει αλλά διότι τη συμφέρει. Η Αμερική πλήρωσε για την Ελλάδα (και για την εγκατάσταση και συντήρηση της χούντας), περίπου πέντε δισεκατομμύρια δολάρια απ' το 1947. Δεν τα πέταξε. Κανείς δεν πετάει τα λεφτά του. Απλώς, τα επένδυσε για να διατηρήσει τις γέφυρες της προς την Ανατολή και τη Μέση Ανατολή. Κι αν συνεχίζετε να επιμένετε πως είναι τρελλό μια δημοκρατία να υποστηρίζει με τέτοιο πείσμα τις δικτατορίες, φέρτε στο νου σας τη λαμπρή Αθηναϊκή Δημοκρατία. Που χρωστούσε τη λάμψη της στη βάνουση εκμετάλλευση των «συμμάχων» της Συμμαχίας της Δήλου.

26. Ο βασιλιάς τουρίστας

Χωρίς τη χούντα, ο αρχαϊκός θεσμός της βασιλείας ίσως να υπήρχε ακόμα στην Ελλάδα. Γιατί αυτός ο άχρηστος θεσμός βοηθούσε πολύ τα ντόπια τσακάλια. Κι αν ζητούμε να μην επανέλθει ποτέ ο βασιλιάς δεν είναι μόνο γιατί ο ίδιος τάκανε τελικά θάλασσα με τη χούντα ή μόνο γιατί ο παρωχημένος θεσμός που εκπροσωπεί μπορεί εύκολα και άνετα να αντικατασταθεί μ' αυτόν του Προέδρου της Δημοκρατίας, αλλά κυρίως διότι τα ντόπια καθάρματα αποκλείεται να μην ξανακάνουν το παλάτι σφηκοφωλιά.

Ο θεσμός της βασιλείας διατηρείται σαν γραφικό κατάλοιπο άλλων εποχών σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες: Αγγλία, Ισπανία, Ολλανδία, Βέλγιο, Σουηδία, Νορβηγία, Δανία. Αλλά εκεί οι βασιλείς δεν τολμούν να είναι φαύλοι, διότι το περιβάλλον δεν τους επιτρέπει να είναι φαύλοι. Η φανλοτάτη Φρειδερίκη δεν θα μπορούσε να κάνει τίποτα στην Ολλαν-

δία, ας πούμε. Η δημοκρατία είναι πρόβλημα ήθους αρχόντων και αρχομένων και όχι τυπικών θεσμών που δε σημαίνουν τίποτα κατ' ουσίαν. Πρέπει, λοιπόν, να χρωστούμε χάριτες στη χούντα που έδωσε το βασιλιά, γιατί δε νομίζω πως οι δημοκράτες θα τολμούσαν να τον διώξουν, σε μια χώρα που πιστεύει στα «γαλάζια αίματα», είτε των βασιλιάδων είτε των «καθαρών Ελλήνων».

Η χούντα κατάργησε το θεσμό της μοναρχίας μόλις το καλοκαίρι του 1973. Μέχρι τότε, ο εξόριστος βασιλέας εκπροσωπούσαν απ' τον εγχώριο αντιβασιλέα, που στην αρχή ήταν ο Ζωιτάκης και στη συνέχεια ο ίδιος ο Παπαδόπουλος. Ο οποίος μετά την κατάργηση του θεσμού, αυτοδιορίστηκε πρώτος πρόεδρος της ελληνικής δημοκρατίας!

Βέβαια, χρειάστηκε να γίνει δημοψήφισμα νόμιμο και τίμιο μετά την πτώση της χούντας, προκειμένου να νομιμοποιηθεί η κατάργηση του θεσμού της βασιλείας, αλλά πάντως αυτό το δημοψήφισμα ίσως δεν γινόταν αν η χούντα, για δικούς της λόγους και όχι από αγάπη για τη δημοκρατία, δεν έπαιρνε την πρωτοβουλία να διώξει το βασιλιά. Ο οποίος έκανε το λεγόμενο αντιπραξικόπημα, ακριβώς για να σώσει το θρόνο του. Φοβόταν πως θα τον χάσει, όχι απ' τη χούντα αλλά από τους δημοκράτες μετά τη χούντα, αφενός διότι την ανέχτηκε στην αρχή και αφετέρου γιατί είχε έτοιμη για δράση μια δική του χούντα, υψηλόβαθμη, από στρατηγούς.

Ο βασιλιάς έμεινε ουδέτερος απέναντι στη χούντα μέχρι το καλοκαίρι του 1973. Καί μίλησε μόνο μετά την εκθρόνισή του για να υπερασπιστεί τους δικούς του, της ναυτικής ανταρσίας. Για τους άλλους αντιστασιακούς, ακόμα και τους δεξιούς, ακόμα και τους βασιλόφρονες, τοιμωδιά. Βλέπεις, εισέπραττε κανονικά τη βασιλική χορηγία μέχρι το καλοκαίρι του 1973, κι αυτό τον εμπόδιζε να πει κάτι στους εργοδότες του, τουλάχιστον για τους αξιωματικούς που βασάνιζε η χούντα: τους στρατηγούς Βαρδουλάκη και Τζαννετή, το ναύαρχο Σπανίδη, τον συνταγματάρχη Οπρόπουλο, τον συνταγματάρχη Βάρσο που αυτοκτόνησε, τον ταγματάρχη Μουστακλή, που τον σακάτεψαν εντελώς οι βασανιστές της ΕΣΑ.

Υποτίθεται πως ο βασιλιάς υπαγόρευσε κάποιους όρους στον Πιπινέλη που τον συνάντησε στην Ελβετία τον Αύγουστο του 1969 για να ερευνήσει την πιθανότητα συμβιβασμού του με τη χούντα και την επαναφορά της Ελλάδας στη βασιλική νομιμότητα, αλλά αυτοί οι όροι δεν διατυπώθηκαν ποτέ γραπτά και έμειναν απλές φήμες.

27. Η φύση της χούντας

Απομένει να δούμε τι είδους καθεστώσ, από κοινωνικοπολιτικής απόψεως, ήταν η χούντα των συνταγματαρχών. Χούντα στα ισπανικά σημαίνει ένωση, δεσμός. Ο όρος επεκράτησε εξαιτίας των πάμπολλων ενώσεων (χούντες) των αξιωματικών των χωρών της Λατινικής Αμερικής, που διαδέχονταν η μία την άλλη σε μια ατέλειωτη σειρά από δικτατορίες στις Μπανανίες, δηλαδή στις χώρες της Λατινικής Αμερικής που παρ-

γουν μπανάνες. Επειδή τις μπανάνες εκεί τις ελέγχει η πανίσχυρη πολυεθνική, και κυρίως αμερικάνικη εταιρεία Γιουνάιτετ Φρουτ (δικές της είναι οι μπανάνες Τσικίτα), και επειδή όποιος ελέγχει εκεί τις μπανάνες ελέγχει τα πάντα, οι χώρες αυτές χαρακτηρίστηκαν Μπανανίες, για να δηλωθεί ειρωνικά η σχέση τους με τη Γιουνάιτετ Φρουτ.

Η Ελλάδα, δεν παράγει μπανάνες, παράγει όμως κολοκύθες που πολλοί τις έχουν εκεί που οι νορμάλ άνθρωποι έχουν το κεφάλι. Οι περισσότεροι απ' τους χουνταίους ήταν τόσο κολοκυθοκέφαλοι, που πίστευαν στ' αλήθεια πως έσωσαν την Ελλάδα απ' τα νύχια των κομμουνιστών. Θάλεγα πως μόνο ο Παπαδόπουλος, ίσως κι ο Μακαρέζος, ενεργούσαν ενσυνείδητα σαν πράκτορες των Αμερικανών. Οι άλλοι, και κυρίως ο Παττακός, ήταν ταλαίπωρα και δυστυχή ανθρωπάκια, που πίστευαν πως ήταν θέλημα Θεού να σώσουν την Ελλάδα απ' το Σατανά.

Μ' άλλα λόγια, η ελληνική χούντα ήταν ένα τυπικό μείγμα ηλιθίων και πρακτόρων των Αμερικανών, που αναρριχήθηκαν στην εξουσία κατ' αρχήν σε βάρος της λογικής. Φυσικά, όταν είσαι ηλίθιος γίνεσαι εύκολα όργανο των άλλων, των Αμερικανών επί του προκειμένου. Οι έξυπνοι Αμερικανοί ξέρουν να αξιοποιούν πολιτικά την ηλιθιότητα.

Όπως και νάναι, φασιστικό το καθεστώς των συνταγματαρχών δεν ήταν σε καμιά περίπτωση. Το χαρακτηρίσαμε έτσι από κεκτημένη ταχύτητα και από επιπολαιότητα. Ο σωστός χαρακτηρισμός του καθεστώσ των συνταγματαρχών είναι στρατιωτική δικτατορία, όχι φασισμός. Ο φασισμός είναι λαϊκό κίνημα και έχει λαϊκό έρεισμα. Είναι το κατ' εξοχήν λαϊκίστικο καθεστώς των μικρομεσαίων. Είναι κι αυτός δικτατορία, και σε πολλές περιπτώσεις, όπως αυτή του ακραίου γερμανικού φασισμού, που ονομάστηκε ναζισμός (εθνικισμός, στα γερμανικά), ιδιαίτερος βάρβαρη και απεχθής, όμως έχει πράγματι λαϊκή βάση. Και τούτο ασχέτως αν ο λαός τρέχει πίσω απ' τους φασίστες δικτάτορες παρασύρμένος απ' τη δημαγωγία τους. Έτσι κι αλλιώς, οι μαζάνθρωποι παρασύρονται εύκολα. Τι να σου κάνει η ατέλειωτη μάζα των γραμμάτων και αφελών, αν και συχνά καλοπροαίρετων ανθρώπων;

Ο φασισμός, όντας η ακραία μορφή πολιτικής έκφρασης του καπιταλισμού και υπηρετώντας αυτόν και μόνο, δεν στηρίζεται στους αστούς αλλά στους μικροαστούς, που έτσι στριμωγμένοι ανάμεσα στους αστούς και τους προλετάριους, φοβούνται και τους δυο. Τους μεν αστούς διότι τους φράζουν το δρόμο προς τα πάνω, προς την «κοινωνική άνοδο», τους δε προλετάριους διότι λειτουργούν σαν παράδειγμα προς αποφυγήν, από οικονομικής απόψεως. Άλλωστε, δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ο φασισμός είναι δημιούργημα ενός πρώην στελέχους του ιταλικού σοσιαλιστικού κόμματος, του Μουσολίνι, που το 1922 είχε τη μεγαλοφυή μεν, καταστροφική δε ιδέα να αντιμετωπίσει τους μικροαστούς σαν ξεχωριστή απ' τους αστούς κοινωνική τάξη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σχόλια με αφορμή το βιβλίο του Γεράσιμου Κακλαμάνη Η ΕΛΛΑΣ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

1

Αν παραβάτης στην Ελλάδα είναι αυτός που επιδιώκει να κάνει το καθήκον του μέσα στα πλαίσια της ελληνικής διοίκησης, όπως λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο τελευταίο βιβλίο του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου» (έκδοση Του Εικοστού Πρώτου), τότε η ελληνική διοίκηση είναι... παράνομη. Ενώ όλοι οι παράνομοι δεν είναι παρά οι φύλακες της νομιμότητας, που γίνεται αντιληπτή ως παρονομία μόνο γιατί η θεσμισμένη παρονομία αυτοπροτείνεται ως νομιμότητα.

Όταν το κράτος δεν τηρεί τους νόμους που θεσπίζει, όταν διορθώνει αδιάκοπα τον έναν νόμο μ' έναν άλλο κι αυτόν μ' έναν άλλο, κι αυτόν μ' έναν άλλο, ίσα ίσα για να νομιμοποιεί κάθε φορά κι από λίγες παρανομίες, αφού θα του ήταν δύσκολο να νομιμοποιήσει και επισήμως την παρονομία μια κι έξω και να ησυχάσει, όταν οι δημόσιοι λειτουργοί συλλαμβάνονται τόσο συχνά παρανομούντες, ώστε θα ήταν αδύνατο πια να μιλάς για εξαιρέσεις, τότε οι περιπτώσεις νομιμότητας δεν μπορεί παρά να είναι εξαίρεση στον κανόνα της «κρατικοποιημένης» παρανομίας, του μόνου πράγματος που θα ήταν δυνατό και να κρατικοποιηθεί και να κοινωνικοποιηθεί εδώ στην Ελλάδα, χώρα που κατασκευάζει νόμους με τη σέσουλα, θάλεγγες μόνο και μόνο για να έχουν την ευχαρίστηση να τους παραβαίνουν κατ' αρχήν οι... νομοθέτες.

Είναι προφανές πως ένα κράτος πνιγμένο στους νόμους νοιώθει σαν άχρηστη τη νομοκατασκευαστική διαδικασία, που αρχίζει πλέον να δουλεύει τρελλά μέσα στην απελπισία του νομοθέτη που βλέπει τους νόμους του να κουρελιάζονται ο ένας μετά τον άλλο, οπότε το ρίχνει κι αυτός στο σορολόπ και συχνά δε νοιάζεται καν για τη συνταγματικότητα του νόμου που πετάει για κατανάλωση στην πιο απόλυτη κυριολεξία: Όταν θα φάμε τον νόμο, πιο σωστά όταν θα φάμε διά του νόμου, θα φκιάξουμε έναν καινούργιο μέχρι που να τον φάμε κι αυτόν τρώγοντας, και πάει λέγοντας.

Ο ασπυνόμος που επεμβαίνει, λέει εύστοχα ο Κακλαμάνης, απλώς διακινδυνεύει ασχόπως. Επεμβαίνοντας, απλώς καλύπτει την ενοχή του

προϊσταμένου του, που προέρχεται απ' τα ίδια κυκλώματα με αυτά της τρομοκρατίας. Συνεπώς, έχει κάθε λόγο να μη θέλει να συλληφτούν οι τρομοκράτες. Ο προϊστάμενος ξέρει ότι παράνομα έγινε προϊστάμενος, κάποιος νόμος παρακάμφτηκε για να γίνει προϊστάμενος, ο υφιστάμενος ξέρει πως κάποιος κουμπάρος τον διόρισε φύλακα των νόμων, ο κουμπάρος ξέρει πως είναι παράνομο που τα πράγματα γίνονται έτσι, εν ολίγοις όλοι ξέρουν πως τελούν εν πλήρει παρονομία κι ωστόσο όλοι αγωνίζονται για την επιβολή του νόμου στους παράνομους. Οι οποίοι με τη σειρά τους ξέρουν πως οι διώκτες τους είναι παράνομοι, και συνεπώς έχουν συνείδηση πως οι δικές τους παράνομες πράξεις δε μπορεί παρά να είναι νόμιμες, αφού αυτοί που τους κυνηγούν είναι παράνομοι.

Μ' άλλα λόγια, σ' αυτόν τον τόπο είναι δύσκολο να πεις ποιος ενεργεί νόμιμα και ποιος παράνομα. Αυτοί που ενεργούν πιο νόμιμα είναι σίγουρα οι παράνομοι. Τουλάχιστον αυτοί ενεργούν βάσει του δικού τους ΙΧ νόμου, γνωρίζοντας πως και ο ΔΧ νόμος δεν είναι παρά ΙΧ κι αυτός, σε τελική ανάλυση, αφού φκιάχτηκε για να υπηρετήσει μικρές ομάδες ανθρώπων κι όχι την κοινωνία στο σύνολό της. Παρανομείτε, λοιπόν, προκειμένου να αισθάνεστε νόμιμοι!

2

Όλα πήγαν στραβά εξ αρχής στο κράτος που ονομάστηκε Ελλάδα, το 1830 που εμφανίστηκε η νέα Ελλάδα στον ίδιο τόπο που στην Αρχαιότητα υπήρχε η αρχαία Ελλάδα, πράγμα που δημιούργησε μύριες παρανοήσεις όσον αφορά την καταγωγή των Νεοελλήνων, που, βέβαια, δεν είναι ανάγκη να έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα για να είναι Έλληνες. Ούτε είναι κανείς σώνει και καλά Έλληνας γιατί έτυχε να γεννηθεί στην Ελλάδα. Η ζορισμένη γεωγραφία πολύ μικρό ρόλο παίζει στην εθνικότητα, κι αυτό το γνώριζαν καλά οι αρχαίοι Έλληνες, οι διάσπαρτοι σ' όλον τον τότε γνωστό κόσμο. Άλλωστε, οι Εβραίοι που μέχρι πρότινος δεν είχαν πατρίδα, δεν έπαψαν ποτέ να είναι ο πιο συνεκτικός λαός από εθνολογικής απόψεως.

Η Ελλάδα ως κράτος, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, ήταν εξ αρχής ο Λίβανος των Βαλκανίων. Δηλαδή, ένα κράτος εθνικής σκοτοδίνης, χωρίς κανέναν φορέα εθνικής υπάρξεως. Μια απλή ματιά στα κατά καιρούς ελληνικά συντάγματα, λέει ο Κ. είναι ικανή για να δείξει την εξ αρχής έλλειψη θεμελίων αυτού του κράτους. Το πρώτο σύνταγμα της Επιδάυρου ορίζει σα φορέα του κράτους τη θρησκεία, πράγμα που γίνεται από ανάγκη διότι αυτοί που πολέμησαν τους Τούρκους δεν είχαν τίποτα άλλο κοινό πέρα της θρησκείας, που δίκαια, συνεπώς, απόχτησε τη σημασία που έχει πάντα στην ελληνική διοίκηση.

Στην παράγραφο 2 του συντάγματος της Επιδάυρου δίνεται ο ορισμός του Έλληνα: «Έλληνες είναι όσοι αυτόχθονες πιστεύουσιν εις Χριστόν». Πιο τρελλός ορισμός δε θα μπορούσε να υπάρξει. Δηλαδή, αν κάποιος δεν πιστεύει στο Χριστό (προσοχή, το σύνταγμα δε λέει στο Θεό) δε θα ήταν δυνατό να είναι Έλληνας; Ναι, δε θα ήταν, ούτε και

σήμερα εν πολλοίς είναι δυνατό να είναι Έλληνας. Όμως, ποιος είδε ποτέ την πίστη και τη μέτρηση; ρωτάει ο Κ. με το διαβρωτικό επτανησιακό του χιούμορ. Ποιος είναι δυνατό να ξέρει αν εγώ, για παράδειγμα, πιστεύω ή δεν πιστεύω στο Χριστό; Κι αν εγώ δεν πιστεύω, πράγμα που είναι δικαίωμά μου, αφού η θρησκεία είναι πρόβλημα συνείδησης, τι θ' απογίνω, θα με διώξουν απ' την Ελλάδα ως μη νομιμοποιούμενο συνταγματικώς ως Έλληνα;

Ήταν η θρησκεία κριτήριο εθνικής υπάρξεως, ύστερα από τεσσάρων αιώνων συμβίωση του χριστιανισμού με μία συγγενή θρησκεία, τον μωαμεθανισμό, τον οποίο είχε αποδεχτεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της δυτικής Ελλάδας; Τι απέγιναν οι Έλληνες, που έτυχε να είναι μουσουλμάνοι; Μα, θεωρήθηκαν Τούρκοι και εκδιώχτηκαν στην Τουρκία με την ανταλλαγή των πληθυσμών, που έγινε κυρίως βάσει του θρησκευύματος. Και γιατί δυστροπούμε που θεωρούν Τούρκους τους εαυτούς τους οι μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης, που είναι Έλληνες μουσουλμανικού θρησκευύματος; Το σύνταγμα της Επιδάουρου δεν είναι αυτό που λανσάρει την εξίσωση «πας χριστιανός, Έλλην» και συνεπώς «πας μουσουλμάνος, Τούρκος»;

Και το ερώτημα επικρέμαται: Γιατί το πρώτο ελληνικό σύνταγμα της Επιδάουρου υποχρεώνεται να ορίσει την εθνικότητα μόνο βάσει ενός συνειδησιακού προβλήματος, της θρησκείας; Μα, διότι αναγνωρίζει πως όλοι όσοι πήραν μέρος στον αγώνα κατά των Τούρκων ήταν μεν όλοι χριστιανοί, δεν ήταν όμως όλοι Έλληνες. Ήταν και φτωχοί Τούρκοι, και Αρβανίτες, και Βλάχοι, και Σλάβοι, και Πομάκοι, και Γύφτοι – και ό,τι θες.

3

Από υπάρξεως νεοελληνικού κράτους και μέχρι τις μέρες μας, η εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία δεν είναι παρά αλλαγή των συνδαιτυμόνων στο ίδιο τραπέζι. Έφαγαν αυτοί, τώρα θα φάμε κι εμείς. Ο πολύς Μακρυγιάννης, μεγάλη φαγάνα ο ίδιος, λέει στην πρώτη Εθνική Συνέλευση (Βουλή) του 1843-44: «Αν είναι να μείνουμε εμείς νησιτικοί, ας πάει στο διάβολο η ελευθερία. Έφαγαν αυτοί, ας φάμε και εμείς τώρα». (Από την «Ελληνική πολιτική εγκυκλοπαίδεια» του Κων. Μ. Γράψα, όπως το παραθέτει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο αποκαλυπτικό βιβλίο του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου»).

Είναι αρχές Γενάρη του 1844 και η Βουλή αφού απέρριψε το αίτημα των Λακώνων για φορολογική ασυδοσία, διότι, λέει, φορολογική ασυδοσία υπήρχε στη Λακωνία και επί τουρκοκρατίας (θαυμάστε ποιότητα εθνικής συνειδήσεως!) συζητάει τώρα το δύσκολο πρόβλημα αν πρέπει ή δεν πρέπει να κατέχουν υψηλά κυβερνητικά πόστα οι... μορφωμένοι! Ο στρατηγός Μακρυγιάννης και ο κολαούζος του, ο Παλαμήδης, είναι κατηγορηματικοί: Δεν πρέπει να κατέχουν κυβερνητικά πόστα οι μορφωμένοι.

Το «αυτοί» του Μακρυγιάννη στην πρόταση που διαβάσατε παραλά-

νω σημαίνει οι της διασποράς Έλληνες που ήρθαν στην Ελλάδα από το εξωτερικό όπου ζούσαν μέχρι τότε, και που, σαν πιο μορφωμένοι, ήταν φυσικό να κυριαρχούν στη δημόσια διοίκηση. Και το «εμείς» (που πρέπει να φάμε τώρα) σημαίνει οι αυτόχθονες, οι «κουμπούρες» όπως τους λέγαν και τότε γιατί δεν ήξεραν να κάνουν τίποτα άλλο απ' το να ασχολούνται με τα κουμπούρια. Όμως, οι συνθήκες δεν επέτρεπαν πλέον τον κουμπουρικό βιοπορισμό.

Ο Παλαμήδης είναι πιο πονηρός απ' τον Μακρυγιάννη. Ακούστε την εκπληκτική θεωρία του περί βαλσάμου: «Ημείς δεν στερούμε τους ετερόχθονες παρά την ενέργειαν [την άσκηση] της εξουσίας. Ας επιχειρήσωσι ιδιωτικά έργα, ας καλλιεργήσωσι γαίαις, αν μετέλθωσι εμπόριον και βιομηχανίας, εις τα Υπουργήματα όμως δεν τους δεχόμεθα. Ας τραβηχθούν δι' ολίγα χρόνια να κανονίσωμεν εμείς μόνοι την υπηρεσίαν μας. Πρόκειται ΝΑ ΡΙΨΩΜΕΝ ΒΑΛΣΑΜΟΝ εις τας πληγάς μας και όχι τρεμεντίνα». Πιο απλά: Ας δουλέψουν αυτοί, κι ας αφήσουν εμάς να τρώμε απ' τον κορβανά. Τι διάολο πολεμούσαμε τόσα χρόνια. Με το αζημίωτο νομίζετε το κάναμε;

Την πρόταση των Μακρυγιάννη και Παλαμήδη για την εκδίωξη απ' την εξουσία των «ετεροχθόνων» Ελλήνων και την αντικατάστασή τους απ' τους «αυτόχθονες», την προσυπόγραψαν οι Πλαπούτας, Δεληγιάννης, Γρίβας, Κορφιωτάκης και άλλοι. Όμως, η πλειοψηφία ευτυχώς την απέρριψε. Το βαρύ πυροβολικό της Βουλής, ο πρωθυπουργός Μεταξάς, ο Κωλέττης και ο Μαυροκορδάτος ήταν κατηγορηματικά κατά της πρότασης του Μακρυγιάννη γιατί αυτούς κυρίως αφορούσε. Μαζί τους τάχτηκαν και οι αριστείς της Βουλής Περαιβός, Πετσάλης, Σίμος, Ζωγράφος, Βενέντζας, Αξελός και Ρέντης, δηλαδή όλοι όσοι ήξεραν γράμματα.

Έκτοτε, αυτό το βιολί δε σταμάτησε: Οι αγράμματοι εκπαραθυρώνουν από παντού τους εγγράμματους, στο όνομα του λαού, δηλαδή της μάζας των αγραμμάτων. (Στην Ελλάδα η λέξη λαός δεν έχει καμιά ταξική έννοια). Ο πολιτικός λαϊκισμός είναι παλιά υπόθεση στην Ελλάδα, και δεν τον εφεύρε το ΠΑΣΟΚ. Το ΠΑΣΟΚ απλώς θέλησε κι αυτό για λογαριασμό του λίγο απ' το «βάλσαμο» του Παλαμήδη.

4

Ήταν τόση η αδιαφορία των Ελλήνων για τους νόμους τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, που κανείς «αυτόχθων» δεν έστεργε να πληρώσει φόρο. Αυτή η «συνήθεια» που συνεχίζεται είναι πολύ παλιά. Η πλούσια τότε Σύρος, που κράτησε ουδέτερη στάση κατά την επανάσταση, όπως και τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου (είναι ένα μεγάλο εθνικό ψέμμα το διατυμπανιζόμενο πως ξεσηκώθηκαν απαξίπαντες οι Έλληνες κατά των Τούρκων) διά του αντιπροσώπου της στην πρώτη εθνική Συνέλευση (Βουλή) το 1844 δηλώνει την αγανάχτησή της για τη γενικευμένη φοροδιαφυγή και ζητάει να μην καταλαμβάνουν δημόσιες θέσεις όσοι δεν πληρώνουν φόρους. Το

αίτημα απορρίπτεται, γιατί ούτε φοροεισπράκτορα δεν θα μπορούσε να βρει το ελληνικό δημόσιο αν το δεχόταν.

Βέβαια, η φτώχεια ήταν τρομαχτική εκείνη την εποχή στην Ελλάδα, που μόλις πριν από 14 χρόνια είχε γίνει κράτος. Όχι τόσο γιατί το κράτος εγκατέλειψε τους αγωνιστές της επανάστασης, ισχυρίζεται ο Κακλαμάνης, όσο κυρίως διότι υποχρεώνονται στην εξαθλίωση όλοι οι Έλληνες μουσουλμανικού θρησκευματος, που τότε ήταν πάρα πολλοί, πράγμα πολύ φυσικό ύστερα από τέσσερις αιώνες στενής παρέας με τον απλοϊκό και λαϊκότατο μουσουλμανισμό. Ένα απ' τα κύρια καθήκοντα της εξουσίας εκείνη την εποχή ήταν να εκχριστιανίσει όλους τους Έλληνες, ώστε με τον καιρό να δημιουργηθεί εθνική συνείδηση διά της θρησκείας, που είναι ισχυρότατος παράγων εθνικής ομογενοποίησης.

Ο εθνικός μας ιστορικός Σπυρίδων Τρικούπης στην Ιστορία του περιγράφει σκηνές απείρου κάλλους με ομαδικά βαφτίσια που επαναλαμβάνονται μέχρι και είκοσι φορές, ώσπου στο τέλος ο μουσουλμάνος Έλληνας να απαυδήσει και να πει, άι σιχίρ, κόπανοι, τι με νοιάζει στο τέλος τέλος αν μείνω ή δε μείνω μουσουλμάνος, αρκεί να μ' αφήσετε ήσυχο. Και ούτω πως προέκυψε η Ελλάς των Ελλήνων χριστιανών – και πρόκοψε! (Επιτέλους, πρέπει κάποτε να τολμήσουμε να διδάξουμε την πραγματική ιστορία σ' αυτόν τον έρμο ελληνικό λαό, που ζώντας χρόνια ατέλειωτα στο επίσημο ψέμμα ήταν φυσικό να γίνει ένας λαός απατεώων).

Λοιπόν, εκείνη την εποχή που διαμορφώνεται η νεοελληνική εθνική μας συνείδηση στραβά κι ανάποδα με συνέπεια στραβά κι ανάποδα να παν όλα από κει κι ύστερα, οι Έλληνες χριστιανοί ληλατούν συστηματικά τους μουσουλμάνους Έλληνες για να τους εξαναγκάσουν να προσχωρήσουν στην επίσημη θρησκεία, που θα ταυτιστεί απολύτως με το κράτος δημιουργώντας ένα ιδιόρρυθμο θεοκρατικό καθεστώς που κάνει αδύνατο τον διαχωρισμό κράτους και εκκλησίας. (Το ΠΑΣΟΚ έσπασε τα μούτρα του όταν το επεχείρησε). Πολύ χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της γυναίκας του Οδυσσέα Ανδρούτσου, της περίφημης Οδυσσέαινας, το γένος Καρέλη, που ανατράφηκε στην αυλή του Αλή πασά και παντρεύτηκε τον Ανδρούτσο εκεί με μουσουλμανικό τρόπο, γιατί, ως γνωστόν (γνωστόν;) ο Οδυσσέας Ανδρούτσος ήταν μουσουλμάνος το θρήσκευμα, γιαυτό μάλλον και τον καθάρισαν. Η Οδυσσέαινα μια ζωή διεκδικούσε απ' το δημόσιο τους «θησαυρούς» του άνδρα της, για να πεθάνει τελικά ελεεινή και τρισάθλια και εγκαταλειμμένη απ' όλους.

5

Σου σηκώνεται η τρίχα όταν αναλογίζεσαι πως ο στρατηγός Μακρυγιάννης δεν ανακηρύχτηκε μόνο σε εθνικό ήρωα αλλά και σε πρότυπο εθνικού ήθους και εθνικής συμπεριφοράς. Κανείς φιλόλογος δε νοιάστηκε να ψάξει για να βρει τι κρύβεται πίσω απ' την εθνική ρητορεία των Απομνημονευμάτων του. Αφού μας βολεύουν όσα ηχηρά και πομπώδη λέει εκεί, γιατί να ψάξουμε; Για να μάθουμε πώς έκανε την κο-

λοσσιαία του περιουσία, πριν εκδηλωθεί η Επανάσταση; Για να πληροφορηθούμε πώς αγόρασε μια ολόκληρη γειτονιά της Αθήνας, που φέρει και σήμερα το όνομά του; Παραληρούσαμε από ενθουσιασμό όταν πριν από λίγα χρόνια ανακαλύψαμε το χαμένο βιβλίο του «Οράματα και θάματα», αλλά ούτε τότε βρέθηκε φιλόλογος με μια σταλιά μυαλό στο κεφάλι για να το αποκρυπτογραφήσει με τρόπο λιγότερο χριστιανικό.

Γιατί, λοιπόν, ο εισηγητής και ο δημιουργός του ελληνικού λαϊκισμού επεσκίασε σε φήμη ήρωες σωστούς και μεγάλους, σαν τον Κολοκοτρώνη και σαν τον Καραϊσκάκη; Μα, διότι εκτός από φανατικός Έλληνας αυτοπροτείνεται και σαν φανατικός χριστιανός, κι αυτό βόλευε πολύ για να προκύψει η κάλπικη έννοια του «ελληνοχριστιανισμού». Γίναμε Ευρωπαίοι, υποτίθεται, κι ακόμα δεν καταλάβαμε πως η θρησκεία είναι πρόβλημα συνείδησης, όχι πρόβλημα εθνικό και, πολύ περισσότερο, κρατικό.

Θα επανέλθουμε στον Μακρυγιάννη. Η απομυθοποίηση του είναι πρόβλημα εθνικής προτεραιότητας. Αποκλείεται να έχουμε την αξίωση να μπούμε στην Ευρώπη με τα Απομνημονεύματά του υπό μάλης. Πρέπει να καταλάβουμε όχι το τι λέει εκεί μέσα, αυτό είναι σαφές, αλλά γιατί το λέει.

Ο βίος και η πολιτεία αυτού του ανθρώπου, αλλά και η αρχαιογνωσία του, ταυτίζεται απολύτως με την αρχαιογνωσία του σύγχρονου Έλληνα αρχαιοκάπηλου, που κι αυτός αγαπάει την Ελλάδα, αφού του δίνει τη δυνατότητα να πλουτίζει. Ο Γεράσιμος Κακλαμάνης τον υποπτεύεται για αρχαιοκάπηλο, και έχει βάσιμους λόγους να πιστεύει πως από κει έκανε τη μυθική περιουσία του, με την οποία ποτέ κανείς δεν ασχολήθηκε λες και είναι αυτονόητο να κάνουν τεράστιες περιουσίες οι αυτόχθονες Έλληνες πριν απ' την Επανάσταση, χωρίς να το κουνήσουν απ' την Ελλάδα και υπό καθεστώς δουλείας.

Το «πόθεν έσχες» του Μακρυγιάννη από εθνικής απόψεως είναι πρόβλημα πιο επείγον απ' το «πόθεν έσχες» του σημερινού Έλληνα πολιτικού. Είναι σαν ο Κοσκωτάς να γινόταν κάποτε εθνικός ήρωας. Και μην αμφιβάλλετε πως θα γινόταν τουλάχιστον εθνικός ευεργέτης, αν δεν είχε την ατυχία να συλληφτεί όλως τυχαίως.

Όμως, ο Μακρυγιάννης είναι και ο ηγέτης της επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843, (που χάρισε στη Ελλάδα σύνταγμα). Ναι, αλλά πρέπει να δούμε τι σόι σύνταγμα ήταν αυτό. Για τα πανηγύρια ήταν. Κοτζαμπάσικο ήταν. Ο Μακρυγιάννης δεν υπήρξε ποτέ προοδευτικός άνθρωπος και ο αγώνας του κατά της βαναροκρατίας ήταν ταυτόχρονα και αγώνας υπέρ της βαρβαροκρατίας. Αυτός ο τρομερά φιλόδοξος δημαγωγός, που ονειρεύτηκε να γίνει ο άρχων της Ελλάδας, για να πετύχει το σκοπό του, άνοιξε τις φυλακές και πήρε μαζί του τους εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου. Κι ας μην ξεχνάμε τον αισχρό του ρόλο στην υπόθεση του σοφού Καίρη.

Προκαλεί κατάπληξη το γεγονός πως η Ελλάδα είναι απ' τις πρώτες χώρες στον κόσμο που επέβαλαν το γενικό δικαίωμα ψήφου, το 1877. Στην Ευρώπη, η Ελλάδα έπεται μόνο της Γαλλίας που επέβαλε το γενικό δικαίωμα ψήφου το 1848. Η χώρα που δημιούργησε τον κοινοβουλευτισμό, η Αγγλία, επέβαλε το γενικό δικαίωμα ψήφου μόλις το 1918. Τι συμβαίνει, λοιπόν;

Για να καταλάβουμε τι συμβαίνει, πρέπει πρώτα να πούμε πως ενώ στις άλλες χώρες το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες δίνεται λίγα χρόνια μετά από το γενικό δικαίωμα ψήφου στους άνδρες, στην Ελλάδα οι γυναίκες αποχτούν δικαίωμα ψήφου μόλις το 1952, τρία χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, και σε απόσταση 75 ετών από το γενικό δικαίωμα ψήφου των ανδρών. Είναι προφανές, άλλωστε, πως η Ελλάδα ούτε σήμερα είναι χώρα πιο δημοκρατική απ' την Αγγλία, πόσω μάλλον το 1877. Είναι προφανές επίσης πως κανένας σοβαρός λόγος δεν υπάρχει για να κρατιέται η Ελληνίδα σχεδόν έναν αιώνα μακριά απ' τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες, και η ηλίθια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία είμαστε ανατολίτες και γιαυτό περιφρονούμε τη γυναίκα, δε στέκει με τίποτα. Γιατί, οι ανατολίτες δε βιάστηκαν ποτέ να καθιερώσουν τη γενική ψηφοφορία ούτε για τους άνδρες. Κάτι άλλο, λοιπόν, πρέπει να συμβαίνει για να βιαστούμε τόσο να γίνουμε δημοκράτες άνευ δημοκρατίας και εν τέλει άνευ δημοκρατών.

Γίναμε τύποις δημοκράτες πριν απ' τους κατ' ουσίαν δημοκράτες Εγγλέζους διότι ποτέ δεν ενδιαφερθήκαμε για την ουσία της δημοκρατίας. Όπως παρατηρεί ευφύεστατα ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, στην Ελλάδα δημοκρατία σημαίνει πλειοψηφία και τίποτα άλλο. Να, λοιπόν, γιατί βιαστήκαμε να γίνουμε καλοί κοινοβουλευτικοί απ' το 1877, χωρίς ν' αποχτήσουμε ποτέ Κοινοβούλιο της προκοπής. Τόσο πολύ σεβόμαστε την πλειοψηφία, που την αποκολλήσαμε εντελώς απ' τη δημοκρατία. Και για να την έχουμε, κάναμε υποχρεωτική την ψηφοφορία, πράγμα που συμβαίνει μόνο στην Ιταλία, για άλλους λόγους. Επειδή περιφρονούμε τη δημοκρατία, μας υποχρεώνουν να διαμορφώνουμε τουλάχιστον πλειοψηφίες, που είναι και το αποκλειστικά ζητούμενο.

Γιατί αυτό; Μα, διότι το έθνος θεωρείται δεδομένο, ως μαθηματικό αξίωμα, λέει ο Κακλαμάνης με το διαβρωτικό του χιούμορ, ενώ το ζητούμενο, η πλειοψηφία, δε σου επιτρέπει να καταλάβεις αν ο λαός έχει ή δεν έχει εθνική συνείδηση, που εκδηλώνεται με την προθυμία να πάρει μέρος στην κοινοβουλευτική διαδικασία. Επειδή, λοιπόν, δεν υπήρχε ισχυρή εθνική συνείδηση εφεύραν την πλειοψηφία διά της υποχρεωτικής ψηφοφορίας, ώστε να δημιουργηθεί εκ των υστέρων εθνική συνείδηση. Και επειδή αυτή δε δημιουργήθηκε ακόμα, συνεχίζουμε να πιστεύουμε στην πλειοψηφία και όχι στη δημοκρατία. Κι αφού το πρόβλημα λύθηκε όπως όπως το 1877, ήταν εντελώς περιττό να συνυπολογίσουμε και τις γυναίκες στους πολίτες και να τις δώσουμε δικαίωμα ψήφου. Όμως, μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου προκύπτει η ανάγκη ισχυρό-

τερων πλειοψηφιών, γιατί μεγάλωσε η «πίττα» κι αυτοί που την έτρωγαν εναλλάξ έπρεπε να την τρώνε τώρα με τη μεγαλύτερη σιγουριά, που δίνει η ισχυρότερη πλειοψηφία. Και τσουπ τραβάμε απ' το ράφι τις γυναίκες για τσόντα στον κοινοβουλευτικό αυταρχισμό των λιττοφάγων.

Για να ορίσει τη χρήση της πολιτικής για προσωπικά οφέλη, ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο βιβλίο του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου» προτείνει τον όρο «μακρυγιαννισμός». Κατ' αρχήν, ο όρος αυτός ορίζει μια ενδοστρέφεια και μια ομφαλοσκοπηση: Οι Έλληνες, ως περιοσίος λαός (έτσι λέγεται ο ταγμένος απ' το Θεό λαός να σώσει τον κόσμο) οφείλουν να αντλούν δυνάμεις για την εθνική τους επιβίωση απ' τον ίδιο τους τον εαυτό. Προς τούτο, πρέπει να υποπτεύονται ως ανθελληνικό κάθε ξένο.

Κι αυτό θα μπορούσε να είναι σωστό, αν πίσω απ' την απαίτηση για ελληνικότητα δεν κρύβεται πάντα ο φόβος πως κάποιος που δε δικαιούται θα καθήσει στο τραπέζι μαζί μας και θα μας φάει την «πίττα». Όμως, η κτητική αντωναμία «μας» είναι εξόχως ειρωνική. Φκιάξαμε ποτέ δική μας «πίττα» οι Έλληνες; Όσες «πίττες» φκιάξαμε οι Έλληνες από υπάρξεις νεοελληνικού κράτους δεν έγιναν όλες με δάνεια; Είναι λάθος να πιστεύουμε πως ο δανεισμός είναι φαινόμενο των τελευταίων ετών. Με δανεισμούς απ' την Ευρώπη έγινε η Ελληνική Επανάσταση, με δανεισμούς απ' την Ευρώπη συγκροτήθηκε το νεοελληνικό κράτος το 1830, με δανεισμούς απ' την Ευρώπη συντηρείται το νεοελληνικό κράτος αδιαλείπτως από τότε μέχρι τις μέρες μας. Υπάρχουμε σαν κράτος χάρις στην ελεημοσύνη των ξένων, κι αυτό το θεωρούμε σα μια αυτονόητη υποχρέωση της Ευρώπης προς την Ελλάδα εξαιτίας του ελληνικού πολιτισμού, που δεν έχουμε ιδέα σε τι ακριβώς συνίσταται.

Σε μας τους Έλληνες, ο ελληνικός πολιτισμός λειτουργεί σαν ένα αφηρημένο ιδεολόγημα και σα μια επιταγή χωρίς αντίκρουσμα που επιμένουμε να την εξαργυρώνουμε αδιακόπως στις Τράπεζες της Ευρώπης. Περιφέρουμε τον δίσκο της επαιτείας εν ονόματι του πολιτισμού μας, όντας απολίτιστοι. Και η Ευρώπη καταθέτει τον οβολό της χωρίς να παράγεται δι' αυτού νεοελληνικός πολιτισμός. Και, βέβαια, ο πολιτισμός δεν είναι τα γράμματα και οι τέχνες μόνο, είναι κατ' αρχήν η ελιστήμη και κυρίως ό,τι υπάρχει σ' έναν τόπο σαν περιρρέουσα πολιτιστική ατμόσφαιρα. Πολιτισμός είναι τα δημόσια αποχωρητήρια, πολιτισμός είναι ο τρόπος με τον οποίο λες καλημέρα, πολιτισμός είναι η συμπεριφορά του εισπράκτορα στο λεωφορείο και του επιβάτη στην ουρά.

Δεν παρήχθη πολιτισμός με τα δάνεια διότι, απλούστατα, δεν τα παίρνουμε για να αναπτυχτούμε αλλά για να τα φάμε. Διαβάζοντας τα βιβλία των ξένων περιηγητών στην Ελλάδα του περασμένου αιώνα, διαπιστώνεις πως όλοι, μα όλοι, και οι πιο φανατικοί φιλέλληνες, καταλήγουν στην εύλογη απορία: Πώς γίνεται οι Έλληνες να έχουν τόσο μεγάλη ιδέα για τον εαυτό τους, όντας αγράμματοι; Πως μπορούν να ισχυρί-

ζονται πως είναι οι κληρονόμοι του πιο μεγάλου πολιτισμού που εμφανίστηκε ποτέ στην ανθρώπινη ιστορία, όντας αμαθείς ή ημιμαθείς, περιφρονώντας τόσο ανόητα τους διανοούμενους, προσβάλλοντας τόσο βάνουσα τον καθένα που δεν έχει κολλημένο το νου του στην «πίττα»;

Και είναι λάθος να πιστεύουμε πως η δανεική ελληνική «πίττα» είναι σημερινό φαινόμενο. Τα πρώτα δέκα άρθρα του πρώτου ελληνικού συντάγματος είναι αφιερωμένα στην προστασία του δημόσιου ταμείου απ' την κλοπή. Οι Βαυαροί νομοθέτες ήξεραν πως ο υπ' αριθμόν ένα εχθρός του Έλληνα είναι ο ίδιος ο Έλληνας που ροκανίζει σαν ποντικός τα δάνεια.

8

Καμιά ευρωπαϊκή χώρα δεν αναθεωρεί τόσο συχνά το σύνταγμά της, όσο εμείς. Καμιά ευρωπαϊκής χώρας ο αριθμός των άρθρων του συντάγματος δεν είναι τόσο ευμετάβλητος, όσο στο δικό μας. Όλοι πιστεύουν πως αν δε λειτουργούν καλά οι νόμοι, φταίει το σύνταγμα απ' όπου αντλούν τη νομιμότητά τους, και το αναθεωρούν με την μάταιη ελπίδα πως τώρα οι νόμοι θα λειτουργήσουν καλύτερα. Επιπροσθέτως, όλες οι κυβερνήσεις απειλούν τους αντιπάλους με την αναθεώρηση του συντάγματος. Ωστόσο, καμιά αναθεώρηση κανενός ελληνικού συντάγματος δεν έπαιξε σοβαρό ρόλο στην ευνομία αυτού του τόπου. Τι φταίει, λοιπόν;

Ο Γεράσιμος Κακλαμάνης πιστεύει πως φταίει η αδυναμία ερμηνείας του συντάγματος. Και η αδυναμία ερμηνείας του συντάγματος οφείλεται στο γεγονός πως, κατ' ουσίαν, κανείς δεν το αποδέχεται ως νόμο σταθερό και αμετακίνητο, πάνω στον οποίο θα στηριχτούν, σα σε θεμέλιο, όλοι οι άλλοι. Αφού όλοι οι νόμοι αλλάζουν αδιάκοπα όχι για να γίνουν καλύτεροι αλλά για να εξυπηρετηθούν ομάδες ανθρώπων, ακόμα και άτομα, και ποτέ ολόκληρη η ελληνική κοινωνία, είναι φυσικό να δημιουργούνται τέτοιες ανισορροπίες, ώστε μια αναθεώρηση του συντάγματος να καθίσταται αναγκαία για να καλυφτούν συνταγματικά οι «νόμιμες» παρανομίες.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, το σύνταγμα καθίσταται τελικά... παράνομο! Δηλαδή, ανίκανο να παράγει νομιμότητα. Κι έτσι, λειτουργεί μάλλον σα φουσαρμόνικα, παρά σαν νομικό θεμέλιο. Ο καθένας παίζει με τούτη τη φουσαρμόνικα το δικό του τραγούδι, και ο επόμενος αντί ν' αλλάξει τραγούδι, αλλάζει φουσαρμόνικα, δηλαδή τραβάει μια αναθεώρηση του συντάγματος και παρανομεί πλέον με την άνεσή του.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, μπαίνει το κρίσιμο ερώτημα: ποιος είναι αυτός που ερμηνεύει αυθεντικά το εκάστοτε σύνταγμα; Και τι νόημα θα μπορούσε να έχει επί του προκειμένου η αυθεντικότητα, αφού το ίδιο το σύνταγμα δεν έχει νομική αυθεντικότητα, έτσι που το έχουν καταντήσει λάστιχο κι ο καθένας το τανύζει για να το φέρει στα μέτρα του; Μας προτείνουν σεβασμό στο σύνταγμα, αλλά δε λεν να καταλάβουν πως κανείς δε θα ήταν δυνατό να σεβαστεί κάτι που το κατάντησαν

πατσαβούρα για να σκουπίζουν τα σάλια που τρέχουν απ' το στόμα, έτσι βιαστικά που καταπίνουν τα δάνεια οι παμφάγοι. Που δε φτάνει που τρών τον περιδρόμο, θέλουν από πάνω να κατοχυρώσουν και συνταγματικά το μεγάλο φαγοπότι. Να, λοιπόν, το μυστικό των συνεχών αναθεωρήσεων του ελληνικού συντάγματος. Οι λόγοι είναι... διαιτητικοί και όχι νομικοί.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, το ελληνικό σύνταγμα αντλεί τη νομιμότητά του απ' τον... δικαστή σε τελική ανάλυση. Επειδή ο δικαστής βρίσκεται αντιμέτωπος μ' έναν κυκεώνα αντιφατικών νόμων συνταγματικά μετέωρων, τελικά αποφασίζει αυτός αυτοπροσώπως αν η απόφαση του νομιμοποιείται ή όχι. Κι έτσι, όλοι οι Έλληνες αναγνωρίζουμε σαν πηγή της νομιμότητας όχι το σύνταγμα, όπως γίνεται σ' όλους τους πολιτισμένους λαούς, αλλά το δικαστή. Και επαφιέμεθα όχι στη νομική του κατάρτιση αλλά στην εντιμότητά του. Γιαντί ρωτάμε εναγωνίως να μάθουμε τι σόι πράγμα από απόψεως εντιμότητας τουλάχιστον είναι ο δικαστής που πρόκειται να μας δικάσει. Είναι σκανδαλώδες.

9

Ο Μπρεχτ λέει: Αλίμονο στις χώρες που έχουν ανάγκη από ήρωες. Εμείς εδώ έχουμε τόσο μεγάλη ανάγκη από ήρωες, που και πόλεμο ακόμα θα μπορούσαμε να κάνουμε μόνο και μόνο για ν' αποχτήσουμε φρέσκους ήρωες, γιατί οι μπαγιατίκοι δε λειτουργούν πια. Είμαστε πρώτοι στην παραγωγή ηρώων στην Ευρώπη και τελευταίοι στην παραγωγή αγαθών.

Όμως, ανάμεσα στην παραγωγή ηρώων και στην παραγωγή νόμων υπάρχει μια σαφέστατη σχέση: Όσο πιο πολλοί είναι οι ήρωες, τόσο πιο πολλοί και οι νόμοι. Διότι η ηρωολατρεία δημιουργεί νομική αμηχανία. Κι ωστόσο, εμείς εδώ αντλούμε τη νομιμότητά μας σχεδόν αποκλειστικά απ' τους ήρωές μας. Αφού έχουμε τον Κολοκοτρώνη γιατί νάχουμε και νομοθέτες; Κοιτάμε το άγαλμα του Κολοκοτρώνη και αυτομάτως νομιμοποιούμεθα ως έθνος και ως λαός.

Και, βέβαια, η μέγιστη πηγή της ελληνικής νομιμότητας είναι οι αρχαίοι μας πρόγονοι. Μάλιστα, στη θέση του διεθνούς δικαίου συνηθίζουμε να βάζουμε την προγονική μας ιστορία: Διαπραγματευόμαστε με τα άλλα κράτη όχι γιατί έχουμε νομική υπόσταση ως κράτος αλλά διότι είμαστε απόγονοι ενδόξων προγόνων. Ποιος, λοιπόν, θα ήταν δυνατό να μας πάρει στα σοβαρά; Ποιος ποτέ πήρε στα σοβαρά τον αστείο υιό ενός σοβαρού πατέρα;

Μ' όλα αυτά, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης όχι μόνο δεν πρόκειται να ενσωματωθούμε ποτέ στην Ευρώπη, αλλά γίναμε ήδη ένα επικίνδυνο κοτέτσι και για τις διπλανές μας χώρες. Προβάλλοντας μόνο τους ήρωές μας ως πηγή δικαίου, κάνουμε νταϊλίκια επικίνδυνα για χώρες που, την όποια νομιμότητά τους τη στηρίζουν στο δίκαιο και όχι στους ήρωες. Στο τουρκικό σύνταγμα, για παράδειγμα, όπως σ' όλα τα συντάγματα του κόσμου άλλωστε, δεν υπάρχει κάτι ανάλογο του άρθρου 28 του δι-

κού μας συντάγματος, που καθιστά τις διεθνείς συνθήκες εσωτερικό δίκαιο του ελληνικού κράτους, λες και το διεθνές δίκαιο νομιμοποιείται μόνο αν συμφωνεί με το εσωτερικό ελληνικό δίκαιο. Μα, κύριοι, και ο πρωτοετής φοιτητής της νομικής γνωρίζει πως το διεθνές δίκαιο έχει αυτάρχεια και αυτοτέλεια, και το σεβόμαστε άσχετα απ' το αν μας βολεύει ή δε μας βολεύει. Επειδή, όμως, κάναμε λάστιχο τους δικούς μας νόμους, αντιμετωπίζουμε σα λάστιχο και τους διεθνείς.

Κάτω από συνθήκες συνταγματικής κατοχύρωσης της ασέβειάς μας προς τους διεθνείς νόμους, ετοιμαζόμαστε να πάμε, λέει, στο διεθνές δικαστήριο της Χάγης για το πρόβλημα της υφαλοκρηπίδας. Δεν είμαστε καλά! Κι ύστερα απορούμε για τις αποτυχίες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και φθονούμε τις επιτυχίες της τούρκικης εξωτερικής πολιτικής. Μα, οι Τούρκοι, την όποια νομιμότητά τους την αντλούν, κουτσά στραβά έστω, απ' τους νόμους και όχι απ' τους ήρωές τους.

Βλέπω τον βλακέντιο έτοιμο να φωνάξει: Μα, τι μας λες, ανθέλληνα, πού τους βρήκαν οι Τούρκοι τους ήρωες; Μόνο εμείς έχουμε «γνήσιους» ήρωες. Ας μου επιτρέψει να του πω, πως μόνο εμείς έχουμε γνήσια εθνική κουταμάρα. Και με την κουταμάρα που μας δέρνει, δεν τα βλέπω καθόλου καλά τα νησιά του Αιγαίου. Την επόμενη φορά που θα παραβούμε την διεθνή νομιμότητα και θα πουλήσουμε γιουγκοσλάβικο καλαμπόκι στους κουτόφραγκους, αυτοί για να μας τιμωρήσουν θα πουλήσουν το Αιγαίο στους Τούρκους.

10

Στα πρώτα ελληνικά συντάγματα ορίζεται σαφώς πως κάθε βουλευτής εκπροσωπεί το έθνος και όχι την επαρχία του. Σήμερα θα ήταν χονδρειδές αν διευκρινίζαμε πως ο βουλευτής δεν είναι τοπάρχης εντεταλμένος να υπερασπίζεται στη Βουλή τα τοπικά συμφέροντα, αλλά ένας πατριώτης που φροντίζει για το καλό της πατρίδας, στην οποία ανήκει, βέβαια, και η εκλογική του περιφέρεια. Όμως, βρέστε μου έναν βουλευτή που καταλαβαίνει την ουσιώδη διαφορά ανάμεσα στις έννοιες «πατρίδα» και «ιδιαιτέρα πατρίδα». Στη συνείδησή του, προέχει πάντα η έννοια «ιδιαιτέρα πατρίδα» που υπερκαλύπτει και καπελώνει την έννοια «πατρίδα».

Κι έτσι, στη Βουλή δεν αντιπαρατίθενται άνθρωποι με διαφορετικές απόψεις για το τι πρέπει να γίνει για να προκόψει η πατρίδα αλλά τοπάρχες που προασπίζονται τα συμφέροντα της «ιδιαιτέρας πατρίδας» αδιαφορώντας πλήρως αν αυτά βλάπτουν άλλες «ιδιαιτέρες πατρίδες» ή και όλες τις άλλες «ιδιαιτέρες πατρίδες», και συνεπώς την πατρίδα. Είναι ένα ανόητο σόφισμα το επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο αυτή η πρωτόγονη τοπικιστική νοοτροπία κατάγεται απ' την αρχαία ελληνική πόλη-κράτος. Η πόλη-κράτος, ήταν ένα αυτόνομο κράτος, με δικά του αυτόνομα συμφέροντα, και θα μπορούσε να ισοπεδώσει εντελώς μια άλλη πόλη-κράτος, αδιαφορώντας πλήρως για τον κοινό τους πολιτισμό. Όμως, η σύγχρονη Ελλάδα υποτίθεται πως είναι ενιαίο κράτος. Είναι,

όμως; Η συμπεριφορά μας δείχνει πως δεν είναι. Ωστόσο, η εχθρότητα ανάμεσα στις διάφορες ελληνικές περιοχές, που τα πρώτα ελληνικά συντάγματα τις υπονοούν σαφέστατα, όπως μας αφήνει να καταλάβουμε ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, δηλώνει εμμέσως πλην σαφώς πως αυτό οφείλεται στην ανυπαρξία εθνικής συνειδήσεως, πράγμα που φαίνεται καθαρά και από την επιμονή των ελληνικών συνταγμάτων, αλλά και των νόμων, σε νομικίστικους ορισμούς της εθνότητας, τη στιγμή που και οι κόπτες γνωρίζουν πως το έθνος δεν είναι νομική, αλλά πολιτιστική έννοια, αντίθετα απ' το κράτος που είναι αποκλειστικά νομική έννοια.

Άλλο Έλλην υπήκοος (υπάκουος στους νόμους του ελληνικού κράτους) και άλλο Έλλην υπήκοος (υπάκουος) του οποιουδήποτε άλλου κράτους, που ωστόσο παραμένει Έλλην διότι δεν έχει ξεχάσει τον ελληνικό πολιτισμό και ζει κατά τα ελληνικά ήθη στο κράτος που τον φιλοξενεί. Αν χάσει αυτά τα ήθη, χάνει και την εθνικότητά του. Ενώ την ελληνική υπηκοότητα, θα τη χάσει όταν αυτή του αφαιρεθεί με νομική πράξη, κι αυτό το απλό είναι αρκετό για να πάψει να είναι υπήκοος του ελληνικού κράτους.

Όμως, πώς ν' αποχτήσουμε εθνική συνείδηση οι έρμοι, όταν συνεχώς μας πιπιλίζουν το μυαλό πως μαζί με τους αρχαίους Έλληνες κληρονομήσαμε και τους Βυζαντινούς; Αφού το Βυζάντιο ήταν Αυτοκρατορία, πώς γίνεται να υπάρχει σ' αυτό ενιαία εθνική συνείδηση, βρε ηλίθιοι; Υπήρξε ποτέ στην ιστορία εθνική Αυτοκρατορία, ω μωροί κι αγράμματοι; Η Αυτοκρατορία είναι εξ ορισμού πολυεθνική. Συνεπώς, δε μπορείς να ισχυρίζεται πως είσαι κληρονόμος του βυζαντινού πολιτισμού και ταυτόχρονα να λες πως είσαι Έλλην. Το Βυζάντιο δεν ήταν ελληνικό κράτος, ήταν πολυεθνική Αυτοκρατορία. Και η βυζαντινή ορθοδοξία δεν είναι ελληνική, είναι πανεθνική θρησκεία.

11

Προσέξτε τα συμπεράσματα που βγάξει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο « Η Ελλάς ως κράτους δικαίου» όταν συγκρίνει τα ευρωπαϊκά συντάγματα με το ελληνικό. Λέει πως όταν το ελληνικό σύνταγμα θέλει να αποσαφηνίσει και να διευκρινίσει νομικές έννοιες, καταφεύγει κυρίως στο γαλλικό και το αγγλικό σύνταγμα. Όμως, όταν χρειάζεται να διευκρινιστούν αφηρημένες έννοιες όπως «λαός» και «έθνος» που εμπλέκονται κατ' ανάγκην με τις νομικές, τότε προστρέχει εις επικουρίαν στο ελβετικό και το βελγικό σύνταγμα.

Είναι βέβαιο πως οι Έλληνες συνταγματολόγοι, παρά τη νομική σοφία τους, είναι απολύτως αδύνατο να κάνουν μια τέτοια πραγματικά ιδιοφυή παρατήρηση. Διότι αυτή η παρατήρηση προϋποθέτει γνώση κατά πολύ υπερβαίνουσα την ειδικότητα του νομικού. (Άλλωστε, από νομικούς τα πάμε καλά σ' αυτόν τον τόπο, από φιλοσοφημένους νόες δεν τα πάμε καλά). Τι το κοινό, λοιπόν, έχει η Ελλάδα με την Ελβετία και το Βέλγιο; Μα, και οι τρεις χώρες είναι πολυεθνικές. Και τα κράτη τεχνητά. Το Βέλγιο προέκυψε από συνένωση Γάλλων (Βαλόνων) και Ολλαν-

δών (Φλαμανδών) και η Ελβετία είναι τριεθνικό κράτος αποτελούμενο από Γερμανούς, Γάλλους και Ιταλούς. Αν, συνεπώς, τα ελληνικά συντάγματα ελεξεργάζονται νομικά τις αφηρημένες έννοιες «λαός» και «έθνος» με βάση την ελβετική και αργότερα τη βελγική νομική εμπειρία, σημαίνει πως κάποτε προέκυψε η ανάγκη να «κουκουλωθεί» νομικίστικα το γεγονός πως η σύγχρονη Ελλάδα ούτε ενιαία εθνότητα έχει ούτε ενιαία λαότητα. Είναι χώρα πολυεθνική, και δεν εννοούμε πως υπάρχουν αναγνωρισμένες και μη μειονότητες, αυτές είναι μια άλλη ιστορία, εννοούμε πως δεν υπάρχει ενιαία εθνική συνείδηση, πράγμα που γίνεται καταφάνερο σήμερα, που το ΠΑΣΟΚ κατάργησε τον τεχνητό δεσμό που συνείχε εθνικά εμάς τους Έλληνες. Τώρα που δεν μας υποχρεώνει ο χωροφύλακας να είμαστε ντε και καλά καλοί Έλληνες (εθνικόφρονες), βγήκε στην επιφάνεια ο οχετός της εχθρότητας ανάμεσα στις ποι- κλές φατρίες που κατοικούν σ' αυτόν τον τόπο, που δεν είναι καν μειονότητες, αλλά ακριβώς φατρίες, δηλαδή κοινωνικές ομάδες οργανωμένες κατά το συγγενικό σύστημα της ομοιαιμίας, στην οποία πρέπει να προστεθούν και οι παραλλαγές της παραδοσιακής αδερφοποίησης, όπως η κουμπαριά.

Σ' αυτόν τον τόπο δεν κατοικούν άνθρωποι της ίδιας εθνότητας αλλά ομάδες συγγενών με μια ευρεία έννοια. Αυτός, άλλωστε, είναι ο λόγος που παρατηρούμε εδώ ένα φαινόμενο που δεν υπάρχει σε καμιά άλλη χώρα της Ευρώπης: Η Αθήνα και τα άλλα μεγάλα αστικά κέντρα είναι γεμάτα από τοπικιστικούς συλλόγους. Ακόμα και καφενεία δικά τους έχουν οι «συμπατριώτες», που δυσκολεύονται να νοιώσουν τους εαυτούς τους σαν πατριώτες, γιατί αδυνατούν να αφομοιωθούν μέσα στον κοινωνικό περίγυρο στον οποίο ζουν. Και είκοσι χρόνια να ζει στην Αθήνα, ας πούμε ο Σπαρτιάτης, θα συνεχίσει να τρέχει να συναντήσει άλλους Σπαρτιάτες, «πατριωτάκια». Νοιώθει λιγότερο εχθρικά ανάμεσά τους. Όλοι οι άλλοι Έλληνες είναι «ξένοι» και συνεπώς δυνάμει εχθροί. Αυτό σημαίνει πως οι λαότητες που κατοικούν την Ελλάδα δεν απόκτησαν ακόμα την αναγκαία ομογενοποίηση, ώστε να προκύψει μια ελληνική εθνότητα της προκοπής. Η νεοελληνική εθνότητα βρίσκεται υπό διαμόρφωσιν.

12

Παρόλο που ο ελληνισμός ήταν πάντα διεσπάρμενος ανά τον κόσμο, παρόλο που πάντα κοπτόμεθα για τους Έλληνες της διασποράς, παρόλο που η Ελλάδα χρωστάει σχεδόν τα πάντα στους Έλληνες της διασποράς, εντούτοις οι Έλληνες του εξωτερικού δεν έχουν δικαίωμα ψήφου, δηλαδή δεν είναι Έλληνες πολίτες. Μόνο η Ελλάδα δε θεωρεί πολίτες του κράτους της όσους Έλληνες δεν πατούν το έδαφός της.

Αλλά ούτε οι ξένοι που ζουν στο έδαφός της θεωρούνται πολίτες της Ελλάδας - ξένοι μεν, πολίτες δε, διότι τα πολιτικά δικαιώματα είναι αστικά δικαιώματα και ως εκ τούτου εντελώς άσχετα με την εθνικότητα.

Τα πολιτικά δικαιώματα (τα δικαιώματα του πολίτη) είναι πολλά.

Εμείς εδώ θα περιοριστούμε στο σημαντικότερο: Το δικαίωμα ψήφου. Και ρωτούμε ξανά: Γιατί οι Έλληνες του εξωτερικού δεν ψηφίζουν στις κατά τόπους πρεσβείες, όπως γίνεται παντού στον πολιτισμένο κόσμο; Γιατί ο μετανάστης πρέπει να έρθει στην Ελλάδα, αν θέλει να ασκήσει το δικαίωμα ψήφου; Γιατί το δικαίωμα ψήφου έχει μια έννοια γεωγραφική και ασκείται μόνο εντός των ορίων της χώρας; Είναι απλά ερωτήματα, που ωστόσο χρειάστηκε η οξυδέρκεια του Γεράσιμου Κακλαμάνη για να πάψουμε να τα αντιμετωπίζουμε ως αυτονοήτου απαντήσεως.

Το να μην ψηφίζει ο Έλληνας του εξωτερικού είναι και παράλογο και παράνομο. Ωστόσο, ούτε τα προοδευτικά κόμματα αντιμετώπισαν ποτέ σοβαρά το πρόβλημα. Τα βολεύει κι αυτά η πελατειακή σχέση υποψήφιου βουλευτή-ψηφοφόρου, που δημιουργεί η γεωγραφική έννοια του πολίτη: Ένας που ζει εκτός Ελλάδας είναι δύσκολο να γίνει πελάτης του βουλευτή. Αφενός γιατί δεν έχει κανένα λόγο να γίνει αφού δεν πρόκειται να του ζητήσει ρουσφέτι, και αφετέρου διότι δεν είναι κοντά για να επηρεαστεί απ' την προεκλογική δημαγωγία. Άρα, δε μας χρειάζεται ως ψηφοφόρος. Άρα, χάνει αυτομάτως το βασικό πολιτικό του δικαίωμα.

Ο όρος «πολίτης» δε διευκρινίστηκε ποτέ ούτε απ' το ελληνικό σύστημα ούτε απ' τους ελληνικούς νόμους, λέει ο Κακλαμάνης. Ενώ αντίθετα, οι όροι «εθνικότητα» και «Έλλην» τυγχάνουν νομικής προστασίας, τη στιγμή που ως όροι πολιτιστικοί και όχι νομικοί θα περίμενε κανείς αυτοί να είναι αυτονόητοι και όχι ο όρος πολίτης, που ως νομικός όρος χρειάζεται νομική επεξεργασία. Ωστόσο, συμβαίνει εντελώς το αντίθετο. Διότι αν δεν ορίσουμε νομικά την έννοια «Έλλην» δε θα ξέρουμε ποιος είναι Έλλην σ' έναν τόπο όπου ζουν μπερδεμένες πολλές εθνότητες. Εδώ, σ' αυτόν τον τόπο, δεν είναι αυτονόητο ποιος είναι και ποιος δεν είναι Έλλην. Κανονικά, Έλλην θα έπρεπε να είναι ο κάθε Έλλην πολίτης. Όμως, το είπαμε, οι όροι «πολίτης» και «Έλλην» είναι διαχωρισμένοι εδώ. Κι έτσι, δεν ξέρουμε ποιος είναι «Έλλην πολίτης», παρόλο που ξέρουμε ποιος είναι Έλλην. Έλλην είναι αυτός που έχει πιστοποιητικό ελληνικότητας απ'... τον παλά της ενορίας κι απ' τον χωροφύλακα!

Όσο για τον πολίτη, αυτόν άστον να κουρεύεται. Κι ύστερα ζητάμε ευσυνειδησία απ' τους Έλληνες πολίτες. Γιατί, λοιπόν, να πληρώσουν φόρους αφού η υπόστασή τους ως πολιτών δεν είναι νομικά διευκρινισμένη; Κι έτσι, ενώ αισθανόμαστε υπερήφανοι ως Έλληνες, κάνουμε ό,τι μπορούμε για να μην υπάρχει Ελλάδα. Είναι αυτό που ονομάστηκε από τον Σπ. Ζαμπέλιο «εθνική σχίζοφρένεια».

13

Στη θεωρία του Δικαίου, οι έννοιες «τυπικός νόμος» και «ουσιαστικός νόμος» είναι ουσιαστικότητες. Ο τυπικός νόμος ενέχει μεγάλη δόση αυθαιρεσίας απ' τη μεριά της Πολιτείας, που μπορεί να νομοθετεί όπως αυτή νομίζει. Ενώ ο ουσιαστικός νόμος πρέπει να ανταποκρίνεται στην

ουσία των πραγμάτων που επιχειρεί να διευθετήσει, και συνεπώς να υπηρετεί την κοινωνία. Στην πραγματικότητα, τα αστικά καθεστώτα πολύ λίγη σημασία δίνουν στην ουσιαστική έννοια των νόμων, αλλά οπωσδήποτε την παίρνουν πάρα πολύ σοβαρά υπ' όψιν, τουλάχιστον εκεί που ο καπιταλισμός σέβεται τον εαυτό του γιατί πιστεύει στ' αλήθεια στην ισονομία.

Όμως, στην Ελλάδα, απ' την αρχή ακόμα της δημιουργίας του νεοελληνικού κράτους, η έμφαση δόθηκε στην τυπικότητα των νόμων. Αυτή είναι και η γνώμη του Ν. Ν. Σαρίπολου, που λέει πως ο νόμος είναι ο ιδιαίτερος τρόπος βουλήσεως της Πολιτείας. Όμως, αν αυτή η βούληση είναι λιγότερο ή περισσότερο αυθαίρετη; Αν ο νομοθέτης νομοθετεί ίσα ίσα για να υποχρεώσει την κοινωνία να κινηθεί προς την πλευρά που εκείνος ή οι πίσω από εκείνον θέλουν; Σε μια τέτοια περίπτωση, που είναι ο κανόνας εδώ στην Ελλάδα, η δικτατορία δεν έχει ανάγκη από συνταγματάρχες. Και είναι απορίας άξιο που οι απριλιανοί δεν αντιλήφθηκαν πως δεν είναι δυνατό να υπάρξει ούτε καν δικτατορία της προκοπής σ' έναν τόπο που έχει κατοχυρώσει συνταγματικά την αυταρχική εξουσία του «αποφασίζομεν (για τους νόμους) και διατάσσομεν» (την εφαρμογή τους).

Κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις, είναι αδύνατο να προκύψει ελληνικός καπιταλισμός της προκοπής, όμοιος μ' αυτόν των χωρών της Ευρώπης, που δε νομοθετούν αν ξέρουν πως ο νόμος δεν θα εφαρμοστεί εκ των πραγμάτων, αν δεν έχει δηλαδή πέρα απ' την τυπικότητα και μια ουσιαστικότητα.

Η ανάγκη του Συνταγματικού Δικαστηρίου προκύπτει απ' την τυπικότητα των νόμων. Όσο περισσότερο τυπικοί και συνεπώς όσο λιγότερο ουσιαστικοί είναι, τόσες περισσότερες αμφισβητήσεις δημιουργεί η συνταγματικότητά τους. Και, για να αποφασίζει ένα τέτοιο δικαστήριο για τη συνταγματικότητα ή μη ενός νόμου σημαίνει πως η συνταγματικότητά του δεν είναι προφανής κι ότι συνεπώς ο νομοθέτης δεν έσπασε και πολύ το κεφάλι του για να καταλάβει αν είναι ή δεν είναι συνταγματικός ο νόμος που έφκιαζε κατ' εντολήν όχι της κοινωνίας, αλλά ενός κόμματος ή μιας ομάδας ανθρώπων, που προσπαθούν να κατοχυρώσουν και νομικά τις ανομίες τους.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες είναι αδύνατο να μιλάμε στην Ελλάδα για κράτος δικαίου, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου», που είναι βιβλίο κοινωνιολογικό. Αφού η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει, λέει ο είρων Κακλαμάνης, δεν είναι ανάγκη να φροντίσουμε για την ύπαρξή της με σωστούς νόμους. Αφού η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει, όση ζημιά κι αν της κάνεις, όσο κι αν ρημάξεις το δημόσιο ταμείο, δεν πρόκειται να πεθάνει. Από δω και η αναισχυντία των λεγόμενων «εθνικοφρόνων». Αγαλούν την πατρίδα, ίσα ίσα για να μπορούν να τη ρημάζουν. Αν δεν υπήρχε πατρίδα, ποιον θα έκλεβαν; Τον «προαιώνιο εχθρό»; Κατάφερε ποτέ η Ελλάδα να κάνει έναν «παραγωγικό» πόλεμο, ώστε να κλέψει τον γείτονα; Αν κινδυνέψει όμως η Ελλά-

δα, θα σπεύσουμε να τη σώσουμε. Γιατί αν χαθεί, δε θάχουμε ποιον να κλέβουμε.

Στο πρώτο ελληνικό σύνταγμα του 1844 δεν υπάρχει κανένα απολύτως άρθρο που να αφορά τον Τύπο. Ο Τύπος είναι απολύτως ελεύθερος να γράφει ό,τι θέλει και να ασκεί κριτική στην εξουσία, συνεπώς και στο βασιλιά, όπως θέλει. Είναι απορίας άξιο που οι Βαυαροί, που κυμαντάρουν αυτή την εποχή τα πράγματα, είναι υπέρ της ελευθεροτυπίας.

Όμως, η αναθεώρηση του συντάγματος το 1864, «διορθώνει» τα πράγματα και προσθέτει άρθρα περιοριστικά της ελευθερίας του Τύπου. Τι συμβαίνει, λοιπόν; Γιατί το παλιότερο σύνταγμα εμφανίζεται πιο φιλελεύθερο απ' το νεώτερο, τη στιγμή μάλιστα που δεν άλλαξε τίποτα ως προς το θεσμό της βασιλείας; Μα, συνέβη η εμπειρία των είκοσι ετών που μεσολάβησαν. Όσο η εξουσία ήταν αυταρχική και απόλυτη, όσο ο βασιλιάς μόνος του ήταν η πηγή της νομιμότητας, οι κλέφτες δεν τολμούσαν να κλέβουν. Βέβαια, αργότερα θα «εξελληνιστούν» και οι βασιλιάδες, δηλαδή θα μάθουν κι αυτοί να κλέβουν ως Έλληνες. Και το τι κλοπή έρριξαν οι μετά τον Όθωνα, είναι το κάτι άλλο. Αλλά μέχρι την εμφάνιση του πρώτου ελληνικού συντάγματος, το αποφασίζω και διατάσσω του βασιλιά δεν έφηνε πολλά περιθώρια στους εγχώριους κλέφτες.

Οι Έλληνες, λοιπόν, ζήτησαν και πέτυχαν σύνταγμα για να μπορούν να κλέβουν αυτοί κι όχι οι ξένοι. Η κλοπή εθνικοποιήθηκε - και παραμένει εθνικοποιημένη. Αυτό ήταν το νόημα της απαίτησης των Ελλήνων για σύνταγμα, κι όλα τ' άλλα για το δημοκρατικό φρόνημα των Ελλήνων είναι για αφελείς. Τώρα, λοιπόν, που η λοβιτούρα κατοχυρώθηκε και συνταγματικά με την αναθεώρηση του 1864, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, ο Τύπος άρχισε να υπερασπίζεται όχι τα ταξικά συμφέροντα της αστικής τάξης στο σύνολό της, αλλά τα οικονομικά συμφέροντα προσώπων ή ομάδων, όπως και σήμερα. Κατάλαβε δηλαδή ο υπό διαμόρφωσιν ελληνικός καπιταλισμός πως τώρα ήταν η μεγάλη ευκαιρία για αρπαγή και ληστεία, τώρα που οι εξουσίες του βασιλιά δεν ήταν απόλυτες και που οι ξένοι δεν ήταν ασύδοτοι. Οι μεγάλες ελληνικές περιουσίες διαμορφώθηκαν τότε.

Όσο για τη συνταγματικότητα των νόμων, αυτή ήταν και παραμένει μια ασήμαντη λεπτομέρεια. Ποιος νοιάζεται, σ' αυτόν εδώ τον τόπο της γενικευμένης κλοπής, αν ένας νόμος είναι ή δεν είναι συνταγματικός; Μας βολεύει, δηλαδή υπηρετεί την αρπαχτική μας διάθεση; Έχει καλώς. Δε μας βολεύει; Τραβάμε μια αναθεώρηση του συντάγματος και στηρίζουμε πάνω του καινούργιους νόμους για καινούργιους κλέφτες. Και η «δημοκρατία» συνεχίζεται στον τόπο που τη γέννησε.

Το ελληνικό σύνταγμα, λέει ο Κακλαμάνης (συνεχίζουν να μην τον παίρνουν και τόσο στα σοβαρά, αυτόν τον έξοχο ερευνητή και στοχαστή, οι μπουρδολόγοι, γιατί τους χαλάει την πιάτσα) φκιάχτηκε εξαρχής

ως καταστατικός χάρτης της κλίμας, ερήμην της κοινωνίας, πρώτα σαν μέσο διεκπεραίωσης λησταρχικών προθέσεων και εν συνεχεία ως μέσον χειροδικίας. Τώρα που η Ελλάδα πνέει τα λούστια, λέει ο Κακλαμάνης, πρέπει επιτέλους να γίνουμε τίμιοι, μπας και καταφέρουμε να περιοώσουμε κάτι. Και η κατανόηση της πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας είναι αδύνατη, έξω απ' την κατανόηση του ρόλου που παίζουν τα ελληνικά συντάγματα.

15

Στο σύγχρονο ευρωπαϊκό δίκαιο, οι λέξεις «τιμή» και «υπόληψη» έχουν εξαφανιστεί σχεδόν εντελώς, γιατί δεν είναι νομικοί όροι και έχουν αντικατασταθεί απ' τον όρο «δικαίωμα στην εργασία», που το ελληνικό δίκαιο δεν τον έχει σε μεγάλη υπόληψη. Γνωρίζουν οι Ευρωπαίοι νομοθέτες πως δεν είναι δυνατό να υπάρξει τιμή και υπόληψη, όταν υποχρεώνεσαι να ελαττώσεις και να παρακαλείς τον ένα και τον άλλο να σου βρει δουλειά, κυρίως στο δημόσιο όπου σχεδόν κανείς δε δουλεύει.

Φυσικά, υπάρχουν άνεργοι παντού, όμως είναι άλλο να είσαι άνεργος για λόγους αντικειμενικούς και αξεπέραστους, και άλλο γιατί δεν έχεις φίλο βουλευτή. Εδώ, το δικαίωμα στην εργασία δεν είναι παρά ρουσφέτι, ελεημοσύνη και καπατσουσύνη. Δικαίωμα στην εργασία εδώ έχουν μόνο οι ατσίδες και τα παιδιά της πιάτσας. Οι αξιοπρεπείς θα δυσκολευτούν πολύ να βρουν δουλειά, γιατί δεν είναι η ικανότητα για προσφορά εργασίας αυτή που τελικά θα μετρήσει.

Αφού, λοιπόν, δεν υπάρχει η νομική έννοια «δικαίωμα στην εργασία», υποκαθίσταται απ' την τιμή και την υπόληψη, που θίγονται με απίθανη ευκολία – κι όλοι τρέχουν στα δικαστήρια να βρουν εκεί, κάτω απ' τα έδρανα των δικαστών, τη χαμένη τους τιμή και υπόληψη. Φυσικά, σπάνια θα καταφύγει κανείς στα δικαστήρια αν πράγματι του έθιξαν την τιμή και την υπόληψη χωρίς όμως και να τον βλάψουν οικονομικά. Συνεπώς, η δικαστική αποκατάσταση της τιμής και της υπόληψης, σχεδόν σ' όλες τις περιπτώσεις, υποκαθιστά το αίτημα του ενάγοντος για το δικαίωμα στην εργασία. Αφού δεν του αναγνωρίζεται ρητά, το καμουφλάρει με ηθικιστικούς όρους, μπας και πάρει καμιά αποζημίωση, ή έστω για να ζημιώσει τον εναγόμενο καθ' οιονδήποτε τρόπο, γιατί ξέρει πως ό,τι δουλειά κι αν κάνει, αποκλείεται νάναι εντελώς νόμιμη. Όλο και κάποιον θα λαδώνει, όλο κι από κάποιον θα λαδώνεται, όλο και θα υπάρχει κανένα «μέσο», όλο και κάτι έκανε ή θα κάνει γιαυτόν, αν τηρήσει την υπόσχεσή του ο βουλευτής της εκλογικής του περιφέρειας.

Μ' αυτά και μ' άλλα, τελικά κανείς δεν έχει συνείδηση της έννοιας «δικαίωμα στην δουλειά» κι έτσι μπερδεμένοι τρέχουμε στα δικαστήρια με την παραμιζή υποψία πως κάποιος είναι δυνατό να έχει βλάψει τα συμφέροντά μας με κάτι που απλώς είπε και έθιξε, έτσι, την τιμή και την υπόληψή μας, δηλαδή ό,τι έχει απομείνει απ' τη δυνατότητά μας να βρούμε δουλειά ως έντιμοι. Πρόκειται για έναν οικτρό φαύλο κύκλο

που, όπως λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, απορρέει απ' το γεγονός πως όλοι νοιώθουμε αβέβαιοι για τη νομιμότητα αυτού που κάνουμε για να ζήσουμε. Και φυσικά, κανείς δικαστής δεν θα ρωτήσει τον κλαπέντα που βρήκε αυτά που του έκλεψε ο κλέφτης. Θεωρεί αυτονόητο το γεγονός πως τα απόχτησε με τη δουλειά του.

Ναι αλλά, σε μια χώρα που δεν παράγει, που δεν εξάγει, πώς είναι δυνατό να μιλάμε για εισόδημα από δουλειά; Τι παράγουμε με τη δουλειά μας; Κι όσοι δουλεύουμε στις υπηρεσίες, από πού τελικά έρχονται τα λεφτά με τα οποία μας πληρώνουν; Φυσικά, όχι απ' την εθνική παραγωγή, αλλά από τα δάνεια, μ' ένα δαιδαλώδες ζικ ζακ του χρήματος, που δεν μας επιτρέπει να καταλάβουμε πως όλοι μας πληρωνόμαστε απ' τα δάνεια, δηλαδή απ' το κράτος, δηλαδή απ' τον δίσκο της εθνικής παιδείας.

16

Ευτυχώς που υπάρχει και η παραοικονομία σε τούτον τον τόπο. Ο Γεράσιμος Κακλαμάνης υποπτεύεται βάσιμα πως το κράτος όχι μόνο ανέχεται, αλλά και υποθάλλει την παραοικονομία. Έχουν συνείδηση οι κρατούντες πως, δεδομένης της ανυπαρξίας οικονομίας, αν δεν υπήρχε και η παραοικονομία όλα θα είχαν καταρρεύσει σ' αυτόν τον τόπο. Αυτοί που παράγουν, όσο κι ό,τι παράγουν, θα κάνουν ό,τι μπορούν για να το διακινήσουν και να το εμπορευτούν ερήμην της εφορίας. Γνωρίζουν πως, απ' αυτά που θα πάρει η εφορία ελάχιστα θα επιστραφούν στην κοινωνία με τη μορφή δημοσίων υπηρεσιών ή δημοσίων έργων. Και κανείς δεν είναι διατεθειμένος να πληρώνει στο κράτος για να τα τρων οι κρατούντες εις υγείαν του παραγωγού. Προτιμάει, λοιπόν, ο παραγωγός να τα πετάει στα σκυλάδικα, παρά να τα δίνει στην εφορία. Και κάνει πάρα πολύ καλά. Τουλάχιστον έτσι γίνεται κάποιος τζίρος, και η οικονομία κινείται κουτσά στραβά.

Βέβαια, το κράτος καταφεύγει στους μισθωτούς, που είναι αδύνατο να μετάσχουν στην παραοικονομία, αφού δεν είναι ελεύθεροι επαγγελματίες. Όμως, όσοι εκ των μισθωτών είναι δημόσιοι υπάλληλοι σχέσιν έχοντες με την οικονομική διαδικασία εν γένει, θα μπουν στο σκοτεινό κύκλωμα της παραοικονομίας ως δωροδοκούμενοι, ακριβώς για να επιτρέπουν στην παραοικονομία να υπάρχει σαν τέτοια.

Ωστόσο, αυτοί οι υπάλληλοι θα πάρουν και μισθό απ' τους δικούς μας φόρους. Κι έτσι εμφανίζεται το τρελλό και πολύ ελληνικό φαινόμενο μισθωτοί να συντηρούν μισθωτούς, κι άλλοι μισθωτοί να συντηρούν ελεύθερους επαγγελματίες, συντηρούμενοι απ' αυτούς, σ' έναν υπέροχο φαύλο κύκλο, εντός του οποίου όλα γίνονται τελικά με τα χρήματα των δανείων, αφού απ' τους ελεύθερους επαγγελματίες ελάχιστοι είναι οι παραγωγοί προϊόντων. Κι όπως ξέρουμε απ' την Πολιτική Οικονομία εθνικός πλούτος χωρίς προϊόντα εξαγόμενα είναι αδύνατο να υπάρξει. Οι υπηρεσίες μπορεί να κάνουν κάποιους πλούσιους αλλά κοινωνικό πλούτο δεν παράγουν γιατί μόνο τα εξαγόμενα προϊόντα παράγουν ε-

θνικό πλούτο, και μ' αυτόν συντηρούνται οι πάντες στα πολιτισμένα κράτη. Τα λιγιστά που παράγονται εδώ, παράγονται απ' τους παραοικονομούντες που αν τους χάσουμε κι αυτούς, χαθήκαμε.

Γιαυτό, λοιπόν, δεν είναι δυνατό να παταχτεί η παραοικονομία. Είναι εθνικά αναγκαία. Σκεφτείτε τι θα συνέβαινε αν κι αυτοί που σήμερα παραοικονομούν γίνονταν δημόσιοι υπάλληλοι. Δεν θα έμενε κανείς πια στην παραγωγή. Άλλωστε, όσο λιγότεροι είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι, τόσο λιγότερα τα κομμάτια της «πίττας» και συνεπώς τόσο μεγαλύτερη η μερίδα. Δεν μπορούν να διεκδικούν αύξηση οι δημόσιοι υπάλληλοι, αν γίνουν πάρα πάρα πολλοί, περισσότεροι απ' τους πάρα πάρα πολλούς που υπάρχουν σήμερα στην πάρα πάρα πολύ φορτωμένη με δάνεια χώρα μας.

Βέβαια, εδώ προκύπτει ένα ερώτημα: Γιατί οι απεργοί διεκδικούν συνεχώς αυξήσεις, τη στιγμή που ξέρουν πως τα δημόσια ταμεία είναι άδεια; Μα, διότι θέλουν να πάρουν μέρος στην κλοπή των δανείων και άλλον τρόπο, ευθέως κλεπτικό, δεν έχουν. Σου λεν λογικότητα: Εφοριακός δεν είμαι, τελωνειακός δεν είμαι, υπάλληλος του πολεοδομικού γραφείου δεν είμαι, πώς διάολο θα κλέψω; Οι εφοριακοί και οι τελωνειακοί απεργούν μόνο στις γενικές απεργίες. Όλοι οι άλλοι διεκδικούν το μοιράδι τους απ' τα δάνεια με κλαδικές απεργίες.

17

Η λέξη έθνος βρίσκεται στη βάση κάθε μορφής λωποδυσίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή του νεώτερου ελληνικού κράτους, της εποχής του καλαμποκιού συμπεριλαμβανομένης, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Πρόκειται για λέξη-φετίχ, λέξη-ταμπού, μια μαγική λέξη της οποίας το επιστημονικό περιεχόμενο, που θα μπορούσε να δώσει η επιστήμη της εθνολογίας, έπρεπε να ανακατωθεί με μύθους προκειμένου εμείς οι Νεοέλληνες ν' αποχτήσουμε μια κάποια στοιχειώδη εθνική συνείδηση. Στη θέση της συγκεκριμένης εννοίας έθνος βάζουμε το ιδεολόγημα «ελληνικό έθνος», πράγμα που ποτέ δε μας προφύλαξε απ' το να καταστρέφουμε την Ελλάδα, ακριβώς γιατί ξέρουμε πως η έννοια «ελληνικό έθνος» είναι ένα σύμβολο μάλλον, παρά μια έννοια με συγκεκριμένα εθνολογικά χαρακτηριστικά άλλα, πέρα αυτού της θρησκείας, που είναι αδύνατο να είναι αποκλειστικό ελληνικό εθνολογικό γνώρισμα, δεδομένου ότι η ορθοδοξία δεν είναι ούτε δημιουργήμα ούτε αποκλειστικότητα των Ελλήνων, και πέρα της γλώσσας.

Ντρεπόμαστε να πούμε πως τα νεοελληνικά είναι τα παραφθαρμένα ελληνικά που μιλούσαν οι βάρβαροι τον καιρό που η μεγάλη και σπουδαία ελληνική γλώσσα ήταν διεθνής. Άλλωστε, ελληνικά μέχρι πριν μερικούς αιώνες δε μιλούσαν μόνο οι Έλληνες, αλλά και άλλοι λαοί, ενώ οι Έλληνες της Καππαδοκίας δε μιλούσαν ελληνικά, μιλούσαν τουρκικά, χωρίς αυτό να σημαίνει πως ήταν λιγότερο Έλληνες. Ο πολιτισμός είναι ήθος, είναι ύφος, είναι στάση ζωής. Και το ελληνικό ήθος και ύφος χάθηκαν, διψιχώς για πάντα. Τον τέταρτο μετά Χριστόν αιώ-

να δεν υπήρχε ίχνος γνήσιου ελληνισμού πουθενά, κι όλα είχαν μεταρδευτεί από μύριες επιδράσεις.

Ας το καταλάβουμε επιτέλους: Τη νεοελληνική γλώσσα δεν την κληρονομήσαμε απ' τους προγόνους μας αλλά από τους χριστιανούς, που κι αυτοί την κληρονόμησαν απ' τους Αλεξανδρινούς. Και περισώθηκε χάρις στα Ευαγγέλια και τη μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης απ' τους Εβδομήκοντα, γιατί η παραφθαρμένη διεθνής ελληνική γλώσσα (των Ευαγγελίων) ήταν αυτή ακριβώς που χρειαζόταν για να διαδοθεί μια νέα θρησκεία, που ήθελε να είναι διεθνής.

Παρά ταύτα, επειδή μόνο εμείς μιλούμε πλέον μια παραλλαγή της σπουδαίας γλώσσας των αρχαίων Ελλήνων, οφείλουμε να εγκύψουμε με σεβασμό στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Είναι κωμικό σχεδόν όλοι οι μεγάλοι ελληνιστές να είναι Ευρωπαίοι κι εμείς εδώ να κοκκορευόμαστε για κάτι που κατ' ουσίαν αγνοούμε και που, οπωσδήποτε, δεν αποτελεί καθημερινό ήθος, για να δικαιούμαστε να το θεωρούμε δικό μας.

Ο πιο έγκυρος και ο πιο σημαντικός θεωρητικός του πολιτισμού, ο Χουιζίνγκα είναι κατηγορηματικός επ' αυτού: Δεν υπάρχει πολιτιστική ιδιαιτερότητα, αν δεν υπάρχει ιδιαιτερότητα στον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς. Και οι όποιες ιδιαιτερότητες ημών των Νεοελλήνων προέρχονται απ' την ορθοδοξία που, όπως είπαμε, αποκλείεται να είναι αποκλειστικά δικό μας εθνολογικό γνώρισμα. Αυτό άλλωστε το γνώριζαν και οι παλιότεροι λόγιοι που εφεύραν τον όρο ελληνοχριστιανισμός. Που, όμως, οι ξένοι επιστήμονες τον θεωρούν ανύπαρχτο. Κι όταν λεν «ελληνική ορθοδοξία» εννοούν το διεθνές χριστιανικό δόγμα που, από πολύ παλιά, είχε υιοθετήσει τη διεθνή ελληνική γλώσσα για να κάνει τη δουλειά του καλύτερα.

18

Αναρωτιέται κανείς, αν το ισχύον ελληνικό σύνταγμα το συνέταξαν άνθρωποι που ήξεραν κάτι περισσότερο εκτός από νομικά. Στο πρώτο κιάλας άρθρο, είναι καταφάνερα η αδυναμία του νομοθέτη να ξεχωρίσει τις έννοιες «λαός» και «έθνος». Η δεύτερη παράγραφος του πρώτου άρθρου λέει: θεμέλιον του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία. Και αμέσως παρακάτω, στην τρίτη παράγραφο, σημειώνεται: άπασαι αι εξουσίαι πηγάζουν εκ του λαού και υπάρχουν υπέρ αυτού και του έθνους.

Ψέμμα, κραυγάζει οργισμένος και με το δίκιο του ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Σε κανένα σύνταγμα του κόσμου οι εξουσίες δεν υπηρετούν διαζευκτικά το λαό και το έθνος. Διότι εκείνο «και του Έθνους» λειτουργεί σα διάζευξη: Οι εξουσίες που πηγάζουν απ' το λαό υπηρετούν αφενός το λαό και αφετέρου το έθνος! Δηλαδή, ο ελληνικός λαός δεν είναι το ελληνικό έθνος! Όντως δεν είναι, λέει ο συνταγματικός νομοθέτης. Γιατί αν ήταν, το σύνταγμα θα έλεγε: Οι εξουσίες πηγάζουν απ' το λαό και υπηρετούν το λαό (και όχι το έθνος, αφού το έθνος είναι ο λαός που το συναποτελεί).

Ωστόσο, ο νομοθέτης δε λέει ακριβώς ψέμματα. Εντέλει, ξέρει πολύ

καλά τι λέει. Χωρίζει τις έννοιες λαός και έθνος, γιατί ξέρει πως η έννοια έθνος είναι το ζητούμενο, όπως λέει σε άλλο σημείο του βιβλίου του ο Κακλαμάνης. Γνωρίζει ο νομοθέτης πως η εθνική συνείδηση του Νεοέλληνα είναι πέρα για πέρα ανεπαρκής, και προσπαθεί να την υποστηλώσει νομικίστικα. Τρόπον τινά, διατάσσει όλους τους κατοίκους της Ελλάδας να είναι Έλληνες, είτε είναι είτε δεν είναι.

Έτσι, Έλληνες κατά την εθνικότητα και όχι μόνο κατά την υπηκοότητα είναι και οι μουσουλμάνοι της Θράκης. Αφού δεν θεωρούμε σωστή την απαίτησή τους να είναι Τούρκοι κατά την εθνικότητα, και επειδή πρέπει οπωσδήποτε να έχουν κάποια εθνικότητα, δεν μπορεί παρά να είναι Έλληνες κατά την εθνικότητα και όχι μόνο κατά την υπηκοότητα. Κανονικά, θα έπρεπε να τους αναγνωρίζουμε και σαν Έλληνες κατά την εθνικότητα. Πιστεύω πως είναι Έλληνες και κατά την εθνικότητα, όπως και οι Έλληνες των παραλίων της Μικρασίας που άλλαξαν θρησκεία κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών προκειμένου να μην εκπατριστούν, όπως και οι Έλληνες της Καππαδοκίας που μιλούσαν τουρκικά, και εν τούτοις ανταλλάγησαν γιατί ήταν χριστιανοί. Η ανταλλαγή έγινε στη βάση του θρησκειώματος και όχι της εθνικότητας, και τα πράγματα μπερδεύτηκαν τόσο, που είναι αδύνατο πια να ξεμπερδευτούν. Βάσει του δόγματος «πας χριστιανός Έλληνας, και πας μουσουλμάνος Τούρκος» ο ελληνισμός συρρικνώθηκε τόσο, που τείνει προς την εξαφάνιση του.

Να, λοιπόν, γιατί οι εθνοκάπηλοι είναι υποχρεωμένοι να κάνουν τον συνταγματικό διαχωρισμό ανάμεσα στις έννοιες λαός και έθνος: Ελληνικός λαός είναι όλοι όσοι κατοικούν στην Ελλάδα και είναι Έλληνες υπήκοοι. Ελληνικό έθνος όμως δεν είναι όλοι όσοι κατοικούν στην Ελλάδα και είναι Έλληνες υπήκοοι, αν και στο ελληνικό έθνος ανήκουν και οι Έλληνες μόνιμοι κάτοικοι του εξωτερικού. Όμως, εκείνοι, εκτός απ' το κράτος που τους εμπεριέχει, ανήκουν και στο έθνος στο οποίο ανήκει το κράτος. Τραγέλαφος. Έχοντας υπ' όψιν του αυτές τις δυσκολίες, ο πανέντιμος «εθνικιστής» Ίων Δραγούμης θεωρούσε λάθος τη δημιουργία Νεοελληνικού κράτους. Προτιμούσε την ελληνική διασπορά, που αυτή όντως είναι έθνος.

19

Εφόσον το ελληνικό σύνταγμα λέει πως οι εξουσίες που πηγάζουν απ' το λαό υπάρχουν υπέρ του λαού και του έθνους, κάνοντας ένα πονηρό διαχωρισμό ανάμεσα στις έννοιες λαός και έθνος, τότε ο ελληνοεβραίος, ο ελληνοαρμένιος ο τουρκοέλληνας, ο Πομάκος Έλληνας, ο Σλάβος Έλληνας, που όλοι ψηφίζουν κατά τις εκλογές, έχουν τα μισά δικαιώματα ως πολίτες του ελληνικού κράτους, αφού τα δικαιώματα που πηγάζουν απ' το λαό υπάρχουν αφενός υπέρ του λαού, άρα και όλων των παραπάνω, και αφετέρου υπέρ του έθνους, άρα όχι και για τους παραπάνω, αφού οι παραπάνω δεν ανήκουν στο ελληνικό έθνος. (Ο ελληνοεβραίος, π.χ., είναι Έλληνας κατά την υπηκοότητα αλλά Εβραίος κατά την εθνικότητα).

Για να καταλάβετε την συνταγματικά κατοχυρωμένη πονηριά, που κάνει το ελληνικό κράτος να λειτουργεί ανισόρροπα, δεδομένου ότι ο κάθε βλαξ θα μπορούσε να αμφισβητήσει την «γνησιότητα» του εθνικού σου φρονήματος (εξού και η αναγκαιότητα, παλιότερα, για την έκδοση πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, που ήταν ταυτόσημα μ' αυτά των εθνικών φρονημάτων), προσέξτε την πανέξυπνη παρατήρηση που κάνει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στη σελίδα 167 του βιβλίου του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου»: Αν αντιμετωπίσουμε τους ελληνοκύπριους όχι ως υποταγμένους σε κάποιο άλλο έθνος αλλά ως Έλληνες που ζουν σε δικό τους ελληνικό κράτος, που ουδεμία σχέση έχει με το κράτος της μητροπολιτικής Ελλάδας, και τους τουρκοκύπριους που ζούσαν (ή που πρόκειται να ζήσουν) στο ίδιο κράτος με τους ελληνοκύπριους, ως Τούρκους κατά την εθνικότητα, που ζουν στο ίδιο κράτος με Έλληνες κατά την εθνικότητα, τότε με την κατά γράμμα μεταφορά της παραγράφου 3 του άρθρου 1 του ελληνικού συντάγματος στο κυπριακό σύνταγμα, θα καθίστατο αδύνατη η συνύπαρξη δύο εθνοτήτων, που συναποτελούν έναν λαό, τον κυπριακό (η έννοια λαός είναι νομική, όχι πολιτιστική, όπως η έννοια έθνος). Κατ' ανάγκην, λοιπόν, το κυπριακό σύνταγμα πρέπει να λέει πως οι εξουσίες πηγάζουν απ' το λαό και υπάρχουν υπέρ του λαού (και όχι υπέρ του λαού και του έθνους, όπως λέει το ελληνικό σύνταγμα).

Όμως, στην Κύπρο τα πράγματα είναι σαφή: Υπάρχουν όντως Έλληνες κατά την εθνικότητα και Τούρκοι κατά την εθνικότητα. Οι δυο εθνοότητες μαζί, ονομάζονται Κύπριοι, και χωρίζονται σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Κανείς δε θα μπορούσε να αμφισβητήσει ότι πρόκειται για δύο σαφώς διακεκριμένες εθνοότητες, που η μία ανήκει στο έθνος των Ελλήνων και η άλλη στο έθνος των Τούρκων. Επειδή, λοιπόν, τα πράγματα εκεί είναι σαφή, δεν υπάρχει λόγος να μπουρδουκλώνονται με νομικίστικα κόλπα, όπως σε μας εδώ. Που αν και σε μας ήταν σαφή, δεν θα υπήρχε λόγος το ελληνικό σύνταγμα να κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στον ελληνικό λαό και το ελληνικό έθνος, και να λέει πως οι εξουσίες που πηγάζουν απ' το λαό, δηλαδή απ' όλους τους κατοίκους της Ελλάδας, υπάρχουν αφενός υπέρ του λαού, δηλαδή όλων των κατοίκων της Ελλάδας και αφετέρου υπέρ του έθνους (εννοείται του ελληνικού έθνους), δηλαδή υπέρ μέρους μόνο των κατοίκων της Ελλάδας, αυτών που είναι Έλληνες και κατά την υπηκοότητα και κατά την εθνικότητα.

Μ' άλλα λόγια, το ελληνικό σύνταγμα ομολογεί εμμέσως πλην σαφώς πως στην Ελλάδα μεταξύ άλλων κατοικούν και Έλληνες, που πρέπει να είναι προνομιούχοι.

20

Τουλάχιστον οι μισοί Έλληνες πιστεύουν πως έχουν κάποια αποστολή να εκτελέσουν στην παγκόσμια ιστορία. Τα πάντα καταρρέουν σ' αυτόν τον έρμιο τόπο, και μεις συνεχίζουμε να πιστεύουμε στην ιστορική

αποστολή μιας καθημαγμένης και χρεωκοπημένης Ελλάδας, που από τότε που υπάρχει ως κράτος συντηρείται με δάνεια. Πιστεύουμε προφανώς πως οι ξένοι μας δανείζουν για να εκτελέσουμε την αποστολή μας, περί της οποίας πρώτος ομιλήσε ο Μακρυγιάννης, και τον κάναμε μπαντιέρα γιατί πολύ μας βόλευε. Περί αποστολής μίλησε ακόμα και ο Μητσotάκης, παρατηρεί ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Υποσχέθηκε πως, περίπου θα... αναστήσει τον Αρχιμήδη και θα μας κάνει... πυρηνική δύναμη!

Τίποτα το καινούργιο δεν υπάρχει στη συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, απ' όπου αντλούμε τον μεσσιανισμό μας, λέει ο Κακλαμάνης. Τα ίδια πράγματα, οι ίδιες επιδιώξεις, οι αμεταλλάκτως επαναλαμβανόμενες «ιδεολογικές βάσεις» και τα επακολουθούντα βραχυκυκλώματα, συνιστούν την ουσία της ελληνικής πολιτικής ιστορίας. Η «αυταρχικότητα» του Καποδίστρια που αποτέλεσε το φτηνό ιστορικό άλλοθι για τη δικαιολόγηση της δολοφονίας αυτού του σπουδαίου Έλληνα, οι «αυθαιρεσίες» για τις οποίες κατηγορούνται όλοι συλλήβδην οι βασιλείς, η συνεχής πολιτική κακοδαιμονία, τα αδιάκοπα πραξικοπήματα η πληθώρα των «νέων συνταγμάτων» μετά από κάθε πραξικόπημα, και το διαρκές εξωτερικό χρέος καθ' όλη τη διάρκεια της νεοελληνικής ιστορίας, είναι ακριβώς η απόδειξη της αδυναμίας υπέρθεως της Ελλάδας ως κράτους, λέει ο επανήσιος Κακλαμάνης, οπαδός του μεγάλου Σπυρίδωνα Ζαμπέλιου, που όλα τα είπε έγκαιρα, αλλά ποιος τον άκουγε τότε.

Μα, επιτέλους, θα καταλάβουμε πως η νέα Ελλάδα δημιουργήθηκε σαν κράτος μόνο γιατί το ήθελαν οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής εκείνης; Θα παραδεχτούμε κάποτε πως παρά τον πραγματικά ηρωικό μας αγώνα είχαμε ηττηθεί απ' τους συντριπτικά υπέρτερους Τούρκους, και τελικά σωθήκαμε μόνο χάρη στην επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων της εποχής, που αναδιαμόρφωσαν τον χάρτη της Ευρώπης μετά την πτώση του Μεγάλου Ναπολέοντα; Το ότι το σημερινό κράτος είναι ελληνικό και όχι αρβανίτικο ή ελληνοαρβανίτικο, όπως ήθελε ο άλλος μεγάλος Έλληνας, ο Κολοκοτρώνης, οφείλεται αποκλειστικά στη βούληση των μεγάλων δυνάμεων. Γιατί τούτος ο τόπος δεν έχει εθνολογική ομοιογένεια, παρά την ελληνική πλειοψηφία, κι αυτό ο Κολοκοτρώνης το ήξερε καλά. Και υπέστη τα πάνδεινα απ' αυτούς που προσπαθούσαν ντε και καλά να δημιουργήσουν ένα ενιαίο κράτος, στη βάση ενός ενιαίου ελληνικού έθνους, γιατί έτσι βόλευε τους ξένους, που δεν ήθελαν να μπλέκουν με πολλούς. Αυτή ήταν η αποστολή των Βαναρών: Να δημιουργήσουν ελληνικό εθνικό κράτος.

Ακόμα και για την εθνικότητα του νεοελληνικού κράτους δεν αποφασίσαμε εμείς, οι κάτοικοι αυτού του τόπου ασχέτως εθνικότητας, αλλά οι ξένοι. Γίναμε ένα κράτος ανισόρροπο και κακομοιριασμένο, που στηρίζεται στους μύθους που κατασκεύασαν κάποιιοι και όχι στην πραγματική ιστορία. Κάθε φορά που θα μας προτείνουν έναν μύθο, τρέχουμε και σκοτωνόμαστε. Κάθε φορά που καλούμαστε να φροντίσουμε για το κράτος μας, το λεηλατούμε αναίσχυντα. Δεν το νοιώθουμε δικό μας.

Υπάρχει μια προφανής αδυναμία, εδώ σε μας, να κατανοήσουμε και να ορίσουμε την έννοια έθνος και να την αντιδιαστέλλουμε απ' την έννοια λαός. Η έννοια έθνος πρωτοεμφανίζεται στην Παλαιά Διαθήκη, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Η λέξη εκεί χρησιμοποιείται στον πληθυντικό (έθνη) προκειμένου να οριστεί αρνητικά η έννοια εβραϊκό έθνος: Εβραϊκό έθνος είναι ό,τι απομένει όταν αφαιρέσεις όλα τα άλλα έθνη, είναι ο λαός που έχει (προσοχή: όχι που είχε) κάτι που δεν το έχει κανένας άλλος λαός.

Η έννοια λαός, λέει ο Κακλαμάνης, είναι εξ ορισμού αόριστη και παίρνει το εκάστοτε περιεχόμενό της απ' τη συγκεκριμένη χρήση της. Έτσι, στη μαρξιστική φιλολογία λαός είναι άλλοτε το σύνολο των βιομηχανικών εργατών, άλλοτε το σύνολο των αγροτών, άλλοτε το σύνολο των υπαλλήλων και άλλοτε το σύνολο των κατοίκων μιας χώρας. Στη Γαλλική Επανάσταση, οι ευγενείς δεν ήταν λαός, και στον Λένιν η μπουρξουαζία δεν είναι λαός. Για μια Βουλή, τώρα, λαός είναι το σύνολο των ψηφοφόρων, αλλά όχι μόνο.

Στο Συνταγματικό Δίκαιο γίνεται λόγος για ευρεία και στενή έννοια της λέξης λαός. (Βλέπε και Κ. Γεωργοπούλου «Στοιχεία συνταγματικού δικαίου»). Με τη στενή έννοια, λαός είναι το σύνολο των πολιτών μιας χώρας. Όμως, δεν είναι εύκολο να οριστεί τι είναι λαός με την ευρεία έννοια. Για να οριστεί η ευρεία έννοια της λέξης λαός, η νομική επιστήμη δεν αρκεί και πρέπει να προστρέξουμε στην επικουρία της κοινωνιολογίας, της ιστορίας, της λογοτεχνίας, της θρησκειολογίας κλπ. Μ' άλλα λόγια, στην ευρεία έννοια λαός υπεισέρχεται κατ' ανάγκη και μια άλλη έννοια, αυτή του έθνους, που όμως και αυτή ορίζεται πάντα συγκεκριμένα και επιστημονικά και όχι αόριστα και γενικά, ως ιδεολόγημα, όπως πάντα γίνεται σε μας εδώ.

Το έθνος, είναι η έννοια της πολιτισμικής πραγμάτωσης στην ιστορία, δηλαδή είναι έννοια καθαρά πολιτιστική. Έθνος είναι το «αντικειμενικό πνεύμα» του Χέγκελ, η αξιολόγηση και κατανόηση του οποίου γίνεται πάντα στο παρόν. Όπως και να δει κανείς το πράγμα, είτε με τις πρώτες ατελείς απόψεις του Ισοκράτη είτε απ' τη μεριά της Παλαιάς Διαθήκης είτε απ' τη σκοπιά του μέγιστου των διαλεκτικών Χέγκελ, η έννοια έθνος αναφέρεται πάντα στο παρόν. Το παρελθόν δεν είναι η ιστορία ενός έθνους, είναι «η ιστορία ενός λαού». Εδώ τα μπέρδευσε ακόμα και ο μεγάλος Κων. Παπαρηγόπουλος, που όπως και πάρα πολλοί άλλοι δεν είχε σαφή αντίληψη των εννοιών λαός και έθνος, και χρησιμοποιούσε τους δύο όρους αδιακρίτως.

Στα πρώτα ελληνικά συντάγματα, η λέξη έθνος χρησιμοποιείται όχι σα συνέπεια κάποιων επιστημονικών και φιλοσοφικών επεξεργασιών, σαν αυτές που αναφέραμε, αλλά σαν απαίτηση: Έπρεπε να υπάρξει ελληνικό έθνος, κι αυτό έπρεπε να προκύψει στη βάση της ελληνικής ιστορίας, που δεν είναι η ιστορία του ελληνικού έθνους (το ξαναλέμε, η έννοια έθνος επιστημονικά νοείται μόνο στο παρόν) αλλά η ιστορία των

λαών που από αρχαιοτάτων χρόνων ζούσαν στον τόπο που ονομάζεται Ελλάδα. Υπάρχει πλήρης ασάφεια στην έννοια «ελληνικό έθνος» στα ελληνικά συντάγματα διότι το ζητούμενο εξελήφθη ως υπάρχον. Απομένει, λοιπόν, να δώσουμε ένα σαφή περιεχόμενο στην έννοια «ελληνικό έθνος», προκειμένου να αποχτήσουμε εθνική συνείδηση.

22

Η λέξη έθνος προέρχεται απ' την αρχαιότερη λέξη έθος (συνήθεια). Στο ίδιο έθνος ανήκουν αυτοί που έχουν τις ίδιες συνήθειες, τα ίδια ήθη και έθιμα, όπως ονομάζουμε τις συλλογικές συνήθειες. Εμείς οι Έλληνες, έχουμε σαφέστατα τα δικά μας ήθη και έθιμα. Όμως, είναι ελληνικά ή χριστιανικά; Είναι ελληνοχριστιανικά, λεν οι πονηροί, εν πλήρει επιγνώσει της απάτης. Διότι ξέρουν πως τα χριστιανικά και τα (αρχαία) ελληνικά ήθη αποκλείονται αμοιβαία. Με εξαίρεση κάποια πολιτιστικά δεδομένα, που από πάρα πολλούς αιώνες τώρα είναι κοινό κτήμα ολόκληρης της πολιτισμένης ανθρωπότητας, δεν επιβιώνει τίποτα απολύτως απ' τα αρχαία ελληνικά ήθη. Πρόχειρο παράδειγμα: Η παιδερρασία, που στην αρχαία Ελλάδα ήταν κοινός τόπος, διώκεται ανηλεώς απ' τη χριστιανική ηθική. Και ο εταιρισμός (η διανοουμενίστικη πορνεία υψηλού κοινωνικού και πνευματικού επιπέδου) υπάρχει ως έθιμο μόνο στην Ιαπωνία (Γκέισες). Και, βέβαια, δεν επιβιώνει τίποτα απ' τα θρησκευτικά ήθη και έθιμα των αρχαίων Ελλήνων. Το μαντείο των Δελφών είναι βουβό από πολλούς αιώνες τώρα, και τη θέση της Πυθείας πήραν... οι αστρολόγοι, που τίποτα δεν αποκλείει, εκτός από μάντεις να είναι και καλοί χριστιανοί! Το εθιμικό και πολιτιστικό κομφούζιο στη σημερινή Ελλάδα είναι πλήρες, και δε δικαιούμαστε πλέον να μιλούμε ούτε καν για χριστιανικό πολιτισμό, πόσω μάλλον για ελληνοχριστιανικό και πόσω μάλιστα για ελληνικό.

Παρά ταύτα, τα συντάγματά μας κάνουν τόσες πολλές και τόσο συχνές αναφορές στην έννοια «ελληνικό έθνος», που ο συνταγματολόγος Ράικος απορεί. Και προτείνει λιγότερες αναφορές στις έννοιες λαός και έθνος, τουλάχιστον στα μεταχουντικά συντάγματα. Όμως, ο Κ. Τσάτσος τον αντικρούει αποτελεσματικά. Ξέρει καλά τι κάνει ο Κ. Τσάτσος, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Αν τα ελληνικά συντάγματα δε στηριχτούν στην ασαφή έννοια έθνος, πού θα στηριχτούν; Συνελώς, οι συζητήσεις περί λαού και έθνους, εδώ σε μας, δεν είναι καθόλου άσκοπες, όπως λέει ο Ράικος. Είναι σκοπιμότητες, όπως λέει ο Τσάτσος. Μπορεί η έννοια έθνος εδώ σε μας να είναι πέρα για πέρα ασαφής και εντελώς αδιερεύνητη από επιστημονικής απόψεως, όμως είναι η μόνη, που με τη μορφή ιδεολογήματος παντελώς άσχετου προς την επιστήμη της εθνομολογίας, θα μπορούσε να μας συνέξει τεχνητά. Γιατί περί ουσιαστικής εθνικής συνοχής, ούτε λόγος να γίνεται σε ένα κράτος που υπάρχει ίσα ίσα για να μπορούμε να το κλέβουμε, και που αν εξαφανιστεί δεν θα έχουμε από πού να κλέβουμε, γιαυτό και το υπερασπιζόμαστε με τόσο πάθος όταν κινδυνεύει.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως το έγκυρο γαλλικό εγκυκλοπαιδικό λεξικό Λαρούς κάποτε έδινε έναν τέλειο ορισμό του Έλληνα, που άλλαξε ύστερα από επίμονες προσπάθειες ετών της ελληνικής διπλωματίας: Ο Έλληνας είναι ο καθαρότερος τύπος του κλέφτη και του απατεώνα, έλεγε το Λαρούς, που ήξερε καλά τι έλεγε.

23

Ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, που μόνο σαν φιλοβασιλικός δε θα μπορούσε να κατηγορηθεί, είναι κατηγορηματικός στη σελίδα 183 του βιβλίου του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου», ένα απ' τα σπανιότατα κείμενα σε γλώσσα ελληνική που τολμάει να πει ολόκληρη την αλήθεια για τις ιστορικές καταβολές της σημερινής μας μιζέριας και τη χρεωκοπία μας ως κράτους: Είναι μέγα ψέμμα ότι το πρώτο Σύνταγμα το θέλησε κάποιος «λαός» εκ λόγων «δημοκρατίας». Κάθε άλλο παρά τη δημοκρατία είχαν στο νου τους ο Μακρυγιάννης και η παρέα του, όταν ζητούσαν απ' τον δημοφιλέστατο Όθωνα, Σύνταγμα το 1843. Όπως βεβαιώνει ο Ν. Ι. Σαρίπολος, ο κόσμος δεν ήταν εντελώς εξαθλιωμένος τότε στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τα άλλα κράτη της Ευρώπης, όπου γίνεται χαμός την εποχή που εμφανίζεται ο Μαρξ, που θ' αργήσει πολύ να φτάσει και κατά δω. Δεν ήταν πλούσιοι οι Έλληνες και τότε, αλλά τα κουτσοβόλευαν με κανένα χωραφάκι και κανένα επιδοματάκι, λόγω συμμετοχής στην Ελληνική Επανάσταση - συμμετοχή που όλοι έσπευσαν να την εξαργυρώσουν δεόντως στα δημόσια ταμεία, όπως πάντα σε τούτο τον τόπο, όπου η εθνικοφροσύνη εξαφανίζεται αυτομάτως, όταν δεν υπάρχει αντάλλαγμα.

Λίγο πριν απ' την «επανάσταση» του 1843, ο Όθων είχε ιδρύσει με δάνεια την Εθνική Τράπεζα που ήταν το καμάρι του. Προσέξτε τι γράφει η εφημερίδα «Ζέφυρος» στις 12/11/1841 σχετικά με την υπό ίδρυση Τράπεζα, με μια ειρωνεία που σπάει κόκκαλα και που λέει τα πάντα για την «επανάσταση» του Μακρυγιάννη: «Καθώς ο ακανθόχοιρος ταράττεται εις κάθε κτύπον, τοιουτοτρόπως και οι έντιμοι και ευσυνείδητοι τοκογλύφοι μαίνονται οσάκις ακούουν ότι συσταίνεται χρηματική Τράπεζα. Την φοράν αυτήν, ο Θεός να φυλάξη τους τοκογλύφους από την αποπληξίαν και προ πάντων από την αυτοχειρίαν. Λέγουν ότι είδον ένα νέγρον να βασιτά σχοινί σαπουνισμένον. Η οσονούπω σύστασις της Τραπεζής αποτελεί την φήμην αυτήν αληθινήν».

Δεν υπήρχε άλλος τρόπος να κάνεις «δουλειές» τότε στην Ελλάδα, αν δεν σε «συνέδραμαν» οι λήστραχοι παρατραπεζίτες, σε μια εποχή που δεν υπήρχαν Τράπεζες. Κάτι πλούσιοι, σαν τον Μακρυγιάννη, τον πλουσιότερο γηγενή Έλληνα της εποχής, καταλήστευαν τους πάντες. Καταλαβαίνετε τώρα γιατί λύσσαξε ο «δημοκράτης» Μακρυγιάννης και ζητούσε σώνει και καλά σύνταγμα, σε μια εποχή που άλλες χώρες της Ευρώπης ούτε ακουστά το είχαν; Με το Σύνταγμα θα βολεύονταν οι απατεώνες και ο «κίνδυνος» για τους παρατραπεζίτες απ' την οθωνική Τράπεζα θα περιοριζόταν.

Δεν είναι καθόλου, μα καθόλου τυχαίο που πριν απ' την εμφάνιση της Τράπεζας κανείς δε διανοήθηκε να ζητήσει Σύνταγμα. Παρά ταύτα, μέχρι τις μέρες μας, την «επανάσταση» του 1843 συνεχίζουν να μας την εμφανίζουν οι λωποδύτες σα συνέπεια του δημοκρατικού φρονήματος των Ελλήνων, που ούτε σήμερα κατάφεραν να γίνουν στ' αλήθεια δημοκράτες, ενώ τον αρχιλωποδύτη και αρχαιοκάπηλο Μακρυγιάννη μας τον πλασσάρουν μονίμως σαν εθνικό ήρωα. Κι ύστερα απορούμε για τα χάλια μας, σ' έναν τόπο που η απάτη είναι εγγεγραμμένη στην ιστορία μας.

Είναι αυτή την εποχή που ο έντιμος πολιτικός Ν. Ι. Σαρίπολος, πατέρας του μεγάλου συνταγματολόγου, αναφωνεί οργισμένος στη Βουλή: «Θέλετε να μην πληρώνετε φόρους, αλλά να παίρνετε μισθόν!».

24

Η Τράπεζα που ίδρυσε ο μεγάλος Καποδίστριας, εξαφανίστηκε αμέσως μετά τη δολοφονία του, που ίσως δεν είναι άσχετη με την ίδρυσή της, που έβαζε φρένο στην οργιώδη τοκογλυφία. Η Εθνική Τράπεζα που δημιούργησε ο Όθων βοηθώντας αποτελεσματικά τον Γεώργιο Σταύρου, θα προκαλούσε προβλήματα στους εγχώριους λωποδύτες, κι αυτό το ήξεραν καλά οι προστάτιδες δυνάμεις, που είχαν κεφάλαια σ' αυτή την Τράπεζα και γιαυτό φρόντισαν να βάλουν εκεί ως τοποτηρητή έναν Ενετό την καταγωγή, τον Μάρκο Ρενιέρη, που πολιτογραφήθηκε Έλληνας για να κάνει καλύτερα τη δουλειά του.

Όταν οι τρεις προστάτιδες δυνάμεις διάβασαν το «διάγγελμα του έθνους» του Βούλγαρη, με το οποίο εκθρονιζόταν ο Όθων το 1863, κατάλαβαν αμέσως ότι επίκειτο επίθεση κατά της Εθνικής Τράπεζας, που λειτουργούσε και σαν εκδοτική, γιατί η Τράπεζα της Ελλάδος δεν υπήρχε ακόμα. Πράγματι, κατά έναν «μυστήριο» τρόπο, λέει ο είρων λευκαδίτης Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου», όλες οι πολυαίμακτες συγκρούσεις τον Ιούνιο του 1863, κατά την «επανάσταση» που ανέτρεψε τον Όθωνα, έγιναν γύρω απ' την Εθνική Τράπεζα. Σα να μην υπήρχαν άλλες πλατείες και άλλα μέρη στην Αθήνα κατάλληλα για οδομαχίες με τους χωροφύλακες του Όθωνα, που σε λίγο θα δώσει τη θέση του στον πονηρότερο Γλύξμπουργκ, που θα κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει τους εγχώριους απατεώνες. Οι «επαναστάτες» είχαν ρημάξει όλα τα γύρω μαγαζιά και στο τέλος μπήκαν στα περίξ ξενοδοχεία και λήστευαν απροσημάτιστα. Κι αν η Εθνική Τράπεζα, που ήταν ο κύριος στόχος των «επαναστατών», σώθηκε τελικά, αυτό οφείλεται στο γεγονός πως ο ιδρυτής της Γεώργιος Σταύρου έκανε διάβημα προς τους πρεσβευτές των τριών μεγάλων δυνάμεων, οι οποίοι έβγαλαν ναυτικά αγγίματα για να την προστατέψουν. Όχι προσκαίρως, αλλά επί πολλούς μήνες φρουρούσαν το κατάστημα της Εθνικής Τράπεζας, γράφει ο Ι. Βαλαωρίτης στον Α τόμο της Ιστορίας της Εθνικής Τράπεζας. Το γεγονός, λοιπόν, ότι κατάφερε ο Όθων να σώσει την Τράπεζα επί είκοσι χρόνια, είναι μάλλον θαύμα, λέει ο Κακλαμάνης.

Ένα χρόνο μετά την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας αποχτούμε Σύνταγμα σπέσιαλ για κλέφτες Τραπεζών και κλέφτες άλλων ειδικοτήτων. Και αμέσως μετά την εκθρόνιση του Όθωνα, ο «λαός» πανηγυρίζει πολιορκώντας την Τράπεζα.

Κάποιοι μαρξίζοντες ηλίθιοι ερμήνευσαν το γεγονός της πολιορκίας της Τράπεζας σαν επίγνωση απ' τη μεριά των «επαναστατών» του ρόλου των Τραπεζών στην ανάπτυξη του καπιταλισμού! Τους ληστές τους βάφτισαν προλετάριους επαναστάτες, και μάλιστα με επίγνωση του ιστορικού τους ρόλου! Αυτά λέμε εμείς οι αριστεροί και μπερδεύουμε ακόμα περισσότερο τα ήδη μπερδεμένα απ' τη μεριά των αστών, των επιγόνων εκείνων των παλιών ληστών, που μάχονταν γύρω απ' την Εθνική Τράπεζα, με πρόθεση όχι, βέβαια, να την εθνικοποιήσουν, αλλά να τη ληστέψουν νέτα σκέτα.

25

Προσέξτε να δείτε πώς «τεκμηριώνει» ο φρικαλέος Βούλγαρης την αξίωση των Ελλήνων να φύγει ο Όθων, χωρίς να λείπει τίποτα για την εντιμότητα του Όθωνα και την απαίτησή του να ηγείται κράτους ευνομούμενου μεν, υποταγμένου δε στις προστάτιδες δυνάμεις, που δεν θα είχαν κανέναν λόγο να μας παρέχουν την προστασία τους χωρίς όφελος. Όμως, αφού η Ελλάδα δεν είχε φράγκο και ζούσε απ' τα δάνεια, όπως και σήμερα άλλωστε, κατά ποία λογική αξίωνε και αξιώνει και σήμερα να έχει τον κύριο λόγο στη διαχείριση ενός χρήματος που είναι ξένο, και που ποτέ δεν επενδύθηκε παραγωγικά, ώστε να αποκτήσουμε δικό μας πλούτο;

Ο μέγας εθνοκάπηλος Βούλγαρης παραληρεί στο περίφημο διάγγελμα του διά του οποίου εκδιώκεται ο Όθων, όχι βέβαια για το χατήρι της δημοκρατίας, αλλά για να μας κουβαλήσουν έναν άλλο βασιλιά, πρόθυμο να συνεργαστεί με τους εγχώριους λωποδύτες. Ο Όθων παραήταν ρομαντικός. Και φιλέλλη. Εν πάση περιπτώσει, περισσότερο φιλέλλη απ' τον Βούλγαρη, που γαβγίζει ως γνήσιος «εθνικόφρων»: «Συμπολίται! Σύστημα πολιτικής, ταπεινών την εθνικήν αξίαν, επάγον δε την κατάπτωση των ηθών, σύστημα κυβερνήσεως αθετήσαν το προς τους νόμους της επικρατείας και τας συνειδήσεις των πολιτών σέβας, είπετο να διεγείρη καθ' εαυτού τας πεποιθήσεις του ελληνικού έθνους».

Νάτο πάλι στη μέση το «έθνος», λέει ο Κακλαμάνης. Σκέτο μελό είναι η πολιτική ιστορία της νεώτερης Ελλάδας, όπου κάθε μορφής λωποδυσία γίνεται στο όνομα του έθνους. Η λέξη έθνος εδώ σε μας είναι το αντικείμενο για το ξεκλείδωμα του δημόσιου ταμείου, ώστε η κλοπή να είναι διαρκώς... εθνικοποιημένη. Η εθνικοποίηση της κλοπής, άλλωστε, είναι η μόνη δυνατή σε τούτη τη χώρα των μεγάλων απατεώνων, τύπου Βούλγαρη και τύπου Μακρυγιάννη. Ο οποίος ως βουλευτής στη Βουλή το 1844 ζητάει «να ψηφισθή νόμος, ώστε πάντες να περιορισθώμεν εις τα ρούχα της Πατρίδος μας και όχι ξένων επικρατειών». Το ξεφτέρει,

εννοεί τη φουστανέλλα που, ως γνωστόν, είναι η αλβανική εθνική φορεσιά.

Αλλά τους πάντες υπερέβαλε σε εθνικοφροσύνη ο περιβόητος λόγιος Κων. Σιμωνίδης, που ανέλαβε να εκδώσει τα άγνωστα βυζαντινά κείμενα, που τα παραγέμισε με δικά του κεφάλαια, τα οποία πλάσσαρε ως γνησίως βυζαντινά, χωρίς να παραλείψει να γράψει και φανταστικές βιογραφίες βυζαντινών Ελλήνων, που έζησαν μόνο στη φαντασία του. Ο Σιμωνίδης δεν είναι, βέβαια, ο μόνος λόγιος απατεών σ' έναν τόπο όπου δε μπαίνεις με τίποτα στην Ακαδημία των Αθανάτων αν δεν αποδείξεις πως είσαι απατεών, που φροντίζει για το καλό του έθνους! Αν φρόντιζαν λιγότερο για το καλό του έθνους όλοι αυτοί οι απατεώνες, ο υπέροχος τόπος μας θα ήταν καλύτερος. Άντε, όμως, να τολμήσεις να πεις την αλήθεια και να ζητήσεις μετά δουλειά στο δημόσιο.

26

Υπάρχει άλλο κράτος στην ΕΟΚ, στο οποίο να λειτουργεί και Σύμβαση και Κοινοβούλιο, και ωστόσο η εθνική του συνοχή να μην εξαρτάται ούτε απ' το Σύνταγμα ούτε απ' το Κοινοβούλιο, αλλά από την Εκκλησία, ρωτάει σαρκαστικά ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Όταν ο Παπανδρέου επιχείρησε να βάλει χέρι στην Εκκλησία, δεν ξεσηκώθηκαν μόνο οι άνθρωποι της Εκκλησίας, αλλά και οι ολικά άσχετοι με την ορθοδοξία ξένοι αντιδραστικοί, πράγμα που πέρασε απαρατήρητο. Έγραφαν οι ξένοι αναλυτές τότε, πως ο Παπανδρέου πάει να καταργήσει την σπονδυλική στήλη του ελληνικού κράτους, την Εκκλησία. Ωστόσο, δεν πήγαινε να καταργήσει την Εκκλησία, αλλά να την ξεκολλήσει απ' το κράτος.

Το πόσο βαθειά είναι χωμένη η Εκκλησία μέσα στην ελληνική κοινωνία φάνηκε όχι μόνο απ' την πλήρη υπαναχώρηση του Παπανδρέου στο επικίνδυνο πρόβλημα της εκκλησιαστικής παρουσίας, αλλά και απ' τη σχεδόν ολική αποτυχία του θεσμού του πολιτικού γάμου. Ακόμα και ο εισηγητής του πολιτικού γάμου, ο Παπανδρέου, παντρεύτηκε με θρησκευτικό γάμο, ακόμα και οι άθεοι, υποτίθεται, κομμουνιστές, προτιμούν τον θρησκευτικό γάμο. Και, βέβαια, όλοι βαφτίζουν τα παιδιά τους, παρόλο που η βάπτισή από χρόνια τώρα δεν είναι υποχρεωτική, πράγμα που ελάχιστοι φαίνεται να γνωρίζουν. Τόσο αυτονόητο γεγονός για την πνευματική προκοπή του νηπίου θεωρούν οι Έλληνες τη βάπτισή, που το κάνουν χριστιανό πριν καν γίνει άνθρωπος. Είναι γεγονός αναμφισβήτητο: Η Εκκλησία ήταν και είναι πάντα πανίσχυρος παράγων εθνικής συνοχής.

Όμως, είναι όντως εθνική μια θρησκεία εξ ορισμού και από της ιδρύσεώς της «καθολική», δηλαδή παγκόσμια, όπως τη λέν οι ίδιοι οι χριστιανοί, χωρίς να εννοούν μ' αυτόν τον όρο κατ' ανάγκη την Καθολική Εκκλησία; Η πολιτική και κοινωνική εξουσία της ελληνικής εκκλησίας είναι κατάλοιπο βυζαντινό. Το δυαρχικό Βυζάντιο, όπου την εξουσία ασκούσαν μαζί ο Αυτοκράτωρ και ο Πατριάρχης, κληροδότησε τη

δυναρχία και σε μας. Και αφού ισχυριζόμαστε ανοήτως πως είμαστε οι κύριοι κληρονόμοι του πολυεθνικού Βυζαντίου, πως θα ήταν δυνατό να απαλλαγούμε απ' την δυαρχική εξουσία Πολιτείας και Εκκλησίας;

Είμαστε κράτος θεοκρατικό κατά το ήμισυ, και παρά ταύτα θέλουμε να ανήκουμε καθολοκληρίαν στην Ευρώπη, που πολέμησε με λύσσα τη θεοκρατία. Αλλά, πώς να μας πάρουν στα σοβαρά, όταν μπερδεύουμε τις θρησκευτικές με τις εθνικές γιορτές, όταν κάνουμε αγιασμό στην έναρξη των εργασιών της Βουλής, όταν είμαστε οι μόνοι στον κόσμο που κάνουμε κάτι τέτοιο, όταν και οι βουλευτές ορκίζονται στο Ευαγγέλιο, πιστεύουν δεν πιστεύουν σ' αυτό;

Σε καμιά περίπτωση δε θέλω να υποτιμήσω τον τεράστιο ρόλο της Εκκλησίας στην ιστορία αυτού του τόπου. Όμως, οι καιροί άλλαξαν και τα δαιμόνια δεν ξορκίζονται πλέον με αγιασμούς, αλλά με σκληρή δουλειά και με γνώση. Απλή απόδειξη, το γεγονός πως κανένας αγιασμός δεν ωφέλησε την ελληνική Βουλή, που έχει τα χάλια που θα είχε και χωρίς αγιασμό.

27

Πουθενά στον κόσμο η «εθνική γνησιότητα» δεν παίζει τόσο μεγάλο τόσο κεφαλαιώδη και κυρίως τόσο πραχτικό ρόλο, όσο σε μας εδώ. Γιατί όλοι κοπτόμεθα ν' αποδείξουμε πως είμαστε «γνήσιοι Έλληνες», πως το αίμα μας είναι όντως ελληνικό, λες και το ελληνικό αίμα έχει περισσότερα ή καλύτερα ερυθρά αιμοσφαίρια; Άνθρωποι που δεν έχουν ιδέα για το τι ακριβώς ήταν η αρχαία Ελλάδα, πώς τολμούν να εμφανίζονται περίπου ως απόγονοι του Περικλή; Γιατί να νοιώθουν υπερήφανοι για την καταγωγή τους, άνθρωποι που ουδέποτε νοιάστηκαν να μάθουν κάτι ουσιαστικότερο για τους υποτιθέμενους προγόνους τους, πέρα απ' αυτά που τους έμαθε ο δάσκαλος στο σχολείο, που αν δεν έλεγε τις διατεταγμένες ανοησιούλες του θα έχανε αμέσως τη δουλειά του;

Θα κάνετε ένα τεράστιο λάθος αν αποδίδετε όλες αυτές τις φαιδρότητες στην ανοησία των Ελλήνων. Διότι εμείς οι Έλληνες έχουμε ποσοστό έξυπνων και ηλίθιων ακριβώς όμοιο μ' οποιοδήποτε άλλου λαού. (Η αγραμματοσύνη, αν και επιτείνει τη φυσική κονταμάρα, ουδεμία σχέση έχει ωστόσο με τη βλακεία καθεαυτή). Διεκδικούμε, λοιπόν, με πάθος την εθνική γνησιότητα διότι το σύνταγμα δίνει προνόμια στους γνήσιους Έλληνες, όπως αποδεικνύει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου» (που θα μπορούσε και να λέγεται «Η Ελλάς ως κράτος ανυπαρξίας δικαίου»). Αφού το σύνταγμα λέει πως οι εξουσίες πηγάζουν μεν απ' το λαό, αλλά ασκούνται αφενός υπέρ του λαού (δηλαδή όλων όσων κατοικούν σ' αυτή τη χώρα) και αφετέρου υπέρ του έθνους (δηλαδή του ελληνικού έθνους, δηλαδή όχι όλων όσων κατοικούν σ' αυτή τη χώρα αν και ψηφίζουν, επεμβαίνοντας στις τύχες της χώρας), σημαίνει πως οι ελληνικής εθνικότητας Έλληνες (οι άλλοι είναι απλώς ελληνικής υπηκοότητας αλλοεθνείς) έχουν διπλά προνόμια: Αυτά που

προκύπτουν απ' την ιδιότητά τους ως ελληνικού λαού, και τ' άλλα που προκύπτουν απ' την ιδιότητά τους ως Ελλήνων κατά την εθνικότητα. (Ξέρουμε πως το σύνταγμα δεν ταυτίζει τις έννοιες ελληνικός λαός και ελληνικό έθνος).

Ούτως εχόντων των πραγμάτων και προκειμένου να φαν καλύτερα, είναι φυσικό όλοι να θέλουν ν' αποδείξουν πως είναι γνήσιοι Έλληνες. Κι όσο λιγότεροι είναι οι γνήσιοι Έλληνες, τόσο μεγαλύτερο το κομμάτι της πίττας που τους χαρίζει το σύνταγμα προνομιακά και σε βάρος των υπολοίπων Ελλήνων, που όμως δεν είναι γνήσιοι Έλληνες. (Είναι καταφάνερο πως ο Ελληνοεβραίος δεν είναι γνήσιος Έλληνας. Όμως ψηφίζει ως γνήσιος Έλληνας και έχει όλα τα προνόμια που απορρέουν απ' την έννοια ελληνικός λαός, όχι όμως κι αυτά που απορρέουν απ' την έννοια ελληνικό έθνος).

Μ' άλλα λόγια, το πάθος για το κυνήγι της ελληνικής γνησιότητας είναι ευθέως ανάλογο με το παραδοσιακό πάθος των πεινασμένων και τεμπέληδων για τη μάσα. Ν' αρπάξουν και να φαν θέλουν οι άνθρωποι. Αλλά πώς να το πουν, αν δεν το σερβίρουν σε πολυτελή προγονική συσκευασία; Ακόμα και οι Αρβανίτες (που, βέβαια, είναι Έλληνες) σχίζονται ν' αποδείξουν πως είναι οι γνησιότεροι των Ελλήνων, διότι, άκουσον άκουσον και φριξόν, είναι, λέει, γνήσιοι απόγονοι των Προελλήνων Πελασγών. Βρίσκονταν, λέει, σ' αυτόν εδώ τον δικό τους τόπο, πριν απ' την κάθοδο των Αχαιών. Ε, εδώ πια τρελλαίνεσαι και κάνεις φόνο.

28

Τα προγράμματα των ελληνικών κομμάτων πρέπει να θεωρηθούν μάλλον περιττά, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Όχι τόσο γιατί ποτέ δεν εφαρμόζονται, όσο διότι πάντα υπηρετούν το λαϊκισμό, δηλαδή την προεκλογική προπαγάνδα για την επίτευξη της πλειοψηφίας ή για την αύξηση των ποσοστών, που ήδη ξέρουμε τι σημαίνουν: Σημαίνουν δυνατότητα ανετότερης ληστείας του δημοσίου ταμείου για την περίπτωση του πλειοψηφούντος κόμματος και δυνατότητα συμμετοχής στην ίδια ληστεία και των οπαδών του κόμματος που θα αυξήσει τους ψήφους του και θα ζητήσει έτσι να διορισθούν στο δημόσιο και δικοί του οπαδοί, δηλαδή να φαν και δικοί του οπαδοί απ' τα δάνεια.

Η ουβριερίστικη (εργατίστικη) και ουδόλως ταξική πολιτική του ΚΚΕ είναι σαφής: Το εν λόγω κόμμα ενός ανύπαρχτου προλεταριάτου υποστηρίζει σχεδόν πάντα τους απεργούς συλλήβδην και χωρίς ποτέ να νοιάζεται να καταλάβει αν τα αιτήματά τους είναι ταξικά ή συντεχνιακά, και κυρίως χωρίς ποτέ να κάνει μια σοβαρή ανάλυση για το αν δικαιούνται ή δε δικαιούνται οι εργαζόμενοι να ζητούν αυξήσεις από έναν προϋπολογισμό που μονίμως συντηρείται με δάνεια.

Να πάρουμε απ' τους πλούσιους για να δώσουμε στους φτωχούς, δε σημαίνει απολύτως τίποτα. Είναι ένας χυδαίος λαϊκισμός που δεν πρωτοτυπεί καθόλου, έτσι που χωρίζει τον κόσμο σε πλούσιους και φτωχούς

κηρύσσοντας τον πόλεμο των φτωχών κατά των πλουσίων, λες κι αυτός δεν τελείται αυτόματα μέσα στην κοινωνία, λες και περιμένει το ΚΚΕ να τον μεθοδεύσει. Τα ΚΚ δεν αγωνίζονται υπέρ των φτωχών, υπέρ των φτωχών αγωνίζονται οι χριστιανοί φιλάνθρωποι. Τα ΚΚ υποτίθεται πως αγωνίζονται υπέρ της ριζικής αναδιάρθρωσης των κοινωνικών δομών, ώστε να καταργηθεί κάποτε ο μηχανισμός που αναπαράγει αδιάκοπα τη φτώχεια. Μ' άλλα λόγια, η αποστολή των ΚΚ και των άλλων αριστερών κομμάτων είναι ιστορική, όχι χριστιανικά φιλανθρωπική.

Μ' αυτά που κάνει το ΚΚΕ σύντομα θα υποχρεωθεί, λέει ο Κακλαμάνης, να κρίσει συναρχηγό τον... Αρχιεπίσκοπο Αθηνών. Και ήδη άτυπα τον έχει κρίσει προ πολλού, λέω εγώ, με τον διαρκή και άκριτο λαϊκισμό του. Ποτέ το ΚΚΕ δε νοιάστηκε να ερευνήσει και να κατανοήσει τους μηχανισμούς της ελληνικής υπανάπτυξης. Θεωρεί δεδομένο το αίτημα για δίκαιη κατανομή του πλούτου, και πεντάρα δε δίνει για το πώς προέκυψε ο ελληνικός πλούτος που υπάρχει συγκεντρωμένος σε λίγους.

Σε τίνος χέρια, για παράδειγμα, πέρασαν τα τούρκικα τοιφλίκια απ' το 1830 και μετά; Οι ανιδιοτελείς αγωνιστές του '21 ήταν πράγματι ανιδιοτελείς; Έγινε ή δεν έγινε σκοτωμός ανάμεσά τους μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους για το ποιος θ' αρπάξει τα περισσότερα; Οι ληστές που υπήρχαν στα ελληνικά όρη αδιακόπως απ' το 1830 μέχρι το 1940, δηλαδή για εκατόν δέκα χρόνια, προέρχονταν ή όχι απ' τους αγωνιστές του 1821 που δεν μπόρεσαν να πάρουν μισό στρέμα γης γιατί τους πρόλαβαν τ' αρπαχτικά τύπου Μακρυγιάννη; Οι εν λόγω ληστές τύπου Γιανκούλα και Νταβέλη, που ο λαός τους βοήθησε και τους περιέθαλψε ήταν ή δεν ήταν οι κατ' ευθείαν απόγονοι των παλιών Κλεφτών, που ήταν τέτοιοι γιατί λήστευαν τους Τούρκους; Αυτοί δεν κράτησαν όλο το βάρος του αγώνα; Το νεοελληνικό κράτος είναι κλεπτικόν εκ γεννητής. Γιατί ντρεπόμαστε να πούμε πως οι Κλέφτες ήταν απλά και καθαρά κλέφτες, που μ' όλο τους το δίκιο έκλεβαν τότε Τούρκους και Έλληνες κοτζαμπάσηδες ανάκατα; Όμως, είναι λογικό να παραμένουμε και σήμερα κράτος Κλεφτών και Αρματωλών;

29

Η Αριστερά στην Ελλάδα ουδεμία ιδεολογική βάση απόκτησε ποτέ, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Δεν πρόφτασε, ιστορικά, να την αποκτήσει. Το ΚΚΕ είναι στην κυριολεξία δημιούργημα της γενικευμένης εν Ελλάδι λωποδυσίας. Δεν το δημιούργησαν οι κοινωνικοί αγώνες το ΚΚΕ, αλλά η δυστυχία των προσφύγων, που τους εκμεταλλεύτηκαν ανηλεώς οι πάντες. Αντί να τους βοηθήσουν, οι λωποδύτες της δεκαετίας του '20 βρήκαν την ευκαιρία να φαν ότι προοριζόταν για κείνους, τόσο απ' τη διεθνή βοήθεια, όσο και από την υποτιθέμενη μέριμνα για αυτούς του ελληνικού κράτους.

Όταν το έργο της αποκαταστάσεως των προσφύγων διεξήγετο μέσω της Κοινωνίας των Εθνών, κάτι γινόταν για αυτή την τεράστια μάσα των

ξεριζωμένων απ' τις «χαμένες πατρίδες», που τους κατέστρεψε ο μεγαλοιδεατισμός των ηλιθίων, που την έννοια «μεγάλη Ελλάδα» την εννοούσαν καθαρά γεωγραφικά. Είναι δύσκολο να καταλάβουν οι κρετίνοι πως η Ελλάδα ήταν όντως μεγάλη όταν ήταν διασπαρμένη;

Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων που δημιούργησε η Κοινωνία των Εθνών (ο ΟΗΕ της εποχής) λειτούργησε μόνο έξι χρόνια, απ' το 1924 μέχρι το 1930. Όσοι πρόσφυγες πρόλαβαν και επωφελήθηκαν σ' αυτό το διάστημα, τα βόλεψαν στοιχειωδώς. Οι άλλοι, η μεγάλη μάζα, πετάχτηκαν στο περιθώριο και συνέχισαν να φυτοζωούν σε παράγκες και σε οικήματα τόσο πρόχειρα, όσο το επέβαλλε η αρπαχτική διάθεση των εργολάβων της εποχής, που και τότε όπως πάντα σε τούτον τον τόπο πλούτιζαν σε βάρος της δυστυχίας κάποιων Ελλήνων, που η «μαμά Ελλάς» τους δέχτηκε στους κόλπους της ίσα ίσα για να τονωθούν οι λωποδυτικές δραστηριότητες των Γραικύλων που παριστάνουν τους Έλληνες πλειοδοτώντας σε εθνικοφροσύνη, ίσα ίσα για να μην τους υποπτευτούν ως λωποδύτες.

Οι πατριδοκάπηλοι όχι μόνο έφαγαν τα χρήματα των διεθνών οργανισμών που προορίζονταν για τους πρόσφυγες, αλλά καταβρόχθισαν και τις περιουσίες που προβλεπόταν να αποδοθούν σ' αυτούς βάσει των διεθνών συνθηκών περί ανταλλαγής των πληθυσμών. Είναι πολλές οι περιπτώσεις που περιουσίες ανταλλαγέντων Τούρκων δεν αποδόθηκαν σε πρόσφυγες αλλά φαγώθηκαν απ' τους εγχώριους λωποδύτες.

Όσο για τις περιουσίες των Ελλήνων που δεν ανταλλάχτηκαν, ουδείς φρόντισε να τις κατοχυρώσει, πράγμα που είχε σα συνέπεια να τις αρπάξουν στο τέλος οι Τούρκοι και να υποχρεώσουν έτσι τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (ανάμεσά τους και οι πρόγονοί μου) να καταφύγουν στη «μαμά» που τους έγγραψε κι αυτούς στα παλιά της τα παπούτσια. Η προστασία που προσφέρει η «μαμά» στους πάσης φύσεως πρόσφυγες ουδόλως διαφέρει απ' το παραδοσιακό τουρκικό νταβατζιλίκι.

Κάτω απ' αυτές τις φρικτές συνθήκες, οι πρόσφυγες βρήκαν προστασία στο ΚΚΕ, που είναι δικό τους δημιούργημα. Καθόλου παράδοξο, λοιπόν, που οι Έλληνες κομμουνιστές αντιμετωπίστηκαν ως «ανθέλληνες»: Οι πρόσφυγες ούτε σήμερα θεωρούνται «γνήσιοι» Έλληνες. Τουρκόσπορους μας ανεβάζουν, τουρκόσπορους μας κατεβάζουν, εμάς στους οποίους ο ελληνισμός χρωστάει τα πάντα. Όσο δίναμε τη δυνατότητα στους λωποδύτες να υπάρξουν ως λωποδύτες, μας αγαπούσαν. Όταν δεν τους χρησιμεύαμε πια, μας πέταξαν στο περιθώριο. Και για να μας κρατούν στο περιθώριο, εφεύραν εκείνα τα γελοία «ποντιακά ανέκδοτα».

30

Δεν αμφισβητείται από κανέναν ο ρόλος που έπαιξε ο μικρασιατικός ελληνισμός τόσο στη δημιουργία όσο και στην ηγεσία του ΚΚΕ, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Επειδή το ΚΚΕ δεν είναι δημιούργημα φυσιολογικών κοινωνικών διαδικασιών, τα-

ξικής πάλης, ταξικής συνείδησης και τα τέτοια, αλλά η συνέπεια της ανάγκης να προστατευτούν οι πρόσφυγες απ' την αρπαχτική διάθεση των «ιθαγενών», ήταν φυσικό να ενδιαφερθεί περισσότερο για τους αγώνες και λιγότερο για τη θεωρία που θα στήριζε αυτούς τους αγώνες.

Το ΚΚΕ είναι μοναδική περίπτωση ανάμεσα σ' όλα τα ευρωπαϊκά ΚΚ που δεν παρήγαγε ίχνος πρωτότυπης θεωρίας. Κι ωστόσο, κανένα ευρωπαϊκό ΚΚ δεν έχει να επιδείξει τόσο ηρωισμό, κανένα δεν πλήρωσε τόσο ακριβά τους πραγματικά ηρωικούς του αγώνες. Μόνο που οι μαρξιστικές ιδέες, που ουδέποτε κατανοήθηκαν πλήρως απ' το ΚΚΕ, ήταν μόνο το πρόσχημα. Στο βάθος, το ΚΚΕ αγωνιζόταν πάντα για να απαλλάξει τους μισούς Έλληνες απ' την εσωτερική κατοχή στην οποία τους είχαν καθυποτάξει οι άλλοι μισοί. Η Αριστερά στην Ελλάδα ήταν και παραμένει το καταφύγιο των πάσης φύσεως κατατρεγμένων και διωκομένων απ' τους λωποδύτες.

Αυτό είναι, βέβαια, κάτι το πάρα πολύ σοβαρό, αλλά πόρρω απέχει απ' το να είναι η συνέπεια της επενέργειας μιας κάποιας αριστερής ιδεολογίας. Το ΚΚΕ ήταν και παραμένει ένα κόμμα τυπικά «ελληνοχριστιανικό» και ως εκ τούτου εξόχως λαϊκίστικο. Συντηρεί την ελπίδα για μια «καλύτερη ζωή» εδώ στη γη, ερήμην κάθε ιστορικής και φιλοσοφικής συνιστώσας, ερήμην του μαρξισμού, ερήμην της θεωρίας, ερήμην των πάντων εν τέλει.

Το ίδιο ακριβώς κάνει και ο χριστιανισμός: Προσφέρει ελπίδα στους απελπισμένους. Και μαζί με το ΚΚΕ παίζει βασικό ρόλο στον περιορισμό των αυτοκτονιών. Πέρα αυτών, το ΚΚΕ με τον άριστα οργανωμένο κομματικό μηχανισμό του, προσφέρει προστασία στα μέλη του, όπως η χριστιανική εκκλησία, όπως η Στοά, όπως το Ρόταρι. Μόνο που σε τούτο το «κλαμπ» μαζεύονται οι μη προνομιούχοι, οι δυστυχισμένοι και οι απελπισμένοι.

Αλλά την ευτυχία δεν την υπόσχεται μόνο το ΚΚ. Την υπόσχεται κατά κύριο λόγο η εκκλησία. Η συγγένεια του ΚΚΕ με την ελληνική ορθόδοξη εκκλησία είναι καταφάνερη σε όλα τα επίπεδα, από το οργανωτικό μέχρι το ιδεολογικό και το ηθικό. Και τούτο διότι το ΚΚΕ είναι δημιούργημα της απελπισίας των φτωχών και των παραγκωνισμένων εν γένει και όχι της ταξικής συνείδησης.

Δεν υπάρχει ίχνος μαρξιστικής ιδεολογίας στο ΚΚΕ διότι δεν υπάρχει λόγος να υπάρχει. Σε μια δύσμορφη κοινωνία όπου οι μισοί διώκουν τους άλλους μισούς, το ΚΚΕ περιέθαλψε τους μισούς. Όμως, ένα κόμμα πολύ περισσότερο ελληνικό αν και λιγότερο χριστιανικό, το ΠΑΣΟΚ, ήρθε να παραμερίσει το ΚΚΕ απ' τον παραδοσιακό ρόλο του προστάτη των φτωχών και αδικημένων εν γένει, ερήμην πάσης αριστερής ιδεολογίας. Το ΠΑΣΟΚ μετέθεσε τον παραδοσιακό αγώνα των κομμουνιστών (δηλαδή, των φτωχών εν γένει, ασχέτως ταξικής συνειδητότητας) απ' τα όρη και τους κάμπους εντός της ελληνικής κοινωνίας, και πάλι ερήμην της οποιασδήποτε ταξικής συνειδητότητας, και πάλι στο όνομα των μη προνομιούχων, που με το ΠΑΣΟΚ πίστεψαν πως θα γίνονταν κι αυτοί προνομιούχοι.

Στο τετράτομο έγκυρο εθνολογικό λεξικό *Hermes Lexikon* όπου μπορεί να βρει κανείς πληροφορίες για όλα τα έθνη και τα κράτη του κόσμου, διαβάζουμε πως οι Έλληνες, απ' τον Μεγαλέξαντρο και μετά, υπήρξαν ένας λαός διαρκώς υπόδουλος, σημειώνει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Μάλιστα, τη σκληρότερη και διαρκέστερη υποδούλωσή του αυτός ο λαός την υπέστη απ' τους... βυζαντινούς, λέει το εν λόγω λεξικό.

Μα, τι διάολο, εμείς ξέρουμε πως το Βυζάντιο ήταν ελληνικό και πως η Πόλη, πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικιά μας θάνα! (Πολύ θα το ήθελα προσωπικά, γιατί η Κωνσταντινούπολη είναι η γενέτειρα των προγόνων μου). Εδώ σε μας, λοιπόν, γίνεται μια τεράστια παρανόηση: Επειδή η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στο μέσον περίπου της υπάρξεώς της εγκατέλειψε τη λατινική γλώσσα και υιοθέτησε την ελληνική, που τη μιλούσε τότε ολόκληρη η Ανατολή γιατί ήταν γλώσσα διεθνής (και παραλίγο να γινόταν ξανά αν δεν έκανε για λίγους ψήφους τότε που στην Αμερική συζητούσαν ποια γλώσσα πρέπει να μιλούν οι πολυεθνικές Ηνωμένες Πολιτείες) επειδή ακόμα η επίσημη γλώσσα της ορθοδοξίας ήταν η ελληνική (αλλά η ορθοδοξία ως δόγμα δεν είναι ελληνικό), την πατήσαμε και χρίσαμε ελληνική μια αυτοκρατορία απ' τη φύση της πολυεθνική, όπως κάθε Αυτοκρατορία, άλλωστε.

Και ναι μεν στην αφετηρία και στο κέντρο άλλων Αυτοκρατοριών βρίσκεται ένα συγκεκριμένο έθνος (οι Λατίνοι στην Ρωμαϊκή, οι Τούρκοι στην Οθωμανική), όμως στο κέντρο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας δεν ήταν οι Έλληνες, αλλά πάλι οι Λατίνοι. Μας διαφεύγει πως η Βυζαντινή Αυτοκρατορία προέκυψε με το κόψιμο στα δυο της Ρωμαϊκής, και ότι είναι η συνέχειά της. Γιατί, λοιπόν, είναι ελληνικό το Βυζάντιο; Διότι έτσι θέλουν οι μεγαλοϊδεάτες, που ποτέ δεν μπόρεσαν να καταλάβουν πως οι πολιτισμοί αναπτύσσονται κατά μήκος των οδών, όπως λέει ο Κακλαμάνης.

Και οδός με την αρχαιοελληνική έννοια δεν είναι ο δρόμος, είναι ο βολικός για τη ζωή τόπος εντός του οποίου συσσωματώνονται οι λαοί για να υπάρξουν, και επικοινωνούν μεταξύ τους ακριβώς για να μπορούν να υπάρξουν καλύτερα. Η οδός είναι ένα άνοιγμα κι ένα πέρασμα. Αντίθετα, το εκκλησιαστικό πέρασμα που είναι η θαλάσσια οδός του Αιγαίου, και στο οποίο η αρχαία Ελλάδα χρωστά το μεγαλείο της έτσι που επικοινωνούσε άνετα με τους πάντες και έπαιρνε από παντού τα πολιτιστικά δεδομένα, οι σοβινιστές το μετέτρεψαν σε λίμνη, αν όχι σε τάφρο που προφυλάσσει την κλειστότητα της «καθ' ημάς Ανατολής» και απαγορεύει τον εξευρωπαϊσμό μας.

Ό,τι πιο σημαντικό έχουμε, τη γεωγραφική μας θέση, καταφέραμε τελικά να το κάνουμε να λειτουργήσει σε βάρος μας. Η αρχαία Ελλάδα ήταν η Βενετία της αρχαιότητας: Μια άτυπη αυτοκρατορία χωρίς σύνορα. Κυριαρχούσε παντού στον τότε πολιτισμένο κόσμο, ακριβώς γιατί δεν είχε σύνορα. Η Ελλάδα ήταν παντού. Πώς την κατάντησαν στο ση-

μερινό της χάλι οι εθνοκάπηλοι; Και χαρακτηρίζουν μισέλληνες εμάς, τα κτήνη. Εμάς που ξέρουμε τι ήταν ο ελληνοισμός πριν τον φυλακίσουν σε μια σπιθαμή γη, και τον κάνουν να πεθάνει από ασφυξία. Ο ελληνοισμός ήταν αυτό που ήταν και στο Βυζάντιο: ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, εντελώς άσχετος και με τη γεωγραφία και με την αιματολογική καθαρότητα.

Ελληνικό ή τουρκικό είναι το Αιγαίο; Πού ανήκει το Αιγαίο; Στά ψάρια του, λέν οι «αναρχικοί» των Εξαρχείων. Στον εαυτό του και στη Μεσόγειο, λέει ο Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Κοιτούμε να πάθουμε σύνθλιψη εγκεφάλου με τις ατέλειωτες συζητήσεις περί αιγιαλών, περί υφαλοκρηπίδας, περί υπερθαλασσίων εναερίων χώρων. Όλα αυτά προέρχονται, λέει ο Κακλαμάνης, απ' το γεγονός πως δύσκολα συνειδητοποιούμε πως το νερό έχει ποιότητες, και ότι τα διάφορα πελάγη αποτελούν βιοαισθητικές ενότητες, που είναι αδύνατο να κατανοηθούν με την καταφυγή στα νομικά βιβλία. Για να καταλάβει κανείς τι είναι το Αιγαίο χρειάζεται φιλοσοφική παιδεία, χρειάζεται γνώση της ιστορίας του παγκόσμιου πολιτισμού, χρειάζεται αισθητική παιδεία. Τρέχουσες και συγκεκριμένες έννοιες, όπως Ελλάς, Τουρκία, πετρέλαιο, κεφάλαιο, συμφέρον κλπ., μας εμποδίζουν να καταλάβουμε τι ήταν και τι εν πολλοίς είναι το Αιγαίο.

Κάνουμε πως δεν ξέρουμε πως οι νησιώτες αισθάνονται πριν απ' όλα κάτοικοι του νησιού τους κι ότι έχουν μια έντονη αυτονομιστική διάθεση. Η ιστορία της Πολιτείας της Σάμου είναι πάρα πολύ διδακτική επί του προκειμένου. Ομοίως και της Σύρου, και της Τήνου. Και οι Επτανήσιοι, οι μόνοι ανέκαθεν Νεοέλληνες-Ευρωπαίοι, όταν ενώθηκαν με την Ελλάδα μάλλον εκβαρβαρίστηκαν παρά εκπολιτίστηκαν. Κώθηκαν με το κεφάλι στην «καθ' ημάς Ανατολή» και ξεκούτιαναν κι αυτοί με τον καιρό. Παρά ταύτα, ο νεοελληνικός πολιτισμός είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου επτανησιακός. Χωρίς την Επτάνησο, η Ελλάδα θα ήταν γνήσια Μέση Ανατολή.

Οι συνεχείς επί του Αιγαίου μετασχηματισμοί σ' ολόκληρη την ιστορία της Μεσογείου, δείχνουν πως τα νησιά του Αιγαίου περνούν ανετότατα απ' το ένα κράτος στο άλλο κι απ' τον ένα πολιτισμό στον άλλο, παραμένοντας πάντα νησιά του Αιγαίου, δηλαδή οι κοιτίδες του μεσογειακού πολιτισμού, που αφορά εξίσου και τους Έλληνες, και τους Ρωμαίους, και τους Βυζαντινούς, και τους Ενετούς, και τους Γενουάτες, και τους Άγγλους, και τους Γάλλους, και τους Ρώσους, και τους Ισπανούς, και τους Άραβες, και τους Τούρκους. Οι νησιώτες έχουν συνείδηση της δύναμής τους και είναι οι μόνοι Έλληνες σήμερα που συνεχίζουν να αισθάνονται τον ελληνοισμό ως μεσογειακό πολιτισμό, και τίποτα περισσότερο ή λιγότερο.

Κι αν πιστεύετε πως οι Δωδεκανήσιοι ένοιωθαν σκλάβοι ζώντας χρόνια υπό ιταλική κατοχή, μάλλον παριστάνετε τη στρουθοκάμηλο. Κι αν νομίζετε πως οι Συριανοί νοιώθουν ενοχές που δεν πήραν μέρος στην

Ελληνική Επανάσταση, μάλλον δεν ξέρετε τι ακριβώς ήταν αυτή η επανάσταση. Κι αν προσπαθήσετε να ερμηνεύσετε τη λυσσώδη αντίδραση των Σαμίων όταν μπήκε το πρόβλημα της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, θα χτυπάτε το κεφάλι σας στον τοίχο εσείς οι «εθνικόφρονες» μαθαίνοντας κάτι για την «ανθελληνική» μεν, βαθύτατα αιγιακή δε συμπεριφορά τους.

Αν δεν συνειδητοποιήσουμε πως ο ελληνισμός είναι μόνο πολιτισμός άσχετος απ' τη γεωγραφία και τίποτα άλλο, αν δεν καταλάβουμε πως ο ελληνισμός είναι απ' τη φύση του τόσο διασπαρμένος όσο και τα νησιά του Αιγαίου μέσα στη θάλασσα και μέσα στην ιστορία, τα νησιά του Αιγαίου είναι χαμένα από χέρι για την Ελλάδα.

33

Πειράζει που η Κύπρος δεν ανήκε ποτέ στο ελληνικό κράτος; Καθόλου δεν πειράζει. Θα ήταν περισσότερο ελληνική η Κύπρος αν ανήκε στο ελληνικό κράτος; Μάλλον λιγότερο ελληνική θα ήταν. Οι Κύπριοι θα έχαναν την ελληνικότητά τους, αν κι αυτοί άρχιζαν να ουρλιάζουν προκειμένου να αποδείξουν πως δεν είναι «τουρκόσποροι», όπως οι Πόντιοι. Για την Ελλάδα, νοούμενη ως κράτος άμορφο και χασοτικό, η Κύπρος, ευτυχώς γιαυτήν, ήταν πάντα χαμένη.

Όμως, η Κύπρος νοούμενη όχι ως Ελλάδα με μια γεωγραφική έννοια αλλά ως ελληνισμός με μια πολιτιστική έννοια, κινδυνεύει να χαθεί τώρα. Αλλά τα αρχικά αίτια δεν πρέπει να αναζητηθούν στον τουρκικό σοβινισμό. Όχι γιατί δεν υπάρχει τουρκικός σοβινισμός, υπάρχει και είναι πάρα πολύ επιθετικός, όπως έδειξε ο Αττίλας ένα και δύο, αλλά διότι του τουρκικού σοβινισμού προηγείται ο ελληνικός. Εμείς ξεχάσαμε την εκστρατεία στη Μικρά Ασία για να ελευθερώσουμε τους Έλληνες, οι Τούρκοι όμως δεν την ξέχασαν. Με κάποια καθυστέρηση, και δοθείσης της φασιστικής ελληνικής ευκαιρίας, οι Τούρκοι ανταπέδωσαν τα ίσα το 1973. Δεν υπάρχει ούτε μια περίπτωση που ο ελληνικός σοβινισμός να μην αποδείχτηκε καταστροφικός για τον ελληνισμό.

Δηλαδή, θα πείραζε αν υπήρχε σήμερα η ελληνική Σμύρνη, εντός του σημερινού τουρκικού κράτους; Δηλαδή, θα ήταν άσχημο αν η ανθηρή και τεράστια σε όγκο ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης συνέχιζε να είναι ανθηρή και τεράστια; Δηλαδή, θα πείραζε αν οι Έλληνες Πόντιοι συνέχιζαν να ζουν ως Έλληνες στον Πόντο; Δηλαδή, θα πείραζε αν οι Έλληνες της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της νότιας Ρωσίας συνέχιζαν να ζουν στις ανθηρές ελληνικές κοινότητές τους; Δηλαδή, θα πείραζε αν οι Έλληνες της Αλεξάνδρειας συνέχιζαν να ζουν σ' αυτή την εκπληκτική πόλη; Δηλαδή, θα πείραζε αν οι «αδούλωτοι βορειοηπειρώτες αδερφοί» συνέχιζαν να είναι «αδούλωτοι» όπως και πριν έρθουν εδώ και υποδουλωθούν για τα καλά στους Έλληνες «αδερφούς»;

Θα μου πείτε, οι περισσότεροι απ' αυτούς δεν κατέφυγαν στη «μά» γιατί το ήθελαν αλλά διότι τους έδιωξαν. Αλλά λέστε μου, στο Θεό

σας, πώς θα ήταν δυνατό να μη διώξουν οι Τούρκοι τους Κωνσταντινούπολίτες προγόνους μου γνωρίζοντας πως εδώ στην Ελλάδα υπάρχουν χοντροκέφαλοι που πιστεύουν πως η Πόλη μας ανήκει αυτοδικαίως, και πως πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικιά μας θά'ναι; Δηλαδή, τι θά'καναν οι Τούρκοι, θα κάθονταν να περιμένουν τον βασιλιά να ξεμαρμάρωσει για να ηγηθεί της εκστρατείας κατά της Βασιλεύουσας; Και οι Άλβανοί φοβούμενοι μελλοντική εκστοατεία των θερμοκέφαλων Ελλήνων για την απελευθέρωση των βορειοηπειρωτών, οπότε θα έχαναν και τα εδάφη, προτίμησαν ν' αδειάσουν τα εδάφη απ' τους βορειοηπειρώτες και να μας τους στείλουν πεσκέσι, κρατώντας τα εδάφη «καθαρά» από Έλληνες.

Τα σοβινιστικά νταϊλίκια ποτέ δεν είχαν καλή κατάληξη για τον ελληνισμό της διασποράς. Προσπαθώντας οι ανόητοι να φτιάξουν τη «μεγάλη Ελλάδα» κοντεύουν να εξαφανίσουν και τη μικρή. Πόσο δίκιο είχε ο Ίων Δραγούμης, αυτός ο φανατικός υπερασπιστής του ελληνισμού της διασποράς! Τώρα πλέον δεν υπάρχει ελληνική διασπορά. Ο ελληνισμός συρρικνώθηκε τόσο, που οσονούπω εξαφανίζεται εντελώς. Η Ελλάδα έφαγε τους Έλληνες και ησύχασε.

34

Τι θα πει «αυθαίρετα»; Και γιατί είναι αυθαίρετα τα αυθαίρετα κτίσματα; Υπάρχει τίποτα σ' αυτόν τον τόπο που δεν είναι αυθαίρετο; Αυθαίρετο είναι το κτίσμα που χτίζεται επί εδάφους που δεν έχει τίτλους κυριότητας ή που χτίζεται επί οικοπέδου που δεν πληροί τους όρους δόμησης.

Όμως, πώς θα ήταν δυνατό να υπάρχει σταθερή κυριότητα με τα συνεχή σούρτα φέρτα των φυλών και των φυλάρχων απ' τη μια άκρη της Ελλάδας στην άλλη, προς επισήμανση προσφόρου εδάφους για την τέλεση αυθαιρεσιών, αναρωτιέται ο Γεράσιμος Καλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Τι τίτλους κυριότητας μπορεί νάχει ο εθνικόφρων που πήρε οικόπεδο στη Θεσπρωτία ή όπου αλλού από κάποιον άλλο που εκδιώχτηκε ως μη εθνικόφρων, ίσα ίσα για να του φαν την περιουσία οι εθνικά, δηλαδή λωποδυτικά σκεπτόμενοι;

Στην Ελλάδα όλοι καταντήσαμε ετερόχθονες. Μόνο οι εθνικόφρονες είναι αυτόχθονες. Όλους μας φιλοξενούν οι εθνικόφρονες, που αν θέλουν μας αναγνωρίζουν τους τίτλους κυριότητας, αν δε θέλουν μας αρπάζουν την περιουσία μας εν ονόματι των ακραιφνώς ελληνικών εθνικών τους φρονημάτων. Οι εθνικόφρονες είναι που ρήμαξαν τις περιουσίες των οικογενειών των ανταρτών του Δημοκρατικού Στρατού. Άλλωστε, γιατί αγωνίστηκαν κατά του «κομμουνιστοσυμμοριτισμού», αν όχι για ν' αρπάζουν και να φαν;

Η πατρίδα γιατούς δεν είναι η γη των πατέρων αλλά ένα άθροισμα οικοπέδων. Κι όποιος αποδείξει πως έχει γνησίους αυτόχθονες προγόνους, αυτός αρπάζει και τη γη. Κι όσο πιο πίσω τοποθετεί τους προγόνους, τόσο σιγουρεύει την ιδιοκτησία του. Αν αποδείξει, ας πούμε, πως

είναι γνήσιος απόγονος του Πλάτωνα, αυτόματα διεκδικεί τους τίτλους κυριότητας ολόκληρης της Κηφισιάς, γιατί η σημερινή Κηφισιά ήταν πάλαι ποτέ ιδιοκτησία της οικογένειας του Πλάτωνα. Και ο Χολαργός, της οικογένειας του Περικλή.

Δυστυχώς, όμως, οι τίτλοι κυριότητας στην Ελλάδα αρχίζουν να εμφανίζονται μόλις το 1830, με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας κανείς δεν ήταν ιδιοκτήτης γης πουθενά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κι όχι μόνο στην Ελλάδα. Ολόκληρη η γη της απέραντης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανήκε στο Σουλτάνο, που την εκχωρούσε στους υποταχτικούς του για καλλιέργεια και τους την έπαινε κατά τα κέφια του, υποχρεώνοντάς τους έτσι να είναι υποταγμένοι και πειθαρχικοί. Αυτό είναι το ιδιοκτησιακό καθεστώς σ' όλες τις Αυτοκρατορίες, παλιότερες και νεότερες.

Λοιπόν, αφού όλα στην Ελλάδα ανήκαν στον Σουλτάνο, πώς προέκυψαν οι περιουσίες απ' το 1830 και μετά; Μα, με την αρπαγή. Όποιος πρόλαβε μαζί με τον κύριο είδε και το οικόπεδο του οποίου έγινε κύριος. Φυσικά, οι εκ των αγωνιστών καπάτσοι άρπαξαν τα περισσότερα. Οι εκ των αγωνιστών τίμιμοι έμειναν και πάλι στον άσσο και πήραν τα βουνά, γινόμενοι και πάλι Κλέφτες.

Κάτω απ' αυτές τις ιστορικές συνθήκες δεν είναι καθόλου παράδοξο που η αυθαιρεσία είναι το κύριο εθνολογικό μας γνώρισμα. Ξέρει ο λαός πως τα κτήματα των Τούρκων δε μοιράστηκαν στο λαό. Και τώρα ο λαός, σαν απ' το συλλογικό υποσυνείδητο παρακινούμενος, καταλατρεί όποια γη τούρχεται βολικό.

35

Το 1821 που ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, ο Μακρυγιάννης ήταν 27 ετών και είχε ήδη μία μυθώδη περιουσία. Υπολογίζεται πως η περιουσία του πριν απ' την Επανάσταση, ήταν το ένα τρίτον του ποσού που πλήρωσε το Άγιον Όρος για να αγοράσει την ανεξαρτησία του απ' τον Σουλτάνο Σελίμ Β' που είχε κατασχέσει ολόκληρη την κτηματική περιουσία των μοναστηριών του Άθω, προκειμένου να εισπράξει τα αργύρια της εξαγοράς. Τα χρήματα που πλήρωσε το Άγιον Όρος στον Σελίμ ανέρχονταν σ' ένα σχεδόν μυθικό ποσό κι αυτό το βεβαιώνουν πολλοί, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου».

Συνεπώς, το ένα τρίτο αυτού του ποσού, η περιουσία δηλαδή του Μακρυγιάννη, ήταν κι αυτό κολοσσιαίο. Αν μάλιστα πάρουμε υπ' όψιν πως ο Μακρυγιάννης ήταν ιδιώτης, η σύγκριση της περιουσίας του με τα χρήματα που έδωσε το Άγιον Όρος στον Σελίμ, μας επιτρέπει να τον χαρακτηρίσουμε σαν τον πλουσιότερο γηγενή Έλληνα πριν απ' την επανάσταση. Πώς έκανε την τεράστια περιουσία του ο Μακρυγιάννης στα 27 του, εντός της δικαιοδοσίας του Αλή Πασά, που ήταν ένας φοροεισπράχτορας-ζέρβερους; Ούτε... Κοσκωτάς να ήταν! Ή μήπως ήταν;

Σιωπή! Δε ρωτούν πώς απόκτησαν την περιουσία τους οι εθνικοί

ήρωες! Είναι κάτι σαν κρατικό απόρρητο! Διαβάστε όμως προσεχτικά τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη και κάτι θα υποπτευθείτε.

Παρότι ο Μακρυγιάννης δεν είναι αρχαιολόγος, έχει σημαντικές γνώσεις αρχαιολογίας. Πού και πώς τις απόκτησε στα 27 του, όντας ουσιαστικά αγράμματος, αν και πολύ ευφυής; Το δαιμόνιο της φυλής, θα μου πείτε. Όμως μη βιαστείτε να δαιμονολογήσετε φυλετικά, αν δεν καταλάβετε τί είδους εμπόριο έκανε ο Μακρυγιάννης, που εμφανίζεται ως πλουτήσας από το εμπόριο στα 27 του, χωρίς καν να είναι ελαιοχρωματιστής στην Αμερική, σαν τον Κοσκωτά!

Ο Μακρυγιάννης είχε βαθιά συναισθηματική σχέση με τα αρχαία. Αλλά μόνο συναισθηματική; Και όταν λέει το περίφημο «διά ταύτα επολεμήσαμε» μήπως είχε στο νου του μόνο την οικονομική αξία των «μαρμάρων»; Δεν είμαστε βέβαιοι για τις αρχαιοκαπηλικές δραστηριότητες του Μακρυγιάννη σε μια εποχή έντονου φιλελληνισμού, όταν όλοι στην Ευρώπη έψαχναν για ένα «σουβενίρ» απ' τον τόπο όπου άνθισε ο μεγαλύτερος πολιτισμός που εμφανίστηκε ποτέ στην ανθρώπινη ιστορία. Όμως, η κατοπινή του πολιτική, τάξεως καθαρά οικονομίστικης, μας αφήνει να το υποθέσουμε βίαια.

Από τότε, εμείς οι Έλληνες δεν ξεφύγαμε απ' την μακρυγιαννική, καθαρά χρησιμοθηρική αντίληψη, περί του προγονικού μας πολιτισμού. Μας ενδιαφέρουν πολύ τα αρχαία, όχι γιατί μπορούμε να εκτιμήσουμε την απροσμέτρητη αισθητική, πολιτιστική και ιστορική τους αξία, αλλά διότι... φέρνουν συνάλλαγμα. Οι ξένοι έρχονται, τα κοιτούν, τα θαυμάζουν και καταθέτουν τον οβολό τους. Κάπου κάπου ανεβαίνουμε και μεις στην Ακρόπολη συνοδεύοντας κάποιον ξένο φίλο ή για να θαυμάσουμε το ηλιοβασιλέμα, τη σπάνια μέρα που δεν έχει νέφος.

Άλλωστε, το υπουργείο Πολιτισμού στην Ελλάδα θα μπορούσε να είναι παράρτημα του υπουργείου Οικονομικών ή του υφυπουργείου Τουρισμού. Κατά τα άλλα, συνεχίζουμε να είμαστε υπερήφανοι για τους αρχαίους μας προγόνους, όπως και ο Μακρυγιάννης. Γιου αγόρασε με τα εκατομμύριά του μια ολόκληρη γειτονιά της Αθήνας κάτω απ' την Ακρόπολη, που φέρει ακόμα το όνομά του. Δε θα ήθελα να μένω στον Μακρυγιάννη.

36

Η συμπεριφορά ενός κράτους απέναντι σ' ένα άλλο, δεν εξαρτάται απ' τα αισθήματα του ενός προς το άλλο αλλά απ' τα συμφέροντα τόσο του συγκεκριμένου κράτους όσο και της ευρύτερης περιοχής στην οποία αυτό ανήκει. Σ' αυτή τη δεύτερη περίπτωση, μιλούμε για «γεωπολιτική στρατηγική», που σημαίνει σχεδιασμό μιας πολιτικής μακρόχρονης και με ιστορική προοπτική, που αφορά το γεωγραφικό μέλλον ενός συγκεκριμένου κράτους.

Το νεοελληνικό κράτος δεν είχε ποτέ γεωπολιτική στρατηγική, ούτε καν την εποχή του Βενιζέλου. Κάθε ανάλογη πρόταση στηριζόταν σε ιδεολογήματα του τύπου «η Πόλη είναι δική μας», ή «Μεγάλη Ελλάδα».

χωρίς να νοιαζόμαστε να δούμε αν αυτές οι απαιτήσεις θα ήταν δυνατό να έχουν νόημα στις συνθήκες που δημιουργήθηκαν απ' το περίφημο «ανατολικό ζήτημα», δηλαδή το ζήτημα που προέκυψε απ' την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τότε που έμπαινε το πρόβλημα για το μέλλον των περιοχών που για αιώνες ανήκαν σ' αυτήν. Το εν λόγω ζήτημα εν πολλοίς παραμένει άλυτο και η αστάθεια στα Βαλκάνια οφείλεται κατά κύριο λόγο σ' αυτό.

Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, η γεωπολιτική στρατηγική των Ευρωπαίων διαταράσσεται. Ενώ μέχρι τότε η προσοχή τους ήταν αποκλειστικά στραμμένη στον άξονα Βελιγράδι-Σόφια-Θεσσαλονίκη (άξονα στη γλώσσα της πολιτικής λέμε έναν «δρόμο» με την πολύ ευρεία έννοια της λέξης, δηλαδή μια περιοχή εντός της οποίας διακινούνται συμφέροντα πάσης τάξεως), τώρα στρέφεται στον πανάρχαιο άξονα Κεντρική Ευρώπη-Ελλάδα-Μέση Ανατολή. Πρόκειται ακριβώς για το δρόμο διά του οποίου σταθερά κινούνται απ' τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη και τανάπαλιν, όλοι οι μεσογειακοί πολιτισμοί. (Παραπέμπουμε επί του θέματος σ' ένα άλλο βιβλίο του Γεράσιμου Κακλαμάνη με τον τίτλο «Η ανατολική Μεσόγειος ως ευρωπαϊκή ιστορία»).

Τώρα όμως η Ελλάδα αποκόβεται απ' τον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, γιατί πετιέται έξω απ' τον άξονα Βελιγράδι-Σόφια-Θεσσαλονίκη. Και μόνο η βόρεια Ελλάδα νοείται ως Ευρώπη απ' τους Ευρωπαίους γιατί μόνο αυτή βρίσκεται μέσα στον άξονα που προαναφέραμε. Γιαυτό ακριβώς και οι Ευρωπαίοι ούτε καν συζητούν το θέμα της ανεξαρτησίας της βόρειας Ελλάδας, τότε που αποφασίζουν τη δημιουργία νεοελληνικού κράτους. Γιαυτό και γίνεται χαμός στη βόρεια Ελλάδα κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Γιαυτό και σήμερα με τους Σκοπιανούς το ελληνικό πρόβλημα είναι κατά κύριο λόγο βορειοελληνικό. Γιαυτό και η Θεσσαλονίκη χρίστηκε ηλιθίως «συμπρωτεύουσα» λες και αναγνωρίζουμε εμείς οι ίδιοι πως η ελληνική Μακεδονία είναι κάτι σαν «συνεπαρχία» της Ελλάδας, οιονεί αυτόνομη, που δικαιούται νάχει δικό της υπουργείο (βορείου Ελλάδος παλιότερα, Μακεδονίας-Θράκης σήμερα).

Είναι ο πανικός που προκάλεσε η επιμονή των Ευρωπαίων στη διατήρηση του άξονα Βελιγράδι-Σόφια-Θεσσαλονίκη που δημιούργησε το μπέρδεμα όσον αφορά το όντως δύσκολο πρόβλημα της Μακεδονίας, της μόνης περιοχής της Ελλάδας που γεωπολιτικά ανήκε πάντα στην Ευρώπη. Η υπόλοιπη Ελλάδα, ήταν και παραμένει Μέση Ανατολή. Οι Μακεδόνες δεν είχαν ποτέ καμιά δυσκολία να θεωρήσουν τους εαυτούς τους κατ' αρχήν Ευρωπαίους.

37

Η δικαίχη υπόσταση του νεοελληνικού κράτους εξαντλείται κατ' ανάγκην στους διοικητικούς τρόπους που θα μπορούσαν να το συντηρήσουν, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Αυτό σημαίνει πως υπάρχουμε σαν κράτος μόνο γιατί οι νόμοι συντηρούν ένα κράτος πνιγμένο στους νόμους, κι όχι γιατί υπάρχει και μια

βαθύτερη ανάγκη να υπάρξουμε σαν κράτος. Και δεν υπάρχει αυτή η βαθύτερη ανάγκη γιατί στην πραγματικότητα ποτέ δεν πιστέψαμε πως είμαστε Έλληνες. Πιο σωστά, το πιστεύουμε ως το βαθμό που είμαστε υποχρεωμένοι να το πιστέψουμε για να μη χάσουμε τα προνόμια που δίνει ο νόμος στους Έλληνες. Κι όσοι από μας πράγματι αισθανόμαστε σαν Έλληνες διότι κάτι διαφυλάγουμε ακόμα μέσα μας απ' τον ελληνικό πολιτισμό και το ελληνικό ήθος, διωκόμαστε ως ανθέλληνες.

Η αστυνομοκρατία, λέει ο Κακλαμάνης, δεν περιορίζεται στα αστυνομικά τμήματα, είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ελληνική διοίκηση. Ο κάθε υπαλληλάκος που τον πληρώνεις απ' το δημόσιο ταμείο για να σε εξυπηρετεί, αισθάνεται νάχει δικαιώματα πάνω σου, και σε βασανίζει σαν γνήσιος μπασκίνας. Ο κάθε εισπράκτορας λεωφορείου είναι και ένας απόλυτος άρχων εντός του λεωφορείου. Ο κάθε κερατάς που έτυχε να βρίσκεται σ' ένα πόστο, εννοεί να ασκεί σταθερά πάνω σου το μαζοχισμό του. Ένα άθροισμα δικτατόρων που παριστάνουν τους δημοκράτες.

Τούτο συμβαίνει διότι όλοι ουρλιάζουν σ' αυτόν τον τόπο πως είναι γνήσιοι Έλληνες, αλλά κανείς δε νοιώθει μέσα του Έλληνας. Ο κάθε Έλληνας είναι ένας ξένος για τον άλλο Έλληνα. Και πολύ σωστά. Η μαζική ψυχολογία δε λαθεύει ποτέ, και η αυθόρμητη συμπεριφορά δεν είναι ποτέ αναίτια. Ξέρουμε πως είμαστε Έλληνες κατ' απονομήν και κατά χρίσμα, ξέρουμε πως σ' αυτόν τον τόπο ζει και δουλεύει κάθε καρδιάς καρύδι, ξέρουμε πως χρωστάμε την εθνική μας συνείδηση στο φόβο, ξέρουμε πως ο χωροφύλακας, δηλαδή ο νόμος, θα μας αρπάξει απ' τ' αυτί αν αμφισβητήσουμε την ελληνικότητά μας, ξέρουμε πως αυτή η ελληνικότητα είναι μόνο μια νομική κατασκευή.

Και το κυριότερο, ξέρουμε πως ποτέ οι νόμοι δε δημιούργησαν εθνική συνείδηση πουθενά στον κόσμο. Γιατί, λοιπόν, να τη δημιουργήσουν εδώ; Ας το καταλάβουμε επιτέλους: Το σημερινό μας χάλι οφείλεται στο ότι η εθνική μας συνείδηση, όση υπάρχει τέλος πάντων, είναι τεχνητή και μας επιβλήθηκε με τη δύναμη του νόμου. Αισθανόμαστε εχθροί ο ένας για τον άλλο, γιατί αντιδρούμε φυσιολογικά στην παραμόρφωση που επέβαλε ένα πλέγμα νόμων, που πασχίζουν να διατηρήσουν τεχνητά την εθνική συνοχή μιας πολυεθνότητας, που ωστόσο έχει όλες τις προϋποθέσεις να δημιουργήσει μια ενιαία εθνότητα, όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, όπου, απ' τη δεύτερη γενιά εποίκων και πέρα, όλοι αισθάνονται Αμερικανοί κι όλοι φέρονται σαν Αμερικανοί, κι ας είναι ένα συνονθύλευμα εθνοτήτων. Άλλωστε, οι ισχυροί λαοί δεν είναι ποτέ «καθαροί». Εμείς εδώ γιατί κοπτόμαστε για την τεχνητή «καθαρότητά» μας; Για να χάσουμε και τα λίγα που μας απόμειναν;

38

Η έννοια «κράτος» στηρίζεται στην έννοια «γενικό συμφέρον». Ακόμα και όταν υπάρχει μια εθνότητα, αυτή δε θα είχε λόγο να διεκδικήσει

το δικαίωμά της να υπάρξει ως «εθνικό κράτος», αν δεν υπήρχε το «γενικό συμφέρον» που θα την παρακινούσε να κάνει κάτι τέτοιο.

Στην Ελλάδα η έννοια «γενικό συμφέρον» ήταν πάντα ανύπαρκτη, παρατηρεί ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Πώς, λοιπόν, να προκύψει ελληνικό κράτος; Που θα στηριχτεί; Μα, στους νόμους! Υπάρχει ελληνικό κράτος, γιατί έτσι θέλει ο νομοθέτης κι όχι γιατί το επιβάλλουν οι κοινωνικές διαδικασίες. Το 1830 το συμφέρον των κατοίκων αυτού του τόπου (προσοχή, δε λέμε μόνο των Ελλήνων) επέβαλε τη δημιουργία κράτους, το οποίο και δημιουργήθηκε με χίλια βάσανα. Όμως, ενώ το γενικό συμφέρον τότε είχε σα στήριγμα το μοίρασμα των τουρκικών τσιφλικιών και τον παραμερισμό των κοτσαμπάσηδων, ευθύς μόλις μοιράστηκαν τα τσιφλίκια, προέκυψαν νέοι κοτσαμπάσηδες και φάνηκε από τότε η ανεπάρκεια της έννοιας «γενικό συμφέρον» που δεν ήταν παρά το άθροισμα των ατομικών συμφερόντων των προχόντων.

Αλλά το «γενικό συμφέρον» δεν είναι άθροισμα ατομικών συμφερόντων ολίγων. Είναι αυτό που υπάρχει σαν κοινή συνιστώσα σ' όλα τα ατομικά συμφέροντα, και που τα κάνει να προσανατολίζονται προς αυτήν κι όχι προς την άλλη κατεύθυνση. Το «γενικό συμφέρον» επιβάλλει, π.χ., την προστασία των ελληνικών συνόρων. Όμως, τα σύνορα αυτά περικλείουν και τίποτα άλλο εκτός από ένα άθροισμα οικοπέδων και κτισμάτων αυθαίρετως κτισμένων πάνω τους, ερήμην του συμφέροντος του γείτονα; Η αδιαφορία για το συμφέρον του άλλου θα ήταν ποτέ δυνατό να ονομαστεί «γενικό συμφέρον»;

Λοιπόν, εδώ ονομάζουμε «γενικό συμφέρον» το προσωπικό μας συμφέρον. Τα κόμματα, με τη σειρά τους, ονομάζουν «γενικό συμφέρον» το κομματικό τους συμφέρον το οποίο επιμερίζεται σε πάμπολλα προσωπικά συμφέροντα που προσπαθεί να τα ικανοποιήσει ο βουλευτής βουλευτής, με την προσωπική του πελατεία, δίνοντας για αυτήν, συχνά ομηρικές μάχες στην Βουλή, ερήμην του γενικού συμφέροντος. Ο πελάτης έχει πάντα δίκιο. Κι αν χάσουμε τον πελάτη ψηφοφόρο, πώς θα βολέψουμε εμείς οι βουλευτές τον εαυτό μας; Ξέρετε κανέναν μαγαζάτορα που θα πίστευε στο δόγμα «ο πελάτης έχει δίκιο» αν δεν προσδοκούσε προσωπικό όφελος απ' το δίκιο του πελάτη; Ο πελάτης έχει δίκιο σημαίνει κάνω ό,τι μπορώ για να μη μου φύγει κι ότι και άδικο νάχει εγώ θα του δώσω δίκιο για να μη τον χάσω από πελάτη.

Ακριβώς αυτή είναι η περίφημη πελατειακή σχέση των κομμάτων με τους οπαδούς τους, κι ακριβώς εδώ στηρίζεται ο ελληνικός πολιτικός λαϊκισμός. Που σημαίνει πως ο ψηφοφόρος, δηλαδή ο πελάτης, έχει πάντα δίκιο. Ο πελάτης ψηφοφόρος το μυρίστηκε αυτό προ πολλού, και κατεβαίνει στο δρόμο για να διεκδικήσει το δίκιο του, αδιαφορώντας επιδεικτικά για το δίκιο των συνελλήνων και συνανθρώπων του. Κι έτσι, διά του λαϊκισμού εγκαθίσταται μονίμως ο φασισμός, σε τούτον τον σταθερά φασίζοντα τόπο.

Όλα τα Συντάγματα του πολιτισμένου κόσμου κατοχυρώνουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Και σε τελική ανάλυση υπάρχουν μόνο για να υπηρετούν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Στην Ελλάδα, όμως, είναι δυνατό να υπάρξει αξιοπρέπεια, ώστε να κατοχυρωθεί και συνταγματικά; Η αξιοπρέπεια είναι έννοια ηθική, και συνεπώς πνευματική. Πώς, λοιπόν, είναι δυνατό να προκύψει αξιοπρέπεια σ' έναν τόπο στον οποίο όταν λέμε «πνευματικές αξίες» φέρνουμε αυτομάτως στο νου μας πρώτον τις θρησκευτικές αξίες, και δη τις ορθόδοξες, και δεύτερο τις «εθνικές» αξίες που τις ταυτίζουμε απολύτως με τις ορθόδοξες;

Παραπονοιάμαστε για την καταρράκωση των αξιών. Που οι αξιών; Υπήρξαν ποτέ αξίες σ' αυτόν τον τόπο των μεγάλων εθνικών απατεώνων, που ό,τι κάνουν εν ονόματι του έθνους το κάνουν για να στεριώσουν διά του ψυχολογικού μηχανισμού της «ψευδούς συνειδήσεως» αξίες ολωσδιόλου πλαστές, προς ίδιον όφελος; Η ψευδής συνείδηση δε στηρίζεται στο ενσυνείδητο ψέμμα. Είναι το καλά εδραιωμένο ψέμμα, που τελικά εκλαμβάνεται ως αλήθεια. Αυτός που το πιστεύει είναι απόλυτα ειλικρινής. Δεν ψεύδονται οι μεγαλοϊδεάτες, δεν ψεύδονται οι οπαδοί της «καθαρότητας» της ελληνικής φυλής, δεν ψεύδονται αυτοί που πιστεύουν στα «πεπρωμένα της φυλής», δεν είναι ούτε αφελείς ούτε ηλίθιοι όλοι αυτοί οι καλοπροαίρετοι άνθρωποι, που διατελούν εν πλήρει συγχύσει αθώοι, όπως θάλεγε κι ο Κατσαρός. Ήταν τόσο επίμονο το ψέμμα που κατασκεύασαν οι εθνοκάπηλοι για να κάνουν τη δουλειά τους, που άνθρωποι σοβαροί και καθόλα έντιμοι το υιοθέτησαν ως αλήθεια. Άλλωστε, ο ψυχολογικός μηχανισμός της ψευδούς συνειδήσεως (για περισσότερα διάβασε Μαρκούζε) δεν αφορά μόνο αυτά τα εν τέλει πολύ μικρά και ασήμαντα προβλήματα που έχουν σχέση με τα εθνικά μας παραμύθια, που όλα θα καταπέσουν κατ' ανάγκη τώρα που οι Ευρωπαίοι θα εισβάλουν και στη χώρα μας, και θα αναλάβουν και την εκπαίδευσή μας συν τοις άλλοις. Αφορά και μύθους διεθνείς και πάρα πολύ καλά εδραιωμένους, όπως για παράδειγμα τον μεγάλο μύθο του μονοκεντρικού ευρωπαϊκού πολιτισμού, που αποκλείεται να συνεχίσει να περιφρονεί τους άλλους πολιτισμούς, ας πούμε τον αραβικό, χωρίς να συντριβεί ο ίδιος μέσα στην πολιτιστική ώσμωση. Ο πολιτισμός είναι μια διεθνής - και είναι πλέον ένας και αδιαίρετος. Οι εθνικοί πολιτισμοί μπερδεύονται ο ένας με τον άλλο, μέσα στο μεγάλο χωριό που είναι πια η υδρόγειος.

Η δημοκρατία προϋποθέτει την αξιοπρέπεια και η αξιοπρέπεια είναι αδύνατο να στηριχτεί στην ψευδή συνείδηση, παρόλο που η υποσυνείδητη υιοθέτηση του ψεύδους δε θα ήταν δυνατό να απαγορευτεί: Όποιος αφήνεται να πιστεύει σε παραμύθια, είναι ελεύθερος να πιστεύει. Αυτό όμως που δεν είναι δυνατό να συνεχιστεί είναι ο βιασμός της συνείδησης απ' τους δημαγωγούς με ψέμματα που πρέπει να γίνουν αντιληπτά ως αλήθειες. Αξιοπρέπεια κάτω από συνθήκες μεθοδευμένης εξαπάτησης είναι αδύνατο να υπάρξει.

Επειδή η σύγχρονη περί ηθικής αντίληψη συνίσταται στο να προσφέρει ο άνθρωπος προς τους άλλους ό,τι εκ φύσεως περισσότερο μπορεί, σημαίνει ότι και η αξιοπρέπεια του ανθρώπου την οποία προβλέπουν όλα τα Συντάγματα έχει μονοσήμαντο νόημα: εκείνο της απεριορίστου παιδείας και μορφώσεως, σύμφωνα με τις ατομικές προσληπτικές ικανότητες.

Ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου», ορίζει τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αξιοπρέπεια σαν απαίτηση για διαρκή και συνεχή παιδεία, έξω, πέρα και πάνω απ' την εγκύκλια μόρφωση που παρέχουν τα σχολεία.

Τη θέλει το ελληνικό κράτος μια τέτοια παιδεία έξω και πέρα απ' τα εκπαιδευτικά του ιδρύματα, που αναπαράγουν τα περί έθνους ιδεολογήματα και διαιωνίζουν το ψεύδος για την ιστορική αποστολή των Ελλήνων; Όχι μόνο δεν τη θέλει αλλά τη πουϊκοτάρει με κάθε τρόπο και κάθε μέσο. Κάθε Έλλην, για να παραμείνει καλός Έλλην, πρέπει να ξέρει αυτά που του μαθαίνουν δάσκαλοι ταλαιπωρημένοι και καταπιεσμένοι, και τίποτα περισσότερο. Τα κολυβογράμματα παραμένουν το μορφωτικό ιδανικό στην Ελλάδα των Ελλήνων αγραμμάτων χριστιανών. Σήμερα, εγγράμματος εδώ θεωρείται αυτός που γνωρίζει ανάγνωση και γραφή, αν και σπάνια χρησιμοποιεί τόσο την ανάγνωση όσο και τη γραφή που έμαθε, θάλεγε μόνο και μόνο για να γίνει κολυβογραμματιζούμενος.

Λοιπόν, μπορεί η Ελλάδα να μορφώσει; Ίδου η εύλογη απορία του Κακλαμάνη. Από την απάντηση σ' αυτό το ερώτημα θα εξαρτηθεί και η σκοπιμότητα ύπαρξης του Συντάγματος. Αν δεν μπορεί, το Σύνταγμα, που σε τελική ανάλυση υπηρετεί μόνο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, είναι απλώς το άλλοθι για τις λοβιτούρες των Ελλήνων «δημοκρατών» που αν και ροκανίζουν τα ξένα δάνεια αδιαλείπτως απ' το 1830 μισούν κάθε τι το ξενικό, εκτός βέβαια απ' τα ξένα λεφτά. Φοβούνται, λέει, τον αφελληνισμό των Ελλήνων. Στην πραγματικότητα φοβούνται πως οι δανειστές, αφενός θα φροντίσουν για τα χρήματά τους περιορίζοντας την παραδοσιακή έφεση των Ελλήνων προς την κλοπή, και αφετέρου θα κάνουν κάτι, ώστε διά των χρημάτων να προκύψει αξιοπρέπεια, και συνεπώς το Σύνταγμα να αποχτήσει δι' αυτής το πλήρες, το ουσιαστικό και το βαθύτερο νόημά του.

Δημοκρατία είναι το κοινωνικό καθεστώς που μεριμνά για την αξιοπρέπεια ενός εκάστου των πολιτών. Απαντείστε εσείς αν το ελληνικό Σύνταγμα έχει ουσιαστικό λόγο ύπαρξης. Υπηρετεί την ανθρώπινη αξιοπρέπεια σ' έναν τόπο γεμάτο αναξιοπρεπείς;

Εμείς οι Έλληνες είμαστε λαός άμουσος. Τι, λοιπόν, σημαίνει ελληνική μουσική σ' έναν τόπο που παραμένει άμουσος; Το Μέγαρο Μουσικής,

αυτό το εκκλησικό δημιούργημα ενός τυπικού Έλληνα Ευρωπαίου, του Χρήστου Λαμπράκη, έχει κάποιο λόγο ύπαρξης στη χώρα της τούρκικης μουζουκομουσικής, που πλασσάρεται ως ελληνική;

Το πρόβλημα για το αν υπάρχει ή δεν υπάρχει «γνήσια» ελληνική μουσική, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου» εμφανίστηκε κατ' αρχήν στα Επτάνησα, στο πλαίσιο των συζητήσεων για την πολιτιστική ταυτότητα του νέου κράτους και είναι απολύτως ενδεικτικό των συγχύσεων σχετικά με το δυσεπίλυτο πρόβλημα της ελληνικότητας εν γένει. Οι Επτανήσιοι είχαν ήδη εισαγάγει στην εκκλησία τους την τετραφωνία, πράγμα που απαγορευόταν αυστηρά απ' την ορθόδοξη εκκλησία, η μουσική της οποίας ήταν πάντα μονοφωνική. Το πρόβλημα της μουσικής επτανησιακής αίρεσης θα ήταν αδύνατο ναλυθεί μουσικολογικά, δηλαδή με επιχειρήματα παρμένα απ' τη μελέτη αφενός της ελληνικής και αφετέρου της βυζαντινής μουσικής.

Κι έτσι κι αυτό, όπως όλα, λύθηκε... διοικητικά! Το 1871 ο Πατριάρχης Άνθιμος ο εξ Εφέσου ιδρύει στην Κωνσταντινούπολη «Σύλλογο προς καθαρισμόν της μουσικής». Με τον ίδιο σκοπό, ιδρύεται στην Αθήνα το 1874 «Εκκλησιαστικός μουσικός σύλλογος». Το πώς εννοούσαν τον «καθαρισμό» οι «καθαροί» Έλληνες που ήθελαν μόνο «καθαρή» ελληνική μουσική, το καταλαβαίνουμε απ' αυτά που λέει ο Αλ. Ραγκαβής: Οι μόνοι αρμόδιοι να αποφαινούνται για την ψαλμοδία έπρεπε να είναι στο εξής οι ιερείς και οι διάκονοι. Μέχρι τότε, συναρμόδιοι ήταν και οι επίτροποι της εκκλησίας, που έπρεπε να παραμεριστούν διότι δι' αυτών άρχισαν να εισβάλλουν στην ελληνική μουσική τα καινά πολυφωνικά δαιμόνια της Δύσης και να χαλούν την ελληνικότητά της!

Οι Επτανήσιοι, πάντα πρωτοπόροι, αντεπιτίθενται στον νεοσκοταδισμό των «μουσικόφιλων» παπάδων και ιδρύουν με πρωτοβουλία των Τζαννή και Λαυράγκα στην Κεφαλλονιά συλλόγους προς υπεράσπισιν της πολυφωνίας, εκ της οποίας προκύπτει η καθαρά δυτική μουσική της κεφαλλονίτικης καντάδας.

Οι βυζαντινοκεντρικοί μουσαμύντορες ισχυρίζονται πως η βυζαντινή μουσική είναι η συνέχεια της αρχαίας ελληνικής - και έχουν δίκιο. Όμως, δε λεν όλη την αλήθεια για την μουσική των αρχαίων Ελλήνων. Δε λεν δηλαδή, πως αυτή η μουσική επηρέασε ολόκληρη τη μουσική της Μεσογείου και της Ευρώπης, μέσα από τρία κανάλια: Το ορθόδοξο, που καταλήγει στη βυζαντινή μονοφωνική μουσική, το καθολικό, που καταλήγει στη δυτική πολυφωνική μουσική, και το ισλαμικό, που καταλήγει στην εκκλησική περσοαραβική μουσική, που με τη σειρά της επηρεάζει τα μάλα τη βυζαντινή μουσική. Αν στη βυζαντινή μουσική υπάρχει κάτι σ' αλήθεια βαθειά και ουσιαστικά ελληνικό, αυτό είναι η αδυναμία ύπαρξης αυτόνομης (καθαρής) μουσικής, διότι, όπως και στην αρχαία Ελλάδα, η μουσική υπηρετεί πάντα τό λόγο. Όμως, μέσα απ' αυτή την καθαρά ελληνική αντίληψη προκύπτουν η δυτική όπερα, το δυτικό ορατόριο και τα λίντερ. Όπως και νάναι, τα σημαντικότερα πράγματα με βάση την ελληνική μουσική κληρονομιά έγιναν στην Ευρώπη, όχι στο Βυζάντιο ούτε στην Ελλάδα.

Μπορεί το μπουζούκι να παίζει τον εθνικό ύμνο; ρωτάει πονηρά ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο βιβλίο του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου», που δεν είναι καθόλου νομικό έργο αλλά μια έξοχη μελέτη της ιστορίας των ριζών και των προϋποθέσεων του νεοελληνικού πολιτισμού. Αν δεν μπορεί, τότε τι σόι εθνικό κράτος είμαστε, όταν το εθνικό (!) όργανο δεν μπορεί να παίζει τον εθνικό ύμνο;

Λοιπόν, το μπουζούκι δεν μπορεί να παίζει τον εθνικό ύμνο διότι δεν είναι εθνικό όργανο, κι αυτό άσχετα απ' το γεγονός πως υιοθετήθηκε πάρα πολύ αργά ως εθνικό όργανο απ' την πανσπερμία των λαοτήτων που κατοικούν αυτή τη χώρα, και που αναγνώρισαν στο μπουζούκι τις ανατολίτικες πολιτιστικές τους ρίζες.

Απ' τη μια μεριά, λοιπόν, η ρινωδία της θρησκευτικής μουσικής, που συνεχίζουν να την ονομάζουν βυζαντινή από κεκτημένη ταχύτητα, κι απ' την άλλη τα ντέρτια του μπουζουκιού. Ωχ, αμάν, αμάν, αμάν!

Θα περίμενε κανείς οι Νεοέλληνες να αναγνωρίσουν μουσικά τον εαυτό τους στο δημοτικό τραγούδι που, αυτό, και πιο κοντά στην αρχική μορφή της βυζαντινής μουσικής βρίσκεται και πιο κοντά στην αρχαία ελληνική μουσική. Βέβαια, και το μπουζούκι βρίσκεται κοντά στην αρχαία ελληνική μουσική, μόνο που αυτή μας επεστράφη ανατολικοποιημένα, και μάλιστα όχι στη μορφή της εκκλησιαστικής αραβικής μουσικής αλλά της τούρκικης παραλλαγής της. Κατά τα άλλα, οι Τούρκοι είναι οι προαιώνιοι εχθροί μας! Τους φάγαμε τα γυαλατζή ντολμαδάκια, τους φάγαμε τον μουσακά, τους φάγαμε το κεμπάπ, τους φάγαμε το ιμάμ μπαϊντί, τους φάγαμε στο τέλος και τη μουσική τους και γίναμε γνήσιοι Έλληνες! Τόσο γνήσιοι, όσο κι οι Τούρκοι. Πάλι καλά που αφήσαμε απ' έξω το χορό της κοιλιάς για νάχουμε και κάτι να βλέπουμε όταν πάμε στην Τουρκία ως τουρίστες, και βρίσκουμε εκεί τις ρίζες μας, είμαστε δεν είμαστε μικρασιάτες την καταγωγή.

Ο Κακλαμάνης προτείνει ένα έξοχο μουσικό πείραμα: Διατρέξτε με το ραδιοφωνό σας τα Βαλκάνια από πάνω προς τα κάτω. Θα εκπλαγείτε με την αρχαιοελληνική, και εν τέλει ευρωπαϊκή γνησιότητα της δημοτικής τους μουσικής. Όταν φτάσετε στη Βουλγαρία σταματείστε για λίγο σ' εκείνο το εντελώς εκκλησιαστικό συγκρότημα που λέγεται «Βουλγάρικες Φωνές» για να καταλάβετε πώς προέκυψε εν τω κόσμω η μουσική στη Θράκη με τον μυθικό Ορφέα, που οι «Βουλγάρικες Φωνές» τον αντιμετωπίζουν ως υπαρχτό πρόσωπο. Κι όταν ξαφνικά με το ραδιοφωνό σας περάσετε τα ελληνικά σύνορα και βρεθείτε στο νοτιότερο άκρο της βαλκανικής που, εξ ορισμού γεωγραφικού, είναι πιο ελληνικό απ' τη Βουλγαρία, θα εκπλαγείτε διαπιστώνοντας πως αντί για την Ελλάδα βρεθήκατε στην Τουρκία. Οποία απογοήτευση για σας τον πολύ γνήσιο Έλληνα!

Τουλάχιστον ας ακούγαμε βυζαντινή, και συνεπώς έμμεσα ελληνική μουσική, στη σημερινή εκκλησία. Α, μπά! Η Αγία Σοφία επί Ιουστινιανού είχε 325 ψαλτάδες, εκ των οποίων οι 40 γυναίκες. Αν και μονοφωνι-

κή η βυζαντινή μουσική, θα πρέπει να ήταν κάτι το εντελώς εκκλησιαστικό όταν την άκουγες από δύο μονωδιακές χορωδίες. Σήμερα, ονομάζουμε βυζαντινή μουσική τη ρινωδία δυο κοιμισμένων ψαλτάδων, που ο ένας κάνει φάλτσα από τα δεξιά κι ο άλλος από τα αριστερά.

Πόσο ελληνική είναι η ελληνική λογοτεχνία; Αρκεί ο λογοτέχνης να είναι Έλληνας υπήκοος για να χαρακτηριστεί ελληνικό το έργο του; Αλλά, και ένας μη Έλληνας θα μπορούσε να είναι Έλληνας υπήκοος. Η ελληνική γλώσσα από μόνη της είναι επαρκής παράγων για να χαρακτηριστεί ελληνικό ένα λογοτεχνικό κείμενο; Αλλά, και ένας ξένος μπορεί να εκφράζεται με λογοτεχνική επάρκεια στα ελληνικά.

Η ορθοδοξία από μόνη της είναι επαρκής παράγων για να χαρακτηριστεί ελληνικό το τέλει λογοτεχνικό κείμενο ενός ανθρώπου σαν τον Παπαδιαμάντη, που αναμφισβήτητα εκφράζει τη θρησκευτικότητα του Νεοέλληνα; Αλλά η ορθόδοξη θρησκευτικότητα δε σημαίνει κατ' ανάγκην και ελληνικότητα, εκτός κι αν δεχτούμε ως ορθή την άκριτη και ανιστόρητη εξίσωση: πας ορθόδοξος, Έλληνας - και αντιστρόφως. Και ο Ντοστογιέφσκι είναι βαθύτατα και ειλικρινέστατα ορθόδοξος, όμως η «ρωσικότητά» του (ο σλαβισμός του) υπερβαίνει την ορθοδοξία και την εμπειριέχει σαν κυρίαρχη συνιστώσα. Ο Τόμας Μαν και ο Χέρμαν Μπροχ είναι θρησκευόμενοι, όμως η «γερμανικότητά» τους σχεδόν εξαφανίζει τη θρησκευτικότητά τους.

Σε μας εδώ, η ελληνικότητα εκφράζεται «μετεωρολογικά», όπως παρατηρεί ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, υπονοώντας σαφώς τον Ελύτη και την προσήλωσή του στα κλιματολογικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά ενός τόπου που θα μπορούσε κάλλιστα να κατοικείται και από μη Έλληνες (άλλωστε, οι τουρίστες εκτιμούν περισσότερο από μας τα κλιματολογικά, τα μετεωρολογικά και τα γεωγραφικά πλεονεκτήματα της χώρας μας).

Ο Σεφέρης βρίσκεται πιο κοντά στην ελληνικότητα, αλλά τη νοιώθει περισσότερο σαν απουσία παρά σαν παρουσία, κι απ' αυτή την άποψη είναι ίσως ο πιο γνήσιος Έλληνας ποιητής. Όσο για τον Ρίτσο, την ελληνικότητα τη συγγέει μονίμως με τη λαϊκότητα, με την πάσχουσα ελληνική λαϊκή ψυχή - αλλά το να πάσχει η λαϊκή ελληνική ψυχή δε συνιστά ελληνικότητα.

Ε, λοιπόν, δεν υπάρχει ελληνικότητα στην ελληνική λογοτεχνία. Πιο σωστά, υπάρχουν όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα μιας φολκλορικά νοούμενης ελληνικότητας, υπάρχουν ακόμα ψήγματα ελληνικότητας πέρα για πέρα αμήχανα, αλλά είναι αδύνατο να επισημάνει κανείς γνήσια ελληνικότητα στην ελληνική λογοτεχνία. Στην καλύτερη περίπτωση, ο κάθε λογοτέχνης εκφράζει τον εαυτό του, και τίποτα που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ελληνικότητα με την έννοια μιας κοινής συνιστώσας που διαπερνά πέρα για πέρα τα έργα όλων, όπως η γερμανικότητα τα έργα των Μούζιλ, Μπροχ, Μαν, η σλαβικότητα τα έργα των Ντοστογιέφσκι,

Τολστόι, Γκόγκολ, η γαλλικότητα τα έργα των Προυστ, Σταντάλ, Μπαλζάκ, Φλωμπέρ, κλπ., κλπ.

Τούτο συμβαίνει διότι η συνείδηση του Έλληνα λογοτέχνη είναι κατ' ανάγκην μειονοτική. Κι όπου υπάρχει ελληνικότητα, αυτή νοείται είτε σα θρησκευτικότητα είτε σα φολκλόρ είτε σαν ηθογραφία είτε σα ρεπορτάζ. Αλλά, όλα αυτά δεν είναι παρά οι ψηφίδες ενός παζλ που θα μπορούσε να σχηματίσει εικόνα μόνο μέσα από ιδεολογήματα του τύπου «ελληνική λεβεντιά», «δαιμόνιο της φυλής» κλπ., και παραμυθοειδή ολόγκαν του τύπου «θα πάρουμε την Πόλη και την Αγία Σοφία», και όχι μέσα από την ανύπαρκτη ελληνικότητα, που στην ελληνική λογοτεχνία είναι το ζητούμενο και όχι το υπάρχον.

44

Η λογοτεχνία είναι πρόβλημα επικοινωνίας, όπως και ολόκληρη η τέχνη άλλωστε. Γράφεις κάτι για να μεταδώσεις κάτι στη «συλλογική συνείδηση» απ' την οποία και αναδύεσαι ως δημιουργός. Είναι φυσικό οι πιο κοντινοί στη δική σου συλλογική συνείδηση να είναι οι ομοεθνοί σου, που τους εκφράζεις και, τρόπον τινά, τους εκπροσωπείς ως καλλιτέχνης. Δεν μπορείς να είσαι διεθνής αν δεν είσαι εθνικός για τον απλό λόγο πως το όλον εμπεριέχει κατ' ανάγκην το μέρος – και συνίσταται από μέρη. Το πανανθρώπινον όλον, δε νοείται ξεκομμένα απ' τα μέρη που το συνιστούν.

Όμως, η εθνική συνιστώσα μπορεί να μην ενταχτεί ποτέ στην πανανθρώπινη συνισταμένη, αν ήδη δεν είναι επαρκής ως εθνική συνιστώσα, αν δηλαδή κατ' αρχήν δεν εκφράζει με πληρότητα τη μικρότερη ομάδα, που είναι η εθνική. Ο Ντοστογιέφσκι δε θα μπορούσε να είναι διεθνής, αν δεν ήταν τόσο βαθειά και τόσο ουσιαστικά Ρώσος, και ο Βάγκνερ δε θα συνέτριβε τελικά ο ίδιος κάθε προσπάθειά του να αυτοεγκλωβιστεί στη γερμανικότητα, αν η γερμανικότητά του δεν ήταν τόσο πλήρης που να μη μπορεί να την οικειοποιηθεί κανένας Γερμανός σοβινιστής, ούτε καν ο Χίτλερ, που το μόνο που κατάφερε μ' αυτή τη μουσική μεγαλοφυΐα, ήταν να τη δυσφημήσει έτσι που την οικειοποιήθηκε με μια αυθαιρεσία τυπικά ναζιστική.

Στην ελληνική τέχνη η ελληνικότητα εμφανίζεται σαν απαίτηση μετά τη μικρασιατική καταστροφή, παρατηρεί ευφυέστατα ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Ούτε ο Παπαδιαμάντης ούτε ο Βιζυηνός αγωνιούν για την ελληνικότητά τους. Εκφράζονται όπως εκφράζονται, τους αποδέχεται κανείς ή δεν τους αποδέχεται, αλλά δε μπλοφάρουν με μια ψευδή και ολωσδιόλου τεχνητή ελληνικότητα, σαν αυτή της περιφημής γενιάς του '30, που μόνο σύγχυση θα μπορούσε να προκαλέσει με τις κορώνες της για μια ελληνικότητα, που ούτε καν υλοπτεύονται σε τι ακριβώς θα μπορούσε να συνίσταται.

Ο περισσότερο σώφρων Κοσμάς Πολίτης σώζεται τελικά, ακριβώς γιατί δεν τρέμει μπας και δεν τον εκλάβουν ως γνήσιο Έλληνα. Οι άλλοι, είναι περισσότερο ή λιγότερο απατεώνες. Λες και γράφουν γιατί

τους το ζητάει η Ασφάλεια για να προσδιορίσει με βάση το έργο τους το βαθμό ελληνικότητας των υπολοίπων Ελλήνων, ώστε να εκδώσει «σωστά» πιστοποιητικά φρονημάτων.

Τι συμβαίνει, λοιπόν, και η λογοτεχνική ελληνικότητα εμφανίζεται μετά το 1922 για να κορυφωθεί με τη γενιά του '30; Μα, τότε έρχονται οι πρόσφυγες, που φέρνουν τα πάνω κάτω σ' έναν τόπο όπου οι παραδοσιακοί γηγενείς κλέφτες αφενός βρίσκουν την ευκαιρία να κλέψουν περισσότερο, τώρα που η διεθνής βοήθεια προσφέρεται ως λεία (ο Καρυωτάκης αυτοκτονεί μέσα σ' αυτό το ασφυκτικό κλίμα εθνικοποιημένης απάτης) και αφετέρου αρχίζουν να διώκουν ανηλεώς κάθε πρόσφυγα, έτσι που τον υλοπτεύονται ως υποψήφιο κλέφτη, δηλαδή ως ανταγωνιστή. Αλλά και ως άνθρωπο που έρχεται να ανατρέψει τις ισορροπίες στον καθορισμό του μεγέθους του κομματιού της πίτας, που πάντα σ' αυτόν τον τόπο φτιάχεται με δανεικά χρήματα. Ο πόντιος και ο μικρασιάτης είναι κάτι σαν εισβολείς, κάτι σαν έχθροι – και έτσι αντιμετωπίζονται ακόμα και σήμερα οι «τουρκόσποροι». Η γενιά του '30 αμύνεται με τον τρόπο της σ' αυτή την εισβολή των προσφύγων, προβάλλοντας το αίτημα μιας ελληνικότητας αφηρημένης και αόριστης, βασισμένης μόνο σε ιδεολογήματα – και ολικά αντιεπισημονικής. Ανάμεσά τους και μικρασιάτες σαν τον Φώτη Κόντογλου, που υπερθεματίζουν αντεπιτιθέμενοι μέσα από μια βαθειά και ειλικρινή θρησκευτικότητα. Ο μικρασιάτης Σεφέρης πάντως σώζεται χάρη σ' έναν αρνητικό ορισμό της ελληνικότητας, που καθοδηγεί το βαθύτατο ελληνικό έργο του, που ουδεμία σχέση έχει με την κλιματολογική ελληνικότητα του «ιθαγενούς» Ελύτη.

45

Στους παλιότερους, η μηδέποτε καθορισθείσα επιστημονικά έννοια του «έθνους», νοούνταν ως «μεγάλη ιδέα». Αργότερα, νοούνταν ως «εθνική ολοκλήρωση». Και στη συνέχεια ως «ελληνικότητα», χωρίς όμως να διευκρινίζεται σε τι ακριβώς συνίσταται αυτή η ελληνικότητα. Όλα αυτά τα ιδεολογήματα, ωστόσο, τα διαπερνούν... μετεωρολογικές σταθερές, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Το ελληνικό φως, η ελληνική θάλασσα, το ελληνικό κλίμα, τα ελληνικά νησιά, όλα αυτά τα κλιματολογικά και γεωγραφικά δεδομένα, που υπάρχουν σ' ολόκληρη τη Μεσόγειο και κυρίως στην περιοχή των εκβολών του Νεΐλου εκλαμβάνονται ως τα τυπικά... εθνολογικά ελληνικά δεδομένα! Στον Ελύτη έχεις την εντύπωση πως αρκεί το ελληνικό φως και η ελληνική θάλασσα για να προσδιοριστεί με ακρίβεια η ελληνικότητα.

Ούτως εχόντων των κλιματολογικών «εθνολογικών» δεδομένων, που αφορούν πρωτίστως τους τουρίστες, ήταν φυσικό, στην ελληνική λογοτεχνία η διαμάχη ιδεών να γίνει διαμάχη γενεών. Με τον όρο αυτό, λέει ο Κακλαμάνης, δε νοείται η λογοτεχνική παραγωγή επί προβλημάτων μιας συγκεκριμένης περιόδου, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά ο «εμφύλιος» πόλεμος των λογοτεχνικών ομάδων, προς παραμερισμό ή εξαφάνιση κάποιων άλλων λογοτεχνικών ομάδων. Συμβαίνει δηλαδή κι εδώ αυ-

τό που συμβαίνει στο χώρο της πολιτικής με τα κόμματα, όπου το ένα διώκει το άλλο όχι στη βάση ιδεών και προγραμμάτων, αλλά για τη νομή της εξουσίας, δηλαδή το φάγωμα των δανείων, εν τελική αναλύσει.

Δεν υπάρχει κοινότης προβλημάτων και κοινωνικών κατανοήσεων στη λογοτεχνία μας, διότι δεν υπάρχει ενιαία εθνική συνείδηση. Ο καθένας κατανοεί την Ελλάδα όπως του κατέβει, κι αυτό κρατάει την ελληνική λογοτεχνία μόνιμα στο επίπεδο της ηθογραφίας. Αφού η κάθε γενιά προσπαθεί να επιβάλει τις δικές της περί έθνους αντιλήψεις, ουδεμία σχέση έχουν με τις περί έθνους αντιλήψεις μιας άλλης, σημαίνει πως καμιά απ' τις αλληλοσπαρασσόμενες γενιές δεν ξέρει τι θα μπορούσε να είναι η ελληνική εθνική συνείδηση. Και γιαυτό όλες οι γενιές καταφεύγουν τελικά, είτε στη... μετεωρολογία και σ' ό,τι αυτή συνεπάγεται είτε στην ορθοδοξία που από μόνη της δε συνιστά ελληνικότητα, όπως δολιότατα λέγεται κατά κόρον στην Ελλάδα των Ελλήνων Χριστιανών.

Η ελληνική λογοτεχνία είναι γεμάτη από ηλιοβασιλέματα, από λουλούδια των αγρών, από θάλασσα, από ανοιξιάτικες βροχούλες, από γραφικούς γεωργούς, από ξωκλήσια, από γραφικούς παπάδες, από ταπεινούς χριστιανούς, από βοσκοπούλες, από αγριοκάτσικα, από κοπανιστή, από γάλα, από μέλι - κι όλα αυτά και χίλια άλλα μαζί προτείνονται ως ελληνικότητα, τη στιγμή που δεν είναι παρά μεσογειακότητα ή θρησκευτικότητα. Πούναι η ελληνικότητα μέσα σ' όλα αυτά;

Τις καταστροφές που προκάλεσε η περίφημη γενιά του '30, δεν τις προκάλεσαν όλες οι άλλες μαζί. Είναι αυτή που εισηγήθηκε, και εν πολλοίς επέβαλε, την ελληνολατρεία ερήμην κάθε προσπάθειας ουσιαστικής κατανόησης της ελληνικότητας, είναι αυτή που επέβαλε την ελληνική λεβεντιά ως ελληνικότητα, το λιτοδίαιτον της φυλής ως ελληνικότητα, το ελληνικό δαιμόνιο ως ελληνικότητα, και χίλια άλλα αναλόγως βλακώδη. Κατόπιν τούτου, διόλου δεν είναι παράδοξο το γεγονός πως οι περισσότεροι απ' τους εκπροσώπους αυτής της γενιάς συνεργάστηκαν τόσο καλά με τον Μεταξά. Η περί εθνικότητας κλιματολογική και θρησκευτική αντίληψη οδηγεί κατ' ευθείαν στο φασισμό.

46

Για να υπάρξει η γενιά του '30 ως η κατ' εξοχήν ελληνική γενιά που έκανε τα περισσότερα για την ελληνικότητα, και στην πραγματικότητα, που μετέτρεψε την ελληνικότητα σε φουστανέλλα - τσαρούχι - φούντα - φέσι, είχε ανάγκη από σκηνικό, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Αφού δεν είχε πού αλλού να στηρίξει την ελληνικότητά της, έπρεπε να κάνει τον Θεόφιλο, ένα πολύ αξιόλογο πρωτότυπο ζωγράφο, μέτρο της ελληνικότητας της ελληνικής ζωγραφικής, και τον Μακρυγιάννη, μέτρο της ελληνικότητας της ελληνικής λογοτεχνίας - και όχι μόνο.

Ας σταθούμε λιγάκι στο αλαλούμ με τις «ζωγραφίες» του Παναγιώτη Ζωγράφου, που δεν ήταν παρά τοπογραφικά σχέδια φτιαγμένα καθ' υπαγόρευση του Μακρυγιάννη. Αφού, λοιπόν, η γενιά του '30 έβαλε στο χέρι τους πίνακες του Θεόφιλου, άρχισε μία τόσο συστηματική πλύ-

ση εγκεφάλου για την αξία τους, που οι πίνακες αυτοί απόκτησαν τεράστια αξία. Φυσικά, τα χρήματα απ' τις πωλήσεις των «Θεόφιλων» έμειναν στα χέρια των ανθρώπων της γενιάς του '30. Κι όταν η αγοραπωλησία ολοκληρώθηκε, ο λόγος περί Θεόφιλου σταμάτησε. Κι άρχισε ο λόγος περί Ζωγράφου, που, ο δύστυχος, ούτε καν υποπτευόταν πως ήταν ζωγράφος! Τον έκανε όμως ζωγράφο ο Μακρυγιάννης. Όλους τους «πίνακες», δηλαδή τα τοπογραφικά σχέδια του Μακρυγιάννη, 'Ολους τους Μακρυγιάννη τα πούλησε σε ξένους. Αυτός ο φανατικός Έλληνα! Που είχε το νου του μόνο στο πουγγί, κι έγινε εθνικός ήρωας κυρίως γι' αυτό.

Ο εθνικός ευεργέτης Γεννάδιος με χίλια βάσανα κατάφερε να αγοράσει απ' το εξωτερικό μία σειρά «πινάκων» του Ζωγράφου. Είναι αυτοί που η Ελλάδα φυλάει ως εθνικό κειμήλιο στην Εθνική Πινακοθήκη. Τι διάολο, τούτοι οι «πίνακες» βασιζονται στον Μακρυγιάννη, και εξιστορούν τα κλέη της Ελληνικής Επανάστασης. Ναι, αλλά, ο Μακρυγιάννης τους πούλησε και μάλιστα σε ξένους. Ευτυχώς, να λες, που υπάρχουν και οι Έλληνες της διασποράς εθνικοί ευεργέτες, για να βάζουν φρένο στο μακρυγιαννισμό.

Και για να μη σας μένει αμφιβολία για την ελληνικότητα του Μακρυγιάννη, αρκεί να σας πούμε πως ο στρατηγός που έδωσε τον Όθωνα για να φέρει τον πρώτο Γλύξμπουργκ, ο άνθρωπος που αγωνίστηκε για το Σύνταγμα, ώστε να κατοχυρωθούν και συνταγματικά οι εγχώριοι κλέφτες, βάπτισε το γιο του Όθωνα, μόλις ο Όθων πάτησε το ποδάρι του στην Ελλάδα. Και, φυσικά, δεν τον ξεβάπτισε όταν μετατρέπεται σε λυσσασμένο εθχρό του Όθωνα.

Ο Όθων ήταν πραγματικά τίμιος. Και η τιμότητά του έμπαινε φραγμός στην εγχώρια λωποδυσία. Οι Βαυαροί του Όθωνα, άνθρωποι με γνώση, με μόρφωση και με αγάπη για την Ελλάδα, χρίστηκαν καταστροφείς των Ελλήνων, και η μομφή υπάρχει ακόμα. Η βαυαροκρατία εδώ σε μας έγινε συνώνυμο της... αποικιοκρατίας! Αν είναι δυνατόν! Λίγο πριν απ' τον ερχομό των Βαυαρών, οι εγχώριοι λωποδύτες είχαν δολοφονήσει τον Καποδίστρια. Και λίγο μετά την έξωση του Όθωνα, μας κάθησαν στο οβέρκο τους Γλύξμπουργκ, που δέχτηκαν να συνεργαστούν με τους εγχώριους λωποδύτες.

47

Το όνομα Γεώργιος Ζαβίρας (1744-1804) ίσως να μη σας λέει τίποτα. Αυτός ο πρώην έμπορος απ' τη Σιάτιστα της Δυτ. Μακεδονίας, που όταν μετανάστευσε στη Βουδαπέστη εξελίχτηκε σε διαπρεπή φιλόλογο, ενώ στην Κολωνία ίδρυσε Σχολή για τους εκεί Έλληνες, έγραψε πολλά, αλλά ένα απ' τα πονήματά του με τον τίτλο «Νέα Ελλάς» κόντεψε να προκαλέσει εμφύλιο πόλεμο, που λέει ο λόγος, ανάμεσα στους Έλληνες των διαφόρων περιοχών της Ελλάδος. Ο καημένος ο Ζαβίρας, άνθρωπος τίμιος και προοδευτικός και ερευνητής φιλόπονος, είχε βαλθεί, τρόπον τινά, να βοηθήσει τους φιλέλληνες να ανακαλύψουν τους Έλληνες κάτω απ' τα μάρμαρα.

Όλοι τότε στην Ευρώπη έψαχναν στην Ελλάδα για Έλληνες και όλοι είχαν να πουν ένα καλό λόγο για το μεγάλο λαό, που έζησε κάποτε στην περιοχή που λέγεται Ελλάδα, και που οι απόγονοί τους ασφαλώς δεν εξατιμίστηκαν. Ασφαλώς και υπάρχουν απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων στη σημερινή Ελλάδα – αλλά όχι μόνο στην Ελλάδα. Όμως, μόνο οι ηλίθιοι θα μπορούσαν να ισχυριστούν πως είναι γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, ύστερα από αιώνες ατέλειωτους φυλετικών και κυρίως πολιτιστικών επιμειξιών.

Εν πάση περιπτώσει, ο Ζαβίρας, Έλληνας της διασποράς ο ίδιος, και με βαθειά συνείδηση των πολιτιστικών διαδικασιών που τελούνται στην Ευρώπη, μάταια προσπαθεί να πείσει τους Έλληνες πως ο ελληνισμός είναι πολιτισμός και τίποτα περισσότερο. Επειδή κανείς δεν καταλαβαίνει πού το πάει ο Ζαβίρας και επειδή οι Έλληνες έχουν αρχίσει ήδη να καταλαβαίνουν πως είναι Έλληνες με το πες πες των Ευρωπαίων ελληνοστών, οι κάτοικοι των διαφόρων περιοχών της Ελλάδας εισπράττουν αυτά που λέει ο Ζαβίρας σα να τους αφορούσαν αποκλειστικά. Οι Ρουμελιώτες έλεγαν πως αυτοί ήταν οι Έλληνες για τους οποίους μιλούν όλοι, οι Πελοποννήσιοι έλεγαν πως αυτοί ήταν οι Έλληνες για τους οποίους μιλούν όλοι, οι νησιώτες ήθελαν μόνο τους εαυτούς τους Έλληνες, και πάει λέγοντας ακόμα και για μικρά χωριά, που ανακάλυπταν ξαφνικά πως μόνο αυτά ήταν ελληνικά και όλη η άλλη Ελλάδα δεν ήταν Ελλάδα.

Τι φανερώνει τούτο το κομφούζιο τον 18ο αιώνα; Απλούστατα, πως δεν ήξεραν τι σημαίνει να είσαι Έλληνας, και οι κάτοικοι μιας ορισμένης περιοχής, που νόμιζαν πως το ήξεραν, απέρριπταν όλους τους άλλους Έλληνες ως κάληδες, για να απομείνουν οι μόνοι γνήσιοι Έλληνες. Και ούτω πως, το χάος εγκαθίσταται μονίμως σε μια χώρα που ακόμα δεν πληροφορήθηκε ποιος είναι και ποιος δεν είναι Έλληνας.

Ευτυχώς που υπάρχει και η νεοελληνική γλώσσα, που ο καθηγητής Δημ. Μαρωνίτης τη θεωρεί σαφώς διάφορη της αρχαίας ελληνικής. Τα αρχαία ελληνικά είναι ό,τι και τα λατινικά για τις νεολατινικές γλώσσες. Όπως δεν μπορείς να πεις πως τα λατινικά απ' τη μία και τα ιταλικά ή τα γαλλικά απ' την άλλη είναι ίδια γλώσσα, έτσι δε μπορείς να πεις πως τα αρχαία ελληνικά και τα νέα ελληνικά είναι ίδια γλώσσα. Το σωστό είναι πως η αρχαία ελληνική είναι η μητρική γλώσσα για τη νέα ελληνική, όπως η λατινική για την ιταλική, τη γαλλική, την ισπανική και την πορτογαλική. Μόνο που η αρχαία ελληνική έχει μόνο μία θυγατρική γλώσσα, ενώ η λατινική πολλές. Το γεγονός πάντως πως η νέα ελληνική είναι «μοναχοκόρη», πρέπει να μας κάνει πιο προσεχτικούς μαζί της.

48

Ο Κων. Καβάφης έχει κάποια ψυχική σχέση με την έξοδο του Μεσολογγίου; ρωτάει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου», παραπέμποντας έμμεσα στο Σολωμό. Χωρίς αμφιβολία, ο Σολωμός είναι ένας μεγάλος ποιητής. Πάρα πολύ δίκαια, είναι ο εθνικός

μας ποιητής, κι ας μην πάτησε ποτέ το πόδι του στην αγωνιζόμενη Ελλάδα. Αν το πατούσε ίσως και να σκοτωνόταν και να μη γινόταν καν ποιητής, μεγάλος ή μικρός. Εκ των υστέρων μπορούμε να λέμε καλά έκανε και δεν το πάτησε, γιατί θα μέναμε ίσως χωρίς εθνικό ποιητή.

Όμως, ο κάθε ποιητής, αρκεί να πιστεύει τον εαυτό του μεγάλο, θα μπορούσε να πει πως δε μετέχει στους εθνικούς αγώνες γιατί το να γράφεις ποιήματα είναι κι αυτό ένας εθνικός αγώνας. Θέλω να πω πως, όταν κανείς δεν έχει συνείδηση πως οι πνευματικοί κυρίως άνθρωποι είναι οι ήρωες ενός τόπου, δεν έχει καμιά πιθανότητα να καταλάβει πως ο ελληνισμός είναι πολιτισμός και θα θεωρεί σαν τους γνησιότερους των Ελλήνων πρώτα τους στρατηγούς κι ύστερα τους πολιτικούς. Ο Σολωμός παραμένει, απλώς, ποιητής, κάτι παρακατιανό και δευτερεύον για τους «εθνικόφρονες» που αν δε σε δουν πρόθυμο να σκοτωθείς για την πατρίδα, θα σε στήσουν στο εκτελεστικό απόσπασμα για να πεθάνεις απ' την πατρίδα.

Ο Καβάφης, λοιπόν είναι ένας μεγάλος ποιητής γιατί είναι διεθνής ποιητής. Όμως, θα μπορούσε να είναι διεθνής ποιητής αν δεν ήταν Αλεξανδρινός; Ένας Αθηναίος μπορεί κάλλιστα να γνωρίζει τόσο καλά την ιστορία των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, όσο και ο Καβάφης. Αν λοιπόν υποθέσουμε πως ο Καβάφης, διατηρώντας το ταλέντο του, γεννιόταν και ζούσε στην Αθήνα ή όπου αλλού στην Ελλάδα, αν υποθέσουμε ακόμα πως όντας Έλληνας της Μητρόπολης είχε τις ίδιες ευαισθησίες ως προς τους αλεξανδρινούς χρόνους, θα ήταν ο ίδιος ποιητής; Μη βιαστείτε να πείτε θα ήταν, αν δεν έχετε καταλάβει πως το να είσαι Αλεξανδρινός δε σημαίνει ότι έχεις συνείδηση των ιδιαιτεροτήτων της ιστορίας των αλεξανδρινών χρόνων, αλλά πως ζεις σε μια μαγευτική κοσμούπολη, που ήταν υπό αγγλική επικυριαρχία την εποχή του Καβάφη. Η Αλεξανδρεία ήταν και παραμένει Ευρώπη κι ας μη βρίσκεται στην Ευρώπη.

Είναι, λοιπόν, ο κοσμοπολιτισμός της Αλεξανδρείας που κάνει τον Καβάφη μοναδικό. Είναι η κατανόηση της φθοράς και της πτώσης των παραδοσιακών αξιών του ευρωπαϊκού ουμανισμού, που τον κάνει μεγάλο ποιητή σε μια εποχή που ο Σπένγκλερ έχει γράψει ήδη την «Παρακμή της Δύσης». Ο Καβάφης δε μιλάει για τους Αλεξανδρινούς «προγόνους», μιλάει για την εποχή του, κι ακόμα καλύτερα για την εποχή μας. Ο Καβάφης δε θάταν ο ίδιος αν μύριζε το λιβάνι των ορθόδοξων εκκλησιών, αν περιοριζόταν στα ορθόδοξα κολυβογράμματα, αν ήταν βουτηγμένος στην πλαστή αισιοδοξία του θούριου «η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει». Ο Καβάφης ήξερε πως και η Ελλάδα πεθαίνει, όπως όλα, όπως και η εποχή του μεγάλου επιθανάτιου ιστορικού ρόγγου που περιγράφει στην εκκλησιακή του ποίηση. Ο Καβάφης γνώριζε τους «επιλέκτους Έλληνες εν Μηδεία κι εν Περσίδα», όχι τους χάρες της μητρόπολης.

49

Υπάρχει στην Ελλάδα «άρχουσα τάξη»; Πριν απαντήσει κανείς σ'

αυτό το ερώτημα, πρέπει να δει αν στην Ελλάδα υπάρχουν καν τάξεις, που θα μπορούσαν να εκπροσωπούνται από κόμματα.

Στην Ελλάδα, λοιπόν, χώρα συγχυσμένη απ' όλες τις απόψεις, δεν υπάρχουν κοινωνικές τάξεις, υπάρχουν μόνο κοινωνικά στρώματα, που μεταφέρονται από κόμμα σε κόμμα, από την άκρα δεξιά μέχρι την άκρα αριστερά, με μια άκρως εντυπωσιακή κινητικότητα. Ούτε αρχές ούτε ιδέες ούτε καν σταθερά συμφέροντα δεν καθοδηγούν στη συμπεριφορά του τον Έλληνα ψηφοφόρο. Οι ιδέες και οι απόψεις για το πώς πρέπει να είναι οργανωμένη η κοινωνία, αλλάζουν από εκλογική περίοδο σε εκλογική περίοδο και συχνά από χρόνο σε χρόνο ή από μήνα σε μήνα, ανάλογα με το πώς διαμορφώθηκαν στο μεταξύ τα προσωπικά συμφέροντα του κάθε ψηφοφόρου.

Αφού δεν υπάρχει καν κοινωνική και εθνική συνείδηση, είναι φυσικό να μην υπάρχει ούτε ταξική συνείδηση. Κι έτσι, όλα τα ελληνικά κόμματα έχουν την ίδια ακριβώς ταξική συγκρότηση. Εξαθλιωμένους μισθωτούς, και μάλιστα πάρα πολλούς, θα βρεις κυρίως στη Νέα Δημοκρατία όπου συγκατοικούν με τους αστούς. Ακριβώς το ίδιο συμβαίνει στο ΠΑΣΟΚ, ακριβώς το ίδιο συμβαίνει στο ΚΚΕ. Γιατί λοιπόν υπάρχουν τόσα κόμματα, τη στιγμή που το κοινωνικό τους υπόβαθρο είναι το ίδιο; Μα, διότι τα δάνεια δεν είναι τόσα πολλά, ώστε να μπορούν να τρων απ' αυτά όλοι. Κι έτσι, η ελληνική κοινωνία χωρίζεται σε ομάδες για να τρων τα μέλη της εναλλάξ και με βάρδιες.

Όσο για το ΚΚΕ που δεν είναι κόμμα εξουσίας, μέχρι πρότινος είχε στο νου του να γίνει μόνο του κόμμα εξουσίας, μέσα από μια επανάσταση και το πιθανότερο με τη βοήθεια των σοβιετικών τανκς, όπως και στις πρώην Λαϊκές Δημοκρατίες. Όταν διαπίστωσε πως η μονοφαγία δεν αποτελεί πια ιστορική προοπτική γιαυτό, άρχισε να σοσιαλδημοκρατίζει ώστε να μπορεί να μπει σε κυβερνήσεις συνεργασίας, για να φάει επιτέλους κι αυτό με τον παραδοσιακό ελληνικό τρόπο της εναλλαγής των πεινασμένων στην εξουσία.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, είναι αδύνατο να υπάρξει άρχουσα τάξη, διότι η άρχουσα τάξη προϋποθέτει μια σταθερότητα σε αρχές, πεποιθήσεις και χρήμα. Και επειδή ούτε για την περιουσία του δεν μπορεί να είναι εδώ κανείς βέβαιος αν δεν την εξασφαλίσει με διασυνδέσεις με το πολυεθνικό κεφάλαιο (βλέπε το εφοπλιστικό κεφάλαιο), όλα, όλα, είναι ρευστά και αβέβαια κι όλα «θεμελιώνονται» σ' ένα διαρκώς κινούμενο, σαν την άμμο, κοινωνικό έδαφος.

Ο Κακλαμάνης προτείνει την αντικατάσταση του όρου άρχουσα τάξη με τον όρο διοικητική τάξη, όπως στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Και τούτο διότι δεν είναι οι κοινωνικές τάξεις αυτές που διεκδικούν την εξουσία αλλά ομάδες πεινασμένων ή λιγότερο χορτάτων που θα ήθελαν να αναρριχηθούν στην εξουσία με μοναδικό σκοπό να φαν κι όχι, βέβαια, να σώσουν την πατρίδα, όπως ισχυρίζονται. Άλλωστε, όλα τα κόμματα από το 1830 που υπάρχει νεοελληνικό κράτος, σώζουν μονίμως την πατρίδα! Δηλαδή τη ληστεύουν επί μονίμου βάσεως. Αυτά συμβαί-

νουν μόνο σε χώρες των οποίων οι λαοί είναι οργανωμένοι σε κοινωνίες φυλών και όχι σε εθνότητες.

50

Ο Γιάννης Σκαρίμπας και ο Ευάγγελος Λεμπέσης, ο πρώτος με το μίσος του κατά των πρωτευουσιάνων και ο δεύτερος με το μίσος του κατά των ηλιθίων, που τους αντιμετωπίζει ως κοινωνικό μέγεθος («Η τεραστία σημασία των βλακών εν τω συγχρόνω κοινωνικώ βίω»), δεν ουσιαστικά τα ίδια πράγματα, κι ας μην αγαπάει ο Λεμπέσης τον Σκαρίμπα.

Προσέξτε τις έξοχες παρατηρήσεις του Γεράσιμου Κακλαμάνη, που κι αυτός θα μπορούσε να ενταχθεί στην ίδια ομάδα των ανηλεών κριτικών της ελληνικής κοινωνίας, σχετικά με τη σχέση Σκαρίμπα και Λεμπέση: Τα προβλήματα που θέτει ο Σκαρίμπας ξεπερνούν κατά πολύ τη νοητική υπόσταση της άρχουσας τάξης των Αθηνών. Η αντίθεση επαρχίας και πρωτεύουσας, που ο Σκαρίμπας θεωρεί βασική, δεν είναι τίποτα περισσότερο απ' τη ντε φάκτο απόδειξη της συνειδησιακής ανυπαρξίας έθνους, η αιώνια κατάσταση της διαμάχης ανάμεσα σε «αυτόχθονες» και «ετερόχθονες» Έλληνες, σε Έλληνες που κατέχουν την Ελλάδα και σε Έλληνες που επιβουλεύονται αυτούς που κατέχουν την Ελλάδα ως κύριοι και ιδιοκτήτες της. (Οι αυτόχθονες φοβούνται τους ετερόχθονες, κι ας χρωστάει ο ελληνισμός σχεδόν τα πάντα στους ετερόχθονες, δηλαδή τους Έλληνες της διασποράς. Οι πρωτευουσιάνοι φοβούνται τους επαρχιώτες, κι ας είναι πρώην επαρχιώτες).

Η επαρχία είναι το πρόχειρο άλλοθι μιας πρωτευουσιάνικης «ελληνικότητας», την οποία μισεί θανάσιμα ο Σκαρίμπας, κι απ' την οποία απουσιάζει παντελώς ακόμα και η μετεωρολογική και γεωγραφική περί ελληνικότητας αντίληψη (ήλιος, φως, θάλασσα, λουλουδάκια του ελληνικού αγρού). Αυτά τα μετεωρολογικά και κλιματολογικά άλλοθι της ελληνικότητας θα τα βρει κανείς μόνο στην ελληνική επαρχία. Μη βρίσκοντας οι αστοί (οι κάτοικοι των πόλεων) τίποτα απ' το οποίο θα μπορούσαν να πιαστούν, αρπάζονται απ' την επαρχία του Σκαρίμπα, επιστρέφοντας κάθε τόσο σ' αυτήν για να «να αναβαπτιστούν στη φύση» και για να νοιώσουν περισσότερο Έλληνες, κυρίως κατά το ελληνικό Πάσχα, και στην πραγματικότητα για να καταστρέψουν και τη φύση και την επαρχιώτικη κοινωνία, ώστε να μην υπάρχει ούτε καν η μετεωρολογική και γεωγραφική περί ελληνικότητας αντίληψη.

Ο Λεμπέσης απ' τη μεριά του, αντιμετωπίζει τους βλάκες σαν την άρχουσα τάξη της Ελλάδας, δηλαδή της Αθήνας. Οι βλάκες είναι το κοινωνικό περιβάλλον πάνω στο οποίο σκοντάφτει συνεχώς ο κοινωνιολόγος Ευάγγελος Λεμπέσης, ένα απ' τα πιο φωτεινά ελληνικά μυαλά, που πετάχτηκε στα αζήτητα απ' τους δόλιους και τους ηλιθίους. (Οι ίδιοι, χαρακτήρισαν τον Σκαρίμπα γραφικό, και τον εξουδετέρωσαν).

Οι βλάκες ως κοινωνιολογική κατηγορία δεν υπάρχουν. Στις δυτικές κοινωνίες οι βλάκες βρίσκουν μια θέση μέσα στην παραγωγή, δεν ενο-

χλούν κανέναν και κυρίως δεν εμποδίζουν τους έξυπνους να προσφέρουν. Ο βλάκας του Λεμπέση, παρατηρεί ευφυέστατα ο Κακλαμάνης, είναι ο Καραγκιόζης, νοούμενος ως άρχουσα τάξη, είναι ο θρυλικός ήρωας του τούρκικου θεάτρου σκιών που με την πονηριά του κατέλαβε επιτέλους την εξουσία και τώρα μας βασανίζει.

Είναι τυχαίο που κάναμε τον Καραγκιόζη περίπου εθνικό ήρωα; Τι είναι ο Καραγκιόζης, αν όχι ο ηλίθιος που τις τρώει από παντού κι ωστόσο κυριαρχεί στο τέλος χάρη στην πονηριά του κι όχι χάρη στη γνώση και το νου; Ονομάζουμε «καραγκιόζηδες» αυτούς τους γελοίους ηλίθιους που περιγράφουν και ο Λεμπέσης και ο Σκαρίμπας, κι ωστόσο, συνεχίζουμε να θαυμάζουμε τον εθνικό μας ήρωα, τον Καραγκιόζη. Είμαστε όντως Καραγκιόζηδες, καλά το λέει ο Σκαρίμπας.

51

Με τον όρο *literatur* οι ξένοι ουδόλως εννοούν μόνο τη λογοτεχνία. Ο όρος είναι πάρα πολύ ευρύτερος και περιλαμβάνει επίσης το δοκίμιο πάσης φύσεως και κυρίως τη φιλοσοφική σκέψη, πιο σωστά τη σκέψη σκέτα: *Literatur* είναι κάθε κείμενο που έχει μέσα πρωτότυπη σκέψη, είτε αυτή παίρνει τη μορφή λογοτεχνικού και ποιητικού κειμένου είτε τη μορφή επιστημονικής μελέτης. Μια λογοτεχνία περιγραφική, ιδεολογικά ουδέτερη, άκριτη και αστόχαστη δεν είναι *literatur*.

Εμείς εδώ, ως *literatur* εννοούμε «τα γράμματα και τις τέχνες». Όμως, προσέξτε το διαχωρισμό: Άλλο γράμματα κι άλλο τέχνες! Λες και θα ήταν δυνατό να υπάρξουν τέχνες χωρίς γράμματα και γράμματα που δε μετέχουν της τέχνης. Κι ωστόσο, ο διαχωρισμός αυτός είναι σωστός σε μας εδώ: Οι τέχνες μας παραμένουν αγράμματες και η ασαφής έννοια του ταλέντου που συχνά συγχέεται με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος, δίνει στη σύνθετη και πολύπλοκη έννοια της *literatur* έναν τόνο καθαρά χριστιανικό, και δη ορθόδοξο. Έχουμε *poetry*, έχουμε *novels*, έχουμε *short stories*, όμως *literatur* δεν έχουμε, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, όπως αυτή του Καζαντζάκη, που δεν είναι τυχαίο που οι μίξερ και μισοαγράμματοι λογοτέχνες και λογοτεχνίζοντες έκαναν ό,τι μπορούσαν για να τον υποβαθμίσουν και να τον βγάλουν στο περιθώριο, ως μη «καθαρό» λογοτέχνη, κι ας είναι ο μόνος Έλληνας ποιητής και πεζογράφος που ανταποκρίνεται απόλυτα στην έννοια της *literatur*. Το μόνο που κρατήσαμε απ' τον Καζαντζάκη είναι ο Ζόρμπας δη Γκρηκ, το επιγενόμενο συρτάκι, η παραδοσιακή ελληνική λεβεντιά – και τέρμα. Ούτε ο βουδισμός του, ούτε ο ντισεισμός του θα ήταν δυνατό να γίνουν νοητά μέσα στον κυκεώνα μιας αστόχαστης και άκριτης περιγραφικής λογοτεχνίας, στηριγμένης στον ελληνικό ήλιο, την ελληνική θάλασσα, το δαιμόνιο της φυλής και την ελληνική λεβεντιά.

Και το μυαλό; Και η γνώση; Και η έρευνα; Και η δουλειά; Α, μπα, δε βαριέσαι, εμείς έχουμε ή νομίζουμε πως έχουμε ταλέντο κι αυτό μας φτάνει και μας περισσεύει. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που αντικαταστήσαμε τον όρο «συνείδηση» με τον όρο «συναίσθηση», όπως πρότεινε ο

Απόστολος Παύλος προκειμένου στη θέση του ανθρώπινου μυαλού να μπει το Άγιο Πνεύμα, που είτε επιφοιτά και παράγουμε είτε δεν επιφοιτά και δεν παράγουμε. Κι έτσι, γέμισε ο τόπος από «φωτισμένους» τοί που προτιμούν το γράψιμο απ' το διάβασμα.

Μια τέτοια «επιφοιτησιακή» λογοτεχνία είναι φυσικό να μην ενδιαφέρει κανέναν σοβαρό άνθρωπο. Θα ήταν ενδιαφέρον να μάθουμε τι κυκλοφορίες έχουν τα λιγοστά νεοελληνικά κείμενα που μεταφράζονται στις ευρωπαϊκές γλώσσες. Ασφαλώς τα διαβάζουν μόνο κάποιοι φανατικοί φιλέλληνες και κάποιοι τουρίστες που χαίρονται πολύ που ξανακοιτούν τις ελληνικές θάλασσες με τη φαντασία τους και λιάζονται υπό τον ελληνικό ήλιο, πάλι με τη φαντασία τους διαβάζοντας τα αλμυρά και ηλιόλουστα ελληνικά λογοτεχνικά κείμενα, που αν έχουν μέσα και κανέναν απόγονο του Ζόρμπας δη Γκρηκ τόσο το καλύτερο για την ανοργασμική Ευρωπαϊά. Αλλά αυτό δεν είναι *literatur*, είναι φολκλόρ.

52

Απ' το 1821 και μετά, συνεχώς μιλάμε για επενδύσεις, αδιάκοπα καλούμε τους ξένους επενδυτές κι αυτοί μονίμως μας έχουν γραμμένους στα παλιά τους τα παπούτσια. Οι φαναριώτες ήταν οι πρώτοι που σκέφτηκαν να στηρίξουν την ανάπτυξη του νεοσύστατου κράτους στις ξένες επενδύσεις, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στο «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου». Ο Π. Μωραιτίνης στο *La Grèce telle qu' elle est*, απ' τα πρώτα κιόλας χρόνια της υπάρξεως του ελληνικού κράτους, εμφανίζει την Ελλάδα σαν τον παράδεισο των επενδυτών. Αλλά αυτοί μας έρχονται μόνο ως τουρίστες.

Παρόλο, λοιπόν, που η πολιτική της προσελκύσεως ξένων κεφαλαίων απέτυχε παταγωδώς, συνεχίζουμε να πιστεύουμε στους ξένους επενδυτές ως σωτήρες. Μα, γιατί νάρθουν οι επενδυτές; Πού να επενδύσουν και γιατί να επενδύσουν στην Ελλάδα; Το κεφάλαιο επενδύει σε χώρες που έχουν δύο και μόνο προϋποθέσεις; Φτηνή πρώτη ύλη και φτηνή εργατική δύναμη. Η Ελλάδα δεν έχει πρώτες ύλες, κι αυτές που έχει μόνο εγχώριες μικροβιομηχανίες θα μπορούσαν να στηρίξουν. Μήπως, όμως, έχει φτηνή εργατική δύναμη; Έχει, αλλά... δεν της φαίνεται! Οι Έλληνες προτιμούν να είναι Έλληνες δημόσιοι υπάλληλοι. Ξέρουν καλά τι κάνουν οι Έλληνες. Ως δημόσιοι υπάλληλοι, αφενός έχουν τη δυνατότητα να τεμπελιάζουν ανενόχλητα και αφετέρου έχουν την πιθανότητα εκτός του μισθού, και με το ακλόνητο επιχείρημα του μικρού μισθού, να γίνουν και κλέφτες άμα λάχει – και λαχάινει πάρα πολύ συχνά.

Μια θέση στο δημόσιο είναι το μεγάλο όνειρο κάθε Έλληνα πατέρα για τα παιδιά του, τα περήφανα Ελληνόπουλα. Και τούτο το πολύ ελληνικό όνειρο είναι που κρατάει σταθερές και αμετάβλητες τις πελαταιακές σχέσεις των κομμάτων με τους οπαδούς τους, που παύουν να είναι πελάτες του Α κόμματος και γίνονται του Β, με την ίδια έννοια που ο

πελάτης αλλάζει μαγαζί καταπώς τον συμφέρει. Λοιπόν, πού θα βρει φτηνά εργατικά χέρια ο ξένος επενδυτής; Θα μου πείτε, γιατί φτηνά, ας είναι ακριβά. Πολύ σωστά, τα εργατικά χέρια πρέπει να είναι ακριβά. Έλα, όμως που ο επενδυτής ζητάει φτηνά εργατικά χέρια; Κι από φτηνά εργατικά χέρια σε τούτον τον πεινασμένο κόσμο, άλλο τίποτα.

Βέβαια, μια σοβαρή ξένη βιομηχανία αποκλείεται να πληρώνει μεροκάματα κατώτερα απ' αυτά που δίνει το δημόσιο στους τεμπέληδες υπαλλήλους του. Όμως, ο Έλληνας θα προτιμήσει το ελληνικό δημόσιο, έστω και με χαμηλότερο μισθό. Αφενός γιατί δουλεύοντας σε βιομηχανικός εργάτης, είτε σε Έλληνα είτε σε ξένο εργοδότη, δεν έχει τη δυνατότητα να τεμπελιάζει και αφετέρου διότι όντας στο δημόσιο δε χάνει ποτέ την ελπίδα πως θα υπηρετήσει την πατρίδα κλέβοντάς την αναίσχυντα και φωνάζοντας την ώρα της κλοπής ζήτη η Ελλάς για να μη τον πάρουν χαμπάρι.

Αφού, λοιπόν, ξέρουν πως σοβαρές επενδύσεις είναι αδύνατο να γίνουν στην Ελλάδα, γιατί όλοι οι πολιτικάντηδες υπόσχονται επενδύσεις επί μονίμου βάσεως; Μα, για να πάρουν κι άλλα δάνεια, ώστε να δημιουργήσουν υποδομή και δι' αυτής να προσελκύσουν τους ξένους επενδυτές, που δε θάρθουν. Στο μεταξύ όμως θάχουμε φάει άλλο ένα δάνειο. Όσον αφορά, τώρα, το ιστορικό μας μέλλον, έχει ο Θεός των Ελλήνων.

53

Η Ελλάδα είναι χώρα του ευρωπαϊκού περιθωρίου, που μόνο η γεωστρατηγική της σημασία την προφύλαξε απ' το να γίνει αποικία, λέει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης. Είναι τέτοια η θέση της στο χάρτη της ανατολικής Μεσογείου, που καμιά μεγάλη δύναμη δε θα μπορούσε να τη βάλει στο χέρι χωρίς να ξεσηκωθεί η άλλη. Όλες οι μεγάλες δυνάμεις θα ήθελαν να έχουν στρατιωτικές βάσεις στην Ελλάδα.

Όμως, τι σόι αποικία θα μπορούσε να είναι μια φτωχή χώρα; Το πρόβλημα ωστόσο είναι αν η Ελλάδα είναι πράγματι φτωχή χώρα. Όλα δείχνουν πως το υπέδαφος είναι πλούσιο, κι όλοι όσοι σχεδίασαν μέχρι τώρα την ανάπτυξη της τη στήριξαν κυρίως στο υπέδαφος. Όμως, στο υπέδαφος φτάνεις απ' το έδαφος και μια βιομηχανική ανάπτυξη στηριγμένη στον ορυκτό πλούτο και ενδεχομένως στα πετρέλαια θα χαλούσε την υπέροχη ελληνική φύση, που οι αποικιοκράτες θα την ήθελαν για καλοκαιρινό τους ενδιαίτημα μάλλον, παρά για να πάρουν τον πλούτο της, που προς το παρόν μπορούν και τον παίρνουν απ' την Αφρική, που δεν προσφέρεται για διακοπές.

Για πρώτη φορά γίνεται λόγος για οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, βασισμένη στον υπόγειο πιθανό πλούτο της, αμέσως μετά την έλευση των προσφύγων μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Τώρα, υπάρχουν και τα εργατικά χέρια. Τα 30% των Ελλήνων αυτή την εποχή είναι πρόσφυγες - και οι πρόσφυγες πεινούν. Ο Ξενοφών Ζολώτας, νεαρός καθηγητής τότε στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, ξεσπαθώνει με κείμενα

γεμάτα ενθουσιασμό για τον πλούτο που έρχεται μαζί με τους πρόσφυγες, που θα χρησιμοποιηθούν σε φτηνά εργατικά χέρια. Για πρώτη φορά ο παραδοσιακός κολλητισμός θα μετονομαστεί σε ελληνική οικονομία, και οι οικονομολόγοι, που θ' αρχίσουν ν' αποχτούν κύρος κι εδώ, θα κληθούν να εκπονήσουν, για πρώτη φορά επίσης, προγράμματα οικονομικής αναπτύξεως. Πρόκειται για μια υπόθεση που εκκρεμεί απ' το 1923 περίπου!

Γιατί δεν πραγματοποιήθηκε αυτή η οικονομική ανάπτυξη; Διότι μας έπεισαν, και ίσως έκαναν πολύ καλά γιατί έτσι σώθηκε τουλάχιστον η φύση της ενδοχώρας, πως το οικονομικό μας μέλλον βρίσκεται στον τουρισμό σε συνδυασμό και με τις εμπορεύσιμες αρχαιότητες, που ήταν ένας επιπρόσθετος λόγος να μη χαλάσει το ελληνικό έδαφος για χατήρι του υπεδάφους.

Μ' άλλα λόγια, από τότε μας προόριζαν για γκαρσόνια οι διορατικοί Ευρωπαίοι, που ήξεραν πως η βιομηχανική τους ανάπτυξη αργά ή γρήγορα θα κάνει επιτακτική ανάγκη τον τουρισμό για τους κρυόκωλους. Κι αν νομίζετε πως μας δέχτηκαν στην Ηνωμένη Ευρώπη για τα καλά μας μάτια ή για την εργατικότητα μας ή για την ιστορία μας, μάλλον δεν καταλάβατε τι σημαίνει γεωπολιτική για μια Ευρώπη, που ακόμα κι όταν δε σχεδιάζει μακρόχρονα την πολιτική της, ξέρει σχεδόν εξ ενστίκτου, υπαγορευμένου απ' την τεράστια πείρα, τι σημαίνει να μεριμνάς για τον εαυτό σου, πράγμα που εμείς οι Έλληνες το γνωρίζουμε μεν όσον αφορά τους εαυτούς μας, δεν το γνωρίζουμε όμως όσον αφορά το κράτος μας. Και δεν το γνωρίζουμε, γιατί δεν αναγνωρίζουμε σε δικό μας ένα κράτος που έγινε όπως όπως και ίσα ίσα για να βολετούν οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής.

54

Προσέξτε μια εκπληκτική γραμματολογική παρατήρηση που κάνει ο Γεράσιμος Κακλαμάνης στη σελίδα 279 του βιβλίου του «Η Ελλάς ως κράτος δικαίου» και τα συμπεράσματα που εξάγει απ' αυτήν: Το σύνθετο ρήμα κατοικοεδρεύω δεν υπάρχει σε καμιά άλλη γλώσσα του κόσμου.

Για να υπάρξει η ανάγκη της σύνθεσης των ρημάτων κατοικώ και εδρεύω σημαίνει πως υπήρχε η ανάγκη για διευκρίνιση πως κατοικώ εκεί που εδρεύω. Ωστόσο, μοιάζει αυτονόητο να μη θέλω να κατοικώ εκεί που εδρεύει, ας πούμε η επιχείρησή μου, εκεί δηλαδή που έχω τα συμφέροντά μου. Ένας επιχειρηματίας μπορεί να κατοικεί στην Α πόλη και να έχει την έδρα της επιχείρησής του στη Β ή εκτός της πατρίδας του.

Όταν έχει κανείς την έδρα της επιχείρησης στην πόλη όπου κατοικεί δε νοιώθει, βέβαια, την ανάγκη να το διευκρινίσει με το σύνθετο ρήμα κατοικοεδρεύω. Η ανάγκη προκύπτει όταν κάποιος άλλος, που αλλού κατοικούν και αλλού εδρεύουν, πράγμα που, το ξαναλέμε, είναι αυτονόητο δικαίωμά τους, δε μοιάζουν να το κάνουν αυτό σε συνθήκες πλήρους νομιμότητας. Τότε, η διευκρίνιση πως εγώ, ο νομοταγής, κατοικώ

εκεί που εδρεύω γίνεται αναγκαία. Θέλω να ξεχωρίσω τον εαυτό μου από κείνους που αλλού κατοικούν και αλλού εδρεύουν, που τους αντιμετώπιζω ολίγον σαν απατεώνες γιαυτόν και μόνο το λόγο. Δεν τους αναγνωρίζω το δικαίωμα αλλού να κατοικούν και αλλού να εδρεύουν, γιατί κάτι τέτοιο στην Ελλάδα είναι ύποπτο - και θα δούμε γιατί.

Στην Ελλάδα, λοιπόν, μοιάζει να προκύπτει νομικό πρόβλημα απ' το γεγονός πως κάποιος κατοικεί σε άλλη πόλη απ' αυτήν στην οποία έχει την έδρα η επιχείρησή του ή ό,τι άλλο συνιστά το προσωπικό του συμφέρον. Οπότε εμφανίζεται η ανάγκη της χρήσης του σύνθετου ρήματος κατοικοεδρεύω προκειμένου να πειστεί ο δικαστής πως η κατοικία βρίσκεται όντως στον ίδιο τόπο όπου βρίσκεται και η έδρα. Και τούτο διότι ο διαχωρισμός του κατοικώ από το εδρεύω μοιάζει σαν παρανομία. Πρέπει, λοιπόν, να πείσω τον δικαστή πως δεν παρανομώ, εφόσον αποδεικνύω ότι κατοικοεδρεύω. Οφείλουμε, συνεπώς, να καταλάβουμε πώς προέκυψε η λανθάνουσα έννοια της παρανομίας, όταν αλλού κατοικώ κι αλλού εδρεύω.

Όσον αφορά τους βουλευτές, όλοι ξέρουμε πως οι περισσότεροι κατοικούν στην Αθήνα, αλλά έχουν τις έδρες τους, θα λέγαμε το μαγαζί τους, στην πρωτεύουσα του νομού όπου βρίσκεται η εκλογική τους πελατεία. Κάπου κάπου επισκέφονται το μαγαζί για να δουν πώς πάν οι δουλειές, ενώ κατά την προεκλογική περίοδο μεταφέρουν για λίγο και την κατοικία τους εκεί που βρίσκεται η έδρα, οπότε κατοικοεδρεύουν για μερικές μέρες στον τόπο όπου ούτως ή άλλως κατοικοεδρεύει μονίμως η πελατεία.

Και όσον αφορά τους βουλευτές, κάτι τέτοιο θα μπορούσε ίσως να θεωρηθεί φυσικό, αν και θα ήταν περισσότερο φυσικό για μια πιο δημοκρατική περί κοινοβουλίου αντίληψη, ο βουλευτής να κατοικεί μονίμως στην εκλογική του περιφέρεια και να κατοικεί στον τόπο όπου βρίσκεται το κοινοβούλιο, μόνο για όσον καιρό είναι βουλευτής.

Όμως, το ίδιο ακριβώς φαινόμενο παρατηρείται και με τους ψηφοφόρους, κι εδώ αρχίζει το σκάνδαλο που δημιουργεί την ανάγκη ύπαρξης της σύνθετης λέξης κατοικοεδρεύω: Αλλού κατοικούν οι ψηφοφόροι, κι αλλού έχουν την έδρα τους, και επί του προκειμένου τα εκλογικά τους δικαιώματα, που αρνούνται να τα μεταφέρουν στον τόπο της κατοικίας τους, όπως κάλλιστα θα μπορούσαν. Γιατί δεν τα μεταφέρουν; Μα, διότι η πελατειακή σχέση με το βουλευτή είναι πιο εύκολη στο χωριό.

Όμως, το ρουσφέτι που θα πετύχει ο ψηφοφόρος απ' τον βουλευτή συνήθως δεν έχει σχέση με το χωριό του ψηφοφόρου (την τωρινή έδρα του και την παλιά κατοικία) αλλά με τον τόπο της τωρινής κατοικίας του, του οποίου τόπου τα προβλήματα μπορεί να είναι όλως διάφορα μ' αυτά της έδρας, δηλαδή του τόπου όπου ψηφίζει. Συνεπώς, το τοπικό συμφέρον, για το οποίο φροντίζει ο τοπάρχης πολιτευτής, που ενεργεί σαν κοτζαμπάσης, μεταφέρεται σ' έναν άλλο τόπο, έξω απ' την τοπική του αρμοδιότητα. Κι έτσι, αυτό που ονομάζεται κοινωνικό συμφέρον, στην Ελλάδα δεν είναι παρά μία άκρως περιπελεγμένη διαπλοκή τοπικών συμφερόντων εκτός τόπου, και συχνά εκτός χρόνου. Να, λοιπόν, η

παρανομία, που καθιστά αναγκαία τη χρήση του σύνθετου ρήματος κατοικοεδρεύω απ' αυτόν που δεν παρανομεί έχοντας αλλού την κατοικία του κι αλλού την έδρα του, πράγμα που εδώ δεν είναι αυτονόητο δικαίωμα.

Αλλά ποιος θα ήταν δυνατό να νοιαστεί για το κοινωνικό συμφέρον σε μια χώρα «τσιγγάνων» όπου όλοι, για να τα βολέψουν, περιφέρονται από δω κι από κει, ακολουθώντας συχνά στις μετακινήσεις τους κάποιον προστάτη; Κι όταν ο προστάτης βουλευτής κατοικεί στην πρωτεύουσα, ο προστατευόμενος δεν έχει παρά να μεταφέρει κι αυτός εκεί την κατοικία του, ώστε να τον έχει κοντά, να τον πιέζει κι αυτός εκεί την κατοικία του εγκαταλείπει στις επόμενες εκλογές, όταν και οι δύο πάν στην έδρα τους, που για κανέναν απ' τους δύο δεν είναι και κατοικία. Πώς αλλιώς θα ένοιωθαν προστατευμένοι οι ψηφοφόροι, μέσα σ' ένα κράτος που δεν το αισθάνονται δικό τους και που προστατεύει επιλεκτικά μόνο τους υποταγμένους στην εξουσία, που για τον απλό άνθρωπο εκπροσωπεί ο βουλευτής βουλευτής; Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες είναι δυνατό να υπάρξει αξιοπρέπεια; Κι όταν δεν υπάρχει προσωπική αξιοπρέπεια, πώς θα ήταν δυνατό να υπάρξει εθνική;

Οι ήρωες δεν έχουν μόνο ήρωες, έχουν και καθάρματα. Στην ιστορία ενός τόπου δεν ανήκουν μόνο οι ήρωες, ανήκουν και τα καθάρματα, που κι αυτά γράφουν ιστορία. Εν πάση περιπτώσει, η ιστορία ενός τόπου δεν είναι μόνο μια σειρά από θετικά γεγονότα. Αλλιώς, σε μια διαλεκτική αντίληψη των πραγμάτων, αν δεν υπήρχε άρνηση δεν θα υπήρχε ούτε κατάφαση.

Τούτη η συνοπτική ιστορία της Ελλάδας από το 1830 μέχρι το 1974, που γράφτηκε για να είναι κατ' αρχήν ένα ευχάριστο ανάγνωσμα, επιμένει περισσότερο στα αρνητικά παρά στα θετικά γεγονότα της ιστορίας μας. Δίνει δηλαδή μεγαλύτερη σημασία στους προδότες, τους δωσίλογους όλων των περιόδων και τους πατριδοκάπηλους που δεν έλειψαν ποτέ, παρά σ' αυτούς που νοιάστηκαν ειλικρινά για τούτον τον δύσμοιρο τόπο, που συνεχίζει να υποφέρει από έλλειψη ιστορικής ειλικρίνειας.

Οι ρήτορες των δύο εθνικών επετείων, που είναι δύο ίσως γιατί μία δε φτάνει για να καταλάβουμε πως είμαστε Έλληνες, δε θα βρουν τίποτα χρησιμογι' αυτούς σε τούτο το βιβλίο. Οι δάσκαλοι όμως θα μπορούσαν κάλλιστα να το χρησιμοποιήσουν σα βοήθημα αλλά και σα συμπλήρωμα στις επισήμως λογοκριμένες σχολικές ιστορίες, που στοχεύουν μάλλον στην αποβλάκωση, παρά στην εγρήγορηση των Ελληνοπαίδων, που όντας βουτηγμένα από τρυφερής ηλικίας στο θεσμοθετημένο ιστορικό ψέμα θα ήταν παράλογο να περιμένει κανείς να γίνουν κάποτε υπεύθυνοι και έντιμοι πολίτες ενός κράτους γεμάτου σπατεώνας.

Αυτό το βιβλίο αγαπάει την Ελλάδα. Και γι' αυτό δεν την κολλακεύει. Λέει τα σύκα, σύκα, και τους προδότες, προδότες και όχι εθνικούς ήρωες. Θα μπορούσε να έχει τίτλο «Αρνητική Ιστορία της Νέας Ελλάδας», αν η άρνηση δεν ήταν αναγκαία για την κατάφαση. Συνεπώς, αυτό το βιβλίο στοχεύει την κατάφαση μέσα από την άρνηση, κατά την πρότροπή του Τέοντορ Αντόρνο.

ISBN 978-960-7058-23-2

9 789607 058232